

ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΣΥΝΑΪΤΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

17

ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
(ΒΙΒΛΙΑ Α' ΚΑΙ Β')

ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΣΥΝΑΪΤΟΥ
(ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΝΗΠΤΙΚΑ Μ')

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ
(ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΨΥΧΩΦΕΛΗ Ρ'
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ')

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἐκ τῶν

ΣΠΥΡΟ ΜΟΥΣΤΑΚΑ

Θεολόγο - Φιλολόγο

**ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ
ΤΩΝ
ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ
17**

Ἐπόπτης – Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1996

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στὸν παρόντα τόμο δημοσιεύονται τὰ ἔργα τοῦ Πέτρου Δαμασκηνοῦ, *Ἑπόμνησις πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ Λόγοι συνοπτικοὶ ΚΔ', πλήρεις ὄντες πνευματικῆς γνώσεως*», τοῦ Γρηγορίου Συναΐτου, *Νηπτικὰ Κεφάλαια Μ'*, καὶ τοῦ Θεοδώρου Ἀσκητοῦ, *Κεφάλαια Ψυχωφελῆ Ρ'* καὶ *Θεωρητικόν*, μὲ σύντομο εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα γιὰ τὸν βίο καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ καθενός, καθὼς καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενον τῶν δημοσιευόμενων ἔργων, πού προτίθενται τῶν ἔργων τοῦ καθενός

Ὁ ἱερός αὐτὸς νηπτικὸς συγγραφέας θεωρεῖ τὴ θέωση τοῦ ἀνθρώπου ὡς συνεχὴ ἀνοδικὴ πορεία διὰ τῆς ἀσκήσεως, τῆς φυσικῆς θεωρίας καὶ τῆς μυστικῆς θεολογίας. Τὰ ἔργα του δὲν ἀπευθύνονται μόνον σὲ μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλους τοὺς πιστοὺς. Γιατὶ δὲν ἀποτελοῦν μόνον μέρος τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας καὶ τῆς νηπτικῆς σκέψης, ἀλλ' εἶναι καὶ θησαυροὶ ἀνεκτίμητοι πού ὀδηγοῦν στὴν ἀληθινὴ περὶ Θεοῦ γνώση.

Ἡ σπουδαιότητα τῶν ἔργων αὐτῶν φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι συμπεριελήφθησαν στὴ «Φιλοκαλία» καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ περιεχόμενό τους δὲν εἶναι προϊὸν στοχασμοῦ, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἐμπειρίας ἄσκησης.

Σπύρος Α. Μουστάκας

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Βίος

Κατὰ τοὺς ἐκδότες τῆς Φιλοκαλίας¹ ὁ Πέτρος Δαμασκηνὸς ἔζησε τὸν 8ο αἰῶνα, ἄσκησε πρῶτα τὸν μοναχικὸ καὶ ἀναχωρητικὸ βίον, ἔπειτα ἔγινε ἐπίσκοπος Δαμασκοῦ, καὶ τέλος ἔλαβε τὸ στεφάνι τοῦ μαρτυρίου. Ἡ νεότερη ὅμως ἱστορικὴ ἔρευνα, στηριζόμενη σὲ χρονολογίες τῶν ἔργων του ποὺ παρέχονται ἀπὸ δύο χειρόγραφους κώδικες², δέχεται ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς ἀκμασε τὸ 12ο αἰῶνα, ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς.

Πολὺ λίγα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Πέτρου Δαμασκηνοῦ. Ἦταν μοναχὸς καὶ προτιμοῦσε τὴν «κατὰ μόνας» ἀσκησιμὴν, μακριὰ ἀπὸ τὴ μονὴ στὴν ὁποία ἀνήκε. Ὅπως μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος³, ζοῦσε μὲ τόση ἀκτημοσύνη, ὥστε οὔτε ἓνα βιβλίον δικό του δὲν εἶχε. Ὡστόσο, μὲ κάθε ἐπιμέλεια μελετοῦσε τὰ ἱερὰ καὶ πατερικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα δανειζόταν ἀπὸ ἄλλους μοναχοὺς. Περισσότερα δὲν γνωρίζουμε γιὰ τὴ ζωὴ του.

Συγγράμματα.

Ὁ Πέτρος Δαμασκηνὸς ἔγραψε δύο μικρὰ ἔργα μὲ τίτλους Ἑπόμνησις πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ Λόγοι συνοπτικοὶ ΚΔ, πλήρεις ὄντες πνευματικῆς γνώσεως. Καὶ στὰ δύο ἀσχολεῖται μὲ θέματα πρακτικὰ, θεωρητικὰ καὶ θεολογικὰ.

Τὸ ἔργο του χαρακτηρίσθηκε ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τῆς Φιλοκαλίας ὡς «συγκεφαλαίωση τῆς ἱερῆς νήψεως» καὶ ὡς «συνεπτυγμένη φιλοκαλία στὴν ἐκτενὴ Φιλοκαλία», γιατί καλύπτει ὅλα τὰ θέματα τῆς ἀσκητικῆς καὶ νηπτικῆς γραμματείας.

1. Βιογραφικὸ σημεῖωμα.

Πρόκειται γιὰ τοὺς κώδικες Paris gr. 1134 καὶ Vatic gr. palatin 210. Ὁ πρῶτος δίνει χρονολογία 1156/1157. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων ποὺ παραθέτουν εἶναι Ἑπόμνησις πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ Λόγοι κατ' ἀλφάβητον.

3. Προοίμιον.

Ὁ Δαμασκηνὸς ἀναπτύσσει τὶς ἀπόψεις του μὲ σαφήνεια καὶ χάρη, παραπέμπει συνέχεια στὴν ἅγια Γραφή καὶ στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀπευθύνεται στοὺς μοναχοὺς καὶ κυρίως στοὺς ἀσκητῆς. Διακρίνει πρακτικὸ καὶ θεωρητικὸ βίον καὶ κατατάσσει τοὺς ἀνθρώπους σὲ τρεῖς πνευματικὲς καταστάσεις, σὲ δούλους, σὲ μισθωτοὺς, καὶ σὲ υἱοὺς. Οἱ δούλοι δὲν ἀγαποῦν τὸ καλὸ, ἀλλ' ἀπέχουν ἀπὸ τὸ κακό, γιατί φοβοῦνται τὶς τιμωρίες. Οἱ μισθωτοὶ ἀγαποῦν τὸ καλὸ καὶ μισοῦν τὸν κακό, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ λάβουν κάποιον μισθό. Οἱ υἱοί, πού εἶναι οἱ τέλειοι ἄνθρωποι, ἀπέχουν ἀπὸ τὸ κακό, ὄχι γιατί φοβοῦνται τὴν τιμωρία, ἀλλὰ γιατί τρέφουν μίσος γι' αὐτό. Ἐπίσης κάνουν τὸ καλὸ, ὄχι γιατί ἐλπίζουν σὲ κάποια ἀμοιβή, ἀλλὰ γιατί τὸ θεωροῦν ὡς χρέος τους.

Ἡ διδασκαλία του κινεῖται μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας καὶ βοηθᾷ στὴν κατανόηση τοῦ πνεύματος τῆς «κατὰ Θεὸν σχολῆς», τὴν ὁποία καὶ ὁ ἴδιος ἀσκησε μέσα στὴν κατάσταση τῆς ἡσυχίας σὲς ἐρήμους.

Τὰ δύο ἔργα ἐκδόθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Νικόδημο τὸν Ἀγιορείτη⁴ καὶ ἀνατυπώθηκαν ἀπὸ τὸ J. P. Migne⁵. Τὸ κείμενο πού δημοσιεύεται στὸν παρόντα τόμο λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση MG.

ΒΙΒΛΙΟ Α'.

Τὸ πρῶτο βιβλίον ἔχει τίτλο Ἑπόμνησις πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ περιλαμβάνει Προοίμιον καὶ πολλὰς ἐνόητες. Στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ Πέτρος Δαμασκηνὸς ἀσχολεῖται μὲ θέματα τοῦ πρακτικοῦ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ «Προοιμίου» ὁ συγγραφεὺς λέγει, ὅτι ἔγραψε τὸ βιβλίον αὐτὸ σὲ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν εὐεργέτην τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ ἔλεγχο τῆς ἀθλίας ψυχῆς του. Ἐπειτα παραθέτει τὶς πηγὰς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλεῖ τὸ ὕλικόν του, σὲς ὁποῖες περιλαμβάνονται: Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, Μέγας Ἀθανάσιος, Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος, Ἰωάννης Χρυσόστομος, Γρηγόριος Νύσσης, Μέγας Ἀντώνιος, Ἀρσένιος, Μακάριος, Νεῖλος, Ἐφραίμ, Ἰσαάκ, Μάρκος ὁ ἀσκητής, Ἰωάννης Δαμασκηνός, Ἰωάννη τῆς Κλίμακος,

4. Στὴ Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπιτικῶν, Βενετία 1782. τ. Γ', σελ. 5-165.

5. Στὴν PG τόμος 162.

Μάξιμος, Δωρόθεος και Φιλήμων. Χρησιμοποιεί βέβαια και άλλους, τούς οποίους όμως δεν κατονομάζει εδώ. Στη συνέχεια εκθέτει τις απόψεις του για την αρχή και την αιτία της σωτηρίας και της απώλειας του ανθρώπου, και παρουσιάζει περιληπτικά τη διδασκαλία του.

Αρχίζοντας τη διαπραγμάτευση των θεμάτων του πρακτικού και θεωρητικού βίου αναφέρει τις έπτά σωματικές πράξεις, δηλαδή την ήσυχία, τη νηστεία, την άγρυπνία, την ψαλμωδία, την πνευματική προσευχή, την κατά Θεόν ανάγνωση, και την ερώτηση των πεπειραμένων για κάθε λόγο και ζήτημα: τις έπτά έντολές των μακαρισμών, δηλαδή τον φόβο Θεού, το μακάριο πένθος, την πραότητα, τον πόθο αποκτήσεως των αρετών, την έλεημοσύνη, την καθαρότητα της καρδιάς, και την ειρήνη της ψυχής με το σώμα: και τις τέσσερις αρετές της ψυχής, δηλαδή τη φρόνηση, τη σωφροσύνη, την ανδρεία και τη δικαιοσύνη. Έπειτα μιλάει για την εμπρακτη γνώση, την προσοχή και έγρηγορηση του νοῦ, την αποφυγή των θελημάτων, την ύποταγή και ήσυχία. Στη συνέχεια διακρίνει οκτώ είδη γνώσεων και για το καθένα κάνει ιδιαίτερο λόγο. Οί οκτώ γνώσεις ή θεωρίες είναι: ή γνώση των θλίψεων και των πειρασμών του βίου, ή γνώση των άμαρτιών μας και των ευεργεσιών του Θεού, ή γνώση των πριν και των μετά το θάνατο δεινών, ή μελέτη της ζωής του Κυρίου και των μαθητών του και των έργων και λόγων των λοιπών πατέρων, ή γνώση της φύσης και της μεταβολής των πραγμάτων, ή θεωρία των όντων, ή παρατήρηση των νοητών κτισμάτων του Θεού, και ή γνώση του Θεού, ή όποια λέγεται θεολογία.

Στο υπόλοιπο μέρος του βιβλίου μιλάει για διάφορες αρετές, για την προσευχή, την ταπεινοφροσύνη, την άπάθεια, τη διάκριση, την κατά Θεόν ανάγνωση, τη μετάνοια, την αγάπη, την πίστη και άλλες, για την άγία Γραφή, και για την ψεύτικη γνώση.

Στο τέλος παραθέτει ξεχωριστό κατάλογο των αρετών και των παθών, και κλείνει με τη διαφορά λογισμών και προσβολών.

BIBΛΙΟ Β'.

Το δεύτερο βιβλίο έχει τίτλο *Λόγοι συνοπτικοί ΚΔ'*, πλήρεις όντες πνευματικής γνώσεως. Οί λόγοι αντιστοιχοῦν στα 24 γράμματα του άλφαβήτου και το θέμα του καθενός έχει ως έξής:

Λόγος α' (1ος): Ἡ πνευματικὴ σοφία, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῶν ἀρετῶν.

Λόγος β' (2ος): Ἡ πίστις· αὐτὴ διακρίνεται σὲ δύο εἶδη, στὴν κοι- νὴ πίστι τῶν ὀρθοδόξων καὶ στὴ μεγάλη πίστις, ποὺ εἶναι ἡ πίστις τῆς θεωρίας, δηλαδὴ τῆς γνώσης.

Λόγος γ' (3ος): Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου· διακρίνεται σὲ εἰσαγωγικό, ποὺ προφυλάσσει ἀπὸ τὴν κακία, καὶ σὲ τέλειο, ποὺ ὁδηγεῖ σὲ πρόθυ- μη ἐργασία.

Λόγος δ' (4ος): Ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη.

Λόγος ε' (5ος): Ἡ ὑπομονή.

Λόγος ζ' (6ος): Ἡ ἐλπίδα τῶν μελλόντων.

Λόγος η' (7ος): Ἡ ἀπροσπάθεια, δηλαδὴ ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὶς ἐμ- παθεῖς κλίσεις.

Λόγος θ' (8ος): Ἡ νέκρωση τῶν παθῶν μας.

Λόγος ι' (9ος): Τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄλων τῶν ἁγίων.

Λόγος κ' (10ος): Ἡ ταπείνωση.

Λόγος λ' (11ος): Ἡ διάκριση τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων καὶ τῶν λογισμῶν.

Λόγος μ' (12ος): Ἡ θεωρία τῶν αἰσθητῶν.

Λόγος ν' (13ος): Ἡ θεωρία τῶν νοητῶν.

Λόγος ξ' (14ος): Ἡ ἀληθινὴ ἀπάθεια.

Λόγος ο' (15ος): Ἡ ἀγάπη.

Λόγος π' (16ος): Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ.

Λόγος ρ' (17ος): Ἡ φρόνηση.

Λόγος σ' (18ος): Ἡ σωφροσύνη.

Λόγος τ' (19ος): Ἡ ἀνδρεία.

Λόγος υ' (20ος): Ἡ δικαιοσύνη.

Λόγος φ' (21ος): Ἡ εἰρήνη τῶν λογισμῶν.

Λόγος χ' (22ος): Ἡ πνευματικὴ χαρά.

Λόγος ψ' (23ος): Ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὲς καμμιά διαφωνία.

Λόγος ω' (24ος): Ὁ λόγος αὐτὸς ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος συνοπτικῆς θεώρησης ὄλων τῶν προηγουμένων, καὶ θέμα του εἶναι ἡ γνώσις ὄλων ἐκείνων ποὺ συμφέρουν τὸν ἄνθρωπο.

Ἀπὸ τὰ θέματα τῶν λόγων γίνεται φανερό, ὅτι καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐξετάζει καὶ ἀναπτύσσει συνοπτικὰ τὰ ποικίλα ζητήματα τοῦ πρα- κτικοῦ καὶ θεωρητικοῦ βίου.

ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Πέτρος, ὁ τῆς Δαμασκοῦ χρηματίσας ἐπίσκοπος, ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, ἐν ἔτει ἑπτακοσιοστῶ ἑβδομηκοστῶ πέμπτῳ. Οὗτος τοίνυν πρότερον τὸν μονήρη καὶ ἀναχωρητικὸν μετερχόμενος θίον, τοσαύτη ἀκτημοσύνη συνέζη, ὥστε μηδὲ βίβλον ἰδίαν κεκτηῖσθαι, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ, παρ' ἑτέρων δὲ τὰς βίβλους λαμβάνων τῆς τε Παλαιᾶς, φημί, καὶ Νέας Γραφῆς, τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπαξαπλῶς νηπιτικῶν καὶ θεοφόρων Πατέρων, ἐπὶ τοσοῦτον φιλόπονος ἐγένετο, ὥστε, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου μελετῶντα καὶ τοῖς ἐκεῖθεν ζωηροῦσι ρεύμασιν ἀρδευόμενον, δένδρον ἀληθῶς κατὰ τὸ ψαλμικόν, ὑψίκομον καὶ οὐράνιον τοῦτον καθοραθῆναι, παρ' αὐτὰς τὰς διεξόδους πεφυτευμένον τῶν ὑδάτων τοῦ Πνεύματος πλὴν ὅτι, τὸ μὲν καθ' ἓνα μόνον, φησί, καιρὸν ἀποδίδωσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ, τὸ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ κατὰ πάντα καιροὺς ἀνεκλείπτως καὶ ἀμειώτως ἀειθαλὲς διαμένον, πνευματικούς καρπούς ἀνεβλάστησε, καλοὺς μὲν τῇ ὄψει, γλυκεῖς τῇ γεύσει, εὐώδεις δὲ τῇ ὀσφρήσει, καὶ πᾶσαν αἴσθησιν ἐστιῶντας σώματος καὶ ψυχῆς, τοῖς ἐξ αὐτῶν ἀπορρέουσιν ἀθανάτοις καὶ εὐώδεσι γλυκασμοῖς.

20 Πολλοὺς μὲν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ καὶ μεγάλους τοὺς διὰ τῶν ἀσκητικῶν αὐτοῦ καμάτων καρπούς ἀποδέδωκε, πλείους δὲ καὶ μείζους ἐν τῷ θανάτῳ, τὸν διὰ τοῦ μαρτυρίου ἀναδησάμενος στέφανον (τὴν γὰρ τῶν Ἀράβων καὶ Μανιχαίων διελέγχων κακόδοξον αἵρεσιν, ὑπὸ Οὐαλιδ νιοῦ τοῦ τῶν Ἀράβων ἀρχηγοῦ Ἰσὴμ, γλωσσομηθεὶς, 25 εἰς τὴν εὐδαίμονα Ἀραβίαν ὑπερορίζεται, ἔνθα καὶ καθαρῶς λα-

Ο ΟΣΙΟΣ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΣ ΠΑΤΕΡΑΣ ΜΑΣ

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Οσίος πατέρας μας Πέτρος, ὁ ὁποῖος χρημάτισε ἐπίσκοπος τῆς Δαμασκοῦ, ἔζησε ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, κατὰ τὸ ἔτος 775. Αὐτὸς λοιπὸν, ἀσκώντας προηγουμένως τὸν μοναχικὸ καὶ ἀναχωρητικὸ βίον, ζοῦσε μὲ τόση μεγάλη ἀκτημοσύνη, ὥστε οὔτε βιβλίον δικό του ἀπέκτησε, ὅπως ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Δανειζόμενος ὁμως ἀπὸ ἄλλους τὰ βιβλία, δηλαδὴ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ γενικὰ ὅλων τῶν ἄλλων Νηπιτικῶν καὶ θεοφόρων Πατέρων, ἔγινε τόσο φιλόπρονος, ὥστε, μελετώντας νύχτα καὶ μέρα τὸν νόμον τοῦ Κυρίου καὶ ποτιζόμενος ἀπὸ τὰ ζωοποιὰ νερὰ ποῦ τρέχουν ἀπὸ ἐκεῖ, ἀναδείχθηκε πραγματικὰ σύμφωνα μὲ τὸ ψαλμικόν¹, δένδρον μὲ ὑψηλὰ φύλλα ποῦ φθάνει στὸν οὐρανόν, φυτεμένο στὰ πλούσια τρεχούμενα νερὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ βέβαια τὸ δένδρον σὲ μιὰ ἐποχὴ μόνον δίνει τὸν καρπὸν του, ἐνῶ μὲ αὐτὸ δὲν συνέβηκε τὸ ἴδιον, ἀλλὰ, παραμένοντας ἀδιάκοπα καὶ συνέχεια ἀειθαλές, ἔδωσε ὅλες τὶς ἐποχὰς πνευματικὸς καρπὸς, ὡραίους στὴν ὄψη, γλυκοὺς στὴ γεύση, καὶ εὐωδιαστοὺς στὴν ὄσφρηση, ποῦ ἱκανοποιοῦν κάθε αἴσθησιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς μὲ τοὺς ἀθάνατους καὶ εὐωδιαστοὺς γλυκοὺς χυμοὺς ποῦ ἀναδίδονται ἀπ' αὐτοῦς.

Αὐτὸς λοιπὸν, ὅσο ζοῦσε, ἀπέδωσε πολλοὺς καὶ μεγάλους καρποὺς μὲ τοὺς ἀσκητικὸς του κόπους, ἀλλὰ περισσότερους καὶ μεγαλύτερους ἀπέδωσε κατὰ τὸ θάνατόν του, ἀφοῦ κέρδισε τὸ στεφάνιν τοῦ μαρτυρίου (γιατί, ἔλέγχοντας τὴν κακὸδοξὴ αἵρεσιν τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Μανιχαίων, ὁ Οὐαλίδ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀράβων Ἰσημ, τοῦ ἔκοψε τὴ γλῶσσα καὶ τὸν ἐξόρισε στὴν εὐδαίμονα Ἀραβία, ὅπου καὶ πέθανε μιλώντας καθαρὰ καὶ ἱερουργώντας). Μετὰ τὸ θάνατόν του

λῶν καὶ ἱερουργῶν, ἐτελεύτησε, πλείστους δὲ μετὰ θάνατον καὶ
 μεγίστους καθ' ὑπερβολὴν ἀποδίδωσι, καταλιπὼν ἡμῖν, οἷόν τινα
 πατρικὴν καὶ ἀναφαίρετον κληρονομίαν, τὴν ὡς ἀληθῶς πάγκα-
 λον καὶ πανάρετον ταύτην δίδλον, τὴν ἐμμελῶς καὶ μεθ' ὄσης εἰπεῖν
 5 οὐκ ἔνι, τῆς χάριτος, αὐτῷ φιλοπονηθεῖσαν, τὴν κοινὴν πασῶν τῶν
 ἀρετῶν καὶ ψυχωφελεστάτην φιλοτιμίαν, τῶν θεωριῶν τὸ Γαζο-
 φυλάκον, τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τὴν συστοιχίαν, τὸν Ἐλι-
 κῶνα τῶν θείων μακαρισμῶν, τῶν σωματικῶν πράξεων τὴν ἐστίαν,
 τῶν κατὰ μέρος παθῶν τὴν λεπτοτάτην ἀνατομίαν, τῆς ἀσκητικῆς
 10 Ἀμαλθείας τὸ κέρασ, τῆς θείας γνώσεως καὶ σοφίας τὸ ταμεῖον
 καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, τὴν τῆς ἱεραῆς Νήψεως ἀνακεφαλαίωσιν.

Ταύτην τοίνυν καὶ ἡμεῖς συγγενίδα πρὸς τὴν παροῦσαν δίδλον
 εἰδότες καὶ πάμπολύ τι συμβάλλουσαν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν σκοπῷ,
 συναρμόσαι ταύτη τῶν ἀναγκαιοτάτων εἶναι ἐκρίναμεν (εἶπεν ἄν
 15 τις ἀστεῖως, οἷονεὶ κύκλον κύκλω), καὶ φιλοκαλίαν φιλοκαλία μεί-
 ζονι μέγαν καὶ τῇ συνεπτυγμένη τὴν πλατυτέραν, οὐ γὰρ ἡμῖν ἔδο-
 ξεν ἀνεκτόν, τὴν τοσοῦτων, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, καρπῶν πνευμα-
 τικῶν σωρείαν οὕσαν, Πυκτίδα, τοῦ θείου χοροῦ τῶν Ἱερῶν Νη-
 πτικῶν διαζεῦξαι (ἢ γὰρ ἂν καὶ αὐτὴ ἡ δίδλος πολλὰ ἡμῶν τῆς
 20 ἀπειροκαλίας κατεδόησε τὴν ἀπὸ τῶν γνωρίμων καὶ φίλων αὐτῇ
 Πατέρων διάστασιν οὐκ ἀνεχομένη, οὐδέ, εἴ τι καὶ γένοιτο), καὶ
 κολοβῶσαι ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὴν πραγματείαν, ἀναγκαίως καὶ
 ταύτης ἀπαιτοῦσαν τὴν συναυλίαν, πρὸς δὲ καὶ τοσαύτης ὠφελείας
 ἀποστερηῆσαι τοὺς ἀδελφούς· αἰεὶ γὰρ τῶν καλῶν ἢ ἐπίτασις, πλείω
 25 πέφυκε καὶ τὴν εὐεργεσίαν ποιεῖν.

Εἴ τις οὖν δι' ἐφέσεως ἔχει ἀναλαβεῖν τὰς καὶ παρὰ τοῦ Δαβίδ
 ποτε ζητουμένας μὲν, οὐχ εὐρῖσκομένας δὲ τῆς πνευματικῆς πε-
 ριστεράς διπλὰς πτέρυγας, φιλοπόνως ταύτην ἀνελιπτέτω· εὐρήσει
 καὶ γὰρ θαυμασίως ἐν αὐτῇ, ἐντεῦθεν μὲν τὴν τῆς πράξεως ὄλην
 30 περιηργυρωμένην, ἐκεῖθεν δὲ τὴν τῆς θεωρίας ὄλην χρυσοειδῆ καὶ
 δι' ἀμφοτέρων, τῶν γηίνων ἀπάντων ὑπερραιρόμενος, πρὸς αἰθέ-
 ριον πετασθήσεται ὕψος καὶ ταῖς ἄνω καλιαῖς οἷα καλὴ ἐνσκηνώ-
 σασ περιστερά, εἰς τὴν οὐράνιαν καταπαύσει μακαριότητα.

2. Ὅρος τῆς Βοιωτίας, ὅπου ὑπῆρχε ἱερό τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῶν Μουσῶν.

3. Ἀμάθεια· Κατὰ τὴ μυθολογία ἦταν γίδα ποὺ θήλασε τὸν Δία στὴν Κρήτη· κατ' ἄλλη ἐκδοχὴ νύμφη ποὺ πρόσφερε στὸ βρέφος γάλα καὶ μέλι μέσα σὲ κέρατο, ἀπ' ὅπου καὶ ἡ φράση «τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας», ποὺ εἶναι σύμβολο ἀφθονίας.

ὅμως ἀποδίδει τοὺς πρὸ πολλοὺς καὶ τοὺς ὑπερβολικὰ πρὸ μεγάλους καρπούς, ἀφήνοντας σ' ἑμᾶς σὰν κάποια πατρικὴ καὶ ἀναφαίρετη κληρονομιά τὸ ἀληθινὰ πανέμορφο καὶ πανάρετο αὐτὸ βιβλίο, ποὺ φιλοπόνησε μὲ καλαισθησία καὶ μὲ τόση χάρη ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθεῖ, τὴν κοινὴ αὐτὴ καὶ ψυχωφελέστατη προτροπὴ γιὰ ὅλες τὶς ἀρετές, τὸ θησαυροφυλάκιο τῶν θεωριῶν, τὴ συστοιχία τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων, τὸ ὄρος² τῶν θείων μακαρισμῶν, τὴν ἐστία τῶν σωματικῶν πράξεων, τὴν ἀκριβέστατη ἀνατομία τῶν ἐπὶ μέρους παθῶν, τὸ κέρασ τῆς ἀσκητικῆς Ἀμαλθείας³, τὸ ταμεῖο τῆς θείας γνώσης καὶ σοφίας καί, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, τὴν ἀνακεφαλαίωση τῆς ἱερῆς νηπιτικῆς γραμματείας.

Γνωρίζοντας λοιπὸν καὶ ἑμεῖς ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι συγγενικὸ μὲ τὸ παρὸν βιβλίο⁴ καὶ ὅτι συμβάλλει πάρα πολὺ στὸν ἐπιδιωκόμενον ἀπὸ μᾶς σκοπὸ, θεωρήσαμε ὅτι εἶναι ἀναγκαιότατο πρᾶγμα νὰ τὸ συμπεριλάβουμε σ' αὐτὸ σὰν κύκλο, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς χαριτολογώντας, μέσα σὲ κύκλο, σὰν φιλοκαλία μέσα στὴ μεγαλύτερη φιλοκαλία, καὶ σὰν συνεπτυγμένη μέσα στὴν ἐκτενέστερη, δὲν μᾶς φάνηκε σωστὸ νὰ χωρίσουμε ἀπὸ τὸν θεῖο χορὸ τῶν ἱερῶν νηπιτικῶν τὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ εἶναι, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, γεμάτο ἀπὸ πολλοὺς πνευματικοὺς καρπούς (γιατὶ πραγματικὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ βιβλίο θὰ κατηγοροῦσε πολὺ τὴν ἀπειροκαλία μας, καθόσον δὲν θὰ ἀνεχόταν τὸ χωρισμὸ ἀπὸ τοὺς γνώριμους καὶ φίλους τοῦ Πατέρα, οὔτε βέβαια καὶ θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ κάτι τέτοιο) καὶ νὰ κόψουμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸ ἔργο, ποὺ ἀπαιτοῦσε ὡς ἀπαραίτητη καὶ τὴ συναυλία αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Ἀλλ' οὔτε καὶ μᾶς φάνηκε σωστὸ νὰ στερῆσουμε τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη ὠφέλεια, γιατί πάντοτε ἡ προσθήκη τῶν καλῶν εἶναι φυσικὸ νὰ κάνει καὶ τὴν εὐεργεσία περισσότερη.

Ἄν λοιπὸν κανεὶς ἔχει τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀποκτήσει τὰ δύο φτερὰ τοῦ πνευματικοῦ περιστεριοῦ ποὺ τὰ ζητοῦσε κάποτε καὶ ὁ Δαβὶδ ἀλλὰ δὲν τὰ ἔβρισκε⁵, ἄς διαβάσει μὲ φιλοπονία αὐτὸ τὸ βιβλίο. Γιατὶ μὲ θαυμάσιο τρόπο θὰ βρεῖ σ' αὐτό, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ φτερὸ τῆς πράξης ἀσημωμένο ὀλόγυρα, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ φτερὸ τῆς θεωρίας ὀλόχρυσο, καὶ μὲ τὰ δύο φτερὰ ὑψούμενος πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ γήινα θὰ πετάξει πολὺ ψηλὰ καί, κατασκηνώνοντας σὰν καλὸ περιστέρι στὶς οὐράνιες φωλιές, θ' ἀνατυπωθεῖ στὴν οὐράνια μακαριότητα.

4. Δηλαδή τῆς Φιλοκαλίας.

5. Ψαλμ. 54, 7.

BIBLION A'

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Πολλῶν καὶ μεγάλων κατὰ χάριν ἀξιωθεὶς δωρεῶν ὁ ἄθλιος
ἐγὼ παρὰ Θεοῦ καὶ μηδέποτε τι ἀγαθὸν ποιήσας, ἐφοβή-
θην μήπως διὰ τῆς ἀργίας καὶ νωχελίας εἰς λήθην ἔλθω τῶν
τοσοῦτων δωρεῶν καὶ τηλικούτων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν
5 ἐμῶν πταισμάτων καὶ οὐδὲ κἂν εὐγνώμων γίνωμαι καὶ εὐχάριστος
περὶ τὸν εὐεργέτην, διὰ τοῦτο ἔγραψα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀθλίας μου
ψυχῆς τὴν ὑπόμνησιν ταύτην, καὶ ὅσας γραφὰς ἀγίων Πατέρων,
βίους τε καὶ λόγους ἐνέτυχον, κατ' ὄνομα τέθεικα, ἵνα ταύτας ἔχω
πρὸς τὸ μμνήσκεσθαι τοὺς λόγους αὐτῶν κἂν ἐκ μέρους ἐπειδὴ οὐδ'
10 ὅλως δίδλον ἰδίαν κέκτημαι, ἢ ἐκτησάμην ποτέ, ἀλλ' ἐκ τῶν φιλοχρί-
στων ἐλάμβανον, ὥσπερ καὶ τὰς σωματικὰς χρείας ἀπάσας, διὰ τὴν
ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ ταύτας διερχόμενος μετὰ σχολῆς ἀπάσης,
ἀπεδίδουν πάλιν τοῖς ἰδίοις, ἅτινά εἰσι ταῦτα. Παλαιὰ τε καὶ Νέα
ἤγουν τὴν Παλαιάν, τὸ Ψαλτήριον, τὸ Τετραβασίλειον, τὸ Ἑξασό-
15 φιν, τὰς Προφητείας, τὰ Παραλειπόμενα, τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστό-
λων, τὰ ἅγια Εὐαγγέλια καὶ τῶν εἰρημένων πάντων τὰς ἐρμηνείας
τὰ Πατερικὰ καὶ Διδασκαλικὰ ἅπαντα τῶν μεγάλων· ἦτοι Διονυ-
σίου, Ἀθανασίου, Βασιλείου, Θεολόγου, Χρυσσοστόμου, Γρηγορίου
Νύσσης, Ἀντωνίου, Ἀρσενίου, Μακαρίου, Νείλου, Ἐφραίμ, Μάρ-
20 κου, Δαμασκηνοῦ, Κλίμακος, Μαξίμου, Δωροθέου, Φιλήμονος, καὶ
πάντων τῶν ἀγίων τοὺς βίους καὶ τοὺς λόγους

Καὶ ἀξιωθεὶς ὁ ἀνάξιος τῆς πάντων ἐρεῦνης, μετὰ πάσης ἀδεί-
ας καὶ σπουδῆς, ζητῶν τὴν ἀρχὴν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ
τῆς ἀπωλείας καὶ εἰ ἄρα πᾶν ἐγχείρημα, ἢ ὡς ἐπιτήδευμα, σφύζει ἢ
25 οὔ, καὶ τί ἐστι τὸ ζητούμενον παρὰ πᾶσι, καὶ πῶς παλαιοί τε καὶ

1. Δηλ. τὰ βιβλία: Ἰώβ, Παροιμίαι, Ἐκκλησιαστής, Ἔσθρα, Ἔσθρα, Σοφία Σολομώντος, Σοφία Σειράχ.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Επειδὴ ἐγὼ ὁ ἄθλιος ἀξιώθηκα πολλές καὶ μεγάλες δωρεές κατὰ χάρη ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ δὲν ἔκαμα ποτὲ κανένα καλό, φοβήθηκα μήπως μὲ τὴν ἀργία καὶ τὴ νωθρότητά μου ξεχάσω τίς τόσες πολλές καὶ μεγάλες εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ τὰ δικά μου ἁμαρτήματα, καὶ δὲν φανῶ τουλάχιστον εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος στὸν εὐεργέτη. Γι' αὐτὸ ἔγραψα, πρὸς ἔλεγχο τῆς ἀθλίας ψυχῆς μου, τὴν ὑπόμνηση αὐτῆ, καὶ ὅσα συγγράμματα τῶν ἁγίων Πατέρων, βίους καὶ λόγους διάβασα τὰ ἀνέφερα ὀνομαστικά, ὥστε, ἔχοντάς τα, νὰ θυμᾶμαι τοὺς λόγους τους τουλάχιστον κατὰ ἓνα μέρος. Κι αὐτό, γιατί κανένα βιβλίο δὲν ἔχω δικό μου, οὔτε ἀπέκτησα ποτέ, ἀλλὰ τὰ ἔπαιρνα ἀπὸ τοὺς φιλόχριστους, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τίς σωματικές μου ἀνάγκες, λόγῳ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, κι ἀφοῦ τὰ μελετοῦσα πολὺ προσεκτικά, τὰ ἐπέστρεφα πάλι στοὺς ἴδιους. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς· Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη. Δηλαδή, ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ Ψαλτήριον, τὰ τέσσερα βιβλία τῶν Βασιλειῶν, τὰ ἕξι βιβλία τῆς Σοφίας¹, τὰ Προφητικά, τὰ Παραλειπόμενα, οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τὰ ἅγια Εὐαγγέλια καὶ οἱ ἑρμηνεῖες ὅλων τῶν παραπάνω. Ἀκόμη ὅλα τὰ Πατερικὰ καὶ τὰ Διδασκαλικὰ τῶν μεγάλων, δηλαδή τοῦ Διονυσίου, Ἀθανασίου, Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Χρυσοστόμου, Γρηγορίου Νύσσης, Ἀντωνίου, Ἀρσενίου, Μακαρίου, Νείλου, Ἐφραίμ, Ἰσαὰκ, Μάρκου, Δαμασκηνοῦ, Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, Μαξίμου, Δωροθέου, Φιλήμονος καὶ ὅλων τῶν ἁγίων οἱ βίοι καὶ οἱ λόγοι.

Καὶ ἀξιώθηκα ἐγὼ ὁ ἀνάξιος νὰ τὰ ἐρευνήσω ὅλα, μὲ κάθε ἀνεση καὶ προσοχή, ἀναζητώντας τὴν ἀρχὴ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀπώλειας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἂν τυχὸν κάθε ἐγχείρημα ἢ ἔργο σώζει ἢ ὄχι, καὶ ποιὸ εἶναι τὸ ζητούμενο ἀπὸ ὅλους καὶ πῶς ἐγίναν εὐάρεστοι στὸν Θεὸ παλαιοὶ καὶ νέοι, μέσα σὲ πλοῦτο καὶ φτώχεια, ἀνάμεσα σὲ πολ-

νέοι τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν, ἐν πλούτῳ καὶ πενίᾳ, ἐν μέσῳ πολλῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἐν ἐρημίᾳ, ἐν συζυγίᾳ καὶ παρθενίᾳ· καὶ ἀπλῶς ἐν παντὶ τόπῳ καὶ ἐγχειρήματι εὐρίσκομεν ζωὴν καὶ θάνατον, σωτηρίαν καὶ ἀπώλειαν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἡμῖν τοῖς μοναχοῖς
5 διαφόρους εὐρίσκομεν καταστάσεις. Λέγω δὴ ὑποταγὴν πατρὸς, σώματος καὶ ψυχῆς, ἡσυχίαν τὴν καθαίρουσα τὴν ψυχὴν· συμβουλήν πνευματικὴν ἀντὶ ὑποταγῆς· ἡγουμενεῖαν τε καὶ ἀρχιερωσύνην, καὶ ἐκ πάντων σφζομένους καὶ ἀπολλυμένους εὐρίσκομεν.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐθαύμαζον, ἀλλὰ καὶ τὸν πάλαι ἄγγελον ἐν
10 οὐρανῷ, ἐν αὐλῷ φύσει ὄντα, ἐν σοφίᾳ καὶ πάσῃ ἀρετῇ, ἐξαίφνης διάβολον γενόμενον, σκότος καὶ ἀγνωσίαν, πάσης τε κακίας καὶ πονηρίας ἀρχὴν καὶ τέλος. Ἔπειτα τὸν Ἀδάμ, ἐν τσαύτῃ τμηῇ καὶ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν καὶ οἰκειότητι τοῦ Θεοῦ, σοφία τε καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένον, ἔνδον τοῦ Παραδείσου μόνον σὺν τῇ Εὐᾶ,
15 ἄφνω ἐξόριστον γενόμενον, ἐμπαθῆ τε καὶ θνητὸν ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ ἐργαζόμενον, ἐν ἰδρωτί καὶ θλίψει πολλῇ, ἐξ οὗ ὁ Κάϊν σὺν Ἄβελ μόνοι ἀδελφοὶ ἐν πάσῃ τῇ γῆ· πῶς ἐνίκησεν ὁ φθόνος, ὁ δόλος, καὶ ἔτεκε φόνον, τὴν κατάραν, τὸν τρόμον. Εἶτα τοὺς ἐξ αὐτῶν, δι' οὓς πλήθους ἔνεκεν παισιμάτων ὁ κατακλυσμός ἐγένετο.
20 Καὶ πάλιν διὰ φιλανθρωπίαν τοὺς ἐν τῇ Κιβωτῷ ὁ Θεὸς σώσας, ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν κεκατήραται ἢ ὡς ὁ Χαναάν, ὁ υἱὸς τοῦ ἁμαρτήσαντος Χάμ· ἵνα γὰρ μὴ τὴν τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν ἀνατρέψῃ ὁ δίκαιος Νῶε, τὸν υἱὸν ἀντὶ τοῦ πατρὸς κατηράσατο. Μετὰ δὲ τούτων, τοὺς ἐπὶ τοῦ πύργου, τοὺς Σοδομίτας, τοὺς Ἰσραηλίτας, τὸν Σολομῶντα,
25 τοὺς Νινευίτας, τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἰούδαν, καὶ πάντας τοὺς ἐν ἀγαθοῖς γινομένους, καὶ εἰς κακίαν τρεπομένους.

Καὶ πῶς ἀγαθὸς ὢν ὁ ὑπεράγαθος Θεὸς καὶ πολυεύσπλαγχνος, τοὺς τοῦ κόσμου πολλοὺς καὶ ποικίλους πειρασμοὺς καὶ θλίψεις παρεχώρησε γενέσθαι· Τοὺς μὲν θέλων κατὰ παραχώρησιν, ἢ ὡς
30 τοὺς κόπους τῆς μετανοίας· λέγω δὴ, πείνης, δίψης, πένθους, στερήσεως τῶν ἀναγκαίων, ἐγκρατείας τῶν ἡδέων, τήξεις τοῦ σώματος ἐν ἀσκήσει, ἀγρυπνίας, κόπους, πόνους, δάκρυα πολλὰ καὶ πικρά, στεναγμούς, φόβον τοῦ θανάτου, τῆς ἐρεῦνης, τοῦ λογοθεσί-

2. Γεν. 2, 8. 3. Γεν. 3, 17-19. 4. Γεν. 4, 1-12. 5. Γεν. 6, 5.
6. Γεν. 3, 26-27. 7. Γεν. 11, 7. 8. Γεν. 19, 4-5. 9. Ἀριθμ. 14, 22-23.
10. Γ' Βασ. 11, 9-11. 11. Ἰωνᾶ 1, 2. 12. Δ' Βασ. 5, 27. 13. Ματθ. 26, 24.

λους ἁμαρτωλοὺς καὶ στὴν ἔρημο, σὲ συζυγική καὶ παρθενική ζωή, καὶ γενικά σὲ κάθε τόπο καὶ προσπάθεια βρίσκουμε ζωὴ καὶ θάνατο, σωτηρία καὶ ἀπώλεια. Καὶ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ σὲ μᾶς τοὺς μοναχοὺς βρίσκουμε διάφορες καταστάσεις. Ἐννοῶ δέβαια τὴν ὑποταγὴ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς σὲ πατέρα, τὴν ἡσυχία πού καθαρίζει τὴν ψυχὴ, τὴν πνευματικὴ συμβουλή ἀντὶ τῆς ὑποταγῆς, τὴν ἡγουμενεία καὶ τὴν ἀρχιερωσύνη, καὶ σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς καταστάσεις βρίσκουμε ἐκείνους πού σώζονται καὶ ἐκείνους πού χάνονται.

Καὶ δὲν θαύμαζα αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖο ἄγγελο στὸν οὐρανό, ὁ ὁποῖος ὄντας ἄυλη φύση καὶ ἔχοντας σοφία καὶ κάθε ἀρετὴ, ἔγινε ξαφνικά διάβολος, σκότος καὶ ἀγνωσία, ἀρχὴ καὶ τέλος κάθε κακίας καὶ σωτηρίας. Ἐπειτὰ τὸν Ἀδάμ, πού ἔχοντας τόσο μεγάλη τιμὴ καὶ ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴ φιλία τοῦ Θεοῦ, στολισμένος μὲ σοφία καὶ ἀρετὴ, καὶ βρισκόμενος μέσα στὸν Παράδεισο μόνος μαζί μὲ τὴν Εὐᾶ², ἔγινε ξαφνικά ἐξόριστος, ἐμπαθὴς καὶ θνητός, ἐργαζόμενος μὲ κόπο καὶ μόχθο, μὲ ἰδρώτα καὶ θλίψη πολλή. Ἀπ' αὐτὸν γεννήθηκαν ὁ Καὶν καὶ ὁ Ἀβελ, μόνον ἀδελφοὶ ἐπάνω σὲ ὅλη τὴ γῆ, καὶ ἀποροῦσα πῶς νίκησε ὁ φθόνος, ὁ δόλος, καὶ γέννησε τὸ φόνο, τὴν κατάρα καὶ τὸν τρόμο⁴. Ἐπειτὰ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, γιὰ τοὺς ὁποῖους, ἔξ αἰτίας τῶν πολλῶν ἁμαρτημάτων, ἔγινε ὁ κατακλυσμός⁵. Καὶ πάλι, ὅταν ἀπὸ φιλανθρωπία ὁ Θεὸς ἔσωσε ἐκείνους πού βρισκόνταν μέσα στὴν Κιβωτό, ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς δέχθηκε τὴν κατάρα, ὁ Χαναάν, ὁ υἱὸς τοῦ Χάμ πού ἁμάρτησε⁶. Γιατὶ ὁ δίκαιος Νῶε, γιὰ νὰ μὴν ἀνατρέψει τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, καταράσθηκε τὸν υἱὸ ἀντὶ γιὰ τὸν πατέρα, καὶ μαζί μ' αὐτοὺς καταράσθηκε ἐκείνους πού ἦταν στὸν πύργο⁷, τοὺς Σοδομίτες⁸, τοὺς Ἰσραηλίτες⁹, τὸν Σολομώντα¹⁰, τοὺς Νινευῖτες¹¹, τὸν Γιεζῆ¹², τὸν Ἰούδα¹³, καὶ ὅλους ἐκείνους πού, ἂν καὶ ζοῦσαν μέσα στὰ ἀγαθὰ, στρέφονταν πρὸς τὴν κακία.

Θαύμαζα ἀκόμη πῶς ὁ ὑπεράγαθος καὶ πολυεύσπλαχνος Θεός, ὄντας ἀγαθός, ἐπέτρεψε νὰ γίνουν στὸν κόσμον οἱ πολλοὶ καὶ ποικίλοι πειρασμοὶ καὶ θλίψεις. Ἄλλοι ἔγιναν μὲ τὴ θέλησή του κατὰ παραχώρηση, ὅπως οἱ κόποι τῆς μετάνοιας. Ἐννοῶ τοὺς πειρασμοὺς τῆς πείνας, τῆς δίψας, τοῦ πένθους, τῆς στέρησης τῶν ἀναγκαίων, τῆς ἐγκράτειας στὰ εὐχάριστα πράγματα, τὸ λειώσιμο τοῦ σώματος στὴν ἀσκησι, τὶς ἀγρυπνίες, τοὺς κόπους, τοὺς πόνους, τὰ πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυα, τοὺς στεναγμούς, τὸ φόβο τοῦ θανάτου, τῆς ἔρευνας, τῆς ἀπολο-

ου, τῆς ἐν τῷ Ἄδῃ κατοικήσεως μετὰ τῶν δαιμόνων, τὴν φοικτὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς κρίσεως, τὴν μέλλουσαν αἰσχύνῃ ἐπὶ πάσης τῆς κτίσεως, τὸν τρόμον, τὸν πικρὸν ἔλεγχον περὶ τῶν πράξεων, λόγων τε καὶ ἐννοιῶν, τὴν ἀπειλήν, τὴν ὀργήν τὰς πολυτρόπους
 5 κολάσεις καὶ αἰωνίους, τὸ ἀνωφελὲς θρῆνος καὶ τὰ ἄπαυστα δάκρυα· τὸ ἀφεγγὲς σκότος, τὸν φόβον, τὸν πόνον, τὴν ἔκπτωσιν, τὴν λύπην, τὴν στενοχωρίαν καὶ πνιγμὸν τῆς ψυχῆς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Μετὰ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κινδύνων τὰ ναυάγια, τὰ πολυποίκιλα νοσήματα, τὰς ἀστραπὰς, τὰς θροντὰς, τὴν χάλαξαν,
 10 τοὺς σεισμούς, τοὺς λιμούς, τοὺς καταποντισμούς, τοὺς ἄώρους θανάτους, καὶ ἅπλῳς πάντα τοὺς ἀκουσίως ἡμῖν κατὰ παραχώρησιν γινομένους ὀδυνηρούς

Τοὺς δὲ μὴ θέλων ὁ Θεός, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ οἱ δαίμονες, οἷον τὰς μάχας, τὰ πάθη, τὰς πολυτρόπους ἁμαρτίας, ὧν παριῶν ὁ λόγος
 15 δηλώσειε τὰ ὀνόματα, ἀπὸ τῆς ἀφροσύνης μέχρι τῆς ἀπογνώσεως καὶ τελείας ἀπωλείας, τὴν ἐπιδρομὴν τῶν δαιμόνων, τοὺς πολέμους, τὴν τυραννίδα τῶν παθῶν, τὰς ἐγκαταλείψεις, τὰς ταραχὰς καὶ μεταβολὰς τοῦ θίου, τὰς ὀργὰς, τὰς συκοφαντίας καὶ πᾶσαν θλιψίν, ἣν ἡμεῖς θέλοντες, ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις προσφέρομεν,
 20 Θεοῦ μὴ βουλομένου. Καὶ πάλιν, πῶς ἐν μέσῳ τῶν τοσοῦτων κακῶν πολλοὶ ἐσώθησαν, μηδενὸς ἐμποδίσαι ἰσχύσαντος. Καὶ πολλοὶ ἀπωλέσθησαν τοῦ Θεοῦ μὴ θέλοντος.

Καὶ ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα πλείονα, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν κατανοῶν ἐμπόνως, συνετρίβην τῇ ψυχῇ καὶ ὡς ὕδωρ χυθεῖς πολλαί-
 25 κισ εἰς ἀμηχανίαν κατήντων. Καίπερ μὴ ἔχων κατὰ πολὺ ἐν αἰσθήσει τὰ λεγόμενα· εἰ γὰρ εἶχον, οὐκ ἂν ἠδυνήθην παραμένειν τῇ ζωῇ ταύτῃ, πεπληρωμένη κακίας καὶ παρακοῆς Θεοῦ, δι' ἧς πάντα τὰ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δεινὰ ἐγένοντο. Ἄλλ' ὅμως τῆς ἐπιθυμίας τῶν ζητημάτων μου ὑπὸ τῆς χάριτος τυχῶν, ἐκ τῶν ἁγίων Πα-
 30 τέρων τὰς διακρίσεις εὗρον οὕτως ὅτι ἀρχὴ μὲν παντὸς ἀγαθοῦ ἢ ἐκ Θεοῦ διδομένη φυσικὴ γνῶσις, ἢ ἐκ τῶν Γραφῶν δι' ἀνθρώπου, ἢ δι' ἀγγέλου, ἢ ὡς τοῦ διδομένου ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος πρὸς φυλακὴν ἐκάστου πιστοῦ ψυχῆς, τοῦ καὶ συνειδήσιν λεγομένου καὶ ὑπόμνησιν τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Δι' ὧν φυλάσσεται ἢ
 35 χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ βαπτιζομένῳ, εἰς τὴν τηρῆσιν αὐτὰς βουληθῆ.

γίας και τῆς διαμονῆς στὸν Ἄδη μαζί μὲ τοὺς δαίμονες, τὴ φορικτὴ ἐκείνη ἡμέρα τῆς κρίσης, τὴ μελλοντικὴ ντροπὴ ἐνώπιον ὅλης τῆς κτίσης, τὸν τρόμο, τὸν πικρὸ ἔλεγχο γιὰ τὶς πράξεις, τοὺς λόγους καὶ τὶς σκέψεις, τὴν ἀπειλὴ, τὴν ὀργή, τὶς πολύτροπες καὶ αἰώνιες τιμωρίες, τὸν ἀνωφελὴ θρῆνο καὶ τὰ ἀδιάκοπα δάκρυα, τὸ βαθὺ σκοτάδι, τὸ φόβο, τὸν πόνο, τὴν ἐκπτώση, τὴ λύπη, τὴ στενοχώρια καὶ τὸν πνιγμὸ τῆς ψυχῆς στὸν παρόντα καὶ τὸ μέλλοντα αἰῶνα. Μαζί μὲ τοὺς κινδύνους στὸν κόσμο τὰ ναυάγια, τὶς ποικίλες ἀρρώστιες, τὶς ἀστραπές, τὶς βροντὲς, τὸ χαλάζι, τοὺς σεισμούς, τοὺς λιμούς, τοὺς καταποντισμούς, τοὺς πρόωρους θανάτους, καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ὀδυνηρὰ πού μᾶς συμβαίνουν χωρὶς τὴ θέλησή μας κατὰ παραχώρηση.

Ἄλλοι πάλι πειρασμοὶ ἔρχονται χωρὶς νὰ τοὺς θέλει ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐμεῖς καὶ οἱ δαίμονες, ὅπως οἱ μάχες, τὰ πάθη, οἱ ποικίλες ἁμαρτίες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα θὰ φανερώσει παρακάτω ὁ λόγος, ἀπὸ τὴν ἀφροσύνη μέχρι τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν τέλεια ἀπώλεια, τὴν ἐπιδρομὴ τῶν δαιμόνων, τοὺς πολέμους, τὴν τυραννία τῶν παθῶν, τὶς ἐγκαταλείψεις, τὶς ταραχὲς καὶ τὶς μεταβολὲς τοῦ βίου, τὴν ὀργή, τὶς συκοφαντίες καὶ κάθε θλίψη, τὴν ὁποία ἐμεῖς μὲ τὴ θέλησή μας παρέχουμε στὸν ἑαυτὸ μας καὶ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ Θεός. Ἐπίσης ἀποροῦσα πῶς ἀνάμεσα σὲ τόσο πολλὰ κακά πολλοὶ σώθηκαν, χωρὶς τίποτε νὰ μπορέσει νὰ τοὺς ἐμποδίσει, ὅπως καὶ πολλοὶ χάθηκαν χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ Θεός.

Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα ἐξετάζοντάς τα μέσα ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές μὲ πόνο, ἔνωθα συντριβὴ στὴν ψυχὴ καὶ χιπέφτοντας σὰν νερό, ἔπεφτα πολλὲς φορὲς σὲ ἀμηχανία. Ἄν καὶ βέβαια δὲν καταλάβαινα πολὺ τὰ λεγόμενα. Γιατί, ἂν τὰ καταλάβαινα, δὲν θὰ μποροῦσα νὰ παραμείνω στὴ ζωὴ αὐτὴ, τὴ γεμάτη κακία καὶ παρακοὴ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔγιναν ὅλα τὰ φοβερὰ στὴν παρούσα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ. Ἄλλ' ὅμως παίρνοντας ἀπὸ τὴ χάρη ἀπαντήσεις σὶς ἐρωτήσεις μου, βρῆκα ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες τὶς ἐξῆς διακρίσεις. Ἀρχὴ κάθε ἀγαθοῦ εἶναι ἡ φυσικὴ γνώση πού δίνεται ἀπὸ τὸν Θεὸ ἢ ἀπὸ τὶς Γραφές μέσω κάποιου ἀνθρώπου ἢ μέσω ἀγγέλου, ἢ σὰν δωρεὰ ἀπὸ τὸ θεῖο βάπτισμα γιὰ φύλαξη τῆς ψυχῆς κάθε πιστοῦ πού λέγεται καὶ συνείδηση καὶ ὑπόμνηση τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὶς ὁποῖες φυλάγεται ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος στὸν βαπτιζόμενο, ἂν θελήσει νὰ τὶς τηρήσει.

Καὶ μετὰ τὴν γνῶσιν ἢ τοῦ ἀνθρώπου προαίρεσις. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας· τοῦτ' ἔστι, τὸ καταλείψαι τὰ ἴδια θελήματα καὶ νοήματα ὁ ἄνθρωπος, καὶ ποιῆσαι τὰ τοῦ Θεοῦ νοήματα τε καὶ θελήματα. Καὶ εἰάν ταῦτα δυνηθῆ ποιῆσαι, οὐχ εὐρίσκεται ἐν
 5 πᾶσιν τῇ κτίσει πρᾶγμα ἢ ἐγχείρημα, ἢ τόπος δυνάμενος ἐμποδίσαι τοῦ γενέσθαι αὐτόν, ὡς ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἠβουλήθη εἶναι, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ, καὶ θέσει Θεὸς κατὰ χάριν. Ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθός καὶ σοφός, εἴτε ἐν πλούτῳ, εἴτε ἐν πενίᾳ, εἴτε ἐν παρ-
 10 θενίᾳ, εἴτε συζυγία· εἴτε ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ, εἴτε ἐν ὑποταγῇ καὶ δουλείᾳ, καὶ ἀπλῶς ἐν παντὶ καιρῷ, τόπῳ τε καὶ πράγματι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πρὶν τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἐν τῇ χάριτι πολλοὶ δίκαιοι εὐρίσκονται, δι' ὃ προετίμησαν τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ, τῶν οἰκείων νοημάτων τε καὶ θελημάτων. Καὶ πάλιν πολλοὺς ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς καὶ ἐγχειρήμασιν εὐρίσκομεν ἀ-
 15 πωλεσμένους διότι τὰ οἰκεία νοήματα καὶ θελήματα προετίμησαν τῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως

Ἔχουσι δὲ διαφορὰν οἱ τόποι καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ ὀφείλει τις διάκρισιν ἔχειν, εἴτε διὰ ταπεινοφροσύνης παρὰ Θεοῦ δεδομένης, εἴτε διὰ τῆς ἐρωτήσεως τῶν ἐχόντων τὰ χαρίσματα τῆς διακρίσεως.
 20 Ἐπειδὴ χωρὶς ταύτης, οὐκ εἰσὶ τὰ γινόμενα καλά, κἂν μὴ γινώσκοντες δοκοῦμεν ὅτι καλά εἰσιν. Ἐκ δὲ τῆς διακρίσεως, περὶ τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ μαθὼν πρὸς ὅποιον βούλεται ἐλθεῖν ἐγχείρημα, οὕτως ἄρχεται τὸ πρᾶγμα τὸ εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. Πλήν, ὡς εἴρηται, ἐν πᾶσι τὰ ἴδια θελήματα ὀφείλει ἀρνήσασθαι, ἵνα τοῦ θείου σκοποῦ
 25 ἐπιτύχη, ἢ ὡς, ἐν ᾧ Θεὸς βούλεται μετελθεῖν ἐπιτηδεύματι· εἰ δὲ μὴ οὕτως, οὐ δύναται σωθῆναι ἐν οὐδενί. Διότι ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, ἐμπαθεῖς ἅπαντες ἀνατρεφόμεθα ἐκ τῆς συνηθείας τῶν παθῶν, οὐ θέλομεν τὸ ἀγαθὸν μετὰ χαρᾶς, οὐδὲ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἐφιέμεθα, οὐδὲ ἐξ ἀγάπης τοῦτο ποιοῦμεν, ὡς οἱ ἀπαθεῖς,
 30 ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάθη καὶ τὰς πονηρίας φιλοῦμεν, τὰ δὲ ἀγαθὰ οὐδ' ὅλως ἐθέλομεν, εἰ μὴ κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν κολάσεων. Καὶ ταῦτα οἱ πίστει βεβαίᾳ καὶ προθέσει δεχόμενοι τὸν λόγον. Οἱ δὲ λοιποὶ οὐθ' οὕτως θέλομεν. Ἀλλὰ καὶ τὰς τοῦ βίου θλίψεις καὶ τὰς μελλούσας κολάσεις ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενοι, τοῖς πάθεσι δουλεύο-
 35 μεν ὀλοψύχως, τινὲς δὲ οὐδὲ αἰσθανόμενοι τούτων τὴν πικρότητα,

“Υστερα ἀπὸ τῆ γνώση εἶναι ἡ προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας. Αὐτὸ σημαίνει, νὰ ἐγκαταλείψει ὁ ἄνθρωπος τὰ δικά του θελήματα καὶ νοήματα καὶ νὰ κάμει τὰ νοήματα καὶ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν μπορέσει νὰ τὰ κάνει αὐτὰ, δὲν βρῖσκεται σὲ ὅλη τὴν κτίση πράγμα ἢ ἐγχείρημα ἢ τόπος πού νὰ μπορεῖ νὰ τὸν ἐμποδίσει νὰ γίνει ὅπως ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ θέλησε νὰ εἶναι, «κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωση αὐτοῦ»¹⁴, καὶ θέσει θεὸς κατὰ χάρη. Ἄπαθής, δίκαιος, ἀγαθός καὶ σοφός, εἴτε σὲ πλοῦτο εἴτε σὲ φτώχεια, εἴτε σὲ παρθενικὴ εἴτε σὲ συζυγικὴ ζωὴ, εἴτε σὲ ἐξουσία καὶ σὲ ἐλευθερία, εἴτε σὲ ὑποταγὴ καὶ δουλεία, καὶ γενικὰ σὲ κάθε περίσταση καὶ τόπο καὶ πράγμα. Γι’ αὐτὸ καὶ βρῖσκονται πολλοὶ δίκαιοι καὶ πρὶν τὸ νόμο καὶ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ νόμου καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος, ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ δικά τους νοήματα καὶ θελήματα προτίμησαν τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημά του. Καὶ πάλι στοὺς ἴδιους καιροὺς καὶ στὰ ἴδια πράγματα βρῖσκουμε πολλοὺς νὰ ἔχουν ὀδηγηθεῖ στὴν ἀπώλεια, γιατί προτίμησαν τὰ δικά τους νοήματα καὶ θελήματα ἀντὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι.

Ἔχουν ὅμως διαφορὰ οἱ τόποι καὶ τὰ ἔργα, καὶ ὀφείλει κανεὶς νὰ ἔχει διάκριση, εἴτε μὲ ταπεινοφροσύνη πού δίνει ὁ Θεός, εἴτε μὲ ἐρώτηση σ’ ἐκείνους πού ἔχουν τὰ χαρίσματα τῆς διακρίσης. Γιατὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν εἶναι καλὰ τὰ ἔργα, ἔστω καὶ ἂν, χωρὶς νὰ γνωρίζουμε, νομίζουμε ὅτι εἶναι καλὰ. Καὶ ἀπὸ τὴ διάκριση αὐτὴ, ἀφοῦ μάθει γιὰ τὴ δύναμή του σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο πού θέλει νὰ κάμει, ἀρχίζει ἔτσι νὰ εὐαρεστεῖ τὸν Θεό. Ἄλλά, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ὀφείλει νὰ ἀρνηθεῖ σὲ ὅλα τὰ δικά του θελήματα γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὸν θεῖο σκοπὸ ἢ νὰ κάνει τὸ ἔργο πού θέλει ὁ Θεός. Ἄν ὅμως δὲν ἐνεργῆσει ἔτσι, δὲν μπορεῖ νὰ σωθεῖ μὲ τίποτε. Γιατὶ ἀπὸ τὴν παράβαση τοῦ Ἀδάμ ὅλοι γινόμαστε ἀπὸ τὴ συνήθεια τῶν παθῶν ἐμπαθεῖς, δὲν θέλουμε τὸ ἀγαθὸ μὲ χαρὰ, οὔτε ἐπιθυμοῦμε τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, οὔτε τὸ κάνουμε ἀπὸ ἀγάπη αὐτό, ὅπως οἱ ἀπαθεῖς, ἀλλὰ περισσότερο ἀγαπᾶμε τὰ πάθη καὶ τὶς πονηρίες, ἐνῶ τὰ ἀγαθὰ δὲν τὰ θέλουμε καθόλου, ἐκτὸς ἀπὸ ἀνάγκη, γιατί φοβόμαστε τὶς τιμωρίες. Καὶ αὐτὰ τὰ κάνουν ἐκεῖνοι πού μὲ σταθερὴ πίστη καὶ πρόθεση δέχονται τὸ λόγιο. Οἱ ἄλλοι ὅμως δὲν θέλουμε ἔτσι. Ἄλλὰ χωρὶς νὰ ἀναλογιζόμαστε καθόλου τὶς θλίψεις τοῦ βίου καὶ τὶς μελλοντικὲς τιμωρίες, δουλεύουμε ὀλόψυχα στὰ πάθη, ἐνῶ μερικοὶ χωρὶς νὰ αἰσθάνονται τὴν πικρότητά τους ἐπιζητοῦν ἀπὸ

ἔξ ἀνάγκης καὶ οὐχ ἐκόντες τοὺς πόνους τῶν ἀρετῶν μετέρχονται. Καὶ ἐγένοντο ἡμῖν τὰ μίσους ἄξια, ποθητὰ ἔξ ἀγνοίας.

Ὡσπερ γὰρ οἱ νοσοῦντες χρῆζουσι τὰς τομὰς καὶ τὰς καυστη-
 ρίας διὰ τὴν ὑγείαν, ἣν ἀπώλεσαν, οὕτω καὶ ἡμεῖς χρῆζομεν τοὺς
 5 πειρασμοὺς καὶ τοὺς τῆς μετανοίας πόνους καὶ τὸν φόβον τοῦ θα-
 νάτου καὶ τῶν κολάσεων, ἵνα τὴν ἀρχαίαν ὑγείαν τῆς ψυχῆς ἡμῶν
 ἀνακαλεσώμεθα καὶ τὴν νόσον, ἣν ἡ ἀφροσύνη ἡμῶν προεξένησεν
 ἡμῖν ἀποβαλλώμεθα καὶ μᾶλλον ὅσον ὁ ἰατρός τῶν ψυχῶν ἡμῶν
 χαρίζεται ἐκούσιον ἢ ἀκούσιον πόνον, τοσοῦτον εὐχαριστεῖν αὐτοῦ
 10 τῇ φιланθρωπία ὀφείλομεν καὶ δέχεσθαι τοῦτον μετὰ χαρᾶς. Εὐ-
 εργετῶν γὰρ ἡμᾶς, τὰ ὀδυνηρὰ ἐπλήθυνεν, ἐκουσίως διὰ τῆς μετα-
 νοίας καὶ ἀκουσίως διὰ τῶν πειρασμῶν καὶ κολάσεων, ἵνα οἱ μὲν
 θέλοντες θλιβῆναι ἐκουσίως, λυτρῶνται τῆς νόσου καὶ τῶν μελ-
 λουσῶν κολάσεων, ἴσως δὲ καὶ τῶν παρόντων. Οἱ δὲ ἀγνώμονες,
 15 κᾶν διὰ τῶν κολάσεων καὶ τῶν ποικίλων πειρασμῶν, ἰαθήσονται
 κατὰ χάριν τοῦ ἰατροῦ. Οἱ μέντοι ἀγαπῶντες τὴν νόσον καὶ μένον-
 τες ἐν αὐτῇ, τῶν αἰωνίων κολάσεων ἀξίως ἑαυτοῖς προξενουῦσιν
 ὁμοιωθέντες τοῖς δαίμοσι καὶ δικαίως σὺν αὐτοῖς ἀπολαύσουσι τῶν
 αἰωνίων καὶ ἠτοιμασμένων τοῖς δαίμοσι κολάσεων, καθ' ὅ,τι ἠθέ-
 20 λησαν σὺν αὐτοῖς ἀγνωμονεῖν περὶ τὸν εὐεργέτην.

Ἐπειδὴ οὐ πάντες δεχόμεθα τὰς εὐεργεσίας ὁμοίως. Ἄλλ' οἱ
 μὲν τὸ πῦρ τοῦ Κυρίου, ἦτοι τὸν λόγον αὐτοῦ, διὰ τῆς ἐργασίας ὡς
 κηρὸς ἀπαλώτεροι γίνονται τῇ καρδίᾳ, οἱ δὲ διὰ τῆς ἀργίας ὡς πη-
 λὸς σκληρότεροι μᾶλλον καὶ λιθῶδεις ἐπιδεικνύμεθα. Καὶ ἐν τῷ μὴ
 25 δέχεσθαι ὁμοίως, οὐκ ἀναγκάζει τινὰ ἡμῶν· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος τὰς
 ἀκτίνας καταπέμπει καὶ φωτίζει πάντα τὸν κόσμον, καὶ ὁ μὲν
 θέλων ὄραν αὐτόν, ὄραται παρ' αὐτοῦ, ὁ δὲ μὴ θέλων αὐτόν ὄραν,
 οὐ διάζεται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς αἴτιος τῆς τοῦ φωτὸς στερήσε-
 ως, εἰμὴ αὐτὸς ὁ μὴ θέλων ἔχειν αὐτό. Ὁ γὰρ Θεὸς τὸν ἥλιον ἐποί-
 30 ησε καὶ τὸν ὀφθαλμόν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσίαν. Οὕτω καὶ
 ἐνταῦθα· ὁ Θεὸς πᾶσι μὲν καταλάμπει τὰς γνώσεις ὡς ἀκτίνας,
 ἔδωκε δὲ μετὰ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν πίστιν ὡς ὀφθαλμόν. Ὁ οὖν προ-
 αιρούμενος διὰ τῆς πίστεως βεβαίαν τὴν γνῶσιν λαβεῖν, δι' ἔργων
 φυλάττει τὴν μνήμην, ᾧ καὶ δίδωσιν ὁ Θεὸς μείζονα προθυμίαν,
 35 γνῶσίν τε καὶ δύναμιν.

ἀνάγκη καὶ χωρὶς τῆ θέλησὶ τους τοὺς κόπους τῶν ἀρετῶν. Καὶ μᾶς ἔγιναν ἀπὸ ἄγνοια ποθητὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἄξια γιὰ μίσος.

“Ὅπως δηλαδὴ οἱ ἄρρωστοὶ χρειάζονται τὶς ἐγχειρίσεις καὶ τὶς καυτηριάσεις γιὰ τὴν ὑγεία ποὺ ἔχασαν, ἔτσι καὶ ἐμεῖς χρειάζομαστε τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κόπους τῆς μετάνοιας καὶ τὸ φόβο τοῦ θανάτου καὶ τῶν τιμωριῶν, γιὰ νὰ ἐπαναφέρουμε τὴν ἀρχικὴ ὑγεία τῆς ψυχῆς μας καὶ νὰ ἀπομακρύνουμε τὴν ἀρρώστια ποὺ μᾶς προξένησε ἢ ἀφροσύνη μας, καὶ ὅσο περισσότερο ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν μας μᾶς δίνει θεληματικὸ ἢ ἀθέλητο πόνο, τόσο περισσότερο πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὴ φιλανθρωπία του καὶ νὰ τὸν δεχόμαστε μὲ χαρὰ. Γιατὶ μὲ τὶς εὐεργεσίες του σ' ἐμᾶς πλήθυνε τὰ ὀδυνηρὰ, θεληματικὰ μὲ τὴ μετάνοια καὶ ἀθέλητα μὲ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς τιμωρίες, ὥστε ὅσοι θέλουν νὰ θλιβοῦν θεληματικὰ νὰ λυτρώνονται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ τὶς μελλοντικὲς τιμωρίες, ἴσως καὶ ἀπὸ τὶς παρούσες. Ἐνῶ οἱ ἀγνώμονες, ἔστω καὶ μὲ τὶς τιμωρίες καὶ τοὺς ποικίλους πειρασμοὺς, θὰ θεραπευθοῦν κατὰ χάρη τοῦ ἰατροῦ. “Ὅσοι ὅμως ἀγαποῦν τὴν ἀρρώστια καὶ παραμένουν σ' αὐτή, προξενοῦν δίκαια στὸν ἑαυτό τους τὶς αἰώνιες τιμωρίες, ἐπειδὴ ἔγιναν ὅμοιοι μὲ τοὺς δαίμονες, καὶ δίκαια θ' ἀπολαύσουν μαζί μ' αὐτοὺς τὶς αἰώνιες καὶ ἐτοιμασμένες γιὰ τοὺς δαίμονες τιμωρίες¹⁵, ἀφοῦ θέλησαν μαζί μ' αὐτοὺς νὰ εἶναι ἀγνώμονες στὸν εὐεργέτη.

Γιατὶ δὲν δεχόμαστε ὅλοι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὶς εὐεργεσίες. Ἀλλὰ μερικοὶ ὅταν δέχονται τὸ πῦρ τοῦ Κυρίου¹⁶, δηλαδὴ τὸ λόγο του, γίνονται μὲ τὴν ἐργασία πιὸ μαλακοὶ στὴν καρδιά, ὅπως τὸ κερί, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μὲ τὴν ἀργία ἀποδεικνυόμαστε, ὅπως ὁ πηλός, σκληρότεροι καὶ πέτρινοι. Καὶ ἐνῶ δὲν τὸν δεχόμαστε μὲ ὅμοιο τρόπο, δὲν ἀναγκάζει κανέναν ἀπὸ μᾶς, ἀλλ' ὅπως ὁ ἥλιος στέλνει τὶς ἀκτίνες του καὶ φωτίζει ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅποιος θέλει νὰ τὸν βλέπει, φωτίζεται ἀπ' αὐτόν, ὅποιος ὅμως δὲν θέλει νὰ τὸν βλέπει, δὲν ἀναγκάζεται ἀπ' αὐτόν, καὶ κανεὶς δὲν εἶναι αἷτιος γιὰ τὴ στέρηση τοῦ φωτός, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν θέλει νὰ τὸ ἔχει. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν ἥλιο καὶ τὸ μάτι, καὶ ἀνήκει στὴν ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὸν βλέπει. Ἐτσι συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Ὁ Θεὸς φωτίζει σὲ ὅλους τὴ γνώση σὰν ἀκτίνες, καὶ ἔδωσε μετὰ τὴ γνώση καὶ τὴν πίστη σὰν μάτι. “Ὅποιος λοιπὸν θέλει νὰ λάβει μέσω τῆς πίστεως δέβαιη τὴ γνώση, διατηρεῖ μὲ τὰ ἔργα τὴ μνήμη, καὶ σ' αὐτόν ὁ Θεὸς δίνει μεγαλύτερη προθυμία, γνώση καὶ δύναμη.

Ἐκ γὰρ τῆς φυσικῆς γνώσεως γεννᾶται προθυμία τῶ προαιρουμένῳ ταύτην καὶ ἐκ τῆς προθυμίας δύναμις εἰς τὸ ἐργάζεσθαι καὶ διὰ τῆς ἐργασίας φυλάττεται ἡ μνήμη καὶ ἐκ τῆς μνήμης γίνεται μείζων ἐργασία καὶ διὰ ταύτης δίδοται μείζων γνώσις καὶ ἐκ
 5 ταύτης τῆς φρονήσεως λεγομένης γεννᾶται ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν ὀδυνηρῶν, ἐξ ὧν ἡ κατὰ Θεὸν σχολὴ καὶ ἐπίγνωσις τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἰδίων πταισμάτων, ἐξ ὧν ἡ εὐγνωμοσύνη, δι' ἧς ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ἔνθα τῶν ἐντολῶν ἡ τήρησις, λέγω δὴ τὸ πένθος, ἡ πραότης, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἐξ ὧν
 10 γεννᾶται ἡ διάκρισις καὶ ἐκ ταύτης ἡ διόρασις, ἥτοι τὸ προορᾶν τὰ μέλλοντα πταίσματα καὶ ἐκκόπτειν πρὸ καιροῦ ἐκ τῆς πείρας καὶ μνήμης τῶν προγεγονότων διὰ καθαρότητος νοός καὶ τῶν ἐνεστώτων καὶ τῶν κλοπῆ γινομένων, καὶ ἐκ τούτων ἡ ἐλπίς, ἐξ ἧς ἡ ἀπροσπάθεια καὶ τελεία ἀγάπη. Τότε τοίνυν ὁ τοιοῦτος οὐδ' ὄλωσ θέλει τι
 15 παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν πρόσκαιρον ζωὴν μετὰ χαρᾶς καταλιμπάνει ἔνεκα τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον ἀγάπης, τῆ σοφία καὶ τῆ ἐνοικήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆ νίθεσία, διὰ τὸ συσταυρωθῆναί τε καὶ συνταφῆναι, συνεγεροθῆναί τε καὶ συναναληφθῆναι τῷ Χριστῷ νοερῶς διὰ τῆς αὐτοῦ μιμήσεως,
 20 ἥτοι τῆς ἐν τῷ κόσμῳ διαγωγῆς καὶ ἀπλῶς θέσει Θεὸς κατὰ χάριν γίνεται, λεβῶν τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκειῖθεν μακαριότητος, ὡς φησιν ὁ θεολόγος, ἐν ᾧ περὶ τῶν ὀκτῶ λογισμῶν, ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθός καὶ σοφός γενόμενος, τὸν Θεὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, καθὼς αὐτὸς ἔφη ὁ Χριστός, διὰ τῆς τηρήσεως τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν κατὰ τάξιν,
 25 ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ καθ' ἑξῆς, ὑπὲρ ὧν ἐρῶ μετὰ ταῦτα, τὸ πῶς ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν ὀφείλει γίνεσθαι.

Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ τῆς γνώσεως τῶν ἀρετῶν εἴρηται, ἐροῦμεν καὶ περὶ τῶν παθῶν. Ἔρχεται ἡ γνώσις ὡσπερ ἥλιος καὶ θέλων ὁ ἄφρων μύει τοὺς ὀφθαλμούς, ἥτοι τὴν προαίρεσιν, δι' ἀπιστίας ἢ
 30 ὀκνηρίας καὶ εὐθέως τὴν γνώσιν εἰς λήθην μεταπέμπει διὰ τῆς ἀργίας, τῆς ἐκ ραθυμίας γινομένης Ἐκ γὰρ τῆς ἀφροσύνης γίνεται ἡ ῥαθυμία, ἐξ ἧς ἡ ἀργία, δι' ἧς ἡ λήθη καὶ ἐκ ταύτης ἡ φιλαυτία, ἥτοι τὸ ἀγαπᾶν τὰ ἴδια θελήματα καὶ νοήματα, ἡ φιληδονία καὶ

Γιατί ἀπὸ τῆ φυσικῆ γνώση γεννιέται προθυμία σ' ὅποιον τὴν ἐπιθυμεῖ, καὶ ἀπὸ τὴν προθυμία δύναμη γιὰ ἐργασία· μετὴν ἐργασία φυλάγεται ἡ μνήμη, καὶ ἀπὸ τὴ μνήμη γίνεται περισσότερη ἐργασία, καὶ μέσω αὐτῆς δίνεται μεγαλύτερη γνώση, καὶ ἀπ' αὐτῆ, πού λέγεται φρόνηση, γεννιέται ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν ὀδυνηρῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες γεννιέται ἡ σύμφωνη μετὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μελέτη καὶ ἡ ἐπίγνωσις τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων· ἀπ' αὐτὰ γεννιέται ἡ εὐγνωμοσύνη, μέσω τῆς ὁποίας προκαλεῖται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ὅπου ὑπάρχει ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν, δηλαδὴ τὸ πένθος, ἡ πραότις, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἀπὸ τίς ὁποῖες γεννιέται ἡ διάκρισις καὶ ἀπ' αὐτὴν ἡ διόρασις, δηλαδὴ τὸ νὰ προβλέπει κανεὶς τὰ μελλοντικὰ σφάλματα καὶ νὰ τὰ ξερριζώνει πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα τους, ἀπὸ τὴν πείρα καὶ μνήμη μέσω τῆς καθαρότητος τοῦ νοῦ τῶν προηγούμενων καὶ τῶν τωρινῶν καὶ ὅσων γίνονται στὰ κρυφὰ, καὶ ἀπ' αὐτὲς γεννιέται ἡ ἐλπίδα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ πάθη καὶ ἡ τέλεια ἀγάπη. Τότε λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν θέλει τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν μετὰ χαρὰ τὴν ἐγκαταλείπει ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον, μετὰ τὴ σοφία καὶ τὴν ἐνοίκηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν υἱοθεσίαν, γιατί σταυρώθηκε καὶ θάφτηκε καὶ ἀναστήθηκε καὶ ἀναλήφθηκε νοερὰ μαζὶ μετὸν Χριστὸν¹⁷ μετὰ τὴ μίμησίν του, δηλαδὴ μετὰ τὴ συμπεριφορὰ του στὸν κόσμον. Καὶ γενικὰ γίνεται θέσει θεὸς κατὰ χάριν, ἀφοῦ ἔλαβε τὸν ἄρραβῶνα τῆς ἀπὸ ἐκεῖ μακαριότητος, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος, μετὸν ὁποῖο ἔγινε, σύμφωνα μετὰ τοὺς ὀκτὼ λογισμοὺς, ἀπαθὴς, δίκαιος, ἀγαθὸς καὶ σοφός, ἔχοντας μέσα του τὸν Θεόν, καθὼς εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός¹⁸, μετὰ τὴν τήρησις τῶν ἐντολῶν του μετὰ τὴ σειρά, ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ τίς ἐπόμενες, γιὰ τίς ὁποῖες θὰ μιλήσω ἀργότερα, πῶς δηλαδὴ πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ μίλησα γιὰ τὴ γνώση τῶν ἀρετῶν, θὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὰ πάθη. Ἐρχεται ἡ γνώση ὅπως ὁ ἥλιος καὶ μετὰ τὴ θέλησίν του ὁ ἀνόητος κλείνει τὰ μάτια του, δηλαδὴ τὴν προαίρεσις, ἀπὸ ἀπιστίαν ἢ ὀκνηρίαν, καὶ ἀμέσως παραπέμπει τὴ γνώση στὴ λησμονίαν μετὰ τὴν ἀργίαν, πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ῥαθυμίαν. Γιατί ἀπὸ τὴν ἀφροσύνην γίνεται ἡ ῥαθυμία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ ἀργία, μέσω τῆς ὁποίας γεννιέται ἡ λησμονία καὶ ἀπ' αὐτὴν ἡ φιλαυτία, δηλαδὴ τὸ νὰ ἀγαπάει κανεὶς τὰ δικά του θελήματα καὶ νοήματα, ἢ λεγόμενὴ φιληδονία καὶ φιλοδο-

φιλοδοξία λεγομένη, δι' ὧν ἡ φιλαργυρία, ἡ ρίζα πάντων τῶν κακῶν, δι' ἧς ὁ περισπασμὸς εἰς τὰ βιοτικά, ἐξ οὗ ἡ τελεία ἀγνωσία τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν καὶ τῶν ἰδίων πταισμάτων, ἐξ ἧς ἡ κατοίκησις τῶν λοιπῶν παθῶν, ἤτοι τῶν ὀκτῶ προστατῶν, λέγω δὴ γαστρι-
 5 μαργίας, ἐξ ἧς ἡ πορνεία, δι' ὧν ἡ φιλαργυρία, ἐξ ἧς ἡ ὀργή, ὅταν μὴ ἐπιτύχη τις τοῦ ποθουμένου, ἤτοι τοῦ ἰδίου θελήματος· ἐξ ἧς ἡ λύπη, δι' ἧς καὶ ἡ ἀκηδία, εἶτα ἡ κενοδοξία, ἐξ ἧς ἡ ὑπερηφανία, καὶ ἀπὸ τῶν ὀκτῶ τούτων πᾶσα κακία, πάθος τε καὶ ἁμαρτία, δι' ὧν κατανατᾶ ὁ ὑπὸ τούτων καταποθείς εἰς ἀπόγνωσιν καὶ τελείαν
 10 ἀπώλειαν καὶ ἔκπτωσιν ἀπὸ Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν τῶν δαιμόνων, καθῶς εἴρηται.

Μέσον δὲ τῶν δύο ὁδῶν τούτων ἴσταται ὁ ἄνθρωπος, λέγω δὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ εἰς οἷαν θέλει τὸν δρόμον ποιεῖ, καὶ αὐτὴν μετέρχεται. Ἡ ὁδὸς δὲ λαβοῦσα αὐτὸν καὶ οἱ ἐν
 15 αὐτῇ ὀδηγοῦντες, εἴτε ἄγγελοι καὶ κατὰ Θεὸν ἄνθρωποι, εἴτε δαίμονες καὶ πονηροὶ ἄνθρωποι, ἄχρι τοῦ τέλους αὐτῆς ἀπάγουσιν αὐτὸν καὶ μὴ βουλόμενον, οἱ μὲν ἀγαθοὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν οὐρανῶν βασιλείαν, οἱ δὲ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὸν διάβολον καὶ εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν. Οὐδεὶς δὲ ἐστὶ τῆς ἀπωλείας αἴτιος, εἰ μὴ τὸ ἴδιον
 20 θέλημα· τῆς σωτηρίας ὁ Θεός, ὁ χαρισάμενος μετὰ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι, τὴν τε γνῶσιν καὶ δύναμιν, ἅπερ οὐ δύναται ἔχειν ὁ ἄνθρωπος ἐκτὸς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὔτε ὁ διάβολος δύναται τι πρὸς ἀπώλειαν, οἷον προαίρεσιν ἐναντίαν, ἢ ἀδυναμίαν, ἢ ἀκούσιον ἀγνωσίαν, ἢ ἄλλο τι τὸ παράπαν, ὥστε βιάσαι τὸν ἄνθρωπον,
 25 ἀλλὰ μόνην ὑπόμνησιν τοῦ κακοῦ ὑποβάλλει. Ὁ οὖν ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν, τῷ Θεῷ τὴν χάριν ὀφείλει ἐπιγράψασθαι, ὡς τὰ πάντα μετὰ τὸ εἶναι δωρησαμένῳ ἡμῖν· ὁ δὲ τὸ ἐναντίον προαιρούμενος καὶ ποιῶν, ἑαυτὸν μόνον αἰτιάτω, διότι οὐδεὶς βία αὐτὸν ἔλκειν δύναται, ἐπεὶ αὐτεξούσιον ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐποίησεν· ὥστε ἐπαίνων ἄ-
 30 ξιος γενήσεται παρ' αὐτοῦ, ὁρῶν αὐτὸν προτιμᾶν θέλοντα τὸν ἀγαθόν καὶ μὴ ἐξ ἀνάγκης τῆς φύσεως, ὥσπερ τὰ ἄλογα καὶ ἄψυχα μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ὡς πρέπει τῷ λογικῷ, καθῶς ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐτίμησεν.

Ἡμεῖς δὲ ἐκουσίως καὶ ἰδία γνώμη τὸ κακὸν προαιρούμεθα

ξία, ἀπὸ τὶς ὁποῖες γεννιέται ἡ φιλαργυρία, ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν¹⁹. Ἐκ τῆς αὐτῆς προέρχεται ἡ ἀπασχόληση στὰ βιοτικά, ἀπ' αὐτὴν ἡ τέλεια ἀγνοία τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων. Ἐκ τῆς αὐτῆς γεννιέται ἡ κατοίκηση τῶν ὑπόλοιπων παθῶν, δηλαδή τῶν ὀκτώ παθῶν ποὺ κατέχουν τὴν πρώτη θέση, καὶ ἐννοῶ τὴν γαστριμαργία, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ πορνεία· ἀπὸ αὐτὲς προέρχεται ἡ φιλαργυρία καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἡ ὀργή, ὅταν κανεὶς δὲν ἐπιτύχει αὐτὸ ποὺ ποθεῖ, δηλαδή τὸ θέλημά του· ἀπ' αὐτὴν προέρχεται ἡ λύπη, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἡ ἀκηδία, ἔπειτα ἡ κενοδοξία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ ὑπερηφάνεια, καὶ ἀπὸ τὰ ὀκτὼ αὐτὰ πάθη γεννιέται κάθε κακία, πάθος καὶ ἁμαρτία. Ὅποιος κυριεύθηκε ἀπ' αὐτὰ τὰ πάθη, κατανατᾶ σὲ ἀπόγνωση καὶ τέλεια ἀπώλεια καὶ ἔκπτωση ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ γίνεται ὅμοιος μὲ τοὺς δαίμονες, ὅπως ἔχει λεχθεῖ.

Ἐνάντια σ' αὐτοὺς τοὺς δύο δρόμους, δηλαδή στὴ δικαιοσύνη καὶ στὴν ἁμαρτία, στέκεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅποιον δρόμο θέλει βαδίζει καὶ αὐτὸν ἀκολουθεῖ. Ὁ δρόμος ὅμως ποὺ τὸν κατέκτησε καὶ οἱ ὀδηγοὶ του σ' αὐτόν, εἴτε εἶναι ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, εἴτε δαίμονες καὶ πονηροὶ ἄνθρωποι, τὸν ὀδηγοῦν μέχρι τὸ τέλος του καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του, οἱ ἀγαθοὶ στὸν Θεὸ καὶ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ οἱ ὀδηγοὶ τῆς ἁμαρτίας στὸ διάβολο καὶ στὴν αἰώνια κόλαση. Κανένας ἄλλος δὲν εἶναι αἴτιος τῆς ἀπώλειάς του, παρὰ μόνο τὸ δικό του θέλημα. Αἴτιος τῆς σωτηρίας εἶναι ὁ Θεός, ποὺ μᾶς χάρισε, μετὰ τὴν ὑπαρξη καὶ τὴ μακαριότητα, τὴ γνώση καὶ τὴ δύναμη, τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἔξω ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Οὔτε ὅμως ὁ διάβολος μπορεῖ νὰ κάνει κάτι γιὰ τὴν ἀπώλεια, ὅπως ἀντίθετη προαίρεση ἢ ἀδυναμία ἢ ἀκούσια ἀγνωσία ἢ γενικὰ κάτι ἄλλο, ὥστε νὰ ἐξαναγκάσει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὑποβάλλει μόνο τὴν ὑπενθύμιση τοῦ κακοῦ. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ πράττει τὸ ἀγαθὸ πρέπει νὰ ἀποδώσει τὴ χάρη στὸν Θεό, ἐπειδὴ μετὰ τὴ ζωὴ μᾶς δώρησε τὰ πάντα. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ διαλέγει καὶ κάνει τὸ κακό, ὡς κατηγορεῖ μόνο τὸν ἑαυτό του, γιατί κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν σύρει μὲ τὴ βία, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὸν ἔκαμε αὐτεξούσιο· ὥστε θὰ γίνῃ ἀξίος γιὰ ἐπαίνους ἀπ' αὐτόν, ὅταν τὸν βλέπει νὰ προτιμᾷ καὶ νὰ θέλει τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ μὴν κάνει τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ ἀνάγκη τῆς φύσης, ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα καὶ ἄψυχα, ἀλλὰ ὅπως ἀρμόζει στὸ λογικὸ ὄν, ὅπως τὸν τίμησε ὁ Θεός.

Ἐμεῖς ὅμως μὲ τὴ δική μας θέληση καὶ γνώμη προτιμοῦμε νὰ

ποιεῖν, μαθόντες τοῦτο ἀπὸ τοῦ τῆς κακίας ἐφευρετοῦ καὶ οὐ διά-
 ζει ἡμᾶς ὁ καθ' ὑπερβολὴν ἀγαθὸς Θεός, ἵνα μὴ, διαζόμενοι καὶ
 παρακούοντες, μείζονα κατάκρισιν ἔχωμεν· μηδὲ τὸ αὐτεξούσιον
 αἶρει ἀφ' ἡμῶν, ὃ καλῶς ἐχαρίσατο ἡμῖν, ἀλλ' ὃ θέλων τὸ ἀγαθὸν
 5 ποιεῖν, αἰτεῖτω διὰ προσευχῆς τὸν Θεόν, καὶ εὐθέως δίδοται αὐτῷ
 ἢ γνῶσις καὶ δύναμις, ἵνα φαίνεται ἐκ δικαίου ἢ χάρις πεμπομένη
 παρὰ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ χωρὶς εὐχῆς ἐδωρήσατο ἅν, ὥσπερ καὶ μετὰ
 τὴν εὐχὴν. Ἄλλ' ὥσπερ οὐκ ἔχει ἔπαινον ὁ τὸν ἄερα δεχόμενος
 πρὸς τὸ ζῆν, εἰδὼς ὅτι χωρὶς αὐτοῦ οὐ δύναται ζῆσαι, ἀλλὰ μᾶλλον
 10 χρεωστεῖ πολλά εὐχαριστεῖν τῷ ποιήσαντι αὐτὸν καὶ χαρισαμένῳ
 τὴν δεχομένην ὄσφρησιν καὶ τὴν ὑγείαν εἰς τὸ δέχεσθαι καὶ ζῆσαι,
 οὕτω καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν μᾶλλον εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι καὶ τὴν
 εὐχὴν καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ ἡμᾶς καὶ
 τὰ περὶ ἡμᾶς πάντα ἐποίησε κατὰ χάριν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ πᾶ-
 15 σαν μηχανὴν ποιῶν οὐ παύεται, πρὸς τὸ νικῆσαι τὴν κακίαν ἡμῶν
 καὶ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ δαιμόνων.

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἀπωλέ-
 σας, τῇ ἀγνωμοσύνῃ καὶ ὑπερηφανίᾳ, ἐξ ἀνάγκης ἐγένετο ἄγνωστος
 καὶ τούτου χάριν οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκειν τί ποιῆσαι, ἀλλὰ
 20 τὸν Θεὸν βλέπει τί ποιεῖ πρὸς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς καὶ ἐκ τούτου μαν-
 θάνει πονηρευόμενος καὶ παρόμοια ποιεῖν μηχανᾶται πρὸς τὴν
 ἀπώλειαν ἡμῶν, διότι μισεῖ τὸν Θεὸν καὶ μὴ δυνάμενος πρὸς ἐκεῖ-
 νον, ἡμᾶς τοὺς κατ' εἰκόνα Θεοῦ πολεμεῖ, δοκῶν ἐν τούτῳ τὸν Θεὸν
 ἀμύνασθαι καὶ εὐρίσκει ἡμᾶς ὑπηκόους αὐτοῦ τῷ θελήματι, ὡς
 25 φησιν ὁ Χρυσόστομος· ἰδὼν γὰρ τὸν Θεόν, τὸν ποιήσαντα τὴν Εὐ-
 αν πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀδάμ, ἐποίησεν ὁ διάβολος αὐτὴν συνεργὸν
 πρὸς τὴν παρακοὴν καὶ παράδασιν. Ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἐντολήν, ἵνα
 αὐτὴν τηρήσας ὁ Ἀδάμ, φυλάττῃ τὴν μνήμην τῶν τηλικούτων δω-
 ρεῶν καὶ εὐγνωμονῇ περὶ αὐτῶν τὸν εὐεργέτην· ὁ δὲ διάβολος ἐποί-
 30 ησεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν ἀφορμὴν παρακοῆς καὶ θανάτου γενέσθαι
 καὶ ἀντὶ προφητῶν, ψευδοπροφήτας, ἀντὶ Ἀποστόλων, ψευδαπο-
 στόλους, ἀντὶ νόμου, παρανομίαν, ἀντὶ ἀρετῶν, κακίας, ἀντὶ ἐντο-
 λῶν, παραβάσεις, ἀντὶ πάσης δικαιοσύνης, μυσαρὰς αἰρέσεις.

Καὶ πάλιν ἰδὼν τὸν Χριστὸν συγκαταβαίνοντα δι' ἄκραν ἀγα-
 30 θότητα πρὸς τοὺς ἁγίους μάρτυρας καὶ ὁσίους πατέρας, εἴτε δι' ἑαυ-

κάνουμε τὸ κακὸ, μαθαίνοντας αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἐφευρέτη τοῦ κακοῦ, καὶ δὲν μᾶς ἐξαναγκάζει ὁ ὑπερβολικὰ ἀγαθὸς Θεός, γιὰ νὰ μὴν καταδικασθοῦμε περισσότερο ὅταν ἐξαναγκαζόμαστε καὶ παρακοῦμε, οὔτε καὶ τὸ αὐτεξούσιο μᾶς ἀφαιρεῖ, πὺ καλῶς μᾶς τὸ χάρισε, ἀλλ' ὅποιος θέλει νὰ κάνει τὸ ἀγαθὸ, ἅς τὸ ζητάει μὲ προσευχὴ ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ἀμέσως τοῦ δίνεται ἡ γνώση καὶ ἡ δύναμη, γιὰ νὰ φαίνεται δίκαιη ἡ χάρη πὺ στέλνεται ἀπὸ τὸν Θεό. Γιατὶ καὶ χωρὶς προσευχὴ θὰ μπορούσε νὰ δωρίσει, ὅπως ἀκριβῶς καὶ μετὰ τὴν προσευχὴ. Ἄλλ' ὅπως δὲν δέχεται ἔπαινο αὐτὸς πὺ ἀναπνέει ἀέρα γιὰ νὰ ζήσει, ἀφοῦ γνωρίζει ὅτι χωρὶς τὸν ἀέρα δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει, ἀλλὰ μᾶλλον χρωστάει πολλές εὐχαριστίες σ' Ἐκεῖνον πὺ τὸν ἔκαμε καὶ τοῦ χάρισε τὴν ὄσφρηση πὺ ἀναπνέει καὶ τὴν ὑγεία γιὰ νὰ ἀναπνέει καὶ νὰ ζήσει, ἔτσι καὶ ἡμεῖς πρέπει περισσότερο νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεό, γιὰτὶ καὶ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν γνώση καὶ τὴν δύναμη καὶ τὶς ἀρετὲς καὶ ἡμᾶς καὶ τὰ γύρω μας ὅλα τὰ ἔκαμε κατὰ χάρη. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ συνέχεια μηχανεύεται τὰ πάντα, γιὰ νὰ νικήσει τὴν κακία μας, καθὼς καὶ τὴν κακία τῶν ἐχθρῶν μας καὶ τῶν δαιμόνων.

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ ἴδιος ὁ διάβολος ἔχασε τὴν γνώση τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ἀγνωμοσύνη καὶ ὑπερηφάνεια, ἀναγκαστικὰ ἔμεινε χωρὶς γνώση, καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ ἀπὸ μόνος του νὰ γνωρίζει τί νὰ κάνει, ἀλλὰ βλέπει τὸν Θεὸ τί κάνει γιὰ τὴν σωτηρία μας, καὶ ἀπ' αὐτὸ μαθαίνει τὶς πονηριὲς καὶ ἐπινοεῖ νὰ κάνει τὰ παρόμοια γιὰ τὴν ἀπώλειά μας, γιὰτὶ μισεῖ τὸν Θεὸ καὶ μὴ μπορώντας νὰ πολεμήσει ἐναντίον ἐκείνου, πολεμᾷ ἡμᾶς τοὺς πλασμένους «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»²⁰, νομίζοντας ὅτι μ' αὐτὸ ἐκδικεῖται τὸν Θεό, καὶ μᾶς βρῖσκει ὑπάκουους στὸ θέλημά του, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος. Γιατὶ, ἀφοῦ εἶδε τὸν Θεὸ πὺ ἔκαμε τὴν Εὐα γιὰ βοήθεια τοῦ Ἀδάμ²¹, τὴν ἔκαμε ὁ διάβολος συνεργὸ στὴν παρακοὴ καὶ στὴν παράβαση. Ἐδωσε ὁ Θεὸς ἐντολή, ὥστε μὲ τὴν τήρησή της ὁ Ἀδὰμ νὰ θυμᾶται τὶς τόσο μεγάλες δωρεὲς καὶ νὰ εὐγνωμονεῖ γι' αὐτὲς τὸν εὐεργέτη. Ὁ διάβολος ὅμως ἔκαμε τὴν ἐντολή αὐτὴ νὰ γίνῃ ἀφορμὴ γιὰ τὴν παρακοὴ καὶ τὸ θάνατο²², καὶ ἀντὶ προφήτες κάνει ψευδοπροφήτες· ἀντὶ ἀποστόλους, ψευδαποστόλους· ἀντὶ νόμο, παρανομία· ἀντὶ ἀρετὲς, κακίες· ἀντὶ ἐντολές, παραβάσεις· ἀντὶ κάθε δικαιοσύνη, μυσαρὲς αἰρέσεις.

Καὶ πάλι ὅταν εἶδε τὸν Χριστὸ νὰ συγκαταβαίνει ἀπὸ ἄκρα ἀγαθότητα πρὸς τοὺς ἀγίους μάρτυρες καὶ ὁσίους πατέρες, καὶ νὰ ἐμφανί-

του, εἴτε δι' ἀγγέλων, ἢ δι' ἄλλης τινὸς οἰκονομίας ἀρρήτου ἐμφανι-
ζόμενον, καθὼς εἶπεν, ἤρξατο καὶ ὁ διάβολος δεικνύειν τισὶ πλάνας
πολλὰς πρὸς ἀπώλειαν. Καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψαν οἱ διακριτικοὶ πα-
τέρες, ὅτι τὰς τοιαύτας οὐ χρὴ δέχεσθαι, εἴτε διὰ τινων εἰκόνων, εἴτε
5 φωτός, εἴτε πυρός, εἴτε ἄλλης τινὸς πλάνης. Μηχανᾶται γὰρ πλα-
νῆσαι καὶ ἐν τούτῳ καθ' ὑπνους ἢ αἰσθητῶς. Εἰ δὲ τοῦτο δεχόμεθα,
ποιεῖ τὸν νοῦν ἐξ οἰήσεως καὶ ἐσχάτης ἀγνωσίας ζωγραφῆσαι τινα
σχήματα ἢ χρώματα πρὸς τὸ δοκῆσαι ὅτι ἐμφάνειά ἐστι Θεοῦ ἢ
ἀγγέλου. Πολλάκις δὲ καὶ δαίμονας καθ' ὑπνους ἢ αἰσθητῶς δει-
10 κνυσιν ἠττωμένους δῆθεν, καὶ ἀπλῶς πᾶσαν μηχανὴν ἐπιτηδεύει
πρὸς ἀπώλειαν ἡμετέραν ἐν τοῖς πειθόμενοις αὐτῷ.

Ὅταν δέ, ταῦτα ποιήσας, ἀστοχήσῃ τῆς ἐλπίδος, διὰ τὸ λέγειν
τοὺς ἁγίους Πατέρας, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ὀφείλο-
μεν ἔχειν τὸ νοῦν ἀνείδεον, ἀσημάτιστον, ἄχρουν, μηδόλως δεχό-
15 μενόν τι, εἴτε φῶς, εἴτε πῦρ, ἢ ἕτερόν τι τὸ παράπαν, ἀλλ' ἐν τοῖς λε-
γομένοις ῥήμασι μόνοις ὀφείλομεν πάσῃ δυνάμει κλείειν τὴν διά-
νοιαν, διότι ὁ τῷ στόματι μόνῳ προσευχόμενος, τῷ ἀέρι προσεύχε-
ται καὶ οὐ τῷ Θεῷ· ὁ γὰρ Θεὸς τῷ κῶ προσέχει καὶ οὐ τῇ λαλιᾷ, ὡς
οἱ ἄνθρωποι. «Ἐν πνεύματι,» φησί, «καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν
20 τῷ Θεῷ» καί, «θέλω πέντε λόγους τῷ νοῦ μου λαλῆσαι, ἢ μυρίους ἐν
γλώσσῃ»· τότε δὴ, τότε ἀπορῶν τούτων ἀπάντων ὁ διάβολος, λογι-
σμὸν ἀπογνώσεων φέρει ἡμῖν, ὅτι ἄλλοι καιροὶ ἦσαν ἐκεῖνοι καὶ
ἄλλοι οἱ ἄνθρωποι ἐν οἷς ὁ Θεὸς τὰ θαυμάσια ἔδειξεν εἰς τὸ πι-
στεῦσαι· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστι καιρὸς τῆς χρείας ταύτης τοῦ κοπιᾶσαι·
25 ἰδοὺ Χριστιανοὶ ἐσμεν ἅπαντες καὶ βάπτισμα φοροῦμεν· «ὁ πιστεύ-
σας», φησί, «καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»· τί λοιπὸν χρῆζομεν;

Ἡμεῖς δέ, ἐὰν τούτῳ πεισθῶμεν καὶ οὕτω μείνωμεν, ἔρημοι
πάντως ἐσόμεθα, ὄνομα μόνον ἔχοντες Χριστιανοῦ, ἀγνοοῦντες, ὅτι
ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, ὀφείλει πάσας τὰς ἐντολάς τοῦ Χρι-
30 σιοῦ τηρεῖν, καὶ ὅταν πάντα κατορθώσῃ, λέγειν, «ἀχρεῖος δοῦλός
εἰμι», ὡς ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἔφη· «διδάσκοντες αὐ-
τοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν». Πᾶς γὰρ ὁ βαπτιζόμενος
ἀποτάσσεται, λέγων· «ἀποτάσσομαι τῷ σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔρ-

23. Ἰω. 4, 24.

24. Α' Κορ. 14, 19.

25. Μάρκ. 16, 16.

26. Λουκᾶ 17, 10.

27. Ματθ. 28, 20.

ζεται είτε ὁ ἴδιος εἴτε μέσω ἀγγέλων ἢ μὲ κάποια ἄλλη ἀνέκφραστη οἰκονομία, ὅπως εἶπε, ἄρχισε καὶ ὁ διάβολος νὰ δείχνει σὲ μερικοὺς πλάνες πολλές γιὰ ἀπώλειά τους. Καὶ γι' αὐτὸ οἱ διακριτικοὶ πατέρες ἔγραψαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὶς δεχόμαστε αὐτές, εἴτε εἶναι μὲ εἰκόνες εἴτε μὲ φῶς εἴτε μὲ πῦρ εἴτε μὲ κάποια ἄλλη πλάνη. Γιατὶ μηχανεύεται νὰ μᾶς πλανήσῃ μ' αὐτὸ εἴτε στὸν ὕπνο μας εἴτε ὅταν εἴμαστε ξυπνητοί. Ἄν τὸ δεχόμαστε αὐτό, κάνει τὸ νοῦ ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ ἔσχατη ἄγνοια νὰ ζωγραφίσει κάποια σχήματα ἢ χρώματα γιὰ νὰ νομίσει ὅτι εἶναι φανέρωση Θεοῦ ἢ ἀγγέλου. Πολλές φορές, στὸν ὕπνο ἢ ὅταν εἴμαστε ξυπνητοί, δείχνει ἀκόμη καὶ δαίμονες δῆθεν νικημένους, καὶ γενικὰ ἐπινοεῖ κάθε τέχνασμα γιὰ τὴν ἀπώλειά μας ὅταν ὑπακούομε σ' αὐτόν.

Ὅταν ὁμως τὰ κάνει αὐτὰ μπορεῖ ν' ἀστοχήσῃ στὴν προσδοκία του, ἐπειδὴ οἱ ἅγιοι πατέρες λέγουν, ὅτι τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ ἔχουμε τὸ νοῦ μας ἄμορφο, ἀσημάτιστο, ἀχρωμο, νὰ μὴ δέχεται ἐντελῶς τίποτε, εἴτε φῶς εἴτε πῦρ, ἢ ἐντελῶς κανένα ἄλλο, ἀλλὰ πρέπει νὰ περιορίζουμε τὸ νοῦ μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας σ' αὐτὰ ποὺ λέμε μόνο, γιατί ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται μόνο μὲ τὸ στόμα, προσεύχεται στὸν ἀέρα καὶ ὄχι στὸν Θεό. Γιατὶ ὁ Θεὸς προσέχει στὸ νοῦ καὶ ὄχι στὰ λόγια, ὅπως οἱ ἄνθρωποι. Γιατὶ λέγει, «πρέπει νὰ λατρεύουμε τὸν Θεὸ πνευματικὰ καὶ ἀληθινὰ»²³, καὶ «προτιμῶ νὰ πῶ πέντε λόγια μὲ τὸ νοῦ μου, παρὰ μύρια μὲ τὴ γλώσσα»²⁴. Τότε ἀκριβῶς, ὅταν ὁ διάβολος δὲν ἔχει τί ἄλλο νὰ κάνει, μᾶς φέρνει λογισμό ἀπόγνωσης, ὅτι ἄλλοι καιροὶ ἦταν ἐκεῖνοι, καὶ ἄλλοι οἱ ἄνθρωποι στοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔδειξε τὰ θαύματα νὰ πιστέψουν· τώρα ὁμως δὲν εἶναι καιρὸς καὶ δὲν χρειάζεται νὰ κοπιάσουμε· ὅλοι εἴμαστε Χριστιανοὶ καὶ ἔχουμε τὸ βάπτισμα· «ἐκεῖνος» λέγει, «ποὺ θὰ πιστέψῃ καὶ θὰ βαπτισθεῖ, θὰ σωθεῖ»²⁵. τί ἄλλο λοιπὸν χρειαζόμαστε;

Ἐμεῖς ὁμως ἂν πεισθοῦμε σ' αὐτόν καὶ παραμείνουμε σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι θὰ εἴμαστε ὅπωςδήποτε ἔρημοι, ἔχοντας μόνο τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ καὶ ἀγνοώντας ὅτι, ὅποιος πίστεψε καὶ βαπτίσθηκε, ὀφείλει νὰ τηρεῖ ὅλες τὶς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅταν τὰ κατορθώσῃ ὅλα νὰ λέγει «εἶμαι ἀνάξιος δούλος»²⁶, ὅπως ὁ Κύριος εἶπε στοὺς ἀποστόλους· «διδάσκοντας αὐτοὺς νὰ τηροῦν ὅλα ὅσα σᾶς διέταξα»²⁷. Γιατὶ κάθε βαπτιζόμενος ἀρνεῖται τὸν διάβολο λέγοντας· «ἀποτάσσομαι τὸν σατανᾶ καὶ ὅλα τὰ ἔργα του καὶ συντάσσομαι μὲ τὸν Χριστὸ καὶ

γοις αὐτοῦ, καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ». Ποῦ δέ ἐστιν ἡ ἀποταγή ἡμῶν, εἰ μὴ πᾶν πάθος καὶ πᾶσαν ἁμαρτίαν, ἣν θέλει ὁ διάβολος, καταλείψωμεν; μᾶλλον δὲ ἀπὸ ψυχῆς μισήσωμεν καὶ ἀγαπήσωμεν τὸν Χριστὸν διὰ τῆς τηρήσεως
5 τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν; Πῶς δὲ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρήσωμεν, εἰ μὴ πᾶν θέλημα ἴδιον καὶ πᾶν νόημα ἀρνησώμεθα;

Θελήματα δὲ καὶ νοήματα ἐκεῖνα λέγοιτ' ἂν, τὰ ἀνθιστάμενα τοῖς τοῦ Θεοῦ προστάγμασιν. Ἐπειδὴ πολλάκις εἰσὶ τινες, εἴτε ἀπὸ κρᾶσεως, εἴτε ἀπὸ συνηθείας τὸ καλὸν ἐν τισὶ πράγμασιν ἀγα-
10 πῶντες, τὸ δὲ χεῖρον μισοῦντες εἰσὶ δὲ καὶ νοήματα καλά, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἔχοντα μαρτυρίαν, δέονται δὲ καὶ διακρίσεως παρὰ τῶν ἐμπείρων· ἐπειδὴ χωρὶς διακρίσεως, οὐδ' αὐτὰ τὰ νομιζόμενα καλά, εἰσὶ καλά· εἴτε διὰ τὸ παρὰ καιρόν, εἴτε παρὰ τὸ δέον, ἥτοι παρ' ἀξίαν, ἢ ἀγνώστως νοοῦντες τὰ λεγόμενα· ὅτι οὐ
15 μόνον τὴν Γραφήν, ἀλλὰ καὶ τὸ τυχὸν ἐρώτημα, εἰ μὴ προσέχωσιν ἀμφότεροι, ὃ τε ἐρωτώμενος καὶ ὁ ἐρωτῶν, μακρὰν τῆς ἐννοίας τῶν λεγομένων γίνονται καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν φέρει ζημίαν. Καὶ γὰρ καὶ γὰρ πολλάκις ἔπαθον καὶ ἐρωτῶν καὶ ἐρωτώμενος ὅταν δὲ ὡς δεῖ τὸ λεγόμενον κατελάμβανον, ὕστερον τοῦτο μαθὼν ἐξιστάμην, πῶς
20 ὁμοίως εἰσὶν οἱ λόγοι, αἱ δὲ ἐννοιαὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων καθεστή-
κασιν.

Οὕτω καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς πᾶσι διακρίσεως χρήζομεν, πῶς ὀφείλομεν ποιῆσαι, ἵνα τὰ τοῦ Θεοῦ θελήματα πράξωμεν· ὅτι αὐτὸς οἶδε τὴν φύσιν ἡμῶν ἀκριβῶς ὡς ποιητὴς τῶν ἀπάντων καὶ τὸ συμ-
25 φέρον ἡμῖν ὠκονόμησε καὶ ἐνομοθέτησεν, οὐχὶ ξένα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὰ ἴδια ταύτης· εἰ μὴ πρὸς τελειότητα ἴσως τοῖς θέλουσιν ἐκουσίως πρὸς αὐτὸν ἀνελθεῖν ὑπερφυῶς· εἴτ' οὖν ἡ παρθενία, ἢ ἀκτημοσύνη, ἢ ταπεινοφροσύνη, οὐχὶ δὲ ἡ εὐγνωμοσύνη, αὕτη γὰρ φυσικὴ ἐστίν· ἢ δὲ ταπεινοφροσύνη ὑπὲρ φύσιν, διότι πᾶσαν ἀρε-
30 τὴν μετέρχεται ὁ ταπεινόφρων καί, μηδὲν χρεωστῶν, χρεώστην ἑαυτὸν ἔχει καὶ ὑπὸ κατὰ πάντων· ὁ δὲ εὐγνώμων, χρεωστῶν ὁμολογεῖ τὸ χρέος ὡσπερ ὁ ἐλεῶν, ἐξ ὧν ἔχει ἐλεεῖ καὶ οὐκ ἔστιν ὑπὲρ φύσιν, ὡς ὁ ἀκτῆμων· οὐδὲ ὁ συζυγίας μετερχόμενος, ὡς ὁ παρθενεύων· ὑπὲρ φύσιν γὰρ ἐστὶ τοῦτο τὸ χάρισμα· διὰ τοῦτο ὁ μὲν
35 σώζεται, εἴπερ, τὰ ἴδια θελήματα καταλείψας, τὰ τοῦ Θεοῦ πληροῖ

μέ ὅλα τὰ ἔργα του». Ποῦ εἶναι ἡ δική μας ἀποταγή, ἂν δέν ἐγκαταλείψουμε κάθε πάθος καί κάθε ἁμαρτία πού θέλει ὁ διάβολος; Ἡ μάλλον, ἂν δέν τόν μισήσουμε μέ τήν ψυχή μας καί δέν ἀγαπήσουμε τόν Χριστό μέ τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν του; Καί πῶς θά τηρήσουμε τίς ἐντολές του, ἂν δέν ἀρνηθοῦμε κάθε δικό μας θέλημα καί κάθε νόημα;

Θελήματα καί νοήματα λέγονται ἐκεῖνα πού ἀντιστέκονται στίς προσταγές τοῦ Θεοῦ. Γιατί πολλές φορές ὑπάρχουν μερικοί εἴτε ἀπό ἰδιοσυγκρασία εἴτε ἀπό συνήθεια πού ἀγαποῦν σέ μερικά πράγματα τὸ καλὸ καί μισοῦν τὸ κακό. Ὑπάρχουν βέβαια καί νοήματα καλά, πού ἔχουν τὴ μαρτυρία καί ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές, χρειάζονται ὅμως καί τὴ διάκριση ἀπὸ τοὺς ἔμπειρους. Γιατί χωρὶς διάκριση, οὔτε αὐτὰ πού θεωροῦνται καλά, εἶναι καλά, εἴτε γιατί εἶναι παρὰκαιρα, εἴτε γιατί γίνονται χωρὶς νὰ πρέπει, ἢ ἀνάξια ἢ γιατί δέν κατανοοῦμε τὰ λεγόμενα. Γιατί ὄχι μόνο τὴ Γραφή, ἀλλὰ καί ὅποιοδήποτε ἐρώτημα ἂν δέν προσέχουν καί οἱ δύο, καί ὁ ἐρωτώμενος καί αὐτὸς πού ἐρωτᾷ, ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ νόημα τῶν λεγομένων, καί τὸ πρᾶγμα φέρνει μεγάλη ζημία. Γιατί καί ἐγὼ τὸ ἔπαθα αὐτὸ πολλές φορές καί ὅταν ἐρωτοῦσα καί ὅταν μέ ἐρωτοῦσαν ὅταν ὅμως καταλάβαινα ὅπως πρέπει τὸ λεγόμενο, ἀφοῦ τὸ μάθαινα, ὕστερα ἐνιωθα ἐκπληξη, πῶς τὰ λόγια εἶναι τὰ ἴδια, ἐνῶ τὰ νοήματα διέφεραν πάρα πολὺ μεταξύ τους.

Ἔτσι καί σέ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα χρειαζόμαστε τὴ διάκριση, πῶς δηλαδή πρέπει νὰ ἐνεργήσουμε, γιὰ νὰ πράξουμε τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ. Γιατί αὐτὸς γνωρίζει τὴ φύση μας μέ ἀκρίβεια, ὡς ποιητὴς τῶν ὄλων, καί οἰκονόμησε τὸ συμφέρον μας καί νομοθέτησε ὄχι ξένα πρὸς τὴ φύση μας, ἀλλὰ αὐτὰ πού τῆς ἀρμόζουν. Ἐκτὸς γιὰ ἐκείνους ἴσως πού θέλουν ἀπὸ μόνοι τους νὰ φθάσουν στὴν τελειότητα καί νὰ ἀνεβοῦν πρὸς αὐτὸν μέ τρόπο ὑπερφυσικό, καί πού εἶναι βέβαια ἢ παρθενία, ἢ ἀκτημοσύνη, ἢ ταπεινοφροσύνη, ὄχι ὅμως ἢ εὐγνωμοσύνη, γιατί αὐτὴ εἶναι φυσική, ἐνῶ ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση, γιατί ὁ ταπεινόφρων ἀσκεῖ κάθε ἀρετὴ καί χωρὶς νὰ χρωστάει τίποτε γίνεται χρεώστης ὁ ἴδιος καί κατώτερος ἀπ' ὄλους. Ὁ εὐγνώμων ὅμως, παρ' ὅλο πού χρωστάει, ὁμολογεῖ τὸ χρέος ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς πού ἔλεει, ἔλεει ἀπ' αὐτὰ πού ἔχει καί δέν εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση, ὅπως ὁ ἀκτήμονας. Οὔτε ὅποιος ἀκολουθεῖ τὴ συζυγικὴ ζωὴ εἶναι σὰν ἐκεῖνον πού παρθενεύει, γιατί τὸ χάρισμα αὐτὸ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση. Γι' αὐτὸ ὁ πρῶτος σώζεται, ἂν βέβαια ἐγκαταλείψει τὰ δικά του θελή-

ὁ δὲ στέφανον τῆς ὑπομονῆς καὶ δόξαν παρὰ Θεοῦ κομίσεται, ὡς οὐ μόνον τὰ ἀπηγορευμένα τοῖς νόμοις ἔασας, ἀλλὰ σὺν ἐκείνοις καὶ τὴν ἰδίαν φύσιν, Θεοῦ βοηθοῦντος, τὸν ὑπὲρ φύσιν Θεὸν ἠγάπησεν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ κατὰ δύναμιν μιμησάμενος τὴν αὐτοῦ
 5 ἀπάθειαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀγνοοῦμεν οὐ μόνον ἑαυτοὺς καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν γινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν καὶ τὸ ζητούμενον ἐκ πάντων, διὰ τοῦτο φαίνονται ἡμῖν αἱ θεῖαι Γραφαὶ καὶ οἱ λόγοι τῶν ἁγίων ἀσύμφωνοι τῶν τε παλαιῶν ἀνδρῶν, προφητῶν ἄλλω καὶ δικαίων, καὶ τῶν νέων ἁγίων πατέρων· καὶ νῦν θέλοντες σωθῆναι,
 10 ἀσυμφώνως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους, ὅπερ οὐκ ἔστιν.

Ἴδου δι' ὀλίγων ῥημάτων, ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἴδωμεν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἐὰν θέλῃ σωθῆναι, οὐδεὶς δύναται αὐτὸν ἐμποδίσει, οὔτε καιρὸς, οὔτε τόπος, οὔτε ἐγχείρημα. Μόνον ἂν μὴ παρὰ τὴν χρῆσιν τοῦ πράγματος, οὗ βούλεται ποιεῖν, μετέρχηται,
 15 ἀλλ' ὡς δεῖ μετὰ διακρίσεως πρὸς τὸν θεῖον σκοπὸν πᾶν νόημα νεύων· διότι οὐ τὰ γινόμενά ἐστιν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ δι' οὗ γίνονται οὐδὲ ἀκουσίως ἀμαρτάνομεν, εἰ μὴ ἐκουσίως τῷ λογισμῷ πρῶτον συγκατατιθέμεθα καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἐμπίπτομεν· καὶ τότε αὐτὸς ἄκοντα καὶ μὴ βουλόμενον εἰς τὸ ἀμαρτάνειν φέρει τὸν αἰχμάλω-
 20 τον. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐν ἀγνοίᾳ γινόμενα πταισμάτα, ἐκ τῶν ἐν γνώσει γίνονται· εἰ μὴ γὰρ μεθύει τις, εἴτε οἴνῳ εἴτε ἐπιθυμία, οὐκ ἀγνοεῖ· ἐκ δὲ τοῦ μεθύειν ἄρχεται τοῦ σκοτοῦσθαι ὁ νοῦς καὶ ἐκ τούτου τὸ πίπτειν, ἐξ ἐκείνου δὲ τὸ ἀποθνήσκειν· ὥστε οὐχ ὁ θάνατος ἦλθεν ἀγνώστως, ἀλλ' ἢ ἐν γνώσει μέθη τὸν ἐν ἀγνοίᾳ θάνατον
 25 ἤγαγε. Καὶ πολλὰ εὐρήσει τις μάλιστα ἐν τοῖς νοήμασιν, ὅτι ἐξ ἐκουσίων εἰς τὰ ἀκούσια καὶ ἀπὸ τῶν ἐν γνώσει εἰς τὰ ἐν ἀγνοίᾳ προσπίπτομεν, ἀλλὰ διὰ τὸ φαίνεσθαι ἡμῖν τὰ πρῶτα ἑλαφρὰ καὶ γλυκέα, διὰ τοῦτο ἐρχόμεθα εἰς τὰ δεύτερα ἀβουλήτως καὶ ἀγνώ-
 στως

30 Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἠθελήσαμεν τὰς ἐντολάς τηρεῖν καὶ μένειν ὡς ἐβαπτίσθημεν, οὐκ ἂν εἰς τοσαῦτα ἦλθομεν καὶ ἐδεήθημεν τῶν τῆς μετανοίας κόπων καὶ πόνων. Ὅμως καὶ πάλιν ἐὰν θέλωμεν, ἢ δεύτερα τοῦ Θεοῦ χάρις, ἢ μετανοία, δύναται εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀνάξει ἡμᾶς· εἰ δὲ οὐδὲ ταύτης ἐπιμελούμεθα, ἐξ ἀνάγκης ὡς
 35 οἱ μὴ μετανοοῦντες δαίμονες εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν μετ' αὐτῶν

ματα και ἐκπληρώνει τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὁ δεύτερος θὰ λάβει τὸ στεφάνι τῆς ὑπομονῆς και δόξα ἀπὸ τὸν Θεό, γιατί δὲν ἐγκατέλειψε μόνο τὰ ἀπαγορευμένα ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ μαζί μ' ἐκεῖνα και τὴ φύση του, με τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, και ἀγάπησε με ὅλη τὴν ψυχὴ του τὸν Θεὸ πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση και μιμήθηκε ὅσο μπορούσε τὴν ἀπάθειά του. Ἐπειδὴ ὅμως ἀγνοοῦμε ὄχι μόνο τὸν ἑαυτό μας και τίς πράξεις μας, ἀλλὰ και τὸ σκοπὸ τους και τὸ ζητούμενο ἀπ' ὅλες, γι' αὐτὸ μᾶς φαίνονται ὅτι οἱ θεῖες Γραφές και οἱ λόγοι τῶν ἀγίων, δηλαδή τῶν παλαιῶν προφητῶν και δικαίων και τῶν νέων ἀγίων πατέρων, δὲν συμφωνοῦν. Και τώρα πού θέλουμε νὰ σωθοῦμε, δὲν συμφωνοῦν μεταξύ τους, πράγμα πού δὲν συμβαίνει.

Μέ λίγα λόγια, ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων ὅτι, ἂν θέλει κάθε ἄνθρωπος νὰ σωθεῖ, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐμποδίσει, οὔτε καιρός, οὔτε τόπος, οὔτε ἔργο. Ἀρκεῖ μόνο νὰ μὴ μεταχειρίζεται ἀνώφελα τὸ πράγμα πού θέλει νὰ κάνει, ἀλλ' ὅπως πρέπει στρέφοντας με διάκριση κάθε νόημα πρὸς τὸν θεῖο σκοπὸ. Γιατί δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ὅσα γίνονται, ἀλλὰ τὸ μέσο διὰ τοῦ ὁποῖου γίνονται. Οὔτε ἀκούσια ἀμαρτάνουμε, ἐὰν βέβαια δὲν συγκατανεύουμε πρῶτα ἐκούσια στὸ λογισμό και πέφτουμε στὴν αἰχμαλωσία του, και ὕστερα αὐτὸς ὁδηγεῖ στὴν ἀμαρτία τὸν αἰχμάλωτο παρὰ τὴ θέλησή του. Παρόμοια και τὰ ἀμαρτήματα πού γίνονται ἀπὸ ἀγνοια προέρχονται ἀπ' αὐτὰ πού γίνονται με γνώση. Γιατί, ἂν δέ μεθάει κανεὶς, εἴτε με κρασὶ εἴτε με ἐπιθυμία, δὲν ἔχει ἀγνοια· ἀπὸ τὴ μέθη ὅμως ἀρχίζει νὰ σκοτίζεται ὁ νοῦς και ἀπ' αὐτὸ προκαλεῖται τὸ πένσιμο και ἀπ' αὐτὸ ὁ θάνατος. Ἐπομένως ὁ θάνατος δὲν ἦρθε ἀπὸ ἀγνοια, ἀλλὰ ἡ μέθη πού συνέβηκε με γνώση, ἔφερε τὸ θάνατο ἀπὸ ἀγνοια. Και πολλὰ θὰ βρεῖ κανεὶς, μάλιστα στὰ νοήματα, ὅτι πέφτουμε ἀπὸ τὰ ἐκούσια στὰ ἀκούσια και ἀπ' αὐτὰ πού γίνονται με γνώση σ' ἐκεῖνα πού γίνονται ἀπὸ ἀγνοια. Ἀλλ' ἐπειδὴ μᾶς φαίνονται τὰ πρῶτα ἑλαφρὰ και γλυκά, γι' αὐτὸ ἐρχόμαστε στὰ δεύτερα χωρὶς τὴ θέλησή μας και ἀπὸ ἀγνοια.

Ἄν δηλαδή θέλαμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ τηροῦμε τίς ἐντολές και νὰ παραμένουμε ὅπως βαπτισθήκαμε, δὲν θὰ πέφταμε σὲ τόσο πολλὰ ἀμαρτήματα και δὲν θὰ χρειαζόμασταν τοὺς κόπους και τοὺς πόνους τῆς μετάνοιας. Ὅμως και πάλι ἂν θέλουμε, ἡ δεύτερη χάρις τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ μετάνοια, μπορεῖ νὰ μᾶς ἐπαναφέρει στὸ ἀρχικὸ κάλλος. Ἄν ὅμως δὲν φροντίζουμε οὔτε γι' αὐτὴ, ἀναγκαστικὰ πηγαίνουμε

ἀπερχόμεθα, θέλοντες μᾶλλον, ἢ μὴ θέλοντες. Οὐ γὰρ εἰς ὀργὴν ὁ Θεὸς ἔκτισεν ἡμᾶς, ἀλλ' εἰς περιποίησιν, ἵνα τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ ἀπολαύωμεν, εὐχαρίστως διακείμεθα καὶ εὐγνωμόνως περὶ τὸν εὐεργέτην· ἀλλ' ἡ ἀμέλεια ἡμῶν περὶ τὴν γνῶσιν τῶν αὐτοῦ δω-
5 ρεῶν, εἰς ῥαθυμίαν ἡμᾶς ἤγαγε, καὶ αὕτη εἰς λήθην παρέπεμψε, ἐξ ἧς ἡ ἄγνοια εἰς ἡμᾶς ἐβασίλευσεν.

Ὅταν δὲ ἀρχὴν θέλωμεν βαλεῖν, εἰς τὸ στραφῆναι ὅθεν ἐξεπέ-
σαμεν, πολλοῦ κόπου δεόμεθα, διότι οὐ θέλομεν καταλείψαι τὰ θε-
λήματα ἡμῶν, ἀλλὰ δοκοῦμεν ὅτι μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἡμέτερα
10 ποιεῖν δυνάμεθα, ὅπερ ἀμήχανον. Αὐτὸς γὰρ καὶ Κύριος ἔφη· «οὐ
ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς»· καίπερ
ἐν θέλημα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ὡς μία φύσις ἀχώ-
ριστος· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ταῦτα εἴρηκε καὶ κατὰ τὸ τῆς σαρκὸς θέλημα.
Εἰ μὴ γὰρ καταποθῆ ἡ σὰρξ καὶ γένηται ὁ ἄνθρωπος ὅλος ἀγόμε-
15 νος τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ, οὐ ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐκτὸς
βίας. Ὅταν δὲ βασιλεύσῃ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν, τότε οὐκ
ἔτι ἴδιον ἔχομεν, ἀλλ' εἴ τι γένηται, θέλημα Θεοῦ ἐστὶ. Τότε εἰρηνεύ-
ομεν, καὶ «υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται» οἱ τοιοῦτοι, ὅτι τὸ θέλημα τοῦ
Πατρὸς θέλουσιν, ὥσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός

20 Τοῦτο δὲ ἀδύνατον εὐρεῖν τινά, ἐκτὸς συντηρήσεως τῶν ἐντο-
λῶν, δι' ὧν πάσης ἡδονῆς, ἥτοι θελήματος ἰδίου, ἐκκοπῆ καὶ πάσης
ὀδύνης τῆς ὑπὲρ τούτου γινομένης ὑπομονῆς· ἐκ γὰρ ἀφροσύνης
ἡδονὴ καὶ ὀδύνη γεννῶνται, ὡς προείρηται, καὶ ἐκ τούτων πᾶσα
κακία· διότι ὁ ἄφρων φίλαντός ἐστι καὶ οὐ δύναται φιλάδελφος
25 εἶναι, οὐδὲ φιλόθεος· καὶ οὔτε ἐγκράτειαν τῶν ἡδονῶν, ἥτοι τῶν
θελημάτων τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ ἔχει, οὔτε ὑπομονὴν τῶν ὀδυ-
νηρῶν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἐπιτυγχάνοντι τοῦ ἰδίου θελήματος, αὐξεται
ἐν αὐτῷ ἡδονὴ καὶ ἔπαρσις, ποτὲ δὲ ἀποτυχῶν καὶ ὑπὲρ τῆς τούτου
ὀδύνης τυραννόμενος, ἔρχεται εἰς μικροψυχίαν καὶ πνιγμὸν τῆς
30 ψυχῆς, ἥτις ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς γεέννης. Ἐκ δὲ τῆς γνώσεως, ἥγουν
τῆς φρονήσεως, γεννᾶται ἐγκράτεια καὶ ὑπομονή· διότι ὁ φρόνιμος
κατέχει τὸ ἴδιον θέλημα καὶ ὑπομένει τὴν ὑπὲρ τούτου ὀδύνην· καὶ

28. Α' Θεσσ. 5, 9. 29. Ἰω. 6, 38.

30. Ρωμ. 8, 14. 31. Μαθ. 5, 9.

μαζί με τούς ἀμετανόητους δαίμονες στήν αἰώνια κόλαση, θέλοντας μᾶλλον, παρά μή θέλοντας. Γιατί ὁ Θεός δέν μᾶς δημιούργησε γιά νά δοκιμάσουμε τήν τελική ὀργή του, ἀλλά γιά ν' ἀπολαύσουμε τή σωτηρία²⁸. Για νά ἀπολαμβάνουμε ὅμως τά ἀγαθά του, πρέπει νά συμπεριφερόμαστε μέ εὐχαρίστηση καί μέ εὐγνωμοσύνη πρὸς τόν εὐεργέτη. Ἄλλά ἡ ἀδιαφορία μας σχετικά μέ τή γνώση τῶν δωρεῶν του μᾶς ὀδήγησε στή ραθυμία, κι' αὐτή μᾶς παρέπεμψε στή λησμονιά, ἀπό τήν ὁποία κυριάρχησε σ' ἐμᾶς ἡ ἀγνοια.

Ὅταν θέλουμε νά κάνουμε ἀρχή τῆς ἐπιστροφῆς ἐκεῖ ἀπό ὅπου ξεπέσαμε, χρειαζόμαστε πολὺ κόπο, γιατί δέν θέλουμε νά ἐγκαταλείψουμε τά θελήματά μας, ἀλλά νομίζουμε ὅτι μαζί μέ τά θελήματα τοῦ Θεοῦ μπορούμε νά κάνουμε καί τά δικά μας, πράγμα πού εἶναι ἀδύνατο. Γιατί καί ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε· «δέν κάνω τὸ δικό μου θέλημα, ἀλλά τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα μου πού μέ ἔστειλε»²⁹, ἂν καί ἓνα εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ ἀποτελοῦν μία φύση ἀχώριστη. Αὐτὰ ὅμως τὰ εἶπε γιά μᾶς καί γιά τὸ θέλημα τῆς σάρκας. Γιατί, ἂν δέν καταποθεῖ ἡ σάρκα καί δέν φθάσει νά ὀδηγεῖται ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ³⁰, δέν κάνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐκτὸς ἂν τὸ κάνει διὰ τῆς βίας. Ὅταν ὅμως βασιλέψει μέσα μας ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, τότε δέν ἔχουμε πλέον δικό μας θέλημα, ἀλλά ὅ,τι γίνεται, εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τότε εἰρηνεύουμε. Καί αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι «θὰ ὀνομαστοῦν παιδιά τοῦ Θεοῦ»³¹, γιατί θέλουν τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα, ὅπως ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καί Θεός.

Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀδύνατο νά τὸ βρεῖ κανεὶς, χωρὶς τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν, μέ τις ὁποῖες ἀποκόπτεται κάθε ἡδονή, δηλαδή τὸ θέλημά μας, καί κάθε ὀδύνη, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπομονῆς πού γίνεται γι' αὐτὸ τὸ πράγμα. Γιατί, ὅπως ἔχει λεχθεῖ προηγουμένως, ἀπὸ τήν ἀφροσύνη γεννιοῦνται ἡ ἡδονή καί ἡ ὀδύνη, καί ἀπ' αὐτὲς κάθε κακία. Γιατί ὁ ἀφρων εἶναι φίλαυτος καί δέν μπορεῖ νά εἶναι φιλάδελφος, οὔτε φιλόθεος· οὔτε ἐγκράτεια στίς ἡδονές ἔχει, δηλαδή στὰ θελήματα πού ἀρέσουν σ' αὐτόν, οὔτε ὑπομονή στὰ ὀδυνηρά, ἀλλὰ ἄλλοτε ὅταν πραγματοποιεῖ τὸ θέλημά του αὐξάνεται ἡ ἡδονή καί ἡ ἔπαρσή του, καί ἄλλοτε ὅταν ἀποτύχει καί βασανίζεται ἀπὸ τήν ὀδύνη γι' αὐτό, πέφτει σὲ μικροψυχία καί σὲ πνιγμὸ τῆς ψυχῆς, πού εἶναι ὁ ἀρραβῶνας τῆς γέεννας. Ἀπὸ τή γνώση ὅμως, δηλαδή τῆ φρόνηση, γεννιέται ἡ ἐγκράτεια καί ἡ ὑπομονή. Γιατί ὁ φρόνιμος ἐξουσιάζει τὸ δικό του θέλη-

τῶν μὲν ἡδέων ὡς ἀνάξιον ἑαυτὸν λογιζόμενος, γίνεται εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος περὶ τὸν εὐεργέτην, φοβούμενος μὴπως διὰ τῶν πολλῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐδώρησατο αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ζημιωθῆ ἐν τῷ μέλλοντι.

5 Καὶ οὕτω δι' ἐγκρατείας καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐργάζεται, λογιζόμενος ἑαυτὸν χρεώστην πάντων, μικρὸν δὲ ἀνταμεῖψαι τῷ εὐεργέτῃ μὴ εὐρίσκων τι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρετὰς ὡς μείζον χρέος λογίζεται. Λαμβάνει γὰρ καὶ οὐ παρέχει, τοῦτο δὲ μόνον, ὅτι ἡξιώθη εὐχαριστῆσαι τῷ Θεῷ καὶ δέχεται αὐτοῦ τὴν εὐχαριστίαν, μείζον
10 χρέος λογίζεται καὶ εὐχαριστῶν διαμένει, αἰεὶ πᾶν ἀγαθὸν ποιῶν καὶ αἰεὶ ἐπὶ πλείον χρεώστην ἑαυτὸν καὶ ὑπὸ κάτω πάντων ἔχει ταπεινοφρονῶν, εὐφραινόμενος ἐν Θεῷ τῷ εὐεργετοῦντι αὐτὸν καὶ ἐν τρόμῳ ἀγαλλιώμενος, καὶ πρὸς θείαν καὶ ἄπτωτον ἀγάπην ἐρχόμενος διὰ ταπεινοφροσύνης τὰ ὀδυνηρὰ ὡς ἄξιος δέχεται. Μᾶλλον
15 δὲ καὶ πλείονα τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ, ἄξιος ἑαυτὸν εἶναι λογίζεται, καὶ χαίρει ὅτι μικρὸν ἡξιώθη ἐν τῷ νῦν αἰῶνι θλιθῆναι· καὶ κἂν κουφισμὸν λάβῃ τῶν πολλῶν κολάσεων, ὧν προευτρέπισεν ἑαυτῷ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὅτι ἐν τούτῳ γινώσκει τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ μὴ ἐπαίρεσθαι, καὶ ὅτι ἡξιώθη ταῦτα γινώσκειν καὶ ὑπομένειν ὑπὸ
20 τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, εἰς θεῖον πόθον ἔρχεται.

Ἡ γὰρ ταπεινοφροσύνη γέννημά ἐστι τῆς γνώσεως, ἡ δὲ γνώσις γέννημα τῶν πειρασμῶν. Ὁ γνοὺς ἑαυτὸν, δίδοται αὐτῷ ἡ γνώσις τῶν πάντων, καὶ ὁ ὑποτασσόμενος τῷ Θεῷ, ὑποτάσσει ἑαυτῷ πᾶν φρόνημα σαρκικὸν καὶ μετὰ ταῦτα ὑποταγῆσεται αὐτῷ τὰ
25 πάντα, ὅτε βασιλεύσῃ ἡ ταπείνωσις ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ. Ὁ γὰρ γνοὺς ἑαυτὸν, ὡς φασιν οἱ ἅγιοι, Βασίλειός τε καὶ Γρηγόριος, ὅτι μέσον ἐστὶ μεγέθους καὶ ταπεινότητος, ὡς νοερὰν ἔχων ψυχὴν καὶ ὡς θνητὸν καὶ γήινον ἔχων σῶμα, οὐδέποτε, ἐπαίρεται, οὐδὲ ἀπογινώσκει, ἀλλ' αἰσχυνόμενος τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς, πάντα τὰ αἰσχιστά ἀποστρέφεται καί, τὴν ἀσθένειαν ἑαυτοῦ γινώσκων, πᾶσαν
30 ἔπαρσιν φεύγει.

Ὁ τοίνυν γνοὺς τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ἐκ τῶν πολλῶν πειρασμῶν, τῶν τε ψυχικῶν καὶ σωματικῶν παθῶν, αὐτὸς εἶδε τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ δύναμιν, πῶς τοὺς ταπεινοὺς ῥύεται βοῶντας πρὸς

μα καὶ ὑπομένει τὴν ὀδύνη γι' αὐτό, καὶ θεωρῶντας τὸν ἑαυτό του ὡς ἀνάξιο γιὰ τὰ εὐχάριστα, γίνεται εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος πρὸς τὸν εὐεργέτη, ἐπειδὴ φοβᾶται μήπως μὲ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ ποῦ τοῦ χάρισε ὁ Θεὸς στὴν παρούσα ζωὴ ζημιωθεῖ στὴ μέλλουσα.

Καὶ ἔτσι μὲ τὴν ἐγκράτεια ἐργάζεται καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές, θεωρῶντας τὸν ἑαυτό του χρεώστη σὲ ὅλα, χωρὶς νὰ βρῖσκει κάτι νὰ ἀνταποδώσει στὸν εὐεργέτη, ἀλλὰ θεωρεῖ καὶ τὶς ἀρετές ὡς μεγαλύτερο χρέος. Γιατὶ παίρνει καὶ δὲν δίνει, καὶ αὐτὸ μόνο, τὸ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸ καὶ ὅτι αὐτὸς δέχεται τὴν εὐχαριστία του, τὸ θεωρεῖ μεγαλύτερο χρέος, καὶ τὸν εὐχαριστεῖ διαρκῶς, κάνοντας πάντοτε καθε ἀγαθὸ καὶ τὸν ἑαυτό του πάντοτε περισσότερο χρεώστη, θεωρῶντας τὸν μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη κατώτερο ἀπ' ὅλους, καὶ εὐφραίνεται ἀπὸ τὸν Θεὸ ποῦ τὸν εὐεργετεῖ καὶ ἀγάλλεται μὲ τρόμο³², καὶ φθάνοντας στὴ θεία καὶ ἀπύπνη ἀγάπη μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη δέχεται τὰ ὀδυνηρὰ πράγματα σὰν νὰ ἦταν ἀξίος γι' αὐτὰ. Ἡ καλύτερα θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του πῶς εἶναι ἀξίος καὶ γιὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ κακὰ ποῦ τοῦ συμβαίνουν καὶ χαίρεται γιατί ἀξιώθηκε γιὰ λίγο νὰ θλιβεῖ στὴν παρούσα ζωὴ καὶ νὰ ἀνακουφισθεῖ ἀπὸ τὶς πολλὰς τιμωρίες ποῦ προετοίμασε γιὰ τὸν ἑαυτό του στὴ μέλλουσα ζωὴ, καὶ ὅτι μ' αὐτὸ γνωρίζει τὴ δική του ἀσθένεια καὶ τὸ νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται, καὶ μὲ τὸ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ τὰ γνωρίζει καὶ νὰ τὰ ὑπομένει αὐτὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἔρχεται σὲ θεῖο πόθο.

Γιατὶ ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι γέννημα τῆς γνώσης, καὶ ἡ γνώση γέννημα τῶν πειρασμῶν. Σ' ἐκεῖνον ποῦ γνώρισε τὸν ἑαυτό του δίνεται ἡ γνώση τῶν πάντων καὶ αὐτὸς ποῦ ὑποτάσσεται στὸν Θεό, ὑποτάσσει στὸν ἑαυτό του κάθε σαρκικὸ φρόνημα καὶ ἀργότερα θὰ ὑποταχθοῦν σ' αὐτὸν τὰ πάντα, ὅταν ἡ ταπείνωση βασιλέψῃ στὰ μέλη του. Γιατὶ αὐτὸς ποῦ γνώρισε τὸν ἑαυτό του, ὅπως λέγουν οἱ ἅγιοι Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, ὅτι εἶναι μεταξὺ μεγέθους καὶ ταπεινότητος, ἐπειδὴ ἔχει νοερὴ ψυχὴ καὶ θνητὸ καὶ γήινο σῶμα, ποτὲ δὲν ἀλαζονεύεται οὔτε ἀπελπίζεται. Ἀντίθετα, σεβόμενος τὸ νοερὸ τῆς ψυχῆς, ἀποστρέφεται ὅλα τὰ αἰσχροὰ καὶ, γνωρίζοντας τὴν ἀσθένειά του, ἀποφεύγει κάθε ἀλαζονεία.

Ὅποιος λοιπὸν γνώρισε τὴν ἀσθένειά του ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πειρασμοὺς, τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν σωματικῶν παθῶν, αὐτὸς εἶδε τὴν ἀπειρὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, πῶς σώζει τοὺς ταπεινοὺς, ποῦ μὲ τὴν ἐπί-

αὐτόν, διὰ τῆς ἐμπόνου προσευχῆς ἀπὸ καρδίας, καὶ λοιπὸν γίνε-
ται τῷ τοιούτῳ ἢ εὐχῇ, ὥσπερ τρυφή, εἰδῶς, ὅτι χωρὶς τοῦ Θεοῦ οὐ
δύναται τι ποιῆσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ μὴ πεσεῖν, προσκολ-
λαῖσθαι μὲν τῷ Θεῷ ἀγωνίζεται, θαυμάζει δὲ λογιζόμενος πῶς αὐ-
5 τὸν ὁ Θεὸς ἐκ πειρασμῶν καὶ παθῶν ἐρρύσατο τοσούτων, καὶ εὐ-
χαριστεῖ τὸν δυνάμενον ῥύσασθαι, καὶ σὺν τῇ εὐχαριστίᾳ τὴν τα-
πείνωσιν καὶ τὴν ἀγάπην προσλαμβάνει, καὶ οὐ τολμᾷ ὅλως κρι-
ναί τινα, γινώσκων ὅτι, ὥσπερ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐβοήθησεν, οὕτω καὶ
πᾶσι βοηθῆσαι, ὅτε θέλει, δύναται, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος·
10 ἴσως δὲ ὅτι καὶ δύναται τις παλαίειν πάθεισι πολλῶν καὶ νικᾶν, ἐαν-
τὸν δὲ ἀσθενῆ ὄντα ἔχει καὶ τούτου χάριν ὁ Θεὸς διὰ τάχους αὐτὸν
ἐβοήθησεν, ἵνα μὴ τελείως ἀπόλλυται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Καὶ ἄλλα
πλείονα ὁ γινώσκων τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν λογιζόμενος, μένει ἄπτω-
τος Ἄδύνατον δὲ τινα ἐλθεῖν ἐν τούτῳ, εἰ μὴ πολλοὺς πειρασμοὺς
15 ψυχικοὺς τε καὶ σωματικοὺς πάθοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, δι'
ὑπομονῆς κρατούμενος, τὴν πειρᾶν μάθη.

Ὁ δὲ τοιοῦτος οὐ τολμᾷ ὅλως ἴδιον θέλημα ποιῆσαι, ἐκτὸς ἐρω-
τήσεως τῶν ἐμπείρων, οὐδὲ νόημα στήσαι· ἐπεὶ τίς ἢ χρεῖα, μὴ πρὸς
τὸ ζῆν σωματικῶς ἢ σωθῆναι ψυχικῶς, ποιῆσαί τι ἢ λογίσασθαι
20 θέλοντα; Εἰ δὲ τις οὐ γινώσκει ποῖον θέλημα ὀφείλει καταλιπεῖν
καὶ ποῖον νόημα, δοκιμαζέτω πᾶν πρᾶγμα καὶ πᾶν νόημα τῇ τού-
του ἀποχῇ καὶ ἐπικρατεῖα καὶ ὁποῖαν ὄχλησιν ἐπιφέρει, καὶ γινώ-
μενον μὲν ἡδονήν, κωλυόμενον δὲ ὀδύνην, κακόν ἐστι, καὶ ὀφείλει
καταφρονεῖν αὐτὸ πρὶν χρονίσει καὶ ἔχει κοπιάσαι εἰς τὸ νικῆσαι
25 αὐτό, ὅταν αἰσθηται τῆς βλάβης αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγω περὶ παντός
πράγματος καὶ νοήματος, οὐ χωρὶς δυνάμεθα ζῆσαι σωματικῶς
καὶ τῷ Θεῷ εὐαρεστῆσαι. Ἐπειδὴ ἡ συνήθεια χρονίζουσα, φύσεως
ἰσχὴν λαμβάνει, καὶ ἐὰν οὐ παρέχῃς αὐτήν, ἀτονεῖ καὶ κατὰ μικρὸν
ἀπόλλυται· εἴτε γὰρ ἀγαθὴν συνήθειαν, εἴτε κακὴν, ὁ χρόνος οἶδε
30 τρέφειν, ὥσπερ τὸ πῦρ τρέφουσιν αἱ ὕλαι. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν τὸ
ἀγαθὸν πάσῃ δυνάμει μελετᾶν καὶ ποιεῖν, ἵνα ἔλθῃ ἡ ἔξις, καὶ
αὐτομάτως ἡ συνήθεια ἐργάζεται τὸ τυχὸν ἀκόπως, ὡς οἱ Πατέρες
ἐν τοῖς μικροῖς τὰ μεγάλα ἐνίκησαν. Ὁ γὰρ μὴ πειθόμενος ἔχειν

πονη προσευχή ἀπὸ τὴν καρδιά τους φωνάζουν πρὸς αὐτόν, καὶ στὴ συνέχεια τοῦ γίνεται ἡ προσευχή ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀπόλαυση, γιατί ξέρεῖ ὅτι χωρὶς τὸν Θεὸ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε³³, καὶ ἐπειδὴ φοβᾶται νὰ μὴν πέσει, ἀγωνίζεται νὰ προσκολληθεῖ στὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ ἀπορεῖ σκεπτόμενος πῶς τὸν ἔσωσε ὁ Θεὸς ἀπὸ τόσους πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ πάθη, καὶ εὐχαριστεῖ ἐκεῖνον πού μπορεῖ νὰ τὸν σώσει. Καὶ μαζὶ μὲ τὴν εὐχαριστία ἀποκτᾶει καὶ τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἀγάπη καὶ γενικὰ δὲν τολμᾷ νὰ κρίνει κανέναν, γιατί γνωρίζει ὅτι, ὅπως ὁ Θεὸς βοήθησε αὐτόν, ἔτσι μπορεῖ νὰ βοηθήσει ὅλους ὅταν θέλει, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος. Σκέπτεται ὅτι ἴσως μπορεῖ κάποιος νὰ παλεύει μὲ πολλὰ πάθη καὶ νὰ νικᾷ, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἀσθενής, καὶ γι' αὐτὸ τὸν βοήθησε γρήγορα ὁ Θεός, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ἐξ ὀλοκλήρου ἡ ψυχὴ του. Κι ἔτσι αὐτὸς πού γνωρίζει τὴ δική του ἀσθένεια, σκεπτόμενος καὶ ἄλλα περισσότερα, μένει ἄπρωτος. Εἶναι ὅμως ἀδύνατο νὰ φθάσει κανεὶς σ' αὐτὸ, ἂν δὲν πάθει πολλοὺς ψυχικὸς καὶ σωματικὸς πειρασμοὺς καὶ ἂν δὲν τοὺς γνωρίσει μὲ τὴν πείρα συγκρατούμενος μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ὑπομονή.

Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος δὲν τολμᾷ καθόλου νὰ κάνει τὸ δικό του θέλημα, χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ ἐκείνους πού τοὺς γνώρισαν, οὔτε νὰ κάνει δική του σκέψη. Γιατὶ ποιά ἡ ἀνάγκη νὰ θέλει νὰ κάνει ἢ νὰ σκεφθεῖ κάτι πού δὲν συντελεῖ στὸ νὰ ζεῖ σωματικὰ ἢ νὰ σωθεῖ ψυχικὰ; Ἄν ὅμως κάποιος δὲν γνωρίζει ποιὸ θέλημα καὶ ποιὸ νόημα πρέπει νὰ ἐγκαταλείψει, ἃς δοκιμάζει κάθε πράγμα καὶ κάθε νόημα μὲ τὴν ἀποχή καὶ τὴν κυριαρχία του καὶ ποιά ἐνόχληση τοῦ φέρνει, καὶ πού βέβαια, καὶ ὅταν γίνεται καὶ φέρνει ἡδονή, ἢ ὅταν ἐμποδίζεται καὶ φέρνει ὀδύνη, εἶναι κακὸ καὶ ὀφείλει νὰ τὸ περιφρονήσει πρὶν διατηρηθεῖ γιὰ πολὺ, καὶ πρέπει νὰ κοπιᾶσει γιὰ νὰ τὸ νικήσῃ, ὅταν ἀντιληφθεῖ τὴ βλάβη του. Κι αὐτὸ τὸ λέγω γιὰ κάθε πράγμα καὶ νόημα, χωρὶς τὸ ὁποῖο μπορούμε νὰ ζήσουμε σωματικὰ καὶ νὰ εὐαρεστήσουμε τὸν Θεό. Γιατὶ ἡ συνήθεια, ὅταν διαρκέσει πολὺ, παίρνει δύναμη φύσης· ἂν ὅμως δὲν τὴν ἀφήνεις νὰ δυναμώνει, ἀτονεῖ καὶ σιγά-σιγά χάνεται. Γιατὶ καὶ τὴν καλὴ καὶ τὴν κακὴ συνήθεια ξέρεῖ νὰ τὴν τρέφει ὁ χρόνος, ὅπως τὰ ξύλα τρέφουν τὴ φωτιά. Γι' αὐτὸ πρέπει μὲ κάθε δύναμη νὰ μελετοῦμε καὶ νὰ κάνουμε τὸ καλὸ, γιὰ νὰ ἔρθῃ ἡ ἔξη, καὶ αὐτόματα ἡ συνήθεια ἐργάζεται ὁποιοδήποτε καλὸ χωρὶς κόπο, ὅπως οἱ Πατέρες νίκησαν μὲ τὰ μικρὰ τὰ μεγάλα. Ἐκεῖνος λοιπὸν πού δὲν

τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν τοῦ σώματος, ἀλλὰ ταύτην ἀπωθεῖται, ἵνα τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν πορεύηται, πότε εἰ φιλοκτημοσύνην ἔλθῃ; Οὐ γὰρ ἔστιν ἢ πολλὴ κτῆσις μόνον φιλοκτημοσύνη, ἀλλ' εἴ τι δ' ἂν ἔχῃ προσπαθῶς ἢ παρὰ χρῆσιν ἢ καὶ ὑπὲρ τὴν χρῆσιν, 5 διότι πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἀγίων πολλὴν μὲν κτῆσιν εἶχον, ὃ τε Ἀβραάμ, Ἰώβ, καὶ Δαβὶδ, καὶ ἄλλοι πολλοί, οὐκ ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς προσπάθεια, ἀλλ' εἶχον τὰ πράγματα ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ μᾶλλον δι' ἐκείνων ἐδόκουν εὐαρεστῆσαι αὐτῷ.

Ὁ δὲ Κύριος ὑπερτελής ὢν καὶ αὐτοσοφία, τὴν ρίζαν ἔκοψεν. 10 Οὐ μόνον γὰρ χρήματα καὶ κτήματα μὴ ἔχειν τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ διὰ τῆς μιμήσεως τῆς ἀκροτάτης ἀρετῆς ἐνουθέτησεν, ἀλλὰ μηδὲ ψυχὴν, ἥτοι θέλημα ἢ νόημα ἰδίων. Καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ Πατέρες ἔφυγον τὸν κόσμον, ὡς ἐμπόδιον πρὸς τὴν τελειότητα, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὰ θελήματα. Οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν ποτὲ θέλημα ἰδίων 15 ἐποίησεν. Ἀλλ' οἱ μὲν ἐν ὑποταγῇ σωματικῇ, ἵνα ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν πατέρα τὸν πνευματικὸν ἔχοιεν εἰς πᾶν νόημα, οἱ δὲ ἐν ἐρήμῳ καὶ τελείᾳ φυγῇ τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸν τὸν Θεὸν εἶχον διδάσκαλον, ὑπὲρ οὐ καὶ τὸν κατὰ προαίρεσιν θάνατον ὑπομεῖναι ἠβουλήθησαν· ἕτεροι δὲ τὴν βασιλικὴν ὁδὸν ἐκράτησαν, ἥτοι μετὰ ἐνός ἢ 20 δύο ἡσυχάζοντες καλῶς, ἔχοντες ἀλλήλους συμβούλους ἀγαθοὺς πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ· καὶ ὅσοι μετὰ τὴν ὑποταγὴν κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ πατρὸς ἄρχειν ἄλλων ἀδελφῶν ἐτάχθησαν, ὡς ἐν ὑποταγῇ οὕτω διηγόν, τὰς παραδόσεις φυλάττοντες τῶν αὐτῶν πατέρων, καὶ ἐγένετο πᾶν ἐγχείρημα καλόν. Νυνὶ δέ, ἐπειδὴ οὐ 25 θέλομεν οὔτε οἱ ἐν ὑποταγῇ οὔτε οἱ ἐν ἀρχῇ καταλείψαι τὰ ἴδια θελήματα, διὰ τοῦτο οὐδεὶς εἰς προκοπὴν ἔρχεται. Καὶ λοιπὸν ἔμεινε τάχα, εἴπερ καὶ ἔστιν, ἡ φυγὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ βιοτικῶν πραγμάτων, ἐν τῇ βασιλικῇ ὁδῷ πορεύεσθαι καὶ ἡσυχάζειν μετὰ ἐνός ἢ δύο καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετᾶν καὶ 30 πᾶσαν Γραφήν, ἵνα, κἂν ἐκ πάντων ἐλεγχόμενος καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ προσοχῆς, τῆς ἀναγνώσεως καὶ εὐχῆς, καταντήσῃ τις

34. Ματθ. 7, 14.

36. Ἰώβ 1, 3.

35. Γεν. 12, 16· 20, 14.

37. Α' Παραλ. 12, 41.

δέχεται νὰ ἔχει τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὰ ἀπορρίπτει γιὰ νὰ βαδίζει τὸ στενὸ καὶ γεμάτο δυσκολίες δρόμο³⁴, πότε θὰ φθάσει στὴ φιλοκτημοσύνη; Γιατὶ φιλοκτημοσύνη δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀπόκτηση πολλῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ σφοδρὴ προσήλωση σὲ κάτι ἢ ἡ κακὴ χρῆση ἢ ὑπερβολικὴ χρῆση του, γιατί πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἁγίους εἶχαν βέβαια μεγάλη περιουσία, ὅπως ὁ Ἀβραάμ³⁵, ὁ Ἰώβ³⁶, ὁ Δαβὶδ³⁷ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, δὲν ἦταν ὅμως ὑπερβολικὰ προσηλωμένοι σ' αὐτή, ἀλλ' εἶχαν τὰ πράγματα σὰν νὰ ἀνήκαν στὸν Θεὸ καὶ μ' ἐκεῖνα ἤθελαν μᾶλλον νὰ τὸν εὐαρεστήσουν.

Ὁ Κύριος ὅμως, ὄντας ὑπεράνω τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἴδια ἡ σοφία, ἔκοψε τὴ ρίζα. Γιατὶ ὅσους τὸν ἀκολουθοῦν μὲ τὴ μίμηση τῆς τελειότατης ἀρετῆς τοὺς συμβούλεψε νὰ μὴν ἔχουν ὄχι μόνο χρήματα καὶ κτήματα, ἀλλὰ οὔτε ψυχὴ³⁸, δηλαδὴ θέλημα ἢ νόημα δικό τους. Κι αὐτὸ γνωρίζοντας οἱ Πατέρες ἀπέφυγαν τὸν κόσμο, σὰν ἐμπόδιο πρὸς τὴν τελειότητα, καὶ ὄχι μόνο τὸν κόσμο, ἀλλὰ καὶ τὰ θελήματα. Γιατὶ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἔκαμε ποτὲ δικό του θέλημα. Ἔτσι, ἄλλοι ἔζησαν μὲ ὑποταγὴ σωματικὴ, γιὰ νὰ ἔχουν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, τὸν πνευματικὸ πατέρα διδάσκαλο σὲ κάθε νόημα. Ἄλλοι στὴν ἔρημο καὶ στὴν ἀπόλυτη ἀποφυγὴ τῶν ἀνθρώπων εἶχαν διδάσκαλο τὸν ἴδιο τὸν Θεό, γιὰ τὸν ὁποῖο θέλησαν νὰ ὑπομείνουν τὸ θάνατο σύμφωνα μὲ τὴν προαίρεσή τους. Ἄλλοι ἀκολούθησαν τὴ βασιλικὴ ὁδὸ, δηλαδὴ μονάζοντας καλῶς μαζὶ μὲ ἓναν ἢ δύο καὶ ἔχοντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλον σύμβουλο ἀγαθὸ πρὸς εὐαρέστηση τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσοι μετὰ τὴν ὑποταγὴ τους, μὲ ἐντολὴ τοῦ πνευματικοῦ τους πατέρα, τάχθηκαν νὰ διοικοῦν ἄλλους ἀδελφοὺς, ζοῦσαν σὰν νὰ ἦταν οἱ ἴδιοι σὲ ὑποταγὴ, φυλάγοντας τὶς παραδόσεις τῶν πατέρων τους, καὶ κατέληγε κάθε ἐγχείρημά τους σὲ καλὸ. Τώρα ὅμως, ἐπειδὴ οὔτε ὅσοι εἴμαστε σὲ ὑποταγὴ οὔτε ὅσοι εἴμαστε στὴ διοίκηση θέλουμε νὰ ἐγκαταλείψουμε τὰ δικὰ μας θελήματα, γι' αὐτὸ κανεὶς δὲν προκόβει. Καὶ ἔμεινε ἴσως, ἂν πραγματικὰ ὑπάρχει, ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν βιοτικῶν πραγμάτων, τὸ νὰ βαδίζει κανεὶς στὴ βασιλικὴ ὁδὸ καὶ νὰ ἡσυχάζει μαζὶ μ' ἓναν ἢ δύο μοναχοὺς καὶ νὰ μελετᾷ νύχτα καὶ μέρα τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλη τὴ Γραφή, ὥστε, ἐλεγχόμενος ἀπ' ὅλα καὶ ἀπὸ τὴ συνείδηση καὶ ἀπὸ τὴν προσοχὴ στὴν ἀνάγνωση καὶ στὴν προσευχή,

37. Α' Παραλ. 12, 41.

38. Λουκᾶ 14, 26.

εἰς τὴν πρώτην ἐντολήν, ἥτοι τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, τὸν γινόμενον ἐκ τῆς πίστεως καὶ μελέτης τῶν θείων Γραφῶν, καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸ πένθος ἔλθη, δι' οὗ εἰς τὰς ἐντολάς, ἃς ἔφη ὁ Ἀπόστολος πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη.

5 Ὁ γὰρ πιστεύων τῷ Κυρίῳ, φοβεῖται τὴν κόλασιν, καὶ ὁ φοβούμενος τὴν κόλασιν, τηρεῖ τὰς ἐντολάς· καὶ ὁ τὰς ἐντολάς τηρῶν, ὑπομένει τὰς θλίψεις· καὶ ὁ τὰς θλίψεις ὑπομένων, ἔξει τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα· καὶ ἡ ἐλπίς χωρίζει πάσης προσπαθείας τὸν νοῦν· ταύτης δὲ χωρισθείς, ἔξει τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην. Ταῦτα ὅπου ἐὰν
10 θέλῃ τις ποιεῖν σφύζεται. Ἡ δὲ ἡσυχία, ὡς ἀρχὴ καθάρσεως ψυχῆς ὑπάρχουσα, καὶ χωρὶς κόπου τὰς ἐντολάς πάσας κατασκευάζει τῷ προαιρουμένῳ. «Φεῦγε», φησί, «σιῶπα, ἡσύχαζε», αὗται γὰρ εἰσιν αἱ ρίζαι τῆς ἀναμαρτησίας. Καὶ πάλιν, «φεῦγε τοὺς ἀνθρώπους καὶ σφύξῃ»· διότι οὐκ ἐῷσιν αἱ συντυχίαι τὸν νοῦν ἰδεῖν οὔτε τὰ ἑαυτοῦ
15 πταίσματα, οὔτε τὰς τῶν δαιμόνων πανουργίας, ἵνα φυλάττῃ ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος οὔτε πάλιν τὰς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας καὶ προνοίας, ἵνα ἐκ τούτων γνῶσιν Θεοῦ καὶ ταπεινώσιν κτήσῃται. Καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει ὁ θέλων ὀδεύειν σύντομον ὁδὸν πρὸς Χριστόν, ἥτοι τὴν ἀπάθειαν καὶ τὴν γνῶσιν, καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν τελειότητα φθά-
20 σαι, μὴ ἀλλαχόθεν, ἥγουν δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἀλλ' ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ διαγωγῇ τὴν βασιλικὴν ὁδὸν σπουδαίως πορευέσθω. Τὰς τε ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις ἰσχυρῶς φεύγων, ὡς ἡδονὴν ἀμφοτέρων ποιούντων, καὶ μήτε τῷ πλήθει τῶν βρωμάτων καὶ τῶν συντυχιῶν σκοτῶσαι τὸν νοῦν, καὶ ἐκ τῶν περισπασμῶν τυφλὸν κατασκευά-
25 σαι, μήτε πάλιν τῇ ἐκτεταμένῃ νηστείᾳ καὶ ἀγρυπνίᾳ θολοῦν τὴν διάνοιαν. Ἀλλὰ τὰς ἑπτὰ ιδέας, τὰς σωματικὰς λέγω πράξεις, καλῶς μεθ' ὑπομονῆς ἐργαζόμενος, ὡς ἐν κλίμακι ἀνέρχεται, ἀπαύστως τὰς ἑπτὰ ἐφάπαξ κατέχων καὶ ὀδεύων, πρὸς τὴν ἠθικὴν προᾶξιν, δι' ἧς αἱ πνευματικαὶ θεωρίαι παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ
30 δίδονται τῷ πιστεύοντι, ὡς φησιν ὁ Κύριος.

Καὶ ὅτι «πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος ἐστίν», καὶ ὅτι οὐ δύναται τις ἐμποδίσει τὸν θέλοντα σωθῆναι, οὐδὲ ἔχει ἄλλος εἰς ἡμᾶς ἐξουσίαν, εἰ μὴ μόνον ὁ πλάσας ἡμᾶς Θεός, ὃς καὶ ἔτοιμός ἐστι πρὸς βοήθειαν καὶ σκέπην ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ, τῶν βωόν-

νά καταλήξει τουλάχιστον στην πρώτη έντολή, δηλαδή τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, πού γίνεται ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, καὶ μέσω αὐτοῦ νά φθάσει στὸ πένθος, καὶ μέσω αὐτοῦ στίς ἐντολές πού εἶπε ὁ ἀπόστολος, δηλαδή τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπη³⁹.

Πράγματι ὅποιος πιστεύει στὸν Κύριο φοβᾶται τὴν κόλαση, καὶ ὅποιος φοβᾶται τὴν κόλαση τηρεῖ τὶς ἐντολές· ὅποιος πάλι τηρεῖ τὶς ἐντολές ὑπομένει τὶς θλίψεις, καὶ ὅποιος ὑπομένει τὶς θλίψεις θά ἔχει τὴν ἐλπίδα στὸν Θεό, καὶ ἡ ἐλπίδα χωρίζει τὸ νοῦ ἀπὸ κάθε προσήλωσι στα πάθη, καὶ ὅταν χωρισθεῖ ἀπ' αὐτά, θά ἔχει τὴν ἀγάπη στὸν Θεό. Αὐτὰ ὅπου κι ἂν θέλει κανεὶς νά τὰ κένει, σώζεται. Ἡ ἡσυχία ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς κάθαρσης τῆς ψυχῆς, προετοιμάζει καὶ χωρὶς κόπο ὅλες τὶς ἐντολές σ' αὐτὸν πού τὴν ἐπιλέγει. «Φεῦγε», λέγει, «σιώπα, ἡσύχαζε», γιατί αὐτὲς εἶναι οἱ ρίζες τῆς ἀναμαρτησίας. Καὶ πάλι, «ἀπόφευγε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σώζεσαι». Γιατὶ οἱ συναντήσεις δὲν ἀφήνουν τὸ νοῦ νά δεῖ οὔτε τὰ δικά του σφάλματα, οὔτε τὶς πανουργίες τῶν δαιμόνων, γιὰ νά προφυλάσσει τὸν ἑαυτὸ του ὁ ἀνθρώπος· οὔτε πάλι τὶς εὐεργεσίες καὶ τὶς φροντίδες τοῦ Θεοῦ, γιὰ ν' ἀποκτήσει ἀπ' αὐτὲς γνώση Θεοῦ καὶ ταπείνωση. Καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλει ὅποιος θέλει νά βαδίζει σύντομο δρόμο πρὸς τὸ Χριστό, δηλαδή τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ γνώση, καὶ νά φθάσει μὲ χαρὰ στὴν τελειότητα, νά μὴ βαδίζει ἀπὸ ἄλλο μέρος, δηλαδή δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, ἀλλὰ μὲ ὅλη του τὴ συμπεριφορὰ νά βαδίζει προσεκτικὰ τὴ βασιλικὴ ὁδὸ. Νά ἀποφεύγει αὐστηρὰ καὶ τὶς ὑπερβολές καὶ τὶς ἐλλείψεις, ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο προκαλοῦν ἡδονή. Καὶ οὔτε μὲ τὸ πλῆθος τῶν φαγητῶν καὶ τῶν συναντήσεων νά σκοτίσει τὸ νοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπασχόληση σὲ βιοτικὲς μέριμνες νά τὸν κάνει τυφλό, οὔτε πάλι μὲ τὴ μακρὰ νηστεία καὶ ἀγρυπνία νά θολώνει τὴ διάνοια. Ἀλλὰ ἐργαζόμενος σωστὰ καὶ μὲ ὑπομονὴ τὶς ἑπτὰ ιδέες, δηλαδή τὶς σωματικὲς πράξεις, ἀνεβαίνει, σὰν σὲ σκάλα, κατέχοντας ἀδιάκοπα ὅλες μαζί τὶς ἑπτὰ καὶ βαδίζοντας πρὸς τὴν ἠθικὴν πράξη, μέσω τῆς ὁποίας δίνονται ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ οἱ πνευματικὲς θεωρίες σ' αὐτὸν πού πιστεύει, ὅπως λέγει ὁ Κύριος⁴⁰.

Καὶ νά γνωρίζει ὅτι «κάθε Γραφὴ εἶναι θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη»⁴¹, καὶ ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νά ἐμποδίσει αὐτὸν πού θέλει νά σωθεῖ, οὔτε ἔχει ἄλλος ἐξουσία σ' ἐμᾶς, παρὰ μόνο ὁ Θεὸς πού μᾶς ἔπλασε. Αὐτὸς εἶναι ἔτοιμος καὶ γιὰ βοήθεια καὶ προστασία ἀπὸ κάθε

41. Β. Τιμ. 3, 16.

των πρὸς αὐτὸν καὶ θελόντων τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα ποιεῖν. Χω-
 ρὶς γὰρ αὐτοῦ, οὐ δύναται τις ἀγαθὸν ποιῆσαι, οὐδὲ κακὸν παθεῖν
 ἀδουλήτως, εἰ μὴ αὐτὸς παραχωρεῖ πρὸς τὸ παιδεῦσαι τὸν πταίον-
 τα καὶ σῶσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Καὶ ὅτι τὰ μὲν πονηρὰ ἔργα ἡμέτε-
 5 ρὰ εἰσιν, ἐκ ῥαθυμίας ἡμετέρας γινόμενα καὶ συνεργείας τῶν δαι-
 μόνων. Πᾶσα δὲ γνῶσις, ἀρετὴ τε καὶ ἰσχύς, χάρις Θεοῦ εἰσιν,
 ὡσπερ τᾶλλα πάντα. Καὶ ὅτι κατὰ χάριν ἔδωκεν ἐξουσίαν πᾶσι
 τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, διὰ τῆς τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν· καὶ ὅτι
 αἱ ἐντολαὶ αὗται φυλάττουσι μᾶλλον ἡμᾶς καὶ χάρις Θεοῦ εἰσι·
 10 διότι ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ χάριτος, οὐδὲ αὐτὰς τηρεῖν ἰσχύομεν καὶ οὐκ
 ἔχομέν τι προσφέρειν αὐτῷ, εἰ μὴ πίστιν καὶ προαίρεσιν, καὶ ἀπλῶς
 πάντα τὰ ὀρθὰ δόγματα ἐκ πίστεως θεβαίας καὶ ἀκοῆς κατέχοντες,
 ἄρχεσθαι τὴν ἐργασίαν ἀμετεωρίστως, ὡς ἐν σχολείῳ τὰ μαθήματα,
 καὶ οὕτως ἐπιμελῶς τὰς προειρημένας ἑπτὰ πράξεις ἔργῳ μανθᾶ-
 15 νειν, αἵτινές εἰσιν αὗται.

**ΔΗΛΩΣΙΣ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΚΑΙ ΩΡΑΙΟΤΑΤΗ
 ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ**

Πρώτη ἡσυχία, ἥτοι ἀπερίσπαστος διαγωγή, ἀπέχουσα πάσης
 μερίμνης διοτικῆς, ἵνα δυνηθῇ ἐκ τοῦ μακρουσμοῦ τῶν ἀνθρώ-
 20 πων καὶ τῶν περισπασμῶν φυγεῖν τὸν θόρυβον καὶ τὸν ὡς λέοντα
 ὠρούμενον περιπατοῦντα καὶ ζητοῦντα καταπιεῖν τινα διὰ τῶν συν-
 τυχιῶν καὶ μεριμνῶν τοῦ βίου, καὶ ἵνα μίαν μέριμναν ἔχη, πῶς τῷ
 Θεῷ ἀρέση καὶ τὴν ψυχὴν ἀκατάκριτον ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου πα-
 ρασκευάση καὶ μετὰ σχολῆς ἀπάσης μάθη τὰς κλοπὰς τῶν δαιμό-
 25 νων καὶ τὰ ἴδια σφάλματα τὰ ὑπὲρ ψάμμιον θαλάσσης γινόμενα καὶ
 ὡσεὶ χνοῦς τῇ λεπτότητι τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα. Καὶ θρηνῶν ἀεί-
 λυπεῖται μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, παρακαλεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ Θε-
 οῦ, ὡς εὐγνώμων γινόμενος, καὶ παρηγορεῖται, ὅτι ἔφθασεν ἰδεῖν, ἄ-
 περ οὐκ ἤλπιζε θεάσασθαι, ἔξωθεν τῆς κέλλης διάγων ποτέ· καὶ τὴν
 30 ἰδίαν ἀσθένειαν ἐπεγνωκῶς καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, φοβεῖται καὶ

42. Ἰω. 15, 5.

43. Ἰω. 1, 12.

πειρασμό σ' ἐκείνους πού φωνάζουν πρὸς αὐτόν καὶ θέλουν νὰ ἐκτελοῦν τὸ ἅγιο θέλημά του. Γιατί χωρὶς αὐτόν, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει κάποιο ἀγαθό⁴², οὔτε νὰ πάθει κανένα κακὸ χωρὶς τὴ θέλησή του, ἐκτὸς ἂν αὐτὸς τὸ παραχωρεῖ γιὰ νὰ συνετίσει ἐκεῖνον πού σφάλει καὶ νὰ σώσει τὴν ψυχὴ του. Καὶ ὅτι τὰ πονηρὰ ἔργα εἶναι δικά μας καὶ γίνονται ἀπὸ τὴ δική μας ραθυμία καὶ τὴ συνεργία τῶν δαιμόνων. Ἀντίθετα, κάθε γνώση καὶ ἀρετὴ καὶ δύναμη εἶναι χάρη Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ὅτι κατὰ χάρη ἔδωσε ἐξουσία σὲ ὅλους νὰ γίνουν παιδιά τοῦ Θεοῦ⁴³, μὲ τὴν τήρηση τῶν θείων ἐντολῶν. Καὶ ὅτι οἱ ἐντολὲς αὐτὲς φυλάγουν περισσότερο ἐμᾶς καὶ εἶναι χάρη Θεοῦ. Γιατί χωρὶς τὴ χάρη του οὔτε αὐτὲς μποροῦμε νὰ τηροῦμε καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τοῦ προσφέρουμε τίποτε, παρὰ μόνο πίστη καὶ προαίρεση, καὶ γενικὰ, κατέχοντας ὅλα τὰ ὀρθὰ δόγματα ἀπὸ τὴ βέβαια πίστη καὶ τὴν ἀκοή, νὰ ἀρχίζουμε τὴν ἐργασία σταθερὰ, ὅπως τὰ μαθήματα σὲ σχολεῖο, καὶ ἔτσι μὲ ἐπιμέλεια νὰ μαθαίνουμε στὴν πράξη τὶς ἑπτὰ πράξεις πού λέχθησαν προηγουμένως, καὶ οἱ ὁποῖες εἶναι οἱ ἕξις.

ΔΗΛΩΣΗ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΚΑΙ ΩΡΑΙΩΤΑΤΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

Ορώτη εἶναι ἡ ἡσυχία, δηλαδή ἡ ἀπερίσπαστη ζωὴ, πού βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ κάθε βιοτικὴ μέριμνα, γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν προσκόλλησιν στὰ βιοτικά νὰ ἀποφύγει τὸ θόρυβο καὶ τὸ διάβολο, πού σὰν λιοντάρι ὠρύεται καὶ τριγυρίζει γιὰ νὰ βρεῖ κάποιον νὰ τὸν καταπιεῖ¹ μὲ τὶς συναναστροφές καὶ τὶς μέριμνες τοῦ βίου, καὶ γιὰ νὰ ἔχει μία μέριμνα, πῶς νὰ ἀρέσει τὸν Θεὸ καὶ νὰ προετοιμάσει τὴν ψυχὴ του νὰ εἶναι ἀκατάκριτη τὴν ὥρα τοῦ θανάτου καὶ νὰ μάθει μὲ προσοχὴ τὰ τεχνάσματα τῶν δαιμόνων καὶ τὰ δικά του σφάλματα, πού εἶναι περισσότερα ἀπὸ τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας καὶ τὰ ἀγνοοῦν οἱ πολλοὶ σὰν λεπτὴ σκόνη. Καὶ θρηνώντας πάντοτε, λυπᾶται βέβαια τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὁμως ἐνισχύεται ἀπὸ τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἔγινε εὐγνώμων, καὶ παρηγορεῖται, γιὰτὶ κατόρθωσε νὰ δεῖ ἐκεῖνα πού δὲν ἔλπιζε νὰ δεῖ ὅταν κάποτε ζοῦσε ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί του. Καὶ ἀφοῦ γνωρίσει καλὰ τὴ δική του ἀσθένεια καὶ τὴ δύνημη τοῦ Θεοῦ, φοβᾶται καὶ ἐλπίζει, ὥστε οὔτε ἀπὸ

1. Α' Πέτρ. 5, 8.

ἐλπίζει, ὡς μήτε θαρρῶν ἐξ ἀγνωσίας πέση, μήτε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἐπιλαθόμενος ἀπογινώσκη, εἴ τι δ' ἂν συμβῆ αὐτῷ.

Δευτέρα, νηστεία σύμμετρος, ἥγουν τὸ ἅπαξ ἐσθίειν καθ' ἡμέραν καὶ μὴ κορέννυσθαι· ἐξ εὐτελῶν τροφῶν ἐν εἶδος ἐκ τῶν ἀπερι-
5 σπιάστως εὐρισκομένων, ὧν οὐκ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ, εἰ μήπου οὐκ ἔστιν ἄλλο· ἵνα γαστριμαργίαν, λαυμαργίαν, ἐπιθυμίαν νικήσῃ καὶ ἀπερισπιάστως διαμένη· ἅμα δὲ ἵνα μὴ εἶδος τι ἀπέχῃται καθόλου, ἀπόβλητα ποιῶν κακῶς τὰ παρὰ Θεοῦ καλὰ λίαν γινόμενα, μήτε πάντα ὑφ' ἐν καταπίῃ ἀκρατῶς καὶ φιληδόνως, ἀλλ' ἐν εἶδος καθ'
10 ἐκάστην παρ' ἐν ἐσθίων μετὰ ἐγκρατείας, πᾶσιν εἰς δόξαν Θεοῦ χρῆσθαι, μηδενὸς ἀπεχόμενος, ὡς οἱ ἐπικατάρστοι αἰρετικοὶ ποιούσιν, ὡς κακόν. Οἶνος δὲ κατὰ καιρόν· ἐν γὰρ γῆρα, ἀσθενεία τε καὶ ψύχει χρήσιμός ἐστι πάνυ, πλὴν καὶ τότε ὀλιγωστός· ἐν δὲ νεότητι, θέρμη τε καὶ ὑγεία τὸ ὕδωρ κρεῖττον, πλὴν καὶ τοῦτο ὀλίγον
15 πάσῃ δυνάμει· ἡ γὰρ δίψα κρείσσων ἐστὶ πασῶν τῶν σωματικῶν πράξεων.

Τρίτη, ἀγρυπνία σύμμετρος, τὸ ἥμισυ δηλαδὴ τῆς νυκτὸς εἰς ὕπνον ἔχειν καὶ τὸ ἥμισυ εἰς ψαλμωδίαν καὶ προσευχὴν, στεναγμούς τε καὶ δάκρυα, ἵνα, τῇ συμμέτρῳ νηστείᾳ καὶ ἀγρυπνίᾳ, τὸ
20 μὲν σῶμα εὐπειθὲς τῇ ψυχῇ γένηται, ὑγιές τε καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἔτοιμον, ἡ δὲ ψυχὴ ἀνδρείαν λάβῃ καὶ φωτισμόν, εἰς τὸ βλέπειν καὶ ποιεῖν τὰ προσήκοντα.

Τετάρτη, ψαλμωδία, ἥτοι προσευχὴ σωματικὴ διὰ ψαλμῶν καὶ γονυκλισιῶν, ἵνα σκυλθῇ τὸ σῶμα καὶ ταπεινωθῇ ἡ ψυχὴ καὶ φύγω-
25 σιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν δαίμονες καὶ παραγίνωνται οἱ σύμμαχοι ἄγγελοι καὶ ἐπιγνώσθαι τις πόθεν λαμβάνει βοήθειαν, μήπως ἀγνωῶν ἐπαρθῇ, δοκῶν ὅτι ἰδιαί εἰσιν αἱ ἐργασίαι καὶ ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ γινώσκειν τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν.

Πέμπτη, προσευχὴ πνευματικὴ διὰ τοῦ νοῦς γινομένη, ἀπέχου-
30 σα πάσης ἐννοίας καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις ἰστάμενος ὁ νοῦς καὶ προσπίπτων τῷ Θεῷ μετὰ συντριμμῶν ἀμυθῆτων, ζητεῖ μόνον τὸ θεῖον θέλημα γενέσθαι ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ ἐγχειρήμασι καὶ νοήμασι, μηδὲν δόλως δεχόμενος λογισμὸν ἢ σχῆμα ἢ χρῶμα ἢ φῶς ἢ πῦρ ἢ ἄλλο τι

ἄγνοια ἔχοντας ἐμπιστοσύνη σὸν ἑαυτό του, νὰ πέσει, οὔτε, ξεχνώντας τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, νὰ ἀπελπίζεται, ἂν τοῦ συμβεῖ κάτι.

Δεύτερη εἶναι ἡ μετρημένη νηστεία, δηλαδή τὸ νὰ τρώει κανεὶς μιὰ φορὰ κάθε ἡμέρα καὶ νὰ μὴ χορταίνει· νὰ τρώει ἓνα εἶδος ἀπὸ τὶς εὐτελεῖς τροφές πού βρῖσκονται χωρὶς ἰδιαίτερη προσπάθεια, ἀπὸ ἐκεῖνες πού δὲν ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ, ἂν βέβαια δὲν ὑπάρχει κάτι ἄλλο, γιὰ νὰ νικήσει τὴ γαστριμαργία, τὴ λαιμαργία καὶ τὴν ἐπιθυμία καὶ νὰ ζεῖ χωρὶς βιοτικὲς μέριμνες· συγχρόνως γιὰ νὰ μὴν ἀπέχει ἐντελῶς ἀπὸ κάποιο εἶδος, ἀπορρίπτοντας κακῶς ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τὸν Θεὸ πάρα πολὺ καλὰ², οὔτε νὰ τὰ καταπίνει ὅλα μαζὶ μὲ ἀκράτεια καὶ φιληδονία, ἀλλὰ, τρώγοντας κάθε εἶδος, νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ ὅλα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ ἀπέχει ἀπὸ κανένα, ἐπειδὴ τὸ θεωρεῖ κακὸ, ὅπως κάνουν οἱ καταραμένοι αἰρετικοὶ. Τὸ κρασί νὰ χρησιμοποιεῖται σὸν κατάλληλο καιρὸ. Γιατὶ στὰ γηρατειά, στὴν ἀσθένεια καὶ στὸ ψύχος εἶναι πολὺ χρήσιμο, ἀλλὰ καὶ τότε νὰ εἶναι λιγοστὸ· στὴ νεότητα ὅμως καὶ στὴ ζέστη καὶ στὴν ὑγεία τὸ νερὸ εἶναι καλύτερο, ἀλλὰ καὶ αὐτό, ὅσο εἶναι δυνατὸ, νὰ εἶναι λίγο, γιὰτὶ ἡ δίψα εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς σωματικὲς πράξεις.

Τρίτη εἶναι ἡ μετρημένη ἀγρυπνία, δηλαδή νὰ ἔχει κανεὶς τὴ μισὴ νύχτα γιὰ ὕπνο καὶ τὴν ἄλλη μισὴ γιὰ ψαλμωδία καὶ προσευχὴ, γιὰ στεναγμοὺς καὶ δάκρυα, ὥστε μὲ τὴ μετρημένη νηστεία καὶ ἀγρυπνία τὸ σῶμα νὰ γίνεῖ ὑπάκουο στὴν ψυχὴ, ὑγιὲς καὶ ἔτοιμο γιὰ κάθε ἔργο ἀγαθό, ἐνῶ ἡ ψυχὴ νὰ λάβει ἀνδρεία καὶ φώτιση γιὰ νὰ βλέπει καὶ νὰ κάνει αὐτὰ πού πρέπει.

Τέταρτη εἶναι ἡ ψαλμωδία, δηλαδή ἡ σωματικὴ προσευχὴ μὲ ψαλμοὺς καὶ γονυκλισίες, γιὰ νὰ καταπονηθεῖ τὸ σῶμα καὶ νὰ ταπεινωθεῖ ἡ ψυχὴ καὶ νὰ φύγουν οἱ ἐχθροὶ μας δαίμονες, καὶ νὰ ἔρθουν οἱ σύμμαχοι ἄγγελοι, καὶ νὰ γνωρίσει καλὰ κανεὶς ἀπὸ ποῦ παίρνει βοήθεια, μήπως ἀγνοώντας ἀλαζονευθεῖ, ἐπειδὴ νομίζει ὅτι εἶναι δικὰ του τὰ ἔργα, καὶ ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ γνωρίσει τὴν ἀσθένειά του.

Πέμπτη εἶναι ἡ πνευματικὴ προσευχὴ, πού γίνεται μὲ τὸ νοῦ καὶ εἶναι μακριὰ ἀπὸ κάθε ἔννοια. Στὴν προσευχὴ αὐτὴ ὁ νοῦς, σταματώντας στὰ λόγια καὶ προσπίπτοντας σὸν Θεὸ μὲ ἀνέκφραστη συντριβή, ζητεῖ μόνο νὰ γίνεῖ τὸ θεῖο θέλημα, σὲ ὅλα τὰ ἔργα καὶ τὰ νοήματά του, χωρὶς νὰ δέχεται καθόλου λογισμὸ ἢ σχῆμα ἢ χρῶμα ἢ φῶς ἢ πῦρ

τὸ παράπαν, ἀλλ' ὡς παρὰ Θεῶν βλεπόμενος καὶ αὐτῶ μόνῳ διαλεγόμενος, ἀνείδεος, ἄχρους, ἀσχημάτιστος γενόμενος. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ καθαρὰ προσευχή, ἡ πρέπουσα τῷ ἔτι πρακτικῶ, τῷ δὲ θεωρητικῶ ἄλλα μείζονα τούτων.

5 Ἔκτη, ἀνάγνωσις ἐν τε λόγοις καὶ βίοις τῶν Πατέρων, μηδὲ ὅλως περὶ δογμάτων ξένων ἢ ἄλλων τινῶν ἀκούων καὶ μάλιστα αἰρετικῶν, ἵνα μάθῃ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἐκ τῆς διακρίσεως τῶν Πατέρων, πῶς νικήσῃ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀρετὰς κτήσῃται. Καὶ ἵνα ἐμπληθῇ ὁ νοῦς αὐτοῦ λόγων Πνεύματος ἁγίου καὶ ἐπιλάβῃται τὰ
10 πρῶην ἀπρεπῆ ῥήματα καὶ νοήματα, ἅπερ ἤκουσεν ἔξω τῆς κέλλης ὧν, καὶ ἵνα, τῇ πολλῇ ὁμιλίᾳ τῆς προσευχῆς καὶ ἀναγνώσεως, ἔλθῃ εἰς τὸ ἐννοεῖν χρηστὰς ἐννοίας καὶ γὰρ ἡ προσευχή βοηθεῖται ὑπὸ τῆς ἀναγνώσεως ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἡ ἀνάγνωσις ὑπὸ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, ὅταν τις προσέχη τοῖς λεγομένοις καὶ μὴ παρέργως
15 ἀναγινώσκῃ ἢ ψάλλῃ, εἰ καὶ οὐδὲ ὅλως δύναται καταλαβεῖν, ὡς δεῖ, τὴν δύναμιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς τῶν παθῶν σκοτώσεως, κἂν ἐξ οἰήσεως πολλάκις πλανώμεθα, καὶ μάλιστα οἱ δοκοῦντες, ὅτι τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου ἔχουσιν, ἀγνοοῦντες, ὅτι ἐμπράκτου γνώσεως δεόμεθα εἰς τὸ ταῦτα κατανοεῖν καὶ οὐκ ἐξ ἀκοῆς μόνῃς ὠφελεῖται ὁ θέ-
20 λων μαθεῖν τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ· διότι ἄλλο ἐστὶν ἀκοή καὶ ἄλλο πράξις.

Ὡσπερ γὰρ ἐκ μόνῃς ἀκοῆς οὐ δύναται τις τεχνίτης γενέσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ποιεῖν καὶ βλέπειν καὶ πολλὰ σφάλλειν καὶ διορθοῦσθαι ὑπὸ τῶν ἐμπείρων καὶ διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐκκοπῆς τῶν ἰδίων
25 θελημάτων καὶ τῇ πολυημερίᾳ εἰς ἕξιν ἔρχεται τῆς τέχνης, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ γνῶσις οὐ γίνεται ἐκ μόνῃς μελέτης, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ κατὰ χάριν τοῖς ταπεινόφροσι δίδοται. Ὁ γὰρ ἀναγινώσκων Γραφὰς καὶ ἴσως ἐκ μέρους δοκεῖ γινώσκειν, οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ μάλιστα πρακτικὸς ὑπάρχῃ. Οὐ μὴν δὲ γνῶσιν Θεοῦ ὁ τοιοῦτος ἔχη,
30 ἀλλὰ τοὺς λόγους τῶν ἐχόντων γνῶσιν ἀκούων ὥστε οἱ μὲν γράψαντες εἶχον πολλάκις γνῶσιν Θεοῦ, καθάπερ οἱ προφήται, αὐτὸς δὲ οὐπω. Καὶ γὰρ τοίνυν ὡσαύτως ἐκ τῶν θείων Γραφῶν συλλέξας καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος ἀξιωθεῖς ἀκοῦσαι, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀκουόντων

ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἀλλά, ἐπειδὴ τὸν βλέπει ὁ Θεὸς καὶ μ' αὐτὸν μόνο συνομιλεῖ, γίνεται ἄμορφος, ἄχρωμος καὶ ἀσχημάτιστος. Αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ καθαρὴ προσευχή, πού ταιριάζει σ' αὐτὸν πού ἀκόμη εἶναι πρακτικός, ἐνῶ στὸν θεωρητικὸ ταιριάζουν ἄλλα πράγματα μεγαλύτερα ἀπ' αὐτά.

Ἐκτη εἶναι ἡ ἀνάγνωση καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν βίων τῶν Πατέρων, χωρὶς ν' ἀκούει καθόλου γιὰ δόγματα ξένα ἢ κάποια ἄλλα καὶ μάλιστα τῶν αἰρετικῶν, γιὰ νὰ μάθει ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές καὶ ἀπὸ τῆ διάκριση τῶν Πατέρων, πῶς νὰ νικήσει τὰ πάθη καὶ ν' ἀποκτήσει τίς ἀρετές. Καὶ γιὰ νὰ γεμίσει ὁ νοῦς του ἀπὸ λόγια τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ ξεχάσει τὰ προηγούμενα ἀπρεπῆ λόγια καὶ νοήματα, τὰ ὅποια ἄκουσε ὅταν ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί του, καὶ γιὰ νὰ σκέπτεται ἀπὸ τῆ συχνὴ διδασκαλία τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἀνάγνωσης καλὲς ἔννοιες. Γιατὶ πράγματι ἡ προσευχὴ βοηθιέται ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση πού γίνεται σὲ ἡσυχία καὶ ἡ ἀνάγνωση ἀπὸ τὴν καθαρὴ προσευχὴ, ὅταν κανεὶς προσέχει στὰ λεγόμενα καὶ δὲν διαβάζει ἢ ψάλλει πάρεργα, κι ἂν ἀκόμη ἔξαιτίας τοῦ σκοτισμοῦ τῶν παθῶν δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ καταλάβει, ὅπως πρέπει, τῆ δύναμή τους, ἔστω καὶ ἂν πολλὰς φορὲς πλανιόμαστε ἀπὸ ἀλαζονεία, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι πού νομίζουν ὅτι κατέχουν τὴ σοφία αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀγνοώντας ὅτι ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ ἔμπρακτη γνώση γιὰ νὰ τὰ κατανοοῦμε αὐτά, καὶ ὅτι δὲν ὠφελεῖται μόνο ἀπὸ τὴν ἀκοή, αὐτὸς πού θέλει νὰ μάθει τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἄλλο εἶναι ἡ ἀκοή, καὶ ἄλλο ἡ πράξις.

Ὅπως ἀκριβῶς δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ γίνῃ τεχνίτης μόνο ἀπὸ τὴν ἀκοή, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ νὰ πράττει καὶ νὰ βλέπει καὶ νὰ κάνει πολλὰ σφάλματα καὶ νὰ διορθώνεται ἀπὸ τοὺς ἔμπειρους καὶ μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ μὲ τὸ ξερρίζωμα τῶν δικῶν του θελημάτων καὶ μὲ τὴν πολυκαιρία θὰ γίνῃ κάτοχος τῆς τέχνης, ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ γνώση δὲν προέρχεται μόνο ἀπὸ τὴ μελέτη, ἀλλὰ δίνεται ἀπὸ τὸν Θεὸ κατὰ χάρη στοὺς ταπεινόφρονες. Γιατὶ, ὅποιος διαβάσει τίς Γραφές καὶ νομίζει ἴσως ὅτι γνωρίζει ἓνα μέρος, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστό, ἂν συμβαίνει νὰ εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ πρακτικός. Γιατὶ αὐτὸς δὲν ἔχει γνώση Θεοῦ, ἀλλὰ ἀκούει τοὺς λόγους ἐκείνων πού ἔχουν γνώση· ὥστε ἐκεῖνοι πού τοὺς ἔγραψαν εἶχαν συχνὰ γνώση Θεοῦ, ὅπως οἱ προφῆτες, αὐτὸς ὅμως ὄχι ἀκόμη. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, τὰ συγκέντρωσα ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές, καὶ ὄχι γιὰτὶ ἀξιῶθηκα νὰ τ' ἀκούσω ἀπὸ τὸ

παρ' ἐκείνου ἤκουσα, ὥσπερ τινὲς περὶ τινος πόλεως ἢ ἀνθρώπου ἀκούοντες παρὰ τοῖς εἰδόσι ταῦτα.

Ἐβδόμη, ἐρώτησις τῶν ἐμπείρων περὶ παντὸς λόγου καὶ ἐγχειρήματος, ἵνα μὴ, ἐξ ἀπειρίας ἢ αὐταρεσκείας, ἄλλα ἀντ' ἄλλου νοῶν
5 καὶ ποιῶν τις πλανᾶται πολλάκις καὶ εἰς οἴησιν πίπτῃ, δοκῶν εἰδέναι ὡς δεῖ, μηδὲν εἰδῶς μηδέπω, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Ἐπειτα μετὰ τὰς σωματικὰς ταύτας πράξεις, ὑπομονὴν δεῖ
ἔχειν πάντων τῶν ἐπερχομένων, ὧν μέλλει ὁ Θεὸς παραχωρεῖν πρὸς
μάθησιν καὶ πείραν καὶ γνῶσιν τῆς ἰδίας ἀσθενείας. Καὶ μὴτε θαρ-
10 ρεῖν, μὴτε ἀπογινώσκειν, εἴ τι δ' ἂν αὐτῷ συμβῇ καλὸν ἢ κακόν, πᾶν
δὲ ὄνειρον καὶ πᾶν ρῆμα καὶ ἔργον ἀργὸν ὀφείλει ἀποστρέφεσθαι·
ἀεὶ μελετᾶν τε τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα ὑπὲρ τὸ ἀναπνεῖν ἐν παντὶ καιρῷ
καὶ τόπῳ καὶ πράγματι. Καὶ προσπίπτειν αὐτῷ ἀπὸ ψυχῆς, συνά-
γων τὸν νοῦν ἐκ πάντων τῶν τοῦ κόσμου νοημάτων καὶ μόνον ζη-
15 τῶν γενέσθαι τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα. Καὶ τότε ἄρχεται ὁ νοῦς βλέπειν
τὰ πταίσματα αὐτοῦ ὡς ψάμμον θαλάσσης. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ
τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τεκμήριον τῆς ὑγείας αὐτοῦ καί, ἀ-
πλῶς, γίνεται ἡ ψυχὴ συντετρομμένη καὶ ἡ καρδιά τεταπεινωμένη,
καὶ ἡγεῖται ἑαυτὴν κάτω πάντων ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ ἄρχεται μὲν κατα-
20 νοεῖν τὰς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, τὰς τε εἰδικὰς καὶ περιεκτικὰς, τὰς
ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς εὐρισκομένας, καὶ τὰ οἰκεῖα πλημμελήματα,
τηρεῖ δὲ καὶ τὰς ἐντολάς ἐν γνώσει, ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ καθ' ἑξῆς.
Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ὡς ἐν κλίμακι τέθεικεν αὐτάς, καὶ οὐ δύναται τις
ὑπερβαίνων τῆς μίας εἰς τὴν ἄλλην ἀνελθεῖν ποτε, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ
25 τῶν βαθμίδων, οὕτως ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν, καὶ ἀπ'
αὐτῆς, εἰς τὴν τρίτην, ἄχρις ἂν Θεὸν ποιήσωσι τὸν ἄνθρωπον κατὰ
χάριν τοῦ δωρησαμένου αὐτὰς τοῖς προαιρουμένοις.

ΟΤΙ Ο ΒΟΥΛΟΜΕΝΟΣ ΤΑΣ ΕΝΤΟΛΑΣ ΤΗΡΗΣΑΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΦΟΒΟΥ ΑΡΕΑΤΩ,
30 ΙΝΑ ΜΗ ΕΙΣ ΧΑΟΣ ΟΛΙΣΘΗΣΗ

Εἰ δέ τις θέλει προλαβεῖν, ἐπ' αὐταῖς μᾶλλον τὴν σπουδὴν ἐπιδει-
κνύτω καὶ μὴ ἀλλαχόθεν· ἐπεὶ εἰς κρημνόν, μᾶλλον δὲ εἰς χάος

Πνεῦμα, ἀλλὰ τὰ ἄκουσα ἀπὸ ἐκείνους πού ἀκοῦν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὅπως μερικοὶ πού ἀκοῦν γιὰ κάποια πόλη ἢ ἄνθρωπο ἀπὸ ἐκείνους πού τὰ γνωρίζουν αὐτὰ.

Ἐβδόμη εἶναι ἡ ἐρώτηση στοὺς ἔμπειρους γιὰ κάθε λόγο καὶ ἔργο, ὥστε νὰ μὴ φθάνει, νοώντας ἀπὸ ἀπειρία ἢ αὐταρέσκεια καὶ πράττοντας ἄλλο πράγμα ἀντὶ γιὰ ἄλλο, νὰ πλανιέται πολλές φορές καὶ νὰ πέφτει σὲ ἀλαζονεία, νομίζοντας ὅτι ξέρει σωστὰ κάτι, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα δὲν τὸ ξέρει ἀκόμη³, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο.

Ἐπειτα, μετὰ τὶς σωματικὲς αὐτὲς πράξεις, πρέπει νὰ ἔχει ὑπομονὴ σὲ ὅλα τὰ ἐπερχόμενα κακὰ, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἐπιτρέψει ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μάθει καὶ νὰ λάβει πείρα καὶ νὰ γνωρίσει τὴν ἀσθένειά του. Καὶ οὔτε νὰ παίρνει θάρρος οὔτε ν' ἀπελπίζεται, ἂν τοῦ συμβεῖ κάτι καλὸ ἢ κακὸ, ἐνῶ κάθε ὄνειρο καὶ κάθε λόγο καὶ ἔργο ἀχρηστο ὀφείλει νὰ τὸ ἀποστρέφεται, καὶ πάντοτε νὰ μελετᾷ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀναπνοή του σὲ κάθε καιρὸ καὶ τόπο καὶ πράγμα. Καὶ νὰ προσίπτει στὸν Θεὸ μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ του, συνάγοντας τὸ νοῦ του ἀπ' ὅλα τὰ νοήματα τοῦ κόσμου καὶ ζητώντας μόνο νὰ γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ βλέπει τὰ σφάλματά του σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ ἀπόδειξη τῆς ὑγείας του, καὶ γενικὰ συντριβεται ἡ ψυχὴ καὶ ταπεινώνεται ἡ καρδιά⁴, καὶ θεωρεῖ ἀληθινὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς κατώτερο ἀπ' ὅλους. Καὶ ἀρχίζει βέβαια νὰ κατανοεῖ τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, καὶ τὶς εἰδικὲς καὶ τὶς περιεκτικὲς, αὐτὲς δηλαδή πού βρισκονται στὶς θεῖες Γραφές, καθὼς καὶ τὰ δικά του ἁμαρτήματα, καὶ τηρεῖ τὶς ἐντολὲς μὲ γνώση, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ προχωρώντας στὴ συνέχεια καὶ στὶς ἄλλες. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος τὶς ἔβαλε σὰν σὲ σκάλα καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς ποτὲ ξεπερνώντας τὴ μία νὰ ἀνεβεῖ στὴν ἄλλη, ἀλλ' ὅπως στὰ σκαλοπάτια, ἔτσι ἀπὸ τὴν πρώτη ἀνεβαίνει στὴ δεύτερη, καὶ ἀπ' αὐτὴν στὴν τρίτη, μέχρι πού θὰ κάνουν θεὸ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ χάρη ἐκείνου πού τὶς δώρησε σ' αὐτοὺς πού ἐλεύθερα τὶς ἐπιλέγουν.

ΕΚΕΙΝΟΣ ΠΟΥ ΘΕΛΕΙ ΝΑ ΤΗΡΗΣΕΙ ΤΙΣ ΕΝΤΟΛΕΣ,
ΑΣ ΑΡΧΙΣΕΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΕΙΟ ΦΟΒΟ,
ΓΙΑ ΝΑ ΜΗ ΓΛΙΣΤΡΗΣΕΙ ΣΤΟ ΧΑΟΣ

Αν κάποιος θέλει νὰ προλάβει, ὡς δείχνει περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον του σ' αὐτὲς καὶ ὄχι ἄλλου, γιὰτὶ πρόκειται νὰ πέσει σὲ γκρε-

μέλλει πίπτειν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἑπτὰ χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ φόβου ἄρξῃται, οὐ δύναται τις εἰς τὰ λοιπὰ ἀελθεῖν ποτέ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς τοῦ Κυρίου· «ἀρχὴ γὰρ σοφίας», φησὶν ὁ Δαβὶδ, «φόβος Κυρίου»· ὁ δὲ ἄλλος προφήτης ἄνωθεν εἰρηκῶς περὶ τούτων, ἔφη «πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως,
 5 πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύs, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ». Καὶ ὁ Κύριος ἀπὸ φόβου ἤρξατο διδάσκειν, καὶ φησι, «μακάριοι πτωχοὶ τῷ πνεύματι», τοῦτ' ἔστι τὸ γενέσθαι τινὰ κατάπτηχον τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, ἔχοντα ἀμύθητον συντριμμὸν ψυχῆs Διότι ὁ Κύριος ὡς θεμέλιον τέθεικε τὴν ἐντολὴν ταύτην, γινώσκων ὅτι ἐκτὸς ταύτης, κἂν εἰς οὐρανὸν τις πολιτεύηται, οὐκ ὠφελεῖται ἔχων τὴν ἀπόνοιαν, δι' ἧς ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ ἄλλοι πλεῖστοι πεπτῶκασιν.

Καὶ τούτου χάριν ὀφείλει ὁ θέλων τὴν πρώτην ἐντολὴν τηρῆσαι, ἧτοι τὸν φόβον, ὡς εἴρηται, ἐν σχολῇ μελετᾶν πολλῇ, τὰ πρόην
 15 γεγραμμένα τοῦ θίου συναντήματα καὶ τὰς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας τὰς ἀμετρήτους καὶ ἀνεξιχνιάστους, καὶ ὅσα ἐποίησε καὶ ποιεῖ μεθ' ἡμῶν δι' ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἐντολῶν τε καὶ δογμάτων, ἀπειλῶν τε καὶ ἐπαγγελιῶν, φυλάττων, τρέφων, προνοῶν, ζωογονῶν, ὀνόμενος ἀπὸ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν· τὰς νόσους, αἷς ἢ ἀταξία ἡμῶν προσφέρει, ἰώμενος δι' εὐχῶν καὶ πρεσβειῶν τῶν ἁγίων
 20 αὐτοῦ, ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, ἀσεβείαις τε καὶ ἀνομίαις μακροθυμῶν αἰεὶ· ὅσα ἐποίησαμεν καὶ ποιούμεν καὶ ὅσα μέλλομεν ποιεῖν, ἐξ ὧν ἐρρύσατο ἡμᾶς ἡ χάρις αὐτοῦ· καὶ πόσα παροργίζομεν αὐτὸν ἔργῳ τε καὶ λόγῳ καὶ διαλογισμῶ· καὶ οὐ μόνον ἀνέχεται ἡμᾶς,
 25 ἀλλὰ καὶ μείζονα εὐεργετεῖ δι' ἑαυτοῦ, δι' ἀγγέλων, διὰ Γραφῶν, Δικαίων καὶ Προφητῶν, Ἀποστόλων τε καὶ Μαρτύρων, Διδασκάλων καὶ ὁσίων Πατέρων.

Καὶ κατανοῶν τῶν μὲν τοὺς ἄθλους, τῶν δὲ τοὺς ἀγῶνας· ἔπειτα θαυμάζων τὴν συγκατάβασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 30 τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ, τὰ ἄχραντα αὐτοῦ πάθη, τὸν Σταυρόν, τὸν θάνατον, τὴν ταφήν, τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν παρουσίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰ ἄρρητα θαύματα, τὰ αἰεὶ καὶ καθ' ἐκάστην γινόμενα, τὸν παράδεισον, τοὺς στεφάνους, τὴν υἰοθεσίαν ἧς ἠξίωσεν ἡμᾶς, καὶ πάντα ὅσα περιέχει ἡ θεία Γραφή

1. Ψαλμ. 110. 10.

2. Ἦσ. 11, 2-3.

3. Ματθ. 5, 3.

μό, ἢ καλύτερα σὲ χάος. Γιατί, ὅπως στὴν περίπτωση τῶν ἑπτὰ χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, ἂν δὲν ἀρχίσει ἀπὸ τὸ φόβο, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀνεβῆ ποτὲ στὰ ὑπόλοιπα, ἔτσι συμβαίνει καὶ στοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου. Γιατί λέγει ὁ Δαβίδ, «ἀρχὴ τῆς σοφίας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου»¹. Ἐνῶ ὁ ἄλλος προφήτης μιλώντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γι' αὐτὰ, εἶπε· «πνεῦμα σοφίας καὶ σύνεσης, πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσης καὶ εὐσέβειας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ»². Καὶ ὁ Κύριος ἀπὸ τὸ φόβο ἀρχισε νὰ διδάσκει. Καὶ λέγει, «μακάριοι οἱ ταπεινόφρονες»³, ποὺ σημαίνει νὰ εἶναι κανεὶς συνεσταλμένος ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἔχει ἀνέκφραστη συντριβὴ ψυχῆς. Γιατί ὁ Κύριος ἔθεσε σὰν θεμέλιο τὴν ἐντολὴ αὐτή, γνωρίζοντας ὅτι χωρὶς αὐτήν, καὶ ὅταν ἀκόμη ζεῖ κανεὶς στὸν οὐρανό, δὲν ὠφελεῖται ἂν ἔχει τὴν ἀλαζονεία, μὲ τὴν ὁποία ἔπεσαν ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Καὶ γι' αὐτὸ πρέπει ὅποιος θέλει νὰ τηρήσει τὴν πρώτη ἐντολή, δηλαδή τὸ φόβο, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, νὰ μελετᾷ πολὺ προσεκτικὰ τὰ συμβάντα τῆς ζωῆς, ποὺ ἔχουν προηγουμένως γραφτεῖ, καὶ τὶς ἀμέτρητες καὶ ἀνεξυχνίαστες εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅσα ἔκαμε καὶ κάνει σὲ μᾶς μέσω ὁρατῶν καὶ ἀόρατων πραγμάτων, ἐντολῶν καὶ δογμάτων, ἀπειλῶν καὶ ὑποσχέσεων, φυλάγοντας, τρέφοντας, προνοώντας, ζωογονώντας καὶ σώζοντας ἡμᾶς ἀπὸ ὁρατοὺς καὶ ἀόρατους ἐχθροὺς, καὶ θεραπεύοντας μὲ τὶς προσευχὰς καὶ τὶς πρεσβεῖες τῶν ἁγίων του τὶς ἀρρώστιες ποὺ προκαλεῖ ἡ δικὴ μας ἀταξία, δείχνοντας μακροθυμία πάντοτε γιὰ τὶς ἁμαρτίες, τὶς ἀσέβειες καὶ τὶς ἀνομίες μας. Νὰ μελετᾷ ὅσα κάναμε καὶ κάνουμε καὶ ὅσα πρόκειται νὰ κάνουμε, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μᾶς γλύτωσε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ πόσο πολὺ τὸν παροργίζουμε μὲ ἔργα καὶ λόγια καὶ διαλογισμοὺς, καὶ ποὺ ὄχι μόνο μᾶς ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ μᾶς παρέχει μεγαλύτερες εὐεργεσίες ἢ ὁ ἴδιος ἢ μὲ τοὺς ἀγγέλους ἢ μὲ τὶς Γραφές, μὲ τοὺς Δίκαιους καὶ Προφήτες, τοὺς Ἀποστόλους καὶ Μάρτυρες, τοὺς Διδασκάλους καὶ ὁσίους Πατέρες.

Καὶ κατανοώντας ἄλλων τοὺς ἄθλους καὶ ἄλλων τοὺς ἀγῶνες, καὶ ἔπειτα θαυμάζοντας τὴν συγκατάβαση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴ ζωὴ του στὸν κόσμο, τὰ ἄχραντα πάθη του, τὸ σταυρό, τὸ θάνατο, τὴν ταφή, τὴν ἀνάσταση, τὴν ἀνάληψη, τὴν παρουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰ ἀνέκφραστα θαύματα, ποὺ γίνονται πάντοτε καὶ κάθε μέρα, τὸν παράδεισο, τὰ στεφάνια, τὴν υἰοθεσία τὴν ὁποία μᾶς ἀξίωσε

καὶ πλείονα λογιζόμενος, ἐκπλήττεται μὲν κατανοῶν τὴν τοῦ Θεοῦ
 φιλανθρωπίαν, τρέμει δὲ καὶ θαυμάζει τὴν μακροθυμίαν καὶ ἀνο-
 χὴν αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ λυπεῖται τὴν ζημίαν, ἣν ἔπαθεν ἡ φύσις
 ἡμῶν, λέγω δὴ τὴν ἀγγελοειδῆ ἀπάθειαν, τὸν παράδεισον καὶ
 πάντα τὰ ἀγαθὰ, ἀφ' ὧν ἐξεπέσαμεν, καὶ εἰς ὅσα κακὰ ἐνεπέσαμεν,
 5 λέγω δὴ τοὺς δαίμονας, τὰ πάθη καὶ τὰς ἁμαρτίας, καὶ συντριβεται
 ἡ ψυχὴ, ἐννοοῦσα ὅσα κακὰ γέγονασιν ἐκ τῆς ἡμετέρας πονηρίας
 καὶ τῆς τῶν δαιμόνων πανουργίας

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΝΤΟΛΗΣ,
 ΚΑΙ ΟΤΙ ΓΕΝΝΗΤΩΡ ΤΟΥ ΠΕΝΘΟΥΣ Ο ΦΟΒΟΣ

10 **Κ**αὶ οὕτω χαρίζεται αὐτῷ ὁ Θεὸς τὸ μακάριον πένθος, ἧτοι τὴν
 δευτέραν ἐντολήν «μακάριοι», φησὶν, «οἱ πενθοῦντες», ἧγουν
 τὸν ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον ἐξ ἀγάπης καὶ προσπαθείας πενθεῖν.
 Καὶ γίνεται ὡς ἐπὶ νεκρῷ πενθοῦντος ἐκ τῶν φρικτῶν νοσημάτων τῶν
 πρὸ τοῦ θανάτου γινομένων μετὰ θάνατον. Ὀλολύζων ἐν στενα-
 15 γμοῖς βάθους καρδίας καὶ πολλῶν πικρῶν τε καὶ ἐπιπόνων δακρῶν
 καὶ ἀμυθῆτων θρήνων. Καὶ οὔτε περὶ τιμῆς, οὔτε ἀτιμίας φροντίζει,
 ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν καταφρονεῖ καὶ τῆς τροφῆς ἐπιλανθάνε-
 ται πολλάκις ἐκ τοῦ πόνου τῆς καρδίας καὶ τῶν διηνεκῶν θρήνων.
 Καὶ οὕτως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ κοινὴ πάντων μήτηρ δωρήσεται
 20 αὐτῷ τὴν πραότητα καὶ ἀρχὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ μιμήσεως, ἧγουν
 τὴν τρίτην ἐντολήν, ὡς φησὶν ὁ Κύριος «μακάριοι οἱ πραεῖς». Καὶ
 γίνεται ὡς πέτρα ἐρειρισμένος, καὶ μηδαμῶς σαλευόμενος ὑπὸ ἀνέ-
 μου ἢ κυμάτων τοῦ βίου, ἀλλ' ὡσαύτως ἔχει αἰεὶ, ἐν δαψιλείᾳ καὶ ἐν
 ἐνδείᾳ καὶ ἐν εὐχερείᾳ καὶ ἐν δυσχερείᾳ, ἐν τιμῇ καὶ ἀτιμίᾳ, καὶ ἀ-
 25 πλῶς ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πράγματι γινώσκει ἐν διακρίσει, ὅτι πάντα
 παρέρχονται, τὰ τε ἡδέα καὶ τὰ ἐπίπονα, καὶ ὅτι ὁδὸς ἐστὶν ὁ βίος
 οὗτος πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Καὶ ὅτι ἴσως κἂν μὴ θέλωμεν τὰ γινόμενα γίνονται καὶ μάτην
 ταραττόμεθα καὶ τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς ζημιούμεθα καὶ ἀντι-
 30 στάται τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ φαινόμεθα, διότι πάντα ὅσα ὁ Θεὸς
 ποιεῖ, καλὰ εἰσι λίαν, καὶ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν. «Ὁδηγήσει» γὰρ φησι
 «πραεῖς ἐν κρίσει», μᾶλλον δὲ ἐν διακρίσει τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ

1. Ματθ. 5, 4.
 4. Γεν. 1, 31.

2. Ματθ. 5, 5.
 5. Ψαλμ. 24, 9.

3. Ψαλμ. 38, 7.

καὶ ὅλα ὅσα περιέχει ἡ θεία Γραφή, καὶ σκεπτόμενος περισσότερα, μένει ἔκπληκτος κατανοώντας τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, καὶ τρέμει καὶ θαυμάζει τὴ μακροθυμία καὶ τὴν ἀνοχή του πρὸς ἡμᾶς, καὶ λυπᾶται γιὰ τὴ ζημία πού ἔπαθε ἡ φύση μας, δηλαδή γιὰ τὴν ἀγγελικὴ ἀπάθεια, τὸν παράδεισο καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεπέσαμε, καὶ σὲ ὅσα κακὰ πέσαμε, καὶ ἐννοῶ τοὺς δαίμονες, τὰ πάθη καὶ τὶς ἁμαρτίες, καὶ συντρίβεται ἡ ψυχὴ, κατανοώντας πόσα κακὰ συνέβηκαν ἀπὸ τὴ δικὴ μας πονηρία καὶ τὴν πανουργία τῶν δαιμόνων.

ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΤΟΛΗ ΚΑΙ ΟΤΙ Ο ΦΟΒΟΣ ΓΕΝΝΑ ΤΟ ΠΕΝΘΟΣ

Καὶ ἔτσι ὁ Θεὸς χαρίζει σ' αὐτὸν τὸ μακάριο πένθος, δηλαδή τὴ δευτέρη ἐντολή. Γιατὶ λέγει, «μακάριοι εἶναι ὅσοι πενθοῦν»¹, δηλαδή ὅσοι πενθοῦν τὸν ἑαυτό τους καὶ τὸν πλησίον ἀπὸ ἀγάπη καὶ συμπάθεια. Καὶ γίνεται σὰν νὰ πενθεῖ νεκρὸ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο, ἀπὸ τὰ φρικτὰ νοήματα πού γίνονται μετὰ τὸ θάνατο. Θρηνολογεῖ μὲ στεναγμούς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς καὶ μὲ πολλὰ καὶ πικρὰ καὶ ἐπίπονα δάκρυα καὶ ἀνέκφραστους θρήνους. Καὶ δὲν φροντίζει καθόλου γιὰ τιμὴ οὔτε γιὰ ἀτιμία, ἀλλὰ περιφρονεῖ καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ καὶ πολλὰς φορές καὶ τὴν τροφὴ ξεχνᾷ ἀπὸ τὸν πόνο τῆς καρδιᾶς καὶ τοὺς ἀδιάκοπους θρήνους. Καὶ ἔτσι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινὴ μητέρα ὅλων θὰ χαρίσει σ' αὐτὸν τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς μίμησης τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή τὴν τρίτη ἐντολή, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «μακάριοι εἶναι ὅσοι εἶναι πράοι»². Καὶ γίνεται σὰν πέτρα σταθερὸς καὶ δὲν ταλαντεύεται καθόλου ἀπὸ τὸν ἄνεμο ἢ τὰ κύματα τῆς ζωῆς, ἀλλὰ πάντοτε παραμένει στὴν ἴδια κατάσταση, καὶ στὴν ἀφθονία καὶ στὴ φτώχεια καὶ στὴν εὐκολία καὶ στὴ δυσκολία, στὴν τιμὴ καὶ στὴν ἀτιμία, καὶ γενικὰ σὲ κάθε καιρὸ καὶ πράγμα γνωρίζει μὲ διάκριση ὅτι ὅλα παρέρχονται, καὶ τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ ἐπίπονα, καὶ ὅτι ἡ ζωὴ αὐτῆ εἶναι δρόμος πού ὁδηγεῖ στὸν μελλοντικὸ αἰῶνα.

Ἄκόμη γνωρίζει ὅτι ἴσως καὶ χωρὶς νὰ θέλουμε γίνονται ὅσα γίνονται καὶ μάταια ταραζόμαστε³ καὶ χάνουμε τὸ στεφάνι τῆς ὑπομονῆς καὶ φαινόμαστε νὰ ἀνπιστεκόμαστε στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ, γιὰτὶ ὅλα ὅσα κάνει ὁ Θεὸς εἶναι πολὺ καλὰ⁴ καὶ ἡμεῖς τὸ ἀγνοοῦμε. Γιατὶ, λέγει ἡ Γραφή, «θὰ ὁδηγήσει τοὺς πράοις σὲ κρίση»⁵, ἢ καλύτερα στὴ

καὶ ἐν καιρῷ παροργισμοῦ οὐδόλως τατάσεται ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ μάλλον χαίρεται, ὡς εὐρῶν καιρὸν κέρδους καὶ φιλοσοφίας, λογιζόμενος, ὅτι χωρὶς αἰτίας οὐκ ἐγένετο ὁ πειρασμός, ἀλλ' ἢ τὸν Θεὸν ἢ τὸν ἀδελφὸν ἢ ἄλλον τινὰ προελύπησεν ἐν ἀγνοίᾳ ἢ ἐν γνώσει, καὶ ὅτι μάλλον εὐρέθη ἀφορμὴ τῆς συγχωρήσεως αὐτοῦ. Ἴνα, κἂν διὰ 5 τῆς ὑπομονῆς, λάβῃ συγχώρησιν τῶν πολλῶν αὐτοῦ κακῶν, καὶ ὅτι ἐὰν μὴ ἀφῆ τὰ ὀφειλήματα τῷ ὀφειλομένῳ αὐτῷ, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἀφήσει τὰ αὐτοῦ ὀφειλήματα· καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς ταύτης, ἡγουν τῆς ἐντολῆς, πρὸς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν συντομωτέρα. «Ἄφετε» γάρ φησι, «καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν»· καὶ ὅτι ἠξιώθη ταῦτα γινώσκειν 10 καὶ ποιεῖν κατὰ μίμησιν τοῦ Χριστοῦ, πρῶτος διὰ τῆς χάριτος τῆς ἐντολῆς γενόμενος. Λυπεῖται δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ, ὅτι διὰ τὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας ἐπειράσθη ὁ ἀδελφὸς ὑπὸ τοῦ κοινου ἔχθρου, γενόμενος φάρμακον πρὸς ἴασιν τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ πᾶς πειρασμός, ὡς ἰατρεία ἐκ Θεοῦ παραχωρεῖται πρὸς 15 ἴασιν ψυχῆς τοῦ νοσοῦντος. Καὶ γὰρ προγεγονότων καὶ ἐνεστώτων ἄφεσιν δωρεῖται καὶ ἐμπόδιον μελλόντων κακῶν· οὐχὶ δὲ ἔπαινον ἔχει οὔτε ὁ διάβολος, οὔτε ὁ πειράζων, οὔτε ὁ πειραζόμενος. Διότι ὁ μὲν διάβολος ἄξιός ἐστι μίσους ὡς κακοποιός· οὐ γὰρ κηδόμενος τοῦτο ποιεῖ. Ὁ δὲ πειράζων ἄξιός ἐστιν ἐλέους ὑπὸ τοῦ πειραζομένου, οὐχ ὅτι ἀγάπη ποιῶν, ἀλλ' ὅτι ἐμπαιζόμενός ἐστι καὶ καταπονούμενος Ὁ δὲ πειραζόμενος ὑπὲρ τῶν ἰδίων πταισμάτων ὑπομένει τὰς θλίψεις καὶ οὐχ ὑπὲρ ἄλλου τινός, ἵνα ἔπαινον ἔχη· οὐδὲ γὰρ ἀναμάρτητος. Εἰ δὲ καὶ ἔστιν, ὅπερ ἀμήχανον, ἀλλ' οὖν ἐλπίδι μισθῶν καὶ φόβῳ τῶν κολάσεων ὑπομένει. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. Ὁ 25 δὲ Θεὸς ὡς ἀνευδεής, πᾶσι τὸ συμφέρον οἰκονομῶν, ἄξιός ἐστιν εὐχαριστίας, ὅτι καὶ διάβολον καὶ πονηρίας ἀνθρώπων μακροθύμως ἀνέχεται, ἀμείδων πᾶν ἀγαθὸν καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῖς μετανοοῦσι.

Πᾶσαν τοίνυν διάκρισιν μαθῶν ὁ ἀξιωθείς τῆς τρίτης ἐντολῆς 30 φύλαξ γενέσθαι, οὐκ ἔτι ἐμπαιχθήσεται ἐν γνώσει ἢ ἀγνοίᾳ. Ἀλλὰ λαβὼν χάρισμα ταπεινώσεως, λογίζεται ἑαυτὸν οὐδὲν ὄντα. Πρα-

6. Ματθ. 6, 15.

7. Ματθ. 6, 14.

διάκριση τῶν πραγμάτων. Ὅμως καὶ σὲ καιρὸ ὀργῆς δὲν ταράζεται καθόλου αὐτός, ἀλλὰ περισσότερο χαίρεται, σὰν νὰ βρῆκε καιρὸ κέρδους καὶ φιλοσοφίας, σκεπτόμενος ὅτι χωρὶς αἰτία δὲν ἔγινε ὁ πειρασμός, ἀλλ' ὅτι λύπησε προκαταβολικὰ τὸν Θεὸ ἢ τὸν ἀδελφὸ ἢ κάποιον ἄλλον ἀπὸ ἄγνοια ἢ μὲ γνώση, καὶ ὅτι μᾶλλον βρέθηκε ἀφορμὴ γιὰ τὴ συγχώρησή του, γιὰ νὰ λάβει ἔστω καὶ μὲ τὴν ὑπομονὴ συγχώρηση γιὰ τὰ πολλά του ἁμαρτήματα, καὶ ὅτι ἂν δὲν συγχωρήσει τὰ παραπτώματα σ' ἐκεῖνον ποῦ τοῦ τὰ ἔκανε, οὔτε ὁ Πατέρας θὰ τοῦ συγχωρήσει τὰ δικά του παραπτώματα, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει συντομότερη ἀπὸ τὴν ἀρετὴ αὐτῆ, δηλαδή τὴν ἐντολή, γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν. Γιατὶ λέγει, «συγχωρήστε, καὶ θὰ συγχωρηθοῦν καὶ τὰ δικά σας»⁷. Καὶ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ τὰ γνωρίζει αὐτὰ καὶ νὰ τὰ πράττει κατὰ μίμηση τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ἔγινε πράος μὲ τὴ χάρη τῆς ἐντολῆς. Λυπᾶται ὅμως γιὰ τὸν ἀδελφὸ, γιατί ἐξ αἰτίας τῶν δικῶν του ἁμαρτιῶν δέχθηκε τὸν πειρασμὸ ὁ ἀδελφὸς ἀπὸ τὸν κοινὸ ἐχθρὸ καὶ ἔγινε φάρμακο γιὰ τὴ θεραπεία τῆς ἀρρώστιας του.

Γιατὶ κάθε πειρασμὸς παραχωρεῖται ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς φάρμακο γιὰ τὴ θεραπεία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀρρώστου, καθόσον πραγματικὰ χαρίζει τὴ συγχώρηση γιὰ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ παρόντα κακὰ καὶ ἐμποδίζει τὰ μελλοντικά, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἔπαινο οὔτε ὁ διάβολος οὔτε ἐκεῖνος ποῦ πειράζει οὔτε αὐτὸς ποῦ πειράζεται. Γιατὶ ὁ διάβολος εἶναι ἀξιομίσητος ὡς κακοποιός, καθόσον δὲν τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ φροντίδα γι' αὐτόν. Ἐνῶ αὐτὸς ποῦ πειράζει εἶναι ἀξιο νὰ ἐλεηθεῖ ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ πειράζεται, ὄχι γιατί τὸ κάνει ἀπὸ ἀγάπη, ἀλλὰ γιατί ἐμπαίζεται καὶ καταπονεῖται. Καὶ ἐκεῖνος ποῦ πειράζεται ὑπομένει τίς θλίψεις γιὰ τὰ δικά του σφάλματα καὶ ὄχι γιὰ κάποιον ἄλλον, γιὰ νὰ ἔχει ἔπαινο· γιατί βέβαια δὲν εἶναι ἀναμάρτητος. Ἄν ὅμως εἶναι, πράγμα ποῦ εἶναι ἀδύνατο, ἀκόμη καὶ τότε τίς ὑπομένει μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μισθῶν καὶ ἀπὸ φόβο τῆς τιμωρίας. Καὶ αὐτοὶ βέβαια ἐνεργοῦν ἔτσι. Ὁ Θεὸς ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι ἀνεκδέχης καὶ φροντίζει γιὰ τὸ συμφέρον ὄλων, εἶναι ἀξιος γιὰ εὐχαριστία, γιατί ἀνέχεται μὲ μακροθυμία καὶ τὸ διάβολο καὶ τίς πονηριὲς τῶν ἀνθρώπων, ἀμείβοντας μὲ κάθε ἀγαθὸ καὶ πρὶν τὴν ἁμαρτία καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτία ἐκείνους ποῦ μετανοοῦν.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἔμαθε κάθε διάκριση αὐτὸς ποῦ ἀξιώθηκε νὰ τηρήσει τὴν τρίτη ἐντολή, δὲν θὰ ἐμπαιχθεῖ πιά μὲ τὴ γνώση του ἢ ἀπὸ ἄγνοια. Ἀλλά, λαμβάνοντας τὸ χάρισμα τῆς ταπείνωσης, θεωρεῖ

ότης γάρ ἐστὶν ὕλη ταπεινώσεως αὕτη δέ ἐστὶ θύρα ἀπαθείας· καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν ἄπρωτον καὶ τελείαν ἀγάπην εἰσέρχεται ὁ γινώσκων τὴν ἰδίαν φύσιν· τί ἦν πρὸ τοῦ γενέσθαι καὶ τί μετὰ θάνατον γίνεται. Οὐδὲν γάρ ἐστὶν ὁ ἄθρωπος, ἀλλ' ἢ μικρὰ καὶ αὐθωρὸς
5 ἀπολλυμένη δυσωδία, καὶ χείρων πάσης κτίσεως· διότι οὐδεμία ἄλλη κτίσις ἄψυχος ἢ ἔμψυχος ἀνέτρεψε τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ ποτε, ἀλλ' ἢ ἡ ἀνθρώπειος φύσις, ἢ πολλὰ μὲν εὐεργετουμένη, πολλὰ δὲ τὸν Θεὸν αἰεὶ παροργίζουσα.

Καὶ οὕτω καταξιοῦται τῆς τετάρτης ἐντολῆς, δηλονότι τοῦ
10 πόθου πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν· «μακάριοι», φησὶν, «οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην» καὶ γίνεται ὡς ὁ διψῶν καὶ πεινῶν πρὸς πᾶσαν δικαιοσύνην, ἤγουν ἀρετὴν σωματικὴν τε καὶ ἠθικὴν, ἥτοι ψυχικὴν. Ἐὰν γάρ τις μὴ γεύσῃται πράγματος, οὐκ οἶδε τί ὑστερεῖται, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ δὲ γευσάμενος πολ-
15 λὰ ποθεῖ. Οὕτω καὶ ὁ τῆς γλυκύτητος τῶν ἐντολῶν γευσάμενος καὶ εἰδὼς ὅτι κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ μίμησιν αἱ ἐντολαὶ αὐτὸν φέρουσι, πολλὰ ποθεῖ τὴν τῶν λοιπῶν κτῆσιν, ὥστε ὑπὲρ τούτων καὶ τὸν θάνατον πολλάκις καταφρονεῖ· αἰσθόμενος μικρὸν τι-
νων ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεκρυμμένων μυστηρίων Θεοῦ, διψᾷ
20 πολλὰ πρὸς τὸ καταλαβεῖν. Καὶ ὅσον λάβῃ γνῶσιν, πλείονα διψᾷ καὶ καίεται, ὡς πίνων φλόγα· διὰ δὲ τὸ ἀκατάληπτον εἶναι πᾶσι τὸ θεῖον, μένει διψῶν αἰεὶ. Ὡσπερ τοίνυν ὑγεία καὶ νόσος πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ ἀρετὴ καὶ κακία πρὸς τὴν ψυχὴν, καὶ γνῶσις καὶ ἀγνωσία πρὸς τὸν νοῦν. Καὶ ὅσον τις ἐπιμελεῖται τὴν εὐσέβειαν,
25 ἥτοι τὴν προᾶξιν, τοσοῦτον ὁ νοῦς φωτίζεται εἰς τὴν γνῶσιν.

Καὶ οὕτω τοῦ ἐλέους καταξιοῦται διὰ τῆς πέμπτης ἐντολῆς, ὡς φησὶν ὁ Κύριος· «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες»· ἐλεήμων δέ ἐστὶν ὁ ἐλεῶν τὸν πλησίον ἐξ ὧν αὐτὸς ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, εἴτε χρήματα, εἴτε βρώματα, εἴτε ἰσχύν, εἴτε λόγον πρὸς ὠφέλειαν, εἴτε εὐχὴν, εἴτε ἔχει
30 δυνατὸν τοῦ οἰκτειρῆσαι τὸν δεόμενον αὐτοῦ, λογιζόμενος χρεώστης εἶναι, διότι πλείονα ἔλαβεν ὑπὲρ οὗ ζητεῖται· καὶ ὅτι ἠξιώθη, ὡς Θεὸς ἐλεήμων καλεῖσθαι, καὶ ταῦτα ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπὶ πάσης τῆς κτίσεως· καὶ ὅτι διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ὁ

8. Μαθ. 5, 6.

9. Μαθ. 5, 7.

τόν ἑαυτό του ὅτι δὲν εἶναι τίποτε. Γιατί ἡ πραότητα εἶναι τὸ ὑλικὸ τῆς ταπείνωσης, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ θύρα τῆς ἀπάθειας· μέσω αὐτῆς εἰσέρχεται στὴν ἄπτωτη καὶ τέλεια ἀγάπη ὁποῖος γνωρίζει τὴ δικὴ του φύση, τί ἦταν προτοῦ νὰ γεννηθεῖ, καὶ τί γίνεται ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο. Γιατί τίποτε δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, παρὰ μόνο μικρὴ δυσωδία ποὺ χάνεται ἀμέσως καὶ χειρότερος ἀπ' ὅλη τὴν κτίση· γιατί καμμιά ἄλλη φύση, ἄψυχη ἢ ἔμψυχη, δὲν ἀνέτρεψε ποτὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παρὰ μόνο ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἡ ὁποία, ἂν καὶ εὐεργετεῖται πάρα πολύ, παροργίζει πάντοτε πολὺ τὸν Θεό.

Καὶ ἔτσι ἀξιώνεται τὴν τέταρτη ἐντολή, δηλαδή τὸν πόθο γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν. Γιατί λέγει, «μακάριοι εἶναι ὅσοι πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη»⁸. Καὶ γίνεται ὅπως αὐτὸς ποὺ διψάει καὶ πεινάει γιὰ κάθε δικαιοσύνη, δηλαδή γιὰ κάθε ἀρετὴ σωματικὴ καὶ ἠθικὴ, δηλαδή ψυχικὴ. Γιατί, ἂν κανεὶς δὲν γευθεῖ ἓνα πράγμα, δὲν ξέρει τί χάνει, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ γεύθηκε, ποθεῖ πολλά. Ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ γεύθηκε τὴ γλυκύτητα τῶν ἐντολῶν καὶ γνωρίζει ὅτι οἱ ἐντολὲς τὸν φέρνουν σιγὰ-σιγὰ πρὸς τὴ μίμηση τοῦ Χριστοῦ, ποθεῖ πάρα πολύ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἄλλων, ὥστε γι' αὐτὲς περιφρονεῖ πολλὰς φορές καὶ τὸ θάνατο· ἀφοῦ καταλάβει λίγο κάποια ἀπὸ τὰ κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφὲς μυστήρια τοῦ Θεοῦ, διψάει πάρα πολύ γιὰ νὰ τὰ κατανοήσῃ. Καὶ ὅσο τὰ γνωρίζει, περισσότερο διψάει καὶ καίγεται, σὰν νὰ πίνει φλόγα· καὶ ἐπειδὴ τὸ Θεῖο εἶναι ἀκατάληπτο σὲ ὅλους, ἐξακολουθεῖ νὰ διψάει πάντοτε. Ὅ,τι ἀκριβῶς δηλαδή εἶναι ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀρρώστια γιὰ τὸ σῶμα, ἔτσι εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία γιὰ τὴν ψυχὴ, καὶ ἡ γνώση καὶ ἡ ἀγνωσία γιὰ τὸ νοῦ. Καὶ ὅσο κανεὶς φροντίζει γιὰ τὴν εὐσέβεια, δηλαδή γιὰ τὴν πράξη, τόσο περισσότερο φωτίζεται ὁ νοῦς του στὴ γνώση.

Καὶ ἔτσι καταξιώνεται τὸ ἔλεος μὲ τὴν πέμπτη ἐντολή, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες»⁹. Ἐλεήμων εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐλεεῖ τὸν πλησίον ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεό, εἴτε χρήματα, εἴτε φαγώσιμα, εἴτε δύναμη, εἴτε λόγο ποὺ ὠφελεῖ, εἴτε προσευχὴ, εἴτε μπορεῖ νὰ ἐλεήσῃ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν ἀνάγκη του, σκεπτόμενος ὅτι εἶναι χρεώστης, γιατί ἔλαβε περισσότερα ἀπ' αὐτό ποὺ τοῦ ζητεῖται, καὶ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ ὀνομάζεται, ὅπως ὁ Θεός, ἐλεήμων, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Χριστὸ στὴ παρούσα ζωὴ καὶ στὴ μέλλουσα ἐνώπιον ὅλης τῆς κτίσης, καὶ ὅτι μέσω τοῦ ἀδελφοῦ ζητᾷ τὴ βοήθειά του ὁ Θεὸς καὶ τοῦ

Θεὸς δέεται αὐτοῦ καὶ χρεωφειλέτης αὐτοῦ γίνεται. Καὶ ὅτι, ἐκτὸς μὲν τοῦ ζητουμένου ἐξ αὐτοῦ δύναται ὁ πτωχὸς ζῆσαι, ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐλεεῖν κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῦ οὐ δύναται αὐτὸς ζῆσαι ἢ σωθῆναι· ἐπεὶ τὴν ἰδίαν φύσιν οὐ βούλεται οἰκτειρῆσαι, πῶς τὸν Θεὸν οἰ-
 5 κτειρῆσαι αὐτὸν εὐχεται; καὶ οὕτω ἄλλα πολλὰ λογιζόμενος ὁ ἀξιω-
 θείς τῶν ἐντολῶν, δίδωσιν οὐ μόνον τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν
 ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ πλησίον. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τελεία ἐλεημοσύνη, ὥσ-
 περ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν θάνατον ὑπέμεινε, πᾶσι τεθεικῶς ὑπο-
 γραμμὸν καὶ τύπον, ἵνα ὑπὲρ ἀλλήλων ἀποθάνωμεν· οὐ μόνον δὲ
 10 ὑπὲρ τῶν φίλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, καιροῦ καλοῦντος.

Οὐκ ἔστι δὲ ἀναγκαῖον τὸ ἔχειν πράγμα πρὸς τὸ ἐλεεῖν δῆθεν·
 τοῦτο μᾶλλον μεγάλη ἀσθένειά ἐστιν· ἀλλ' ἵνα μηδ' ὄλως ἔχων τι
 ἐλεεῖν, σπλάγχνα ἔχη πρὸς πάντας. Καὶ ἐξ ὧν δύναται βοηθῆσαι
 τοῖς χρήζουσιν, ἀπροσπαθῆς μὲν πρὸς τὰ τοῦ θίου πράγματα γινό-
 15 μενος, πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους προσπάθειαν ἔχων. Ἄλλ' οὔτε διδά-
 σκειν χρή, κενοδοξίας χάριν, τὸν μὴ ἔργῳ πρῶτον ἐπιδειξάμενον, ὡς
 δῆθεν ὠφελῶν ψυχὰς ἀσθενούντων, αὐτὸς δὲ μᾶλλον ὑπὲρ οὗς δο-
 κεῖ ὠφελῆσαι ἀσθενέστερος ᾧν. Ἐπειδὴ πᾶν πράγμα καιροῦ δέεται
 καὶ διακρίσεως, ἵνα μὴ παρὰ τὸν καιρὸν ἢ παρὰ τὴν χρῆσιν γένηται
 20 τι· τῷ γὰρ ἀσθενεῖ κρεῖττον ἢ φυγὴ ἐν πᾶσι· καὶ ἡ ἀκτημοσύνη καθ'
 ὑπερβολὴν κρεῖττων τῆς ἐλεημοσύνης.

Διὰ δὲ τῆς ἀπροσπαθείας καταξιοῦται τῆς ἕκτης ἐντολῆς, ὡς
 φησὶν ὁ Κύριος «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ», τοῦτ' ἔστιν οἱ
 πᾶσαν ἀρετὴν κατορθώσαντες κατὰ ἀγίους διαλογισμοὺς καὶ φθά-
 25 σαντες εἰς τὸ βλέπειν κατὰ φύσιν τὰ πράγματα· καὶ οὕτω εἰς τὴν
 εἰρήνην τῶν λογισμῶν ἐξέρχεται τις. «Μακάριοι», φησὶν, «οἱ εἰρη-
 νοποιοί», τοῦτ' ἔστιν οἱ εἰρηνοποιούντες τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἐν
 τῷ ὑποτάξει τὴν σάρκα τῷ πνεύματι, ἵνα μηκέτι ἐπιθυμῇ ἡ σὰρξ
 κατὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ ἀγίου Πνεύματος βασιλεύῃ ἐν
 30 τῇ ψυχῇ καὶ ἄγῃ αὐτὴν ὡς βούλεται, δωρησαμένη τὴν θεῖαν γνῶσιν,
 δι' ἧς δύναται ὁ τοιοῦτος ὑπομένειν τὸν διωγμὸν, ὄνειδισμὸν τε καὶ
 κάκωσιν, ἕνεκεν δικαιοσύνης· καὶ χαίρει ὅτι ὁ μισθὸς αὐτοῦ πολὺς
 ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Πάντες γὰρ οἱ μακαρισμοὶ Θεὸν κατὰ χάριν ποιοῦσι τὸν ἄν-

10. Α' Πέτρ. 2, 21.

11. Ματθ. 5, 8.

12. Ματθ. 5, 9.

13. Γαλ. 5, 7.

14. Ματθ. 5, 10-12.

είναι χρεωφειλέτης. Και ὅτι ὁ φτωχὸς βέβαια μπορεῖ νὰ ζήσει χωρὶς αὐτὸ πού τοῦ ζητᾶ, ἐνῶ αὐτὸς χωρὶς νὰ ἔλεει αὐτὸν ὅσο τοῦ εἶναι δυνατὸν, δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει ἢ νὰ σωθεῖ. Ἄφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ εὐσπλαχνισθεῖ τὴν ἀνθρώπινη φύση, πῶς προσεύχεται νὰ τὸν εὐσπλαχνισθεῖ ὁ Θεός; Καί ἔτσι πολλὰ ἄλλα σκεπτόμενος αὐτὸς πού ἀξιώθηκε τὶς ἐντολές, δίνει ὄχι μόνο τὰ δικά του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ του γιὰ τὸν πλησίον. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τέλεια ἐλεημοσύνη, ὅπως ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε τὸ θάνατο γιὰ μᾶς, ἀφήνοντας σὲ ὄλους ὑπόδειγμα καὶ τύπο¹⁰, γιὰ νὰ πεθάνουμε ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλον· καὶ ὄχι μόνο γιὰ τοὺς φίλους μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ὅταν τὸ καλεῖ ἡ περίστασις.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη τὸ νὰ ἔχει κανεὶς γιὰ νὰ ἔλεει δῆθεν (αὐτὸ μᾶλλον εἶναι μεγάλη ἀρρώστια), ἀλλὰ, καὶ ἂν δὲν ἔχει ἐντελῶς τίποτε γιὰ νὰ ἔλεει, νὰ δείχνει εὐσπλαχνία πρὸς ὄλους. Καὶ μ' αὐτὰ πού μπορεῖ νὰ βοηθήσει ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη, γίνεται ἀδιάφορος πρὸς τὰ βιοτικά πράγματα, ἐνῶ δείχνει συμπάθεια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ' οὔτε πρέπει ἀπὸ κενοδοξία νὰ διδάσκει αὐτὸς πού δὲν φανέρωσε πρῶτα μὲ ἔργα τὰ λόγια του, ὅτι δῆθεν θὰ ὠφελήσει τὶς ψυχές τῶν ἀσθενῶν, ὄντας ὅμως αὐτὸς πολὺ ἀσθενέστερος ἀπὸ ἐκείνους πού νομίζει ὅτι θὰ ὠφελήσει. Ἐπειδὴ κάθε πράγμα χρειάζεται τὸν κατάλληλο καιρὸ καὶ διάκριση, γιὰ νὰ μὴ γίνεῖ κάτι παρὰκαιρὰ ἢ χωρὶς νὰ χρειάζεται. Γιατὶ στὸν ἀσθενῆ προτιμότερο εἶναι ἡ φυγὴ ἀπ' ὅλα, καὶ ἡ ἀκτημοσύνη εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνη.

Μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ του λοιπὸν ἀπὸ τὰ πάθη καταξιώνεται τὴν ἕκτη ἐντολή, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «μακάριοι ὅσοι εἶναι καθαροὶ στὴν καρδιά»¹¹· δηλαδή, αὐτοὶ πού κατόρθωσαν κάθε ἀρετὴ σύμφωνα μὲ ἅγιους διαλογισμοὺς καὶ ἔφθασαν νὰ βλέπουν στὴ φύση τους τὰ πράγματα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἔρχεται κανεὶς στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν. Γιατὶ λέγει, «μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί»¹², δηλαδή αὐτοὶ πού εἰρηνεύουν τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μὲ τὴν ὑποταγὴ τῆς σάρκα στὸ πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴν ἐπιθυμεῖ πιά ἡ σὰρκα ἐναντίον τοῦ Πνεύματος¹³, ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος νὰ βασιλέψει στὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν ὀδηγεῖ ὅπως θέλει, ἀφοῦ χαρίσει τὴ θεία γνώση, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ αὐτὸς νὰ ὑπομένει τὸ διωγμὸ, τὸν ἐξευτελισμὸ καὶ τὴν κακοποίησιν ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς του, καὶ χαίρεται, γιατί ὁ μισθὸς του θὰ εἶναι μέγας στὸ οὐρανὸς¹⁴.

Ἔτσι λοιπὸν οἱ μακαρισμοὶ κάνουν τὸν ἄνθρωπο θεὸ κατὰ χάρις,

θρωπον, προῶν γενόμενον, πᾶσαν δικαιοσύνην ποθοῦντα, ἐλεήμο-
 να, ἀπαθῆ, εἰρηνοποιόν, ὑπομένοντα πᾶσαν ὀδύνην μετὰ χαρᾶς διὰ
 τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ὡστε δῶρά εἰσι Θεοῦ καὶ
 ὀφείλομεν μεγάλως εὐχαριστεῖν αὐτῷ ἔνεκα τούτων, καὶ διὰ τὰ τιθέ-
 5 μενα ἔπαθλα, ἧτοι βασιλείαν οὐρανῶν ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ παράκλη-
 σιν ᾧδε, καὶ πλησμονὴν παντός ἀγαθοῦ καὶ ἐλέους παρὰ Θεῶ· καὶ
 ἐμφάνειαν Θεοῦ διὰ τῆς θεωρίας τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων τῶν
 ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καὶ πᾶσι τοῖς κτίσμασιν αὐτοῦ καὶ πολὺν
 μισθὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μίμημα Χριστοῦ γενόμενος ἐπὶ τῆς γῆς καὶ
 10 μακαρισμὸς ἐκάστης ἐντολῆς, ἧγουν τὸ ἀκρότατον τῶν ἀγαθῶν,
 ἧτοι τῶν ὀρεκτῶν τὸ ἔσχατον. Ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, αὐτὸς
 ὁ Θεὸς μόνος ἐστὶ μακάριος, «ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», ἀλλ' εἰ καὶ
 χρέος ἔχομεν τοῦ φυλάξαι, μᾶλλον τοῦ φυλαχθῆναι ὑπὸ τῶν ἐντο-
 λῶν, ἀλλ' ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τὰ ἔπαθλα ᾧδε καὶ ἐκεῖ χαρίζεται
 15 ἀπὸ τῆς ἐντολῆς τῷ πιστεύοντι αὐτῷ.

Πάντα δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ μακαρίου πένθους γινόμενα, λαμβάνει ὁ
 νοῦς κουφισμὸν τῶν παθῶν, καταλασσομένος τῷ Θεῷ περὶ τῶν
 ἁμαρτιῶν αὐτοῦ διὰ τῶν πικρῶν καὶ πολλῶν δακρύων· συσταυ-
 ροῦται μὲν τῷ Χριστῷ νοερῶς διὰ τῆς ἠθικῆς πράξεως, δηλαδὴ τῆς
 20 τηρήσεως τῶν ἐντολῶν, ὡς εἴρηται, καὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθή-
 σεων, ἵνα μὴ παρὰ τὴν χρῆσίν τι ποιούσιν ὄλως

Κατέχων δὲ τὰς ἀλόγους ὁρμὰς ὁ νοῦς, ἄρχεται ἡνιοχεῖν τὰ περὶ
 αὐτὸν πάθη, λέγω δὴ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν· καὶ νῦν μὲν τὸ
 θυμὸν ἀγριαινόμενον καταπαύει τῇ τῆς ἐπιθυμίας μαλακότητι, νῦν
 25 δὲ τῇ αὐστηρότητι τοῦ θυμοῦ κατευνάζει τὴν ἐπιθυμίαν καί, εἰς
 ἑαυτὸν ἐλθὼν ὁ νοῦς, γινώσκει τὸ οἰκειὸν ἀξίωμα, ὅτι αὐτοκράτωρ
 ἐστί, καὶ λαμβάνει τὸ βλέπειν τὰ πράγματα κατὰ φύσιν. Ἀνοίγεται
 γὰρ ὁ εὐώνυμος ὀφθαλμός, ὃν ἐτύφλωσεν ὁ διάβολος τῇ ἐπικρατεία
 τῶν παθῶν, καὶ καταξιούται ὁ ἄνθρωπος τοῦ συνταφῆναι τῷ Χρι-
 30 στῷ νοερῶς ἀπὸ τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων καὶ οὐκ ἔτι κλέπτεται
 τῇ ἔξωθεν εὐμορφίᾳ, ἀλλὰ βλέπει τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, τοὺς
 τιμίους λίθους, καὶ γινώσκει ὅτι ἐκ τῆς γῆς εἰσιν, ὡς τὰ λοιπὰ ἄ-
 ψυχα, ξύλα τε καὶ λίθοι· καὶ τὸν ἄνθρωπον ὁμοίως ὡς σαπρίαν καὶ
 μικρὸν χοῦν ἐν τάφῳ μετὰ θάνατον ὄντα, καὶ πάντα τὰ τοῦ βίου τερ-
 35 πνὰ ὡς οὐδὲν λογιζόμενος, τὰς ἀλλοιώσεις αὐτῶν βλέπει αἰεὶ μετὰ

ἀφοῦ γίνεται πράος, ποθεῖ κάθε ἀρετή, γίνεται ἐλεήμων, ἀπαθής, εἰρηνοποιός, καὶ ὑπομένει μὲ χαρὰ κάθε πόνο γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ἐπομένως εἶναι δῶρα τοῦ Θεοῦ καὶ πρέπει νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε πολὺ ἕξαιτίας αὐτῶν καὶ γιὰ τὰ ἔπαθλα ποὺ θέτουν, δηλαδή τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν στὸ μέλλον, καὶ τὴν ἐδῶ παρηγοριὰ καὶ ἀφθονία κάθε ἀγαθοῦ καὶ ἔλεος ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ τὴ φανέρωση τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ θεωρία τῶν κρυμμένων μυστηρίων στὶς θεῖες Γραφές καὶ σὲ ὅλα τὰ κτίσματα του, καὶ μεγάλη ἀμοιβὴ στοὺς οὐρανούς· ἔτσι μιμεῖται τὸν Χριστὸ πάνω στὴ γῆ καὶ πραγματοποιεῖται ὁ μακαρισμὸς κάθε ἐντολῆς, δηλαδή τὸ ὑψηλότερο ἀγαθό, τὸ ἀνώτερο ἀπ' αὐτὰ ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιθυμήσει κανεὶς. Ἐπειδὴ, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο, μόνο ὁ Θεὸς εἶναι μακάριος, ποὺ κατοικεῖ σὲ φῶς ἀπρόσιτο¹⁵. Ἀλλά, ἂν καὶ ἔχουμε χρέος νὰ φυλάξουμε, ἢ καλύτερα νὰ φυλαχθοῦμε ἀπὸ τὶς ἐντολές, ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ θὰ χαρίσει σ' ἐκεῖνον ποὺ πιστεύει σ' αὐτὸν τὰ ἔπαθλα τῆς ἐντολῆς.

Ὅλα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ μακάριο πένθος καὶ μ' αὐτὰ ὁ νοῦς ἀνακουφίζεται ἀπὸ τὰ πάθη, γιὰτὶ συμφιλιώνεται μὲ τὸν Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες του μὲ τὰ πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυά του. Σταυρώνεται νοερὰ μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ μὲ τὴν ἠθικὴ πράξη, δηλαδή μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, καὶ τὴ φύλαξη τῶν πέντε αἰσθήσεων, γιὰ νὰ μὴν κάνουν ἀπολύτως τίποτε ποὺ δὲν χρειάζεται.

Ἐτσι, ἔξουσιάζοντας ὁ νοῦς τὶς παράλογες ὁρμές, ἀρχίζει νὰ διευθύνει τὰ πάθη του, δηλαδή τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία. Καὶ ἄλλοτε μὲ τὴν ἠπιότητα τῆς ἐπιθυμίας καταπαύει τὸ θυμὸ ποὺ ἐξαγριώνεται, ἐνῶ ἄλλοτε μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦ θυμοῦ κατευνάζει τὴν ἐπιθυμία καί, ἀφοῦ συνέλθει, γνωρίζει ὁ νοῦς τὸ ἀξίωμά του, ὅτι εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἀποκτᾶ τὴ δύναμη νὰ βλέπει στὴ φύση τους τὰ πράγματα. Γιὰτὶ ἀνοίγει τὸ ἀριστερὸ μάτι, ποὺ τὸ τύφλωσε ὁ διάβολος μὲ τὴν κυριαρχία τῶν παθῶν καὶ καταξιώνεται ὁ ἄνθρωπος νὰ ταφεῖ μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ νοερὰ ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, καὶ δὲν ἐξαπατᾶται πιά ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ὁμορφιά, ἀλλὰ βλέπει τὸ χρυσάφι, τὸ ἀσήμι, τοὺς πολύτιμους λίθους, καὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴ γῆ, ὅπως τὰ ὑπόλοιπα ἄψυχα, τὰ ξύλα καὶ οἱ πέτρες, καὶ ὅτι ἄνθρωπος εἶναι παρόμοια σὰν σαπίλα καὶ λίγο χῶμα μέσα στὸν τάφο μετὰ τὸ θάνατο. Καὶ θεωρώντας τιποτέναι ὅλα τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς, βλέπει πάντοτε τὶς ἀλλαγές τους μὲ πολλὴ σκέψη ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ γνώση.

πολλῆς βουλῆς τῆς ἀπὸ τῆς γνώσεως γινομένης· καὶ γίνεται νεκρὸς τῷ κόσμῳ καὶ ὁ κόσμος νεκροῦται αὐτῷ μετὰ χαρᾶς, καὶ οὐκ ἔτι (οὐκ) ἔχει βίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάπανσιν καὶ ἀπροσπάθειαν.

Καὶ οὕτω διὰ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς καταξιοῦται τοῦ
 5 ἀναστῆναι σὺν Χριστῷ νοερῶς, καὶ λαμβάνει ἰσχὴν εἰς τὸ βλέπειν ἀπαθῶς καὶ τὰ ἔξωθεν κάλλη τῶν πραγμάτων καὶ δοξάζειν δι' αὐτῶν τὸν ποιήσαντα τὰ πάντα· καὶ τὰ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς κτίσμασι θεωρῶν, δυνάμιν τε καὶ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀγαθότητά τε καὶ σοφίαν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γρα-
 10 φαῖς μυστήρια ὁρῶν, καταξιοῦται τῆς ἀναλήψεως ὁ νοῦς σὺν Χριστῷ διὰ τῆς θεωρίας τῶν νοητῶν κτισμάτων, τοῦτ' ἔστι τῆς γνώσεως τῶν νοερῶν δυνάμεων, καὶ συνιεῖς ἐκ τῶν πολλῶν δακρύων τῆς συνέσεως καὶ τῆς χαρᾶς, ἐκ τῶν ὀρωμένων τὰ ἀόρατα καὶ ἐκ τῶν προσκαίρων τὰ αἰώνια λογίζεται, ὅτι, εἰ ὁ πρόσκαιρος κόσμος
 15 οὗτος, ὁ ἔξορία καὶ καταδίκη τῶν παραβάτων τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ λεγόμενος, τοσοῦτόν ἐστιν ὥραϊος, πόσω μᾶλλον τὰ αἰώνια καὶ ἀκατανόητα ἀγαθὰ, ἃ ὁ Θεὸς ἠτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; Καὶ εἰ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ἀκατανόητα καθ' ὑπερβολήν, πόσω μᾶλλον ὁ τὰ πάντα ποιήσας Θεὸς ἐξ οὐδενός;

20 Ἄν γὰρ τις σχολάζῃ ἐκ πάντων καὶ ἐπιμελῆται τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν πράξεων, τῶν λεγομένων παρὰ τῶν Πατέρων εὐσέβεια, ἀπιστιῇ δὲ πᾶν ὄνειρον καὶ ἴδιον νόημα, μὴ ἔχον μαρτυρίαν ἐκ τῆς Γραφῆς, καὶ φεύγῃ πᾶσαν ἀργὴν συντυχίαν, ἵνα μηδὲ ἄκου-
 25 ων τι ἢ ἀναγινώσκων ἀργὸν καὶ μάλιστα περὶ αἵρέσεως, πληθύνου-
 25 ται ἐν αὐτῷ τὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς χαρᾶς δάκρυα, ὥστε πίνειν αὐτὰ ἐκ τοῦ πλήθους αὐτῶν καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἄλλην εὐχὴν τὴν καθαρὰν, τὴν πρόπουσαν τῷ θεωρητικῷ. Ὡσπερ γὰρ ἄλλα ἀναγνώ-
 30 σματα ὀφείλει ἔχειν τότε καὶ ἄλλα δάκρυα καὶ εὐχὴν, οὕτω καὶ νῦν. Ἐπειδὴ εἰς θεωρίας πνευματικὰς ἦλθεν ὁ νοῦς, διὰ τοῦτο ἀπ' ἄρτι
 30 ἀναγινώσκειν ὀφείλει ἐν πάσαις ταῖς θείαις Γραφαῖς, ὡς μὴ φοβού-
 35 μενος τῶν δυσδιακρίτων ῥημάτων τῆς Γραφῆς, ὥσπερ οἱ πρακτικοὶ ἔτι καὶ ἀσθενεῖς διὰ τὴν ἄνοιαν. Διὰ γὰρ τὸ ἐγχερονίσαι αὐτὸν καὶ ἀγωνίσασθαι περὶ τῶν σωματικῶν τε καὶ ἠθικῶν πράξεων, συνε-
 35 σταυρώθη τῷ Χριστῷ καὶ συνετάφη διὰ τῆς γνώσεως τῶν πραγμά-
 35 των, κατὰ τε τὴν φύσιν καὶ ἀλλοίωσιν, συνηγέρθη δὲ δι' ἀπαθείας

Και με χαρά γίνεται νεκρός ως προς τον κόσμο και ο κόσμος νεκρώνεται ως προς αυτόν, και δεν έχει πια καμμιά ανάγκη, αλλά μάλλον ανάπαυση και απαλλαγή από τα πάθη.

Και έτσι με την καθαρότητα της ψυχής καταξιώνεται ν' αναστηθεί μαζί με τον Χριστό νοερά και μπορεί νά βλέπει με απάθεια και τὰ ἔξωτερικὰ κάλλη τῶν πραγμάτων, και μέσω αὐτῶν νά δοξάζει ἐκεῖνον πού ἔκαμε τὰ πάντα. Καί παρατηρώντας αὐτὰ πού βρίσκονται στὰ αἰσθητὰ κτίσματα, τῆ δύναμη και τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγαθότητα και τὴ σοφία, σύμφωνα με τὸν ἀπόστολο¹⁶, και βλέποντας τὰ κρυμμένα μυστήρια στὶς θεῖες Γραφές, καταξιώνεται ὁ νοῦς του νά ἀναληφθεῖ μαζί με τὸν Χριστό με τὴ θεωρία τῶν νοητῶν κτισμάτων, δηλαδή με τὴ γνώση τῶν νοερῶν δυνάμεων. Καί κατανοώντας ἀπὸ τὰ πολλὰ δάκρυα τῆς σύνεσης και τῆς χαρᾶς, ἀπὸ τὰ ὄρατὰ τὰ ἀόρατα και ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα τὰ αἰώνια, σκέπτεται ὅτι, ἂν ὁ πρόσκαιρος αὐτὸς κόσμος, πού λέγεται ἔξορία και καταδίκη τῶν ἀνθρώπων πού παρέβηκαν τὴν ἐντολή τοῦ Θεοῦ, εἶναι τόσο ὠραῖος, πόσο περισσότερο θὰ εἶναι τὰ αἰώνια και μὴ κατανοητὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς εἰτοίμασε γιὰ ἐκείνους πού τὸν ἀγαποῦν¹⁸; Καί ἂν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀκατανόητα, πόσο περισσότερο ὁ Θεὸς πού δημιούργησε τὰ πάντα ἀπὸ τὸ μηδέν;

Ἄν λοιπὸν κάποιος σχολάζει ἀπ' ὅλα και φροντίζει γιὰ τὶς σωματικὲς και ψυχικὲς πράξεις, πού οἱ Πατέρες τὶς λέγουν εὐσέβεια, και δὲν πιστεύει κανένα ὄνειρο και δικό του νόημα, πού δὲν ἔχει τὴ μαρτυρία τῆς Γραφῆς, και ἀποφεύγει κάθε ἀνώφελη συνάντηση, γιὰ νά μὴν ἀκούει καθόλου ἢ νά διαβάσει κάτι περιττό και μάλιστα γιὰ αἵρεση, και πληθαίνουν σ' αὐτὸν τὰ δάκρυα τῆς σύνεσης και τῆς χαρᾶς, ὥστε ἀπὸ τὸ πολὺ πλῆθος τους νά τὰ πίνει, τότε ἔρχεται στὴν ἄλλη προσευχή τὴν καθαρὴ, πού ἀρμόζει στὸν θεωρητικό. Γιατί, ὅπως ὀφείλει νά ἔχει τότε ἄλλα ἀναγνώσματα και ἄλλα δάκρυα και προσευχή, ἔτσι και τώρα. Ἐπειδὴ ὁ νοῦς ἔφθασε σὲ πνευματικὲς θεωρίες, γι' αὐτὸ ἀπὸ τώρα πρέπει νά διαβάσει ὅλες τὶς θεῖες Γραφές, ἀφοῦ δὲν φοβᾶται τὰ δυσνόητα λόγια τῆς Γραφῆς, ὅπως ἐκεῖνοι πού εἶναι πρακτικοὶ ἀκόμη και ἀσθενεῖς στὸ νοῦ. Γιατί, ἀφοῦ ἀγωνίσθηκε πολὺ καιρὸ γιὰ τὶς σωματικὲς και ἠθικὲς πράξεις, σταυρώθηκε και θάφτηκε μαζί με τὸν Χριστό με τὴ γνώση τῶν πραγμάτων, ὡς πρὸς τὴ φύση και τὴ μεταβολὴ τους, και ἀναστήθηκε μαζί του με τὴν ἀπάθεια και τὴ γνώση τῶν

καὶ γνώσεως τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων, τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς αὐτοῦ κτίσμασιν, ἐξ ἧς σὺν αὐτῷ εἰς τὰ ὑπερκόσμια ἀνέβη διὰ τῆς τῶν νοητῶν γνώσεως καὶ τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεκρυμμένων μυστηρίων. Ἀπὸ τοῦ φόβου εἰς εὐσέβειαν, ἐξ ἧς ἡ γνῶσις, δι' ἧς ἡ
5 βουλή, ἦτοι ἡ διάκρισις, ἐξ ἧς ἡ ἰσχὺς, δι' ἧς ἡ σύνεσις, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν σοφίαν.

Διὰ πάντων γὰρ τῶν προειρημένων πράξεων καὶ θεωριῶν, καταξιούται τῆς καθαρᾶς καὶ τελείας προσευχῆς, τῆς ἀπὸ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γενομένης, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος
10 ἐνοικήσεως. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον, «κτῆσαι Θεὸν ἐν ἑαυτῷ»· καὶ τὴν ἐμφάνειαν καὶ τὴν ἐνοίκησιν τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἔφη ὁ Χρυσόστομος, ἐν τῷ γενέσθαι σῶμα καὶ ψυχὴν, κατὰ τὸ δυνατόν, ὥσπερ τοῦ Χριστοῦ, ἀναμάρτητα· καὶ νοῦν ἔχειν διὰ Χριστὸν νοοῦντα τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι καὶ σοφίᾳ, ἣτις ἐστὶ γνῶσις θεῶν καὶ ἀνθρω-
15 πίνων πραγμάτων.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Ιδέαι δὲ τῆς σοφίας καθεστήκασι τέσσαρες. Φρόνησις, ἦτοι γνῶσις τῶν τε ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων καὶ ἐγρήγορσις τοῦ νοός. Σωφροσύνη, τοῦτ' ἐστὶ τὸ σῶρον γενέσθαι τὸ φρόνημα, ὥστε
20 κατέχειν δυνηθῆ ἑαυτὸν ἐκτὸς ἔργου, λογισμοῦ τε καὶ λόγου μὴ ἀρέσκοντος τῷ Θεῷ. Ἀνδρεία, ἦτοι ἰσχὺς καὶ καρτερία ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν πόνοις καὶ πειρασμοῖς. Δικαιοσύνη, τοῦτ' ἐστὶ διανομή, τὸ ἴσον παρέχουσα πᾶσι τούτοις· αὐταὶ δὲ αἱ τέσσαρες γενικαὶ ἀρεταὶ γενῶνται μὲν ἐκ τριῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς οὕτως. Ἐκ μὲν τοῦ
25 λογισμοῦ, ἡγουν τοῦ νοός, δύο, φρόνησις καὶ δικαιοσύνη, ἡγουν διάκρισις. Ἐκ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ σωφροσύνη καὶ ἐκ τοῦ θυμικοῦ ἀνδρεία. Μεσολαβεῖ δὲ ἐκάστη ὑπὸ δύο παθῶν παρὰ φύσιν· ἡ φρόνησις, ἄνω μὲν ἀπὸ τοῦ ὑπερφρονεῖν, κάτω δὲ ὑπὸ ἀφροσύνης. Ἡ σωφροσύνη, ἄνω μὲν ὑπὸ ἠλιθιότητος, κάτω δὲ ἀπὸ ἀκολασίας. Ἡ
30 ἀνδρεία, ἄνω μὲν ἀπὸ θρασύτητος, κάτω δὲ ἀπὸ δειλίας. Ἡ δικαιοσύνη, ἄνω μὲν ἀπὸ μειονεξίας, κάτω δὲ ἀπὸ πλεονεξίας. Καὶ αἱ μὲν τέσσαρες εἰκῶν εἰσι τοῦ ἐπουρανίου, αἱ δὲ ὀκτὼ τοῦ χοϊκοῦ.

μυστηρίων τοῦ Θεοῦ πού βρίσκονται στὰ αἰσθητὰ κτίσματα του, καί ἀπ' αὐτὴν ἀνέβηκε μαζί του στὰ ὑπερκόσμια μὲ τὴ γνώση τῶν νοητῶν καί τῶν κρυμμένων στίς θείες Γραφές μυστηρίων. Ἀπὸ τὸ φόβο ἔρχεται στὴν εὐσέβεια, ἀπὸ τὴν ὁποία πηγάζει ἡ γνώση· μέσω αὐτῆς προέρχεται ἡ βουλή, δηλαδή ἡ διάκριση, ἀπ' αὐτὴ προέρχεται ἡ ἰσχύς, μέσω τῆς ὁποίας ἡ σύνεση, καί φθάνει στὴ σοφία.

Μὲ ὅλες τὶς παραπάνω πράξεις καί θεωρίες κρίνεται ἄξιος γιὰ τὴν καθαρὴ καί τέλεια προσευχή, πού προέρχεται ἀπὸ τὴν εἰρήνη καί ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τὴν ἐνοίκηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Κι αὐτὸ σημαίνει τὸ λεγόμενο, ν' ἀποκτήσει κανεὶς τὸν Θεὸ μέσα του, καί τὴ φανέρωση καί τὴν ἐνοίκηση τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶπε ὁ Χρυσόστομος, μὲ τὸ νὰ γίνουν τὸ σῶμα καί ἡ ψυχὴ, κατὰ τὸ δυνατὸν ὅπως τοῦ Χριστοῦ, ἀναμάρτητα, καί νὰ ἔχει νοῦ πού νὰ κατανοεῖ γιὰ τὸν Χριστὸ μὲ τὴ χάρη καί τὴ σοφία τοῦ Πνεύματος, ἡ ὁποία εἶναι γνώση τῶν θείων καί τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων⁹.

ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΑΡΕΤΕΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Τὰ εἶδη τῆς σοφίας εἶναι τέσσερα. Ἡ φρόνηση, δηλαδή ἡ γνώση καί τῶν πρακτέων καί τῶν μὴ πρακτέων, καί ἡ ἐγρήγορη τοῦ νοῦ. Ἡ σωφροσύνη, δηλαδή, τὸ νὰ γίνει σῶο τὸ φρόνημα, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ κρατήσῃ τὸν ἑαυτὸ του μακριὰ ἀπὸ κάθε ἔργο καί λόγο πού δὲν ἀρέσει στὸν Θεὸ. Ἡ ἀνδρεία, δηλαδή ἡ δύναμη καί ἡ καρτερία στοὺς κατὰ Θεὸν κόπους καί πειρασμούς. Ἡ δικαιοσύνη, δηλαδή ἡ διανομὴ πού παρέχει τὰ ἴδια σὲ ὅλα αὐτά. Αὐτὲς οἱ τέσσερις γενικὲς ἀρετὲς γεννιοῦνται ἀπὸ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπο. Ἀπὸ τὸν λογισμό, δηλαδή τὸ νοῦ, γεννιοῦνται δύο, ἡ φρόνηση καί δικαιοσύνη, δηλαδή ἡ διάκριση. Ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητικὸ γεννιέται ἡ σωφροσύνη καί ἀπὸ τὸ θυμικὸ ἡ ἀνδρεία. Κάθε μία βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δύο παρὰ φύση πάθη. Ἡ φρόνηση ἔχει πάνω τὴν ὑψηλοφροσύνη καί κάτω τὴν ἀφροσύνη. Ἡ σωφροσύνη ἔχει πάνω τὴν ἠλιθιότητα καί κάτω τὴν ἀκολασία. Ἡ ἀνδρεία ἔχει ἀπὸ πάνω τὴ θρασύτητα καί ἀπὸ κάτω τὴ δειλία. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἔχει κανεὶς λιγότερο ἀπὸ τὸν ἄλλο, καί κάτω ἀπὸ τὴν πλεονεξία. Καί οἱ τέσσερις ἀρετὲς εἶναι εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου, ἐνῶ τὰ ὀκτὼ πάθη τοῦ γήινου.

Ταῦτα δὲ πάντα ἀκριδῶς μὲν ὁ Θεὸς γινώσκει, ὡσπερ τὰ προγε-
 γονότα, ἐνεσιῶτά τε καὶ μέλλοντα, ἐκ μέρους δὲ ὁ κατὰ χάριν Θεοῦ
 ἔργα μαθὼν παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀξιωθεὶς «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοί-
 ωσιν» αὐτοῦ γενέσθαι. Ἐξ ἀκοῆς γὰρ μόνης ὁ λέγων εἰδέναί ὡς δεῖ,
 5 ἐψεύσατο. Διότι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου οὐ δύναται ἐκτὸς τοῦ χειρα-
 γωγοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν ποτέ· οὐδὲ πάλιν μὴ ἀνελθὼν καὶ
 θεασάμενος, εἰπεῖν τι ὃ οὐκ εἶδεν. Ἄλλ' εἴ τι παρὰ τῆς Γραφῆς ἀ-
 κούων ἐκεῖνο μόνον ὀφείλει λέγειν ἐξ ἀκοῆς μετὰ εὐγνωμοσύνης
 καὶ ὁμολογεῖν τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου, ὡς ἔφη ὁ Μέγας Βασιλεῖος,
 10 καὶ μὴ οἰόμενος γινῶσιν ἔχειν, μένειν ἀγνώστου χείρων. Τὸ γὰρ οἶε-
 σθαι οὐκ ἐᾶ γενέσθαι τὸ οἰόμενον, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος. Ἔστι
 γὰρ ἀγνωσία ἐπαινετή, ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος οἷον ὅταν τις ἐν
 γνώσει γινώσκη, ὅτι ἀγνοεῖ. Καὶ ἔστιν ἀγνωσία, ἐπέκεινα πάσης
 ἀγνωσίας, ὅταν μὴ γινώσκη τις, ὅτι ἀγνοεῖ. Ἔστι μὲν οὖν καὶ γινῶ-
 15 σις ψευδῶνυμος, ὅταν δοκῇ τις εἰδέναί, μηδὲν εἰδῶς, κατὰ τὸν Ἀ-
 πόστολον.

ΠΕΡΙ ΕΜΠΡΑΚΤΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ

Εστι δὲ γινῶσις ἀληθῆς καὶ ἔστιν ἀγνωσία καθόλου, κρείττων δὲ
 πάντων ἢ ἔμπρακτος γινῶσις. Ἐπειδὴ, τί ὠφελεῖται ἄνθρω-
 20 πος, εἰὰν πᾶσαν γινῶσιν ἔχων, μᾶλλον δὲ λαθὼν ἀπὸ Θεοῦ κατὰ
 χάριν, ὡς ὁ Σολομών, ὅπερ ἀμήχανον τοιοῦτον ἕτερον γενέσθαι πο-
 τέ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν ἀπελθεῖν, μὴ ἐξ ἔργων καὶ πίστεως
 βεβαίαις πληροφορίαν λαθὼν διὰ τοῦ μαρτυρίου τῆς συνειδήσεως,
 ὅτι ἐλευθεροῦται τῆς μελλούσης κολάσεως ἐν τῷ μὴ καταγινώσκειν
 25 ἑαυτόν, ὅτι ἠμέλησέ τι τῶν ὀφειλομένων κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ, ὡς
 φησὶν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος; «Ἐὰν μὴ ἡ καρδία ἡμῶν κατα-
 γινώσκη ἡμῶν, παρησιάν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν». Ἄλλὰ μήν, ὡς
 φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖλος, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ συνείδησις ἐψεύσατο διὰ τῆς
 τῶν παθῶν σκοτώσεως κακίσασα, ὡς φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος. Εἰ γὰρ
 30 μόνη πονηρία σκοτίζει τὸν νοῦν πέφυκε, φησὶν ὁ Μέγας Βασιλεῖος,
 καὶ οἷσις τυφλὸν ἐμποιεῖ καὶ οὐκ ἐᾶ γενέσθαι τὸ οἰόμενον.

“Όλα αυτά τὰ γνωρίζει μὲ ἀκριβεία ὁ Θεός, ὅπως ἀκριβῶς τὰ περασμένα, τὰ παρόντα καὶ τὰ μελλοντικά, καὶ ἐν μέρει ἐκεῖνος ποὺ κατὰ χάρη ἔμαθε τὰ ἔργα τῷ Θεοῦ ἀπ’ αὐτὸν καὶ ἀξιώθηκε νὰ γίνει «κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν»² αὐτοῦ. Γιατὶ ὅποιος λέγει ὅτι γνωρίζει, ὅπως πρέπει, μόνο ἐξ ἀκοῆς³, λέγει ψέματα. Γιατὶ χωρὶς χειραγωγὸ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεβεῖ ποτέ στὸν οὐρανό, οὔτε πάλι, χωρὶς νὰ ἀνεβεῖ καὶ νὰ δεῖ, μπορεῖ νὰ πεῖ αὐτὸ ποὺ δὲν εἶδε. Ἀλλά, ἂν κάτι ἀκοῦει ἀπὸ τὴ Γραφή, αὐτὸ ὀφείλει μόνο νὰ λέγει ἐξ ἀκοῆς μὲ εὐγνωμοσύνη καὶ νὰ ὁμολογεῖ τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου, ὅπως εἶπε ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ μὴ νομίζοντας ὅτι ἔχει γνώση, παραμένει χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει. Γιατὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος λέγει, τὸ νὰ νομίζει δὲν ἀφήνει νὰ γίνει ἐκεῖνο ποὺ νομίζει. Καθόσον ὑπάρχει καὶ ἄγνοια ἀξιέπαινη, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος, ὅταν κάποιος μὲ γνώση γνωρίζει ὅτι ἄγνοεῖ. Καὶ ὑπάρχει ἄγνοια πέρα ἀπὸ κάθε ἄγνοια, ὅταν δὲν γνωρίζει κανεὶς ὅτι ἄγνοεῖ. Ὑπάρχει βέβαια καὶ γνώση ψευδώνυμη, ὅταν, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο, νομίζει κανεὶς ὅτι γνωρίζει, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα δὲν γνωρίζει τίποτε⁴.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΠΡΑΚΤΗ ΓΝΩΣΗ

Υπάρχει γνώση ἀληθινή καὶ ὑπάρχει ἀγνωσία καθολική, ἀνώτερη ὅμως ἀπ’ ὅλες εἶναι ἡ ἔμπρακτη γνώση. Γιατὶ, τί ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος ἂν ἔχει ὅλη τὴ γνώση, ἢ καλύτερα ἂν τὴ λάβει ἀπὸ τὸν Θεὸ κατὰ χάρη, ὅπως ὁ Σολομών¹, πράγμα ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει κάτι τέτοιο ἄλλη φορὰ, καὶ πέσει στὴν αἰώνια κόλαση, χωρὶς νὰ λάβει ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὴ βέβαιη πίστη πληροφορία μὲ τὴ μαρτυρία τῆς συνείδησης, ὅτι ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴ μέλλουσα τιμωρία, μὲ τὸ νὰ μὴν τὸν κατηγορεῖ ἡ συνείδησή του, ὅτι ἀμέλησε κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὀφείλε, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, «ἂν ἡ καρδιά μας δὲν μᾶς κατηγορεῖ, ἔχουμε παρησία πρὸς τὸν Θεό»²; Ἀλλ’ ὅμως, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος, καὶ ἡ ἴδια ἡ συνείδηση ψεύδεται, ὅταν σκοτίζεται ἀπὸ τὰ πάθη καὶ πράττει τὸ κακό, καθὼς λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Γιατὶ, ἂν ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἡ πονηρία μόνη σκοτίζει τὸ νοῦ, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἡ ἀλαζονεία τὸν καθιστᾷ τυφλὸ καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ γίνει αὐτὸ ποὺ νομίζει ὅτι εἶναι.

1. Γ' Βασ. 3, 12.

2. Α' Ἰω. 3, 21.

Τί λοιπόν εἴπωμεν περὶ τῶν δουλευόντων τοῖς πάθεσιν, ἂν δοκῶσι καθαρὰν συνείδησιν ἔχειν, καὶ μάλιστα ὁρῶντες τὸν ἀπόστολον Παῦλον, τὸν ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν, ἔργῳ καὶ λόγῳ εἰρηκότα, ὅτι «οὐδὲν ἑμαυτῷ σύννοϊδα», πταίοντι δηλονότι, «ἀλλ' οὐκ ἐν 5 τούτῳ δεδικαίωμαι»; Ἐκ γὰρ ἀναισθησίας πολλῆς δοκοῦμεν οἱ πολλοί, ὅτι ἐσμέν τι, μηδὲν ὄντες· ἀλλ' «ὅταν», φησὶν ὁ ἀπόστολος, «λέγωσιν εἰρήνην, τότε αὐτοῖς ὁ ὄλεθρος ἔρχεται», διότι οὐκ εἶχον εἰρήνην, ἀλλ' ἔλεγον νομίζοντες εἰρήνην ἔχειν, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ἐκ πολλῆς ἀναισθησίας. Καὶ ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόςθεος 10 περὶ τῶν τοιούτων, ὅτι, ἐπιλήσιμονες γενόμενοι τῶν ἑαυτῶν ἁμαρτιῶν, ἔλαθον ἑαυτοὺς ὑπερηφάνων πλεῖστοι, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ἀπάθειαν οἰόμενοι ἔχειν.

Κἀγὼ τοίνυν τοὺς τρεῖς γίγαντας τοῦ διαδόλου τρέμων, περὶ ὧν ἔγραψεν ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ ἀσκητής, ἤγουν τὴν ραθυμίαν, τὴν λήθην 15 τε καὶ ἄγνοιαν, ὡς ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενος αἰεὶ καὶ φοβούμενος, μήπως, ἀγνοήσας τὸ ἴδιον μέτρον, εὐρεθήσομαι ἔξω τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, τὴν παροῦσαν συλλογὴν ἔγραψα. Ὁ γὰρ μισῶν ἔλεγχον, δηλὸν ὅτι τὸ πάθος ἐσήμανε τῆς ὑπερηφανίας, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ὁ δὲ προστρέχων τοῦ δεσμοῦ λέλυται. Καὶ ὁ 20 Σολομών· «ἀνοήτῳ ἐπερωτῶντι σοφίας, σοφία αὐτῷ λογισθήσεται». Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διβλίων καὶ τῶν ἀγίων εἰς τὴν ἀρχὴν τέθεικα, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον ῥῆμα λέγων τίνος ἐστί, μηκύνηται ὁ λόγος. Καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι Πατέρες τὰ τῶν θείων Γραφῶν ῥήματα καθὼς κεῖνται πολλάκις ἔγραψαν, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος τὰ τοῦ 25 Σολομώντος, καὶ οἱ λοιποί· καὶ ὡς ὁ Λογοθέτης Συμεὼν ὁ Μεταφραστής ἔφη περὶ τοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι οὐκ εὐθείας ἐστὶ τὰ ἐκείνου ῥήματα καταλιπεῖν, λέγειν τὰ ἐμά, καίπερ ἠδύνατο· ἐκ τοῦ αὐτοῦ γὰρ Πνεύματος ἀγίου οἱ πάντες ἔλαβον. Ἀλλὰ τὰ μὲν ὀνομάζουσι τίνος ἐστὶ τὸ ρητόν, ὡς ἐγκαλλωπιζόμενοι, ταπεινώσεως χάριν, 30 προτιμῶντες τὰ τῶν Γραφῶν ῥήματα, τὰ δὲ ἀνώνυμα καταλιπόντες διὰ τὸ πλῆθος, ἵνα μὴ εἰς μῆκος πολὺ ἔρχηται τὸ λεγόμενον.

3. Α' Κορ. 4, 4.

4. Α' Θεσσ. 5, 3.

Τί λοιπόν θά ποῦμε γι' αὐτούς πού δουλεύουν στά πάθη, ἄν νομίζουν ὅτι ἔχουν καθαρή συνείδηση, καί μάλιστα βλέποντας τόν ἀπόστολο Παῦλο πού ἔχει μέσα του τόν Χριστό νά λέγει μέ ἔργα καί λόγια, «ἡ συνείδησή μου δέν μέ κατηγορεῖ καθόλου», δηλαδή δέν ἔκανα καμμιά ἁμαρτία, «ἀλλά μ' αὐτό δέν εἶμαι δικαιωμένος»³; Γιατί ἀπό τήν πολλή ἀναισθησία νομίζουμε οἱ περισσότεροι ὅτι εἴμαστε κάτι, ἐνῶ δέν εἴμαστε τίποτε. «Ἄλλ' ὅταν», λέγει ὁ ἀπόστολος, «λέγουν ἔχουμε εἰρήνη», τότε ἔρχεται ἐπάνω τους ἡ καταστροφή»⁴, γιατί δέν εἶχαν εἰρήνη, ἀλλά ἔλεγαν νομίζοντας πώς ἔχουν εἰρήνη, λέγει ὁ Χρυσόστομος, ἀπό πολλή ἀναισθησία. Καί ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ ἀδελφός θεός γι' αὐτούς, ὅτι, ἐπειδή ξέχασαν τίς ἁμαρτίες τους⁵, πάρα πολλοί ὑπερήφανοι ξέχασαν τόν ἑαυτό τους, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, νομίζοντας ὅτι ἔχουν ἀπάθεια.

Καί ἐγώ λοιπόν τρέμοντας τούς τρεῖς γίγαντες τοῦ διαβόλου, γιά τούς ὁποίους ἔγραψε ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ ἀσκητής, δηλαδή τή ραθυμία, τή λήθη καί τήν ἀγνοία, ἐπειδή κατέχομαι πάντοτε ἀπ' αὐτές καί φοβᾶμαι μήπως ἀγνοήσω τὸ δικό μου μέτρο καί βρεθῶ ἔξω ἀπό τόν ἴσιο δρόμο, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἔγραψα τήν παρούσα συλλογή. Γιατί, ὅποιος μισεῖ τόν ἔλεγχο, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, εἶναι φανερό ὅτι ἔδειξε τὸ πάθος τῆς ὑπερηφάνειας· ὅποιος ὅμως προστρέχει στὸν ἔλεγχο, ἔχει λυθεῖ ἀπὸ τὰ δεσμά του. Καί ὁ Σολομώντας λέγει· «στὸν ἀνόητο πού ἐρωτᾷ γιά σοφία, θά τοῦ λογαριασθεῖ σοφία»⁶. Γι' αὐτό ἀνέφερα στή ἀρχή τὰ ὀνόματα καί τῶν βιβλίων καί τῶν ἁγίων, γιά νά μὴ λέγω γιά κάθε λόγο τίνος εἶναι καί μακραίνει ἔτσι ὁ λόγος. Γιατί καί οἱ ἅγιοι Πατέρες ἔγραψαν πολλές φορές τὰ λόγια τῶν θείων Γραφῶν ὅπως βρίσκονται σ' αὐτές, ὅπως ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἔγραψε τὰ λόγια τοῦ Σολομώντα καί οἱ ἄλλοι· καί ὅπως ὁ Λογοθέτης Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς εἶπε γιά τόν Χρυσόστομο ὅτι «δέν εἶναι σωστό νά ἀφήσω τὰ λόγια του καί νά λέγω τὰ δικά μου, ἄν καί βέβαια μπορούσε· γιατί ὅλοι τὰ ἔλαβαν ἀπὸ τὸ ἴδιο ἅγιο Πνεῦμα. Ὅμως ἄλλα ὀνομάζουν τίνος εἶναι τὸ ρητό, ἐπειδή ἀρέσκονται, ἀπὸ ταπείνωση, νά προτιμοῦν τὰ λόγια τῶν Γραφῶν, καί ἄλλα τὰ ἀφήνουν ἀνώνυμα, ἐπειδή εἶναι πολλά, γιά νά μὴν παίρνει πολὺ μακρὸς ὁ λόγος.

5. Ἰακ. 1, 25.

6. Παροιμ. 17, 28.

ΟΤΙ ΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ
ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΕΙΣΙ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ

Αλλ' ἐπειδὴ κρείττων ἐστὶν ἢ πυκνοτέρα ὑπόμνησις, ἰδοὺ τὰ πλεῖστα τῶν εἰρημένων ἄρξομαι καὶ ὅτι οὐκ ἐμὰ ἐστὶ ταῦτα, 5 ἀλλὰ τῶν θείων Γραφῶν τε καὶ ἁγίων ἀνδρῶν ρήματα καὶ διακρίσεις· λέγει γὰρ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ, ὅτι αἱ σωματικαὶ ἀρεταί, μᾶλλον δὲ ἀρετῶν ἐργαλεῖα, ἀναγκαῖαι μὲν εἰσιν, ὅταν τις ἐν ταπεινώσει καὶ γνῶσει πνευματικῇ αὐτὰς μετέρχηται. Διότι τούτων δίχα, οὐδὲ αἱ ψυχικαὶ ἀρεταὶ γίνονται· εἰ δὲ μὴ οὕτως, ἀλλὰ καθ' ἑαυτάς, οὐδὲν 10 ὠφελούσιν, ὡς οὐδὲ τὰ φυτὰ δίχα τῶν καρπῶν· οὐδὲ σχολῆς καὶ θελημάτων ἐκκοπῆς ἐκτός, δύναται τις ἐπισημόνως καὶ ἀσφαλῶς τέχνην τινὰ μαθεῖν πώποτε. Διὰ τοῦτο οὖν μετὰ τὴν προᾶξιν χρήσομεν καὶ τὴν γνῶσιν, καὶ διὰ πάντων τὴν κατὰ Θεὸν σχολὴν ἐκ πάντων, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν θείων Γραφῶν, ἧς χωρὶς οὐδεὶς δύναται 15 κτήσασθαι ποτε ἀρετὴν. Καὶ ὁ μὲν καταξιωθεὶς ὀλοκλήρως καὶ ἀείποτε σχολάζων, τοῦ ἀκροτάτου ἀγαθοῦ ἐπέτυχεν, ὁ δὲ μὴ οὕτως, κἂν ἐκ μέρους μὴ ἀμελήσειεν. Ἀλλὰ μακάριοί εἰσιν οἱ ὀλοκλήρως σχολάζοντες, εἴτε ἐν τῷ ὑποταγῆναί τινι πρακτικῷ καὶ ἡσυχάζοντι κατὰ τὸν λόγον, εἴτε ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀμεριμνίᾳ ἐκ πάντων, ἐν τῷ ὑπο-

20 ταγῆναί τῷ θεῷ θελήματι μετὰ ἀκριθείας καὶ συμβουλῆς τῶν ἐμπειρῶν εἰς πᾶν ἐγχείρημα λόγων τε καὶ νοημάτων. Οἱ θέλοντες μάλιστα ἀκόπως φθάσαι πρὸς ἀπάθειαν καὶ γνῶσιν πνευματικὴν, διὰ τῆς ὀλοκλήρου καὶ κατὰ Θεὸν σχολῆς, ὡς αὐτὸς ἔφη διὰ τοῦ προφήτου· «σχολάσατε, καὶ γνῶτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός».

25 Οἱ δὲ βιοτικοὶ ἄνθρωποι, οἱ κατὰ κόσμον φημί, καὶ οἱ δῆθεν μοναχοί, κἂν ἐκ μέρους σχολάσωμεν, ὡς οἱ πάλαι δίκαιοι, πρὸς τὸ ἐρευνᾶν τὴν ἀθλίαν ψυχὴν πρὶν τοῦ θανάτου καὶ διόρθωσιν ἢ ταπεινώσιν αὐτῇ προξενῆσαι καὶ μὴ τελείαν ἀπώλειαν διὰ τῆς καθόλου ἀγνωσίας, καὶ τῶν κατὰ ἄγνοιαν καὶ γνῶσιν παισιμάτων. Καὶ 30 γὰρ ὁ Δαβὶδ βασιλεὺς ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν στρωμνὴν αὐτοῦ καὶ κλίνην ἔβρεχε τοῖς δάκρυσιν ἐκ τῆς αἰσθήσεως τοῦ

1. Ψαλμ. 45, 11.

2. Ψαλμ. 6, 7.

ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ ΟΙ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΡΕΤΕΣ
ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ

Επειδή είναι καλύτερη ἢ συχνότερη ὑπόμνηση, γι' αὐτό θ' ἀρχίσω τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πρηγούμενα καὶ δὲν εἶναι δικὰ μου αὐτά, ἀλλὰ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν λόγια καὶ διακρίσεις. Λέγει λοιπὸν ὁ καταγόμενος ἀπὸ τῆ Δαμασκῶ, ὅτι οἱ σωματικὲς ἀρετὲς, ἢ καλύτερα τὰ ἐργαλεῖα τῶν ἀρετῶν, εἶναι ἀναγκαῖες, ὅταν τις ἀσκεῖ κανεὶς μὲ ταπείνωση καὶ γνώση πνευματική. Γιατὶ χωρὶς αὐτὲς οὔτε οἱ ψυχικὲς ἀρετὲς δὲν γίνονται· ἂν ὅμως δὲν γίνονται ἔτσι, ἀλλὰ μόνο γιὰ αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς, δὲν ὠφελοῦν καθόλου, ὅπως δὲν ὠφελοῦν καὶ τὰ φυτὰ χωρὶς τοὺς καρπούς. Οὔτε χωρὶς φοίτηση καὶ ἀποκοπὴ τῶν θελημάτων μπορεῖ κανεὶς νὰ μάθει καλὰ καὶ μὲ ἀσφάλεια κάποια τέχνη ποτέ. Γι' αὐτό λοιπὸν μετὰ τὴν πράξη χρειαζόμαστε καὶ τὴ γνώση καὶ γενικὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀπασχόληση ἀπ' ὅλα καὶ τὴ φροντίδα μὲ τὶς θεῖες Γραφές, χωρὶς τὴν ὁποία κανεὶς δὲν μπορεῖ ποτὲ ν' ἀποκτήσει τὴν ἀρετὴ. Καὶ ἐκεῖνος πού ἀξιώθηκε νὰ ἀσχολεῖται μὲ αὐτὴ τὴ φροντίδα ἐντελῶς καὶ πάντοτε, πραγματοποίησε τὸ ὑψιστὸ ἀγαθὸ, ἐνῶ ὁποῖος δὲν ἀξιώθηκε ἔτσι, τουλάχιστον ἄς μὴν ἀμελήσει ἔστω καὶ ἓνα μέρος. Ἀλλὰ μακάριοι εἶναι ὅσοι ἀφοσιώνονται ἐντελῶς, εἴτε μὲ τὴν ὑποταγὴν σὲ κάποιον πρακτικὸ πού ἡσυχάζει ὅπως πρέπει, εἴτε κατὰ γίνονται μὲ ἡσυχία καὶ ἀμεριμνησία ἀπ' ὅλα, μὲ τὴν ὑποταγὴν τους στὸ θεῖο θέλημα μὲ ἀκριβεία καὶ τὴ συμβουλή τῶν πεπειραμένων σὲ κάθε προσπάθεια λόγου καὶ νοημάτων. Καὶ μάλιστα μακάριοι εἶναι ὅσοι θέλουν χωρὶς κόπο νὰ φθάσουν στὴν ἀπάθεια καὶ τὴν πνευματικὴ γνώση μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴ καὶ κατὰ Θεὸν φροντίδα καὶ ἀφοσίωση, ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη· «ἀπαλαγεῖτε ἀπὸ κάθε ἄλλη φροντίδα καὶ μάθετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός»¹.

Οἱ βιοτικοὶ ὅμως ἄνθρωποι, δηλαδή οἱ κοσμικοί, καὶ οἱ δῆθεν μοναχοί, ἄς ἀπαλλαγοῦμε τουλάχιστον ἐν μέρει ἀπὸ κάθε ἄλλη μέριμνα, ὅπως οἱ παλαιοὶ δίκαιοι, γιὰ νὰ ἐξετάζουμε προσεκτικὰ τὴν ἄθλια ψυχὴ μας πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσουμε στὴ διόρθωση ἢ τὴν ταπείνωση καὶ ὄχι στὴ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφή μὲ τὴν καθολικὴ ἀγνωσία καὶ τὰ ἁμαρτήματα πού κάνουμε ἀπὸ ἀγνοία ἢ μὲ γνώση. Γιατὶ καὶ ὁ Δαβὶδ ἦταν βασιλιάς, ἀλλὰ κάθε νύχτα ἔβρεχε μὲ τὰ δάκρυα τὸ στρῶμα καὶ τὸ κρεβάτι του² ἀπὸ τὴν αἴσθησι τοῦ

θείου, ὡς φησιν ὁ Ἰώβ, «ἔφριξάν μου αἱ τρίχες», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἡμεῖς οὖν κἂν μέρος τι τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ὥσπερ οἱ βιοτικοί, σχολάσωμεν καὶ ἴδωμεν, τί μέλλομεν ἀπολογήσασθαι τῷ δικαίῳ Κριτῇ ἐν τῇ φρικτῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως! καὶ μερμινήσωμεν περὶ τούτου μάλλον, ὡς ἀναγκαῖον διὰ τὸν φόβον τῆς αἰωνίου κολάσεως καὶ μὴ περὶ τοῦ πῶς ζῆσαι ἔχουσιν οἱ πτωχοὶ καὶ πλουτῆσαι οἱ φιλόανθρωποι καὶ ὅλην ἡμῶν τὴν μέριμναν ἐν τοῖς βιοτικοῖς πράγμασι ποιῶμεν ἀφρόνως, ὡς φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὅτι ἐργάζεσθαι μὲν δεῖ, οὐ μέντοι δὲ μερμινᾶν καὶ τυρβάζειν περὶ πολλῶν, ὡς ἔφη ὁ Κύριος πρὸς τὴν Μάρθαν. Διότι καὶ ἡ μέριμνα τοῦ βίου οὐκ ἔῃ τινα μερμινᾶν περὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς καὶ γινώσκειν πῶς ἔχει, ὥσπερ ὁ σχολάζων καὶ προσέχων ἑαυτῷ, ὡς φησιν ἐν τῷ νόμῳ, «πρόσεχε σεαυτῷ», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ῥητοῦ τούτου ἔγραψεν ὁ Μέγας Βασίλειος λόγον ἀξιάγαστον καὶ πάσης σοφίας μεστόν.

15

ΟΤΙ ΑΔΥΝΑΤΟΝ ΑΛΛΩΣ ΣΩΘΗΝΑΙ,
ΕΙ ΜΗ ΔΙΑ ΠΡΟΣΟΧΗΣ ΑΚΡΙΒΟΥΣ
ΚΑΙ ΤΗΡΗΣΕΩΣ ΝΟΟΣ

Χωρὶς δὲ προσοχῆς καὶ ἐρηγόρσεως τοῦ νοῦς ἀδύνατον σωθῆναι ἡμᾶς καὶ ῥυθθῆναι ἐκ τοῦ διαβόλου, ὡς λέοντος ὠρομένου περιπατοῦντος καὶ ζητοῦντος καταπιεῖν τινα, ὡς φησιν ὁ Δαμασκηνός. Διὰ τοῦτο συχνότερως πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὁ Κύριος ἔλεγε· «γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ὅτι οὐκ οἴδατε», καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ τῆς μνήμης τοῦ θανάτου πᾶσι δι' ἐκείνων προκαταγγέλλων, ἵνα ἔτοιμοι ᾖμεν πρὸς ἀπολογίαν δεκτὴν, τὴν ἐξ ἔργων καὶ προσοχῆς γινομένην. Διότι οἱ μὲν δαίμονες, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰλαρίων, ἄυλοι, ἄυπνοι, καὶ πᾶσαν τὴν μέριμναν ἔχοντες εἰς τὸ πολεμεῖν ἡμᾶς καὶ ἀπολέσαι ἡμῶν τὰς ψυχὰς διὰ λόγου, ἔργου τε καὶ λογισμοῦ, ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως. Ἀλλὰ ποτὲ μὲν περὶ τρυφῆς μερμινῶμεν καὶ δόξης παρερχομένης, ποτὲ δὲ περὶ βιοτικῶν πραγμάτων καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν αἰείποτε· καὶ οὐδὲ κἂν μέρος τι θέλομεν ἔχειν, πρὸς τὸ ἐρευνᾶν ἡμῶν τὸν βίον, ἵνα ἐκ τούτου συνήθειαν λαβεῖν

θείου, ὅπως λέγει ὁ Ἰώβ, «σηκώθηκαν οἱ τρίχες μου»³ καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἔμεῖς λοιπὸν ἅς σχολάσουμε ἀπὸ τὶς μέριμνες τοῦ κόσμου τουλάχιστον κατὰ ἓνα μέρος τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας, ὅπως οἱ βιοτικοί, καὶ ἅς δοῦμε τί θ' ἀπολογηθοῦμε στὸν δίκαιο Κριτὴ κατὰ τὴ φοβερὴ ἡμέρα τῆς κρίσεως, καὶ ἅς φροντίσουμε γι' αὐτὸ περισσότερο σὰν ἀναγκαῖο ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τῆς αἰώνιας κόλασης, καὶ ὄχι γιὰ τὸ πῶς μπορεῖ νὰ ζήσουν οἱ φτωχοὶ καὶ νὰ πλουτίσουν οἱ φιλάνθρωποι, καὶ ἅς μὴ δείχνουμε ἀπερίσκεπτοι ὅλο μας τὸ ἐνδιαφέρον στὰ βιοτικὰ πράγματα, ὅπως λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, γιὰτὶ πρέπει βέβαια νὰ ἐργαζομαστε, ὄχι ὅμως νὰ μεριμνοῦμε καὶ νὰ ἀγωνιοῦμε γιὰ πολλά⁴, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος στὴ Μάρθα. Γιατὶ ἡ μέριμνα τοῦ βίου δὲν ἀφήνει κάποιον νὰ φροντίζει γιὰ τὴ δική του ψυχὴ καὶ νὰ γνωρίζει σὲ ποιά κατάσταση εἶναι, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἀπομακρύνει τὶς κοσμικὲς μέριμνες καὶ προσέχει τὸν ἑαυτό του, ὅπως λέγει στὸ νόμο, «πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου»⁵, καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ γιὰ τὸ ρητὸ αὐτὸ ἔγραψε ὁ Μέγας Βασίλειος ἓνα λόγο ἀξιοθαύμαστο καὶ γεμάτο ἀπὸ κάθε σοφία.

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΔΥΝΑΤΟ ΝΑ ΣΩΘΟΥΜΕ ΑΛΛΙΩΣ,
ΠΑΡΑ ΜΟΝΟ ΜΕ ΑΚΡΙΒΗ ΠΡΟΣΟΧΗ
ΚΑΙ ΦΥΛΑΞΗ ΤΟΥ ΝΟΥ

Χωρὶς προσοχὴ καὶ ἐγρήγορη τοῦ νοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ σωθοῦμε καὶ νὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τὸ διάβολο, ποὺ σὰν λεοντὰρι ὠρύεται καὶ τριγυρίζει γιὰ νὰ βρεῖ κάποιον νὰ τὸν καταπιεῖ¹, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός. Γι' αὐτὸ πολὺ συχνὰ ἔλεγε ὁ Κύριος στοὺς μαθητὲς του· «ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεστε, γιὰτὶ δὲν γνωρίζετε»² καὶ τὰ ἐξῆς. Μ' αὐτὰ προαναγγέλλει σὲ ὅλους γιὰ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου, γιὰ νὰ ἐτοιμασθοῦμε γιὰ ἀπολογία εὐπρόσδεκτη, ποὺ γίνεται ἀπὸ ἔργα καὶ προσοχή. Γιατὶ, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰλαρίων, οἱ δαίμονες εἶναι ἀυλοὶ, ἄυπνοι καὶ ἔχουν ὅλη τους τὴ φροντίδα στὸ νὰ μᾶς πολεμοῦν καὶ νὰ καταστρέψουν τὶς ψυχές μας μὲ λόγο καὶ ἔργο καὶ λογισμό, ἐνῶ ἔμεῖς δὲν εἴμαστε τέτοιοι. Ἄλλ' ἄλλοτε μεριμνοῦμε γιὰ ἀπόλαυση καὶ δόξα ποὺ παρέρχεται, καὶ ἄλλοτε γιὰ πράγματα βιοτικὰ καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα, καὶ δὲν θέλουμε νὰ διαθέσουμε ἔστω καὶ λίγο καιρὸ γιὰ νὰ ἐξετάζουμε τὴ ζωὴ μας, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συνηθίσει μ' αὐτὸ ὁ νοῦς

1. Α' Πέτρ. 5, 8.

2. Ματθ. 26, 41· 24, 42.

δυνηθῆ ὁ νοῦς, καὶ δίχα σχολῆς πολλάκις προσέχειν ἑαυτῷ, φησὶν ὁ Σολομών, «ὅτι μέσον πολλῶν παγίδων διαβαίνεις», περὶ ὧν ὁ Χρυσόστομος ἔγραψε, σαφηνίζων τί εἰσιν αὐταὶ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ σοφίας πληρεστάτης.

5 Ὁ δὲ Κύριος, πᾶσαν μέριμναν περικόψαι βουλόμενος, καὶ αὐτὴν τὴν τροφήν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν καταφρονεῖν ἡμᾶς ἐκέλευσεν, ἵνα μίαν μέριμναν ἔχωμεν, τὸ πῶς σωθῆναι ὡς δορκὰς ἐκ βρόχου καὶ ὥσπερ ὄρνεον ἐκ παγίδος, καὶ ἵνα φθάσωμεν εἰς τὴν τοῦ ζώου τούτου ὀξυδερκίαν καὶ τὴν ὀρνέου ὑψιπέτειαν διὰ τῆς ἀμεριμνίας.

10 Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι βασιλεὺς πέλων ὁ Σολομών ταῦτα ἔλεγε καὶ ὁ τούτου πατὴρ ὡσαύτως λέγων καὶ ποιῶν, καὶ μετὰ τοσαύτης προσοχῆς καὶ ἀγώνων πολλῶν ἐν πάσῃ σοφίᾳ τε καὶ ἀρετῇ ὄντες, μετὰ τοσαῦτα χαρίσματα καὶ ἐμφάνειαν Θεοῦ, ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, φεῦ, ἐνικήθησαν, ὥστε ὁ μὲν ἐφάπαξ μοιχείαν καὶ φόνον ἐθρήνη-

15 σεν, ὁ δὲ ἐν τοσούτοις δεινοῖς περιέπεσεν. Ἐρα οὐκ ἔστι τοῦτο τρόμου γέμον καὶ φρίκης τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, ὡς φασιν ὁ τε τῆς Κλίμακος καὶ ὁ ἀσκητῆς Φιλήμων; Πῶς ἄρα οὐ φρίσσομεν καὶ φεύγομεν τὸν περισπασμὸν τοῦ βίου, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, οἱ μὴδὲν ὄντες, ἀλλ' ὡς ἄλογα ἀναισθητοῦμεν; Καὶ εἴθε ὡς τὰ ἄλογα τὴν φύ-

20 σιν ὁ ἄθλιος ἐφύλαξα, ὅτι ὁ κύων κρείττων μου ἐστί, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΤΙ ΟΙ ΒΟΥΛΟΜΕΝΟΙ ΙΔΕΙΝ ΕΑΥΤΟΥΣ ΕΝ ΠΟΙΩ
ΤΡΟΠΩ ΕΙΣΙΝ, ΟΥΚ ΑΛΛΩΣ, ΑΛΛ' Ἡ ΔΙΑ ΤΗΣ
ΦΥΓΗΣ ΤΩΝ ΟΙΚΕΙΩΝ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΥ
ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΚΑΙ ΗΣΥΧΙΑΣ, ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ
ΟΙ ΕΜΠΑΘΕΙΣ

25

Εὶ οὖν βουλόμεθα ἰδεῖν ἑαυτούς, ἐν ποίῳ θανατηφόρῳ τρόπῳ ἐσμέν, φύγωμεν τὰ οἰκειὰ θελήματα καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα, καὶ διὰ τῆς φυγῆς τῶν πάντων σχολάσωμεν ἐμπόνως εἰς τὴν μακαρίαν καὶ κατὰ Θεὸν σχολήν, ζητοῦντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἕ-

30 καστος ἐν τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν, εἴτε ἐν ὑποταγῇ τελείᾳ ψυχῆς τε καὶ σώματος, εἴτε εἰς τὴν πανύμνητον διαγωγὴν τῶν ἀγγέ-

3. Σοφ. Σειράχ 9, 13.

5. Β' Βασ. κεφ. 11-12.

4. Παροιμ. 6, 5.

5. Γ' Βασ. 11, 9.

πολλές φορές νὰ προσέχει τὸν ἑαυτὸ του καὶ χωρὶς προσπάθεια· γιατί λέγει ὁ Σολομών, «ὅτι περιπατᾷς ἀνάμεσα σὲ πολλές παγίδες»³, γιὰ τίς ὁποῖες ἔγραψε ὁ Χρυσόστομος ἐξηγώντας τί εἶναι αὐτές, μὲ πολλή ἀκρίβεια καὶ ὑπερβολικὴ σοφία.

Ὁ Κύριος ὁμως, θέλοντας νὰ περικόψει κάθε μέριμνα, πρόσταξε νὰ περιφρονοῦμε καὶ τὴν ἴδια τὴν τροφή καὶ τὴν ἐνδυμασία, γιὰ νὰ ἔχουμε μία μέριμνα, τὸ πῶς νὰ σωθοῦμε, ὅπως τὸ ζαρκάδι ἀπὸ τὸ βρόχο καὶ ὅπως τὸ πουλι ἀπὸ τὴν παγίδα⁴, καὶ νὰ φθάσουμε στὴν ὀξυδέρκεια τοῦ ζώου αὐτοῦ καὶ στὸ πέταγμα στὰ ὕψη τοῦ πτηνοῦ μὲ τὴν ἀμεριμνησία. Καὶ τὸ θαυμαστὸ βέβαια εἶναι ὅτι αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὁ Σολομών ἂν καὶ ἦταν βασιλιάς· ἐπίσης καὶ ὁ πατέρας του ἔλεγε καὶ ἔκανε τὰ ἴδια, καὶ παρ' ὅλη τὴ μεγάλη προσοχὴ καὶ τοὺς πολλοὺς ἀγῶνες τοὺς μὲ κάθε σοφία καὶ ἀρετὴ, ὕστερα ἀπὸ τόσα χαρίσματα καὶ τὴ φανέρωση τοῦ Θεοῦ, ἀλλοίμονο, νικῆθηκαν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ὥστε ὁ ἓνας θρήνησε τὴν ἴδια στιγμή γιὰ μοιχεία καὶ φόνο⁵, ἐνῶ ὁ ἄλλος περιέπεσε σὲ τόσα δεινά⁶. Ἄραγε δὲν εἶναι αὐτὸ γεμάτο ἀπὸ τρόμο καὶ φρίκη γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν νοῦ, ὅπως λέγουν καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καὶ ὁ ἀσκητὴς Φιλήμων; Πῶς λοιπὸν δὲν φρίττουμε καὶ δὲν ἀποφεύγουμε τὸν περισπασμὸ τοῦ βίου, ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας μας, ἐμεῖς ποὺ δὲν εἴμαστε τίποτε, ἀλλὰ γινόμαστε ἀναίσθητοι σὰν τὰ ἄλογα ζῶα; Καὶ μακάρι ἐγὼ ὁ ἄθλιος νὰ φύλαγα τὴ φύση μου σὰν τὰ ἄλογα ζῶα, γιατί ὁ σκύλος εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ μένα, καὶ τὰ λοιπά.

ΟΤΙ, ΟΣΟΙ ΘΕΛΟΥΝ ΝΑ ΔΟΥΝ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥΣ ΣΕ ΠΟΙΑ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ, ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΝ ΑΛΛΙΩΣ,
ΠΑΡΑ ΜΟΝΟ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ ΤΟΥΣ
ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕ ΥΠΟΤΑΓΗ ΚΑΙ ΗΣΥΧΙΑ,
ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΟΙ ΕΜΠΑΘΕΙΣ

Αν λοιπὸν θέλουμε νὰ δοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας σὲ ποιά θανατηφόρα κατὰστασι βρισκόμαστε, ἄς ἀποφύγουμε τὰ θελήματά μας καὶ τὰ πράγματα τῆς ζωῆς αὐτῆς, καὶ μὲ τὴν ἀποφυγὴ τῶν πάντων ἄς συγκεντρώσουμε τὴ φροντίδα μας μὲ κόπο στὴ μακάρια καὶ κατὰ Θεὸν μέριμνα, ζητώντας ὁ καθένας τὴ δική του ψυχὴ στὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, εἴτε μὲ τέλεια ὑποταγὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, εἴτε στὴν πανύμνητη διαγωγὴ τῶν ἀγγέλων, τὴν ἡσυχία, ὅσοι εἴμαστε

λων ἡσυχίαν, οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς μάλιστα καὶ οἱ ἀκρατεῖς ὄντες περὶ τὰς οἰκειάς ὀρέξεις μικράς τε καὶ μεγάλας.

«Κάθου», φησὶν, «εἰς τὸ κελλίον σου καὶ αὐτὸ σε πάντα διδάξει». Καὶ πάλιν «ἡσυχία ἐστὶν ἀρχὴ καθάρσεως ψυχῆς», ὡς φησιν ὁ
 5 *Μέγας Βασίλειος*. Καὶ ὁ *Σολομών*· «περισπασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων», φησί, «τὸ περισπᾶσθαι ἐν τοῖς ματαίοις», ἵνα μὴ ἐκ τῆς ἀλόγου καὶ ἐμπαθοῦς ἀργίας ἐκκλίνωσιν εἰς τὰ χείρονα δηλαδή. Ὁ δὲ τῶν ἀμφοτέρων κρημνῶν, Θεοῦ χάριτι, ὀνσθεῖς καὶ μοναχὸς γενέσθαι καταξιωθεῖς, φέρων τε τὸ ἀγγελο-
 10 εἰδὲς σχῆμα καὶ μοναδικόν, ὥστε ἐκ τούτου μίμημα Θεοῦ τοῦ μόνου, κατὰ τὸ δυνατόν, ἔργῳ καὶ λόγῳ φανῆναι, ὡς φησιν ὁ *Μέγας Διονύσιος*, πῶς οὐκ ὀφείλει σχολάζειν αἰεὶ καὶ τῷ κῆ προσέχειν ἐν παντὶ ἐπιτηδεύματι, καὶ ἔχειν μελέτην τινὰ διηνεκῆ κατὰ Θεόν, πρὸς τὴν κατάστασιν ἣν ἔφθασεν, ὡς φασιν οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὃ τε Ἐφραὶμ
 15 καὶ οἱ λοιποὶ, πρὸς τοὺς ἀρχαρίους; Ὁ μὲν τὸν ψαλμὸν ἔχειν ἐπὶ τὰ χεῖλη, ὁ δὲ τὸν στίχον· καὶ ἕτεροι τῷ κῆ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ τροπαρίοις προσέχειν φάσκοντες, τοὺς μήπω καταξιωθέντας ἔτι ἐλθεῖν εἰς θεωρίαν τινά, ἧγουν γνῶσιν, ἵνα μηδὲ ἄλλως ἐκτὸς μελέτης τινὸς εὐρίσκηταί τις, εἴτε ἐργαζόμενος, εἴτε ὀδεύων, εἴτε ἀνακλινόμενος, πρὸ
 20 τοῦ ὑπνῶσαι, ἀλλ' ἅμα τῷ πληρῶσαι τὸν ὠρισμένον αὐτῷ κανόνα, εὐθύς τὸν νοῦν εἰς τινὰ μελέτην κλειῖσαι δεῖ, ἵνα μὴ, ἀργὸν ἐκ θείας μνήμης εὐρῶν ὁ ἐχθρὸς, προσβάλη τὰ αὐτὰ δεινά.

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς πάντας εἴρηται. Ὅταν δέ τις διὰ πολλῶν ἀγώνων, σωματικῶν τε ἀρετῶν φημι καὶ ψυχικῶν, εἰς ἐργασίαν
 25 πνευματικῆν, ἧγουν νοητῆν, χάριτι Χριστοῦ, ἀνελθεῖν δυνηθῆ νοερῶς, πρὸς τὸ πενθηῆσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ὀφείλει τὴν φέρουσαν τὰ ἐπίπονα δάκρυα ἔννοιαν, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ φυλάττειν, ὡς φησιν ὁ τῆς *Κλίμακος*, ἄχρις ἂν τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἀναχωρῆ οἰκονομικῶς, διὰ τὴν ἔπαρσιν δηλαδή. Τὸ μὲν πῦρ ἐστὶν ὁ καρδιακὸς πό-
 30 νος καὶ ἡ θερμὴ πίστις, τὸ δὲ ὕδωρ τὰ δάκρυα. Οὐ πᾶσι δὲ ταῦτα δέδοται, φησὶν ὁ *Μέγας Ἀθανάσιος*, ἀλλὰ τοῖς ὁρᾶν καταξιωθεῖσι τὰ πρὸ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινά, διὰ τῆς περὶ τῶν τοιούτων

ἀκόμη προσηλωμένοι στὰ πάθη καὶ ἀκρατεῖς στὴ ὀρέξεις μας, μικρὲς καὶ μεγάλες.

«Κάθισε», λέγει, «στὸ κελλί σου καὶ αὐτὸ θὰ σοῦ τὰ διδάξει ὅλα». Καὶ πάλι· «ἡ ἡσυχία εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς καθαρῆς τῆς ψυχῆς», ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. Καὶ ὁ Σολομών λέγει· «ὁ Θεὸς παραχώρησε πονηρὸ περισπασμὸ στοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ καταγίνονται αὐτοὶ μὲ τὰ μάταια»¹, δηλαδή, γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὰ χειρότερα ἀπὸ τὴν ἄλογη καὶ ἐμπαθὴ ἀργία. Ἐκεῖνος ὅμως πού μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ γλύτωσε ἀπὸ τοὺς δύο γκρεμοὺς καὶ ἀξιώθηκε νὰ γίνεῖ μοναχὸς καὶ φέρει τὸ ἀγγελικὸ καὶ μοναδικὸ σχῆμα, ὥστε ἀπ' αὐτὸ νὰ φανεῖ μὲ ἔργα καὶ λόγια ὅτι μιμεῖται, κατὰ τὸ δυνατό, τὸν μόνο Θεό, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, πῶς δὲν ὀφείλει νὰ εἶναι πάντοτε ἀφοσιωμένος στὸν Θεὸ καὶ μὲ τὸ νοῦ του νὰ προσέχει σὲ κάθε ἔργο καὶ νὰ ἀσχολεῖται διαρκῶς μὲ τὴν κατὰ Θεὸν μελέτη, σύμφωνα μὲ τὴν κατάσταση στὴν ὁποία ἔφθασε, ὅπως λέγουν οἱ ἅγιοι πατέρες, καὶ ὁ Ἐφραίμ καὶ οἱ λοιποὶ, πρὸς τοὺς ἀρχάριους; Ὁ ἕνας λέγοντας νὰ ἔχει ὁ ἀρχάριος τὸν ψαλμὸ στὰ χεῖλη του, ὁ ἄλλος τὸ στίχο, καὶ ἄλλοι νὰ ἔχουν στραμμένο τὸ νοῦ τους στοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ τροπάρια, ὅσοι δὲν καταξιώθηκαν ἀκόμη νὰ φθάσουν σὲ κάποια θεωρία, δηλαδή γνώση, γιὰ νὰ μὴ βρῖσκεται κανεὶς ἔξω ἀπὸ κάποια μελέτη, εἴτε ἐργάζεται, εἴτε βαδίζει, εἴτε ξαπλώνει πρὶν νὰ κοιμηθεῖ· ἀλλὰ, μόλις ἐκπληρώσει τὸν ὀρισμένο γι' αὐτὸν κανόνα, ἀμέσως πρέπει νὰ στρέψει τὸ νοῦ του σὲ κάποια μελέτη, γιὰ νὰ μὴν τὸν βρεῖ ὁ ἐχθρὸς ἀργὸ ἀπὸ τὴ θεία μνήμη καὶ τὸν προσβάλει μὲ τὰ ἴδια δεινά.

Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν λεχθεῖ γιὰ ὅλους. Ὅταν ὅμως κάποιος μὲ πολλοὺς ἀγῶνες, ἐννοῶ μὲ σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετές, μπορέσει νὰ ἀνεβεῖ νοερὰ, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, σὲ ἐργασία πνευματικὴ, δηλαδή νοητὴ, γιὰ νὰ πενθήσει τὴν ψυχὴ του, ὀφείλει νὰ φυλάττει τὴν ἐννοια πού φέρνει τὰ ἐπίπονα δάκρυα σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὥσπου ἀπὸ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ νὰ ὑποχωρήσουν ἡ φωτιὰ καὶ τὸ νερό, δηλαδή γιὰ τὴν ἔπαρση. Ἡ φωτιὰ βέβαια εἶναι ὁ πόνος τῆς καρδιᾶς καὶ ἡ θερμὴ πίστη, ἐνῶ τὸ νερὸ τὰ δάκρυα. Ὅμως αὐτὰ δὲν ἔχουν δοθεῖ σὲ ὅλους, λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ἀλλὰ σὲ ὅσους καταξιώθηκαν νὰ βλέπουν τὰ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὰ μετὰ τὸ θάνατο δεινὰ μὲ τὸ νὰ θυμοῦνται αὐτὰ διαρκῶς στὴν ἡσυχία,

διηνεκουῖς μνήμης ἐν ἡσυχίᾳ, ὡς φησιν Ἡσαΐας, «τὸ οὐ̅ς ἡσυχαστοῦ ἀκούει ἐξαΐσια»· καὶ πάλιν, «σκολάσατε καὶ γνῶτε».

Αὕτη γὰρ μόνη τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ γεννᾷν πέφυκεν, ὡς μάλιστα βοηθῆσαι δυναμένη καὶ τοῖς λίαν ἐμπαθέσι καὶ ἀσθενεστέροις, 5 διὰ τῆς ἀπερισπάστου διαγωγῆς καὶ φυγῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν σκοτιζουσῶν τὸν νοῦν συντυχιῶν καὶ μερμινῶν, οὐ μόνον τῶν βιοτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μηδαμινῶν καὶ τῶν δοκουμένων ἀναμαρτήτων, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, «μικρὰ θριξ̅ ἐτάραξεν ὀφθαλμόν», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «μὴ νομίζης ὅτι τὸ ἔχειν χρυσίον ἢ ἀργύ- 10 ριον μόνον ἐστὶ φιλαργυρία, ἀλλ' εἴ τινα δ' ἂν ὁ λογισμὸς πρόσκηται». Καὶ ὁ Κύριός φησιν· «ὅπου ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδιά ὑμῶν»· εἴτε ἐν τοῖς θείοις, εἴτε ἐν τοῖς γήινοις πράγμασι καὶ νοήμασι. Διὰ τοι τοῦτο πᾶσι μὲν προσήκει ἡ ἀμερμινία καὶ τὸ κατὰ Θεὸν σχολάζειν, εἴτε ἐκ μέρους οἱ βιοτικοί, ὡς εἴρηται, ἵνα κατὰ 15 μικρὸν ἔλθωσιν εἰς φρόνησιν καὶ γνῶσιν πνευματικὴν, εἴτε οἱ δυναμένοι ὀλοκλήρως σχολάζειν καὶ πᾶσαν μέρμιναν ἔχειν, εὐαρεστῆσαι Θεῶ, ἵνα ἴδῃ ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσιν αὐτῶν καὶ χαρίσῃται αὐτοῖς τὴν ἀνάπαυσιν διὰ τῆς πνευματικῆς γνώσεως καὶ φθάσαι αὐτοὺς ποιήσῃ εἰς τὸ μελετᾶν τὴν πρώτην θεωρίαν, πρὸς τὸ κτήσασθαι 20 συντρομμὸν ψυχῆς ἀμύθητον καὶ γενέσθαι τῷ πνεύματι πτωχοί. Καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν εἰς τὰς λοιπὰς θεωρίας ἀνάγων αὐτούς, τῆς τῶν μακαρισμῶν φυλακῆς καταξιώσει αὐτούς, ἄχρις ἂν εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν φθάσωσιν, ἧτις ἐστὶ τόπος Θεοῦ, φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖλος, λαβὼν τὴν χρῆσιν ἐκ τοῦ ψαλτηρίου· «καὶ ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ 25 τόπος αὐτοῦ».

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΚΤΩ ΝΟΗΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ

Αὶ δὲ πνευματικαὶ θεωρίαι, ὡς οἶμαι, ὀκτώ εἰσι. Καὶ αἱ μὲν ἑπτὰ τοῦ αἰῶνος τούτου εἰσὶν, ἡ δὲ ὀγδόη τοῦ μέλλοντος αἰῶνός ἐστιν ἐργασία, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ.

30 Πρώτη οὖν ἐστὶν ἡ γνῶσις τῶν τοῦ βίου τούτου θλίψεων καὶ πειρασμῶν, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Δωρόθεος, καὶ πᾶσαν λυπεῖται ζημίαν, ἣν ἔπαθεν ἡ ἀνθρώπινος φύσις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

2. Ἰωβ 4, 12.

3. Ψαλμ. 45, 11.

4. Ψαλμ. 6. 21.

ὅπως λέγει ὁ Ἡσαΐας, «τὸ αὐτὶ τοῦ ἡσυχαστῆ ἀκούει τὰ παράδοξα»², καὶ ἐπίσης, «σκολάσατε καὶ γνωρίσατε»³.

Γιατὶ αὐτὴ μόνη γεννᾷ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ βοηθήσει πέρα πολὺ καὶ τοὺς ὑπερβολικὰ ἔμπαθεῖς καὶ ἀσθενέστερους, μὲ τὴν ἀπερίσπαστη διαγωγὴ καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν συναντήσεων καὶ τῶν φροντίδων ποὺ σκοτίζουν τὸ νοῦ, ὄχι μόνον τῶν βιοτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσήμαντων καὶ ἐκείνων ποὺ φαίνονται ἀγνές. Ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, «μὰ μικρὴ τρίχα προκαλεῖ ταραχὴ στὸ μάτι», καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «μὴ νομίζεις ὅτι φιλαργυρία εἶναι μόνον τὸ νὰ ἔχει κανεὶς χρυσάφι ἢ ἀσήμι, ἀλλὰ ὅτιδήποτε στὸ ὁποῖο βρίσκεται προσκολλημένη ἡ σκέψη». Καὶ ὁ Κύριος λέγει· «ὅπου εἶναι ὁ θησαυρός σας, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ ἡ καρδιὰ σας»⁴, εἴτε στὰ θεῖα εἴτε στὰ γήινα πράγματα καὶ νοήματα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σὲ ὅλους ἀρμόζει ἡ ἀμεριμνησία καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ἀφοσίωση· εἴτε ἐν μέρει οἱ βιοτικοί, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, γιὰ νὰ ἔρθουν σιγὰ-σιγὰ σὲ φρόνηση καὶ γνώση πνευματικὴ· εἴτε ὅσοι μποροῦν νὰ εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀφοσιωμένοι στὸν Θεὸ καὶ νὰ καταβάλουν κάθε φροντίδα γιὰ νὰ εὐαρεστήσουν τὸν Θεὸ, γιὰ νὰ δεῖ ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσή τους καὶ νὰ τοὺς χαρίσει τὴν ἀνάπαυση μὲ τὴν πνευματικὴ γνώση, καὶ νὰ τοὺς βοηθήσει νὰ φθάσουν στὴ μελέτη τῆς πρώτης θεωρίας (γνώσης), γιὰ ν' ἀποκτήσουν ἀνέκφραστη συντριβὴ ψυχῆς καὶ νὰ γίνουν φτωχοὶ στὸ πνεῦμα⁵. Καὶ ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ἀνεβάζοντας αὐτοὺς καὶ στὶς ὑπόλοιπες θεωρίες, νὰ τοὺς καταξιώσει νὰ φυλάξουν τοὺς μακαρισμοὺς, μέχρι ποὺ νὰ φθάσουν στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν, ἡ ὁποία εἶναι ὁ τόπος τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος, δανειζόμενος τὰ λόγια ἀπὸ τὸ ψαλτήρι· «εἰρήνη ἐπικράτησε στὸν τόπο του»⁶.

ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΚΤΩ ΝΟΗΤΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Οἱ πνευματικὲς θεωρίες, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι ὀκτώ. Καὶ οἱ ἑπτὰ βέβαια εἶναι αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἐνῶ ἡ ὀγδόη εἶναι ἐργασία τῆς μέλλουσας ζωῆς, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ.

Πρώτη λοιπὸν εἶναι ἡ γνώση τῶν θλίψεων καὶ τῶν πειρασμῶν αὐτῆς τῆς ζωῆς, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, καὶ ἡ λύπη γιὰ κάθε ζημία ποὺ ἔπαθε ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

5. Ματθ. 5, 5.

6. Ψαλμ. 75, 3.

Δευτέρα, ἡ γνῶσις τῶν ἡμετέρων πταισμάτων καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν πατέρων.

Τρίτη, ἡ γνῶσις τῶν πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινῶν,
5 ὡς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς.

Τετάρτη, ἡ κατανόησις τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαγωγῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων, μαρτύρων τε καὶ ὁσίων πατέρων τὰ ἔργα καὶ λόγια.

Πέμπτη, ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων φύσεώς τε καὶ ἀλλοιώσεως,
10 ὡς φασιν οἱ ἅγιοι πατέρες, ὃ τε Γρηγόριος καὶ ὁ Δαμασκηνός.

Ἑκτη, ἡ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδή ἡ γνῶσις καὶ κατανόησις τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ

Ἑβδόμη, ἡ κατανόησις τῶν νοητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

Ἐγδόμη, ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις, ἡ λεγομένη Θεολογία.

15 Αὗται οὖν αἱ ὀκτῶ θεωρίαι. Αἱ μὲν τρεῖς πρόπουσι τῷ ἔτι πρακτικῷ, ἵνα διὰ πολλῶν δακρύων καὶ πικρῶν καθάραι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκ πάντων τῶν παθῶν δυνηθῆ, καὶ κατὰ χάριν δέχεται παρὰ Θεοῦ τὰς λοιπὰς.

Αἱ δὲ πέντε τῷ θεωρητικῷ, ἥτοι γνωστικῷ, διὰ τὸ καλῶς τὰς τε
20 σωματικὰς πράξεις καὶ ἠθικὰς, δηλαδή ψυχικὰς, φυλάττειν καὶ ποιεῖν αἰεὶ, ἐξ ὧν τῆς τῶν τοιούτων αἰσθήσεως ἐναργῶς κατάξιουται καὶ νοερῶς. Ἀπὸ γὰρ τῆς πρώτης λαμβάνει τὴν ἀρχὴν τῆς γνώσεως ὁ πρακτικός, καὶ ὅσον ἔκτοτε ἐπιμελεῖται τὴν ἐργασίαν καὶ ἐν τοῖς διδομένοις αὐτῷ νοήμασι μελετᾷ καὶ προκόπτει ἐν αὐτοῖς, ἄχρις ἂν
25 εἰς ἕξιν τῶν τοιούτων ἔλθοι καὶ οὕτως αὐτομάτως ἡ ἄλλη γνῶσις ἔρχεται ἐν τῷ νοῖ. Ὡσαύτως καὶ αἱ λοιπαί.

Ἄλλ' ἵνα εὐδηλον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐκ μέρους ἐρῶ, εἰ καὶ οὐ δύναμαι λέγειν, περὶ ἐκάστης θεωρίας καὶ τί εἰσι τὰ κατανοούμενα καὶ λεγόμενα, ἵνα ἀφορμὴν εὐρωμεν πρὸς τὸ γνῶναι ἡμᾶς, τὸ
30 πῶς ὀφείλομεν ποιεῖν, ὅταν ἡ χάρις ἀρχηται ἀνοίγειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς εἰς τὸ κατανοεῖν καὶ ἐκπλήττεσθαι ἐκ τῶν νοημάτων καὶ ῥημάτων τῶν δυναμένων οἰκῆσαι ἐν ἡμῖν τὸν φόβον, ὡς προεῖρηται, ἥτοι τὸν συντρομμὸν τῆς ψυχῆς.

Δεύτερη, ἡ γνώση τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὁ ἅγιος Ἰσαάκ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς πατέρες.

Τρίτη ἡ γνώση τῶν πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τῶν μετὰ τὸ θάνατο δεινῶν, ὅπως λέγεται στὶς θεῖες Γραφές.

Τέταρτη, ἡ κατανόηση τοῦ τρόπου ζωῆς στὸν κόσμο αὐτὸν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του, καθὼς καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων τῶν ἄλλων ἁγίων, μαρτύρων καὶ ὁσίων πατέρων.

Πέμπτη, ἡ γνώση τῆς φύσης καὶ τῆς ἀλλοίωσης τῶν πραγμάτων, ὅπως λέγουν οἱ ἅγιοι πατέρες καὶ ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Δαμασκηνός.

Ἑκτη, ἡ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδή ἡ γνώση καὶ ἡ κατανόηση τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

Ἑβδόμη, ἡ κατανόηση τῶν νοητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

Ἰογδόη, ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ, ἡ λεγόμενη Θεολογία.

Αὐτὲς λοιπὸν εἶναι οἱ ὀκτὼ θεωρίες (γνώσεις). Οἱ τρεῖς ταιριάζουν σ' αὐτὸν ποῦ ἀκόμη εἶναι πρακτικός, γιὰ νὰ μπορέσει μὲ τὰ πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυα νὰ καθαρίσει τὴν ψυχὴ του ἀπ' ὅλα τὰ πάθη, καὶ κατὰ χάρη δέχεται ἀπὸ τὸν Θεὸ τις ὑπόλοιπες.

Οἱ ἄλλες πέντε ταιριάζουν στὸν θεωρητικό, δηλαδή στὸν γνωστικό, ἐπειδὴ φυλάγει καὶ ἐκτελεῖ καλὰ πάντοτε καὶ τις σωματικὲς καὶ τις ἠθικὲς πράξεις, δηλαδή τις ψυχικὲς, ἀπὸ τις ὁποῖες καταξιώνεται νὰ γνωρίσει αὐτὲς μὲ σαφήνεια καὶ νοερά. Γιατὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ὁ πρακτικὸς λαμβάνει τὴν ἀρχὴ τῆς γνώσης, καὶ στὴ συνέχεια φροντίζει τὴν ἐργασία καὶ μελετᾷ τὰ νοήματα ποῦ τοῦ δίνονται καὶ προκόβει σ' αὐτὰ, μέχρι νὰ φθάσει στὴν κατοχὴ τους, καὶ ἔτσι αὐτόματα ἔρχεται σὸ νοῦ ἢ ἄλλη γνώση. Ἔτσι ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τις ὑπόλοιπες θεωρίες.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ σαφέστερο τὸ λεγόμενο, θὰ μιλήσω, ἂν καὶ δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω, ξεχωριστὰ γιὰ κάθε μία θεωρία, καὶ τί εἶναι αὐτὰ ποῦ κατανοοῦνται καὶ λέγονται, γιὰ νὰ βροῦμε ἀφορμὴ νὰ γνωρίσουμε πῶς πρέπει νὰ ἐνεργοῦμε, ὅταν ἡ χάρη ἀρχίζει ν' ἀνοίγει τὰ μάτια τῆς ψυχῆς γιὰ νὰ κατανοεῖ καὶ νὰ θαυμάζει ἀπὸ τὰ νοήματα καὶ τὰ λόγια ποῦ μποροῦν νὰ ἐγκαταστήσουν μέσα μας τὸ φόβο, ὅπως ἔχει λεχθεῖ προηγουμένως, δηλαδή τὴ συντριβὴ τῆς ψυχῆς.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΔΗΛΩΣΙΣ
ΚΑΙ ΟΠΩΣ ΔΕΙ ΑΡΕΑΣΘΑΙ ΤΑΥΤΗΣ

Πρώτη γνῶσις, δι' ἧς δίδονται αἱ λοιπαὶ τῷ προαιρουμένῳ. Ὁ οὖν καταξιωθεὶς εἰς ταύτην ἐλθεῖν, οὕτω ποιεῖν ὀφείλει, καθί-
5 σαι κατὰ ἀνατολάς, ὥσπερ ποτὲ ὁ Ἀδάμ, καὶ μελετᾶν οὕτως «ἐκά-
θισεν Ἀδάμ τότε καὶ ἔκλαυσεν ἀπέναντι τῆς τρυφῆς τοῦ Παραδεί-
σου, χερσὶ τύπτων τὰς ὄψεις καὶ ἔλεγεν· ἐλεῆμον, ἐλέησόν με τὸν
παραπεσόντα». Ὡσαύτως καὶ τὸν ἄλλον οἶκον «ιδὼν Ἀδάμ τὸν
ἄγγελον ὠθήσαντα καὶ κλείσαντα τὴν τοῦ θεοῦ κήπου θύραν, ἀνε-
10 στέναξε μέγα καὶ ἔλεγεν· ἐλεῆμον, ἐλέησόν με τὸν παραπεσόν-τα».
Ἐπειτα κατανοῶν τὰ γινόμενα, τότε ἄρχεται τὸν θρηνον οὕτω, στε-
νάζων ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ σείων τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, λέγει μετὰ
πόνου καρδίας

«Οἴμοι τῷ ἁμαρτωλῷ, τί ἔπαθον; Οἴμοι, τί ἤμην καὶ τί γέγονα;
15 Οἴμοι, τί ἀπώλεσα καὶ τί εὔρον; Ἀντὶ τοῦ Παραδείσου τὸν φθαρτὸν
τοῦτον κόσμον ἀντὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς μετὰ ἀγγέλων διαγωγῆς, τὸν
διάβολον καὶ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας ἀντὶ τῆς ἀναπαύσεως, τὸν
κόπον ἀντὶ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς χαρᾶς, τὴν τοῦ κόσμου θλίψιν
καὶ λύπην ἀντὶ τῆς εἰρήνης καὶ ἀλήκτου εὐφροσύνης, τὰς ἀδικίας
20 καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀπαθείας, τὴν πονη-
ρίαν καὶ τὰ πάθη ἀντὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς εἰς Θεὸν οἰκειώσεως, τὴν
ἀγνωσίαν καὶ τὴν ἐξορίαν ἀντὶ τῆς ἀμεριμνίας καὶ ἐλευθερίας, τὴν
πολυμέρινον ζωὴν καὶ κακίστην δουλείαν.

«Οἴμοι, οἴμοι· πῶς βασιλεὺς ἐκτίσθην καὶ δοῦλος τοῖς πάθεσιν
25 ἐν τῇ ἀφροσύνῃ μου γέγονα! οὐαὶ μοι τῷ ἀθλίῳ, πῶς ἀντὶ ζωῆς τὸν
θάνατον ἐσπασάμην διὰ τῆς παρακοῆς! αἶ, αἶ, οἴμοι, οἴμοι· τί ἔπα-
θον ὁ ταλαίπωρος τῇ ἀβουλίᾳ! Τί ποιήσω; Ἐνθεν μάχαι καὶ ἐνθεν
ταραχαί· ἐνθεν νοσήματα καὶ ἐνθεν πειρασμοί· ἐνθεν κίνδυνοι καὶ
ἐνθεν νανάγια· ἐνθεν φόβοι καὶ ἐνθεν λύπαι· ἐνθεν πάθη καὶ ἐνθεν
30 ἁμαρτίαι· ἐνθεν πικρίαὶ καὶ ἐνθεν στενοχωρίαὶ· οὐαὶ μοι τῷ ἀθλίῳ·
τί ποιήσω; ποῦ φύγω; «στενά μοι πάντα», ὡς φησιν ἡ Σωσάννα. Τί

ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΓΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΗΝ ΑΡΧΙΣΕΙ ΚΑΝΕΙΣ

Πρώτη γνώση είναι εκείνη που μέσω αυτής δίνονται και οι λοιπές σε όποιον τις επιθυμεί. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἀξιώθηκε νὰ φθάσει σ' αὐτή, πρέπει νὰ κάνει αὐτό· νὰ καθίσει πρὸς τὴν ἀνατολή, ὅπως κάποτε ὁ Ἀδάμ, καὶ νὰ μελετάει αὐτὰ· «κάθισε ὁ Ἀδάμ τότε καὶ ἔκλαψε ἀπέναντι στὴν τρυφή τοῦ Παραδείσου, χτυπώντας μὲ τὰ χέρια τὸ πρόσωπό του καὶ ἔλεγε· Εὐσπλαχνε, ἐλέησε ἔμένα ποὺ ἔπеса στὴν ἁμαρτία». Ἐπίσης καὶ τὸν ἄλλον οἶκο· «ὅταν εἶδε ὁ Ἀδάμ τὸν ἄγγελο ποὺ ἔσπρωξε καὶ ἔκλεισε τὴν πόρτα τοῦ θείου κήπου, ἀναστέναξε δυνατὰ καὶ ἔλεγε· Εὐσπλαχνε, ἐλέησε ἔμένα ποὺ ἔπеса στὴν ἁμαρτία». Ἐπειτα, κατανοώντας ὅσα ἔγιναν, ἀρχίζει τὸ θρῆνο ἔτσι, στενάζοντας μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ του καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι του λέγει μὲ πόνο καρδιάς.

Ἄλλοίμονο σ' ἔμένα τὸν ἁμαρτωλό, τί ἔπαθα! Ἄλλοίμονο, τί ἤμουν καὶ τί ἔγινα. Ἄλλοίμονο, τί ἔχασα καὶ τί βρῆκα. Ἀντὶ τοῦ Παραδείσου, τὸν φθαρτὸ αὐτὸν κόσμο· ἀντὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συναναστροφῆς μὲ τοὺς ἄγγέλους, τὸν διάβολο καὶ τοὺς ἀκάθαρτους δαίμονες· ἀντὶ τῆς ἀνάπαυσης, τὸν κόπο· ἀντὶ τῆς ἀπόλαυσης καὶ τῆς χαρᾶς, τὴ θλίψη καὶ τὴ λύπη τοῦ κόσμου· ἀντὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀτέλειωτης εὐφροσύνης, τὸ φόβο καὶ τὰ ἐπίπονα δάκρυα· ἀντὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς δικαιοσύνης, τὶς ἀδικίες καὶ τὶς ἁμαρτίες· ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀπάθειας, τὴν κακία καὶ τὰ πάθη· ἀντὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς οἰκειότητος μὲ τὸν Θεό, τὴν ἀγνωσία καὶ τὴν ἔξορία· ἀντὶ τῆς ἀμεριμνησίας καὶ ἐλευθερίας, τὴν πολυμέριμη ζωὴ καὶ τὴν κἀκιστη δουλεία.

Ἄλλοίμονο, ἄλλοίμονο! Πῶς δημιουργήθηκα βασιλιάς, καὶ ἔγινα δοῦλος στὰ παθη μὲ τὴν ἀφροσύνη μου! Ἄλλοίμονο σ' ἔμένα τὸν ἄθλιο, πῶς ἀντὶ γιὰ ζωὴ ἀπέσπασα τὸ θάνατο μὲ τὴν παρακοή! Πῶ- πῶ, ἄλλοίμονο, ἄλλοίμονο! Τί ἔπαθα ὁ ταλαίπωρος μὲ τὴν ἀπερισκεψία! Τί νὰ κάνω; Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὑπάρχουν μάχες καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ταραχές· ἀπὸ ἐδῶ ἀρρώστειες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πειρασμοί· ἀπὸ ἐδῶ κίνδυνοι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ναυάγια· ἀπὸ ἐδῶ φόβοι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ λύπες· ἀπὸ ἐδῶ πάθη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἁμαρτίες· ἀπὸ ἐδῶ πίκρες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στενοχώριες. Ἄλλοίμονο σ' ἔμένα τὸν ἄθλιο· τί νὰ κάνω; ποῦ νὰ φύγω; «Ἀπὸ παντοῦ ὑπάρχει ἀδιέξοδος»¹, ὅπως λέγει ἡ Σωσάννα. Δὲν ξέρω τί νὰ

αἰτήσασθαι οὐκ ἐπίσταμαι· ἂν γὰρ ζωὴν αἰτήσωμαι, φοβοῦμαι τοὺς
 πειρασμοὺς τοῦ θίου καὶ τὰς αὐτοῦ μεταβολὰς καὶ τὰ συναντήματα·
 ὁρῶ τὸν ἄγγελον σαταῆν, τὸν ὡς πρῶτὸν ἐωσφόρον ἀνατέλλοντα, διά-
 βολον γενόμενον καὶ λεγόμενον τὸν πρωτόπλαστον, ἐξόριστον τὸν
 5 Κάιν, ἀδελφοκτόνον τὸν Χαναῆν, κεκατηραμένον τοὺς Σοδομίτας,
 πυρκαύστους τὸν Ἡσαῦ, ἔκπτωτον τοὺς Ἰσραηλίτας, ὀργιζομέ-
 νους τὸν Γιεξῆ καὶ Ἰούδαν τὸν ἀπόστολον, ἐκπτώτους, φιλαργυ-
 ρίαν νοσήσαντας τὸν μέγαν προφήτην καὶ βασιλέα, ἐπὶ δυσὶν ἁμαρ-
 τήμασι πενθοῦντα τὸν Σολομῶντα μετὰ τῆς τοιαύτης σοφίας, ἔκ-
 10 πτωτον τοὺς ἐκ τῶν ἑπτὰ Διακόνων καὶ τεσσαράκοντα Μαρτύρων
 ἐκπτώτους, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Βασιλεῖος «Γεγηθὼς ὁ ἀρχέκακος
 ἤρπασεν ἐκ τῆς δωδεκάδος Ἰούδαν τὸν δεῖλαιον· ἐκ τῆς Ἑδέμ, τὸν
 ἄνθρωπον καὶ τῆς τεσσαρακοντάδος, τὸν ἐκπτωτον», ὃν θρηνηῶν ὁ
 αὐτὸς πάλιν φησί· «ματαιόφρων καὶ θρήνων ἐπάξιος, ὅς τις τῶν
 15 ζῶν ἀμφοτέρων διήμαρτε, διὰ πυρὸς γὰρ λέλυται καὶ πρὸς πῦρ
 ἐξεδήμησεν ἄσβεστον»· καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς,
 ἐκπτώτους οὐ μόνον ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν Πατέρων πλείο-
 νας μετὰ πολλῶν ἰδρώτων.

Τίς γὰρ εἰμι ἐγώ, ὁ καὶ πάντων χείρων καὶ ἀναισθητότερος καὶ
 20 ἀσθενέστερος; Τί εἶπω ἐμαυτὸν ἄρα; Ἐπειδὴ Ἀβραὰμ γῆν εἶναι λέ-
 γει ἑαυτὸν καὶ σποδόν· Δαβὶδ κύνα τεθνεῶτα καὶ ψυλλὸν ἐν τῷ Ἰ-
 σραήλ· Σολομῶν παιδάριον μικρόν, μὴ γινῶσκον δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ·
 οἱ τρεῖς παῖδες, «αἰσχύνη καὶ ὄνειδος ἐγεννήθημέν» φασὶν· Ἡσαΐας
 ὁ προφήτης, «ὦ τάλας εἰμι ἐγώ», φησὶν· Ἀβδακούμ ὁ προφήτης,
 25 «καὶ ἐγὼ εἰμι νεώτερός», φησὶν· Ὁ Ἀπόστολος, «πρῶτον εἶναι», λέ-
 γει, «ἁμαρτωλῶν, ἑαυτόν»· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, μηδὲν εἶναί φασί· Τί
 οὖν ἐγὼ ποιήσω; ποῦ κρυθήσομαι ἀπὸ τῶν πολλῶν μου κακῶν; τί
 γένομαι ὁ μηδὲν ὦν καὶ τοῦ μηδαμοῦ μηδὲν ὄντος χείρων; Τὸ γὰρ
 μηδὲν ὄν οὐχ ἤμαρτεν, ἀλλ' οὐδὲ εὐηρογετήθη, ὥσπερ ἐγώ· Οἴμοι·
 30 πῶς ἔχω ἀνύσαι τὸν ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μου χρόνον; ἢ πῶς ἄρα ἔχω
 φυγεῖν τὰς τοῦ διαβόλου παγίδας; Οἱ γὰρ δαίμονες ἄπνοι καὶ ἄν-
 λοι, ὁ δὲ θάνατος ἐγγύς, καὶ γὰρ ἀσθενής Κύριε, βοήθει μοι, μὴ ἐάσης

2. Ἦσ. 14, 12.

3. Γεν. 3, 23.

4. Γεν. 4, 8.

5. Γεν. 9, 25.

6. Γεν. 19, 24-25.

7. Γεν. 25, 33.

8. Ἀριθμ. 14, 34.

9. Δ' Βασ. 5, 26-27.

10. Ματθ. 26, 15.24.

11. Ψαλμ. 50.

12. Γ' Βασ. 11, 9-10.

13. Γεν. 18, 27.

14. Β' Βασ. 9, 8.

ζητήσω. Γιατί, ἂν ζητήσω ζωή, φοβᾶμαι τοὺς πειρασμοὺς τοῦ βίου καὶ τὶς μεταβολές του καὶ ὅσα συμβαίνουν σ' αὐτόν. Βλέπω τὸν ἄγγελο σατανᾶ, πού σὰν αὐγερινὸς ἀνέτελλε τὸ πρωί², νᾶ γίνεται καὶ νᾶ λέγεται διάβολος· τὸ πρωτόπλαστο, ἔξοριστο³ τὸν Κάιν, ἀδελφοκτόνο⁴ τὸν Χαναάν, καταραμένο⁵ τοὺς Σοδομίτες, νᾶ καίγονται μὲ φωτιά⁶ τὸν Ἡσαῦ, ἐκπρωτο⁷ τοὺς Ἰσραηλίτες, ὀργισμένους⁸ τὸν Γιεζι⁹ καὶ τὸν ἀπόστολο Ἰούδα¹⁰, ἐκπρωτους, ἐπειδὴ ἀρρώστησαν ἀπὸ φιλαργυρία· τὸν μεγάλο προφήτη καὶ βασιλιά, νᾶ πεθνεῖ γιὰ δυὸ ἁμαρτήματα¹¹ τὸν Σολομώντα μὲ τὴν τόσο μεγάλη σοφία, ἐκπρωτο¹² τοὺς ἐκπρωτους ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ διακόνους καὶ σαράντα μάρτυρες, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος· «μὲ χαρὰ ἄρπαξε ὁ ἀρχέκακος ἀπὸ τοὺς δώδεκα τὸν Ἰούδα τὸ δυστυχημένο, ἀπὸ τὴν Ἐδέμ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ τοὺς σαράντα τὸν ἐκπρωτο». Αὐτὸν θρηνώντας πάλι ὁ ἴδιος λέγει· «ὁ ἀνόητος καὶ ἀξιοθρήνητος, ἀστόχησε καὶ στίς δύο ζωές, γιατί μὲ τὴ φωτιά διαλύεται καὶ ἀποδήμησε σὲ φωτιά ἀσβεστη». Ἀκόμη βλέπω καὶ πολλοὺς ἄλλους, ἀναρίθμητους, ἐκπρωτους, ὄχι μόνο ἄπιστους, ἀλλὰ καὶ πάρα πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πατέρες μὲ πολλοὺς ἰδρωῶτες.

Ποιὸς λοιπὸν εἶμαι ἐγώ, ὁ χειρότερος ἀπ' ὅλους καὶ πιὸ ἀναίσθητος καὶ πιὸ ἀδύνατος; Τί νᾶ πῶ ἄραγε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου; Γιατί ὁ Ἀβραὰμ λέγει ὅτι εἶναι χῶμα καὶ στάχτη¹³. ὁ Δαβὶδ ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸ του σκυλὶ ψόφιο¹⁴ καὶ ψῦλλο ἀνάμεσα στοὺς Ἰσραηλίτες¹⁵. ὁ Σολομὼν μικρὸ παιδὶ πού δὲν ξέρει τί σημαίνει δεξιὰ ἢ ἀριστερά¹⁶. οἱ τρεῖς νέοι λέγουν ὅτι ἔγιναν ντροπὴ καὶ ὄνειδος¹⁷. ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγει, «ταλαίπωρος εἶμαι ἐγώ»¹⁸. ὁ προφήτης Ἀβακούμ λέγει, «εἶμαι μικρὸς στὴν ἡλικία»¹⁹. Ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸ του πρῶτο ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς²⁰, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι λέγουν ὅτι δὲν εἶναι τίποτε. Τί λοιπὸν θὰ κάνω ἐγώ; Ποῦ θὰ κρυφθῶ ἀπὸ τὰ πολλὰ μου κακὰ; Τί θὰ γίνω ἐγώ πού εἶμαι μηδέν, καὶ χειρότερος ἀπὸ τὸ ἀνύπαρκτο μηδέν; Γιατί τὸ μηδέν δὲν ἁμάρτησε, ἀλλ' οὔτε εὐεργετήθηκε ὅπως ἐγώ. Ἀλλοίμονο! Πῶς θὰ μπορέσω νὰ διανύσω τὸν ὑπόλοιπο χρόνον τῆς ζωῆς μου; Καὶ πῶς ἄραγε θὰ μπορέσω ν' ἀποφύγω τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου; Γιατί οἱ δαίμονες εἶναι ἀυπνοὶ καὶ ἄυλοι, ὁ θάνατος πλησιάζει καὶ ἐγὼ εἶμαι ἀσθενής. Κύριε, βοήθησέ με, μὴν ἀφήσεις νὰ χαθεῖ τὸ πλάσμα σου, γιατί ἐσὺ ἐνδιαφέρεσαι γιὰ μένα τὸν ἄθλιο.

15. Α' Βασ. 24, 23.

16. Γ' Βασ. 3, 7.

17. Δαν. (Προσευχὴ Ἀζαρία) 9.

18. Ἡσ. 6, 5.

19. Ἱερ. 1, 6.

20. Α' Τιμ. 1, 15.

τὸ πλάσμα σου ἀπολεσθῆναι, ὅτι σοὶ μέλει περὶ ἐμοῦ τοῦ ἀθλίου.
 «Γνώρισόν μοι, Κύριε, ὁδόν, ἐν ἣ πορεύσομαι, ὅτι πρὸς σὲ ἤρα τὴν
 ψυχὴν μου»· «μὴ ἐγκαταλίπῃς με, Κύριε ὁ Θεός μου, μὴ ἀποστῆς
 ἀπ' ἐμοῦ, πρόσχευ εἰς τὴν βοήθειάν μου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου».

5 Καὶ οὕτω συντριβεται ἡ ψυχὴ ἐκ τῶν τοιούτων ῥημάτων, εἴπερ
 αἰσθησιν ἔχη ποσῶς. Ἐγχρονίζοντος δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις καὶ ἐν ἔξει
 γινομένου τοῦ θείου φόβου, ἄρχεται ὁ νοῦς τὰ τῆς δευτέρας θεω-
 ρίας κατανοεῖν καὶ μελετᾶν ῥήματα, ἅτινά εἰσι ταῦτα

ΠΕΡΙ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

10 **Ο**ἴμοι τῷ ἀθλίῳ, τί ποιήσω; τί γένωμαι; πολλὰ ἤμαρτον πολλὰ
 εὐεργετοῦμαι· πολλὰ ἀσθενῶ. Οἱ πειρασμοὶ πολλοί, ἡ ῥαθυμία
 συνέχει με, ἡ λήθη σκοτίζει με καὶ οὐκ ἔα με ἰδεῖν ἐμαντὸν καὶ τὸ
 πλῆθος τῶν κακῶν μου. Ἡ ἄγνοια κακὴ, ἡ ἐν γνώσει παράβασις χεί-
 ρων, ἡ ἀρετὴ δυσκατόρθωτος, τὰ πάθη πολλά, οἱ δαίμονες πανουρ-
 15 γοι, ἡ ἁμαρτία πρόχειρος, ὁ θάνατος ἐγγύς, τὸ λογοθέσιον πικρόν·
 οὐαί μοι, τί ποιήσω; ποῦ φύγω ἀπ' ἐμαντοῦ; Ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμι ἡ αἰτία
 τῆς ἐμῆς ἀπωλείας. Αὐτεξουσιότητι γὰρ τετίμημαι καὶ οὐδεὶς διά-
 σαι με δύναται. Ἐγὼ ἤμαρτον καὶ ἁμαρτάνω αἰεὶ καὶ ἀμελῶς διάγω
 εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ὁ δὲ διάζων οὐχ εὐρίσκεται. Τίνα ἔχω αἰτιά-
 20 σασθαι; ὁ Θεός, ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, αἰεὶ ποθῶν τὴν πρὸς αὐ-
 τὸν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν· οἱ ἄγγελοι ἀγαπῶσι με καὶ φυ-
 λάττουσιν· οἱ ἄνθρωποι ὡσαύτως τὴν προκοπὴν μου θέλουσιν· οἱ
 δαίμονες οὐ δύνανται διάσαι τινὰ μὴ θέλοντα ἀπολέσθαι, εἴτε ἐξ ἀ-
 μελείας, εἴτε ἐξ ἀπογνώσεως. Τίς ἐστι λοιπὸν ὁ αἴτιος, εἰ μὴ αὐτὸς
 25 ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος; Ἴδου μικρὸν ἔγνω, ὅτι ἀπόλλυταί μου ἡ ψυχὴ,
 καὶ οὐ θέλω ἀρχὴν εὐσεβείας θαλεῖν. Διατί ψυχὴ μου ἀμελεῖς σαν-
 τήν; διατί οὐκ αἰσχύνῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἀγγέλων αὐτοῦ
 ἁμαρτάνουσα, ὥσπερ αἰσχύνῃ τοὺς ἀνθρώπους;

Οἴμοι τῷ ἀθλίῳ, οἴμοι, οἴμοι, ὅτι οὐδὲ ὡς ἄνθρωπον αἰσχύνομαι
 30 τὸν Ποιητὴν μου καὶ Δεσπότην. Ἐνώπιον γὰρ ἐνὸς ἀνθρώπου οὐ
 δύναμαι ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ πᾶσαν μηχανὴν ποιῶ, ἵνα ἐπιδεικνύω
 ἐμαντὸν δικαιοπραγοῦντα, καὶ ἐνώπιον Θεοῦ ἰστάμενος, τὰ πονηρὰ

«Κάνε γνωστό σ' ἔμένα, Κύριε, τὸ δρόμο πὺ πρέπει νὰ βαδίσω, γιατί σ' ἔσένα ὕψωσα τὴν ψυχὴ μου»²¹. «Μὴ μὲ ἐγαταλείψεις, Κύριε καὶ Θεέ μου, μὴ ἀπομακρύνεσαι ἀπὸ μένα· σπεῦσε σὲ βοήθειά μου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου»²².

Καὶ ἔτσι συντρίβεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τέτοια λόγια, ἂν βέβαια ἔχει κάποια αἴσθησι. Καὶ ὅταν αὐτὸς περᾶσει πολὺ καιρὸ σ' αὐτὰ καὶ ἀποκτήσει τὸν θεῖο φόβο, ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ κατανοεῖ καὶ νὰ μελετᾷ τὰ λόγια τῆς δευτέρας θεωρίας, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ ἑξῆς·

11. ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΘΕΩΡΙΑ

Αλλοίμονο σ' ἔμένα τὸν ἄθλιο, τί νὰ κάνω; Τί θὰ γίνω; Ἀμάρτησα πολὺ, εὐεργετοῦμαι πολὺ, εἶμαι ἀδύνατος πολὺ. Οἱ πειρασμοὶ εἶναι πολλοί, ἡ ραθυμία μὲ κατέχει, ἡ λήθη μὲ σκοτίζει καὶ δὲν μὲ ἀφήνει νὰ δῶ τὸν ἑαυτό μου καὶ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου. Ἡ ἄγνοια εἶναι κακὴ, ἡ ἐν γνώσει παράβασι χειρότερη, ἡ ἀρετὴ δύσκολα κατορθώνεται, τὰ πάθη πολλὰ, οἱ δαίμονες πανοῦργοι, ἡ ἁμαρτία εὐκόλη, ὁ θάνατος κοντὰ, ἡ ἀπολογία πικρὴ. Ἀλλοίμονο σ' ἔμένα· τί νὰ κάνω; Ποῦ νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου; Γιατί ἐγὼ εἶμαι ἡ αἰτία τῆς ἀπώλειάς μου. Ἐχω τιμηθεῖ μὲ τὸ αὐτεξούσιο καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μὲ ἐξαναγκάσει. Ἐγὼ ἀμάρτησα καὶ πάντοτε ἁμαρτάνω καὶ ἀδιαφοροῦ για κάθε ἔργο καλὸ καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς πὺ μὲ ἐξαναγκάζει σ' αὐτό. Ποιὸν μποροῦ νὰ κατηγορήσω; Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος καὶ πάντοτε ποθεῖ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφὴ καὶ μετάνοια. Οἱ ἄγγελοι μὲ ἀγαποῦν καὶ μὲ προφυλάσσουν. Οἱ ἄνθρωποι θέλουν καὶ αὐτοὶ τὴν προκοπὴ μου. Οἱ δαίμονες δὲν μποροῦν νὰ ἐξαναγκάσουν κάποιον σὲ ἀπώλεια χωρὶς νὰ τὸ θέλει, εἴτε ἀπὸ ἀμέλεια εἴτε ἀπὸ ἀπόγνωσι. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ αἰτιος, παρὰ μόνο ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ ταλαίπωρος; Νὰ, μόλις τώρα ἔμαθα ὅτι χάνεται ἡ ψυχὴ μου καὶ δὲν θέλω νὰ κάνω ἀρχὴ στὴν εὐσέβεια. Γιατί ψυχὴ μου ἀδιαφορεῖς για τὸν ἑαυτό σου; Γιατί δὲν ντρέπεσαι ὅταν ἁμαρτάνεις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων του, ὅπως ντρέπεσαι τοὺς ἄνθρώπους;

Ἀλλοίμονο σ' ἔμένα τὸν ἄθλιο, ἄλλοίμονο, ἄλλοίμονο, ἀφοῦ οὔτε σὰν ἄνθρωπο ντρέπομαι τὸ Δημιουργὸ καὶ Κυριό μου. Γιατί προστὰ σὲ ἕναν ἄνθρωπο δὲν μποροῦ νὰ ἁμαρτάνω, ἀλλὰ μηχανεύομαι τὰ πάντα για νὰ φαίνομαι ὅτι ἐνεργῶ σωστά. Καὶ ὅταν βρισκομαι ἐνώ-

λογίζομαι καὶ λέγειν πολλάκις οὐκ αἰσχύνομαι; Ὡ τῆς ἀφροσύνης μου! Τὸ κακὸν πράττων, τὸν Θεὸν ὀρῶντα οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἀνθρώπῳ ἐνὶ λέγειν τὰ κατ' ἐμὲ πρὸς διόρθωσιν οὐ δύναμαι; Οὐαὶ μοι, οὐαὶ μοι, ὅτι τὴν κόλασιν γινώσκω καὶ μετανοεῖν οὐ βούλομαι. Τὴν
 5 οὐράνιον βασιλείαν ἀγαπῶ καὶ ἀρετὴν οὐ κέκτημαι. Τὸν Θεὸν πιστεύω καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ παρακούω αἰεὶ. Τὸν διάβολον μισῶ καὶ τὰ ἀρέσκοντα αὐτῷ ποιεῖν οὐ παύομαι. Ἄν εὐχῶμαι, ἀμελῶ καὶ ὡς ἀναίσθητος διάκειμαι. Ἄν νηστεύω, ἐπαίρομαι καὶ μείζονα κατακέκομαι. Ἄν ἀγρυπνήσω, δοκῶ ποιεῖν τι, ἵνα μηδὲ τοῦτο χρή-
 10 σιμον γένηται. Ἄν ἀναγινώσκω, ἐν ἑκ τῶν ἀμφοτέρων κακῶν ποιῶ ὁ ἀναίσθητος· εἴτε χάριν πολυμαθείας καὶ κενοδοξίας τοῦτο ποιῶ, καὶ ἐπὶ πλεῖον σκοτίζομαι, εἴτε γινώσκων καὶ μὴ ποιῶν, μειζόνως κατακέκομαι. Ἄν τὸ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτάνειν ἴσως, κατὰ χάριν Θεοῦ, παύομαι, ἀλλὰ διὰ λόγου ἁμαρτάνειν αἰεὶ οὐ παύομαι. Ἄν
 15 καὶ ἐκ τούτου ἢ χάρις σκεπάσῃ με, διὰ λογισμῶν τὸν Θεὸν παροργίξω αἰεὶ ποτε ὁ τάλας Αἴ, αἴ, τί ἔχω ποιῆσαι; ὅπου δ' ἂν οὖν πορεύωμαι, ἁμαρτίας εὐρίσκω. Πανταχοῦ οἱ δαίμονες. Ἡ ἀπόγνωσις χείρων πάντων. Τὸν Θεὸν παρώργισα, τοὺς ἀγγέλους ὡσαύτως ἐλύπησα, τοὺς ἀνθρώπους ἔβλαψα πολλάκις καὶ ἔσκανδάλισα.

20 Ἦθελον δάκρυσιν ἐξαλεῖψαι τῶν ἐμῶν πταισμάτων, Κύριε, τὸ χειρόγραφον καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μου διὰ μετανοίας εὐαρεστήσαι σοι, ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς ἀπατά με καὶ πολεμεῖ τὴν ψυχὴν μου. Κύριε, πρὶν εἰς τέλος ἀπόλλωμαι, σῶσόν με.

Ἦμαρτον εἰς σέ, Σωτήρ, ὡς ὁ Ἄσωτος υἱός· δέξαι με, Πάτερ,
 25 μετανοοῦντα καὶ ἐλέησόν με ὁ Θεός.

Κράζω σοι, Χριστέ Σωτήρ, τοῦ τελώνου τὴν φωνήν· ἰλάσθητί μοι ὡσπερ ἐκείνῳ καὶ ἐλέησόν με ὁ Θεός.

Ἄρα τί ἔστι ἐπ' ἐσχάτων, ἢ τί τὸ ἐσόμενον; οἴμοι τῷ ἀθλίῳ, οἴμοι· «τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν
 30 δακρῶν;». Τίς με θρηνηῆσαι δυνηθῆ ἑπάξιον, ἐπειδὴ ἐγὼ τοῦτο ποιῆσαι οὐ δύναμαι; Δεῦτε, ὄρη, καλύψατέ με τὸν ἄθλιον· αἴ, αἴ, τί ἔχω εἰπεῖν; ὦ πόσα καλά μοι ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἅπερ αὐτὸς μόνος ἐπίσταται, καὶ πόσα δεινὰ ἢ ἀγνωμοσύνη μου ἐνεδείξατο, ἔργῳ,

πιον τοῦ Θεοῦ σκέπτομαι τὰ πονηρὰ καὶ πολλές φορές δὲν ντρέπομαι νὰ τὰ λέγω. Πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀφροσύνη μου! Κάνω τὸ κακὸ καὶ δὲν φοβᾶμαι τὸν Θεὸ πού με βλέπει, οὔτε καὶ μπορῶ νὰ λέγω τὰ δικά μου σὲ κάποιον ἄνθρωπο γιὰ διόρθωσή μου. Ἀλλοίμονο σ' ἐμένα, ἀλλοίμονό μου, γιατί γνωρίζω τὴν κόλαση καὶ δὲν θέλω νὰ μετανοήσω. Ἀγαπῶ τὴν οὐράνια βασιλεία καὶ δὲν ἔχω ἀρετή. Πιστεύω τὸν Θεὸ καὶ πάντοτε παρακούω τὶς ἐντολές του. Μισῶ τὸν διάβολο καὶ δὲν σταματῶ νὰ κάνω αὐτὰ πού τοῦ ἀρέσουν. Ὅταν προσεύχομαι, δείχνω ἀδιαφορία καὶ συμπεριφέρομαι σὰν ἀναίσθητος. Ἄν νηστεύω, ὑπερηφανεύομαι καὶ καταδικάζομαι περισσότερο. Ἄν ἀγρυπνήσω, νομίζω ὅτι κάτι κάνω, γιὰ νὰ μὴ γίνει κι αὐτὸ χηρῆσιμο. Ἄν διαβάζω, ἕνα ἀπὸ τὰ δύο κακὰ κάνω ὁ ἀναίσθητος· εἴτε τὸ κάνω αὐτὸ γιὰ χάρη τῆς πολυμάθειας καὶ ἀπὸ ματαιοδοξία, καὶ ἔτσι σκοτίζομαι ἀκόμη περισσότερο, εἴτε ἀποκτῶ γνώση καὶ δὲν πράττω, ὅποτε καὶ καταδικάζομαι περισσότερο. Ἄν ἴσως, με τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, σταματῶ ν' ἁμαρτάνω με πράξεις, ὅμως δὲν σταματῶ ποτὲ ν' ἁμαρτάνω με τὸ λόγο. Ἄν καὶ ἀπ' αὐτὸ με προστατεύει ἡ χάρη, πάντοτε ὁ ταλαίπωρος παροργίζω τὸν Θεὸ με τὶς σκέψεις μου. Πῶ-πῶ, τί νὰ κάνω! Ὅπου καὶ ἂν πηγαίνω, βρίσκω ἁμαρτίες. Παντοῦ εἶναι οἱ δαίμονες. Ἡ ἀπόγνωση εἶναι χειρότερη ἀπ' ὅλα. Τὸν Θεὸ παρόργισα, τοὺς ἀγγέλους ἐπίσης τοὺς λύπησα, τοὺς ἀνθρώπους πολλές φορές τοὺς ἔβλαψα καὶ τοὺς σκανδάλισα.

Ἦθελα με τὰ δάκρυα νὰ ἐξαλείψω τὸ χειρόγραφο τῶν ἁμαρτημάτων μου, Κύριε, καὶ νὰ σὲ εὐαρεστήσω τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μου με μετάνοια. Ὁ ἐχθρὸς ὅμως με ἔξαπατᾷ καὶ πολεμᾷ τὴν ψυχῆ μου. Κύριε, πρὶν νὰ χαθῶ στὸ τέλος, σῶσε με.

Ἀμάρτησα σὲ σένα, Σωτήρα μου, ὅπως ὁ ἄσωτος υἱός. Δέξου με, Πατέρα, τώρα πού μετανοῶ, καὶ ἐλέησέ με, Θεέ μου.

Κράζω σὲ σένα, Χριστέ καὶ Σωτήρα μου, με τὰ λόγια τοῦ τελώνη· σπλαχνίσου με ὅπως ἐκείνον, καὶ ἐλέησέ με, Θεέ μου.

Ἄραγε τί θὰ γίνει τὶς ἔσχατες ἡμέρες, ἢ τί θὰ εἶναι αὐτὸ πού θὰ συμβεῖ; Ἀλλοίμονο σ' ἐμένα τὸν ἄθλιο, ἀλλοίμονο! «Ποιὸς θὰ δώσει στὸ κεφάλι μου νερὸ καὶ πηγὴ δακρῶν στὰ μάτια μου;»¹. Ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ με κλάψει ἐπάξια; Γιατί ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάνω αὐτό. Ἐλάτε, βουνά, καὶ σκεπάστε με τὸν ἄθλιο. Πῶ-πῶ! τί μπορῶ νὰ πῶ; Πόσα καλὰ μου ἔκαμε ὁ Θεός, πού αὐτὸς μόνο ξέρει, καὶ πόσα δεινὰ φανέρωσε ἡ ἀγνωμοσύνη μου! Πάντοτε παροργίζω τὸν εὐεργέτη με

λόγω τε καὶ διανοίᾳ ἀεὶ παροργίζων τὸν εὐεργέτην· καὶ ὅσον ἐκεῖνος μακροθυμεῖ, τοσοῦτον καταφρονῶ ὁ ταλαίπωρος καὶ ἀναισθητότερος τῶν ἀψύχων λίθων γενόμενος· πλὴν οὐκ ἀπογινώσκω, ἀλλ' ἐπιγινώσκω τὴν σὴν φιλανθρωπίαν.

5 Μετάνοιαν οὐ κέκτημαι, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν δάκρυα. Διὰ τοῦτο ἱκετεύω σε, Σωτήρ, πρὸ τέλους ἐπιστρέψαι καὶ δοῦναί μοι μετάνοιαν, ὅπως ῥυσθῆσωμαι τῆς κολάσεως.

Κύριε ὁ Θεός μου, μὴ ἐγκαταλίπῃς με, οὐδὲν γάρ εἰμι ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ ἁμαρτωλὸς ὄλος, καὶ ποῦ ἄρα εὖρω αἴσθησιν τῶν πολλῶν 10 μου κακῶν; Αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ μὴ ποιεῖν με, μεγάλης ἐστὶ κατακρίσεως. Δι' ἐμέ, οὐρανὸν καὶ γῆν· δι' ἐμέ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν γινόμενα, ὡς φησιν ὁ Θεολόγος· τὰ δὲ λοιπὰ σιωπήσομαι, ὅτι οὐκ εἰμι ἄξιος τοῦ λέγειν τι, ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν μου. Τὰς γὰρ εἰς ἐμέ γινομένας ἀμετρήτους εὐεργεσίας τίς δύναται 15 κατανοῆσαι, κἂν ἀγγελικὸν νοῦν ἔχειν καταξιωθῆ; Ἀλλ' ἰδοὺ διὰ τὸν ἀμετανόητόν μου τρόπον ἐκ πάντων μέλλω πίπτειν ὁ ἄθλιος.

Καὶ οὕτω τὰ τοιαῦτα μελετῶν ἔρχεται μετὰ καιρὸν τινα εἰς τὴν τρίτην γνῶσιν, καὶ θρηνῶν ἀεὶ λέγει.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

20 **Ο**ἴμοι, οἷον ἀγῶνα ἔχει ἡ ψυχὴ, χωριζομένη ἐκ τοῦ σώματος· οἴμοι, πόσα δακρύει τότε, καὶ οὐδεὶς ὁ ἐλεῶν αὐτήν· πρὸς τοὺς ἀγγέλους τὰ ὄμματα ῥέπουσα, ἄπρακτα καθικετεύει· πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὰς χεῖρας ἐκτείνουσα, οὐκ ἔχει τὸν βοηθοῦντα αὐτῇ.

Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον καὶ ἴδω ἐν τοῖς 25 τάφοις κειμένην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθεῖσαν ἡμῖν ὠραιότητα, ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος. Ὡ τοῦ θαύματος, τί τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦτο γέγονε μυστήριον; πῶς παρεδόθημεν τῇ φθορᾷ; πῶς συνεξεύχθημεν τῷ θανάτῳ; ὄντως Θεοῦ προστάξει, ὡς γέγραπται. Αἶ, αἶ, τί ἄρα μέλλω ποιῆσαι ὁ πανάθλιος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου, 30 ὅταν οἱ δαίμονες περικυκλώσουσί μου τὴν ἀθλίαν ψυχὴν, τὰ πεπραγμένα μοι δεινὰ ἐγγράφως κατέχοντες, τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ, τὰ

ἔργα καὶ λόγια καὶ σκέψεις. Καὶ ὅσο ἐκεῖνος μακροθυμεῖ, τόσο τὸν περιφρονῶ ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος ποὺ ἔγινα πιὸ ἀναίσθητος καὶ ἀπὸ τὶς ἄψυχες πέτρες. Ὅμως δὲν ἀπελπίζομαι, ἀλλὰ ἀναγνωρίζω τὴ φιλανθρωπία σου.

Μετάνοια δὲν ἔχω, ἀλλ' οὔτε καὶ δάκρυα. Γι' αὐτὸ σὲ ἱκετεύω, Σωτήρα μου, νὰ μὲ ἐπιστρέψεις πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος καὶ νὰ μοῦ δώσεις μετάνοια γιὰ νὰ γλυτώσω τὴν κόλαση.

Κύριε, ἐσὺ ποὺ εἶσαι ὁ Θεός μου, μὴ μὲ ἐγκαταλείψεις, γιατί δὲν εἶμαι τίποτε ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ ὅλος εἶμαι ἁμαρτωλός, καὶ ποῦ ἄραγε θὰ βρῶ συναίσθηση τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν; Γιατὶ αὐτὸ καὶ μόνο, τὸ ὅτι δηλαδή δὲν κάνω τίποτε, εἶναι ἄξιο γιὰ μεγάλη κατάκριση. Γιὰ μένα ἔκαμε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ· γιὰ μένα τὰ τέσσερα στοιχεῖα καὶ ὅσα γίνονται ἀπ' αὐτά, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ ἀποσιωπήσω, γιατί δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ἀναφέρω κάτι ἔξαιτίας τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν μου. Γιατὶ τὶς ἀμέτρητες εὐεργεσίες ποὺ ἔγιναν σ' ἐμένα ποιὸς μπορεῖ νὰ τὶς κατανοήσει, ἔστω καὶ ἂν καταξιωθεί νὰ ἔχει ἀγγελικὸ νοῦ; Ἀλλὰ νὰ, ἔξαιτίας τῆς ἀμετανόητης συμπεριφορᾶς μου, πρόκειται νὰ ξεπέσω ἀπ' ὅλα ὁ ἄθλιος.

Καὶ ἔτσι, μελετώντας αὐτὰ κανεῖς, ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ στὴν τρίτη γνώση καὶ θρηνεῖ πάντοτε λέγοντας ὅσα ἀκολουθοῦν.

12. ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΘΕΩΡΙΑ

Αλλοίμονο, πόσο ἀγωνιᾶ ἡ ψυχὴ μου ὅταν χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα! Ἀλλοίμονο, πόσα δάκρυα χύνει τότε καὶ κανεῖς δὲν τὴν ἐλεεῖ! Στρέφοντας τὰ μάτια πρὸς τοὺς ἀγγέλους τοὺς καθικευτεῦει μάταια. Ἀπλώνοντας τὰ χέρια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν βρίσκει κανέναν νὰ τὴ βοηθήσει.

Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι ὅταν σκεφθῶ τὸ θάνατο καὶ δῶ τὴν ὠραιότητα ποὺ πλάσθηκε σ' ἐμᾶς σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ νὰ βρίσκεται στοὺς τάφους, ἄμορφη, ἄδοξη, χωρὶς μορφή. Πόσο ἀλήθεια παράξενο! Γιατὶ ἔγινε σ' ἐμᾶς αὐτὸ τὸ μυστήριον; Πῶς παραδοθήκαμε στὴ φθορὰ; Πῶς δεθήκαμε στὸ θάνατο; Πραγματικά, αὐτὸ ἔγινε μὲ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔχει γραφεῖ. Πῶ-πῶ, ἄραγε τί πρόκειται νὰ κάνω ἢ πανάθλιος τὴν ὥρα τοῦ θανάτου, ὅταν οἱ δαίμονες θὰ περικυκλώσουν τὴν ἄθλια ψυχὴ μου κρατώντας γραμμένα τὰ κακὰ ποὺ ἔ-

ἐν λόγῳ, ἔργῳ τε καὶ διανοίᾳ, καὶ ἀπαιτοῦντες με λόγον ὑπὲρ πάντων τούτων; Ἄλλ' οἴμοι, ὅτι καὶ χωρὶς ἄλλης ἁμαρτίας, μεγάλως κατακέρομαι ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν, ὧν οὐκ ἐφύλαξα, καὶ εἰκότως.

ᾠ ταλαίπωρε ψυχὴ μου, εἰπέ μου ἄρτι, ποῦ αἰ συνθῆται τοῦ
 5 Βαπτίσματος; ποῦ ἡ συνταγὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀποταγὴ τοῦ Σα-
 τανᾶ; ποῦ ἡ φυλακὴ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἡ μίμησις τοῦ Χρι-
 στοῦ διὰ τῶν σωματικῶν τε καὶ ψυχικῶν ἀρετῶν, δι' ἧς Χρι-στιανὸς
 ἐκλήθη, καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μοναχικοῦ σχήματος; Εἰ δ' ἴσως
 ἀσθένειαν σωματικὴν προφασίζῃ, ποῦ ἡ πίσυς, ἡ πᾶσαν μέριμναν
 10 πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιρρίπτουσα, δι' ἧς καὶ τὰ ὄρη μεταστῆσαι ἠδυνή-
 θης ἄν, εἴπερ ὡς κόκκον σινάπεως ἐκτίσω ταύτην; Ποῦ ἡ δλόκλη-
 ρος μετάνοια, ἡ ἀπέχουσα ἀπὸ παντὸς ἔργου καὶ λόγου πονηροῦ;
 Ποῦ ὁ συντριμμὸς τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ἀκρότατον πένθος, ἡ πραότης,
 ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ καθαρότης τῆς καρδίας ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐννοι-
 15 ῶν, ἡ περιεκτικὴ ἐγκράτεια, ἡ κατέχουσα πᾶν μέλος τοῦ σώματος
 καὶ πᾶν νόημα καὶ θέλημα, μὴ παρὰ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν κινού-
 μενον πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς ἢ σωματικὴν ζωὴν; Ποῦ ἡ ὑπομονή, ἡ
 ὑποφέρουσα τὰς πολυτρόπους θλίψεις διὰ τὴν βασιλείαν τῶν
 οὐρανῶν, ἡ ἐν παντὶ εὐχαριστία, ἡ ἀδιάλειπτος προσευχὴ, ἡ μέρι-
 20 μνα τοῦ θανάτου, τὰ τῆς λύπης δάκρυα, εἴπερ εἰς τὰ τῆς ἀγάπης
 οὐκ ἔφθασα, ἡ κατὰ Θεὸν φρόνησις, ἡ φυλάττουσα τὴν ψυχὴν ἐκ
 τῶν παγίδων τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀπέχουσα
 πᾶν ὅ,τι ἐστὶ μὴ κατὰ Θεὸν γινόμενον ἢ ἐκουσίως λογιζόμενον, ἡ
 ἀνδρεία, ἡ ὑπομένουσα τὰ δεινὰ καὶ κατατολμῶσα τῶν ἐχθρῶν διὰ
 25 τῆς ἐλπίδος, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀπονέμουσα ἐκάστῳ τὸ ἴσον, ἡ ταπει-
 νοφροσύνη, ἡ γινώσκουσα τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν καὶ
 τὴν τοῦ Θεοῦ φιланθρωπίαν, δι' ἧς ὀυσθῆναι ἔμελλες ἐκ πάντων
 τῶν τοῦ ἐχθροῦ μηχανημάτων; Ποῦ ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ τελεία ἀγάπη,
 ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη, δι' ἧς υἱὸς Θεοῦ ἔμελλον κληθῆ-
 30 ναι; ταῦτα γὰρ πάντα καὶ δίχα σωματικῆς ἰσχύος ὁ βουλόμενος ἔ-
 χειν δύναται, ἐκ μόνης προαιρέσεως.

Ἄρα τί ἔχω εἰπεῖν πρὸς ταῦτα; τί ἔχω ποιῆσαι ὁ ταλαίπωρος;
 Ἐπεὶ, ἂν πρὸς βραχὺ δειλιῶ ἐκ τῆς ἀπληροφορίας, ὅτι ὄλως ἠμέλη-

πραξα, με τη γνώση μου ἢ ἀπὸ ἄγνοια, με λόγο, με ἔργο καὶ σκέψη, καὶ ζητώντας τὸ λόγο γι' ὅλα αὐτά; Ἀλλὰ ἀλλοίμονο, γιατί καὶ χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία, καταδικάζομαι βαριὰ γιὰ τὶς ἐντολὲς ποὺ δὲν τήρησα, καὶ δικαιολογημένα.

Ταλαίπωρη ψυχὴ μου, πές μου τώρα, ποῦ εἶναι οἱ συμφωνίες τοῦ βαπτίσματος; Ποῦ εἶναι ἡ σύνταξή σου με τὸ Χριστὸ καὶ ἡ ἀπάργηση τοῦ σατανᾶ; Ποῦ εἶναι ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι ἡ μίμηση τοῦ Χριστοῦ με τὶς σωματικές καὶ ψυχικὲς ἀρετές, μέσω τῆς ὁποίας ὀνομάσθηκα Χριστιανός; Ποῦ εἶναι ἡ ὑπόσχεση τοῦ μοναχικοῦ σχήματος; Ἄν ἴσως προφασίζεσαι σωματικὴ ἀσθένεια, ποῦ εἶναι ἡ πίστη ποὺ ἀναθέτει τὴν κάθε φροντίδα στὸν Θεὸ καὶ με τὴν ὁποία θὰ μπορέσεις νὰ μετακινεῖς τὰ βουνὰ, ἂν δέβαια τὴν ἀπέκτησες ἔστω καὶ σὰν κόκκο σιναπιοῦ; Ποῦ εἶναι ἡ καθολικὴ μετάνοια ποὺ ἀπέχει ἀπὸ κάθε ἔργο καὶ λόγο πονηρό; Ποῦ εἶναι ἡ συντριβὴ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ὑπερβολικὸ πένθος; Ποῦ εἶναι ἡ πραότητα, ἡ ἔλεημοσύνη, ἡ καθαρότητα τῆς καρδιᾶς ἀπὸ τὶς πονηρὲς σκέψεις, ἡ γενικὴ ἐγκράτεια, ποὺ συγκρατεῖ κάθε μέλος τοῦ σώματος καὶ κάθε νόημα καὶ θέλημα, τὸ ὁποῖο δὲν χρησιμεύει γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς ἢ γιὰ τὶς ὑλικὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς; Ποῦ εἶναι ἡ ὑπομονὴ ποὺ ὑποφέρει τὶς ποικίλες θλίψεις γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ποῦ εἶναι ἡ εὐχαριστία γιὰ κάθε πρᾶγμα, ἡ ἀδιάκοπη προσευχὴ, ἡ μέριμνα τοῦ θανάτου, τὰ δάκρυα τῆς λύπης, ἀφοῦ δὲν ἔφθασα στὰ δάκρυα τῆς ἀγάπης; Ποῦ εἶναι ἡ κατὰ Θεὸν φρόνηση, ποὺ φυλάγει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὶς παγίδες τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν ἀντιπάλων; Ποῦ εἶναι ἡ σωφροσύνη ποὺ ἀπέχει ἀπὸ ὅ,τι δὲν γίνεται σύμφωνα με τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἢ ποὺ τὸ σκέπτομαι με τὴ θέλησή μου; Ποῦ ἡ ἀνδρεία ποὺ ὑπομένει τὰ δεινὰ καὶ περιφρονεῖ τοὺς ἐχθροὺς με τὴν ἐλπίδα; Ποῦ ἡ δικαιοσύνη ποὺ ἀπονέμει στὸν καθένα τὸ δίκαιο; Ποῦ ἡ ταπεινοφροσύνη, ποὺ γνωρίζει τὴ δικὴ τῆς ἀσθένεια καὶ ἄγνοια, καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, με τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ σωθεῖς ἀπ' ὅλα τὰ τεχνάσματα τοῦ ἐχθροῦ; Ποῦ εἶναι ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ τέλεια ἀγάπη, ἡ εἰρήνη ποὺ ξεπερνάει κάθε νοῦ¹, με τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ὀνομασθεῖς υἱὸς τοῦ Θεοῦ²; Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ καὶ χωρὶς σωματικὴ δύναμη, ὅποιος θέλει μπορεῖ νὰ τὰ ἔχει, με τὴν προαίρεσή του μόνο.

Ἄραγε τί μπορῶ νὰ πῶ σ' αὐτά; Τί μπορῶ νὰ κάνω ὁ ταλαίπωρος; Γιατί, ἂν γιὰ λίγο δειλιάζω ἀπὸ τὴν ἀβεβαιότητα, ὅτι ἐντελῶς

σά τι τῶν ὀφειλομένων κατὰ τὸ δυνατόν μου ποιῆσαι, ὑπὸ τὸν ἄδην
 ἔσεσθαι μέλλω, ὡς φησιν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος Φεῦ τῆς ἐμῆς ἀθλιό-
 τητος! Τί ἐμαντῶ προσέφερον, οὐ μόνον δι' ὧν ἡμαρτον, ἀλλὰ μάλ-
 λον δι' ὧν μετανοῆσαι οὐκ ἠβουλήθην; Εἰ γὰρ μετεμελόμην, ὡς ὁ
 5 ἄσωτος, ἐδέξατο ἄν μου τὴν ἐπιστροφὴν ὁ φιλόστοργος Πατήρ· καὶ
 εἰ εὐγνώμων ἐγενόμην ὡς ὁ τελώνης, ἐμαντὸν μόνον καὶ οὐκ ἄλλον
 τινὰ κατακρίνων, ἄφεςιν ἁμαρτιῶν ἐλάμβανον καὶ γὰρ παρὰ Θεοῦ·
 μάλιστα οὖν εἶπερ ἐξ ὅλης ψυχῆς ὡς ἐκεῖνος παρεκάλεσα. Νῦν δὲ
 οὐπω τοιοῦτον ὄρω ἐμαντόν. Διὰ τοῦτο φοβοῦμαι τὴν ἐν τῷ ἄδη
 10 μετὰ τῶν δαμόνων κατοίκησιν καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ὅτι ἐκεῖ ὁ
 πύρινός ἐστι ποταμός, θρόνοι τε καὶ θίβλοι ἠνεωγμένοι, ἄγγελοι
 προτρέχουσι, πᾶσα ἢ τῶ βροτῶν φύσις παρίσταται, πάντα γυμνά
 καὶ τετραηλισμένα ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ καὶ δικαίου κριτοῦ.

Οἶμοι, πῶς ὑποφέρειν μέλλω τὸν ἔλεγχον, τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ
 15 φρικτοῦ καὶ ἀδεκάστου Κριτοῦ, τὴν τῶν ἀμετρήτων ἀγγέλων συν-
 δρομήν, τὴν ἀπαίτησιν μετὰ ἀπειλῆς φοβεράς, τὴν μὴ ἔχουσαν ἐπι-
 στροφὴν ἀπόφασιν, τὸ ἄπαστον θρηῆνος καὶ ἀνωφελές δάκρυον, τὸ
 ἀφεγγές σκότος καὶ τὸν ἀκοίμητον σκώληκα· τὸ ἄσβεστον πῦρ καὶ
 τὰς πολυτρόπους κολάσεις· τὴν ἔκπτωσιν ἐκ τῆς βασιλείας καὶ
 20 χωρισμὸν τῶν ἀγίων· τὸν μακροσμὸν τῶν ἀγγέλων καὶ Θεοῦ
 ἀλλοτριώσιν τὴν μικροψυχίαν καὶ τὸν αἰώνιον θάνατον, τὸν φόβον,
 τὸν πόνον, τὴν λύπην καὶ τὴν αἰσχύνην καὶ βασανισμόν τῆς συνει-
 δήσεως; Οἶμοι τῷ ἁμαρτωλῷ, τί ἔπαθον; Διατί ἀπόλλωμαι κακῶς;
 Ἔχω ἔτι καιρὸν μετανοίας. Ὁ Δεσπότης παρακαλεῖ, καὶ γὰρ ἀναβάλ-
 25 λομαι; Ἔως πότε, ψυχὴ μου, ἐπιμένεις τοῖς πταιίσμασιν; ἔως τίνος
 λαμβάνεις μετανοίας ὑπέρθεσιν; Λάβε κατὰ νοῦν τὴν κρίσιν τὴν
 μέλλουσαν, βόησον Χριστῷ τῷ Θεῷ· Καρδιογνώστα, ἡμαρτον, πρὶν
 καταδικάσῃς με, ἐλέησόν με. Ἐν τῇ φρικτῇ, Χριστέ, παρουσίᾳ σου,
 μὴ ἀκούσωμεν, «οὐκ οἶδα ὑμᾶς»· τὴν γὰρ ἐλπίδα ἐπὶ σὲ τὸν Σωτῆρα
 30 ἐθέμεθα, εἰ καὶ τὰ σὰ προστάγματα οὐ πράττομεν διὰ τὴν ἀμέλειαν
 ἡμῶν· ἀλλὰ φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν δεόμεθα. Οὐαί μοι, Κύριε, ὅτι
 ἐλύπησά σε καὶ οὐκ ἠσθάνθην· ἀλλ' ἰδοὺ ἡ χάρις σου ἐποίησέ με
 αἰσθανθῆναι μικρόν, δι' ὃ καὶ ἠπόρησα ὁ τάλας· ἐτρόμαξε γὰρ ἡ
 ἀθλία μου ψυχὴ. Ἄλλ' ἄρα ἔχω ζῆσαι μικρόν πρὸς τὸ κλαῦσαι

3. Λουκᾶ 15, 17-20.

6. Ἐβρ. 4, 13.

4. Λουκᾶ 18, 13.

7. Ματθ. 25, 12.

5. Δαν. 7, 9-10.

8. Λουκᾶ 15, 18.21.

ἀμέλησα κάτι ἀπὸ τὰ ὀφειλόμενα πὺ μποροῦσα νὰ κάνω, πρόκειται νὰ βρεθῶ στὸν ἄδη, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Ἀλλοίμονο στήν ἀθλιότητά μου! Τί πρόσφερα στὸν ἑαυτό μου, ὄχι μόνο μὲ ὅσα ἀμάρτησα, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ ὅσα γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν θέλησα νὰ μετανοήσω; Γιατί, ἂν μετανοοῦσα ὅπως ὁ ἄσωτος³, θὰ δεχόταν τὴν ἐπιστροφή μου ὁ φιλόστοργος Πατέρας· καὶ ἂν γινόμεον εὐγνώμων ὅπως ὁ τελώνης⁴, κατακρίνοντας τὸν ἑαυτό μου μόνο καὶ ὄχι κανέναν ἄλλον, θὰ λάμβαναι καὶ ἐγὼ ἄφεση ἁμαρτιῶν ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ μάλιστα ἂν τὸν παρακαλοῦσα μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ ὅπως ἐκεῖνος. Τώρα ὅμως δὲν βλέπω τέτοιον τὸν ἑαυτό μου. Γι' αὐτὸ φοβᾶμαι τὴν παραμονὴ στὸν ἄδη μαζί μὲ τοὺς δαίμονες καὶ τὴ μέλλουσα κρίση, γιατί ἐκεῖ «εἶναι ὁ πύρινος ποταμὸς καὶ οἱ θρόνοι καὶ τὰ ἀνοικτὰ βιβλία»⁵, οἱ ἄγγελοι τρέχουν μπροστὰ καὶ παρίσταται ὅλο τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅλα εἶναι γυμνά καὶ φανερά ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ καὶ δίκαιου κριτῆ⁶.

Ἀλλοίμονο, πῶς θὰ ὑποφέρω τὸν ἔλεγχο, τὴν ἀγανάκτηση τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀδέκαστου κριτῆ, τὴ συγκέντρωση τῶν ἀμέτρητων ἀγγέλων, τὴν ἀπαιτήση μὲ ἀπειλὴ φοβερή, τὴν ἀπόφαση πὺ δὲν ἔχει ἐπιστροφή, τὸν ἀκατάπαυστο θρήνο καὶ τὸ ἀνώφελο δάκρυ, τὸ βαθὺ σκοτάδι καὶ τὸ ἀκοίμητο σκουλήκι, τὸ ἄσβεστο πῦρ καὶ τὶς ποικίλες τιμωρίες, τὴν ἔκπτωση ἀπὸ τὴ βασιλεία καὶ τὸν χωρισμὸ ἀπὸ τοὺς ἀγίους, τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους καὶ τὴν ἀποξένωση ἀπὸ τὸν Θεό, τὴ μικροψυχία καὶ τὸν αἰώνιο θάνατο, τὸ φόβο, τὸν πόνο, τὴ λύπη καὶ τὴν ντροπὴ καὶ τὸ βασανισμὸ τῆς συνείδησης; Ἀλλοίμονο στὸν ἀμαρτωλό, τί ἔπαθα; Γιατί χάνομαι κακῶς; Ἔχω ἀκόμη καιρὸ γιὰ μετάνοια. Ὁ Δεσπότης παρακαλεῖ, καὶ ἐγὼ τὸ ἀναβάλλω; Μέχρι πότε, ψυχὴ μου, θὰ ἐπιμένεις στὰ ἁμαρτήματα; Μέχρι πότε θὰ ἀναβάλλεις γιὰ μετάνοια; Σκέψου καλὰ τὴ μέλλουσα κρίση, φώναξε στὸν Χριστὸ τὸν Θεό· Καρδιογνώστη ἁμάρτησα· προτοῦ μὲ καταδικάσεις, ἐλέησέ με. Στὴ φοβερή, Χριστέ, παρουσία σου, ἃς μὴν ἀκούσουμε, «δὲν σᾶς ξέρω»⁷, γιατί στηρίξαμε τὴν ἐλπίδα μας σὲ σένα τὸν Σωτῆρα, ἂν καὶ βέβαια ἀπὸ ἀμέλειά μας δὲν ἐκτελοῦμε τὶς ἐντολές σου, ἀλλὰ σὲ παρακαλοῦμε νὰ λυπηθεῖς τὶς ψυχές μας. Ἀλλοίμονο σ' ἐμένα, Κύριε, γιατί σὲ λύπησα καὶ δὲν τὸ κατάλαβα. Ἀλλά, νά, ἦ χάρη σου μὲ ἔκαμε νὰ αἰσθανθῶ λίγο, γι' αὐτὸ καὶ ἀπόρησα ὁ δυστυχησμένος, γιατί τρόμαξε ἡ ἄθλια ψυχὴ μου. Ἀραγε ὅμως θὰ ζῆσω λίγο γιὰ νὰ κλάψω πικρὰ καὶ νὰ πλύνω τὴ μασμένη σὰρκα καὶ ψυχὴ μου, ἢ πάλι, ἀφοῦ

πικρῶς καὶ πλῦναί μου τὴν μεμιασμένην σάρκα καὶ ψυχὴν; ἢ πάλιν
μίαν ὥραν πενήθεις, αὐθις παύομαι, ἀναισθητῶν ὡσαεὶ;

Ἔρα τί ποιήσας, εὖρω πόνον ψυχῆς ἀκατάπανστον; Νηστεύσω
καὶ ἀγρυπνήσω; Ἀλλὰ δίχα ταπεινώσεως οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ψάλλω
5 τῷ στόματι μόνῳ καὶ ἀναγινώσκω; Ἀλλὰ τὰ πάθη ἐσκότισάν μου
τὸν νοῦν καὶ οὐ δύναμαι καταλαβεῖν τὴν τῶν λεγομένων δύναμιν.
Προσπίπτω ἐκτενῶς σοὶ τῷ δοτηρὶ τῶν ἀγαθῶν; Ἀλλ' οὐκ ἔχω παρ-
ρησίαν. Ἀπέλπισταί μου ἡ ζωὴ, ἀπώλεσά μου τὴν ψυχὴν· Κύριε,
βοήθησόν μοι καὶ ὡς τὸν τελώνην δέξαι με· ὡς γὰρ ὁ ἄσωτος ἡμαρ-
10 τον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ ὡς ἡ πόρνη ἢ δακρύσασα,
περὶ ἧς εἴρηται· «ἡ ἀπεγνωσμένη διὰ τὸν βίον καὶ ἐπεγνωσμένη διὰ
τὸν τρόπον, τὰ μύρα θαστάζουσα προσῆλθέ σοι βοῶσα· μή με τὴν
πόρνην ἀπορρίψης, ὁ τεχθεὶς ἐκ Παρθένου· μή μου τὰ δάκρυα
παρίδης ἢ χαρὰ τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ δέξαι με μετανοοῦσαν, ἣν οὐκ
15 ἀπώσω ἁμαρτήσασαν, Κύριε, διὰ τὸ μέγα σου ἔλεος».

Ἐπεὶ καὶ γὰρ ὁ ἄθλιος ἀπεγνωσμένος μὲν εἰμι διὰ τὰς πολλὰς μου
ἁμαρτίας, ἐπεγνωσμένος δὲ διὰ τὴν ἄφατόν σου φιλανθρωπίαν καὶ
τὸ ἄπειρον πέλαγος τῶν οἰκτιρισμῶν σου, εἰς ὅπερ ἀπορρίψας τὴν
ἀπόγνωσιν τῆς ψυχῆς μου, τολμῶ συνάγειν μου τὸν νοῦν εἰς τὴν
20 ἀγίαν σου μνήμην, καὶ ἀνιστάμενος κἂν μίαν αἴτησιν ἐν φόβῳ καὶ
τρόμῳ πολλῷ ποιήσω, ἵνα καταξιωθῶ καὶ γὰρ ὁ ἀνάξιος τοῦ εἶναι
δοῦλος σου, καὶ κατὰ χάριν τὸν νοῦν ἔχειν ἀνείδεόν τε καὶ ἀσχημά-
τιστον, ἄχροόν τε καὶ ἄυλον· σοὶ τῷ μόνῳ Θεῷ καὶ ποιητῇ τῶν ἀπάν-
των προσπίπτειν ὡς ποτὲ ὁ Δανιὴλ ἐνώπιον τοῦ ἀγγέλου σου, ἐπὶ
25 γόνατα καὶ ἴχνη τῶν χειρῶν, καὶ πρῶτον εὐχαριστίαν, ἔπειτα ἐξομο-
λόγησιν προσφέρειν ἐνώπιόν σου, καὶ οὕτω τὸ πανάγιόν σου θέλη-
μα αἰτεῖν ἄρχομαι ὁ ταλαίπωρος, τὴν χάριν σοὶ ὁμολογῶν περὶ πάν-
των τῶν ἀγαθῶν, ὧν με ἠξίωσας, τὸν χοῦν, τὴν κόνιν, τὴν τέφραν,
καὶ ὅτι νῦν μόνῳ κατηξιώθην παραστῆναί σοι ὁ γήινος ὄλος, καὶ ὡς
30 δοκῶν ὀραῖσθαι παρὰ σοῦ ἐξ ὅλης ψυχῆς κράζω καὶ λέγω·

Δέσποτα πολυέλεε, εὐχαριστῶ σοὶ, δοξάζω σε, ὑμνῶ σε καὶ προ-
σκυνῶ σε, ὅτι ἠξίωσάς με τὸν ἀνάξιον ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τοῦ εὐχαρι-
στεῖν σοὶ καὶ ὅλως ἀκοήν ἔχειν περὶ τινῶν τῶν θαυμασίων καὶ εὐερ-

πενθήσω για μία ώρα, άμέσως θα σταματήσω και θα μείνω για πάντα άναίσθητος;

Ἐπειδή τί νὰ κάνω γιὰ νὰ βρῶ ἀσταμάτητο πόνο ψυχῆς; Νὰ νηστεύω καὶ νὰ ἀγρυπνήσω; Χωρὶς ταπεινοφροσύνη ὅμως δὲν ὠφελοῦμαι καθόλου. Νὰ ψάλλω μὲ τὸ στόμα μόνο καὶ νὰ διαβάσω; Ἄλλὰ τὰ πάθη σκότισαν τὸ νοῦ μου καὶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τὴ δύναμη τῶν λεγομένων. Νὰ πέσω γιὰ πολλὴ ὥρα μπροστὰ σὲ σένα τὸν δοτήρα τῶν ἀγαθῶν; Ἄλλὰ δὲν ἔχω παρησία. Ἐχω ἀπελπισθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ μου, ἔχασα τὴν ψυχὴ μου. Κύριε, βοήθησέ με καὶ δέξου με σὰν τὸν τελώνη. Γιατί, ὅπως ὁ ἄσωτος, ἀμάρτησα στὸν οὐρανὸ καὶ ἐνώπιόν σου⁸, καὶ ὅπως ἡ πόρνη ποὺ ἔχυσε τὰ δάκρυα⁹ καὶ γιὰ τὴν ὁποία ἔχει λεχθεῖ· «αὐτὴ, ποὺ ἦταν ἀπελπισμένη ἐξαιτίας τῆς ζωῆς της καὶ τὴ δέχθηκες ἐξ αἰτίας τῆς συμπεριφορᾶς της, σὲ πλησίασε βαστάζοντας τὰ μύρα καὶ φωνάζοντας· μὴ ἀπορρίψεις ἐμένα τὴν πόρνη, ἐσὺ ποὺ γεννήθηκες ἀπὸ παρθένο· μὴν παραβλέψεις τὰ δάκρυά μου, ἐσὺ ἡ χαρὰ τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ δέξου με τώρα ποὺ μετανοῶ, ὅπως δὲν μὲ ἀπομάκρυνες ὅταν ἀμάρτησα, Κύριε, ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης σου εὐσπλαχνίας».

Ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ὁ ἄθλιος εἶμαι ἀπελπισμένος ἀπὸ τὶς πολλὲς μου ἁμαρτίες, ἀλλὰ δεκτὸς ἐξ αἰτίας τῆς ἀφατῆς σου φιλανθρωπίας καὶ τοῦ ἀπειροῦ πελάγους τῆς εὐσπλαχνίας σου, στὸ ὁποῖο ἔρριξα τὴν ἀπόγνωση τῆς ψυχῆς μου, τολμῶ νὰ συγκεντρώσω τὸ νοῦ μου στὴν ἀγία μνήμη σου, καὶ ἐγειρόμενος θὰ κάνω τουλάχιστο μιὰ αἴτηση μὲ φόβο καὶ τρόμο πολὺ, γιὰ ν' ἀξιωθῶ καὶ ἐγὼ ὁ ἀνάξιος νὰ εἶμαι δοῦλος σου καὶ νὰ ἔχω κατὰ χάρη τὸ νοῦ ἀμορφο καὶ ἀσχημάτιστο, ἄχρωμο καὶ ἄυλο, νὰ πέφτω μπροστὰ σὲ σένα τὸν μόνο Θεὸ καὶ δημιουργὸ τῶν πάντων, ὅπως κάποτε ὁ Δανιὴλ μπροστὰ στὸν ἄγγελό σου¹⁰, στὰ γόνατα καὶ στὰ χέρια, καὶ νὰ προσφέρω πρῶτα εὐχαριστία καὶ ὕστερα ἐξομολόγηση μπροστὰ σου, καὶ ἔτσι ν' ἀρχίζω νὰ ζητῶ ὁ ταλαίπωρος τὸ πανάγιο θέλημά σου, εὐχαριστώντας ἐσένα γιὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ χάρισες σὲ μένα, τὸ χῶμα, τὴ σκόνη, τὴ στάχτη, καὶ ἐπειδὴ ἀξιώθηκα μὲ μόνο τὸ νοῦ νὰ σταθῶ μπροστὰ σου, ὁ γήινος ὅλος, καὶ ἐπειδὴ νομίζω ὅτι μὲ βλέπεις, φωνάζω μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ καὶ λέγω

Δέσποτα πολυέλεε, σ' εὐχαριστῶ, σὲ δοξάζω, σὲ ὑμνῶ καὶ σὲ προσκυνῶ, ἐπειδὴ ἀξίωσες ἐμένα τὸν ἀνάξιο τὴν ὥρα αὐτὴ νὰ σ' εὐχαριστῶ καὶ ν' ἀκούω καλὰ γιὰ μερικὰ θαύματα καὶ εὐεργεσίες σου, ποὺ

γεσιῶν σου, ὧν ἐποίησας καὶ ποιεῖς μεθ' ἡμῶν κατὰ χάριν, ψυχικῶν
 τε καὶ σωματικῶν, ἀμετρήτων τε καὶ ἀνεξιχνιάστων, φανερῶν καὶ ἀ-
 φανῶν, ὧν τε ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν· ὁμολογῶ τὰς χάριτας οὐ κρύ-
 πτω τὰς εὐεργεσίας κηρύττω τὰ ἐλέη σου· «ἐξομολογοῦμαί σοι, Κύ-
 5 ριε ὁ Θεός μου, ἐν ὅλῃ καρδιά μου, καὶ δοξάζω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν
 αἰῶνα, ὅτι τὸ ἔλεός σου μέγα ἐπ' ἐμέ»· καὶ ἄφραστός ἐστιν ἡ ἀνοχὴ
 καὶ μακροθυμία σου ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνομιῶν καὶ ἁμαρτιῶν μου,
 τῶν ἀσεβειῶν καὶ πονηριῶν μου, ὧν ἐποίησα καὶ ποιῶ αἰεὶ καὶ ὧν
 ἐμελλον ποιῆσαι, ἐξ ὧν με ἐρρύσατο ἡ χάρις σου, τῶν τε ἐν γνώσει
 10 καὶ ἀγνοίᾳ καὶ τῶν ἐν λόγῳ, ἔργῳ τε καὶ διανοίᾳ, ὧν οἶδας, καρδιο-
 γνωῶστα Κύριε, ἀπὸ τῆς γεννήσεώς μου μέχρι τέλους τῆς ζωῆς μου,
 ὑπὲρ ὧν τολμῶ ὁ πανάθλιος ἐξομολόγησιν ποιῆσαι ἐνώπιόν σου.

Ἡμαρτον, ἠνόμησα, ἠσέβησα, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου
 ἐποίησα καὶ οὐκ εἶμι ἄξιος ἀτενίσει καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ·
 15 ἀλλὰ θαρρῶν εἰς τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν σου καὶ ὑπὲρ νοῦν
 ἀγαθότητα τὴν εὐσπλαγχνίαν σου, προσπίπτων ἱκετεύω σοι· ἐλέη-
 σόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἶμι, καὶ συγχώρησόν μοι τὸ πλῆθος τῶν
 κακῶν μου, καὶ μὴ ἐάσης με ἔτι ἁμαρτῆσαι ἢ πλανηθῆναι ἀπὸ τῆς
 εὐθείας ὁδοῦ σου, μηδὲ βλάψαι ἢ λυπῆσαί τινα, ἀλλὰ χαλίνωσόν
 20 μου πᾶσαν κακίαν καὶ πονηρὰν συνήθειαν καὶ ἄλογον ὁρμὴν τῆς
 ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ δίδα-
 ξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, καὶ ἐλέησον τοὺς ἀδελφούς καὶ
 πατέρας μου καὶ πάντας τοὺς πανταχόθεν μοναχοὺς τε καὶ ἱερεῖς,
 τοὺς ἐμούς γονεῖς, ἀδελφούς τε καὶ συγγενεῖς, τοὺς διακονοῦντας
 25 ἡμῖν καὶ διακονήσαντας, τοὺς εὐχομένους καὶ ἐντειλαμένους ἡμῖν
 εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, τοὺς μισοῦντας καὶ ἀγαπῶντας ἡμᾶς, οὓς
 ἔβλαψα ἢ ἐλύπησα, τοὺς ταῦτά μοι ποτε ποιήσαντας ἢ ποιῆσαι μέλ-
 λοντας, καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς σέ.

Καὶ συγχώρησον ἡμῖν πᾶν ἁμάρτημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον
 30 καὶ διατήρησον ἡμῶν τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ κόσμου τού-
 του, ἀπὸ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων καὶ ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ,
 καὶ πάσης ἁμαρτίας καὶ πονηρίας, οἰήσεώς τε καὶ ἀπογνώσεως, ἀ-
 πιστίας τε καὶ ἀπνοοίας, ἐπάρσεώς τε καὶ δειλίας, πλάνης τε καὶ τυ-
 ραννίδος, κλοπῆς τε καὶ παγίδος τοῦ διαβόλου, καὶ χάρισαι ἡμῖν τὰ

11. Ψαλμ. 85, 13.

13. Ψαλμ. 50, 6.

12. Δαν. 9, 5, 15.

14. Ψαλμ. 6, 3.

ἔκαμες καὶ κἀνεις σ' ἑμᾶς, κατὰ χάρη, ψυχικῆς καὶ σωματικῆς, ἀμέτρητες καὶ ἀνεξιχνίαστες, φανερῆς καὶ κρυφῆς, αὐτῆς ποῦ ξέρουμε καὶ ἐκεῖνες ποῦ δὲν ξέρουμε. Ἀναγνωρίζω τίς δωρεές, δὲν κρύβω τίς εὐεργεσίες, κηρύττω τὰ ἔλέη σου. «Σὲ δοξολογῶ, Κύριε καὶ Θεέ μου, μὲ ὅλη τὴν καρδιά μου καὶ δοξάζω πάντοτε τὸ ὄνομά σου, γιατί εἶναι μεγάλο τὸ ἔλεός σου γιὰ μένα»¹¹, καὶ εἶναι ἀνέκφραστη ἡ ἀνοχή καὶ ἡ μακροθυμία σου γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνομιῶν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν μου, τῶν ἀσεβειῶν καὶ πονηριῶν μου, αὐτῶν ποῦ ἔκαμα καὶ κἀνω πάντοτε, καὶ ἐκείνων ποῦ ἐπρόκειτο νὰ κἀνω. Ἀπ' αὐτῆς μ' ἔσωσε ἡ χάρη σου, ἀπ' ὅσες δηλαδή ἔκανα μὲ γνώση μου ἢ ἀπὸ ἀγνοία, μὲ τὸ λόγο, μὲ τὸ ἔργο καὶ μὲ τὸ νοῦ, ποῦ γνωρίζεις, καρδιογνώστη Κύριε, ἀπὸ τῆς γέννησής μου μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου, καὶ γιὰ τίς ὅποιες τολμῶ ὁ πανάθλιος νὰ ἐξομολογηθῶ ἐνώπιόν σου.

Ἀμάρτησα, ἀνόμησα, ἀσέβησα¹², καὶ τὸ πονηρὸ διέπραξα ἐνώπιόν σου¹³, καὶ δὲν εἶμαι ἄξιος ν' ἀντικρῶσω καὶ νὰ δῶ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ ἐλπίζοντας στὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία σου καὶ στὴν ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαχνία σου, ποῦ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ, πέφτω μπροστά σου καὶ σὲ ἱκετεύω. Ἐλέησέ με, Κύριε, γιατί εἶμαι ἀσθενής¹⁴, καὶ συγχώρησέ μου τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου. Καὶ μὴ μ' ἀφήσεις νὰ ἁμαρτήσω πιά ἢ νὰ πλανηθῶ ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο σου, οὔτε νὰ βλάψω ἢ νὰ λυπήσω κάποιον, ἀλλὰ χαλιναγώγησε κάθε κακία καὶ πονηρὴ συνήθειά μου καὶ παράλογη ὁρμὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ δίδαξέ με νὰ κἀνω τὸ θέλημά σου, καὶ ἔλεησε τοὺς ἀδελφούς καὶ πατέρες μου καὶ ὅλους τοὺς μοναχοὺς ποῦ βρίσκονται παντοῦ καὶ τοὺς ἱερεῖς, τοὺς γονεῖς μου, τοὺς ἀδελφούς καὶ τοὺς συγγενεῖς, ὅσους μᾶς ὑπηρετοῦν καὶ μᾶς ὑπηρετήσαν, ὅσους προσεύχονται καὶ μᾶς ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ προσευχόμεστε γι' αὐτούς, ὅσους μᾶς μισοῦν καὶ ὅσους μᾶς ἀγαποῦν, ἐκείνους ποῦ ἔβλαψα ἢ λύπησα, καὶ ὅσους μοῦ ἔκαναν κάποτε αὐτὰ ἢ πρόκειται νὰ μοῦ κἀνουν, καὶ ὅλους ἐκείνους ποῦ πιστεύουν σὲ σένα.

Καὶ συγχώρησε σ' ἑμᾶς κάθε ἀμάρτημα ἐκούσιο καὶ ἀκούσιο, καὶ διατήρησε τὴν ζωὴ μας καὶ τὴν ἔξοδό μας ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ἀπὸ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ ἀπὸ κάθε πειρασμὸ καὶ κάθε ἁμαρτία καὶ πονηρία, ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ ἀπόγνωση, ἀπὸ ἀπιστία καὶ ἀπελπισία, ἀπὸ ἔπαρση καὶ δειλία, ἀπὸ πλάνη καὶ τυραννία, ἀπὸ ἀπάτη καὶ παγίδα τοῦ διαδόλου, καὶ χάρισε σ' ἑμᾶς αὐτὰ ποῦ συμφέρουν στίς

συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς εὐδοκεῖ ἡ φιλανθρωπία σου, καὶ ἀνάπαισον τοὺς προαπελθόντας πατέρας καὶ ἀδελφούς ἡμῶν, καὶ δι' εὐχῶν πάντων οἰκτείρησόν μου τὴν ἀθλιότητα, σπλαγχνίσθητί μου τῇ ἀπωλείᾳ, ἴδε μου τὴν κα-
 5 ταπύνησιν εἰς πάντα· διόρθωσόν μου τὸν βίον, κυβέρνησόν μου τὴν ζωὴν καὶ τὸ τέλος ἐν εἰρήνῃ, καὶ ποιήσόν με οἶον θέλεις καὶ ὡς θέλεις, κἂν θέλω, κἂν μὴ θέλω, μόνον μὴ ἀποτύχω τῆς ἐκ δεξιῶν σου στάσεως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός μου, κἂν ἔσχατος πάντων τῶν σωζομένων δούλων σου, καὶ εἰρήνευσον
 10 τὸν κόσμον σου καὶ ἐλέησον πάντας ὡς οἶδας, καὶ καταξιώσόν με τῆς μεταλήψεως τοῦ ἀχράντου σου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς ἀρραβῶνα τῆς ἐν σοὶ ζωῆς αἰωνίου σὺν τοῖς ἐκλεκτοῖς σου, πρεσβείαις τῆς παναχράντου σου Μητρός, τῶν ἁγίων σου καὶ ἐπουρανίων
 15 δυνάμεων καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου, ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

Παναγία Δέσποτα Θεοτόκε, πᾶσαι αἱ οὐράνιαι δυνάμεις τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ πάντες ἅγιοι, πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

20 Δέσποτα Θεὲ Πάτερ Παντοκράτορ, Κύριε Υἱὲ Μονογενὲς Ἰησοῦ Χριστέ καὶ ἅγιον, καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ εὐθέως πρὸς τοὺς οἰκείους λογισμοὺς λέγει· «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν τῷ Βασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ» ἐκ γ'. Καὶ ἄρχεται τοὺς ψαλμούς, ποιῶν κατὰ ἀντίφωνον Τρισάγιον, κλείων τε
 25 τὸν νοῦν ἐν τοῖς λεγομένοις. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῶν μ' «Κύριε ἐλέησον» τοῦ ἐκάστου ἀντιφώνου, προσευχὴν ποιῶν, λέγει καθ' ἑαυτὸν προσκυνῶν μὲν, τό, «ἡμαρτον, Κύριε, συγχώρησόν μοι», ἅπαξ· ἀνιστάμενος δὲ καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνων, τό, «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», ἅπαξ· καὶ μετὰ τὸ προσεύξασθαι αὐτόν, ὀφείλει λέγειν
 30 τὴν δευτέραν εὐχὴν, τό, «Δεῦτε προσκυνήσωμεν» ἐκ γ' καὶ τὸ ἄλλο ἀντίφωνον ὡσαύτως. Πλὴν ὁσάκις ἡ χάρις καταλύσσει αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἐν τοῖς νόμασι τῆς κατανύξεως ὀφείλει μᾶλλον τὸν νοῦν ἔχειν, κἂν ἴσως ἀργῇ τὸ στόμα ἐκ τοῦ ψάλλειν καὶ αἰχμαλωτίζεται ἢ
 35 γὰρ τοῦ τρυγητοῦ, καὶ οὐ καιρὸς τοῦ φυτεῦειν ἐστὶ τότε· καὶ διὰ

ψυχές μας στην παρούσα και στη μέλλουσα ζωή, ὅπως εὐαρεστεῖται ἡ φιλανθρωπία σου. Ἐνάπαυσε ἐπίσης τοὺς πατέρες καὶ τοὺς ἀδελφούς μας ποὺ ἔχουν ἤδη πεθάνει, καὶ μὲ τὶς προσευχές ὅλων λυπήσου τὴν ἀθλιότητά μου, σπλαχνίσου γιὰ τὴν ἀπώλειά μου, πρόσεξε τὴν καταπόνησή μου σὲ ὅλα. Διόρθωσε τὸ βίο μου, κυβέρνησε μὲ εἰρήνη τὴ ζωή καὶ τὸ τέλος μου, καὶ κάνε με τέτοιον ποὺ θέλεις καὶ ὅπως θέλεις, εἴτε θέλω εἴτε δὲν θέλω, ἀρκεῖ νὰ μὴ χάσω τὴ θέση στὰ δεξιά σου τὴν ἡμέρα τῆς κρίσης, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Θεέ μου, ἔστω καὶ ἂν εἶμαι ὁ τελευταῖος ἀπ' ὅλους τοὺς σωζόμενους δούλους σου. Εἰρήνευσε τὸν κόσμον σου καὶ ἐλέησε ὅλους ὅπως ξέρεις, καὶ κρίνε με ἄξιο γιὰ τὴ μετάληψη τοῦ ἄχραντου σώματος καὶ τοῦ τίμου αἵματός σου, γιὰ τὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μου, τὴν κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸν ἀραβώνα τῆς δικῆς σου αἰώνιας ζωῆς μαζί μὲ τοὺς ἐκλεκτούς σου, μὲ τὶς πρεσβεῖες τῆς πανάχραντης Μητέρας σου, τῶν ἁγίων καὶ ἐπουράνιων δυνάμεων καὶ ὅλων τῶν ἁγίων σου. Γιατὶ πρέπει νὰ εὐλογεῖσαι στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι, πρεσβεύσατε γιὰ μένα τὸν ἁμαρτωλό.

Δέσποτα Θεέ, Πάτερ Παντοκράτορα, Κύριε Υἱὲ Μονογενῆ Ἰησοῦ Χριστέ καὶ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ τὰ λοιπά.

Καὶ ἀμέσως λέγει στοὺς δικούς του λογισμούς· «Ἐμπρός, ἄς προσκυνήσουμε καὶ ἄς προσπέσουμε στὸ βασιλιά μας Θεῶ» (τρεῖς φορές). Καὶ ἀρχίζει τοὺς ψαλμούς, κάνοντας σὲ κάθε ἀντίφωνο τὸ τρισάγιο καὶ κλείνοντας τὸ νοῦ του στὰ λεγόμενα. Στὸ τέλος τῶν σαράντα «Κύριε ἐλέησον» τοῦ κάθε ἀντιφώνου κάνει προσευχή καὶ λέγει μέσα του προσκυνώντας τὸ «ἁμάρτησα, Κύριε, συγχώρησέ με» (μιά φορά), καὶ καθὼς σηκώνεται καὶ ὑψώνει τὰ χέρια τό, «Θεέ μου, εὐσπλαχνίσου με τὸν ἁμαρτωλό»¹⁵ (μιά φορά). Καὶ μετὰ τὴν προσευχή αὐτὴ πρέπει νὰ λέγει τὴ δεύτερη προσευχή, τό, «ἔμπρός, ἄς προσκυνήσουμε», τρεῖς φορές, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ ἄλλο ἀντίφωνο. Ἀλλά, ὅσες φορές ἡ χάρη προκαλεῖ κατάνυξη στὴν καρδιά του, ὀφείλει περισσότερο νὰ ἔχει τὸ νοῦ του στὰ νάματα τῆς κατάνυξης, ἔστω καὶ ἂν τὸ στόμα του μένει κλειστὸ καὶ δὲν ψάλλει καὶ αἰχμαλωτίζεται ἡ διάνοιά του στὴν καλὴ αἰχαλωσία, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Γιατὶ τότε εἶναι καιρὸς τοῦ τρύγου καὶ ὄχι καιρὸς τοῦ φυτέματος¹⁶, καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ

τοῦτο ὀφείλει ἐμμένειν ἐν τοῖς τοιούτοις νοήμασιν, ἵνα μειζόνως
κατανυχθῇ ἡ καρδιά, καὶ τὸν καρπὸν δίδωσιν, ἥτοι τὰ δάκρυα τὰ
κατὰ Θεόν· κατανυσσόμενός φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ἐν ῥήματι ἐνί-
μένε ἐν αὐτῷ. Ἐπειδὴ πᾶσα σωματικὴ ἐνέργεια, νηστεία, φημί, καὶ
5 ἀγρυπνία, ψαλμωδία τε καὶ ἀνάγνωσις, ἡσυχία τε καὶ τὰ λοιπὰ, διὰ
τὸ καθαίρειν τε τὸν νοῦν γίνονται, ὁ δὲ νοῦς ἐκτὸς πένθους καθα-
ρῆσαι οὐ δύναται, ἵνα ἐνοῦται τῷ Θεῷ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς, τῆς
ἀρπαξούσης αὐτὸν ἐκ πάντων τῶν νοημάτων καὶ ποιούσης αὐτὸν
ἀνείδεόν τε καὶ ἀσχημάτιστον. Διότι, πάντα μὲν ἐκ τούτων καλὰ ὄν-
10 τα, καλὰ γίνονται, ὥσπερ τὸ ἔμπαιβον.

Καὶ γὰρ πᾶν πρᾶγμα δέεται διακρίσεως, ἵνα καλῶς γένηται, καὶ
ταύτης χωρίς, οὐ γινώσκομεν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἴσως οἱ
πολλοὶ σκανδαλιζόμεθα, ὅταν ἴδωμεν διαφωνοῦντα τὰ λεγόμενα
παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ πραττόμενα· οἷον ἡ μὲν Ἐκκλησία
15 παρέλαβε τοῦ ψάλλειν τροπάρια μετὰ μέλους καὶ ᾄσματα πολλά, ὁ
δὲ τῆς Κλίμακος, τοὺς πενθοῦντας κατὰ Θεὸν ἐγκωμιάζων, φησὶν,
ὅτι οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἀλαλάξουσι πρὸς ἑαυτοὺς ἐν ὕμνοις· καὶ ὁ ἅγιος
Ἰσαὰκ περὶ τῶν καθαρῶς προσευχομένων φησὶν, ὅτι πολλάκις
εὐρίσκειται τις συνάγων τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐν τῇ προσευχῇ καὶ εὐθέως
20 προσπίπτει ἀδιάστως εἰς τὴν γῆν ἐπὶ τὰ γόνατα, ὡς ποτε ὁ Δανιὴλ ὁ
προφήτης, καὶ ἔχει τὰς χεῖρας αὐτοῦ τεταμένας καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ
αὐτοῦ ἀτενίζουσιν εἰς τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, οἱ δὲ λογισμοὶ
αὐτοῦ ἐναλλάσσονται καὶ ἐκλύονται αὐτοῦ τὰ μέλη ἐκ τῶν καινῶν
νοημάτων τῶν αὐτομάτως ἐν τῷ νοῖ ἐρχομένων. Καὶ πάλιν ὡσαύτως
25 πολλοὶ τῶν ἁγίων Πατέρων περὶ τινῶν τοιούτων γράφουσιν, ὅτι οὐ
μόνον ᾄσματα καὶ ψαλμωδίας ὑπερανέβησαν τῇ τοῦ νοὸς ἐκπλήξει,
ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν ἐπελάθοντο, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Νεῖλος

Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία καλῶς καὶ θεαρέστως τὰ ᾄσματα καὶ τὰ
λοιπὰ τροπάρια ἐδέξατο, διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ νοὸς ἡμῶν, ἵνα τῇ
30 τῆς μελωδίας ἡδύτητι τὸν Θεὸν ὑμῶμεν οἱ ἄγνωστοι ὡς ἄκοντες· οἱ
δὲ γνῶσιν ἔχοντες πρὸς κατανόησιν τῶν εἰρημένων λογίων, ἔρ-
χονται εἰς κατάνυξιν, καὶ ὡς ἐν κλίμακι ἀναγόμεθα πρὸς τὸ ἐννοεῖν
χρηστὰς ἐννοίας, ὡς φησιν ὁ Δαμασκηνός καὶ ὅσον προκόπτομεν
τῇ συνηθείᾳ τῶν κατὰ Θεὸν ἐννοιῶν, τοσοῦτον ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ
35 ἔλκει ἡμᾶς κατανοεῖν καὶ προσκυνεῖν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τῷ

ἐπιμένει σ' αὐτὰ τὰ νοήματα, γιὰ νὰ αἰσθανθεῖ μεγαλύτερη κατάνυξη ἢ καρδιά καὶ νὰ δώσει τὸν καρπό, δηλαδή τὰ κατὰ Θεὸν δάκρυα. Ὅταν νιώθεις κατάνυξη μ' ἓνα λόγο, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, νὰ μένεις σ' αὐτόν. Ἐπειδὴ κάθε σωματικὴ ἐνέργεια, δηλαδή, νηστεία καὶ ἀγρυπνία, ψαλμωδία καὶ ἀνάγνωσις, ἡσυχία καὶ τὰ λοιπὰ, γίνονται γιὰ νὰ καθαρίζουν τὸ νοῦ, καὶ ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ χωρὶς πένθος νὰ καθαρισθεῖ, γιὰ νὰ ἐνώνεται μὲ τὸν Θεὸ μέσω τῆς καθαρῆς προσευχῆς πού τὸν ἀρπάζει ἀπ' ὅλα τὰ νοήματα καὶ τὸν καθιστᾷ ἄμορφο καὶ ἀσχημάτιστο. Γιατί, ὅλα ἀπ' αὐτὰ, πού εἶναι καλὰ, γίνονται καλὰ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ ἀντίθετο.

Καὶ πραγματικὰ κάθε πρᾶγμα ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διάκριση, γιὰ νὰ γίνῃ σωστὰ, καὶ χωρὶς αὐτὴν δὲν γνωρίζουμε τὴ φύση τῶν πραγμάτων καὶ ἴσως οἱ πιὸ πολλοὶ σκανδαλιζόμεστε ὅταν δοῦμε νὰ μὴ συμφωνοῦν αὐτὰ πού λέγουν καὶ αὐτὰ πού κάνουν οἱ ἅγιοι Πατέρες. Γιὰ παράδειγμα, ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε νὰ ψάλλει τροπάρια μὲ μέλος καὶ ἄσματα πολλά, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἐγκωμιάζοντας ἐκείνους πού πενθοῦν κατὰ Θεόν, λέγει ὅτι αὐτοὶ δὲν θὰ ψάλλουν δυνατὰ ὕμνους. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ γι' αὐτοὺς πού προσεύχονται καθαρὰ λέγει ὅτι πολλὰς φορὲς κάποιος συγκεντρώνει τὸ νοῦ του στὴν προσευχὴ καὶ ἀμέσως πέφτει ἀβίαστα στὴ γῆ πάνω στὰ γόνατά του, ὅπως κάποτε ὁ προφήτης Δανιήλ¹⁷, καὶ ἔχει τὰ χέρια του ἀπλωμένα καὶ τὰ μάτια του ἀτενίζουν στὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ οἱ λογισμοὶ του μεταβάλλονται καὶ τὰ μέλη του παραλύνουν ἀπὸ τὰ καινούρια νοήματα πού ἀμέσως ἔρχονται στὸ νοῦ του. Καὶ πάλι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες γράφουν γιὰ μερικοὺς τέτοιους, ὅτι ὄχι μόνο ἄσματα καὶ ψαλμωδίαις ξεπέρασαν μὲ τὴν ἐκπληξη τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τοῦ νοῦ λησμόνησαν, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος.

Καὶ ἡ Ἐκκλησία καλὰ καὶ θεάρεστα δέχθηκε τὰ ἄσματα καὶ τὰ λοιπὰ τροπάρια γιὰ τὴν ἀσθένεια τοῦ νοῦ μας, ὥστε μὲ τὴ γλυκύτητα τῆς μελωδίας νὰ ὑμνοῦμε τὸν Θεό, ἐμεῖς πού ἔχουμε ἄγνοια, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε. Ὅσοι ὅμως ἔχουν γνώση, ὥστε νὰ κατανοοῦν τὰ λόγια πού λέγονται, ἔρχονται σὲ κατάνυξη, καὶ σὰν μὲ σκάλα ἀνεβαίνουμε γιὰ νὰ ἐννοοῦμε ἀγαθὲς ἐννοιαι, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός, καὶ ὅσο προοδεύουμε στὴν ἐξοικείωση τῶν κατὰ Θεὸν ἐννοιῶν, τόσο ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ μᾶς ἔλκει νὰ φθάσουμε νὰ κατανοοῦμε καὶ προσκυνοῦμε τὸν Πατέρα πνευματικὰ καὶ ἀληθινὰ¹⁸, ὅπως λέγει ὁ Κύριος, καὶ

Πατρι φθάσωμεν, ὡς φησιν ὁ Κύριος, καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὃς ἔφη· «πέντε λόγους θέλω τῷ νοῦ μου λαλήσαι, ἢ μυρίους ἐν γλώσση»· καὶ πάλιν· «βούλομαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ ἄραι ὁσίας χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ». Ὡστε τὰ μὲν εἰσι φάρμακα 5 ἀσθενείας, τὰ δὲ τελειότητες τοῦ νοός. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ λύσις τῶν τοιούτων ζητημάτων. Διότι πάντα μὲν καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν, ἐν οὐ καιρῷ δὲ πάντα ἀσύμφωνα φαίνονται τοῖς ἀγνοοῦσι τὸν τοῦ ἐκάστου καιρόν, ὡς φησιν ὁ Σολομών, «καιρὸς παντὶ πράγματι».

Πλὴν ὅταν τις φθάσῃ εἰς χρηστὰς ἐννοίας, ὀφείλει προσέχειν 10 ἀκριβῶς, ἵνα μένωσιν ἐν αὐτῷ αἱ τοιαῦται θεωρίαι, μήπως ἐξ ἀμελείας ἢ ἐπάρσεως ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ τῆς χάριτος, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· ὅτι, εἰ μὲν αὖξονται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου αἱ κατὰ Θεὸν ἐννοιαὶ καὶ πρὸς κατάνυξιν καὶ ταπεινώσιν μείζονα ἄγουσιν, ὀφείλει εὐχαριστεῖν αἰεὶ καὶ ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ τὴν χάριν, ὡς ὅτι ὅλως τὰ 15 τοιαῦτα ἠξιώθη γινώσκειν, ἀνάξιον ὄντα ἑαυτὸν λογιζόμενος. Εἰ δὲ παύσονται καὶ σκοτίζεται πάλιν ἡ διάνοια καὶ τὸν φόβον ἀποβάλλει καὶ τὸ πένθος, ὀφείλει πολλὰ λυπηθῆναι καὶ ταπεινώσασθαι ἑαυτὸν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ὡς ἤδη ἐγκατέλιπεν αὐτὸν ἡ χάρις, ἵνα γινώσκῃ τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ταπεινώσιν κτήσῃται καὶ τὴν διόρθωσιν ἐπιμε- 20 λήσῃται, ὡς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος· ὅτι, εἰ μὴ ἠμέλησέ τις περὶ τὸ κατὰ Θεὸν πένθος, οὐκ ἂν τὰ δάκρυα ὑστερεῖτο, ὅτε ἐβούλετο. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν αἰεὶ γινώσκειν τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ μήτε ἀπογνωῖν ἑαυτούς, εἴ τι δ' ἂν ἡμῖν συμβῇ, μήτε πάλιν θαρρεῖν ὅτι ἐσμέν τι ὅλως, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλπίζειν αἰεὶ ἐπὶ τὸν 25 Θεὸν μετὰ ταπεινώσεως

Καὶ ταῦτα μὲν τῷ πολλὰ ζητοῦντι τὰ δάκρυα ἔργῳ καὶ λόγῳ προσήκει, διότι τσαύτης χάριτος ἠξιώθη καὶ οὐκ ἐφύλαξε τὴν πρό- 30 γνωσιν τοῦ Θεοῦ, διὰ προλαβοῦσαν ἢ ἐνεστῶσαν ἢ μέλλουσαν ἀμέλειαν ἢ ἔπαρσιν, ὡς εἴρηται. Τῷ δὲ ἐκουσίως καταλιπόντι τὰ τοιαῦτα χαρίσματα, δηλαδή τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὰ φωτολαμπῆ νοήματα, τί ἄλλο πρέπει, εἰμὶ τὸ οὐαί; Διότι οὐκ ἔχει ὁ κόσμος τοῦ τοιούτου ἀφρονέστερον, ὡς καταξιωθέντα ἀπὸ τῶν παρὰ φύσιν, δι' ὧν ἔμελλε κατὰ χάριν εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν φθάσαι, λέγω δὴ τὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς ἀγάπης δάκρυα, καὶ διὰ μηδαμινῶν πραγμάτων

19. Α' Κορ. 14, 19.

21. Σοφ. Σειρ. 39, 34.

20. Α' Τιμ 2, 8.

22. Ἐκκλ. 3, 1.

κατὰ τὸν ἀπόστολο ποῦ λέγει, «προτιμῶ νὰ πῶ πέντε λόγια μὲ τὸ νοῦ μου, παρὰ μῦρια μὲ τὴ γλώσσα»¹⁹· καὶ πάλι, «θέλω οἱ ἄνδρες σὲ κάθε τόπο νὰ ὑψώνουν χέρια ἅγια χωρὶς ὀργή καὶ ἀμφιβολία»²⁰. Ἐπομένως τὰ πρῶτα εἶναι φάρμακα γιὰ τὴ ἀσθένειά μας, ἐνῶ τὰ ἄλλα τελειότητες τοῦ νοῦ. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ λύση τῶν ζητημάτων αὐτῶν. Γιατὶ ὅλα βέβαια εἶναι καλὰ στὸν καιρὸ τους²¹, ἀλλ' ὅταν δὲν εἶναι στὸν καιρὸ τους, ὅλα φαίνονται ἀσύμφωνα σ' ἐκείνους ποῦ δὲν ξέρουν τὸν καιρὸ τοῦ καθενός, ὅπως λέγει ὁ Σολομών· «σὲ κάθε πράγμα ὑπάρχει ὁ κατάλληλος καιρὸς»²².

Ὅταν ὁμως φθάσει κάποιος σὲ ἀγαθὲς ἐννοιες, ὀφείλει νὰ προσέχει πάρα πολὺ γιὰ νὰ μένουν μέσα του αὐτὲς οἱ θεωρίες, μήπως ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἔπαρση ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τὴ χάρη, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Γιατὶ, ἂν αὐξάνουν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου οἱ κατὰ Θεὸν ἐννοιες καὶ τὸν ὀδηγοῦν σὲ κατάνυξη καὶ ταπείνωση μεγαλύτερη, ὀφείλει νὰ εὐχαριστεῖ πάντοτε καὶ νὰ εὐγνωμονεῖ τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἀξιώθηκε νὰ τὰ γνωρίζει αὐτὰ καλά, ἂν καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο. Ἄν ὁμως σταματήσουν καὶ σκοτίζεται πάλι ἡ διάνοια καὶ ἀποβάλλει τὸ φόβο καὶ τὸ πένθος, πρέπει νὰ λυπηθεῖ πολὺ καὶ νὰ ταπεινώσει τὸν ἑαυτό του μὲ ἔργα καὶ λόγια, ἐπειδὴ ἤδη τὸν ἐγκατέλειψε ἡ χάρη, γιὰ νὰ γνωρίζει τὴ δική του ἀσθένεια, ν' ἀποκτήσει ταπείνωση καὶ νὰ φροντίσει γιὰ τὴ διόρθωσή του, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅτι, ἂν κάποιος δὲν ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὸ κατὰ Θεὸν πένθος, δὲν θὰ στεροῦνταν τὰ δάκρυα, ὅταν τὰ ἤθελε. Γι' αὐτὸ πρέπει πάντοτε νὰ γνωρίζουμε τὴν ἀσθένειά μας καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ οὔτε νὰ ἀπελπιζόμεστε, ὅ,τι καὶ ἂν μᾶς συμβεῖ, οὔτε πάλι νὰ πιστεύουμε ὅτι εἴμαστε κάτι, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐλπίζουμε πάντοτε στὸν Θεὸ μὲ ταπείνωση.

Αὐτὰ βέβαια ταιριάζουν σ' ἐκείνον ποῦ μὲ ἔργο καὶ λόγο ζητᾷ τὰ πολλὰ δάκρυα, γιατί ἀξιώθηκε τόση μεγάλη χάρη καὶ δὲν φύλαξε τὴν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας προηγούμενης ἢ παρούσας ἢ μελλοντικῆς ἀμέλειας ἢ ἔπαρσης, ὅπως ἔχει λεχθεῖ. Σ' ἐκείνον ὁμως ποῦ μὲ τὴ θέλησή του ἐγκατέλειψε τὰ παρόμοια χαρίσματα, δηλαδή τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὰ φωτεινὰ νοήματα, τί ἄλλο τοῦ πρέπει, παρὰ τὸ ἀλλοίμονο; Γιατὶ ὁ κόσμος δὲν ἔχει πιὸ ἀνόητο ἀπ' αὐτόν, ἐπειδὴ, ἂν καὶ ἀξιώθηκε ἀπὸ τὰ παρὰ φύση, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο κατὰ χάρη νὰ φθάσει στὰ ὑπὲρ φύση, ἐννοῶ τὰ δάκρυα τῆς σύνεσης καὶ τῆς ἀγάπης, στρέφεται μὲ κάποια μηδαμινὰ πράγματα ἢ ξένους λογι-

τινῶν ἢ λογισμῶν ξένων καὶ θελημάτων ἰδίων εἰς τὴν τῶν κτηνῶν ἀγνωσίαν στρέφεται, ὥσπερ κύων εἰς τὸν ἴδιον ἐμετόν. Πλὴν ἐὰν θέλη πάλιν καὶ σχολάσῃ κατὰ Θεὸν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν θείων Γραφῶν μετὰ προσοχῆς καὶ μερίμνης τοῦ θανάτου, καὶ τὸν νοῦν τηρήσῃ
 5 ὅσον δυνηθῆ ἔκ τῶν ματαίων λογισμῶν ἐν τῇ προσευχῇ, εὐρεῖν ἔχει ἅπερ ἀπώλεσε, καὶ μάλιστα εἴπερ οὐδέποτε λυπεῖται κατὰ τινος, κἂν τὰ μέγιστα δεινὰ ὑπ' αὐτοῦ πάσῃ πολλάκις, μηδένα ἀφῆ λυπηθῆναι κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει τοῦτο θεραπεύειν ἔργῳ καὶ λόγῳ. Τότε μᾶλλον μειζόνως εὐφραίνεται ὁ νοῦς, λυτρούμενος τὴν τοῦ
 10 θυμοῦ ταραχὴν, καὶ γίνεται ἔμπειρος εἰς τὸ μηδέποτε ἀμελήσαι τὴν ἰδίαν ψυχὴν, φοβούμενος μήπως πάλιν ἐγκαταλειφθῆ. Καὶ ἐκ τοῦ φόβου μένει ἄπτωτος, ἔχων ἀεὶ τὰ τῆς μετανοίας καὶ τοῦ πένθους δάκρυα, ἄχρις ἂν ἀναχθῆ εἰς τὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς, ἐξ ὧν εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν ἔλθῃ, χάριτι Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

15 Ἡμεῖς δὲ οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς καὶ βαρυνκάρδιοι ὀφείλομεν ἀείποτε μελετᾶν τὰ τοῦ πένθους ρήματα καὶ ἐρευνᾶν ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην, πρὶν τε τοῦ ὠρισμένου κανόνος, καὶ διὰ μέσον τούτου καὶ εἰς τὸ τέλος, εἴτε ἐργαζόμενοι οἱ ἀσθενέστεροι ἔτι πρὸς τὴν κατὰ Θεὸν ἀργίαν καὶ σχολὴν πάντων, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, εἴτε ἀργοὶ ἐπὶ
 20 τὸ αὐτὸ καθήμενοι οἱ ἔχοντες ἀνυστάκτους ὀφθαλμοὺς καὶ νήφουσαν διάνοιαν, ὡς φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος· βλέπε εἰς προκοπὴν σου ἔσται, ἵνα στυφθῆ ὑμῶν ἡ ψυχὴ καὶ δακρῦειν ἄρχεται, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Δωρόθεος.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἴρηται περὶ τῶν προειρημένων ἐν ταῖς τρισὶ
 25 θεωρίαις, ἵνα καταξιωθῶμεν ἐλθεῖν εἰς τὰς λοιπὰς θεωρίας, ἐξ ὧν ἡ τετάρτη.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

Ητις ἐστὶ κατανόησις τῆς τοῦ γλυκυτάτου Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συγκαταβάσεως καὶ διαγωγῆς ἐν τῷ κόσμῳ καὶ
 30 κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἐπιλαθέσθαι ἡμᾶς καὶ αὐτῆς τῆς τροφῆς, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ ὥσπερ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἠκούσαμεν, ὅτι ἐπελάθετο τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον αὐτοῦ, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ἐν τῷ ἀρπαγῆναι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὰ θαυμάσια τοῦ

σμούς και δικά του θελήματα στην άγνοσία τῶν ζώων, ὅπως ὁ σκύλος πού ἐπιστρέφει στὸν ἐμετό του²³. Ἄν ὅμως θέλει πάλι καὶ ἐπιδοθεῖ μὲ τὴν κατὰ Θεὸ ἀφοσίωση στὴν ἀνάγνωση τῶν θείων Γρῶν μὲ προσοχὴ καὶ μέριμνα τοῦ θανάτου καὶ κρατήσῃ τὸ νοῦ ὅσο μπορέσει μακριὰ ἀπὸ τοὺς μάταιους λογισμοὺς στὴν προσευχή, μπορεῖ νὰ βρεῖ ἐκεῖνα πού ἔχασε, καὶ μάλιστα ἂν δὲ λυπᾶται ποτὲ γιὰ κανέναν, ἔστω καὶ ἂν παθαίνει πολλές φορές τὰ μέγιστα δεινὰ ἀπ' αὐτόν, καὶ ἂν δὲν ἀφήσῃ κανέναν νὰ λυπηθεῖ γι' αὐτόν, ἀλλὰ μὲ κάθε δύναμη τὸν ὑπερετεῖ μὲ ἔργο καὶ λόγο. Τότε μᾶλλον περισσότερο εὐφραίνεται ὁ νοῦς, ἐπειδὴ λυτρώνεται ἀπὸ τὴν ταραχὴ τοῦ θυμοῦ, καὶ ἀποκτάει πείρα νὰ μὴν ἀμελήσῃ ποτὲ τὴν ψυχὴ του, γιατί φοβᾶται μήπως ἐγκαταλειφθεῖ πάλι. Καὶ ἀπὸ τὸ φόβο μένει ἄπτωτος, ἔχοντας πάντοτε τὰ δάκρυα τῆς μετάνοιας καὶ τοῦ πένθους, μέχρι πού νὰ ὑψωθεῖ στὰ δάκρυα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς, ἀπὸ τὰ ὅποια θὰ φθάσῃ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι.

Ἐμεῖς ὅμως πού εἴμαστε ἀκόμη ἐμπαθεῖς καὶ ἀναίσθητοι ὀφείλουμε πάντοτε νὰ μελετᾶμε τὰ λόγια τοῦ πένθους καὶ νὰ ἐξετάζουμε καθημερινὰ τὸν ἑαυτὸ μας, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν ὀρισμένο κανόνα καὶ στὴ διάρκειά του καὶ στὸ τέλος του, εἴτε ἐργαζόμενοι οἱ πρὸ ἀσθενεῖς ἀκόμη γιὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀργία καὶ ἀπομάκρυνση ἀπ' ὅλα, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, εἴτε ἀργοὶ ὅσοι κάθονται στὸ ἴδιο μέρος καὶ ἔχουν ἀνύστακτα μάτια καὶ νηφάλια διάνοια, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Πρόσεχε νὰ ἀποθεῖ γιὰ τὴν προκοπὴ σου, γιὰ νὰ πιεσθεῖ ἡ ψυχὴ μας καὶ ν' ἀρχίσει νὰ δακρῦζει, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Δωρόθεος.

Αὐτὰ ὅμως λέχθησαν γιὰ τὶς προηγούμενες τρεῖς θεωρίες, γιὰ νὰ καταξιωθοῦμε νὰ φθάσουμε στὶς ὑπόλοιπες θεωρίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀκολουθεῖ ἡ τέταρτη.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ ΘΕΩΡΙΑ

Αὕτὴ ἡ θεωρία εἶναι κατανόηση τῆς συγκατάβασης τοῦ γλυκύτατου Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καθὼς καὶ τῆς ζωῆς του στὸν κόσμον, καὶ νὰ ξεχάσουμε σιγά-σιγά καὶ αὐτὴν τὴν τροφή, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ ὅπως ἀκούσαμε τὸν μακάριο Δαβίδ, ὅτι ξέχασε νὰ φάει τὸν ἄρτο του¹, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὅταν κυριεύθηκε ἡ διάνοιά του ἀπὸ τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ μὲ ἐκπληξη πολλή, καὶ

Θεοῦ, ἐν ἐκπλήξει πολλῇ, καὶ ἀπορεῖν πρὸς τὴν ἀνταπόδοσιν, ὡς φησιν ὁ οὐρανοφάντων Βασιλεῖος “τί ἀνταποδώσωμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν;”, δι’ ἡμᾶς Θεὸς ἐν ἀνθρώποις διὰ τὴν καταφθαρεῖσαν φύσιν, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνω-
 5 σεν ἐν ἡμῖν· πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὁ εὐεργέτης, πρὸς τοὺς αἰχμαλώ-
 τούς ὁ ἐλευθερωτής, πρὸς τοὺς ἐν σκοτει καθημένους ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἐπὶ τὸν Σταυρὸν ὁ ἀπαθής, ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν τὸ φῶς, ἐπὶ τὸν θάνατον ἢ ζωὴ, ἢ ἀνάστασις διὰ τοὺς πεσόντας πρὸς ὃν βοή-
 σωμεν, ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξασι”.

10 Καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ· “Ἐξέστη ἐπὶ τοῦτο ὁ οὐρανὸς καὶ τῆς γῆς κατεπλάγη τὰ πέρατα, ὅτι Θεὸς ὤφθη τοῖς ἀνθρώποις σωματικῶς καὶ ἡ γαστήρ σου γέγονεν εὐρυχωροτέρα τῶν οὐρανῶν, δι’ ὃ σέ, Θεοτόκε, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ταξιαρχίαι μεγαλύνουσι”. Καὶ πάλιν· “Ἐφριξε πᾶσα ἀκοή τὴν ἀπόρρητον Θεοῦ συγκατάβασιν,
 15 ὅπως ὁ ὕψιστος ἐκὼν κατήλθε μέχρι καὶ σῶματος, παρθενικῆς ἀπὸ γαστρὸς γενόμενος ἄνθρωπος, δι’ ὃ τὴν ἄχραντον Θεοτόκον οἱ πιστοὶ μεγαλύνουμεν. Δεῦτέ μοι πείθεσθε, λαοί, ἀναβάντες εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, τὸ ἐπουράνιον, αὐλῶς στῶμεν ἐν πόλει ζῶντος Θεοῦ καὶ ἐποπτεύσωμεν νοῖ θεότητα ἅυλον Πατρὸς καὶ Πνεύματος, ἐν
 20 Υἱῷ Μονογενεῖ ἀπαστραπτουσάν. Ἐθελξας πόθῳ με, Χριστέ, καὶ ἠλλοίωσας τῷ θείῳ σου ἔρωτι· ἀλλὰ κατάφλεξον πυρὶ αὐλῷ τὰς ἁμαρτίας μου καὶ ἐμπλησθῆναι τῆς ἐν σοὶ τρυφῆς καταξίωσον, ἵνα τὰς δύο σκιρτῶν μεγαλύνω, ἀγαθὴ παρουσίας σου. Ὁλος εἶ, Σῶτερ, γλυκασμός, ὅλος εἶ ἐπιθυμία καὶ ἔφεις ὄντως ἀκόρεστος, ὅλος
 25 ὑπάρχεις κάλλος ἀμήχανον”.

Καὶ ὁ μὲν διὰ σωματικῶν τε καὶ ψυχικῶν ἀρετῶν τὴν τῶν τοιούτων γνῶσιν λαβὼν καὶ τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων ἐν τε τοῖς λόγοις τῶν ἁγίων ἀνδρῶν καὶ τῶν θείων Γραφῶν καὶ μάλιστα τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, αὐτὸς οὐκ ἔτι ἠρεμεῖ ἐκ τοῦ πόθου καὶ τῶν πολ-
 30 λῶν δακρύων, τῶν αἰετῶν γινομένων ἀδιάστως αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐκ μόνων τῶν Γραφῶν ἀκούοντες, ὀφείλομεν αἰετῶς σχολάζειν καὶ μελετᾶν, ἵνα ἐκ τοῦ πολλοῦ χρόνου ἐντυπωθῆ ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ὡς φησιν Μάξιμος καὶ ὡς οἱ Πατέρες ἐποίουν, πρὶν

ν' ἀποροῦμε γιὰ τὴν ἀνταπόδοση, ὅπως λέγει ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος: «τί νὰ ἀνταποδώσουμε στὸν Κύριο γιὰ ὅλες τὶς εὐεργεσίες ποὺ μᾶς ἔκαμε;»²· γιὰ μᾶς ὁ Θεὸς ἤρθε ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους· γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση ποὺ γνώρισε τὴν ὀλοκληρωτικὴ φθορὰ ὁ Λόγος σακρώθηκε καὶ ἔμεινε μαζί μας· πρὸς τοὺς ἀχάριστους ἤρθε ὁ εὐεργέτης, πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ὁ ἐλευθερωτής, πρὸς ἐκείνους ποὺ κάθονταν στὸ σκοτάδι ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, στὸ σταυρὸ ἀνέβηκε ὁ ἀπαθής, στὸν Ἄδη κατέβηκε τὸ φῶς, στὸ θάνατο ἢ ζωὴ, ἢ ἀνάσταση ἔγινε γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν πέσει· σ' αὐτὸν λοιπὸν ἄς φωνάξουμε· δόξα σέ σένα, Θεέ μας».

Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς λέγει· «ἐνίωσε ἐκπληξη γι' αὐτὸ ὁ οὐρανὸς καὶ κυριεύθηκαν ἀπὸ θαυμασμὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς, γιὰτὶ ὁ Θεὸς φάνηκε στοὺς ἀνθρώπους σωματικὰ καὶ ἡ κοιλιὰ σου ἔγινε πρὸ εὐρύχωρη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς· γι' αὐτὸ, Θεοκότε, σέ μεγαλύνουν τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ταξιαρχίες». Καὶ πάλι· «ἔφριξε κάθε ἀνθρώπος ἀκούοντας τὴν ἀνέκφραστη συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ ὕψιστος μὲ τὴ θέλησή του καταδέχθηκε νὰ λάβει μέχρι καὶ σῶμα, ἀφοῦ ἀπὸ παρθενικὴ γαστέρα ἔγινε ἄνθρωπος· γι' αὐτὸ οἱ πιστοὶ μεγαλύνουμε τὴν ἄχραντη Θεοτόκο. Ἀκοῦστε με, λαοί, καὶ ἄς ἀνεβοῦμε στὸ ὄρος τὸ Ἅγιο, τὸ ἐπουράνιο, ἄς σταθοῦμε μὲ τρόπο ἄυλο στὴν πόλη τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ καὶ ἄς δοῦμε μὲ τὸ νοῦ τὴν ἄυλη θεότητα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος ποὺ ἀπαστραῖπει στὸν Μονογενῆ Υἱό. Μ' ἔθελξες μὲ τὸν πόθο, Χριστέ, καὶ μὲ μετέβαλες μὲ τὸν θεῖο σου ἔρωτα· ἀλλὰ κατὰκαψε μὲ ἄυλη φωτία τὶς ἁμαρτίες μου καὶ καταξίωσέ με νὰ χορτάσω τὶς ἀπολαύσεις σου, γιὰ νὰ δοξάζω, ἀγαθῆ, σκιρτώντας τὶς δύο παρουσίες σου. Ὁλος εἶσαι γλυκασμός, Σωτήρα μου, ὅλος εἶσαι ἐπαθυμία καὶ πόθος πραγματικὰ ἀχόρταγος, ὅλος εἶσαι ὁμορφιά ὑπερφυσική».

Καὶ ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὶς σωματικὲς καὶ τὶς ψυχικὲς ἀρετὲς γνώρισε αὐτὰ καὶ τὰ κρυμμένα μυστήρια στοὺς λόγους τῶν ἁγίων ἀνδρῶν καὶ τῶν θείων Γραφῶν καὶ μάλιστα τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, αὐτὸς δὲν ἠσυχάζει ἀπὸ τὸν πόθο καὶ τὰ πολλὰ δάκρυα, ποὺ χύνει πάντοτε ἀβίαστα. Ἐμεῖς ὅμως, οἱ ἀκροατὲς μόνο τῶν Γραφῶν, ὀφείλουμε πάντοτε νὰ καταγινόμαστε μ' αὐτὲς καὶ νὰ τὶς μελετᾶμε, ὥστε μὲ τὸν πολὺ καιρὸ νὰ τυπωθεῖ μέσα στὴν καρδιά μας ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Μάξιμος καὶ ὅπως ἔκαναν οἱ Πατέρες πρὶν ἀκόμη λάβουν τὴν

λαβεῖν τὴν αὐτόματον γνῶσιν. Ὁλος ὁ πόθος τῶν μαρτύρων ἀνεπέ-
 τατο πρὸς μόνον τὸν Δεσπότην, δι' ἀγάπης αὐτῷ ἐνούμενος καὶ μέλ-
 πων, καὶ ὡς ὁ ἐκ Δαμασκοῦ ἔφη περὶ τῶν τριῶν παιδῶν. "Νόμων
 πατρῶν οἱ μακαριστοὶ ἐν Βαβυλῶνι παῖδες προκινδυνεύοντες, βα-
 5 σιλεύοντος κατέπτυσαν προσταγῆς ἀλογίστου· καὶ συνημμένοι ᾧ
 οὐκ ἐχωνεύθησαν πυρί, τοῦ κρατοῦντος ἐπάξιον ἀνέμελλον τὸν
 ὕμνον". Καὶ εἰκότως ὅταν αἰσθανθῇ τις τῶν θαυμασίων τοῦ Θεοῦ,
 ὅλος ἐξίσταται καὶ ἐπιλανθάνεται καὶ αὐτῆς τῆς προσκαίρου ζωῆς,
 ἐκ τῆς τῶν θείων Γραφῶν κατανοήσεως, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Καὶ
 10 οὐχὶ ὥσπερ ἡμεῖς ἴσως ἐκ τῶν Γραφῶν καταनुσσωμεθα μικρὸν καὶ
 ἐκ τῆς ραθυμίας καὶ λήθης καὶ ἀγνωσίας πάλιν σκοτιζόμεθα καὶ
 ἀναισθητοῦμεν ἐκ τῶν παθῶν.

Ὁ γὰρ καθαρθεὶς διὰ τοῦ πένθους ἐκ τῶν παθῶν, ἐκεῖνος αἰ-
 σθάνεται τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς καὶ
 15 ἐκ πάντων ἐκπλήττεται, ἐξαιρέτως δὲ ἐκ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, τῶν
 τε ἔργων καὶ λόγων, καὶ πῶς τὰ δυσχερῆ ἢ σοφία τοῦ Θεοῦ εὐχερῆ
 κατεσκεύασεν, ὥστε κατὰ μικρὸν Θεὸν ποιεῖν τὸν ἄνθρωπον. Ἄ-
 γαθόν, ὡς τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾷν δυνάμενον· οἰκτίρονα, ὡς τὸν Πα-
 τέρα οἰκτίρονα ὄντα· ἀπαθῆ, ὡς τὸν ἀπαθῆ Θεόν· πᾶσαν ἀρετὴν
 20 ἔχοντα, καὶ τὸ τέλειον, ὡς τὸν Πατέρα τέλειον ὄντα, καὶ ἀπλῶς, ὅσα
 τῷ Θεῷ περέπουσι, διδάσκει ἡ ἁγία Βίβλος αὕτη τὸν ἄνθρωπον, ἵνα
 θέσει θεὸς γένηται. Καὶ τίς οὐ θαυμάζει τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου
 πραγματείαν, ὅτι ἐκ μόνης προαιρέσεως πᾶσαν ἀνάπανσιν ἐν τῷ νῦν
 καὶ ἐν τῷ μέλλοντι χαρίζεται μετὰ τιμῆς πολλῆς, ὡς φησὶν ὁ Κύριος,
 25 «ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται»; Καὶ ἐνταῦθα μαρτυρεῖ ὁ Πέτρος
 καταλιπὼν τὰ δίκτυα, καὶ λαβὼν τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν, καὶ οἱ λοι-
 ποὶ Ἀπόστολοι, ἕκαστος, ἅπερ εἶχε καταλιπὼν μικρὰ τινα, τὸν κό-
 σμον ὅλον ὑπὸ χειρᾶς ἔλαβον, ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. «Ἄ ὀ-
 φθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου
 30 οὐκ ἀνέβη», καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ταῦτα γέγονεν, ἀλλ'
 ἐπὶ πάντα τοὺς προαιρουμένους ταῦτα γίνεται ἄχρι τῆς σήμερον,
 ὡς φησὶ τις τῶν Πατέρων· ὅτι "Εἰ καὶ ἐκοπίων ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλ' οὐκ
 πολλὴν ἀνάπανσιν εἶχον". Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τῆς ἀταράχου ζωῆς
 καὶ ἀμερόμινου.

35 Καὶ τίς ἄρα ἡμῖν δοκεῖ ἀνάπανσιν καὶ τιμὴν ἔχειν μείζονα; ὁ

2. Ψαλμ. 115, 3.

3. Λουκᾶ 6, 36.

4. Ματθ. 5, 48.

αὐτόματη γνώση. Ὁλος ὁ πῶθος τῶν μαρτύρων πετοῦσε πρὸς τὸν Κύριο μόνο, ἔνωμένος μαζί του με ἀγάπη καὶ ψάλλοντας, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Δαμασκηνὸς γιὰ τοὺς τρεῖς παῖδες· «ἀψηφώντας τὸν κίνδυνο γιὰ τοὺς πατρικούς νόμους οἱ μακάριοι παῖδες στὴ Βαβυλώνα, περιφρόνησαν τὴν ἀλόγιστη προσταγὴ τοῦ βασιλιᾶ, καὶ ἔνωμένοι μέσα στὴ φωτιᾶ, πού δὲν τοὺς ἔκαψε, ἔψαλλαν τὸν ἐπάξιο ὕμνο στὸν Κύριο». Καὶ πολὺ εὐλογοῦν. Ὅταν αἰσθανθεῖ κανεὶς τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ, μεταβάλλεται τελείως καὶ ξεχνᾷ καὶ τὴν ἴδια τὴν πρόσκαιρη ζωὴ, ἀπὸ τὴν κατανόηση τῶν θείων Γραφῶν, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Καὶ ὄχι ὅπως ἡμεῖς, πού ἴσως νιώθουμε κατάνυξη ἀπὸ τὶς Γραφές γιὰ λίγο μόνο, καὶ ὕστερα σκοτιζόμαστε πάλι ἀπὸ τὴ ραθυμία καὶ τὴ λήθη καὶ τὴν ἀγνωσία καὶ γινόμαστε ἀπὸ τὰ πάθη ἀναίσθητοι.

Γιατὶ ἐκεῖνος πού με τὸ πένθος καθαρίσθηκε ἀπὸ τὰ πάθη, αὐτὸς αἰσθάνεται τὰ κρυμμένα μυστήρια σὲ ὅλες τὶς Γραφές καὶ ἐκπλήσσεται ἀπ' ὅλα, ἰδιαίτερα ὅμως ἀπὸ τὸ ἅγιο Εὐαγγέλιο, ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια του, καὶ ἀπὸ τὸ πῶς τὰ δύσκολα ἢ σοφία τοῦ Θεοῦ τὰ ἔκανε εὐκόλα, ὥστε νὰ κάνει σιγὰ-σιγὰ τὸν ἄνθρωπο θεῶ. Ἄγαθό, ὥστε νὰ μπορεῖ ν' ἀγαπᾷ τοὺς ἐχθρούς· εὐσπλαχνικό, ὅπως ὁ Πατέρας εἶναι εὐσπλαχνικός³· ἀπαθή, ὅπως Θεὸς πού εἶναι ἀπαθής· νὰ ἔχει κάθε ἀρετὴ καὶ τὴν τελειότητα, ὅπως ὁ Πατέρας εἶναι τέλειος⁴. Καὶ γενικὰ αὐτὴ ἡ ἅγια Βίβλος, ὅσα πρέπουν στὸ Θεὸ, τὰ διδάσκει στὸν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ γίνεи θέσει θεός. Καὶ ποιὸς δὲν θαυμάζει τὸ περιεχόμενο τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου; Γιατὶ ἀπὸ μόνη τὴν προαίρεση χαρίζει κάθε ἀνάπαυση στὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον με πολλὴ τιμὴ, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «ἐκεῖνος πού ταπεινώνει τὸν ἑαυτὸ του θὰ ὑψωθεῖ»⁵. Καὶ γι' αὐτὸ δίνει μαρτυρία ὁ Πέτρος πού ἐγκατέλειψε τὰ δίχτυα καὶ ἔλαβε τὰ κλειδιά τῶν οὐρανῶν⁶, καὶ οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι, ἀφοῦ ὁ καθένας ἐγκατέλειψε τὰ ἀσήμαντα πράγματα πού εἶχαν, ἔλαβαν στὰ χέρια τους ὁλόκληρο τὸν κόσμο στὴν παρούσα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ, «ἐκεῖνα πού μάτι δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ νοῦς ἀνθρώπου δὲν τὰ συλλογίσθηκε»⁷. Καὶ αὐτὰ δὲν ἔγιναν μόνο στοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλους πού τὰ ἐκλέγουν γίνονται μέχρι σήμερα, ὅπως λέγει κάποιος ἀπὸ τοὺς Πατέρες· «ἂν καὶ κοπίαζα στὴν ἔρημο, ἀλλ' ὅμως εἶχα πολλὴ ἀνάπαυση». Αὐτὸ τὸ ἔλεγε γιὰ τὴν ἀτάραχη καὶ ἀμέριμνη ζωὴ.

Καὶ ποιὸς ἄραγε μᾶς φαίνεται ὅτι ἔχει μεγαλύτερη ἀνάπαυση καὶ

5. Λουκᾶ 18, 14.

6. Ματθ. 16, 19.

7. Α' Κορ. 2, 9.

κατὰ Θεὸν σχολάζων καὶ πράττων τὰ ἴδια, ἢ ὁ ἐν ταραχαῖς καὶ δικαστηρίοις διάγων καὶ μερίμναις βιοτικαῖς; Ὁ προσομιλῶν ἀεὶ τῷ Θεῷ διὰ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἀπερισπάστου προσευχῆς καὶ δακρύων, ἢ ὁ κοπιῶν καὶ ἀγρυπνῶν ἐν κλοπαῖς καὶ ἀθέ-
 5 σμοις πράξεσιν, αἷς ἀποτυχῶν, μόνου τοῦ κόπου καὶ τοῦ διπλοῦ θανάτου ἴσως ἔτυχεν; Ἴδου τοίνυν καὶ τὸν θάνατον ὑπομένομεν μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ ἀτιμίας δίχα κέρδους, μᾶλλον δὲ καὶ μεγίστην ζημίαν πολλάκις τινὲς ἔπαθον ψυχῆς, ἀπωλείας ἕνεκα. Λησταί, φημί, καταποντισταί, πόρνοι καὶ μάχμοι, οἵτινες οὐκ ἠβουλήθησαν
 10 μετὰ ἀναπαύσεως, τιμῆς τε καὶ κέρδους σωθῆναι. Ἀλλ' ὦ τῆς τυφλότητος, τὸν θάνατον διὰ τὸ ἀπολεσθῆναι ὑπομένομεν, καὶ διὰ τὸ σωθῆναι οὐδὲ τὴν ζωὴν ἀγαπῶμεν.

Εἰ δὲ καὶ θάνατος πρόκειται ὑπὲρ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τί τὸ περισσὸν ποιούμεν τοῦ ληστοῦ καὶ τοῦ τυμβορύχου ἢ τοῦ
 15 στρατιώτου, οἵτινες, ἄρτου μόνου ἕνεκα, τὸν μέλλοντα μετὰ τοῦ παρόντος ὑπέμειναν πολλάκις θάνατον; εἰ μὴ ὅτε διὰ Χριστὸν ὁ πρῶτος γένηται σκοπός, δι' οὗ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δίδοται τοῖς προαιρουμένοις, ἐν μὲν τῷ παρόντι νοητῶς ἐν τῷ καταφρονεῖν πάντα καὶ δοῦλα ἔχειν αὐτῷ, βασιλεύειν τε οὐ μόνον ἐπὶ τὰ πράγματα,
 20 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ σῶμα, τῇ τούτου καταφρονήσει, καὶ ἐπὶ τὸν θάνατον, τῇ τῆς πίστεως εὐτολμίᾳ· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι σὺν Χριστῷ αἰωνίως βασιλεύειν μετὰ σώματος διὰ τῆς χάριτος τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ ὁ μὲν θάνατος ἐπίσης ἀμαρτωλοῦ καὶ δικαίου γίνεται, ἢ δὲ διαφορὰ πολλή. Καὶ ὡς μὲν θνητοὶ θνήσκουσιν ἀμφότεροι καὶ οὐ θαν-
 25 μαστόν· ἀλλ' ὁ μὲν ἄμισθος καὶ κατάκριτος ἴσως, ὁ δὲ μακάριος ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Τί δὲ μέγα τὸ ἀποκτᾶν χρήματα, ἅπερ ἄκων καταλιπεῖν ἔμελλεν ὁ ταῦτα ἔχειν δοκῶν, οὐ μόνον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου πολλάκις μετὰ πολλῆς αἰσχύνης, κόπου τε καὶ πόνου; Ἴσως δὲ καὶ θάνατόν τινες ὑπέμειναν ἕνε-
 30 κα τούτων μετὰ τοὺς ἀναριθμήτους πειρασμοὺς τοῦ πλούτου, τὸν φόβον, φημί, τὴν μέριμναν καὶ διηνεκῆ λύπην τε καὶ ταραχὴν ἐκουσίως καὶ ἀκουσίως.

τιμή, αὐτὸς ποὺ ἀφοσιώνεται στὸν Θεὸ καὶ πράττει τὰ δικά του, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ σὲ ταραχές καὶ δικαστήρια καὶ μέριμνες βιοτικές; Αὐτὸς ποὺ συνομιλεῖ πάντοτε μὲ τὸν Θεὸ μέσω τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῆς ἀπερίσπαστης προσευχῆς καὶ τῶν δακρῶν, ἢ ἐκεῖνος ποὺ κοπιάζει καὶ ξαγρυπνάει σὲ κλοπές καὶ ἀθέμιτες πράξεις, μὲ τις ὅποιες ὅταν ἀποτυγχάνει, ἀπολαμβάνει μόνο τὸν κόπο καὶ ἴσως τὸν διπλὸ θάνατο; Νά, λοιπόν, καὶ τὸ θάνατο ὑπομένουμε μὲ πολὺ κόπο καὶ ἀτιμία χωρὶς κέρδος, ἢ καλύτερα καὶ μεγάλη ζημία τῆς ψυχῆς ἔπαθαν μερικοὶ πολλὰς φορές ἕξ αἰτίας τῆς ἀπώλειάς τους. Οἱ ληστές, δηλαδή, οἱ πειρατὲς ποὺ ρίχνουν ἄλλους στὴ θάλασσα, οἱ πόρνοι καὶ οἱ φιλοπόλεμοι, οἱ ὅποιοι δὲν θέλησαν νὰ σωθοῦν μὲ ἀνάπαυση, τιμὴ καὶ κέρδος. Πόση ὅμως εἶναι ἡ τύφλωσή μας! Ὑπομένουμε τὸ θάνατο γιὰ νὰ χαθοῦμε, καὶ δὲν ἀγαπᾶμε τὴ ζωὴ οὔτε γιὰ νὰ σωθοῦμε.

Ἄν ὅμως ὑπάρχει καὶ θάνατος γιὰ χάρη τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τί κάνουμε περισσότερο ἀπὸ τὸν ληστὴ καὶ τὸν τυμβωρύχο ἢ τὸν στρατιώτη; Αὐτοὶ γιὰ χάρη τοῦ ψωμοῦ τους μόνο ὑπέμειναν πολλὰς φορές τὸν μελλοντικὸ θάνατο μαζί μὲ τὸν παρόντα· ἔκτος ἂν ὁ πρῶτος σκοπὸς γίνεῖ γιὰ τὸν Χριστό, μέσω τοῦ ὁποίου δίνεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σ' αὐτοὺς ποὺ τὴν ἐπιθυμοῦν, στὸ παρὸν νοητὰ μὲ τὸ νὰ περιφρονοῦν τὰ πάντα καὶ νὰ τὰ ἔχουν ὑπόδουλα, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχουν τὴν ἐξουσία ὄχι μόνο πάνω στὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ στὸ σῶμα, μὲ τὴν περιφρόνησή του, καὶ στὸ θάνατο μὲ τὴ γενναιότητα τῆς πίστεως· στὸ μέλλον ὅμως νὰ βασιλεύουν αἰώνια μαζί μὲ τὸν Χριστό, ἔχοντας καὶ τὸ σῶμα τους μὲ τὴ χάρη τῆς κοινῆς ἀνάστασης. Καὶ ὁ θάνατος βέβαια ἔρχεται τὸ ἴδιο καὶ στὸν ἁμαρτωλὸ καὶ στὸ δίκαιο, ἢ διαφορά ὅμως εἶναι μεγάλη. Καὶ ὡς θνητοὶ πεθαίνουν καὶ οἱ δύο, καὶ δὲν εἶναι παράδοξο αὐτό· ἀλλὰ ὁ ἕνας χωρὶς μισθὸ καὶ ἴσως καταδικασμένος, ἐνῶ ὁ ἄλλος μακάριος στὴν παρούσα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ. Τί σπουδαῖο πράγμα εἶναι ἡ ἀπόκτηση χρημάτων, τὰ ὅποια χωρὶς τὴ θέλησή του πρόκειται νὰ τὰ ἐγκαταλείψει ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι τὰ ἔχει, ὄχι μόνο τὴν ὥρα τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸν συχνὰ μὲ πολλὴ ντροπὴ, κόπο καὶ πόνου; Ἴσως μάλιστα καὶ θάνατο ὑφίστανται μερικοὶ ἕξ αἰτίας τῶν χρημάτων μετὰ τοὺς ἀναρίθμητους πειρασμοὺς τοῦ πλούτου, δηλαδή, τὸ φόβο, τὴ φροντίδα, τὴ συνεχὴ λύπη καὶ ταραχὴ, εἴτε τὸ θέλει εἴτε δὲν τὸ θέλει κανεὶς.

Ἡ δὲ ἀγία ἐντολὴ ἐκ πάντων τούτων ρύεται τὸν ἄνθρωπον καὶ πᾶσαν ἀμεριμνίαν καὶ ἀφοβίαν αὐτῷ χαρίζεται, πολλάκις δὲ καὶ εὐφροσύνην ἀνεκλάλητον τοῖς μάλιστα προτιμῶσιν ἐκουσίως τὴν ἀκτημοσύνην. Τί ἄρα θυμηδέστερον τοῦ γενέσθαι τινὰ ἀπαθῆ, μηδ' 5 ὅλως κρατούμενον ὑπὸ θυμοῦ ἢ ἐπιθυμίας τινὸς τῶν κατὰ κόσμον πραγμάτων, ἀλλὰ τὰ τοῖς πολλοῖς ἐπιθυμητὰ εἰς οὐδὲν λογιζόμενον καὶ ἐπάνω πάντων γινόμενον, ὡς ἐν Παραδείσῳ, μᾶλλον δὲ ἐν οὐρανῷ διάγειν καὶ πάσης ἀνάγκης ἀνώτερον τῆ ἀμεριμνία κατὰ Θεὸν σχολῆ; ἐν γὰρ τῷ ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα μετὰ χαρᾶς, πᾶν ὅ,τι 10 γίνεται, ἀναπαύει αὐτόν, καὶ ἐν τῷ ἀγαπᾶν πάντας ὑπὸ πάντων ἀγαπᾶται· καὶ ἐν τῷ καταφρονεῖν αὐτόν πάντα, ἐπάνω πάντων γίνεται· καὶ ἐν τῷ μὴ θέλειν ἔχειν τι ὑπὲρ οὐ μάχεται ἄλλος, καὶ λυπεῖται μὲν ἀποτυχῶν, κατακέκριται δὲ ἴσως ἐπιτυχῶν τοῦ ποθουμένου. Ὁ δὲ ποθῶν τι λυτροῦται αὐτὸς διὰ τῆς ἐντολῆς πάντων τῶν ἐν τῷ νῦν 15 αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δεινῶν, ἐπειδὴ τὸ μὴ θέλειν τι ἔχειν, ὅπερ οὐ κέκτηται, πάσης ἀναπαύσεώς ἐστι καὶ πλούτου ἐπέκεινα, ὥσπερ καὶ ὁ ἐπιθυμῶν ἅπερ οὐκ ἔχει, κόλασίς ἐστι μεγίστη πρὸ τῆς αἰωνίου κολάσεως, καὶ ὁ τοιοῦτος δουλός ἐστι, κἄν τε βασιλεὺς εἶναι δοκῆ καὶ πλούσιος. Τί δὲ βάρος λέγουσιν αἱ ἐντολαὶ τοῦ Κυρίου, ἅπερ 20 οὐ ποιοῦμεν οἱ ἄθλιοι ἄμισθα μετὰ πολλῆς προθυμίας;

Ὁ οὖν δυνηθεὶς τὴν τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου χάριν κατανοεῖν ἐκ μέρους καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα, λέγω δὴ τὰς πράξεις καὶ διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, τὰς τε ἐντολάς αὐτοῦ καὶ τὰ δόγματα, τὰς τε ἀπειλὰς καὶ ἐπαγγελίας, αὐτὸς εἶδε ποίους θησαυροὺς ἀνελλιπεῖς εὗρεν, 25 εἰ καὶ οὐ δύναται περὶ τῶν τοιούτων διηγήσασθαι ὡς δεῖ, διότι ἄφραστά εἰσι τὰ οὐράνια. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κέκρουπται καὶ ὁ θέλων αὐτόν εὗρεῖν ὀφείλει πρῶτον πωλῆσαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ καὶ ἀγορᾶσαι τὸ Εὐαγγέλιον, ἵνα μὴ μόνον αὐτόν εὗρεῖν δυνηθῆ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἴσως, ἀλλὰ καὶ λαβεῖν ἐν ἑαυτῷ 30 διὰ τῆς μιμήσεως αὐτοῦ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ διαγωγῆς. Ὅτι ὁ ζητῶν τὸν Χριστόν, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος, οὐκ ὀφείλει ζητεῖν αὐτόν ἕξωθεν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ, ἥτοι τῷ γενέσθαι σῶμα καὶ ψυχὴν, ὥσπερ ὁ Χριστὸς ἀναμάρτητος κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως φυλάττειν πάσῃ δυνάμει, ἵνα παντὸς ἰδίου θελήμα-

Ἡ θεϊκὴ ὁμως ἐντολὴ⁸ σώζει τὸν ἄνθρωπο ἀπ' ὅλα αὐτὰ καὶ τοῦ χαρίζει κάθε ἀμεριμνησία καὶ ἀφοβία, καὶ πολλές φορές καὶ ἀνέκφραστη εὐφροσύνη σ' ἐκείνους πρὸ πάντων πού με τὴ θέλησή τους προτιμοῦν τὴν ἀκτημοσύνη. Τί λοιπὸν εἶναι πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὸ νὰ γίνει κανεὶς ἀπαθὴς καὶ νὰ μὴν κυριεύεται καθόλου ἀπὸ τὸ θυμὸ ἢ τὴν ἐπιθυμία κάποιου ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὰ ἐπιθυμητὰ στοὺς πολλοὺς νὰ τὰ θεωρεῖ τιποτένια καὶ νὰ εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα σὰν νὰ ζεῖ στὸν Παράδεισο, ἢ καλύτερα στὸν οὐρανὸ, καὶ νὰ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἀνάγκη με τὴν ἀμεριμνησία καὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἀσχολία; Γιατί, ὑπομένοντας με χαρὰ ὅσα τοῦ ἔρχονται, τὸν ἀναπαύει ὅ,τιδήποτε συμβαίνει, ἐνῶ με τὴν ἀγάπη του γιὰ ὅλους, ἀγαπιέται ἀπ' ὅλους· ἐπίσης με τὴν περιφρόνησή του γιὰ ὅλα, εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα, καὶ με τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ ἔχει κάτι γιὰ τὸ ὅποιο μάχεται ἄλλος, καὶ λυπᾶται ὅταν ἀποτυγχάνει, ἀλλὰ καὶ κατακρίνεται ἴσως ἐπιτυγχάνοντας ἐκεῖνο πού ποθεῖ. Ἐκεῖνος ὁμως πού ποθεῖ κάτι, αὐτὸς με τὴν ἐντολὴ λυτρώνεται ἀπ' ὅλα τὰ κακὰ στὴν παρούσα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ· ἐπειδὴ τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ ἔχει κάτι πού δὲν κατέχει, εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἀνάπαυση καὶ πλοῦτο, ὅπως καὶ αὐτὸς πού ἐπιθυμεῖ ἐκεῖνα τὰ ὅποια δὲν ἔχει, εἶναι πολὺ μεγάλη τιμωρία πρὶν ἀπὸ τὴν αἰώνια κόλαση, καὶ αὐτὸς εἶναι δούλος, ἔστω καὶ ἂν φαίνεται πὼς εἶναι βασιλιάς καὶ πλούσιος. Καὶ τί βάρος ἔχουν οἱ ἐντολές τοῦ Κυρίου⁹, πού δὲν τις ἐκτελοῦμε οἱ ἄθλιοι ἄμισθα με πολλὴ προθυμία;

Ὅποιος λοιπὸν μπόρεσε νὰ κατανοεῖ μερικῶς τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ ὅσα βρίσκονται σ' αὐτὸ, δηλαδή τις πράξεις καὶ διδασκαλίες τοῦ Κυρίου, τις ἐντολές του καὶ τὰ δόγματα, τις ἀπειλές καὶ ὑποσχέσεις, αὐτὸς εἶδε ποιὸς θησαυροὺς ἀνεξάντλητους βρῆκε, ἂν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ διηγηθεῖ αὐτὰ ὅπως πρέπει, γιὰ τὴν οὐράνια εἶναι ἀνέκφραστα. Γιατί ὁ Χριστὸς εἶναι κρυμμένος στὸ Εὐαγγέλιο, καὶ ὅποιος θέλει νὰ τὸν βρεῖ, ὀφείλει πρῶτα νὰ πωλήσει ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ ν' ἀγοράσει τὸ Εὐαγγέλιο, γιὰ νὰ μπορέσει ὄχι μόνο νὰ τὸν βρεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση ἴσως, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν λάβει μέσα του μιμούμενος τὴ συμπεριφορὰ του στὸν κόσμο. Γιατί αὐτὸς πού ζητάει τὸν Χριστὸ, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος, δὲν πρέπει νὰ τὸν ζητάει ἔξω, ἀλλὰ μέσα του, δηλαδή με τὸ νὰ γίνει στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ ὅπως ὁ Χριστὸς ἀναμάρτητος, ὅσο εἶναι δυνατὸ σὲ ἄνθρωπο, καὶ νὰ φυλάγει με ὅλη τὴ δύναμη τὴ μαρτυρία τῆς συνείδησης¹⁰, γιὰ νὰ ἐξουσιάσει σὲ

τος βασιλεύση καὶ περιγένηται τῇ τούτου καταφρονήσει, καὶ κατὰ κόσμον πένης ὑπάρχει καὶ ἀγενής. Διότι ποίαν ὠφέλειαν ἔχει ὁ δοκῶν εἶναι βασιλεύς, καὶ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας τυραννεῖται μὲν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὴν αἰώνιον κόλασιν 5 εὐρίσκει, εἴπερ οὐ τηρῆσαι βουληθῆ τὰς θείας ἐντολάς;

Ἄλλ' ὦ τῆς ἀνοίας, πῶς οὐ θέλομεν διὰ μικρῶν τινων καὶ προσκαίρων τὰ μεγάλα καὶ αἰώνια ἀγαθὰ λαβεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀγαθὰ ἀποβαλλόμεθα, τῶν δὲ ἐναντίων ἐφιέμεθα; Τί δέ ἐστιν εὐτελέστερον ποτηρίου ψυχροῦ ὕδατος ἢ κλάσματος ἄρτου δόσεως, ἢ θελήματος 10 καὶ μικροῦ νοήματος ἰδίου ἀποχῆς, δι' ὧν βασιλεία οὐρανῶν ἡμῖν πρόκειται, χάριτι τοῦ εἰπόντος, «ἰδοὺ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐν τὸς ὑμῶν ἐστιν»; Οὐ γὰρ μακρὰν ὑπάρχει, φησὶν ὁ Δαμασκηνός, οὐδὲ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐντὸς μόνον θέλησον περιγενέσθαι τῶν παθῶν, καὶ ἰδοὺ ἔχεις αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ διὰ τὸ θεαρέστως βιοῦν· ἐὰν δὲ οὐ 15 θέλεις, οὐδὲν ἔχεις. Ἐπεὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, φασὶν οἱ Πατέρες, λέγεται τὸ θεαρέστως ζῆν, καὶ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ δευτέρα. Καὶ περὶ μὲν τῆς δευτέρας προεγράφη εἰς τὰ τοῦ πένθους ρήματα, τὴν δὲ πρώτην ὁ καταλαβὼν ὑπὸ τῆς χάριτος ἐν αἰσθήσει ψυχῆς μετὰ πολλῆς ἐκπλήξεως ὀφείλει λέγειν:

20 «Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστά τὰ ἔργα σου», καὶ οὐδεὶς λόγος ἔξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου. Ἴδού, γλυκύτετέ μου Δέσποτα, ὁ δοῦλος σου ἐνώπιόν σου ἄφωνος, ἀργός, ἰστάμενος πρὸς σέ, ἀναμένω τὸν παρὰ σοῦ φωτισμὸν τῆς γνώσεως σὺ γὰρ εἶπας Κύριε, «ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»· σὺ οὖν δίδα- 25 ξόν με τὰ περὶ σοῦ. Τούτου χάριν ἐτόλμησα πρὸς τοὺς ἀχράντους σου πόδας, ὡς ἡ ἀδελφὴ Λαζάρου τοῦ φίλου σου, καθεσθῆναι, ἵνα ἀκούσω καὶ γὰρ τι νοερῶς, εἰ καὶ μὴ περὶ τῆς σῆς ἀκαταλήπτου θεότητος, ἀλλ' οὖν περὶ τῆς ἐν κόσμῳ σωματικῆς σου διαγωγῆς, ὅπως αἰσθησὶν τινα μικρὰν λάβω τῶν εἰρημένων ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ 30 τῆς χάριτός σου, καὶ πῶς ἀνεστράφης μεθ' ἡμῶν, προῖός τε καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ, ὡς ἔφη τὸ πανάγιόν σου στόμα, πρὸς τὸ μαθεῖν ἡμᾶς ἀπὸ σοῦ ταῦτα· καὶ τοσαύτη πενία ὁ πλούσιος ἐν ἐλέει, ἐν κόσμῳ τε καὶ δίψῃ ἐκουσίως, ὁ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν παρέχων τῇ Σαμαρείτι-

11. Λουκᾶ 17, 21.

14. Λουκᾶ 10, 39.

12. Σοφ. Σειρ. 11, 4.

15. Ματθ. 11, 29.

13. Ἰω. 15, 5.

16. Ἐφ. 2, 4.

κάθε θέλημά του και νὰ τὸ νικῆσει μὲ τὴν περιφρόνησὴ του, ἔστω και ἂν γιὰ τὸν κόσμον εἶναι φτωχὸς και χωρὶς εὐγενικὴ καταγωγὴ. Γιατὶ ποιά ὠφέλεια ἔχει ἐκεῖνος ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι βασιλιάς, ἀλλὰ ἔξουσιάζεται ἀπὸ τὸ θυμὸ και τὴν ἐπιθυμία στὴ ζωὴ αὐτῆ, ἐνῶ στὴ μέλλουσα βρίσκει τὴν αἰώνια κόλαση, ἂν βέβαια δὲν θελήσει νὰ τηρήσει τίς θεῖες ἐντολές;

Ἄλλὰ πόσο μεγάλη μωρία! Πῶς δηλαδὴ δὲν θέλουμε μὲ κάποια μικρὰ και πρόσκαιρα πράγματα νὰ λάβουμε τὰ μεγάλα και αἰώνια ἀγαθὰ, ἀλλὰ ἀπορρίπτουμε τὰ ἀγαθὰ και ἐπιθυμοῦμε τὰ ἀντίθετα. Και τί εἶναι πῶς ἀσήμαντο ἀπὸ τὸ νὰ δώσουμε ἕνα ποτήρι κρύο νερὸ ἢ ἕνα κομμάτι ψωμί, ἢ τὸ νὰ μὴ πραγματοποιήσουμε κάποιο θέλημά μας και ἕνα μικρὸ νόημά μας, μὲ τὰ ὁποῖα δίνεται σὲ μᾶς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὴ χάρις ἐκείνου ποὺ εἶπε, «νὰ, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βρίσκεται μέσα σας»¹¹; Γιατὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, λέγει ὁ Δαμασκηνός, δὲν εἶναι μακριὰ, οὔτε ἔξω, ἀλλὰ μέσα μας· ἀρκεῖ νὰ θελήσεις νὰ νικήσεις τὰ πάθη, και ἀμέσως τὴν ἔχεις μέσα σου μὲ τὴ θεάρεστη ζωὴ σου. Ἄν ὅμως δὲν θέλεις, δὲν ἔχεις τίποτε. Γιατὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, λέγουν οἱ πατέρες, λέγεται ἡ θεάρεστη ζωὴ, και ἡ πρώτη και ἡ δευτέρη παρουσία τοῦ Κυρίου. Και γιὰ τὴ δευτέρη βέβαια παρουσία γράφτηκε προηγουμένως στὰ σχετικὰ μὲ τὸ πένθος. Ὅποιος ὅμως, ποὺ μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος κατανόησε μὲ αἴσθησι ψυχῆς τὴν πρώτη παρουσία, ὀφείλει νὰ λέγει μὲ μεγάλη ἐκπληξι τὰ ἐπόμενα.

«Μέγας εἶσαι, Κύριε, και θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου»¹², και κανένας λόγος δὲν θὰ μπορέσει νὰ ὑμνήσει τὰ ἀξιοθαύμαστα ἔργα σου. Νὰ, γλυκύτατέ μου Δέσποτα, ὁ δοῦλος σου ἐνώπιόν σου ἄφωνος, ἀργός, στέκομαι μπροστὰ σου και περιμένω ἀπὸ σένα τὸ φωτισμὸ τῆς γνώσης. Γιατὶ σὺ εἶπες, Κύριε, ὅτι «χωρὶς ἐμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτε»¹³. Ἐσύ, λοιπόν, δίδαξέ με τὰ σχετικὰ μὲ σένα. Γι' αὐτὸ τόλμησα νὰ καθίσω στὰ ἄχραντὰ σου πόδια, ὅπως ἡ ἀδελφὴ τοῦ φίλου σου Λαζάρου¹⁴, γιὰ ν' ἀκούσω και ἐγὼ κάτι νοερά, ἂν και βέβαια ὄχι γιὰ τὴν ἀκατάληπτη θεότητά σου, ἀλλὰ γιὰ τὴ σωματικὴ σου διαγωγὴ στὸν κόσμον, γιὰ νὰ κατανοήσω λίγο τὰ λεγόμενα στὸ ἅγιο Εὐαγγέλιο τῆς χάριτος σου και πῶς συναναστράφηκες μαζί μας, πρᾶος και ταπεινός στὴν καρδιά¹⁵, ὅπως εἶπε τὸ πανάγιό σου στόμα, γιὰ νὰ τὰ μάθουμε ἐμεῖς αὐτὰ ἀπὸ σένα, και μὲ τόση μεγάλη φτώχεια, ἐσὺ ποὺ εἶσαι πλούσιος σὲ εὐσπλαχνία¹⁶, μὲ ἐκούσιο κόπο και δίψα, ἐσὺ ποὺ ἔδωσες τὸ

δι, ὡς εἶπας, Κύριε· «ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω». Σὺ γὰρ εἶ ἡ πηγὴ τῶν ἰαμάτων, καὶ τίς δύναται ὑμνεῖν σου τὴν ἐν κόσμῳ διαγωγὴν; Ἄλλ' ἐπειδὴ ἠξίωσάς με, τὸν χοῦν, τὴν τέφραν, τὴν κόριν, τὸν παραβάτην, τὸν αὐτοκτόνον, τὸν πολλά σοι ἡμαρτηκότα 5 καὶ αἰεὶ ἁμαρτάνοντα, κατανοεῖν ὅλως τι ἐκ τῶν σῶν πράξεών τε καὶ ῥημάτων καὶ τολμᾷν σε ἐρωτῆσαι περὶ τούτων, ὡς ἐκ πίστεως δοκῶν βλέπειν σε τὸν ἀόρατον πάση τῇ κτίσει, συγχώρησόν μοι τῇ τόλμῃ.

Σὺ γὰρ οἶδας, Κύριε καρδιογνώστα, ὅτι οὐ περιεργαζόμενος 10 ἐρωτῶ, ἀλλὰ ζητῶ μαθεῖν, πιστεύων ὅτι, ἐὰν ἀξιωθῶ τῆς παρὰ σοῦ γνώσεως, ὡς καὶ τοῖς σέ ποθοῦσι χαρίσαι μοι ἔχεις ὁ φιλόανθρωπος, καὶ τὴν κατὰ δύναμιν ἐργασίαν, πρὸς τὸ μμήσασθαί σου τὴν κατὰ σάρκα διαγωγὴν, δι' ἧς κατὰ χάριν ἐκλήθην Χριστιανός. Εἰ καὶ οὐδεὶς δύναται ὥσπερ οἱ μαθηταὶ σου ὑπομένειν τὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν 15 θάνατον, ἀλλ' οὐδὲ τὴν σὴν καὶ αὐτῶν πτωχείαν καὶ ἀρετὴν κτήσασθαι, ἀλλ' ἐκ μέρους ἕκαστος ἡμῶν πρὸς τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ· κἂν γάρ τις ὑπὲρ σοῦ καθ' ἐκάστην ἀποθάνῃ, οὐδ' οὕτως τοῦ χρέους ἀποβληθῆναι δύναται. Διότι σὺ μὲν, Κύριε, Θεὸς τέλειος ὢν, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ἀναμαρτήτως διῆγες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ 20 ὑπὲρ πάντων πάντα ὑπέμεινας ἡμεῖς δὲ κἂν τι ἴσως ὑπομένωμεν, ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν πάσχομεν. Καὶ τίς οὐκ ἐξίσταται κατανοῶν σου τὴν ἄφατον συγκατάβασιν, ὅτι, Θεὸς ὢν ἀκατάληπτος, παντοδύναμός τε καὶ παντοκράτωρ, καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουδὶμ τῶν λεγομένων, πληθυνομένην σοφίαν, δι' ἡμᾶς τοὺς 25 πολλά σε παροργίζοντας ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν, ἐταπείνωσας σεαυτόν, ὥστε κατεδέξω γέννησιν καὶ ἀνατροφὴν, διωγμούς τε καὶ λιθασμούς, χλευασμούς τε καὶ μυκτηρισμούς, κολαφισμούς τε καὶ ῥαπισμούς, ἐμπαιγμούς τε καὶ ἐμπτύσματα, ἔπειτα σταυρὸν καὶ ἥλους, σπόγγον τε καὶ κάλαμον, ὄξος τε καὶ χολήν, καὶ ὅσα οὐκ εἰμι ἄξιος 30 ἀκοῦσαι· εἶτα λόγῃ ἡ ἀκήρατός σου πλευρὰ ἐκεντήθη, ἐξ ἧς ἐπήγασας ἡμῖν τὴν αἰώνιον ζωὴν, τὸ τίμιόν σου αἷμα καὶ ὕδωρ.

Ἵμνῶ σου τὸν τόκον καὶ τὴν τεκοῦσάν σε, ἣν ἐφύλαξας Παρθένον καὶ μετὰ τόκον, ὡς πρὸ τόκου. Προσκυνῶ σε ἐν σπηλαίῳ καὶ

ζωντανὸ νερὸ στὴ Σαμαρείτιδα¹⁷, ὅπως εἶπες Κύριε· «ὅποιος διψάει, ὡς ἔρθει σ' ἐμένα καὶ ὡς πιεῖ»¹⁸. Γιατὶ ἐσὺ εἶσαι ἡ πηγὴ τῶν ἰαμάτων, καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ ὑμνεῖ τὸν τροπὸ ζωῆς σου στὸν κόσμον; Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀξιώσεις ἐμένα, τὸ χῶμα, τὴ στᾶχτη, τὴ σκόνη, τὸν παραβάτη, τὸν αὐτοκτόνο, ἐμένα πού ἔχω διαπράξει πολλά ἁμαρτήματα σ' ἐσένα καὶ ἐξακολουθῶ ν' ἁμαρτάνω πάντοτε, νὰ κατανοῶ γενικὰ κάτι ἀπὸ τὶς πράξεις σου καὶ τὰ λόγια καὶ νὰ τολμῶ νὰ σ' ἐρωτήσω γι' αὐτά, ἐπειδὴ νομίζω, ὅτι μέσω τῆς πίστης μου βλέπω ἐσένα τὸν ἀόρατο ἀπ' ὅλη τὴν κτίση, συγχώρησέ με γιὰ τὴν τόλμη μου.

Γιατὶ ἐσὺ γνωρίζεις, καρδιογνώστη Κύριε, ὅτι δὲν ἐρωτῶ ἀπὸ περιέργεια, ἀλλὰ ζητῶ νὰ μάθω πιστεύοντας ὅτι, ἂν ἀξιωθῶ τὴ γνώση σου, θὰ μοῦ χαρίσεις, φιλάνθρωπε, ὅπως καὶ σ' ἐκείνους πού σέ ποθοῦν, καὶ τὴν κατὰ δύναμη ἐργασία, γιὰ νὰ μιμηθῶ τὴν κατὰ σὰρκα διαγωγή σου, μὲ τὴν ὁποία κατὰ χάρη ὀνομάσθηκα Χριστιανός. Ἄν καὶ βέβαια κανεὶς δὲν μπορεῖ ὅπως οἱ μαθητὲς σου νὰ ὑπομένει τὸ θάνατο γιὰ χάρη τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' οὔτε ν' ἀποκτήσει τὴ δική σου καὶ τὴ δική τους φτώχεια καὶ ἀρετή, ἀλλὰ ἐν μέρει μόνο ὁ καθένας μας σύμφωνα μὲ τὴν προαίρεσή του. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς πεθάνει κάθε ἡμέρα γιὰ χάρη σου, οὔτε καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ ξεπληρώσει τὸ χρέος του. Γιατί ἐσύ, Κύριε, ὄντας τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἔζησες χωρὶς ἁμαρτία σ' αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ ὑπέμεινες τὰ πάντα γιὰ χάρη ὅλων. Ἐμεῖς ὅμως, ἂν τυχὸν ὑπομένουμε κάτι, τὸ ὑποφέρουμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ τὰ δικὰ μας ἁμαρτήματα. Καὶ ποιὸς δὲν κυριεύεται ἀπὸ κατάπληξη κατανοώντας τὴν ἀνέκφραστή σου συγκατάβαση; Γιατί, ὄντας Θεὸς ἀκατάληπτος, παντοδύναμος καὶ παντοκράτορας, καὶ καθισμένος πάνω στὰ χερουβίμ, πού λέγονται «πληθυνόμενη σοφία», γιὰ μᾶς πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σὲ ἐξοργίζουμε πολὺ, ταπεινώσεις τὸν ἑαυτὸ σου, ὥστε καταδέχθηκες γέννηση καὶ ἀνατροφή, διωγμούς καὶ λιθοβολισμούς, χλευασμούς καὶ περιπαίγματα, χτυπήματα καὶ ραπίσματα, ἐμπαιγμούς καὶ φτυσίματα, ἔπειτα τὸ σταυρὸ καὶ τὰ καρφιά, τὸ σπόγγο καὶ τὸ καλάμι, τὸ ξύδι καὶ τὴ χολή, καὶ ὅσα δὲν εἶμαι ἄξιος ν' ἀκούσω· ἔπειτα μὲ λόγχη κεντήθηκε ἡ ἀμόλυνη πλευρά σου, ἀπὸ τὴν ὁποία πήγασες γιὰ μᾶς τὴν αἰώνια ζωὴ, τὸ τίμιο σου αἷμα καὶ νερό.

Ἐμὴν τὴ γέννησή σου καὶ ἐκείνην πού σὲ γέννησε, τὴν ὁποία διατήρησες παρθένο καὶ μετὰ τὴ γέννηση, ὅπως ἦταν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ

φάτνη σπαργανούμενον. Δοξάζω σε εἰς Αἴγυπτον σὺν τῇ Παρθένω σου μητρὶ καὶ ἀχράντῳ ἀναχωροῦντα, καὶ εἰς Ναζαρετ οἰκοῦντα, καὶ ὑποταπτόμενον τοῖς κατὰ σάρκα γονεῦσι, τῷ νομιζομένῳ πατρὶ καὶ τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητρὶ. Ὑμῶ σε ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτιζόμενον
 5 ὑπὸ τοῦ Προδρόμου σε, Κύριε, καὶ τὸν μαρτυρήσαντά σε Πατέρα, καὶ τὸ δηλοποιήσάν σε ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὴν σὴν βάπτισιν καὶ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην τὸν Προφήτην καὶ δοῦλόν σου. Δοξάζω σε νηστεύοντα δι' ἡμᾶς καὶ πειραζόμενον ἐκουσίως καὶ νικῆσαντα τὸν ἐχθρόν ἐν πῶ σώματι, ὃ ἔλαβες ἐξ ἡμῶν, καὶ δωρούμενον ἡμῖν τὴν
 10 νίκην κατ' αὐτοῦ τῇ ἀφράστῳ σου σοφίᾳ, συνδιάγοντά τε τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ λεπρούς καθαίροντα, χωλούς τε ἀνορθοῦντα, καὶ τυφλοῖς τὸ φῶς χαρίζοντα, κωφοῖς τε καὶ ἀλάλοις τὸ λαλεῖν καὶ ἀκούειν παρέχοντα, εὐλογοῦντά τε τοὺς ἄρτους καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ ξηρᾶς περιπατοῦντα, καὶ ὄχλους διδάσκοντα περὶ πρά-
 15 ξεῶν τε καὶ θεωριῶν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναγγέλλοντα καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἀπειλῶν τε καὶ ἐπαγγελιῶν προλέγοντα καὶ περὶ πάντων τῶν εἰς σωτηρίαν ἡμῶν συντεινόντων τὸν ἐχθρόν τε προκαταλαμβάνοντα, καὶ ἐκ ριζῶν τὰ πάθη ἀνασπῶντα τῇ πανσόφῳ διδασκαλίᾳ· καὶ τοὺς μὲν μωρούς σοφίζοντα,
 20 τοὺς δὲ πανούργους ἀσόφους καταβαλόντα τῇ ἀπείρῳ σου σοφίᾳ, τοὺς τε νεκρούς ἐγείροντα τῇ ἀφᾶτῳ σου δυναστείᾳ, καὶ ἐκβάλλοντα τὰ δαμόνια ἐξουσιαστικῶς, ὡς Θεὸς τῶν ἀπάντων. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ποιῶν δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς δούλοις σου ἐξουσίαν δωρούμενος εἰς τὸ ποιῆσαι μείζονα, ἵνα μειζόνως θαυμάζωμεν, ὡς εἶπας
 25 Κύριε· Μέγα σου τὸ ὄνομα, ὅτι διὰ σοῦ πάντα γίνονται τὰ τεράστια ὑπὸ τῶν ἁγίων σου.

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, τὸ γλυκύτατον ὄνομα τῆς ἡμῶν σωτηρίας, μεγάλη σου ἡ δόξα, μεγάλα σου τὰ ἔργα, θαυμαστοὶ οἱ λόγοι σου, καὶ γλυκύτεροι ὑπὲρ μέλι καὶ κη-
 30 ρίον. Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι. Καὶ τίς δύναται δοξάζειν καὶ ὑμνεῖν σου τὴν συγκατάβασιν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν δύναμιν, τὴν σοφίαν, τὴν διαγωγὴν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ διδασκαλίαν; Καὶ πῶς φυσικῶς αἱ ἁγιαί σου ἐντολαὶ τὸν ἐνάρετον βίον μετὰ εὐκολίας διδάσκουσιν, ὡς ἔφησεν Κύριε, «ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν», καὶ πάλιν,

γέννησή σου. Προσκυνῶ ἐσένα τὸν τυλιγμένο μὲ σπάργανα μέσα στὴ φάτνη τοῦ σπηλαιῦ. Δοξάζω ἐσένα ποὺ ἀναχώρησες στὴν Αἴγυπτο μαζί μὲ τὴν Παρθένο καὶ ἄχραντη μητέρα σου, ποὺ κατοικοῦσες στὴ Ναζαρέτ καὶ ὑποτασσόσουν στοὺς κατὰ σὰρκα γονεῖς σου, δηλαδὴ στὸν νομιζόμενο πατέρα σου καὶ στὴν ἀληθινὴ μητέρα σου. Ὑμνῶ ἐσένα ποὺ βαπτίσθηκες στὸν Ἰορδάνη ἀπὸ τὸν Πρόδρομο, Κύριε, καὶ τὸν Πατέρα ποὺ ἔδωσε μαρτυρία γιὰ σένα, καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποὺ σέ ἔκαμε φανερό, καὶ τὴ βάπτισή σου καὶ τὸν βαπτιστὴ Ἰωάννη τὸν προφήτη καὶ δοῦλο σου. Δοξάζω ἐσένα ποὺ νήστεψες γιὰ μᾶς καὶ δέχθηκες τοὺς πειρασμοὺς μὲ τὴ θέλησή σου, ποὺ νίκησες τὸν ἐχθρὸ μὲ τὸ σῶμα ποὺ ἔλαβες ἀπὸ μᾶς καὶ μᾶς χάρισες τὴ νίκη ἐναντίον του μὲ τὴν ἀνέκφραστη σοφία σου· ποὺ συζοῦσες μὲ τοὺς μαθητὲς σου καὶ καθάριζες λεπρούς, διόρθωνες χωλοὺς, χάριζες τὸ φῶς στοὺς τυφλοὺς καὶ ἔδινες τὴν ὁμλία καὶ τὴν ἀκοή σὲ κωφοὺς καὶ σὲ ἄλαλους, ποὺ εὐλογοῦσες τοὺς ἄρτους καὶ περιπατοῦσες πάνω στὴ θάλασσα ὅπως στὴν ξηρά, διδάσκοντας τοὺς ὄχλους γιὰ τὶς πράξεις καὶ τὶς θεωρίες· ποὺ κήρυττες γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ προέλεγες γιὰ τὶς μελλοντικὲς ἀπειλὲς καὶ ὑποσχέσεις καὶ γιὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ συντελοῦν στὴ σωτηρία μας· ἐσένα ποὺ προλαβαίνει τὸν ἐχθρὸ καὶ ξεριζώνεις τὰ πάθη μὲ τὴ πάνσοφη διδασκαλία σου· ποὺ δίνεις σοφία στοὺς μωροὺς καὶ ταπεινῶσες τοὺς πανούργους ἀσύνετους μὲ τὴν ἄπειρη σοφία σου· ποὺ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς μὲ τὴν ἄφατη δύναμή σου καὶ βγάζεις τὰ δαιμόνια μὲ ἐξουσία, ὡς Θεὸς τῶν πάντων. Καὶ ὄχι μόνο αὐτὰ κάνεις μόνος σου, ἀλλὰ καὶ στοὺς δούλους σου χαρίζεις τὴν ἐξουσία νὰ κάνουν μεγαλύτερα¹⁹, γιὰ νὰ θαυμάζουμε περισσότερο, ὅπως εἶπες Κύριε. Εἶναι μεγάλο τὸ ὄνομά σου, γιὰτὶ μὲ τὴ βοήθειά σου γίνονται ὅλα τὰ θαυμαστὰ ἔργα ἀπὸ τοὺς ἁγίους σου.

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, τὸ γλυκύτερο ὄνομα τῆς σωτηρίας μας, μεγάλη εἶναι ἡ δόξα σου, μεγάλα τὰ ἔργα σου, θαυμαστοὶ οἱ λόγοι σου καὶ γλυκύτεροι ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὴν κηρήθρα²⁰. Δόξα σ' ἐσένα, Κύριε, δόξα. Καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ δοξάζει καὶ νὰ ὑμνεῖ τὴ συγκατάβασή σου, τὴν ἀγαθότητα, τὴ δύναμη, τὴ σοφία, τὴ συμπεριφορὰ σου στὸν κόσμον καὶ τὴ διδασκαλία σου; Καὶ πῶς μὲ φυσικὸ καὶ εὐκόλο τρόπο οἱ ἅγιές σου ἐντολὲς διδάσκουν τὸν ἐνάρετο βίο, σύμφωνα μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπες, Κύριε· «συγχωρῆστε, καὶ θὰ σᾶς συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες»²¹· καὶ πάλι· «ζητᾶτε, καὶ θὰ βρεῖτε,

«ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν», καὶ «ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς»; Καὶ τίς ἄρα αἰσθησιν λαβῶν τῶν σῶν ἐντολῶν καὶ λοιπῶν ῥημάτων, οὐκ ἐκπλαγήσεται, κατανοῶν σου τὴν ἄπειρον σοφίαν; Ἡ 5 σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡ ζωὴ τῶν ἀπάντων, ἡ χαρὰ τῶν ἀγγέλων, τὸ ἄρρητον φῶς, ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Ἦμνῶ σου τὴν μεταμόρφωσιν, τὴν σταύρωσιν, τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πα- 10 τρὸς καθέδραν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν τὴν σὴν μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς καὶ ἀκατανοήτου. Ἦτόνησα, Κύριέ μου, ἐναντίον τῶν θαυμασιῶν σου καὶ πρὸς τὴν σιωπὴν ἐξ ἀπορίας φεύγειν θούλομαι· ἀλλὰ τί ποιῆσαι οὐκ οἶδα· ὅτι, ἐὰν μὲν σιωπήσω, ἐκπλήττομαι, ἐὰν δὲ τολμήσω εἰπεῖν τι, 15 ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι. Ἀνάξιον ἑμαυτὸν ἠγοῦμαι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ἄξιον πάσης κολάσεως οὐ μόνον δι' ἃ ἡμαρτον, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἃ εὐηρογετήθην, ἀχάριστος ὢν ὁ ἄθλιος. Ἐνέπλησας γάρ μου τὴν ψυχὴν παντὸς ἀγαθοῦ, ὑπεράγαθε Κύριε. Κατενόησα τὰ ἔργα σου ἐκ μέρους, καὶ ἐξέστη μου ἡ διάνοια. Εἰς οὐδὲν ὄλως γέ- 20 γονα, μόνα τὰ σὰ βλέπων, Δέσποτα. Πλὴν οὐκ ἐμὴ ἡ γνῶσις, οὐδὲ ἡ ἐργασία, ἀλλὰ σοῦ ἡ χάρις. Διὰ τοῦτο τίθημι χεῖρα ἐπὶ στόματος, ὡς ποτε ὁ Ἰωβ, καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους καταφεύγω ἐξ ἀπορίας ὁ ἄθλιος.

Δέσποινα τοῦ κόσμου ἀγαθή, σὺ οἶδας ὅτι οὐκ ἔχομεν παρησ- σίαν οἱ ἁμαρτωλοί, πρὸς ὃν ἔτεκες Θεόν· ἀλλ' εἰς σὲ θαρροῦντες οἱ 25 δοῦλοί σου, προσπίπτομεν τῷ Δεσπότη διὰ σοῦ, ὡς ἔχουσα παρησ- σίαν πρὸς αὐτόν, ὡς Υἱόν σου καὶ Θεόν ἡμῶν· τούτῳ τοίνυν καγὼ ὁ ἀνάξιος πιστεύων, παρακαλῶ σε, Δέσποινα, ἵνα μοι δωρήσῃται αἰσθησιν τῶν σῶν χαρισμάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων. Καὶ πῶς τοσαύτας ἀρετὰς ἀπεδείξασθε· καὶ σοῦ μὲν αὐτὸ τοῦτο μόνον, τὸ 30 γεννηθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ σοῦ, ὑπερτέραν πάντων οὕσαν τῶν ὄντων ἐμαρτύρησεν. Εὗρε γάρ σε δοχεῖον ἄξιον τῆς αὐτοῦ κατοικίας ὁ γινώσκων τὰ πάντα πρὶν γενέσθαι, ὡς ποιητῆς ἀπάντων, καὶ οὐδεὶς δύναται περὶ τῶν σῶν ἐρωτᾶν, ὑπὲρ φύσιν ὄντων,

22. Ματθ. 7, 7.

25. Ἀββακ. 3, 2.

23. Ματθ. 7, 12.

26. Ἰωβ 40, 4.

24. Ἰω. 10, 11.

χτυπάτε και θὰ σᾶς ἀνοιχθεῖ»²², και «ὅσα θέλετε νὰ σᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, ἔτσι και σεῖς νὰ κάνετε τὰ ἴδια σ' αὐτούς»²³. Και ποιὸς ἄραγε ὅταν γνωρίσει τίς ἐντολές και τὰ λοιπὰ λόγια σου δὲν θὰ ἐκπλαγεῖ, κατανοώντας τὴν ἄπειρη σοφία σου; Σὺ εἶσαι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡ ζωὴ τῶν πάντων, ἡ χαρὰ τῶν ἀγγέλων, τὸ ἀνέκφραστο φῶς, ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ὁ καλὸς ποιμένας ποὺ θυσιάζει τὴ ζωὴ του γιὰ τὰ πρόβατα²⁴.

Ἐμῶ τὴ μεταμόρφωσή σου, τὴ σταύρωσις, τὴν ταφὴν και τὴν ἀνάστασίν σου, τὴν ἀνάληψιν και τὴν ἐγκατάστασίν σου στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ και Πατέρα. Ἐμῶ τὴν ἔλευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος και τὴ δευτέρην παρουσίαν σου ποὺ θὰ γίνῃ με δύναμιν και δόξαν πολλὴν και ἀκατανόητην. Ἐχασα τὴ δύναμίν μου, Κύριέ μου, μπροστὰ στὰ θαυμάσιά σου και ἀπὸ ἀμηχανία θέλω νὰ καταφεύγω στὴ σιωπὴν. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω τί νὰ κάνω. Γιατί, ἂν σιωπήσω, κυριεύομαι ἀπὸ ἐκπληξίν, ἂν ὅμως τολμήσω νὰ πῶ κάτι, ἀποροῶ και ἐξίσταμαι. Θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου ἀνάξιον γιὰ τὸν οὐρανὸν και τὴ γῆν και ἄξιον γιὰ κάθε κόλασιν, ὄχι μόνο γιὰ ὅσες ἁμαρτίες ἔκαμα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον γιὰ ὅσες εὐεργεσίαι δέχθηκα, ἐπειδὴ εἶμαι ἀχάριστος ὁ ἄθλιος. Γιατί γέμισες τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ κάθε ἀγαθῶ, ὑπαράγαθε Κύριε. Κατανόησα ἐν μέρει τὰ ἔργα σου και ἡ διάνοιά μου κυριεύθη ἀπὸ ἐκπληξίν²⁵. Κατάντησα γενικὰ ἓνα μηδενικὸν βλέποντας μόνο τὰ δικά σου ἔργα, Δέσποτα. Ὅμως δὲν εἶναι δική μου ἡ γνώσις οὔτε ἡ ἐργασίαν, ἀλλὰ δική σου ἡ χάρις. Γι' αὐτὸ θέτω τὸ χεῖρ στὸ στόμα μου²⁶, ὅπως κάποτε ὁ Ἰώβ, και ἀπὸ ἀμηχανία ὁ ἄθλιος καταφεύγω πρὸς τοὺς ἁγίους.

Δέσποινα τοῦ κόσμου ἀγαθή, ἐσὺ γνωρίζεις ὅτι δὲν ἔχομε παρησιάν οἱ ἁμαρτωλοὶ πρὸς τὸν Θεὸν ποὺ γέννησες, ἀλλὰ ἐλπίζοντας σέ σένα οἱ δοῦλοι σου, πέφτουμε μπροστὰ στὸν Δεσπότη με τὴ βοήθειάν σου, ἐπειδὴ ἔχεις παρησιάν σ' αὐτόν, τὸν Υἱὸν σου και Θεὸν μας. Σ' αὐτόν λοιπὸν πιστεύοντας και ἐγὼ ὁ ἀνάξιος, σέ παρακαλῶ Δέσποινα, γιὰ νὰ μοῦ χαρίσει αἴσθησιν τῶν δικῶν σου χαρισμάτων και τῶν ἄλλων ἁγίων, και πῶς δείξατε τόσες ἀρετές. Και σένα βέβαιαν τὸ γεγονὸς και μόνο, ὅτι ἀπὸ σένα γεννήθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σέ βεβαίωσε ὅτι εἶσαι ἀνώτερη ἀπ' ὅλα τὰ ὄντα. Γιατί ἐσένα βρῆκε ἄξιον κατάλυμα γιὰ τὴν κατοικίαν του αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν ἀκόμην νὰ γίνουν, ὡς ποιητὴς τῶν πάντων, και κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐρωτᾷ γιὰ τὰ δικά σου, ἐπειδὴ εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τὴ φύσιν, και σὺ πάνω ἀπὸ

ὑπὲρ νοῦν σε καὶ ἔννοιαν. Κυρίως Θεοτόκον σὲ ὁμολογοῦμεν οἱ διὰ
 σου σεσωσμένοι, Παρθένε ἀγνή, σὺν ἀσώματοις χορείαις σὲ μεγαλύ-
 νοντες. Διότι, Θεὸν ἀνθρώποις ἰδεῖν ἀδύνατον, ὃν οὐ τολμᾷ ἀγγέ-
 λων ἀτενίσαι τὰ τάγματα, διὰ σου δέ, πάναγνε, ὠράθη βροτοῖς Λό-
 5 γος σεσαρκωμένος, ὃν μεγαλύνοντες σὺν ταῖς οὐρανίαις στρατιαῖς,
 σὲ μακαρίζομεν. Καί, τί σε καλέσωμεν, ὧ̅ κεχαριτωμένη; Οὐρανόν,
 ὅτι, καὶ τὰ ἐξῆς. Θεοτόκε, σὺ εἶ ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ἡ βλαστήσασα
 τὸν καρπὸν τῆς ζωῆς, σὲ ἰκετεύομεν, πρέσβευε, ἔνδοξε, μετὰ τῶν
 Ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν,
 10 τῶν ὀρθοδόξως Θεοτόκον ὁμολογούντων καὶ μακαριζόντων σε τὴν
 ἀεμιακάριστον, ὡς προέφης, Δέσποινα. Καὶ γὰρ πᾶσαι αἱ γενεαὶ σε
 μακαριοῦμεν τὴν μόνην Θεοτόκον, τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουδὶμ
 καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἄλλὰ μὴ δυνάμενος τὰ σὰ κατανοεῖν, τὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων
 15 θαυμάτων, ἐρῶ· Πῶς διῆγες, ὧ̅ Βαπτιστὰ καὶ Πρόδρομε τοῦ Κυ-
 ρίου, ἐν τῇ ἐρήμῳ; Καὶ τί σε καλέσωμεν, Προφήτα; Ἄγγελον, Ἀπό-
 στολον ἢ Μάρτυρα; Ἄγγελον, ὅτι ὡς ἀσώματος διῆλθες. Ἀπόστο-
 λον, ὅτι ἐσαγήνευσας τὰ ἔθνη. Μάρτυρα δέ, ὅτι σου ἡ κεφαλὴ ὑπὲρ
 Χριστοῦ ἐτμήθη. Αὐτὸν ἰκέτευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Φησὶ μὲν
 20 ὁ Σολομών, «μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων», σοὶ δὲ ἀρκέσει ἡ μαρ-
 τυρία τοῦ Κυρίου, Πρόδρομε· ἀνεδείχθης γὰρ ὄντως, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἄγιοι Ἀπόστολοι καὶ Μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος, μυστηρίων ἀν-
 τόπται γενόμενοι, τὸν μὴ θεωρούμενον καὶ ἀρχὴν μὴ ἔχοντα ἐκηρύ-
 ξατε λέγοντες, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Οὐκ ἐπίσθητε πρὸ τῶν ἁγ-
 25 γέλων, οὐκ ἐμάθατε παρὰ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἄνωθεν σοφίας
 δι' ὃ παρησιάν ἔχοντες, πρεσβεύσατε ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν δεόμε-
 θα. Θαυμάζω δὲ ὑμῶν τὴν θεοφίλειαν, ὡς φησιν εἰς τὰ ἀρχαῖα
 τροπάρια· Κύριε, σὲ εἰλικρινῶς ἐπὶ τῆς γῆς οἱ Ἀπόστολοι ποθήσαν-
 τες, σκύδαλα ἠγήσαντο πάντα, ἵνα σὲ μόνον κερδήσωσι, καὶ ὑπὲρ
 30 σου αἰκισμοῖς τὰ σώματα παρέδωκαν, διὰ τοῦτο δοξασθέντες, πρε-
 σβεύουσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Καὶ πῶς, ἄνθρωποι ὄντες, ὡς
 ἡμεῖς, καὶ σάρκα φοροῦντες πηλίγην, τοσαύτας ἀρετὰς ἐπεδείξα-
 σθε, ὥστε ὑπὲρ τῶν ἀποκτεινόντων ὑμᾶς θάνατον ὑπεμείνατε; Καὶ
 πῶς οἱ ὀλίγοι ὄλου τοῦ κόσμου περιεγένεσθε, καὶ ἰδιῶται καὶ ἀ-

τὸ νοῦ καὶ τὶς σκέψεις. Κυρίως σὲ ὁμολογοῦμε Θεοτόκο ἔμεῖς πού σωθήκαμε μὲ τὴ βοήθειά σου, ἄγνη Παρθένε, καὶ σὲ μεγαλύνουμε μαζί μὲ τὶς χορεῖες τῶν ἀσωμάτων. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο στοὺς ἀνθρώπους νὰ δοῦν τὸν Θεό, τὸν ὁποῖο δὲν τολμοῦν νὰ ἀτενίσουν τὰ τὰγματα τῶν ἀγγέλων, ὅμως μὲ σένα, πάναγνη, εἶδαν οἱ ἄνθρωποι σαρκωμένο τὸν Λόγο, τὸν ὁποῖο μεγαλύνοντας μαζί μὲ τὶς οὐράνιες στρατιές, σὲ μακαρίζουμε. Καὶ τί νὰ σὲ ὀνομάσουμε κεχαριτωμένη; Οὐρανό, καὶ τὰ λοιπά. Θεοτόκε, σὺ εἶσαι ἡ ἀληθινὴ ἄμπελος, πού βλάστησες τὸν καρπὸ τῆς ζωῆς, σὲ ἱκετεύουμε, πρέσβευε, ἔνδοξη, μαζί μὲ τοὺς ἀποστόλους καὶ ὅλους τοὺς ἁγίους, νὰ ἐλεηθοῦν οἱ ψυχές μας, πού ὀρθόδοξα σὲ ὁμολογοῦμε Θεοτόκο καὶ μακαρίζουμε ἔσένα τὴν ἀειμακάριστο, ὅπως προεῖπες, Δέσποινα. Γιατὶ πραγματικὰ ὅλες οἱ γενεές θὰ σὲ μακαρίζουμε ἔσένα τὴ μόνη Θεοτόκο, τὴν τιμώτερη ἀπὸ τὰ χερουδὶμ καὶ ἀσύγκριτα ἔνδοξότερη, καὶ τὰ λοιπά.

Ἐπειδὴ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ κατανοήσω τὰ δικά σου, θὰ πῶ μὲ θαυμασμὸ γιὰ τοὺς λοιποὺς ἁγίους. Πῶς ζοῦσες, σὺ ὁ Βαπτιστὴς καὶ Πρόδρομος τοῦ Κυρίου, στήν ἔρημο; Καὶ πῶς νὰ σὲ ὀνομάσουμε Προφήτα; Ἄγγελο, ἀπόστολο ἢ μάρτυρα; Ἄγγελο, γιατί ἔζησες σὰν ἀσώματος. Ἀπόστολο, γιατί σαγήνευσες τὰ ἔθνη. Καὶ μάρτυρα, γιατί τὸ κεφάλι σου κόπηκε γιὰ τὸν Χριστό. Αὐτὸν ἰκέτευε νὰ σωθοῦν οἱ ψυχές μας. Λέγει βέβαια ὁ Σολομών, «ἡ μνήμη τοῦ δικαίου συνοδεύεται ἀπὸ ἐγκώμα»²⁷, ἀλλὰ γιὰ σένα θὰ εἶναι ἀρκετὴ ἡ μαρτυρία τοῦ Κυρίου, Πρόδρομε· γιατί ἀναδείχθηκες πραγματικὰ, καὶ τὰ λοιπά.

Ἄγιοι ἀπόστολοι καὶ μαθητὲς τοῦ Σωτήρα, σεῖς, πού ὑπῆρξατε αὐτόπτες μυστηρίων, κηρύξατε αὐτὸν πού δὲν βλέπεται καὶ δὲν ἔχει ἀρχὴ λέγοντας· «στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε ὁ Λόγος»²⁸. Δὲν κτισθήκατε πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, δὲν τὸ μάθατε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό, ἔχοντας παρησία, σᾶς παρακαλοῦμε, νὰ πρεσβεύσετε γιὰ τὶς ψυχές μας. Θαυμάζω τὴν ἀγάπη σας γιὰ τὸν Θεό, ὅπως λέγεται στὰ ἀρχαῖα τροπάρια· Κύριε, ἐπειδὴ οἱ ἀπόστολοι σὲ πόθησαν εἰλικρινὰ πάνω στὴ γῆ, θεώρησαν τὰ πάντα σκουπίδια, γιὰ νὰ κερδίσουν ἔσένα μόνο²⁹, καὶ γιὰ σένα παρέδωσαν τὰ σώματά τους σὲ κακώσεις· γι' αὐτό, ἀφοῦ δοξάσθηκαν, πρεσβεύουν γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας. Καὶ πῶς, ὄντας ἄνθρωποι ὅπως ἔμεῖς καὶ ἔχοντας χωμάτινη σάρκα, δείξατε τόσες πολλὲς ἀρετές, ὥστε νὰ ὑπομείνετε θάνατο γι' αὐτοὺς πού σᾶς φόνευσαν; Καὶ πῶς ἔσεῖς οἱ λίγοι νικήσατε

γράμματοι τοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστας ἐνικήσατε, καὶ ταῦτα ἄοπλοι καὶ γυμνοί, καὶ δι' ἐκείνων, τοὺς ἀοράτους δαίμονας, οἱ πτωχοὶ καὶ ἀσθένειαν σαρκὸς περικειμένοι; Καὶ τί μὲν ἢ τοιαύτη δύναμις, μᾶλλον δὲ πίστις, δι' ἧς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμιν ἐλάβετε, ὑμεῖς τε 5 καὶ οἱ ἅγιοι Μάρτυρες οἱ καλῶς ἀθλήσαντες καὶ στεφανωθέντες; Πρεσβεύσατε πρὸς Κύριον ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν, Ἀπόστολοι, Μάρτυρες καὶ Προφῆται, Ἱεράρχαι, Ὅσιοι, καὶ τὰ ἐξῆς.

Καὶ τίς οὐκ ἐξίσταται ὁρῶν, ἅγιοι Μάρτυρες, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ὃν ἠγωνίσασθε; Πῶς ἐν σώματι ὄντες τὸν ἀσώματον ἐχθρὸν 10 ἐνικήσατε; Χριστὸν ὁμολογήσαντες καὶ σταυρῷ ὀπλισάμενοι. Ὅθεν ἐπαξίως ἀνεδείχθητε δαμόνων φυγαδευταὶ καὶ βαρβάρων πολέμοι. Ἀπαύστως πρεσβεύσατε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ὡσπερ γὰρ οἱ πρὸ ὑμῶν τρεῖς παῖδες, οὐκ ἐλπίδι μισθῶν τοὺς ἄθλους ὑπεμείνατε, ἀλλ' ἀγάπης θείας ἔνεκα, ὡς αὐτοὶ εἰρήκατε. Ἐὰν καὶ μὴ ῥύεται 15 δηλαδή, οὐδ' οὕτως αὐτὸν ἀρνησόμεθα, ὡς μὴ ῥυόμενον. Θαυμάζω δὲ τὴν ὑμῶν ἄκραν ταπεινώσιν, ἅγιοι τρεῖς παῖδες, ὅτι ἀπορεῖν πρὸς εὐχαριστίαν, ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ὄντες, εἰρήκατε. «καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἄρχων καὶ προφήτης καὶ ἠγούμενος», καὶ τὰ ἐξῆς «ἀλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως». Θαυμάζω 20 ζω δὲ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τὴν γενομένην εἰς ὑμᾶς, καὶ εἰς Ἡλίαν τὸν προφήτην, ὧς φησιν ὁ Δαμασκηνός. «ἐκ φλογὸς τοῖς ὀσίοις δρόσον ἐπήγασας, καὶ δικαίου θυσίαν ὕδατι ἔφλεξας». Ἄπαντα γὰρ δοῶς, Χριστέ, μόνῳ τῷ βούλεσθαι.

Ἄλλὰ ποῖα κατανοήσω πρῶτον; τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου 25 πραγματείαν, ἢ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τὰς πράξεις; Τῶν ἁγίων Μαρτύρων τοὺς ἄθλους, ἢ τῶν ἁγίων Πατέρων τοὺς ἀγῶνας; Τῶν παλαιῶν ἢ τῶν νέων ἁγίων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, τοὺς πάντων βίους τε καὶ λόγους, ἢ τὰς ἐρμηνείας καὶ διακρίσεις αὐτῶν; Ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι.

30 Ἄλλὰ δέομαί σου, Κύριε φιλόανθρωπε, τοῦ μὴ ἔᾶσαι ταῦτα πρὸς κατάκρισίν μου γενέσθαι, διὰ τὸ ἀνάξιον τὸ ἐμὸν καὶ τὸν ἀχάριστόν μου τρόπον, ἐν τῷ κατανοῆσαί με τοσαῦτα μυστήρια, ἅπερ τοῖς ἁγίοις σου ἀπεκάλυψας καὶ δι' ἐκείνων ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ ἀναξίῳ δούλῳ σου. Ἴδου γάρ, Δέσποτα, ὁ δούλός σου ἐνώπιόν σου ἀργός

ὄλο τὸν κόσμος; Καὶ πῶς ἐσεῖς οἱ ἀπλοῖκοι καὶ ἀγράμματοι νικήσατε τοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστες; Καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ ἦσασταν ἄοπλοι καὶ γυμνοί. Καὶ πῶς μέσωσ ἐκείνων νικήσατε τοὺς ἀόρατους δαίμονες ἐσεῖς οἱ φτωχοὶ καὶ οἱ ντυμένοι τὴν ἀσθένεια τῆς σάρκας; Καὶ τί ἦταν αὐτὴ ἡ δύναμη, ἢ μᾶλλον ἡ πίστη, μὲ τὴν ὁποία λάβατε τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐσεῖς καὶ οἱ ἅγιοι μάρτυρες ποὺ ἀγωνίσθησαν καλῶς καὶ στεφανώθηκαν; Πρεσβεύσατε στὸν Κύριο νὰ ἐλεήσει τίς ψυχές μας, ἀπόστολοι, μάρτυρες καὶ προφῆτες, ἱεράρχες, ὅσοι, καὶ τὰ λοιπά.

Καὶ ποιὸς δὲν ἐκπλήσσειται, ἅγιοι μάρτυρες, βλέποντας τὸν ἄγωνα τὸν καλὸ ποὺ ἀγωνισθήκατε; Πῶς ἔχοντας σῶμα νικήσατε τὸν ἀσώματο ἐχθρό; Ὁμολογήσατε τὸν Χριστὸ καὶ ὄπλισθήκατε μὲ τὸ σταυρὸ. Γι' αὐτὸ ἀναδειχθήκατε ἐπάξια διῶκτες δαιμόνων καὶ πολέμοι βαρβάρων. Πρεσβεύσατε ἀκατάπαυστα νὰ σωθοῦν οἱ ψυχές μας. Γιατί, ὅπως οἱ τρεῖς παῖδες πρὶν ἀπὸ σᾶς, ἀγωνισθήκατε ὄχι μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀμοιβῆς, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ ἴδιοι εἶπατε. Δηλαδή, κι ἂν ἀκόμη δὲν μᾶς σώζει, οὔτε ἔτσι θὰ τὸν ἀρνηθοῦμε, ἐπειδὴ δὲν μᾶς σώζει. Θαυμάζω ἀκόμη τὴν ἀκρα ταπεινώσασα, ἅγιοι τρεῖς παῖδες, γιατί, μὴν μπορώντας ἀλλιῶς νὰ εὐχαριστήσετε ὅταν ἦσασταν μέσα στὶς φλόγες, εἶπατε· «δὲν ὑπάρχει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἄρχοντας καὶ προφήτης καὶ ἀρχηγός», καὶ τὰς ἐξῆς· «ἀλλὰ ἂς γίνουμε δεκτοὶ ἀπὸ σένα μὲ ψυχὴ συντετριμμένη καὶ πνεῦμα ταπεινωμένο»³⁰. Θαυμάζω καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ποὺ φανερώθηκε σ' ἐσᾶς καὶ στὸν προφήτη Ἡλία, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός· «ἀπὸ τὴ φλόγα πήγασες δροσιὰ γιὰ τοὺς ὀσίους»³¹ καὶ «ἔκαψες μὲ νερὸ τὴ θυσία τοῦ δικαίου»³². Γιατί ὅλα, Χριστέ, τὰ κάνεις μόνο μὲ τὴ θέλησή σου.

Ἄλλὰ ποιά νὰ κατανοήσω πρῶτα; Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, ἢ τίς πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων; Τοὺς ἀθλοὺς τῶν ἁγίων μαρτύρων, ἢ τοὺς ἀγῶνες τῶν ἁγίων Πατέρων; Τῶν παλαιῶν ἢ τῶν νέων ἁγίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν; Τοὺς βίους καὶ τοὺς λόγους ὄλων, ἢ τίς ἐρμηνεῖες καὶ τίς διακρίσεις τους; Ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι.

Ἄλλὰ σὲ παρακαλῶ, φιλόνηρωπε Κύριε, νὰ μὴν ἐπιτρέψεις νὰ γίνουν αὐτὰ καταδικαστικά γιὰ μένα, ἐξαιτίας τῆς ἀναξιότητάς μου καὶ τῆς ἀχάριστης συμπεριφορᾶς μου, γιὰ νὰ κατανοήσω τόσα μυστήρια, τὰ ὁποῖα ἀποκάλυψες στὸς ἁγίους σου καὶ μέσωσ ἐκείνων σ' ἐμένα τὸν ἁμαρτωλὸ καὶ ἀνάξιο δοῦλο σου. Γιατί νά, Δέσποτα, ὁ δοῦλος

32. Γ' Βασ. 18, 38.

ἐκ πάντων καὶ ἄφωνος, νεκροῦ δίκην ἐπέχων, καὶ οὐ τολμῶ ἄλλο τι εἰπεῖν ἢ ἀναιδῶς κατανοῆσαι, ἀλλὰ συνήθως προσπίπτω ἐκ βάθους ψυχῆς κρᾶζων καὶ λέγων· «Δέσποτα πολυέλεε», καὶ τὸ ἐπίλοιπον τῆς εὐχῆς.

5 Τὴν τε ἑτέραν εὐχὴν καὶ τοὺς ψαλμοὺς ἐπιμελεῖσθαι δεῖ ἐν φυλακῇ τῶν ἡθῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἵνα ἔλθῃ εἰς ἕξιν τῶν θείων νοημάτων, ὥστε πάντα τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενα μυστήρια καὶ ἐξαίσια πράγματα ἐν αἰσθήσει πολλῇ κατανοεῖν δυναθῆ, καὶ ἐκπληττόμενος τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεάς, φθάσῃ εἰς τὸ ἀγαπᾶν
10 αὐτὸν μόνον, καὶ μετὰ χαρᾶς ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν, ὥσπερ οἱ ἅγιοι πάντες. Καὶ γὰρ πᾶσαν ἐκπλήξιν γέμουσιν αἱ θεῖαι Γραφαί, ὡς φησιν ὁ Σολομών.

Μετὰ τῶν ἄλλων θαυμασίων, καὶ περὶ τοῦ μάννα θαυμάζω τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ὅτι τὸ αὐτὸ εἶδος μέχρι τῆς αὔριον οὐκ ἐφυλάττετο, ἀλλ' ἐλύετο καὶ σκωλήκων μεστὸν εὐρίσκετο, ἵνα μὴ οἱ ἄπιστοι
15 περὶ τῆς αὔριον μερμινῶσιν, ἐν δὲ τῇ στάμνῳ τῇ οὔσῃ ἐν τῇ σκηνῇ ἀβλαβὲς ὑπῆρχεν αἰετοτε. Καὶ πάλιν, ὑπὸ μὲν πυρὸς ὀπτώμενον ἔμενεν ἄκαυστον, ὑπὸ δὲ ἀμυδρᾶς ἀκτῖνος ἡλίου ἐλύετο, ἵνα μὴ οἱ ἄπληστοι ὑπὲρ ἀναγκαίαν χρεῖαν συνάγουσιν. Ὡ τοῦ θαύματος!
20 πῶς πανταχοῦ ὁ Θεὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐργάζεται, ὡς φησιν ὁ Κύριος περὶ τῆς θείας προνοίας· «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται καὶ γὰρ ἐργάζομαι».

Ὁ οὖν εἰς αὐτὸ τοῦτο σχολάζων κατὰ Θεόν, διδάσκεται μὲν ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν αἰσθητῶς, ὑπὸ δὲ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ νοε-
25 ρῶς, ἄρχεται δὲ βλέπειν τὰ πράγματα κατὰ φύσιν, ὡς φησιν Γρηγόριός τε ὁ Νύσσης καὶ ὁ Δαμασκηνός, καὶ οὐκέτι κλέπτεται ὑπὸ τῆς ἔξωθεν ὠραιότητος τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, λέγω δὴ κάλλους, πλούτου, δόξης παρερχομένης καὶ τῶν τοιούτων, οὐδὲ δελεάζεται ἐκ τοῦ κειμένου ἐπ' αὐτῶν σκιάσματος, ὡς οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς.

30

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Εκ γὰρ τῆς αὐτῆς πέμπτης γνώσεως, τῆς λεγομένης βουλῆς, κατὰ τὸν προφήτην, γινώσκει τις, ὡς εἴρηται εἰς τὸ τέλος τῶν μακαρισμῶν, τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀλλοίωσιν τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων,

σου βρίσκεται ενώπιόν σου ἀργός ἀπ' ὅλα καὶ ἄφωνος σάν νεκρός καὶ δὲν τολμῶ νὰ πῶ τίποτε ἄλλο ἢ νὰ κατανοήσω μὲ ἀναίδεια, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ πέφτω μπροστά σου καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μου φωνάζω καὶ λέγω· «Δέσποτα πολυέλεε», καὶ τὸ ὑπόλοιπο τῆς εὐχῆς.

Καὶ τὴν ἄλλη προσευχὴ καὶ τοὺς ψαλμοὺς πρέπει νὰ φροντίζει κανεὶς μὲ φύλαξη τῶν ἡθῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, γιὰ νὰ φθάσει στὴν ἀπόκτηση τῶν θείων νοημάτων, ὥστε νὰ μπορέσει μὲ πολλὴ αἴσθηση νὰ κατανοεῖ ὅλα τὰ μυστήρια καὶ τὰ θαυμάσια πράγματα ποὺ βρίσκονται στὶς θεῖες Γραφές, καὶ θαυμάζοντας τὶς δωρεές τοῦ Θεοῦ, νὰ φθάσει νὰ ἀγαπᾷ αὐτὸν μόνο καὶ μὲ χαρὰ νὰ πάσχει γι' αὐτόν, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἅγιοι πάντες. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι γεμάτες ἀπὸ κάθε ἐκπληξη οἱ θεῖες Γραφές, ὅπως λέγει ὁ Σολομών.

Μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα θαυμαστὰ ἔργα θαυμάζω καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ μάννα, γιατί αὐτὸ τὸ εἶδος δὲν φυλαγόταν μέχρι τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, ἀλλὰ ἔλειωνε καὶ γέμιζε σκουλήκια³³, γιὰ νὰ μὴ φροντίζουν οἱ ἄπιστοι γιὰ τὸ αὔριο, ἐνῶ στὴ στάμνα ποὺ ὑπῆρχε μέσα στὴ σκηνὴ παρέμενε πάντοτε ἀβλαβές. Καὶ πάλι, ὅταν ψηνόταν στὴ φωτιὰ δὲν καιγόταν, ἐνῶ ἀπὸ μιὰ ἀδύνατη ἀκτίνα τοῦ ἡλίου ἔλειωνε, γιὰ νὰ μὴ μαζεύουν οἱ ἄπληστοι περισσότερο ἀπ' ὅσο χρειάζονταν. Τί μεγάλο θαῦμα! Παντοῦ ὁ Θεὸς ἐργάζεται τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὅπως λέγει ὁ Κύριος γιὰ τὴ θεία πρόνοια· «ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται μέχρι τώρα· γι' αὐτὸ ἐργάζομαι καὶ ἐγώ»³⁴.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἀκολουθεῖ αὐτὴ τὴν κατὰ Θεὸν ἀσχολία, διδάσκεται μὲ αἰσθητὸ τρόπο ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές καὶ νοερὰ ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύση, ὅπως λέγει ὁ Γρηγόριος Νύσσης καὶ ὁ Δαμασκηνός, καὶ δὲν ἐξαπατᾶται πιά ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ὁμορφιὰ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου αὐτοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ κάλλος, τὸν πλοῦτο, τὴ δόξα ποὺ παρέρχεται καὶ ἀπὸ τὰ παρόμοια, οὔτε δελεάζεται ἀπὸ τὴ σκιά ποὺ βρίσκεται πάνω τους, ὅπως αὐτοὶ ποὺ εἶναι ἀκόμη ἐμπαθεῖς.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗ ΓΝΩΣΗ

Απ' αὐτὴ τὴν πέμπτη γνώση, ποὺ λέγεται «βουλή»¹ κατὰ τὸν προφήτη, γνωρίζει κανεὶς, ὅπως ἔχει λεχθεῖ στὸ τέλος τῶν μακαρισμῶν, τὴ φύση καὶ τὴ μεταβολὴ τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων, γιατί ἀπὸ

ὅτι ἐκ τῆς γῆς εἰσι καὶ πάλιν εἰς τὴν γῆν στρέφονται, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ· «ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης». Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς τὸ αὐτό· «πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον· οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει ἡ δόξα· ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται». Καὶ πάλιν· «ἀληθῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα, ὁ δὲ βίος σκιά καὶ ἐνύπνιον· καὶ γὰρ μάτην ταράττεται πᾶς γηγενής», ὡς εἶπεν ἡ Γραφή. Ὅτε τὸν κόσμον κερδήσωμεν, τότε τῷ τάφῳ οἰκήσωμεν, ὅπου ὁμοῦ βασιλεῖς καὶ πτωχοί.

10

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Καὶ ἐν ἔξει γενόμενος τῆς ἀπροσπαθείας, δίδοται αὐτῷ ἡ ἕκτη γνῶσις, ἡ λεγομένη ἰσχύς, καὶ ἄρχεται ἀπαθῶς βλέπειν τὰ κάλλη τῶν κτισμάτων τῶν αἰσθητῶν· διότι τρεῖς καταστάσεις εἰσὶ πάντες οἱ λογισμοί, ὃ τε ἀνθρώπινος, ὃ δαμονιώδης, καὶ ὃ ἀγγελικός. Καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπινος ὡς ὅταν ἀναβῆ ἐπὶ τὴν καρδίαν ἔννοια ψιλή τις τῶν κτισμάτων, οἷον ἀνήρ, χρυσός, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων. Ὁ δὲ δαμονιώδης γίνεται σύνθετος ἀπὸ νοήματος καὶ πάθους οἷον τὸν μὲν ἄνθρωπον, ἢ πρὸς φιλίαν ἄλογον, ἢ τοι σέβειν μὴ διὰ τὸν Θεὸν γινομένην, πρὸς φίλον, ἀλλ' ἢ διὰ πορνείαν, ἢ πάλιν πρὸς μῖσος ἄκριτον, τοῦτ' ἔστιν μνησικακίαν ἢ μέμψιν τινός τὸν δὲ χρυσὸν ὁμοίως πρὸς φιλαργυρίαν ἢ κλοπὴν, ἀρπαγὴν τε καὶ εἴ τι τῶν τοιούτων, ἢ πρὸς μῖσος καὶ βλασφημίαν κατὰ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν ἀπώλειαν ἐργάσεται. Ἐπειδὴ, ἐὰν οὐκ ἀναλόγως τὰ πράγματα φιλοῦμεν καὶ ταῦτα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ προτιμῶμεν, οὐδὲν τῶν εἰδωλολατρῶν διενηνόχαμεν, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος. Καὶ πάλιν· ἐὰν μισῶμεν αὐτά, ὡς μὴ καλὰ λίαν γινόμενα, τὸν Θεὸν παροργίζομεν.

Ὁ δὲ ἀγγελικός, ἡ ἀπαθῆς θεωρία ἐστὶ τῶν πραγμάτων, ἢ τοι ἡ ἀληθῆς γνῶσις, ἣτις ἐστὶν ἡ μέση τῶν ἀμφοτέρων κρημνῶν, ἡ φυλάττουσα τὸν νοῦν καὶ χωρίζουσα τὸν ὀρθὸν σκοπὸν ἐκ τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ἐξ παγίδων τοῦ διαδόλου· λέγω δὲ τῆς ἄνωθεν καὶ κάτω, τῆς ἐκ διξιῶν τε καὶ ἀριστερῶν, τῆς τε ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ· τοῦτ' ἔστιν, ἡ μέσον τῶν εἰρημένων ἐξ παγίδων ἰσταμένη, ὥσπερ κέντρον, ἀληθῆς γνῶσις, ἡ παρὰ τοῖς ἐπιγείοις ἀγγέ-

2. Ἐκκλ. 1, 2.

3. Ψαλμ. 38, 6. 12.

1. Ἦσ. 11, 2.

2. Γεν. 1, 31.

τῆ γῆ κατὰγονται καί στή γῆ πάλι ἐπιστρέφουν, σύμφωνα μέ τὸ λόγο τοῦ ἐκκλησιαστῆ, «ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης»². Καί ὁ Δαμασκηνὸς λέγει τὸ ἴδιο· «ὅλα εἶναι μάταια τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα δὲν ὑπάρχουν μετὰ τὸ θάνατο· δὲν παραμένει ὁ πλοῦτος, δὲν ἀκολουθεῖ ἡ δόξα· γιατί ὅταν ἔρθει ὁ θάνατος, ὅλα αὐτὰ ἐξαφανίζονται». Καί πάλι· «πραγματικά, τὰ πάντα εἶναι μάταια, ἐνῶ ἡ ζωὴ σκιά καί ὄνειρο, καί γι' αὐτὸ μάταια ταράζεται κάθε ἄνθρωπος»³, ὅπως εἶπε ἡ Γραφή. «Ὅταν κερδίσουμε τὸν κόσμο, τότε θὰ κατοικήσουμε στὸν τάφο, ὅπου εἶναι μαζί βασιλεῖς καί φτωχοί.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΗ ΓΝΩΣΗ

Οταν ἀποκτήσει κάποιος τὴν ἕξῃ τῆς ἀπομάκρυνσης ἀπὸ τὰ πάθη, δίνεται σ' αὐτὸν ἡ ἕκτη γνώση, ἡ λεγόμενη «ἰσχύς»¹, καί ἀρχίζει νὰ βλέπει μέ ἀπάθεια τὰ κάλλη τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων. Γιατί ὅλοι οἱ λογισμοὶ εἶναι τρία εἶδη, ὁ ἀνθρώπινος, ὁ δαιμονικὸς καί ὁ ἀγγελικὸς. Καί ὁ ἀνθρώπινος εἶναι ὅταν ἀνεβεῖ στὴν καρδιά κάποια ἀπλή ἔννοια τῶν κτισμάτων, ὅπως ἄνδρας, χρυσάφι καί ὅποιοδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ κτίσματα. Ὁ δαιμονικὸς γίνεται σύνθετος ἀπὸ νόημα καί πάθος· ὅπως ὁ ἄνθρωπος ποὺ συνδέεται ἢ μέ παράλογη φιλία πρὸς ἕνα φίλο, δηλαδή μέ σχέση ποὺ δὲν γίνεται γιὰ τὸν Θεό, ἀλλὰ γιὰ πορνεία, ἢ πάλι μέ μίσος ἄκριτο, δηλαδή μνησικακία ἢ καταδίκη κάποιου· τὸ χρυσάφι πάλι συνδέεται μέ φιλαργυρία ἢ κλοπῆ, ἀρπαγῆ καί ὅποιοδήποτε ἄλλο τέτοιο, ἢ μέ μίσος καί βλασφημία ἐναντίον τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ προκαλέσει καί ἀπὸ τὰ δύο τὴν καταστροφή. Γιατί, ἂν δὲν ἀγαπᾶμε τὰ πράγματα μέ τὴν ἀνάλογη ἀγάπη καί ἂν τὰ προτιμοῦμε ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, δὲν διαφέρουμε καθόλου ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος. Καί πάλι· ἂν τὰ μισοῦμε, ἐπειδὴ δὲν ἔγιναν πολὺ καλά², παροργίζουμε τὸν Θεό.

Ὁ ἀγγελικὸς πάλι λογισμὸς εἶναι ἡ ἀπαθὴς θεωρία τῶν πραγμάτων, δηλαδή ἡ ἀληθινὴ γνώση, ἡ ὁποία εἶναι στὴ μέση καί τῶν δύο γκρεμῶν, ποὺ φυλάγει τὸ νοῦ καί χωρίζει τὸν ὀρθὸ σκοπὸ ἀπὸ τὶς ἕξι παγίδες τοῦ διαβόλου ποὺ τὸν περικυκλώνουν. Καί ἐννοῶ τὶς παγίδες ποὺ βρίσκονται ἀπὸ πάνω καί κάτω, ἀπὸ δεξιὰ καί ἀριστερὰ, ἀπὸ μέσα καί ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπὸ. Δηλαδή εἶναι ἡ ἀληθινὴ γνώση ποὺ στέκεται ἀνάμεσα στὶς προηγούμενες παγίδες σὰν κάποιο κέντρο. Εἶναι αὐτὴ ποὺ διδάσκεται ἀπὸ τοὺς ἐπίγειους ἀγγέλους σ' αὐτοὺς

λοις διδασκομένη τοῖς νεκρώσασιν ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ, ἵνα ἀπαθῆς ὁ
 νοῦς γένηται, πρὸς τὸ βλέπειν τὰ πράγματα ὡς δεῖ, καὶ μήτε ἄνωθεν
 τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ ὑπερβῆ διὰ τῆς ἐπάρσεως, δοκῶντι καταλαμβά-
 νειν ἐξ ἰδίας φρονήσεως, μήτε πάλιν κάτω διὰ τῆς ἀγνωσίας, ὡς μὴ
 5 δυνάμενος φθάσαι τὸ τέλειον· μήτε δεξιὰ διὰ τῆς ἀποστροφῆς τῶν
 πραγμάτων καὶ μίσους, μήτε ἀριστερὰ διὰ τῆς ἀλόγου φιλίας, ἥτοι
 προσπαθείας, μήτε πάλιν ἔσωθεν τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ διὰ τῆς καθό-
 λου ἀγνωσίας καὶ ὀκνηρίας, μήτε ἔξωθεν διὰ πολυπραγμοσύνης
 καὶ σπουδῆς ἀλόγου ἐξ ὀλιγωρίας ἢ πονηρίας. Ἄλλὰ τὴν γνῶσιν
 10 μεθ' ὑπομονῆς τε καὶ ταπεινοφροσύνης καὶ ἐλπίδος ἀγαθῆς, ἐκ πί-
 στεως θεδαΐας δέχεσθαι, ἵνα τὸ μὲν γνῶναί τι ἐκ μέρους πρὸς ἔρωτα
 θεῖον ἀνάγηται, διὰ τὸ ἀγνοεῖν ἐξ ἀπορίας ταπεινοφροσύνην κτή-
 σηται καὶ διὰ τῆς ἐπιμόνου ἐλπίδος τε καὶ πίστεως τὸν σκοπὸν ἐπι-
 τύχη τοῦ ζητουμένου πράγματος, καὶ μήτε τι ὄλως μισῶν ὡς κακόν,
 15 μήτε πάλιν ἀλόγως φιλῶν, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον κατανοῆ πρὸς τὸ
 θαυμάζειν πῶς εἰκὼν ἐστὶν ὁ νοῦς τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ἀόριστος, εἰ
 καὶ ὑπὸ τοῦ σώματος τέως ὀρίζεται, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ
 πῶς φθάνει μέχρι περάτων τοῦ σχήματος, ὡς ὁ Θεὸς τὸν κόσμον
 προνοῶν. Καὶ γὰρ ὁ νοῦς εἰ πᾶν πρᾶγμα μετασχηματίζεται καὶ βά-
 20 φεται πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ἀναλαμβανομένου παρ' αὐτοῦ πράγματος.
 Ὅταν δὲ καταξιωθῆ ἐν τῷ ἀνειδέῳ καὶ ἀσχηματίστῳ Θεῷ γενέσθαι,
 τότε ἀνειδέος γίνεται καὶ ἀσχημάτιστος.

Ἐπειτα θαυμάζει πῶς πᾶσαν ἔννοιαν φυλάττειν δύναται ὁ αὐ-
 τὸς καὶ οὐδὲ τὰ ἔσχατα τῶν νοημάτων τὰ πρῶτα ἀλλοιωῶσαι δύναν-
 25 ται, οὐδὲ πάλιν τὰ πρῶτα νοήματα, τὰ ἔσχατα παραβλάψαι ὄλως,
 ἀλλ' ὥσπερ θησαυρὸν ἢ διάνοια πάντα κατέχουσα ἀληθαργήτως,
 καὶ βουλόμενος ὁ νοῦς διὰ τῆς γλώττης ἐμφανίζει τὰ λογιζόμενα οὐ
 μόνον τὰ πρόσφατα, ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸ πολλοῦ τεθησαυρισμένα· καὶ
 πῶς πάλιν ἐξερχόμενα αἰεὶ τὰ λόγια, ὁ αὐτὸς νοῦς ἀνελλιπῆς εὐρί-
 30 σκεται· καὶ πάλιν κατανοῶν τὸ σῶμα, πῶς οἱ ὀφθαλμοί, ἀκοαί τε
 καὶ ἡ γλῶσσα δέχονται ἔξωθεν τὴν χρῆσιν πρὸς τὸ βούλημα τῆς
 ψυχῆς, οἱ μὲν διὰ τοῦ φωτός, αἱ δὲ διὰ τοῦ ἀέρος, καὶ οὐδεμία τῶν
 αἰσθήσεων τὴν ἑτέραν παρεμποδίζει, ἢ παρὰ τὸν σκοπὸν τῆς ψυχῆς
 δύναται ποιεῖν τι, καὶ πῶς τὸ ἄψυχον σῶμα τῆ τοῦ Θεοῦ κελεύσει ἁ-
 35 ναμιῆς ἐγένετο τῇ νοερᾷ καὶ λογικῇ ψυχῇ, ἥτις ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύ-

πὸν νέκρωσαν τὸν ἑαυτὸ τους γιὰ τὸν κόσμον, γιὰ νὰ γίνει ἀπαθὴς ὁ νοῦς, ὥστε νὰ βλέπει τὰ πράγματα ὅπως πρέπει. Καὶ οὔτε νὰ ἀνεβεῖ πάνω ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπὸ μὲ τὴν ἔπαρση, νομίζοντας ὅτι κατανοεῖ μὲ τὴ δική του φρόνηση, οὔτε πάλι νὰ σταματάει κάτω ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν ἄγνοια, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ τὰχα νὰ φθάσει τὸ τέλει· οὔτε ἐπίσης νὰ ξεφεύγει δεξιὰ μὲ τὴν ἀποστροφή τῶν πραγμάτων καὶ τὸ μῖσος, οὔτε ἀριστερὰ μὲ τὴν παράλογη φιλία, δηλαδή τὴν προσήλωσιν μὲ πάθος, οὔτε καὶ νὰ προχωρεῖ μέσα στὸν ὀρθὸ σκοπὸ μὲ τὴν καθολικὴν ἄγνοια καὶ ὀκνηρία, ἀλλ' οὔτε νὰ μένει ἔξω μὲ τὴν πολυπραγμοσύνη καὶ τὴν παράλογη φροντίδα ἀπὸ ὀλιγωρία ἢ πονηρία. Ἀλλὰ μὲ πίστη βέβαιη νὰ δέχεται τὴ γνώση μὲ ὑπομονὴ καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα, ὥστε μὲ τὴ μερικὴ γνώση ν' ἀνεβαίνει πρὸς τὸν θεῖο ἔρωτα, μὲ τὴ συνειδητὴ ἄγνοια ἀπὸ ἀδυναμία νὰ ἀποκτήσει ταπεινοφροσύνη καὶ μὲ τὴν ἐπίμονη ἐλπίδα καὶ πίστη νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ τοῦ ζητουμένου πράγματος. Καὶ οὔτε νὰ μισεῖ κάτι γενικὰ ὡς κακὸ, οὔτε πάλι νὰ τὸ ἀγαπᾷ παράλογα, ἀλλὰ νὰ κατανοεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ θαυμάζει πῶς ὁ νοῦς εἶναι εἰκόνα ἀπεριόριστη τοῦ ἀόρατου Θεοῦ, ἂν καὶ περιορίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ πῶς φθάνει μέχρι τὰ πέρατα τοῦ σχήματος, ὅπως ὁ Θεὸς ποὺ φροντίζει γιὰ τὸν κόσμον. Γιατὶ πραγματικὰ ὁ νοῦς μετασχηματίζεται σὲ καθὲ πρᾶγμα καὶ βάφεται ἀνάλογα μὲ τὴν μορφή τοῦ πράγματος ποὺ ἀναλαμβάνει. Ὅταν ὅμως καταξιωθεῖ νὰ βρεθεῖ μέσα στὸν ἀμορφο καὶ ἀσχημάτιστο Θεό, τότε γίνεται ἄμορφος καὶ ἀσχημάτιστος.

Ἐπειτα θαυμάζει πῶς μπορεῖ ὁ νοῦς νὰ διατηρεῖ καθὲ ἔννοια καὶ δὲν μποροῦν τὰ τελευταῖα νοήματα νὰ ἀλλοιώσουν τὰ πρῶτα. Οὔτε πάλι τὰ πρῶτα νοήματα μποροῦν νὰ βλάψουν τὰ τελευταῖα, ἀλλ' ἡ διάνοια σὰν κάποιο θησαυρὸ τὰ κατέχει ὅλα χωρὶς νὰ τὰ λησμονεῖ. Καὶ ὅταν θέλει ὁ νοῦς παρουσιάζει μὲ τὴ γλῶσσα τὶς σκέψεις ὅχι μόνο τὶς πρόσφατες, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνες ποὺ ἔχουν συγκεντρωθεῖ ἀπὸ πολὺ καιρὸ. Καὶ πάλι θαυμάζει πῶς, ἐνῶ τὰ λόγια βγαίνουν ἔξω πάντοτε, ὁ ἴδιος ὁ νοῦς παραμένει ἀκέραιος. Καὶ πάλι κατανοώντας τὸ σῶμα, θαυμάζει πῶς τὰ μάτια, τὰ αὐτιά καὶ ἡ γλῶσσα δέχονται ἀπ' ἔξω τὴν ὠφέλεια σύμφωνα μὲ τὴ θέλησιν τῆς ψυχῆς, τὰ μάτια μέσω τοῦ φωτός, τὰ αὐτιά μέσω τοῦ ἀέρος, καὶ καμμιὰ αἴσθησις δὲν ἐμποδίζει τὴν ἄλλη ἢ μπορεῖ νὰ κάνει κάτι ἀντίθετα πρὸς τὸ σκοπὸ τῆς ψυχῆς. Καὶ πῶς τὸ ἄψυχο σῶμα μὲ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ ἀναμείχθηκε μὲ τὴ νοερὴ καὶ λο-

ματος ἐδημιουργήθη, ὡς φησιν ὁ Δαμασκηνός, διὰ τοῦ ἐμφυσημά-
τος, εἰ καὶ τινες ταῦτα ἀγνοοῦσιν, δοκοῦντες ὅτι ἐκ τῆς ὑπερουσίου
θεότητός ἐστιν, ὅπερ ἀμήχανον.

Φησὶ γὰρ ὁ Χρυσόστομος «Ἴνα μὴ θεὸν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς
5 λογίζεται ἑαυτόν, λήθην καὶ ἄγνοιαν ὁ Θεὸς αὐτῷ καθυπέβαλεν,
ἵνα ἐκ τούτου ταπεινώσιν κτήσῃται». Καὶ πάλιν· «βουλομένου τοῦ
Δημιουργοῦ, τὴν φυσικὴν ταύτην μεῖξιν ποιεῖν τὸν χωρισμόν»· καὶ
ἢ μὲν λογικὴ ψυχὴ, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ἢ ἄνω, εἰς τὸν οὐρα-
νὸν δηλαδή, ἢ κάτω εἰς τὸν ἄδην, φεῦ, ἀπέρχεται, τὸ δὲ γεῶδες σῶ-
10 μα εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, στρέφεται. Καὶ πάλιν, τῇ τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτι, τὰ διεστῶτα ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ πα-
ρουσίᾳ συνάπτονται, ἵνα ἕκαστος ἡμῶν ἀπολάβῃ κατὰ τὰ ἔργα αὐ-
τοῦ· ὃ τοῦ θαύματος, τίς τὸ μυστήριον τοῦτο μικρὸν αἰσθηται καὶ
οὐκ ἐκπλήττεται; ὅτι τὸν ἄνθρωπον ἐγείρει πάλιν ἐκ τῆς γῆς μετὰ
15 τοσαῦτα δεινά, ἅπερ ἔπραξε, καταφρονήσας αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, καὶ
ἀθανασίαν χαρίζεται, ἣν εἶχε τὸ πρῖν, καὶ οὐκ ἐφύλαξε τὴν φυλάτ-
τουσαν αὐτὸν ἐντολὴν ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς, ἀλλὰ τραχη-
λιάσαντα τὸν θάνατον ἐπεσπάσατο.

Θαυμάζων τοίνυν ταῦτα πάντα περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ ἀγγε-
20 λικῆς κινήσεως νοερώς διδασκόμενος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄλλα πολλὰ,
ἐκπλήττεται, καὶ πάλιν θεωρεῖ τοῦ χρυσοῦ τὸ κάλλος καὶ τὴν χρῆ-
σιν, καὶ θαυμάζει πῶς ἐκ τῆς γῆς τοιοῦτος ἐγένετο δι' ἡμᾶς, ἵνα οἱ
μὲν ἀσθενεῖς διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἀναλίσκωσι τὰ χρήματα, καὶ οἱ
τοῦτο μὴ βουληθέντες, νέμειν διὰ πειρασμῶν τινῶν ἄκοντες βοηθή-
25 σονται εἰς τὸ σωθῆναι, εἴ γε εὐχαρίστως ὑπομένουσι τὰ ἐπερχόμενα,
καὶ σώζονται ἀμφοτέροι. Οἱ δὲ τὴν ἀκτημοσύνην προτιμῶντες, στε-
φανωθήσονται, ὡς ὑπὲρ φύσιν ποιοῦντες, καθὼς καὶ οἱ παρθενίαν
ἀσχοῦντες. Καὶ ὡς μὲν φθαρτὸν καὶ γήινον πρᾶγμα οὐ προτιμᾷ
τοῦτο τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ὡς δὲ ποίημα Θεοῦ καὶ χρήσιμον εἰς τὸ
30 ζῆσαι σωματικῶς καὶ σωθῆναι, οὐ μίσους ἄξιον, ἀλλ' ἐγκρατείας
καὶ ἀγάπης

Καὶ ἀπλῶς παντός πράγματος τὸ κάλλος καὶ τὴν χρῆσιν ἀπα-
θῶς θεωρῶν ὁ φωτιζόμενος, ποθεῖ τὸν ποιητὴν καί, κατανοῶν τὰ
αἰσθητὰ πάντα, τὰ ἄνω τε καὶ κάτω κτίσματα, λέγω δὴ τὸν οὐρανόν,

γική ψυχή, ἡ ὁποία δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ τὸ φύσημα, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός, ἂν καὶ μερικοὶ τὰ ἀγνοοῦν αὐτὰ, νομίζοντας ὅτι κατὰγεται ἀπὸ τὴν ὑπερούσια θεότητα, πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἀδύνατο.

Λέγει λοιπὸν ὁ Χρυσόστομος· «γιὰ νὰ μὴ θεωρεῖ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὸν ἑαυτὸ του θεό, τοῦ ὑπέβαλε ὁ Θεὸς λήθη καὶ ἀγνοια, γιὰ ν' ἀποκτήσει ἀπ' αὐτὸ ταπείνωση». Καὶ ἐπίσης· «μὲ τὴ θέλησή του ὁ Θεὸς χωρίζει τὴ φυσικὴ αὐτὴ ἔνωση». Καὶ ἡ λογικὴ ψυχή, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἀπέρχεται ἢ ἐπάνω, δηλαδή στὸν οὐρανὸ, ἢ –ἀλλοίμονο– κάτω στὸν ἅδη, ἐνῶ τὸ γήινο σῶμα ἐπιστρέφει στὴ γῆ, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε ληφθεῖ. Καὶ πάλι μὲ τὴ χάρη τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ χωρισμένα μέρη ἐνώνονται στὴ δευτέρη παρουσία του, γιὰ νὰ ἀπολάβει ὁ καθένας μας σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του. Τί θαῦμα! Ποιός, ποῦ κατανοεῖ λίγο τὸ μυστήριον αὐτὸ, δὲν ἐκπλήσσεται; Γιατί ὁ Θεὸς πάλι ἀνασταίνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴ γῆ ὕστερα ἀπὸ τόσα κακὰ ποῦ ἔπραξε, ἀφοῦ περιφρόνησε τὶς ἐντολές του, καὶ τοῦ χαρίζει ἀθανασία, τὴν ὁποία εἶχε προηγουμένως, καὶ δὲν τήρησε τὴν ἐντολήν ποῦ τὸν προφύλαγε ἀπὸ τὸ θάνατον καὶ τὴ φθορά, ἀλλὰ προσεῖλκυσε τὸ θάνατον ποῦ τὸν συνέλαβε.

Θαυμάζοντας λοιπὸν κανεὶς ὅλα αὐτὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπον ποῦ τὰ διδάσκεται νοερὰ ἀπὸ ἀγγελικὴν κίνηση καὶ πολλὰ ἄλλα, ἐκπλήσσεται. Καὶ πάλι παρατηρεῖ τὴν λάμπη τοῦ χρυσοῦ καὶ τὴ χρησιμότητά του, καὶ θαυμάζει πῶς ἀπὸ τὴ γῆ ἔγινε τέτοιος γιὰ μᾶς, ὥστε οἱ ἀσθενεῖς νὰ ξοδεύουν μὲ τὴν ἐλεημοσύνη τὰ χρήματα καὶ αὐτοὶ ποῦ δὲν τὸ θέλησαν αὐτὸ νὰ τὰ μοιράζον ὕστερα ἀπὸ κάποιους πειρασμοὺς χωρὶς τὴ θέλησή τους γιὰ νὰ βοηθηθοῦν στὴ σωτηρία τους, ἂν βέβαια μ' εὐχαρίστηση ὑπομένουν τὰ ἐπερχόμενα δεινὰ, καὶ σώζονται καὶ οἱ δύο. Ὅσοι ὁμως προτιμοῦν τὴν ἀκτημοσύνην θὰ στεφανωθοῦν, ἐπειδὴ ἐνεργοῦν ὑπερᾶνω τῆς φύσης, ὅπως καὶ αὐτοὶ ποῦ ἀσκοῦν τὴν παρθενία. Καὶ ὡς φθαρτὸ βέβαιον καὶ γήινο πρᾶγμα δὲν τὸ προτιμάει ἀπὸ τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ, ὡς δημιουργήματα ὁμως τοῦ Θεοῦ καὶ χρήσιμα στὴ σωματικὴ ζωὴ καὶ τὴ σωτηρία δὲν εἶναι ἀξιο γιὰ μίσος, ἀλλὰ γιὰ ἐγκράτεια καὶ ἀγάπη.

Καὶ γενικὰ αὐτὸς ποῦ φωτίζεται, παρατηρώντας μὲ ἀπάθεια τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴ χρησιμότητα κάθε πράγματος, ποθεῖ τὸν δημιουργό, καθὼς κατανοεῖ τὰ αἰσθητὰ, τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω δημιουργήματα,

τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὰ ἄστρα, τὰ νέφη, τοὺς σίφωνας, τοὺς ὄμβρους, τὴν χιόνα, τὴν χάλαξαν, καὶ πῶς ἐν καύσωνι τοσοῦτω πῆσσει τὸ ὕδωρ; εἶτα τὰς θροντάς, τὰς ἀστραπάς, τοὺς ἀνέμους, τὸν ἀέρα, καὶ τὴν τούτων ἐναλλαγὴν, τοὺς καιρούς, τοὺς ἐνιαυτούς, τὰς ἡμέρας τὰς νύκτας, τὰς ὥρας, τὰς στιγμάς, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὰ ἀμέτρητα κτήνη, τὰ τετράποδα ζῶα, θηρία καὶ ἔρπετά, τῶν πετεινῶν τὰ πολλὰ γένη, τὰς πηγὰς καὶ ποταμούς, τῶν φυτῶν καὶ βοτάνων τὰ ἄπειρα γένη, τὰ τε ἡμέρα καὶ ἄγρια. Ὁρᾷ γὰρ ἐν πᾶσι τὴν τάξιν, τὴν κατάστασιν, τὰ μεγέθη, τὰ κάλλη, τὸν ῥυθμόν, τὴν συνάφειαν, τὴν ἁρμονίαν, τὴν χρῆσιν, τὴν ὁμόνοιαν, τὴν ποικιλίαν, τὴν τέρψιν, τὴν στάσιν, τὴν κίνησιν, τὰς χροιάς, τὰ σχήματα, τὰ εἶδη, τὴν εἰς αὐτὰ πάλιν ἐπιστροφὴν, τὴν ἐν φθαρτοῖς διαμονήν· καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ αἰσθητὰ κτίσματα κατὰ νοῦν ἐπιφέρων, ἐκπλήττεται μὲν θαυμάζων τὸν Δημιουργόν, πῶς ἐκ μὴ ὄντων, κελεύσει μόνη, παρήγαγε τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ πῶς τὰ ἐναντία ὄντα, τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ, ἐξ ἀλλήλων οὐ λυμαίνονται, καὶ πῶς ἐκ τούτων τὰ πάντα ἐποίησε δι' ἡμᾶς, καὶ ταῦτα μικρὰ ὄντα πρὸς τὴν συγκατάβασιν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν Θεολόγον, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀγαθά.

Κατανοῶν δὲ τὴν κεκρυμμένην τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς κτίμασιν ἀγαθότητα καὶ σοφίαν, δύνάμιν τε καὶ πρόνοιαν, ὡς αὐτὸς ἔφη πρὸς τὸν Ἰώβ, διὰ τῶν τεχνῶν· ἔπειτα τὴν ἐν λόγοις καὶ γράμμασι, πῶς διὰ τοῦ μικροῦ τούτου καὶ ἀψύχου μέλανος τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα μυστήρια ἀπεκάλυψεν ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων Γραφῶν, καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι οἱ μὲν ἅγιοι Προφῆται καὶ Ἀπόστολοι μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τῶν τοσοῦτων ἐπέτυχον ἀγαθῶν, ἡμεῖς δὲ ἐκ μόνης ἀναγνώσεως μαθηθάνομεν· ὡς γὰρ λογικαὶ γραφαὶ λαλοῦσιν ἡμῖν παραδοξότατα. Καὶ ταῦτα γινώσκων πιστεύει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῇ κτίσει τι πάρεργον, οὐδὲ κακόν, ἀλλὰ τὰ παρὰ τὸ θεῖον θέλημα γινόμενα, εἰς ἀγαθὰ μεταποιεῖ ὁ Θεὸς θαυμασίως οἷον ἢ πτώσις τοῦ διαβόλου, θέλημα Θεοῦ οὐκ ἦν, ἀλλ' ἰδοὺ πρὸς ἀφέλειαν τῶν σωζομένων γέγονε. Παραχωρούμενος γὰρ εἰς τὸ πειράζειν τοὺς προαιρουμένους, πρὸς τὴν ἐκάστου δύναμιν, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἵνα ἐμπαίζηται ὑπὸ τῶν ἰσαγγέλων ἀνθρώπων, καὶ

3. Δηλαδή τῇ γῆ, τὸν ἀέρα, τὴ φωτιά, τὸ νερὸ.

δηλαδή τὸν οὐρανὸ, τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τὰ ἄστρα, τὰ σύννεφα, τοὺς ἀνεμοστρόβιλους, τὶς βροχές, τὸ χιόνι, τὸ χαλάζι, καὶ πῶς σὲ τόσο μεγάλο καὺσωνα παγώνει τὸ νερό, ἔπειτα τὶς βροντές, τὶς ἀστραπές, τοὺς ἀνέμους, τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἐναλλαγὴ τους, τὶς ἐποχές, τοὺς χρόνους, τὶς ἡμέρες, τὶς νύχτες, τὶς ὥρες, τὶς στιγμές, τὴ γῆ, τὴ θάλασσα, τὰ ἀμέτρητα κτήνη, τὰ τετράποδα ζῶα, τὰ θηρία καὶ ἔρπετα, τὰ πολλὰ εἶδη τῶν πτηνῶν, τὶς πηγές καὶ ποταμούς, τὰ ἄπειρα εἶδη τῶν φυτῶν καὶ βοτάνων, τὰ ἡμερα καὶ ἄγρια. Γιατὶ βλέπει σὲ ὅλα τὴν τάξη, τὴν κατάσταση, τὰ μεγέθη, τὰ κάλλη, τὸ ρυθμὸ, τὴ συνάφεια, τὴν ἁρμονία, τὴ χρησιμότητα, τὴν ὁμόνοια, τὴν ποικιλία, τὴν τέρψη, τὴ στάση, τὴν κίνηση, τὰ χρώματα, τὰ σχήματα, τὰ εἶδη, τὴν ἐπιστροφή πάλι στὰ ἴδια, τὴν παραμονή τους στὰ φθαρτά, καὶ γενικὰ φέρνοντας στὸ νοῦ του ὅλα τὰ αἰσθητὰ δημιουργήματα, ἐκπλήσσεται θαυμάζοντας τὸ Δημιουργό, πῶς ἀπὸ τὸ μηδὲν μὲ τὴν προσταγή του μόνο δημιούργησε τὰ τέσσερα στοιχεῖα³, πῶς ἐπίσης αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀντίθετα μὲ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ δὲν καταστρέφονται τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ πῶς ἀπὸ αὐτὰ ἔκαμε τὰ πάντα γιὰ μᾶς, ἂν καὶ αὐτὰ εἶναι μικρὰ συγκρινόμενα πρὸς τὴ συγκατάβαση τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν Θεολόγο, καὶ πρὸς τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ.

Ἐκπλήσσεται ὁμως καὶ ὅταν κατανοεῖ τὴν κρυμμένη μέσα στὰ δημιουργήματα ἀγαθότητα καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ, τὴ δύναμη καὶ τὴν πρόνοιάν του, ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε στὸν Ἰώβ⁴, μέσω τῶν τεχνῶν· ἔπειτα τὴν κρυμμένη στὰ λόγια καὶ στὰ γράμματα, πῶς μὲ τὸ ἀσήμαντο αὐτὸ καὶ ἀψυχο μελάνι μᾶς ἀποκάλυψε τόσο πολλὰ καὶ μεγάλα μυστήρια μέσω τῶν ἁγίων Γραφῶν. Καὶ τὸ πιὸ θαυμαστὸ εἶναι ὅτι οἱ ἅγιοι προφήτες καὶ ἀπόστολοι ἐπέτυχαν τὰ τόσα ἀγαθὰ μὲ πολὺ κόπο καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό, ἐνῶ ἐμεῖς τὰ μαθαίνουμε μόνο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση, γιατί σὰν λογικὲς οἱ γραφές νὰ μᾶς μιλοῦν γιὰ πολὺ παράδοξα πράγματα. Καὶ γνωρίζοντας αὐτὰ, πιστεύει ὅτι δὲν ὑπάρχει στὴ κτίση τίποτε ἄχρηστο, οὔτε κακό, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται ἀντίθετα ἀπὸ τὸ θεῖο θέλημα τὰ μετατρέπει ὁ Θεὸς μὲ θαυμαστὸ τρόπο σὲ ἀγαθὰ· ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ πτώση τοῦ διαβόλου δὲν ἦταν θέλημα Θεοῦ, ἀλλὰ κατέληξε σὲ ὠφέλεια ἐκείνων ποὺ σώζονται. Γιατί, ἔχοντας τὴν παραχώρηση ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ πειράζει ἐκείνους ποὺ ἔχουν καλὴ προαίρεση, ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη τοῦ καθενός, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ,

4. Ἰώβ 12, 13.

νικᾶται τῇ τοῦ Θεοῦ συνεργείᾳ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ
 γυναικῶν πλείστων, δι' ὑπομονῆς τε καὶ πίστεως πρὸς τὸν ἀγωνοθέ-
 την, ἐξ οὗ τοὺς στεφάνους τῆς ἀφθαρσίας λαμβάνουσι τῇ αὐτοῦ χά-
 ριτι καὶ φιλανθρωπία· ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ὁ νικήσας καὶ νικῶν τὸν ἀ-
 5 ναίσχυτον ὄφιν καὶ ἀνθρωποκτόνον.

Καὶ ὁ μὲν λαβὼν χάρισμα γνώσεως πνευματικῆς, γινώσκει ὅτι
 πάντα καλὰ λίαν, ὁ δὲ ἔτι ἀρχὴν ἔχων θεογνωσίας, ὀφείλει γινῶ-
 σκειν ἐν ταπεινώσει, ὅτι ἀγνοεῖ, εἰς πᾶν πρᾶγμα λέγων οὐκ οἶδα, ὡς
 φησιν ὁ Χρυσόστομος. Ἔφη γάρ· Ἐάν τις εἴπη περὶ τοῦ ὕψους τοῦ
 10 οὐρανοῦ, ὅτι τόσον ἐστί, καὶ γὰρ εἴπομι, οὐκ οἶδα, πάντως ἐγὼ τὴν
 ἀλήθειαν εἶπον, κἂν ἐκεῖνος πλανᾶται δοκῶν εἰδέναί ἢ μὴ εἶδεν ὡς
 δεῖ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἐκ πίστεως βεβαίως
 καὶ ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων δέχεσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα
 καὶ τὰς τῶν διδασκάλων διακρίσεις, περὶ τε τῶν θείων Γραφῶν καὶ
 15 περὶ αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμάτων, ἵνα μὴ, τῇ ἑαυτῶν συνέσει
 στοιχοῦντες, πίπτωμεν ταχέως, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Δωρόθεος, ἀλλ' ἐν
 πᾶσιν εὐρεῖν τὴν ἰδίαν ἀγνωσίαν ὀφείλομεν, ἵνα, ζητῶν τις καὶ ἀπι-
 στῶν τὰ οἰκεῖα νοήματα, ποθῇ τοῦ μαθεῖν, καὶ ἀπορήσας ἐν γνῶσει
 πολλῇ, γινώσκη τὴν ἰδίαν ἀγνωσίαν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπειρου σοφί-
 20 ας. Νοῦς γάρ, φησί, νοερός, νοερὰν πάντως αἰσθησιν δέχεται, ὅταν
 καθαίρη ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν Θεολόγον. Πλὴν ὀφείλομεν πρὸς
 μείζονα φόβον ἔχειν τὴν γνῶσιν, μήπως εὐρεθῇ ἐν δόγμα πονηρὸν
 κεκρυμμένον ἐν τῇ ψυχῇ, δυνάμενον ἀπωλέσαι αὐτὴν ἐκτὸς ἄλλης
 ἁμαρτίας, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος.

25 Διὰ τοῦτο οὐ χρὴ ἀπὸ ὀλιγωρίας ἢ κενოდόξου προθυμίας εἰς
 τὴν θεωρίαν ταύτην πρὸ καιροῦ τρέχειν, ἀλλὰ κατὰ τάξιν τὰς ἐντο-
 λὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς προειρημένας θεωρίας ἐργαζόμενος ἀμετε-
 ωρίστως. Καὶ διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ δακρύων πολλῶν τῶν τοῦ φό-
 βου καὶ τοῦ πένθους ἀπολούσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ εἰς τὸ βλέ-
 30 πειν κατὰ φύσιν ἐλθῶν καὶ ἐν ἔξει τούτων γενόμενος, τότε ἐπὶ τὴν
 θεωρίαν ταύτην ὁ νοῦς αὐτομάτως ἔρχεται, ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ὀδη-
 γούμενος νοερῶς. Εἰ δὲ τολμηρότερός τις εὐρεθῇ καὶ πρὶν τὰ πρῶτα

για να ἐμπαίζεται ἀπὸ τοὺς ἰσαγγέλους ἀνθρώπους καὶ νὰ νικιέται μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάρα πολλές γυναῖκες, μὲ ὑπομονὴ καὶ πίστη πρὸς τὸν ἀγωνοθέτη, ἀπὸ τὸν ὁποῖο λαμβάνουν τὰ στεφάνια τῆς ἀφθαρσίας μὲ τὴ δική του χάρη καὶ φιλανθρωπία. Γιατὶ αὐτὸς νίκησε καὶ νικάει τὸ ἀναίσχυντο φίδι καὶ ἀνθρωποκτόνο.

Ἐκεῖνος πού ἔλαβε τὸ χάρισμα τῆς πνευματικῆς γνώσης, γνωρίζει ὅτι ὅλα εἶναι πολὺ καλὰ⁵, ἐνῶ αὐτὸς πού βρῖσκεται στὴν ἀρχὴ τῆς θεογνωσίας ὀφείλει νὰ γνωρίζει μὲ ταπείνωση ὅτι ἀγνοεῖ, λέγοντας σὲ κά-θε πρᾶγμα «δὲν γνωρίζω», καθὼς λέγει ὁ Χρυσόστομος. Γιατὶ εἶπε· ἂν κάποιος πεῖ γιὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ὅτι εἶναι τόσο, καὶ ἐγὼ πῶ, «δὲν γνωρίζω», ὅπωςδήποτε ἐγὼ εἶπα τὴν ἀλήθεια, ἔστω καὶ ἂν ἐκεῖνος πλανᾶται, νομίζοντας ὅτι γνωρίζει ἢ δὲν γνώρισε ὅπως πρέπει⁶, κατὰ τὸν ἀπόστολο. Γι' αὐτὸ ὀφείλουμε ἀπὸ βέβαιη πίστη καὶ ἐρώτηση ἐκείνων πού γνωρίζουν νὰ δεχόμεστε τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὶς διακρίσεις τῶν διδασκάλων, καὶ γιὰ τὶς θεῖες Γραφές καὶ γιὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ κτίσματα, γιὰ νὰ μὴν πέφτουμε γρήγορα ἀκολουθώντας τὴ δική μας σύνεση, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, ἀλλὰ σὲ ὅλα ὀφείλουμε νὰ διαπιστώσουμε τὴν ἀγνοιά μας, ὥστε, ἀναζητώντας κανεῖς καὶ δυσπιστώντας γιὰ τὰ δικά του νοήματα, νὰ ἔχει πόθο νὰ μαθαίνει καὶ ἀμφιβάλλοντας μὲ πολλὴ γνώση νὰ γνωρίζει τὴ δική του ἀγνοία ἀπὸ τὴν ἀπειρὴ σοφία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὁ νοερὸς νοῦς, λέγει, ὅπωςδήποτε δέχεται νοερὴ αἴσθηση, ὅταν καθαρίζεται γιὰ τὸν Θεό, κατὰ τὸ Γρηγόριο τὸν Θεολόγο. Ὅμως ὀφείλουμε νὰ ἔχουμε τὴ γνώση γιὰ μεγαλύτερο φόβο, μήπως βρεθεῖ κανένα δόγμα πονηρὸ κρυμμένο στὴν ψυχὴ, πού μπορεῖ νὰ τὴν ὀδηγήσει στὴν ἀπώλεια χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος.

Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει κανεῖς ἀπὸ ὀλιγωρία ἢ ματαιόδοξη προθυμία νὰ τρέχει πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ στή θεωρία αὐτῆ, ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται μὲ σειρά τὶς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ καὶ τὶς προηγούμενες θεωρίες κατὰ τρόπο σταθερό. Καὶ ἀφοῦ πρῶτα μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὰ πολλὰ δάκρυα τοῦ φόβου καὶ τοῦ πένθους καθαρίσει τὴν ψυχὴ του καὶ φθάσει στὸ νὰ βλέπει κατὰ φύσιν τὰ πρᾶγματα καὶ ἀποκτήσει τὴν ἔξη τους, ὕστερα ὁ νοῦς ἔρχεται αὐτόματα σ' αὐτὴ τὴ θεωρία, ὀδηγούμενος μὲ τρόπο νοερὸ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Ἄν ὅμως βρεθεῖ κανεῖς πιὸ τολ-

6. Α' Κορ. 8, 2.

εἰς τὰ δεύτερα εἰσελθεῖν βουληθῆ, γινωσκέτω, ὅτι οὐ μόνον ἐπιτυ-
 χεῖν οὐ δύναται τοῦ σκοποῦ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐαρεστήσεως, ἀλλὰ πολ-
 λούς πολέμους ἐγείρειν ἔχει καθ' ἑαυτοῦ, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς περι-
 τὸν ἄνθρωπον θεωρίας, ὡς ἠκούσαμεν περὶ τοῦ Ἀδάμ. Οὐδὲν γὰρ
 5 συμφέρει τοῖς ἐμπαθέσιν ἔτι τὰ τῶν ἀπαθῶν ἔργα ποιεῖν, ἢ ἐννοεῖν
 νοήματα, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς νηπίοις ἔτι ἢ στερεὰ τροφή, κἂν λίαν ἐ-
 στὶν ὠφέλιμος τοῖς τελείοις, ἀλλὰ μετὰ διακρίσεως ὀφείλει ποθεῖν
 καὶ ἀπέχεσθαι, ὡς ἀνάξιος, καὶ μήτε ἐξ ἀπογνώσεως καὶ ὀκνηρίας
 ἀποστρέφεσθαι τὴν χάριν ὅταν ἔλθῃ, μήτε πάλιν ἐξ ἀυθαδείας τι
 10 πρὸ καιροῦ ζητεῖν, ἵνα τὰ τοῦ καιροῦ πρὸ καιροῦ ζητοῦντες, ὡς φη-
 σιν ὁ τῆς Κλίμακος, οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ ἐπιτύχωμεν τούτων, ἀλλὰ πλα-
 νηθέντες ἴσως οὐδὲ διόρθωσιν εὕρωμεν ἐκ τινος ἀνθρώπου ἢ Γρα-
 φῆς.

Ἄν γὰρ τις ἔχῃ κατὰ Θεὸν σκοπὸν ἐν ταπεινώσει τε καὶ ὑπο-
 15 μονῇ τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ πειρασμῶν, ζητήσῃ πράγμα ἐξ ἀπορί-
 ας καὶ ἴσως πλανηθῆ ἐν τούτῳ, εὕρεῖν ἔχει λύσιν παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ
 οὕτω μετὰ πολλῆς αἰσχύνῃς καὶ χαρᾶς στρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω ζη-
 τῶν τὴν ὁδὸν τῶν Πατέρων, διότι τὸ κατὰ Θεὸν γινόμενον καὶ οὐ
 κατὰ τι ἄλλο, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, εἰς ἀγαθὸν λογίζεται ἡμῖν ἀπὸ
 20 τῆς χάριτος, κἂν λίαν ἢ οὐ καλὸν τὸ γινόμενον. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν οὕ-
 τως, οὐδὲ ὑπομονὴν καὶ ταπεινώσιν πολλὴν ἔχει, μέλλει παθεῖν, ἄ-
 περ ἔπαθον πολλοὶ καὶ ἀπωλέσθησαν τῇ ἀφροσύνῃ αὐτῶν, πιστεύ-
 οντες τὰ οἰκειὰ νοήματα, καὶ ἔδοξαν καλῶς ὀδεῦσαι ἐκτὸς ὁδηγοῦ ἢ
 πείρας ἐξ ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως γινομένης Ἡ γὰρ πείρα οὐκ
 25 ἔχει θλίψιν, οὐδὲ πειρασμόν, τάχα οὐδὲ πόλεμον. Εἰ δὲ παραχωρη-
 θῆ μικρὸν πολεμηθῆναι, πολλῆς χαρᾶς καὶ ὠφελείας πρόσθενος γίνε-
 ται οὗτος ὁ πειρασμὸς τῷ ἐμπεύρω· διότι πρὸς τὸ μαθεῖν τὴν πείραν
 καὶ ἀνδρείαν λαβεῖν κατὰ τῶν ἐχθρῶν παραχωρεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Σημεῖα δὲ τούτου τὰ δάκρυα καὶ ὁ συντριμμὸς τῆς ψυχῆς ἐνώ-
 30 πιον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ φεύγειν εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ εἰς τὸν Θεὸν μεθ'
 ὑπομονῆς, καὶ τὸ ἐρευνᾶν μετὰ πόνου τὰς Γραφὰς καὶ ἐκ πίστεως
 θέλειν τὸν τοῦ Θεοῦ σκοπὸν. Τοῦ δὲ πρώτου σημείου τοῦτό ἐστι τὸ
 διστάζειν περὶ Θεοῦ βοηθείας καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι ἐν τῷ ἐρωτᾶν

μηρός και θελήσει να έρθει στα δεύτερα πριν από τα πρώτα, ως γνωρίζει, ότι όχι μόνο δεν μπορεί να επιτύχει το σκοπό του να ευαρεστήσει τον Θεό, αλλά ενδέχεται να σηκώσει πολλούς πολέμους έναντίον του, και μάλιστα από τη θεωρία για τον άνθρωπο, όπως ακούσαμε για τον Άδάμ. Γιατί δεν συμφέρει καθόλου στους έμπαθεις να κάνουν άκομητά έργα των άπαθών ή να έννοούν τα νοήματά τους, όπως ή στερεή τροφή δεν είναι άκομη για τα νήπια, έστω και αν είναι πάρα πολύ ωφέλιμη για τους ώριμους'. Ένας τέτοιος άνθρωπος οφείλει να ποθει και ν' απέχει, ως ανάξιος, και ούτε από απόγνωση και όκηνηρία να αποστρέφεται τη χάρη όταν έρθει, ούτε πάλι από αυθάδεια να ζητάει κάτι πρόωρα, ώστε, ζητώντας τα πράγματα κάποιου καιρού πριν από την ώρα τους, όπως λέγει ο Ίωάννης της Κλίμακος, να μην τα επιτύχουμε ούτε στον καιρό τους, αλλά, άφου πλανηθοῦμε ίσως, να μη βροῦμε διόρθωση από κάποιον άνθρωπο ή τη Γραφή.

Γιατί, αν κάποιος έχει τον κατά Θεό σκοπό και με ταπείνωση και ύπομονή για τους πειρασμούς που του έρχονται ζητήσει κάποιο πράγμα από άπορία και ίσως πλανηθεί σ' αυτό, μπορεί να βρει λύση από τον Θεό. Και έτσι με πολλή ντροπή και χαρά στρέφεται προς τα πίσω ζητώντας την όδο των Πατέρων, γιατί αυτό που γίνεται κατά Θεό και όχι για κάτι άλλο, λέγει ο Ίωάννης της Κλίμακος, λογαριάζεται σ' έμας για αγαθό από τη χάρη, έστω και αν αυτό που γίνεται δεν είναι πάρα πολύ καλό. "Αν όμως δεν συμβαίνει έτσι, ούτε έχει ύπομονή και ταπείνωση πολλή, πρόκειται να πάθει αυτά που έπαθαν πολλοί και χάθηκαν με την άφροσύνη τους, πιστεύοντας στα δικά τους νοήματα, και νόμισαν ότι θα βαδίσουν σωστά χωρίς οδηγό και πείρα που προέρχεται από την ύπομονή και την ταπείνωση. Γιατί ή πείρα δεν έχει θλίψη, ούτε πειρασμό, ίσως ούτε πόλεμο. "Αν όμως παραχωρηθεί να πολεμηθεί λίγο, ο πειρασμός αυτός γίνεται πρόξενος πολλής χαράς και ωφέλειας στον έμπειρο, γιατί παραχωρείται από τον Θεό για ν' αποκτήσει την πείρα και την ανδρεία έναντίον των έχθρών.

Σημάδια αυτού του πειρασμού είναι τα δάκρυα και ή συντριβή της ψυχής ενώπιον του Θεού, ή φυγή στην ήσυχία και στον Θεό με ύπομονή, ή κοπιαστική έρευνα των Γραφών, και ή προερχόμενη από την πίστη έπιθυμία του κατά Θεόν σκοπού. Του πρώτου όμως πειρασμού σημάδι είναι το ν' άμφιβάλλει κανείς για τη βοήθεια του Θεού, να ντρέπεται να έρωτά με ταπείνωση, ν' αποφεύγει την ήσυχία

μετὰ ταπεινώσεως καὶ τὸ φεύγειν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν, ἀγαπᾶν τε τὸν περισπασμὸν καὶ τὰς συντυχίας, δοκῶν ἐκ τούτων ἀναπαύσεως τυχεῖν, ὅπερ οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ τοιούτῳ καιρῷ ῥιζοβολοῦσι τὰ πάθη καὶ ἰσχυρότεροι γίνονται οἱ πειρασμοὶ
 5 καὶ πληθύνεται ἡ μικροψυχία, ἀχαριστία τε καὶ ἀκηδία ἐκ τῆς πολλῆς ἀγνωσίας διότι ἄλλοι εἰσὶν οἱ πειρασμοὶ τῶν υἱῶν πρὸς παιδευσιν καὶ μάθησιν τοῦ τυχόντος μαθήματος, καὶ ἄλλοι οἱ τῶν ἐχθρῶν πρὸς ἀπώλειαν. Ἐπὶ πλεῖον δὲ ὅταν ἐξ ὑπερηφανίας τις ἐμπαίζηται, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δί-
 10 δωσι χάριν.

Πᾶσα θλίψις ἔχουσα ὑπομονήν, ἀγαθὴ ἐστὶ καὶ ὠφέλιμος, ἡ δὲ μὴ ἔχουσα, ἀποστροφή ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνώφελος ἐὰν μὴ διὰ ταπεινοφροσύνης τις αὐτὴν ἰάσῃται, ἄλλο φάρμακον οὐκ ἔστι, διότι ὁ ταπεινόφρων ἑαυτὸν μέμφεται καὶ αἰτιᾶται ὅταν θλιθῇ, καὶ οὐκ ἄλ-
 15 λον τινά. Καὶ ἐκ τούτου ὑπομένειν ζητῶν παρὰ Θεοῦ τὴν λύσιν καὶ εὐρῶν χαίρεται καὶ μετὰ εὐχαριστίας ὑπομένει, καὶ ἐν πείρᾳ γενόμενος τῶν τοιούτων, λαμβάνει γνῶσιν. Καὶ γινώσκων τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν, ζητεῖ ἐμπόνως τὸν ἰατρὸν καὶ ζητῶν εὐρίσκει τὴν ἴασιν, ὡς αὐτὸς ἔφη ὁ Χριστός. Καὶ τυχὼν ταύτης ποθεῖ καὶ πο-
 20 θῶν ἐπὶ πλεῖον ποθεῖται καὶ καθαίρων ἑαυτὸν, κατὰ τὸ δυνατόν, τόπον ποιῆσαι τοῦ ποθουμένου ἀγωνίζεται· κάκεινος τόπον εὐρῶν κατοικεῖ, ὡς λέγει τὸ Γεροντικόν. Καὶ κατοικῶν φυλάττει τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ λαμπρύνειν ἄρχεται. Λαμπρυνόμενος δὲ γινώσκει καὶ γινώσκων γινώσκεται, ὡς φησὶν ὁ Δαμασκηνός.

25 Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ πρόην εἰρημένα καὶ τάξιν φυλάττειν ὀφείλει τις καὶ ὅσα μὲν καταλαβεῖν δυναθῇ, ἐργάζεσθαι δεῖ, ὅσα δὲ οὐκ ἰσχύσει καταλαβεῖν, μετὰ σιγῆς εὐχαριστῆσαι δεῖ, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ μὴ ἀναιδῶς εἰσελθεῖν νομίσειε. Φησὶ γὰρ ὁ αὐτός, ἐκ τοῦ Σειράχ λαβὼν τὴν χρῆσιν «ὅταν εὐρῆς μέλι, συμμέτρως φάγε,
 30 ἵνα μὴ ἐμπλησθῆς ἐμέσης» καὶ ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος Θεωρία ἀχαλίνωτος, τάχα ἂν καὶ κατὰ κρημνῶν ὤσειεν, ἥτοι τὸ ζητεῖν τινὰ τὰ ὑπέρομετρα καὶ μὴ θέλειν εἰπεῖν ὅτι ὁ Θεὸς οἶδε ταῦτα, ἐγὼ δὲ τίς εἰμι; καὶ πιστεύειν, ὅτι ὁ ποιήσας τὰ ὄρη καὶ τὰ κήτη τὰ μεγάλα, ἀν-

8. Παροιμ. 3, 34.

9. Ματθ. 7, 8.

καὶ τὴν ἀνάγνωσι, τὸ ν' ἀγαπᾷ τὶς βιοτικὰς φροντίδες καὶ τὶς συναντήσεις, νομίζοντας ὅτι ἀπ' αὐτὰ θὰ βρεῖ ἀνάπαυσι, πράγμα πού δὲν συμβαίνει, ἀλλὰ μᾶλλον σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ ριζώνουν τὰ πάθη καὶ γίνονται ἰσχυρότεροι οἱ πειρασμοὶ καὶ αὐξάνει ἡ μικροψυχία, ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ἀμέλεια ἀπὸ τὴν πολλὴ ἄγνοια. Γιατὶ ἄλλοι εἶναι οἱ πειρασμοὶ τῶν παιδιῶν γιὰ παιδεία καὶ μάθησι κάποιου μαθήματος, καὶ ἄλλοι οἱ πειρασμοὶ τῶν ἐχθρῶν γιὰ ἀπώλεια. Καὶ πολὺ περισσότερο ὅταν ἐξαπατᾶται κανεὶς ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια, γιατί ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται στοὺς ὑπερήφανους, ἐνῶ στοὺς ταπεινοὺς δίνει χάρι⁸.

Κάθε θλίψη πού ἔχει ὑπομονὴ εἶναι καλὴ καὶ ὠφέλιμη, ἐνῶ ἐκείνη πού δὲν ἔχει, εἶναι ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνώφελη. Ἄν δὲν τὴν θεραπεύσει κανεὶς μὲ ταπεινοφροσύνη, δὲν ὑπάρχει ἄλλο φάρμακο, γιατί ὁ ταπεινόφρων, ὅταν νιώσει θλίψη, μέμφεται καὶ κατηγορεῖ τὸν ἑαυτοῦ καὶ ὄχι κάποιον ἄλλον. Καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δείχνει ὑπομονὴ ὅταν ζητᾷ ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴ λύσι, καὶ ὅταν τὴ βρεῖ χαίρεται, καὶ ὑπομένει μ' εὐχαριστίες, καὶ ἀποκτώντας πείρα γι' αὐτὰ τὰ πράγματα λαμβάνει γνώσι. Καὶ γνωρίζοντας τὴ δικὴ του ἀδυναμία καὶ ἄγνοια ζητᾷ μὲ κόπο τὸν γιατρό, καὶ ζητώντας βρίσκει τὴ θεραπεία⁹, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς. Βρίσκοντας ἔτσι τὴν θεραπεία ποθεῖ, καὶ ποθώντας ποθεῖται περισσότερο, καὶ καθορίζοντας τὸν ἑαυτοῦ, ὅσο μπορεῖ, ἀγωνίζεται νὰ κάνει τόπο γιὰ τὸν ποθούμενο. Καὶ αὐτὸς, ὅταν βρεῖ τόπο κατοικεῖ σ' αὐτόν, ὅπως λέγει τὸ Γεροντικὸ. Καὶ κατοικώντας φυλάγει τὸ σπίτι του καὶ ἀρχίζει νὰ τὸ λαμπρύνει. Καθῶς ὅμως λαμπρύνεται, γνωρίζει, καὶ γνωρίζοντας γνωρίζεται, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός.

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ὅσα λέχθησαν προηγουμένως καὶ τὴν σειρά ὀφείλει νὰ τὰ φυλάγει κανεὶς. Καὶ ὅσα βέβαια μπορέσει νὰ φθάσει πρέπει νὰ τὰ πράττει, γιὰ ὅσα ὅμως δὲν μπορέσει νὰ φθάσει, πρέπει νὰ εὐχαριστήσῃ σιωπηλά, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ νὰ μὴ νομίσει ὅτι θὰ μπεῖ σ' αὐτὰ μὲ ἀναίδεια. Γιατὶ λέγει ὁ ἴδιος, δανειζόμενος τὰ λόγια ἀπὸ τὸν Σειράχ: «ὅταν βρεῖς μέλι, φάγε μὲ μέτρο, γιὰ μὴ χορτάσεις καὶ κάνεις ἑμετό»¹⁰. Καὶ ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἡ ἀχαλίνωτη θεωρία θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ ὠθήσει καὶ στὸν γκρεμὸ, δηλαδὴ τὸ νὰ ζητᾷ κανεὶς τὰ ὑπέροτρα καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ πεῖ, ὁ Θεὸς τὰ ξέρει αὐτὰ: ἐγὼ ποιὸς εἶμαι; Καὶ νὰ πιστεύει ὅτι ἐκεῖνος πού ἔκαμε τὰ βουνὰ

10. Παροιμ. 25, 16.

τὸς κοιλάνας καὶ τὸ κέντρον τῆς μελίσεως, ὡς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος.

Ὁ οὖν ἐκ τῆς ἰσχύος εἰς τὴν σύνεσιν φθάσας, γινώσκει ἐκ τῶν αἰσθητῶν τὰ νοητά, καὶ ἐκ τῶν ὄρατῶν καὶ προσκαίρων τὰ ἀόρατα
5 καὶ αἰώνια, καὶ συνιείς ὑπὸ τῆς χάριτος τὰ περὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, ὅτι ἐνός δικαίου οὐκ ἔστιν ἀντάξιος ὅλος ὁ κόσμος. Καὶ σκόποι μοι, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, τῶν τοσούτων ἔθνῶν καὶ γλωσσῶν, ὧν ὁ δίκαιος μείζων ἐστίν, ἄγγελος πάντως τοῦ ἀνθρώπου μείζων καὶ ἀρκεῖ ἢ θεωρία τοῦ ἐνός, πρὸς πᾶσαν ἔκπληξιν καὶ πάλιν, τί ἔπαθεν ὁ
10 ἰσάγγελος Δανιήλ ὄρων τὸν ἄγγελον.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Καταξιωθείς γὰρ τῆς ἐβδόμης γνώσεως, θαυμάζει τὸ πλῆθος τῶν ἄσωμάτων δυνάμεων, Ἐξουσιῶν, Θρόνων, Κυριοτήτων, Σεραφίμ καὶ Χερουβίμ, τῶν ἐννέα μὲν ταγμάτων, τῶν ἐν πάσαις ταῖς
15 θείαις Γραφαῖς εὐρισκομένων, ὧν τὴν φύσιν, ἰσχύν τε καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ, ἃ περὶ αὐτῶν θεωροῦνται, τῷ Θεῷ καὶ ποιητῇ αὐτῶν γινωσκόμενα, καὶ πῶς κατὰ τάξιν ἴστανται. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἀξιώματα ἔχουσιν αἱ ἄνω στρατιαί, περὶ ὧν φησιν ὁ Χρυσόστομος ὅτι τὸ «Κύριος Σαβαώθ», Κύριος στρατιῶν δυνάμεων ἐρμηνεύεται, καὶ πῶς
20 ἀλλήλοις μεταδιδούσι τὸν φωτισμόν. Οἱ μὲν ἄγγελοί φησι τοὺς ἀνθρώπους φωτίζουνσιν, αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῶν Ἀρχαγγέλων τὸν φωτισμόν λαμβάνουσι, κακεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἀρχῶν, καὶ οὕτως ἕκαστον τάγμα ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τὸν φωτισμόν καὶ τὴν γνῶσιν δέχεται. Καὶ πάλιν, πῶς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἐν πρόβατον εἶναι, φασίν, ὃ ἀπώλεσεν
25 οὐχ ὁ Θεός, ἀλλ' αὐτὸ ἑαυτό, τῶν δὲ ἀγγέλων ἐνενήκοντα ἐννέα.

Καὶ κατανοῶν τοῦ Δημιουργοῦ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν, πῶς τοσαῦτα πλῆθη κελεύσει μόνη ἐποίησε, πρῶτα μὲν φησιν ὁ Θεολόγος, ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ εἰσελθὼν νοερῶς ἔσωθεν τοῦ θήλου, ἥτοι τοῦ καταπετάσματος, γίνεται
30 ἄνυλος, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Τύπον μὲν ἐπέχει, ὃ μὲν ἔξωθεν ναὸς τοῦ κόσμου τούτου, τὸ δὲ καταπέτασμα, ἥτοι θηλόθυρον, τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ, τὰ δὲ ἅγια τῶν ἁγίων τῶν ὑπερκοσμίων,

καὶ τὰ μεγάλα κήτη, αὐτὸς ἔκαμε κοῖλο καὶ τὸ κεντρὶ τῆς μέλισσας, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος.

Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἀπὸ τῆ δύναμη ἔφθασε στὴ σύνεση, γνωρίζει ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ τὰ νοητὰ καὶ ἀπὸ τὰ ὄρατὰ καὶ πρόσκαιρα τὰ ἀόρατα καὶ αἰώνια, καὶ πληροφορεῖται ἀπὸ τῆ χάρη τὰ σχετικὰ μὲ τις οὐράνιες δυνάμεις, ὅτι ὅλος ὁ κόσμος δὲν ἀξίζει ὅσο ἓνας δίκαιος. Καὶ σκέψου, παρακαλῶ, λέγει ὁ Χρυσόστομος, τὰ τόσα ἔθνη καὶ τις τόσες φυλές, ἀπὸ τις ὅποιες ὁ δίκαιος εἶναι ἀνώτερος, ἀλλὰ ὁ ἄγγελος εἶναι ὀπωσδήποτε ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, καὶ ἀρκεῖ ἢ ἐμφάνιση ἑνὸς ἀγγέλου γιὰ νὰ δημιουργήσῃ κάθε ἐκπληξη. Καὶ πάλι ἀρκεῖ νὰ ἔχουμε στὸ νοῦ μας, τί ἔπαθε ὁ ἰσάγγελος Δανιήλ ὅταν εἶδε τὸν ἄγγελο¹¹.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΒΔΟΜΗ ΓΝΩΣΗ

Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἀξιώθηκε τὴν ἑβδομὴ γνώση θαυμάζει τις πολ-
λές ἀσώματες δυνάμεις, τις Ἐξουσίες, τοὺς Θρόνους, τις Κυριό-
τητες, τὰ Σεραφίμ καὶ τὰ Χερουδίμ, τὰ ἑννέα τάγματα, ποὺ βρίσκονται
σὲ ὅλες τις θεῖες Γραφές καὶ ποὺ τῆ φύση, τῆ δύναμη καὶ τὰ λοιπὰ
ἀγαθὰ τους, τὰ ὅποια ἀναφέρονται σ' αὐτὰ, εἶναι γνωστὰ στὸν Θεὸ
καὶ δημιουργό τους, καὶ ἀκόμη θαυμάζει πῶς στέκονται κατὰ τάξη.
Ἄλλὰ καὶ ἄλλα ἀξιώματα ἔχουν οἱ οὐράνιες στρατιές, γιὰ τις ὅποιες
λέγει ὁ Χρυσόστομος, ὅτι τὸ «Κύριος Σαβαώθ»¹ ἐρμηνεύεται «Κύριος
τῶν στρατιῶν τῶν δυνάμεων», καὶ πῶς μεταδίδουν τὸ φωτισμὸ μεταξύ
τους. Οἱ ἄγγελοι, λέγει, φωτίζουν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκεῖνοι παίρ-
νουν τὸ φωτισμὸ ἀπὸ τοὺς ἀρχαγγέλους, καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τις ἀρχές, καὶ
ἔτσι κάθε τάγμα δέχεται ἀπὸ ἄλλο τὸν φωτισμὸ καὶ τὴ γνώση. Καὶ πάλι,
πῶς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εἶναι, λέγουν, τὸ ἓνα πρόβατο, ποὺ δὲν
τὸ ἔχασε ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ ἴδιο ἔχασε τὸν ἑαυτὸ του, ἐνῶ τὸ γένος τῶν
ἀγγέλων εἶναι τὰ ἐνενήντα ἑννέα πρόβατα².

Καὶ κατανοώντας τὴ σοφία καὶ τὴ δύναμη τοῦ Δημιουργοῦ, πῶς
ἔκαμε μὲ τὴ διαταγὴ του μόνο τόσα πλήθη, θυμᾶται πρῶτα, λέγει ὁ
Θεολόγος, τις ἀγγελικὲς δυνάμεις, καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ ἀφοῦ περάσει
νοερὰ μέσα ἀπὸ τὸ «βῆλο», δηλαδὴ τὸ καταπέτασμα, γίνεται αὐλος,
ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Ὁ ἔξω ναὸς εἶναι τύπος τοῦ κόσμου αὐτοῦ,
ἐνῶ τὸ καταπέτασμα, δηλαδὴ τὸ «βηλόθυρο», εἶναι τύπος τοῦ στερεώ-

1. Ἦσ. 6, 3.

2. Πρὸβλ. Ματθ. 18, 12-14.

ὅπου οἱ ἀσώματοι καὶ ἄνυλοι ἀπαύστως ὑμνοῦσι τὸν Θεὸν καὶ ὑπὲρ
 ἡμῶν ἱκετεύουσιν αὐτόν, κατὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον. Καὶ οὕτως
 ἔρχεται εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν καὶ υἱὸς Θεοῦ κατὰ χάριν
 γίνεται, γινώσκων τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια,
 5 ὡς φησιν ὁ Δαμασκηνός. «Ἐρράγη τὸ τοῦ ναοῦ θεῖον καταπέτασμα
 ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Δημιουργοῦ, τὴν ἐγκεκρυμμένην τῷ γράμματι
 δηλοῦν τοῖς πιστοῖς ἀλήθειαν· εὐλογητὸς εἶ, κράζουσιν, ὁ Θεὸς τῶν
 πατέρων ἡμῶν»· καὶ ὡς φησιν ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Μελωδός Ξύλου
 γενεσάμενος ὁ πρῶτος ἐν βροτοῖς, φθορᾷ παρώκησεν· ῥῆψιν γὰρ ζω-
 10 ἡς ἀτιμοτάτην κατακριθείς, ὄλω τῷ γένει σωματοφθόρος τις ὡς
 λύμη τῆς νόσου μετέδωκεν· ἀλλ' εὐρηκότες γηγενεῖς ἀνάκλησιν
 σταυροῦ τὸ ξύλον, κράζομεν· Ὁ ὑπερύμνητος, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΓΔΟΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

15 **Ε**κ ταύτης δὲ τῆς ὀγδῆς γνώσεως εἰς τὴν περὶ Θεοῦ θεωρίαν
 ἀνάγεται διὰ τῆς δευτέρας καὶ καθαρᾶς προσευχῆς, τῆς προ-
 πούσης τῷ θεωρητικῷ. Ὡστε ἐν αὐτῇ τῇ ὁρμῇ τῆς προσευχῆς
 ἀρπάζεται ὁ νοῦς ὑπὸ τοῦ θείου πόθου καὶ οὐκέτι ἐπίσταται τι τὸ
 παράπαν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ὡς φασιν ὁ τε Μάξιμος καὶ ὁ Δα-
 μασκηνός. Καὶ οὐ μόνον τὰ πάντα ὁ νοῦς ἐπιλανθάνεται, ἀλλὰ καὶ
 20 ἑαυτόν. Φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Νεῖλος, ὅτι ἐὰν ἔτι ἑαυτόν ὁ νοῦς ἐπίστα-
 ται, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μόνῳ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ. Τότε γὰρ λαμβά-
 νει, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος, περὶ Θεοῦ ἐμφάσεις καὶ θεολόγος γίνε-
 ται, καταξιωθεὶς τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως. Περὶ δὲ
 Θεοῦ ἀκούων, μὴ δοκεῖ ἐξ ἀγνωσίας τις, ὅτι αὐτόν τὸν Θεὸν εἶναι
 25 τὰ περὶ αὐτοῦ θεωρούμενα, οἷον ἀγαθότητα, χρησιμότητα, δικαιο-
 σύνην, ἁγιασμόν, φῶς, πῦρ, οὐσίαν, φύσιν, δύναμιν, σοφίαν καὶ τὰ
 τοιαῦτά φησιν ὁ Μέγας Διονύσιος· ἀλλ' οὐδὲ ὅσα ὁ νοῦς περιορί-
 ζειν δύναται. Ἀόριστον γὰρ τὸ Θεῖον καὶ ἀπερίγραφτον καὶ οὐκ ἐκ
 τῶν κατ' αὐτόν θεολογεῖται, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτόν, ὡς φησιν ὁ μέ-
 30 γας Διονύσιος πρὸς τὸν ἅγιον Τιμόθεον, τὴν μαρτυρίαν ἐπιφέρων
 ἐκ τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου· δικαιότερον μᾶλλον εἰπεῖν τὸ ἀκατάλη-
 πτον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ ἀνερμήνευτον, καὶ ὅσα οὐ δυνατόν ὀρί-
 ζειν. Ὑπὲρ νοῦν γὰρ ἔστι καὶ ἔννοιαν καὶ μόνῳ ἑαυτῷ γνωστόν, ἓνα

ματος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἶναι τύπος τῶν ὑπερκόσμων, ὅπου οἱ ἀσώματοι καὶ ἄυλοι ὑμνοῦν ἀκατάπαυστα τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἱκετεύουν γιὰ μᾶς, σύμφωνα μὲ τὸν Μέγα Ἀθανάσιο. Καὶ ἔτσι φθάνει στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν καὶ γίνεται κατὰ χάρη υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γνωρίζοντας τὰ κρυμμένα στίς θεῖες Γραφές μυστήρια, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός: «σχίσθηκε τὸ θεῖο καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μὲ τὸ σταυρὸ τοῦ Δημιουργοῦ, φανερώνοντας στοὺς πιστοὺς τὴν κρυμμένη σὸ γράμμα ἀλήθεια· Θεὸ τῶν πατέρων μας, κράζουν, εἶσαι εὐλογητός». Καὶ ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Μελωδός: «ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἔφαγε ἀπὸ τὸ δένδρο καὶ γνώρισε τὴ φθορὰ· γιατί, ἀφοῦ καταδικάσθηκε σὲ ἀτιμότερο θάνατο, μετέδωσε ὁ σωματοφθόρος σὲ ὅλο τὸ γένος τὴν ὀλέθρια νόσο· ἀλλ' ἑμεῖς οἱ ἄνθρωποι ποὺ βρήκαμε παρηγοριὰ τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, κράζουμε· ὑπερύμνητε», καὶ τὰ λοιπά.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΓΔΟΗ ΓΝΩΣΗ

Απ' αὐτὴ τὴν ὄγδοη γνώση ὁδηγεῖται κανεὶς στὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ μέσω τῆς δεύτερης καὶ καθαρῆς προσευχῆς, ποὺ ἀρμόζει στὸν θεωρητικὸ. Ὡστε μ' αὐτὴ τὴν ὁρμὴ τῆς προσευχῆς ἀρπάζεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὸν θεῖο πόθο καὶ δὲν γνωρίζει πιά ἐντελῶς τίποτε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν, ὅπως λέγουν καὶ ὁ Μάξιμος καὶ ὁ Δαμασκηνός. Καὶ ὁ νοῦς δὲν ξεχνάει μόνο τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸ του. Γιατί ὁ ἅγιος Νεῖλος λέγει ὅτι, ἂν ὁ νοῦς γνωρίζει ἀκόμη τὸν ἑαυτὸ του, δὲν εἶναι μόνο στὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ στὸν ἑαυτὸ του. Τότε λοιπόν, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος, ὁ νοῦς λαμβάνει ἐμφανίσεις γιὰ τὸν Θεὸ καὶ γίνεται θεολόγος, ἀφοῦ καταξιώθηκε τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀκούοντας ὅμως κανεὶς γιὰ Θεό, νὰ μὴ νομίζει ἀπὸ ἄγνοια ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τὰ ἀναφερόμενα σ' αὐτόν, ὅπως ἀγαθότητα, χρησιμότητα, δικαιοσύνη, ἁγιασμός, φῶς, φωτιὰ, οὐσία, φύση, δύναμη, σοφία καὶ τὰ παρόμοια, λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, ἀλλ' οὔτε ὅσα ὁ νοῦς μπορεῖ νὰ περικλείει μέσα του. Γιατί τὸ Θεῖο εἶναι ἀπεριόριστο καὶ ἀπερίγραπτο καὶ δὲν θεολογεῖται ἀπὸ τὰ δικά του, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ γύρω του, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος πρὸς τὸν ἅγιο Τιμόθεο, μεταφέροντας τὴ μαρτυρία ἀπὸ τὸν ἅγιο Ἰερόθεο. Πιὸ δίκαιο ἀσφαλῶς εἶναι νὰ ποῦμε τὸ ἀκατάληπτο, τὸ ἀνεξιχνίαστο, τὸ ἀνεξήγητο καὶ ὅσα δὲν μποροῦν νὰ τὸ ὀρίζουν. Γιατί εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ ἔννοια καὶ γνωστὸ

Θεόν, τριουπόστατον, ἄναρχον, ἀτελεύτητον, ὑπεράγαθον, ὑπερύμνητον.

Καὶ τὰ μὲν περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐξ ἀπορίας λέγονται, πρὸς τὸ γνῶναι ἡμᾶς, ὅτι ἔστι Θεός, καὶ οὐχὶ τί ἐστι, 5 διὰ τὸ ἀκατάληπτον εἶναι πάσῃ τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ φύσει. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Κύριλλος, δεῖ θαυμάζειν, καὶ πῶς ἐν τῇ θεότητι αὐτοῦ ὑποστᾶσα ἡ σὰρξ, ἣν ἔλαβεν ἐξ ἡμῶν, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον· ὅτι καθάπερ σίδηρος καὶ πῦρ, οὕτως ὑπάρχει ἡ ἔνωσις, 10 ἵνα τὸν ἕνα Χριστὸν ἐν δύο φύσεσι γνωρίσωμεν, ὡς ἔφη ὁ Δαμασκηνὸς πρὸς τὴν Θεοτόκον «μίαν μὲν ὑπόστασιν, ἐν δυοῖ δὲ φύσεσι, πανάμωμε, τέτοκας τὸν σεσαρκωμένον Θεόν, ᾧ πάντες μελωδοῦμεν ὁ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ». Καὶ πάλιν· «ὁ ἀπεριόριστος διαμείνας ἄτρεπτος, σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἠνώθη ὡς εὐσπλαγχνος ἐν σοὶ τῇ πανα- 15 γίᾳ, ὁ μόνος εὐλογημένος».

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΧΟΥΣΙ ΔΙΑΦΩΝΙΑΝ ΑΙ ΘΕΙΑΙ ΓΡΑΦΑΙ

Καὶ ἀπλῶς πᾶσαν ἀνάγνωσιν ἢ ψαλμωδίαν κατανοῶν ὁ φωτισθεὶς μικρόν, θεωρίαν εὐρίσκει καὶ θεολογίαν καὶ ἐκάστην Γραφὴν μαρτυρουμένην ὑπὸ ἑτέρας Γραφῆς Ὁ δὲ ἔτι ἀφώτιστον 20 νοῦν ἔχων, δοκεῖ ὅτι ἔχουσι αἱ θεῖαι Γραφαὶ διαφωνίαν, ἀλλ' οὐ παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς τοῦτο, μὴ γένοιτο· διότι αἱ θεῖαι Γραφαί, αἱ μὲν μαρτυρίαν ἔχουσι ὑπὸ ἄλλων Γραφῶν, αἱ δὲ ἔχουσι τὸν καιρὸν αἴτιον, ἢ τὸ πρόσωπον, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα λέξις γραφικὴ ἄμμεπτός ἐστι. Τὸ δὲ ἔξωθεν τούτων τῶν τρόπων, τῆς ἡμῶν ἀγνωσίας 25 ἔργον ἐστίν, καὶ οὐκ ὀφείλει τις τὰς Γραφὰς μέμφεσθαι, ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει ταῦτα τηρεῖν, καθὼς κεῖνται. Καὶ οὐχ ὡς αὐτὸς θέλει, ὥσπερ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐποίουν, μὴ καταδεχόμενοι λέγειν τὸ οὐκ οἶδά τί ἐστιν, ἀλλ' ἐξ οἰήσεως καὶ αὐταρεσκειᾶς τὰς Γραφὰς καὶ τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν ἐμέμφοντο καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐ- 30 τοῖς ἐνενόησαν καὶ οὐ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ἐπλανήθησαν καὶ εἰς πᾶσαν κακίαν ἐξέκλιναν.

Πᾶς γὰρ ὁ τὸν σκοπὸν τῆς Γραφῆς ζητῶν, οὐ στήσει ποτὲ ἴδιον νόημα, ἢ καλὸν ἢ κακόν, ἀλλ' ὡς ἔφησαν ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Χρυσόστομος, τὴν θείαν Γραφὴν ἔχειν διδάσκαλον καὶ οὐ τὰ τοῦ

μόνο στον ἑαυτό του, ἓνας Θεός, τρισυπόστατος, ἀναρχος, ἀτελεύτητος, ὑπεράγαθος, ὑπερυμνητος.

Καὶ τὰ λεγόμενα γιὰ τὸν Θεὸ ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς λέγονται ἀπὸ ἀδυναμία γιὰ νὰ γνωρίσουμε ἐμεῖς ὅτι ὑπάρχει Θεός καὶ ὄχι τί εἶναι, γιὰτι εἶναι ἀκατάληπτος ἀπὸ κάθε λογικὴ καὶ νοερὴ φύση. Τὸ ἴδιο ὅμως, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Κύριλλος, πρέπει νὰ θαυμάζουμε καὶ τὴν σάρκωση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὑποστατικὴν τῆς ἔνωσης, καὶ πῶς ἐστὶν θεότης τοῦ ὑπάρχει ἢ σὰρκα ποὺ ἔλαβε ἀπὸ μᾶς, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο. Γιατί, ὅπως ἐνώνεται ὁ σίδηρος καὶ ἡ φωτιὰ, ἔτσι εἶναι ἡ ἔνωση αὐτῆ, γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν ἓνα Χριστὸ μὲ δύο φύσεις, ὅπως εἶπε ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῇ Θεοτόκῳ· «μία ὑπόστασις μὲ δύο φύσεις, πανάμωμος, γέννησες τὸν σαρκωμένο Θεό, τὸν ὁποῖο ὅλοι ψάλλομε· Θεέ μας, εἶσαι εὐλογητός». Καὶ πάλι· «ὁ ἀπεριόριστος, παραμένοντας ἀτρεπτος, ἐνώθηκε ὑποστατικὰ μὲ τὴν σὰρκα, ἐπειδὴ εἶναι εὐσπλαχνος, μέσα σ' ἑσένα τὴν παναγία, ὁ μόνος εὐλογημένος».

ΟΤΙ ΔΕΝ ΔΙΑΦΩΝΟΥΝ ΟΙ ΘΕΙΕΣ ΓΡΑΦΕΣ

Καὶ γενικὰ αὐτὸς ποὺ φωτίσθηκε λίγο, κατανοώντας κάθε ἀνάγνωσις ἢ ψαλμωδία, βρίσκει θεωρία καὶ θεολογία καὶ ὅτι κάθε Γραφή βεβαιώνεται ἀπὸ ἄλλη Γραφή. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀκόμη ἔχει ἀφώτιστο νοῦ, νομίζει ὅτι οἱ Γραφεῖς παρουσιάζουν διαφωνία· ἀλλ' αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἐν τῇ θεῇ Γραφῇ· μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη. Γιατί οἱ θεῖες Γραφεῖς ἄλλες μαρτυροῦνται ἀπὸ ἄλλες, ἐνῶ ἄλλες ἔχουν αἴτιον τὸν καιρὸ ἢ τὸ πρόσωπο, καὶ γι' αὐτὸ κάθε λέξις τῆς Γραφῆς εἶναι ἀμεμπτη. Καὶ ὅ,τι εἶναι ἔξω ἀπ' αὐτὰς τὶς περιπτώσεις εἶναι ἔργο τῆς δικῆς μας ἀγνοίας, καὶ δὲν πρέπει νὰ μέμφεται κανεὶς τὶς Γραφεῖς, ἀλλὰ μὲ ὅλην τὴν δύναμιν νὰ τὶς τηρεῖ ὅπως εἶναι. Καὶ ὄχι ὅπως αὐτὸς θέλει, ὅπως ἔκαναν οἱ ἔθνη καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ποὺ δὲν καταδέχονταν νὰ ποῦν τὸ «δὲν γνωρίζω τί εἶναι», ἀλλὰ ἀπὸ ἀλαζονείας καὶ αὐταρέσκειας κατηγοροῦσαν τὶς Γραφεῖς καὶ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ τὶς ἐνόησαν ὅπως αὐτοὶ ἤθελαν καὶ ὄχι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ πλανήθησαν καὶ παρεκτράπησαν ἐν κάθε κακίᾳ.

Γιατί ἐκεῖνος ποὺ ζητᾷ τὸ σκοπὸν τῆς Γραφῆς δὲν θὰ ἐγείρει ποτὲ δικὸν τοῦ νόημα, καλὸ ἢ κακό, ἀλλὰ, ὅπως εἶπαν ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Χρυσόστομος, ἔχει διδάσκαλον τὴν θείαν Γραφήν καὶ ὄχι τὰ μαθη-

κόσμου μαθήματα, ἵνα, εἴ τι θάλη ὁ Θεὸς εἰς τὴν καθαρὰν καρδίαν
χωρὶς σκέψεως, ἐκεῖνο δέχηται, ἂν σὺν αὐτῷ καὶ ἡ μαρτυρία εὐρί-
σκηται ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Αἶ γὰρ
ἐρχόμενοι ἔννοιαὶ αὐτομάτως ἐν τῷ νοῖ τῶν ἡσυχάζοντων κατὰ Θε-
5 ὄν, χωρὶς σκέψεως, δεκταὶ εἰσὶ, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Τὸ δὲ ἐρευνᾶν
καὶ σκέπτεσθαι τινα, ἰδιὸν ἐστὶ θέλημα καὶ ἐπιστήμη σωματικῆ, καὶ
μάλιστα εἴπερ διάζει ὡς κλέπτῃς τὴν Γραφήν, πρὸς ἀλληγορίαν,
φησὶν ὁ Χρυσόστομος, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς θύρας τῆς ταπεινοφροσύνης
εἰσέρχεται, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν διότι ὁ τὸν σκοπὸν τῆς Γρα-
10 φῆς διάζων, ἢ μεμφόμενος πρὸς τὸ στήσαι τὴν ἰδίαν γνῶσιν, μᾶλλον
δὲ ἀγνωσίαν, οὐκ ἐστὶν ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ τοιούτου ἀφρονέστερος.

Ποίας οὖν ἐπιστήμης τοῦτο, ἵνα ὡς θέλει τις τὸν σκοπὸν τῆς
Γραφῆς ποιῆσαι καὶ κατατολμᾶν τὰς λέξεις παραλλάξαι; Ἐκεῖνος
δὲ ἐστὶν ἐπιστήμων, ὅς τις τὰς ρήσεις ἀσαλεύτους ὁρῶν καὶ διὰ τῆς
15 τοῦ Πνεύματος σοφίας τὰ κεκρυμμένα μυστήρια ἐξευρίσκων, μαρ-
τυρούμενα ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ μάλιστα οἱ τρεῖς φωστῆρες
οὗτοι οἱ μεγάλοι, Βασίλειος, Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος, ἢ ἐξ αὐ-
τοῦ τοῦ ῥητοῦ τὴν μαρτυρίαν εὐρίσκοντες, ἢ ἐξ ἄλλου ῥητοῦ τῆς
Γραφῆς καὶ οὐκ ἔχει ὁ ἀντιλέγων βουλόμενός τι εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔξω-
20 θεν φέρουσι τὴν μαρτυρίαν, ἵνα εἴπῃ τις ἰδιὸν ἐστὶ νόημα, ἀλλ' ἐξ
αὐτῆς τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἢ ἄλλης Γραφῆς περὶ τούτου
δηλούσης καὶ εἰκότως ἐκ γὰρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔχουσι τὸ νο-
εῖν τε καὶ λέγειν ὡς ἄξιοι.

Πᾶν οὖν προᾶγμα μὴ ἔχον μαρτυρίαν, ὅτι καλὸν ἐστὶν, ἀλλὰ δι-
25 σταγμόν, οὐκ ὀφείλει τις τοῦτο ποιεῖν ἢ συγκαταβαίνειν τῷ λογισ-
μῷ. Τίς γὰρ χρεῖα καταλιπεῖν προᾶγμα φανερόν καὶ μαρτυρούμενον
καλὸν εἶναι καὶ θεάρεστον, ποιεῖν ἄλλο, εἴτε καλόν, εἴτε οὐ, εἰ μὴ ὅτι
κατὰ πάθος ἐστί; Καὶ οὕτω μὲν ταῦτα.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΧΗΣ ΤΩΝ ΟΛΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

30 **Π**ερὶ δὲ τῶν ὀκτώ γνώσεων εἰδέναι ἡμᾶς χρῆ, ὅτι εἰς μὲν τὰς
τέσσαρας τὰ προγεγραμμένα ἐν ἐκάστη λέγειν ὀφείλομεν, εἰς
δὲ τὰς λοιπὰς τὸ «Κύριε ἐλέησον» δι' ὅλου, ὡς εἴρηται περὶ τοῦ ἁ-
γίου Φιλήμονος, καὶ ἔχειν τὸν νοῦν δι' ὅλου ἐξιστάμενον πρὸς τὰ

ματα τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ δέχεται ὅ,τι βάλει ὁ Θεὸς στὴν καθαρὴ καρδιά χωρὶς σκέψη, ἂν μαζί μ' αὐτὸν ὑπάρχει καὶ ἡ μαρτυρία ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Γιατὶ οἱ ἔννοιες ποὺ ἔρχονται αὐτόματα στὸ νοῦ ἐκείνων ποὺ ἡσυχάζουν κατὰ Θεό, χωρὶς σκέψη, εἶναι δεκτῆς, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Τὸ νὰ ἐρευνᾷ ὅμως καὶ νὰ σκέπτεται κανεὶς εἶναι δικό του θέλημα καὶ ἐπιστήμη σωματικῆ, καὶ μάλιστα ἂν βιάζει σὰν κλέφτης τὴ Γραφὴν γιὰ κάποια ἀλληγορία, λέγει ὁ Χρυσόστομος, καὶ δὲν εἰσέρχεται ἀπὸ τὴ θύρα τῆς ταπεινοφροσύνης, ἀλλ' ἀνεβαίνει ἀπὸ ἄλλου¹. Γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ βιάζει τὸ σκοπὸ τῆς Γραφῆς ἢ τὴν κατηγορεῖ γιὰ νὰ στήσει τὴ δικὴ του γνώση, ἢ μᾶλλον τὴν ἄγνοιάν του, δὲν ὑπάρχει πιὸ ἀνόητος ἐπάνω στὴ γῆ.

Ποιὰ λοιπὸν ἐπιστήμη εἶναι αὐτή, τὸ νὰ κάνει κανεὶς ὅπως θέλει τὸ σκοπὸ τῆς Γραφῆς καὶ νὰ τολμᾷ νὰ παραλλάξει τὶς λέξεις; Ἐπιστήμων εἶναι ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὶς ἀπαρασάλευτες ρήσεις καὶ μὲ τὴ σοφία τοῦ Πνεύματος ἀνακαλύπτει τὰ κρυμμένα μυστήρια, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦνται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές. Ἐπιστήμονες κυρίως εἶναι οἱ τρεῖς μεγάλοι φωστῆρες Βασίλειος, Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος, ποὺ βρίσκουν τὴ μαρτυρία ἢ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ρητό, ἢ ἀπὸ ἄλλο ρητό τῆς Γραφῆς. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀντιλέγει ὅταν θέλει δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κάτι, γιατί δὲν φέρνουν τὴ μαρτυρία ἀπ' ἔξω, γιὰ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι εἶναι δικό του νόημα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδια ὑπόθεση ποὺ τοὺς ἀπασχολεῖ ἢ ἀπὸ ἄλλη Γραφὴ ποὺ κάνει λόγο γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα. Καὶ εἶναι φυσικό. Γιατὶ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔχουν τὴ νόηση καὶ τὸ λόγο ὡς ἄξιοι.

Κάθε πράγμα λοιπὸν, ποὺ δὲν ἔχει μαρτυρία, ὅτι εἶναι καλὸ, ἀλλὰ δημιουργεῖ ἀμφιβολία, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἢ νὰ δειχνεὶ συγκατάβαση μὲ τὸ λογισμό. Γιατὶ ποιὰ ἢ ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψει κανεὶς ἓνα πράγμα ποὺ εἶναι φανερὸ κι ἔχει μαρτυρία ὅτι εἶναι καλὸ καὶ θεάρεστο, καὶ νὰ κάνει ἓνα ἄλλο ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι καλὸ ἢ ὄχι; Ἐκτὸς ἂν αὐτὸ γίνεται ἀπὸ ἐμπάθεια. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι.

ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

Γιὰ τὶς ὀκτώ γνώσεις πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι στὶς τέσσερις ὀφείλουμε νὰ λέμε ὅσα εἶναι γραμμένα γιὰ τὴν κάθε μία προηγουμένως, ἐνῶ στὶς ὑπόλοιπες τὸ «Κύριε ἐλέησον» μόνο, ὅπως ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὸν ἅγιο Φιλήμονα, καὶ νὰ ἔχουμε τὸ νοῦ ἔξ ὀλοκλήρου στραμμέ-

νοήματα. Οὕτω γὰρ εἶναι προσηκει ἡ διαγωγή τοῦ σπουδαίου· πο-
 τὲ μὲν ἔχειν τὸν νοῦν εἰς θεωρίαν τῶν αἰσθητῶν, ποτὲ δὲ εἰς γνῶσιν
 τῶν νοητῶν καὶ εἰς τὸ ἀνειδέον· καὶ πάλιν, εἰς ἔννοιάν τινα τῆς Γρα-
 φῆς καὶ εἰς τὴν καθαρὰν προσευχήν. Τὸ δὲ σῶμα, ποτὲ εἰς ἀνάγνω-
 5 σιν, ποτὲ εἰς προσευχήν, ποτὲ εἰς δάκρυα ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἄλλου
 τινὸς ἀπὸ συμπαθείας κατὰ Θεόν, ποτὲ εἰς ἐργασίαν, πρὸς βοήθειάν
 τι ἀσθενοῦντι ψυχικῶς ἢ σωματικῶς, ἵνα ὅλως διόλου τὰ τῶν ἁγίων
 ἀγγέλων ἔργα ποιῇ καὶ μηδὲ ὅλως περὶ τινος τῶν τοῦ κόσμου τούτου
 μεριμῶν. Καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἐκλεξάμενος αὐτὸν καὶ ἀφορίσας εἰς τὸ
 10 συνόμιλον αὐτῷ γενέσθαι καὶ χαρισάμενος αὐτῷ τὴν διαγωγήν ταύ-
 την καὶ ἀμεριμνίαν, αὐτὸς φροντίδα αὐτοῦ ποιήσεται καὶ διαθρέψει
 ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς. «Ἐπίρριψον», γάρ, φησὶν, «ἐπὶ Κύριον
 τὴν μέριμνάν σου καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει».

Καὶ ὅσον αὐτὸς εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα ἀνατίθησιν, ἐν πᾶσι τοῖς
 15 κατ' αὐτὸν ψυχῇ τε καὶ σώματι, τοσοῦτον εὐρίσκει αὐτὸν προνοοῦν-
 τα αὐτόν, ὥστε ἠγεῖσθαι ἑαυτὸν ὑπὸ κάτω πάσης κτίσεως ἐκ τῶν
 πολλῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν, τῶν ψυχικῶν
 τε καὶ σωματικῶν. Ὡς πολλὰ χρεωστῶν, οὐ δύναται ὅλως ἐπαίρε-
 σθαι ἐν τινι πράγματι ἐκ τῆς αἰσχύνης ἐνώπιον τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ
 20 Θεοῦ. Καὶ ὅσον εὐχαριστεῖ αὐτῷ καὶ ἀγωνίζεται διάζειν ἑαυτὸν
 ὑπὲρ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, τοσοῦτον ὁ Θεὸς ἐγγίζει αὐτῷ διὰ τῶν χα-
 ρισμάτων αὐτοῦ καὶ ἐπιθυμεῖ τοῦ ἀναπαῦσαι αὐτόν καὶ ποιῆσαι
 προτιμᾶν τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀκτημοσύνην ὑπὲρ πάσας τὰς βασιλείας
 τῆς γῆς καὶ ἐκτὸς ἀμοιβῆς ἐν τῷ μέλλοντι.

25 Καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι Μάρτυρες ἤλγουν μὲν αἰκιζόμενοι ὑπὸ τῶν
 ἐχθρῶν, ἀλλ' ὁ πόθος τῆς Βασιλείας καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐνίκα
 τοὺς πόνους καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ λαβεῖν δύναμιν εἰς τὸ νικᾶν τοὺς
 ἐχθρούς, μεγάλην παράκλησιν ἠγοῦντο καὶ χρέος, ὅτι ἠξιώθησαν
 ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον ὑπομεῖναι, ὥστε ἐκ τούτου πολλάκις ἀναί-
 30 σθητοὶ ἐγένοντο. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες πολλὰ διάσαντες
 ἑαυτοὺς κατ' ἀρχὰς διὰ πολυτρόπων ἀσκήσεων καὶ πολέμων τῶν ἐκ
 τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας γινομένων, ἀλλ' ἐνίκα ὁ πόθος καὶ ἡ
 ἐλπίς τῆς ἀπαθείας· διότι μετὰ τὸν κόπον ἀμέριμνος γίνεται ὁ ἀπα-
 θής, ὡς τὰ πάθη νικήσας.

35 Δοκεῖ μὲν καλῶς ἔχειν καὶ ὁ ἐμπαθής, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τυφλότητος.

νο πρὸς τὰ νοήματα. Γιατὶ τέτοια πρέπει νὰ εἶναι ἡ διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου πού προσπαθεῖ· ἄλλοτε νὰ ἔχει τὸ νοῦ του στὴ θεωρία τῶν αἰσθητῶν, ἄλλοτε στὴ γνώση τῶν νοητῶν καὶ στὸ νὰ εἶναι ἀμορφος, καὶ ἄλλοτε πάλι σὲ κάποια ἔννοια τῆς Γραφῆς καὶ στὴν καθαρὴ προσευχή. Ἐνῶ τὸ σῶμα του νὰ τὸ ἔχει ἄλλοτε στὴν ἀνάγνωση, ἄλλοτε στὴν προσευχή, ἄλλοτε σὲ δάκρυα ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του ἢ κάποιου ἄλλου ἀπὸ συμπάθεια ἀρεστὴ στὸν Θεό, καὶ ἄλλοτε σὲ ἐργασία γιὰ νὰ βοηθήσει κάποιον πού εἶναι ἀσθενῆς ψυχικὰ ἢ σωματικὰ, γιὰ νὰ κάμνει ἐξ ὀλοκλήρου τὰ ἔργα τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ νὰ μὴ φροντίζει καθόλου γιὰ κανένα πράγμα αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Καὶ ὁ Θεὸς πού τὸν διᾶλεξε καὶ τὸν ξεχώρισε νὰ γίνῃ φίλος του καὶ τοῦ χάρισε αὐτὴ τὴ συμπεριφορὰ καὶ ἀμεριμνησία, αὐτὸς θὰ τὸν φροντίσει καὶ θὰ τὸν θρέψει ψυχικὰ καὶ σωματικὰ. Γιατὶ λέγει· «ἀνάθεσε στὸν Κύριο τὴ φροντίδα σου, καὶ αὐτὸς θὰ σὲ θρέψει»¹.

Καὶ ὅσο αὐτὸς ἀναθέτει στὸν Θεὸ τὴν ἐλπίδα του γιὰ ὅλα πού ἀφοροῦν στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα του, τόσο τὸν βρίσκει νὰ φροντίζει γι' αὐτόν, ὥστε νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του κατώτερο ἀπ' ὅλη τὴν κτίση ἀπὸ τὶς πολλὰ δωρεὰς τοῦ Θεοῦ, τὶς φανερὰς καὶ τὶς κρυφὰς, τὶς ψυχικὰς καὶ τὶς σωματικὰς. Ἐπειδὴ χρωστάει πολλὰ, δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ κάποιο πράγμα ἀπὸ τὴ ντροπὴ ἐνώπιον τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσο τὸν εὐχαριστεῖ καὶ ἀγωνίζεται νὰ βιάζει τὸν ἑαυτό του ὑπὲρ τῆς ἀγάπης του, τόσο ὁ Θεὸς τὸν πλησιάζει μέσω τῶν χαρισμάτων του καὶ θέλει νὰ τὸν ξεκουράσει καὶ νὰ τὸν κάνει νὰ προτιμάει τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀκτημοσύνη πῶς πολὺ ἀπ' ὅλες τὶς βασιλεῖες τῆς γῆς καὶ χωρὶς ἀμοιβῆς στὸ μέλλον.

Γιατὶ καὶ οἱ ἅγιοι μάρτυρες πονοῦσαν ὅταν τοὺς κτυποῦσαν οἱ ἐχθροί, ἀλλὰ ὁ πόθος τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ νικοῦσε τοὺς πόνους, καὶ τὸ νὰ λάβουν δύναμη γιὰ νὰ νικοῦν τοὺς ἐχθροὺς τὸ θεωροῦσαν μεγάλη παρηγοριὰ καὶ χρέος· γιατί ἀξιώθηκαν νὰ ὑποστοῦν θάνατο γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἀπ' αὐτὸ πολλὰς φορές ἐγίναν ἀναίσθητοι. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες βίασαν πολὺ τὸν ἑαυτό τους στὴν ἀρχὴ μὲ ποικίλες ἀσκήσεις καὶ πολέμους πού προέρχονταν ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἀλλὰ νικοῦσε ὁ πόθος καὶ ἡ ἐλπίδα τῆς ἀπάθειας. Γιατὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν κόπο ὁ ἀπαθὴς γίνεται ἀμέριμνος, ἐπειδὴ νίκησε τὰ πάθη.

Καὶ ὁ ἐμπαθὴς νομίζει ὅτι εἶναι καλά, ἀλλὰ ἡ γνώμη του προέρχε-

Μόνος δὲ ὁ λεγόμενος ἀγωνιστῆς ἔχει τὸν κόπον καὶ τὸν πόλεμον, ἐκ τοῦ θέλειν νικῆσαι τὰ πάθη καὶ μὴ δύνασθαι. Παραχωρεῖται γὰρ ὁ τοιοῦτός ποτε ἠττηθῆναι ὑπὸ τῶν πολεμούντων αὐτόν, ἵνα ταπεινωσιν κτήσῃται. Καὶ τούτου χάριν ὀφείλει γινῶναι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ φεύγειν τὰ βλάπτοντα αὐτόν ἰσχυρῶς, ἵνα ἐπιλάθῃται τὴν πρῶτην αὐτοῦ συνήθειαν· ὅτι, εἰ μὴ φεύγῃ τις πρῶτον τὸν περισπασμὸν καὶ σωπὴν τελείαν κτήσῃται, οὐ δύναται ἐλθεῖν εἰς τὸ ἔχειν τι ἀπαθῶς, εἰ εἰς τὸ λέγειν αἰεὶ καλά. Καὶ ἀπλῶς εἰς πᾶν πρᾶγμα προσῆκει πρῶτον ἢ τελεία φυγὴ τοῦ περισπασμοῦ, ἵνα μὴ ἔλκηται τις ὑπὸ τῆς προτέρας συνηθείας. Πλὴν μηδεὶς ἐξ ἀγνωσίας, ἀκούων περὶ ταπεινοφροσύνης, ἀπαθείας τε καὶ τῶν τοιούτων, οἶεται ἔχειν ταῦτα, ἀλλὰ τοῦ ἐκάστου πράγματος τὸ σημεῖον ζητεῖν ὀφείλει, καὶ εὐρεῖν ἐν ἑαυτῷ.

ΠΕΡΙ ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗΣ

15 **Σ** ημεῖα δὲ εἰσι τῆς μὲν ταπεινοφροσύνης τό, πᾶσαν ἀρετὴν σωματικὴν τε καὶ ψυχικὴν ἔχων, ἠγεῖσθαι ἑαυτὸν μείζονα χρεωστεῖν τῷ Θεῷ, ὡς πολλὰ λαβὼν χάριτι, ἀνάξιος ὢν. Καὶ εἴ τις δ' ἂν ἔλθοι αὐτῷ πειρασμὸς ἀπὸ δαιμόνων ἢ ἀνθρώπων, ἄξιον ἠγεῖται ἑαυτὸν τῶν τοιούτων καὶ ἄλλων πλειόνων, ἵνα κἂν μικρὸν τοῦ χρέους ἀποληφθῇ καὶ κουφισμὸν εὖρη ἐν τῇ κρίσει τῶν ἐλπιζομένων αὐτῷ κολάσεων. Καὶ ὅταν μὲν τοιοῦτον μὴ πάθῃ, πολλὰ θλίβεται καὶ ἀγωνιᾷ, ζητῶν τι εὐρεῖν διαῶσαι ἑαυτόν. Ὅταν δὲ τούτου ἐπιτύχῃ, πάλιν ὡς δῶρον παρὰ Θεῷ λαβὼν ταπεινοῦται καὶ τί ἀνταμείψαι τῷ εὐεργέτῃ μὴ δυνάμενος εὐρεῖν, μένει ἐργαζόμενος αἰεὶ καὶ 25 ἐπὶ πλεῖον χρεώστην ἑαυτὸν λογιζόμενος.

ΠΕΡΙ ΑΠΑΘΕΙΑΣ

Τῆς ἀπαθείας τάχα τοῦτό ἐστι τὸ σημεῖον, τὸ ἐν πᾶσιν ἀτάραχον εἶναι καὶ ἀφοβον, ὡς λαβὼν Θεοῦ χάριτι τὸ πάντα ἰσχύειν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἐν τῷ μηδόλως φροντίδα ἔχειν περὶ τοῦ σώμα-

ται ἀπὸ τὴν τύφλωσὴ του. Ὅμως μόνο ὁ λεγόμενος ἀγωνιστὴς ἔχει τὸν κόπο καὶ τὸν πόλεμο, γιατί θέλει νὰ νικῆσει τὰ πάθη καὶ δὲν μπορεῖ. Κατὰ παραχώρησιν λοιπὸν τοῦ Θεοῦ νικιέται αὐτὸς κάποτε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του γιὰ ν' ἀποκτήσει ταπείνωσιν. Καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ γνωρίσει τὴν ἀσθένειά του καὶ ν' ἀποφεύγει αὐτὰ πού τὸν βλάπτουν, ὅσο μπορεῖ, γιὰ νὰ ξεχάσει τὴν πρώτη του συνήθεια. Γιατί, ἂν δὲν ἀποφεύγει κανεὶς πρῶτα τὴν ἀφοσίωσιν στὰ βιοτικὰ καὶ δὲν ἀποκτήσει τέλεια σωπὴ, δὲν μπορεῖ νὰ φθάσει στὴν ἀπόκτησιν κάποιου πραγματος χωρὶς πάθος ἢ στὸ νὰ λέγει πάντοτε τὰ καλά. Καὶ γενικὰ σὲ κάθε πρᾶγμα ταιριάζει πρῶτα ἢ τέλεια ἀποφυγὴ τῶν βιοτικῶν γιὰ νὰ μὴν ἔλκεται κανεὶς ἀπὸ τὴν πρώτη του συνήθεια. Ὅμως ὅταν ἀκούει κανεὶς γιὰ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀπάθεια καὶ τὰ παρόμοια, νὰ μὴ νομίζει ὅτι τὰ ἔχει αὐτὰ, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ ζητᾶει τὸ διακριτικὸ γνῶρισμα τοῦ κάθε πραγματος καὶ νὰ τὸ βρεῖ μέσα του.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗ

Γνωρίσματα τῆς ταπεινοφροσύνης εἶναι τὸ νὰ θεωρεῖ κανεὶς, ἂν καὶ ἔχει κάθε σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀρετὴ, ὅτι χρωστάει περισσότερα στὸν Θεό, ἐπειδὴ μὲ τὴ χάρη του ἔλαβε πολλὰ, παρ' ὅλο πὺ εἶναι ἀνάξιος. Καὶ ἂν τοῦ ἔρθει κάποιος πειρασμὸς ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ τοὺς ἀνθρώπους, θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του ἄξιο γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ ἄλλους περισσότερους, γιὰ νὰ τοῦ ἐξοφληθεῖ ἔστω καὶ λίγο ἀπὸ τὸ χρέος του καὶ νὰ βρεῖ κατὰ τὴν κρίσιν ἀνακούφιση στὶς τιμωρίες πού τὸν περιμένουν. Καὶ ὅταν δὲν πάθει κάτι τέτοιο, νιώθει μεγάλη θλίψη καὶ ἀγωνία, ζητώντας νὰ βρεῖ κάτι γιὰ νὰ διᾶσει τὸν ἑαυτὸ του. Ὅταν ὅμως τὸ κατορθώσει αὐτὸ, πάλι ταπεινώνεται, ἐπειδὴ τὸ ἔλαβε σὰν δῶρο ἀπὸ τὸν Θεὸ, καὶ μὴ μπορώντας νὰ βρεῖ κάτι γιὰ νὰ ἀνταμείψει τὸν εὐεργέτη, ἐξακολουθεῖ νὰ ἐργάζεται πάντοτε καὶ νὰ θεωρεῖ ἀκόμη περισσότερο χρεώστη τὸν ἑαυτὸ του.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΘΕΙΑ

Τὸ γνῶρισμα τῆς ἀπάθειας ἴσως εἶναι αὐτὸ, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς σὲ ὅλα ἀτάραχος καὶ ἄφοβος, ἐπειδὴ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὴ δύναμιν νὰ τὰ κατορθώνει ὅλα¹, κατὰ τὸν ἀπόστολο, μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχει

τος, ἀλλ' ὅσῃν θίαν ἀσκήσει, καὶ φθάσει εἰς ἀνάπανσιν τῆς ἐξέως
καὶ εὐχαριστῶν, πάλιν ἄλλην ἐπιτηδεύεται θίαν, ἵνα εὐρίσκηται αἰεὶ
πολεμούμενος καὶ νικῶν μετὰ ταπεινώσεως. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ προ-
κοπὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ γὰρ ἀδιάστως γινόμενα, οὐκ εἰσὶν ἔργα, ὡς
5 φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἀλλὰ μᾶλλον δῶρα. Εἰ δὲ ἀπὸ πρώτου κόπου
ἐγένετο ἡ ἀνάπανσις, ἥττης ἔπαθλόν ἐστι καὶ οὐ καυχήματος ἄξια.
Οὐ γὰρ οἱ λαμβάνοντες μισθὸν ἐπαινοῦνται, ἀλλ' οἱ διαζόμενοι ἐν τῇ
ἐργασίᾳ καὶ μηδὲν λαμβάνοντες. Καὶ τί ἔχομεν εἰπεῖν; Ὅσα ἂν ποι-
ῶμεν καὶ ὅσα εὐχαριστῶμεν τῷ εὐεργέτῃ, τοσαῦτα χρεωστοῦμεν καὶ
10 πολλῶ πλείονα, διότι αὐτὸς μὲν ἀνεκδέχῃς ὑπάρχει καὶ οὐδενὸς χρή-
ζει, ἡμεῖς δὲ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθά τι ἀγαθὸν ποιῆσαι.

Ὁ γὰρ καταξιωθεὶς τοῦ ὑμῆσαι τὸν Θεόν, αὐτὸς κερδαίνει
μᾶλλον, ὡς μέγα καὶ ἀξιάγαστον χάρισμα λαβῶν. Καὶ ὅσον ὑμνεῖ
πλείον χρεώστης γίνεται, καὶ τέλος ἢ ἐκκοπὴν τῆς γνώσεως τοῦ Θε-
15 οῦ ἢ τῆς εὐχαριστίας ἢ τῆς ταπεινώσεως ἢ τῆς ἀγάπης οὐκ εὐρί-
σκει. Οὐ γὰρ εἰσὶν αὐταὶ ἐκ τοῦ αἰῶνος τούτου ἵνα τέλος ἔχωσιν,
ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀτελευτήτου αἰῶνος ἐκείνου τοῦ τέλος μὴ ἔχοντος, ἀλλὰ
μᾶλλον αὐξήσιν τῶν γνώσεων καὶ τῶν χαρισμάτων. Καὶ ὁ μὲν τού-
του καταξιωθεὶς ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐλευθεροῦται ἐκ πάντων τῶν πα-
20 θῶν, ὁ δὲ τούτων τυχεῖν βουλόμενος ὀφείλει παραμένειν τῷ Θεῷ καὶ
μηδὲ φροντίδα ἔχειν περὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, μηδὲ πτοεῖσθαι
ὑπ' οὐδενὸς πειρασμοῦ· διότι ἐκ τούτου πρὸς μείζονα προκοπὴν
ἀνάγεσθαι μέλλει καὶ βαθμὸν ὑψηλότερον καὶ μήτε ἀπὸ ὄνειρων
κακῶν ἢ δῆθεν καλῶν, μηδὲ ἀπὸ νοήματός τινος πονηροῦ ἢ ἀγα-
25 θοῦ, μήτε ἀπὸ λύπης ἢ δῆθεν χαρᾶς, μήτε ἀπὸ οἰήσεως ἢ ἀπογνώ-
σεως ἢ θάθους ἢ ὕψους ἢ ἐγκαταλείψεως ἢ συνεργίας τινὸς δῆθεν
καὶ ἰσχύος, μήτε ἀπὸ ἀμελείας ἢ προκοπῆς ἢ ῥαθυμίας δῆθεν, ἢ
φαινομένης ἀπαθείας ἢ πολλῆς προσπαθείας, ἀλλὰ τὸν ἡσυχον θίον
καὶ ἀπερίσπαστον φυλάττειν μετὰ ταπεινώσεως, πιστεύων, ὅτι οὐ-
30 δεῖς δύνатаι ἡμᾶς κακοποιῆσαι, μὴ θελόντων ἡμῶν.

Διὰ δὲ τὸ ἐπαίρεσθαι μόνον καὶ μὴ προσφεύγειν αἰεὶ εἰς τὸν
Θεόν, ἴσως ῥίπτειν τε ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ζητῶν ἐν πᾶσι τὸ
θέλημα αὐτοῦ γενέσθαι· λέγων πρὸς πάντα λογισμὸν ἐχόμενον πρὸς
αὐτόν· οὐκ οἶδα τίς εἶ, ὁ Θεὸς οἶδεν, εἴτε καλὸς εἶ, εἴτε οὐ, ἐγὼ γὰρ
35 εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀπέρριψα καὶ ἀπορρίπτω ἑμαυτὸν καὶ αὐτῷ

καμμιά φροντίδα για τὸ σῶμα, ἀλλὰ για ν' ἀσκήσει κάθε βία καὶ νὰ φθάσει στὴν ἀνάπαυση τῆς ἔξης. Καὶ εὐχαριστώντας, ἐπινοεῖ πάλι ἄλλη βία, γιὰ νὰ πολεμεῖται πάντοτε καὶ νὰ νικάει μὲ ταπείνωση. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ προκοπὴ τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ ὅσα γίνονται ἀβίαστα, δὲν εἶναι ἔργα, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἀλλὰ μᾶλλον δῶρα. Ἐάν ὅμως μὲ τὸν πρῶτο κόπο ἐρχόταν ἡ ἀνάπαυση, θὰ ἦταν ἐπαθλο ἡττας καὶ ὄχι ἄξιο γιὰ καύχημα. Γιατὶ δὲν ἐπαινοῦνται ὅσοι λαμβάνουν μισθό, ἀλλὰ ὅσοι καταπιέζουν τὸν ἑαυτὸ τους στὴν ἐργασία καὶ δὲν λαμβάνουν τίποτε. Καὶ τί μποροῦμε νὰ ποῦμε; Ὅσα κι ἂν κάνουμε καὶ ὅσο κι ἂν εὐχαριστοῦμε τὸν εὐεργέτη, τόσα χρωστᾶμε καὶ πολὺ περισσότερα, γιὰ αὐτὸς βέβαια δὲν ἔχει καμμιά ἀνάγκη καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ κάνουμε κανένα καλὸ χωρὶς αὐτὸν².

Γιατὶ ὁποῖος ἀξιώθηκε νὰ ὑμνήσει τὸν Θεό, αὐτὸς κερδίζει περισσότερο, ἐπειδὴ ἔλαβε μεγάλο καὶ ἀξιοθαύμαστο χάρισμα. Καὶ ὅσο ὑμνεῖ, γίνεται περισσότερο χρεώστης καὶ δὲν βρίσκει τέλος ἢ διακοπὴ τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς εὐχαριστίας ἢ τῆς ταπείνωσης ἢ τῆς ἀγάπης. Γιατὶ αὐτὲς δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν αἰῶνα αὐτὸν γιὰ νὰ ἔχουν τέλος, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἀτελεύτητο ἐκεῖνον αἰῶνα ποὺ δὲν ἔχει τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον αὔξηση τῶν γνώσεων καὶ τῶν χαρισμάτων. Καὶ ὁποῖος τὸν ἀξιώθηκε αὐτὸν μὲ ἔργο καὶ λόγο, ἐλευθερώνεται ἀπ' ὅλα τὰ πάθη. Ὅποῖος ὅμως θέλει νὰ τὰ ἐπιτύχει αὐτὰ ὀφείλει νὰ παραμένει στὸν Θεό καὶ νὰ μὴν ἔχει καμμιά φροντίδα γιὰ τὸν αἰῶνα αὐτόν, οὔτε νὰ δειλιάζει ἀπὸ κανένα πειρασμό, γιὰτὶ ἀπ' αὐτὸ πρόκειται νὰ ἀνεβεῖ σὲ μεγαλύτερη προκοπὴ καὶ σὲ ψηλότερο βαθμό, οὔτε ἀπὸ ὄνειρα κακὰ ἢ δῆθεν καλὰ, οὔτε ἀπὸ κάποιο νόημα πονηρὸ ἢ ἀγαθό, οὔτε ἀπὸ λύπη ἢ δῆθεν χαρὰ, οὔτε ἀπὸ ἀλαζονεία ἢ ἀπόγνωση ἢ βάθος ἢ ὕψος, ἢ ἐγκατάλειψη ἢ δῆθεν κάποια βοήθεια καὶ δύναμη, οὔτε ἀπὸ ἀμέλεια ἢ προκοπὴ ἢ ραθυμία ἢ δῆθεν προθυμία ἢ φαινομενικὴ ἀπάθεια ἢ μεγάλη ἐμπάθεια, ἀλλὰ νὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἡσυχὴ καὶ ἀπερίσκηπτη ζωὴ μὲ ταπείνωση, πιστεύοντας ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς κατοποιήσει, ὅταν δὲν θέλουμε.

Γιὰ τὸ ὅτι ὑπερηφανεύεται μόνο καὶ δὲν προσφεύγει πάντοτε στὸν Θεό, πρέπει νὰ ἀποθέτει τὸν ἑαυτὸ του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ζητάει σὲ ὅλα νὰ γίνεαι τὸ θέλημά του, λέγοντας σὲ κάθε λογισμὸ ποὺ τοῦ ἔρχεται· «δὲν ξέρω ποιὸς εἶσαι, ὁ Θεὸς τὸ ξέρει, εἴτε εἶσαι καλὸς εἴτε ὄχι, γιὰτὶ ἐγὼ σὰ χέρια του ἀνέθεσα καὶ ἀναθέτω τὸν ἑαυτὸ μου

μέλει περὶ ἐμοῦ. Ὡς γὰρ ἐκ μὴ ὄντος με ἐποίησεν, οὕτω καὶ κατὰ
 χάριν σῶσαί με ἔχειν, ἂν ἀρεστὸν αὐτῷ ἦ· τὸ ἅγιον αὐτοῦ μόνον
 θέλημα γενέσθω ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς θέλει καὶ
 ὅταν θέλῃ. Ἐγὼ θέλημα οὐκ ἔχω, ἐν οἶδα, ὅτι πολλὰ ἥμαρτον,
 5 πολλὰ εὐεργετοῦμαι, καὶ οὐδὲ κἄν, κατὰ τὸ δυνατόν, ἔργῳ ἢ λόγῳ
 εὐχαριστῶ τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι· ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσι δύναται καὶ
 θέλει πάντα σῶσαι καὶ μετὰ πάντων κἀμέ, ὡς θέλει. Πόθεν γὰρ
 οἶδα, ἄνθρωπος ὢν, ἢ οὕτως εἶναί με θέλει ἢ οὕτως; Ἐγὼ τοίνυν διὰ
 τὸν φόβον τοῦ ἁμαρτάνειν ἔφυγον καὶ ἦλθον ἐνταῦθα, καὶ διὰ τὰς
 10 ἁμαρτίας μου καὶ πολλὰς ἀσθενείας κάθημαι ἀργὸς ἐν τῷ κελλίῳ,
 ὡς οἱ κατεχόμενοι ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, ἀναμένων τὴν ἀπόφασιν τοῦ
 Δεσπότη.

Καὶ κἄν ἀργὸν θεάσῃται ἑαυτὸν καὶ ἀπωλεσμένον μὴ φβηθῆ·
 πρὸς γὰρ συντριμμὸν ψυχῆς καὶ ἐπίπονα δάκρυα ἐλθεῖν μέλλει, ἂν
 15 μὴ ἐξέλθῃ τῆς κέλλης. Κἄν πάλιν πολλὴν προθυμίαν εἰς πᾶσαν
 πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ δάκρυα ἔχῃ, μὴ χαρὰν ἠγεῖσθαι τοῦτο,
 ἀλλὰ κλοπὴν καὶ ἐτουμασίαν πολέμου. Καὶ ἀπλῶς, πᾶν πρᾶγμα κα-
 λὸν ἢ ἐναντίον ὀφείλει καταφρονεῖν, ἵνα μένη ἀτάραχος ἐν πᾶσιν,
 ἠσυχάζων καὶ κατὰ δύναμιν ἀγωνιζόμενος, ποιῶν ὅσα παρέλαβεν,
 20 εἴτερ εἶχέ τινα σύμβουλον. Εἰ δ' οὖν, τὸν Χριστὸν ὀφείλει ἔχειν, ἵνα
 εἰς πᾶν ἐγχείρημα καὶ λογισμὸν αὐτὸν ἐρωτᾷ διὰ καθαρᾶς προσευ-
 χῆς, ἀπὸ καρδίας μετὰ ταπεινώσεως μηδόλως θαρρῶν ὅτι δόκιμος
 γέγονε μοναχός, ἄχρις ἂν τὸν Χριστὸν ἀπαντήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς
 φασιν ὁ τῆς Κλίμακος καὶ ὁ ἀββάς Ἀγάθων. Καὶ ἂν πρὸς τὸ εὐα-
 25 ρεστῆσαι τῷ Θεῷ ἔχῃ πάντα σκοπὸν, αὐτὸς διδάσκει αὐτὸν τὸ θέλη-
 μα αὐτοῦ, εἴτε νοερῶς πληροφοροῦσθαι αὐτόν, εἴτε διὰ τινος ἀνθρώ-
 που ἢ γραφῆς. Καὶ ἂν κόπη τὰ ἑαυτοῦ θελήματα δι' αὐτόν, αὐτὸς
 μετὰ χαρᾶς ἀνεκλαλήτου ποιήσῃ αὐτὸν φθάσαι τὴν τελειότητα, ὡς
 οὐκ οἶδεν αὐτός, καὶ τοῦτο ἰδὼν λίαν θαυμάζει, πῶς πανταχόθεν
 30 ἄρχεται θρύειν ἢ χαρὰ καὶ ἢ γνῶσις. Καὶ ἐκ παντὸς πράγματος
 ὠφέλειαν εὐρίσκει καὶ βασιλεύει ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ, ὡς μὴ ἔχοντι ἴδιον
 θέλημα, διὰ τὸ ὑποταγῆναι αὐτὸν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ θελήματι. Καὶ γί-
 νεται ὡς βασιλεύς, ὥστε εἴ τι ἐνθυμηθῆ, ἀκοπότης καὶ ἐτοίμως γίνε-
 ται αὐτῷ παρὰ τῷ Θεῷ, τῷ τὴν αὐτοῦ φροντίδα ποιῶντι. Καὶ αὕτη
 35 ἐστὶν ἡ πίστις ἣν ἔφη ὁ Κύριος «ἐὰν ἔχητε πίστιν», καὶ τὰ ἐξῆς καὶ

καὶ αὐτὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ μένα³. Γιατί, ὅπως μὲ ἔκαμε ἀπὸ τὸ μηδέν, ἔτσι καὶ κατὰ χάρη μπορεῖ νὰ μὲ σώσει, ἂν τοῦ εἶναι ἄρεστό. Ἄς γίνῃ μόνο τὸ ἅγιο θέλημά του στὸν παρόντα καὶ τὸν μελλοντικὸ αἰῶνα, ὅπως θέλει καὶ ὅταν θέλει. Ἐγὼ δὲν ἔχω θέλημα· ἓνα ξέρω, ὅτι ἁμάρτησα πολὺ, εὐεργετοῦμαι πολὺ, καὶ δὲν εὐχαριστῶ τουλάχιστον ὅσον μπορῶ μὲ ἔργο ἢ λόγῳ τὴν ἀγαθότητά του. Ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ μπορεῖ καὶ θέλει νὰ τοὺς σώσει ὅλους καὶ μαζὶ μὲ ὅλους καὶ μένα, ὅπως θέλει. Ἀπὸ ποῦ δηλαδὴ νὰ ξέρω, ἀφοῦ εἶμαι ἄνθρωπος, ἂν μὲ θέλει νὰ εἶμαι ἔτσι ἢ ἄλλιῶς; Ἐγὼ λοιπὸν ἀπὸ τὸ φόβῳ τῆς ἁμαρτίας ἔφυγα καὶ ἦρθα ἐδῶ καὶ γιὰ τὶς ἁμαρτίες μου καὶ τὶς πολλὰς ἀδυναμίες μου κάθομαι ἀργὸς στὸ κελλί, ὅπως οἱ κρατούμενοι στὴ φυλακὴ, περιμένοντας τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου».

Καὶ ἂν θὰ δεῖ τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἀργὸ καὶ χαμένο νὰ μὴ φοβηθεῖ, γιατί προκείται νὰ φθάσῃ σὲ συντριβὴ ψυχῆς καὶ ἐπίπονα δάκρυα, ἂν δὲ βγῆ ἀπὸ τὸ κελλί του. Καὶ ἂν πάλι ἔχει πολλὴ προθυμία γιὰ κάθε πνευματικὴ ἐργασία καὶ δάκρυα, νὰ μὴν τὸ θεωρεῖ χαρὰ αὐτὸ, ἀλλὰ κλοπὴ καὶ προετοιμασίαν πολέμου. Καὶ γενικὰ ὀφείλει νὰ περιφρονεῖ κάθε πράγμα καλὸ ἢ κακὸ, γιὰ νὰ μένῃ ἀτάραχος σὲ ὅλα, ἡσυχάζοντας καὶ ἀγωνιζόμενος ὅσο τοῦ ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις του, πράττωντος ὅσα ἔμαθε, ἂν βέβαια εἶχε κάποιον σύμβουλο. Ἄν ὅμως δὲν ἔχει, ὀφείλει νὰ ἔχει τὸν Χριστὸ γιὰ νὰ τὸν ἐρωτᾷ σὲ κάθε ἐγχείρημα καὶ λογισμὸ μὲ καθαρὴ προσευχὴ, ἀπὸ τὴν καρδιά του μὲ ταπείνωση, καὶ καθόλου νὰ μὴ νομίζει ὅτι ἔγινε δόκιμος μοναχὸς, μέχρι πού νὰ συναντήσῃ τὸν Χριστὸ στὸ μέλλον, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καὶ ὁ ἁββᾶς Ἀγάθων. Καὶ ἂν ἔχει μοναδικὸ σκοπὸ νὰ εὐαρεστήσῃ τὸν Θεό, αὐτὸς τοῦ διδάσκει τὸ θέλημά του πληροφορώντας τον εἴτε νοερὰ εἴτε μὲ κάποιον ἄνθρωπο ἢ μέσα ἀπὸ τὴν Γραφή. Καὶ ἂν κόβῃ τὰ θελήματά του γι' αὐτόν, αὐτὸς μὲ ἀπερίγραπτη χαρὰ θὰ τὸν κάνει νὰ φθάσῃ τὴν τελειότητα, ὅπως δὲν γνωρίζει ὁ ἴδιος, καὶ ἀφοῦ τὸ δεῖ αὐτὸ θαυμάζει πάρα πολὺ, πῶς ἀπὸ παντοῦ ἀρχίζει νὰ ἀναβρῦζει ἢ χαρὰ καὶ ἡ γνώση. Καὶ ἀπὸ κάθε πράγμα βρίσκει ὠφέλεια καὶ βασιλεύει μέσα του ὁ Θεός, σὰν νὰ μὴν ἔχει δικὸ του θέλημα, ἀφοῦ ὑποτάχθηκε στὸ ἅγιο θέλημά του. Καὶ γίνεται σὰν βασιλιάς, ὥστε, ἂν θυμηθεῖ κάτι, τοῦ γίνεται χωρὶς κόπο καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὸν Θεό, πού ἔχει τὴν φροντίδα γι' αὐτόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ πίστις πού εἶπε ὁ Κύριος· «ἂν ἔχετε

3. Α' Πέτρο. 5, 7.

ἐπ' αὐτὴν τὴν πίστιν οἰκοδομοῦνται αἱ λοιπαὶ ἀρεταί, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Τούτου χάριν ὁ ἐχθρὸς πᾶσαν μηχανὴν ποιεῖ, ἵνα τῆς ἡσυχίας χωρισθῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ πεσεῖται εἰς τὸν πειρασμόν, καὶ εἰς τρόπον
 5 τινὰ ἄπιστος εὐρίσκηται, ἐλπίζων ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἰσχὴν καὶ φρόνησιν ἢ ὀλοτελῶς ἢ ἐκ μέρους. Καὶ ἐκ τούτου ἀφορμὴν λαμβάνει ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ νικῆσαι αὐτὸν καὶ αἰχμάλωτον λαβεῖν τὸν ἄθλιον. Ὁ δὲ ταῦτα γνούς, πᾶσαν τὴν τοῦ κόσμου τρυφὴν καὶ ἀνάπαυσιν καταλιπὼν,
 ὡς οἶδεν ὄντα σπεύδει εἰς τὴν ἀμεριμνίαν, εἴτε εἰς τὴν ὑποταγὴν,
 10 ἔχων τὸν ἐπιστάτην ἀντὶ Χριστοῦ, καὶ ἀνατίθῃσιν αὐτῷ πᾶν νόημα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ἵνα μηδ' ὀλως ἔχη τι, εἴτε εἰς τὴν ἡσυχίαν ἐκ πίστεως θεβαίας, πάντα ὡς φασιν ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Δαμασκηνός, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τρέφων, ἐνδύων, χαροποιῶν, παρακαλῶν, εὐφραίνων, ἀναπαύων, διδάσκων, φωτίζων, καὶ ἀπλῶς,
 15 ὡςπερ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, οὕτω καὶ τούτου ποιεῖ φροντίδα· εἰ καὶ μὴ ὡςπερ ἐκεῖνοι κοπιᾶν ἔχη, ἀλλ' οὖν πίστιν ἔχη θεβαίαν, δι' ἣν οὐ ποιεῖται τὴν ἑαυτοῦ φροντίδα ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν πνευμάτων, ὡς οἱ Ἀπόστολοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, κάθηται ἐν τῷ κελλίῳ ἀναμένων τὸν ἑαυτοῦ Διδάσκα-
 20 λον, ἵνα διὰ τῆς ὄντως θεωρίας, ἥτοι τῆς τῶν κτισμάτων αὐτοῦ γνώσεως, συνεγείρη νοητῶς ἐκ τῶν παθῶν, καὶ τὴν εἰρήνην χαρίσῃται, ὡςπερ τοῖς Ἀποστόλοις, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ ΑΡΙΣΤΗ

25

Τὰ δὲ πρόην γεγραμμένα ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου περὶ τῶν ἐπτά πράξεων τῶν σωματικῶν καὶ ἠθικῶν, αἰείποτε φυλάττειν δεῖ, καὶ μήτε ἐλαττώσειν τῇ ἐλλείψει, μήτε αὔξειν τῇ ὑπερβολῇ. Εἰ μήπου καιρὸς πολέμου ἐστὶ σωματικοῦ διὰ τὴν νεότητα ἢ ἰσχὴν ὑπερ-
 30 βάλλουσαν, δι' ἣν χρήζει ὑπερβαλλούσης ἀσκήσεως. Ἡ πάλιν δι'

4. Ματθ. 21, 21.

5. Κολ. 1, 23.

πίστη, καὶ τὰ λοιπά»⁴, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν πίστη οἰκοδομοῦνται οἱ ὑπόλοιπες ἀρετὲς⁵.

Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς μεταχειρίζεται κάθε τέχνασμα, γιὰ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἡσυχία καὶ νὰ πέσει στὸν πειρασμό. Ἔτσι κατὰ κάποιο τρόπο εἶναι ἄπιστος, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στὴ δική του δύναμη καὶ φρόνηση ἢ ὀλοκληρωτικὰ ἢ κατὰ ἓνα μέρος, καὶ ἀπ' αὐτὸ παίρνει ἀφορμὴ ὁ ἐχθρὸς νὰ τὸν νικήσει καὶ νὰ συλλάβει αἰχμάλωτο τὸν ἄθλιο. Ἐκεῖνος ὅμως πού τὰ γνώρισε αὐτὰ, ἀφοῦ ἐγκαταλείψει κάθε ἀπόλαυση καὶ ἀνάπαυση τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ ξέρει τί εἶναι, σπεύδει στὴν ἀμεριμνησία, εἴτε στὴν ὑποταγὴ, ἔχοντας τὸν δάσκαλο ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀναθέτει σ' αὐτὸν κάθε νόημα μὲ λόγο καὶ ἔργο γιὰ νὰ μὴν ἔχει ἐντελῶς τίποτε, εἴτε σπεύδει στὴν ἡσυχία ἀπὸ βέβαιη πίστη ἀποφεύγοντας τὰ πάντα. Καὶ ἔχει στὴ θέση ὅλων τὸν Χριστό, καὶ αὐτὸς γίνεται γι' αὐτὸν τὰ πάντα, ὅπως λέγουν ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Δαμασκηνός, στὸν παρόντα καὶ στὸν μελλοντικὸ αἰῶνα, τρέφοντας, ντύνοντας, χαροποιώντας, παρηγορώντας, εὐφραίνοντας, ἀναπαύοντας, διδάσκοντας καὶ φωτίζοντας αὐτόν. Καὶ γενικὰ, ὅπως φρόντιζε γιὰ τοὺς μαθητὲς του, ἔτσι φροντίζει καὶ γι' αὐτόν, ἂν καὶ βέβαια δὲν κοπιᾶζει ὅπως ἐκεῖνοι, ἔχει ὅμως πίστη βέβαιη, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας δὲν φροντίζει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἀπὸ φόβο τῶν πνευμάτων, ὅπως οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Ἰουδαίων⁶, κάθεται στὸ κελλί του περιμένοντας τὸν διδάσκαλό του γιὰ νὰ τὸν ἀναστήσει νοητὰ ἀπὸ τὰ πάθη μὲ τὴν ἀληθινὴ θεωρία, δηλαδὴ τὴ γνώση τῶν κτισμάτων του, καὶ νὰ τοῦ χαρίσει τὴν εἰρήνη, ὅπως στοὺς ἀποστόλους, ἐνῶ οἱ θύρες ἦταν κλειστὲς, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος.

ΑΡΙΣΤΗ ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

Αὐτὰ πού ἔχουν γραφεῖ προηγουμένως στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου γιὰ τίς ἑπτὰ σωματικὲς καὶ ἠθικὲς πράξεις πρέπει νὰ τὰ τηρεῖ κανεὶς πάντοτε, καὶ οὔτε νὰ τὰ ἐλαττώσει μὲ τὴν παράλειψη, οὔτε νὰ τὰ αὐξάνει μὲ τὴν ὑπερβολή. Ἐκτὸς βέβαια ἂν εἶναι καιρὸς πολέμου ἐξ αἰτίας τῆς νεότητος ἢ τῆς ὑπερβολικῆς δυνάμεως γιὰ τὴν ὁποία χρει-

6. Ἰω. 20, 19.

ἀσθένειαν, δι' ἣν μικρᾶς ἀναπαύσεως δέεται. Πλὴν μὴ κατὰ λύσιν
 τελείαν αὕτη γὰρ καὶ τοὺς ἀπαθείς βλάψαι δύναται, ὡς φησιν ὁ ἅ-
 γιος Ἰσαάκ, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην ἔστω ἡ ἀνάπαυσις, ὡς ἰατρεία τῆς
 ἀρρωστίας, καὶ μὴ ἀφορμὴν εὐρουῖσα ἢ ψυχὴν, τὸν τόνον ὑποχαλᾶν
 5 βούλεται. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ λύσις, ὅταν ὀλοψύχως τις θέλῃ τὴν ἀνά-
 παυσιν. Ἡ δὲ ἀνάπαυσις, φησί, τοὺς νέους καὶ ὑγιεῖς βλάπτειν εἴ-
 ωθε. Ἐπειδὴ φασιν οἱ ἅγιοι πατέρες Βασίλειός τε καὶ Μάξιμος, ὅτι
 πρὸς μὲν θεραπείαν πείνης καὶ δίψης, ἄρτος μόνος καὶ ὕδωρ χρήσι-
 μα, πρὸς δὲ ὑγίαν καὶ ἰσχὺν τοῦ σώματος τὰ λοιπὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 10 φιλανθρώπως δεδώρηται, καὶ ἵνα μὴ τὸ ἐν εἶδος αἰεὶ ἐσθιόμενον εἰς
 ἀηδίαν φέρῃ τὸν ἀσθενοῦντα, ἀλλ' ἐν παρ' ἑν, ὡς προεῖρηται, χρήσι-
 μα. Ἡ γὰρ ἀποχὴ καὶ ἡ ἀκρασία εἰσὶν αἱ τὰς ἀσθενείας προσφέρου-
 σαι, ἡ δὲ ἐγκράτεια καὶ ἐναλλαγὴ τῶν βρωμάτων καθ' ἑκάστην τῆς
 ὑγείας πρόξενoi γίνονται, ἵνα τὸ σῶμα τηρηθῇ ἀνήδονον καὶ ἀνο-
 15 σον καὶ γένηται συνεργὸν πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους, ὡς εἴρηται. Οἱ δὲ
 ἀπαθείς διὰ τῆς κατὰ Χριστὸν νηπιότητος πολλάκις δι' ἡμερῶν
 πολλῶν οὐκ ἐσθίουσιν, ἐπιλαθόμενοι τοῦ σώματος, ὡς ὁ ἅγιος Σι-
 σῶης, ὅστις μετὰ τὸ ἐσθίειν ἐξήτει μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων μυστη-
 20 ρίων ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἐκστάσεως, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, πρὸς
 ἀφέλειαν πολλῶν, «εἴτε ἐξέστημεν, Θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν»,
 καὶ ὡς ὁ Μέγας Βασίλειος περὶ τινῶν καὶ ἄλλοι τινές Οὐδὲ πάλιν
 μετὰ τινῶν ἐσθιόντες οἱ τοιοῦτοι πολλῶν ἐδεσμάτων, εἶχον αἰσθησιν
 τῶν τοιούτων, ἀλλ' ὡς μηδὲν ἐσθιόντες διέκειντο. Ὁ γὰρ νοῦς τῶν
 25 τοιούτων οὐκ ἔστιν ἐν τῷ σώματι, ἵνα αἰσθηται αὐτοῦ τὴν ἀνάπαυ-
 σιν ἢ τὸν πόνον. Καὶ δῆλον μὲν ἐκ τῶν πολλῶν Πατέρων καὶ ἁγίων
 Μαρτύρων, δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου ἐκείνου, περὶ οὗ ἔγραψεν ὁ
 ἅγιος Νεῖλος ὅτι ἦν τις γέρων, φησὶν, ἐν τῇ ἐρήμῳ προσευχόμενος
 κατὰ νοῦν, ὃν, παραχωρήσει Θεοῦ, πρὸς ἀφέλειαν αὐτοῦ καὶ ἄλλων
 30 πολλῶν, ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν οἱ δαίμονες ἐλάμβανον καὶ εἰς
 τὸ ὕψος ἐτίνασσον· καὶ πάλιν ἵνα μὴ βλαθῇ τὸ σῶμα, ἐν τῷ ἐμπί-
 πτειν ἐκ τοσούτου ὕψους, ἐν τῷ ψαθίῳ ἐδέχοντο· καὶ τοῦτο ἐπὶ πολὺ

ἄζεται ὑπερβολικὴ ἀσκησις, ἢ πάλι ἐξ αἰτίας ἀσθένειας, γιὰ τὴν ὁποία ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λίγη ἀνάπαυσις. Πλήν ὅμως νὰ μὴν προχωρεῖ σὲ τέλεια κατάργησις, γιὰτὶ αὐτὴ μπορεῖ νὰ βλάψῃ καὶ τοὺς ἀπαθεῖς, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ, ἀλλὰ ἡ ἀνάπαυσις νὰ εἶναι ἀπὸ ἀνάγκη, σὰν θεραπεία τῆς ἀρρώστιας, καὶ νὰ μὴ θέλῃ ἡ ψυχὴ βρίσκοντας ἀφορμὴ νὰ χαλαρῶναι τὴν προσπάθειά της. Γιὰτὶ αὐτὴ εἶναι ἡ λύσις, ὅταν μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ θέλῃ κανεῖς τὴν ἀνάπαυσις. Ἡ ἀνάπαυσις ὅμως, λέγει, συνήθως βλάπτει τοὺς νέους καὶ ὑγιεῖς. Γιὰτὶ οἱ ἅγιοι πατέρες Βασίλειος καὶ Μάξιμος λέγουν, ὅτι γιὰ τὴν θεραπεία τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας εἶναι χρήσιμα μόνο τὸ ψωμὶ καὶ τὸ νερὸ, ἐνῶ γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὴν δύναμιν τοῦ σώματος ἔχουν δωρηθεῖ τὰ ὑπόλοιπα μὲ φιλανθρωπία ἀπὸ τὸν Θεόν, γιὰ νὰ μὴ προκαλεῖ ἀηδία στὸν ἀσθενὴ τὸ ἓνα εἶδος, ἀλλὰ ἐναλλάξ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ πρὶν, ὅλα εἶναι χρήσιμα. Γιὰτὶ ἡ ἀποχὴ καὶ ἡ ἀκράτεια προκαλοῦν τὶς ἀσθένειες. Ἡ ἐγκράτεια ὅμως καὶ ἡ καθημερινὴ ἐναλλαγὴ τῶν φαγητῶν προξενοῦν τὴν ὑγεία, γιὰ νὰ διατηρηθεῖ τὸ σῶμα χωρὶς ἡδονὴ καὶ χωρὶς ἀρρώστια καὶ νὰ συνεργεῖ στὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀρετῶν.

Καὶ αὐτὰ βέβαια ἀπευθύνονται σὲ ὅσους ἀγωνίζονται, ὅπως ἔχει λεχθεῖ. Οἱ ἀπαθεῖς ὅμως μέσω τῆς κατὰ Χριστὸν νηπιότητος πολλὰ φορὲς δὲν τρώγουν γιὰ πολλὰς ἡμέρας ξεχνώντας τὸ σῶμα τους, ὅπως ὁ ἅγιος Σισώης, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸ φαγητὸ ζητοῦσε νὰ μεταλάβῃ τὰ ἀχραντα μυστήρια ἀπὸ τὴν ἔκστασιν πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος, πρὸς ὠφέλεια πολλῶν· «ὅταν βρισκόμαστε σὲ ἔκστασιν, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὸν Θεόν· ὅταν εἴμαστε σώφρονες, αὐτὸ γίνεται γιὰ χάρισμας»¹. Τὸ ἴδιον λέγει καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος γιὰ μερικοὺς, καὶ κάποιους ἄλλοι. Οὔτε πάλι αὐτοί, ὅταν ἔτρωγαν μαζὶ μὲ ἄλλους πολλὰ φαγητά, εἶχαν τὴν αἴσθησίν τους, ἀλλὰ συμπεριφέρονταν σὰν νὰ μὴν ἔτρωγαν τίποτε. Γιὰτὶ ὁ νοῦς τέτοιων ἀνθρώπων δὲν βρίσκεται στὸ σῶμα, γιὰ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάπαυσις ἢ τὸν κόπον του. Καὶ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πατέρας καὶ τοὺς ἁγίους μάρτυρας, ἀλλ' εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἅγιον ἐκεῖνον γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψε ὁ ἅγιος Νεῖλος. Ἦταν, λέγει, ἓνας γέροντας στὴν ἔρημο προσευχόμενος μὲ τὸ νοῦν του, τὸν ὁποῖο κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ γιὰ ὠφέλεια δική του καὶ πολλῶν ἄλλων τὸν ἐπιαναν οἱ δαίμονες ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ τὸν τίναζαν ψηλά· στὴ συνέχεια γιὰ νὰ μὴ ὑποστῆ βλάβη τὸ σῶμα του καθὼς θὰ ἔπεφτε ἀπὸ τόσο ψηλά, τὸ δέχονταν μέσα στὴν ψάθα. Καὶ

ποιουῦντες, δοκιμάζοντες εἰ κατέρχεται ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ οὐκ ἴσχυσαν τοῦτο ἀνύσαι. Ὁ τοιοῦτος ἄρα πότε αἰσθηται βρώσεως ἢ πόσεως ἢ τινος τῶν σωματικῶν;

Καὶ πάλιν ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, μετὰ τὸ νικῆσαι πάντα τὰ τε ψυχικὰ
 5 καὶ σωματικὰ πάθη, χάριτι Χριστοῦ, ἵνα μὴ ἀργὸς ἐκ τῶν πολέμων τοῦ ἐχθροῦ εὐρεθῆ καὶ τούτου χάριν κατακριθῆ, ὡς ἐδόκει ἐξ ἀφάτου ταπεινώσεως, ἐξήτει τὴν χάριν τῆς ἀπαθείας ἀρθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, περὶ οὗ Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος ἐκπλαγεῖς, ἔγραψεν, ὅτι
 Εἰσὶ τινες ἀπαθῶν ἀπαθέστεροι, ὡς ὁ Σύρος ἐκεῖνός φησι, καὶ τὰ
 10 ἐξῆς

ΠΕΡΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ

Διὰ τοῦτο εἰς πᾶν πράγμα χρήσομεν τῆς διακρίσεως, ἵνα κατὰ
 τὸν καιρὸν κρίνωμεν πᾶν ἐπιτήδευμα. Ἡ γὰρ διάκρισις φῶς
 ἐστὶ, δεικνύουσα τῷ ἔχοντι αὐτήν, τὸν καιρὸν, τὸ ἐγχείρημα, τὸ ἐπι-
 15 τήδευμα, τὴν ἰσχύν, τὴν γνῶσιν, τὴν ἡλικίαν, τὴν δύναμιν, τὴν ἀσθένειαν,
 τὴν προαίρεσιν, τὴν προθυμίαν, τὴν συντριβὴν, τὴν ἔξιν, τὴν ἀγνωσίαν,
 τὴν τοῦ σώματος δύναμιν καὶ κρασίαν, ὑγείαν τε καὶ ταλαιπωρίαν,
 τὸν τρόπον, τὸν τόπον, τὴν ἀναστροφὴν, τὴν ἀνατροφὴν,
 20 τὴν πίστιν, τὴν διάθεσιν, τὸν σκοπὸν, τὴν διαγωγὴν, τὴν ἀδειαν,
 τὴν ἐπιστήμην, τὴν φυσικὴν φρόνησιν, τὴν σπουδὴν, τὴν ἐργήγορσιν,
 τὴν βραδύτητα, καὶ τὰ ὅμοια. Ἐπειτα, τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν,
 τὴν χρῆσιν, τὴν ποσότητα, τὰ εἶδη, τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐν ταῖς
 25 θεαῖς Γραφαῖς κείμενον, τὸν νοῦν τῆς ἐκάστης λέξεως, οἷον τὸ λεγόμενον ῥητὸν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, ὅτε ἦλθον οἱ
 Ἕλληνες ζητοῦντες ἰδεῖν τὸν Κύριον, καὶ εὐθέως εἶπεν· «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα»,
 καὶ τὰ ἐξῆς, πρόδηλον, ὅτι ἔφθασεν ἡ κλήσις τῶν ἐθνῶν. Ἦρξατο γὰρ ὁ καιρὸς τοῦ πάθους, καὶ τοῦτο ὡς σημεῖον τίθησιν.

Καὶ γὰρ ἡ διάκρισις ταῦτα πάντα σαφηνίζει, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς τῶν Πατέρων ἐρμηνείας· ὅτι οὐ τὸ γινόμενον
 30 πράγμα ἐστὶ τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ δι' οὗ γίνεται, φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖλος.
 Καὶ ὁ δίχα τῆς τῶν εἰρημένων γνώσεων ποιῶν τι, κοπιᾷ μὲν ἴσως πολλά,
 οὐδὲν δὲ ἀνύσαι δύναται, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Ἀντώνιος,

αυτό τὸ πρᾶγμα τὸ ἔκαναν πολλές φορές, δοκιμάζοντας ἂν κατεβαίνει ὁ νοῦς του ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν αὐτό. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος θὰ αἰσθανθεῖ ἄραγε ποτὲ τὴν τροφή ἢ τὸ ποτό ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ σωματικά;

Καὶ ὁ ἅγιος Ἐφραίμ ἐπίσης, ἀφοῦ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ νίκησε ὅλα τὰ ψυχικά καὶ σωματικά πάθη, γιὰ νὰ μὴ μείνει ἀργὸς ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ ἐχθροῦ καὶ κατακριθεῖ γι' αὐτό, ὅπως νόμιζε ἀπὸ τὴν ἀνείπωτη ταπείνωσή του, ζητοῦσε νὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπ' αὐτὸν ἡ χάρη τῆς ἀπάθειας. Γι' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος μὲ ἐκπληξη ἔγραψε ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ πού εἶναι πιὸ ἀπαθεῖς ἀπὸ τοὺς ἀπαθεῖς, ὅπως ὁ Σύρος ἐκεῖνος λέγει, καὶ τὰ λοιπὰ.

ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ

Γι' αὐτό σὲ κάθε πρᾶγμα χρειαζόμαστε τὴ διάκριση, γιὰ νὰ κρίνουμε σύμφωνα μὲ τὸν καιρὸ κάθε ἔργο. Γιατὶ ἡ διάκριση εἶναι φῶς πού δείχνει σ' αὐτὸν πού τὴν ἔχει τὸν καιρὸ, τὸ ἐγχείρημα, τὸ ἔργο, τὴν ἰσχύ, τὴ γνώση, τὴν ἡλικία, τὴ δύναμη, τὴν ἀσθένεια, τὴν προαίρεση, τὴν προθυμία, τὴ σύντριβή, τὴν ἔξη, τὴν ἀγνοια, τὴ δύναμη καὶ τὴν κράση τοῦ σώματος, τὴν ὑγεία καὶ τὴν ταλαιπωρία, τὸν τρόπο, τὸν τόπο, τὴ συναναστροφή, τὴν ἀνατροφή, τὴν πίστη, τὴ διάθεση, τὸ σκοπὸ, τὴ διαγωγή, τὴν ἀδεια, τὴν ἐπιστήμη, τὴ φυσικὴ φρόνηση, τὴ φροντίδα, τὴν ἐγρήγορηση, τὴ βραδύτητα καὶ τὰ ὅμοια. Ἐπειτα, τὴ φύση τῶν πραγμάτων, τὴ χρῆση, τὴν ποσότητα, τὰ εἶδη, τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ πού βρῖσκεται στὶς θεῖες Γραφές, τὸ νόημα τῆς κάθε λέξης, ὅπως τὸ λεγόμενο στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο, ὅταν πῆγαν οἱ Ἕλληνες καὶ ζητοῦσαν νὰ δοῦν τὸν Κύριο, καὶ ἀμέσως εἶπε: «ἦρθε ἡ ὥρα»¹, καὶ τὰ λοιπὰ. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὸ νόημα εἶναι πὼς ἔφθασε ἡ ὥρα τῆς κλήσης τῶν ἐθνῶν. Γιατὶ ἄρχισε ὁ καιρὸς τοῦ πάθους καὶ αὐτὸ τὸ ἀναφέρει σὰν σημάδι.

Γιατὶ πραγματικά ἡ διάκριση τὰ διασαφηνίζει ὅλα αὐτά, καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸ σκοπὸ τῆς ἐρμηνείας τῶν πατέρων, ὅτι τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα πού γίνεται, ἀλλὰ τὸ μέσο διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται, λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος. Καὶ αὐτὸς πού κάνει κάτι χωρὶς τὴ γνώση τῶν προηγούμενων, κοπιᾶζει ἴσως πολὺ, δὲν μπορεῖ ὅμως

1. Ἰω. 12, 23.

καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, περὶ τῶν ἀγωνιζομένων εἰς τὰς σωματικὰς ἀρε-
 τὰς, ἀμελούντων δὲ εἰς τὴν τοῦ νοῦς ἐργασίαν, καίπερ αὐτὴν μᾶλ-
 λον εἶναι τὸ ζητούμενον, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Μάξιμος δὸς τῷ σώματι
 τὴν κατὰ δύναμιν ἐργασίαν, καὶ ὅλον σου τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τὸν νοῦν
 5 τρέψον. Ὁ γὰρ σωματικῶς, φησὶν, ἐργαζόμενος, ποτὲ μὲν ἠττᾶται
 γαστρομαργία καὶ πολυπνία, περισπασμῶ τε καὶ πολυλογία, καὶ ἐκ
 τούτων σκοτίζει τὸν νοῦν, ποτὲ δὲ τῇ ἐκτεταμένη νηστεία, ἀγρυπνία
 τε καὶ ὑπερβολῇ τῶν καμάτων θολοῖ τὴν διάνοιαν. Ὁ δὲ τὸν νοῦν
 ἐπιμελούμενος θεωρεῖ, εὐχεται, θεολογεῖ, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν κατορ-
 10 θῶσαι δύναται. Διότι ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἐπιστημόνως ἀγωνίζε-
 ται ποιεῖν, ὅσον δύναται, μικρὰς τὰς τοῦ σώματος χρείας, ἵνα ἐκ
 τούτου γένηται ὀλιγομέριμος ἢ καὶ ἀμέριμος πρὸς τὸ τηρεῖν τὰς
 ἐντολάς, ὡς φησιν ὁ Κύριος «μὴ μεριμνᾶτε», καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐν δὲ
 πολυμεριμνία οὐδὲ ἑαυτὸν τις βλέπειν δύναται· καὶ πῶς τὰς πρὸ
 15 καιροῦ ἠτομασμένας τοῦ ἐχθροῦ παγίδας δύναται βλέπειν;

Ἐπεὶ ὁ ἐχθρὸς οὐ πάντοτε πόλεμον φανερόν ποιεῖν εἴωθεν, ὡς
 φησιν ὁ Χρυσόστομος εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν εὐχερῶς εἰς τὰς πα-
 γίδας αὐτοῦ πολλοὶ ἐνεπέσαμεν, ἵνα ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι εὐρεθή-
 σονται, ὡς φησιν ὁ Κύριος. Ἄλλ' ὅταν εἰς τὰ μεγάλα βουληθῇ ῥίψαι
 20 τινά, ἀμελεῖν κατασκευάζει πρῶτον τὰ μικρὰ καὶ ἀφανῆ· καὶ πρὸ
 τῆς μοιχείας, τὴν πυκνὴν καὶ ἀκόλαστον θεωρίαν· καὶ πρὸ τοῦ
 φόνου, τὸν μικρὸν θυμόν· καὶ πρὸ τοῦ σκοτόυς τῆς διανοίας, τὸν
 μικρὸν περισπασμόν· καὶ πρὸ τούτου πάλιν, τὴν δῆθεν ἀναγκαίαν
 τοῦ σώματος χρείαν· διὰ τοῦτο ὁ Κύριος, ὡς πάντα προοινώσκων,
 25 ὡς τοῦ Πατρὸς σοφία ὑπάρχων, προκαταλαμβάνων τὰς τοῦ διαβό-
 λου πανουργίας, κελεύει τοῖς ἀνθρώποις πρὸ τοῦ καιροῦ κόπτειν
 τὰς ἀφορμάς, ἵνα μὴ δοκοῦντες εὐσυμπάθητα εἶναι τὰ μικρὰ, πί-
 πτωμεν ἐλεεινῶς ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ μεγάλοις ἁμαρτήμασι, καὶ
 φησιν· «ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις», τοῖς ἐν τῷ νόμῳ δηλαδή, «τάδε καὶ
 30 τάδε· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν», καὶ τὰ ἐξῆς.

Ὁ οὖν μαθητευθεὶς τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ, ὀφείλει τὰ διδασκόμε-
 να αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος προσέχειν καὶ ποιεῖν, ἵνα ῥυσθῇ τῶν

2. Ματθ. 6, 25.

3. Λουκᾶ 13, 23.

νά κατορθώσει τίποτε, ὅπως λέγει, ὁ Μέγας Ἀντώνιος καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ γιὰ ἐκείνους πού ἀγωνίζονται στίς σωματικές ἀρετές, ἀλλά ἀμελοῦν τὴν ἐργασία τοῦ νοῦ, ἂν καὶ αὐτὴ βέβαια πρέπει νὰ ζητεῖται περισσότερο, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος· δῶσε στὸ σῶμα τὴν κατὰ δύναμη ἐργασία καὶ στρέψε ὅλον τὸν ἀγῶνα στὸ νοῦ σου. Γιατί, λέγει, ὁποῖος ἐργάζεται σωματικά, ἄλλοτε νικιέται ἀπὸ τὴ γαστριμαργία καὶ τὴν πολυυπνία, τὴν ἀπασχόληση στὰ βιοτικά καὶ τὴν πολυλογία, καὶ ἀπ' αὐτὰ σκοτίζει τὸ νοῦ του, καὶ ἄλλοτε μὲ τὴ μακρὰ νηστεία, τὴν ἀγρυπνία καὶ τὴν ὑπερβολικὴ κόπωση θολώνει τὴ διάνοιά του. Ὅποιος ὅμως φροντίζει τὸ νοῦ, θεωρεῖ, προσεύχεται, θεολογεῖ καὶ μπορεῖ νὰ κατορθώσει κάθε ἀρετὴ. Γιατί ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἀγωνίζεται μὲ ἐπιστημοσύνη νὰ κάνει, ὅσο μπορεῖ, μικρὲς τίς ἀνάγκες τοῦ σώματος, γιὰ νὰ γίνει ἀπ' αὐτὸ ὀλιγομέριμος ἢ καὶ ἀμέριμος, ὥστε νὰ τηρεῖ τίς ἐντολὲς ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «μὴ μεριμνᾶτε»², καὶ τὰ λοιπά. Μὲ τὴν πολυμεριμνησία οὔτε τὸν ἑαυτὸ του μπορεῖ νὰ βλέπει. Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ βλέπει τίς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ πού ἔχουν στηθεῖ πρὶν ἀπὸ καιρὸ;

Γιατί ὁ ἐχθρὸς συνηθίζει νὰ μὴν κάνει πάντοτε φανερὸ πόλεμο, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος· γιατί, ἂν συνέβαινε αὐτὸ, δὲν θὰ πέφταμε εὐκόλα στίς παγίδες του πολλοί, ὥστε νὰ βρεθοῦν λίγοι ἐκείνοι πού θὰ σωθοῦν³, ὅπως λέγει ὁ Κύριος. Ὅταν ὅμως θελήσει νὰ ρίξει κάποιον στὰ μεγάλα, τὸν κάνει πρῶτα νὰ ἀμελεῖ τὰ μικρὰ καὶ ἀφανή· καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ μοιχεία, τὴ συχνὴ καὶ ἀκόλαστη θέα· καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ φόνο, τὸ μικρὸ θυμὸ· καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ σκοτὸς τῆς διάνοιας, τὴ μικρὴ ἀπασχόληση στὰ βιοτικά· καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴ πάλι, τὴ δῆθεν ἀνάγκη τοῦ σώματος. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος, ἐπειδὴ τὰ πάντα προγνωρίζει καὶ εἶναι ἡ σοφία τοῦ Πατέρα⁴, προλαβαίνοντας τίς πανουργίες τοῦ διαβόλου, προστάζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ κόβουν πρόωρα τίς ἀφορμές, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, νομίζοντας πῶς εἶναι εὐκολοσυγχώρητα τὰ μικρὰ, νὰ πέφτουμε ἐλεεινὰ στὰ φοβερὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα· καὶ λέγει· «ἔχει λεχθεῖ στοὺς ἀρχαίους», δηλαδή σ' ἐκείνους πού ζοῦσαν στὴν περίοδο τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, «τὰ ἐξῆς καὶ τὰ ἐξῆς· ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω»⁵, καὶ τὰ λοιπά.

Αὐτὸς λοιπὸν πού ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου ὀφείλει νὰ προσέχει τὴ διδασκαλία τοῦ Σωτήρα σ' αὐτὸν καὶ νὰ τὴν ἐκτελεῖ

4. Α' Κορ. 1, 24.

5. Ματθ. 5, 21. 22.

παγίδων τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἔχειν τὰς ἐντολὰς φιλοτιμίαν μᾶλλον καὶ εὐεργεσίαν μεγάλην, ὅτι μετὰ σοφίας μεγάλης δύναται σώζειν τὴν ψυχὴν. Θεοῦ δῶρα γὰρ εἰσιν αἱ ἐντολαί, καὶ εἰκότως « πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἄνωθέν ἐστι», φησὶν ὁ Ἄδελφός 5 θεός ὡς φησι καὶ ὁ Δαμασκηνός «ἐθου ἡμῖν ἀκαταίσχυντον πρέσβυν τὴν τεκοῦσάν σε, Χριστέ· ταύτης ταῖς ἐντεύξεσιν, ἵλεων νέμοις ἡμῖν πνεῦμα, μεταδοτικόν τε ἀγαθότητος, ἐκ Πατρὸς διὰ σοῦ προερχόμενον».

Ὁ γὰρ λαβὼν χάρισμα προσοχῆς τῶν θείων Γραφῶν, ὡς φασιν 10 οἱ Πατέρες, πᾶν ἀγαθὸν εὐρίσκει κεκρυμμένον ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς, ὡς φησὶν ὁ Κύριος «ὁ μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν», καὶ τὰ ἐξῆς, ἦτοι ἐν τῇ κατὰ Θεὸν σχολῇ καὶ ἀναγνώσει τῶν θείων Γραφῶν· ὅτι ἄλλο πρόσωπον δείκνυσι ἢ Γραφὴ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις, κἂν δοκοῦσι γινώσκειν, καὶ ἄλλο δείκνυσι τῷ 15 ἀφορίσαντι ἑαυτὸν εἰς τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, ἦτοι τὸ ἔχειν τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν, ἀντὶ ἀναπνοῆς, ἐν πᾶσι· κἂν κατὰ κόσμον ιδιότης ἦ καὶ ἀμαθὴς τὰ τῶν ἀνθρώπων μαθήματα, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Βασιλείος Ἄπλότητι δὲ μᾶλλον καὶ ταπεινώσει Θεὸς ἐμφανίζεται, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, καὶ οὐ κόποις ἢ καταργουμένη σοφία. Ἀποστρέφεται δὲ μᾶλλον ταύτην ὁ Θεός, εἰάν οὐκ ἔχη ταπεινώσιν. Κρείττων γὰρ ἐστὶ τις ιδιότης τῷ λόγῳ καὶ μὴ τῇ γνώσει, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ἐπειδὴ ἡ μὲν πνευματικὴ γνώσις χάρισμά ἐστι, ἡ δὲ τοῦ λόγου ἐπιστήμη, μᾶθημά ἐστιν ἀνθρώπινον, ὥσπερ τὰ λοιπὰ μαθήματα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐ συμβάλλεται τισὶ πρὸς σωτη- 25 ρίαν ψυχῆς καὶ δῆλον ἐκ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ δὲ ἀνάγνωσις πρὸς μνήμην τοῖς ἴσασι τὰ εἰρημμένα ἐκ τῆς πείρας, πρὸς δὲ μάθησιν τοῖς ἀπείροις γίνεται. Ὄταν, φησὶν ὁ Μέγας Βασιλείος, εὖρη ὁ Θεὸς καθαρὰν τὴν καρδίαν ἀπὸ πάντων τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ μαθημάτων, τότε ὡς πτυχεῖον ἄγραφον 30 γράφει τὰ ἑαυτοῦ δόγματα· τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μὴ ἀναγνώσῃ τις τὰ μὴ συμβάλλοντα πρὸς ἀρέσκειαν Θεοῦ. Ἀλλὰ κἂν ἀγνοῶν τοῦτο, ποτὲ ἀνέγνω, ἀγωνιζέτω ταχέως ἐξαλειῖψαι τὴν τούτου μνήμην διὰ πνευματικῆς ἀναγνώσεως θείων γραφῶν, καὶ μάλιστα τῶν συμβαλ-

στήν πράξη γιά νά γλυτώσει ἀπό τίς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ, καί νά θεωρεῖ τίς ἐντολές γενναιοδωρία μᾶλλον καί εὐεργεσία μεγάλη, γιατί μπορεῖ μέ μεγάλη σοφία νά σώζει τή ψυχή. Γιατί οἱ ἐντολές εἶναι δῶρα Θεοῦ, καί εἶναι φυσικό. «Κάθε δόση καλή καί κάθε δῶρο τέλειο προέρχεται ἀπό τόν οὐρανό»⁶, λέγει ὁ Ἀδελφόθεος. Ὅπως λέγει καί ὁ Δαμασκηνός: «ὄρισες γιά μᾶς, Χριστέ, ἀκαταίσχυνη πρέσβειρα τή μητέρα σου· μέ τίς προσευχές της εἶθε νά μᾶς δίνεις τὸ σπλαχνικό πνεῦμα πού μεταδίδει ἀγαθότητα καί προέρχεται ἀπό τόν Πατέρα μέ τή δική σου μεσολάβηση».

Αὐτός λοιπόν πού ἔλαβε τὸ χάρισμα νά προσέχει τίς θεῖες Γραφές, ὅπως λέγουν οἱ Πατέρες, βρίσκει κάθε ἀγαθὸ κρυμμένο σέ ὅλες τίς Γραφές, ὅπως λέγει ὁ Κύριος: «ἐκεῖνος πού διδάχθηκε τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καί τὰ λοιπὰ»⁷, δηλαδή τήν κατὰ Θεὸν ἀσχολία καί ἀνάγνωση τῶν θείων Γραφῶν. Γιατί ἄλλο πρόσωπο δείχνει ἢ Γραφή στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἔστω καί ἂν νομίζουν ὅτι γνωρίζουν, καί ἄλλο δείχνει σ' ἐκεῖνον πού ἀφιέρωσε τόν ἑαυτό του στήν ἀδιάκοπη προσευχή, δηλαδή τὸ νά ἔχει τήν ἐννοια τοῦ Θεοῦ ἀντι ἀναπνοῆς σέ ὅλα, ἔστω καί ἂν κατὰ κόσμο εἶναι ἄπειρος καί ἀμαθής στὰ μαθήματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὁ Θεὸς ὅμως, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἐμφανίζεται περισσότερο στήν ἀπλότητα καί ταπείνωση, καί ὄχι στοὺς κόπους ἢ στή σοφία πού καταργεῖται. Αὐτὴν ὅμως τήν ἀποστρέφεται περισσότερο ὁ Θεὸς, ἂν δὲν ἔχει ταπείνωση. Γιατί εἶναι προτιμότερος ἓνας ἄπειρος στό λόγον καί ὄχι στή γνώση⁸, κατὰ τόν Ἀπόστολο. Ἐπειδὴ ἡ πνευματικὴ γνώση εἶναι χάρισμα, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ λόγου εἶναι μάθημα ἀνθρώπινο, ὅπως τὰ ὑπόλοιπα μαθήματα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, καί δὲν συμβάλλει καθόλου στή σωτηρία τῆς ψυχῆς. Κι αὐτὸ εἶναι φανερό ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας.

Ἡ ἀνάγνωση ὅμως γίνεται γιά νά θυμοῦνται ὅσοι γνωρίζουν τὰ λεχθέντα ἀπὸ πείρα, καί γιά νά τὰ μάθουν ἐκεῖνοι πού δὲν τὰ ξέρουν. Ὅταν, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, βρεῖ ὁ Θεὸς καθαρὴ τήν καρδιά ἀπ' ὅλα τὰ κοσμικὰ πράγματα καί μαθήματα, τότε σάν σέ πίνακα ἀγραφο γράφει τὰ δικά του δόγματα. Καί τό λέγω αὐτό, γιά νά μὴ διαβάσει κανεὶς ἐκεῖνα πού δὲν εἶναι ἀρεστά στον Θεό. Ἀλλὰ καί ἂν ἀκόμη δὲν τὸ γνώριζε αὐτὸ καί τὸ διάβασε κάποτε, ὡς ἀγωνίζεται νά ἐξαλείψει γρήγορα τὴ μνήμη του μέ τήν πνευματικὴ ἀνάγνωση θείων γραφῶν

8. Β' Κορ. 11, 6.

λότων αὐτῶ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς κατὰ τὴν κατάστασιν, ἣν ἔφθασεν· εἰ μὲν πρακτικὸς ἔτι ὑπάρχει, ἐν τοῖς βίοις καὶ λόγοις τῶν Πατέρων· εἰ δὲ εἰς θεϊαν γνῶσιν ἢ χάρις ἀνήγαγεν αὐτόν, ἀναγινωσκέτω ἐν πάσαις ταῖς θεῖαις Γραφαῖς, ὡς δυνάμενον, κατὰ τὸν Ἀπόστο-
 5 λον, καθελεῖν πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκδικεῖν πᾶσαν παρακοὴν καὶ παράδασιν διὰ πράξεως καὶ ἀληθοῦς γνώσεως τῶν θείων ἐντολῶν τε καὶ δογμάτων τοῦ Χριστοῦ· ἔξωθεν δὲ τούτων μηδὲν ἀναγινώσκει. Τίς γὰρ χρεῖα τὸ λαβεῖν πνεῦμα ἀκάθαρτον ἀντὶ Πνεύματος ἀγίου; Διότι εἰς ὅποιον λόγον
 10 σχολάζει τις, τὸ τοῦ λόγου πνεῦμα ἔχειν βούλεται· εἰ καὶ οὐ φαίνεται αὐτῶ δυσχερὲς τὸ πρᾶγμα ὡς τοῖς ἐμπείροις.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΘΕΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

Εστω οὖν ἡ κατὰ Θεὸν ἀνάγνωσις, πρὸς τὸ μὴ ῥέμβεσθαι τὸν νοῦν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας. «Μισεῖ», φησὶν ὁ
 15 Σολομών, «ἡ ἤχος ἀσφαλείας», ὁ ἐχθρὸς δηλαδή, ὡς περὶ ὁ ρεμβασμὸς τῆς διανοίας, ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ ἁμαρτάνειν, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Ὁ δὲ θέλων τοῦτο φυγεῖν τελείως, ἐν τῇ κέλλῃ δεῖ τὰ πολλὰ σχολάζειν. Εἰ μὲν τῆς ἀκηδίας ὑπόσπονδός ἐστιν, ἐργαζέσθω μικρὸν, ὡς καὶ ὁ ἀπαθὴς καὶ γνωστικὸς πρὸς ὠφέλειαν ἄλλων καὶ βοήθειαν
 20 ἀσθενουσί τισιν, ὡς οἱ μεγάλοι τῶν Πατέρων ἐποίουν συγκαταβαίνοντες καὶ ἐξωμοιοῦντο τοῖς ἐμπαθέσι, ταπεινοφροσύνης χάριν, ὡς δυνάμενοι πανταχοῦ ἔχειν τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς καὶ εἰς τὴν ἐν Θεῷ θεωρίαν σχολάζειν, καὶ ἐν ἐργοχείρῳ καὶ ἐν ἀγορᾷ, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Βασιλεῖος, πρὸς τοὺς τελείους σφόδρα, ὡς καὶ ἐν πλήθει ὄχλου,
 25 φησὶν, ὡς μόνοι ἐν ἑαυτοῖς καὶ τῷ Θεῷ πάντοτέ εἰσιν.

Ὁ δὲ ταῦτα ἔτι μὴ ἔχων, ἀλλὰ τῇ ἀκηδίᾳ ἀποστάσιον βούλεται δοῦναι, πᾶσαν ὀμιλίαν ἀνθρώπων καὶ ὕπνον παρὰ τὸ δέον ὀφείλει ἀποβάλλειν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐᾶσαι ταύτην τῆξαι αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἕως οὗ ἀκηδιάσασα ἀναχωρήσῃ, βλέπουσα αὐτοῦ τὴν
 30 ὑπομονὴν ἐν διηνεκεῖ σχολῇ κατὰ Θεὸν καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει καὶ καθαρᾷ προσευχῇ. Πᾶς γὰρ πολέμιος, εἰ μὲν εἶδοι ἑαυτόν τι ἀνύσαι

καὶ μάλιστα ἐκείνων πού συμβάλλουν στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του σύμφωνα μὲ τὴν κατάστασι στὴν ὁποία ἔφθασε. Ἔτσι, ἂν εἶναι ἀκόμη πρακτικός, ἄς διαβάσει τοὺς βίους καὶ τοὺς λόγους τῶν πατέρων ἂν ὅμως ἢ χάρις τὸν ἀνύψωσεν στὴ θεία γνώση, ἄς διαβάσει ὅλες τὶς θεῖες Γραφές, ἐπειδὴ, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο, μπορεῖ νὰ γκρεμίσει κάθετι πού ὑψώνεται μὲ ὑπερηφάνεια ἐναντίον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ⁹ καὶ νὰ τιμωρεῖ κάθε παρακοή καὶ παράβασι μὲ τὴν πράξι καὶ τὴν ἀληθινὴ γνώση τῶν θείων ἐντολῶν καὶ δογματῶν τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ νὰ μὴ διαβάσει τίποτε ἄλλο. Γιατὶ ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ λάβει πνεῦμα ἀκάθαρτο ἀντὶ γιὰ Πνεῦμα ἅγιο; Καθόσον σὲ ὅποιον λόγο ἀφοσιώνεται κανεὶς, θέλει νὰ ἔχει καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου, ἂν καὶ δὲν φαίνεται σ' αὐτὸν δύσκολο τὸ πράγμα, ὅπως σ' ἐκείνους πού ἔχουν πείρα.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΘΕΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Η κατὰ Θεὸν ἀνάγνωσι λοιπὸν ἄς γίνεται γιὰ νὰ μὴ ρεμβάζει ὁ νοῦς, γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας. «Μισεῖ», λέγει ὁ Σολομών, «τὸν ἦχο τῆς ἀσφάλειας»¹, δηλαδὴ ὁ ἐχθρός, ὅπως ὁ ρεμβασμὸς τῆς διάνοιας εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Καὶ ἐκεῖνος πού θέλει νὰ τὸ ἀποφύγει αὐτὸ, πρέπει νὰ σχολάζει στὸ κελλί του τὸν περισσότερο καιρὸ. Ἄν ὅμως τὸν κατέχει ἡ ἀκηδία, ἄς ἐργάζεται λίγο, ὅπως καὶ ὁ ἀπαθὴς καὶ ὁ γνωστικός, γιὰ νὰ ὠφελεῖ ἄλλους καὶ νὰ βοηθεῖ κάποιους ἀσθενεῖς, ὅπως ἔκαμναν οἱ μεγάλοι Πατέρες δείχνοντας συγκατάβασι καὶ ἐξομοιούμενοι μὲ τοὺς ἐμπαθεῖς, ἀπὸ ταπεινοφροσύνη, ἐπειδὴ μπορούσαν παντοῦ νὰ ἔχουν τὸν Θεὸ μέσα τους καὶ νὰ ἀφοσιώνονται στὴν κατὰ Θεὸ θεωρία, καθὼς καὶ στὴν ἐργασία καὶ στὴν ἀγορὰ, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος γιὰ τοὺς πάρα πολὺ τέλειους, οἱ ὅποιοι καὶ ἀνάμεσα στὸ πολὺ πλῆθος, λέγει, εἶναι πάντοτε σὰν μόνοι μὲ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὸν Θεό.

Ἐκεῖνος ὅμως πού δὲν τὰ ἔχει ἀκόμη αὐτά, ἀλλὰ θέλει νὰ δώσει διαζύγιο στὴν ἀκηδία, ὀφείλει νὰ ἐκδιώξει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του κάθε ἐπαφή μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν ὑπερβολικὸ ὕπνο καὶ νὰ τὴν ἀφήσει νὰ λειώσῃ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ του, μέχρι πού ν' ἀτονήσῃ καὶ νὰ φύγει, βλέποντας τὴν ὑπομονὴ του στὴ συνεχὴ κατὰ Θεὸ ἀσχολία καὶ στὴν ἀνάγνωσι καὶ στὴν καθαρὴ προσευχή. Γιατὶ κάθε ἐχθρός, ἂν δεῖ

1. Παροιμ. 11, 15.

δυνάμενον, παραμένει πολεμῶν· εἰ δὲ μὴ γε, ἀναχωρεῖ ἢ τελείως ἢ πρὸς ὄραν. Διὰ τοῦτο ὀφείλει ὁ θέλων περιγενέσθαι τῶν πολεμίων, πᾶσαν ὑπομονὴν ἔχειν· «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται». «Δίκαιόν ἐστι», φησὶν ὁ Ἀπόστολος, διδόναι θλίψιν τοῖς λυποῦσιν 5 ἡμᾶς, ἡμῖν δὲ τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν».

Οὐκ ἔστι δὲ κακὸν οὐδὲ ἐν πράγματι γινόμενον κατὰ Θεὸν μετὰ ταπεινώσεως. Πλὴν διαφορὰς ἔχουσι τὰ πράγματα καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. Πᾶν οὖν εἴ τί ἐστι παρὰ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, ἐμπόδιον γίνεται τῷ θέλοντι σωθῆναι· ἤγουν πᾶν εἴ τι οὐ συμβάλλεται πρὸς 10 σωτηρίαν ψυχῆς, ἢ πρὸς σωματικὴν ζωὴν. Ἐπειδὴ οὐ τὰ βρώματα, ἀλλ' ἢ γαστρομαργία κακὴ, οὐδὲ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἢ προσπάθεια· οὐδὲ τὸ λέγειν, ἀλλ' ἢ ἀργολογία· οὐδὲ τὰ ἡδέα τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἢ ἀκρασία· οὐδὲ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἰδίους, ἀλλ' ἢ ἐκ ταύτης ἀργία πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ εὐαρέστησιν· οὐδὲ τὰ ἐνδύματα πρὸς τὸ σκεπα- 15 σθῆναι μόνον καὶ φεύγειν τὸ ψῦχος καὶ καύσωνα, ἀλλὰ τὰ περιττὰ καὶ πολύτμα· οὐδὲ αἱ οἰκίαι πρὸς τὸ φεύγειν μόνον μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ τοὺς ἐπιβούλους, θηρία τε καὶ ἀνθρώπους, ἀλλ' αἱ διώροφοι καὶ τριώροφοι, μεγάλαι τε καὶ πολυδάπανοι· οὐδὲ τὸ ἔχειν τι πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ μὴ εἰς ἀναγκαίαν χρῆσιν αὐτὸ ἔχειν· οὐδὲ τὸ δί- 20 βλους ἔχειν τοὺς λίαν ἀκτῆμονας κακόν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτά, διὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀνάγνωσιν· οὐδὲ τὸ ἔχειν φίλους, ἀλλὰ τοὺς μὴ πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς χρησίμως ἔχοντας· οὐδὲ γυνὴ κακόν, ἀλλ' ἢ πορνεία· οὐδὲ ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ἢ φιλαργυρία· οὐδὲ ὁ οἶνος, ἀλλ' ἢ μέθη· οὐδὲ ὁ φυσικὸς θυμὸς, ὁ δοθεὶς πρὸς τὸ κολάζειν τὴν ἁμαρ- 25 τίαν, ἀλλὰ τὸ χρήσασθαι τούτῳ κατὰ τῶν ὁμογενῶν ἀνθρώπων· οὐδὲ τὸ ἄρχειν, ἀλλ' ἢ φιλαρχία· οὐδὲ ἡ δόξα, ἀλλ' ἢ φολοδοξία καὶ ἡ χείρων ταύτης κενοδοξία· οὐδὲ τὸ ἀρετὴν κεκτηῆσθαι, ἀλλὰ τὸ οἶσθαι ἔχειν οὐδὲ ἡ γνῶσις, ἀλλὰ τὸ δοκεῖν εἶναι γνωστικόν καί, τὸ χεῖρον τούτου, τὸ τὴν ἰδίαν ἀγνωσίαν ἀγνοεῖν· οὐδὲ ἡ ἀληθινὴ γνῶ- 30 σις, ἀλλ' ἢ ψευδῶννμος οὐδὲ ὁ κόσμος κακός, ἀλλὰ τὰ πάθη· οὐδὲ ἡ φύσις, ἀλλὰ τὰ παρὰ φύσιν· οὐδὲ ἡ ὁμόνοια, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸ κακοποιῆσαι καὶ μὴ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς γινομένη· οὐδὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀλλ' ἢ τούτων παράχρησις· οὐ γάρ, ἵνα ἐπιθυμῶμεν ἂ μὴ

ὅτι μπορεῖ νὰ κατορθώσει κάτι, πολεμάει συνεχῶς· σὲ ἀντίθετη περίπτωση ἀναχωρεῖ ἢ τελείως ἢ προσωρινά. Γι' αὐτὸ ὀφείλει ὅποιος θέλει νὰ νικήσει τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἔχει κάθε ὑπομονή· «ὅποιος θὰ δείξει ὑπομονή ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»². «Εἶναι δίκαιο», λέγει ὁ Ἀπόστολος, «νὰ δίνει θλίψη σ' ἐκείνους ποὺ μᾶς θλίβουν, ἐνῶ σ' ἐμᾶς ποὺ θλιβόμαστε ἀνακούφιση»³.

Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα κακὸ πρᾶγμα ποὺ νὰ γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μὲ ταπείνωση. Πλὴν ὅμως διαφέρουν τὰ πρᾶγματα καὶ τὰ ἔργα. Κάθετι λοιπὸν ποὺ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἀνάγκη του, γίνεται ἐμπόδιο σ' ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σωθεῖ, δηλαδή κάθε πρᾶγμα ποὺ δὲν συμβάλλει στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς ἢ στὴ σωματικὴ ζωὴ. Καθόσον δὲν εἶναι τὰ φαγητά, ἀλλὰ ἡ γαστριμαργία κακὴ· ὄχι τὰ χρήματα, ἀλλ' ἡ ἀφοσίωση σ' αὐτὰ· οὔτε ὁ λόγος, ἀλλὰ ὁ ἀργὸς λόγος· οὔτε τὰ εὐχάριστα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἡ ἀκράτεια· οὔτε ἡ ἀγάπη στοὺς δικούς μας, ἀλλὰ ἡ ἀργία ποὺ προέρχεται ἀπ' αὐτὴν γιὰ τὴν εὐαρέστηση τοῦ Θεοῦ· οὔτε τὰ ἀπαραίτητα ἐνδύματα γιὰ νὰ σκεπασθοῦμε μόνο καὶ ν' ἀποφεύγουμε τὸ κρύο καὶ τὴ ζέστη, ἀλλὰ τὰ περιττὰ καὶ πολυτίμα· οὔτε τὰ σπίτια γιὰ ν' ἀποφεύγουμε μόνο μαζὶ μὲ τὰ προηγούμενα καὶ τοὺς ἐχθροὺς, τὰ ἄγρια ζῶα καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὰ διώροφα καὶ τριώροφα, τὰ μεγάλα καὶ πολυέξοδα· οὔτε τὸ νὰ ἔχει κανεὶς ἓνα πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν τὸ ἔχει γιὰ ἀναγκαῖα χρῆση· οὔτε τὸ νὰ ἔχουν βιβλία οἱ πολλοὶ ἀκτῆμονες εἶναι κακὸ, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν τὰ ἔχουν γιὰ τὴν κατὰ Θεὸ ἀνάγνωσι· οὔτε τὸ νὰ ἔχει φίλους, ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχει ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι χρήσιμοι στὴν ὠφέλεια τῆς ψυχῆς· οὔτε ἡ γυναῖκα εἶναι κακὸ, ἀλλ' ἡ πορνεία· οὔτε ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ἡ φιλαργυρία· οὔτε τὸ κρασί, ἀλλὰ ἡ μέθη· οὔτε ὁ φυσικὸς θυμὸς ποὺ δόθηκε γιὰ νὰ τιμωροῦμε τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ τὸ νὰ τὸν χρησιμοποιοῦμε ἐναντίον τῶν συνανθρώπων μας· οὔτε ἡ ἐξουσία, ἀλλὰ ἡ φιλαρχία· οὔτε ἡ δόξα, ἀλλὰ ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ χειρότερή της κενοδοξία· οὔτε ἡ ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ τὸ νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι τὴν ἔχει· οὔτε ἡ γνώση, ἀλλὰ τὸ νὰ νομίζει ὅτι εἶναι γνωστικὸς καὶ τὸ χειρότερο ἀπ' αὐτὸ, νὰ μὴ γνωρίζει τὴ δική του ἄγνοια· οὔτε ἡ ἀληθινὴ γνώση, ἀλλὰ ἡ ψευδώνυμη· οὔτε ὁ κόσμος εἶναι κακός, ἀλλὰ τὰ πάθη· οὔτε ἡ φύση, ἀλλὰ τὰ παρὰ φύση· οὔτε ἡ ὁμόνοια, ἀλλὰ ἐκείνη ποὺ γίνεται γιὰ νὰ πράξει τὸ κακὸ καὶ ὄχι γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς· οὔτε τὰ μέλη τοῦ σώματος,

3. Β' Θεσσ. 1, 6-7.

δεῖ, ἐγένετο ἡ ὄρασις, ἀλλ' ἵνα, ὁρῶντες τὰ κτίσματα, δοξάζωμεν ἐξ αὐτῶν τὸν Ποιητὴν, πρὸς τὸ ὀδεῦσαι καλῶς ἡμᾶς εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν· οὐδὲ αἱ ἀκοαὶ πρὸς τὸ ἐνωτίζεσθαι καταλαλιὰν καὶ μωρολογίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀκοῦσαι λόγον
 5 Θεοῦ καὶ πᾶσαν λαλιάν, ἣν ἀκούομεν παρ' ἀνθρώπων, πετεινῶν τε καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐκ τούτου δοξάσαι τὸν Ποιητὴν· οὐδὲ ἡ ὄσφρησις πρὸς τὸ ἐκθηλύνειν τὴν ψυχὴν καὶ λύειν τὸν τόνον αὐτῆς τῇ εὐοσμῷ, ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀναπνεῖν καὶ δέχεσθαι τὸν δεδωρημένον ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἀέρα καὶ δοξάζειν αὐτὸν ἔνεκα
 10 τούτου, οὐ χωρὶς, οὐδεὶς δύναται ζῆσαι σωματικῶς, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε κτῆνος

Καὶ θαυμάζω τὴν σοφίαν τοῦ εὐεργέτου, πῶς τὰ ἀναγκαιότερα πράγματα εὐκόλως πᾶσιν εὐρίσκονται, λέγω δὴ τὸν ἀέρα, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ καὶ τὴν γῆν· οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ δυνάμενα σω-
 15 σαι τὴν ψυχὴν, εὐκοπώτερα τῶν ἄλλων πραγμάτων ἐποίησε· τὰ δὲ ἀπώλειαν αὐτῇ προσφέροντα δυσκολώτερα· οἷον ἡ πενία, πλείονα σώζειν εἴωθε τὴν ψυχὴν, ὁ δὲ πλοῦτος ἐμπόδιον γίνεται τοῖς πολλοῖς καὶ τὴν μὲν ὁ τυχὼν εὐρίσκει, ὁ δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. Εἶτα τὴν ἀτιμίαν, τὴν ταπεινῶσιν, τὴν ὑπομονήν, τὴν ὑπακοήν, τὴν ὑποτα-
 20 γῆν, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν νηστείαν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὴν ἐκκοπήν τοῦ ἰδίου θελήματος, τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν, τὴν εὐχαριστίαν ἐν πᾶσι τούτοις, τοὺς πειρασμούς, τὰς ζημίας, τὴν στέρησιν τῶν ἀναγκαιῶν, τὴν ἀποχὴν τῶν ἡδέων, τὴν γυμνότητα, τὴν μακροθυμίαν καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ διὰ τὸν Θεὸν γινόμενα ἐπιτηδεύματα καὶ ἀνεμ-
 25 πόδιστά εἰσι καὶ οὐδεὶς ὑπὲρ τῶν τοιούτων μάχεται, ἀλλὰ μᾶλλον παραχωρεῖ τοῖς προαιρουμένοις ταῦτα ἔχειν, εἴτε ἐκουσίως, εἴτε ἀκουσίως ἐπερχομένων.

Τὰ δὲ πρὸς ἀπώλειαν συντείνοντα, δυσεύρετα· οἷον ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ἀκαταδεξία, ἡ ἐξουσία, τὸ ἄρχειν, ἡ ἀ-
 30 κρασία, ἡ πολυφαγία, ἡ πολυυπνία, τὸ ποιεῖν ἃ βούλεται, ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ σώματος, ὁ ἀνεπηρέαστος βίος, τὰ κέρδη, τὸ ἔχειν ὅσα ἐπιθυμεῖ, ἡ τῶν ἡδέων ἀπόλαυσις, τὸ ἔχειν ἐνδύματα καὶ σκεπάσματα πολλὰ καὶ πολύτιμα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑπὲρ ὧν πολὺς μὲν ὁ ἀγών, ὀλίγη δὲ ἡ εὕρεσις καὶ πρόσκαιρος ἡ ὠφέλεια· καὶ πολλὴ μὲν

ἀλλ' ἡ κακὴ χρῆσις αὐτῶν. Γιατὶ ἡ ὄρασις δὲν ἔγινε γιὰ νὰ ἐπιθυμοῦμε ὅσα δὲν πρέπει, ἀλλὰ νὰ βλέπουμε τὰ κτίσματα καὶ νὰ δοξάζουμε ἀπ' αὐτὰ τὸν Δημιουργό, ὥστε νὰ βαδίσουμε ὀρθὰ σὲ ὅ,τι συμφέρει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μας· οὔτε τὰ αὐτὰ γιὰ ν' ἀκούμε κακολογίες καὶ μωρολογίες, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀκούσουμε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ κάθε λαλιὰ πού ἀκούμε ἀπὸ ἀνθρώπους, πουλιὰ καὶ τὰ λοιπὰ, καὶ ἀπ' αὐτὸ νὰ δοξάσουμε τὸν Δημιουργό· οὔτε ἡ ὄσφρησις γιὰ νὰ χαλαρώνει τὴν ψυχὴ καὶ νὰ παραλύει τὴ δύναμὴ τῆς ἀπὸ τὴν εὐωδία, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀναπνέουμε καὶ νὰ δεχῶμαστε τὸν ἀέρα πού μᾶς δώρησε ὁ Θεὸς καὶ νὰ τὸν δοξάζουμε γι' αὐτὸ, γιατί χωρὶς ἀέρα δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσει σωματικὰ, οὔτε ἄνθρωπος οὔτε ζῷο.

Καὶ θαυμάζω τὴ σοφία τοῦ εὐεργέτη, πῶς τὰ πιὸ ἀναγκαῖα πράγματα βρίσκονται εὐκόλα σὲ ὅλους, καὶ ἐννοῶ τὸν ἀέρα, τὴ φωτιὰ, τὸ νερὸ καὶ τὸ χῶμα. Καὶ ὄχι μόνο αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα πού μποροῦν νὰ σώσουν τὴν ψυχὴ τὰ ἔκαμε εὐκολώτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα πράγματα, ἐνῶ ἐκεῖνα πού τὴν ὀδηγοῦν στὴν ἀπώλεια τὰ ἔκαμε δυσκολώτερα· ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ φτώχεια πιὸ πολὺ σώζει συνήθως τὴν ψυχὴ, ἐνῶ ὁ πλοῦτος γίνεται ἐμπόδιο στοὺς πολλούς· καὶ τὴ φτώχεια βέβαια τὴ βρίσκει ὁ κάθε τυχὼν ἄνθρωπος, ἐνῶ ὁ πλοῦτος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς. Ἐπειτα τὴν ἀτιμία, τὴν ταπείνωσις, τὴν ὑπομονή, τὴν ὑπακοή, τὴν ὑποταγή, τὴν ἐγκράτεια, τὴ νηστεία, τὴν ἀγρυπνία, τὴν ἀποκοπὴ τοῦ θελήματός μας, τὴ σωματικὴ ἀσθένεια, τὴν εὐχαριστία σὲ ὅλα αὐτὰ, τοὺς πειρασμούς, τὴς ζημίαις, τὴ στέρησις τῶν ἀναγκαίων, τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὰ εὐχάριστα, τὴ γύμνια, τὴ μακροθυμία· καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἔργα πού γίνονται γιὰ τὸν Θεό, καὶ ἀνεμπόδιστα εἶναι καὶ δὲν ἀγωνίζεται κανεὶς γι' αὐτὰ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιτρέπει ὁ αὐτοὺς πού τὰ θέλουν νὰ τὰ ἔχουν, εἴτε μὲ τὴ θέλησὴ τους ἔρχονται αὐτὰ, εἴτε χωρὶς τὴ θέλησὴ τους.

Ἐκεῖνα ὁμως πού συντελοῦν στὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς εἶναι δυσεύρετα, ὅπως ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ἀκαταδεξία, ἡ ἔξουσία, ἡ ἀρχή, ἡ ἀκράτεια, ἡ πολυφαγία, ἡ πολυυπνία, τὸ νὰ κάνει κανεὶς αὐτὰ πού θέλει, ἡ ὑγεία καὶ ἡ δύναμις τοῦ σώματος, ἡ ἀνεπηρέαστη ζωὴ, τὰ κέρδη, τὸ νὰ ἔχει ὅσα ἐπιθυμεῖ, ἡ ἀπόλαυσις τῶν εὐχάριστων πραγμάτων, τὸ νὰ ἔχει ἐνδύματα καὶ σκεπάσματα πολλὰ καὶ πολύτιμα, καὶ τὰ παρόμοια, γιὰ τὰ ὅποια εἶναι πολὺς ὁ ἀγώνας, ἀλλὰ μικρὴ ἡ ἀπόκτησις καὶ πρόσκαιρη ἡ ὠφέλεια· καὶ εἶναι μεγάλη βέβαια

ἢ θλίψις, ολίγη δὲ ἢ ἀπόλαυσις· διότι τοῖς ἔχουσιν αὐτὰ καὶ τοῖς μὴ ἔχουσιν αὐτά, ἀλλ' ἔχειν ἐπιθυμοῦσιν, πᾶσαν θλίψιν προξενοῦσι, καίπερ οὐκ ἔστι κακὸν οὐδέν, ἀλλ' ἢ τούτων παράχρησις, ὡς εἴρηται.

5 Οὐ γὰρ ἵνα κλέπτωμεν καὶ ἀρπάζωμεν καὶ χειρας ἐπ' ἀλλήλων ἐκτείνωμεν κακῶς ἐγένοντο ἡμῖν χειρες καὶ πόδες, ἀλλ' ἵνα ταύτας πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν κατὰ Θεὸν κτησώμεθα, εἰς τε ἐλεημοσύνην τοῖς πτωχοῖς οἱ ἀσθενέστεροι τὴν ψυχὴν πρὸς τελειότητα καὶ πρὸς
10 βοήθειαν τοῖς χρήζουσιν, οἱ δυνατώτεροι δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, διὰ τῆς ἀκτημοσύνης καὶ μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ Μαθητῶν, καὶ πρὸς τὸ δοξάζειν τὸν Θεὸν καὶ θαυμάζειν τὴν κεκρυμμένην αὐτοῦ σοφίαν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Καὶ πῶς αἱ χειρες αὐταὶ καὶ οἱ μικροὶ δάκτυλοι πρὸς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ ἐργασίαν, γραφὴν τε καὶ ἐπιτήδευμα εὐρίσκονται ἔτοιμοι τῇ τοῦ Θεοῦ προ-
15 νοίᾳ, ἐξ οὗ ἢ γνῶσις τῶν ἀναριθμητῶν τεχνῶν τε καὶ γραφῶν, σοφίας τε καὶ ἰαματικῶν φαρμάκων, γλωσσῶν τε καὶ γραμμῶν διαφόρων καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ προγεγονότα, γινόμενά τε καὶ γενησόμενα, δι' ἄκραν ἀγαθότητα ἡμῖν δεδώρηται καὶ αἰεὶ δίδονται πρὸς τὸ ζῆσαι σωματικῶς καὶ σωθῆναι ψυχικῶς, ἐὰν κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ
20 σκοπὸν χρησώμεθα πᾶσι τοῖς οὕσι, καὶ διὰ τούτων δοξάζωμεν αὐτὸν μετὰ πάσης εὐγνωμοσύνης. Εἰ δὲ μὴ γε ἐκπίπτομεν καὶ ἀπολύμεθα καὶ πάντα τὰ ὄντα πρὸς θλίψιν ἡμῖν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι γίνονται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πρὸς κόλασιν αἰώνιον, ὡς προεἴρηται.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ ΑΛΗΘΟΥΣ

25 **Ο** μὲν, χάριτι Θεοῦ, λαθὼν χάρισμα διακρίσεως, ἐκ πολλῆς ταπεινοφροσύνης ὀφείλει πάση δυνάμει φυλάττειν τὸ χάρισμα τοῦτο, εἰς τὸ μηδόλως ἀδιακρίτως τι ποιεῖν, ἵνα μὴ ἐν γνώσει ἐξ ἀμελείας πταίων μείζονα τὴν κατάκρισιν ἐμποιῇ ἑαυτῷ. Ὁ δὲ μὴ λαθὼν τὸ χάρισμα τοῦτο, ἔτι ὀφείλει μηδόλως νόημα στήσαι, ἢ λόγον ἢ
30 ἔργον, ἐκτὸς ἐρωτήσεως, πίστεώς τε θεδαίας καὶ προσευχῆς καθαρᾶς, ὧν χωρὶς εἰς διάκρισιν ἀψευδῶς ἀνελθεῖν οὐ δύναται. Αὕτη μὲν γὰρ γεννᾶται ἐκ ταπεινοφροσύνης, γεννᾶ δὲ τῷ ἔχοντι αὐτὴν

ἢ θλίψη, ἀλλὰ λιγοστή ἢ ἀπόλαυση, γιατί σ' ἐκείνους πού τὰ ἔχουν καί σ' ἐκείνους πού δέν τὰ ἔχουν, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦν νά τὰ ἀποκτήσουν, προξενοῦν κάθε θλίψη, ἄν καί βέβαια κανένα δέν εἶναι κακό, ἀλλὰ ἡ κακή χρησὴ τους, ὅπως ἔχει λεχθεῖ.

Πράγματι δηλαδή δέν μᾶς δόθηκαν τὰ χέρια καί τὰ πόδια γιά νά κλέβουμε καί νά ἀρπάζουμε καί νά ἀπλώνουμε τὰ χέρια μέ κακό σκοπό ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ νά τὰ ἔχουμε γιά κάθε κατὰ Θεόν ἔργο· οἱ πιό ἀσθενεῖς στήν ψυχὴ γιά ἐλεημοσύνη στοὺς φτωχοὺς γιά δική τους τελειότητα καί γιά βοήθεια σέ ὅσους ἔχουν ἀνάγκη, καί οἱ πιό δυνατοὶ στήν ψυχὴ καί τὸ σῶμα μέ τὴν ἀκτημοσύνη καί τὴν μίμηση τοῦ Χριστοῦ καί τῶν ἁγίων του μαθητῶν γιά νά δοξάζουν τὸν Θεὸ καί νά θαυμάζουν τὴν κρυμμένη σοφία του στὰ μέλη μας. Καί νά θαυμάζουν πῶς τὰ χέρια αὐτὰ καί τὰ μικρὰ δάκτυλα εἶναι μέ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἔτοιμα γιά κάθε δεξιότητα καί ἐργασία, γραφὴ καί ἔργο, πρᾶγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται ἡ γνώση τῶν ἀναρίθμητων τεχνῶν καί γραφῶν, τῆς σοφίας καί τῶν θεραπευτικῶν φαρμάκων, τῶν γλωσσῶν καί τῶν διαφόρων γραμμάτων. Καί γενικά ὅλα ὅσα ἔχουν ἤδη γίνει καί γίνονται καί θὰ γίνουν ἀπὸ ἄκρα ἀγαθότητα μᾶς ἔχουν δωρηθεῖ καί μᾶς δίνονται πάντοτε γιά νά ζήσουμε σωματικά καί νά σωθοῦμε ψυχικά, ἄν τὰ χρησιμοποιοῦμε ὅλα σύμφωνα μέ τὸν κατὰ Θεὸν σκοπό, καί μ' αὐτὰ τὸν δοξάζουμε μέ ὅλη μας τὴν εὐγνωμοσύνη. Σέ ἀντίθετη περίπτωση πέφτουμε καί χανόμαστε καί ὅλα τὰ πρᾶγματα μᾶς προκαλοῦν θλίψη στήν παρούσα ζωὴ, ἀλλὰ καί γιά κόλαση αἰώνια στὴ μέλλουσα, ὅπως ἔχει λεχθεῖ προηγουμένως.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΗΘΙΝΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ

Εκείνος πού μέ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης ἀπὸ τὴν πολλή του ταπεινοφροσύνη, ὀφείλει μέ ὅλη του τὴ δύναμη νά φυλάγει τὸ χάρισμα αὐτό, ὥστε νά μὴν κάνει ἐντελῶς τίποτε χωρὶς διάκριση, γιά νά μὴν κάνει μεγαλύτερη τὴν καταδίκη γιά τὸν ἑαυτὸ του ἁμαρτάνοντας ἐν γνώσει του ἀπὸ ἀμέλεια. Ἐκείνος ὅμως πού δέν ἔλαβε ἀκόμη τὸ χάρισμα αὐτό, ὀφείλει νά μὴ στήσει κανένα νόημα ἢ λόγο ἢ ἔργο, χωρὶς ἐρώτηση καί σταθερὴ πίστη καί καθαρὴ προσευχή, χωρὶς τὰ ὁποῖα δέν μπορεῖ νά φθάσει ἀληθινὰ στὴ διάκριση. Γιατί ἡ διάκριση γεννιέται ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη καί γεννάει σ' αὐτὸν

διόρασιν, ὡς φασὶ Μωυσῆς τε καὶ ὁ τῆς Κλίμακος, ἵνα ὁ ἔχων προβλέπῃ τὰ κεκρυμμένα τοῦ ἐχθροῦ μηχανήματα καὶ ἐκκόπτῃ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν πρὸ καιροῦ, κατὰ τὸν Δαβίδ· «καὶ ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου». Σημεῖα δὲ τῆς μὲν διακρίσεως τὸ ἀψεύστως γινώσκειν τὰ καλὰ καὶ τὰ ἐναντία· ἔπειτα καὶ τὸ θεῖον βούλημα εἰδέναι ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτηδεύμασι· τῆς δὲ διοράσεως, τὸ γινώσκειν τὰ τε ἴδια παιίσματα, πρὶν εἰς τὸ ἔργον φθάσῃ, καὶ τὰ κατὰ κλοπὴν γινόμενα ὑπὸ τῶν δαυμόνων· ἔπειτα καὶ τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς κτίσμασιν. Ἔχει μὲν καὶ ἡ τούτων μήτηρ ταπεινώσεις σημεῖον, ὡς προεῖρηται περὶ ἑαυτῆς, γινώσκεται δὲ ἐκ τούτου· εἰ μὲν γὰρ ἐστὶ ταπεινόφρων, ὀφείλει πᾶσαν ἀρετὴν ἔχειν καὶ ὡς μείζονα χρεωστῶν, ὑπὸ κάτω πάσης κτίσεως εἶναι ἐν ἀληθείᾳ πιστεύειν· εἰ δὲ μὴ οὕτως διάκειται, αὐτὸ τοῦτο πληροφορία ἐστίν, ὅτι χείρων πάσης τῆς κτίσεως ὑπάρχει, κἂν ἰσάγγελον πολιτείαν δοκῇ ἔχειν. Ἐπεὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν ἄγγελος οὐκ ἠδύνατο μετὰ τοσαύτας ἀρετὰς καὶ σοφίαν ἀρέσαι τῷ Ποιητῇ, ταπεινώσεως δίχα.

Τί λοιπὸν ἔχειν εἰπεῖν ὁ οἰόμενος εἶναι ἄγγελος, ἐκτὸς ταπεινώσεως τῆς πάντων τῶν ὄντων καὶ ἐσομένων ἀγαθῶν αἰτίας, ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ διάκρισις ἢ φωτίζουσα τὰ πέρατα, ἧς χωρὶς, πάντα εἰσι ζοφώδη; Φῶς γὰρ ἐστὶ καὶ λέγεται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸ παντός λόγου καὶ ἐπιτηδεύματος χρῆζομεν τούτου τοῦ φωτός, ἵνα τὰ λοιπὰ ὁρῶντες θαυμάζωμεν. Θαυμάζωμεν δὲ καὶ τὸν Θεὸν πῶς ἐν τῇ πρώτῃ καὶ κυρία τῶν ἡμερῶν πρῶτον τὸ φῶς ἐποίησεν, ἵνα μὴ τὰ γινόμενα μετὰ τοῦτο ἀθεώρητα μένωσιν ὡς οὐκ ὄντα, φησὶν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ.

Φῶς μὲν, ὡς προεῖρηται, ὑπάρχει ἢ διάκρισις, ἀναγκαιοτέρα δὲ πάντων τῶν χαρισμάτων ἐστὶν ἢ ἐκ ταύτης γεννηθεῖσα διόρασις. Τί γὰρ ἀναγκαιοτέρον τοῦ βλέπειν τινὰ τὰς κλοπὰς τῶν δαυμόνων καὶ φυλάττειν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ συνεργούσης τῆς χάριτος; Ἀναγκαιοτέρα δὲ πάλιν πασῶν τῶν ἐργασιῶν ἢ καθαρότης τῆς συνειδήσεως, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ ὁ ἀγιασμός τοῦ σώματος, οὐ χωρὶς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος.

1. Ψαλμ. 5, 39.

2. Γεν. 1, 3.

πού τὴν ἔχει τὴ διόραση, ὅπως λέγουν ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὥστε, αὐτὸς πού τὴν ἔχει, νὰ προβλέπει τοὺς κρυφοὺς δόλους τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ξεριζώνει τὶς ἀφορμὲς τοὺς πρόωρα, σύμφωνα μὲ τὸν Δαβίδ· «καὶ εἶδαν τὰ μάτια μου στοὺς ἐχθροὺς μου»¹.

Σημάδια τῆς διακρίσεως εἶναι τὸ νὰ γνωρίζει κανεὶς ἀληθινὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ, κι ἔπειτα νὰ γνωρίζει καὶ τὸ θεῖο θέλημα σὲ ὅλα τὰ ἔργα. Σημάδια πάλι τῆς διόρασης εἶναι τὸ νὰ γνωρίζει καὶ τὰ δικὰ του σφάλματα πρὶν γίνουν πράξι καὶ αὐτὰ πού γίνονται ἀπὸ ἑξαπάτηση τῶν δαιμόνων. Ἐπειτα νὰ γνωρίζει καὶ τὰ κρυμμένα μυστήρια σὶς θεῖες Γραφές καὶ στὰ αἰσθητὰ κτίσματα. Ἐχει βέβαια καὶ ἡ μητέρα αὐτῶν ταπείνωση σημάδι, ὅπως ἔχει λεχθεῖ προηγουμένως γι' αὐτήν, καὶ γνωρίζεται ἀπ' αὐτὸ. Γιατί, ἂν εἶναι κανεὶς ταπεινόφρων, ὀφείλει νὰ ἔχει καθε ἀρετὴ καὶ σὰν νὰ χρωστάει περισσότερα νὰ πιστεύει ἀληθινὰ ὅτι εἶναι κατώτερος ἀπ' ὅλη τὴν κτίση. Ἄν ὅμως δὲν ἔχει αὐτὴ τὴ διάθεση, αὐτὸ τὸ ἴδιο λέγει ὅτι εἶναι χειρότερος ἀπ' ὅλη τὴν κτίση, ἔστω καὶ ἂν φαίνεται πῶς ἡ συμπεριφορὰ εἶναι ὅμοια μὲ ἀγγέλου. Γιατὶ ὁ ἀληθινὸς ἄγγελος δὲν μποροῦσε ὕστερα ἀπὸ τόσες ἀρετὲς καὶ σοφία ν' ἀρέσει στὸν Δημιουργὸ χωρὶς ταπείνωση.

Τί λοιπὸν μπορεῖ νὰ πεῖ αὐτὸς πού νομίζει ὅτι εἶναι ἄγγελος χωρὶς ταπείνωση, πού εἶναι ἡ αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν πού ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρξουν στὸ μέλλον, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ διακρίση πού φωτίζει τὰ πέρατα, χωρὶς τὴν ὁποία ὅλα εἶναι σκοτεινὰ; Γιατὶ εἶναι καὶ λέγεται φῶς, καὶ γι' αὐτὸ χρειάζομαστε τὸ φῶς αὐτὸ πρὶν ἀπὸ καθε λόγο καὶ ἔργο, γιὰ νὰ βλέπουμε τὰ ὑπόλοιπα καὶ νὰ θαυμάζουμε. Καὶ θαυμάζουμε τὸν Θεὸ, πῶς τὴν πρώτη καὶ σπουδαιότερη ἡμέρα ἔκαμε πρῶτα τὸ φῶς², γιὰ νὰ μὴ μένουν, λέγει ὁ Δαμασκηνός, σκοτεινὰ ὅσα γίνονταν ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχαν.

Ἡ διακρίση λοιπὸν, ὅπως λέχθηκε παραπάνω, εἶναι φῶς, πὶὸ ἀναγκαία ὅμως ἀπ' ὅλα τὰ χαρίσματα εἶναι ἡ διόραση πού γεννήθηκε ἀπ' αὐτήν. Γιατὶ τί εἶναι πὶὸ ἀναγκαῖο ἀπὸ τὸ νὰ βλέπει κανεὶς τὶς ἀπάτες τῶν δαιμόνων καὶ νὰ προστατεύει τὴν ψυχὴ του μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος; Καὶ πὶὸ ἀναγκαῖα πάλι ἀπ' ὅλες τὶς ἐργασίες εἶναι ἡ καθαρότητα τῆς συνείδησης, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ ὁ ἁγιασμὸς τοῦ σώματος, χωρὶς τὸν ὁποῖο κανεὶς δὲν θὰ δεῖ τὸν Κύριον³, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος.

3. Ἐβρ. 12, 14.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΑΠΟΓΙΝΩΣΚΕΙΝ
ΕΙ ΚΑΙ ΠΟΛΛΑ ΠΤΑΙΕΙ ΤΙΣ

Πλὴν οὐ δεῖ ἀπογινώσκειν ἡμᾶς, μὴ ὄντας ὡς δεῖ εἶναι. Κακὸν
μὲν ὅτι ἡμαρτες, ἄνθρωπε. Τί δὲ τὸν Θεὸν ἀδικεῖς καὶ ἔχεις
5 αὐτὸν ἐξ ἀγνωσίας ἀδύνατον; Μὴ γὰρ τὸ σῶσαί σου τὴν ψυχὴν ἀ-
δυνατεῖ ὁ τοσοῦτον κόσμον, ὃν ὄρας, διὰ σέ πεπονηκώς; Εἰ δὲ λέγεις,
ὅτι μᾶλλον καὶ τοῦτο κατάκρισίς μου ἐστίν, ὥσπερ καὶ ἡ αὐτοῦ συγ-
κατάβασις, μετανόησον, καὶ δέχεταιί σου τὴν μετάνοιαν, ὡς τοῦ
ἀσώτου καὶ τῆς πόρνης. Εἰ δὲ οὐδὲ τοῦτο δύνασαι, ἀλλ' ἐκ συνηθεί-
10 ας πταίεις εἰς ἅπερ κἂν μὴ βούλεσαι, ἔχε ταπεινώσιν ὡς ὁ τελώνης,
καὶ ἀρκεῖ σοι εἰς σωτηρίαν. Ὁ γὰρ ἀμετανοήτως ἁμαρτάνων καὶ μὴ
ἀπογινώσκων, ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ κἄτω πάσης κτίσεως ἑαυτὸν ἔχει καὶ
οὐ τολμᾷ κατακρίναι ἢ μέμψασθαί τινα ἄνθρωπον. Ἀλλὰ μᾶλλον
θαυμάζει τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ εὐγνώμων πρὸς τὸν εὐ-
15 εργέτην εὐρίσκειται, καὶ ἄλλα πολλὰ καλὰ ἔχειν δύναται. Καὶ εἰ τῷ
διαδόλῳ εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ὑπόκειται, ἀλλ' οὖν πάλιν διὰ τὸν φόβον
τοῦ Θεοῦ παρακούει τὸν ἐχθρόν, εἰς τὸ ἀπογινώσκειν ὠθοῦντα αὐ-
τόν, καὶ ἐκ τούτου μέρος τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἔχων εὐγνωμοσύνην, εὐχα-
ριστίαν, ὑπομονήν, φόβον Θεοῦ, τὸ μὴ κρίνειν, ἵνα μὴ κριθῆ, ἅτινα
20 ἀναγκαῖά εἰσι πάνυ, ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος περὶ τῆς γεέννης, ὅτι
σχεδὸν εὐεργετεῖ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅτι διὰ
ταύτης μὲν πολλοὶ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσέρχονται, διὰ δὲ τῆς βασιλεί-
ας ὀλίγοι, ἀλλὰ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ· ἡ μὲν διώκει τῷ
φόβῳ, ἡ δὲ ἀγκαλίζεται, καὶ δι' ἀμφοτέρων σωζόμεθα, χάριτι Χρι-
25 στοῦ.

Ὡσπερ γὰρ οἱ πολεμούμενοι ὑπὸ πολλῶν παθῶν ψυχικῶν καὶ
σωματικῶν, ἂν ὑπομένωσι καὶ οὔτε παραδίδουσι τὸ αὐτεξούσιον ἐξ
ἀμελείας, οὔτε ἀπογινώσκουσι, στεφανοῦνται· οὕτω καὶ ὁ εὐρὼν ἀ-
πάθειαν μετὰ ἀδείας καὶ κουφισμοῦ, ἐκπίπτει ταχέως, ἂν μὴ ὁμο-
30 λογῆ τὰς χάριτας αἰεὶ ἐν τῷ μηδόλως τινὰ κατακρίναι. Εἰ δὲ τοῦτο
τολμήσειεν, ἐμφαίνων, ὅτι ἰδίᾳ δυνάμει τὸν πλοῦτον ἑαυτῷ περιε-
ποίησατο, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος καὶ ὡς μέγαν κίνδυνον ἔχει ὁ

ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΕΛΠΙΖΕΤΑΙ ΚΑΝΕΙΣ
ΕΣΤΩ ΚΑΙ ΑΝ ΑΜΑΡΤΑΝΕΙ ΠΟΛΥ

Ομως δὲν πρέπει νὰ ἀπελπιζόμεστε ὅταν δὲν εἶμαστε τέτοιοι πού πρέπει νὰ εἶμαστε. Εἶναι βέβαια κακό, ἄνθρωπε, ὅτι ἀ-μάρτη-σες. Γιατί ὅμως ἀδικεῖς τὸν Θεὸ καὶ τὸν θεωρεῖς ἀπὸ ἄγνοια ἀδύνατο; Μήπως δηλαδή ἀδυνατεῖ νὰ σώσει τὴν ψυχὴ σου αὐτὸς πού γιὰ σένα ἔκαμε τὸν τόσο μεγάλο κόσμο πού βλέπεις; Ἄν ὅμως λέγεις, Μᾶλλον καὶ αὐτὸ εἶναι καταδίκη μου, ὅπως καὶ ἡ συγκατάβασή του, μετανόη-σε καὶ θὰ δεχθεῖ τὴ μετάνοιά σου, ὅπως τοῦ ἀσώτου¹ καὶ τῆς πόρνης². Καὶ ἂν οὔτε αὐτὸ δὲν μπορεῖς, ἀλλὰ ἀπὸ συνήθεια ἀμαρτάνεις σ' αὐτὰ πού δὲν θέλεις, νὰ ἔχεις ταπείνωση ὅπως ὁ τελώνης³, καὶ σοῦ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ σωτηρία. Γιατί, ὅποιος ἀμαρτάνει χωρὶς μετάνοια καὶ δὲν ἀπελπίζεται, ἀναγκαστικὰ θέτει τὸν ἑαυτὸ του κάτω ἀπ' ὅλη τὴν κτίση καὶ δὲν τολμᾷ νὰ κατακρίνει ἢ νὰ κατηγορήσει κανέναν ἄνθρωπο. Ἄλλὰ μᾶλλον θαυμάζει τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι εὐγνώ-μων πρὸς τὸν εὐεργέτη καὶ μπορεῖ νὰ ἔχει πολλὰ ἄλλα καλά. Καὶ ἂν καὶ εἶναι ὑποταγμένος στὸ διάβολο γιὰ νὰ ἀμαρτάνει, ἐν τούτοις πάλι ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ παρακούει τὸν ἐχθρὸ πού τὸν ὠθεῖ στὴν ἀπό-γνωση, καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ ἀνήκει στὸ μέρος τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔχει εὐγνωμοσύνη, εὐχαριστία, ὑπομονή, φόβο Θεοῦ, τὸ νὰ μὴν κρίνει γιὰ νὰ μὴν κριθεῖ, τὰ ὅποια εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαῖα. Ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὴ γέεννα, ὅτι σχεδὸν μᾶς εὐεργετεῖ καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, γιατί μ' αὐτὴν πολλοὶ εἰσέρχονται στὴ βασιλεία, ἐνῶ μὲ τὴ βασιλεία λίγοι, ἀλλὰ μὲ τὴ φιλαν-θρωπία τοῦ Θεοῦ ἡ πρώτη μᾶς διώχνει μὲ τὸ φόβο, ἐνῶ ἡ ἄλλη μᾶς ἀγκαλιάζει, καὶ σωζόμεστε καὶ μὲ τὰ δύο μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Ὅπως δηλαδή αὐτοὶ πού πολεμοῦνται ἀπὸ πολλὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ πάθη στεφανώνονται, ἂν δείχνουν ὑπομονή καὶ δὲν παρα-δίνουν τὸ αὐτεξούσιό τους ἀπὸ ἀμέλεια οὔτε ἀπελπίζονται, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού βρῆκε τὴν ἀπάθεια μὲ ἀσφάλεια καὶ ἀνακούφιση πέφτει γρήγορα, ἂν δὲν δείχνει εὐγνωμοσύνη πάντοτε μὲ τὸ νὰ μὴν κατακρί-νει κανέναν. Ἄν ὅμως τὸ τολμήσει αὐτὸ, ἀποδεικνύει ὅτι μὲ τὴ δική του δύναμη ἀπέκτησε αὐτὸν τὸν πλοῦτο, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος. Καὶ ὅπως ἀντιμετωπίζει μεγάλο κίνδυνο ἐκεῖνος πού εἶναι ἀκόμη ἐμπαθῆς

3. Λουκᾶ 18, 13.

ἐμπαθῆς ἔτι καὶ ἄμοιρος φωτισμοῦ γνώσεως, ἂν ἄρχῃ τινῶν, φησὶν ὁ Δαμασκηνός οὕτω καὶ ὁ λαβὼν ἀπάθειαν παρὰ Θεοῦ καὶ πνευματικὴν γνώσιν, ἂν μὴ καὶ ἄλλας ὠφελήσῃ ψυχάς.

Οὐδὲν γὰρ ἄλλο συμφέρει τῷ ἀσθενεῖ, ὡς ἡ φυγὴ εἰς τὴν ἡσυχίαν· οὐδὲ τῷ ἐμπαθεῖ καὶ ἀγνώστῳ, ὡς ἡ ἐν αὐτῇ ὑποταγὴ· οὐδὲ κρεῖττον τοῦ γνῶναι τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν· οὐδὲ χειρὸν τοῦ ταῦτα ἀγνοεῖν· οὐδὲ οὕτω μισητὸν ἄλλο πάθος, ὡς ἡ ὑπερηφανία· οὐδὲ καταγέλωτος ἄξιον, ὡς ἡ φιλαργυρία· αὕτη ρίζα πάντων τῶν κακῶν· διότι τὰ ἐκ τοῦ μετάλλου τῆς γῆς μετὰ πολλοῦ κόπου χρήματα ἀνύσαντες ἄνθρωποι, εἰς τὴν γῆν πάλιν ἀργὰ τιθέασιν. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Κύριος «μὴ θησαυρίζετε ἐπὶ τῆς γῆς», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν «ὅπου ὁ θησαυρὸς ὑμῶν ἐστίν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν». Ὁ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς, ἐν οἷς χρονίζει, τῷ πόθῳ ἔλκεται ὑπὸ τῆς συνηθείας, εἴτε εἰς τὰ γήινα πράγματα, εἴτε εἰς τὰ πάθη, εἴτε εἰς τὰ οὐράνια καὶ αἰώνια ἀγαθὰ. Ἡ συνηθία δὲ χρονίζουσα, φύσεως ἰσχὴν λαμβάνειν πέφυκε, φησὶν ὁ Μέγας Βασιλείος. Ὅταν δὲ ἀσθενῇ τις, τότε μάλιστα ὀφείλει προσέχειν τῆς συνειδήσεως τῷ μαρτυρίῳ, ἵνα ἐκ πάσης κατακρίσεως ἐλευθερώσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, μήπως τὸ τέλος φθάσῃ τῆς ζωῆς καὶ μέλλει μεταμελεῖσθαι ἀνόνητα καὶ θρηνεῖν αἰώνια.

Ὁ τοίνυν μὴ δυνάμενος ὑπὲρ Χριστοῦ αἰσθητὸν θάνατον ὑπομεῖναι ὡς ἐκεῖνος, κἂν τὸν κατὰ προαίρεσιν ὑπομένειν δεῖ νοητῶς. Καὶ ἔσται μάρτυς κατὰ συνείδησιν, ἐν τῷ μὴ ὑποταγῆναι τοῖς πολεμοῦσιν αὐτὸν δαίμοσιν ἢ θελήμασιν, ἀλλὰ νικᾶν αὐτούς, ὥσπερ οἱ ἅγιοι Μάρτυρες καὶ οἱ ὅσιοι Πατέρες· ὅτι οἱ μὲν αἰσθητῶς, οἱ δὲ νοητῶς ἐμαρτύρησαν. Μικρὸν τοίνυν διασθείς, περιεγένετό τις τοῦ ἐχθροῦ· ἢ, μικρὸν ἀμελήσας καὶ σκοτισθείς, ἀπώλετο.

ΣΥΝΤΟΜΙΑ ΠΡΟΣ ΚΤΗΣΙΝ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΑΠΟΧΗΝ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ

30 **Ο**ὐδὲν οὕτω, φησὶν ὁ Μέγας Βασιλείος, σκοτίζειν τὴν διάνοιαν πέφυκεν, ὡς ἡ πονηρία, οὐδὲ φωτίζειν τὸν νοῦν, ὡς ἡ ἀνάγνω-

καὶ στερεῖται τὸ φωτισμὸ τῆς γνώσης, ἂν ἐξουσιάζει κάποιους, λέγει ὁ Δαμασκηνός, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀπάθεια καὶ πνευματικὴ γνώση, ἂν δὲν ὠφελήσῃ καὶ ἄλλες ψυχές. Γιατὶ τίποτε ἄλλο δὲν συμφέρει στὸν ἀσθενή, ὅσο ἢ φυγὴ στὴν ἡσυχία, καὶ τίποτε σ' ἐκείνον ποὺ εἶναι ἐμπαθὴς καὶ δὲν ἔχει γνώση, ὅσο ἢ κατὰ τὴν ἡσυχία ὑποταγή. Οὔτε καὶ εἶναι τίποτε καλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς τὴ δική του ἀσθένεια καὶ ἀγνοία, οὔτε χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ τὰ ἀγνοεῖ αὐτὰ. Οὔτε ἄλλο πάθος εἶναι τόσο μισητὸ ὅσο ἢ ὑπερηφάνεια, οὔτε καταγέλαστο ὅσο ἢ φιλαργυρία, ἢ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν⁴, γιατί τὰ χρήματα, ποὺ μὲ πολὺ κόπο κέρδισαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ μέταλλο τῆς γῆς, τὰ τοποθετοῦν πάλι νεκρὰ στὴ γῆ. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος: «μὴ συγκεντρώνετε θησαυροὺς ἐπάνω στὴ γῆ»⁵, καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ πάλι: «ὅπου εἶναι ὁ θησαυρὸς σας, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ ἡ καρδιά σας»⁶. Γιατὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου μὲ πόθο ἔλκεται ἀπὸ τὴ συνήθεια σ' ἐκεῖνα ποὺ ξοδεύει πολὺν καιρὸ, εἴτε στὰ γήινα πράγματα εἴτε στὰ πάθη εἴτε στὰ οὐράνια καὶ αἰώνια ἀγαθὰ. Ἡ συνήθεια ὅμως, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅταν διαρκεῖ πολὺ λαμβάνει δύναμη φύσης. Καὶ ὅταν ἀσθενεῖ κανεὶς, τότε κυρίως ὀφείλει νὰ προσέχει στὴ μαρτυρία τῆς συνείδησης, γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ψυχὴ σου ἀπὸ κάθε καταδίκη, μήπως φθάσῃ τὸ τέλος τῆς ζωῆς, καὶ πρόκειται νὰ μετανοεῖ ἀνώφελα καὶ νὰ θρηνεῖ αἰώνια.

Ὅποιος λοιπὸν δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστῇ γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ τὸν αἰσθητὸ θάνατο ὅπως ἐκεῖνος, τουλάχιστον πρέπει νὰ ὑπομένῃ νοητὰ τὸν κατὰ προαίρεση. Καὶ θὰ εἶναι μάρτυρας κατὰ συνείδηση μὲ τὸ νὰ μὴν ὑποταχθεῖ στὰ θελήματα, ἢ στοὺς δαίμονες ποὺ τὸν πολεμοῦν, ἀλλὰ νὰ τοὺς νικάει, ὅπως οἱ ἅγιοι μάρτυρες καὶ οἱ ὅσοι Πατέρες: γιατί οἱ πρῶτοι μαρτύρησαν αἰσθητὰ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νοητὰ. Μὲ τὸ νὰ διᾶσῃ λοιπὸν κανεὶς λίγο τὸν ἑαυτό του, νίκησε τὸν ἐχθρό, ἢ μὲ τὸ νὰ τὸν ἀμελήσῃ λίγο καὶ νὰ σκοτισθεῖ, χάθηκε.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΑΠΟΚΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ

Τίποτε δὲν σκοτίζει τόσο τὴ διάνοια, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅσο ἢ πονηρία, οὔτε καὶ φωτίζει τόσο τὸ νοῦ, ὅσο ἢ ἀνάγνωσις

6. Ματθ. 6, 21.

σις ἐν ἡσυχίᾳ· οὐδὲ πρὸς σύντομον πόνον ψυχῆς, ὡς ἡ τοῦ θανάτου
 ἔννοια πέφυκεν· οὐδὲ ἀφανῆς ἀπώλεια, ὡς ἡ οἴησις καὶ ἡ αὐταρέ-
 σκεια· οὐδὲ πρόξενος ἀποστροφῆς Θεοῦ καὶ παιδεύσεως τοῦ ἀν-
 θρώπου, ὡς ὁ γογγυσμός· οὐδὲ εὐκόλος εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, ὡς ἡ σύγ-
 5 χυσις καὶ ἡ πολυλογία· οὐδὲ σύντομον πρᾶγμα πρὸς κτῆσιν ἀρε-
 τῆς, ὡς ἡ μόνωσις καὶ ἡ σύννοια· οὐδὲ πρὸς εὐγνωμοσύνην καὶ εὐ-
 χαριστίαν, ὡς ἡ μελέτη τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν καὶ τῶν ἡμετέρων
 κακῶν· οὐδὲ πρὸς αὔξησιν τῶν εὐεργεσιῶν, ὡς αἱ τούτων εὐφημίαι·
 οὐδὲ σωτηρίαν ἀκούσιον προσφέρειν εἴωθεν, ὡς οἱ πειρασμοί· οὐδὲ
 10 σύντομος ὁδὸς πρὸς τὸν Χριστόν, ἧτοι πρὸς τὴν ἀπάθειαν καὶ τὴν
 σοφίαν τοῦ Πνεύματος, ὡς ἡ ὁδὸς ἡ βασιλικὴ ἢ ἀπέχουσα τῶν ὑπερ-
 βολῶν καὶ ἐλλείψεων ἐν πᾶσιν· οὐδὲ ἄλλη ἀρετὴ δύναται καταλα-
 βεῖν τὸ θεῖον θέλημα, ὡς ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ τὸ καταλιπεῖν πᾶν
 νόημα καὶ θέλημα ἴδιον· οὐδὲ συνεργὸς εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ὡς ἡ
 15 καθαρὰ προσευχὴ· οὐδὲ ἐμπόδιον πρὸς κτῆσιν ἀρετῶν, ὡς ὁ περι-
 σπασμός καὶ μετεωρισμός τῆς διανοίας, κἂν λίαν μικρὸς ᾖ.

Ὅσην γὰρ καθαρότητα ἔχει τις, τοσοῦτον φαίνεται πταίειν
 πολλὰ ἐκ τοῦ βλέπειν· καὶ ὅσον πολλὰ πταίει, σκοτίζεται, κἂν φαί-
 νηται ἔχων καθαρότητα. Καὶ πάλιν· ὅσην γνῶσιν ἔχει, τοσοῦτον
 20 φαίνεται ἄγνωστος καὶ ὅσον ἀγνοεῖ τις τὴν ἑαυτοῦ ἀγνωσίαν καὶ
 τὴν ἐκ μέρους πνευματικὴν γνῶσιν, τοσοῦτον δοκεῖ γνωστικός εἶ-
 ναι· καὶ ὅσον ὑπομένει τὰς θλίψεις ὁ ἀθλητής, τοσοῦτον νικήσει τὸν
 ἐχθρόν· καὶ ὅσον ἀγωνίζεται τις ποιῆσαι τι ἀγαθὸν μίαν ἡμέραν,
 τοσοῦτον χρεωστεῖ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, φησὶν ὁ
 25 ἅγιος Μάρκος ἂν αὐτοῦ ἦ ἡ δύναμις καὶ ἡ προθυμία δηλαδὴ· εἰ δὲ
 χάρις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ἡ χάρις, ἐδύνατο, τί
 καύχημα ἔχει ὁ τοιοῦτος; ὅτι οἶεται τι ποιεῖν ἀγαθὸν ἀφ' ἑαυτοῦ
 δύνασθαι, καὶ τοὺς μὴ δυναμένους κατακρίνων ἀδίκως· Ὁ γὰρ τὸν
 πλησίον τι ἀπαιτῶν, ἑαυτοῦ μᾶλλον ὀφείλει ἀπαιτεῖν δικαιότερον.
 30 Ὡσπερ γὰρ οὖν οἱ ἁμαρτάνοντες ὀφείλουσιν, ὡς παροργίσαντες
 τὸν Θεόν, οὕτω καὶ οἱ σκεπασθέντες ὑπὸ τῆς χάριτος αὐτοῦ διὰ τὴν
 ἀσθένειαν αὐτῶν καὶ ἐτοιμότητα πρὸς ἀπόγνωσιν, ὀφείλουσι τρέ-

στήν ἡσυχία. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο σύντομο πρὸς τὸν πόνο τῆς ψυχῆς, ὅσο εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου· οὔτε ἀφανῆς προκοπή, ὅσο ἡ αὐτοκατηγορία καὶ ἡ ἀποκοπή τῶν θελημάτων μας· οὔτε ἀφανῆς ἀπώλεια, ὅσο ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ αὐταρέσκεια. Οὔτε τίποτε ἄλλο προξενεῖ τόσο τὴν ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν παιδεία τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο ὁ γογγυσμός· οὔτε ἀποτελεῖ εὐκολία στήν ἁμαρτία, ὅσο ἡ σύγχυση καὶ ἡ πολυλογία. Οὔτε εἶναι τίποτε ἄλλοι τόσο σύντομο πράγμα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, ὅσο ἡ ἀπομόνωση καὶ ἡ περίσκεψη· οὔτε γιὰ τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ εὐχαριστία, ὅσο ἡ μελέτη τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δικῶν μας κακῶν· οὔτε γιὰ τὴν αὔξηση τῶν εὐεργεσιῶν, ὅσο οἱ ἐπαινοί τους. Οὔτε τίποτε ἄλλο προσφέρει συνήθως σωτηρία ἀκούσια, ὅσο οἱ πειρασμοί· οὔτε εἶναι τόσο σύντομος δρόμος πρὸς τὸν Χριστὸ, δηλαδή πρὸς τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ σοφία τοῦ Πνεύματος, ὅσο ἡ βασιλικὴ ὁδὸς πού ἀπέχει σὲ ὅλα ἀπὸ τὶς ὑπερβολές καὶ τὶς ἐλλείψεις. Οὔτε ἄλλη ἀρετὴ μπορεῖ νὰ συλλάβει τὸ θεῖο θέλημα, ὅσο ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἐγκατάλειψη κάθε νοήματος καὶ προσωπικοῦ θελήματος. Οὔτε ὑπάρχει βοηθὸς σὲ κάθε ἀγαθὸ ἔργο, ὅσο ἡ καθαρὴ προσευχή· οὔτε ἐμπόδιο στήν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, ὅσο ἡ προσκόλλησις στὰ βιοτικὰ καὶ ἡ ὑπεροψία τοῦ νοῦ, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πάρα πολὺ μικρὴ.

“Ὅση καθαρὸτητα δηλαδή ἔχει κανεὶς, τόσο φαίνεται ὅτι ἁμαρτάνει πολὺ ἐπειδὴ βλέπει· καὶ ὅσο πολὺ ἁμαρτάνει, σκοτίζεται, ἔστω καὶ ἂν φαίνεται ὅτι ἔχει καθαρὸτητα. Καὶ πάλι· ὅση γνώση ἔχει, τόσο φαίνεται ὅτι δὲν γνωρίζει. Καὶ ὅσο δὲν γνωρίζει κανεὶς τὴ δική του ἄγνοια καὶ τὴ μερικὴ πνευματικὴ του γνώση, τόσο νομίζει ὅτι κατέχει τὴ γνώση. Καὶ ὅσο ὑπομένει τὶς θλίψεις ὁ ἀθλητῆς, τόσο θὰ νικήσει τὸν ἐχθρό. Καὶ ὅσο ἀγωνίζεται κανεὶς νὰ κάνει κάτι καλὸ μία ἡμέρα, τόσο χρωστάει ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς του, λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος· ἂν δηλαδή δική του εἶναι ἡ δύναμη καὶ ἡ προθυμία. “Ἄν ὅμως ἡ χάρη εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ γι’ αὐτό, ὅταν ἦρθε ἡ χάρη, μπορούσε, ποιοὶ εἶναι τὸ καύχημα αὐτοῦ; Γιατί πιστεύει ὅτι μπορεῖ νὰ κάνει ἀπὸ μόνος του κάτι καλὸ καὶ κατακρίνει ἄδικα ἐκείνους πού δὲν μποροῦν. Γιατί ἐκεῖνος πού ἀπαιτεῖ κάτι ἀπὸ τὸν πλησίον του, εἶναι δικαιότερο νὰ τὸ ἀπαιτεῖ μᾶλλον ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. “Ὅπως δηλαδή ὀφείλουν νὰ τρέμουν οἱ ἁμαρτωλοί, ἐπειδὴ παρόργισαν τὸν Θεό, ἔτσι καὶ αὐτοὶ πού σκεπάσθηκαν ἀπὸ τὴ χάρη του γιὰ τὴν ἀσθένειά τους καὶ τὴν ἐτοιμό-

μειν μᾶλλον, ὡς πολλὰ χρεωστοῦντες. Καὶ ὥσπερ μέγας ἐστὶ κρημνὸς ἢ ἄγνοια τῶν Γραφῶν, φησὶν ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος, οὕτω μείζον ἐστὶ κακὸν ἢ ἐν γνώσει παράβασις, καὶ μείζων ἐστὶν ἢ εὐεργεσία τῆς ψυχῆς διὰ λόγου ἢ τῆς προσευχῆς.

5 Καὶ ὅταν ὑπομείνη τις τὸν πλησίον, ἵνα μὴ θλίβηται ὁ ἀδικῶν αὐτόν, ἀλλ' ὅπως ἀναπαύσῃ αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐν τῷ καιρῷ τῆς ταραχῆς αὐτοῦ, φησὶν ὁ ἅγιος Δωρόθεος, ποιῶν ἔλεος μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, βασιτάζων αὐτοῦ τὸ βάρος καὶ εὐχεται ὑπὲρ αὐτοῦ ποθῶν αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν, καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶν ἀγαθόν, σωματικόν τε καὶ
10 ψυχικόν. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ καθαρὰ ἀνεξικακία, ἡ καθαίρουσα τὴν ψυχὴν καὶ ἀνάγουσα αὐτὴν πρὸς Θεόν. Ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου, κρείττων ἐστὶ πάσης ἐργασίας καὶ ἀρετῆς οὐδὲ γὰρ μείζον καὶ τελειότερον τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης ἐν ἀρεταῖς. Σημεῖον δὲ ταύτης οὐ μόνον τὸ μὴ ἔχειν τι πρᾶγμα, ὅπερ ἄλλος δέεται, ἀλλὰ καὶ
15 τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπομένειν μετὰ χαρᾶς, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, καὶ ταῦτα ὡς χρέος λογίζεσθαι καὶ εἰκότως. Χρεωστεῖ γὰρ οὐ μόνον τὸν πλησίον μέχρι θανάτου φιλεῖν, διὰ τὸ τῆς φύσεως δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέριτιμον αἷμα τοῦ ἐντειλαμένου Χριστοῦ

20 Μὴ γίνου φίλαντος, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος, καὶ ἔση φιλόθεος μὴ γίνου αὐτάρεσκος, καὶ ἔση φιλάδελφος· αὕτη μὲν οὖν ἐκ τῆς ἐλπίδος γίνεται. Ἐλπίς δὲ ἐστὶ τὸ ἀδιστακτῶς πιστεύειν ἐκ πάσης διανοίας, ὅτι πάντως τεύξεται τοῦ ἐλπίζομένου. Καὶ αὕτη πάλιν ἐκ τῆς θεδαΐας πίστεως γεννᾶται, ὅτι τὸ μηδόλως φροντίδα ποιεῖν τινα
25 περὶ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἢ θανάτου, ἀλλὰ πᾶσαν μέριμναν εἰς τὸν Θεὸν εἶσαι, ὡς προεΐρηται, περὶ τοῦ θέλοντος τυχεῖν τῆς ἀπαθείας τῶν σημείων, ὧν ἡ πίστις θεμέλιον ὑπάρχει ἢν ὁ ἔχων λογίζεσθαι ὀφείλει, ὅτι, ὥσπερ τὰ πάντα ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ ἡμᾶς μετὰ πάντων, ἐκ μὴ ὄντων, δι' ἄκραν ἀγαθότητα, οὕτω πάντως καὶ τὴν ψυ-
30 χὴν καὶ τὸ σῶμα οἰκονομῆσαι ἔχει, ὡς οἶδεν αὐτός.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΚΤΑΤΑΙ ΤΙΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΗ ΠΙΣΤΙΝ

Πλὴν ὁ ταύτης ποθῶν τὴν κτῆσιν (ἣτις ἐστὶ θεμέλιον πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ θύρα τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ καὶ νίκη ἀκό-

1. Ἰω. 15, 12

2. Α' Πέτρ. 5, 7.

τητα πρὸς ἀπόγνωση ὀφείλουν νὰ τρέμουν περισσότερο, ἐπειδὴ χρωστοῦν πολλά. Καὶ ὅπως εἶναι μεγάλος γκρεμὸς ἢ ἄγνοια τῶν Γραφῶν, λέγει ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος, ἔτσι μεγαλύτερο κακὸ εἶναι ἢ ἐν γνώσει παράβαση, καὶ μεγαλύτερη εὐεργεσία τῆς ψυχῆς εἶναι ἐκείνη ποῦ γίνεται μὲ λόγῳ ἢ προσευχῇ.

Καὶ ὅταν ὑπομένει κανεὶς τὸν πλησίον γιὰ νὰ μὴ νιώθει θλίψη ἐκεῖνος ποῦ τὸν ἀδικεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀναπαύσει τὸ θέλημά του στὸν καιρὸ τῆς ταραχῆς του, λέγει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, ἐλεώντας τον μὲ τὴν ψυχὴ του, βαστάζει τὸ βάρος του καὶ προσεύχεται γι' αὐτόν, ποθώντας τὴ σωτηρία του καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀγαθὸ, σωματικὸ καὶ ψυχικὸ. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ καθαρὴ ἀνεξικακία ποῦ καθαρίζει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἀνεβάζει στὸν Θεό. Γιατί ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἐργασία καὶ ἀρετὴ, καὶ οὔτε ὑπάρχει μεγαλύτερο καὶ τελειότερο πράγμα μέσα στὶς ἀρετὲς ἀπὸ τὴν ἀγάπη στὸν πλησίον. Καὶ γνώρισμα αὐτῆς τῆς ἀγάπης εἶναι ὄχι μόνον τὸ νὰ μὴν ἔχει ἕνα πράγμα, ποῦ ἄλλος τὸ χρειάζεται, ἀλλὰ καὶ τὸ θάνατό του νὰ ὑπομένει μὲ χαρὰ¹, κατὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, καὶ αὐτὰ νὰ τὰ λογαριάζει σὰν χρέος. Καὶ εἶναι φυσικὸ. Γιατί ἔχει χρέος ὄχι μόνον ν' ἀγαπᾷ τὸν πλησίον μέχρι θανάτου γιὰ τὸ δίκαιο τῆς φύσης, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ τιμιότατο αἷμα, ποῦ χύθηκε γιὰ μᾶς, τοῦ Χριστοῦ, ποῦ ἔδωσε τὴν ἐντολή.

Νὰ μὴ γίνεσαι φίλαυτος, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος, καὶ θὰ εἶσαι φιλόθεος· νὰ μὴ γίνεται αὐτάρεσκος, καὶ θὰ εἶσαι φιλάδελφος. Αὐτὴ βέβαια ἡ ἀγάπη προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐλπίδα. Καὶ ἐλπίδα εἶναι νὰ πιστεύει κανεὶς ἀδύστακτα μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ, ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ἐπιτύχει αὐτὸ ποῦ ἐλπίζει. Καὶ αὐτὴ πάλι γεννιέται ἀπὸ τὴ βέβαιη πίστη, τὸ νὰ μὴ φροντίζει κανεὶς καθόλου γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατό του, ἀλλὰ ν' ἀναθέσει κάθε μέριμνα στὸν Θεό², ὅπως λέχθηκε προηγουμένως, ὁποῖος θέλει νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀπάθεια μὲ τὰ σημάδια, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ πίστη εἶναι τὸ θεμέλιο. Ἐκεῖνος ποῦ ἔχει αὐτὴ τὴν πίστη ὀφείλει νὰ σκέπτεται ὅτι, ὅπως ὁ Θεὸς ἔκαμε τὰ πάντα καὶ μαζὶ μὲ ὅλα ἔκαμε καὶ μᾶς ἀπὸ τὸ μηδὲν ἀπὸ ἀκρα ἀγαθότητα, ἔτσι θὰ οἰκονομήσει ὅπωςδήποτε καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μας, ὅπως γνωρίζει αὐτός.

ΓΙΑ ΤΟ ΠΩΣ ΑΠΟΚΤΑ ΚΑΝΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΙΝΗ ΠΙΣΤΗ

Οποιος ὅμως ποθεῖ τὴν ἀπόκτηση τῆς πίστεως (ἢ ὁποῖα εἶναι θεμέλιο ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ θύρα τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ καὶ

πωτος τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀναγκαιοτέρα πάσης ἀρετῆς καὶ πτερὰ τῆς
 προσευχῆς καὶ ἐνοίησις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ψυχῇ), χρεωστεῖ ὑπομένειν
 πᾶσαν δοκιμὴν, ἣν μέλλει δοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν
 πολλῶν καὶ ποικίλων λογισμῶν, ὧν οὐδεὶς δύναται κατανοεῖν, μήτε
 5 λέγειν τι περὶ τούτων ἢ εὐρεῖν, εἰ μὴ ὁ εὐρετῆς τῆς κακίας διάβολος.
 Ἀλλὰ θαρσεῖτω ὁ τοιοῦτος, ὅτι, ἂν περιγένηται τῶν ἐπερχομένων
 αὐτῷ πειρασμῶν μετὰ βίας πολλῆς καὶ κατέχη τὸν νοῦν αὐτοῦ, τοῦ
 μὴ ἐνδοῦναι τοῖς λογισμοῖς τοῖς φυομένοις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ,
 νικῆσαι ἔχει ἐφάπαξ πάντα τὰ πάθη· ὅτι οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ νικήσας,
 10 ἀλλ' ὁ ἐν αὐτῷ παραγενόμενος Χριστὸς διὰ τῆς πίστεως. Περὶ τῶν
 τοιούτων φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι «ὁ ἔχων πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως»,
 καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἀλλὰ κἂν ὁ λογισμὸς ἀσθενήσας ἐνδῶση, μὴ δειλιάση, μηδὲ
 ἀπογινώσκη, μηδὲ τῆς ἰδίας ψυχῆς ἐπιγράφη τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ
 15 ἀρχεκάκου, ἀλλὰ μεθ' ὑπομονῆς τὴν κατὰ δύναμιν ἐργασίαν τῶν
 ἀρετῶν καὶ φυλακὴν τῶν ἐντολῶν ἐπιμελῶς ποιῶν, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ
 σχολῇ κατὰ Θεόν, ἐκ πάντων τῶν ἐκουσίως λογιζομένων, ἵνα, πᾶ-
 σαν μηχανὴν καὶ φαντασίαν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν κινήσας ὁ
 ἐχθρὸς καὶ μὴ εὐρῶν αὐτὸν φροντίδα ποιῶντα τοῖς γινομένοις ὑπ'
 20 αὐτοῦ παιγνίοις καὶ σχήμασι, σὺν πᾶσι τοῖς νοήμασιν, οἷς κατα-
 πτήσσων δῆθεν, ὡς ἀληθῶς δεικνύων τὰ ψεύδους μεστὰ παίγνια,
 ἀκηδιάσας ἀναχωρῇ. Καὶ λαβὼν πείραν ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν τοῦ
 Χριστοῦ τῆς τοῦ ἐχθροῦ ἀσθενείας, οὐκέτι ὑπ' οὐδενὸς αὐτοῦ μηχαν-
 ήματος θροεῖται, ἀλλὰ μετὰ χαρᾶς πᾶν, εἴ τι θέλει καὶ βούλεται κα-
 25 τὰ Θεόν, ἀκωλύτως ποιεῖ, τῇ πίστει κραταιούμενος καὶ βοηθούμε-
 νος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς ὃν πεπίστευκεν, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος φησί·
 «πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι». Διότι οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ πολεμῶν
 τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ὁ μερμινῶν περὶ αὐτοῦ Θεὸς διὰ τῆς πίστεως, φη-
 σὶν ὁ Προφήτης «τὸν ὑψιστον ἔθου καταφυγὴν σου», καὶ τὰ ἐξῆς.

30 Οὐκέτι γὰρ ὁ τοιοῦτος ὅλως περὶ τινος φροντίδα ποιεῖ, γινώ-
 σκων, ὅτι «ἵππος ἐτομιάζεται εἰς πόλεμον, παρὰ δὲ Θεῷ ἡ σωτηρία
 αὐτοῦ», φησὶν ὁ Σολομών. Καὶ διὰ ταύτης πάντων κατατολμᾷ, ὡς
 φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· κτῆσαι πίστιν ἐν σεαυτῷ, ἵνα καταπατήσῃς
 τοὺς ἐχθρούς σου. Οὐδὲ γὰρ ὡς αὐτεξούσιος διάγει, ἀλλ' ὡς κτῆνος

νίκη ἄκοπη τῶν ἐχθρῶν καί πῶ ἀναγκαία ἀπὸ κάθε ἀρετῆ καὶ φτερὰ τῆς προσευχῆς καὶ ἐγκατοίκηση τοῦ Θεοῦ στὴν ψυχὴ), ὀφείλει νὰ ὑπομένει κάθε δοκιμασία, πὺν πρόκειται νὰ ὑποστῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς πολλοὺς καὶ ποικίλους λογισμοὺς, τοὺς ὁποίους δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς, οὔτε νὰ λέγῃ κάτι γι' αὐτοὺς ἢ νὰ βρεῖ, παρὰ μόνον ὁ ἐφευρέτης τῆς κακίας διάβολος. Ἀλλὰ ἄς ἔχει θάρρος ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος, γιατί, ἂν νικήσῃ τοὺς πειρασμοὺς πὺν μὲ πολλὴ βία ἐπέρχονται σ' αὐτὸν καὶ συγκρατεῖ τὸ νοῦ του νὰ μὴ ὑποχωρεῖ στοὺς λογισμοὺς πὺν φυτρῶνουν στὴν καρδιά του, μπορεῖ νὰ νικήσῃ μὰ γιὰ πάντα ὅλα τὰ πάθη. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸς πὺν νίκησε, ἀλλὰ ὁ Χριστὸς πὺν ἦρθε μέσα του μὲ τὴν πίστη. Γι' αὐτοὺς λέγει ὁ Κύριος, «ὁποῖος ἔχει πίστη σὰν τὸν κόκκο τοῦ σιναπιοῦ»¹, καὶ τὰ λοιπά.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὁ λογισμὸς ἐξασθενήσῃ καὶ ἐνδώσῃ, νὰ μὴ δειλιάσῃ, οὔτε νὰ ἀπελπίζεται, οὔτε νὰ ἀποδίδῃ στὴ δική του ψυχὴ τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν ἀρχέκακο, ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται μὲ ὑπομονὴ καὶ κατὰ δύναμη τὶς ἀρετὲς καὶ νὰ τηρεῖ μὲ ἐπιμέλεια τὶς ἐντολές, μὲ ἡσυχία καὶ ἀφοσίωση κατὰ Θεόν, ἀποφεύγοντας ὅλους τοὺς ἐκούσιους λογισμοὺς, ὥστε ὁ ἐχθρὸς, ἀφοῦ κινήσῃ κάθε τέχνασμα καὶ φαντασία, νύχτα καὶ ἡμέρα, καὶ δὲν βρεῖ νὰ φροντίζει γιὰ τὰ παιχνίδια πὺν γίνονται ἀπ' αὐτὸν καὶ τὰ σχήματα μαζί μὲ ὅλα τὰ νοήματα, μὲ τὰ ὁποῖα τὸν φοβίζει δῆθεν, ἀποδεικνύοντας σὰν ἀληθινὰ τὰ ἐντελῶς ψεύτικα παιχνίδια, νὰ ἀδιαφορήσῃ καὶ νὰ φύγῃ. Καὶ ὅταν ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ γνωρίσῃ τὴν ἀδυναμία τοῦ ἐχθροῦ, δὲν ταράσσεται πῶ ἀπὸ κανένα τέχνασμα του, ἀλλὰ μὲ χαρὰ καὶ ἀνεμπόδιστα κάνει κάθετι πὺν θέλει καὶ ἀποφασίζει σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐνσχυόμενος μὲ τὴν πίστη καὶ βοηθοῦμενος ἀπὸ τὸν Θεό, στὸν ὁποῖο πίστεψε, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει· «ὅλα εἶναι δυνατὰ γι' αὐτὸν πὺν πιστεύει»². Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸς πὺν πολεμεῖ τὸν ἐχθρό, ἀλλὰ ὁ Θεὸς πὺν φροντίζει γι' αὐτὸν μὲ τὴν πίστη, λέγει ὁ προφήτης· «τὸν ὕψιστο ἔχεις καταφύγιό σου»³, καὶ τὰ λοιπά.

Γιατὶ αὐτὸς δὲν φροντίζει πῶ καθόλου γιὰ κανένα πράγμα, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι τὸ ἱπικὸ ἐτοιμάζεται γιὰ πόλεμο, ἀλλὰ ἡ σωτηρία του ἔρχεται ἀπὸ τὸν Θεό⁴, λέγει ὁ Σολομών, καὶ μέσω αὐτῆς τολμᾷ τὰ πάντα, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ· Ἀπόκτησε πίστη μέσα σου, γιὰ νὰ καταπατήσεις τοὺς ἐχθροὺς σου. Γιατὶ δὲν ζεῖ σὰν αὐτεξούσιος

3. Ψαλμ. 90, 9.

4. Παροιμ. 21, 31.

ἀγόμενος τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ὡς φησιν ὁ Προφήτης· «κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί, κἀγὼ διὰ παντός μετὰ σου». Βούλει με, φησίν, ἀναπαῦσαι διὰ τῆς σῆς γνώσεως, οὐκ ἀντιλέγω· θέλεις πάλιν, ταπεινώσεως χάριν, πειρασμούς παραχωρεῖν με ἔχειν, ὡσαύτως εἰμι μετὰ 5 σου· οὐκ ἔχω τι ποιῆσαι ὄλως ἀπ' ἐμαντοῦ Ἐκτός σου γὰρ οὐκ ἐγενόμην ἐκ μὴ ὄντος, οὐδὲ ζῆσαι ἢ σωθῆναι δύναμαι. Εἴ τι βούλει τὸ σὸν πλάσμα ποιήσον. Πιστεύω δὲ ὅτι, ἀγαθὸς ὢν, ἀγαθὰ μοι οἰκονομῆσαι ἔχεις, κἂν πρὸς τὸ συμφέρον οὐ γινώσκω ταῦτα· ἀλλ' οὔτε ἄξιός εἰμι τοῦ γνῶναι, οὐδὲ αἰτοῦμαι τοῦ μαθεῖν, ἵνα ἄνεσιν ἔχω· 10 ἴσως οὐ συμφέρει μοι. Οὐδὲ κουφισμόν πολέμου τινὸς παρακαλέσαι τολμῶ, εἰ καὶ ἀσθενῶ καὶ ἐν πᾶσι καταπονοῦμαι, ὅτι οὐ γινώσκω ποῖον συμφέρει.

Σὺ οἶδας πάντα, καὶ ὡς οἶδας ποιήσον· μόνον μὴ ἀστοχήσω, εἴ τι κἂν γένηται· ἀλλὰ κἂν θέλω, κἂν μὴ θέλω, σῶσόν με. Καὶ τοῦτο, 15 εἰ ἀρεστόν σοί ἐστιν. Ἐγὼ τοίνυν πρᾶγμα οὐκ ἔχω ἐνώπιόν σου εἶμι, ὡς ἄψυχός τις· τὴν ψυχὴν μου εἰς τὰς ἀχράντους σου χεῖρας παρατίθημι ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Σὺ μὲν πάντα δύνασαι καὶ πάντα γινώσκεις καὶ πᾶν ἀγαθὸν πᾶσι θέλεις, καὶ ποθεῖς αἰετὴν σωτηρίαν μου. Καὶ δῆλον ἐκ πασῶν τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησας καὶ ποιεῖς αἰεὶ μεθ' ἡμῶν κατὰ χάριν, φανερῶς καὶ ἀφανῶς, ὧν 20 ἴσμεν καὶ καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπὲρ νοῦν συγκαταβάσεώς σου πρὸς ἡμᾶς, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ δὲ τίς εἰμι, ὅτι τολμῶ ἀναγγέλλειν σοι, καρδιογνώστα; Ἄλλ' ἵνα ἐμαντῶ γνωρίσω, καὶ τοῖς ἐχθροῖς ὅτι πρὸς σὲ καταφεύγων τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας 25 μου, ταῦτα λέγω. Ἴδου γὰρ ἔγνων ὑπὸ τῆς χάριτός σου, ὅτι Θεός μου εἶ σύ, καὶ οὐκ ὅτι πολλὰ τολμῶ λέγειν, ἀλλὰ νοῦν μόνον ἀργόν, κωφόν τε καὶ ἄλαλον παραστήσαι σοι βούλομαι. Οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις σου τὸ πᾶν ἐργάζεται. Οὐ γὰρ οἶδα ἐμαντόν ποτε ἀγαθὸν τοιαῦτα, ἀλλὰ πλήθη κακῶν αἰεὶ ὑπὲρ ὧν τὸ δουλικὸν σχῆμα προσ- 30 πίπτων σοι δεικνύω, ὅτι μετανοεῖν με ἠξίωσας καὶ ὅτι δοῦλός σου εἰμι καὶ υἱὸς τῆς παιδείας σου.

Ἄλλὰ μὴ ἐάσης με, Κύριέ μου, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός μου, ποιεῖν ἢ λαλεῖν ἢ λογιζέσθαι ἅπερ οὐ θέλεις· ἀρκεῖ μοι γὰρ τὸ πλη-

ἀλλὰ σὰν ζῶο πού ὁδηγεῖται ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ προφήτης· «ἔγινα κοντὰ σου σὰν ζῶο καὶ μένω παντοτινὰ μαζί σου»⁵. Θέλεις, λέγει, νὰ μὲ ἀναπαύσεις μὲ τὴ δική σου γνώση; δὲν ἔχω ἀντίρρηση. Θέλεις πάλι πρὸς ταπείνωσή μου νὰ παραχωρεῖς σὲ μένα πειρασμούς; πάλι εἶμαι μαζί σου· δὲν μπορῶ νὰ κάνω ἐντελῶς τίποτε ἀπὸ μόνος μου. Γιατὶ χωρὶς ἐσένα δὲν θὰ γινόμεουν ἀπὸ τὸ μηδέν, οὔτε μπορῶ νὰ ζήσω ἢ νὰ σωθῶ. Ὅ,τι θέλεις κάμε στὸ πλάσμα σου. Καὶ πιστεύω ὅτι, ἐπειδὴ εἶσαι ἀγαθός, ἔχεις τὴ δύναμη νὰ μὲ κατευθύνεις στὸ καλό, ἔστω καὶ ἂν γιὰ τὸ συμφέρον μου δὲν τὸ γνωρίζω αὐτό. Ἄλλ' οὔτε εἶμαι ἄξιος νὰ τὸ γνωρίσω, οὔτε ζητῶ νὰ τὸ μάθω, γιὰ νὰ ἔχω ἀνεση· ἴσως δὲν μὲ συμφέρει. Οὔτε τολμῶ νὰ παρακαλέσω γιὰ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάποιον πόλεμο, ἂν καὶ ἀδυνατῶ νὰ καταπονοῦμαι σὲ ὅλα, γιατί δὲν γνωρίζω τί μὲ συμφέρει.

Ἐσὺ γνωρίζεις τὰ πάντα⁶, καὶ κάμε ὅπως γνωρίζεις· μόνο νὰ μὴν ἀστοχήσω, ὅ,τι καὶ ἂν συμβεῖ. Ἄλλὰ εἴτε θέλω εἴτε δὲν θέλω, σῶσε με. Κι αὐτὸ βέβαια, ἂν σοῦ εἶναι ἀρεστό. Ἐγὼ λοιπὸν δὲν ἔχων κανένα πράγμα· σὰν ἕνας ἄψυχος εἶμαι ἐνώπιόν σου· παραδίδω τὴν ψυχὴ μου στὰ ἄχραντά σου χέρια⁷, τόσο στὴν παρούσα ὅσο καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ. Ἐσὺ μπορεῖς τὰ πάντα καὶ τὰ γνωρίζεις ὅλα καὶ θέλεις κάθε ἀγαθὸ γιὰ ὅλους καὶ ποθεῖς πάντοτε τὴ σωτηρία μου. Καὶ εἶναι φανερὸ ἀπ' ὄλες τὶς εὐεργεσίες πού ἔκαμες καὶ κάνεις πάντοτε γιὰ μᾶς κατὰ χάρη, φανερὰ καὶ κρυφὰ, ἐκεῖνες πού γνωρίζουμε καὶ ἐκεῖνες πού δὲν γνωρίζουμε, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴ συγκατάβασή σου σ' ἐμᾶς πού ξεπερνάει τὸ νοῦ, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ ὅμως ποιὸς εἶμαι πού τολμῶ νὰ ἀπευθύνομαι σὲ σένα, καρδιογνώστη; Ἄλλὰ τὰ λέγω αὐτὰ γιὰ νὰ γνωρίσω στὸν ἑαυτὸ μου καὶ στοὺς ἐχθρούς ὅτι καταφεύγω σὲ σένα, τὸ λιμάνι τῆς σωτηρίας μου. Νὰ λοιπὸν ἔμαθα ἀπὸ τὴ χάρη σου, ὅτι εἶσαι Θεός μου⁸ καὶ ὅτι δὲν τολμῶ νὰ λέγω πολλά, ἀλλὰ θέλω μόνο νὰ σοῦ παρουσιάσω νοῦ ἀργό, κουφὸ καὶ ἄλαλο. Ὅχι ἐγὼ, ἀλλὰ ἡ χάρη σου ἐργάζεται τὰ πάντα. Γιατὶ δὲν ξέρω ἂν ὑπῆρξα ποτὲ καλὸς καὶ ἔκανα τέτοια, ἀλλὰ πάντοτε κάμνω πολλὰ κακά, γιὰ τὰ ὁποῖα προσπίπτοντας σὲ σένα, δείχνω τὸ σχῆμα τοῦ δούλου, γιατί μὲ ἀξιώσεις νὰ μετανοήσω καὶ γιατί εἶμαι δούλος σου καὶ υἱὸς τῆς δούλης σου⁹.

Ἄλλὰ μὴ μ' ἀφήσεις Κύριέ μου, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Θεέ μου, νὰ κάνω ἢ νὰ μιλῶ ἢ νὰ σκέπτομαι αὐτὰ πού δὲν θέλεις, γιατί μου εἶναι

8. Ψαλμ. 30, 15.

9. Ψαλμ. 115, 7.

θος τῶν τοσούτων προγενομένων μου ἁμαρτιῶν· ἀλλ' ὡς θέλεις ἐλέησόν με. Ἦμαρτον, ἐλέησόν με ὡς οἶδας. Πιστεύω Κύριε, ὅτι ἐπακούεις μου τῆς ἐλεεινῆς ταύτης φωνῆς. Βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ, ὁ χαρισάμενός μου μετὰ τὸ εἶναι, καὶ τὸ εἶναί με Χριστιανόν. Μέγα μοί
5 ἔστι, φησὶν ὁ Καρπάθιος, ὅτι ἐκλήθην μοναχὸς καὶ Χριστιανός· ὡς εἶπας, Κύριε, πρὸς τινα τῶν δούλων σου, ὅτι μέγα σοί ἔστιν, ὅτι ἐκλήθην ἐπὶ σοὶ τὸ ὄνομά μου. Κρεῖττόν μοι ἔστι τοῦτο ὑπὲρ πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, μόνον μὴ ἀποτύχω τῆς κλήσεως τοῦ γλυκυτάτου ὀνόματός σου. Δέσποτα πολυέλεε, εὐχαριστῶ
10 σοι καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς προεγράφη.

Ὡσπερ οὖν ἄλλα ἀναγνώσματα πρόπουσι τῷ πρακτικῷ καὶ ἄλλα ῥήματα καὶ δάκρυα καὶ εὐχή, οὕτω καὶ ἄλλη πίστις αὕτη παρὰ τὴν πρώτην τὴν γεννῶσαν τὴν ἡσυχίαν. Ἐκείνη μὲν πίστις τῆς ἀκοῆς, αὕτη δὲ τῆς θεωρίας, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἡ δὲ θεωρία
15 τῆς ἀκοῆς ἀσφαλεστέρα. Ἐκ γὰρ τῆς φυσικῆς γνώσεως γεννᾶται ἡ πρώτη καὶ κοινὴ τῶν ὀρθοδόξων πίστις, ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ κατὰ Θεὸν σχολή, ὡς εἴρηται, ἡ νηστεία καὶ ἀγρυπνία, ἡ ἀνάγνωσις, ἡ ψαλμωδία, ἡ προσευχὴ καὶ ἐρώτησις τῶν ἐμπείρων. Καὶ ἐκ τούτων πάντων γεννῶνται αἱ ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς, ἧτοι ἡ τῶν ἐντολῶν καὶ ἡ-
20 θῶν φυλακὴ καὶ κατάστασις, δι' ὧν ἡ μεγάλη πίστις, ἐλπίς καὶ τελεία ἀγάπη, ἡ ἀρπάζουσα τὸν νοῦν πρὸς τὸν Θεόν, ὡς εἴρηται, ἐν τῇ προσευχῇ, ὅταν τις ἐνοῦται τῷ Θεῷ νοερῶς, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖλος.

Τὰ ῥήματα δὲ τῆς προσευχῆς ἅπαξ ἐγράφη, ἵνα αἰετὴ τὴν αὐτὴν
25 εὐχὴν εὐχῆται ὁ βουλόμενος τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀκίνητον παραστήσαι ἐνώπιον τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, ὡς δοκῶν ὀραῖσθαι, εἰ καὶ ὀραῖν τι τὸ παράπαν ἀδύνατον, ἀλλὰ ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄχροον, ἀτάραχον, ἀπερίσπαστον, ἀκίνητον, ἄυλον, μηδενὸς ὅλως τῶν ἐν πάσῃ τῇ κτίσει νοουμένων καὶ κατανοουμένων, ἀλλ' ἐν εἰρή-
30 νῃ βαθεῖα καὶ τελεία ἀταραξία προσομιλεῖν τῷ Θεῷ καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ μνήμην ἔχειν καὶ μόνην, ἄχρις ἂν φθάσῃ εἰς τὴν ἀρπαγὴν τοῦ νοός, μετὰ τοῦ καταξιοθῆναι αὐτὸν λέγειν, ὡς δεῖ, τὴν τοῦ Κυρίου εὐχὴν, ἧτοι τὸ Πάτερ ἡμῶν, ὡσπερ ὁ ἅγιος Φιλήμων, ἡ ἁγία Εἰρήνη μετὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Μαρτύρων τε καὶ Ὁσίων εἶπον.

ἀρκετὸ τὸ πλῆθος τῶν τόσων προηγούμενων ἁμαρτιῶν μου, ἀλλ' ὅπως θέλεις ἐλέησέ με. Ἀμάρτησα, ἐλέησέ με ὅπως γνωρίζεις. Πιστεύω, Κύριε, ὅτι θὰ ἀκούσεις τὴ δυστυχησμένη μου αὐτὴ φωνή. Βοήθησέ με στὴν ἀπιστία μου¹⁰ ἐσὺ πού μετὰ τὴν ὑπαρξὴ μου χάρισες καὶ τὸ νὰ εἶμαι Χριστιανός. Εἶναι γιὰ μένα μεγάλο πράγμα, λέγει ὁ Καρπάθιος, τὸ ὅτι κλήθηκα μοναχὸς καὶ Χριστιανός· ὅπως εἶπες, Κύριε, σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς δούλους σου, ὅτι εἶναι σπουδαῖο γιὰ σένα τὸ ὅτι ὀνομάσθηκες μὲ τὸ ὄνομά μου¹¹. Αὐτὸ γιὰ μένα εἶναι προτιμότερο ἀπ' ὅλες τις βασιλεῖες τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἀρκεῖ νὰ μὴν ἀποτύχω στὴν ὀνομασία τοῦ γλυκύτατου ὀνόματός σου. Δέσποτα πολυέλεε, σ' εὐχαριστῶ, καὶ τὰ λοιπὰ, ὅπως γράφτηκαν προηγουμένως.

Ὅπως λοιπὸν στὸν πρακτικὸ ἀρμόζουν ἄλλα ἀναγνώσματα καὶ ἄλλα λόγια καὶ δάκρυα καὶ προσευχή, ἔτσι καὶ αὐτὴ εἶναι ἄλλη πίστη ἀπὸ τὴν πρώτη πού γεννάει τὴν ἡσυχία. Ἐκείνη εἶναι πίστη τῆς ἀκοῆς, ἐνῶ αὐτὴ τῆς θεωρίας, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Ἡ θεωρία ὁμῶς εἶναι ἀσφαλέστερη ἀπὸ τὴν ἀκοή. Γιατὶ ἀπὸ τὴ φυσικὴ γνώση γεννιέται ἡ πρώτη καὶ κοινὴ πίστη τῶν ὀρθοδόξων, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ κατὰ Θεὸν ἀσχολία, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἡ νηστεία καὶ ἀγρυπνία, ἡ ἀνάγνωση, ἡ ψαλμωδία, ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐρώτηση στοὺς ἔμπειρους. Καὶ ἀπ' ὅλα αὐτὰ γεννοῦνται οἱ ἀρετὲς τῆς ψυχῆς, δηλαδή ἡ φύλαξη καὶ διατήρηση τῶν ἐντολῶν καὶ ἡθῶν, μὲ τις ὁποῖες γεννιοῦνται ἡ μεγάλη πίστη, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ τέλεια ἀγάπη, ἡ ὁποία ἀρπάζει τὸ νοῦ πρὸς τὸν Θεό, ὅπως λέχθηκε, στὴν προσευχὴ, ὅταν κάποιος ἐνώνεται μὲ τὸν Θεὸ νοερά, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος.

Τὰ λόγια τῆς προσευχῆς γράφτηκαν μὰ φορὰ, γιὰ νὰ λέγει πάντοτε τὴν ἴδια προσευχὴ ἐκεῖνος πού θέλει νὰ παρουσιάσει τὸ νοῦ του ἀκίνητο ἐνώπιον τῆς ἀγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδας, ἐπειδὴ νομίζει ὅτι βλέπεται, ἂν καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ βλέπει κάτι, ἀλλὰ ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἄχρωμο, ἀτάρραχο, ἀπερίσπαστο, ἀκίνητο, ἄυλο, ἔξω γενικά ἀπ' ὅσα νοοῦνται καὶ κατανοοῦνται σὲ ὅλη τὴν κτίση, ἀλλὰ σὲ βαθειὰ εἰρήνη καὶ τέλεια ἀταραξία νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ ἔχει μόνο τὴν ἀγία μνήμη του μέχρι πού νὰ φθάσει στὴν ἀρπαγὴ τοῦ νοῦ καὶ νὰ καταξιωθεῖ συγχρόνως νὰ λέγει, ὅπως πρέπει, τὴν προσευχὴ τοῦ Κυρίου, δηλαδή τὸ «Πάτερ ἡμῶν», ὅπως ἀκριβῶς εἶπαν ὁ ἅγιος Φιλήμων, ἡ ἀγία Εἰρήνη μαζί μὲ τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους, Μάρτυρες

11. Ἦσ. 49, 6.

Τὸ δὲ τούτων ἐκτός, γλεύη ἐστὶν ἐξ οἰήσεως γινομένη. Ἀόριστον γὰρ τὸ Θεῖον καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ ὁ γενόμενος ἐν αὐτῷ νοῦς, οὕτω δεῖ εἶναι, ἵνα κατὰ χάριν ἀξιωθῆ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Οὐκ ἀπὸ εἶδους, ἀλλὰ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν», φη-
5 σὶν ὁ Ἀπόστολος.

Διὰ τοῦτο χρονίζειν ὀφείλομεν ἐν τῇ ἀσκήσει, ἵνα τῷ πολλῷ χρόνῳ ὁ νοῦς ἐπὶ τὰ θεῖα τῷ πόθῳ ἔλκηται ἐκ τῆς συνηθείας, ὅτι, εἰ μὴ εὖρη ὁ νοῦς ἄλλο τι μεῖζον τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων, οὐχ ἔλκει τὴν ἐπιθυμίαν ἐπὶ τοῦτο, καὶ καταλείπειν ἄπερ ἐκ τῆς πολυ-
10 χρονίας ἐσυνήθισεν. Ὡσπερ οὖν οἱ φιλόανθρωποι καὶ ἀπαθεῖς οὐ κατὰ πολὺ βλάπτονται ἀπὸ τῶν πραγμάτων τοῦ βίου, διότι καλῶς ταῦτα οἰκονομοῦσιν, οὕτω καὶ οἱ ἔχοντες τὰ μεγάλα χαρίσματα, διότι τῷ Θεῷ ἐπιγράφουσι τὰ κατορθώματα.

ΟΤΙ ΜΑΛΛΟΝ ΣΥΜΦΕΡΕΙ ΤΟΙΣ ΕΜΠΑΘΕΣΙΝ

15

Ἡ ἨΣΥΧΙΑ

Πᾶσι μὲν συμφέρει ἡ ἡσυχία καὶ φυγὴ τῶν πραγμάτων τε καὶ ἀνθρώπων, ἐπὶ πλεῖον δὲ τοῖς ἐμπαθέσι καὶ ἀσθενέσιν· ὅτι οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐκ μόνης πράξεως τῆς ἔξωθεν ἀπαθῆς γενέσθαι, εἰ μὴ μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ πνευματικαὶ θεωρίαι. Οὐδὲ ὁ πε-
20 ρισπασμὸς καὶ τὸ ἄρχειν ἀβλαβῶς παρέρχεται τινα, εἰ μὴ πρῶτον ἀπὸ τῆς φυγῆς ἀπάθειαν κτήσεται. Ἡ δὲ μέριμνα τοῦ βίου καὶ ἡ σύγχυσις καὶ τοὺς τελείους βλάπτειν εἴωθε καὶ τοὺς ἀπαθεῖς. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος γίνεται, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, δίχα τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς. Οὐδὲ ἡ ἄνωθεν ῥοπή ἐπὶ τὸν μὴ
25 προαιρούμενον πάλιν παραγίνεται, ἀλλ' ἀμφοτέρων δεόμεθα καὶ θείας καὶ ἀνθρωπίνης· καὶ πράξεως καὶ γνώσεως· καὶ φόβου καὶ ἐλπίδος· καὶ πένθους καὶ παρακλήσεως· καὶ δειλίας καὶ ταπεινώσεως καὶ διακρίσεως καὶ ἀγάπης. Διότι, φησὶ, πάντα τὰ τοῦ βίου διπλᾶ εἰσιν, ἡμέρα καὶ νύξ· φῶς καὶ σκότος· υἰγεία καὶ νόσος· ἀρετὴ
30 καὶ κακία· εὐχέρεια καὶ δυσχέρεια· ζωὴ καὶ θάνατος· ἵνα διὰ τῶν μὲν οἱ ἀσθενεῖς τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, διὰ τῶν δὲ τὸ ἁμαρτάνειν φύγωμεν φόβῳ τῶν πειρασμῶν· οἱ δὲ δυνατοὶ διὰ πάντων ἀγαπῶμεν

καὶ Ὅσιους. Τὸ ἔξω ἀπ' αὐτὰ εἶναι χλεύη πού γίνεται ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Γιατὶ τὸ Θεῖο εἶναι ἀπεριόριστο καὶ ἀπεριγραφτο, καὶ ὁ νοῦς πού συγκεντρώθηκε σ' αὐτὸ, ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι, γιὰ νὰ ἀξιωθεῖ κατὰ χάρη τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατὶ λέγει ὁ ἀπόστολος, «δὲν βαδίζουμε μὲ τὴν ὄραση, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστη»¹².

Γι' αὐτὸ ὀφείλουμε νὰ παραμένουμε γιὰ πολὺ στὴν ἄσκηση, γιὰ νὰ ἔλκεται ὁ νοῦς ὕστερα ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἀπὸ τὴ συνήθεια μὲ πόθο στὰ θεῖα. Γιατὶ, ἂν δὲν βρεῖ ὁ νοῦς κάτι ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα, δὲν σύρει τὴν ἐπιθυμία του σ' αὐτὸ καὶ δὲν ἐγκαταλείπει αὐτὰ πού ἀπὸ τὴν πολυκαιρία συνήθισε. Ὅπως λοιπὸν οἱ φιλόανθρωποι καὶ ἀπαθεῖς δὲν βλάπτονται πολὺ ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ βίου, γιὰ τὰ οἰκονομοῦν καλά, ἔτσι καὶ ὅσοι ἔχουν τὰ μεγάλα χαρίσματα δὲν βλάπτονται, γιὰ τὸ ἀποδίδουν στὸν Θεὸ τὰ κατορθώματά τους.

ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ Η ΗΣΥΧΙΑ ΣΥΜΦΕΡΕΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΣΤΟΥΣ ΕΜΠΑΘΕΙΣ

Σ ἐ ὅλους ἀσφαλῶς συμφέρει ἡ ἡσυχία καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων, περισσότερο ὅμως στοὺς ἐμπαθεῖς καὶ ἀδύνατους στὴν πίστη. Γιατὶ δὲν μπορεῖ ὁ νοῦς νὰ γίνῃ ἀπαθὴς μόνο ἀπὸ τὴν ἑξωτερικὴ πράξη, ἂν δὲν τὸν ἀκολουθοῦν πολλὲς καὶ πνευματικὲς θεωρίες. Οὔτε καὶ ἡ προσκόλλησις στὰ βιοτικὰ καὶ ἡ ἐξουσία ἀφήνουν κάποιον χωρὶς βλάβη, ἂν δὲν ἀποκτήσῃ πρῶτα τὴν ἀπάθεια ἀπὸ τὴ φυγὴ. Ἡ μέριμνα τοῦ βίου καὶ ἡ σύγχυσις βλάπτει συνήθως καὶ τοὺς τέλειους καὶ τοὺς ἀπαθεῖς. Γιατὶ κανένα ὄφελος, λέγει ὁ Χρυσόστομος, δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Οὔτε πάλι ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἔρχεται σ' ὅποιον δὲν τὴν θέλει, ἀλλὰ χρειαζόμαστε καὶ τὶς δύο, καὶ τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη, καὶ τὴν πράξη καὶ τὴ γνώση, καὶ τὸ φόβο καὶ τὴν ἐλπίδα, καὶ τὸ πένθος καὶ τὴν παρηγοριά, καὶ τὴ δειλία καὶ τὴν ταπείνωσις, καὶ τὴ διάκρισις καὶ τὴν ἀγάπη. Γιατὶ, λέγει, ὅλα τὰ πράγματα τοῦ βίου εἶναι διπλά, ἡμέρα καὶ νύχτα, φῶς καὶ σκοτάδι, ὑγεία καὶ ἀρρώστια, ἀρετὴ καὶ κακία, εὐχέρεια καὶ δυσχέρεια, ζωὴ καὶ θάνατος, ὥστε μὲ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ οἱ ἀδύνατοι νὰ ἀγαπᾶμε τὸν Θεό, καὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα νὰ ἀποφεύγουμε τὴν ἁμαρτία ἀπὸ φόβο τῶν πειρασμῶν,

ὡς Πατέρα τὸν Θεόν, γινώσκοντες ὅτι πάντα καλὰ λίαν εἰσὶ καὶ
 συμφερόντως ταῦτα ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἡδέων ἐγκρα-
 τεύονται, τῶν δὲ δυσχερῶν ἐφίενται, εἰδότες, ὅτι διὰ μὲν τῶν, τὰ σώ-
 ματα ζωογονοῦνται πρὸς δόξαν τοῦ Ποιητοῦ, διὰ δὲ τῶν, αἱ ψυχαὶ
 5 πρὸς τὸ σωθῆναι βοηθήσονται, δι' ἄφατον ἔλεος Θεοῦ.

Τρεῖς γάρ εἰσι καταστάσεις οἱ ἄνθρωποι, δοῦλοι, μισθωτοὶ καὶ
 υἱοί. Καὶ οἱ μὲν δοῦλοι οὐκ ἀγαπῶσι τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τοῦ πονηροῦ,
 φόβῳ τῶν κολάσεων, ἀπέχονται· καὶ ἔστι μὲν τοῦτο, φησὶν ὁ ἅγιος
 Δωρόθεος, ἀγαθόν, οὐ μέντοι καὶ εὐάρεστον. Οἱ δὲ μισθωτοὶ ἀγα-
 10 πῶσι τὸ ἀγαθόν καὶ μισοῦσι τὸ πονηρόν, ἀλλ' ἐλπίδι μισθοῦ. Οἱ δὲ
 υἱοί, ὡς τέλειοι ὄντες, οὔτε φόβῳ τῶν κολάσεων ἀπέχονται τοῦ πο-
 νηροῦ, ἀλλ' ἰσχυρῶς τοῦτο μισοῦσιν· οὔτε πάλιν τὸ ἀγαθόν ἐλπίδι
 μισθοῦ ποιοῦσιν, ἀλλ' ὡς χρέος τοῦτο λογίζονται, καὶ τὴν ἀπάθειαν
 φιλοῦσιν ὡς μίμημα Θεοῦ καὶ πρόξενον τῆς αὐτοῦ ἐνοικήσεως, δι'
 15 ἧς πάσης κακίας ἀπέχονται, κἂν μὴ πρόκειται ἀπειλή. Ἐπειδὴ, εἰ
 μὴ ἀπαθὴς γένηται τις, οὐ καταπέμπει ὁ ἅγιος Θεὸς τὸ πανάγιον
 Πνεῦμα ἐπ' αὐτόν, ἵνα μὴ, ἐκ τῆς συνηθείας ἔτι ἐλκόμενος, πρὸς τὰ
 πάθη εὐρεθῆ, καὶ γίνεται ἔνοχος τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος, καὶ μείζονα κατάκρισιν ἔχει. Ἀλλ' ὅταν ἀπὸ τῆς ἕξεως τῆς
 20 ἀρετῆς μηκέτι φιλίαν ἔχη μετὰ τῶν ἐχθρῶν, μηδὲ ἀπὸ τῆς τῶν
 παθῶν συνηθείας ἔλκηται, τότε μεταλαμβάνει τὴν χάριν καὶ οὕτως
 ἀκατάκριτος μένει ἐν τῷ λαβεῖν τὸ χάρισμα.

Διὰ τοῦτό φησιν ὁ τῆς Κλίμακος· Οὐκ ἀποκαλύπτει ἡμῖν ὁ
 Θεὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἵνα μὴ τοῦτο μαθόντες παρακούωμεν, καὶ
 25 μειζόνως κατακριθῶμεν· εἰ καὶ ὡς νήπιοι ἀγνοοῦμεν τὴν ἄπειρον
 αὐτοῦ εὐσπαγχνίαν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀχαρίστους· Ὁ γὰρ τὸ θεῖον θέ-
 λημα, φησί, μαθεῖν θέλων, χρεωστεῖ ἀποθανεῖν ἀπὸ παντός τοῦ κό-
 σμου καὶ τῶν οἰκείων θελημάτων ἐν πᾶσι. Διὰ τοῦτο πᾶν πρᾶγμα
 ἔχον δισταγμὸν οὐκ ὀφείλει τις ποιεῖν τοῦτο, ἢ στήσειν ὡς καλόν, εἰ
 30 μήπου οὐ δύναται ζῆσαι ἢ σωθῆναι δίχα τούτου. Καὶ λοιπὸν ἐρω-
 τήσεως τῶν ἐμπείρων δεῖται τότε ἐκ βεβαίας πίστεως καὶ προσευχῆς
 ἢ τοιαύτη πληροφορία, πρὶν τῆς τελείας ἀπαθείας τῆς ποιούσης τὸν
 νοῦν ἀήττητον καὶ ἀνίκητον εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Ὡστε πολὺς
 ἔστιν ὁ πόλεμος, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀβλαβῆς διαμένει. «Ἡ γὰρ δύναμις

ἐνῶ οἱ δυνατοὶ μὲ ὄλα νὰ ἀγαπᾶμε σάν πατέρα τὸν Θεό, γνωρίζοντας ὅτι ὄλα εἶναι πολὺ καλά¹, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς τὰ οἰκονομεῖ γιὰ τὸ συμφέρον μας. Καὶ ἀπὸ τὰ εὐχάριστα βέβαια ἐγκρατεῦνται, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦν τὰ δύσκολα, γνωρίζοντας ὅτι μὲ ἄλλα ζωογονοῦνται τὰ σώματα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Δημιουργοῦ, ἐνῶ μὲ τὰ ἄλλα θὰ βοηθηθοῦν οἱ ψυχῆς γιὰ νὰ σωθοῦν, ἀπὸ ἀνέκφραστο ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Οἱ ἄνθρωποι εἶναι τρεῖς κατηγορίες, δοῦλοι, μισθωτοὶ καὶ υἱοί. Καὶ οἱ μὲν δοῦλοι δὲν ἀγαποῦν τὸ ἀγαθό, ἀλλὰ ἀποφεύγουν τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῆς τιμωρίας. Καὶ εἶναι βέβαια αὐτὸ ἀγαθό, λέγει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, ὄχι ὅμως καὶ εὐάρεστο. Οἱ μισθωτοὶ πάλι ἀγαποῦν τὸ ἀγαθὸ καὶ μισοῦν τὸ κακὸ, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα κάποιου μισθοῦ. Οἱ υἱοὶ ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι τέλειοι, οὔτε ἀπὸ τὸ φόβο τῆς τιμωρίας ἀποφεύγουν τὸ κακὸ, ἀλλὰ τὸ μισοῦν δυνατὰ· οὔτε πάλι μὲ τὴν ἐλπίδα κάποιου μισθοῦ κάνουν τὸ καλὸ, ἀλλὰ τὸ λογαριάζουν σάν χρέος τους. Καὶ ἀγαποῦν τὴν ἀπάθεια σάν μίμηση τοῦ Θεοῦ καὶ πρόξενο τῆς ἐγκατοίκησής του μέσα τους, μὲ τὴν ὁποία ἀποφεύγουν κάθε κακία, ἔστω καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει μπροστὰ τους καμμιά ἀπειλή. Γιατί, ἂν δὲ γίνεαι κανεὶς ἀπαθής, δὲν στέλνει σ' αὐτὸν ὁ ἅγιος Θεὸς τὸ πανάγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴ στραφεῖ πάλι πρὸς τὰ πάθη ἐλκόμενος ἀκόμη ἀπὸ τὴ συνήθεια, καὶ ἔτσι γίνεται ἔνοχος γιὰ τὴν ἐποικοίτηση τοῦ ἀγίου Πνεύματος καὶ ἔχει μεγαλύτερη καταδίκη. Ἄλλ' ὅταν ἀπὸ τὴν ἔξη τῆς ἀρετῆς δὲν ἔχει πιά καμμιά σχέση μὲ τοὺς ἐχθρούς, οὔτε ἔλκεται ἀπὸ τὴ συνήθεια τῶν παθῶν, τότε δέχεται τὴ χάρη καὶ ἔτσι μένει ἀκατάκριτος στὴ λήψη τοῦ χαρίσματος.

Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· Δὲν μᾶς φανερώνει ὁ Θεὸς τὸ θέλημά του, γιὰ νὰ μὴν παρακοῦμε ὅταν τὸ μάθουμε καὶ καταδικασθοῦμε περισσότερο, ἂν καὶ σάν νήπιοι δὲν γνωρίζουμε τὴν ἀπειρὴ εὐσπλαχνία του ποὺ ἔδειξε σ' ἐμᾶς τοὺς ἀχάριστους. Γιατί ὁποῖος θέλει, λέγει, νὰ μάθει τὸ θεῖο θέλημα, ὀφείλει νὰ πεθάνει ἀπ' ὄλο τὸν κόσμον καὶ τὰ δικά του θελήματα γιὰ ὄλα. Γι' αὐτὸ κάθε πράγμα ποὺ εἶναι ἀμφίβολο δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνει κανεὶς ἢ νὰ τὸ θεωρήσει σάν καλὸ, ἐκτὸς ἂν δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει καὶ νὰ σωθεῖ χωρὶς αὐτό. Καὶ στὴ συνέχεια χρειάζεται τις ἐρωτήσεις πρὸς τοὺς ἔμπειρους, ὅποτε μὰ τέτοια πληροφορία προέρχεται ἀπὸ βέβαιη πίστη καὶ προσευχή, πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεια ἀπάθεια, ποὺ κάνει τὸ νοῦ ἀήττητο καὶ ἀνίκητο σὲ κάθε ἔργο ἀγαθό. Ἐπομένως ὁ πόλεμος εἶναι μεγάλος, ἐνῶ

μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται», φησὶν ὁ Κύριος. Καὶ ὁ ἀπόστολος· «ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατὸς εἶμι». Τὸ γὰρ ἀπολέμητον εἶναί τινα, οὐκ ἔστι καλόν. Ἐπειδὴ ἀναχωροῦσιν οἱ δαίμονες πολλάκις, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, διὰ πολλῶν τρόπων, ἢ ἐνέδρας χάριν ἢ οἰήσεως, 5 καταλιπόντες ἢ ἔπαρσιν ἢ ἄλλο τι κακόν, ἀρκούμενοι ἐν τούτῳ, ὡς ἀναπληροῦν δυναμένῳ τῶν ἄλλων παθῶν τὸν τόπον.

Διότι, οἱ μὲν Πατέρες, φησὶ τὸ Γεροντικόν, ἐφύλαξαν τὰς ἐντολάς, οἱ δὲ μετ' ἐκείνους ἔγραψαν ταύτας, ἡμεῖς δὲ τὰ γεγραμμένα εἰς τὰς θυρίδας τεθείκαμεν. Εἰ δὲ καὶ ἀναγινώσκειν βουλόμεθα, οὐ 10 σχολάζομεν κἂν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κατανοεῖν τὰ λεγόμενα καὶ ποιεῖν αὐτά· ἀλλ' ἢ ὡς πάρεργον ἀναγινώσκομεν, ἢ δοκοῦμεν μέγα τι ποιῶντες, ἐπαιρόμεθα, ἀγνοοῦντες, ὅτι μᾶλλον κατάκρισιν ἔχομεν, ἢ μὴ ἐργαζόμεθα, ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος «Ὁ γνούς», φησὶν ὁ Κύριος, «τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ», καὶ τὰ ἐξῆς. Ὡστε καλῆ 15 μὲν ἢ ἀνάγνωσις καὶ ἢ γνῶσις, ἀλλ' ὅταν πρὸς μείζονα ταπεινώσιν ἄγῃ· ὡσαύτως καὶ ἡ συμβουλή, ὅταν μὴ περιεργάζηται τις τὸν βίον τοῦ διδασκάλου, ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος «μὴ ζῆτει ἀξιοπιστίαν τοῦ διδάσκοντός σε ἢ κηρύσσοντος». Καὶ ὡς φησὶν ὁ Κύριος· «ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν οἱ ἱερεῖς», καὶ τὰ ἐξῆς.

20 Οὐδεμία γὰρ βλάβη τινὶ ἐρωτῶντι γίνεται, ἐκ τῶν ἔργων τοῦ διδάσκοντος αὐτόν, ἀλλ' οὔτε πάλιν ὠφέλεια, εἰ μὴ ἐργάζεται αὐτός. Διότι ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον δώσει. Ὁ μὲν διδάσκαλος ὑπὲρ τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὁ δὲ διδασκόμενος ὑπὲρ τῆς ἐξ ἔργων ὑπακοῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἔξωθεν τούτων, παρὰ τὴν φύσιν ἐστὶ καὶ κατακρίσεως 25 ἄξιον· διότι, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Εὐστράτιος, ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεὸς καὶ δίκαιος, καὶ διὰ τῆς ἀγαθότητος πᾶν ἀγαθὸν ἡμῖν χαρίζεται, ὅταν κατ' εὐγνωμοσύνην ἔχωμεν, ὡς ἀπὸ δικαίου πόρου δῆθεν διὰ τῆς εὐχαριστίας. Ἀλλ' ἐὰν ἀγνώμονες φαινώμεθα, ἐκπίπτομεν τοῦ ἀγαθοῦ τῆ δικαιοκρισίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ὡστε παντὸς μὲν ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ 30 Θεοῦ ἀγαθότης καὶ δικαιοσύνη ἡμῖν πρόξενoi κατὰ φύσιν, κατὰ δὲ παράχρησιν, κολάσεως αἰωνίου.

2. Β' Κορ. 12, 9.

3. Β' Κορ. 12, 10.

ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἀβλαβής. «Γιατί ἡ δύναμή μου φανερώνεται τέλεια ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀδυναμία»², λέγει ὁ Κύριος. Καί ὁ ἀπόστολος λέγει· «ὅταν εἶμαι ἀδύναμος, τότε εἶμαι δυνατός»³. Γιατί τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀπολέμητος δὲν εἶναι καλό. Καθόσον οἱ δαίμονες, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὑποχωροῦν συχνὰ μὲ πολλοὺς τρόπους, ἢ γιὰ ἐνέδρα ἢ γιὰ ὑπερηφάνεια, ἀφήνοντας στὸν πολεμούμενο ἢ ἔπαρση ἢ κάποιο ἄλλο κακὸ, ἀρκούμενοι σ' αὐτὸ, γιατί μπορεί νὰ ἀναπληρώσει τὴ θέση τῶν ἄλλων παθῶν.

Γιατὶ οἱ Πατέρες, λέγει τὸ Γεροντικὸ, φύλαξαν τὶς ἐντολές, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς τὶς ἔγραψαν καὶ ἐμεῖς βάλουμε ὅσα γράφθηκαν σὶς θυρίδες. Καὶ ὅταν θέλουμε νὰ τὰ διαβάσουμε, δὲν προσπαθοῦμε τουλάχιστον νὰ κατανοήσουμε τὰ λεγόμενα καὶ νὰ τὰ πράττουμε, ἀλλὰ ἢ τὰ διαβάζουμε σὰν πάρεργο, ἢ νομίζουμε ὅτι κάνουμε κάτι σπουδαῖο καὶ γι' αὐτὸ ὑπερηφανευόμαστε, ἀγνοώντας ὅτι θὰ καταδικασθοῦμε περισσότερο ἂν δὲν ἐργαζόμαστε, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος. «Ὁ δοῦλος», λέγει ὁ Κύριος, «πού ἤξερε τὸ θέλημα τοῦ κυρίου του»⁴, καὶ τὰ λοιπά. Ἐπομένως εἶναι καλὴ ἡ ἀνάγνωση καὶ ἡ γνώση, ἀλλ' ὅταν ὀδηγεῖ σὲ μεγαλύτερη ταπείνωση. Ἐπίσης καὶ ἡ συμβουλή, ὅταν δὲν περιεργάζεται κανεὶς τὸ βίο τοῦ διδασκάλου, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος· «μὴν ἐρευνᾶς τὴν ἀξιοπιστία ἐκείνου πού σὲ διδάσκει ἢ σὲ κηρύττει». Καὶ ὅπως λέγει ὁ Κύριος, «ὅσα σᾶς λέγουν»⁵ οἱ ἱερεῖς, καὶ τὰ λοιπά.

Γιατὶ ἐκεῖνος πού ἐρωτᾷ δὲν παθαίνει καμμιά ζημιὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ διδασκάλου του, ἀλλ' οὔτε πάλι ὠφελεῖται ἂν δὲν ἐργάζεται ὁ ἴδιος. Γιατὶ ὁ καθένας θὰ δώσει λόγο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Ὁ διδάσκαλος γιὰ τὸ λόγο του, καὶ ὁ μαθητὴς γιὰ τὴν ὑπακοή πού θὰ δείξει μὲ τὰ ἔργα του. Ὅ,τι ὅμως εἶναι ἔξω ἀπ' αὐτὰ, εἶναι παρὰ φύση καὶ ἀξιοκατάκριτο. Γιατὶ, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Εὐστράτιος, ὁ Θεός, ὄντας ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, μᾶς χαρίζει μὲ τὴν ἀγαθότητά του κάθε καλό, ὅταν εἶμαστε εὐγνώμονες μὲ τὴν εὐχαριστία σὰν δίκαιο δῆθεν πέρασμα. Ἀλλὰ, ἂν ἀποδεικνυόμαστε ἀγνώμονες, χάνουμε τὸ ἀγαθὸ ὕστερα ἀπὸ τὴ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ἡ ἀγαθότητα καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ μᾶς προξενοῦν κάθε ἀγαθὸ ἐφόσον ἐνεργοῦμε κατὰ φύση, ἐνῶ μᾶς προξενοῦν τὴν αἰώνια κόλαση ἂν κάνουμε κατὰχρηση.

4. Λουκᾶ 12, 47.

5. Ματθ. 23, 3.

ΟΤΙ ΜΕΓΑ ΑΓΑΘΟΝ Η ΑΛΗΘΗΣ
ΜΕΤΑΝΟΙΑ

Πλήν, εάν τις βουληθῆ πάλιν, βάλλει ἀρχὴν διὰ τῆς μετανοίας «ἔπεσας», φησίν, «ἀνάστα· καὶ πάλιν ἔπεσας, πάλιν ἀνάστα, 5 μὴ ἀπογινώσκων ὄλως τὴν σεαυτοῦ σωτηρίαν, εἴ τι κἄν γίνηται μηδὲ προδίδου σεαυτὸν ἐκουσίως τῷ ἐχθρῷ, καὶ ἀρκεῖ σοι ἡ ὑπομονὴ αὕτη σὺν τῇ αὐτομεμψίᾳ εἰς σωτηρίαν». «³ Ἡμεν», φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «καὶ ἡμεῖς ποτε ἀνόητοι, πορευόμενοι κατὰ τὰς ἐμμαντῶν ἐπιθυμίας», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ σὺ οὖν μὴ ἀπελπίσης ὄλως τὴν τοῦ Θεοῦ βο- 10 ἠθειαν ἀγνοῶν, δύναται γὰρ ὅσα θέλει ποιῆσαι· ἀλλ' ἔλπισον ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐν τούτων μέλλει ποιῆσαι· ἢ ὅτι διὰ πειρασμῶν τινῶν ἢ ἄλλων τρόπων, ὧν οἶδεν αὐτός, τὴν σὴν διόρθωσιν γενέσθαι κατασκευάσει, ἢ δέχεταιί σου τὴν ὑπομονὴν καὶ ταπεινώσιν ἀντὶ ἐργασίας ἢ ἄλλον τρόπον, ὃν οὐκ οἶδας, διὰ τῆς ἐλπίδος ποιήσεται φιλαν- 15 θρώπως, πρὸς τὸ σῶσαί σου τὴν ἀπαρηρῆσαστον ψυχὴν. Μόνον μὴ καταλίπης τὸν ἱατρόν, ἐπεὶ κακῶς μέλλεις ὑπομένειν τὸν διπλοῦν θάνατον, διὰ τὸ μὴ γινώσκειν τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ τὸν κεκρυμμένον.

Ὡς εἴρηται περὶ τῆς γνώσεως καὶ νῦν ρηθήσεται περὶ τῆς πρά- 20 ξεως ὅτι μέσον ἐξ παγίδων ἐστὶ πᾶσα σωματικὴ καὶ ψυχικὴ πράξις, δεξιὰ λέγω καὶ ἀριστερά, ἥτοι ὑπερβολῇ καμάτων καὶ ἐλλείψει· ἄνω καὶ κάτω, ἐπάρσει καὶ ἀπογνώσει· ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἥτοι δειλία καὶ θράσει, περὶ οὗ φησὶν ὁ Θεολόγος, ὅτι· Μακρὰν ἐστὶν ἀπὸ τοῦ θάρσους καθ' ὑπερβολὴν, εἰ καὶ τῷ ὀνόματι παρόμοιόν ἐστι· μέσον 25 δὲ τῶν ἐξ παγίδων ἢ σύμμετρος ἐργασία ἐν ταπεινώσει καὶ ὑπομονῇ. Θαυμάσαι δὲ χρὴ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, πῶς μετατρέπει τὰ ὄντα πάντα ἐν ἑαυτῷ, ὡς βούλεται, εἰ καὶ ἀμετάτρεπτά εἰσι καὶ ἐν ἄλλοις οὕτω μένουσι. Καὶ τούτου χάριν τὸν αὐτὸν σκοπὸν οὐ πάν- 30 γμασιν, εἴτε καλῶς, εἴτε κακῶς τὰ μὲν αἰσθητὰ ἔργω, τὰ δὲ νοητὰ λόγῳ καὶ διαλογισμῷ.

Τέσσαρες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, θεωρίαι εἰσὶ, κατὰ δὲ τὸν Θεολόγον

30. ΟΤΙ Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΜΕΤΑΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΜΕΓΑΛΟ ΑΓΑΘΟ

Ομως ἂν θελήσει πάλι κανείς, ἀρχίζει μὲ τὴ μετάνοια· Γιατὶ λέγει· «Ἔπεσες; Σήκω»¹. Καὶ πάλι ἔπεσες; Πάλι σήκω, χωρὶς νὰ ἀπελπίζεσαι τελείως γιὰ τὴ σωτηρία σου ὅ,τι καὶ ἂν γίνεи, οὔτε νὰ παραδίνεσαι μὲ τὴ θέλησή σου στὸν ἐχθρό, καὶ θὰ σοῦ εἶναι ἀρκετὴ αὐτὴ ἢ ὑπομονὴ μαζὶ μὲ τὴν αὐτοκατηγορία γιὰ τὴ σωτηρία σου. «Κάποτε», λέγει ὁ ἀπόστολος «ἤμασταν καὶ ἐμεῖς ἀνόητοι, βαδίζοντας σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες μας»², καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ σὺ λοιπὸν μὴν ἀπελπισθεῖς τελείως ἐπειδὴ ἀγνοεῖς τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, γιατί μπορεί νὰ κάνει ὅσα θέλει. Ἄλλὰ στήριξε τὴν ἐλπίδα σου σ' αὐτόν, καὶ θὰ κάνει ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἢ μὲ κάποιους πειρασμούς ἢ μὲ ἄλλους τρόπους, πού ξέρει αὐτός, θὰ κάνει τὴ διόρθωσή σου, ἢ θὰ δεχθεῖ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωσή σου ἀντὶ γιὰ ἐργασία, ἢ ἀπὸ φιλανθρωπία θὰ βρεῖ κάποιον ἄλλο τρόπο, πού δὲν τὸν γνωρίζεις, μέσω τῆς ἐλπίδας γιὰ νὰ σώσει τὴν ψυχὴ σου πού στερεῖται παρηρησία. Ἄρκεῖ νὰ μὴν ἐγκαταλείψεις τὸν γιατρό, γιατί πρόκειται μὲ κακὸ τρόπο νὰ ὑποστεῖς τὸ διπλὸ θάνατο, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζεις τὸ κρυφὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ὅπως ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὴ γνώση, ἔτσι θὰ λεχθεῖ τώρα καὶ γιὰ τὴν πράξη. Κάθε δηλαδὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ πράξη βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ ἕξι παγίδες· δεξιὰ καὶ ἀριστερά, δηλαδὴ ἀνάμεσα στὴν ὑπερβολὴ καὶ στὴν ἔλλειψη τῶν κόπων· πάνω καὶ κάτω, δηλαδὴ ἀνάμεσα στὴν ἔπαρση καὶ στὴν ἀπόγνωση· ἀπὸ μέσα καὶ ἀπ' ἔξω, δηλαδὴ ἀνάμεσα στὴ δειλία καὶ στὸ θράσος, γιὰ τὸ ὁποῖο λέγει ὁ Θεολόγος, ὅτι ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ θάρρος, ἂν καὶ εἶναι παρόμοιο στὸ ὄνομα. Στὴ μέση τῶν ἕξι αὐτῶν παγίδων βρίσκεται ἡ σύμμετρη ἐργασία μὲ ταπείνωση καὶ ὑπομονή. Καὶ πρέπει νὰ θαυμάσει κανεῖς τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, πῶς μετατρέπει μέσα του ὅλα τὰ ὄντα ὅπως θέλει, ἂν καὶ εἶναι ἀμετάβλητα καὶ σὲ ἄλλους μένουν ὅπως εἶναι. Καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο δὲν ἔχουμε ὅλοι τὸν ἴδιο σκοπὸ γιὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ ὁ καθένας χρησιμοποιοῖ ὅπως θέλει τὰ πράγματα, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς· τὰ αἰσθητὰ μὲ τὸ ἔργο, ἐνῶ τὰ νοητὰ μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ διαλογισμό.

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνήκουν, κατὰ τὴ γνώμη μου, σὲ τέσσερις θεω-

2. Τίτ. 3, 3.

καταστάσεις, πάντες οἱ ἄνθρωποι. Οἱ μὲν καλῶς ᾧδε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες, καὶ οἱ ἀπειθεῖς γενόμενοι, οἱ δὲ ᾧδε μόνον καλῶς, ὡς εὐεργετούμενοι ἀναξίως ψυχικῶς ἢ σωματικῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν εὐγνωμοσύνην περὶ τὸν Εὐεργέτην, ὡς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος
5 καὶ οἱ τοιοῦτοι· ἄλλοι πάλιν, ᾧδε μόνον κολάζονται, ὡς οἱ μακροῦ νόσω κεκρατημένοι, ὡς ὁ παράλυτος ἐκεῖνος καὶ οἱ πειραζόμενοι εὐχαρίστως ἐξ ἰδίας γνώμης· καὶ ἕτεροι πάλιν ᾧδε κακεῖ κολάζονται, ὡς οἱ πειραζόμενοι ἐξ ἰδίων θελημάτων, κατὰ τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς τοιούτους

10 Καὶ πάλιν τέσσαρας ἔχουσι σκοποὺς περὶ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων. Οἱ μὲν μισοῦσι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὡς οἱ δαίμονες, καὶ ἐκ κακῆς προαιρέσεως κακίζουσιν, οἱ δὲ ὡς καλὰ φιλοῦσι, πλὴν ἐμπαθῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα, μηδὲν περὶ φυσικῆς θεωρίας ἢ εὐχαριστίας μερμινῶντες καὶ ἄλλοι, ὡς ἄνθρωποι, φυσικῶς μετὰ γνώσεως
15 πνευματικῆς καὶ εὐχαριστίας, χρώμενοι πᾶσι μετ' ἐγκρατείας· ἕτεροι δὲ πάλιν ὑπερφυῶς, ὡς ἄγγελοι, θεωροῦσι πρὸς δόξαν τοῦ Ποιητοῦ πάντα, μηδὲν χρώμενοι τούτων, εἰ μὴ μόνον τὰ πρὸς τὸ ζῆν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀναγκαῖα.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΚΩΝ
ΕΥΕΡΓΕΣΙΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

20

Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν αἰεὶ τῷ Θεῷ πάντες οἱ ἄνθρωποι, ὑπὲρ τε τῶν περιεκτικῶν καὶ τῶν ἰδικῶν εὐεργεσιῶν, τῶν τε ψυχικῶν καὶ τῶν σωματικῶν. Καὶ τὰ μὲν περιεκτικά εἰσι τέσσαρα
στοιχεῖα, καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτῶν γινόμενα καὶ πάντα τὰ ἐν ταῖς θεί-
25 αῖς Γραφαῖς κείμενα τοῦ Θεοῦ θαυμάσια καὶ ἐξαίσια πράγματα· τὰ δὲ ἰδικά, ὅσα ὁ Θεὸς ἐκάστω ἀνθρώπῳ δέδωκεν· εἴτε πλοῦτον πρὸς ἐλεημοσύνην, εἴτε πενίαν πρὸς ὑπομονὴν εὐχάριστον, εἴτε ἐξουσίαν πρὸς δικαιοκρισίαν καὶ σύστασιν ἀρετῆς, εἴτε ὑποταγὴν καὶ δουλείαν πρὸς ἔτοιμον σωτηρίαν ψυχῆς, εἴτε ὑγείαν πρὸς βοήθειαν τοῖς
30 χρήσουσι καὶ ἐργασίαν κατὰ Θεόν, εἴτε νόσον πρὸς στέφανον τῆς ὑπομονῆς, εἴτε γνῶσιν καὶ δύναμιν πρὸς κτῆσιν ἀρετῶν, εἴτε ἀδυναμίαν καὶ ἀγνωσίαν πρὸς ὑποταγὴν ἐν ἡσυχίᾳ μετὰ ταπεινώσεως καὶ

ρίες, ἢ κατὰ τὸν Θεολόγο, σὲ τέσσερις καταστάσεις. " Ἄλλοι ἔχουν καλῶς ἐδῶ καὶ στή μέλλουσα ζωῇ, ὅπως οἱ ἅγιοι πάντες καὶ ὅσοι ἔγιναν ἀπαθεῖς. " Ἄλλοι ἐδῶ μόνο ἔχουν καλῶς, ἐπειδὴ εὐεργετοῦνται ψυχικὰ ἢ σωματικὰ χωρὶς ν' ἀξίζουσιν, γιατί δὲν ἔχουν εὐγνωμοσύνη γιὰ τὸν εὐεργέτη τους, ὅπως ἐκεῖνος ὁ πλοῦσιος καὶ οἱ παρόμοιοι. " Ἄλλοι πάλι ἐδῶ μόνο τιμωροῦνται, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ κατέχονται ἀπὸ μακρὰ ἀσθένεια, ὅπως ὁ παράλυτος ἐκεῖνος καὶ οἱ δοκιμαζόμενοι μὲ εὐχαρίστηση ἀπὸ δική τους ἀπόφαση. Καὶ ἄλλοι πάλι τιμωροῦνται καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὅπως οἱ δοκιμαζόμενοι ἀπὸ δική τους θέληση, ὅπως ὁ Ἰούδας καὶ οἱ παρόμοιοι.

Καὶ πάλι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τέσσερις σκοποὺς γιὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. " Ἄλλοι μισοῦν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ δαίμονες, καὶ ἀπὸ κακὴ προαίρεση τὰ κατηγοροῦν. " Ἄλλοι τὰ ἀγαποῦν σὰν καλά, ἀλλὰ μὲ ἐμπάθεια, ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα, χωρὶς νὰ φροντίζουν καθόλου γιὰ φυσικὴ θεωρία ἢ εὐχαριστία. Καὶ ἄλλοι, σὰν ἄνθρωποι, κατὰ φυσικὸ τρόπο μὲ πνευματικὴ γνώση καὶ εὐχαριστία τὰ χρησιμοποιοῦν ὅλα μὲ ἐγκράτεια. Καὶ ἄλλοι πάλι κατὰ ὑπερφυσικὸ τρόπο, σὰν ἄγγελοι, τὰ θεωροῦν ὅλα πρὸς δόξα τοῦ Δημιουργοῦ, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦν τίποτε ἀπ' αὐτά, παρὰ μόνο τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ τους, κατὰ τὸν ἀπόστολο³.

ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΥΕΡΓΕΣΙΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Γι' αὐτὸ ὀφείλουμε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εὐχαριστοῦμε πάντοτε τὸν Θεὸ καὶ γιὰ τὶς γενικὲς καὶ γιὰ τὶς εἰδικὲς εὐεργεσίες, τὶς ψυχικὲς καὶ τὶς σωματικὲς. Καὶ τὰ γενικὰ βέβαια εἶναι τέσσερα στοιχεῖα καὶ ὅλα ὅσα γίνονται ἀπ' αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ θαυμάσια καὶ ἐξαίσια πράγματα τοῦ Θεοῦ ποὺ βρίσκονται στὶς θεῖες Γραφές. Ἐνῶ τὰ εἰδικὰ εἶναι ὅσα ὁ Θεὸς ἔδωσε ξεχωριστὰ σὲ κάθε ἄνθρωπο, εἴτε πλοῦτο γιὰ ἐλημοσύνη, εἴτε φτώχεια γιὰ εὐχάριστη ὑπομονή, εἴτε ἐξουσία γιὰ δίκαιη κρίση καὶ σύσταση ἀρετῆς, εἴτε ὑποταγὴ καὶ δουλεία γιὰ γρηγορὴ σωτηρία ψυχῆς, εἴτε ὑγεία γιὰ βοήθεια ὅσων ἔχουν ἀνάγκη καὶ ἐργασία κατὰ Θεό, εἴτε ἀρρώστια γιὰ τὸ στεφάνι τῆς ὑπομονῆς, εἴτε γνώση καὶ δύναμη γιὰ ἀπόκτηση ἀρετῶν, εἴτε ἀδυναμία καὶ ἄγνοια γιὰ ὑποταγὴ στὴν ἡσυχία μὲ ταπείνωση καὶ ἀποφυγὴ τῶν πραγμά-

φυγῆς τῶν πραγμάτων, εἴτε ἀκούσιον στέρησιν τῶν πραγμάτων, πρὸς σωτηρίαν ἐκούσιον καὶ βοήθειαν τοῖς μὴ δυναμένοις ἐλθεῖν πρὸς τελειότητα τῆς ἀκτημοσύνης, ἢ καὶ πρὸς ἐλεημοσύνην, εἴτε ἄνεσιν καὶ εὐημερίαν, πρὸς τὸ ἐκουσίως ἀγωνίζεσθαι καὶ πονεῖν εἰς 5 τὰς ἀρετάς, ὥστε ἀπαθεῖς γενέσθαι καὶ ἄλλας σῶσαι ψυχάς· εἴτε πειρασμὸν καὶ δυσχέρειαν, πρὸς τὸ ἀκουσίως σωθῆναι τοὺς μὴ δυναμένους ἐκκόψαι τὰ οἰκεῖα θελήματα, ἢ πάλιν πρὸς τελειότητα τῶν δυναμένων ὑπομεῖναι μετὰ χαρᾶς.

Πάντα τοίνυν τὰ εἰρημένα, καὶ ἐναντία ἀλλήλων εἰσὶν, ἀλλ' οὖν 10 κατὰ χρῆσιν μὲν πάντα καλὰ λίαν· παρὰ δὲ τὴν χρῆσιν, οὐκ εἰσι καλὰ, ἀλλὰ μᾶλλον βλαβερὰ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι. Κρείττων δὲ πάντων τῶν εἰρημένων ἢ τῶν θλιβερῶν ὑπομονή, καὶ ὁ καταξιωθεὶς τοῦ μεγάλου τούτου χαρίσματος ὀφείλει εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὡς μείζονα εὐεργετηθεὶς. Μῦθημα γὰρ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Ἀπο- 15 στόλων αὐτοῦ, Μαρτύρων τε καὶ Ὁσίων ἐγένετο· διότι πολλὴν δύναμιν καὶ γνῶσιν παρὰ Θεῷ ἔλαβε, πρὸς τὸ ἐκουσίως τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι καὶ τῶν δυσχερῶν μᾶλλον ἐφίεσθαι δι' ἐκκοπῆς τῶν οἰκεῖων θελημάτων καὶ ἀρνήσεως τῶν μὴ κατὰ Θεὸν νοημάτων, ἵνα τὰ ἀρέσκοντα Θεῷ ποιῆ καὶ νοῆ αἰείποτε. Καὶ οἱ μὲν καταξιωθέντες 20 μετελθεῖν τὰ πράγματα κατὰ χρῆσιν ὀφείλουσι τῷ Θεῷ μεγάλως εὐχαριστεῖν, ἐν ταπεινώσει πολλῇ, ὅτι ἀπὸ τῶν παρὰ φύσιν καὶ τῆς παραβάσεως τῶν ἐντολῶν ἠλευθερώθησαν, χάριτι Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς καὶ παραχρῶμενοι τοῖς πράγμασι, ὡς παρὰ φύσιν ποιοῦντες, τρέμειν ὀφείλομεν καὶ μεγάλως εὐχαριστεῖν τῷ Εὐεργέτῃ 25 μετὰ πάσης εὐγνωμοσύνης, θαυμάζοντες αὐτοῦ τὴν ἄφατον μακροθυμίαν, ὅτι καὶ παρακούοντες αὐτοῦ τὰς ἐντολάς καὶ παραχρῶμενοι τοῖς πράγμασι καὶ τὰς δωρεὰς αὐτοῦ ἀποστρεφόμενοι, ἀνέχεται ἡμῶν τὴν ἀγνωμοσύνην, καὶ εὐεργετῶν ἡμᾶς οὐ διαλιμπάνει, ἀλλ' ἀναμένει τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν καὶ μετάνοιαν ἕως ἐσχάτης ἀνα- 30 πνοῆς.

Ὡστε εὐχαριστεῖν αὐτῷ ὀφείλομεν πάντες ἄνθρωποι, ὡς εἴρηται· «ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε». Καὶ ἐκ τούτου γίνεται ἕτερον ῥῆμα τοῦ Ἀποστόλου, ὡς φησιν· «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε», ἥτοι τὸ ἔχειν μνήμην Θεοῦ ἐν παντὶ καιρῷ, τόπῳ τε καὶ πράγματι. Ὅτι, εἴ τι

των, εἴτε ἀκούσια στέρηση τῶν πραγμάτων γιὰ ἐκούσια σωτηρία καὶ βοήθεια ἐκείνων ποὺ δὲν μποροῦν νὰ φθάσουν στὴν τελειότητα τῆς ἀκτημοσύνης ἢ τουλάχιστον στὴν ἐλεημοσύνη, εἴτε ἄνεση καὶ εὐημερία γιὰ νὰ ἀγωνιζόμαστε μὲ τὴ θέλησή μας καὶ νὰ κοπιᾶζουμε γιὰ τὶς ἀρετές, ὥστε νὰ γίνουμε ἀπαθείς καὶ νὰ σώσουμε καὶ ἄλλες ψυχές, εἴτε πειρασμὸ καὶ δυσχέρεια γιὰ νὰ σωθοῦν χωρὶς τὴ θέλησή τους ἐκείνοι ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ξεριζώσουν τὰ δικά τους θελήματα, ἢ πάλι γιὰ τὴν τελειότητα ἐκείνων ποὺ μποροῦν νὰ ὑπομένουν μὲ χαρά.

Ἔστω λοιπὸν αὐτὰ, ἔστω καὶ ἂν μεταξὺ τους εἶναι ἀντίθετα, εἶναι ὅλα πολὺ καλὰ ὅταν χρησιμοποιοῦνται ὅπως πρέπει· ὅταν ὅμως γίνονται κατάχρησή τους δὲν εἶναι καλὰ, ἀλλὰ μᾶλλον βλαβερά στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Ἀνώτερο ὅμως ἀπ' ὅλα τὰ παραπάνω εἶναι ἡ ὑπομονὴ στὶς θλιβερές καταστάσεις, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε αὐτὸ τὸ μεγάλο χάρισμα ὀφείλει νὰ εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸ, ἐπειδὴ εὐεργετήθηκε πάρα πολὺ. Γιατί ἔγινε μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων του, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ὁσίων, ἐπειδὴ ἔλαβε μεγάλη δύναμη καὶ γνώση ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ ν' ἀπέχει μὲ τὴ θέλησή του ἀπὸ τὰ εὐχάριστα καὶ νὰ ἐπιθυμεῖ περισσότερο τὰ δύσκολα μὲ ἀποκοπὴ τῶν δικῶν του θελημάτων καὶ μὲ ἄρνηση τῶν νοημάτων ἐκείνων ποὺ δὲν συμφωνοῦν μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ κάνει καὶ νὰ νοεῖ πάντοτε ὅσα ἀρέσουν στὸν Θεό. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀξιώθηκαν νὰ μεταχειρίζονται τὰ πράγματα ὅπως πρέπει ὀφείλουν μὲ μεγάλη ταπείνωση νὰ εὐχαριστοῦν πολὺ τὸν Θεὸ, γιατί μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὰ παρὰ φύση καὶ ἀπὸ τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν. Ἐμεῖς ὅμως ποὺ εἴμαστε ἀκόμη ἐμπαθείς καὶ κάνουμε κακὴ χρῆση τῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ πράττουμε παρὰ φύση, πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε πολὺ τὸν Εὐεργέτη μὲ κάθε εὐγνωμοσύνη, θαυμάζοντας τὴν ἀνέκφραστη μακροθυμία του, γιατί, παρ' ὅλο ποὺ παρακοῦμε τὶς ἐντολές του καὶ κακομεταχειριζόμαστε τὰ πράγματα καὶ ἀποστρεφόμαστε τὶς δωρεές του, ἀνέχεται τὴν ἀχαριστία μας καὶ δὲν σταματᾷ νὰ μᾶς εὐεργετεῖ, ἀλλὰ περιμένει τὴν ἐπιστροφή καὶ τὴ μετάνοια μας μέχρι τὴν τελευταία μας πνοή.

Ὡστε ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ὀφείλουμε νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε, ὅπως ἔχει λεχθεῖ· «γιὰ κάθε πρᾶγμα νὰ εὐχαριστεῖτε»¹. Καὶ ἀπ' αὐτὸ γίνεται ἄλλος λόγος τοῦ Ἀποστόλου, ποὺ λέγει· «νὰ προσεύχεστε ἀδιάκοπα»², δηλαδή νὰ θυμούμαστε τὸν Θεὸ σὲ κάθε καιρὸ καὶ τόπο καὶ πρᾶγμα.

2. Α' Θεσ. 5, 17.

δ' ἂν ποιῇ τις, ὀφείλει ἔχειν τὴν μνήμην τοῦ ποιητοῦ τοῦ τυχόντος πράγματος. Οἷον βλέπεις τὸ φῶς, μὴ ἐπιλάβῃ τὸν τοῦτό σοι δωρησάμενον. Βλέπεις οὐρανὸν καὶ γῆν, θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ὄντα, θαύμασον καὶ δόξασον τὸν ποιήσαντα. Ἰμάτιον περιεβάλου, γίνω-
 5 σκε τίνος τὸ δῶρημα, καὶ ὕμνησον τὸν προνοοῦντά σου τὴν ζωὴν. Καὶ ἀπλῶς πᾶν κίνημα, ἀφορμὴ πρὸς δόξαν Θεοῦ γενέσθω σοι, καὶ ἰδοὺ ἀδιαλείπτως προσεύχῃ. Καὶ ἐκ τούτων πάντοτε ἡ ψυχὴ χαίρεται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ἡ γὰρ μνήμη τοῦ Θεοῦ εὐφραίνει αὐτήν, φησὶν ὁ ἅγιος Δωρόθεος, μάρτυρα τὸν Δαβὶδ ἐπιφέρων· «ἐμνή-
 10 σθην», φησί, «τοῦ Θεοῦ καὶ ηὐφράνθην».

ΟΤΙ ΠΑΝΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ ΗΜΙΝ
 ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ

Διότι πάντα τὰ ὄντα πρὸς ὠφέλειαν ἡμῶν ὁ Θεὸς ἐποίησεν· ὑπὸ μὲν τῶν ἀγγέλων φυλαττόμεθα καὶ διδασκόμεθα, ὑπὸ δὲ
 15 τῶν δαιμόνων πειραζόμεθα, πρὸς τὸ ταπεινωθῆναι καὶ φεύγειν πρὸς τὸν Θεόν, δι' ὧν σωζόμεθα καὶ τῆς ἐπάρσεως καὶ ἀμελείας λυτρούμεθα φόβῳ τῶν πειρασμῶν. Καὶ πάλιν· ἐκ μὲν τῶν ἡδέων τοῦ κόσμου, ὑγείας, φημί, εὐημερίας, ἰσχύος, ἀναπαύσεως, χαρᾶς, φωτός, γνώσεως, πλούτου, προκοπῆς ἐν πᾶσιν, εἰρηλικῆς καταστά-
 20 σεως, ἀπολαύσεως τιμῆς, ἐξουσίας, διαψιλείας καὶ πάντων τῶν νομιζομένων καλῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἀναγόμεθα πρὸς εὐχαριστίαν καὶ εὐγνωμοσύνην περὶ τὸν Εὐεργέτην, καὶ πρὸς τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν καὶ ποιεῖν τὸ κατὰ δύναμιν ἀγαθόν, ὡς χρέος ἔχοντες φυσικὸν ὑπὲρ τῶν δωρεῶν δι' ἀγαθοεργίας ἀνταμεῖψαι νομίζοντες δῆθεν, καίπερ
 25 οὐκ ἔστι δυνατόν τοῦτο, ἀλλὰ μείζον χρέος· ἐκ δὲ τῶν νομιζομένων δυσχερῶν, νόσου, δυσχερείας, κόπου, ἀσθενείας, λύπης ἀκουσίου, σκότους, ἀγνωσίας, πενίας, δυστυχίας ἐν πᾶσι, φόβου στερήσεως, ἀτιμίας, καταπονήσεως, ἐνδείας καὶ πάντων τῶν ἐναντιουμένων τοῖς προειρημένοις, ἐρχόμεθα πρὸς ὑπομονήν, ταπεινώσιν τε καὶ
 30 ἀγαθὴν ἐλπίδα ἐν τῷ μέλλοντι· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι μεγάλων παρακλήσεων ἡμῖν πρόξενοι γίνονται. Ὡστε πάντα καλὰ ἡμῖν ὁ Θεὸς ὠκονόμησε θαυμασίως, δι' ἄφατον ἀγαθότητα.

Γιατί ὅ,τι καὶ ἂν κάνει κανείς, πρέπει νὰ θυμᾶται τὸν δημιουργὸ τοῦ κάθε πράγματος. Ὅπως, βλέπεις τὸ φῶς μὴν ξεχνᾷς ἐκεῖνον ποὺ σοῦ τὸ δώρησε. Βλέπεις τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, τὴ θάλασσα καὶ ὅλα τὰ ὄντα· θαύμασε καὶ δόξασε ἐκεῖνον ποὺ τὰ ἔκαμε. Φόρεσες ἓνα ροῦχο· γνώριζε τίνος εἶναι τὸ δῶρο καὶ ὑμνησε αὐτὸν ποὺ φροντίζει γιὰ τὴ ζωὴ σου. Καὶ γενικὰ κάθε κίνηση νὰ γίνετα σὲ σένα ἀφορμὴ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ προσεύχεσαι ἀδιάκοπα. Καὶ ἀπ' ὅλα αὐτά, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο, χαίρεται πάντοτε ἡ ψυχὴ³. Γιατί ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ εὐφραίνει τὴν ψυχὴ, λέγει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, φέροντας μάρτυρα τὸν Δαβίδ· «θυμήθηκα», λέγει, «τὸν Θεὸ καὶ εὐφράνθηκα»⁴.

ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ Ο ΘΕΟΣ ΕΚΑΝΕ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ ΜΑΣ

Γιατί ὁ Θεὸς ἔκαμε ὅλα τὰ ὄντα γιὰ δική μας ὠφέλεια. Οἱ ἄγγελοι μᾶς προστατεύουν καὶ μᾶς διδάσκουν, ἐνῶ οἱ δαίμονες μᾶς πειράζουν γιὰ νὰ ταπεινωθοῦμε καὶ νὰ προσφεύγουμε κοντὰ στὸν Θεό, μὲ τὰ ὁποῖα σωζόμαστε καὶ μὲ τὸ φόβο τῶν πειρασμῶν λυτρωνόμαστε ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴν ἀμέλεια. Καὶ ἐπίσης· ἀπὸ τὰ εὐχάριστα τοῦ κόσμου, δηλαδὴ τὴν ὑγεία, τὴν εὐημερία, τὴ δύναμη, τὴν ἀνάπαυση, τὴ χαρὰ, τὸ φῶς, τὴ γνώση, τὸν πλοῦτο, τὴν προκοπὴ σὲ ὅλα, τὴν εἰρηνικὴ κατάσταση, τὴν ἀπόλαυση τιμῆς, τὴν ἐξουσία, τὴν ἀφθονία καὶ ὅλα τὰ θεωρούμενα καλὰ στὴ ζωὴ αὐτῇ, ὀδηγούμεστε στὴν εὐχαριστία καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν εὐεργέτη, καὶ σὸ νὰ τὸν ἀγαποῦμε καὶ νὰ κάνουμε κατὰ δύναμη τὸ ἀγαθὸ, σὰν νὰ ἔχουμε φυσικὸ χρέος γιὰ τὶς δωρεές, νομίζοντας ὅτι θὰ τὸν ἀνταμείψουμε δῆθεν μὲ τὴν ἀγαθοεργία, ἂν καὶ βέβαιαι δὲν εἶναι δυνατὸ αὐτὸ ἀλλὰ τὸ χρέος εἶναι μεγαλύτερο. Καὶ ἀπὸ τὰ νομιζόμενα δυσάρεστα, δηλαδὴ τὴν ἀρρώστια, τὴ δυσχέρεια, τὸν κόπο, τὴν ἀδυναμία, τὴν ἀκούσια λύπη, τὸ σκοτάδι, τὴν ἄγνοια, τὴ φτώχεια, τὴ δυστυχία σὲ ὅλα, τὸ φόβο τῆς στέρησης, τὴν ἀτιμία, τὴν κούραση, τὴ στέρηση καὶ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀντίθετα στὰ προηγούμενα, ἐρχόμαστε στὴν ὑπομονή, στὴν ταπεινώση καὶ στὴν ἀγαθὴ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ στὴν παρούσα ζωὴ μᾶς προξενοῦν μεγάλη παρηγοριά. Ὡστε ὅλα τὰ ρύθμισε ὁ Θεὸς καλὰ γιὰ μᾶς μὲ θαυμαστὸ τρόπο ἀπὸ ἀπερίγραπτη ἀγαθότητα.

4. Ψαλμ. 76, 4.

Καὶ ὁ μὲν θέλων ταῦτα γινώσκειν καὶ ὡς δεῖ ἔχειν, ἀγωνιζέσθω εἰς τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν, ὥστε πάντα τὰ εἰρημένα δέχεσθαι μετ' εὐχαριστίας, τὰ τε καλὰ καὶ τὰ φαινόμενα ἐναντία, καὶ ἐν πᾶσιν ἀτέραχος εὐρίσκεται. Καὶ οὐ μόνον ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑπερήφανον λογισμόν, πρὸς τὸ ὑψῶσαι αὐτόν, οἱ δαίμονες προβάλλωσι, τότε μμνήσκειται τὰ πρῶην ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα αἴσχιστα, καὶ καταβάλλει τοῦτον καὶ πρὸς ταπεινώσιν ἔρχεται. Καὶ ὅταν πάλιν αἴσχιστόν τι προβάλλωσι, τὸν ὑπερήφανον ἐκεῖνον μνησθεῖς, καταβάλλει τοῦτον. Ὡστε καταβάλλειν ἀλλήλους ποιεῖ, συνεργεῖα τῆς χάριτος
 10 διὰ τῆς μνήμης, ἵνα μήτε πρὸς ἀπόγνωσιν διὰ τὰ αἴσχιστα, μήτε πρὸς ἀπόνοϊαν διὰ τὴν οἴησιν ἔλθῃ ποτέ, ἀλλ' ὅταν ὑψώσῃ τὸν νοῦν αὐτοῦ, φεύγει πρὸς τὴν ταπεινώσιν. Καὶ ὅταν ταπεινώσωσιν αὐτόν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸν Θεόν, ὑψοῦται διὰ τῆς ἐλπίδος, ἵνα μηδέποτε θορυθήσας πέσῃ, μηδὲ πάλιν δειλιάσας ἀπογινώσκῃ, ἕως ἐσχάτης
 15 ἀναπνοῆς. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ μοναχοῦ, ὡς λέγει τὸ Γεροντικόν. Ἄλλ' ὅταν ταύτην προβάλλωσιν οἱ πολέμοι, αὐτὸς τὴν ἄλλην προβάλλει· καὶ ὅταν ἐκεῖνοι τὴν ἄλλην, αὐτὸς ταύτην εἰς μέσον ἄγει, γινώσκων ὅτι οὐδέν ἐστὶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀναλλοιώτόν τι τὸ παράπαν.

20 Ἄλλ' «ὁ μὲν ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται», ὁ δὲ θέλων τὰ πράγματα γενέσθαι ὡς θέλει, οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει· ἀλλ' ὡς τυφλὸς ῥιπιζόμενος παντὶ ἀνέμῳ, εἴ τι δ' ἂν αὐτῷ ἔρχηται, ὅλος δι' ὅλου ἐκεῖνου γίνεται, καὶ ὡς δούλος φοβεῖται τὰ λυπηρὰ καὶ ὡς αἰχμάλωτος συναπάγεται τῇ οἴῃσει, ἐκ τῆς ἀλόγου χαρᾶς δοκῶν ἔχειν
 25 ἅπερ οὐδέποτε εἶδε καὶ πόθεν ἐστίν· εἰ δὲ λέγει εἰδέναι, τότε μᾶλλον μειζόνως τυφλοῦται· τοῦτο γὰρ ἐκ τοῦ μὴ μέμφεσθαι ἑαυτὸν γίνεται, ἣτις λέγεται ἀνταρέσκεια καὶ ἀφανὴς ἀπώλεια, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Μακάριος εἰς τὰ κεφάλαια περὶ τοῦ ἀπολεσθέντος μοναχοῦ μετὰ τὸ ἰδεῖν αὐτόν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, εὐχομένου αὐτοῦ μετὰ
 30 τινῶν ἀδελφῶν, ἐν τῷ ἀρπαγῆναι τὸν νοῦν αὐτοῦ· διὰ τὸ οἶεσθαι αὐτόν τι πεφθακέναι καὶ οὐ μᾶλλον χρέος μείζον ἔχειν. Ὡσπερ τοίνυν οἱ ἄγαν ἐμπαθεῖς οὐδὲ τὰ φανερὰ τοῖς πολλοῖς ἴσασιν ἐκ τῆς

Καὶ ὅποιος θέλει νὰ τὰ γνωρίζει αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ἔχει ἔτσι ὅπως πρέπει, ὡς ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, ὥστε νὰ δέχεται ὅλα τὰ παραπάνω μὲ εὐχαρίστηση, καὶ τὰ καλὰ καὶ ὅσα φαίνονται κακά, καὶ νὰ παραμένει σέ ὅλα ἀτάραχος. Καὶ ὄχι μόνο σ' αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὅταν οἱ δαίμονες τοῦ προτείνουν ὑπερήφανο λογισμό γιὰ νὰ τὸν ὑψώσουν, τότε θυμᾶται τὰ λεγόμενα ἀπ' αὐτοὺς προηγουμένως αἰσχροτάτα, καὶ νικάει τὸ λογισμό αὐτὸν καὶ ὀδηγεῖται στὴν ταπείνωση. Καὶ ὅταν πάλι τοῦ προτείνουν κάτι τὸ αἰσχροτάτο, θυμᾶται τὸν ὑπερήφανο ἐκεῖνο λογισμό καὶ νικάει αὐτόν. Ὡστε κάνει νὰ νικάει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος μέσω τῆς μνήμης, γιὰ νὰ μὴ καταλήξει ποτὲ οὔτε στὴν ἀπόγνωση ἐξαιτίας τῶν αἰσχροτάτων, οὔτε στὴν ἀλαζονεῖα ἐξαιτίας τῆς οἴησής του, ἀλλ' ὅταν ὑψώσει τὸ νοῦ του, καταφεύγει στὴν ταπείνωση. Καὶ ὅταν τὸν ταπεινώσουν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οἱ ἐχθροὶ, αὐτὸς ὑψώνεται μὲ τὴν ἐλπίδα, γιὰ νὰ μὴν ἀνησυχήσει ποτὲ καὶ πέσει, οὔτε πάλι νὰ δειλιάσει καὶ νὰ ἀπελπισθεῖ μέχρι τὴν τελευταία του πνοή. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ μοναχοῦ, ὅπως λέγει τὸ Γεροντικό. Καὶ ὅταν οἱ ἐχθροὶ τοῦ προβάλλουν αὐτήν, αὐτὸς προβάλλει τὴν ἄλλη· καὶ ὅταν ἐκεῖνοι παρουσιάζουν τὴν ἄλλη, αὐτὸς φέρνει στὴ μέση αὐτή, γνωρίζοντας ὅτι τίποτε ἀπολύτως στὴ ζωὴ αὐτὴ δὲν εἶναι ἀναλλοίωτο.

Ἄλλὰ «ὅποιος δείξει ὑπομονὴ μέχρι τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»¹, ἐνῶ ὅποιος θέλει νὰ γίνουν τὰ πράγματα σύμφωνα μὲ τὴ δική του θέληση, δὲν γνωρίζει ποῦ πηγαίνει, ἀλλὰ σὰν τυφλὸς παρασύρεται ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνέμους, καὶ ὅ,τι καὶ ἂν τοῦ ἔρθει, τὸν κυριεύει ὀλοκληρωτικὰ, καὶ σὰν δοῦλος φοβᾶται τὰ δυσάρεστα, καὶ σὰν αἰχμάλωτος συνεπαίρνεται ἀπὸ τὴν ἀλαζονεῖα, νομίζοντας ἀπὸ τὴν ἄλογη χαρὰ ὅτι ἔχει ἐκεῖνα ποὺ ποτὲ δὲν εἶδε καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι. Ἄν ὅμως, λέγει ὅτι γνωρίζει, τότε τυφλώνεται πολὺ περισσότερο. Γιατί αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του, πράγμα ποὺ λέγεται αὐταρέσκεια καὶ ἀφανῆς ἀπώλεια, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μακάριος στὰ κεφάλαια γιὰ τὸ μοναχὸ ποὺ ὀδηγήθηκε στὴν ἀπώλεια ἀφοῦ εἶδε τὴν οὐράνια Ἱερουσαλήμ, ὅταν προσευχόταν μαζί μὲ κάποιους ἀδελφούς καὶ ἀρπάχθηκε ὁ νοῦς του, ἐπειδὴ νόμιζε ὅτι ἔχει ἐπιτύχει κάτι, καὶ ὄχι μᾶλλον ὅτι ἔχει μεγαλύτερο χρέος. Ὅπως λοιπὸν ὅσοι εἶναι ὑπερβολικὰ ἐμπαθεῖς δὲν γνωρίζουν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ εἶναι φανερὰ στοὺς πολλοὺς ἐξαιτίας τῆς θόλωσης τῶν παθῶν, ἔτσι καὶ οἱ ἀπαθεῖς

ἀγλύος τῶν παθῶν, οὕτω καὶ οἱ ἀπαθείς τὰ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα γινώσκουσιν ἐκ τῆς τοῦ νοῦς καθαρότητος.

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

5 **Ο** Λόγος γὰρ τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος, οὐκ ἔστι πολυλογία, ἀλλ' ὅταν λέγωμεν πάντες οἱ ἄνθρωποι πολλά, τότε ἓνα λόγον Θεοῦ οὐκ ἐπληρώσαμεν· οἶον, εἰ εἶπεν ὁ Θεός· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης», καὶ τὰ ἐξῆς. Πόσα ἄρα εἶπον οἱ Πατέρες, πόσα δὲ καὶ ἔγραψαν καὶ ἔτι λέγουσι καὶ γράφουσι καὶ 10 οὐκ ἐπλήρωσαν τὸ ἐν τούτῳ ῥητόν; Τὸ γὰρ ἐξ ὅλης ψυχῆς, φησὶν ὁ Μέγας Βασιλείος, τὸ μηδὲν τι σὺν Θεῷ ἀγαπᾶν ἔστιν. Ἐπειδὴ, εἴαν τις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν φιλεῖ, οὐκ ἀγαπᾷ ἐξ ὅλης ψυχῆς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας· εἰ δὲ ἑαυτοὺς καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα ἀγαπῶμεν, πῶς τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν δυνάμεθα ἢ τολμῶμεν τούτο εἰπεῖν; Ὡς 15 αὐτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης, ἂν τὴν πρόσκαιρον ζωὴν, τάχα δὲ καὶ τὴν μέλλουσαν μὴ ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἀποβαλώμεθα, ὡς ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἀπόστολος, πῶς λέγομεν ἀγαπᾶν αὐτόν; Διότι ὁ μὲν ἔφη περὶ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Θεόν· «εἰ μὲν ἀφήσεις αὐτοῖς τὰ πταιίσματα, ἄφες εἰ δ' οὐ, καὶ ἐμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς 20 ἧς ἔγραψας». Ὁ δὲ Ἀπόστολός φησιν· «ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ», καὶ τὰ ἐξῆς ηὔχετο γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ἀπώλειαν γενέσθαι, ἵνα ἄλλοι σωθῶσι, καὶ ταῦτα οἱ ζητοῦντες αὐτὸν ἀποκτεῖναι, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται.

Τοιαῦται ψυχαί εἰσιν αἱ τῶν ἀγίων· τοὺς ἐχθροὺς ὑπὲρ ἑαυτοῦς 25 φιλοῦσιν, ὥστε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι προτιμῶσι τὸν πλησίον ἐν πᾶσι, καὶ ἴσως ἐχθρὸς αὐτῶν ἐκ κακῆς προαιρέσεως ὑπάρχη, μὴ ζητοῦντες ἀντάμειψιν ἀπὸ τῶν φιλουμένων παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ὡς λαμβάνοντες χαίρουσιν ἐν τῷ διδόναι ἄλλοις τὰ ἑαυτῶν πάντα, ἵνα τῷ Εὐεργέτῃ ἀρέσωσι καὶ κατὰ δύναμιν μιμήσωνται αὐ- 30 τοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι χρηστός ἔστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ ἁμαρτωλοὺς μᾶλλον δὲ ὅσον τὰ τοιαῦτα χαρίσματα ἀξιωθήσεται τις ἔχειν, τοσοῦτον ὀφείλει χρεώστην ἑαυτὸν ἠγεῖσθαι τῷ ὑψώσαντι

1. Δευτ. 6, 5.

2. Ἐξ. 32, 32.

3. Ρωμ. 9, 3.

γνωρίζουν από την καθαρότητα του νοῦ τους ἐκεῖνα πού εἶναι ἄγνωστα στους πολλούς.

ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ

Ο λόγος τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος, δέν εἶναι πολυλογία, ἀλλ' ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι λέμε πολλά, τότε ἓνα λόγο τοῦ Θεοῦ δέν ἐκπληρώσαμε· ὅπως γιά παράδειγμα ἐκεῖνον πού εἶπε ὁ Θεός «νά ἀγαπήσεις Κύριο τόν Θεό σου μέ ὅλη»¹, καί τὰ λοιπά¹. Πόσα ἄραγε εἶπαν οἱ Πατέρες καί πόσα ἔγραψαν καί ἀκόμη γράφουν καί λέγουν καί δέν ἐκπλήρωσαν τόν ἓναν αὐτόν λόγο; Γιατί τὸ «μέ ὅλη σου τήν ψυχή», λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, σημαίνει τὸ νά μὴν ἀγαπᾶ κανεῖς τίποτε ἄλλο μαζί μέ τόν Θεό. Ἐπειδή, ἂν ἀγαπᾶ κανεῖς τήν ψυχή του, δέν ἀγαπᾶ μέ ὅλη του τήν ψυχή τόν Θεό, ἀλλά μέ τή μισή. Ἐάν ὅμως ἀγαπᾶμε τόν ἑαυτό μας καί ἄλλα ἀναρίθμητα πράγματα, πῶς μπορούμε ν' ἀγαπᾶμε τόν Θεό ἢ τολμοῦμε νά τὸ ποῦμε αὐτό; Τὸ ἴδιο συμβαίνει καί μέ τήν ἀγάπη πρὸς τόν πλησίον. Ἐάν δέν ἀπορριπτουμε τήν πρόσκαιρη ζωή, καί ἴσως καί τή μέλλουσα, γιά τόν πλησίον μας, ὅπως ὁ Μωυσῆς καί ὁ Ἀπόστολος, πῶς λέμε ὅτι τόν ἀγαπᾶμε; Γιατί ὁ πρῶτος εἶπε γιά τὸ λαὸ στὸν Θεό· «ἂν συγχωρήσεις τίς ἁμαρτίες τους, συγχώρησέ τους· ἂν ὅμως δέν τίς συγχωρήσεις, σῆψε καί μένα ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς ζωῆς, στὸ ὁποῖο μέ ἔγραψες»². Καί ὁ Ἀπόστολος λέγει· «νά εἶμαι ἀνάθεμα ἀπὸ τόν Χριστό»³, καί τὰ λοιπά. Εὐχόταν δηλαδή νά χαθεῖ ὁ ἴδιος γιά νά σωθοῦν οἱ ἄλλοι, ἀκόμη καί αὐτοὶ πού ζητοῦσαν νά τόν θανατώσουν, δηλαδή οἱ Ἰσαηλίτες⁴.

Τέτοιες εἶναι οἱ ψυχές τῶν ἁγίων. Ἀγαποῦν τοὺς ἐχθροὺς περισσότερο ἀπὸ τόν ἑαυτό τους, ὥστε καί στήν παρούσα καί στή μέλλουσα ζωὴ προτιμοῦν τόν πλησίον σὲ ὅλα, ἔστω καί ἂν ἀπὸ κακὴ προαίρεση εἶναι ἐχθρὸς τους, χωρὶς νά ζητοῦν ἀνταμοιβὴ ἀπ' αὐτοὺς πού ἀγαποῦν, ἀλλά, σὰν νά παίρνουν οἱ ἴδιοι, χαίρονται καθὼς δίνουν ὅλα τὰ δικά τους σὲ ἄλλους, γιά ν' ἀρέσουν στὸν εὐεργέτη καί νά μμηθοῦν ὅσο μπορούν τῇ φιλανθρωπία του, γιατί εἶναι ἀγαθὸς στους ἀχάριστους καί ἁματωλούς⁵. Μᾶλλον ὅμως, ὅσο περισσότερο ἀξιωθεῖ κανεῖς νά ἔχει αὐτὰ τὰ χαρίσματα, τόσο ὀφείλει νά θεωρεῖ τόν ἑαυτό του

4. Ρωμ. 9, 4.

5. Λουκᾶ 6, 35.

αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς Θεῶ καὶ καταξιώσαντι τὸν χοῦν μιμεῖσθαι τὸν
 πλάστην καὶ Θεὸν ἐκ μέρους. Τὸ γὰρ ὑπομένειν τὰς ἀδικίας μετὰ
 χαρᾶς καὶ ἀνεξικᾶκως εὐεργετεῖν τοὺς ἐχθροὺς καὶ τιθέναι τὴν
 ἰδίαν ψυ-γὴν ὑπὲρ τοῦ πλησίον καὶ τὰ τοιαῦτα, δῶρα μὲν εἰσι τοῦ
 5 Θεοῦ, διδόμενα δὲ τοῖς προαιρουμένοις ταῦτα λαβεῖν παρ' αὐτοῦ
 διὰ τῆς ἐπιμελείας εἰς τὸ ἐργάζεσθαι καὶ φυλάττειν, ὡς ἐρρέθη πρὸς
 τὸν Ἀδάμ, ἵνα μένωσι τὰ δῶρα διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης περὶ τὸν
 Εὐεργέτην· ἐπειδὴ οὐδὲν ἀγαθὸν κεκτήμεθα ἴδιον πώποτε, ἀλλὰ
 πάντα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν, ὥσπερ ἐκ τοῦ μῆ
 10 ὄντος τὸ εἶναι γίνονται. «Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες», φησὶν ὁ Ἀπό-
 στολος, δωρεὰν ἐκ Θεοῦ δηλαδή· «εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς
 μὴ λαβῶν», ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ποιῶν; ὅπερ ἀμήχανον, τοῦ Κυ-
 ρίου εἰπόντος «χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν».

ΟΤΙ ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗΣ ΔΙΧΑ

ΑΜΗΧΑΝΟΝ ΣΩΘΗΝΑΙ

15

Οὐκ οἶδα μὴ ἐκ τῆς πολλῆς σκοτώσεως τῶν παθῶν εἰς τοσαύτην
 ἄνοιάν τις ἔλθοι, ἴσως καὶ δοκεῖ εἶναι τῶν ἀγγέλων ἴσος,
 μᾶλλον δὲ μείζων, ὥστε οἶεσθαι ἐκτὸς ταπεινοφροσύνης, ἧς ἀστοχή-
 20 σασ ὁ πρῶην ἑωσφόρος, ἐκτὸς ἄλλης ἀμαρτίας σκότος ἐγένετο.
 Λοιπὸν τί μέλλει παθεῖν ὃ μὴ ἔχειν ταπεινώσειν, ὃ θνητὸς καὶ ὃ χοῦς,
 ἵνα μὴ εἴπω ὃ ἀμαρτωλός; ἴσως τυφλὸς ὢν οὐ πιστεύει ὅτι ἀμαρτω-
 λός ἐστι. Πάσῃ ἀνάγκῃ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, τὸν τέλειον ἄνθρω-
 πον γενέσθαι ἰσάγγελον, ὡς φησὶν ὁ Κύριος, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν
 25 νεκρῶν δηλαδή, καὶ οὐχὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· ἀλλ' οὔτε ἄγγελοι τότε,
 ἀλλ' ἰσάγγελοί εἰσιν, ἔφη. Οὐ γὰρ τῆς ἰδίας φύσεως οἱ ἄνθρωποι,
 φησί, καταλιμπάνειν ἰσχύσουσιν, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνοι ἄτρεπτοι κατὰ
 χάριν καὶ πάσης ἀνάγκης ἀπηλλαγμένοι, αὐθαίρετον ἔχουσι τὴν
 ἐξουσίαν καὶ ἄληκτον τὴν εὐφροσύνην καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην,
 30 καὶ «ὅσα ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε», καὶ τὰ ἐξῆς Ἐνταῦθα δὲ τέλειος γε-

6. Γεν. 2, 15.

7. Α' Κορ. 4, 7.

χρεώστη στὸν Θεὸ πού τὸν ἀνύψωσε ἀπὸ τῆ γῆ καὶ καταξίωσε τὸ χῶμα νὰ μιμεῖται κατὰ ἓνα μέρος τὸν πλάστη καὶ Θεό. Γιατὶ τὸ νὰ ὑπομένει κανεὶς τὶς ἀδικίες μὲ χαρὰ καὶ νὰ εὐεργετῆ τοὺς ἐχθροὺς μὲ ἀνεξικακία καὶ νὰ θυσιάζει τὴ ζωὴ του γιὰ τὸν πλησίον καὶ τὰ παρόμοια, εἶναι βέβαια δῶρα τοῦ Θεοῦ, δίνονται ὅμως σ' ἐκείνους πού ἔχουν τὴν προαίρεση νὰ τὰ λάβουν ἀπ' αὐτὸν μὲ τὴν ἐπιμέλεια γιὰ νὰ ἐργάζονται σ' αὐτὰ καὶ νὰ τὰ φυλάγουν⁶, ὅπως λέχθηκε στὸν Ἀδάμ, γιὰ νὰ μένουν τὰ δῶρα μέσω τῆς εὐγνωμοσύνης στὸν Εὐεργέτη, γιατί κανένα ἀγαθὸ δὲν ἔχουμε ἀποκτήσει ποτέ δικό μας, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ μᾶς δίνονται κατὰ χάρη ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως ἡ ὑπαρξη ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία. Γιατὶ λέγει ὁ Ἀπόστολος: «Τί δηλαδή ἔχεις πού δὲν τὸ ἔλαβες;», δηλαδή δωρεάν ἀπὸ τὸν Θεό: «καὶ ἂν τὸ ἔλαβες, γιατί καυχέσαι σὰν νὰ μὴν τὸ ἔλαβες;»⁷, δηλαδή σὰν νὰ τὸ ἔκανες ὁ ἴδιος μόνος σου, πράγμα πού εἶναι ἀδύνατο, ἀφοῦ ὁ Κύριος εἶπε: «χωρὶς ἐμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτε»⁸.

ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΔΥΝΑΤΟ ΝΑ ΣΩΘΟΥΜΕ ΧΩΡΙΣ ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗ

Δὲν γνωρίζω μήπως ἀπὸ τὸ πολὺ σκοτάδι τῶν παθῶν μπορεῖ νὰ φθάσει κανεὶς σὲ τόσο μεγάλη ἀνοησία καὶ νὰ πιστεύει τάχα ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἢ μᾶλλον καὶ ἀνώτερος, ὥστε νὰ ἔχει αὐτὴ τὴ γνώμη χωρὶς ταπεινοφροσύνη, τὴν ὁποία ἀπέτυχε νὰ κατορθώσει ὁ πρῶην ἑωσφόρος, καὶ ὁ ὁποῖος, χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία, ἔγινε σκότος. Τί λοιπὸν πρόκειται νὰ πάθει αὐτὸς πού δὲν ἔχει ταπείνωση, ὁ θνητός καὶ τὸ χῶμα, γιὰ νὰ μὴν πῶ ὁ ἁμαρτωλός, πού ἐπειδὴ ἴσως εἶναι τυφλὸς δὲν πιστεύει ὅτι εἶναι ἁμαρτωλός; Μὲ κάθε τρόπο, λέγει ὁ Χρυσόστομος, πρέπει ὁ τέλειος ἄνθρωπος νὰ γίνῃ ἰσάγγελος, ὅπως λέγει ὁ Κύριος, στὴν ἀνάστασι δηλαδή τῶν νεκρῶν καὶ ὄχι στὴν παρούσα ζωὴ, ἀλλ' οὔτε τότε, εἶπε, εἶναι ἄγγελοι, ἀλλὰ ἰσάγγελοι¹. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι, λέγει, δὲν θὰ μπορέσουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ δική τους φύση, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖνοι ἀμετάβλητοι κατὰ χάρη καὶ ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε ἀνάγκη ἔχουν ἀπόλυτη τὴν ἐξουσία καὶ ἀτελείωτη τὴν εὐφροσύνη καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό, καὶ ὅσα μάτι δὲν εἶδε², καὶ τὰ

1. Λουκᾶ 20, 36.

2. Α' Κορ. 2, 9.

νέσθαι τις ἀμήχανον, ἀλλ' ὡς ἀρραβῶνα τῶν ἐπηγγελεμένων ἀγαθῶν λαμβάνει.

Ὡσπερ γὰρ οἱ ἄμοιροι τῶν χαρισμάτων ὀφείλουσι ταπεινωθῆναι ὡς πτωχοί, οὕτω καὶ οἱ ἔχοντες ταῦτα, ὡς λαβόντες παρὰ Θεοῦ, ἵνα μὴ διὰ ἀγνωμοσύνης κατακριθῶσι. Καὶ ὡσπερ οἱ πλούσιοι χάριν τῷ Θεῷ ὁμολογεῖν χρεωστοῦσι διὰ τῶν δωρεῶν, οὕτω καὶ οἱ πλουτοῦντες ἐν ἀρεταῖς πολλῶ πλείονα. Καὶ ὡσπερ ὀφείλουσιν οἱ πτωχοὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστεῖν καὶ τοὺς εὐεργετοῦντας πλουσίους ἀγαπᾶν διὰ τὸ εὐεργετεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ πλούσιοι πολλῶ πλείονα διὰ τὸ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι σώζεσθαι, τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, διὰ τῆς ἐλεημοσύνης· ὅτι ἐκτὸς τῶν πτωχῶν οὐκ ἔχουσι σωτηρίαν ψυχῆς, ἀλλ' οὔτε τοὺς πειρασμοὺς τοῦ πλούτου ἐκφυγεῖν δύνανται. Καὶ ὡσπερ οἱ μαθηταὶ τοὺς διδασκάλους, οὕτω καὶ οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητὰς ὀφείλουσιν ἀγαπᾶν καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ τὴν χάριν, τῷ διδόντι πᾶσι τὴν γνῶσιν καὶ πᾶν εἶ τι ἄλλο ἀγαθόν, ὑπὲρ ὧν ὀφείλομεν ἅπαντες ἀεὶ εὐχαριστεῖν αὐτῷ καὶ μάλιστα οἱ λαβόντες δύναμιν εἰς τὸ ἀνακαλέσασθαι τὸ θεῖον Βάπτισμα διὰ τῆς μετανοίας, ἧς χωρὶς οὐδεὶς δύναται σωθῆναι· διότι εἶπεν ὁ Κύριος «τί με καλεῖτε Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποι-
20 εἶτε ἃ λέγω;».

Ἀλλὰ μὴ τις ἄφρων ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκούσας, δοκεῖ ὅτι, ἂν μὴ τὸν Κύριον ἐπικαλέσηται, ἀνέγκλητος γίνεται· μᾶλλον δὲ πλείονα κατακέκριται, ὡς φησιν ὁ Κύριος· «εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιῶσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γίνεται; Καὶ εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώ-
25 ζεται», φησὶν ὁ Σολομών, «ὁ ἄδικος καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται;». Μὴ πάλιν πανταχόθεν στενοχωρούμενον ὄρων ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν θείων ἐντολῶν, ἀπογινώσκει καὶ αὐτοκτόνου χεῖρον κατακριθῆ· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάσαι ὀφείλει τὰς θείας Γραφάς τε καὶ ἐντολάς, πῶς ὧδε κάκεισε τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν τελειότητα ὠθοῦσιν, ἵνα μὴ
30 εὖρη τὸ ποῦ φυγεῖν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ εὐρίσκειν ἄνεσιν εἰς τὰ χείρονα· ἀλλ' ἅμα τῷ ποιῆσαι τοιοῦτόν τι βουληθῆ, πάντα τὰ δεινὰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ εὐρίσκων, στρέφεται πρὸς τὸ ἀγαθόν, τοῦ Θεοῦ φιλανθρώπως οἰκονομοῦντος ἀξιάγαστα, ἵνα πᾶς ἄνθρωπος τέλειος

λοιπά. Ἐδῶ ὅμως εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει κανεὶς τέλειος, ἀλλὰ παίρνει σὰν ἀρραβῶνα τὰ ἀγαθὰ πού ὑποσχέθηκε ὁ Θεός.

Γιατί, ὅπως ἐκεῖνοι πού στεροῦνται τὰ χαρίσματα, ὀφείλουν νὰ ταπεινωθοῦν σὰν φτωχοί, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι πού τὰ ἔχουν, ἐπειδὴ τὰ ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ μὴν καταδικασθοῦν γιὰ ἀγνωμοσύνη. Καὶ ὅπως οἱ πλούσιοι ὀφείλουν νὰ εὐγνωμονοῦν τὸν Θεό γιὰ τὶς δωρεές του, ἔτσι καὶ οἱ πλούσιοι σὲ ἀρετὲς πολὺ περισσότερο. Καὶ ὅπως ὀφείλουν οἱ φτωχοὶ νὰ εὐχαριστοῦν τὸν Θεό καὶ ν' ἀγαποῦν ἐκείνους πού τοὺς εὐεργετοῦν πλούσια ἐπειδὴ εὐεργετοῦνται ἀπ' αὐτούς, ἔτσι καὶ οἱ πλούσιοι πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸν εὐχαριστοῦν, ἐπειδὴ σώζονται καὶ στὴν παρούσα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ, μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ μέσω τῆς ἐλεημοσύνης. Γιατί χωρὶς τοὺς φτωχοὺς δὲν ἔχουν σωτηρία τῆς ψυχῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ πλούτου μποροῦν ν' ἀποφύγουν. Καὶ ὅπως οἱ μαθητὲς ὀφείλουν ν' ἀγαποῦν τοὺς διδασκάλους, ἔτσι καὶ οἱ δάσκαλοι τοὺς μαθητὲς, καὶ νὰ εὐγνωμονοῦν μεταξύ τους τὸν Θεό, πού ἔδωσε σὲ ὅλους τὴ γνώση καὶ ὅποιο-δήποτε ἄλλο ἀγαθό, γιὰ τὰ ὁποῖα ὅλοι πρέπει νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε πάντοτε καὶ μάλιστα ὅσοι ἔλαβαμε τὴ δύναμη νὰ ἐπαναφέρουμε τὸ θεῖο βάπτισμα μὲ τὴ μετάνοια, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ σωθεῖ κανεὶς. Γιατί εἶπε ὁ Κύριος· «γιατί μὲ φωνάζετε Κύριε, Κύριε, καὶ δὲν κάνετε αὐτὰ πού σᾶς λέγω;»³.

Ἄλλ' οὔτε κάποιος ἀνόητος, ὅταν ἀκούσει αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια, νὰ νομίζει ὅτι, ἂν δὲν ἐπικαλεσθεῖ τὸν Κύριο, εἶναι ἀκατηγόρητος· μᾶλλον ὅμως ἔχει καταδικασθεῖ περισσότερο, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «ἂν κάνουν αὐτὰ στὸ χλωρὸ δένδρο, τί θὰ συμβεῖ στὸ ξερό;»⁴. «Καὶ ἂν ὁ δίκαιος μόλις σώζεται», λέγει ὁ Σολομών, «ποῦ θὰ φανεῖ ὁ ἀδίκος καὶ ἁμαρτωλός;»⁵. Οὔτε πάλι, ὅταν βλέπει τὸν ἑαυτὸ του νὰ στενοχωρεῖται πάρα πολὺ ἀπὸ τὶς θεῖες ἐντολές, νὰ ἀπελπίζεται καὶ νὰ καταδικασθεῖ χειρότερα ἀπὸ τὸν αὐτοκτόνο, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ θαυμάζει περισσότερο τὶς θεῖες Γραφές καὶ τὶς ἐντολές, πῶς ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὠθοῦν τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴν τελειότητα, γιὰ νὰ μὴ βρεῖ μέρος νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ βρίσκοντας ἀνεση στὰ χειρότερα· ἀλλὰ μόλις θελήσει νὰ κάμει κάτι τέτοιο, βρίσκοντας ὅλα τὰ δεινὰ μπροστὰ του, στρέφεται πρὸς τὸ ἀγαθό, ρυθμίζοντας ἀξιοθαύμαστα ὁ Θεὸς τὰ πράγματα μὲ φιλανθρωπία, ὥστε κάθε ἄνθρωπος νὰ γίνει τέλειος κατὰ

γένηται τρόπον τινὰ καὶ μὴ θουλόμενος, εἰ καὶ ἔξουσίαν ἔχει ἐν ἑαυτῷ. Οἱ δὲ εὐγνώμονες μᾶλλον ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν αἰσχυρόμενοι ἀγωνίζονται, ὡς οἱ περάσαντες κοιμώμενοι τὸν ποταμὸν, καθὼς ἔφη ὁ ἅγιος Ἐφραίμ.

5 Διὰ τοῦτο, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἐπλήθυνεν ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμούς, ἵνα, φόβῳ τῶν τοιούτων, φεύγωμεν πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ συνιών, ἀλλὰ τὴν δωρεὰν ταύτην κακίζων ἐκ φιληδονίας, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπέκτεινε καὶ ἀπώλεσε· λαβὼν ὄπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐχρήσατο ταῦτα πρὸς τὴν ἰδίαν σφαγὴν. Ὡσπερ γάρ, φησὶν ὁ μέγας Βα-
10 σίλειος, ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεός, πάντας ἀγαθοποιῆσαι θέλει, οὕτω καὶ ὁ διάβολος, πονηρὸς ὑπάρχων, πάντας εἰς τὴν αὐτοῦ μοχθηρίαν ἐπιθυμεῖ ἐλκύσαι, εἰ καὶ οὐ δύναται. Καὶ ὡς οἱ φιλότεκνοι τῶν γονέων μετ' ἀπειλῆς τῶν ἰδίων τέκνων παράλογα ποιούντων ἐπιστρέφουσι, στοργῇ φερόμενοι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμούς παραχωρεῖ,
15 ὡς ράβδον ἐπιστρέφουσαν τοὺς ἀξίους ἀπὸ τῆς τοῦ διαδόλου κακοβουλίας «ὁ φειδόμενος τὴν ἑαυτοῦ βακτηρίαν, μισεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἱόν, ὁ δὲ ἀγαπῶν ἐπιμελῶς παιδεύει»· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡμῖν τοῖς φιληδόνοις καὶ φιλαύτοις ἐξ ἑτέρων τῶν μερῶν πρόκειται ὁ κίνδυνος, εἰ καὶ τοῖς φιλοθέοις μᾶλλον σωτηρία ἐστίν, οἱ πειρασμοὶ φημι, παρα-
20 χωροῦντος τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ ἔκπτωσις πρὸς ἀπώλειαν ἐξ ὑπερηφανείας καὶ τὸ μὴ παραμένειν τῷ Θεῷ, ὡς υἱοὶ παιδευόμενοι καὶ μὴ θανατούμενοι, τὸ κουφότερον ἐκλέξασθαι ἡμᾶς δεῖ.

Κρεῖττον γάρ ἐστι διὰ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων καταφεύγειν πρὸς τὸν Θεόν, ἢ φόβῳ τῶν κινδύνων, τὴν ἔκπτωσιν ὑπομέ-
25 νειν καὶ εἰς τὰς τοῦ διαδόλου χεῖρας ἐμπεσεῖν, τὴν αἰώνιον ἔκπτωσιν, μᾶλλον δὲ κόλασιν σὺν αὐτῷ ἐπισπᾶσθαι· ἐπειδὴ ἐν ἐκ τῶν δύο πρόκειται ἡμῖν, ἢ τὸ ὑπομένειν τὰ πρῶτα καὶ πρόσκαιρα, ἢ τὰ δεύ-
τερα καὶ αἰώνια. Τῶν δὲ δικαίων οὐδὲν ὅλως τῶν ἀμφοτέρων κινδύνων ἄπτεται, διότι μετὰ χαρᾶς τὰ δυσχερῆ ἡμῖν φαινόμενα ἀγαπῶσι
30 καί, ὡς καιρὸν κέρδους εὐρόντες, τοὺς πειρασμοὺς ἀσπάζονται, καὶ μένουσιν ἄτρωτοι ἐξ αὐτῶν. Οὐ γὰρ ὁ λαβὼν βέλος καὶ μὴ πληγείς ἀποθνήσκειν εἶωθεν, ἀλλ' ὁ λαβὼν καιρίαν, ταύτης ἐκεῖνος ἀπώλε-

κάποιο τρόπο καὶ χωρὶς τῆ θέλησὶ τοῦ, ἔστω καὶ ἂν ἔξουσιάζει τὸν ἑαυτὸ τοῦ. Οἱ εὐγνώμονες ὅμως ἀγωνίζονται αἰσθανόμενοι ντροπὴ περισσότερὸ ἀπὸ τὶς εὐεργεσίαις, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πέρασαν τὸν ποταμὸ ἐνῶ κοιμοῦνταν, καθὼς εἶπε ὁ ἅγιος Ἐφραΐμ.

Γι' αὐτό, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, πλήθυνε ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμούς, γιὰ νὰ καταφεύγουμε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸ φόβο τῶν πειρασμῶν. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὸ καταλαβαίνει αὐτό, ἀλλὰ ἀπὸ φιληδονία κακίζει τὴ δωρεὰ αὐτῆ, αὐτὸς ἀπέκτεινε καὶ κατέστρεψε τὸν ἑαυτὸ τοῦ παίρνοντας τὰ ὄπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τὰ χρησιμοποίησε γιὰ τὴ δική του σφαγή. Γιατί, ὅπως ὁ Θεός, λέγει ὁ Μέγας Βασιλείος, ὄντας ἀγαθός, θέλει νὰ τοὺς εὐεργετήσῃ ὅλους, ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, ὄντας πονηρός, ἐπιθυμεῖ ὅλους νὰ τοὺς προσελκύσῃ στὴ μοχθηρία τοῦ, ἂν καὶ δὲν μπορεῖ. Καὶ ὅπως οἱ γονεῖς ποὺ ἀγαποῦν τὰ παιδιὰ τοὺς τὰ διορθῶνουν μὲ ἀπειλὲς ὅταν αὐτὰ κάνουν παράλογα πράγματα, φερόμενοι μὲ στοργή, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς παραχωρεῖ τοὺς πειρασμούς σὰν ραβδί ποὺ ἐπιστρέφει τοὺς ἄξιους ἀπὸ τὴν κακοβουλία τοῦ διαβόλου. «Ὅποιος λυπᾶται καὶ δὲν τιμωρεῖ μὲ τὸ ραβδί, μισεῖ τὸ παιδί του, ὅποιος ὅμως τὸ ἀγαπάει, τὸ ἀνατρέφει μὲ ἐπιμέλεια»⁶. Ἐπειδὴ ὅμως γιὰ μᾶς τοὺς φιλήδονους καὶ φίλαυτους ὁ κίνδυνος προέρχεται καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἂν καὶ γιὰ τοὺς φιλόθεους εἶναι μᾶλλον σωτηρία, οἱ πειρασμοὶ δηλαδὴ μὲ τὴν παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ἔκπτωσι πρὸς ἀπώλεια ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὸ νὰ μὴν παραμένουμε στὸν Θεό, σὰν παιδιὰ ποὺ τιμωρούμαστε, ἀλλὰ δὲν θανατωνόμεστε⁷, πρέπει νὰ διαλέξουμε τὸ ἑλαφρότερο.

Γιατὶ εἶναι προτιμότερο μὲ τὴν ὑπομονὴ τῶν ἐπερχόμενων δεινῶν νὰ καταφεύγουμε στὸν Θεό, παρὰ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν κινδύνων νὰ ὑπομένουμε τὴν ἔκπτωσι καὶ νὰ πέσουμε στὰ χέρια τοῦ διαβόλου καὶ νὰ ὑποστοῦμε τὴν αἰώνια ἔκπτωσι, ἢ καλύτερα τὴν κόλασι μαζί του. Ἐπειδὴ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο βρῖσκεται μπροστά μας ἢ νὰ ὑπομένουμε τὰ πρῶτα καὶ πρόσκαιρα, ἢ τὰ δεύτερα καὶ αἰώνια. Τοὺς δίκαιους ὅμως δὲν τοὺς ἀγγίζει καθόλου κανένας ἀπὸ τοὺς δύο κινδύνους, γιατί μὲ χαρὰ ἀγαποῦν αὐτὰ ποὺ μᾶς φαίνονται δύσκολα καί, σὰν νὰ βρῆκαν εὐκαιρία κέρδους, ἀγκαλιάζουν τοὺς πειρασμούς καὶ μένουν ἄτρωτοι ἀπ' αὐτούς. Γιατὶ συνήθως δὲν πεθαίνει ἐκεῖνος ποὺ δέχθηκε τὸ βέλος καὶ δὲν πληγώθηκε, ἀλλὰ χάνεται ἐκεῖνος ποὺ δέχθηκε καίρια τὸ χτύ-

7. Β' Κορ. 6, 9.

το. Τί δὲ ἔβλαψε τὸν Ἰώβ ἢ πληγὴ, καὶ οὐ μᾶλλον ἔστεφάνωσεν; ἢ τοὺς Ἀποστόλους καὶ Μάρτυρας ἐθρόησε πώποτε; «ἔχαιρον», φησὶν, «ὅτι ἠξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι». Ὅσον δὲ ὁ νικητὴς πολεμεῖται, τοσοῦτον στεφανοῦται, καὶ ἐκ τούτου 5 πολλὴν χαρὰν ἔχει. Ὅταν ἀκούσῃ σάλπιγγος φωνήν, οὐχ ὡς σφαγὴν κηρύττουσαν δειλιᾷ ὁ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς στεφάνων δόσεις προλέγουσαν, εὐφραίνεται μᾶλλον.

Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀκοπώτως κατασκευάσαι τὴν νίκην εἴωθεν, ὡς εὐτολμία μετὰ βεβαίας πίστεως· οὐδὲ τὴν ἦτταν, ὡς ἡ φιλαυτία 10 καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀπιστίας δειλία ποιεῖν πέφυκεν· οὐδὲ πρὸς ἀνδρείαν χειραγωγός, ὡς ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ πείρα τοῦ πράγματος· οὐδὲ πρὸς λεπτότητα λογισμῶν, ὡς ἡ ἀνάγνωσις ἐν ἡσυχίᾳ· οὐδὲ λήθης πρόξενος, ὡς ἡ ἀργία· οὐδὲ πρὸς ἄφεισιν ἁμαρτημάτων σύντομος, ὡς ἡ ἀνεξικακία· οὐδὲ καταλλαγῆς πταισμάτων πρόξενος, ὡς ἡ μετάνοια 15 καὶ ἡ ἐκκοπὴ τοῦ κακοῦ· οὐδὲ προκοπὴ ψυχῆς σύντομος, ὡς ἡ ἐκκοπὴ τῶν οἰκείων θελημάτων καὶ νοημάτων· οὐδὲ μείζον ἐστίν, ὡς τὸ ῥῆσαι ἑαυτὸν τινα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ παρακαλεῖν αὐτὸν γενέσθαι τὸ θέλημα αὐτοῦ ἐν πᾶσιν· οὐδὲ χειρὸν, ὡς τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἐλευθερίαν καὶ μετεωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώ- 20 ματος· διότι ἡμῖν τοῖς ἔτι φόβῳ τῶν κολάσεων καὶ τῶν πειρασμῶν ἀγαπῶσι τὸ ἀγαθόν, οὐ συμφέρει ἡ ἐλευθερία ὅλως, ἀλλ' ἡ φυλακὴ καὶ ἡ φυγὴ τῶν πραγμάτων, ἵνα, κἂν ἐκ τῆς ἀποχῆς τῶν βλαπτόντων ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, δυνηθῶμεν παλαίειν τοῖς λογισμοῖς.

Τὰ μὲν γὰρ ἀρχοντικὰ πνεύματα, οἱ ἄρχοντες οἱ ἀπαθεῖς, ὡς 25 ἤδη νικήσαντες τὰ αἰσχίστα πάθη, οἱ δὲ ἐν ὑποταγῇ πατρός, τὰ ἀρχόμενα. Ἐπειδὴ φασιν, ὃ τε ἅγιος Μακάριος καὶ ὁ ἀβδᾶς Κρώνιος, ἄρχοντές εἰσι καὶ ἀρχόμενοι οἱ δαίμονες. Καὶ ἀρχοντικὰ μὲν εἰσι κενοδοξία, οἴησις καὶ τὰ ὅμοια, ἀρχόμενα δὲ γαστρομαργία, πορνεία καὶ τὰ τοιαῦτα. Οἱ γὰρ εἰς τὴν τελείαν ἀγάπην φθάσαντες, 30 ἐξουσίαν ἔχουσι, ὅτι ἀδιάστως ποιοῦσι τὸ ἀγαθόν, καὶ χαίρουσιν ἐν τῷ ποιεῖν αὐτὸ καὶ μηδέποτε καταλιμπάνειν τοῦτο βουλόμενοι

8. Ἰω. 1, 48.

9. Πράξ. 5, 41.

πημα. Καὶ τί ἔβλαψε τὸν Ἰῶβ τὸ χτύπημα; δὲν τὸν στεφάνωσε περισσότερο⁸; Ἡ τί τρόμαξε ποτὲ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυρες; «Χαίρονταν», λέγει, «γιατὶ ἀξιώθηκαν νὰ κακοποιηθοῦν γιὰ χάρη τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ»⁹. Ὅσο ὅμως πολεμεῖται ὁ νικητής, τόσο περισσότερο στεφανώνεται καὶ ἀπ' αὐτὸ ἔχει μεγάλη χαρὰ. Ὅταν ἀκούσει τὴ φωνὴ τῆς σάλπιγγας δὲν δειλιάζει αὐτὸς σὰν νὰ κηρύσσει αὐτὴ τὴ σφαγὴ, ἀλλὰ εὐφραίνεται περισσότερο σὰν νὰ προλέγει τὴν ἀπονομὴ τῶν στεφάνων τῆς νίκης.

Γιατὶ συνήθως τίποτε δὲν φέρνει τόσο ἄκοπα τὴ νίκη, ὅσο ἡ γενναϊότητα μαζί μὲ τὴ σταθερὴ πίστη, οὔτε προκαλεῖ τὴν ἥττα, ὅσο ἡ φιλαυτία καὶ ἡ δειλία ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπιστία. Οὔτε κατὶ ἄλλο ὀδηγεῖ στὴν ἀνδρεία, ὅσο ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ πείρα τοῦ πράγματος, ὅπως καὶ τίποτε δὲν ὀδηγεῖ στὴ λεπτότητα τῶν λογισμῶν τόσο, ὅσο ἡ ἀνάγνωση στὴν ἡσυχία. Οὔτε προξενεῖ λήθη τόσο, ὅσο ἡ ἀργία, οὔτε ὑπάρχει ἄλλος σύντομος δρόμος γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν, ὅσο ἡ ἀνεξικακία. Οὔτε προξενεῖ συμφιλίωση γιὰ τὰ ἁμαρτήματα, ὅσο ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἀποκοπὴ τοῦ κακοῦ. Οὔτε ὑπάρχει ἄλλη σύντομη προκοπὴ τῆς ψυχῆς, ὅσο ἡ ἀποκοπὴ τῶν δικῶν μας θελημάτων καὶ νοημάτων. Οὔτε ὑπάρχει ἄλλο μεγαλύτερο, ὅσο τὸ νὰ ρίξει κανεὶς τὸν ἑαυτό του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ νύχτα καὶ ἡμέρα καὶ νὰ τὸν παρακαλεῖ νὰ γίνει τὸ θέλημά του σὲ ὅλα. Οὔτε ὑπάρχει ἄλλο χειρότερο, ὅσο τὸ ν' ἀγαπάει κανεὶς τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ὑπεροψία τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος, γιατί σ' ἐμᾶς, ποῦ ἀπὸ φόβο ἀκόμη τῆς τιμωρίας καὶ τῶν πειρασμῶν ἀγαπᾶμε τὸ ἀγαθό, δὲν συμφέρει καθόλου ἡ ἐλευθερία, ἀλλὰ ἡ φυλακὴ καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων, γιὰ νὰ μπορέσουμε, ἔστω καὶ μὲ τὴν ἀποχὴ ἐκείνων ποῦ βλάπτουν τὴν ἀσθένειά μας, νὰ παλεύουμε μὲ τοὺς λογισμοὺς.

Οἱ ἀπαθεῖς βέβαια ἄρχοντες ἐξουσιάζουν τὰ ἀρχοντικὰ πνεύματα, ἐπειδὴ ἤδη νίκησαν τὰ αἰσχροτάτα πάθη, ἐνῶ ὅσοι εἶναι σὲ ὑποταγὴ κάποιου πατέρα ἐξουσιάζουν τὰ ἀρχόμενα. Γιατὶ οἱ δαίμονες, λέγουν ὁ ἅγιος Μακάριος καὶ ὁ ἀββᾶς Κρόνιος, εἶναι ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι. Καὶ ἀρχοντικὰ εἶναι ἡ κενοδοξία, ἡ οἴηση καὶ τὰ ὅμοια, ἐνῶ ἀρχόμενα ἡ γαστριμαργία, ἡ πορνεία καὶ τὰ παρόμοια. Γιατί, ὅσοι ἔφθασαν στὴν τέλεια ἀγάπη¹⁰, ἔχουν ἐξουσία, ἀφοῦ χωρὶς βία κάνουν τὸ καλὸ καὶ χαίρονται καθὼς τὸ κάνουν, καὶ ποτὲ δὲν θέλουν νὰ τὸ ἐγ-

10. Α' Ἰω. 4, 18.

ἀλλ' ὅταν ἴσως αὐτοῖς ἐμπόδιον ἀκουσίως γένηται, ὡς τυραννούμενοι διάκεινται, καὶ ἐλκόμενοι ὑπὸ τοῦ θείου πόθου, εὐθέως φεύγουσιν εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ ἐργασίαν, ὡς ἀπόλαυσιν καὶ οἰκείαν συνήθειαν. Πρὸς γὰρ τοὺς τοιούτους, φασὶν οἱ Πατέρες, μικρὸν εὖχου, 5 μικρὸν ἀναγίνωσκε, μικρὸν μελέτα, μικρὸν ἐργάζου, μικρὸν τήρει τὸν νοῦν, καὶ οὕτως ἀνάλισκε τὸν καιρόν. Ταῦτα δέ φασι διὰ τὸ ἐξουσιάζειν ἑαυτοὺς οἱ ἀπαθεῖς καὶ μὴ αἰχμαλωτίζεσθαι ὑπὸ τινος θελήματος, παρὰ τὸ δέον· ἀλλ' ὅταν θούλωνται, τὸν νοῦν ἔχουσι, καὶ τὸ σῶμα ὡς δοῦλον ἐπιτάσσουσιν.

10 Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν ἔσεσθαι ὑπὸ νόμον καὶ κανόνα, ἵνα ἄκοντες καὶ μὴ θουλόμενοι, ὡς ὑπὸ τοῦ χρέους ἀναγκαζόμενοι, ποιῶμεν τὸ ἀγαθόν. Διότι ἔτι τὰ πάθη καὶ τὰς ἡδονὰς μᾶλλον ἀγαπῶμεν, ἢ τοὶ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ σώματος καὶ τὰ οἰκεία θελήματα, καὶ ὅπου θούλεται ὁ ἐχθρὸς ἄγει τὸν νοῦν ἡμῶν. Ὡσαύτως καὶ τὸ σῶμα ἀτάπτους ἔχον τὰς ὁρμάς, εἴ τι θούλεται, ὡς ἄλογον ποιεῖ· καὶ εἰκότως 15 ὅπου οὐκ ἔστι νοὸς ἐπιστασία, πάντα ἀλόγως καὶ παρὰ φύσιν γίνονται, καὶ οὐχ ὡς οἱ ἀληθινοὶ Ἰσραηλίται, ὡς φησὶν ὁ Κύριος πρὸς τὸν ζηλωτὴν Σίμωνα τὸν Κανανίτην· «ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι», τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν κηρύττων. Τὸ γὰρ Ναθανάηλ, “ζῆλος Θεοῦ” ἐρμηνεύεται. Καὶ τὸ μὲν γενικὸν αὐτοῦ ὄνομα Σίμων ἦν, Κανανίτης δὲ διὰ τὸ ἀπὸ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας ὑπάρχειν, καὶ Ναθανάηλ πάλιν, διὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν· ὡς καὶ τὸ Ἰσραηλίτης, τοῦτ' ἔστι “νοῦς ὁρῶν τὸν Θεόν”, ἐκτὸς παντὸς δόλου. Ἔθος γάρ, φησὶν ὁ μέγας Βασιλείος, τῇ θείᾳ Γραφῇ ἐκ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς 25 μᾶλλον ὀνομάζειν, ἢ ἐκ τῆς γεννήσεως

Καὶ γὰρ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος, ὁ μὲν Σίμων ἐκέκλητο καὶ Πέτρον διὰ τὴν στερρότητα τοῦ ἀνδρὸς ὁ Κύριος ἐκάλεσεν, ὁ δὲ Σαῦλος, ἢ τοὶ ζάλη, καὶ εἰς Παῦλον μετέθηκεν, ἢ τοὶ ἀνάπαυλα, ἀνάπαυσις καὶ εἰκότως ὅσον γὰρ ἐτάραξε τὸ 30 πρὶν τοὺς πιστοὺς, τοσοῦτον ὑστερον ἀνέπαυσε πάντων τὰ ψυχὰς ἔργῳ καὶ λόγῳ, ὡς φησὶ περὶ αὐτοῦ ὁ Χρυσόστομος· Ἴδε τὴν εὐλάβειαν τοῦ Ἀποστόλου. Μνησθεῖς γὰρ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐδίδασκε,

καταλείπουν· ἀλλ' ὅταν τοὺς βρεθεῖ κάποιο ἐμπόδιο χωρὶς τῆ θέλησῆ τους, αἰσθάνονται ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ τυραννοῦνται, καὶ ἐλκόμενοι ἀπὸ τὸ θεῖο πόθο φεύγουν ἀμέσως στὴν ἡσυχία καὶ ἐργασία, σὰν σέ ἀπόλαυση καὶ δική τους συνήθεια. Γιατὶ πρὸς αὐτοὺς λέγουν οἱ Πατέρες, λίγο νὰ προσεύχεσαι, λίγο νὰ διαβάξεις, λίγο νὰ μελετᾷς, λίγο νὰ ἐργάζεσαι, λίγο νὰ προσέχεις τὸ νοῦ, καὶ ἔτσι νὰ περνᾷς τὸν καιρὸ σου. Καὶ τὰ λέγουν αὐτὰ ἐπειδὴ οἱ ἀπαθεῖς ἐξουσιάζουν τὸν ἑαυτὸ τους καὶ δὲν αἰχμαλωτίζονται ἀπὸ κανένα θέλημα ἀντίθετο ἀπὸ τὸ ὀρθό, ἀλλ' ὅταν θέλουν ἐξουσιάζουν τὸ νοῦ τους καὶ προστάζουν τὸ σῶμα σὰν δούλο.

Ἐμεῖς ὅμως ὀφείλουμε νὰ εἴμαστε κάτω ἀπὸ νόμο καὶ κανόνα, γιὰ νὰ κάνουμε τὸ καλὸ χωρὶς τῆ θέλησῆ μας, ἐπειδὴ ἀναγκαζόμαστε ἀπὸ τὸ χρέος. Γιατὶ ἀκόμη ἀγαπᾶμε περισσότερο τὰ πάθη καὶ τὶς ἡδονές, δηλαδή τὴν ἀνάπαυση τοῦ σώματος καὶ τὰ δικά μας θελήματα, καὶ ὁ ἐχθρὸς ὀδηγεῖ τὸ νοῦ μας ὅπου θέλει. Ἐπίσης καὶ τὸ σῶμα, ἔχοντας ἄτακτες ὀρμές, κάνει ὅ,τι θέλει σὰν νὰ μὴν ἔχει λογικό. Καὶ εἶναι φυσικό. "Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐπιστασία τοῦ νοῦ, ὅλα γίνονται παράλογα καὶ παρὰ φύση, καὶ δὲν εἴμαστε ὅπως οἱ ἀληθινοὶ Ἰσραηλίτες, ὅπως λέγει ὁ Κύριος πρὸς τὸ ζηλωτὴ Σίμωνα τὸν Κανανίτη, «νὰ ἕνας ἀληθινὸς Ἰσραηλίτης, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει δόλος»¹¹, διακηρύσσοντας τὴν ἀρετὴ του. Γιατὶ τὸ ὄνομα Ναθαναήλ ἐρμηνεύεται «ζῆλος Θεοῦ». Καὶ τὸ κύριο ὄνομά του βέβαια ἦταν Σίμων, ἐνῶ Κανανίτης λεγόταν, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ Ναθαναήλ πάλι, ἐξαιτίας τῆς ἀρετῆς του· ὅπως καὶ Ἰσραηλίτης, πὺ σημαίνει νοῦς πὺ βλέπει τὸν Θεό, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε δόλο. Γιατὶ συνηθίζει ἡ θεία Γραφή, λέγει ὁ Μέγας Βασιλεῖος, νὰ ὀνομάζει περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ ἀπὸ τὴ γέννησῆ του.

Πραγματικὰ οἱ κορυφαῖοι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους Πέτρος καὶ Παῦλος, ὁ πρῶτος ὀνομαζόταν Σίμων καὶ ὁ Κύριος τὸν ὀνόμασε Πέτρο ἐξαιτίας τῆς σταθερότητάς του¹², ἐνῶ ὁ ἄλλος Σαῦλος, δηλαδή ζῆλος, καὶ τὸν μετονόμασε σέ Παῦλο¹³, δηλαδή ἀνάπαυλα, ἀνάπαυση· καὶ πολὺ σωστὰ, γιὰτὶ ὅσο τάραξε προηγουμένως τοὺς πιστοὺς, τόσο ἀνέπαυσε ὕστερα τὶς ψυχές ὄλων μὲ ἔργο καὶ λόγο, ὅπως λέγει γι' αὐτὸν ὁ Χρυσόστομος. Πρόσεχε τὴν εὐλάβεια τοῦ ἀποστόλου. "Ὅταν θυμήθηκε τὸν Θεό, δὲν δίδασκε μέχρι πὺ πρόσφερε στὸν Θεὸ τὴν

13. Πράξ. 13, 9.

μέχρις ἂν τὴν ὀφειλομένην εὐχαριστίαν καὶ εὐχὴν ἀπένειμε τῷ Θεῷ, δεικνύων ὅτι ἐκεῖθεν ἔχει τὴν γνῶσιν καὶ ἰσχύν, καὶ εἰκότως μετὰ τῆς εὐχῆς τὴν νουθεσίαν.

Καὶ ὁ μὲν θεσπέσιος Λουκᾶς ἀπληρώτους καταλιπὼν τὰς τῶν
5 Ἀποστόλων πράξεις, οὐκ ἐξ ἀμελείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀνάγκης, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπεδήμησεν, ἡμεῖς δέ, ὅταν ἀτελὲς πράγμα ἢ ἐγχείρημα καταλίπωμεν, ἐξ ἀμελείας ἢ ἀνικανίας τοῦτο πάσχομεν, διότι οὐ ποιοῦμεν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐπιμελῶς καὶ οὐχ ὡς κυρίως ἔργον φιλοῦμεν, ἀλλὰ καταφρονοῦμεν ὡς πάρεργον καὶ φορτικὸν καὶ τού-
10 του χάριν ἀπρόκοποι μένομεν, ἢ καὶ στρεφόμεθα εἰς τὰ ὀπίσω πολλάκις τινές, ὡς οἱ στραφέντες ποτὲ εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ, καίπερ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, οὐκ ἦν ὁ λόγος σκληρός, ὡς ἐνόμιζον, ἀλλὰ περὶ δογμάτων ἦν τὸ εἰρημένον αὐτοῖς τότε. Ἄλλ' ὅπου προαίρεσις οὐκ ἔστιν οὐδὲ προθυμία, καὶ τὰ εὐχερῆ
15 δυσχερῆ εὐρίσκονται, ὥσπερ καὶ τὸ ἔμπαλιν.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΔΙ' ΑΡΕΤΩΝ

Δέεται γὰρ πᾶς ἄνθρωπος ὑπομονῆς πρὸ πάντων, φησὶν ὁ
Μέγας Βασίλειος, ὥσπερ γῆ ὑέτου, ἵνα τὸ θεμέλιον, ὡς φησὶν
ὁ Ἀπόστολος, ἦτοι τὴν πίστιν ἐπ' αὐτῆς τίθησι καὶ κατὰ μικρὸν οἰ-
20 κοδομεῖ ἢ διάκρισις, ὡς ἔμπειρος οἰκοδόμος τὸν οἶκον τῆς ψυχῆς διηνεκῶς μὲν πηλὸν τίθησιν ἐκ τῆς γῆς τῆς ταπεινώσεως, ἵνα συνέχη λίθον πρὸς λίθον, ἦτοι ἀρετὴν πρὸς ἀρετὴν, μέχρις ἂν ἡ στέγη τίθηται, ἦγουν ἡ τελεία ἀγάπη· καὶ οὕτως ὁ οἰκοδεσπότης εἰσέρχεται καὶ κατοικεῖ εἰς τὴν ψυχὴν, εἴπερ θυρωροὺς ἔχει καλοὺς, αἰείποτε ὅ-
25 πλα κατέχοντας, ἦγουν νοήματα φωτεινὰ καὶ θεοπρεπεῖς ἐργασίας, δυναμένας ἀνενόχλητον ποιῆσαι τὸν βασιλέα· καὶ μὴ γυναιῖκα θυρωρόν, καὶ αὕτη ἐργόχειρον κατέχουσα, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖλος ἐρμηνεύων τὴν παλαιὰν ἱστορίαν διὰ τοῦτο, φησὶν, οὐκ ἔθετο ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ γυναιῖκα θυρωρόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνδρεῖόν τινα καὶ ἀ-
30 πότομον λογισμὸν, καὶ οὕτως ὅπλα φέρων, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὅ ἔστι ὄχημα Θεοῦ, ἵνα τοὺς εἰσερχομένους πρὸς αὐτὸν ἢ κτείνων ἢ ἀποσειόμενος.

ὀφειλόμενη εὐχαριστία καὶ εὐχή¹⁴, δείχνοντας ὅτι ἀπ' αὐτὸν παίρνει τὴ γνώση καὶ τὴ δύναμη, καὶ εὐλογοᾷ· μαζί μὲ τὴν εὐχὴ εἶχε καὶ τὴ νουθεσία.

Καὶ ὁ θεσπέσιος βέβαια Λουκᾶς ἄφησε ἀσυμπλήρωτες τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὄχι ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη ἀνάγκη, ἀλλὰ γιατί ἀποδήμησε στὸν Θεό. Ἐμεῖς ὅμως, ὅταν ἀφήσουμε ἀτελείωτο ἓνα πράγμα ἢ ἔργο, τὸ παθαίνουμε αὐτὸ ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀνικανότητα, γιατί δὲν κάνουμε τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ μὲ ἐπιμέλεια καὶ δὲν τὸ ἀγαπᾶμε σὰν κύριο ἔργο, ἀλλὰ τὸ περιφρονοῦμε σὰν πάρεργο καὶ ἐνοχλητικό, καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μένουμε χωρὶς προκοπή, ἢ καὶ μερικοὶ γυρίζουμε πολλές φορές πίσω, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ κάποτε ἔφυγαν καὶ δὲν ἀκολουθοῦσαν πιά τὸν Ἰησοῦ¹⁵, ἂν καὶ ὁ λόγος, λέγει ὁ Χρυσόστομος, δὲν ἦταν σκληρός, ὅπως νόμιζαν, ἀφοῦ ἐκεῖνο ποὺ λέχθηκε τότε σ' αὐτοὺς ἦταν γιὰ τὰ δόγματα. Ἄλλ' ὅπου δὲν ὑπάρχει διάθεση, δὲν ὑπάρχει καὶ προθυμία, καὶ τὰ εὐκόλα γίνονται δύσκολα, ὅπως καὶ τὸ ἀντίθετο.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΔΟΜΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΡΕΤΕΣ

Κ ἄθε ἄνθρωπος χρειάζεται πρὶν ἀπ' ὅλα ὑπομονή, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅπως ἡ γῆ τὴ βροχή, γιὰ νὰ βάλει πάνω σ' αὐτὴ τὸ θεμέλιο, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος¹, δηλαδή τὴν πίστη, καὶ σιγὰ-σιγὰ σὰν ἔμπειρος οἰκοδόμος ἢ διάκριση οἰκοδομεῖ τὸ σπίτι τῆς ψυχῆς. Διαρκῶς θέτει λάσπη ἀπὸ τὸ πηλὸ τῆς ταπείνωσης, γιὰ νὰ συγκρατεῖ τὴ μία πέτρα μὲ τὴν ἄλλη, δηλαδή τὴ μία ἀρετὴ μὲ τὴν ἄλλη, μέχρι ποὺ νὰ τοποθετηθεῖ ἡ στέγη, δηλαδή ἡ τέλεια ἀγάπη, καὶ τότε μπαίνει ὁ οἰκοδεσπότης καὶ κατοικεῖ στὴν ψυχὴ, ἂν βέβαια ἔχει θυρωροὺς καλοὺς, κρατώντας πάντοτε τὰ ὄπλα, δηλαδή φωτεινὰ νοήματα καὶ θεοπρεπεῖς ἐργασίες, ποὺ μποροῦν νὰ καταστήσουν ἀνενόχλητο τὸ βασιλιά. Καὶ νὰ μὴν ἔχει γυναῖκα θυρωρό, καὶ μάλιστα κρατώντας τὸ ἐργόχειρό της, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος, ἐρμηνεύοντας τὴν παλαιὰ ἱστορία. Γι' αὐτό, λέγει, δὲν ἔβαλε ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ γυναῖκα θυρωρό, ἀλλὰ μᾶλλον κάποιον ἀνδρεῖο καὶ σκληρὸ λογισμό, κρατώντας καὶ αὐτὸς ὄπλα, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος, καὶ μαζί μὲ τὰ ἄλλα καὶ τὸ μαχαίρι τοῦ Πνεύματος, ποὺ εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ², γιὰ νὰ φονεύει ἢ νὰ ἀπομακρύνει ἐκείνους ποὺ τὸν πλησιάζουν.

1. Β' Πέτρ. 1, 5. 6.

2. Ἐφ. 6, 17.

Ἐπεὶ ἀνύστακτός ἐστι καὶ ἰστάμενος κτείνων μὲν τοὺς ἀλλοτρίους λογισμούς, τῇ ἐναντιουμένῃ ἐργασία καὶ ἀντιρρητικῶ λόγῳ, ἀποσεύεται δὲ πᾶν ὅ,τι παρὰ τὸν τοῦ Θεοῦ σκοπὸν ἐρχόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ, τῇ τούτου καταφρονήσει καὶ ἀποβολῇ, εἰς τὸ μηδὲν ἐκ τῆς περὶ Θεοῦ θεωρίας καὶ τῶν θείων νοημάτων ἄδειαν ἔχειν ὁ πεφωτισμένος νοῦς. Ἔργον τῆς ἡσυχίας, φησὶν, ἐστὶ τὸ λεγόμενον, ὡσπερ ἀλλαχοῦ εὐρίσκεται ἀνάγων ὁ ἅγιος Νεῖλος τὴν θείαν Γραφήν, καὶ σαφηνίζων, ὅτι ὁ περισπασμός ἐστὶν αἰτία τοῦ σκοτασμοῦ τοῦ νοός· καὶ εἰκότως. Εἰ μὴ γὰρ συνέχεται πανταχόθεν ὁ νοῦς, ὡσπερ ἐν σωλῆνι ὕδωρ, οὐκ ἂν πρὸς ἑαυτὴν ἢ διὰ νοῖα ἡ δύνατο συναχθῆναι, ἵνα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνέλθῃ. Μὴ ἀνελθὼν δέ τις νοερώς καὶ μὴ γευσάμενός τι τῶν ἄνω, πῶς εὐχερώς τῶν κάτω καταφρονῆσαι δύναται;

Ὡστε ἐκ πίστεως ὀφείλομεν τρέχειν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, μεθ' ὑπομονῆς ἔργον ἔχοντες αὐτὸ τοῦτο, τὸ εὐαρεστῆσαι Θεῷ· καὶ καιροῦ καλοῦντος, οἱ καλῶς τρέχοντες τὸ ἐκ μέρους γινώσκουν καὶ καταβαλεῖν ἰσχύουσι· καὶ μετὰ ταῦτα τὸ πᾶν ἐν τῷ μέλλοντι, λυθησομένων τῶν ἐσόπτρων, δηλαδή τῆς φθαρτῆς ταύτης ζωῆς, ὅπου οὐκέτι ἡ ψυχὴ ἐπιθυμεῖ κατὰ τῆς σαρκός, οὐδὲ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος, οὐδὲ ἡ ραθυμία τὴν λήθην καὶ ἡ λήθη τὴν ἄγνοιαν προσφέρειν δύναται, ὡσπερ ἄρτι πάσχομεν οἱ πολλοί, ὥστε γράψαι πρὸς ὑπόμνησιν δεόμεθα. Καὶ γὰρ πολλάκις ἔννοιά τις αὐτομάτως ἐπῆλθέ μοι, καὶ ἡ μὲν γραφὴ παρέδωκε ταύτην πρὸς μνήμην· εἶχον δὲ αὐτὴν ἐν καιρῷ πολέμου πρόξενον βοηθείας ἢ κουφισμοῦ ἢ εὐχαριστίας, ὅταν ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς τὴν μαρτυρίαν εἶχεν· εἰ δὲ ἀμελῶς περὶ τῶν τοιούτων διεκέμην, οὐκέτι εὐρίσκετο ὅτε ἔχρηζον αὐτῆς, καὶ ἐξημιώθην τὴν ταύτης ὠφέλειαν, ἐκ τῆς παγκακίστου λήθης.

Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἔργῳ μαθεῖν τὰς ἀρετάς, ἵνα τῇ ἔξει τούτων φυλάττηται ἡ τοῦ ἀγαθοῦ μνήμη, καὶ μὴ λόγῳ μόνῳ. «Οὐκ ἔστι», φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν λόγῳ, ἀλλ' ἐν δυνάμει». Ὁ γὰρ ἔργῳ ζητῶν, ἐκεῖνος εἶδε τὴν ζημίαν καὶ τὸ κέρδος, ἐν ᾧ μετέρχεται πράγματι, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ οὗτος δύναται συμβουλήν δοῦναι ἑτέροις, ὡς παθὼν πολλάκις καὶ μαθὼν

Γιατί μένει ανύστακτος και ὄρθιος σκοτώνοντας τοὺς ξένους λογισμοὺς μετὰ τὴν ἀντίθετη ἐργασία καὶ τὸν ἀντιρρητικὸ λόγον, καὶ ἀπομακρύνει κάθετι ποὺ ἔρχεται στὴν καρδιὰ του καὶ εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν περιφρόνηση καὶ τὴν ἀποβολή του, γιὰ νὰ μὴ διακόπτεται καθόλου ὁ φωτισμένος νοῦς ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ θεῖα νοήματα. Ἔργο τῆς ἡσυχίας, λέγει, εἶναι τὸ λεγόμενο, ὅπως ἄλλοῦ ὁ ἅγιος Νεῖλος ἐρμηνεύει ἀλληγορικὰ τὴ θεῖα Γραφή καὶ διασαφηνίζει, ὅτι ἡ προσκόλλησις στὰ βιοτικά εἶναι ἡ αἰτία τοῦ σκοτισμοῦ τοῦ νοῦ. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, ἂν δὲ συγκρατεῖται ἀπὸ παντοῦ ὁ νοῦς, ὅπως τὸ νερὸ μέσα σὲ σωλήνα, δὲν μπορεῖ νὰ συγκεντρωθεῖ ἢ διάνοια γιὰ νὰ ἀνεβεῖ καὶ στὸν Θεό. Ἄν ὅμως δὲν ἀνεβεῖ κανεὶς νοερὰ καὶ δὲν γευθεῖ κάτι ἀπὸ τὰ οὐράνια, πῶς μπορεῖ νὰ περιφρονήσῃ εὐκόλα τὰ γήινα;

Ὡστε ὀφείλουμε νὰ τρέχουμε μετὰ πίστη καὶ ὑπομονή³, σύμφωνα μετὰ τὸν ἀπόστολο, ἔχοντας αὐτὸ ἀκριδῶς τὸ ἔργο, τὸ νὰ εὐαρεστήσουμε τὸν Θεό, καὶ ὅταν τὸ καλεῖ ὁ καιρὸς, ἐκεῖνοι ποὺ τρέχουν καλὰ⁴ μποροῦν νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ κατακτήσουν τὴ μερικὴ γνώση καὶ ἀργότερα στὸ μέλλον τὴν πλήρη, ἀφοῦ καταργηθοῦν οἱ καθρέφτες⁵, δηλαδὴ ἡ φθαρτὴ αὐτὴ ζωὴ, ὅπου ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει πιά ἐπιθυμίες ἀντίθετες πρὸς τὴ σάρκα, οὔτε ἡ σάρκα ἀντίθετες πρὸς τὸ πνεῦμα⁶, οὔτε ἡ ραθυμία μπορεῖ νὰ προξενήσῃ τὴ λήθη καὶ ἡ λήθη τὴν ἄγνοια, ὅπως ἀκριδῶς παθαίνουμε τώρα οἱ πολλοί, καὶ γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ γράψω γιὰ ὑπόμνηση. Γιατί πολλές φορές μοῦ ἤρθε αὐθόρμητα κάποια ἔννοια καὶ ἡ γραφὴ βέβαια τὴν παρέδωσε γιὰ νὰ τὴ θυμᾶμαι, ἐνῶ σὲ καιρὸ πολέμου τὴν εἶχα πρόξενο βοήθειας ἢ ἀνακούφισης ἢ εὐχαριστίας, ὅταν εἶχα τὴ μαρτυρία τῆς Γραφῆς. Ὅταν ὅμως φερόμουν μετὰ ἀμέλεια γι' αὐτὰ, δὲν τὴν εἶχα τότε ὅταν τὴ χρειαζόμουν καὶ ἔχανα τὴν ὠφέλειά της ἀπὸ τὴν παγκάκιστη λήθη.

Γι' αὐτὸ ὀφείλουμε νὰ μάθουμε στὴν πράξι τις ἀρετές, γιὰ νὰ διατηρεῖται μετὰ τὴ συνήθεια ἡ μνήμη τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὄχι μόνο μετὰ τὰ λόγια. Γιατί λέγει ὁ ἀπόστολος, «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ζήτημα λόγου, ἀλλὰ δύναμης»⁷. Γιατί ἐκεῖνος ποὺ ζητάει μετὰ ἔργα, αὐτὸς γνωρίζει τὴ ζημία καὶ τὸ κέρδος τοῦ πράγματος μετὰ τὸ ὁποῖο καταγίνεται, λέγει ὁ Ἰσαάκ, καὶ αὐτὸς μπορεῖ νὰ δώσει συμβουλή σὲ ἄλλους,

6. Γαλ. 5, 17.

7. Α' Κορ. 4, 20.

τὴν πείραν. Διότι εἰσὶ πράγματα, καλὰ μὲν φαινόμενα, φησὶν, ἔ-
 χουσι δὲ οὐ τὴν τυχοῦσαν ζημίαν κεκρυμμένην, καὶ εἰσὶν ἄλλα
 φαινόμενα πονηρά, ἔχουσι δὲ ἔσωθεν μέγιστον κέρδος. Διὰ τοῦτο,
 φησὶν, οὐκ ἔστι πᾶς ἄνθρωπος πιστὸς πρὸς τὸ δοῦναι συμβουλήν
 5 τοῖς ζητοῦσιν· ἀλλ' ὅστις παρὰ Θεοῦ λαβὼν χάρισμα διακρίσεως,
 καὶ ἐκ τῆς ἐγχρονίσεως ἐν τῇ ἀσκήσει διορατικὸν νοῦν κτησάμε-
 νος, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος, καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς ταπεινώσε-
 ως, συμβουλεύειν οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐκουσίως ζητοῦσι καὶ ἀδιά-
 στως ἐρωτῶσιν αὐτόν, καὶ ὡς ἐν τάξει μανθάνοντος, ἵνα διὰ τῆς
 10 ταπεινώσεως καὶ τῆς ἐκουσίου αἰτήσεως τοῦ ἐπερωτῶντος ἐντυ-
 πωθῇ ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκούοντος τὸν λόγον, καὶ θερμαίνη-
 ται ἐκ τῆς πίστεως, ὁρῶν τὸν σύμβουλον ἀγαθόν, ὡς τὸν θαυμα-
 στὸν σύμβουλον ἐκεῖνον, ὃν ἔφη ὁ προφήτης Ἡσαΐας, «Θεὸν ἰσχυ-
 ρὸν ἐξουσιαστήν», καὶ τὰ ἐξῆς, φημὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 15 Χριστόν, τὸν εἰπόντα πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἐγκαλοῦντα «τίς με κατέ-
 στησεν ἄρχοντα καὶ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς;», καίτοι γε, φησὶ, «πᾶσαν
 κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ ὁ Πατήρ». ἀλλὰ δεικνύων ἡμῖν, ὡς ἐν πᾶσι,
 καὶ ἐν τούτῳ, ὁδὸν σωτηρίας διὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ ταπεινώσεως,
 ὅτι οὐκ ἀναγκάζει, ἀλλ' «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησά-
 20 σθω ἑαυτὸν καὶ ἀκολουθείτω», φησὶ, τοῦτ' ἔστι, μηδὲν περὶ τῆς
 ἑαυτοῦ ζωῆς φροντίδα ποιήσῃ, ἀλλ' ὡς ἐγὼ ποιῶ καὶ ὑπομένω τὸν
 αἰσθητὸν καὶ ἐκούσιον θάνατον ὑπὲρ πάντων, οὕτω καὶ αὐτὸς
 ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀκολουθείτω, ὡς οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες·
 εἰ δὲ μήγε, καὶ τὸν κατὰ προαίρεσιν θάνατον ὑπομενέτω. Καὶ
 25 πάλιν πρὸς τὸν πλούσιον ἐκεῖνόν φησὶν· «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι,
 ὑπάγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα», καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ οὗ φησὶν ὁ
 Μέγας Βασίλειος, ὅτι ἐψεύσατο εἰρηκῶς, ὅτι «ἐφύλαξάμην τὰς ἐν-
 τολάς». Εἰ γὰρ ἐφύλαξεν, οὐκ ἂν κτήματα πολλὰ ἐκέκτητο, τοῦ νό-
 μου εἰρηκότος ἐν πρώτοις· «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ
 30 ὅλης τῆς ψυχῆς σου». Τὸ γὰρ εἰπεῖν «ἐξ ὅλης», οὐκ εἴασε τὸν ἀγα-
 πῶντα τὸν Θεὸν καὶ ἄλλο τι φιλεῖν, ὑπὲρ οὗ λυπούμενος εὗρισκε-
 ται ἐν τῇ τούτου ἀποταγῇ. Πάλιν· «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς

8. Ἦσ. 9, 6.

10. Ἰω. 5, 22.

9. Λουκᾶ 12, 14.

11. Ματθ. 16, 24.

ἐπειδὴ ἔπαθε πολλές φορές καὶ ἀπέκτησε πείρα. Γιατὶ ὑπάρχουν, λέγει, πράγματα ποὺ φαίνονται καλά, ἀλλὰ ἔχουν κρυμμένη μεγάλη ζημία, καὶ ὑπάρχουν ἄλλα ποὺ φαίνονται κακὰ, ἀλλ' ἔχουν μέσα τους πάρα πολὺ μεγάλο κέρδος. Γι' αὐτό, λέγει, δὲν εἶναι κάθε ἄνθρωπος ἀξιόπιστος γιὰ νὰ δώσει συμβουλή σ' ἐκείνους ποὺ τὴ ζητοῦν, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης καὶ ἀπὸ τὸν πολὺ καιρὸ στὴν ἀσκήση ἀπέκτησε διορατικὸ νοῦ, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος, κι αὐτὸ μὲ πολλή ταπείνωση, νὰ μὴ συμβουλεύει ὅλους, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ τὸ ζητοῦν μὲ τὴ θέλησή τους καὶ τὸν ἐρωτοῦν ἀδίαστα καὶ μὲ διάθεση μαθητῆ, ὥστε, μὲ τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἐκούσια αἴτηση ἐκείνου ποὺ ρωτᾷ, ν' ἀποτυπωθεῖ ὁ λόγος μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀκροατῆ τοῦ λόγου, καὶ νὰ θερμαίνεται ἀπὸ τὴν πίστη βλέποντας τὸν ἀγαθὸ σύμβουλο, ὅπως τὸν θαυμαστὸ ἐκείνο σύμβουλο, τὸν ὁποῖο ὁ προφήτης Ἡσαΐας εἶπε, «Θεὸ ἰσχυρό, ἐξουσιαστή»⁸, καὶ τὰ λοιπὰ. Ἐννοῶ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ, Χριστὸ ποὺ εἶπε σ' ἐκείνον ποὺ τὸν κατηγοροῦσε· «ποιὸς μὲ ὄρισε ἄρχοντα καὶ μεριστὴ σὲ σᾶς;»⁹, ἂν καὶ βέβαια, λέγει ὁ εὐαγγελιστής, «ὅλη τὴν κρίση ἔδωσε ὁ Πατέρας στὸν Υἱό»¹⁰, ὅμως δείχνει σὲ μᾶς καὶ μ' αὐτό, ὅπως καὶ μὲ ὅλα, τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας μὲ τὴν ἀγία του ταπείνωση, γιατί δὲν ἀναγκάζει ἀλλὰ λέγει, «ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσει, ἄς ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἄς μὲ ἀκολουθεῖ»¹¹, δηλαδή, ἄς μὴ φροντίσει καθόλου γιὰ τὴ ζωὴ του, ἀλλ' ὅπως ἐγὼ κάνω καὶ ὑπομένω τὸν αἰσθητὸ καὶ ἐκούσιο θάνατο γιὰ ὅλους, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἄς ἀκολουθεῖ μὲ ἔργα καὶ λόγια, ὅπως οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες· ἂν ὄχι ἔτσι, τουλάχιστο ἄς ὑπομένει τὸν κατὰ προαίρεση θάνατο.

Καὶ πάλι σ' ἐκείνο τὸν πλούσιο λέγει· «ἂν θέλεις νὰ γίνεις τέλειος, πῆγαινε καὶ πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου»¹², καὶ τὰ λοιπὰ. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, λέγει ὁ Μέγας Βασιλείος, εἶπε ψέματα, λέγοντας ὅτι τήρησε τὶς ἐντολές. Γιατί, ἂν τηροῦσε τὶς ἐντολές, δὲν θ' ἀποκτοῦσε πολλὰ κτήματα, ἀφοῦ ὁ νόμος λέγει στὴν ἀρχή· «νὰ ἀγαπήσεις τὸν Κύριο τὸν Θεὸ σου μὲ ὅλη σου τὴν ψυχὴ»¹³. Τὸ νὰ πεῖ δηλαδή «μὲ ὅλη σου τὴν ψυχὴ», δὲν ἀφησε σ' ἐκείνον ποὺ ἀγαπάει τὸν Θεὸ νὰ ἀγαπάει καὶ κάτι ἄλλο, γιὰ τὸ ὁποῖο λυπᾶται καθὼς τὸ ἀπαρνεῖται. Καὶ πάλι ὁ νόμος λέγει· «θὰ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτὸ σου»¹⁴, δηλαδή κάθε

12. Ματθ. 19, 21.

13. Δευτ. 6, 4-5.

14. Λευϊτ. 19, 18.

σεαυτόν», ἤγουν πάντα ἄνθρωπον. Καὶ πῶς φύλαξ ὑπάρχει, πολλῶν ἄλλων δεομένων τῆς ἐφημέρου τροφῆς, αὐτὸς ἔχων κτήματα πολλά, καὶ ταῦτα προσπαθῶς; Εἰ γὰρ εἶχεν αὐτὰ ὡς ὁ Ἀβραάμ, Ἰώβ τε καὶ οἱ λοιποὶ δίκαιοι, ὡς τὰ τοῦ Θεοῦ κτήματα, οὐκ ἂν ἀπῆλθε 5 λυπούμενος Ὡσαύτως καὶ ὁ Χρυσόστομός φησιν· ἐπίστευσε μὲν ὅτι τὰ εἰρημένα πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀληθῆ εἶσι, δι' ὃ καὶ λυπούμενος ἀπῆλθεν, ἠσθένησε δὲ πρὸς τὴν ἐργασίαν. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ οἱ πιστεύοντες μὲν τὰ τῶν Γραφῶν λόγια, ἀσθενοῦσι δὲ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν γεγραμμένων.

10

ΟΤΙ ΜΕΓΑ ΑΓΑΘΟΝ Η ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΥΛΗ
ΜΕΤΑ ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΩΣ

Τ αῦτα τοίνυν καὶ ἄλλα τούτων πλείονα εὐρίσκεται ὁ Κύριος συμβουλεύων, ὁμοίως καὶ οἱ Ἀπόστολοι γράφοντες «παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ἀγαπητοί, τόδε καὶ τόδε ποιήσατε»· ἡμεῖς δὲ οὐ 15 καταδεχόμεθα παρακαλέσαι τοὺς ζητοῦντας παρ' ἡμῶν συμβουλήν, ἵνα, ὅταν θεάσωνται ἡμᾶς ταπεινωμένους καὶ τιμῶντας αὐτούς, μετὰ χαρᾶς καὶ ταπεινώσεως λαλοῦμεν τὸν λόγον τῆς ἁγίας Γραφῆς Καὶ πρὸς τὴν τιμὴν καὶ ἀγάπην, ἣν ἔχουσι ἐξ ἡμῶν, σπεύσουσι, καὶ σὺν τούτοις τὰ δυσχερῆ καταδέξονται καὶ ὡς εὐχερῆ αὐτοῖς ἐκ τῆς 20 ἀγάπης φανήσονται, ὡς ὁ ἅγιος ἀπόστολος Πέτρος, σταυρὸν καὶ θάνατον ἀκούων πολλάκις, ἠγάλλετο, καὶ ὡς μηδὲν τοιοῦτον ἀκούων, διέκειτο ἐκ τῆς ἀγάπης ἧς ἐκέκτητο πρὸς τὸν Διδάσκαλον. Καὶ περὶ μὲν τῶν θαυμάτων οὐδεμίαν εἶχε φροντίδα, ὡς οἱ ἄπιστοι, ἀλλὰ «ῥήματα ζωῆς αἰωνίου», φησὶν, «ἔχεις», καὶ τὰ ἐξῆς Οὐχ οὕτω δὲ ὁ 25 Ἰούδας ὁ δις ἀποθανὼν ἀπήγγεστο καὶ οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζήσας ἀμετανοήτως καὶ ἀσθενήσας δεινῶς ἐλάκησε μέσος, ὧς φησὶν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων. Καὶ πάλιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς γράφων· ποτέ μὲν, φησὶν, «ἡμειρόμενοι εὐδοκοῦμεν δοῦναι ἡμῖν, οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέ- 30 λιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς», ποτέ δέ, «ἡμεῖς δοῦλοι ὑμῶν διὰ Χριστόν»· καὶ πάλιν πρὸς Τιμόθεον γράφων, λέγει ἔχειν

15. Μαθ. 19, 22.

2. Ἰω. 6, 68.

1. Α' Θεσσ. 4, 10.

3. Μαθ. 27, 5.

ἄνθρωπο. Καὶ πῶς τηρεῖ τὴν ἐντολή, ὅταν πολλοὶ ἄλλοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν καθημερινή τροφή, ἐνῶ αὐτὸς ἔχει κτήματα πολλὰ καὶ μάλιστα τὰ κατέχει μὲ ἐμπάθεια; Ἄν λοιπὸν τὰ εἶχε ὅπως ὁ Ἄβραάμ καὶ ὁ Ἰωβ καὶ οἱ λοιποὶ δίκαιοι, σὰν νὰ ἦταν τὰ κτήματα τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ἔφευγε λυπημένος¹⁵. Ἐπίσης καὶ ὁ Χρυσόστομος λέγει· πίστεψε βέβαια ὅτι εἶναι ἀληθινὰ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου πρὸς σ' αὐτόν, γι' αὐτὸ καὶ ἔφυγε λυπημένος, ἀλλὰ ἀδυνατοῦσε νὰ τὰ πράξει. Γιατί ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ πιστεύουν τὰ λόγια τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ ἀδυνατοῦν νὰ πραγματοποιήσουν τὰ γραμμένα.

ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΕΓΑΛΟ ΑΓΑΘΟ Η ΑΓΑΠΗ
ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΜΕ ΤΑΠΕΙΝΩΣΗ

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπ' αὐτὰ συμβουλεύει ὁ Κύριος, καθὼς καὶ οἱ ἀπόστολοι, γράφοντας· «σᾶς παρακαλοῦμε, ἀγαπητοί»¹, νὰ κάνετε αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο. Ἐμεῖς ὅμως δὲν καταδεχόμεσθε νὰ παρακαλέσουμε αὐτοὺς ποὺ ζητοῦν ἀπὸ μᾶς συμβουλή, ὥστε, ὅταν μᾶς δοῦν ὅτι ταπεινωνόμαστε καὶ τοὺς τιμοῦμε, νὰ ὑπακούσουν μὲ χαρὰ καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ὅτι κηρύσσουμε τὸ λόγο τῆς ἀγίας Γραφῆς μὲ ἀγάπη πολλή καὶ ταπείνωση. Καὶ ἕξ αἰτίας τῆς τιμῆς καὶ ἀγάπης ποὺ ἀπολαμβάνουν ἀπὸ μᾶς θὰ σπεύσουν καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ θὰ δεχθοῦν τὰ δύσκολα καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη θὰ τοὺς φανοῦν εὐκόλα, ὅπως ὁ ἅγιος ἀπόστολος Πέτρος, ἀκούοντας πολλές φορές γιὰ σταυρὸ καὶ θάνατο, χαιρόταν, καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη ποὺ εἶχε γιὰ τὸ Διδάσκαλο συμπεριφερόταν σὰν νὰ μὴν ἄκουε τίποτε τέτοιο. Καὶ γιὰ τὰ θαύματα βέβαια δὲν εἶχε καμμιά ἀνησυχία ὅπως οἱ ἄπιστοι, ἀλλὰ λέγει· «ἔχεις λόγια ζωῆς αἰώνιας»² καὶ τὰ λοιπά. Δὲν φερόταν ὅμως ἔτσι ὁ Ἰούδας ποὺ πέθανε δυὸ φορές· κρεμάσθηκε³ καὶ δὲν πέθανε, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἔζησε ἀμετανόητα καὶ ἀρρώστησε βαριά, ἄνοιξε ἡ κοιλία του»⁴, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος Πέτρος στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Καὶ πάλι ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος γράφοντας στοὺς ἀδελφοὺς ἄλλοτε λέγει, «ἀπὸ τὴν ἀγάπη μας πρὸς ἐσᾶς εἶχαμε τὴν εὐχαρίστηση νὰ σᾶς μεταδώσουμε ὄχι μόνον τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὶς δικές μας ψυχές»⁵, καὶ ἄλλοτε, «ἐμεῖς εἴμαστε δοῦλοι σας γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ»⁶. Καὶ

4. Πράξ. 1, 18.

5. Α' Θεσ. 2, 8.

6. Β' Κορ. 4, 5.

τούς πρεσβυτέρους ὡς πατέρας, τούς νεωτέρους ὡς ἀδελφούς. Καί τις ἰκανὸς κατανοεῖν τὴν ταπεινῶσιν τῶν ἁγίων καὶ τὴν διάπτυρον ἀγάπην, ἣν εἶχον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸ πλησίον;

Οὐ μόνον τοίνυν τούτοις ὀφείλομεν προσέχειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς
5 ὃν τινα λέγομεν ἢ γράφομεν. Ὁ γὰρ θέλων νουθετεῖν ἢ συμβουλήν
δοῦναί τινι, μᾶλλον δὲ ὑπόμνησιν, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ὀφείλει
πρῶτον καθαρθῆναι ἐκ τῶν παθῶν, ἵνα γινώσκη ἀψεύστως τὸν τοῦ
Θεοῦ σκοπὸν καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ αἰτοῦντος παρ' αὐτοῦ λόγον
διότι οὐ πᾶσι τὸ αὐτὸ φάρμακον πρέπει, κἂν ἴσως ἡ ἀσθένεια μία
10 ὑπάρχη· ἔπειτα πληροφορηθῆναι παρὰ τῷ αἰτοῦντι συμβουλίαν,
εἴτε ἐκ τοῦ ὑποταγῆναι αὐτὸν ἐφάπαξ ψυχῇ τε καὶ σώματι, εἴτε ἐκ
τοῦ αὐτομάτως παρακαλέσαι μετὰ θερμῆς πίστεως καὶ λόγον ζη-
τῆσαι δίχα ἐρωτήσεως τοῦ διδασκάλου, ἢ ἄλλης ἀνάγκης καταναγ-
καζούσης αὐτὸν πρὸς τὸ ὑποκρίνεσθαι, ὅτι δῆθεν ποθεῖ λόγον ἀ-
15 κοῦσαι, ἵνα μὴ οἱ δύο εἰς ψεῦδος ἐμπέσωσι καὶ πολυλογίαν, πονηρί-
αν τε καὶ ἄλλα πολλά. Καὶ ὁ μὲν διαζόμενος ὑπὸ τοῦ δῆθεν διδά-
σκοντος αὐτὸν εἰπεῖν παρὰ προαίρεσιν, καὶ ψεύδεται αἰσχυνόμενος
καὶ ὑποκρίνεται ὅτι ἀγαθὸν θέλει ποιῆσαι. Ὁ δὲ πονηρευόμενος,
κολακεύει τὸν διδασκόμενον, ἵνα δῆθεν τὰ κεκρυμμένα ἐν τῇ δια-
20 νοίᾳ αὐτοῦ ἐπιτύχη, καὶ ἀπλῶς πᾶσαν μηχανὴν κινῶν καὶ πολυλο-
γίαν, καί, ὡς φησιν ὁ Σολομών, «ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύζεται ἁ-
μαρτία». Ἐγραψε δὲ καὶ ὁ Μέγας Βασιλείως, τίνα εἰσὶ ταύτης τὰ
πταίσματα.

Οὐκ ἐρρέθησαν δὲ ταῦτα, οὐχ ἵνα μὴ τούς ὑπὸ χεῖρα καὶ πίστει
25 βεβαίᾳ προσερχομένους νουθετεῖν ἀποβάλλωμεν, καὶ μάλιστα οἱ
ἀπαθῶς διακείμενοι, ἀλλ' ἵνα μὴ αὐθαδῶς τούς μήτε ἐξ ἔργων, μήτε
ἐκ θερμῆς πίστεως θέλοντας ἀκοῦσαι, ἐκ κενοδοξίας διδάσκωμεν, οἱ
ἔτι ἐμπαθεῖς τυγχάνοντες, μήτε αὐθεντικῶς τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλ' ὡς
οἱ Πατέρες ἔλεγον· ὅτι ἐκτὸς ἐρωτήσεως τῶν ἀδελφῶν οὐ δεῖ λαλεῖν
30 τινα ὠφελείας χάριν, ἵνα ἐκ προαιρέσεως γένηται τὸ ἀγαθόν, ὡς
φασιν οἱ Ἀπόστολοι· «μὴ ὡς κατακυριεύοντες τῆς ποιίμνης, ἀλλὰ

7. Α' Τιμ. 5, 1.

8. Παροιμ. 10, 19.

πάλι γράφοντας στον Τιμόθεο λέγει να ἔχει τοὺς πρεσβυτέρους στήν ἡλικία σάν πατέρες καί τοὺς νεώτερους σάν ἀδελφούς⁷. Καί ποιὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ κατανοήσῃ τὴν ταπείνωση τῶν ἁγίων καί τὴ διάπυρη ἀγάπη πού εἶχαν πρὸς τὸν Θεὸ καί τὸν πλησίον;

Δὲν ὀφείλουμε λοιπὸν νὰ προσέχουμε μόνο σ' αὐτούς, ἀλλὰ καί σ' ἐκεῖνον σὸν ὁποῖο μιλοῦμε καί γράφουμε. Γιατί, αὐτὸς πού θέλει νὰ νουθετήσῃ ἢ νὰ δώσει συμβουλή σὲ κάποιον ἢ μᾶλλον ὑπόμνηση, ὅπως γράφει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὀφείλει πρῶτα νὰ καθαρισθεῖ ἀπὸ τὰ πάθη, γιὰ νὰ γνωρίζει παραγματικά τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ καί τὴν κατάσταση ἐκείνου πού ζητᾶει ἀπ' αὐτὸν λόγο, γιατί δὲν ταιριάζει σὲ ὅλους τὸ ἴδιο φάρμακο, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀσθένεια εἶναι μία. Ἐπειτα ὀφείλει νὰ βεβαιωθεῖ γι' αὐτὸν πού ζητᾶει συμβουλή, εἴτε ἀπὸ τὴν ὑποταγή του κατὰ τὴν ἴδια στιγμή μὲ τὴν ψυχὴ καί τὸ σῶμα, εἴτε ἀπὸ τὴν αὐθόρμητη παρὰκλήσή του μὲ θερμὴ πίστη καί ἀπὸ τὸ ὅτι ζήτησε λόγο χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τὸ δάσκαλο, ἢ χωρὶς νὰ τὸν ὑποχρεώνει κάποια ἄλλη ἀνάγκη νὰ ὑποκρίνεται, ὅτι δῆθεν ποθεῖ ν' ἀκούσῃ λόγο, γιὰ νὰ μὴν πέσουν καί οἱ δύο σὲ ψεῦδος, πολυλογία, καὶ πονηρία καὶ ἄλλα πολλὰ. Καί ὁ διδασκόμενος βέβαια, ἀναγκαζόμενος ἀπὸ τὸν δῆθεν δάσκαλό του νὰ μιλῆσῃ παρὰ τὴν προαίρεσή του, καί ψεύδεται ἀπὸ ντροπὴ καί ὑποκρίνεται ὅτι θέλει νὰ κάμῃ τὸ ἀγαθό. Ἐνῶ ὁ δάσκαλος ἀπὸ πονηρία κολακεύει τὸν μαθητὴ γιὰ νὰ βρεῖ τὰ κρυμμένα στὴ δική του διάνοια καί γενικὰ κινεῖ κάθε μηχανὴ καί πολυλογία, καί, ὅπως λέγει ὁ Σολομών, «ἀπὸ τὴν πολυλογία δὲν θ' ἀποφύγει κανεὶς τὴν ἁμαρτία»⁸. Ἐγραψε ὅμως καί ὁ Μέγας Βασίλειος ποῖα εἶναι τὰ ἁμαρτήματα τῆς πολυλογίας.

Αὐτὰ βέβαια δὲν λέχθησαν γιὰ νὰ ἀπομακρύνουμε, καί μάλιστα ὅσοι εἴμαστε ἀπαθεῖς, ἐκείνους πού μὲ ὑποταγὴ καί βέβαιη πίστη ἐρχονται νὰ τοὺς νουθετήσουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ διδάσκουμε ἀπὸ κενοδοξία μὲ αὐθάδεια, ὅσοι ἀκόμη εἴμαστε ἐμπαθεῖς, ἐκείνους πού οὔτε ἀπὸ ἔργα οὔτε ἀπὸ θερμὴ πίστη τους θέλουν ν' ἀκούσουν, οὔτε νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ μὲ ἀπόλυτη ἐξουσία, ἀλλ' ὅπως ἔλεγαν οἱ Πατέρες, ὅτι χωρὶς ἐρώτηση τῶν ἀδελφῶν δὲν πρέπει νὰ μιλάει κανεὶς μὲ σκοπὸ νὰ ὠφελήσῃ, γιὰ νὰ γίνῃ τὸ καλὸ μὲ τὴ συγκατάθεσή τους⁹, ὅπως λέγουν οἱ Ἀπόστολοι: «ὄχι σάν νὰ ἔχετε κυριαρχικὴ ἐξουσία πάνω στὴν ποί-

τύπος γινόμενοι τοῦ ποιμνίου», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πρὸς τὸν ἅγιον Τιμόθεον ὁ Ἀπόστολος ἔφη· «δεῖ τὸν γεωργὸν πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν», περὶ τὸ ἐργάζεσθαι ὥνπερ μέλλει διδάσκειν λόγων δηλαδή. Καὶ πάλιν· «μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω», ἦτοι
 5 μηδόλως ποιήσης τι νεωτερικόν, ἀλλ' ὡς τέλειος ἐν Χριστῷ ἔσο. Ὁμοίως καὶ εἰς τὸ Γεροντικὸν λέγει, ὅτι δίχα ἐπερωτήσεως τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἔλεγον οἱ Πατέρες πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς, ἀλλ' ἠγοῦντο τοῦτο ἀργολογίαν καὶ εἰκότως. Ἐκ γὰρ τοῦ οἶεσθαι ἡμᾶς γνῶσιν ἔχειν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, λόγον κινουμέν αὐτόματοι.

10 Καὶ γὰρ ὅσον ὑπεύθυνοί ἐσμεν, τοσοῦτον δοκοῦμεν ἐλευθερίαν ἔχειν· καθάπερ οἱ ἅγιοι, ὅσον ἐγγίζουσι τῷ Θεῷ, τοσοῦτον ἔχουσι ἑαυτοὺς ἁμαρτωλούς, φησὶν ὁ ἅγιος Δωρόθεος. Ἐκ γὰρ τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως ἐκπληττόμενοι, ὡς ταύτης τυχόντες, εἰς ἀμηχανίαν ἔρχονται. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἐκ τῆς ἀπίεου εὐφροσύνης καὶ ἐκπλήξεως, τῆς δοξολογίας, κόρον οὐ λαμβάνουσι· καὶ ὅτι
 15 κατηξιώθησαν τοιοῦτον Δεσπότην ὑμνεῖν, ἀπαύστως ὑμνοῦσι, θαυμάζοντες τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα, ὡς ἔφη ὁ Χρυσόστομος, καὶ προκόπτοντες. εἰς μείζονα γνῶσιν, ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος. Ὁμοίως καὶ οἱ ἅγιοι πάντες ἐν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ὥσπερ αἱ
 20 νοεραὶ δυνάμεις μεταδίδουσι ἀλλήλαις τὸν φωτισμόν, οὕτω καὶ οἱ λογικοὶ ὑπ' ἀλλήλων διδάσκονται. Οἱ μὲν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν τὴν πείραν λαμβάνοντες, τοὺς ὑποδεεστεροὺς διδάσκουσι, οἱ δὲ νοερῶς ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μανθάνοντες, καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ αὐτοῖς ἀποκαλυφθέντα μυστήρια διὰ γραφῆς δηλοποιοῦσι.

25 Διὰ τοῦτο πάντες χρῆζομεν τοῦ ταπεινωθῆναι τῷ Θεῷ καὶ ἀλλήλοις, ὡς τὸ εἶναι λαβόντες καὶ τὰ ἄλλα πάντα παρὰ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ παρ' ἀλλήλων τὴν γνῶσιν. Καὶ ὁ μὲν ταπεινώσειν ἔχων, ἐπὶ πλεῖον φωτίζεται, ὁ δὲ μὴ θέλων ταπεινωθῆναι, μένει ἐν τῷ σκότει, ὡς ὁ πρὶν ἑωσφόρος, καὶ ὕστερον διάβολος. Διότι ὑπῆρχε τοῦ κατω-
 30 τέρου τάγματος τῶν νοερῶν δυνάμεων, ἠγουν τοῦ δεκάτου μὲν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου τάγματος τοῦ παρισταμένου τῷ ἀστέκτῳ θρόνῳ, πρῶτου δὲ ἀπὸ τῆς γῆς. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἔπαρσιν, οὐ μόνον τῶν ἐννέα τα-

μνη, ἀλλὰ νὰ δίνετε τὸ παράδειγμα στὸ ποίμνιο»¹⁰, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ πρὸς τὸν ἅγιο Τιμόθεο ὁ ἀπόστολος εἶπε· «ὁ γεωργὸς πρέπει πρῶτος νὰ παίρνει ἀπὸ τοὺς καρπούς»¹¹, ἐκτελώντας δηλαδὴ τοὺς λόγους ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ διδάξει. Καὶ πάλι· «κάνεις ὡς μὴ σὲ περιφρονεῖ ἐπειδὴ εἶσαι νέος»¹², δηλαδὴ νὰ μὴν κάνεις κάτι ποὺ ταιριάζει στοὺς νέους, ἀλλὰ νὰ εἶσαι τέλειος μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἴδιο λέγεται καὶ στὸ Γεροντικό, ὅτι δηλαδὴ χωρὶς ἐρώτηση τῶν ἀδελφῶν δὲν μιλοῦσαν οἱ Πατέρες γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ θεωροῦσαν αὐτὸ ἄχρηστο λόγο. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ ἐμεῖς μιᾶμε ἀπὸ μόνοι μας, ἐπειδὴ νομίζουμε ὅτι ἔχουμε περισσότερη γνώση ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Γιατὶ πραγματικὰ ὅσο περισσότερο ἔνοχοι εἴμαστε, τόσο νομίζουμε ὅτι ἔχουμε ἐλευθερία· ὅπως οἱ ἅγιοι, ὅσο περισσότερο πλησιάζουν τὸν Θεό, τόσο θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἁμαρτωλούς, λέγει ὁ ἅγιος Δωρόθεος. Γιατὶ ἐκπλησσομένοι ἀπὸ τὴ γνώση γιὰ τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἔλαβαν αὐτήν, ἐρχονται σὲ ἀμηχανία. Ἐπίσης καὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἀπὸ τὴν ἄπειρη εὐφροσύνη καὶ τὸν θαυμασμό δὲν χορταίνουν τὴ δόξολογία, καὶ ἐπειδὴ ἀξιώθηκαν νὰ ὑμνοῦν τέτοιον Δεσπότη, τὸν ὑμνοῦν ἀκατάπαυστα, θαυμάζοντας ὅσα γίνονται ἀπ' αὐτὸν, ὅπως εἶπε ὁ Χρυσόστομος, καὶ προοδεύοντας σὲ μεγαλύτερη γνώση, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος. Παρόμοια ἐνεργοῦν καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι καὶ στὴν παρούσα καὶ στὴ μέλλουσα ζωή. Καὶ ὅπως οἱ νοερὲς δυνάμεις μεταδίδουν τὸ φωτισμό ἢ μία στὴν ἄλλη, ἔτσι καὶ οἱ λογικοὶ διδάσκονται ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἄλλοι μαθαίνοντας ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές διδάσκουν τοὺς κατώτερους, καὶ ἄλλοι μαθαίνοντας νοερά ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα φανερώνουν μὲ τὸ γράψιμο καὶ στοὺς ἄλλους τὰ μυστήρια ποὺ ἀποκαλύφθηκαν σ' αὐτούς.

Γι' αὐτὸ ὅλοι ἔχουμε ἀνάγκη νὰ ταπεινωθοῦμε στὸν Θεὸ καὶ μετὰ ξύ μας, ἐπειδὴ ἐλάβαμε τὴν ὑπαρξὴ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ μέσω αὐτοῦ τὴ γνώση ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ταπείνωση φωτίζεται περισσότερο, ἐνῶ ὅποιος δὲν θέλει νὰ ταπεινωθεῖ, παραμένει στὸ σκοτάδι, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἦταν πρῶτα ἑωσφόρος καὶ ὕστερα ἔγινε διάβολος. Γιατὶ πρῶτα ἀνῆκε στὸ κατώτερο τάγμα τῶν νοερῶν δυνάμεων, δηλαδὴ στὸ δέκατο ἀπὸ τὸ ἀνώτατο τάγμα ποὺ στέκεται κοντὰ στὸν φοβερὸ θρόνο καὶ στὸ πρῶτο ἀπὸ τὴ γῆ. Ἄλλ' ἔξ-

γμάτων καὶ ἡμῶν τῶν γηίνων κάτωθεν ἐγένετο σὺν τοῖς ὑπακούουσα-
 σιν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν καταχθονίων, ἐν τῷ ταρτάρῳ ῥιφθεῖς
 διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην. Διὰ τοῦτο πολλάκις εἴρηται, ὅτι ἐκτὸς ἄλλης
 ἁμαρτίας ἀρκεῖ ἡ ἀπόνοια πρὸς ἀπώλειαν ψυχῆς. Ὁ γὰρ ἔχων τὰ
 5 ἑαυτοῦ πταισμάτα μικρά, παραχωρεῖται πεσεῖν εἰς μείζονα, φησὶν ὁ
 ἅγιος Ἰσαάκ. Καὶ ὁ λαβὼν παρὰ Θεοῦ δῶρον, καὶ ἀχαρίστως δια-
 κείμενος, τὴν τούτου στέρησιν γενέσθαι κατασκευάζει· διότι ἀνά-
 ξιον ἑαυτὸν ἐποίησε τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Βα-
 σίλειος. Ἡ γὰρ εὐχαριστία πρεσβεύει· πλήν μὴ ἔστω ἡ εὐχαριστία
 10 ὡς ἡ τοῦ Φαρισαίου ἐκείνου, τοὺς μὲν ἄλλους κατακρίνουσα, ἑαν-
 τὸν δὲ δικαιοῦσα, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς πλείονα πάντων χρεωστοῦσα καὶ
 ἐξ ἀπορίας εὐχαριστοῦσα καὶ ἐκπληττομένη κατανοοῦσα τὴν ἄφα-
 τον τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν καὶ ἀνοχήν.

Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ θαυμάσαι χρὴ πῶς, ἀνευδεῆς ὢν ὁ ὑπε-
 15 ρύμνητος Θεός, παρ' ἡμῶν δέχεται τὴν εὐχαριστίαν, καὶ ταῦτα πα-
 ροργιζόντων καὶ παραπικραινόντων ἡμῶν αἰετὰ μετὰ τοσοῦτων καὶ
 τηλικούτων εὐεργεσιῶν, τῶν περιεκτικῶν τε καὶ ἰδικῶν, περὶ ὧν
 ἔγραψεν ὁ τε Θεολόγος Γρηγόριος καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες, οὐ μόνον
 τῶν σωματικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχικῶν διὰ πολλῶν τρόπων, ὧν οὐκ
 20 ἔστιν ἀριθμὸς, ἐξ ὧν καὶ τοῦτο ὑπάρχει, τὸ εἶναι τινα μὲν φανερὰ
 καὶ εὐληπτα ἐν ταῖς θαίαις Γραφαῖς κείμενα, τινὰ δὲ ἀσαφῆ καὶ
 δύσληπτα, ἵνα διὰ τῶν μὲν τοὺς ραθυμότερους ἔλκη πρὸς πίστιν καὶ
 ζήτησιν τῶν λειπομένων καὶ μὴ ἐκ τῆς ἄγαν ἀκαταληψίας εἰς ἀπό-
 γνωσιν καὶ ἀπιστίαν ἐμπέσωμεν, διὰ τῶν δέ, ἵνα μὴ κατάκρισιν μεί-
 25 ζονα ἔξωμεν, καταφρονοῦντες τοῦ νοουμένου ῥήτου, ἀλλ' ὅπως
 ἐκουσίως πονοῦντες οἱ βουλόμενοι ἔργῳ ζητεῖν τὰ ἄδηλα καὶ ἔξου-
 σιν ἔπαινον ἐκ τούτου, ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος.

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ Η ΣΥΧΝΟΤΕΡΑ
 ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

30 **Κ**αὶ πάλιν τὸ αὐτὸ ῥητὸν πολλάκις περιέχει ἡ θεία Γραφή, καὶ
 οὐ πολυλογία ἐστίν, ἀλλ' ἵνα τῇ πυκνοτέρῳ ὑπομνήσει καὶ

αιτίας τῆς ἀλαζονείας του βρέθηκε μαζί μ' αὐτούς πού τόν ὑπάκουσαν ὄχι μόνο κάτω ἀπό τὰ ἐννέα τὰγματα καί ἀπό μᾶς τοὺς γήινους, ἀλλὰ καί κάτω ἀπό τὰ καταχθόνια, ἀφοῦ ρίχτηκε στὰ τάρταρα ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνωμοσύνης του. Γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ πολλές φορές, ὅτι χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἀλαζονεία γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς. Γιατί σ' ἐκεῖνον πού ἔχει μικρὰ ἁμαρτήματα παραχωρεῖ ὁ Θεὸς νὰ πέσει σέ μεγαλύτερα, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἔλαβε δῶρο ἀπὸ τὸν Θεὸ καί συμπεριφέρεται μὲ ἀχαριστία, ἐτοιμάζει τὴ στέρηση τοῦ δώρου, γιατί ἔκαμε τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο γιὰ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασιλείος. Γιατί ἡ εὐχαριστία μειτεῦει γιὰ μᾶς· ἀλλὰ ἄς μὴν εἶναι ὅπως ἡ εὐχαριστία τοῦ Φαρισαίου ἐκείνου¹³, ἡ ὁποία κατέκρινε τοὺς ἄλλους καί δικαίωνε τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ μᾶλλον σὰν νὰ χρωστάει περισσότερα ἀπ' ὅλους καί ἀπορώντας νὰ εὐχαριστεῖ καί νὰ ἐκπλήσεται, κατανοώντας τὴν ἀπερίγραπτη μακροθυμία καί ἀνοχὴ τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καί νὰ θαυμάσουμε πρέπει πῶς, ἂν καί ὁ ὑπερύμνητος Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, δέχεται ἀπὸ μᾶς τὴν εὐχαριστία, καί μάλιστα ὅταν ἐμεῖς τὸν παροργίζουμε καί τὸν καταπικραίνουμε πάντοτε ὕστερα ἀπὸ τόσο πολλές καί τόσο μεγάλες εὐεργεσίες, τίς γενικὲς καί τίς εἰδικές, γιὰ τίς ὁποῖες ἔγραψε καί ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καί οἱ ὑπόλοιποι Πατέρες, ὄχι μόνο σωματικές, ἀλλὰ καί ψυχικὲς μὲ πολλοὺς τρόπους, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀναρίθμητες, ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι καί αὐτή, τὸ νὰ εἶναι μερικὰ κείμενα στίς θεῖες Γραφές φανερὰ καί εὐκολονόητα, καί μερικὰ ἀσαφῆ καί δυσκολονόητα, ὥστε μὲ τὰ πρῶτα νὰ ἔλκει τοὺς ραθυμότερους στὴν πίστη καί στὴ ζήτησι τῶν ὑπόλοιπων καί γιὰ νὰ μὴν πέσουμε ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἀκαταληψία τους στὴν ἀπόγνωσι καί ἀπιστία, καί μὲ τὰ δεύτερα, νὰ μὴν ὑποστοῦμε μεγαλύτερη καταδίκη περιφρονώντας τὸ κατανοητὸ ρητό, ἀλλὰ ὅσοι θέλουν μὲ ἐκούσιους κόπους νὰ ἐρευνοῦν μὲ ἔργα τὰ ἀφανή, καί νὰ ἔχουν ἀπ' αὐτὸ ἔπαινο, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος.

ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ

Η ΣΥΧΝΟΤΕΡΗ ΥΠΟΜΝΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΙΑ ΓΡΑΦΗΣ

Πολλὲς φορές ἡ θεία Γραφή περιέχει τὸ ἴδιο ρητό, καί δὲν εἶναι αὐτὸ πολυλογία, ὥστε μὲ τὴ συχνότερη ὑπόμνησι νὰ ὀδηγεῖ μὲ

τοὺς λίαν ραθυμότερους περὶ τὴν ἀκρόασιν, πρὸς μνήμην καὶ κατανόησιν τῶν λεγομένων ἄγῃ παραδόξως καὶ φιλανθρώπως, καὶ μὴ διαφύγη τὰς ἀκοὰς ὁ λόγος διὰ τὴν ταχύτητα καὶ σμικρότητα τοῦ τυχόντος ῥητοῦ, καὶ μάλιστα ὅταν ἀσχολούμεθα ἐν τοῖς βιοτικοῖς 5 πράγμασιν, οἱ μὴδὲν κἄν ἐκ μέρους γινώσκοντες, καίπερ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, τὸ ἐκ μέρους οὐκ ἔστι μέρος ὁλόκληρον, ἀλλὰ μέρος τοῦ μέρους καταργηθήσεται δέ, οὐχ ἵνα ἀφανισθῇ καὶ εἰς μὴδὲν χωρήσῃ, ἐπεὶ, ἂν γνῶσιν οὐκ εἶχομεν, οὐδὲ ἄνθρωποι ἦμεν, ἀλλὰ καταργηθήσεται μὲν τὸ ἐκ μέρους ὡς ὑπὸ τοῦ προσώπου πρὸς πρό- 10 σωπον, ὡς ἡ τοῦ νηπίου ἡλικία ἐκ τοῦ γενέσθαι ἀνὴρ, ὡς αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἔφη, ἐρμηνεύων αὐτοῦ τὸ ῥητὸν διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ νηπίου· οἷον πάλιν φησὶν ὁ Χρυσόστομος ὅτι· Ἄρτι μὲν γινώσκομεν τὸν οὐρανόν, ὅτι ἐστὶ καὶ οὐκ οἶδαμεν τί ἐστὶ, τότε δὲ καταργηθήσεται τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ μείζονος, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ γνῶναι ἡμᾶς 15 καὶ τὸ τί ἐστίν, ὥστε αὐξήσει μᾶλλον ἢ γνῶσις.

Καὶ γάρ εἰσι πολλὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια, καὶ οὐ γινώσκομεν τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς λεγομένοις ἀλλὰ μὴ κατεπαρθῆς, φησὶν ὁ Θεολόγος, τὴν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην, ὁμολογούντων τὴν ἄγνοιαν, τὰς λέξεις μεμφόμενος. Ἄλογον γὰρ 20 καὶ σκαιὸν τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσι, φησὶν ὁ Μέγας Διονύσιος. Ὅταν δέ τις διὰ τοῦ μακαρίου πένθους ζητήσῃ, τότε εὐρίσκει. Αὕτη γάρ ἐστὶν ἡ ἐργασία τοῦ φόβου, δι' ἧς ἡ ἀποκάλυψις τῶν κρυπτῶν γίνεται. Ἴδου τοίνυν ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγει· «οἱ δὲ νεκροὶ ζῶν οὐ μὴ ἴδωσι» καὶ πάλιν· «ἀναστήσονται οἱ νεκροί». Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο διαφωνία, ὡς δοκοῦσιν οἱ μὴ γινώσκοντες τὸν σκοπὸν, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς θεωρίας τῆς θείας 25 Γραφῆς ὅτι διὰ μὲν τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν, ἔφη, «ζῶν οὐ μὴ ἴδωσι», διὰ τὸ ἄψυχα εἶναι· περὶ δὲ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς τῶν δικαίων εὐφροσύνης, τὸ «ἀναστήσονται οἱ νεκροί»· οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ 30 καὶ περὶ τῆς τῶν κεκοιμημένων συνάρσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προφητεύων.

Ἐσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ ἀγίῳ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς μεταμορφώ-

1. Α' Κορ. 13, 9-12.

2. Ἦσ. 26, 14.

παράδοξο και φιλόανθρωπο τρόπο, και τους υπερβολικά αδιάφορους για την ακρόαση, στη μνήμη και κατανόηση των λεγομένων και να μην ξεφύγει από την ακοή ο λόγος εξαιτίας της συντομίας και της μικρότητας του ρητού. Κι αυτό συμβαίνει πολύ περισσότερο όταν ασχολούμαστε στα βιοτικά πράγματα, όσοι δεν γνωρίζουμε τίποτε τουλάχιστον και μερικώς, αν και βέβαια τὸ μερικώς, λέγει ὁ Χρυσόστομος, δεν εἶναι μέρος ὀλόκληρο, ἀλλ' ἓνα τμήμα τοῦ μέρους, και θὰ καταργηθεῖ, ὄχι για να ἀφανισθεῖ και να καταλήξει στο μηδέν, γιατί οὔτε γνώση θὰ εἶχαμε οὔτε ἄνθρωποι θὰ ἤμασταν, ἀλλὰ θὰ καταργηθεῖ τὸ μερικώς ἀπὸ τὴ γνώση πρόσωπο πρὸς πρόσωπο, ὅπως καταργεῖται ἡ ἡλικία τοῦ νηπίου ὅταν γίνει κανεὶς ἄνδρας, ὅπως εἶπε ὁ Ἀπόστολος, ἐρμηνεύοντας τὸ ρητὸ του μετὰ τὸ παράδειγμα τοῦ νηπίου. Τὸ ἴδιο λέγει και ὁ Χρυσόστομος, ὅτι δηλαδή τώρα γνωρίζουμε ὅτι ὑπάρχει ὁ οὐρανός, ἀλλὰ δεν γνωρίζουμε τί εἶναι, τότε ὅμως θὰ καταργηθεῖ τὸ μικρότερο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο, δηλαδή θὰ γνωρίσουμε και τὸ τί εἶναι, ὥστε ν' αὐξηθεῖ περισσότερο ἡ γνώση.

Πραγματικὰ ὑπάρχουν πολλὰ μυστήρια κρυμμένα στις θεῖες Γραφές και δεν γνωρίζουμε τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ στα λεγόμενα. Ἄλλὰ να μην ὑπερηφανευθεῖς, λέγει ὁ Θεολόγος, ἀπὸ τὴ δική μας εὐγνωμοσύνη, ὅταν ὁμολογοῦμε τὴν ἄγνοιά μας, και κατηγορήσεις τις λέξεις. Γιατί εἶναι παράλογο και σκληρό, λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, τὸ να μην προσέχουμε στο βαθύτερο νόημα τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ στις λέξεις. Ὅταν ὅμως κανεὶς τὸ ζητήσει μέσω τοῦ μακάριου πένθους, τότε τὸ βρίσκει. Γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ φόβου μετὰ τὴν ὁποία γίνεται ἡ φανέρωση των κρυπτῶν. Να λοιπὸν ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγει· «οἱ νεκροὶ ὅμως δεν θὰ δοῦν ζωὴ»² και πάλι, «θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί»³. Ἄλλὰ δεν εἶναι αὐτὸ διαφωνία, ὅπως νομίζουν ἐκεῖνοι που δεν γνωρίζουν τὸ σκοπὸ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς θείας Γραφῆς. Γιατί τὸ «δεν θὰ δοῦν ζωὴ» τὸ εἶπε για τὰ εἴδωλα των ἐθνῶν, ἐπειδὴ εἶναι ἄψυχα, ἐνῶ τὸ «θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί» τὸ εἶπε για τὴν κοινὴ ἀνάσταση και τὴν εὐφροσύνη των δικαίων. Και ὄχι βέβαια μόνο γι' αὐτό. ἀλλὰ τὸ εἶπε προφητεύοντας και για τὴν ἀνάσταση τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ μαζί με τὴν ἀνάσταση των νεκρῶν.

Ἐπίσης και στο ἅγιο Εὐαγγέλιο για τὴ μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου

3. Ἦσ. 26, 19.

σεως τοῦ Κυρίου φασὶν οἱ Εὐαγγελισταί· ὁ μὲν «καὶ μεθ' ἡμέρας ἕξ», ὁ δὲ «καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτώ», μετὰ τῆς προλαβούσης θαυματοποιίας καὶ διδασκαλίας τοῦ Κυρίου δηλαδή. Ἄλλ' ὁ μὲν, φησί, τὴν πρώτην καὶ τὴν ἐσχάτην παραδραμῶν, τὰς τούτων μέσον εἴρηκεν ἕξ, ὁ δὲ καὶ 5 ταύτην κάκεινήν συμπαραλαβὼν ἔφη ὀκτώ. Καὶ πάλιν ὁ Θεολόγος Ἰωάννης ἐν τῷ κατ' αὐτὸν ἀγίῳ Εὐαγγελίῳ ἐν δυοῖς τόποις λέγει· ἐν μὲν τῷ ἐνί, «εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα», καὶ τὰ ἐξῆς, ἐν δὲ τῷ ἐτέρῳ, «εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ, ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς», καὶ οὐ λέγει 10 ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περὶ ὧν ἔγραψεν ὁ ἅγιος Πρόχωρος ὁ γράψας τὰ ἀμφότερα, ὅτι τὸ μὲν διὰ τὰ θαυμάσια καὶ τὰ λοιπά, ἃ ἐποίησεν ὁ Κύριος, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, ἅπερ οὐκ ἔγραψε, διὰ τὸ προγραφῆναι ὑπὸ τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν, δι' ὃ καὶ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ προσέθηκε· τὸ δὲ ἕτερον ῥητὸν περὶ κοσμοποιίας, 15 ὅτε ἀσώματος ἦν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, μεθ' οὗ τὰ πάντα ὁ Πατὴρ ἐκ μὴ ὄντων ἐποίησε, λέγων γενηθήτω τόδε, καὶ ἐγένετο, «ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἓν», φησὶν ὁ Θεολόγος, καὶ τὰ ἐξῆς.

Καὶ ἀπλῶς πᾶσα γραφὴ καὶ πᾶς λόγος Θεοῦ ἢ ἀγίου τινός, ἢ τῶν αἰσθητῶν ἢ τῶν νοητῶν κτισμάτων σκοπὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ κε- 20 κρυμμένον· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἀνθρώπινος λόγος. Καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν νοῦν τοῦ τυχόντος ῥητοῦ, εἰ μὴ δι' ἀποκαλύψεως, ὡς φησὶν ὁ Κύριος περὶ τοῦ ἀνέμου, ὅτι «τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ», καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ οὗ ἔφη ὁ Χρυσόστομος· οὐχ ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ ἀήρ, εἴρηκεν ὁ Χριστός, «ὅπου θέλει», ἀλλὰ συγκαταβαίνων 25 τῇ τοῦ Νικοδήμου ἀσθενείᾳ, τέθεικε τὸν ἄνεμον ὁ Κύριος, ἵνα γινώσκῃ τὸ λεγόμενον αὐτῷ. Καὶ τὸν ἄερα ἐν παραβολῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἶπεν, ἦτοι τοῦ λόγου οὗ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε καὶ πρὸς τινὰς ἐτέρους, ὅτι ἅπερ λέγω ὑμῖν πνεῦμά ἐστιν, ἦγον πνευματικά, καὶ οὐχ ὡς ὑμεῖς δοκεῖτε· οὐ γὰρ περὶ σωματικῶν πραγμάτων λέγω, 30 ἵνα ὡς σωματικοὶ ὄντες γινώσκητε. Διὰ τοῦτό φησὶν ὁ Δαμασκηνός, ὅτι· Εἰ μὴ ἀκούσῃ τις παρ' ἐκείνου, οὗ ἐστὶν ὁ λόγος, περὶ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, οὐ δύναται λέγειν γινώσκω τὸν σκοπὸν τὸν λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ.

4. Ματθ. 17, 1. Μάρκ. 9, 2.

6. Ἰω. 20, 30.

5. Λουκᾶ 9, 28.

7. Ἰω. 21, 25.

οἱ εὐαγγελιστὲς λέγουν· ὁ ἓνας «ὑστερα ἀπὸ ἕξι ἡμέρες»⁴, καὶ ὁ ἄλλος «ὑστερα ἀπὸ ὀκτώ ἡμέρες»⁵, δηλαδὴ ὑστερα ἀπὸ τὸ προηγούμενο θαῦμα καὶ τῆ διδασκαλία τοῦ Κυρίου. Ἄλλὰ ὁ ἓνας λέγει παρέλειψε τὴν πρώτη καὶ τὴν τελευταία ἡμέρα καὶ ἀνέφερε τὶς ἐνδιάμεσες, ἐνῶ ὁ ἄλλος συμπεριέλαβε καὶ τὴν πρώτη καὶ τὴν τελευταία. Καὶ γι' αὐτὸ ἀνέφερε ὀκτώ. Καὶ πάλι ὁ Θεολόγος Ἰωάννης σὲ δύο χωρία τοῦ εὐαγγελίου του λέγει· στὸ πρῶτο, «ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα πού ἔκαμε ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι γραμμένα»⁶ καὶ τὰ ἕξῃς, καὶ στὸ ἄλλο «ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα πού ἔκαμε ὁ Ἰησοῦς»⁷, ἀλλὰ δὲν λέγει ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγραψε ὁ ἅγιος Πρόχωρος, πού τὰ ἔγραψε καὶ τὰ δύο, ὅτι τὸ πρῶτο τὸ λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς γιὰ τὰ θαυμάσια καὶ τὰ λοιπὰ πού ἔκαμε ὁ Κύριος, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ ἔγραψε ὁ ἴδιος, γιὰτὶ εἶχαν ἤδη γραφεῖ ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὲς, γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε τὸ «ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του». Τὸ ἄλλο ὅμως ρητὸ τὸ λέγει γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, ὅταν ἦταν ἀσώματος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Πατέρας δημιούργησε τὰ πάντα ἀπὸ τὸ μηδέν⁸, λέγοντας, «ὡς γίνεαι αὐτὸ» καὶ γινόταν⁹, τὰ ὁποῖα, λέγει ὁ Θεολόγος, «ἂν γράφονταν τὸ καθένα χωριστά», καὶ τὰ λοιπὰ.

Καὶ γενικὰ κάθε Γραφή καὶ κάθε λόγος τοῦ Θεοῦ ἢ κάποιου ἀγίου ἢ τῶν αἰσθητῶν ἢ τῶν νοητῶν κτισμάτων ἔχει μέσα του κρυμμένο ἓνα σκοπὸ. Καὶ ὄχι μόνο αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀνθρώπινος λόγος. Καὶ κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸ νόημα τοῦ ὁποιουδήποτε ρητοῦ, παρὰ μόνο μέσω ἀποκαλύψεως, ὅπως λέγει ὁ Κύριος γιὰ τὸν ἄνεμο ὅτι «ὁ ἄνεμος ὅπου θέλει φυσάει»¹⁰, καὶ τὰ ἕξῃς, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶπε ὁ Χρυσόστομος· δὲν εἶπε ὁ Χριστὸς τὸ «ὅπου θέλει» ἐπειδὴ ὁ ἀέρας ἔχει τέτοια δύναμη, ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν ἄνεμο ὁ Κύριος δείχνοντας συγκατάβαση στὴν ἀδυναμία τοῦ Νικοδήμου, γιὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ λεγόμενό του. Καὶ τὸν ἀέρα τὸν εἶπε στὴ θέση τοῦ ἀγίου Πνεύματος, δηλαδὴ γιὰ τὰ λόγια πού ἔλεγε σ' αὐτὸν καὶ σὲ κάποιους ἄλλους, ὅτι «αὐτὰ πού σᾶς λέγω εἶναι πνεῦμα», δηλαδὴ πνευματικά, «καὶ ὄχι ὅπως ἐσεῖς τὰ νομίζετε· γιὰτὶ δὲν μιλῶ γιὰ σωματικὰ πράγματα πού νὰ τὰ γνωρίζετε ἐπειδὴ εἶστε σωματικοί». Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Δαμασκηνός· Ἄν δὲν ἀκούσῃ κανεὶς γιὰ τὸ σκοπὸ κάποιου λόγου ἀπὸ ἐκεῖνον πού μιλάει, δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ, γνωρίζω τὸ σκοπὸ αὐτοῦ πού λέγει.

8. Γεν. 1, 3. 6.

9. Γεν. 1, 3. 6. 14.

10. Ἰω. 3, 8.

Καὶ πῶς τολμᾷ τις εἰπεῖν, ὅτι γινώσκω τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεκρυμμένον, χωρὶς ἀποκαλύψεως τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς ἔφη ὁ Χριστός, «καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι», ἂν αὐτὸς προαιρηῆται δηλαδὴ λαβεῖν παρ' αὐτοῦ
 5 νοερῶς διὰ τῆς τηρήσεως τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν, ᾧν ἐκτός, ὁ λέγων γινώσκειν, ἐψεύσατο. Στοχαστικῶς γὰρ λέγει, καὶ οὐ κυρίως ἐκ Θεοῦ μαθὼν, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, καὶ ἐξ οἰήσεως εἰς τὰ ἄμετρα καυχᾶται, πρὸς ὃν φησὶν ὁ Θεολόγος Πότε, ᾧ φιλοσοφώτατε σὺ, καὶ τὰ ἐξῆς πότε, ᾧ γραμματικὸν σὺ, ὄνειδίζων τὴν ἔπαρσιν, ἐξ
 10 ἧς ἀγνώστως ὁ τοιοῦτος δοκεῖ ἔχειν τι, ὅπερ καὶ αὐτό, ὃ δοκεῖ ἔχειν, «ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ», διὰ τὸ μὴ θέλειν εἰπεῖν, οὐκ οἶδα, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες, ἵνα διὰ τῆς ταπεινώσεως δοθήσεται αὐτῷ καὶ περισσευθήσεται, καθάπερ ἐκείνοις, οἳ καίπερ εἰδότες, ἔλεγον «μηδὲν εἰδέναι», ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος,
 15 οὐδέπω οὐδὲν εἶδον, ἀλλ' οὐδέν, ὡς δεῖ εἰδέναι· ὥστε εἶδε μὲν, οὐχ ὡς δεῖ δέ.

ΠΕΡΙ ΨΕΥΔΩΝΥΜΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ ΔΗΛΩΣΙΣ

Αὕτη ἐστὶν ἡ ψευδώνυμος γνῶσις, διότι δοκεῖ εἰδέναι, ἅπερ οὐδέποτε οἶδε. Αὕτη δὲ χείρων ἐστὶ τῆς καθόλου ἀγνοσίας,
 20 φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ὡς μὴ καταδεχομένη λαβεῖν παρὰ τινος διδασκάλου διόρθωσιν ἐκ τοῦ νομίζειν καλῶς ἔχειν ἢ παγκάκιστος ἀγνοσία. Διὰ τοῦτο λέγουσιν οἱ Πατέρες, ὅτι τὰ μὲν ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα ὀφείλομεν ζητεῖν ἐμπόνως, μετὰ ταπεινώσεως καὶ συμβουλῆς τῶν ἐμπείρων, ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳ μαθεῖν, τὰ δὲ σεσι-
 25 γημένα ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν μὴδ' ὅλως ζητεῖν. Ἄλογον γάρ ἐστι τοῦτο, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Ἀντώνιος περὶ τῶν αἰτούντων προγινώσκειν τὰ μέλλοντα, καὶ οὐ μᾶλλον παραιτεῖσθαι τοῦτο ὡς ἀνάξιον· καὶ ἴσως ἐκ θείας προνοίας γίνεται, ὡς εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορ

11. Ματθ. 11, 27.

12. Ματθ. 13, 12.

Καὶ πῶς τολμᾷ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι γνωρίζει τὸν κρυμμένο σὶς θεῖες Γραφές σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Υἱοῦ του, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, «καὶ σέ ὅποιον θέλει ὁ Υἱὸς νὰ τὸν ἀποκαλύψει»¹¹, ἂν βέβαια αὐτὸς ἔχει τὴν καλὴ διάθεση νὰ τὸν λάβει ἀπὸ τὸν Χριστὸ νοερὰ μὲ τὴν τήρηση τῶν θείων ἐντολῶν του, χωρὶς τις ὁποῖες, αὐτὸς ποὺ λέγει ὅτι γνωρίζει, εἶπε ψέματα. Γιατὶ τὰ λέγει κατὰ φαντασία, καὶ ὄχι γιατί τὰ ἔμαθε ἀπὸ τὸν Θεό, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἔστω καὶ ἂν ἀπὸ ὑπερηφάνεια καυχιέται πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια του. Σ' αὐτὸν ὁ Θεολόγος ἄλλοτε λέγει, ὦ φιλοσοφώτατε ἐσύ, καὶ τὰ λοιπά, καὶ ἄλλοτε, ὦ γραμματισμένε ἐσύ, κατηγορώντας τὴν ἔπαρση, ἀπὸ τὴν ὁποία αὐτὸς νομίζει ὅτι κατέχει κάτι, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἔχει ἄγνοια, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει θὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ¹², γιατί δὲν θέλει νὰ πεῖ, «δὲν γνωρίζω», ὅπως εἶπαν ὅλοι οἱ ἅγιοι, ὥστε μὲ τὴν ταπείνωση νὰ τοῦ δοθεῖ καὶ ἄλλο ποὺ καὶ νὰ περισσέψει¹³, ὅπως καὶ σ' ἐκείνους. Οἱ ἅγιοι, ἂν καὶ γνώριζαν, ἔλεγαν ὅτι δὲν γνωρίζουν τίποτε, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος. Γιατὶ ὁ ἀπόστολος δὲν εἶπε, «δὲν ἔχω ἀκόμη γνωρίσει τίποτε», ἀλλὰ, «δὲν ἔχω ἀκόμη γνωρίσει τίποτε, καθὼς πρέπει νὰ τὸ γνωρίζω»¹⁴. Ὡστε γνώριζε, ἀλλὰ δὲν γνώριζε ὅπως ἔπρεπε.

ΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΕΥΔΩΝΥΜΗ ΓΝΩΣΗ

Αὕτὴ εἶναι ἡ ψευδώνυμη γνώση, αὕτὴ ποὺ νομίζει ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα ποὺ ποτὲ δὲν γνώρισε. Αὕτὴ ὅμως, λέγει ὁ Χρυσόστομος, εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν πλήρη ἄγνοια, ἐπειδὴ δὲν καταδέχεται νὰ δεχθεῖ ἀπὸ κάποιον δάσκαλο διόρθωση, γιατί νομίζει ἡ παγκάκιστη ἄγνοια ὅτι εἶναι σωστή. Γι' αὐτὸ λέγουν οἱ Πατέρες, ὅτι ὅσα βρῖσκονται μέσα σὶς Γραφές ὀφείλουμε νὰ τὰ ζητοῦμε μὲ κόπο, μὲ ταπείνωση, καὶ μὲ ἐρωτήσεις πρὸς τοὺς ἔμπειρους, καὶ νὰ τὰ μάθουμε μὲ ἔργα μᾶλλον παρὰ μὲ λόγια, ἐνῶ ὅσα οἱ θεῖες Γραφές παρασιωποῦν νὰ μὴν τὰ ζητοῦμε καθόλου. Γιατὶ εἶναι παράλογο αὐτό, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀντώνιος γι' αὐτοὺς ποὺ ζητοῦν νὰ προγνωρίζουν τὰ μελλοντικά καὶ δὲν παραιτοῦνται μᾶλλον ἀπ' αὐτὸ οἱ ἀνάξιοι, ἔστω κι ἂν ἴσως αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὴ θεία πρόνοια, ὅπως ἔγινε στὸν Ναβουχοδο-

13. Ματθ. 13, 12.

14. Α' Κορ. 8, 2.

καὶ τὸν πάλαι Βαλαάμ ἐγένετο πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, εἰ καὶ ἀνάξι-
 οὶ ἐτύγχανον, καὶ οὐκ ἐν δαμόνων, καὶ μάλιστα ὅταν γένηται δι'
 ὄνειρων καὶ φαντασιῶν τινῶν· οὐκ ἐρρέθη δὲ τοῦτο, ἵνα διὰ πράξε-
 ων σωματικῶν τε καὶ ἠθικῶν ἐρευνῶμεν τὰς Γραφάς, κατὰ τὴν τοῦ
 5 Κυρίου ἐντολήν, καὶ ζωὴν αἰώνιον εὗρεῖν· καὶ ἵνα μὴ λόγῳ ζητῶμεν
 καὶ ἐξ οἰήσεως νομίζωμέν τι καταλαβεῖν, καὶ μάλιστα τὰ κεκρυμμέ-
 να ἐξ ἡμῶν πρὸς ταπεινώσιν μείζονα, καὶ ἵνα μὴ κατακριθῶμεν ὡς
 ἐν γνώσει παραβαίνοντες.

Διότι ὁ γνώσεως νοῦν κτήσασθαι καταξιωθείς, καὶ οὐκ ἀγωνί-
 10 ζεται εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν διδομένων αὐτῷ
 γνώσεων ἐν σχολῇ πολλῇ καὶ προσοχῇ μετὰ ταπεινώσεως καὶ φόβου
 Θεοῦ, ὡς ἀνάξιος τῶν δεδωρημένων αὐτῷ ὑπ' αὐτοῦ, μετὰ ἀπειλῆς
 ἐκβάλλεται τῆς γνώσεως, ὡς ὁ Σαοὺλ τῆς βασιλείας, φησὶν ὁ ἅγιος
 Μάξιμος. Ὁ δὲ σχολάζων καὶ ἀγωνιζόμενος, φησὶν, ὀφείλει ὡς ὁ
 15 Δαβὶδ παρακαλεῖν αἰεὶ καὶ λέγειν· «καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ
 ὁ Θεὸς καὶ Πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου», ἵνα
 ἄξιος γένηται τῆς αὐτοῦ ἐπιφοιτήσεως, ὥσπερ ποτὲ οἱ Ἀπόστολοι
 ἔλαβον τὴν χάριν ἐν τῇ ὥρᾳ τῇ τρίτῃ, ὡς λέγεται ἐν ταῖς Πράξεσιν·
 «ἦν γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας», ἡμέρα δὲ Κυριακῆ, ὡς φησὶν ὁ
 20 θεσπέσιος Λουκᾶς Πεντηκοστὴ γὰρ ἐστὶν ἡ ἑβδόμη Κυριακῆ, ἀπὸ
 τῆς Κυριακῆς, ἐν ἧ ἔγινετο τὸ λεγόμενον κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν γλῶσ-
 σαν φάσκα· ἐρμηνεύεται δὲ διάβασις καὶ ἐλευθερία, κατὰ τὴν Ἑλ-
 λάδα· καὶ ἡ μετὰ πενήκοντα ἡμέρας Κυριακῆ λέγεται Πεντηκοστή,
 ὡς πλήρης οὖσα τῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς καὶ τοῦ Πάσχα πενήκοντα
 25 ἡμερῶν κατὰ τὸν νόμον, ὡς καὶ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ἐν τῷ κατ' αὐ-
 τὸν ἀγίῳ Εὐαγγελίῳ λέγει· «τῇ ἐσχάτῃ καὶ μεγάλῃ ἑορτῇ», διὰ τὸ
 ὑπάρχειν τότε ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα· τριττὴ μὲν εὐμοίρη-
 σεν ὠρῶν τὴν χάριν, φησὶν ὁ Δαμασκηνός, καὶ τὰ ἐξῆς τοῦτ' ἐστὶν
 ἐν τρίτῃ μὲν ὥρα, ἀλλ' ἐν μιᾷ φησι τῇ Κυρίᾳ τῶν ἡμερῶν, ὅπως
 30 ὑπεμφήνειε τρεῖς ὑποστάσεις σέβειν ἐν ἀπλότητι τῆς ἐξουσίας, ἥτοι
 τῆς μιᾶς θεότητος.

Μία γὰρ ἡ Κυριακῆ τῆς ἑβδομάδος καὶ οὐ πρώτη λέγεται, φη-

1. Δαν. 2, 31-35.

2. Ἀριθμ. 23, 8-10.

3. Ἰω. 5, 39.

νόσορα¹ καὶ στὸν ἀρχαῖο Βαλαάμ², γιὰ κοινὴ ὠφέλεια, ἂν καὶ ἦταν ἀνάξιοι, καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς δαίμονες, καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸ γίνεῖ μὲ κάποια ὄνειρα καὶ φαντασιώσεις. Αὐτὸ ὅμως δὲν λέχθηκε, γιὰ νὰ ἐρευνοῦμε μὲ σωματικὲς καὶ ἠθικὲς πράξεις τὶς Γραφές³, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, καὶ νὰ βροῦμε τὴν αἰώνια ζωὴ⁴, καὶ γιὰ νὰ μὴ ζητοῦμε μὲ τὸ λόγο καὶ ἀπὸ ὑπερηφάνεια νὰ νομίζουμε ὅτι καταλάβαμε κάτι, καὶ μάλιστα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι κρυμμένα ἀπὸ μᾶς, γιὰ μεγαλύτερη ταπείνωση, καὶ γιὰ νὰ μὴν καταδικασθοῦμε, ἐπειδὴ ἐν γνώσῃ μας τὰ παραδαίνουμε.

Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀξιώθηκε ν' ἀποκτήσῃ νοῦ γνώσης καὶ δὲν ἀγωνίζεται μὲ πολλὴ ἀφοσίωση καὶ προσοχὴ στὴ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν γνώσεων ποὺ τοῦ δίνονται μὲ ταπείνωση καὶ φόβο Θεοῦ, ὡς ἀνάξιος γιὰ ὅσα τοῦ ἔχει δωρίσει ὁ Θεός, ἀπομακρύνεται μὲ ἀπειλή ἀπὸ τὴ γνώση, ὅπως ὁ Σαοὺλ ἀπὸ τὴ βασιλεία⁵, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος. Ἐκεῖνος ὅμως, λέγει, ποὺ κάνει αὐτὸ ἀπασχόλησίν του καὶ ἀγωνίζεται, ὀφείλει ὅπως ὁ Δαβὶδ νὰ παρακαλεῖ πάντοτε καὶ νὰ λέγει, «κτίσε μέσα μου καθαρὴ καρδιά, Θεέ, καὶ ἐγκατάστησε στὰ βάθη μου Πνεῦμα εὐθές»⁶, γιὰ νὰ γίνεῖ ἀξιὸς τῆς ἐπιφοίτησίν του, ὅπως ἀκριβῶς κάποτε οἱ Ἀπόστολοι ἔλαβαν τὴ χάρη κατὰ τὴν τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας, ὅπως λέγεται στὶς Πράξεις· «γιατὶ ἦταν ἡ τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας»⁷, καὶ ἡμέρα Κυριακὴ, ὅπως λέγει ὁ θεσπέσιος Λουκᾶς. Γιατὶ ἡ Πεντηκοστὴ εἶναι ἡ ἑβδόμη Κυριακὴ ἀπὸ τὴν Κυριακὴ ἐκεῖνη κατὰ τὴν ὁποία γίνεται τὸ λεγόμενον στὴν ἰουδαϊκὴ γλῶσσα φάσκα, ποὺ ἐρμηνεύεται στὴν ἑλληνικὴ διάβαση καὶ ἐλευθερία, καὶ ἡ Κυριακὴ μετὰ ἀπὸ πενήντα ἡμέρες λέγεται Πεντηκοστή, ἐπειδὴ συμπληρώνει τὶς πενήντα ἡμέρες ἀπ' αὐτὴν καὶ τὸ πάσχα, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ὅπως καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος στὸ Εὐαγγέλιό του λέγει, «κατὰ τὴν τελευταία καὶ μεγάλη ἑορτὴ», ἐπειδὴ τότε ἦταν ἡ ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Τὴν τρίτη ὥρα, λέγει ὁ Δαμασκηνός, μοίρασε ὁ Θεὸς τὴ χάρη, καὶ τὰ λοιπὰ· δηλαδὴ τὴν τρίτη ὥρα, ἀλλὰ σὲ μία ἡμέρα, τὴν Κυριακὴ, γιὰ νὰ ὑποδηλώσῃ νὰ σεβόμαστε τρεῖς ὑποστάσεις σὲ μία ἐξουσία, δηλαδὴ τῆς μᾶς θεότητος.

Γιατὶ ἡ Κυριακὴ λέγεται μία τῆς ἑβδομάδας καὶ ὄχι πρώτη, λέγει

4. Ἰω. 5, 39· 12, 50.

6. Ψαλμ. 50, 12.

5. Α' Βασ. 15, 28. 35.

7. Πράξ. 2, 15.

σιν ὁ Χρυσόστομος, διὰ τὸ χωρίζειν αὐτὴν ἢ θεία Γραφή. Ἡ μὲν παλαιὰ προφητεύουσα περὶ αὐτῆς, δι' ὃ καὶ οὐκ ἀκολούθως αὐτὴν ὀνομάζει, ὡσπερ τὴν δευτέραν καὶ τὰς λοιπὰς· εἰ γὰρ οὐκ ἐχώριστο, πρώτη ἂν ἐλέγετο, ἀλλὰ τούτου χάριν λέγεται μία τῶν Σαββάτων, 5 ἦτοι τῆς ἐβδομάδος· Ἐν δὲ τῇ νέα χάριτι Κυριακῇ ἢ ἁγία αὕτη καὶ κλητὴ ἡμέρα ὀνομάζεται, διότι ἐν αὐτῇ τὰ κυριώτερα καὶ δεσποτικὰ πράγματα ἐγένοντο, ὅ τε Εὐαγγελισμός, ἢ Γέννησις τοῦ Κυρίου, ἢ Ἀνάστασις αὐτοῦ, καὶ ἢ κοινὴ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις μέλλει γενέσθαι. Ἐν αὐτῇ γὰρ ἐγένετο τὸ αἰσθητὸν φῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, φη- 10 σιν ὁ Δαμασκηνός, καὶ πάλιν ἐν αὐτῇ ἢ παρουσία τοῦ Κυρίου μέλλει ἔσεσθαι, ἵνα εἰς ἀπεράντους αἰῶνας μένη ἢ ἡμέρα, ἢ μία αὕτη καὶ ὀγδόη, ὡς ἔξωθεν οὕσα τῶν ἑπτὰ αἰῶνων τούτων τῶν ἐχόντων ἡμέρας καὶ νύκτας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν σκοπὸν τῶν τοιούτων πραγμάτων ἠξιώθημεν 15 ὑπὸ τῶν ἁγίων μαθεῖν, μάθωμεν λοιπὸν καὶ τὸν σκοπὸν ἐκάστου ἐπιτηδεύματος τοῦ παρόντος λόγου ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν. Ἔστι τοίνυν τὸ μὲν λέγειν ἐφ' ἅπαξ τὰ ὀνόματα τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἁγίων, ἵνα διὰ παντὸς τὰ τούτων λόγια μνησθῶμεν καὶ πρὸς ζῆλον τῶν βίων αὐτῶν, ὡς φησιν ὁ Μέγας Βασιλείος, καὶ γνῶσιν τοῖς ἀγνοοῦ- 20 σι ταῦτα. Ὁ μὲν γινώσκων μμνήσκειται, ὁ δὲ ἀγνοῶν ταῦτα πρὸς ζήτησιν ἔλθῃ τῆς τυχοῦσης βίβλου. Τὸ δὲ ὀνομάζειν μετὰ ταῦτα κατὰ τόπον τὸν ἅγιον ἢ τὴν τυχοῦσαν γραφὴν, διὰ συχνοτέραν μνήμην τέθεινται καὶ ἵνα δι' ὀλίγων ῥημάτων τὰ ἐκάστου αὐτῶν ἔργα τε καὶ λόγια μνησθῶμεν καὶ πρὸς τὸ κατανοεῖν τὰ ἐξῆς τοῦ ἐκάστου 25 ῥητοῦ τῆς θείας Γραφῆς, ἢ τοῦ διδασκάλου διάκρισιν τε καὶ συμβουλήν ἀγαθὴν, καὶ ὅτι οὐκ ἐμὰ εἰσι τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τῶν θείων Γραφῶν· καὶ πρὸς τὸ θαυμάζειν καὶ κατανοεῖν τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, πῶς διὰ χάριτος καὶ μέλανος ῥυκνόμενος τὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ ἐχαρίσατο ἡμῖν τοσαύτας γραφάς τε 30 καὶ διδασκάλους τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ πῶς, ἰδιώτης ὢν ἐγὼ καὶ ῥάθυμος, ἠξιώθη τοςαύτας γραφάς διελθεῖν, μηδ' ὄλως ἰδίαν ἔχων βίβλον ἢ ἄλλο τι τὸ παράπαν, ἀλλὰ ξένος καὶ πένης ὑπάρχων αἰεὶ καὶ ταῦτα ἐν πάσῃ ἀναπαύσει καὶ ἀμερμινίᾳ διάγων μετὰ πολλῆς ἀπολαύσεως σωματικῆς.

ὁ Χρυσόστομος, ἐπειδὴ τὴν ξεχωρίζει ἡ θεία Γραφή. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προφητεύει γι' αὐτὴν καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὴν ὀνομάζει μὲ τὴ σειρὰ ὅπως τὴ Δευτέρα καὶ τὶς λοιπές. Γιατί, ἂν δὲν τὴν ξεχώριζε, θὰ λεγόταν πρώτη, ἀλλὰ γι' αὐτὸ λέγεται μία τῶν Σαββάτων, δηλαδή τῆς ἑβδομάδας. Στὴν περίοδο ὅμως τῆς νέας χάριτος «ἡ ἅγια αὐτὴ καὶ ὑψηλὴ ἡμέρα»⁸ ὀνομάζεται Κυριακὴ⁹, γιατί τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἔγιναν τὰ σπουδαιότερα καὶ δεσποτικὰ πράγματα, ὁ Εὐαγγελισμὸς, ἡ Γέννηση τοῦ Κυρίου, ἡ Ἀνάστασή του, καὶ τὴν ἡμέρα αὐτὴ πρόκειται νὰ γίνει ἡ κοινὴ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Γιατί τὴν ἡμέρα αὐτὴ, λέγει ὁ Δαμασκηνός, ἔγινε τὸ αἰσθητὸ φῶς ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ κατ' αὐτὴν πάλι πρόκειται νὰ συμβεῖ ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ μένει στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες ἡ ἡμέρα, αὐτὴ ἡ μία¹⁰ καὶ ὄγδοη¹¹, ἐπειδὴ βρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ αὐτοὺς αἰῶνες ποὺ ἔχουν ἡμέρες καὶ νύχτες.

Ἐπειδὴ ὅμως ἀξιωθήκαμε νὰ μάθουμε ἀπὸ τοὺς ἁγίους τὸ σκοπὸ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἃς μάθουμε στὴ συνέχεια καὶ τὸ σκοπὸ κάθε ἔργου τοῦ παρόντος λόγου ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἀρχή. Ὁ σκοπὸς λοιπὸν γιὰ τὸν ὁποῖο λέμε μὴ φορὰ τὰ ὀνόματα τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἁγίων εἶναι γιὰ νὰ θυμούμαστε πάντοτε τὰ λόγια τους καὶ νὰ μιμούμαστε τὸν τρόπο ζωῆς τους, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ γιὰ νὰ γνωρίσουν αὐτὰ ὅσοι τὰ ἀγνοοῦν. Γιατί, ὅποιος τὰ γνωρίζει τὰ θυμᾶται, ἐνῶ ὅποιος τὰ ἀγνοεῖ θὰ ἀναζητήσῃ τὸ ὁποιοδήποτε βιβλίον. Ἡ ἀναφορὰ, ὕστερα ἀπ' αὐτὰ, σὲ κάθε τόπο τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου ἢ τῆς ὁποιασδήποτε Γραφῆς γίνεται γιὰ συχνότερη ὑπενθύμιση, καὶ γιὰ νὰ θυμηθοῦμε μὲ λίγα λόγια τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτοῦς, καὶ γιὰ νὰ κατανοοῦμε τὰ ἐπόμενα τοῦ κάθε ρητοῦ τῆς θείας Γραφῆς, ἢ τὴ διάκριση καὶ τὴν καλὴ συμβουλὴ τοῦ δασκάλου, καὶ ὅτι δὲν εἶναι δικὰ μου τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τῶν θείων Γραφῶν. Ἐπίσης γιὰ νὰ θαυμάζουμε καὶ νὰ κατανοοῦμε τὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, πῶς μὲ χαρτὶ καὶ μελάνι οἰκονόμησε τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας καὶ μᾶς χάρισε τόσες γραφές καὶ τόσους δασκάλους τῆς ὀρθόδοξης πίστεως, καὶ πῶς ἐγώ, ὄντας ἀπλοϊκὸς καὶ ράθυμος, ἀξιώθηκα νὰ διαβάσω τόσες γραφές, χωρὶς νὰ ἔχω κανένα δικό μου βιβλίον ἢ ἐντελῶς τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ὄντας ξένος καὶ φτωχὸς πάντοτε καὶ ζώντας μάλιστα μέσα σὲ κάθε ἀνάπαυση καὶ ἀμεριμνησία μὲ πολλὴ σωματικὴ ἀπόλαυση.

10. Γεν. 1, 5.

11. Ψαλμ. 6, 1.

Τὸ δὲ καταλαμβάνειν τινὰ ἀνώμυμα ἐξ ὀλιγωρίας μου ἔστι καὶ ἵνα μὴ μηκύνηται ὁ λόγος· τὰ δὲ ζητούμενα καὶ λύσεις τῶν κοινῶν πραγμάτων, πρὸς γνῶσιν τέθηνται καὶ εὐχαριστίαν τῷ χαρισσαμένῳ τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ Πατράσιν ἡμῶν, τὴν τε γνῶσιν καὶ διάκρισιν, καὶ 5 δι' ἐκείνων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις, καὶ πρὸς κατάγνωσιν ἡμῶν τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀγνώστων. Εἴρηται καὶ περὶ σφζομένων πάλαι δικαίων ἐν πολλῷ πλούτῳ καὶ ἐν μέσῳ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀπίστων ἀνθρώπων, καίπερ τῆς αὐτῆς φύσεως ὑπῆρχον ἄνθρωποι, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς οἱ μὴ βουλόμενοι φθάσαι εἰς τὸ μέτρον τῆς τελειότητος, καίτοι γε 10 πλείονα πείραν καὶ γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ ἐλάβομεν, ὡς τὰ ἐκείνων μαθόντες καὶ ὡς πλείονος χάριτος ἀξιοθέντες καὶ τοσαύτης γνώσεως τῶν Γραφῶν· τὰ δὲ πάλιν τῶν ἐπιτηδευμάτων ἡμῶν τῶν μοναχῶν, πρὸς τὸ γνῶναι ἡμᾶς, ὅτι σωθῆναι δυνάμεθα πανταχοῦ, ἐὰν τὰ οἰκεία θελήματα καταλείψωμεν, καὶ ὅτι, ἂν μὴ οὕτω ποιήσωμεν, οὐ δυνάμεθα ἔχειν ἀνάπαυσιν, ἀλλ' οὔτε τῶν θείων θελημάτων 15 ἔχειν δυνάμεθα τὴν γνῶσιν καὶ τὴν πράξιν. Διότι μεσότοιχόν ἐστι τὸ ἡμέτερον θέλημα, χωρίζον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰ μὴ καταλυθῆ τὸ μεσότοιχον, οὐ δυνάμεθα τὰ τοῦ Θεοῦ μαθεῖν καὶ ποιεῖν, ἀλλ' ἔξωθεν αὐτοῦ εὐρισκόμεθα καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τυραννούμεθα ἄκον- 20 τες καὶ μὴ βουλόμενοι.

Καὶ ὅτι ἡ ἡσυχία μείζων πάντων ἐστὶν καὶ χωρὶς ταύτης οὐ δυνάμεθα καθαρθῆναι καὶ γινώσκειν τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν καὶ τὰ τῶν δαιμόνων πανουργεύματα, ἀλλ' οὔτε τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ πρόνοιαν καταλαβεῖν ἰσχύσομεν ἐκ τῶν θείων λόγων τῶν τε ψαλλο- 25 μένων καὶ ἀναγινωσκομένων. Διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι χρήζομεν τῆς τοιαύτης σχολῆς, εἴτε ἐκ μέρους, εἴτε ὀλοκλήρως, καὶ ἐκτὸς ταύτης ἀδύνατον εἰς γνῶσιν πνευματικὴν καὶ ταπεινοφροσύνην ἐλθεῖν τινα, δι' ἧς τὰ κεκρυμμένα μυστήρια ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς κτίσμασι καταλαμβάνει ὁ προαιρούμενος καὶ ὅτι οὐ δεῖ 30 χρήσασθαι πρᾶγμα ἢ λόγον ἢ ἐγχείρημα ἢ νόημα παρὰ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν τὴν τε ψυχικὴν καὶ σωτήριον καὶ ζωὴν σωματικὴν· καὶ ὅτι ἐκτὸς διακρίσεως, οὐδὲ τὰ δοκούμενα καλὰ δεκτὰ εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οὔτε ἐκτὸς τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ ἢ καλῆ ἐργασία δύναται ὠφελῆσαί τινα.

Τὸ ὅτι ἀφήνω ὅμως μερικὰ χωρὶς νὰ τὰ ὀνομάζω, ὀφείλεται στὴν ὀλιγωρία μου καὶ γιὰ νὰ μὴ μακραινὲι ὁ λόγος, ἐνῶ τὰ ζητούμενα καὶ οἱ λύσεις τῶν κοινῶν πραγμάτων ἀναφέρονται γιὰ γνώση καὶ εὐχαριστία σ' ἐκεῖνον ποὺ χάριστε στοὺς ἁγίους του καὶ Πατέρες μας τὴ γνώση καὶ τὴ διάκριση καὶ μέσω αὐτῶν σ' ἐμᾶς τοὺς ἀνάξιους, καὶ γιὰ καταδίκη ὅσων ἀπὸ ἐμᾶς εἶμαστε ἀσθενεῖς καὶ χωρὶς γνώση. Λέχθηκε καὶ γιὰ τοὺς δίκαιους ποὺ σώζονταν τὴν παλαιὰ ἐποχὴ ζώντας μέσα σὲ πολὺ πλοῦτο καὶ ἀνάμεσα σὲ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἄπιστους ἀνθρώπους, ἂν καὶ ἦταν ἀνθρώποι μὲ τὴν ἴδια φύση ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐμεῖς ποὺ δὲν θέλουμε νὰ φθάσουμε στὸ μέτρο τῆς τελειότητος, ἂν καὶ βέβαια ἐλάβουμε περισσότερη πείρα καὶ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, ἐπειδὴ μάθαμε τὰ δικά τους καὶ ἀξιωθήκαμε περισσότερη χάρη καὶ τόσο μεγάλη γνώση τῶν Γραφῶν. Τὰ δικά μας πάλι ἔργα, τῶν μοναχῶν, ἀναφέρονται γιὰ νὰ γνωρίσουμε ὅτι μπορούμε πάντοτε νὰ σωθοῦμε, ἂν ἐγκαταλείψουμε τὶς δικές μας ἐπιθυμίες, καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἐνεργήσουμε ἔτσι, δὲν μπορούμε νὰ βροῦμε ἀνάπαυση, ἀλλ' οὔτε τὴ γνώση καὶ τὴν πράξη τῶν θείων θελημάτων μπορούμε ν' ἀποκτήσουμε. Γιατὶ τὸ θέλημά μας εἶναι μεσότοιχο, ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ἂν δὲν γκρεμισθεῖ τὸ μεσότοιχο, δὲν μπορούμε νὰ μάθουμε καὶ νὰ κάνουμε τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ βρισκόμαστε ἔξω ἀπ' αὐτὸν καὶ τυραννούμαστε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς χωρὶς τὴ θέλησή μας.

Λέχθηκε ἀκόμη ὅτι ἡ ἡσυχία εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' ὅλα, καὶ ὅτι χωρὶς αὐτὴ δὲν μπορούμε νὰ καθαρισθοῦμε καὶ νὰ γνωρίσουμε τὴν ἀδυναμία μας καὶ τὶς πανουργίες τῶν δαιμόνων, ἀλλ' οὔτε τὴ δύναμη καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ θὰ μπορέσουμε νὰ κατανοήσουμε ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια ποὺ ψάλλονται καὶ διαβάζονται. Γιατὶ ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀσχολία αὐτὴ, εἴτε μερικῶς εἴτε ἐξ ὀλοκλήρου, καὶ χωρὶς αὐτὴν εἶναι ἀδύνατο νὰ φθάσουμε σὲ γνώση πνευματικὴ καὶ ταπεινοφροσύνη, μὲ τὴν ὁποία κατανοεῖ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀγαθὴ διάθεση τὰ κρυμμένα μυστήρια στὶς θεῖες Γραφές καὶ σὲ ὅλα τὰ κτίσματα. Ἐπίσης, ὅτι δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουμε κανένα πράγμα ἢ λόγος ἢ ἔργο ἢ νόημα ἔξω ἀπὸ τὴν ἀναγκαῖα χρῆση τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ σώματος, καὶ ὅτι χωρὶς διάκριση οὔτε τὰ θεωρούμενα καλὰ γίνονται δεκτὰ ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ καλὴ ἐργασία ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπὸ μπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ κάποιον.

Τὰ δὲ προγεγραμμένα τροπάρια πρὸς τὴν κατανόησιν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων γραφῶν, καὶ ἀφορμὴν εἰς τὸ κατανύσσεσθαι τοὺς ἔτι ἀσθενῆ ἔχοντας τὸν νοῦν, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος Τὸ γὰρ μέλος, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, ἔλκει τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὃ
5 θούλεται, εἴτε εἰς πένθος, εἴτε εἰς πόθον, εἴτε εἰς λύπην, εἴτε εἰς εὐφροσύνην, καὶ ὅτι ὀφείλομεν ἐρευνᾶν τὰς Γραφὰς κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολήν, ἵνα αἰώνιον ζωὴν εὖρωμεν ἐν αὐταῖς καὶ τῷ νοήματι τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν τροπαρίων προσέχειν, καὶ ὅπως γνῶμεν ἐν γνώσει πολλῇ, ὅτι ἀγνοοῦμεν. Ἐὰν γάρ, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος,
10 οὐ γεύσηταί τις τῆς γνώσεως, οὐκ οἶδε πόσων ὑστερεῖται.

Αἱ δὲ γενέσεις τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν πρὸς πείραν καὶ γνῶσιν ἐγράφησαν, ἵνα γινώσκῃ τις ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς γεννήτορας αὐτῶν ἀγωνίσηται, τοὺς μὲν κτήσασθαι, τοὺς δὲ ἀποκτήσασθαι, τοὺς δὲ νικᾶν τῇ ἐναντιουμένῃ ἐργασίᾳ· καὶ ὅτι τὰς μὲν σωματικὰς
15 πράξεις ὥσπερ τὰ φυτὰ ὀφείλομεν τηρεῖν αἰεὶ ἐφάπαξ διὰ τῆς ἐργασίας, τὰς δὲ ψυχικὰς ἀρετὰς ὀφείλομεν αἰεὶ προσέχειν καὶ μελετᾶν τὸ πῶς κτήσασθαι τὴν ἐκάστην ἀρετὴν καὶ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν μαθεῖν περὶ τούτου καὶ φυλάττειν τοῦτο ἀκριβῶς μετὰ πόνου ψυχῆς ὡς θησαυρὸν διὰ τῆς ἐργασίας, μέχρις ἂν εἰς ἕξιν
20 ἔλθωμεν τῆς τυχούσης ἀρετῆς, καὶ οὕτως ἐπιμελῶς τῆς ἐτέρας ἀρχώμεθα, ὡς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος, ἵνα μὴ ἐφάπαξ πάσας προσβάλλοντες, ἴσως ἀτονίσωμεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων ἀρξώμεθα, καὶ οὕτω ἐπὶ τὰς λοιπὰς πορευόμεθα εὐτόνως μετὰ πάσης προθυμίας, σκοπὸν ἔχοντες τοῦ εὐαρεστῆσαι Θεῷ. Πάντες
25 γὰρ ὀφείλομεν τὰς ἐντολὰς φυλάττειν ὡς Χριστιανοί, ἐπειδὴ οὐ κόπου σωματικοῦ δεόμεθα ἐν τῇ κτήσει τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μόνης προαιρέσεως καὶ προθυμίας εἰς τὸ λαβεῖν τὴν δωρεάν, ὡς φασιν ὁ τε Μέγας Βασίλειος, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ οἱ λοιποί.

Πλὴν διὰ τῶν σωματικῶν πράξεων γίνονται εὐκοπωτέρως καὶ
30 μάλιστα τοῖς ἡσυχάζουσι διὰ τῆς ἀπερισπάστου διαγωγῆς καὶ τῆς ἐκ πάντων ἀμερμνίας διότι οὐ δύναται τις τὰ ἥθη αὐτοῦ βλέπειν καὶ διορθοῦσθαι, εἰ μὴ ἐν ἀδείᾳ τυχνάνῃ καὶ μερῖμνῃ τῶν τοιούτων.

Τὰ τροπάρια πού γράφτηκαν προηγουμένως λέχθησαν γιά νά κατανοοῦμε καί τὰ ἴδια καί τίς ἄλλες γραφές, καί νά παίρνουν ἀφορμή γιά κατάνυξη ὅσοι ἀκόμα ἔχουν ἀδύνατο τὸ νοῦ, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Γιατί ἡ μελωδία, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, προσελκῦει τὴ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτό πού θέλει, εἴτε σέ πόθο, εἴτε σέ λύπη, εἴτε σέ εὐφροσύνη, καί ὅτι ὀφείλουμε νά ἐρευνοῦμε τίς Γραφές σύμφωνα μέ τὴν ἐντολή τοῦ Κυρίου, γιά νά βροῦμε τὴν αἰώνια ζωὴ σ' αὐτές¹², καί νά προσέχουμε στὸ νόημα τῶν ψαλμῶν καί τῶν τροπαρίων, καί νά γνωρίσουμε μέ πολλή γνώση, ὅτι δὲν γνωρίζουμε τίποτε. Γιατί, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἂν κανεῖς δὲν γευθεῖ τὴ γνώση, δὲν γνωρίζει πόσα στερεῖται.

Οἱ αἰτίες πάλι τῶν ἀρετῶν καί τῶν παθῶν γράφτηκαν πρὸς ἀπόκτηση πείρας καί γνώσης, γιά νά τὰ γνωρίζει κανεῖς αὐτὰ καί ν' ἀγωνισθεῖ πρὸς ἑκείνους πού τὰ γεννοῦν, ὥστε ἄλλους ν' ἀποκτήσει, ἄλλους ν' ἀποβάλει, καί ἄλλους νά νικάει μέ τὴν ἀντίθετη ἐργασία. Καί ὅτι τίς σωματικές πράξεις ὀφείλουμε νά τίς συντηροῦμε σὰν τὰ φυτὰ πάντοτε μέ τὴν ἐργασία, ἐνῶ τίς ψυχικές ἀρετὲς ὀφείλουμε πάντοτε νά τίς προσέχουμε καί νά μελετοῦμε τὸν τρόπο ἀπόκτησης κάθε ἀρετῆς. Καί νά μάθουμε γι' αὐτὸ ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές καί τοὺς ἀγίους ἄνδρες καί νά τὸ τηροῦμε μέ ἀκρίβεια καί πόνο ψυχῆς σὰν θησαυρὸ μέ τὴν ἐργασία, ὥσπου νά φθάσουμε στὴν ἕξη τῆς κάθε ἀρετῆς. Καί ἔτσι ν' ἀρχίζουμε μέ ἐπιμέλεια τὴν ἄλλη, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, γιά νά μὴν ἀσχοληθοῦμε συγχρόνως μέ ὅλες καί ἴσως ἀτονίσουμε, ἀλλὰ ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ ὅσων ἔρχονται ἐναντίον μας, καί ἔτσι νά βαδίζουμε στίς ὑπόλοιπες μέ δύναμη καί κάθε προθυμία, ἔχοντας σκοπὸ νά εὐαρεστήσουμε τὸν Θεό. Γιατί ὀφείλουμε ὅλοι νά τηροῦμε τίς ἐντολές ὡς Χριστιανοί, ἀφοῦ δὲν χρειαζόμαστε σωματικὸ κόπο γιά τὴν ἀπόκτηση τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μόνο προαίρεση καί προθυμία γιά νά λάβουμε τὴ δωρεά, ὅπως λέγουν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καί οἱ λοιποί.

Οἱ ψυχικές ὁμως ἀρετὲς κατορθώνονται εὐκολώτερα μέ τίς σωματικές πράξεις, καί μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἡσυχαστὲς μέ τὴν ἀπερίσπαστη διαγωγή καί τὴν ἀμεριμνησία ἀπ' ὅλα. Γιατί δὲν μπορεῖ κανεῖς νά βλέπει τὴ συμπεριφορὰ του καί νά διορθώνεται, ἐκτὸς ἂν προσηλώνεται

Διὰ τοῦτο ὀφείλει τις πρῶτον ἀπάθειαν διὰ τῆς φυγῆς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων κτήσασθαι, καὶ τότε, καιροῦ καλοῦντος, ἄρχειν ἐτέρων καὶ οἰκονομεῖν πράγματα ἀκατακρίτως καὶ ἀβλαβῶς ἐκ τῆς ἕξεως τῆς ἀπροσπαθείας, εἰς τελείαν ἀπάθειαν κατανήσας, καὶ
 5 μάλιστα εἶπερ ἐκ Θεοῦ κλήσιν ἔλαβε, φησὶν ὁ Δαμασκηνός, ὡς ὁ Μωυσῆς, Σαμουήλ τε καὶ οἱ λοιποὶ Προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, πρὸς σωτηρίαν πολλῶν, οὐ μόνον δέ φησι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀναβάλλεσθαι δεῖ ὡς ὁ Μωυσῆς, Ἀβδακούμ, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ἄλλοι, καὶ ὡς ἔφη ὁ ἅγιος Πρόχορος περὶ τοῦ ἁγίου
 10 Ἰωάννου, ὅτι περ οὐκ ἠβουλήθη καταλιπεῖν τὴν φίλην αὐτῷ ἡσυχίαν καίπερ χρέος ἔχων ὡς Ἀπόστολος τὸ μὴ ἡσυχάζειν, ἀλλὰ κηρύττειν· καὶ οὐδὲ ὡς ἐμπαθῆς ἔφυγεν εἰς τὴν ἡσυχίαν ὁ ἀπαθέστατος, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὡς μὴ θέλων τῆς περὶ Θεοῦ θεωρίας χωρίζεσθαι καὶ τῆς γλυκύτητος τῆς ἡσυχίας ὑστερηθῆναι ποτέ

15 Ἄλλοι δὲ πάλιν ἐκ ταπεινοφροσύνης, ἀπαθεῖς ὄντες, ἔφυγον εἰς τὰς ἐσωτέρας ἐρήμους, φοβούμενοι τὴν σύγχυσιν, ὡς ὁ Μέγας Σισώης, καλούμενος πρὸς ἀνάπανσιν ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ οὐκ ἐπείθετο, ἀλλ' ἔφη· “Ὅπου οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι, ἐκεῖ ἀπέλθωμεν”· καίπερ εἰς τοσαύτην ἀπάθειαν ἔφθασεν, ὥστε αἰχμάλωτος ἐγένετο
 20 ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ ἐκ ταύτης ἀναίσθητος, ἀγνοῶν ἢ ἔφαγεν ἢ οὐ. Καὶ ἀπλῶς πάντες ἔκοπτον τὰ ἴδια θελήματα ἐν ἡσυχίᾳ πάσῃ, καὶ οὕτως ὡς μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου προεχειρίσθησάν τινες εἰς τὸ διδάσκειν ἄλλους καὶ δέχεσθαι λογισμοὺς καὶ ἄρχειν ἐτέρων, εἴτε διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης εἴτε διὰ τῆς ἡγουμενίας, ὑπὸ τοῦ
 25 ἁγίου Πνεύματος νοερά αἰσθήσει τὴν σφραγιδα λαμβάνοντες διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως αὐτοῦ, ὡς οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρὸ τούτων, Ἀαρῶν, Μελχισεδὲκ καὶ οἱ λοιποὶ.

Ὁ δὲ Δαμασκηνός φησιν· Ὁ τολμηρῶς ἐπιβαίνειν ἐπιχειρῶν τοῦ τοιούτου βαθμοῦ, κατακρίνεται. Εἰ γὰρ δίχα βασιλικῆς προσ-
 30 τάγματος οἱ τὰ ἀξιώματα ἀναιδῶς μετερχόμενοι, κατάκρισιν μεγίστην ὑπομένουσι, πόσῳ μᾶλλον οἱ τὰ τοῦ Θεοῦ κατατολμῶντες, ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ κελεύσεως, κατακρίνονται· Καὶ μάλιστα εἶπερ ἐξ

14. Α' Βασ. 3, 10.

17. Ἐξ. 3, 11· 4, 10.

15. Ἦσ. 6, 8. Ἱερ. 1, 5.

18. Δαν. (Βῆλ καὶ Δράκων) 35.

16. Ματθ. 4, 19.

σ' αὐτὴ καὶ μεριμνᾷ γι' αὐτὴ. Γι' αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς πρῶτα ν' ἀποκτήσει τὴν ἀπάθεια μὲ τὴν ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὕστερα, ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς, νὰ ἔχει ἔξουσία σὲ ἄλλους καὶ νὰ οἰκονομεῖ τὰ πράγματα χωρὶς κατάκριση καὶ βλάβη, καταλήγοντας ἀπὸ τὴν ἔξη τῆς μὴ προσκόλλησης στὰ βιοτικὰ στὴν τέλεια ἀπάθεια, καὶ μάλιστα, λέγει ὁ Δαμασκηνός, ἂν ἔλαβε τὴν κλήση ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως ὁ Μωυ-σῆς¹³, ὁ Σαμουὴλ¹⁴ καὶ οἱ ἄλλοι προφῆτες¹⁵ καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι¹⁶, γιὰ τὴ σωτηρία πολλῶν καὶ δὲν λέγει μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ πρέπει κανεὶς νὰ ἀναβάλλει, ὅπως ὁ Μωυσῆς¹⁷, ὁ Ἀβδακούμ¹⁸, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ἄλλοι, καὶ ὅπως εἶπε ὁ ἅγιος Πρόχορος γιὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη, ὅτι δὲν θέλησε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν προσφιλή του ἡσυχία, ἂν καὶ εἶχε χρέος ὡς ἀπόστολος νὰ μὴν ἡσυχάζει ἀλλὰ νὰ κηρύττει· καὶ οὔτε σὰν ἐμπαθὴς κατέφυγε στὴν ἡσυχία ὁ ἀπαθέστατος —μακριὰ μὲ τέτοια σκέψη—, ἀλλὰ γιὰτὶ δὲν ἤθελε νὰ χωρισθεῖ ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ στερηθεῖ κάποτε τὴ γλυκύτητα τῆς ἡσυχίας.

Ἄλλοι πάλι, ὄντας ἀπαθεῖς, ἀπὸ ταπεινοφροσύνη, κατέφυγαν στὶς βαθύτερες ἐρήμους γιὰτὶ φοβοῦνταν τὴ σύγχυση, ὅπως ὁ Μέγας Σισώης, πού δὲν ἀκουε ὅταν τὸν καλοῦσε γιὰ ἀνάπαυση ὁ μαθητὴς του, ἀλλ' εἶπε, Ἄς πᾶμε ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἀνθρώποι· καὶ ὁμως ἔφθασε σὲ τόσο μεγάλη ἀπάθεια, ὥστε αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἀπ' αὐτὴν ἐγινε ἀναίσθητος, ἀγνοώντας ἂν ἔφαγε ἢ ὄχι. Καὶ γενικᾶ ὅλοι ξερρίζωναν τὰ δικά τους θελήματα στὴν πλήρη ἡσυχία, καὶ ἔτσι μερικοὶ ὄντας μαθητὲς ὀρίσθηκαν ἀπὸ τὸν δάσκαλό τους νὰ διδάσκουν ἄλλους καὶ νὰ δέχονται λογισμοὺς καὶ νὰ ἔχουν ἔξουσία σὲ ἄλλους, εἴτε μὲ τὴν ἀρχιερωσύνη εἴτε μὲ τὴν ἡγουμενία, λαμβάνοντας μὲ τὴ νοερὴ αἴσθηση τὴ σφραγίδα ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ τὴν ἐπιφοίτησή του, ὅπως οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι¹⁹ καὶ οἱ πρὶν ἀπ' αὐτοῦς, ὁ Ἀαρῶν²⁰, ὁ Μελχισεδέκ²¹ καὶ οἱ ἄλλοι.

Ὁ Δαμασκηνὸς ὁμως λέγει· Ὅποιος προσπαθεῖ ν' ἀνεβεῖ μὲ θρασύτητα σ' αὐτὸ τὸ βαθμὸ καταδικάζεται. Ἄν λοιπὸν ἐκεῖνοι πού ἀναλαμβάνουν τὰ ἀξιώματα αὐθαίρετα χωρὶς βασιλικὴ προσταγὴ καταδικάζονται πάρα πολὺ, πόσο μᾶλλον καταδικάζονται ὅσοι τολμοῦν νὰ λάβουν τὰ ἀξιώματα τοῦ Θεοῦ χωρὶς τὴ δική του προσταγή; Καὶ μάλιστα ἂν ἀπὸ ἀγνοία καὶ ἀλαζονεία νομίζουν ὅτι μένει ἀτιμώρητο τὸ

19. Πράξ. 2, 3.

20. Ἐξ. 28, 1. Ἐβρ. 5, 4.

21. Γεν. 14, 8. Ψαλμ. 109, 4.

ἀγνωσίας καὶ οἰήσεως δοκοῦσιν ἀκατάκριτον εἶναι τὸ φρικτὸν ἐγχείρημα τοῦτο ἢ πρὸς τιμὴν τε καὶ ἀνάπαυσιν μετέρχεσθαι τοῦτο νομίζοντες, καὶ οὐ μᾶλλον ὡς εἰς ἄδυσσον ταπεινώσεως καὶ θάνατον ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων καὶ τῶν ἐχθρῶν, καιροῦ καλοῦντος, ὑπεισέρ-
 5 χεσθαι, ὡς οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ἐποίησαν ἐν τῷ διδάσκειν αὐτοὺς ἑτέρους, καὶ ταῦτα ἀπαθεῖς καὶ σοφοὶ ὄντες καθ' ὑπερβολήν. Εἰ δὲ οὐδ' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀσθενεῖς καὶ ἀνίκανοί ἐσμεν, γινώσκομεν, τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἡ γὰρ οἴησις καὶ ἡ ἀγνωσία τυφλοὺς ποιεῖ τοὺς μὴ θέλοντας ἐν σχολῇ βλέπειν τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν, ὡς
 10 λέγει τὸ Γεροντικόν· ὅτι ἡ κέλλα τοῦ μοναχοῦ ἐστὶν ἡ κάμινος ἢ βαβυλωνία, ἐν ἧ ὁ οἱ τρεῖς παῖδες τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εὗρον. Καὶ πάλιν Κάθου, φησὶν, εἰς τὸ κελλίον σου, καὶ πάντα σε διδάξει. Καὶ ὁ Κύριος «ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος «μὴ ἐκκλίνης, φησὶν ὁ Σο-
 15 λομών, εἰς τὰ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἀλλὰ βασιλικὴν ὁδὸν πορεύθητι, ἥτοι μετὰ ἐνὸς ἢ δύο ἡσυχάζων· καὶ μήτε μόνος ἐν τῇ ἐρήμῳ, μήτε ἐν συνοδείᾳ πολλῇ· ἡ γὰρ μέση τῶν ἀμφοτέρων», φησί, «τοῖς πολλοῖς ἀρμοδία καθέστηκε». Καὶ πάλιν· «ἡ νηστεία ταπεινοῖ τὸ σῶμα, ἡ ἀγρυπνία φωτίζει τὸν νοῦν, ἡ ἡσυχία φέρει τὸ πένθος, τὸ πένθος
 20 βαπτίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ αὐτὸ πλύνει τὴν ψυχὴν καὶ ποιεῖ αὐτὴν ἀναμάρτητον».

Τούτου χάριν ἐγράφησαν πρὸς τὸ τέλος τὰ ὀνόματα πασῶν σχεδὸν τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν, ἵνα γνῶμεν τὸ πόσας ἀρετὰς ὀφείλομεν κτήσασθαι καὶ πόσα πενθεῖν δεινά· διότι ἐκτὸς πένθους
 25 κάθαρσις οὐ γίνεται· πένθος δὲ ἐν περισπασμῷ διηνεκεῖ οὐκ ἔστι· καὶ ἐκτὸς καθάρσεως ψυχῆς πληροφορία οὐ γίνεται· χωρὶς πληροφορίας χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ἐπικίνδυνος· τὸ γὰρ ἄδηλον, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, τάχα ἂν καὶ ἄπιστον.

Αἱ δὲ προειρημέναι ὀκτὼ θεωρίαι, οὐκ εἰσὶν ἡμῶν ἐργασίαι, ἀλλὰ
 30 τῆς τῶν ἀρετῶν ἡμῶν ἐργασίας μισθός· Καὶ οὐκ ὀφείλομεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ μόνης κτήσασθαι ταύτας, κἂν σπουδάζωμεν ἐξ ὑπερηφάνου προθυμίας, ὡς φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος περὶ τῶν τελειότερων, ἥτοι τῶν τεσσάρων ἐσχάτων, διότι οὐράνιά εἰσι, καὶ ἀκάθαρτος νοῦς οὐ χωρεῖ τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ πᾶσαν ἡμῶν τὴν σπουδὴν ἐπὶ

φρικτὸ αὐτὸ ἐγχείρημα ἢ θεωροῦν ὅτι τὸ κάνουν γιὰ ν' ἀποκτήσουν τιμὴ καὶ ἀνάπαυση, καὶ ὄχι μᾶλλον νὰ πέσουν σὲ ἄβυσσο ταπεινώσεως καὶ θάνατο γιὰ τοὺς ὑποτακτικούς καὶ τοὺς ἐχθρούς, ὅταν τὸ ἀπαιτεῖ ὁ καιρὸς, ὅπως ἔκαμαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι διδάσκοντας ἄλλους, καὶ μάλιστα ἂν καὶ ἦταν ἀπαθεῖς καὶ ὑπερβολικὰ σοφοί. Ἄν ὅμως οὔτε αὐτὸ γνωρίζουμε, ὅτι δηλαδὴ εἴμαστε ἀσθενεῖς καὶ ἀνίκανοι, γιατί πρέπει νὰ μιλοῦμε; Γιατί ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ ἄγνοια τυφλώνουν ἐκείνους ποὺ δὲν θέλουν νὰ βλέπουν μὲ περίσκεψη τὴ δική τους ἀδυναμία καὶ ἄγνοια, ὅπως λέγει τὸ Γεροντικό, «τὸ κελλί τοῦ μοναχοῦ εἶναι τὸ καμίνι τῆς Βαβυλώνας^{21α}, στὸ ὁποῖο οἱ τρεῖς παῖδες βρῆκαν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλι λέγει· «κάθισε στὸ κελλί σου, καὶ αὐτὸ θὰ σὲ διδάξει τὰ πάντα». Καὶ ὁ Κύριος λέγει· «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἶμαι ἀνάμεσά τους»²². Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· «μὴν παρεκκλίνεις, λέγει ὁ Σολομών²³, στὰ δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, ἀλλὰ βὰδισε τὴ βασιλικὴ ὁδὸ, δηλαδὴ νὰ ἡσυχάζεις μαζί μὲ ἕναν ἢ δύο· καὶ οὔτε νὰ εἶσαι μόνος στὴν ἔρημο οὔτε μὲ πολλή συνοδεία· γιατί ἡ μέση ὁδὸς ταιριάζει στοὺς πολλοὺς». Καὶ πάλι· «ἡ νηστεία ταπεινώνει τὸ σῶμα, ἡ ἀγρυπνία φωτίζει τὸ νοῦ, ἡ ἡσυχία φέρει τὸ πένθος, τὸ πένθος βαπτίζει τὸν ἄνθρωπο, καθαρίζει τὴν ψυχὴ του καὶ τὴν κάνει ἀναμάρτητη».

Γι' αὐτὸ γράφτηκαν στὸ τέλος τὰ ὀνόματα ὄλων σχεδὸν τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν, γιὰ νὰ γνωρίσουμε πόσες ἀρετὲς πρέπει ν' ἀποκτήσουμε καὶ πόσα κακὰ νὰ πενθοῦμε, γιατί χωρὶς πένθος κάθαρση δὲν γίνεται. Πένθος ὅμως σὲ συνεχὴ προσκόλλησι στὰ βιοτικά δὲν ὑπάρχει, καὶ χωρὶς κάθαρση ψυχῆς δὲν ὑπάρχει βεβαιότητα σωτηρίας, καὶ χωρὶς τὴ βεβαιότητα αὐτὴ εἶναι ἐπικίνδυνος ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, γιατί τὸ ἀδέβαιο, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, θὰ εἶναι ἴσως καὶ ἀναξιόπιστο.

Οἱ ὀκτὼ προηγούμενες θεωρίες δὲν εἶναι δικές μας ἐργασίες, ἀλλὰ μισθὸς γιὰ τὴν ἐργασία τῶν ἀρετῶν μας. Καὶ δὲν πρέπει νὰ τις ἀποκτήσουμε μόνο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι, ἔστω καὶ ἂν προσπαθοῦμε ἀπὸ ὑπερήφανη προθυμία, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος γιὰ τις τελειότερες, δηλαδὴ τις τέσσερις τελευταῖες, γιατί αὐτὰ εἶναι οὐράνια καὶ ὁ ἀκάθαρος νοῦς δὲν χωράει τέτοια πράγματα. Ἄλλ' ὅλη μας τὴ

23. Παροιμ. 4, 27.

τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀρετὰς ἔχειν ὀφείλομεν, καὶ οὕτω γεν-
 νᾶται ἐν ἡμῖν ἡ πρώτη ἐντολή, ἣτοι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· καὶ χρονί-
 ζοντες ἐν τούτῳ, γεννᾶται τὸ πένθος. Καὶ ὁσάκις ἐν ἕξει τῆς μιᾶς θε-
 ωρίας γενώμεθα, τότε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ κοινὴ πάντων μήτηρ,
 5 ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, δωρήσεται ἡμῖν τὰ ἐπέκεινα ταύτης, μέ-
 χρις ἂν τὰς ἑπτὰ γνώσεις κτησώμεθα ἐν ἑαυτοῖς, καὶ τῆς ὀγδόης, ἣ-
 τις ἐστὶν ἐργασία τοῦ μέλλοντος, καταξιώσεται τοὺς ἐπιμελῶς τὰς
 ἀρετὰς ἐργαζομένους μετὰ ὀρθοῦ σκοποῦ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐαρεστη-
 σεως.

10 Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν ὁσάκις αὐτομάτως ἢ κατὰ Θεὸν ἔννοια
 ἔλθῃ, εἴτε ἡ πρώτη, εἴτε ὅποια ἐστὶν, ἐξαίφνης ἡμῶν μὴ εἰδότες,
 εὐθέως πᾶσαν μέριμναν διωκτικὴν καὶ αὐτὸν τὸν κανόνα καταλιπεῖν
 πολλάκις, τὴν τυχοῦσαν πνευματικὴν γνῶσιν τε καὶ κατάνυξιν, ὡς
 κόρην ὀφθαλμοῦ φυλάττειν, μέχρις ἂν οἰκονομικῶς ἀναχωρήσῃ,
 15 καὶ ἔκτοτε τὰ γεγραμμένα ῥητὰ τοῦ φόβου καὶ τοῦ πένθους με-
 λετᾶν αἰεὶ, καὶ πρὸ τοῦ κανόνος καὶ μετὰ ταῦτα. Καὶ ὁσάκις ἄδειαν
 ἔχομεν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, εἴτε ἐργόχειρον κατέχοντες, οἱ ἔτι ἀ-
 σθενεῖς καὶ πρὸς ὕπνον καὶ ῥαθυμίαν εὐχερεῖς, εἴτε ἀργοί, οἱ δυνά-
 μενοι ὅλως δι' ὄλου τοῦ πένθους γενέσθαι καὶ αἰχμαλωτίζεσθαι ἐν
 20 τοῖς λεγομένοις ὑπ' αὐτῶν ῥήμασι καὶ γενομένοις δάκρυσι. Τούτου
 γὰρ χάριν ἐγράφησαν, ἵνα καὶ οἱ ἄπειροι τῶν τοιούτων, καγὼ διὰ
 τῶν ῥημάτων τὴν τοῦ νοὸς ῥαθυμίαν διεγείρωμεν, τῇ τούτων με-
 λέτη καὶ προσοχῇ. Οἱ γὰρ ἔχοντες προθυμίαν καὶ πείραν ἐκ τῆς
 ἕξεως ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἀρετῶν, πολλῶ πλείονα τῶν εἰρημένων
 25 ἴσασιν καὶ λέγουσιν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτομάτου κατανύ-
 ξεως διότι πολλὴν ἰσχὺν κέκτηται ἡ ὥρα αὕτη, ὑπὲρ τῆς ἐξ ἡμετέ-
 ρας ἐπιτηδεύσεως.

Πλὴν μὴ τις δοκεῖ εἶναι ἐργάτης τῶν τοιούτων χαρισμάτων,
 ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ὑπὲρ τὴν αὐτοῦ ἀξίαν λαβὼν, μεγάλως εὐχαριστή-
 30 σαι δεῖται καὶ φοβεῖσθαι, μήπως κατάκρισιν μείζονα ἔχη τούτων
 ἕνεκα· ὅτι, μηδὲν κοπιᾶσας, τῆς τῶν ἀγγέλων ἐργασίας καταξιωθῆ-
 ναι μέλλει. Πρὸς ἀλοιφήν γὰρ τοῦ νοὸς δέδοται ἡ γνῶσις καὶ ἰσχὺν
 εἰς τὸ φυλάξαι ἡμᾶς τὰς ἐντολάς καὶ ἐργάζεσθαι τὰς ἀρετὰς, καὶ ἵνα
 γνῶμεν πῶς καὶ διὰ τί ταύτας ποιούμεν καὶ τί δεῖ μὲν ποιεῖν, τίνοσ

φροντίδα ὀφείλουμε νὰ τὴν ἔχουμε στὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετὲς, καὶ ἔτσι γεννιέται μέσα μας ἡ πρώτη ἐντολή, δηλαδή ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ καθὼς παραμένουμε πολὺν καιρὸ σ' αὐτὸν γεννιέται τὸ πένθος. Καὶ ὅταν φθάσουμε στὴν ἕξῃ τῆς μιᾶς θεωρίας, τότε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ κοινὴ μητέρα ὄλων, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ, θὰ μᾶς χαρίσει καὶ τὰ παραπέρα, ὥσπου ν' ἀποκτήσουμε μέσα μας τὶς ἑπτὰ γνώσεις, καὶ θὰ θεωρήσει ἀξιους γιὰ τὴν ὄγδοη, πὺ εἶναι ἐργασία τοῦ μέλλοντος, ἐκείνους πὺ μὲ ἐπιμέλεια ἐγάζονται τὶς ἀρετὲς μὲ ὀρθὸ σκοπὸ τὴν εὐαρέστηση τοῦ Θεοῦ.

Ἐμεῖς ὅμως, ὅσες φορὲς μᾶς ἔρθει μόνη τῆς ἡ κατὰ Θεὸν ἔννοια, εἴτε εἶναι ἡ πρώτη εἴτε ὅποιαδήποτε ἄλλη, ξαφνικὰ χωρὶς νὰ γνωρίζουμε, ὀφείλουμε νὰ ἐγκαταλείψουμε ἀμέσως κάθε βιοτικὴ μέριμνα καὶ τὸν ἴδιο τὸν κανόνα πολλὰς φορὲς, καὶ νὰ φυλάγουμε σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ²⁴ τὴν πνευματικὴ γνώση καὶ κατάνυξη πὺ μᾶς ἔτυχε, καὶ στὴ συνέχεια νὰ μελετοῦμε πάντοτε τὰ γραμμένα ρητὰ γιὰ τὸ φόβο καὶ τὸ πένθος, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν κανόνα καὶ μετὰ. Ἀκόμη καὶ ὅσες φορὲς ἔχουμε εὐκαιρία τῆ νύχτα καὶ τὴν ἡμέρα, εἴτε ἔχουμε ἐργόχειρο, ὅσοι ἀκόμη εἴμαστε ἀσθενεῖς καὶ ρέπουμε πρὸς τὸν ὕπνο καὶ τὴ ραθυμία, εἴτε ἀργοί, ὅσοι μποροῦν νὰ ἀφοσιωθοῦν ἐξ ὀλοκλήρου στὸ πένθος καὶ νὰ αἰχμαλωτισθοῦν στὰ λόγια τους καὶ στὰ δάρκνα πὺ ἀκολουθοῦν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν γράφτηκαν, ὥστε οἱ ἄπειροι σ' αὐτὰ καὶ ἐγὼ νὰ διεγείρουμε τὴ ραθυμία τοῦ νοῦ μὲ τὴ μελέτη τῶν λόγων αὐτῶν καὶ τὴν προσοχή. Γιατί, ὅσοι ἔχουν προθυμία καὶ πείρα ἀπὸ τὴν ἕξῃ στὴν ἐργασία τῶν ἀρετῶν, γνωρίζουν καὶ λέγουν πολὺ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ, καὶ μάλιστα στὸν καιρὸ τῆς κατάνυξης πὺ ἔρχεται ἀπὸ μόνη τῆς· γιὰτὶ ἡ ὥρα αὐτὴ ἔχει μεγάλη δύναμη περισσότερη ἀπὸ τὴν κατάνυξη πὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ δικὴ μας προσπάθεια.

Ἄλλ' ὅμως νὰ μὴ νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι ἐργάτης αὐτῶν τῶν χαρισμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον, ἐπειδὴ τὰ ἔλαβε πάνω ἀπὸ τὴν ἀξία του, πρέπει νὰ εὐχαριστεῖ πολὺ καὶ νὰ φοβᾶται μήπως καταδικασθεῖ περισσότερο ἐξ αἰτίας αὐτῶν, γιὰτὶ, χωρὶς νὰ κοπιᾶσει καθόλου, πρόκειται ν' ἀξιωθεῖ τὴν ἐργασία τῶν ἀγγέλων. Γιατί ἡ γνώση ἔχει δοθεῖ γιὰ ἐξάσκησι τοῦ νοῦ καὶ γιὰ ἐνίσχυση στὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν καὶ στὸ νὰ ἐργαζόμαστε τὶς ἀρετὲς, καθὼς καὶ γιὰ νὰ γνωρίσουμε πῶς καὶ γιὰτὶ τὶς

δὲ ἀπέχεσθαι, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν, καὶ ἵνα ἀπὸ τῆς γνώσεως πτε-
 ρούμενοι μετὰ χαρᾶς ἐργαζώμεθα καὶ μείζονα γνῶσιν λάβωμεν καὶ
 ἰσχὺν ἐν τῷ ἐργάζεσθαι καὶ ἀγαλλίασιν, καὶ τούτου γινομένου, εὐ-
 χαριστῆσαι τῷ ταῦτα δωρησαμένῳ καταξιωθῶμεν, γινώσκοντες
 5 πόθεν ἐλάβομεν τὰ τοσαῦτα ἀγαθὰ. Εὐχαριστούμενος δὲ μείζονα
 ἀγαθὰ χαρίζεται ἡμῖν, καὶ λαβόντες τὰ δῶρα ἐπὶ πλεόν αὐτὸν ἀγα-
 πήσωμεν καὶ διὰ τῆς ἀγάπης εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ κατανήσω-
 μεν, ἧς ἡ ἀρχὴ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. Καὶ ἡ μὲν ἐργασία τοῦ φόβου, ἡ
 μετάνοιά ἐστι, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, δι' ἧς γίνεται ἡ ἀποκάλυψις
 10 τῶν κρυπτῶν.

Τὰ δὲ τοῦ φόβου νοήματα μελετᾶν δεῖ οὕτως· Μετὰ τὴν τοῦ
 ἀποδείπνου ἀκολουθίαν ὀφείλει τις λέγειν τὸ Πιστεύω, τὸ Πάτερ ἡ-
 μῶν, καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον πλειστάκις καὶ οὕτω κάθηται κατὰ ἀνα-
 τολάς, ὡς οἱ πενθοῦντες ἐπὶ νεκρῷ, σείων τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μετὰ
 15 πόνου ψυχῆς καὶ στεναγμοῦ καρδίας, λέγει τὰ τῆς τυχούσης γνώσε-
 ως ῥήματα, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς πρώτης, μέχρις ἂν φθάσῃ εἰς τὴν
 εὐχὴν· καὶ οὕτω πίπτει ἐπὶ πρόσωπον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μετὰ φρί-
 κης ἀμυθῆτου καὶ προσεύχεται· πρῶτον εὐχαριστίαν, ἔπειτα ἐξομο-
 λόγησιν, καὶ τὰ λοιπὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς ὡς προεῖρηται. Φησὶ γὰρ ὁ
 20 Μέγας Ἀθανάσιος· Ἐξομολογήσασθαι ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἐν ἀ-
 γνοία πταισμάτων καὶ ὑπὲρ ὧν ἐμέλλομεν πταίειν, ἐξ ὧν ἡ χάρις τοῦ
 Θεοῦ ἡμᾶς ἐρρύσατο, ἵνα μὴ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου λογοθετηθῶ-
 μεν ἕνεκα τούτων· καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων πάλιν κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ
 Κυρίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου.

25 Ὁ δὲ σκοπὸς τῶν λεγομένων ἐν τῇ προσευχῇ οὗτός ἐστιν· ἡ μὲν
 εὐχαριστία, ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ εὐχαριστίας, τὸ ἀνίκανον
 πρὸς εὐχαριστίαν ὁμολογεῖ καὶ τὸ ἀμελεῖν κατὰ τοὺς ἄλλους και-
 ρούς, καὶ ὅτι χάρις τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ ὥρα αὕτη· ἡ δὲ ἐξομολόγησις
 κηρύττει τὰ δεδωρημένα, ὅτι ἄμετρά εἰσι καὶ ὅτι πάντα ἰσχυσα κα-
 30 ταλαβεῖν, ἀλλ' οὔτε γινώσκειν, εἰ μὴ ἀκοὴν μόνην ἔχειν, καὶ ταύτην
 ὄλως περὶ τινῶν καὶ οὐ περὶ πάντων, καὶ ὅτι φανερώς καὶ ἀφανῶς
 αἰεὶ εὐεργετούμεθα, καὶ ὅτι ἄφραστός ἐστιν ἡ ἀνοχὴ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ

25. Παροιμ. 1, 7.

26. Λουκᾶ 22, 32.

κάνουμε, και τί πρέπει να πράττουμε και από τί να απέχουμε για να μην καταδικασθούμε, και έτσι, παρακινούμενοι από τη γνώση, να εργαζόμαστε με χαρά και εργαζόμενοι να λάβουμε μεγαλύτερη γνώση και δύναμη και αγαλλίαση, και άφοϋ γίνει αυτό να αξιωθούμε να ευχαριστήσουμε εκείνον που μᾶς χάρισε αυτά, γνωρίζοντας έτσι από ποϋ ἔλαβαμε τὰ τόσα ἀγαθὰ, κι ὅταν τὸν ευχαριστοῦμε, μᾶς χαρίζει μεγαλύτερα ἀγαθὰ. Καὶ ὅταν λάβουμε τὰ δῶρα, ὡς τὸν ἀγαπήσουμε περισσότερο και μέσω τῆς ἀγάπης ὡς φθάσουμε στὴ σοφία τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας ἀρχὴ εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ²⁵. Καὶ ἡ ἐργασία τοῦ φόβου, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, εἶναι ἡ μετάνοια, μετὴν ὁποία γίνεται ἡ ἀποκάλυψη τῶν κρυπτῶν.

Τὰ νοήματα πάλι τοῦ φόβου πρέπει κανεὶς νὰ τὰ μελετᾷ μετὸν παρακάτω τρόπο. Μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἀποδείπνου ὀφείλει νὰ λέγει τὸ «Πιστεύω», τὸ «Πάτερ ἡμῶν» καὶ τὸ «Κύριε ἐλέησον» πολλές φορές. Ἐπειτα νὰ κάθεται μετὰ στάση πρὸς ἀνατολάς, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν σὲ νεκρὸ, κουνώντας τὸ κεφάλι του μετὰ πόνον ψυχῆς καὶ στεναγμὸ καρδιᾶς, καὶ νὰ λέγει τὰ λόγια τῆς γνώσης ποὺ θὰ τοῦ τύχει, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν πρώτη ὥσπου νὰ φθάσει στὴν προσευχὴ. Ἐπειτα νὰ πέφτει μετὰ τὸ πρόσωπο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μετὰ φρίκη ἀπερίγραπτη καὶ νὰ προσεύχεται. Πρῶτα νὰ ἐκφράζει εὐχαριστία, ἔπειτα ἐξομολόγηση καὶ τὰ λοιπὰ λόγια τῆς προσευχῆς ὅπως λέχθηκε προηγουμένως. Γιατὶ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος λέγει· ὀφείλουμε νὰ ἐξομολογηθούμε γιὰ τὶς ἁμαρτίες ποὺ ἀγνοοῦμε καὶ γιὰ ἐκεῖνες ποὺ πρόκειται νὰ κάνουμε, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μᾶς ἔσωσε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ λογοδοτήσουμε γι' αὐτὲς τὴν ὥρα τοῦ θανάτου· καὶ νὰ προσευχόμεσθε πάλι ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλον σύμφωνα μετὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου²⁶ καὶ τοῦ Ἀποστόλου²⁷.

Ὁ σκοπὸς τῶν λεγομένων στὴν προσευχὴ εἶναι ὁ ἐξῆς. Ἡ εὐχαριστία, γιὰ χάρις τῆς εὐχαριστίας αὐτὴν τὴν ὥρα, ὁμολογεῖ τὴν ἀνικανότητα γιὰ εὐχαριστία καὶ τὴν ἀμέλεια σὲ ἄλλες ὥρες, καὶ ὅτι ἡ ὥρα αὐτὴ εἶναι χάρις τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐξομολόγηση πάλι διακηρύσσει ὅτι τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμέτρητα καὶ ὅτι δὲν μπόρεσα νὰ τὰ καταλάβω ὅλα, ἀλλ' οὔτε νὰ τὰ γνωρίζω, παρὰ μόνο τὰ ἀκούω καὶ μάλιστα μερικὰ καὶ ὄχι ὅλα, καὶ ὅτι φανερὰ καὶ κρυφὰ εὐεργετούμαστε πάντοτε

27. Ἰακ. 5, 16.

πλήθος τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ ὅτι ἀνάξιός εἰμι καὶ αὐτὸ τὸ ἀτενίσαι
 ἄνω ὡς ὁ Τελώνης ἐποίησε, καὶ ὅτι οὐκ εἰς ἄλλο τι θαρρῶν, εἰ μὴ εἰς
 τὴν σὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν, προσπίπτω ὡς ὁ Δανιὴλ ἐνώπιον
 τοῦ θείου ἀγγέλου, καὶ ὡς ὁ Ἀπόστολος καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες ἐξ
 5 ὅλης ψυχῆς, καὶ τοῦτο τολμηρῶς, διὰ τὸ ἀνάξιον εἶναί με τοῦτο ποι-
 ῆσαι καὶ τὸ ἐξαγορεῦσαι τὰ εἶδη τῶν πταισμάτων μου ἐν ἐπιτόμῳ
 πρὸς τὸ μμνήσκεσθαι ταῦτα καὶ πενθεῖν ὑπὲρ τούτων, ὁμολογεῖν τε
 τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ, κατὰ
 τὸν Ἀπόστολον, καὶ τὸ συγχωρηθῆναι τὸ πλήθος τῶν κακῶν μου
 10 ὡς μὴ τολμῶν ὑπὲρ πάντων αἰτεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ πλήθους τῶν κα-
 κῶν μου καὶ τὸ χαλινωθῆναί μου πᾶσαν κακίαν καὶ πονηρὰν συνή-
 θειαν, ὡς μὴ δυνάμενος ἀντιστῆναι, παρακαλῶ τὸν Παντοδύναμον
 στηῆσαι τὰς ὁρμᾶς τῶν παθῶν, καὶ τὸ μὴ ἐάσαι με ἁμαρτῆσαι εἰς
 αὐτὸν ἢ εἰς τινα ἄνθρωπον, ἵνα κἂν ἐκ τούτου τύχω σωτηρίας κατὰ
 15 χάριν, καὶ ἵνα ἐκ τῆς μνήμης πόνον ψυχῆς κτήσωμαι καὶ τὸ ὑπὲρ
 τῶν ἄλλων αἰτεῖν, ὡς ἐντολὴν πληρῶν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ
 ἀγάπην πρὸς πάντας καὶ τὸ τὰ εἶδη τῶν παθῶν καταλέγειν, ὡς ὑπ'
 αὐτῶν τυραννούμενος, καταφεύγειν πρὸς τὸν Δεσπότην καὶ πρὸς
 κατάνυξιν, καὶ τὸ αἰτεῖν με ὑπὲρ ὧν ἐλύπησα καὶ τῶν λυπησάντων
 20 με ἢ λυπηῆσαι μελλόντων, ὡς μηδ' ὅλως ἴχνος μνησικακίας ἔχειν βου-
 λόμενος, καὶ φοβούμενος τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν κατὰ καιρὸν τὸν
 τότε, μήπως οὐ δυνήσομαι ἀνεξικάκως φέρειν ἢ εὔχεσθαι ὑπὲρ
 αὐτῶν, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου.

Καὶ τούτου χάριν προλαμβάνων τὸν καιρὸν, ὡς φησιν ὁ ἅγιος
 25 Ἰσαάκ, πρὸ τῆς ἀρρωστίας ζήτησον τὸν ἰατρὸν καὶ πρὸς τοῦ πει-
 ρασμοῦ εὔχου, καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν προαπελθόντων, ἵνα σωτηρίας
 τύχωσι καὶ ἵνα τὸν θάνατον μνησθῶ, καὶ ἔνδειξις ἀγάπης τὸ εὔχε-
 σθαι ὑπὲρ πάντων, καὶ δεόμενος τῆς τῶν πάντων εὐχῆς, καὶ τὸ
 κυβερνηθῆναι ὑπὸ Θεοῦ καὶ γενέσθαι οἷον θέλει, καὶ τὸ μιγῆναι
 30 μετὰ τῶν ἄλλων, ἵνα δι' εὐχῶν ἐκείνων ἐλεηθῶ, καὶ ὡς ἔχων αὐτοὺς
 ὑπερέχοντας Παντὸς δὲ ἁμαρτήματος ἄρτι οὐ τολμῶ ζητεῖν συγχώ-

28. Λουκᾶ 18, 13.

30. Ἀποκ. 1, 17.

29. Δαν. 8, 17.

31. Β' Κορ. 12, 9.

ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ ὅτι ἡ ἀνοχή του γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων μου εἶναι ἀνέκφραστη, καὶ ὅτι εἶμαι ἀνάξιος ἀκόμη καὶ νὰ τὸν ἀτενίσω στὸν οὐρανό, ὅπως ἔκαμε ὁ τελώνης²⁸, καὶ ὅτι, ἐλπίζοντας ὄχι σὲ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνο στὴ δική σου ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία, προσπίπτω, ὅπως ὁ Δανιήλ, ἐνώπιον τοῦ ἀγγέλου τοῦ Θεοῦ²⁹, καὶ ὅπως ὁ Ἀπόστολος³⁰ καὶ οἱ ἄλλοι Πατέρες, μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ μου, κι αὐτὸ τὸ κάνω μὲ τόλμη, γιὰτι εἶμαι ἀνάξιος νὰ τὸ κάνω καὶ νὰ ἐξομολογηθῶ τὰ εἶδη τῶν ἁμαρτημάτων μου μὲ συντομία γιὰ νὰ τὰ θυμᾶμαι καὶ νὰ πενθῶ γι' αὐτὰ καὶ νὰ ὁμολογῶ τὴν ἀδυναμία μου γιὰ νὰ ἔρθει σ' ἐμένα ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο³¹, καὶ νὰ συγχωρηθεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου, γιὰτι δὲν τολμῶ νὰ ζητῶ γιὰ ὅλα, ἀλλὰ γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ νὰ χαλιναγωγηθεῖ κάθε κακία μου καὶ πονηρὴ συνήθεια, ἐπειδὴ δὲν μπορῶ νὰ ἀντισταθῶ. Παρακαλῶ τὸν Παντοδύναμο νὰ σταματήσει τίς ὁρμές τῶν παθῶν καὶ νὰ μὴ μ' ἀφήσει νὰ ἁμαρτήσω σ' αὐτὸν ἢ σὲ ἄλλον ἄνθρωπο, γιὰ νὰ ἐπιτύχω τουλάχιστον ἀπ' αὐτὸ τὴ σωτηρία μου κατὰ χάρη, καὶ γιὰ ν' ἀποκτήσω ἀπὸ τὴ μνήμη αὐτῆ πόνον ψυχῆς καὶ τὸ νὰ παρακαλῶ γιὰ χάρη τῶν ἄλλων, ἐκπληρώνοντας ἐντολή, κατὰ τὸν Ἀπόστολο³², καὶ ἀγάπη πρὸς ὅλους, καὶ ν' ἀριθμῶ τὰ εἶδη τῶν παθῶν, ἐπειδὴ μὲ τυραννοῦν, καὶ νὰ καταφεύγω πρὸς τὸν Κύριο πρὸς ἀποκτιση κατάνυξης. Ἐπίσης νὰ παρακαλῶ γιὰ ἐκείνους ποὺ λύπησα καὶ μὲ λύπησαν ἢ πρόκειται νὰ μὲ λυπήσουν, ἐπειδὴ θέλω νὰ μὴ ἔχω κανένα ἀπολύτως ἴχνος μνησικακίας καὶ φοβᾶμαι τὴ δική μου ἀδυναμία κατὰ τὸν τότε καιρὸ μήπως δὲν μπορέσω νὰ δείξω ἀνεξικακία ἢ νὰ προσευχηθῶ γι' αὐτοὺς, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου³³.

Καὶ γι' αὐτὸ προλαβαίνω τὸν καιρὸ, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, «πρὶν τὴν ἀρρώστια ζήτησε τὸ γιατρὸ καὶ πρὶν τὸν πειρασμὸ προσευχήσου», καὶ προσεύχομαι καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν πεθάνει γιὰ νὰ βροῦν τὴ σωτηρία τους, καὶ γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸ θάνατο, ἐπειδὴ καὶ ἡ προσευχὴ γιὰ ὅλους εἶναι ἐνδειξη ἀγάπης καὶ ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὴν προσευχὴ ὅλων, καὶ νὰ μὲ κατευθύνει ὁ Θεὸς καὶ νὰ γίνω τέτοιος ποὺ θέλει, καὶ νὰ ἀναμειχθῶ μὲ τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ ἐλεηθῶ μὲ τίς προσευχὲς τους, ἐπειδὴ τοὺς θεωρῶ ἀνώτερους ἀπὸ μένα. Γιὰ κάθε ἁμάρτημα ὅμως δὲν τολμῶ νὰ ζητήσω τώρα συγχώρηση, γιὰ νὰ μὴ θεωρήσω

32. Ἰακ. 5, 16.

33. Λουκᾶ 6, 28.

ρησιν, ἵνα μὴ, ὡς ἑμαυτὸν σμικρύνων, τοὺς ἄλλους ἀναξίους συγχωρήσεως ἠγήσωμαι.

Καὶ ὡς ἀγνοῶν καὶ μὴ δυνάμενός τι ποιῆσαι καταφεύγω καὶ ζητῶ, ὡς εὐδοκεῖ ἢ φιλανθρωπία αὐτοῦ γενέσθαι, φοβούμενος τὴν
 5 δικαιοσύνην ὡς ἁμαρτωλός, καὶ τὸ λέγειν με, μόνον μὴ ἀποτύχω τῆς ἐκ δεξιῶν σου στάσεως, κἂν ἔσχατος πάντων τῶν σωζομένων εὐρεθήσομαι, ὡς μηδὲ τούτων ὢν ἄξιος, καὶ τὸ εὐχεσθαί με ὑπὲρ τοῦ κόσμου παντός, ὡς παρελάδομεν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναί με τῆς θείας μεταλήψεως ὡς χρέος, καὶ ἵνα πρὸ
 10 τούτου εὐχόμενος εὖρω ἔτομον τὸν βοηθόν, ὅταν βουληθῶ μεταλαβεῖν, καὶ ἵνα μνησθῶ τὰ ἄχραντα πάθη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ πρὸς ἀγάπην ἔλθω τῆς τούτου μνήμης, καὶ ἵνα εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος γένηται ἢ μετάληψις ὅτι αὐτὸς ὁ Παράκλητος παρακαλεῖ τοὺς πενθοῦντας κατὰ Θεόν, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι,
 15 καὶ τοὺς ἐξ ὅλης ψυχῆς μετὰ πολλῶν δακρῶν παρακαλοῦντας αὐτὸν καὶ λέγοντας· «Βασιλεῦ οὐράνιε» καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἵνα γένηται εἰς ἀρραδῶνα τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς αἰωνίου ἢ κοινωνία τῶν ἀχράντων μυστηρίων, διὰ πρεσβειῶν τῆς αὐτοῦ Μητρὸς καὶ πάντων τῶν ἁγίων.

20 Εἶτα τοῖς ἁγίοις πᾶσι προσπίπτω, παρακαλῶν αὐτοὺς ἰκεσίαν ποιεῖσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ, ὡς δυναμένους προσφέρειν τῷ Δεσπότη τὴν ἰκεσίαν, καὶ οὕτω τὴν κατὰ συνήθειαν εὐχὴν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὡς ἔχουσιν τὴν θαυμαστὴν θεολογίαν, καὶ τὸ ζητεῖν μόνον τὸ θεῖον θέλημα καὶ εὐλογεῖν τὸν Θεόν, καὶ μετὰ ταῦτα εὐθέως πρὸς
 25 τοὺς οἰκείους λογισμοὺς μετ' ἐπιτάσεως πολλῆς καὶ προσοχῆς· «Δεῦτε προσκυνήσωμεν» γ' καὶ καθεξῆς ὡς προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς καρδιακῆς προσευχῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν καθαίρηται ὁ νοῦς καὶ ἄρχηται βλέπειν τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια.

30 Πλὴν, ἐκτὸς πάσης κακίας ἢ ψυχῆ ἔστω, ἐξαιρέτως δὲ τῆς μνησικακίας, ὡς φησιν ὁ Κύριος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μέγας Βασιλεῖος τὴν ἀντιλογίαν κολάζων ὡς ταύτης γεννήτριαν, φησὶ πρὸς τὸν ἠγούμενον, δοῦναι τῷ ἀντιλέγοντι αὐτῷ μετανοίας πολλάς, ἄχρι χιλίας τὸν ἀριθμὸν δὲ ἀναβιδάζων ἔφη, ἢ
 35 χιλίας ἢ μίαν· τοῦτ' ἔστιν ἢ χιλίας μετανοίας πρὸς τὸν Θεὸν ὀφείλει

τοὺς ἄλλους ἀνάξιους γιὰ συγχώρηση, ἐπειδὴ ταπεινῶν τὸν ἑαυτό μου.

Καὶ ἐπειδὴ ἀγνοῶ καὶ δὲν μπορῶ νὰ κάνω τίποτε, καταφεύγω στὸν Θεὸ καὶ ζητῶ νὰ γίνει ὅπως θέλει ἡ φιλανθρωπία του, γιὰτὶ ὡς ἁμαρτωλὸς φοβᾶμαι τὴ δικαιοσύνη του, καὶ λέγω, Μόνο νὰ μὴ στερηθῶ τὴ θέση στὰ δεξιὰ σου, ἔστω καὶ ἂν βρεθῶ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς σωζομένους, ἐπειδὴ δὲν εἶμαι ἄξιός τους, καὶ προσεύχομαι γιὰ ὅλον τὸν κόσμον, ὅπως παραλάβαμε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἐπίσης νὰ καταξιωθῶ τὴ θεία μετάληψη, ὅπως ἔχω χρέος, καὶ προσευχόμενος ζητῶ πρὶν ἂπ' αὐτὸ νὰ βρῶ ἔτοιμο τὸ βοηθό, ὅταν θελήσω νὰ μεταλάβω, καὶ γιὰ νὰ θυμηθῶ τὰ ἄχραντα πάθη τοῦ Σωτήρα μας καὶ νὰ ἀγαπήσω τὴ μνήμη του, καὶ νὰ γίνει ἡ μετάληψη κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιὰτὶ ὁ ἴδιος ὁ Παράκλητος παρηγορεῖ ἐκείνους ποὺ πενθοῦν κατὰ Θεό, στὴν παρούσα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ, καὶ ἐκείνους ποὺ μὲ ὅλη τους τὴν ψυχὴ καὶ μὲ πολλὰ δάκρυα τὸν παρακαλοῦν καὶ λέγουν «Βασιλεῦ οὐράνιε», καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ γιὰ νὰ γίνει ἡ κοινωνία τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀρραβώνας τῆς αἰώνιας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, μὲ τίς πρεσβεῖες τῆς Μητέρας του καὶ ὄλων τῶν ἁγίων.

Ἔπειτα προσπίπτω σὲ ὅλους τοὺς ἁγίους καὶ τοὺς παρακαλῶ νὰ κάνουν ἱκεσία γιὰ μένα, ἐπειδὴ μποροῦν νὰ προσφέρουν ἱκεσία στὸν Κύριο, λέγοντας τὴ θαυμαστὴ προσευχὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐπειδὴ περιέχει θαυμαστὴ θεολογία, καὶ νὰ ζητῶ μόνο τὸ θεῖο θέλημα καὶ νὰ εὐλογῶ τὸν Θεό. Καὶ ἀμέσως μετὰ ἀπευθύνομαι στοὺς λογισμοὺς μου μὲ μεγάλη ἀφοσίωση καὶ προσευχὴ λέγοντας, «Δεῦτε προσκυνήσωμεν» (τρεῖς φορές) καὶ τὰ ἐπόμενα, ὅπως γράφτηκαν προηγουμένως, ὥστε μὲ τὴν καρδιακὴ προσευχὴ καὶ τὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν νὰ καθαρίζεται ὁ νοῦς καὶ ν' ἀρχίζει νὰ βλέπει τὰ κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφὲς μυστήρια.

Ὅμως ἡ ψυχὴ ἄς εἶναι χωρὶς καμμιά κακία, καὶ ἰδιαίτερα χωρὶς μνησικακία στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς, ὅπως λέγει ὁ Κύριος³⁴. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος τιμωρώντας τὴν ἀντιλογία, ἐπειδὴ προξενεῖ τὴ μνησικακία, λέγει στὸν ἡγούμενο νὰ ἐπιβάλλει σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀντιλέγει πολλές μετάνοιες, μέχρι χίλιες, καὶ ἀνεβάζοντας τὸν ἀριθμὸ ἀνέφερε ἢ χίλιες ἢ μία. Δηλαδή, ἐκεῖνος ποὺ ἀντιλέγει ὀφείλει νὰ κάνει ἢ χίλιες

34. Μάρκ. 11, 25.

ποιεῖν ὁ ἀντίλογος, ἢ μίαν πρὸς τὸν προεστῶτα, ἦτοι «συγ-χώρησον Πάτερ», καὶ λύσιν τῶν δεσμῶν λαμβάνει διὰ τῆς μιᾶς μόνης, τῆς οὔσης κυρίως μετανοίας καὶ ἐκκοπῆς τοῦ πάθους τῆς ἀντιλογίας. Οὐκ ἔστι ἡ ἀντιλογία, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, τῆς πολιτείας τῶν
 5 Χριστιανῶν, λαβὼν τὴν χρῆσιν τοῦ Ἀποστόλου φησὶ γάρ, «εἰ δέ τις ἀντιλέγειν δοκιμάζη, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν»· καὶ ἵνα μὴ ἐξεώσῃ ἐξ ἑαυτοῦ μόνου τὸν ἀντιλέγοντα δόξη τινί, ἐπήγαγεν, «οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ», ἵνα γνῶ τις ὅτι ἔξωθεν ἔστι πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἀντιλέγη· καὶ δέεται τῆς
 10 θαυμαστῆς μιᾶς ἐκείνης μετανοίας, ἧς ἀστοχήσας, οὐδὲ αἱ χίλιαι αὐτῷ ὠφελῆσαι δύνανται, τῷ ἀμετανόητον ἔχοντι τρόπον. Μετάνοια γάρ ἐστι ἡ ἐκκοπὴ τοῦ κακοῦ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος.

Αἱ δὲ λεγόμεναι μετάνοιαι, γονυκλισίαι εἰσὶ μᾶλλον καὶ σχῆμα δουλικὸν ἐπιδεικνύουσιν ἔχειν τὸν προσπίπτοντα ἀμετεωρίστως τῷ
 15 Θεῷ καὶ τοῖς ἀνθρώποις, ὅταν προσκρούσῃ τις ἐν τινί, ἵνα τόπον ἀπολογίας εὔρη, ἐὰν ὅλως οὐκ ἀντιλέγη, οὐδὲ δικαιώσῃ ἑαυτὸν ἐπιχειρήσειεν, ὡς ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν Τελώνην μιμεῖσθαι ἐν τῷ ἡγεῖσθαι ἑαυτὸν χείρονα πάντων καὶ ἀνάξιον τοῦ ἀτενίσαι ἄνω· ἐπεὶ, ἂν δοκῇ μετάνοιαν ἔχειν καὶ ἀντιλέγειν ἐπιχειρεῖ
 20 τῷ δικάζοντι αὐτὸν εὐλόγως ἢ ἀλόγως, οὐκ ἔστιν ἄξιός τῆς κατὰ χάριν συγχωρήσεως, ὡς δικαστήριον ζητῶν καὶ δικαιώματα καὶ ὡς ἀπὸ δικαίου πόρου δοκῶν τι ἀνύσαι, ὅπερ ξένον ἐστὶ τοῦτο τὸ ἐγχείρημα τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν. Καὶ εἰκότως ὅπου δικαιολογία, ἐκεῖ τὸ δίκαιον ζητεῖται καὶ οὐ τὸ φιλόανθρωπον καὶ ἡργησε λοιπὸν
 25 ἡ χάρις, ἡ ἐκτὸς ἔργων δικαιοσύνης δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ, διὰ μόνης εὐγνωμοσύνης καὶ ὑπομονῆς τῶν ἐλέγχων, ἐν εὐχαριστίᾳ τῶν ἐλεγχόντων καὶ ἀνοχῇ τῶν κατηγορούντων μετὰ πάσης ἀνεξικακίας, ἵνα καθαρὰ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γένηται καὶ ἡ μετάνοια ἐνεργῆς.

30 Ὅσον γὰρ εὐχεται τις ὑπὲρ τῶν συκοφαντούντων αὐτὸν καὶ κατηγορούντων, τοσοῦτον ὁ Θεὸς πληροφορεῖ τοὺς ἐχθραίνοντας αὐτῷ καὶ ἀνάπανσιν αὐτῷ χαρίζεται διὰ τῆς καθαρᾶς καὶ ἐπιμόνου

35. Α' Κορ. 11, 16.

36. Λουκᾶ 18, 11-12.

μετάνοιες στὸν Θεὸ ἢ μία στὸν ἡγούμενο, δηλαδή «συγχώρησέ με, πάτερ», καὶ λαμβάνει συγχώρηση μὲ τὴ μία μόνο, πὺ εἶναι ἡ κυρίως μετάνοια καὶ ἀποκοπὴ τοῦ πάθους τῆς ἀντιλογίας. Ἡ ἀντιλογία, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαᾶκ, δὲν εἶναι γνῶρισμα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, παίρνοντας τὸ λόγο ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο, πὺ λέγει· «ἂν κανεῖς προσπαθεῖ νὰ ἀντιλέγει, ἐμεῖς τέτοια συνήθεια δὲν ἔχουμε»³⁵. Καὶ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ σὲ κάποιον ὅτι μόνο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του ἀπομακρύνει ἐκεῖνον πὺ ἀντιλέγει, πρόσθεσε, «οὔτε οἱ Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ», γιὰ νὰ μάθει κανεῖς ὅτι, ὅταν ἀντιλέγει, βρίσκεται ἔξω ἀπ' ὅλες τὶς Ἐκκλησίες καὶ ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ὅτι χρειάζεται ἐκείνη τὴ μᾶ θαυμαστὴ μετάνοια, τὴν ὁποία ἂν δὲν ἐπιτύχει, οὔτε οἱ χίλιες μποροῦν νὰ τὸν ὠφελήσουν, ἀφοῦ συμπεριφέρεται μὲ τρόπο ἀμετανόητο. Γιατὶ ἡ μετάνοια, λέγει ὁ Χρυσόστομος, εἶναι ἡ ἀποκοπὴ τοῦ κακοῦ.

Οἱ λεγόμενες ὅμως μετάνοιες εἶναι μᾶλλον γονυκλισίες καὶ φανερόνουν ὅτι ἔχει χαρακτῆρα δουλικὸ ἐκεῖνος πὺ χωρὶς ἔπαρση προσπίπτει στὸν Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους, ὅταν σφάλει σὲ κάτι. Γιὰ νὰ γίνει δεκτὴ ἡ ἀπολογία του, πρέπει νὰ μὴν ἀντιλέγει καθόλου οὔτε νὰ προσπαθήσει νὰ δικαιώσῃ τὸν ἑαυτὸ του, ὅπως ἐκεῖνος ὁ Φαρισαῖος³⁶, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ μιμεῖται τὸν τελώνη³⁷, θεωρώντας τὸν ἑαυτὸ του χειρότερο ἀπ' ὅλους καὶ ἀνάξιο ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὸν οὐρανὸ. Γιατὶ, ἂν νομίζει ὅτι ἔχει μετάνοια καὶ ἂν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀντιλέγει σ' ἐκεῖνον πὺ τὸν κρίνει δικαιολογημένα ἢ ἀδικαιολόγητα, δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ τὴν κατὰ χάρη συγχώρηση, ἐπειδὴ ζητάει δικαστήριον καὶ δικαιώματα καὶ ἐπειδὴ νομίζει ὅτι θὰ κερδίσει κάτι μέσα ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη, πράγμα πὺ εἶναι ξένο πρὸς τὶς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου. Καὶ πολὺ σωστά. Ὅπου ὑπάρχουν δικαιολογίες, ἐκεῖ ζητεῖται ἡ δικαιοσύνη καὶ ὄχι ἡ φιλανθρωπία, καὶ τότε καθίσταται ἀργὴ ἢ χάρη, πὺ δικαιώνει χωρὶς ἔργα δικαιοσύνης τὸν ἀσεβή³⁸, μὲ μόνη τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ τὴν ὑπομονὴ τῶν ἐλέγχων, μὲ εὐχαριστία ἐκείνων πὺ ἐλέγχουν καὶ ἀνοχὴ ἐκείνων πὺ κατηγοροῦν μὲ κάθε ἀνεξικακία, γιὰ νὰ γίνει ἡ προσευχὴ του καθαρὴ καὶ ἡ μετάνοιά του δραστηκῆ.

Γιατὶ, ὅσο προσεύχεται κανεῖς γιὰ ἐκείνους πὺ τὸν συκοφαντοῦν καὶ τὸν κατηγοροῦν, τόσο ὁ Θεὸς πληροφορεῖ τοὺς ἐχθρούς του καὶ τοῦ χαρίζει ἀνάπαυση μὲ τὴν καθαρὴ καὶ ἐπίμονη προσευχὴ. Γιατὶ

37. Λουκᾶ 18, 13.

38. Ρωμ. 4, 5.

προσευχῆς οὐχ ὅτι δὲ τὸν καρδιογνώστην Θεὸν διδάσκοντες, λέγομεν τὰ αἰτούμενα κατὰ λεπτόν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς ἐκ τῶν τοιούτων κατανυσσώμεθα· καὶ ὡς ποθοῦντες ἐπὶ πλεῖον παραμένειν αὐτῷ, τῇ ἐπιμελείᾳ τοὺς λόγους πληθύνωμεν εὐχαριστοῦντες καὶ ἐξομολογούμενοι αὐτῷ ἐπὶ τῶν τηλικούτων αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ὡς φησιν ὁ Χρυσόστομος περὶ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· ὅτι οὐ πολυλογία ἢ ἀλληλογία ἐστὶ τὸ λέγειν πολλάκις τὸ αὐτὸ ρητὸν ἢ τὸ ὁμοιον τούτου, ἀλλὰ πόθῳ φερόμενος ὁ Προφήτης, καὶ ἵνα ἐντυπωθῇ ὁ λόγος τῆς θείας Γραφῆς ἐν τῷ νοῖ τοῦ εὐχομένου ἢ τοῦ ἀνα-
10 γινώσκοντος.

Ὁ γὰρ Θεὸς πάντα οἶδε πρὸ τοῦ γενέσθαι καὶ οὐ χρεῖαν ἔχει τοῦ ἀκοῦσαι διὰ λόγου· ἀλλ' ἡμεῖς τούτου δεόμεθα, πρὸς τὸ γνῶναι ἡμᾶς τί αἰτούμεν καὶ τί εὐξώμεθα, ὅπως εὐγνωμοσύνην ἔξωμεν καὶ αὐτῷ προσκολλώμεθα διὰ τῶν αἰτήσεων, καὶ ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν λογισμῶν χευμαζόμενοι, νικώμεθα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὡς ὄντες ἔξωθεν τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης ἀλλ' ἵνα, βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς εὐχῆς καὶ μελέτης τῶν θείων Γραφῶν, τευξώμεθα τῆς κτήσεως τῶν ἀρετῶν, περὶ ὧν οἱ ἅγιοι Πατέρες ἄλλος ἄλλαχού ἔγραψαν τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι, ἐξ ὧν καὶ γὰρ μαθῶν, ἐρῶ τούτων τὰ ὀνόματα κατὰ τὸ ἐγχω-
20 ρεῖν, εἰ καὶ μὴ πασῶν, δι' ἔλλειψιν γνώσεως. Εἰσὶ τοίνυν.

ΔΗΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ

Φρόνησις, σωφροσύνη, ἀνδρεία, δικαιοσύνη, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, φόβος, εὐσέβεια, γνῶσις, βουλή, ἰσχύς, σύνεσις, σοφία, συντριμμός, πένθος, προότης, ἔρευνα τῶν θείων Γραφῶν, ἐλεη-
25 μοσύνη, καθαρότης καρδίας, εἰρήνη, ὑπομονή, ἐγκράτεια, καρτερία, προαίρεσις ἀγαθή, πρόθεσις, αἰσθησις, ἐπιμέλεια, ἔρισμα θεῖον, θέρμη, ἐγρήγορσις, ζέσις πνεύματος, μελέτη, σπουδή, νῆψις, μνήμη, σύννοια, εὐλάβεια, αἰδώς, ἐντροπή, μεταμέλεια, ἀποχή κακῶν, μετάνοια, ἐπιστροφή πρὸς Θεόν, συνταγὴ Χριστοῦ, ἀποταγὴ τοῦ διαδό-
30 λου, τήρησις ἐντολῶν, φυλακὴ ψυχῆς, καθαρότης συνειδήσεως, μνήμη θανάτου, πόνος ψυχῆς, ἐργασία τῶν καλῶν, κόπος, μόχθος, σκληραγωγία, νηστεία, ἀγρυπνία, πείνα, δίψα, ὀλιγοδεῖα, αὐτάρ-

δὲν λέμε τὰ αἰτήματά μας μὲ λεπτομέρεια γιὰ νὰ τὰ καταστήσουμε γνωστὰ στὸν καρδιογνώστη Θεό, ἀλλὰ γιὰ νὰ αἰσθανθοῦμε ἑμεῖς κατάνυξη ἀπ' αὐτά, καὶ ἐπειδὴ ποθοῦμε νὰ παραμένουμε περισσότερο σ' αὐτόν, ἅς πληθαίνουμε μὲ ἐπιμέλεια τὰ λόγια εὐχαριστώντας καὶ δοξολογώντας αὐτόν γιὰ τὶς τόσο μεγάλες εὐεργεσίες του, ὅσο μποροῦμε, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὸν μακάριο Δαβίδ, ὅτι δὲν εἶναι πολυλογία ἢ ἐπανάληψη τὸ νὰ λέγει πολλές φορές τὸ ἴδιο ρητὸ ἢ τὸ ὁμοίό του, ἀλλὰ κινούμενος ἀπὸ πόθο ὁ προφήτης καὶ γιὰ νὰ τυπωθεῖ ὁ λόγος τῆς θείας Γραφῆς στὸ νοῦ ἐκείνου ποὺ προσεύχεται ἢ ποὺ τὴ διαβάζει.

Γιατὶ ὁ Θεὸς τὰ γνωρίζει ὅλα πρὶν νὰ γίνουν καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὰ ἀκούσει μὲ τὰ λόγια μας, ἀλλ' ἑμεῖς τὸ χρειαζόμαστε αὐτὸ γιὰ νὰ γνωρίσουμε τί ζητοῦμε καὶ τί νὰ παρακαλέσουμε, γιὰ νὰ ἔχουμε εὐγνωμοσύνη καὶ νὰ προσκολλόμαστε σ' αὐτόν μὲ τὶς αἰτήσεις. Καὶ ταλαιπωρούμενοι ἀπὸ τοὺς λογισμούς, νὰ μὴ μᾶς νικοῦν οἱ ἐχθροὶ, ἐπειδὴ δὲν θὰ θυμούμαστε τὸν Θεό, ἀλλὰ μὲ τὴ βοήθεια τῆς προσευχῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν νὰ ἐπιτύχουμε τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, γιὰ τὶς ὁποῖες οἱ ἅγιοι Πατέρες ἔγραψαν ἄλλοῦ μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀπ' αὐτοὺς ἀφοῦ τὶς ἔμαθα καὶ ἐγώ, θὰ πῶ τὰ ὀνόματά τους, ὅσο μπορῶ, καὶ ὄχι βέβαια ὅλων, ἀπὸ ἔλειψη γνώσης. Εἶναι λοιπὸν οἱ ἑξῆς.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ

Φρόνηση, σωφροσύνη, ἀνδρεία, δικαιοσύνη, πίστη, ἐλπίδα, ἀγάπη, φόβος, εὐσέβεια, γνώση, βουλή, ἰσχύς, σύνεση, σοφία, συντριβή, πένθος, πραότητα, ἔρευνα τῶν θείων Γραφῶν, ἔλεημοσύνη, καθαρότητα καρδίας, εἰρήνη, ὑπομονή, ἐγκράτεια, καρτερία, ἀγαθὴ προαίρεση, πρόθεση, αἴσθησις, ἐπιμέλεια, στήριγμα στὸν Θεό, θέρμη, ἐγρήγορησις, φλόγα Πνεύματος, μελέτη, σπουδή, νήψη, μνήμη, συγκέντρωση νοῦ, εὐλάβεια, αἰδώς, ντροπή, μεταμέλεια, ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κακά, μετάνοια, ἐπιστροφή στὸν Θεό, σύνταξις μὲ τὸν Χριστό, ἀπάργνησις τοῦ διαδόλου, τήρησις τῶν ἐντολῶν, προστασία τῆς ψυχῆς, καθαρότητα τῆς συνείδησις, μνήμη θανάτου, πόνος ψυχῆς, ἐργασία τῶν καλῶν, κόπος, μόχθος, σκληραγωγία, νηστεία, ἀγρυπνία, πείνα,

κεια, εὐταξία, εὐσχημοσύνη, σεμνότης, ἀπερπερία, χρημάτων ὑπε-
 ροψία, ἀφιλαργυρία, ἀποταγὴ τῶν βιοτικῶν, ὑποταγή, ὑπακοή,
 εὐπείθεια, πτωχεία, ἀκτημοσύνη, φυγὴ τοῦ κόσμου, θελημάτων ἐκ-
 κοπή, ἄρνησις ἑαυτοῦ, συμβουλή, μεγαλοψυχία, σχολὴ κατὰ Θεόν,
 5 ἡσυχία, παιδεύσεις, ξηροκοιτία, ἀλουσία, παράστασις, ἀγών, προσο-
 χή, ξηροφαγία, γυμνότης, τῆξις σώματος, μόνωσις, ἡρεμία, γαλήνη,
 εὐθυμία, θάρσος, εὐτολμία, ζῆλος θεῖος, πυρπόλησις, προκοπή,
 μωρία διὰ Χριστόν, νοὸς τήρησις, κατάστασις ἡθῶν, ὀσιότης, παρ-
 θενία, ἀγιασμός, καθαρότης σώματος, ἀγνεΐα ψυχῆς, ἀνάγνωσις
 10 διὰ Χριστόν, θεΐα μέριμνα, ἐπίγνωσις, ἐπιτηδειότης, ἀλήθεια, ἀπε-
 ριεργία, ἀκατακρισία, ἄφεις τῶν ὀφειλομένων, οἰκονομία, ἐπιδε-
 ξιωσύνη, ἀγχίνοια, ἐπιείκεια, χρῆσις ὀρθῆ τῶν πραγμάτων, ἐπιστή-
 μη, εὐφυΐα, ἐμπειρία, ψαλμωδία, προσευχή, εὐχαριστία, ἐξομολόγη-
 σις, ἰκεσία, γονυκλισία, παράκλησις, δέησις, αἴτησις, ἔντευξις, ὑ-
 15 μνωδία, δοξολογία, ἐξαγόρευσις, φροντίς, θρηῆνος, θλιψίς, ὀδύνη,
 ἀδημονία, ὀδυρμός, στεναγμός, κλαυθμός, ἐπίπονα δάκρυα, κατά-
 νυξις, σιωπή, θεΐα ζήτησις, ὀλολυγμός, ἀμεριμνία ἐκ πάντων, ἀνεξι-
 κακία, ἀκενοδοξία, ἀφιλοδοξία, ἀπλότης ψυχῆς, συμπάθεια, ἀφι-
 λενδειξία, καλοήθεια, τὰ κατὰ φύσιν ἔργα, τὰ ὑπὲρ φύσιν, φιλαδελ-
 20 φία, ὁμόνοια, κατὰ Θεὸν κοινωνία, γλυκύτης, διάθεσις πνευματικῆ,
 ἡμερότης, εὐθύτης, ἀκακία, ἡπιότης, ἀμεραιότης, ἀπλότης, εὐφη-
 μία, καλολογία, καλοεργία, προτίμησις τοῦ πλησίον, στοργὴ κατὰ
 Θεόν, ἕξις ἐνάρετος, συνέχεια, ποίωσις, εὐγνωμοσύνη, ταπεινώσις,
 ἀπροσπάθεια, μεγαλοπρέπεια, ἀνοχή, μακροθυμία, χρηστότης,
 25 ἀγαθότης, διάκρισις, τὸ εὐπρόσιτον, τὸ εὐπροσῆγορον, ἀταραξία,
 θεωρία, ὀδηγία, παγίωσις, διόρασις, ἀπάθεια, χαρὰ πνευματικῆ,
 ἀσφάλεια, δάκρυα τῆς συνέσεως, τὸ ψυχικὸν δάκρυον, θεῖος πόθος,
 οἰκτιρισμός, εὐσπλαγχνία, φιλανθρωπία, καθαρότης ψυχῆς, καθαρό-
 τῆς νοός, προόρασις, καθαρὰ προσευχή, ἀναιχμάλωτος λογισμός,
 30 στερερότης, εὐτονία ψυχῆς καὶ σώματος, φωτισμός, ψυχῆς ἀνάκτη-
 σις, μῖσος ζωῆς, διδασκαλία ὡς δεῖ, πόθος θανάτου ἀγαθός, νηπιό-
 τῆς ἐν Χριστῷ, ἐδραΐωσις, νουθεσία καὶ παραίνεσις, σύμμετρος καὶ
 διαστή, ἐπαινετὴ ἀλλοιώσις, ἕκστασις πρὸς Θεόν, τελειότης ἐν
 Χριστῷ, ἀψευδὴς ἔλλαμψις, θεῖος ἔρωσ, ἀρπαγὴ νοός, Θεοῦ ἐνοίκη-
 35 σις, φιλοθεΐα, φιλοσοφία ἐσωτικῆ, θεολογία, ὁμολογία, θανάτου

δίψα, ὀλιγάρκεια, αὐτάρκεια, καλὴ διαγωγή, κοσμιότητα, σεμνότητα, ἔλλειψη ἀλαζονείας, περιφρόνηση χρημάτων, ἀφιλαργυρία, ἀπάρνηση τῶν βιοτικῶν, ὑποταγή, ὑπακοή, εὐπείθεια, φτώχεια, ἀκτημοσύνη, ἀποφυγὴ τοῦ κόσμου, ἀποκοπὴ θελημάτων, ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ, συμβουλή, μεγαλοψυχία, ἀσχολία κατὰ Θεόν, ἡσυχία, παιδείουση, ὕπνος καταγῆς, ἀλουσία, φυγή, ἀγώνας, προσοχή, ξηροφαγία, γυμνότητα, λειώσιμο τοῦ σώματος, μόνωση, ἡρεμία, γαλήνη, εὐθυμία, θάρρος, μεγάλη τόλμη, θεῖος ζῆλος, πυρπόληση, προκοπή, μωρία γιὰ τὸν Χριστό, ἐπαγρύπνηση τοῦ νοῦ, ἦθη καλά, ὁσιότητα, παρθενία, ἀγιασμός, καθαρότητα σώματος, ἀγνότητα ψυχῆς, ἀνάγνωση γιὰ τὸν Χριστό, θεία μέριμνα, ἐπίγνωση, ἐπιτηδειότητα, ἀλήθεια, ἀπλότητα, ἀκατακρυσία, συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἄλλων, οἰκονομία, ἐπιδειξιότητα, ἀγχίνουα, ἐπιείκεια, ὀρθὴ χρῆση τῶν πραγμάτων, ἐπιστήμη, εὐφυία, ἐμπειρία, ψαλμωδία, προσευχῆ, εὐχαριστία, ἔξομολόγηση, ἱκεσία, γονυκλισία, παράκληση, δέηση, αἴτηση, συνομιλία μὲ τὸν Θεό, ὕμνωδία, δοξολογία, ἔξαγόρευση, φροντίδα, θρηῆνος, θλίψη, ὀδύνη, ἀδημονία, ὀδυρμός, στεναγμός, κλάμα, ἐπίπονα δάκρυα, κατάνυξη, σωπὴ, θεία ἀναζήτηση, ὀλολυγμός, ἀμεριμνησία γιὰ ὅλα, ἀνεξικακία, ἀκενοδοξία, ἀπλότητα ψυχῆς, συμπάθεια, ἀποφυγὴ ἐπίδειξης, καλοῦθια, τὰ κατὰ φύση ἔργα, τὰ ὑπὲρ φύση, φιλαδελφία, ὁμόνοια, κατὰ Θεὸν συναναστροφή, γλυκύτητα, διάθεση πνευματικὴ, ἡμερότητα, εὐθύτητα, ἀκακία, ἡπιότητα, ἀκεραιότητα, ἀπλότητα, εὐφημία, καλλολογία, καλοεργία, προτίμηση τοῦ πλησίον, κατὰ Θεὸν στοργή, ἔξη ἐνάρετη, ἐπιμονή, ποιότητα, εὐγνωμοσύνη, ταπείνωση, ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ πάθη, μεγαλοπρέπεια, ἀνοχή, μακροθυμία, χρηστότητα, ἀγαθότητα, διάκριση, προσιτότητα, καταδεκτικότητα, ἀταραξία, θεωρία, ὀδηγία, σταθερότητα, διόραση, ἀπάθεια, χαρὰ πνευματικὴ, ἀσφάλεια, δάκρυα τῆς σύνεσης, ψυχικὸ δάκρυ, θεῖος πόθος, οἰκτιρμός, εὐσπλαχνία, φιλανθρωπία, καθαρότητα ψυχῆς, καθαρότητα νοῦ, προόραση, καθαρὴ προσευχῆ, ἐλεύθερος λογισμός, ἀντοχή, δύναμη ψυχῆς καὶ σώματος, φωτισμός, ἀνόρθωση ψυχῆς, μίσος ζωῆς, διδασκαλία ὀρθή, ἀγαθὸς πόθος θανάτου, νηπιότητα κατὰ Χριστόν, ἐδραίωση, νουθεσία καὶ παραίνεση, μὲ μέτρο καὶ μὲ βία, ἀξιέπαινη ἀλλοίωση, ἔκσταση πρὸς τὸν Θεό, τελειότητα κατὰ Χριστόν, ἀληθινὴ ἔλλαμψη, θεῖος ἔρωτας, ἀρπαγὴ τοῦ νοῦ, ἐνοίκηση Θεοῦ, φιλοθεΐα, φιλοσοφία ἐσωτερικὴ,

καταφρόνησις, ἀγιοσύνη, κατόρθωμα, ὑγεία τελεία ψυχῆς, ἀρετή, ἔπαινος ἐκ Θεοῦ, χάρις, βασιλεία, νίθησις, καὶ διὰ πάντων ὁμοῦ σκη'.

Τὸ δὲ θέσει γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, χάριτι τοῦ διδόντος ἡμῖν
5 νίκην κατὰ τῶν παθῶν, ὧν τὰ ὀνόματά εἰσι ταῦτα, ὡς οἶμαι.

ΔΗΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ

Δεινότης, πανουργία, πονηρία, κακοφροσύνη, ἀλογία, ἀκολα-
σία, δελεασμός, ἀφυΐα, ἀνεπισημοσύνη, ἀεργία, ψυχρότης,
ἠλιθιότης, κολακεία, μωρία, ἐξήχησις, ἔκστασις φρενῶν, παραφρό-
10 νησις, ἀγροικία, θράσος, δειλία, νάρκησις, ἀργία τῶν καλῶν, πλημ-
μέλημα, πλεονεξία, μειονεξία, ἄγνοια, ἄνοια, γνώσις ψευδῶν νυμος,
λήθη, ἀδιακρισία, ἀναισθησία, ἀδικία, κακὴ προαίρεσις, ἀσυνήδει-
τος ψυχῆ, νωθρότης, φλυαρία, ἀθέτησις, σφάλμα, ἁμαρτία, ἀνομία,
παρανομία, πάθος, αἰχμαλωσία, συγκατάθεσις πονηρά, συνδυα-
15 σμός ἄλογος, προσβολὴ δαιμονική, ἐγχρόνισις, ἀνάπανσις σωμα-
τικὴ παρὰ τὸ δέον, κακία, πταιῖσμα, νόσος ψυχῆς, ἀτονία, ἀσθένεια
νοός, ἀμέλεια, ῥαθυμία, ἀθυμία ψεκτὴ, καταφρόνησις Θεοῦ, παρα-
τροπή, παράδοσις, ἀπιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ὀλιγοπιστία, αἵ-
ρεσις, συναίρεσις, πολυθεΐα, εἰδωλολατρία, ἀγνωσία Θεοῦ, ἀσέβεια,
20 μαγεία, ἐπιτήρησις, μαντεία, γοητεία, ἄρησις, εἰδωλομανία, ἀκρα-
σία, σπατάλη, φιλολογία, ὀκνηρία, φιλαντία, ἀπροσεξία, ἀπροκο-
πία, ἀπάτη, πλάνη, τόλμη, φαρμακία, μιαιφροσύνη, μιαιροφαγία, τρυ-
φή, ἀσωτία, γαστριμαργία, πορνεία, φιλαργυρία, ὀργή, λύπη, ἀκη-
δία, κενοδοξία, ὑπερηφανία, οἷησις, ἔπαρσις, ἀλαξονεία, ἀπόνουα,
25 αἰσχρότης, κόρος, βλακεία, κάρωσις, ἡδονή, ἀπληστία, λαιμαργία,
ἀχορταγία, λαθροφαγία, ἀδηφαγία, μονοφαγία, ἀδιαφορία, εὐκο-
λία, αὐτοβουλία, ἀβουλία, αὐταρέσκεια, ἀνθρωπαρέσκεια, ἀπειρία
τοῦ καλοῦ, ἀπαιδευσία, ἀνεπιτηδειότης, γνώμης κουφότης, ἰδιω-
τεία, χωρικία, ἀντιλογία, φιλονεικία, κακολογία, κραυγή, ταραχή,
30 μάχη, θυμός, ἐπιθυμία ἄλογος, χολή, παροξυσμός, σκάνδαλον,
ἔχθρα, πολυπραγμοσύνη, συκοφαντία, πικρία, καταλαλιά, ψόγος,
διαβολή, κατάκρισις, κατηγορία, μῖσος, λοιδορία, ὕβρις, ἀτιμία,

θεολογία, ὁμολογία, περιφρόνηση τοῦ θανάτου, ἀγιωσύνη, κατόρθωμα, τέλεια ὑγεία τῆς ψυχῆς, ἀρετή, ἔπαινος ἀπο τὸν Θεό, χάρις, βασιλεία, υἱοθεσία. Ὅλες μαζί εἶναι 228.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως γίνεται θέσει Θεὸς μὲ τὴ χάρις ἐκείνου ποὺ μᾶς δίνει τὴ νίκη ἐναντίον τῶν παθῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι τὰ ἑξῆς.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ

Σ κληρότητα, πανουργία, πονηρία, ἀπερισκεψία, ἀλογία, ἀκολασία, δελεασμός, ἔλλειψη εὐφυΐας, ἔλλειψη ἐπιστημοσύνης, ἀεργία, ψυχρότητα, ἠλιθιότητα, κολακεία, μωρία, ἀναρθροὶ φθόγγοι, σύγχυση τοῦ νοῦ, παραφρόνηση, ἀγένεια, θράσος, δειλία, νάρκη, ἀργία τῶν καλῶν, πλημμέλημα, πλεονεξία, μειονεξία, ἀγνοια, ἀνοια, γνώση ψεύτικη, λήθη, ἀδιακρισία, ἀναισθησία, ἀδικία, κακὴ προαίρεση, ἀσυνήδητη ψυχὴ, νωθρότητα, φλυαρία, ἀθέτηση, σφάλμα, ἁμαρτία, ἀνομία, παρανομία, πάθος, αἰχμαλωσία, συγκατάθεση πονηρῆ, συνδυασμὸς ἀλογος, προσβολὴ δαιμονικῆ, ἀργοπορία, ὑπερβολικὴ σωματικὴ ἀνάπαυση, κακία, σφάλμα, ἀσθένεια ψυχῆς, ἀτονία, ἀσθένεια νοῦ, ἀμέλεια, ραθυμία, ἀξιόμειπτη ἀθυμία, περιφρόνηση Θεοῦ, παρεκτροπή, παράβαση, ἀπιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ὀλιγοπιστία, αἵρεση, συμμετοχὴ σὲ αἵρεση, πολυθεΐα, εἰδωλολατρία, ἀγνοια Θεοῦ, ἀσέβεια, μαγεία, παρατήρηση οἰωνῶν, μαντεία, γοητεία, ἀρνηση, εἰδωλομανία, ἀκράτεια, σπατάλη, φιλολογία, ὀκηρία, φιλαυτία, ἀπροσεξία, ἔλλειψη προκοπῆς, ἀπάτη, πλάνη, τόλμη, φαρμακία, μαρότητα, μαροφαγία, ἀπόλαυση, ἀσωτία, γαστριμαργία, πορνεία, φιλαργυρία, ὀργή, λύπη, ἀκηδία, κενοδοξία, ὑπερηφάνεια, οἷηση, ἔπαρση, ἀλαζονεία, ἀπόνοια, αἰσχύροτητα, κόρος, βλακεία, ὑπνηλία, ἡδονή, ἀπληστία, λαιμαργία, ἀχορταγία, λαθροφαγία, ἀδηφαγία, μονοφαγία, ἀδιαφορία, εὐκολία, αὐτοβουλία, ἀβουλία, αὐταρέσκεια, ἀνθρωπαρέσκεια, ἀπειρία τοῦ καλοῦ, ἀπαιδευσία, ἀνεπιτηδειότητα, ἔλαφρότητα γνώμης, ἀμάθεια, ἄξεστη συμπεριφορὰ, ἀντιλογία, φιλονεικία, κακολογία, κραυγὴ, ταραχὴ, μάχη, θυμὸς, παράλογη ἐπιθυμία, χολή, παροξυσμὸς, σκάνδαλο, ἔχθρα, πολυπραγμοσύνη, συκοφαντία, πικρία, καταλαλιά, μομφή, διαβολή, κατὰκριση, κατηγορία, μίσος,

ἀγριότης, μανία, αὐστηρία, ἀψότης, ἐπιφοκία, ὄρκος, ἀνελεημοσύ-
 νη, μισαδελφία, ἀνισότης, πατραλοία, μητραλοία, κατάλυσις, παρά-
 λυσις, δωροληψία, κλοπή, ἀρπαγή, ζῆλος, ἔρις, φθόνος, ἀσχημοσύ-
 νη, χλεύη, ὄνειδισμός, μυκτηρισμός, κατάγελως, καταπραγματεία,
 5 καταδυναστεία, καταφρόνησις τοῦ πλησίον, μαστίγωσις, ἐμπαι-
 γμός, ἀγχόνη, πνιγμός, τὸ ἄστοργον, τὸ ἄσπονδον, τὸ ἀσύνθετον,
 βασκανία, ἀπήνεια, ἀναίδεια, ἀναισχυντία, αἰχμαλωσία, λογισμῶν
 σκοτισμός, ἀβλεψία, τύφλωσις, προσπάθεια προσκαίρων, ἐμπάθεια,
 ματαιότης, ἀπειθία, καρηδωρία, νυσταγμός ψυχῆς, πολυπνία,
 10 φαντασία, πολυποσία, μέθη, ἀχρηστία, χαννότης, τέρψις ἄλογος,
 φιληδονία, λαγνεία, αἰσχρολογία, θηλυμός, οἴστρος ἀκόλαστος, πύ-
 ρωσις, μαλακία, μαύλησις, μοιχεία, ἀρσενοκοιτία, κτηνοδατία,
 μολυσμός, ἀσέλγεια, ῥύπος ψυχῆς, αἰμομιξία, ἀκαθαρσία, μαγαρι-
 σμός, μiasμός, μερική φιλία, γέλως, παίγνια, ὄρχησις, κρότοι, ἄσμα-
 15 τα ἀπρεπῆ, χορεύματα, αὐλίσματα, παρρησία, πολυταξία, ἀνυποτα-
 ξία, ἀκαταστασία, ὁμόνοια ψεκτή, ἐπιβουλή, πόλεμος, φόνος, λη-
 σταρχία, ἱεροσυλία, αἰσχροκέρδεια, τόκος, δόλος, τυμβωρυξία,
 σκληρότης καρδίας, δυσφημία, γογγυσμός, βλασφημία, μεμψιμοι-
 ρία, ἀχαριστία, κακοβουλία, ὀλιγωρία, μικροψυχία, σύγχυσις, ψευ-
 20 δος, γλωσσαλγία, ματαιολογία, ἄλογος χαρά, μετεωρισμός, ἄλογος
 φιλία, κακοθήθεια, λῆρος, μωρολογία, πολυλογία, σκνιφότης, μοχθη-
 ρία, ἀκαταδεξία, ἀγανάκτησις, πολυκτημοσύνη, μνησικακία, παρά-
 χρησις, καχεξία, φιλοζωΐα, περπερία, τῦφος, φιλαρχία, ὑπόκρισις,
 εἰρωνεία, ὑπουλότης, εὐτραπελία, ἦττα, ἔρως σατανικός, περιεργία,
 25 προσκρούσματα, ἀφοβία Θεοῦ, ἀνηκοΐα, ἀγνωμοσύνη, ὑψηλοφρο-
 σύνη, καύχησις, φυσιώσις, ἐξουδένωσις τοῦ πλησίον, ἀσπλαγχνία,
 ἀναληψία, ἀνελπιστία, πάρεσις, μισοθεΐα, ἀπόγνωσις, αὐτοκτονία,
 καὶ διὰ πάντων ἔκπτωσις ἀπὸ Θεοῦ καὶ τελεία ἀπώλεια· ὁμοῦ πάν-
 τα σῆη'.

30 Ταῦτα τοίνυν τὰ πάθη ὀνομαζόμενα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς
 εὗρον, καὶ ἐφάπαξ τέθεικα, ὡς τὰς δίβλους εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λό-
 γου· κατὰ τάξιν δὲ οὔτε ἐδυνήθην, οὔτε ἐπεχείρησα τὴν κατάθεσιν,
 ὡς ὑπὲρ ἐμὲ οὔσαν, διὰ τὸν λόγον, ὃν εἶρηκεν ὁ τῆς Κλίμακος «ζη-
 τήσεις παρὰ κακοῖς σύνεσιν», φησί, «καὶ οὐχ εὐρήσεις», διότι ἄτα-

λοιδορία, ὕβρη, ἀτιμία, ἀγριότητα, μανία, αὐστηρότητα, ἀψιθυμία, ἐπιорκία, ὄρκος ἀσπλαχνία, μισαδελφία, ἀνισότητα, πατροκτονία, μητροκτονία, κατάλυση, παράλυση, δωροληψία, κλοπή, ἀρπαγή, ζήλεια, ἔριδα, φθόνος, ἀσημοσύνη, χλευασμός, ὄνειδισμός, περιπαιγμός, περιγέλασμα, ἐφεύρεση μέσων ἐναντίον ἄλλων, καταδυνάστευση, περιφρόνηση τοῦ πλησίον, μαστίγωση, ἐμπαιγμός, ἀγχόνη, πνιγμός, ἀστοργία, ἀδιαλλαξία, ἀστάθεια, βασκανία, ἀπανθρωπιά, ἀδιαντροπιά, αἰχμαλωσία, σκοτισμός λογισμῶν, ἀβλεψία, τύφλωση, προσκόλλησις στά πρόσκαιρα, ἐμπάθεια, ματαιότητα, ἀπείθεια, ζάλη, νυσταγμός ψυχῆς, πολυυπνία, φαντασία, πολυποσία, μέθη, ἀχρηστία, χαννότητα, παράλογη τέρψη, φιληδονία, λαγνεία, αἰσχρολογία, θηλυπρέπεια, μανία ἀκολασίας, πύρωση, μαλθακότητα, μαστροπία, μοιχεία, παιδεραστία, κτηνοβασία, μολυσμός, ἀσέλγεια, ρύπος ψυχῆς, αἰμομιξία, ἀκαθαροσία, μολυσμός, μασμός, ἰδιαίτερη φιλία, γέλοιο, παιχνίδια, χορός, κρότοι, ἄσεμνα τραγούδια, χορευτικὲς κινήσεις, διανυκτερεύσεις, παρρησία, συχνὴ ἔνταξις σὲ μονές, ἀνυποταξία, ἀκαταστασία, ἀξιόμειπτη ὁμόνοια, ἐπιβουλή, πόλεμος, φόνος, λησταρχία, ἱεροσυλία, αἰσχροκέρδεια, τόκος, δόλος, τυμβωρυχία, σκληρότητα καρδιᾶς, δυσφήμιση, γογγυσμός, βλασφημία, μεμψιμοιρία, ἀχαριστία, κακοβουλία, ὀλιγωρία, μικροψυχία, σύγχυση, ψεῦδος, ἀσυγκράτητη φλυαρία, ματαιολογία, ἄλογη χαρὰ, ἔπαρση, ἄλογη φιλία, κακοθήθεια, κενολογία, μωρολογία, πολυλογία, μικρολογία, μοχθηρία, ἀκαταδεξία, ἀγανάκτηση, πολυκτημοσύνη, μνησικακία, κατὰχρηση, καχεξία, φιλοζωία, κενοδοξία, κομπορημοσύνη, φιλαρχία, ὑποκρισία, εἰρωνεία, ὑπουλότητα, εὐτραπεία, ἦττα, σατανικὸς ἔρωτας, περιέργεια, ἀφορμὲς δυσαρέσκειας, ἀφοβία Θεοῦ, ἀνυπακοή, ἀγνωμοσύνη, ὑψηλοφροσύνη, καύχησις, κομπασμός, ἐξουδένωση τοῦ πλησίον, ἀσπλαχνία, ἀναγλησία, ἀπελπισία, ἀτονία, μίσος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ἀπόγνωσις, αὐτοκτονία, καὶ μέσω ὅλων ἔκπτωσις ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τέλεια ἀπώλεια. Ὅλα μαζί εἶναι 298 πάθη.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ πάθη βρῆκα νὰ ἀναφέρονται στὶς θεῖες Γραφές καὶ τὰ ἀνέφερα ἔτσι ἐδῶ, ὅπως τὰ βιβλία στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου. Δὲν μπόρεσα νὰ τὰ ἀναφέρω μὲ τάξιν οὔτε βέβαια καὶ ἐπιχείρησα τὴν κατάταξίν τους, γιατί αὐτὸ ξεπερνάει τὶς δυνάμεις μου, γιὰ τὸ λόγο ποὺ εἶπε ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «θὰ ζητήσεις», λέγει, «σύνεση

κτά εἰσιν ἅπαντα τὰ τῶν δαιμόνων· ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχουσιν, ἐν ᾧ καὶ ἰσάζουσιν οἱ ἀνίσιοι καὶ ἀνόσιοι, τὸ ἀπολέσαι τὰς ψυχὰς τῶν δεχομένων τὴν κακίστην αὐτῶν συμβουλήν· εἰ καὶ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις γίνονται στεφάνων πρόξενοι, ὅταν νικῶνται ὑπὸ τῆς
 5 πίστεως καὶ ὑπομονῆς τῶν ἐλπίζόντων ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ τῇ ἐργασίᾳ τῶν καλῶν καὶ ἀντιστάσει τῶν λογισμῶν ἀντιπραπτόντων καὶ κατευχομένων αὐτῶν.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΛΟΓΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΟΛΩΝ

Επειδὴ οἱ λογισμοὶ διαφορὰς ἔχουσιν ἐν πᾶσι, καὶ οἱ μὲν ἀνα-
 10 μάρτητοί εἰσιν, οἱ δ' οὕτω, οἷον ἡ λεγομένη προσβολή, ἡγουν ἐνθύμησις τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ, ἣτις οὔτε ἀμοιβήν, οὔτε μέμψιν ἔχει. Μετὰ ταύτην ὁ λεγόμενος συνδυασμός, τουτέστιν ἡ ὁμιλία τοῦ λογισμοῦ, ἢ πρὸς συγκατάθεσιν ἢ ἀποβολήν καὶ ἔχει μὲν ἔπαινον, ὅταν θεάρεστον ἦ, ἀλλὰ μικρόν, ὥσπερ καὶ ψόγον, ὅταν πονηρὸν ἦ.
 15 Ἐπειτα ἡ λεγομένη πάλη, ἢ νικῶσα ἢ νικωμένη ὑπὸ τοῦ νοός, καὶ στέφανον ἢ κόλασιν προξενούσα, ὅταν εἰς ἔργον φθάσῃ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ συγκατάθεσις, ἣτις ἐστὶ νεῦσις ἐνήδονος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὀφθὲν γινομένη, ἐξ ἧς γίνεται ἡ αἰχμαλωσία, ἢ ἐπάγουσα διαίως καὶ ἀκουσίως τὴν καρδίαν πρὸς ἐργασίαν. Ἐν δὲ τῷ χρονίζειν τὸν
 20 ἐμπαθῆ λογισμὸν ἐν τῇ ψυχῇ, γίνεται τὸ λεγόμενον πάθος, ὥσπερ εἰς ἕξιν διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸ συνηθείας τὴν ψυχὴν φέρον αὐθαιρέτως καὶ οἰκείως αὐτομολοῦσαν αὐτὴν πρὸς τὴν πράξιν ἀπεργάζεται, ὅπερ πάθος ἀναμφιβόλως ἐν πᾶσιν, ἢ ἀντιζύγω μετανοία ἢ τῇ μελλούσῃ κολάσει ὑπόκειται, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος διὰ τὸ ἀμετανόη-
 25 τον δηλαδὴ καὶ οὐ διὰ τὸν πόλεμον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκτὸς τελείας ἀπαθείας ἄφεςιν οἱ πολλοὶ λαβεῖν ἠδυνήθημεν, ὡς αὐτὸς ἔφη ὁ τῆς Κλίμακος ὅτι οὐ πάντας μὲν ἀπαθεῖς γενέσθαι δυνατόν, πάντας δὲ σωθῆναι καὶ Θεῷ διαλλαγῆναι οὐκ ἀδύνατον.

Ὁ τοίνυν ἐχέφρων τὴν μὲν μητρόκακον καὶ πονηρὰν προσ-
 30 βολὴν ἀποβάλλεται, ἵνα πάντα ἐξ αὐτῆς τὰ δεινὰ περικόψῃ ἐφάπαξ, τὴν δὲ ἀγαθὴν προσβολὴν, ἐργασίαν ἠτομασμένην ἔχει αἰεὶ ἵνα ἡ

στοὺς κακοὺς καὶ δὲν θά βρεῖς»¹. Γιατὶ ὅλα τὰ πράγματα τῶν δαιμόνων εἶναι χωρὶς τάξη καὶ ἓνα μόνο σκοπὸ ἔχουν, στὸν ὁποῖο εὐθυγραμμίζονται οἱ ἀσύμφωνοι καὶ ἀνόσιοι, τὸ νὰ καταστρέψουν τὶς ψυχῆς ἐκείνων ποὺ δέχονται τὴν κάκιστη συμβουλή τους, ἂν καὶ βέβαια σὲ κάποιους ἄλλους ἀνθρώπους γίνονται αἰτία γιὰ στεφάνια, ὅταν νικοῦνται ἀπὸ τὴν πίστη καὶ ὑπομονὴ ἐκείνων ποὺ ἐλπίζουν στὸν Κύριο, καὶ πού, μὲ τὴν ἐργασία τῶν καλῶν καὶ τὴν ἀντίσταση τῶν λογισμῶν, ἀντιπρᾶττον καὶ εὐχονται ἐναντίον τους.

ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΛΟΓΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΟΛΩΝ

Οἱ λογισμοὶ διαφέρουν μεταξύ τους· ἄλλοι εἶναι ἀναμάρτητοι, καὶ ἄλλοι ὄχι, ὅπως ἡ λεγόμενη προσβολή, δηλαδή ἡ ἐνθύμηση τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ, ἡ ὁποία οὔτε ἀμοιβὴ οὔτε κατηγορία ἔχει. Ἐπίσης ὁ λεγόμενος συνδυασμός, δηλαδή ἡ συνομιλία μὲ τὸ λογισμό, ἡ γιὰ συγκατάθεση ἢ γιὰ ἀπόρριψή του, ποὺ ἔχει ἔπαινο ὅταν εἶναι θεάρεστος, ἀλλὰ μικρὸ, ὅπως ἔχει καὶ κατηγορία, ὅταν εἶναι πονηρός. Ἐπειτα εἶναι ἡ λεγόμενη πάλη μ' αὐτόν, κατὰ τὴν ὁποία ἡ νικάει ἢ νικιέται ἀπὸ τὸ νοῦ, καὶ προξενεῖ στεφάνι ἢ κόλαση ὅταν γίνῃ πράξη. Ὅμοια καὶ ἡ συγκατάθεση, ἡ ὁποία εἶναι φιλήδονη κλίση τῆς ψυχῆς πρὸς ἐκεῖνο ποὺ τῆς φανερώθηκε, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ αἰχμαλωσία, ποὺ ὁδηγεῖ βίαια καὶ ἀκούσια τὴν καρδιὰ στὴν πράξη. Παραμένοντας ὅμως ὁ ἐμπαθὴς λογισμὸς γιὰ πολὺ μέσα στὴν ψυχὴ γίνεται τὸ λεγόμενο πάθος, ποὺ μὲ τὴ συνήθεια ὁδηγεῖ τὴν ψυχὴ στὴν ἔξη καὶ τὴν κάνει νὰ καταφεύγει χωρὶς τὴ θέλησή της στὴν πράξη, κι αὐτὸ τὸ πάθος, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὑπόκειται ἀναμφίβολα σὲ κάθε περίπτωση ἢ σὲ ἀντίστοιχη μετάνοια ἢ στὴ μέλλουσα τιμωρία, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδή παραμένει ἀμετανόητο, καὶ ὄχι γιὰ τὸν πόλεμο. Γιατί, ἂν συνέβαινε αὐτό, δὲν θά μπορούσαμε οἱ πολλοὶ νὰ λάβουμε συγχώρηση χωρὶς τέλεια ἀπάθεια, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸ βέβαια νὰ γίνουν ὅλοι ἀπαθεῖς, ἐνῶ δὲν εἶναι ἀδύνατο νὰ σωθοῦν ὅλοι καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τὸν Θεό.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ εἶναι σώφρων ἀπομακρύνει τὴ μητέρα τοῦ κακοῦ τὴν πονηρὴ προσβολή, γιὰ ν' ἀποκόψει μὰ γιὰ πάντα ὅλα τὰ κακὰ ποὺ προέρχονται ἀπ' αὐτήν, ἐνῶ εἶναι πάντοτε ἔτοιμος νὰ δεχθεῖ

ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἐν ἕξει τῆς ἀρετῆς γένωνται καὶ τῶν παθῶν
 λυτροῦνται, χάριτι Χριστοῦ. Ὅτι οὐκ ἔχομέν τι ὄλως, ὃ οὐκ ἐλάβο-
 μεν παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ τί προσφέρειν αὐτῷ, εἰμὴ προαίρεσιν, ἧς τινος
 ἀστοχήσαντες, οὔτε γνῶσιν, οὔτε δύναμιν ἐν τῷ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγα-
 5 θὸν εὐρίσκομεν. Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον
 ἐστίν, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν ὡς ἀργοί· ἀργία γάρ ἐστὶν ἀρχὴ πάσης
 κακίας· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθόν, φησὶ
 τὸ Γεροντικόν, δέεται διακρίσεως. Καὶ γὰρ ἡ παρθένος, ἡ νηστεύ-
 ουσά τὰς ἐβδομάδας ἕξ ἕξ, καὶ τὴν παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν μελετῶ-
 10 σα αἰεὶ, οὐκ εἶχεν ὁμοίως τὰ δυσχερῆ καὶ εὐχερῆ πράγματα, καίτοι
 γε ἔδει αὐτὴν ἐκ τῶν τοσοῦτων καμάτων καρποῦσθαι τὴν ἀπάθειαν,
 ἀλλ' οὐκ ἐγένετο· διότι τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλόν, εἰ μὴ πρὸς τὸ θεῖ-
 ον βούλημα ἔχη τὸν σκοπόν.

Ἐπειδὴ εὐρίσκεται ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ πολλάκις ἐν τισὶ πράγμα-
 15 σιν ἀγανακτῶν ὁ Θεὸς κατὰ τινος ποιούντος ἔργον, τοῖς πᾶσι φαι-
 νόμενον καλόν, καὶ πάλιν ἀποδεχόμενος ἄλλο φαινόμενον κακοποι-
 όν. Καὶ μάρτυς ὁ προφήτης ἐκεῖνος, ὃς ἐξήτει παρὰ τινων πληγῆ-
 ναι, καὶ πῶς φησὶν ὁ παρακούσας, ὡς καλὸν ποιῶν δῆθεν, θηριάλω-
 τος ἐγένετο, καὶ ὁ Πέτρος δοκῶν τι καλὸν ποιεῖν, παραιτησάμενος
 20 τὸ νύψασθαι, ἐπετιμήθη· ὅθεν πάση δυνάμει τὸ θεῖον θέλημα ὀφεί-
 λομεν εὐρεῖν καὶ ποιεῖν, κἂν μὴ δοκῇ ἡμῖν καλὸν εἶναι.

Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀκοπότης γίνεται ἡ ἐργασία τοῦ ἀγαθοῦ, ἵνα
 μὴ ζημιωθῶμεν, μετὰ τοῦ ἀντεξουσίου καὶ τὸν ἐκ τῆς θίας ἔπαινον
 καὶ ἀπλῶς, πάντα ὅσα οἰκονομεῖ ὁ Θεός, θαυμαστά εἰσιν, ὑπὲρ νοῦν
 25 τε καὶ ἔννοϊαν· ὅτι οὐ μόνον δεῖ θαυμάζειν τὸ νοῦν τῶν τελουμένων
 ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολα τούτων· πῶς
 διὰ τοῦ θείου Βαπτίσματος υἱοὶ γενόμεθα κατὰ χάριν μηδὲν πρὸς
 τούτου ἐργασάμενοι, οὐδὲν πάλιν μετὰ τοῦτο, εἰμὴ τὴν τῶν ἐντολῶν
 τήρησιν, καὶ πῶς τὰ φρικτὰ πράγματα ταῦτα, λέγω δὴ τὸ ἅγιον Βά-
 30 πτισμα, τὴν ἁγίαν Μετάληψιν, ἐκτὸς ἱερωσύνης οὐ γίνονται, φησὶν
 ὁ θεῖος Χρυσόστομος.

τὴν ἀγαθὴν προσβολήν, γιὰ νὰ φθάσουν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα στὴν ἔξι τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ λυτρώνονται ἀπὸ τὰ πάθη μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Γιατί δὲν ἔχουμε ἀπολύτως τίποτε, πού δὲν τὸ ἐλάβαμε ἀπ' αὐτόν¹, οὔτε νὰ τοῦ προσφέρουμε κάτι, παρὰ μόνο προαίρεση, πού ἂν ἀποχρήσουμε σ' αὐτήν, δὲν βρῖσκουμε οὔτε γνώση οὔτε δύναμη στὸ νὰ πράττουμε τὸ ἀγαθό. Κι αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴν καταδικασθοῦμε ὡς ἀργοί, γιατί ἡ ἀργία εἶναι ἡ ἀρχὴ κάθε κακίας. Καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐργαζόμαστε τὸ καλὸ, λέγει τὸ Γεροντικὸ, χρειάζεται διάκριση. Γιατί καὶ ἡ παρθένος, πού νήστευε ἔξι ἡμέρες κάθε ἑβδομάδα καὶ μελετοῦσε πάντοτε τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, δὲν ἀπέκτησε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ δύσκολα καὶ τὰ εὐκόλα πράγματα, ἂν καὶ βέβαια ἔπρεπε ἀπὸ τόσους κόπους ν' ἀποκτήσει τὴν ἀπάθεια, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἔγινε. Γιατί τὸ καλὸ δὲν εἶναι καλὸ, ἂν δὲν ἔχει τὸ σκοπὸ τοῦ στραμμένο πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Γιατί πολλές φορές στὴ θεία Γραφὴ παρουσιάζεται ὁ Θεὸς σὲ κάποια πράγματα νὰ ἀγανακτεῖ ἐναντίον κάποιου πού κάνει ἓνα ἔργο καὶ φαίνεται καλὸ σὲ ὅλους, καὶ πάλι νὰ δέχεται ἄλλο πού φαίνεται κακὸ. Καὶ μάρτυρας εἶναι ὁ προφήτης ἐκεῖνος, πού ζήτησε νὰ πληγωθεῖ ἀπὸ κάποιους, καὶ πῶς, λέγει, ἐκεῖνος πού παρὰκουσε, σὰν νὰ ἔκανε δῆθεν τὸ καλὸ, κατασπαράχθηκε ἀπὸ τὸ θηρίο². Καὶ ὁ Πέτρος, νομίζοντας ὅτι κάνει κάτι τὸ καλὸ, ὅταν ἀρνήθηκε νὰ τοῦ πλύνει τὰ πόδια ὁ Χριστός, ἐπιτιμήθηκε³. Ἐπομένως μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη πρέπει νὰ βροῦμε καὶ νὰ κάνουμε τὸ θεῖο θέλημα, ἔστω καὶ ἂν μᾶς φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι καλὸ.

Γι' αὐτὸ οὔτε ἡ ἐργασία τοῦ ἀγαθοῦ γίνεται χωρὶς κόπο, γιὰ νὰ μὴ χάσουμε μαζὶ μὲ τὸ αὐτεξούσιο καὶ τὸν προερχόμενο ἀπὸ τὴ βία ἔπαινο. Καὶ γενικὰ, ὅλα ὅσα οἰκονομεῖ ὁ Θεὸς εἶναι θαυμαστά καὶ ξεπερνοῦν κάθε νοῦ καὶ ἔννοια. Γιατί δὲν πρέπει νὰ θαυμάζουμε μόνον τὸ νόημα ὅλων ἐκείνων πού τελοῦνται στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολά τους· πῶς δηλαδή μὲ τὸ θεῖο βάπτισμα γίναμε υἱοὶ κατὰ χάρη χωρὶς νὰ κάνουμε τίποτε πρὶν ἀπ' αὐτὸ, οὔτε πάλι ὕστερα ἀπ' αὐτὸ, παρὰ μόνον τηρώντας τὶς ἐντολές· καὶ πῶς αὐτὰ τὰ φρικτὰ πράγματα, δηλαδή τὸ ἅγιο βάπτισμα καὶ ἡ ἀγία μετάληψη, δὲν γίνονται χωρὶς ἱερωσύνη, λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος.

Ἐν τούτῳ γὰρ φαίνεται ἡ δοθεῖσα τῷ κορυφαίῳ τῶν Ἀποστόλων Πέτρῳ ἐξουσία· διότι, εἰ μὴ ἀνοιχθῶσιν αἱ πύλαι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν διὰ τῆς ἱερουργίας, οὐδεὶς δύναται εἰσελθεῖν, ὡς φησὶν ὁ Κύριος, «ἐὰν μὴ γεννηθῇ τις ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος» καὶ 5 πάλιν «ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»· καὶ πῶς ὑπῆρχεν ὁ παλαιὸς ναὸς ἐξωθεν μὲν τύπος τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ τὰς θυσίας ἐπετέλουν οἱ ἱερεῖς, ἔσωθεν δὲ τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων, ἔνθα προσεφέρετο τὸ θυμίαμα τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων εἰδῶν, λιβάνου, φημί, σμύρνης, στακτῆς 10 καὶ κασίας, ἐξ ὧν δηλοῦνται αἱ τέσσαρες γενικαὶ ἀρεταί· τὰ γὰρ ἔξωθεν γινόμενα συγκατάβασις τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε τότε, ἵνα μὴ διὰ τῶν ἀσμάτων καὶ τρυφῆς ἐκκλίνωσιν οἱ νηπιόφρονες Ἰουδαῖοι εἰς τὰ εἰδῶλα. Ἡ δὲ νέα Ἐκκλησία, τύπος ἐστὶ τῶν μελλόντων. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῇ οὐράνια εἰσι καὶ πνευματικά· ὅτι, ὡς 15 περ ἐννέα τάγματά εἰσιν ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἡγουν Πατριάρχαι, Μητροπολίται, Ἐπίσκοποι, Ἱερεῖς, Διάκονοι, Ὑποδιάκονοι, Ἀναγνώσται, Ψάλται καὶ Μοναχοί.

Καὶ πῶς πάλιν διὰ τοῦ χαρακτηῆρος τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ φνυγαδεύονται δαίμονες καὶ ποικίλα νοσήματα, πρᾶγμα 20 παρὰ πᾶσιν ἀνέξοδόν τε καὶ ἀκόποτον· καὶ τὰ μὲν αὐτοῦ ἐγκώμια τίς δύναται ἐξαριθμηῆσαι, τὰ δὲ σύμβολα τοῦ ἁγίου αὐτοῦ χαρακτηῆρος οἱ ἅγιοι Πατέρες παρέδωκαν ἡμῖν, εἰς τὸ ἀντιλέγειν τοὺς ἀπίστοις καὶ αἰρετικούς· ὅτι οἱ μὲν δύο δάκτυλοι καὶ ἡ μία χεὶρ ἐμφαίνουσι τὸν ἐσταυρωμένον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν δυοσὶ φύσεσι 25 καὶ μιᾷ ὑποστάσει γνωριζόμενον, ἡ δεξιὰ δὲ τὴν ἄπειρον αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν ἀναμνησκει καὶ ἄνωθεν ἀρξαμένης διὰ τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκαταβάσεως καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μέρους ἐπὶ τὸ εὐώνυμον, ἀποσοβεῖ μὲν τοὺς ἐχθρούς, δηλοῖ δὲ ὅτι τῇ ἀηττήτῳ αὐτοῦ δυνάμει 30 ὁ Κύριος ἐνίκησε τὸν διάβολον, ἀριστερόν ὄντα, καὶ ἀνίσχυρον καὶ σκοτεινόν· καὶ πῶς πάλιν διὰ μικρῶν χρωμάτων ἡ ἱστορία τοσαῦτα θαυμάσια, τὰ ἐκ τῶν τοσούτων ἐτῶν γινόμενα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ

4. Ματθ. 16, 19.

5. Ἰω. 3, 5.

Σ' αὐτὸ πρᾶγμα φαίνεται ἡ ἔξουσία ποῦ δόθηκε στὸν κορυφαῖο τῶν ἀποστόλων Πέτρο, γιατί, ἂν δὲν ἀνοιθοῦν οἱ πύλες τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν μὲ τὴν ἱερουργία, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ εἰσέλθει σ' αὐτή⁴. ὅπως λέγει ὁ Κύριος, «ἂν δὲ γεννηθεῖ κανεὶς ἀπὸ νεροῦ καὶ Πνεῦμα»⁵, καὶ πάλι, «ἂν δὲ φάγετα τὴ σὰρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πιεῖτε τὸ αἷμα του, δὲν ἔχετε ζωὴ μέσα σας»⁶. Ἀκόμη πρέπει νὰ θαυμάζουμε πῶς ὁ παλαιὸς ναὸς στὸ ἐξωτερικὸ μέρος, ὅπου τελοῦσαν οἱ ἱερεῖς τὶς θυσίες, ἦταν τύπος τοῦ κόσμου, ἐνῶ στὸ ἐσωτερικὸ ἦταν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅπου προσφερόταν τὸ θυμίαμα ποῦ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὰ τέσσερα εἶδη, δηλαδή ἀπὸ λιβάνι, σμύρνα, στάκτη καὶ κασία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δηλώνονται οἱ τέσσερις γενικὲς ἀρετές. Γιατί, ὅσα γίνονταν ἐξωτερικά, ἦταν τότε συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ μὴν παρεκτραποῦν οἱ νηπιόφρονες Ἰουδαῖοι μὲ τὰ ἄσματα καὶ τὶς ἀπολαύσεις πρὸς τὰ εἶδωλα. Ἡ νέα ὅμως Ἐκκλησία εἶναι τύπος τῶν μελλοντικῶν πραγμάτων. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ τελούμενα σ' αὐτὴν εἶναι οὐράνια καὶ πνευματικά. Γιατί, ὅπως ὑπάρχουν ἐννέα τάγματα στὸν οὐρανὸ, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ στὴν Ἐκκλησία, δηλαδή οἱ Πατριάρχες, οἱ Μητροπολίτες, οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Ἱερεῖς, οἱ Διάκονοι, οἱ Ὑποδιάκονοι, οἱ Ἀναγνώστες, οἱ Ψάλτες, καὶ οἱ Μοναχοί.

Ἐπίσης πρέπει νὰ θαυμάζουμε πῶς μὲ τὸ σημεῖο τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ διώχονται δαίμονες καὶ ποικίλες ἀσθένειες, πρᾶγμα ποῦ εἶναι γιὰ ὅλους ἀνέξοδο καὶ ἄκοπο. Καὶ ποῖος μπορεῖ νὰ ἀριθμήσει τὰ ἐγκώματά του; Τὰ σύμβολα ὅμως αὐτοῦ τοῦ ἁγίου σημείου μᾶς τὰ παρέδωσαν οἱ ἅγιοι Πατέρες, γιὰ νὰ ἀντιλέγουμε στοὺς ἀπίστους καὶ αἰρετικούς. Γιατί τὰ δύο δάκτυλα καὶ ὁ ἀντίχειρας δηλώνουν τὸν σταυρωμένο Κύριο Ἰησοῦ Χριστὸ ποῦ γνωρίζεται σὲ δύο φύσεις καὶ μία ὑπόσταση· τὸ δεξιὸ χέρι ὑπενθυμίζει τὴν ἄπειρη δύναμή του καὶ τὸ ὅτι κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα, καὶ ἀρχίζοντας ἀπὸ ἐπάνω δείχνει τὴ συγκατάβασή του ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς πρὸς ἐμᾶς· καὶ πάλι ἡ κίνηση ἀπὸ τὸ δεξιὸ πρὸς τὸ ἀριστερὸ μέρος διώχνει τοὺς ἐχθροὺς καὶ δηλώνει ὅτι μὲ τὴν ἀνίκητη δύναμή του ὁ Κύριος νίκησε τὸ διάβολο⁷, ποῦ εἶναι ἀριστερὰ, ἀνίσχυρος καὶ σκοτεινός. Καὶ πῶς πάλι μὲ λίγα χρώματα ἢ ζωγραφικὴ μᾶς δείχνει τόσα θαυμαστά ἔργα ποῦ ἔγιναν πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ ὅλους

6. Ἰω. 6, 53.

7. Ἰω. 16, 33.

τῶν ἁγίων πάντων, ὡς ἀρτίως τελούμενα δείκνυσιν ἡμῖν, τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ἵνα ὀφθαλμοφανῶς ὁρῶντες ταῦτα, ποθῶμεν ἐπὶ πλεῖον, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος καὶ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ ἁγίου Παγκρατίου καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ

5 Πάντα οὖν τὰ εἰρημένα ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου, χωρὶς ὀρθῆς πίστεως οὐδὲν ὠφελούσιν, ἀλλ' οὐδὲ γίνονται, ὥσπερ οὐδὲ πίστις χωρὶς ἔργων. Καὶ περὶ μὲν τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων ἔγραψαν πολλοὶ τῶν ἁγίων Πατέρων. Πρὸς δὲ ὑπόμνησιν ἐρῶ ἐν ἐπιτόμῳ, ὅτι ἔργα μὲν ὀφείλομεν ἔχειν τὰ γεγραμμένα ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι,
10 πίστιν δὲ ὀρθόδοξον, ἣν παρελάβομεν ἀπὸ τῶν προγεγραμμένων ἁγίων, ἵνα σὺν αὐτοῖς τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἁγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς
15 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πληρώσας εἶπον,
Χριστέ, σοὶ δόξα πρέπει.

τούς ἁγίους σὰν νὰ γίνονται τώρα, μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ τὰ βλέπουμε μὲ τὰ μάτια καὶ νὰ τὰ ποθοῦμε περισσότερο, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος καὶ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων Πέτρος στὸ μαρτύριο τοῦ μαθητῆ του ἁγίου Παγκρατίου.

“Ὅλα λοιπὸν ὅσα λέχθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου, χωρὶς ὀρθῆ πίστη δὲν ὠφελοῦν καθόλου, ἀλλ’ οὔτε καὶ μποροῦν νὰ γίνουν, ὅπως οὔτε πίστη χωρὶς ἔργα⁸. Καὶ γιὰ τὴν πίστη καὶ τὰ ἔργα ἔγραψαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες. Γιὰ ὑπόμνηση ὅμως θὰ πῶ πολὺ σύντομα ὅτι ἔργα βέβαια ὀφείλουμε νὰ ἔχουμε αὐτὰ πού γράφτηκαν προηγουμένως, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν τάξη του, πίστη ὅμως τὴν ὀρθόδοξη, τὴν ὁποία παραλάβαμε ἀπὸ τοὺς ἁγίους πού ἀνέφερα προηγουμένως γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε μαζὶ μ’ αὐτοὺς τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο πρέπει κάθε τιμὴ καὶ προσκύνηση μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα του καὶ τὸ πανάγιο καὶ ἀγαθὸ καὶ ζωοποιὸ τοῦ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τελειώνοντας εἶπα·
Χριστέ, σ’ ἐσένα πρέπει δόξα.

8. Ἰακ. 2, 20.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΛΟΓΟΙ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΚΔ΄
ΠΛΗΡΕΙΣ ΟΝΤΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄ (1ος)

5 Πρόλογος ἰδοὺ καὶ ἄλφα τὸ στοιχεῖον,
Τὴν πνευματικὴν περιέχει σοφίαν.
Ὡσπερ γὰρ αὐτὸ τῶν γραμμάτων ἀπάντων
Ἄρχὴ τυγχάνει διαλέκτῳ ἐν πάσῃ,
Οὕτως ἀπασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ αὕτη
10 Ἐναρξίς ἐστι, καὶ τέλος πάλιν πάντων.
Ἄλλὰ καθάπερ ὁ Ἄλφάβητος πέλει,
Νηπιῶδες μάθημα, οὕτινος ἄνευ
Οὐκ ἔστι μαθεῖν τῶν κάτω μαθημάτων.
Καὶ τῆς γνώσεως ἡ ἀρχὴ οὕτωςί περ,
15 Μικρὰ καὶ πάνυ ἔστιν, ἀλλ' ἥς περ δίχα
Οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἀρετὴν τὸ παράπαν.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Αρχὴ πάντων τῶν γραμμάτων εἰς ἐκάστην διάλεκτον τὸ α
ὑπάρχει καὶ τινες ἀγνοῶσι. Καὶ ἀρχὴ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡ
20 πνευματικὴ σοφία, καὶ τέλος ὑπάρχει πάλιν· διότι, εἰ μὴ αὕτη προσ-
πελάσῃ τῷ κῶ, οὐ δύναται ὁ ἄνθρωπος τι ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, διὰ
τὸ μηδέποτε ἀκοὴν ἔχειν περὶ τούτου· εἰ δὲ ποσῶς ἠξιώθη ἀκοῦσαι,
αὐτὸ τοῦτο σοφία ἐστίν· ἀλλ' ὡσπερ ὁ ἄλφάβητος νηπιωδὲς ἐστὶ μά-
θημα, χωρὶς δὲ τούτου οὐκ ἔστιν εὐρεῖν σοφίαν τῶν κάτω μαθεῖν
25 μαθημάτων, οὕτω καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεως, εἰ καὶ μικρὰ ἐστὶ πάνυ,
ἀλλὰ ταύτης ἐκτός, οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἀρετὴν τὸ παράπαν.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΙ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΚΔ'

ΓΕΜΑΤΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

ΛΟΓΟΣ Α' (1ος)

Νὰ ὁ πρόλογος καὶ τὸ στοιχεῖο ἄλφα,
Ποὺ περιέχει τὴν πνευματικὴ σοφία.
Γιατί, ὅπως αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ
"Ὀλων τῶν γραμμάτων σὲ κάθε γλώσσα,
"Ἐτσι καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ
"Ὀλων τῶν ἀρετῶν, καὶ τὸ τέλος πάλι ὄλων.
"Ἄλλ' ὅπως τὸ Ἄλφάβητο εἶναι
Μάθημα νηπίων, καὶ χωρὶς αὐτὸ
Εἶν' ἀδύνατο νὰ μάθουμε τὰ κατώτερα μαθήματα,
"Ἐτσι ἀκριβῶς εἶναι καὶ τῆς γνώσης ἡ ἀρχή·
Εἶναι πολὺ μικρὴ, ἀλλὰ χωρὶς αὐτὴν
Εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ βροῦμε τὴν ἀρετή.
Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Αρχὴ ὄλων τῶν γραμμάτων σὲ κάθε γλώσσα εἶναι τὸ «α», ἂν καὶ μερικοὶ δὲν τὸ γνωρίζουν. Καὶ ἀρχὴ ὄλων τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ πνευματικὴ σοφία, ἂν καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια εἶναι τὸ τέλος τῶν ἀρετῶν. Γιατί, ἂν αὐτὴ δὲν πλησιάσει τὸ νοῦ, ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ πράξει κανένα ἀγαθό, ἐπειδὴ δὲν ἄκουσε ποτὲ γι' αὐτό. "Ἄν ὅμως ἀξιώθηκε ν' ἀκούσει κάτι, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι σοφία. "Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἄλφάβητο εἶναι μάθημα γιὰ τὰ νήπια, καὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀποκτήσει σοφία γιὰ νὰ μάθει τὰ κατώτερα μαθήματα, ἔτσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσης, ἂν καὶ εἶναι πολὺ μικρὴ, ἀλλὰ χωρὶς αὐτὴν εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο ν' ἀποκτήσει τὴν ἀρετή.

Διὰ τοι τοῦτο δειλιῶ τοῦ γράψαι τι περὶ σοφίας, ἄσοφος ὢν ὅ-
 λως. Καὶ γάρ, ὡς οἶμαι, τέσσαρές εἰσιν αἱ κατασκευάζουσαι τὸν
 νοῦν πρὸς τὸ δύνασθαι λέγειν διαφοραί, ἢ χάρις ἄνωθεν ὑπερφυῶς
 καὶ μακαριότης, ἢ καθαρότης ἐξ ἀσκήσεως κατὰ Θεὸν γινομένη καὶ
 5 δυναμένη εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος φέρειν τὴν ψυχὴν, ἢ πείρα τῶν
 κάτω διδαγμάτων, διὰ παιδείσεως ἀνθρωπίνης καὶ ἀσκήσεως τῆς
 ἔξω σοφίας γινομένης, ἢ πάλιν ἐπικατάρατος καὶ σατανικῆ πλάνη
 ἐξ ὑπερηφανίας καὶ δαιμόνων πανουργίας ἐνεργουμένη καὶ παρα-
 τροπὴ φύσεως. Ἐγὼ δέ, πάντων τῶν προειρημένων ἄμοιρος ὑπάρ-
 10 χων, πῶς δύναμαι γράψαι, ἀπορῶ· οὐκ οἶδα μήπως ἢ πίστις ὑμῶν,
 τῶν εἰς τοῦτο διαζόντων κατὰ Θεόν, ἔλεξεν τὴν χάριν πρὸς τὸν κάλα-
 μον, ἐπειδὴ ὁ νοῦς καὶ ἡ χεὶρ ἢ ἐμὴ ἀνάξιά εἰσι καὶ ἀκάθαρτα· οἶδα
 σαφῶς ἐκ τῆς πείρας, ὡς καὶ ἐγένετό μοι πολλάκις τοῦτο, καὶ γίνε-
 ται αἰεὶ.

15 Ὅσάκις γάρ, πιστεῦσατέ μοι, Πατέρες, ἠβουλήθη γράψαι τι,
 οὐκ ἠδυνήθη εἰς νοῦν τοῦτο φέρειν, πρὸ τοῦ κατέχειν με τὸν κά-
 λαμον, ἀλλὰ μόνον νόημα πολλάκις μικρὸν ἐκ τῆς γραφῆς ἢ ἐξ
 ἀκοῆς καὶ θεᾶς τινὸς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, ἐξ οὗ
 πολλάκις τὴν ἀφορμὴν ἐλάμβανεν ὁ νοῦς, καὶ ἅμα τοῦ βαστάζειν με
 20 τὸν κάλαμον καὶ τῆς γραφίδος ἀπάρξασθαι, εὐθέως εὕρισκον τὸ
 πρᾶγμα, ὃ ἠμελλον γράφειν, περὶ οὗ εἶχον τὸν διαζόντα γράψαι
 τοῦτο, καὶ οὕτως ἀκωλύτως καὶ ἀμερίμνως γράφω ἔκτοτε, ὅσον
 εὐτονεῖ ἡ χεὶρ, μηδ' ὅλως ἔχουσα ἀναμονήν· ἀλλ' εἴ τι θάλλει ὁ Θεὸς
 εἰς τὴν σκοτεινὴν μου καρδίαν, τοῦτο γράφω χωρὶς σκέψεως, οἶμαι
 25 δέ, ἵνα μὴ δοκῶ ἔχειν, ὃ ἔλαβον ἐξ εὐχῶν ἐτέρου τινός, κατὰ τὸν τοῦ
 τῆς Κλίμακος λόγον, ἐκ τοῦ Ἀποστόλου τὴν χρῆσιν λαβόντος· φησὶ
 γάρ· «τί ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ
 λαβῶν, ἀλλ' αὐτὸς ποιῶν;» καὶ γὰρ αἱ ἐρχόμεναι ἔννοιαι αὐτομάτως
 ἐν τῶ νοῖ τῶν ἠσυχάζοντων κατὰ Θεόν, χωρὶς σκέψεως, δεκταί εἰσι,
 30 καθῶς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, τὸ δὲ σκέψασθαι τινα, ἰδιὸν ἐστι νόη-
 μα. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀντώνιος φησὶ· Πᾶν ἔργον ἢ λόγος ὀφείλει ἔχειν
 μαρτυρίαν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν.

Διὰ τοι τοῦτο, ὡσπερ ποτὲ ἡ ὄνος τοῦ Βαλαάμ ἐλάλησεν, οὕτω
 καὶ νῦν ἀρξομαι γράφειν· οὐ διδάσκων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πρὸς ἔλεγ-

Γι' αὐτὸ λοιπὸν δειλιάζω νὰ γράψω κάτι γιὰ τὴ σοφία, ἀφοῦ εἶμαι τελείως ἄσοφος. Γιατί, κατὰ τὴ γνώμη μου, τέσσερις εἶναι οἱ τρόποι ποὺ κάνουν τὸ νοῦ νὰ μπορεῖ νὰ μιλάει· ἡ χάρη ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ τρόπο ὑπερφυσικὸ καὶ μακαριότητα, ἡ καθαρότητα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν κατὰ Θεὸν ἄσκησις καὶ μπορεῖ νὰ φέρει τὴν ψυχὴ στὸ ἀρχικὸ τῆς κάλλος, ἡ πείρα τῶν κάτω γνώσεων ποὺ ἀποκτᾶται ἀπὸ ἀνθρώπινη ἐκπαίδευσις καὶ ἄσκησις τῆς κοσμικῆς σοφίας, ἡ πάλι καταραμένη καὶ σατανικὴ πλάνη, ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν πανουργία τῶν δαιμόνων, καὶ εἶναι ἐκτροπὴ τῆς φύσεως. Ἐγὼ ὅμως, ὄντας ἀμέτοχος ἀπὸ ὅλα τὰ προσηγούμενα, ἀποροῦ πῶς μποροῦ νὰ γράψω. Δὲν ξέρω μήπως ἡ πίστις σας, ποὺ μὲ πιέζετε κατὰ Θεὸ σ' αὐτὸ, ἐλκύσει τὴ χάρη πρὸς τὴ γραφίδα μου. Γιατί ὁ νοῦς καὶ τὸ χέρι μου εἶναι ἀνάξια καὶ ἀκάθαρτα. Τὸ ξέρω καλὰ ἀπὸ τὴν πείρα μου· γιατί αὐτὸ μου συνέβηκε πολλὰ φορὲς καὶ μου συμβαίνει πάντοτε.

Πράγματι, πιστέψτε με, πατέρες, ὅσες φορὲς, θέλησα νὰ γράψω κάτι, δὲν μπόρεσα νὰ τὸ φέρω στὸ νοῦ μου πρὶν νὰ πιάσω τὴ γραφίδα μου, ἀλλὰ ὁ νοῦς ἔπαιρνε ἀφορμὴ πολλὰ φορὲς μόνο ἀπὸ κάποιον νόημα μικρὸ ἀπὸ τὴ Γραφή ἢ ἀπὸ τὴν ἀκοή καὶ τὴ θέα κάποιου ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα τοῦ κόσμου, καὶ καθὼς κρατοῦσα τὴν πέννα καὶ ἀρχίζα νὰ γράφω, ἀμέσως εὑρισκα τὰ πράγμα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γράψω, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶχα ἐκεῖνον ποὺ μὲ πίεζε νὰ τὸ γράψω, καὶ ἔτσι χωρὶς ἐμπόδιο καὶ μέριμνα γράφω ἀπὸ τότε, ὅσο μπορεῖ τὸ χέρι μου, χωρὶς νὰ περιμένει καθόλου, καὶ ὅ,τι βάζει ὁ Θεὸς στὴ σκοτεινὴ καρδιά μου τὸ γράφω χωρὶς σκέψη, κι αὐτὸ γίνεται ἔτσι, γιὰ νὰ μὴ νομίζω ὅτι ἔχω αὐτὸ ποὺ ἔλαβα μὲ τὶς προσευχὰς κάποιου ἄλλου, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Ἰωάννη τῆς Κλίμακος ποὺ τὸν ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἀπόστολο· γιατί λέγει, «τί ἔχεις ποὺ νὰ μὴν τὸ ἔλαβες; Καὶ ἂν τὸ ἔλαβες, γιατί καυχίεσαι σὰν νὰ μὴν τὸ ἔλαβες, ἀλλὰ σὰν νὰ τὸ ἔκανες ὁ ἴδιος;»¹. Γιατί, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, οἱ ἔννοιες ποὺ ἔρχονται αὐτόματα καὶ χωρὶς σκέψη στὸ νοῦ ἐκείνων ποὺ ἠσυχάζουν κατὰ Θεὸν εἶναι δεκτὲς, τὸ νὰ σκεφθεῖ ὅμως κανεὶς εἶναι δικό του νόημα. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀντώνιος λέγει· Κάθε ἔργο ἢ λόγος πρέπει νὰ ἔχει μαρτυρία ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ὅπως κάποτε μίλησε ἡ ὄνος τοῦ Βαλαάμ², ἔτσι καὶ ἐγὼ θ' ἀρχίσω τώρα νὰ γράφω, ὄχι γιὰ νὰ διδάξω – μακριὰ μὰ τέτοια

2. Ἀριθμ. 22, 28-30.

χον τῆς ἀθλίας μου ψυχῆς, ἵνα, κὰν τοὺς λόγους αἰσχυρόμενος, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ἄρχηται τῆς ἐργασίας, ὁ μὴ ἔργον κεκτημένος, ἀλλὰ λόγον δηλαδή· τίς δὲ οἶδεν ἢ ζῆσαι ἔχω καὶ γράψαι ἰσχύσω; ἢ πάλιν ὑμεῖς ἔργα ἐκτελεῖν δυνηθῆτε; ἀλλ' ὅμως ἀρξώμεθα 5 ἀμφρότεροι τὰ ἀμφότερα, καὶ ὅπου ἕκαστος φθάσαι δυνηθῆ. Ἐπιτομὴ γὰρ ὁ ἡμέτερος θάνατος καὶ πότε ἤξει τὸ τέλος ἀγνοοῦμεν, τῷ δὲ πάντα προγινώσκοντι Θεῷ γνωστὰ τὰ ἡμέτερα· αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β' (205)

10 Ὁ Πρόλογος νῦν ἐγράφη παρ' ἐλπίδα.
 Πάλιν δὲ ἰδοῦ τὸ δεύτερον στοιχεῖον,
 Τὸ βῆτα φημί, καὶ δεύτερος ὁ λόγος,
 Ἐν ἐπιτομῇ ῥηθήσεται σὺν τούτῳ,
 Πίστις γὰρ γεννᾷ τὴν ἄλλην καὶ μεγάλην
 15 Πίστιν, ὡς φασιν οἱ ἅγιοι Πατέρες.
 Τὴν τῶν ἀρετῶν θεμέλιον, ὡς ἔφη
 Ὁ ταύτην τιθεὶς Ἀπόστολος Κυρίου.
 Ἡ μὲν γὰρ χωρὶς ἐργασιῶν τοῦ νόμου
 Γίνεται, ἢ δὲ ἐξ ἔργων τελειοῦται.
 20 Εὐρίσκεται μὲν ἐν ἡσυχίᾳ αὕτη,
 Διὰ δὲ πολλῶν πολέμων κατορθοῦται.
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Β ουλόμενος ὁ ὅσιος ἡμῶν Πατὴρ Ἰσαάκ δεῖξαι τὴν πίστιν, ἣν ἔφη ὁ Ἀπόστολος θεμέλιον εἶναι τῶν κατὰ Θεὸν ἐργασιῶν, 25 ἦντινα ἐκ τοῦ θείου Βαπτίσματος ἐλάβομεν χάριτι Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων, καὶ ὅτι αὕτη γεννᾷ τὸν τῆς πίστεως φόβον, δι' οὗ ἢ τῶν ἐντολῶν φυλακὴ γίνεται καὶ ὑπομονὴ τῶν πειρασμῶν, ὡς φησιν ἅγιος Μάξιμος, καὶ ὅτι, μετὰ τὸ ἐργάζεσθαι ἡμᾶς, τότε γίνεται ἐν ἡμῖν ἢ μεγάλη πίστις τῆς θεωρίας, περὶ ἧς ἔφη ὁ Κύριος, «ἐὰν ἔχητε πίστιν 30 ὡς κόκκον σινάπεως», καὶ τὰ ἐξῆς ἔφη, ὅτι ἄλλη ἢ πίστις ἢ κοινή

σκέψη—, ἀλλὰ γιὰ ἔλεγχο τῆς ἄθλιας ψυχῆς μου, ὥστε τουλάχιστον, ντρεπόμενος τὰ λόγια του, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ν' ἀρχίσει τὴν ἐργασία αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει ἔργο ἀλλὰ μόνο λόγο. Ποιὸς ὅμως ξέρει, ἂν ζήσω καὶ μπορέσω νὰ γράψω, ἢ ἂν πάλι ἐσεῖς θὰ μπορέσετε νὰ κάνετε τὰ ἔργα; Ἀλλ' ὅμως ἄς ἀρχίσουμε καὶ οἱ δύο τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα, καὶ ὅπου μπορέσει νὰ φθάσει ὁ καθένας. Γιατὶ εἶναι ἄγνωστος ὁ δικὸς μας θάνατος καὶ δὲν γνωρίζουμε πότε θὰ ἔρθει τὸ τέλος³, ἐνῶ τὰ δικὰ μας εἶναι γνωστὰ στὸν Θεὸ ποὺ προγνωρίζει τὰ πάντα. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν⁴.

ΛΟΓΟΣ Β' (2ος)

Ἐὐχολογία τὴν ἄνω γράφτηκε ἀνέλπιστα.

Πάλι ὅμως νὰ τὸ δεύτερο στοιχεῖο,

Τὸ βῆτα δηλαδὴ, καὶ ὁ δεύτερος λόγος

Θὰ λεχθεῖ μὲ συντομία μαζὶ μ' αὐτό.

Γιατὶ ἡ πίστη γεννάει τὴν ἄλλη, τὴ μεγάλη

Πίστη, ὅπως λέγουν οἱ ἅγιοι Πατέρες.

Αὕτη εἶναι τὸ θέλημα τῶν ἀρετῶν, ὅπως εἶπε

Ἐὐχολογία τοῦ Κυρίου ποὺ τὴν ἔθεσε ὡς τέτοιο¹.

Ἐὐχολογία γίνεται χωρὶς τίς ἐργασίες τοῦ νόμου,

Ἐνῶ ἡ δεύτερη τελειοποιεῖται ἀπὸ τὰ ἔργα.

Καὶ βρῖσκεται βέβαια αὕτη μέσα στὴν ἡσυχία,

Κατορθώνεται ὅμως μέσω πολλῶν πολέμων.

Καὶ τώρα, Πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Θ ἔλοντας ὁ ὅσιος πατέρας μας Ἰσαὰκ νὰ δείξει τὴν πίστη, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Ἀπόστολος εἶπε, ὅτι εἶναι θεμέλιο τῶν κατὰ Θεὸν ἐργασιῶν, αὐτὴν ποὺ ἐλάβαμε ἀπὸ τὸ θεῖο βάπτισμα μὲ τὴ χάρις τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἔργα μας, καὶ ὅτι αὕτη γεννάει τὸ φόβο τῆς πίστεως, μὲ τὸν ὁποῖο γίνεται ἡ φύλαξη τῶν ἐντολῶν καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν πειρασμῶν, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος, καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐργασία τῶν καλῶν τότε γίνεται μέσα μας ἡ μεγάλη πίστη τῆς θεωρίας, γιὰ τὴν ὁποία εἶπε ὁ Κύριος, «ἂν ἔχετε πίστη σὰν τὸν κόκκο τοῦ σιναπιοῦ»², καὶ τὰ λοιπὰ, εἶπε ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ κοινὴ πίστη τῶν Ὁρθοδόξων,

1. Κολ. 1, 23.

2. Ματθ. 17, 20.

τῶν ὀρθοδόξων, ἤγουν τὰ ὀρθὰ δόγματα, περί τε τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν, καθὼς, Θεοῦ χάριτι, ἡ Ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία παρέλαβε, καὶ ἄλλη ἢ τῆς θεωρίας, ἤγουν τῆς γνώσεως, ἣτις οὐδόλως ἐναντιοῦται τῇ γεννώσῃ αὐτήν, 5 ἀλλὰ μᾶλλον βεβαιότεραν ἐμποιεῖν πέφυκε.

Διότι τὴν μὲν ἐξ ἀκοῆς ἐμάθομεν, κληρονομήσαντες ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ διδασκάλων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἡ δὲ ἐκ τοῦ πιστεύειν ὀρθῶς καὶ φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, εἰς ὃν ἐπιστεύσαμεν, ἐγγίνεται. Ἐκ γὰρ τοῦ φόβου τὰς ἐντολὰς φυλάξαι προηγήθημεν καὶ 10 τούτου χάριν τὰς σωματικὰς ἀρετὰς ἐργάσασθαι ἠβουλήθημεν, ἡσυχίαν, φημί, νηστείαν, ἀγρυπνίαν σύμμετρον, ψαλμωδίαν, προσευχήν, ἀνάγνωσιν καὶ ἐρώτησιν τῶν ἐν πείρᾳ ὄντων περὶ παντός λογισμοῦ, λόγου τε καὶ ἐγχειρήματος, ἵνα διὰ τῶν τοιούτων πράξεων καθαίρηται μὲν τὸ σῶμα τῶν αἰσχίστων παθῶν, λέγω δὴ γαστριμαρ- 15 γίας καὶ πορνείας καὶ χρημάτων περιπτώων, ἀρκούμενοι τοῖς παρούσι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Καὶ ἐντεῦθεν λαμβάνει ἰσχὺν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ παραμένειν τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἀμεριμνίας, μανθάνει ἐκ τῶν Γραφῶν καὶ ἐμπείρων ἀνθρώπων περὶ τῶν θείων δογμάτων τε καὶ ἐντολῶν, κἀντεῦθεν τῶν λοιπῶν ὀκτὼ προστατῶν τῆς κακίας κατα- 20 φρονεῖν ἄρχεται, καὶ κατανοῶν τὰς ἀπειλὰς, φοβεῖται τὸν Θεὸν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς Θεόν, κατὰ τὸν ἅγιον Νεῖλον, καὶ τούτου τοῦ φόβου ἄρχεται τὴν τῶν ἐντολῶν φυλακὴν ἐν γνώσει.

Καὶ ὅσον ὑπομένει ὑπὲρ ἐκάστης ἐντολῆς τὸν κατὰ προαίρεσιν θάνατον, τοσοῦτον ἔρχεται εἰς μείζονα γνώσιν καὶ θεωρεῖ τὰ γινόμενα ἐν ἑαυτῷ ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τούτου πιστεύει, 25 ὅτι ὄντως μεγάλη ἡ πίστις τῶν Ὀρθοδόξων, καὶ ποθεῖν ἄρχεται τοῦ ἀρέσαι τῷ Θεῷ, καὶ οὐκ ἔτι ὡς τὸ πρὶν διστάζει περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βουθείας, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μέριμναν ἐπ' αὐτὸν τίθησι, κατὰ τὸν Προφήτην, καί, ὡς φησιν ὁ Μέγας Βασιλεῖος, ὅτι ὁ βουλόμενος 30 τὴν μεγάλην πίστιν ἐν ἑαυτῷ ἔχει, οὐκ ὀφείλει ὄλως φροντίδα ποιεῖν περὶ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἢ θανάτου, ἀλλὰ κἂν θηρίον θεάσῃται, κἂν δαιμόνων ἐπαναστάσεις ἢ ἀνθρώπων πονηρῶν, οὐδόλως πτοεῖται, ὡς γινώσκων, ὅτι ἐνός εἰσι Δημιουργοῦ κτίσματα, καὶ ὅτι σύνδουλα αὐτῷ εἰσι καὶ οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν κατ' αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ 35 Θεὸς παραχωρήσει. Αὐτὸν γὰρ μόνον ὡς ἔχοντα ἐξουσίαν φοβεῖ-

δηλαδή τὰ ὀρθὰ δόγματα γιὰ τὸν Θεὸ καὶ γιὰ τὰ κτίσματα του, τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ, ὅπως μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ παρέλαβε ἡ ἅγια καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ ἄλλη εἶναι ἡ πίστη τῆς θεωρίας, δηλαδή τῆς γνώσης, ἡ ὁποία δὲν ἐναντιώνεται καθόλου σ' αὐτὴν ποῦ τὴ γεννάει, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν κάνει βεβαιότερη.

Καθόσον τὴν πρώτη τὴ μάθαμε ἀπ' ὅ,τι ἀκούσαμε, ἀφοῦ τὴν κληρονομήσαμε ἀπὸ γονεῖς εὐσεβεῖς καὶ διδασκάλους τῆς ὀρθόδοξης πίστεως, ἐνῶ ἡ ἄλλη προέρχεται ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστη καὶ τὸ φόβο τοῦ Κυρίου, στὸν ὁποῖο πιστέψαμε. Γιατὶ ἀπὸ τὸ φόβο ἀποφασίσαμε νὰ τηρήσουμε τὶς ἐντολές καὶ γι' αὐτὸ θελήσαμε νὰ πράξουμε τὶς σωματικὲς ἀρετές, δηλαδή τὴν ἡσυχία, τὴ νηστεία, τὴ σύμμετρη ἀγρυπνία, τὴν ψαλμωδία, τὴν προσευχή, τὴν ἀνάγνωσι καὶ τὴν ἐρώτησι σὲ ὄσους γνωρίζουν γιὰ κάθε λογισμό, λόγο καὶ ἔργο, γιὰ νὰ καθαρίζεται μ' αὐτὲς τὶς πράξεις τὸ σῶμα ἀπὸ τὰ αἰσχροτάτα πάθη, δηλαδή τὴ γαστριμαργία, τὴν πορνεία καὶ τὰ περιττὰ χρήματα, ἀρκούμενοι σὲ ὅσα ἔχουμε³, κατὰ τὸν Ἀπόστολο. Καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἐνισχύεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ παραμένει κοντὰ στὸν Θεὸ μὲ τὴν ἀμεριμνησία, μαθαίνει ἀπὸ τὶς Γραφές καὶ τοὺς ἐμπειροὺς ἀνθρώπους γιὰ τὰ θεῖα δόγματα καὶ τὶς ἐντολές, καὶ ἔτσι ἀρχίζει νὰ περιφρονεῖ τοὺς ὑπόλοιπους ὀκτῶ προστάτες τῆς κακίας, καὶ κατανοώντας τὶς ἀπειλές, φοβᾶται τὸν Θεὸ ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ ὡς Θεό, κατὰ τὸν ἅγιο Νεῖλο, καὶ ἀπὸ τὸ φόβο αὐτὸν ἀρχίζει τὴν συνειδητὴ τήρησι τῶν ἐντολῶν.

Καὶ ὅσο ὑπομένει γιὰ κάθε ἐντολὴ τὸν κατὰ προαίρεσι θάνατο, τόσο περισσότερο φθάνει σὲ μεγαλύτερη γνώσι καὶ θεωρεῖ αὐτὰ ποῦ γίνονται μέσα του ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπ' αὐτὸ πιστεύει ὅτι πραγματικὰ εἶναι μεγάλη ἡ πίστη τῶν ὀρθοδόξων, καὶ ἀρχίζει νὰ ποθεῖ νὰ ἀρέσει στὸν Θεό. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλει πιά ὅπως προηγουμένως γιὰ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅλη του τὴ μέριμνα τὴν ἀναθέτει σ' αὐτόν⁴, σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη, καί, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασιλείος, ἐκεῖνος ποῦ θέλει νὰ ἔχει μέσα του τὴ μεγάλη πίστη, δὲν πρέπει νὰ φροντίζει καθόλου γιὰ ζωὴ του ἢ τὸ θάνατο, ἀλλὰ, καὶ ἂν ἀκόμη δεῖ κάποιο θηρίο ἢ ἐξεγέρσεις δαιμόνων ἢ πονηρῶν ἀνθρώπων, δὲν φοβᾶται καθόλου, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι εἶναι κτίσματα τοῦ ἰδιοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ὅτι εἶναι δοῦλα σὰν καὶ αὐτὸν καὶ δὲν ἔχουν ἐξουσία ἐναντίον του, ἂν δὲν τὸ ἐπιτρέψει ὁ Θεός. Γιατὶ αὐτὸν μόνο πρέπει νὰ φοβόμαστε

3. Ἐβρ. 13, 5.

4. Ψαλμ. 54, 23.

σθαι, καθὼς εἶπεν αὐτὸς ὁ Κύριος «ὑποδείξω ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε», καὶ ἐπήγαγε· «φοβήθητε τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐμβαλεῖν εἰς γέενναν»· καὶ ἵνα βεβαιώσῃ τὸν λόγον, φησί· «καὶ λέγω ὑμῖν, τοῦτον φοβεῖσθε». Καὶ εἰκότως· εἰ μὲν γὰρ ἦν ἄλλος ἔχων 5 ἐξουσίαν ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, ἔδει ἡμᾶς ἐκεῖνον φοβεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μόνος ἐστὶν ὁ τῶν ἄνω καὶ κάτω Ποιητὴς καὶ Δεσπότης, τίς ἐστὶν ὁ χωρὶς αὐτοῦ δυνάμενός τι ποιῆσαι;

Εἰ δὲ λέγει τις, ὅτι εἰσὶ κτίσματα ἔχοντα τὴν αὐτεξουσιότητα, ἐρῶ καὶ γὰρ, ὅτι ἔχουσι μὲν αἱ νοεραὶ δυνάμεις καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὁμοί- 10 ως καὶ οἱ δαίμονες, ἀλλ' αἱ μὲν τάξεις τῶν οὐρανίων ἀσωμάτων καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι οὐκ ἀνέχονται βλάβαι τινὰ τὸ παράπαν τῶν ὁμοδούλων, καὶ ἄν λῖαν πονηρός ἐστὶν, ἀλλὰ μᾶλλον οἰκτεῖρουσι καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἱκετεύουσι, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Οἱ δὲ πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ οἱ τούτων διδάσκαλοι, τῆς πονηρίας 15 δαίμονες, θέλουσι μὲν, οὐ δύνανται δὲ ὅλως βλάβαι τινὰ, εἰ μήπου αὐτὸς ἀφορμὴν δώσῃ τοῦ ἐγκαταλειφθῆναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δι' ἔργων πονηρῶν· καὶ τοῦτο πρὸς παιδεύειν αὐτοῦ καὶ σωτηρίαν γίνεται παρὰ τοῦ ὑπεραγάθου Θεοῦ, εἴπερ βούλεται καὶ αὐτός, διὰ τῆς εὐχαρίστου ὑπομονῆς διορθωθῆναι τῆς ἰδίας κακίας· εἰ δὲ μή γε, 20 πρὸς ὠφέλειαν ἄλλου, ὡς θέλοντος αὐτοῦ τοῦ παναγάθου Θεοῦ πάντα σωθῆναι. Οἱ δὲ πειρασμοὶ τῶν δικαίων καὶ ἀγίων ἀνθρώπων κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ γίνονται καὶ πρὸς τελείωσιν τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ αἰσχύνῃν τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν δαιμόνων.

Ταῦτα τοίνυν ἐν γνώσει λαβὼν ὁ ἐργάτης τῶν θείων ἐντολῶν 25 τοῦ Χριστοῦ, πιστεύει οὐχ ἀπλῶς, ὅτι Θεὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ὅτι δύναται (τοῦτον γὰρ οἱ δαίμονες ἐξ ἔργων εἶδον καὶ ἔφριξαν), ἀλλ' ὅτι πάντα αὐτῷ δυνατὰ καὶ πᾶν θέλημα αὐτοῦ ἀγαθόν ἐστὶ καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δύναται τι γενέσθαι ἀγαθόν. Καὶ τούτου χάριν οὐ θέλει ὁ τοιοῦτός τι παρὰ τὸ θεῖον θέλημα ποιεῖν, καὶ ζωὴ ἐστὶ, καί- 30 περ οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν τοῦτο, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ζωὴ ἐστὶν αἰώνιος καὶ ἀγαθὴ σφόδρα, καὶ φαίνεται τισὶν ἐπίπονος ἢ ἐργασία τῆς τοιαύτης ζωῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπίστου χείρων εἰμὶ ὁ ἄθλιος, ὅτι οὐ θέλω ἐργάσασθαι, ἵνα εὕρω τὴν μεγάλην πίστιν καὶ

ἐπειδὴ ἔχει ἐξουσία, καθὼς εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, «θὰ σᾶς ὑποδείξω ποιὸν νὰ φοβηθεῖτε»⁵· καὶ πρόσθεσε, «νὰ φοβηθεῖτε ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἐξουσία νὰ ρίξει στὴ γέεννα τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα». Καὶ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸ λόγο εἶπε· «ναί, σᾶς λέγω, αὐτὸν νὰ φοβεῖσθε». Καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, ἂν ὑπῆρχε ἄλλος ποὺ νὰ εἶχε ἐξουσία ἔκτος ἀπὸ τὸν Θεό, ἐκεῖνον ἔπρεπε νὰ φοβόμαστε. Ἄφοῦ ὅμως αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος δημιουργὸς καὶ κύριος τῶν οὐράνιων καὶ τῶν ἐπίγειων, ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ κάνει κάτι χωρὶς αὐτόν;

Ἄν ὅμως κάποιος λέγει ὅτι εἶναι κτίσματα ποὺ ἔχουν τὴν αὐτεξουσιότητα, θὰ πῶ καὶ ἐγώ, ὅτι τὴν ἔχουν βέβαια οἱ νοερὲς δυνάμεις καὶ οἱ ἄνθρωποι, καθὼς καὶ οἱ δαίμονες, ἀλλ' οἱ τάξεις τῶν οὐρανίων ἄσωμάτων καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι δὲν ἀνέχονται νὰ βλάψουν καθόλου κάποιον ἀπὸ τοὺς ὁμοδούλους τους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πάρα πολὺ κακός, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν λυποῦνται καὶ ἰκετεύουν γι' αὐτόν τὸν Θεό, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Οἱ πονηροὶ ὅμως ἄνθρωποι καὶ οἱ δάσκαλοι τους, οἱ δαίμονες τῆς πονηρίας, θέλουν βέβαια, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ βλάψουν καθόλου κανένα, ἔκτος ἂν ὁ ἴδιος δώσει ἀφορμὴ μὲ ἔργα πονηρὰ ἢ ἔγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό. Κι αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὸν ὑπεράγαθο Θεὸ γιὰ παιδείωση καὶ σωτηρία του, ἂν βέβαια θέλει καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὴν εὐχαριστήρια ὑπομονὴ νὰ διορθωθεῖ ἀπὸ τὴν κακία του. Ἄλλιῶς γίνεται πρὸς ὠφέλεια ἄλλου, γιὰτὶ ὁ πανάγαθος Θεὸς θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι⁶. Ἄλλωστε οἱ πειρασμοὶ τῶν δικαίων καὶ ἁγίων ἀνθρώπων γίνονται κατ' εὐδοκία τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς τελειοποίηση τῶν ψυχῶν τους καὶ καταισχύνῃ τῶν ἐχθρῶν τους δαιμόνων.

Αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζοντας ὁ ἐργάτης τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, πιστεύει ὅχι ἀπλῶς ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς καὶ ὅτι μπορεῖ τὰ πάντα (γιατὶ τὸν εἶδαν ἀπὸ τὰ ἔργα οἱ δαίμονες καὶ ἔφριξαν⁷), ἀλλὰ ὅτι τὰ πάντα σ' αὐτόν εἶναι δυνατὰ καὶ κάθε θέλημά του εἶναι ἀγαθὸ καὶ χωρὶς αὐτόν δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ κανένα καλὸ. Καὶ γι' αὐτὸ ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος δὲν θέλει νὰ κάνει κάτι ἀντίθετα πρὸς τὸ θεῖο θέλημα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ζωὴ, ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶναι δυνατό νὰ τὸ βρεῖ αὐτὸ κανεὶς, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωὴ αἰώνια⁸ καὶ πάρα πολὺ ἀγαθὴ, παρ' ὅλο ποὺ σὲ κάποιους φαίνεται ἐπίπονη ἢ ἐργασία αὐτῆς τῆς ζωῆς. Καὶ γι' αὐτὸ εἶμαι ὁ ἄθλιος χειρότερος ἀπὸ τὸν ἄπιστο, γιὰτὶ δὲν θέλω νὰ ἐργασθῶ γιὰ νὰ βρῶ τὴ μεγάλη πίστη,

7. Ἰακ. 2, 19.

8. Ἰω. 12, 50.

δι' αὐτῆς ἔλθω εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρχὴν τῆς σοφίας τοῦ Πνεύματος Ἁλλὰ ποτὲ μὲν ἔκων τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μύσσω παραβαίνω τὸν νόμον, ποτὲ δὲ ὑπὸ τῆς λήθης σκοτιζόμενος εἰς τελείαν ἄγνοιαν ἔρχομαι, κἀντεῦθεν ἀγνοῶ τὸ συμφέρον τῆ ψυχῆ
5 μου καί, εἰς συνήθειαν ἐρχόμενος πονηρᾶν, εἰς ἕξιν γίνομαι τῆς κακίας.

Ὡστε, κἀν θελήσω στραφῆναι ὅθεν ἐξέπεσα, οὐ δύναμαι, διότι μεσότοιχον γίνεται τὸ ἐμὸν θέλημα, χωρίζον με ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς φασιν οἱ Πατέρες, καὶ οὐ θέλω κοπιᾶσαι εἰς τὸ καταλύσαι τὸ μεσό-
10 τοιχον τοῦτο. Εἰ γὰρ εἶχον πίστιν, τὴν ἐξ ἔργων τῆς μετανοίας γινόμενην, ἠδυνήθην ἂν εἶπειν Ἐν τῷ Θεῷ μου ὑπερβήσομαι τεῖχος καὶ οὐ μὴ ἐδειλίασα ἐκ τοῦ δισταγμοῦ, λέγων ἐν ἑμαντῶ· μὴ βόθρος ἐκεῖσε; μὴ οὐκ ἰσχύω ἄνω ὑπερβαίνειν, καὶ κρημισθεὶς πάλιν στρέφομαι κάτω μετὰ τὸ κοπιᾶσαι; καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, ἅπερ ὁ
15 ἔχων πίστιν ὅτι ὁ Θεὸς ἐγγύς ἐστι καὶ οὐ πόρρω, οὐδέποτε λογίζεται ταῦτα, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἔχοντα πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καὶ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν, εὐθέως τρέχει, ἵνα καταλάβῃ, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων, ἀλλὰ νηχόμενος τὰ ἄνω ζητεῖ· καί, πᾶν θέλημα κάτω ἐάσας, πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ποιεῖται τὴν ὁδοιπο-
20 ρίαν, μέχρις ἂν γλώσσαις καιναῖς ἀκούσῃ καὶ αὐτός, ἢ καὶ λαλήσῃ ἴσως τὰ μυστήρια γινώσκων, καὶ ἐκ δυνάμεως πρακτικῆς εἰς δύναμιν θεωρίας τὰς ἀναβάσεις ποιῶν, μᾶλλον δὲ λαμβάνων, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

25

ΛΟΓΟΣ Γ' (3ος)

Τρίτον μὲν ἐστὶ τὸ Γάμμα ἐν στοιχείοις,
Τρίτος δὲ ἰδού ὁ λόγος περὶ φόβου.
Δύο γὰρ εἰσιν οἱ φόβοι τοῦ Κυρίου,
Εἰσαγωγικός, ἀπέχων τῆς κακίας,
30 Καὶ τέλειος, ὃς ἐργάζεται σπουδαίως.

9. Παροι. 1, 7.

12. Ἰερ. 23, 23.

10. Ἐφ. 2, 14.

13. Φιλ. 3, 12.

11. Ψαλμ. 17, 30.

14. Α' Κορ. 9, 26.

καὶ μέσω αὐτῆς νὰ φθάσω στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς σοφίας τοῦ Πνεύματος⁹. Ἄλλοτε κλείνοντας μὲ τὴ θέλησή μου τὰ μάτια τῆς ψυχῆς παραβαίνω τὸ νόμο, καὶ ἄλλοτε σκοτιζόμενος ἀπὸ τὴ λησμονιὰ πέφτω σὲ πλήρη ἄγνοια, καὶ ἔτσι δὲν γνωρίζω τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς μου καί, φθάνοντας στὴν πονηρὴ συνήθεια, ἀποκτῶ τὴν ἔξῃ τῆς κακίας.

Ἐπομένως, καὶ ἂν ἀκόμη θελήσω νὰ ἐπιστρέψω ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ἐξέπεσα, δὲν μπορῶ, γιατί τὸ θέλημά μου γίνεται μεσότοιχο καὶ μὲ χωρίζει ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως λέγουν οἱ Πατέρες, καὶ δὲν θέλω νὰ κοπιᾶσω γιὰ νὰ γκρεμίσω τὸ μεσότοιχο αὐτό¹⁰. Γιατί, ἂν εἶχα αὐτὴν τὴν πίστη ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς μετάνοιας, θὰ μπορούσα νὰ πῶ, «μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ μου θὰ ὑπερβῶ τὸ τεῖχος»¹¹, καὶ δὲν θὰ δείλιαζα ἀπὸ ἀμφιβολία λέγοντας μέσα μου· "Αραγε τί θὰ συναντήσω ὅταν ὀρμήσω νὰ περᾶσω τὸ ὕψος τοῦ τείχους; μήπως ὑπάρχει ἀπὸ ἐκεῖ λάκκος; μήπως δὲν μπορέσω νὰ ἀνεβῶ ψηλὰ καὶ γκρεμιστῶ καὶ ἐπιστρέψω πάλι κάτω ὕστερα ἀπὸ τόσο κόπο; Καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια, τὰ ὁποῖα, ὅποιος πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κοντὰ καὶ ὄχι μακριά¹², δὲν τὰ σκέπτεται ποτέ, ἀλλὰ τρέχει ἀμέσως πρὸς τὸν Θεό, ποὺ ἔχει ὅλη τὴ δύναμη καὶ ἐξουσία καὶ κάθε ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπία, γιὰ νὰ κερδίσει τὸ βραβεῖο¹³, γιατί δὲν χτυπάει τὸν ἀέρα¹⁴, ἀλλ' ἀγωνιζόμενος ζητάει ὅσα εἶναι στὸν οὐρανό¹⁵. Καί, ἀφοῦ ἀφήσει κάτω κάθε θέλημα, βαδίζει πρὸς τὸ θεῖο θέλημα, ὥσπου ν' ἀκούσει καὶ αὐτὸς καινούριες γλῶσσες¹⁶, ἢ καὶ νὰ μιλήσει ἴσως, ἀφοῦ γνωρίζει τὰ μυστήρια, κάνοντας τὶς ἀναβάσεις¹⁷ ἀπὸ δύναμη πρακτικὴ σὲ δύναμη θεωρίας, ἢ μᾶλλον λαμβάνοντας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν¹⁸.

ΛΟΓΟΣ Γ (3ος)

Τρίτο εἶναι τὸ γάμμα στὰ στοιχεῖα

Καὶ νὰ ὁ τρίτος λόγος γιὰ τὸ φόβο.

Γιατί δύο εἶναι οἱ φόβοι τοῦ Κυρίου·

Ἐἰσαγωγικός, ποὺ ἀπομακρύνει ἀπ' τὴν κακία,

Καὶ ὁ τέλειος, ποὺ ἐκτελεῖ μὲ προθυμία τὸ ἔργο.

15. Κολ. 3, 1.

17. Ψαλμ. 83, 6. 8.

16. Μάρκ. 16, 17.

18. Ἀποκ. 5, 13.

Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Γαστρομαργία ἐστὶ πρώτη τῶν ὀκτὼ προστατῶν τῆς κακίας, ὁ δὲ θεῖος φόβος καὶ πρώτη ἐντολὴ πάντα καταβάλλει, καὶ ὁ μὴ ἔχων τοῦτον, οὐδ' ἄλλον ἀγαθὸν ἔχει δύναται. Πῶς γὰρ ὁ μὴ φοβούμενος ἐντολὴν τηρῆσαι δυνηθῆ, εἰ μήπου εἰς τὴν ἀγάπην φθάσας ὁ τοιοῦτος; Πλὴν καὶ οὗτος ἐκ τοῦ φόβου ἤρξατο, κἂν ἴσως ἀγνοῇ πῶς παρῆλθεν ἐξ αὐτοῦ ὁ φόβος ὁ εἰσαγωγικός. Εἰ δὲ λέγει τις, ὅτι δι' ἄλλης ὁδοῦ ὠδευσε πρὸς τὴν ἀγάπην, αἰχμάλωτος ὑπῆρχεν εἴτε ὑπὸ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, εἴτε ἐξ ἀναισθησίας, ὡς οἱ
10 περάσαντες κομιώμενοι τὸν ποταμόν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ. Διότι ὁ τοιοῦτος ἐκ τῶν πολλῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, ὧν ἠξιώθη, χάριτι ἐκπληττόμενος, ἀγαπᾷ τὸν εὐεργέτην.

Ὅταν δὲ τις ἀναισθητῶς διάγων ἐν τρυφῇ καὶ δόξῃ, ὡς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, καὶ δοκῶν ὅτι οἱ τηκόμενοι ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ ἐν
15 πειρασμοῖς διάγοντες ἐξ ἁμαρτιῶν πάσχουσι, κατεπαίρεται τούτων ἐξ ἀπονοίας, ἠγούμενος ἑαυτὸν ἄξιον τῆς τοιαύτης ἀνέσεως, ἧς ἔτυχεν ἀνάξιος ὢν, ἐκ τοῦ ἀνάξιον ἑαυτὸν ποιῆσαι τῆς μελλούσης ζωῆς, καὶ διὰ τῆς ἀλόγου φιλίας τῆς προσκαίρου σκοτίζεται, καὶ ἴσως δοκῆ, ὅτι εἰς τὴν ἀγάπην ἔφθασεν, κἂν τούτου εὐεργετήται
20 ὑπὲρ ἐκείνου, δι' ὃ καὶ ταῦτα ἠγνόησε τὴν περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ συγκατάβασιν. Ὅθεν καὶ ἀναπολόγητος ἐν τῇ κρίσει εὐρεθήσεται ὁ τοιοῦτος καὶ ἀκούσει δικαίως τό, «ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου». Καὶ τοῦτο δῆλον, ἐκ τοῦ εἶναι πολλοὺς τῶν ἀπίστων τοιούτους ἀναξίως εὐεργετουμένους καὶ οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων
25 μακαρίζει αὐτούς, ἢ λέγει, ὅτι ἄξιοί εἰσι τοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαπᾶσθαι, ἢ τὸν Θεὸν ἀγαπῶσι, καὶ τούτου χάριν εὐήμεροῦσιν ἴσως κατὰ τὸν βίον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

Ὁ δὲ φόβος Κυρίου διττός ἐστιν, ὡς ἡ πίστις, τὰ μὲν εἰσαγωγικά, τὰ δὲ τέλεια καὶ ἐκ τῶν εἰσαγωγικῶν γινόμενα. Ὁ γὰρ φοβούμενος τὰς κολάσεις, φοβεῖται ὡς δοῦλος καὶ ἐκκλίνει ἀπὸ τῶν κακῶν
30 «τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ», καί, «φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς». Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ τοῦ εἰσαγωγικοῦ

1. Λουκᾶ 16, 25.

2. Παροιμ. 15, 27.

Και τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Η γαστριμαργία εἶναι ἡ πρώτη ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ βασικούς λογισμούς τῆς κακίας, ὅμως ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι ἡ πρώτη ἐντολή, ὅλα τὰ νικάει καὶ ὅποιος δὲν ἔχει αὐτὸν τὸ φόβο, οὔτε ἄλλο ἀγαθὸ μπορεῖ νὰ ἔχει. Πῶς δηλαδή ἐκεῖνος ποὺ δὲν φοβᾶται θὰ μπορέσει νὰ τηρήσει μία ἐντολή; Ἐκτὸς ἂν αὐτὸς ἔχει φθάσει στὴν ἀγάπη. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ἄρχισε ἀπὸ τὸ φόβο, ἔστω καὶ ἂν τυχὸν δὲν γνωρίζει πῶς πέρασε ἀπ' αὐτὸν ὁ εἰσαγωγικὸς φόβος. Καὶ ἂν λέγει κανεὶς, ὅτι ἀπὸ ἄλλο δρόμο βιάδισε πρὸς τὴν ἀγάπη, ἦταν αἰχμάλωτος εἴτε ἀπὸ τὴν πνευματικὴ χαρὰ εἴτε ἀπὸ ἀναισθησία, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πέρασαν κοιμισμένοι τὸν ποταμὸ, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ. Γιατὶ αὐτὸς ἀπὸ τίς πολλές εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, ποὺ κατὰ χάρη ἀξιώθηκε, ἐκπλήσσεται καὶ ἀγαπάει τὸν εὐεργέτη.

Ὅταν ὅμως κάποιος ζεῖ ἀναισθητὰ μὲ ἀπολαύσεις καὶ δόξα, ὅπως ἐκεῖνος ὁ πλούσιος τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ νομίζει ὅτι ὅσοι λειώνουν ἀπὸ φόβο καὶ ζοῦν μὲ πειρασμούς ὑποφέρουν ἀπὸ ἁμαρτίες, ὑπερηφανεύεται σ' αὐτοὺς ἀπὸ ἀλαζονεία, θεωρώντας τὸν ἑαυτοῦ τοῦ ἄξιο γι' αὐτὴ τὴν ἀνεση, τὴν ὁποία ἔχει, ἂν καὶ εἶναι ἀνάξιος, ἀφοῦ ἔκαμε τὸν ἑαυτοῦ ἀνάξιο γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ, καὶ μὲ τὴν πρόσκαιρη ἄλογη φιλία σκοτίζεται καὶ ἴσως νομίζει ὅτι ἔφθασε στὴν ἀγάπη, καὶ ἔξαιτίας αὐτοῦ εὐεργετεῖται περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους, καὶ γι' αὐτὸ ἀγνόησε τὴ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ γι' αὐτόν, αὐτὸς θὰ βρεθεῖ ἀναπολόγητος στὴν κρίση καὶ δίκαια θ' ἀκούσει τό, «ἀπόλαυσες τὰ ἀγαθὰ σου στὴ ζωὴ σου»¹. Κι αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι πολλοὶ τέτοιοι ἄπιστοι ποὺ εὐεργετοῦνται καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς φρόνιμους δὲν τοὺς μακαρίζει ἢ δὲν λέγει ὅτι εἶναι ἄξιοι τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι ἀγαποῦν τὸν Θεό, καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν εὐημεροῦν ἴσως στὴ ζωὴ τους. Καὶ αὐτὰ λοιπὸν ἔχουν ἔτσι.

Ὁ φόβος ὅμως τοῦ Κυρίου εἶναι διπλός, ὅπως ἡ πίστη· ὑπάρχουν τὰ εἰσαγωγικὰ στοιχεῖα, ὑπάρχουν καὶ τὰ τέλεια ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά. Γιατί, ὅποιος φοβᾶται τίς τιμωρίες, φοβᾶται ὡς δοῦλος καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ κακά. «Ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Κυρίου ἀπομακρύνεται ὁ καθένας ἀπὸ τὸ κακό»², καὶ «θὰ σᾶς διδάξω τὸ φόβο τοῦ Κυρίου»³, λέγει ἡ Γραφή. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ τὰ παρόμοια ἔχουν

1. Λουκᾶ 16, 25.

2. Παροιμ. 15, 27.

φόβου εἴρηται, κατὰ τὸν ἅγιον Δωρόθεον, ἵνα, φόβῳ τῶν ἀπειλῶν, ἐρχώμεθα οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς μετάνοιαν, ζητοῦντες πῶς εὕρωμεν λύσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Καὶ πάλιν ἀναστρεφόμενος ἐν ἡμῖν ὁ φόβος διδάσκει ἡμᾶς τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, ὡς λέγει «ἔκκλινον ἀπὸ 5 κακοῦ καὶ ποιήσον ἀγαθόν». Καὶ ὅσον τις ἀγωνίζεται εἰς τὸ ἀγαθόν, τοσοῦτον ὁ φόβος αὐξοῖ ἐν αὐτῷ, μέχρις ἂν καὶ τὰ λεπτότατα αὐτοῦ πταιίσματα, ἅπερ εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο ποτέ, ἐν σκοτίῃ τῆς ἀγνωσίας ὑπάρχων δείκνυσιν αὐτῷ, καί, τοῦ φόβου τελειωθέντος, τελειοῦται ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ πένθους καὶ οὐκ ἔτι ἁμαρτῆσαι θε- 10 λήσειεν, ἀλλὰ, φοβούμενος τὴν ἐπιστροφὴν τῶν παθῶν, μένει ἐν τῷ ἀγνῷ φόβῳ ἄτρωτος. «Ὁ φόβος Κυρίου», φησὶν, «ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος». Διότι ὁ πρῶτος φόβος οὐκ ἀγνός, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξ ἁμαρτιῶν ἐστίν.

Νῦν δὲ χωρὶς ἁμαρτίας, φοβεῖται ὁ καθαρθεὶς, οὐχ ὡς πταίων, 15 ἀλλ' ὡς τρεπτὸς ἄνθρωπος καὶ πρόχειρος εἰς τὸ κακόν. Καὶ ὅσον ὑψωθῆ τῇ κτήσει τῶν ἀρετῶν, τοσοῦτον φοβεῖται, ὡς ταπεινόφρων. Καὶ εἰκότως πᾶς γὰρ ὁ ἔχων πλοῦτον, φοβεῖται πολλά τὴν τε ζημίαν, τὴν κόλασιν καὶ τὴν ἀτιμίαν, μετὰ καὶ τὴν τοῦ ὕψους πτώσιν, ὁ δὲ πτωχὸς ἄφοβος μένει ὡς τὰ πολλά, μόνον τὸ μὴ δαρῆναι 20 φοβεῖται. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν τελείων σφόδρα καὶ καθαρῶν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι εἴρηται. Εἰ δέ τις πταίων ἔτι, καὶ ἐλάχιστα καὶ μηδαμινὰ πταιίσματα, μὴ πλανηθῆ. Πεπλάνηται, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ τοιοῦτος φόβος ἀγνός, οὐδὲ ταπεινώσις, ἀλλὰ δουλικὴ εὐγνωμοσύνη καὶ φόβος τῶν ἀπειλῶν. Δι' ὃ καὶ δέεται ὁ 25 τοιοῦτος διορθώσεως τοῦ λογισμοῦ, ἵνα μάθῃ ἐν ποίῳ φόβῳ ἐστὶ καὶ διὰ τοῦ ἀκροτάτου πένθους ἐν τῇ ὑπομονῇ τῶν θλίψεων καθαίρη αὐτοῦ τὰ πταιίσματα, καὶ οὕτως ἐλθεῖν δυναθῆ εἰς τὸν τέλειον φόβον, χάριτι Χριστοῦ. Σημεῖον δὲ τοῦ πρώτου φόβου, τὸ μισεῖν καὶ ὀργίζεσθαι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ὁ πληγεὶς ὑπὸ θηρός τοῦ δὲ τελείου, 30 τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἀρετὴν, καὶ φοβεῖσθαι τὴν τροπὴν, ὅτι οὐδεὶς ἀναλοίωτος.

Ὅθεν ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ὀφείλομεν αἰετὴν τὴν πτώσιν φοβεῖσθαι, ὁρῶντες τὸν μέγαν προφήτην καὶ βασιλέα ἐπὶ

λεχθεῖ γιά τόν εἰσαγωγικό φόβο, σύμφωνα μέ τόν ἅγιο Δωρόθεο, γιά νά ἐρχόμαστε οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπό τό φόβο τῶν ἀπειλῶν σέ μετάνοια, ζητώντας πῶς νά βροῦμε συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μας. Καί πάλι παραμένοντας μέσα μας ὁ φόβος μᾶς διδάσκει τό δρόμο τῆς ζωῆς, ὅπως λέγει, «ἀπομακρύνσου ἀπό τό κακὸ καί πράξε τό καλό»⁴. Καί ὅσο κανεῖς ἀγωνίζεται σὸ καλό, τόσο περισσότερο αὐξάνει μέσα του ὁ φόβος, μέχρι πού δείχνει σ' αὐτὸν καί τὰ πιὸ μικρά του ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ λογάριάζε ποτέ καθόλου ὄντας μέσα σὸ σκοτάδι τῆς ἄγνοιας. Καί ὅταν ὁ φόβος γίνει τέλειος, γίνεται τέλειος ὁ ἄνθρωπος μέσω τοῦ πένθους καί δὲν θὰ θελήσει ν' ἁμαρτήσει πιά, ἀλλά, φοβούμενος τὴν ἐπιστροφή τῶν παθῶν, μένει στὸν ἀγνό φόβο ἄτρωτος. «Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου», λέγει ἡ Γραφή, «εἶναι ἀγνός καί παραμένει στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων»⁵. Γιατί ὁ πρῶτος φόβος δὲν εἶναι ἀγνός, ἀλλὰ μᾶλλον προέρχεται ἀπὸ τίς ἁμαρτίες.

Τώρα ὅμως αὐτὸς πού καθαρίσθηκε φοβᾶται χωρὶς ἁμαρτία, ὄχι σὰν νά φταίει, ἀλλὰ σὰν ἄνθρωπος μεταβλητὸς καί εὐκόλος σὸ κακό. Καί ὅσο ὑψωθεί μέ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, τόσο πιὸ πολὺ φοβᾶται ἀπὸ ταπεινοφροσύνη. Καί πολὺ εὐλόγα. Γιατί κάθε πλούσιος φοβᾶται τὴ μεγάλη ζημία, τὴν τιμωρία καί τὴν ἀτίμωση, μετὰ τὴν πτώση του ἀπὸ τὸ ὕψος, ὁ φτωχὸς ὅμως μένει ἄφοβος στὰ πιὸ πολλὰ καί φοβᾶται μόνο νά μὴν τὸν δείρουν. Καί αὐτὰ βέβαια λέχθηκαν γιά ὅσους εἶναι πάρα πολὺ τέλειοι καί καθαροί, στὴν ψυχὴ καί σὸ σῶμα. Ἐάν ὅμως κάποιος ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νά διαπράττει ἁμαρτήματα, ἔστω κάτι ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα καί μηδαμινά, νά μὴν πλανηθεῖ. Ἐχει πλανηθεῖ, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Γιατί ὁ φόβος αὐτὸς δὲν εἶναι ἀγνός, οὔτε ταπείνωση, ἀλλὰ δουλικὴ εὐγνωμοσύνη καί φόβος τῶν ἀπειλῶν. Γι' αὐτὸ καί χρειάζεται διόρθωση τοῦ λογισμοῦ του αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, γιά νά μάθει σὲ ποιὸ φόβο βρίσκεται, καί μέσω τοῦ ἀκρότατου πένθους μέ τὴν ὑπομονὴ τῶν θλίψεων νά καθαρίζει τὰ ἁμαρτήματά του, καί νά μπορέσει ἔτσι νά φθάσει στὸν τέλειο φόβο μέ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γνώρισμα τοῦ πρώτου φόβου εἶναι τὸ νά μισεῖ κανεῖς καί νά ὀργίζεται ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας, ὅπως αὐτὸς πού πληγώθηκε ἀπὸ κάποιο θηρίο, ἐνῶ τοῦ τέλειου τὸ ν' ἀγαπάει τὴν ἀρετὴ καί νά φοβᾶται τὴ μεταβολή, γιατί κανεῖς δὲν εἶναι ἀμετάβλητος.

Γι' αὐτὸ σὲ κάθε πράγμα στὴ ζωὴ αὐτὴ πρέπει πάντοτε νά φοβόμαστε τὴν πτώση, βλέποντας τὸν μέγα προφήτη καί βασιλιὰ νά πενθεῖ

δυσὶν ἁμαρτήμασι πενθοῦντα καὶ τὸν Σολομῶντα εἰς τοσαύτην κα-
 κίαν ἐκκλίναντα, καί, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «ὁ δοκῶν ἐστάναι,
 βλέπεται μὴ πέση». Εἰ δὲ λέγει τις, ὅτι ἡ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φό-
 βον, κατὰ τὸν Θεολόγον, καλῶς λέγει, ἀλλὰ τὸν πρῶτον καὶ εἰσαγω-
 5 γικόν· περὶ δὲ τοῦ τελείου φόβου φησὶν ὁ Δαβίδ· «μακάριος ἀνὴρ ὁ
 φοβούμενος τὸν Κύριον ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα»·
 ἤγουν τὸ φιλεῖν σφόδρα τὴν ἀρετὴν. Οὗτος δὲ ἐν τῇ τάξει τοῦ νιοῦ
 ὑπάρχει, διότι οὐκ ἐκ φόβου τῶν κολάσεων τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἐξ ἀγά-
 πης τῆς ἔξω βαλλούσης τὸν φόβον. Διὰ τοῦτο θελήσει σφόδρα, καὶ
 10 οὐχ ὡς δοῦλος κατ' ἀνάγκην ποιῶν τὰς ἐντολάς, φόβῳ τῶν κολάσε-
 ων, ὧν ὀυσθεῖμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς
 αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ' (4ος)

15 Τέταρτος ἰδού περὶ τῆς εὐσεβείας
 Λόγος ὁ παρὼν τυγχάνει, καὶ στοιχειῶν
 Τὸ δέλτα καὶ γὰρ ὁ ψῆφος οὗτος κεῖται,
 Ἔχει δὲ αὐτὸς ἐγκράτειαν, διότι
 Ἀρχὴ τῶν ὀκτῶ ἀντιπάλων τυγχάνει,
 20 Τῶν ὀκτῶ παθῶν, ἅμα τῇ σωφροσύνῃ.
 Αὐταὶ γάρ εἰσιν ἔργα τῆς εὐσεβείας.
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Δ ἦλον ὅτι ἡ εὐσέβεια πολυειδὴς καὶ πολύτροπος ὀνομασία
 ἐστὶ, καθὼς ἡ ἔξω φιλοσοφία· διότι, ὡσπερ τὰ δέκα μαθήμα-
 25 τα ὅταν συντελεσθῶσι, τότε λέγεται φιλοσοφία, καὶ οὐχ ἓν μόνον ἢ
 δύο μαθήματά ἐστιν ἡ ὀνομασία αὕτη, ἀλλ' ἡ τῶν δέκα μαθημάτων
 προσηγορία, οὕτω καὶ ἡ εὐσέβεια οὐκ ἔστι μιᾶς ἀρετῆς ὀνομασία,
 ἀλλὰ πασῶν τῶν ἐντολῶν προσηγορία· ἐκ τοῦ εὐσεβεῖν, ἤγουν
 καλῶς δουλεύειν. Εἰ δέ τις λέγει, ὅτι περὶ πίστεως ὁ λόγος, τὸ σέβε-
 30 σθαι καλῶς, εἰπάτω ἡμῖν πῶς, μετὰ τὸ φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, τότε

6. Ψαλμ. 50.

7. Γ' Βασ. 11, 1-10.

8. Α' Κορ. 10, 12.

για δύο ἁμαρτήματα⁶ καὶ τὸν Σολομώντα νὰ ἔχει παρεκτραπεῖ σὲ τόσο μεγάλη κακία⁷, καὶ ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι στέκεται, ἄς προσέξει μήπως πέσει»⁸. Καὶ ἂν κανεὶς λέγει, ὅτι ἡ ἀγάπη διώχνει τὸ φόβο⁹, σύμφωνα μὲ τὸν Θεολόγο, σωστὰ τὸ λέγει· ἀλλὰ νὰ τὸ λέγει γιὰ τὸν πρῶτο καὶ εἰσαγωγικὸ φόβο. Γιὰ τὸν τέλειο ὁμως φόβο λέγει ὁ Δαβίδ· «εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος ποὺ φοβᾶται τὸν Κύριο· αὐτὸς μὲ πόθο θὰ ἐφαρμόσει τις ἐντολές του»¹⁰. δηλαδή, ἀγαπάει πάρα πολὺ τὴν ἀρετὴ. Αὐτὸς εἶναι στὴ θέση τοῦ υἱοῦ, γιατί δὲν τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη ποὺ διώχνει τὸ φόβο. Γι' αὐτὸ θὰ θελήσει μὲ πόθο νὰ ἐφαρμόσει τις ἐντολές, καὶ ὄχι σὰν δοῦλος νὰ τις τηρήσει ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν κολάσεων, ἀπὸ τις ὁποῖες εἶθε νὰ γλυτώσουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει κάθε δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνηση στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ' (4ος)

Νὰ ὁ τέταρτος γιὰ τὴν εὐσέβεια

Ὁ παρὼν λόγος εἶναι καὶ ἔχει στοιχεῖο

Τὸ δέλτα, ποὺ εἶναι τὸ ἐπόμενο ψηφίο.

Περιέχει αὐτὸς τὴν ἐγκράτεια, γιατί

Εἶναι ἀρχὴ τῶν ὀκτῶ ἀντιπάλων,

Τῶν ὀκτῶ παθῶν, μαζὶ μὲ τὴ σωφροσύνη.

Γιατὶ αὐτὲς εἶναι ἔργα τῆς εὐσέβειας.

Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι πολὺμορφη καὶ πολὺτροπη ὀνομασία, ὅπως ἡ κοσμικὴ φιλοσοφία. Γιατί, ὅπως ὅταν πραγματοποιηθοῦν τὰ δέκα μαθήματα, τότε λέγεται φιλοσοφία, καὶ ἡ ὀνομασία αὐτὴ δὲν εἶναι γιὰ ἓνα μόνο ἢ δύο μαθήματα, ἀλλὰ ὀνομασία τῶν δέκα μαθημάτων, ἔτσι καὶ ἡ εὐσέβεια δὲν εἶναι ὀνομασία μᾶς ἀρετῆς, ἀλλὰ ὀνομασία ὅλων τῶν ἐντολῶν. Παράγεται ἀπὸ τὸ «εὐσεβῶ», ποὺ σημαίνει ὑπηρετῶ καλῶς. Καὶ ἂν κανεὶς λέγει, ὅτι ὁ αὐτὸς ἀναφέρεται στὴν πίστη, τὸ νὰ σεβόμαστε καλῶς, ἄς μᾶς πεῖ· Πῶς, πρῶτα φοβᾶται κανεὶς τὸν Κύριο καὶ ὕστερα πιστεύει, καὶ δὲν πρέπει

9. Α' Ἰω. 4, 18.

10. Ψαλμ. 111, 1.

πιστεύει τις, καὶ οὐ μᾶλλον πρῶτον πιστεύει τῷ Κυρίῳ, καὶ οὕτω φοβεῖται αὐτόν; Ὡστε ἐκ πίστεως ὁ φόβος, καὶ τούτου ἡ εὐσέβεια, κατὰ τὸν Προφήτην, ὃς ἄνωθεν εἰρηκῶς περὶ τῆς σοφίας, καὶ κατερχόμενος, ἔφη· «πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου
5 Θεοῦ» καὶ ὁ Κύριος, ἀπὸ φόβου ἀρξάμενος, εἰς τὸ πένθος ᾠδήγησε τὸν ἔχοντα φόβον.

Καὶ λοιπὸν κατὰ τάξιν εἰπεῖν περὶ πάσης εὐσεβείας, ἥγουν ἐργασίς πνευματικῆς, οὐκ ἔστι καιρός· ἀλλὰ, τὰς πρὸ τῆς μεγάλης πίστεως καὶ τοῦ ἄγνοῦ φόβου σωματικὰς πράξεις ἐάσαντες, ὡς ὑπὸ
10 πάντων γινωσκομένας, περὶ τῶν φυτῶν τοῦ νοητοῦ Παραδείσου, ἥγουν τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν ἐν ἐπιτόμῳ, τῆς χάριτος συνεργούσης, ῥηθήσεται, ἐξ ὧν ἡ περιεκτικὴ ἐγκράτεια, ἡ ἀποχὴ πάντων τῶν παθῶν φημι· ἀλλ' ἐπεὶ ἐστὶν ἄλλη μερικὴ ἐν ταῖς σωματικαῖς πράξε-
σιν, ἐκείνη μὲν τὴν χρῆσιν διδάσκει τῶν βρωμάτων καὶ πομάτων,
15 αὕτη δὲ κατέχει πάντα λογισμὸν καὶ πᾶσαν κίνησιν μελῶν μὴ κατὰ Θεὸν γινομένην, ἣτις λέγεται ἐγκράτεια τῶν παθῶν· οὐκ ἀνέχεται δὲ ὁ ταύτην ἔχων ὅλως λογισμὸν, ἢ λόγον, ἢ κίνημα ποδός, ἢ χειρός, ἢ τινὸς τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ σώματος, παρὰ τὴν χρῆσιν τὴν ἀναγκαιάν τοῦ σώματος, ἥγουν τοῦ ζῆσαι σωματικῶς καὶ σωθῆναι ψυ-
20 χικῶς. Κἀντεῦθεν πληθύνονται οἱ πειρασμοὶ τῶν δαιμόνων, ὁρῶν-
τες τὸν ἐν σώματι ἄγγελον, τῆ προθυμίᾳ καὶ ἐργασίᾳ τῶν καλῶν. Καὶ τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἐργάσασθαι καὶ φυλάττειν, διότι ἔργον ἐστὶ τέλειον καὶ δεῖται φυλακῆς ἀδιαλείπτου, μήπως λάθῃ τι τῶν ἔξω ἵσταμένων παθῶν καὶ εἰσέλθῃ.

25 Καὶ οὐχ ὁμοίως αἱ δύο ἐγκράτειαι καὶ αἱ σωφροσύναι, ἀλλ' ἡ μὲν τὴν πορνείαν κατέχει καὶ τὰ αἰσχίστα πάθη, ἡ δὲ καὶ τὸν λεπτότατον λογισμὸν καὶ ἀναμάρτητον συνάγει πρὸς ἑαυτήν, καὶ δι' ἑαυτῆς ἀνάγει πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τοι τοῦτο, οὐδὲ ἀκριδῶς διὰ λόγου δύναται τις λέγειν ἢ γινώσκειν ἐξ ἀκοῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς πείρας εἰς τὴν
30 ἐργασίαν καὶ γνῶσιν ἐκάστης τούτων τῶν σφόδρα ἐκπληττουσῶν τὸν νοῦν ἔρχεται. Καὶ πῶς ὀνομασίᾳ ψιλῆ τοσαῦτα δύναται, ὥστε ἀνάγειν τὸν χοῦν καὶ ποιῆσαι ἄνυλον τὸν ἔνυλον. Ἄλλα μὲν ὀνόματα καὶ ἡ ἔξω παιδεία γινώσκει τί εἰσιν, ἐξ ἔτυμολογίας τὴν ἀφορμὴν

πρῶτα μᾶλλον νὰ πιστεύει τὸν Κύριο καὶ ὕστερα νὰ τὸν φοβᾶται; Ὡστε ἀπὸ τὴν πίστη προέρχεται ὁ φόβος καὶ ἀπ' αὐτὸν ἡ εὐσέβεια, σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ μίλησε στὴν ἀρχὴ γιὰ τὴ σοφία, κατεβαίνοντας εἶπε· «πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσέβειας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ»¹. Καὶ ὁ Κύριος ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ φόβο, ὁδήγησε στὸ πένθος ἐκεῖνον ποὺ εἶχε φόβο.

Νὰ μιλήσουμε στὴ συνέχεια μὲ τὴ σειρά γιὰ κάθε εὐσέβεια, δηλαδή γιὰ κάθε πνευματικὴ ἐργασία, δὲν ὑπάρχει καιρὸς. Ἔτσι, ἀφήνοντας τὶς πρὶν ἀπὸ τὴ μεγάλη πίστη καὶ τὸν ἀγνὸ φόβο σωματικὲς πράξεις, ἐπειδὴ τὶς γνωρίζουν ὅλοι, θὰ μιλήσουμε, μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος, γιὰ τὰ φυτὰ τοῦ νοητοῦ παραδείσου, δηλαδή γιὰ τὶς ψυχικὲς ἀρετὲς μὲ συντομία, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προέρχεται ἡ γενικὴ ἐγκράτεια, δηλαδή ἡ ἀποχὴ ἀπ' ὅλα τὰ πάθη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει ἄλλη μερικὴ ἐγκράτεια στὶς σωματικὲς πράξεις, αὐτὴ διδάσκει τὴ χρῆση τῶν φαγητῶν καὶ ποτῶν, ἐνῶ ἐκεῖνη συγκρατεῖ κάθε λογισμὸ καὶ κάθε κίνηση μελῶν ποὺ δὲν γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία λέγεται ἐγκράτεια τῶν παθῶν. Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἐγκράτεια αὐτὴ δὲν ἀνέχεται καθόλου οὔτε λογισμὸ οὔτε λόγο οὔτε κίνηση ποδιοῦ ἢ χεριοῦ ἢ κάποιου ἄλλου μέλους τοῦ σώματος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναγκαῖα χρῆση τοῦ σώματος, δηλαδή γιὰ νὰ ζήσει σωματικὰ καὶ νὰ σωθεῖ ψυχικὰ. Καὶ ἀπὸ ἐδῶ πληθαίνουν οἱ πειρασμοὶ ἐκ μέρους τῶν δαιμόνων, βλέποντας αὐτὸν ποὺ φέρει σῶμα νὰ γίνεται ἄγγελος μὲ τὴν προθυμία καὶ τὴν ἐργασία τῶν καλῶν. Κι αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ «νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ φυλάγει»², γιατί εἶναι ἔργο τέλειο καὶ χρειάζεται ἀδιάκοπη φύλαξη, μήπως ξεφύγει κάποιον ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ στέκονται ἀπ' ἔξω καὶ μπεῖ μέσα.

Καὶ δὲν εἶναι ὅμοιες οἱ δύο ἐγκράτειες καὶ σωφροσύνες. Ἡ μία συγκρατεῖ τὴν πορνεία καὶ τὰ αἰσχροτάτα πάθη, ἐνῶ ἡ ἄλλη συνάγει κοντὰ τῆς καὶ τὸν πῶ λεπτό καὶ ἀναμάρτητο λογισμὸ, καὶ μέσω αὐτῆς τὸν ἀνυψώνει στὸν Θεό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οὔτε μὲ τὸ λόγο μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλάει μὲ ἀκρίβεια ἢ νὰ γνωρίζει ἐξ ἀκοῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πείρα ἔρχεται στὴν ἐργασία καὶ γνώση τῆς καθεμῆς ἀπ' αὐτὲς ποὺ ἐκπλήσσουν πάρα πολὺ τὸ νοῦ. Πῶς δηλαδή μὲ ἀπλή ὀνομασία μπορεῖ τόσα πολλὰ, ὥστε ν' ἀνυψώνει τὸ χῶμα καὶ νὰ κάμει ἄυλο τὸν ὑλικό. Ἡ ἔξω βέβαια παιδεῖα κατανοεῖ τὴ σημασία ἄλλων ὀνομάτων, παίρνοντας

2. Γεν. 2, 15.

λαμβάνουσα, ἡ δὲ πείρα καὶ κτῆσις τῶν ἀρετῶν Θεοῦ δέεται καὶ διὰ κόπου πολλοῦ καὶ χρόνου γίνεται, καὶ μάλιστα τῶν τῆς ψυχῆς, διὰ τὸ εἶναι ταύτας μυστικωτέρας καὶ κυρίως ἀρετάς. Αἱ γὰρ σωματικαὶ ἀρεταί, μᾶλλον δὲ ἀρετῶν ἐργαλεῖα, εὐκολώτεραί εἰσιν, εἰ καὶ πό-
 5 νων σωματικῶν δέονται. Αἱ δὲ τῆς ψυχῆς, εἰ καὶ λογισμοῦ μόνου ἐπιστασίας δέονται, ἀλλὰ δυσκατόρθωτον ἔχουσι τὴν κτῆσιν. Διὰ τοῦτο ὁ νόμος ἐν πρώτοις φησί· «πρόσεχε σεαυτῶ». Περὶ τούτου τοίνυν τοῦ ῥήτου ἔγραψεν ὁ Μέγας Βασίλειος λόγον ἀξιάγαστον ἡ-
 10 μεῖς δὲ τί ἐροῦμεν μηδ' ὄλως προσέχοντες, ἀλλὰ κατὰ τοὺς Φαρι-
 15 σαίους τινὲς ἐσμέν· νηστείας μὲν καὶ ἀγρυπνίας καὶ τὰ τοιαῦτα ἴσως ἔχουσί τινες καὶ πολλάκις ἐν γνώσει μερικῇ, διάκρισιν δὲ μὴ ἔχοντες, διὰ τὸ μὴ θέλειν ἡμᾶς προσέχειν ἑαυτοῖς καὶ γινώσκειν τί τὸ ζητούμενον ἐξ ἡμῶν· οὐδὲ γὰρ θέλει τις ὑπομένειν ἐν προσοχῇ λογι-
 20 σμῶν, ἵνα ἴσως πείραν λάβῃ ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων καὶ πειρα-
 25 σμῶν, καὶ κἂν γένηται τοῖς ἄλλοις ἔμπειρος ναύτης, μήτι γε ναύκλη-
 30 ρος Ἄλλ' ὡς ὁρῶμεν, πάντες τυφλοὶ ὄντες, λέγομεν, ὅτι βλέπομεν κατὰ τοὺς Φαρισαίους διὰ τοῦτο, φησί, μείζον λήψονται κριμα. Εἰ γὰρ τυφλοὶ ἦμεν, οὐκ ἂν εἶχομεν κριμα, ἀλλ' ἤρκει ἡμῖν ἡ εὐγνωμο-
 35 σύνη καὶ τὸ ὁμολογεῖν τὴν ἥτταν καὶ τὴν ἀγνωσίαν· ἀλλ' οἴμοι! Διὰ
 40 τοῦτο μείζονα ἔχομεν κατάκρισιν, κατὰ τοὺς Ἑλληνας, ὡς φησιν ὁ Σολομών· ὅτι τοσαῦτα ἐπενόησαν καὶ τὸ ζητούμενον ἀπώλεσαν.

Λοιπὸν σιωπήσωμεν ὡς μὴ ἔχοντες ἐργασίαν; ἀλλὰ χειρὸν γίνεται· «μᾶλλον δέ», φησί, «καὶ ἐλέγχετε· τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα, αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν». Δι' ὃ περὶ τούτων μὲν σιωπήσω, περὶ δὲ
 25 τῶν ἀξιοθαυμάστων ἀρετῶν ἄρξομαι λέγειν. Ἡδονὴν γὰρ ἔχει ἡ ἐμὴ σκοτεινὴ καρδία ἐκ τῆς μνήμης καὶ τῆς γλυκύτητος αὐτῶν δι' ὃ καὶ ἐκ ταύτης ἐπιλανθάνομαι τοῦ μέτρου μου καὶ οὐ μέλει μοι περὶ τῆς ἀποκειμένης μοι κατακρίσεως ἐκ τοῦ λέγειν καὶ τοῦ ποιεῖν. Ἐγκράτεια τοίνυν καὶ σωφροσύνη ὡσαύτως ἔχουσι τὸ κράτος, καὶ
 30 διπλαῖ εἰσιν, ὡς εἴρηται, πλὴν ἄρτι περὶ τῶν τελεωτέρων λέξομεν. Ὁ οὖν, Θεοῦ χάριτι, τὴν μεγάλην πίστιν τῆς θεωρίας καὶ τὸν ἀγνὸν καὶ θεῖον φόβον ἔχων, καὶ τούτων τὴν ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην

3. Ἐξ. 23, 21.

4. Ἰω. 9, 41.

τὴν ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἔτυμολογία τους, ἡ πείρα ὁμῶς καὶ ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ γίνεται μὲ κόπο πολὺ καὶ χρόνον, καὶ μάλιστα ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, γιατί αὐτές εἶναι μυστικότερες καὶ κυρίως ἀρετές. Οἱ σωματικὲς δηλαδή ἀρετές, πού εἶναι μᾶλλον ἐργαλεῖα ἀρετῶν, εἶναι εὐκολώτερες, ἂν καὶ χρειάζονται σωματικοὺς κόπους, ἐνῶ οἱ ἀρετὲς τῆς ψυχῆς, ἂν καὶ χρειάζονται τὴν ἐπιστάσια μόνον τοῦ λογισμοῦ, ἔχουν δυσκολοκατόρθωτη τὴν ἀπόκτησή τους. Γι' αὐτὸ ὁ νόμος στὴν ἀρχὴ λέγει· «πρόσεχε τὸν ἑαυτὸ σου»³. Γι' αὐτὸ ἀκριδῶς τὸ ρητὸ ὁ Μέγας Βασίλειος ἔγραψε ἕναν ἀξιοθαύμαστο λόγο. Ἐμεῖς ὁμῶς τί θὰ ποῦμε, ἀφοῦ δὲν προσέχουμε καθόλου, ἀλλ' εἴμαστε μερικοὶ σὰν τοὺς Φαρισαίους; Ἴσως βέβαια ὀρισμένοι ἔχουν νηστεῖες καὶ ἀγρυπνίες καὶ τὰ παρόμοια, καὶ πολλές φορές μὲ μερικὴ γνώση, δὲν ἔχουμε ὁμῶς διάκριση, ἐπειδὴ δὲν θέλουμε νὰ προσέχουμε τὸν ἑαυτὸ μας καὶ νὰ γνωρίζουμε τί εἶναι τὸ ζητούμενο ἀπὸ μᾶς. Οὔτε βέβαια θέλει κανεὶς νὰ δείχνει ὑπομονὴ στὴν προσοχὴ τῶν λογισμῶν, για νὰ λάβει ἴσως πείρα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πολέμους καὶ πειρασμοὺς καὶ νὰ γίνεи τουλάχιστον στοὺς ἄλλους ἔμπειρος ναύτης ἢ καὶ πλοίαρχος. Ἀλλά, ὅπως βλέπουμε ὅλοι, ἐνῶ εἴμαστε τυφλοὶ, λέμε ὅτι βλέπουμε ὅπως οἱ Φαρισαῖοι. «Γι' αὐτὸ», λέγει, «θὰ λάβουν μεγαλύτερη καταδίκη»⁴. Γιατί, ἂν ἤμασταν τυφλοὶ, δὲν θὰ εἴχαμε καταδίκη, ἀλλὰ θὰ μᾶς ἀρκοῦσε ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ ὁμολογία τῆς ἥττας καὶ τῆς ἀγνοιάς μας. Ἀλλοίμονό μας ὁμῶς! Γι' αὐτὸ ἔχουμε μεγαλύτερη καταδίκη, ὅπως καὶ οἱ εἰδωλολάτρες, ὅπως λέγει ὁ Σολομών⁵· γιατί ἐπινόησαν τόσο πολλὰ καὶ ἔχασαν τὸ ζητούμενο.

Θὰ σιωπήσουμε λοιπὸν, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε νὰ δείξουμε ἔργα; Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι χειρότερο. «Μᾶλλον», λέγει, «νὰ ἐλέγχετε, γιατί ἐκεῖνα πού γίνονται κρυφά, εἶναι ντροπὴ καὶ νὰ τὰ ἀναφέρει κανεὶς»⁶. Γι' αὐτὸ θὰ σιωπήσω γι' αὐτὰ, ἀλλὰ θ' ἀρχίσω νὰ μιλῶ γιὰ τίς ἀξιοθαύμαστες ἀρετές. Γιατί ἡ δική μου σκοτεινὴ καρδιὰ αἰσθάνεται ἡδονὴ ἀπὸ τὴ μνήμη καὶ τὴ γλυκύτητά τους. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἡδονὴ ξεχνῶ τὴ θέση μου καὶ δὲν μ' ἐνδιαφέρει γιὰ τὴν καταδίκη πού μὲ περιμένει ἀπὸ τὸ νὰ λέγω καὶ νὰ μὴν πράττω. Ἡ ἐγκράτεια λοιπὸν καὶ ἡ σωφροσύνη ἔχουν τὴν ἴδια δύναμη καὶ εἶναι διπλές, ὅπως λέχθηκε, ἀλλὰ τώρα θὰ ποῦμε γιὰ τίς τελειότερες ἀρετές. Ἐκεῖνος λοιπὸν πού μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴ μεγάλη πίστη τῆς θεωρίας καὶ τὸν ἀγνὸ καὶ θεῖο φόβο καὶ ἀπ'

5. Σοφ. Σολ. 4, 15.

6. Ἐφ. 5, 11.

κατέχειν βουληθῆ, ὀφείλει ἑαυτὸν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν κατέχειν διόλου, καὶ ὡς νεκρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ τῶν ἀνθρώπων διακεῖσθαι, λέγων εἰς πάντα πρὸς τὸν ἴδιον λογισμὸν· Τίς εἰμι ἐγώ; «καὶ τίς ἡ ὑπόστασίς μου», ἀλλ' ἡ βδέλυγμα;
 5 Καὶ ἄνω μὲν γῆ, ὑστερον δὲ σαπρία, ἡ δὲ μέση πάσης ὑβρεως καὶ ἐπέκεινα. Τί ἐστὶν ἡ ζωὴ μου; καὶ πόσον ἐστίν; ὥρα μία, καὶ ὁ θάνατος τί μέλει μοι περὶ τούτου ἢ ἐκείνου; ἄρτι ἀποθνήσκω· ζωὴν γὰρ καὶ θάνατον Χριστὸς κατέχει· ἐγὼ δὲ τί μεριμνῶ καὶ φιλονεικῶ εἰς μάτην; Μικροῦ ἄρτου χρεῖα, τὸ δὲ περισσὸν διατί; Εἰ μὲν ἔχω
 10 τοῦτο, ἔπαυσε πᾶσα μέριμνα· εἶδ' οὐ, περὶ τούτου μόνον διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς γνώσεως μεριμνήσω ἴσως, καίπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ προνοῶν».

Πᾶσα τοίνυν μέριμνα ἀνθρώπων περὶ τῆς φυλακῆς τῶν αἰσθήσεων ἔστω καὶ τῶν λογισμῶν, ἵνα μηδὲν στήσειεν ἢ ποιήσειέ τι, ἂν
 15 μὴ μετὰ Θεὸν δοκεῖ εἶναι. Ἐτομαζέτω δὲ ἑαυτὸν καὶ πρὸς ὑπομονὴν τῶν ἐπερχομένων ἐκ τε δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων ἠδέων καὶ δυσχερῶν, ὥστε μηδ' ἐκ τούτων, μηδ' ἐξ ἐκείνων πτοηθῆ ἢ ἔλθῃ εἰς χαρὰν ἄλογον καὶ οἴησιν, ἢ εἰς λύπην καὶ ἀπόγνωσιν, μηδὲν δεχόμενος λογισμοῦ θάρσος, μέχρις ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς
 20 τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε' (505)

Πέμπτος μὲν ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ στοιχεῖον
 Τὸ ἐπιλόν, περὶ δὲ ὑπομονῆς τυγχάνει.
 Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ πρώτη καὶ μεγάλη
 25 Ἐν ταῖς ἀρεταῖς, καὶ πάσῃ ἐπιστήμῃ.
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Εἶπεν ὁ Κύριος «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται». Ἐπομονὴ δὲ ἐστὶ πασῶν ἀρετῶν συγκρότησις. Οὐδὲ γὰρ μία τῶν ἀρετῶν δίχα ταύτης ἴσταται· διότι πᾶς ὁ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω,

7. Ψαλμ. 88, 48.

8. Γεν. 3, 19.

αυτές θελήσει νά ἔχει τήν ἐγκράτεια καί τή σωφροσύνη, πρέπει νά συγκρατεῖ ὀλοκληρωτικά τόν ἑαυτό του ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά καί νά συμπεριφέρεται σάν νεκρός στό σῶμα καί στήν ψυχή πρὸς τόν κόσμο αὐτόν καί τοὺς ἀνθρώπους, λέγοντας γιὰ ὅλα στό δικό του λογισμό: Ποιὸς εἶμαι ἐγώ; «Καὶ ποιά εἶναι ἡ ὑπόστασή μου»⁷, παρὰ ἓνα βδέλυγμα; Καὶ ἡ ἀρχή μου βέβαια εἶναι χῶμα⁸, καί τὸ τέλος μου σαπίλα⁹, ἐνῶ τὸ μεταξὺ διάστημα γεμάτο κάθε ὕβρη καί ἀκόμη περισσότερο. Τί εἶναι ἡ ζωὴ μου; καὶ πόση εἶναι; Μία ὥρα, καὶ ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος. Τί μ' ἐνδιαφέρει γι' αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τό πράγμα; Τώρα πεθαίνω. Γιατί ὁ Χριστὸς ἐξουσιάζει τὴ ζωὴ καί τὸ θάνατο. Ἐγὼ ὅμως γιατί μεριμνῶ καὶ ἀγωνίζομαι στὰ χαμένα; Χρειάζομαι λίγο ψωμί, τὸ περισσότερο ὅμως γιατί; Ἄν βέβαια τὸ ἔχω αὐτό, σταμάτησε κάθε μέριμνα. Ἄν ὅμως δὲν τὸ ἔχω, γι' αὐτὸ μόνο ἴσως μεριμνήσω ἐξαιτίας τῆς ἀτέλειας τῆς γνώσης, ἂν καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος πού προνοεῖ γιὰ ὅλα».

Κάθε λοιπὸν μέριμνα τοῦ ἀνθρώπου ἃς περιορίζεται στὴ φύλαξη τῶν αἰσθήσεων καί τῶν λογισμῶν, γιὰ νά μὴ δεχθεῖ καθόλου ἢ νά κάνει κάτι πού δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἃς ἐτοιμάζει τόν ἑαυτό του γιὰ νά ὑπομένει τὰ προερχόμενα ἀπὸ τοὺς δαίμονες καί τοὺς ἀνθρώπους εὐχάριστα καὶ δυσάρεστα, ὥστε οὔτε ἀπ' αὐτὰ οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα νά μὴν πτοηθεῖ ἢ νά φθάσει σὲ χαρὰ ἄλογη καὶ ὑπερηφάνεια, ἢ σὲ λύπη καὶ ἀπόγνωση, χωρὶς νά δέχεται κανένα θρασὺ λογισμό, μέχρι πού νά ἔρθει ὁ Κύριος. Σ' αὐτόν ἀνήκει ἡ δοξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν¹⁰.

ΛΟΓΟΣ Ε' (5ος)

Πέμπτος εἶναι ὁ λόγος, καὶ στοιχεῖο
 Τὸ ἔψιλον, ἀναφερόμενος στήν ὑπομονή.
 Γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη καὶ μεγάλη
 ἀνάμεσα στὶς ἀρετὲς καὶ σὲ κάθε γνώση.
 Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Ε ἶπε ὁ Κύριος: «ὅποιος δείξει ὑπομονὴ μέχρι τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»¹. Ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἡ συγκρότηση ὅλων τῶν ἀρετῶν. Καθόσον χωρὶς τὴν ὑπομονὴ οὔτε μία ἀρετὴ δὲν στέκεται. Γιατί «ἔ-

9. Ἰωβ 25, 6.

10. Ρωμ. 11, 36.

1. Ματθ. 10, 22.

οὐκ εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' εἰ καὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐν μετοχῇ δοκεῖ εἶναί τινι, οὐκ εὐθετός ἐστι, μὴ εἰς τέλος ὑπομείνας καὶ σωθεὶς ἐκ τῶν παγίδων τοῦ διαδόλου, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καταστήσειεν. Ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ τὸν ἀρρα-
 5 θῶνα λαβόντες, ὑπομονῆς δέονται, ἵνα τὸ τέλειον ἔπαθλον ἐν τῷ μέλλοντι κομίσωνται. Ἐν πάσῃ γὰρ ἐπιστήμῃ καὶ γνώσει ὑπομονῆς χρεία. Καὶ εἰκότως· διότι οὐδὲ αὐτὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα δίχα ταύτης γίνονται· ἀλλὰ κἂν γένηται τι ἐξ αὐτῶν, ὑπομονῆς δεῖται, ἵνα παραμείνῃ αὐτοῦ τὸ γινόμενον. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πᾶν πρᾶγμα
 10 πρὸ τοῦ γενέσθαι δι' αὐτῆς γίνεται καὶ γινόμενον, δι' αὐτῆς παραμένει, καὶ ταύτης χωρὶς οὐκ ἴσταται, ἀλλ' οὐδὲ τελειοῦται. Διότι, εἰ μὲν καλόν ἐστιν, αὕτη χορηγὸς καὶ φύλαξ, εἰ δὲ κακόν, αὕτη ἄνεσιν καὶ μεγαλοψυχίαν δίδωσι καὶ οὐκ ἔῃ τὸν πειραζομένον στενοχωρηθῆναι ἐκ τῆς μικροψυχίας, τοῦ ἀρραθῶνος τῆς γεέννης

15 Αὕτη ἀποκτείνειν εἴωθε τὴν ἀποκτείνουσαν τὴν ψυχὴν ἀπόγνωσιν· αὕτη διδάσκει παρηγορηθῆναι τὴν ψυχὴν καὶ μὴ ἀκηδιᾶν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν πολέμων καὶ τῶν θλίψεων· ταύτης ὁ Ἰούδας ἀστοχήσας, τὸν διπλοῦν θάνατον εὗρεν, ὡς ἀπειροπόλεμος· ταύτης τυχῶν ὁ κορυφαῖος Πέτρος, ὡς ἐμπειροπόλεμος, καὶ πεσῶν, ἐνίκησε
 20 τὸν καταβαλόντα διάβολον· ταύτην εὗραν ὁ Μοναχὸς ἐκεῖνος, ὁ ποτὲ πεσῶν εἰς πορνείαν, ἐνίκησε τὸν νικήσαντα διὰ τὸ μὴ ὑπεῖκειν τῷ λογισμῷ τῆς ἀπογνώσεως, ὠθοῦντι εἰς τὸ ἀποχωρῆσαι τῆς κέλλης καὶ τῆς ἐρήμου, ἀλλὰ μεθ' ὑπομονῆς ἔλεγε πρὸς τοὺς λογισμοὺς· Οὐχ ἡμαρτον· καὶ πάλιν λέγω ὑμῖν· οὐχ ἡμαρτον. Ὡ τῆς ἐνθέου
 25 φρονήσεως καὶ ὑπομονῆς του γενναίου ἀνδρός! Αὕτη ἡ μακαρία τὸν Ἰωβ καὶ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἀγαθὰ ἔργα ἐτελείωσε. Καὶ γάρ, εἰ μικρὸν ταύτης ἀστοχήσειεν ὁ δίκαιος, πάντα τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἀπώλεσεν ἅν. Ἀλλ' ὁ γινώσκων αὐτοῦ τὴν ὑπομονήν, τὴν πληγὴν παρεχώρησε πρὸς τελείωσιν αὐτοῦ καὶ πολλῶν ὠφέλειαν.

30 Ὁ οὖν γινώσκων τὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν, πρὸ πάντων ταύτην ἔχειν ἀγωνίζεται, κατὰ τὸν Μέγαν Βασιλείον. Φησὶ γάρ· Μὴ πάντα τὰ πάθη πολεμήσης ἐφάπαξ καί, ἴσως ἀστοχήσας, στρέφου εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ εὐθετος εὐρεθήσῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν·

ποιος στραφεί πρὸς τὰ πίσω, δὲν εἶναι κατάλληλος γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»². Ἀλλά, καὶ ἂν νομίζει κανεὶς ὅτι ἔχει ὅλες τὶς ἀρετές, δὲν εἶναι κατάλληλος, ἂν δὲν δείξει ὑπομονὴ μέχρι τὸ τέλος, ὥστε νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου καὶ νὰ καταλήξει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔλαβαν τὸν ἀρραβῶνα τῆς βασιλείας, χρειάζονται ὑπομονή, γιὰ νὰ κερδίσουν τὸ τέλειο ἔπαθλο στὸ μέλλον. Σὲ κάθε λοιπὸν ἐπιστήμη καὶ γνώση χρειάζεται ὑπομονή. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ οὔτε τὰ αἰσθητὰ πράγματα γίνονται χωρὶς αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη γίνει κάτι ἀπ' αὐτὰ, χρειάζεται ὑπομονή γιὰ νὰ παραμείνει αὐτὸ ποὺ θὰ γίνει. Καὶ γενικὰ, κάθε πρᾶγμα πρὶν νὰ γίνει γίνεται μὲ τὴν ὑπομονή, καὶ ἀφοῦ γίνει μ' αὐτὴν παραμένει, καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν στέκεται, ἀλλ' οὔτε ὀλοκληρώνεται. Γιατὶ, ἂν εἶναι καλό, αὐτὴ τὸ δίνει καὶ τὸ προφυλάσσει· ἂν πάλι εἶναι κακό, αὐτὴ δίνει ἀνάπαυση καὶ μεγαλοψυχία καὶ δὲν ἀφήνει τὸν πειραζόμενο νὰ στενοχωρηθεῖ ἀπὸ τὴ μικροψυχία, ποὺ εἶναι ὁ ἀρραβῶνας τῆς γέεννας.

Ἡ ὑπομονὴ συνήθως σκοτώνει τὴν ἀπόγνωση ποὺ σκοτώνει τὴν ψυχὴ. Αὐτὴ διδάσκει τὴν ψυχὴ νὰ παρηγορηθεῖ καὶ νὰ μὴν καταβάλλεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολέμων καὶ τῶν θλίψεων. Ὁ Ἰούδας ἐπειδὴ ἀστόχησε στὴν ὑπομονή, γι' αὐτὸ, ὡς ἀπειροπόλεμος, βρῆκε διπλὸ θάνατο. Αὐτὴν κατορθώνοντας ὁ κορυφαῖος Πέτρος, ὡς ἐμπειροπόλεμος, καὶ παρ' ὅλο ποὺ ἔπεσε, νίκησε τὸν διάβολο ποὺ τὸν εἶχε καταβάλλει³. Αὐτὴν ἀφοῦ βρῆκε ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος, ποὺ ἔπεσε κάποτε σὲ πορνεία, νίκησε τὸν διάβολο ποὺ τὸν νίκησε γιατί δὲν ὑπάκουσε στὸ λογισμὸ τῆς ἀπόγνωσης ποὺ τὸν ὠθοῦσε νὰ ἐγκαταλείψει τὸ κελλὶ καὶ τὴν ἔρημο, ἀλλὰ μὲ ὑπομονὴ ἔλεγε στοὺς λογισμοὺς του· Δὲν ἀμάρτησα· καὶ πάλι σᾶς λέγω, δὲν ἀμάρτησα. Πόση πραγματικὰ ἦταν ἡ ἔνθεη φρόνηση καὶ ὑπομονὴ τοῦ γενναίου ἀνθρώπου! Αὐτὴ ἡ μακάρια πρόσφερε στὸν Ἰωβ⁴ τὴν τελείωση καὶ τὰ πρῶτα τοῦ ἀγαθὰ ἔργα. Γιατὶ πραγματικὰ λίγο ἂν τὴν ἔχανε ὁ δίκαιος, θὰ ἔχανε ὅλα ἐκεῖνα τὰ πρῶτα ἀγαθὰ. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ γνώριζε τὴν ὑπομονὴ του, παραχώρησε τὴ συμφορὰ γιὰ τὴν τελείωσή του καὶ γιὰ ὠφέλεια πολλῶν.

Ὅποιος λοιπὸν γνωρίζει τὴν ὠφέλειά του, πρὶν ἀπ' ὅλα ἀγωνίζεται, σύμφωνα μὲ τὸν Μέγα Βασίλειο, νὰ ἔχει τὴν ὑπομονή. Γιατὶ λέγει· Μὴν πολεμήσεις ὅλα τὰ πάθη μαζί, μὴν τυχόν καὶ δὲν τὸ κατορθώσεις

3. Ματθ. 26, 75· 27, 5.

4. Ἰωβ 1, 22.

ἀλλὰ πρὸς ἓν ἕκαστον πολέμησον τῶν παθῶν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων. Καὶ εἰκότως εἰ μὲν γὰρ ταύτην ἔχη τις, οὐδέποτε δυνηθῆ ἔσταναι εἰς πόλεμον αἰσθητόν, ἀλλὰ μόνον ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν φυγὴν καὶ τὴν ἀπώλειαν προσφέρει διὰ τροπῆς,
 5 κατὰ τὸν λόγον, ὃν ἔφη ὁ Θεὸς πρὸς Μωυσοῦν, ὅτι «δειλὸς εἰς πόλεμον μὴ ἐξιέτω», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἐν μὲν τῷ αἰσθητῷ πολέμῳ δύναται τις μένειν ἔσω ἐν τῷ οἴκῳ καὶ μὴ εἰς πόλεμον ἴσως ἐξελθεῖν· καὶ τοῦτου τῶν μὲν δωρεῶν καὶ στεφάνων ἐκπίπτει, μένει δ' ἴσως ἐν πενία καὶ ἀτιμία μόνη· ἐν δὲ τῷ νοητῷ πολέμῳ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν τόπον μὴ
 10 ἔχοντα πόλεμον, καὶν πᾶσαν τὴν κτίσιν διέλθη τις ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ἀπέλθη, πόλεμον εὐρίσκει· εἰς τὴν ἔρημον θηρία καὶ δαίμονας καὶ τὰς λοιπὰς κακουχίας καὶ φόβητρα· ἐν ἡσυχίᾳ δαίμονας καὶ πειρασμούς· ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων δαίμονας καὶ ἀνθρώπους πειράζοντας καὶ οὐκ ἔστι τόπος ἀνεπηρέαστος πώποτε. Διὰ τοῦτο, δίχα ὑπο-
 15 μονῆς οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἀνάπαυσιν.

Αὕτη δὲ γίνεται ἐκ τοῦ φόβου καὶ τῆς πίστεως, ἀρχεται δὲ ἐκ τῆς φρονήσεως. Δοκιμάζει δὲ ὁ ἐχέφρων τὰ πράγματα κατὰ νοῦν καί, εὐρίσκων ταῦτα στενά, ὡς ἔφη ἡ Σωσάννα, προαιρεῖται τὰ κρείττονα, ὡς ἐκείνη. Ἔφη γὰρ αὕτη ἡ μακαρία πρὸς τὸν Θεόν,
 20 «στενά μοι πάντα· ἐὰν ποιήσω τῶν ἀνόμων ἱερέων τὸ βούλημα, ἀπώλεται μου ἡ ψυχὴ διὰ τῆς μοιχείας· εἰ δὲ παρακούσω αὐτῶν, κατηγοροῦσί μοι μοιχείαν καὶ ὡς κριταὶ τοῦ λαοῦ κατακρινούσιν με θανάτῳ· ἀλλὰ κρείττον μου καταφεύγειν πρὸς τὸν παντοδύναμον, καὶν θάνατος πρόκειται».

25 Ὡς τῆς φρονήσεως τῆς μακαρίας ἐκείνης· ὅτι οὕτω διέκρινε καὶ οὐκ ἀπέτυχε τῆς ἐλπίδος. Ἄλλ' ἅμα τοῦ συναχθῆναι τὸν λαὸν καὶ καθεσθῆναι τοὺς ἀνόμους κριτὰς πρὸς τὸ κατηγορεῖν αὐτῆς καὶ κατακρῖναι θανάτῳ, ὡς μοιχαλίδα τὴν ἄμεμπτον, εὐθέως ὁ Δανιὴλ δωδεκαετῆς ὢν, προφήτης ἀνεδείχθη ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἐρρύσατο αὐ-
 30 τὴν ἐκ τοῦ θανάτου, στρέψας τὸν θάνατον ἐπὶ τοὺς ἀνόμους κρῖναι αὐτὴν μέλλοντας ἱερεῖς. Καὶ ἐκ ταύτης ἔδειξεν ὁ Θεός, ὅτι ἐγγύς ἔστι τοῖς δι' αὐτὸν πειρασμὸν ὑπομεῖναι θέλουσι καὶ μὴ προδοῦναι

5. Πρὸβλ. Λουκᾶ 9, 62.

6. Δευτ. 20, 8.

και στραφεῖς πρὸς τὰ πίσω, και δὲν θὰ βρεθεῖς κατάλληλος για τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν⁵. ἀλλὰ πολέμησε ἕνα-ἕνα ξεχωριστὰ τὰ πάθη, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ στοὺς ἐπερχόμενους πειρασμοὺς. Καὶ πολὺ σωστὰ. Γιατί, ἂν δὲν ἔχει κανεῖς τὴν ὑπομονή, ποτὲ δὲν θὰ μπορέσει νὰ σταθεῖ σὲ αἰσθητὸ πόλεμο, ἀλλὰ προσφέρει τὴ φυγὴ μόνο και τὴν καταστροφὴ στὸν ἑαυτὸ του και στοὺς ἄλλους μὲ τὸ νὰ γυρίσει πίσω, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο πού εἶπε ὁ Θεὸς στὸν Μωυσῆ· «ὁ δειλὸς ἄς μὴ βγαίνει σὲ πόλεμο»⁶, και τὰ ἐπόμενα. Καὶ στὸν αἰσθητὸ πόλεμο μπορεῖ κανεῖς νὰ μένει στὸ σπῖτι του και νὰ μὴ βγεῖ ἴσως στὸν πόλεμο, και ἀπ' αὐτὸ χάνει τὶς δωρεές και τὰ στεφάνια και μένει ἴσως στὴ φτώχεια και στὴν ἀτίμωση μόνο. Στὸ νοητὸ ὅμως πόλεμο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ τόπο πού νὰ μὴν ἔχει πόλεμο, ἔστω και ἂν γυρίσει κανεῖς ὅλη τὴν κτίση, ἀλλ' ὅπου και ἂν μεταβεῖ, βρίσκει πόλεμο· στὴν ἔρημο θηρία και δαίμονες και τὶς λοιπὲς κακουχίες και φόβητρα· στὴν ἡσυχία δαίμονες και πειρασμοὺς· ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους δαίμονες και ἀνθρώπους πού προκαλοῦν πειρασμοὺς. Δὲν ὑπάρχει ποτὲ τόπος χωρὶς πειρασμοὺς. Γι' αὐτὸ χωρὶς ὑπομονὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ κανεῖς ἀνάπαυση.

Ἡ ὑπομονὴ γεννιέται ἀπὸ τὸ φόβο και τὴν πίστη, και ἀρχίζει ἀπὸ τὴ φρόνηση. Ὁ σώφρων δοκιμάζει τὰ πράγματα μὲ τὸ νοῦ του, και βρίσκοντας αὐτὰ γεμάτα στενοχώρια, ὅπως εἶπε ἡ Σωσάννα, προτιμᾷ τὰ ἀνώτερα, ὅπως ἐκείνη. Γιατί ἡ μακάρια αὐτὴ εἶπε στὸν Θεό· «ὅλα εἶναι γεμάτα στενοχώρια για μένα. Ἄν κάνω τὸ θέλημα τῶν ἀνομων γερόντων, χάνεται ἡ ψυχὴ μου μὲ τὴ μοιχεία· ἂν ὅμως τοὺς παρακούσω, θὰ μὲ κατηγορήσουν για μοιχεία, και ὡς κριτὲς τοῦ λαοῦ θὰ μὲ καταδικάσουν σὲ θάνατο. Προτιμότερο ὅμως νὰ καταφύγω στὸν παντοδύναμο, ἔστω και ἂν μὲ περιμένει ὁ θάνατος»⁷.

Πόση ἀλήθεια φρόνηση εἶχε ἐκείνη ἡ μακάρια! Γιατί ἔκανε τὴ διάκριση αὐτὴ και δὲν διαψεύσθηκε ἡ ἐλπίδα της. Ἄλλ' ὅταν συγκεντρώθηκε ὁ λαὸς και κάθισαν οἱ ἀνομοι κριτὲς νὰ τὴν κατηγορήσουν και νὰ καταδικάσουν τὴν ἀμεμπτη σὲ θάνατο σὰν μοιχαλίδα, ἀμέσως ὁ Δανιήλ, πού ἦταν δώδεκα ἐτῶν, ἀναδείχθηκε προφήτης ἀπὸ τὸν Θεὸ και τὴν ἔσωσε ἀπὸ τὸ θάνατο, στρέφοντας τὸ θάνατο ἐναντίον τῶν γερόντων πού ἐπρόκειτο νὰ τὴν κρίνουν ἀνομα⁸. Καὶ ἔδειξε μ'

7. Δαν. (Σωσάννα) 22.

8. Δαν. (Σωσάννα) 44-62.

τὴν ἀρετὴν ἐξ ὀλιγωρίας διὰ τὸν πόνον, ἀλλὰ προτιμᾶν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων τῇ ἐλπίδι τῆς σωτηρίας εὐφραινομένοις. Καὶ εἰκότως· ἐὰν γὰρ δύο κίνδυνοι πρόκεινται, ὁ μὲν πρόσκαιρος, ὁ δὲ αἰώνιος, ἄρα οὐκ ἔστι καλὸν τὸν πρῶτον ἐκλέξασθαι; Διὰ τοῦτό φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Κρεῖττον ὑπομεῖναι τοὺς κινδύνους ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καὶ φέρειν πρὸς αὐτὸν τῇ ἐλπίδι τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἢ φόβῳ τῶν πειρασμῶν ἐκπίπτειν τινὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου καὶ σὺν αὐτῷ εἰς τὴν κόλασιν ἀπελθεῖν.

10 Ὅθεν καλὸν μὲν ἦν, ἐὰν τις χαίρηται, κατὰ τοὺς ἁγίους, ἐν τοῖς πειρασμοῖς, ὡς φιλόθεος· εἰ δὲ οὐκ ἐσμεν τοιοῦτοι, καὶ τὸ κοῦφον ἐκλεξώμεθα διὰ τὴν προκειμένην ἀνάγκην, ἐπειδὴ ἀνάγκη πρόκειται, ἢ ἐνταῦθα κινδυνεῦσαι σωματικῶς καὶ σὺν Χριστῷ βασιλεῦσαι νοητῶς ἐν τῷ νῦν διὰ τῆς ἀπαθείας καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, 15 ἢ ἐκπεσεῖν φόβῳ τῶν πειρασμῶν, ὡς εἴρηται, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν ἀπελθεῖν, ἐξ ἧς ῥύσαιτο ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τῆς τῶν δεινῶν ὑπομονῆς, ἣτις ἐστὶν ὡς πέτρα ἀσάλευτος ἐναντίον τῶν ἀνέμων καὶ κυμάτων τοῦ βίου καί, οὔτε πλημμύρας γενομένης ἀτονεῖ ἢ στρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω ὁ ταύτης τυχῶν, οὐδὲ πάλιν, ἄνεσιν εὐρῶν 20 καὶ χαρᾶν, συνεπάγεται τῇ οἴησει, ἀλλ' ὡσαύτως ἔχει αἰεὶ, ἐν εὐημερία τε καὶ δυσχερείᾳ· διὰ τοῦτο καὶ ἄτρωτος διαμένει ἐκ τῶν παγίδων τοῦ ἐχθροῦ. Ὅτε καὶ χειμῶνα εὐρίσκει, ὑπομένει μετὰ χαρᾶς, ἀναμένων τὸ τέλος ὅτε δὲ εὐδῖος καιρὸς γίνεται, προσδοκᾷ πειρασμόν, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς, κατὰ τὸν Μέγαν Ἀντώνιον. Ὅ 25 τοιοῦτος γὰρ γινώσκει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀναλλοιώτόν τι τὸ παράπαν, ἀλλὰ πάντα παρέρχονται. Δι' ὃ καὶ οὐδεμίαν ποιεῖται φροντίδα περὶ τίνος τούτων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάντα καταλιμπάνει, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ἡμῶν· καὶ αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

αὐτὴν ὁ Θεός, ὅτι εἶ-ναι κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν γιὰ χάρη του νὰ ὑπομείνουν τὸν πειρασμὸ καὶ νὰ μὴν προδώσουν τὴν ἀρετὴ ἀπὸ ὀλιγωρία γιὰ τὸν πόνο, ἀλλὰ νὰ προτιμοῦν τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ ὑπομένοντας τὰ ἐπερχόμενα δεινὰ καὶ νὰ χαίρονται μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας. Καὶ πολὺ σωστὰ. Γιατί, ἂν ὑπάρχουν ἐνώπιόν μας δύο κίνδυνοι, ὁ ἓνας πρόσκαιρος, καὶ ὁ ἄλλος αἰώνιος, ἄραγε δὲν εἶναι καλὸ νὰ ἐπιλέξουμε τὸν πρῶτο; Γι' αὐτὸ λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Εἶναι προτιμότερο νὰ ὑπομείνει κανεὶς τοὺς κινδύνους γιὰ χάρη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ στρέφεται πρὸς αὐτὸν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰώνιας ζωῆς, παρὰ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν πειρασμῶν νὰ ξεπέφτει ἀπὸ τὸν Θεὸ στὰ χέρια τοῦ διαβόλου καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν νὰ ὀδηγηθεῖ στὴν κόλαση.

Γι' αὐτὸ θὰ ἦταν καλὸ βέβαια, ἂν χαιρόταν κανεὶς στοὺς πειρασμοὺς, ὅπως οἱ ἅγιοι, ἀπὸ ἀγάπη στὸν Θεό. Ἄν ὅμως δὲν εἴμαστε τέτοιοι, τουλάχιστον ἂς ἐπιλέξουμε τὸ πιὸ ἐλαφρὸ γιὰ τὴν παρούσα ἀνάγκη, ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη ἢ ἐδῶ νὰ κινδυνέψουμε σωματικὰ καὶ μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ νὰ βασιλέψουμε νοητὰ στὴν παρούσα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ μὲ τὴν ἀπάθεια, ἢ νὰ ἐκπέσουμε ἀπὸ τὸ φόβο τῶν πειρασμῶν, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, καὶ νὰ μεταβοῦμε στὴν αἰώνια κόλαση, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶθε νὰ μᾶς σώσει ὁ Θεὸς μέσω τῆς ὑπομονῆς τῶν δεινῶν, ἢ ὁποία εἶναι σὰν πέτρα ἀσάλευτη ἐναντίον τῶν ἀνέμων καὶ τῶν κυμάτων τῆς ζωῆς καὶ ὁποῖος τὴν ἔχει οὔτε στὴν πλημμύρα χάνει τὴ δύναμή του, οὔτε στρέφεται πρὸς τὰ πίσω, οὔτε πάλι ὅταν βρεῖ ἄνεση καὶ χαρὰ παρασύρεται στὴν ὑπερηφάνεια, ἀλλὰ συμπεριφέρεται πάντοτε τὸ ἴδιο, στὴν εὐημερία καὶ στὴ δυσκολία, γι' αὐτὸ καὶ παραμένει ἄτρωτος ἀπὸ τίς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ⁹. Ὅταν βρῖσκει τρικυμία, ὑπομένει μὲ χαρὰ, περιμένοντας τὸ τέλος. Ὅταν ὅμως γίνεται αἶθριος ὁ καιρὸς, περιμένει, σύμφωνα μὲ τὸ Μέγα Ἀντώνιο, πειρασμὸ μέχρι τὴν τελευταία του πνοή. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς γνωρίζει ὅτι στὴ ζωὴ αὐτὴ δὲν ὑπάρχει γενικὰ τίποτε ἀμετάβλητο, ἀλλὰ τὰ πάντα ἔρχονται καὶ φεύγουν. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν φροντίζει καθόλου κανένα ἀπ' αὐτὰ, ἀλλ' ἀφήνει τὰ πάντα στὸν Θεό, γιατί αὐτὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ μᾶς¹⁰, καὶ σ' αὐτὸν ἀρμόζει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

9. Ψαλμ. 118, 110.

10. Α' Πέτρ. 5, 7.

ΛΟΓΟΣ Ζ' (6ος)

Εὐαγγελικὸς ἐγράφη πάλιν λόγος,
 Νῦν δὲ περὶ τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων.
 Ζῆτα γάρ ἐστι τὸ ἕκτον ἐν στοιχείοις,
 5 Ζητεῖ δὲ ὁ νοῦς ἀμέριμνος γενέσθαι.
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Ζωή ἐστὶν ἐλπίς ἀμέριμνος καὶ πλοῦτος ἄδηλος μὲν κατ' αἴσθησιν, μαρτυρούμενος δὲ ὑπὸ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως. Καὶ γὰρ γεωργοὶ κοπιῶσι, σπεύροντες καὶ 10 φυτεύοντες, καὶ ναυτικοὶ ὁμοίως πολλοὺς κινδύνους ὑπομένουσι, καὶ παῖδες γράμματα καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας μαθάνοντες. Καὶ οὗτοι πάντες εἰς τὴν ἐλπίδα βλέπουσι, διὸ μετὰ χαρᾶς κοπιῶσι καὶ τὰ ἔτομα πράγματα πέμπουσιν εἰς ἀπώλειαν κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ δὲ τὸ νοούμενον, πρὸς τὸ κερδηῆσαι μείζονα ὑπομένουσι, πολ- 15 λάκις καὶ ὑστερούμενοι ὧν περ μέλλουσι καταβαλεῖν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ἴσως ἐρεῖ τις, ἐκ τῆς πείρας μαθάνοντες περὶ τοῦ κέρδους, περὶ δὲ τῶν νοητῶν, οὐδεὶς ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα μάθωμεν. Τοῦτο τοίνυν γίνεται ἐξ ἀπειρίας τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ γνώσεων, καὶ οὐ θαῦμα ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄπειροι τῶν προτέρων δειλιῶσι μέ- 20 χρις ἂν πείραν λάβωσι. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων τὴν ὠφέλειαν ἀγνοοῦντες, φεύγουσι ταῦτα, ἀλλ' οἱ γονεῖς, αἰσθόμενοι τοῦ κέρδους, ὡς φιλότεκνοι ἄγχουσι καὶ διάζουσι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καιροῦ δὲ καλοῦντος, λαμβάνουσι καὶ οἱ παῖδες τὴν πείραν καὶ ἄρχονται οὐ μόνον ἀγαπᾶν ταῦτα καὶ τοὺς 25 διάζοντας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετὰ χαρᾶς ὑπερπάσχουσι τῶν μαθημάτων, ὧν ἔτυχον.

Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν πρῶτον ἐκ πίστεως διὰ τῆς ὑπομονῆς τρέχειν καὶ μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσι καί, καιροῦ καλοῦντος, εἰς τὸ γνῶναι τῶν γινομένων τὴν ὠφέλειαν ἔλθωμεν, καὶ 30 οὕτω μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐργαζόμεθα ἀκόπως. «Διὰ πίστεως περιπατοῦμεν», ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «καὶ οὐκ ἀπὸ εἶδους». Ἄλλ' ὥσπερ ἀμήχανον ἐξ αὐτῆς εὐρεῖν τὸ κέρδος τινὰ τῶν πραγμα-

1. Ἐβρ. 12, 1.

2. Λουκᾶ 18, 1.

ΛΟΓΟΣ Ζ' (6ος)

Εὐαγγελικὸ τὸ νόημα τοῦ πρὶν λόγου,
 Ἐνῶ αὐτοῦ γιὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν.
 Γιατί τὸ ζῆτα εἶναι ἕκτο στῆ σειρὰ τῶν στοιχείων,
 Καὶ ὁ νοῦς ζητᾶ ἀμέριμος νὰ γίνει.
 Καὶ τώρα, πατερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Η ἀμέριμη ἐλπίδα εἶναι ζωὴ καὶ πλοῦτος, κρυφὸς βέβαια στὴν αἴσθησι, ἀλλὰ μαρτυρούμενος ἀπὸ τὴ φρόνησι καὶ τὴ φύσι τῶν πραγμάτων. Καὶ πράγματι οἱ γεωργοὶ κοπιᾶζουν, σπέρνοντας καὶ φυτεύοντας, καὶ οἱ ναυτικοὶ ὅμοια ὑποφέρουν πολλοὺς κινδύνους, καὶ τὰ παιδιὰ κοπιᾶζουν μαθαίνοντας γράμματα καὶ τίς ἄλλες ἐπιστῆμες. Καὶ ὅλοι αὐτοὶ ἀποβλέπουν στὴν ἐλπίδα, γι' αὐτὸ μὲ χαρὰ κοπιᾶζουν καὶ φαινομενικὰ πετοῦν τὰ ἔτοιμα πράγματα, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὰ ὑπομένουν γιὰ νὰ κερδίσουν περισσότερα, καὶ πολλὰ φορὲς στεροῦνται αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ καταβάλουν. Ἄλλὰ αὐτὰ, ἴσως θὰ πεῖ κάποιος, συμβαίνουν ἔτσι γιατί μαθαίνουν ἀπὸ τὴν πείρα γιὰ τὸ κέρδος, γιὰ τὰ νοητὰ ὅμως πράγματα κανεὶς δὲν ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, γιὰ νὰ μάθουμε. Αὐτὸ λοιπὸν γίνεται ἀπὸ ἀπειρία τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ γνώσεων, καὶ δὲν εἶναι θαυμαστό, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄπειροι στὰ προηγούμενα δειλιάζουν μέχρι ν' ἀποκτήσουν πείρα. Γιατί πράγματι τὰ παιδιὰ, ἀγνοώντας τὴν ὠφέλεια τῶν γραμμάτων καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων, τὰ ἀποφεύγουν, ἐνῶ οἱ γονεῖς, γνωρίζοντας τὸ κέρδος, ἀπὸ ἀγάπη στὰ παιδιὰ, τὰ πιέζουν καὶ τὰ ἐξαναγκάζουν σ' αὐτὰ, καὶ ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς ἀποκοτῶν καὶ τὰ παιδιὰ πείρα καὶ ἀρχίζουν ὄχι μόνο ν' ἀγαποῦν τὰ γράμματα καὶ αὐτοὺς ποὺ τὰ ἐξαναγκάζουν σ' αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια μὲ χαρὰ ὑποφέρουν τοὺς κόπους γιὰ τὰ μαθήματα ποὺ κάνουν.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ὀφείλουμε πρῶτα, ὠθούμενοι ἀπὸ τὴν πίστι, νὰ τρέχουμε μὲ ὑπομονή¹ καὶ νὰ μὴν ἀπελπιζόμεστε σὶς θλίψεις² καί, ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς, νὰ γνωρίσουμε τὴν ὠφέλεια τῶν πραγμάτων ποὺ γίνονται, καὶ ἔτσι μὲ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη νὰ ἐργαζόμεστε χωρὶς κόπο. «Μὲ τὴν πίστι βαδίζουμε», ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος, «καὶ ὄχι μὲ τὴν ὄραση»³. Ἄλλ' ὅπως εἶναι ἀδύνατο ἀπ' αὐτὴ νὰ βρεῖ τὸ κέρ-

3. Β' Κορ. 5, 7.

τευομένων ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, οὕτως ἀδύνατον εὐρεῖν τινα τὴν γνῶσιν καὶ ἄνεσιν πρὸ τοῦ κοπιᾶσαι ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐν ταῖς ἀρεταῖς. Καὶ ὡς ἐκεῖνοι ἀείποτε φοβοῦνται τὴν ζημίαν καὶ ἐλπίζουσιν εἰς τὸ κέρδος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὀφείλει γίνεσθαι ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς.
 5 Καὶ ὡσπερ οἱ πρότεροι, οὐ μόνον ὅτε κερδήσουσι τρέχουσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ζημίαν καὶ τοὺς κινδύνους πάλιν τρέχουσιν, οὕτω καὶ οἱ δεύτεροι ποιῆσαι ὀφείλουσιν, εἰδότες ὅτι ὁ ἀργὸς οὐκ ἐσθίει ἐξ ἰδίων πόνων, δι' ὃ καὶ πένης γίνεται καὶ χρεώστης ἴσως πολλῶν τάλαντων. Διὰ τοῦτο «ἐπ' ἐλπίδι κατώκησάς με», φησὶν ὁ Προφήτης,
 10 καὶ, «ἐπ' ἐλπίδι ἐτελειώθησαν», φησὶν ὁ Ἀπόστολος.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς φύσεως καὶ τῶν θείων Γραφῶν ἐν ἐπιτόμῳ εἴρηται. Εἰ δέ τις θούλεται μαθεῖν τὴν πείραν, ἐργαζέσθω κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῷ, τὰς ἐπιτὰ σωματικὰς πράξεις δι' ὅλου ὡς ἐν σχολείῳ ἀμετεωρίστως, καὶ τῆς ἠθικῆς ἐπιμελείσθω πρῶ-
 15 ξεως, ἥγουν τῆς ψυχικῆς· κἀντεῦθεν εἰς τὴν ἐλπίδα φθάσας καὶ καρτερήσας ἐν αὐτῇ, εὐρήσει τὴν γνῶσιν τῶν λεγομένων ἐν ἀκριθείᾳ καὶ ὅτι ἐξ ἀρχῆς τῆς μετανοίας, ὅτε τὰς ἐπιτὰ ἤρξατο, ἐκ τῆς πρώτης πράξεως, ἥτοι ἡσυχίας, ἣν ὁ μισθὸς τῆς ἐλπίδος καὶ τὸ κέρδος ἔτοιμον πρὸ τοῦ κοπιᾶσαι ἐν ταῖς λοιπαῖς ἕξ, ἥγουν νηστεία,
 20 ἀγρυπνία, καὶ τὰ ἐξῆς ἀλλ' ἅμα τὴν πρώτην καὶ ἀρχὴν τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς ἡσυχίαν, ἀσκήσαντος αὐτοῦ, εὐθέως τὸ κέρδος ἠτοίμαστο. Ἄλλ' ἄπειρος ὢν ὁ μαθητῆς, οὐκ ἐγίνωσκε τὴν χάριν τοῦ δεσπότη, ὡς οὐδὲ ὁ νήπιος τὴν ἀφέλειαν τῶν γονέων, καίτοι γε πρὸ τοῦ γεννηθῆναι αὐτόν, κατὰ προαίρεσιν οἱ γονεῖς αὐτοῦ εὐ-
 25 εργέται ἦσαν, προσευχόμενοι γεννηθῆναι αὐτόν καὶ ζῆσαι· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ κληρονομησαὶ αὐτούς καὶ ἔχειν ὅσα τε προητοιμάσαντο καὶ μετὰ ταῦτα μοχθήσονται. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἀγνοῶν, οὐδ' ὄλως φροντίδα περὶ τῶν τοιούτων ποιεῖται, ἀλλὰ πειρασμὸν ἠγεῖται τὴν ὑποταγὴν τῶν γονέων, καὶ εἰ μὴ ἦν τροφῆς ἢ ἀνάγκη καὶ τῆς
 30 φύσεως, οὐδ' ὄλως ἠγνώμωνει.

Ὁ δὲ θέλων τὴν βασιλείαν κληρονομησαὶ τῶν οὐρανῶν καὶ οὐχ ὑπομένει τὰ ἐπερχόμενα, ἀγνωμονέστερος φαίνεται· διότι ἐκτίσθη χάριτι καὶ πάντα τὰ ὄντα λαβὼν καὶ τὰ ἐπόμενα ἐλπίζων, καὶ αἰώ-

δος κάποιος από τους έμπορευόμενους σ' αυτή τή ζωή, έτσι είναι αδύνατο νά βρεί κανείς τή γνώση και τήν άνεση πριν νά κοπιάσει με έργο και λόγο στις άρετές. Και όπως εκείνοι πάντοτε φοβούνται τή ζημία και έλπίζουν στο κέρδος, έτσι και εδώ πρέπει νά γίνεται μέχρι τήν τελευταία πνοή. Και όπως οί προηγούμενοι δέν τρέχουν μόνο όταν κερδίσουν, αλλά και μετά τή ζημία και τούς κινδύνους πάλι τρέχουν, έτσι και οί δεύτεροι οφείλουν νά κάνουν, γνωρίζοντας ότι ο μη εργαζόμενος δέν τρώγει από τούς δικούς του κόπους, γι' αυτό και γίνεται φτωχός και οφειλέτης ίσως πολλών ταλάντων. Γι' αυτό λέγει ο προφήτης, «μ' έβαλες νά κατοικήσω γεμάτος έλπίδα»⁴ και ο απόστολος, «τελείωσαν τή ζωή τους με τήν έλπίδα»⁵.

Και αυτά βέβαια λέχθηκαν πολύ σύντομα από τά πράγματα τής φύσης και από τις θείες Γραφές. " Αν όμως κάποιος θέλει ν' αποκτήσει τήν πείρα, ως εργάζεται όσο μπορεί τις έπτά σωματικές πράξεις συνολικά και σταθερά, όπως σέ σχολείο, και ως φροντίζει για τήν ήθικη πράξη, δηλαδή για τήν ψυχική. Και από εδώ, αφού φθάσει στην έλπίδα και δείξει ύπομονη σ' αυτήν, θα γνωρίσει τά λεγόμενα με ακρίβεια και ότι από τήν αρχή τής μετάνοιας, όταν άρχισε τις έπτά πράξεις, από τήν πρώτη πράξη, δηλαδή τήν ήσυχία, ήταν ο μισθός τής έλπίδας και τó κέρδος έτοιμο πριν νά κοπιάσει στις υπόλοιπες έξι, δηλαδή στη νηστεία, άγρυπνία και στις λοιπές· αλλά μόλις άσκησε τήν πρώτη και αρχή τής κάθαρσης τής ψυχής, τήν ήσυχία, άμέσως είχε έτοιμασθει τó κέρδος. " Οντας όμως άπειρος ο μαθητής δέν γνώριζε τή χάρη του κυρίου, όπως δέν γνωρίζει τó νήπιο τήν ωφέλεια των γονέων, αν και βέβαια πριν τή γέννησή του οί γονεΐς ήταν κατά προαίρεση ευεργέτες του, προσευχόμενοι νά γεννηθει και νά ζήσει· και όχι μόνο αυτό, αλλά και νά τούς κληρονομήσει και νά έχει και όσα προετοίμασαν και όσα με κόπο θ' αποκτήσουν αργότερα. " Αλλ' αυτό από άγνοια δέν φροντίζει καθόλου γι' αυτά, αλλά θεωρεί βαρεια τήν ύποταγή στους γονεΐς, και αν δέν υπήρχε ή ανάγκη τής τροφής και τής φύσης, δέν θα τούς εύγνωμονούσε καθόλου.

Εκείνος όμως πού θέλει νά κληρονομήσει τή βασιλεία των ουρανών και δέν ύπομένει τά έπερχόμενα σ' αυτόν δεινά, φαίνεται περισσότερο άγνώμων. Γιατί δημιουργήθηκε από χάρη, και λαμβάνοντας όλα τά παρόντα και έλπίζοντας τά μελλοντικά, συμβασιλεύει αιώνια με

5. Έβρ. 11, 40.

νίως συμβασιλεύει Χριστῷ τῷ καταξιώσαντι αὐτόν, τὸν οὐδὲν ὄντα, τοσοῦτων καὶ τηλικούτων δωρεῶν, αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, ὥστε καὶ τὸ ὑπέριμον αὐτοῦ αἶμα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκχέαι εὐδοκήσαντι, μηδὲν ἐξ αὐτοῦ ζητοῦντι, πλὴν τοῦ λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ προαιρεῖ-
 5 σθαι καὶ πλεῖον οὐδέν. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀπαίτησις αὐτοῦ καὶ μόνη, ἣν ὁ κατανοεῖν δυναθεὶς ἐκπλήττεται. «Τί γὰρ ἐκζητεῖ ἀπὸ σοῦ ὁ Θεός;», φησὶν. Ὡ τῆς ἀνοίας! Πῶς βλέποντες οὐ βλέπομεν τὰ φρικτὰ αὐτοῦ μυστήρια; αὐτὸ γὰρ τοῦτο, ὃ καὶ ζητῶν φαίνεται, μεῖζόν ἐστὶ δῶρον. Πῶς οὐ συνιῶμεν ὅτι κρείττων ἐστὶ παρὰ πάντα ὁ τῆς
 10 ἀρετῆς ἐπιμελούμενος καὶ ἐπάνω πάντων ἵσταται καὶ ὑψιπετῶν, κἂν πένης ἢ καὶ ἀγενής;

Οὐκ οἶδαμεν τοὺς Προφήτας ἐν τῷ νῦν, οὐδὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ Μάρτυρας, καὶ περὶ τῶν μελλόντων διατάζομεν; Ἴδωμεν τοὺς βίους αὐτῶν καὶ τί ἐποίησαν, καὶ πόθεν λέγουσιν αὐτοὶ λαμβάνειν
 15 τὴν χάριν καὶ τὴν ἰσχύν· οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον θαυματουργοῦσιν· ἴδωμεν τοὺς βασιλεῖς καὶ πλουσίους, πῶς τὰς ἀγίας αὐτῶν εἰκόνας προσκυνοῦσιν· ἴδωμεν τοὺς ἐναρέτους νῦν ἐν εὐχριστία πάσῃ καὶ ἀρετῇ διάγοντας καὶ χαρᾷ πνευματικῇ, τοὺς δὲ πλουσίους ἀγανακτοῦντας καὶ πλείονα τῶν ἀσκητῶν καὶ ἀκτημόνων
 20 πειραζομένους· καὶ τούτου ἐλπίζομεν, ὅτι ὄντως ἡ ἀρετὴ κρείττων ἐστὶ πάντων. Εἰ δὲ μήγε, σκοπήσωμεν πῶς οἱ ἄπιστοι τὸν μὲν Θεὸν ἴσως ἀγνοοῦσι, τὴν δὲ ἀρετὴν εὐφημίζουσι, κἂν ἀλλόπιστος φαίνεται αὐτοῖς ὁ ἐνάρετος· οἶδε γὰρ ἀρετὴν αἰδεῖσθαι καὶ πολέμιος. Καὶ εἰς πιστεύωμεν, ὅτι ἡ ἀρετὴ ἀγαθὴ ἐστὶν, ἐξ ἀνάγκης ὁ ποιήσας τὴν
 25 ἀρετὴν καὶ χαρισάμενος τοῖς ἀνθρώποις Θεός, ἀγαθός ἐστι· καὶ εἰ ἀγαθός, ἐξ ἀνάγκης καὶ δίκαιος· ἀρετὴ γὰρ ἡ δικαιοσύνη, δι' ἣ καὶ ἀγαθὴ. Εἰ δὲ ἀγαθός καὶ δίκαιός ἐστὶν ὁ Θεός, πάντως καὶ ἐξ ἀγαθότητος ποιεῖ ὅσα ἐποίησε καὶ ποιεῖ, κἂν τοῖς πονηροῖς τοῦτο οὐ φαίνεται.

30 Οὐδὲν οὕτω σκοτίζειν εἴωθεν ὡς ἡ πονηρία· ἀπλότητι δὲ καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται καὶ οὐ κόποις. Ἐμφανίζεται δὲ οὐχ ὡς δοκοῦσί τινες ἐξ ἀπειρίας, ἀλλὰ διὰ τῆς θεωρίας τῶν ὄντων, ἥτοι τῶν κτισμάτων αὐτοῦ καὶ ἀποκαλύψεων τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστηρίων. Οὗτος ὁ μισθὸς τῆς ἡσυχίας καὶ τῶν λοιπῶν

τὸν Χριστὸ πού τὸν ἀξίωσε, χωρὶς νὰ εἶναι τίποτε, τόσο πολλές καὶ τόσο μεγάλες δωρεές, αἰσθητὲς καὶ νοητὲς, ὥστε νὰ εὐδοκῆσει καὶ τὸ πολῦτιμο αἷμα του νὰ χύσει γι' αὐτὸν, χωρὶς νὰ τοῦ ζητᾶει τίποτε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ θελήσει νὰ λάβει τὰ ἀγαθὰ του καὶ τίποτε περισσότερο. Γιατὶ αὐτὴ μόνο εἶναι ἀπαιτήσή του, γιὰ τὴν ὁποία, αὐτὸς πού θὰ μπορέσει νὰ τὴν κατανοήσει, ἐκπλήσσεται. «Τί λοιπὸν», λέγει, «ζητάει ἀπὸ σένα ὁ Θεός;»⁶. Τὶ ἀνοησία! Πῶς, ἂν καὶ βλέπουμε, δὲν βλέπουμε τὰ φρικτὰ του μυστήρια; Γιατὶ καὶ αὐτὸ πού φαίνεται ὅτι ζητάει εἶναι μεγαλύτερο δῶρο. Πῶς δὲν κατανοοῦμε ὅτι ἀπ' ὅλους καλύτερος εἶναι ἐκεῖνος πού φροντίζει γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ πετώντας ψηλὰ στέκεται πάνω ἀπ' ὅλους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι φτωχὸς καὶ δὲν ἔχει εὐγενικὴ καταγωγή;

Δὲν γνωρίζουμε τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς προφήτες στὴν παρούσα ζωὴ, οὔτε μὲ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυρες, καὶ διστάζουμε γιὰ τὰ μελλοντικά; Ἄς δοῦμε τὴ ζωὴ τους καὶ τί ἔκαναν καὶ ἀπὸ ποῦ λέγουν αὐτοὶ ὅτι παίρνουν τὴ χάρη καὶ τὴ δύναμη. Καὶ ὄχι μόνο αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ θάνατο θαυματουργοῦν. Ἄς δοῦμε τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς πλουσίους πῶς προσκυνοῦν τὶς ἅγιες εἰκόνες τους. Ἄς δοῦμε τοὺς ἐνάρετους πού ζοῦν τώρα μὲ κάθε εὐχαριστία καὶ ἀρετὴ καὶ πνευματικὴ χαρὰ, ἐνῶ οἱ πλούσιοι νὰ ἀγανακτοῦν καὶ νὰ πειράζονται περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἀσκητὲς καὶ τοὺς ἀκτῆμονες. Καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐλπίζουμε ὅτι πραγματικὰ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπ' ὅλα. Κι ἂν ὄχι αὐτό, ἄς ἐξετάσουμε πῶς οἱ ἀπιστοὶ ἀγνοοῦν ἴσως τὸν Θεό, ἐπαινοῦν ὅμως τὴν ἀρετὴ, ἔστω καὶ ἂν ὁ ἐνάρετος φαίνεται σ' αὐτοὺς ἀλλόπιστος. Γιατὶ τὴν ἀρετὴ ξέρει νὰ τὴ σέβεται καὶ ὁ ἐχθρὸς. Καὶ ἂν πιστεύουμε ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀγαθὴ, ἀναγκαστικὰ καὶ ὁ Θεὸς πού ἔκανε τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ χάρισε στοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἀγαθός. Καὶ ἀφοῦ εἶναι ἀγαθός, ἀναγκαστικὰ θὰ εἶναι καὶ δίκαιος, γιατί ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετὴ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀγαθό. Ἄφοῦ ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός καὶ δίκαιος, ὅπως ὅποτε ἀπὸ ἀγαθότητα κάνει ὅσα ἔκαμε καὶ κάνει, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ δὲν φαίνεται στοὺς πονηροὺς.

Τίποτε ἄλλο δὲν σκοτίζει τόσο, ὅσο ἡ πονηρία, ὁ Θεὸς ὅμως ἐμφανίζεται στὴν ἀπλότητα καὶ στὴν ταπείνωση καὶ ὄχι στοὺς κόπους. Ἐμφανίζεται ὄχι ὅπως νομίζουν μερικοὶ ἀπὸ ἀπειρία, ἀλλὰ μὲ τὴ θεωρίαν τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων του, καὶ μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τῶν μυστηρίων μέσα στὶς θεῖες Γραφές. Αὐτὸς εἶναι ὁ μισθὸς τῆς ἡσυχίας

πράξεων ἐν τῷ νῦν, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, «ἃ ὀφθαμὸς οὐκ οἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν», καὶ καταλείπουσι τὰ θελήματα αὐτῶν διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐλπίδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὧν
 5 εὐχόμεθα τυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η' (7ος)

10 Ἐβδομὸν ἐστὶν ἐν στοιχείοις τὸ ἦτα,
 Λόγος ὁ παρῶν περὶ ἀπροσπαθείας.
 Καὶ γεννᾶται μὲν ἐκ τῆς ἐλπίδος αὕτη.
 Αὕτη δὲ ἐστὶ φυγὴ παντὸς τοῦ κόσμου.
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

15 **Η** ἀπροσπάθεια γίνεται ἐκ τῆς ἐλπίδος, διότι ὁ ἐλπίζων τεύξε-
 σθαι ἀλλαχοῦ αἰωνίου πλούτου, εὐχερῶς τοῦ ὑπὸ χεῖρα κα-
 ταφρονεῖ, κἂν πᾶσαν ἀνάπαυσιν ἔχη ὁ πρόσκαιρος. Εἰ δὲ καὶ ἐπίπο-
 νός ἐστιν ὁ βίος καὶ πολυώδυνος, τίς πείθει τῷ λογικῷ ἀνθρώπῳ
 προτιμᾶν τοῦτον ὑπὲρ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ τοῦ διδόντος τοῦτον
 κἀκεῖνον τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, εἰ μήπου τυφλὸς εἶη μηδ' ὄλως βλέ-
 20 πειν δυνάμενος ἐξ ἀπιστίας ἢ κακῆς προαιρέσεως καὶ πονηρᾶς
 συνηθείας; Εἰ γὰρ ἐπίστευσεν, ἐφωτίσθη ἄν· καὶ εἰ μικρὸν φωτισμὸν
 γνώσεως ἐκ θεθαίας πίστεως ἔλαβεν, ἠγωνίσαστο ἄν καταλῦσαι τὴν
 κακίστην αὐτοῦ συνηθειαν καὶ εἰ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ ἔθετο, ἢ χάρις
 ἄν συνηργεῖ καὶ συνηγωνίζετο. Ἀλλὰ διὰ τοῦτό φησιν ὁ Κύριος, ὅ-
 25 λίγοι οἱ σωζόμενοι, διότι γλυκέα φαίνονται τὰ βλεπόμενα, κἂν πι-
 κρά εἶσι.

Καὶ γὰρ καὶ ὁ κύων λείχων τὴν ρῖνα τῇ γλώττῃ αὐτοῦ, ἐκ τῆς
 γλυκύτητος οὐκ αἰσθάνεται τοῦ πόνου ὅτι ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος πί-
 νει· καὶ γαστριμαργὸς ἐσθίων τὰ βλάπτοντα αὐτόν ψυχικῶς τε καὶ
 30 σωματικῶς, οὐκ αἰσθησὶν λαμβάνει τῆς βλάβης αὐτοῦ· καὶ πάντες οἱ

καὶ τῶν λοιπῶν πράξεων στήν παρούσα ζωὴ. Στὴ μέλλουσα ὅμως, «αὐτὰ ποὺ μάτια δὲν εἶδαν καὶ αὐτιά δὲν ἄκουσαν καὶ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν τὰ συλλογίσθηκε, ὅσα ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν»⁷, καὶ ἐγκαταλείπουν τὶς ἐπιθυμίες τους μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια εὐχόμεσθε νὰ τὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιο πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η' (7ος)

Ἔβδομο εἶναι σὰ στοιχεῖα τὸ ἦτα,
 Κι ὁ λόγος αὐτὸς γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ἀπ' τὰ πάθη.
 Ἡ ἀποφυγὴ αὐτὴ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἐλπίδα,
 Καὶ εἶναι φυγὴ ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο.
 Τώρα ὅμως εὐλόγησε τὴν ἀρχή, πάτερ.

Η ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ πάθη πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, γιατί αὐτὸς ποὺ ἐλπίζει ν' ἀποκτήσει ἄλλοῦ πλοῦτο αἰώνιο, εὐκολα περιφρονεῖ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει σὰ χέρια του, ἔστω καὶ ἂν παρέχει κάθε ἀνάπαυση ὁ πρόσκαιρος πλοῦτος. Ἄν ὅμως ἡ ζωὴ εἶναι ἐπίπονη καὶ πολὺ ὀδυνηρὴ, ποιὸς πείθει τὸν λογικὸ ἀνθρώπο νὰ προτιμᾷ αὐτὸν τὸν πλοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ποὺ δίνει καὶ αὐτὸν καὶ ἐκεῖνον τὸν πλοῦτο σὲ ὅσους τὸν ἀγαποῦν; Ἐκτὸς ἂν εἶναι τυφλὸς καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ καθόλου ἀπὸ ἀπιστία ἢ κακὴ προαίρεση καὶ πονηρὴ συνήθεια. Γιατί, ἂν εἶχε πιστέψει, θὰ φωτιζόταν. Καὶ ἂν εἶχε λίγο φωτισμὸ γνώσης ἀπὸ βέβαιη πίστη, θὰ ἀγωνιζόταν νὰ ἐξαλείψει τὴν κάκιση συνήθειά του. Καὶ ἂν ἔθετε αὐτὸ στὴν ψυχὴ του, ἡ χάρη θὰ τὸν βοηθοῦσε καὶ θὰ ἀγωνιζόταν μαζί του. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος, «λίγοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ σώζονται»¹, γιατί φαίνονται γλυκὰ ὅσα βλέπουμε, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πικρά.

Γιατὶ καὶ ὁ σκύλος, ποὺ γλύφει τὸ ρινὶ μὲ τὴ γλώσσα του, ἀπὸ τὴ γλυκύτητα δὲν αἰσθάνεται τὸν πόνο, ὅτι πίνει ἀπὸ τὸ δικό του αἷμα. Καὶ ὁ λαίμαργος τρώγοντας ὅσα τὸν βλάπτουν ψυχικὰ καὶ σωματικὰ δὲν καταλαβαίνει τὴ βλάβη. Καὶ ὅλοι ὅσοι εἶναι δοῦλοι σὰ πάθη

1. Λουκᾶ 13, 23.

τοῖς πάθεσι δουλεύοντες ὡσαύτως πάσχουσιν ἐξ ἀναισθησίας· εἰ δ' ἴσως καὶ ἀνανεύσουσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς συνηθείας πάλιν ἔλκονται. Διὰ τοῦτο φησιν ὁ Κύριος· «βιασθή ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», οὐχὶ φυσικῶς, ἀλλ' ἐκ τῆς συνηθείας τῶν παθῶν. Εἰ γὰρ φύσει ἦν
 5 βιασθή, οὐδεὶς ἂν εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τοῖς μὲν προαιρουμέ-
 νοις χρηστὸς ὁ ζυγὸς καὶ ἑλαφρὸν τὸ φορτίον τοῦ Κυρίου, τοῖς δὲ
 μὴ προαιρουμένοις στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς καὶ βιασθή
 ἡ βασιλεία. Τοῖς γὰρ προτέροις ἐντὸς καὶ ἐγγὺς ὑπάρχει, διὰ τὸ
 θέλειν αὐτήν, καὶ εὐθύς τεύξασθαι τῆς ἀπαθείας.

10 Θέλημα γὰρ ἐστὶ τὸ συνεργοῦν καὶ κωλύον εἰς τὸ σωθῆναι, καὶ
 οὐδὲν ἕτερον. Ἐβουλήθητι ἀγαθὸν ποιήσον τοῦτο· οὐ δύνασαι
 προαιροῦ, καὶ ἰδοὺ ἔχεις αὐτό, καὶ περ μὴ ἔχων τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ οὐ-
 τω κατὰ μικρὸν ἡ συνηθία αὐτομάτως ἐργάζεται, εἴτε καλόν, εἴτε
 κακόν. Εἰ γὰρ οὐκ ἦν τοῦτο, οὐδεὶς ληστής ἐσώθη· οὐ μόνον δέ, ἀλ-
 15 λὰ καὶ ἔλαμψαν πολλοὶ τῶν ληστῶν. Ἴδε πόσον ἐστὶ μακρὰν ὁ δρό-
 μος ἀνά μέσον ληστοῦ καὶ ἀγίου· οὐκ ἴσχυσε δὲ ἡ συνηθία, ἀλλ' ἐ-
 νίκησεν ἡ προαίρεσις. Ὁ δὲ χάριτι Χριστοῦ εὐλαθῆς, ἢ καὶ μονα-
 χός, τί τὸ κωλύον κατ' ἐκείνους γενέσθαι; Ἐκεῖνος μακρὰν, οὗτος
 ἐγγύς, καὶ πλεῖστον τῆς ὁδοῦ ἔλαβε κατὰ χάριν, ἢ φυσικῶς ἢ ἐκ τῶν
 20 γονέων τὴν εὐσέβειαν καὶ εὐλάβειαν ἐκληρονόμησεν. Ἐρα οὐκ ἔστι
 ξένον, ὅταν λησταιὶ καὶ τυμβωρύχοι ἅγιοι γίνωνται, καὶ μοναχοὶ κα-
 τακριθῆσονται;

Ἀλλ' οἴμοι τῷ ἀθλίῳ, ὅτι ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου μου ἐκάλυ-
 ψέ με. Οἱ βασιλεῖς πτωχεύουσι κατὰ τὸν Ἰωάσαφ καὶ τοὺς τοιού-
 25 τούς, καὶ ὁ πτωχὸς οὐ δύναται τὴν ἀρχαίαν συνηθίαν κατέχειν καὶ
 ἀκοπότης εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, διὰ ἀπροσπα-
 θείας τῶν πραγμάτων, ὧν οὐκ ἔτυχεν ἐκ τῆς τῶν γονέων κληρονο-
 μίας. Ἀλλ' ὅτε εἶπεν ἀποτάσσομαι καὶ οἷς περ οὐκ εἶχε (τὸν γὰρ
 κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἄλλος κατέχει, οὗτος δὲ τοῦ ἐπιθυμεῖν
 30 εἶχεν ἐξουσίαν) καὶ ὅτε τούτῳ ἀπετάξατο, τότε πολυκτῆμων ἐγένε-
 το· καὶ λέγει, Οὐ δύναμαι ἀκτημονεῖν, οὐδὲ ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμε-
 να. Ποῖα, εἶπέ μοι; τὰς φυλακὰς καὶ τὰ κλοιὰ, ἅπερ εἶχε πρότερον

2. Ματθ. 11, 12.

3. Ματθ. 11, 30.

πάσχουν επίσης από αναισθησία. Και ἂν ἴσως ἀρνηθοῦν νὰ πράξουν κάτι, πάλι ὅμως σύρονται ἀπὸ τὴ συνήθεια. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος, ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι βιαστή², ὄχι ἀπὸ τὴ φύση της, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ συνήθεια τῶν παθῶν. Γιατί, ἂν ἀπὸ τὴ φύση της ἦταν βιαστή, κανεὶς δὲν θὰ ἔμπαινε σ' αὐτήν. Ἀλλὰ γιὰ ὅσους ἔχουν τὴν προαίρεση ὁ ζυγὸς τοῦ Κυρίου εἶναι ἀπαλὸς καὶ τὸ φορτίο του ἑλαφρό³, ἐνῶ γιὰ ὅσους δὲν ἔχουν τὴν προαίρεση, εἶναι στενὴ ἡ πύλη καὶ γεμάτος δυσκολίες ὁ δρόμος⁴ καὶ βιαστὴ ἡ βασιλεία. Γιὰ τοὺς πρώτους ἡ βασιλεία εἶναι μέσα τους καὶ κοντὰ τους, γιατί τὴ θέλουν καὶ γιατί θέλουν ν' ἀποκτήσουν ἀμέσως τὴν ἀπάθεια.

Γιατί ἡ θέληση εἶναι ἐκεῖνο πὸν βοηθάει, ἀλλὰ καὶ πὸν ἐμποδίζει στὴ σωτηρία, καὶ τίποτε ἄλλο. Θέλησες κάποιο ἀγαθὸ· πράξε το. Δὲν μπορείς νὰ τὸ πράξεις· ἔχε τὴν προαίρεση, καὶ ἀμέσως τὸ ἔχεις, ἂν καὶ δὲν τὸ ἔχεις. Καὶ ἔτσι σιγά-σιγά ἡ συνήθεια ἐργάζεται αὐτόματα εἴτε τὸ καλὸ εἴτε τὸ κακὸ. Γιατί, ἂν δὲν συνέβαινε αὐτὸ, κανένας ληστής δὲν θὰ σωζόταν. Καὶ ὄχι μόνο σώθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἔλαμψαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ληστές. Κοίταξε πόσο ἀπέχει ὁ δρόμος ἀνάμεσα στὸ ληστὴ καὶ στὸν ἅγιο· δὲν ὑπερίσχυσε ὅμως ἡ συνήθεια, ἀλλὰ νίκησε ἡ προαίρεση. Καὶ αὐτὸς πὸν μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ εἶναι εὐλαβὴς ἡ καὶ μοναχός, ποιὸ ἐμπόδιο ἔχει νὰ γίνεῖ σὰν ἐκείνους; Ἐκεῖνος εἶναι μακριά, αὐτὸς κοντὰ, καὶ ἔλαβε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ δρόμου κατὰ χάρη, ἢ ἀπὸ τὴ φύση ἢ ἀπὸ τοὺς γονεῖς κληρονόμησε τὴν εὐσέβεια καὶ τὴν εὐλάβεια. Ἄραγε δὲν εἶναι παράξενο, ὅταν ληστές καὶ τυμβωρύχοι γίνονται ἅγιοι, καὶ μοναχοὶ θὰ καταδικασθοῦν;

Ἀλλοίμονο ὅμως σ' ἐμένα, γιατί ἡ ντροπὴ μου ἔχει σκεπάσει τὸ πρόσωπό μου⁵. Οἱ βασιλεῖς γίνονται φτωχοὶ ὅπως ὁ Ἰωάσαφ καὶ οἱ ὅμοιοί του, καὶ ὁ φτωχὸς δὲν μπορεί νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀρχικὴ του συνήθεια καὶ νὰ μπεῖ χωρὶς κόπο στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὴ μὴ ἀφοσίωση στὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε ἀπὸ τὴν κληρονομία τῶν γονέων του. Ἀλλ' ὅταν εἶπε ὅτι θὰ ἀπαρνηθεῖ καὶ αὐτὰ πὸν δὲν εἶχε (γιατὶ τὸν κόσμον καὶ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ἄλλος τὰ κατέχει, ἐνῶ αὐτὸς εἶχε τὴν ἐξουσία τῆς ἐπιθυμίας τους), καὶ ὅταν ἀπαρνήθηκε τὸν κόσμον, τότε βρέθηκε μὲ πολλὰ κτήματα, καὶ λέγει, Δὲν μπορῶ νὰ εἶμαι ἀκτῆμων, οὔτε νὰ ὑπομένω τὰ ἐπερχόμενα ἐναντίον μου δεινά. Πές μου, ποιὰ; Τίς φυλακὲς καὶ τὰ δεσμὰ πὸν εἶχε προηγουμένως, ἔστω κι

4. Ματθ. 7, 14.

5. Ψαλμ. 43, 16.

κἂν ἄρχων ἦν; Καὶ γὰρ οἱ ἔχοντες τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ πλούτη, αὐτοὶ καὶ ταῦτα πάσχουσιν. Ἄλλὰ ποῖα; Τὴν στέρησιν τῶν ἀναγκαίων, τὴν γυμνότητα καὶ τὰ λοιπὰ, ἅπερ εἶχε δεινά;

Καὶ ἵνα μὴ κατὰ λεπτὸν λέγων μηκύνω τὸν λόγον καὶ καταισχύ-
 5 νω τοὺς γέμοντας αἰσχύνης, ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν αὐτὸ τοῦτο, τὸ προσπά-
 θειαν ἔχειν τινὸς τῶν ὀρωμένων, ὧν τῇ ἐπιθυμία ἀπεταξάμεθα, εἰς
 αἰσχύνην καὶ ὄνειδος ἐν τῷ μέλλοντι κατὰ τὸν Γιεζῆ καὶ Ἰούδαν.
 Ὅτι ὁ μὲν ἐπεθύμησεν, ὧν περ οὐκ εἶχε, δι' ὃ καὶ τὴν λέπραν σὺν τῇ
 πτώσει ἐκ Θεοῦ ἔλαβεν· ὁ δέ, οἷς εἶχεν ἀποταξάμενος, πάλιν ἐπεθύ-
 10 μησεν ἔχειν· δι' ὃ καὶ σὺν τῇ ἀγχόνῃ τὴν ἀπώλειαν ἐκληρονόμησε.
 Τί δὲ τὸ περισσὸν τοῦ μοναχοῦ, ἐὰν οὐ παρθενεύῃ καὶ ἀκτημονῇ;
 Τὰς γὰρ λοιπὰς ἐντολάς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες φυλάξαι χρεωστοῦσιν,
 ὡς φυσικὰς οὐσας. Τὸ γὰρ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, καὶ
 τὸ ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα καὶ τὸ χρῆσασθαι κατὰ φύσιν τοῖς
 15 πράγμασι καὶ ἀπέχεσθαι τῶν πονηρῶν ἔργων, κἂν μὴ θέλῃ τις,
 χρεωστεῖ. Καὶ δίχα τῆς φυλακῆς τούτων, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν εὐρίσκει
 ἀνάπαυσιν· διότι καὶ οἱ νόμοι κολάζουσι τοὺς πταίοντας καὶ οἱ
 ἄρχοντες διάζουσι πρὸς σύστασιν ἀρετῆς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.
 «Οὐ γὰρ εἰκῆ», φησί, «τὴν μάχαιραν φορεῖ» καὶ πάλιν· «θέλεις μὴ
 20 φοβηθῆναι τὴν ἐξουσίαν; Τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ
 αὐτῆς». Καὶ ταῦτα μὲν πάντα ὡς φυσικὰ οἱ πάντες καὶ ποιοῦσι καὶ
 θέλουσιν, οὐ μὴ ἀλλὰ καὶ ἐκδικοῦσιν.

Ὁ δὲ κληρὸς τοῦ μοναχοῦ τὰ ὑπὲρ φύσιν, ὡς στρατιώτης Χρι-
 στοῦ, δι' ὃ καὶ ὀφείλει γεύσασθαι ἐκ τῶν παθημάτων αὐτοῦ, ἵνα
 25 τύχη καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν φυσικὸς ἐστὶ νό-
 μος, μρτυρούμενος ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων. Οὐχ οἱ στρα-
 τιῶται τοῦ βασιλέως ἐκ τοῦ συμπάσχειν δοξάζονται; οὐχ ὅσον πά-
 σχει ἕκαστος, τοσοῦτον ἔπαινον ἔχειν ἐνταῦθα, καὶ ὅσον φανῆ ἀνί-
 κανος, ἀτιμάζεται; Οὐχ ὅσον καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἐσθῆτος τοῦ βασιλέ-
 30 ως φορεῖ τις, φαίνεται οἰκειότερος αὐτοῦ, καὶ ὅσον μακρὰν ταύτης,
 φαίνεται ξένος; Οὕτω δεῖ σκοπεῖν καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως
 ὅσον γὰρ τις συμπάσχει καὶ μιμεῖται τὴν πτωχείαν τοῦ Χριστοῦ,

6. Δ' Βασ. 6, 20. 26.

7. Ματθ. 26, 15.

ἦταν ἄρχοντας; Γιατί πραγματικά ὅσοι κατέχουν τις ἀρχές καὶ τὰ πλούτη, αὐτοὶ τὰ παθαίνουν αὐτὰ. Ποιὰ ὅμως, τὴ στέρηση τῶν ἀναγκαιῶν, τὴ γυμνότητα καὶ τὰ ὑπόλοιπα δεινὰ ποῦ εἶχε;

Καὶ γιὰ νὰ μὴ μιλῶ μὲ λεπτομέρειες καὶ μακραίνω τὸ λόγο καὶ καταντροπιᾶζω αὐτοὺς ποῦ εἶναι γεμάτοι ντροπῇ, μᾶς ἀρκεῖ αὐτὸ ἀκριβῶς, ἢ μὲ πάθος ἀφοσίωση σὲ κάτι ἀπὸ τὰ ὄρατὰ πράγματα, τῶν ὁποίων ἀπαρνηθήκαμε τὴν ἐπιθυμία, γιὰ νὰ μᾶς φέρει στὸ μέλλον αἰσχύνη καὶ ντροπῇ, ὅπως συνέβη μὲ τὸ Γιεζιῆ⁸ καὶ τὸν Ἰούδα⁹. Γιατί ὁ πρῶτος ἐπιθύμησε ἐκεῖνα ποῦ δὲν εἶχε, καὶ γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὴν πώση ἔλαβε καὶ τὴ λέπρα ἀπὸ τὸν Θεό, ἐνῶ ὁ δεύτερος, ἀφοῦ ἀπαρνήθηκε ἐκεῖνα ποῦ εἶχε, πάλι ἐπιθύμησε νὰ τὰ ἔχει, καὶ γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὴν ἀγχόνη κληρονόμησε καὶ τὴν ἀπώλεια. Ποιὸ εἶναι τὸ ἐπὶ πλέον τοῦ μοναχοῦ, ἂν δὲν ἔχει τὴν παρθενία καὶ τὴν ἀκτημοσύνη; Καθόσον τις ὑπόλοιπες ἐντολὲς ἔχουν ὑποχρέωση καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι νὰ τις τηρήσουν, ἐπειδὴ εἶναι φυσικὲς. Γιατί τὸ ν' ἀγαπάει τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, τὸ νὰ ὑπομένει τὰ ἐπερχόμενα δεινὰ, τὸ νὰ χρησιμοποιεῖ κατὰ φύση τὰ πράγματα καὶ νὰ ἀπέχει ἀπὸ τὰ κακὰ ἔργα, ἔχει ὑποχρέωση νὰ τὰ κάνει κανεὶς καὶ χωρὶς νὰ θέλει, καὶ χωρὶς τὴν τήρησή τους δὲν βρῖσκει ἀνάπαυση οὔτε στὴν παρούσα ζωὴ. Γιατί καὶ οἱ νόμοι τιμωροῦν ὅσους κάνουν σφάλματα καὶ οἱ ἄρχοντες ἐξαναγκάζουν στὴ σύσταση τῆς ἀρετῆς, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο. Γιατί λέγει, «δὲν φέρει χωρὶς λόγο μαχαίρι»⁸ καὶ πάλι, «θέλεις νὰ μὴ φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία; Κάνε τὸ καλὸ, καὶ θὰ ἐπαινεθεῖς ἀπ' αὐτήν»⁹. Καὶ ὅλα αὐτὰ βέβαια ὡς φυσικὰ ὅλοι καὶ τὰ κάνουν καὶ τὰ θέλουν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τιμωροῦν τὴν παράβασή τους.

Ὁ κληρὸς ὅμως τοῦ μοναχοῦ εἶναι τὰ ὑπὲρ φύση, ἐπειδὴ εἶναι στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ, καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ γευθεῖ ἀπὸ τὰ παθήματά του, γιὰ νὰ ἀπολαύσει καὶ τὴ δόξα του. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πάλι εἶναι φυσικὸς νόμος, μαρτυροῦμενος ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. Δὲν δοξάζονται οἱ στρατιῶτες τοῦ βασιλιᾶ ἐπειδὴ ὑποφέρουν μαζὶ του; Δὲν ἐπαινεῖται ἐδῶ ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ ὅ,τι ὑποφέρει, καὶ ὅσο ἀνίκανος φανεῖ, τόσο δὲν περιφρονεῖται; Δὲν φαίνεται κανεὶς πιὸ οἰκείος στὸ βασιλιᾶ ὅσο πιὸ ὅμοια στολὴ φορεῖ μ' αὐτόν, καὶ ὅσο ἀνόμοια φορεῖ, δὲν φαίνεται ξένος; Ἔτσι πρέπει νὰ σκεπτόμαστε καὶ γιὰ τὸν δικό μας βασιλιᾶ. Γιατί, ὅσο κανεὶς συμπάσχει καὶ μιμεῖται τὴ φτώχεια τοῦ

8. Ρωμ. 13, 4.

9. Ρωμ. 13, 3.

γενόμενος ἐκ τῶν παθημάτων καὶ ὕδρευων αὐτοῦ, τῶν πρὸ τοῦ σταυρωθῆναι δι' ἡμᾶς καὶ ταφῆναι, τοσοῦτον γίνεται οἰκειότερος αὐτοῦ καὶ συγκοινωνὸς τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· «εἶπερ συμπάσχομεν», φησί, «καὶ συνδοξασθῶμεν».

5 Βαβαί, πῶς ἀγνοοῦμεν ὅτι ὑπὲρ ἄρτου μόνου πόσον πάσχουσι κοπιῶντες στρατιῶται καὶ λησταί, καὶ πόσον ξενιτεύονται ὁδοιπόροι καὶ θαλασσομάχοι, καὶ πόσον πόνον ὑπομένουσιν ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι ἄνευ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐλπίδος, καίτοι γε πολλάκις οὐδὲ τοῦ σκοποῦ, δι' οὗ μοχθοῦσιν, ἐπιτυγχάνουσι. Καὶ ἡμεῖς
10 ὑπὲρ βασιλείας οὐρανῶν καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν, οὐ θέλομεν μικρόν τι ὑπομεῖναι· καὶ τοῦτο ἴσως οὐ γίνεται πολυκόποτον, ἐὰν ἡ προαίρεσις εὐδοκῆ καὶ οὐ φορτικὴν καὶ ἀνύποιστον λογίζεται τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μᾶλλον χαρὰν καὶ ἀνάπαυσιν διὰ τῆς ἐλπίδος, ἀμερμινίας τε καὶ τῆς ἀκουσίου τιμῆς τῆς ἐπομένης τῇ ἀρετῇ (οἶδε
15 γὰρ αὐτὴν καὶ πολέμιος αἰδεῖσθαι καὶ θαυμάζειν), καὶ τὸ πέρασ ταύτης εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν χαρὰν μεμειγμένην ἢ ἀπροσπάθεια, ὥσπερ τὴν λύπην ἐν τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας ἢ ὑλώδης ζωῆς, ἧς ῥυσθεῖημεν καὶ τύχομεν τῆς αὐλοῦ ζωῆς καὶ αἰωνίου διὰ τῆς ἀπροσπαθείας τῆς γεννώσης
20 τὴν νέκρωσιν τοῦ σώματος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα πᾶσα, τιμὴ τε καὶ προσκύνησις πρέπει εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Θ' (80ς).

*Ογδοός ἐστιν ὁ λόγος, καὶ τὸ θῆτα.

Νέκρωσιν παθῶν γεννᾷ ἀπροσπάθεια.

25 Εἰ μὴ γὰρ αὐτὴν κατέχει τις ἐμπόνως,

Οὐδὲ τῶν παθῶν λυτροῦται ὁ τοιοῦτος.

Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

⊕ εἰ δὲ διὰ παντός προσέχει διὰ τῆς θεωρίας ὁ ἀπροσπαθῆς ἀπροσπάθεια γὰρ αἰσθητῶν, θεωρίαν νοητῶν ἐγείρει· θεω-
30 ρίαν δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν τῶν ὄντων, ἀλλὰ τὴν τῶν πρὸ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινῶν, περὶ ὧν διδάσκεται ὑπὸ τῆς χάριτος ὁ ἀπροσ-

Χριστοῦ καὶ γεύεται ἔτσι ἀπὸ τὰ παθήματα καὶ τὶς ὕβρεις τοῦ ποῦ ἔ-
γιναν πρὶν σταυρωθεῖ γιὰ μᾶς καὶ ταφεῖ, τόσο γίνεται πρὸ οἰκεῖος τοῦ
καὶ συμμέτοχος τῆς δόξας τοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο ποῦ λέγει·
«Ἄν βέβαια πάσχουμε μαζί του, θὰ δοξαθοῦμε ἐπίσης μαζί του»¹⁰.

Πῶ-πῶ! Πῶς ἀγνοοῦμε ὅτι γιὰ τὸ ψωμί μόνο ὑποφέρουν πολὺ καὶ
κοπιάζουν στρατιῶτες καὶ ληστές, καὶ πόσο μακριὰ ξενιτεύονται ὁδοι-
πόροι καὶ ναυτικοί, καὶ πόσο κόπο ὑποφέρουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι χωρὶς
τὴν ἐλπίδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἄν καὶ βέβαια πολλές φορές
δὲν ἐπιτυγχάνουν οὔτε τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο μοχθοῦν. Καὶ ἐμεῖς δὲν
θέλουμε νὰ ὑποφέρουμε λίγο γιὰ χάρη τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ
τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν. Κι αὐτὸ δὲν γίνεται ἴσως πολὺ κοπιαστικό, ἂν ἡ
προαίρεση εὐχαριστεῖται καὶ δὲν θεωρεῖ φορτική καὶ ἀφόρητη τὴν
ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μᾶλλον χαρὰ καὶ ἀνάπαυση μὲ τὴν ἐλπί-
δα, τὴν ἀμεριμνησία καὶ τὴν ἀκούσια τιμὴ ποῦ ἀκολουθεῖ τὴν ἀρετὴ
(γιατὶ αὐτὴν καὶ ὁ ἐχθρὸς τὴ σέβεται καὶ τὴ θαυμάζει), καὶ τὸ τέλος τῆς
εἶναι ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ ἀγαλλίαση. Καὶ ὄχι μόνο αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ μὲ
αὐτὴν ἔχει ἐνωμένη τὴ χαρὰ ἢ μὴ ἀφοσίωση στὰ πάθη, ὅπως τὴ λύπη
μὲ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας ἢ ὑλικὴ ζωὴ, ἀπὸ τὴν ὁποῖα εἶθε νὰ γλυτώσου-
με καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὴν αὐτὴ καὶ αἰώνια ζωὴ, μὲ τὴν ἀπομάκρυνσή
μας ἀπὸ τὰ πάθη ποῦ γεννάει τὴ νέκρωση τοῦ σώματος, μὲ τὴ βοήθεια
τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ὅλη ἡ δόξα, ἡ τιμὴ
καὶ ἡ προσκύνηση στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Θ' (8ος)

Ἄγδοος εἶναι ὁ λόγος, καὶ τὸ θῆτα.

Νέκρωση παθῶν γεννάει ἢ ἀποφυγὴ αὐτῶν.

Ἄν κανεὶς δὲν τὴν κατέχει μὲ κόπο,

Οὔτε ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ λυτρώνεται αὐτός.

Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Σ τὸν Θεὸ προσέχει πάντοτε μέσω τῆς θεωρίας ἐκεῖνος ποῦ δὲν
προσηλώνεται στὰ πάθη. Γιατὶ ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ πάθη
τῶν αἰσθητῶν προκαλεῖ τὴ θεωρία τῶν νοητῶν. Καὶ θεωρία ἐδῶ λέγω
ὄχι τῶν ὄντων, ἀλλὰ τῶν δεινῶν πρὶν καὶ μετὰ τὸ θάνατο, γιὰ τὰ ὁποῖα

παθής, πρὸς νέκρωσιν παθῶν ἐκ τοῦ πένθους, ἵνα εἰς πραότητα λογισμῶν ἔλθῃ, καιροῦ καλοῦντος. Ἐκ γὰρ πίστεως, φόβος καὶ τούτου ἢ εὐσέβεια, ἥτοι ἐγκράτεια, ὑπομονὴ πένθους, πραότης, πείνα καὶ δίψα τῆς δικαιοσύνης, ἡγουν πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἐλεημοσύνη, 5 κατὰ τοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου, ἀπροσπάθεια καί, ἐκ ταύτης, νέκρωσις τοῦ σώματος, ἐκ τῶν πολλῶν στεναγμῶν καὶ πικρῶν δακρῦων τῶν τῆς μετανοίας καὶ τῆς λύπης, ἐξ ὧν ἡ ψυχὴ ἀποβάλλεται τὴν χαρὰν τοῦ κόσμου καὶ αὐτὴν τὴν τροφὴν ἐκ τῆς ἀδημονίας διότι ἄρχεται βλέπειν τὰ ἑαυτῆς πταίσματα, ὡς τὴν ἄμμον τῆς θα- 10 λάσσης.

Καὶ τοῦτό ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τεκμήριον τῆς υἰείας αὐτῆς. Τὰ γὰρ πρὸ τούτου γινόμενα ἴσως δάκρυα καὶ δῆθεν νοήματα θεῖα καὶ κατάνυξις καὶ τὰ τοιαῦτα, χλεύη εἰσὶ καὶ κλοπὴ τῶν δαμόνων, καὶ μάλιστα τοῖς ἐν μέσῳ ἀνθρώπων διάγου- 15 σιν ἢ ἐν περισπασμῷ, καὶ λίαν σμικρὸς εἶη· διότι οὐκ ἔστι δυνατόν, ἔτι πρὸς τινα τῶν αἰσθητῶν διακειμένοι, περιγενέσθαι τῶν παθῶν. Εἰ δέ τις προβάλλεται τοὺς ἀρχαίους, ὡς εἶχον τὰ ἀμφότερα, γνωσκέτω, ὅτι εἶχον μὲν, οὐ κατὰ πάθος δὲ ἐχρήσαντό τινι τὸ παράπαν καὶ δῆλον ἐκ τοῦ λαβεῖν αὐτοὺς γυναῖκας καὶ μετὰ πολλὰ ἔτη γινώ- 20 σκειν ταύτας, ὡς γέγραπται ἐν τῇ παλαιᾷ περὶ τῆς γενεαλογίας τῶν ἀνθρώπων, πῶς ἔχοντας καὶ μὴ ἔχοντας ὡσαύτως ἦν, καὶ ἐκ τοῦ Ἰωβ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν δικαίων· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ βασιλεὺς ἦν καὶ προφήτης, καὶ ὁ Σολομὼν μέχρι τινός καὶ πῶς, ἔφη ὁ αὐτός, «πειρασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώ- 25 πων, τοῦ περισπᾶσθαι ἐν τοῖς ματαίοις, ἵνα μὴ ἐκκλίνωσιν εἰς τὰ χεῖρονα». Καὶ ταῦτα τῶν πραγμάτων ἡ φύσις διδάσκει. Εἰ γάρ, καὶ μυρίων περισπασμῶν ὄντων, τινὲς εὐκαιρίαν εὐρίσκουσιν εἰς τὸ ποιεῖν τὰ ἄθεσμα, πόσῳ μᾶλλον εἰ ἦν ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀπερίσπαστος; Διὰ τοῦτο ὁ μὲν τοιοῦτος περισπᾶσθω· κρεῖττον γὰρ τὸ πονηρῶς 30 περισπασθῆναι αὐτὸν καὶ ἐκ τῶν θείων πραγμάτων καὶ νοημάτων ἀργὸν εὐρίσκεισθαι, ἢ ποιεῖν, ἀλλὰ πονηρὰ πολλὰ χεῖρονα τούτων.

Ὁ δὲ Θεοῦ χάριτι, εἰς μερικὴν γνῶσιν φθάσας καὶ κατανοεῖν

διδάσκεται ἀπὸ τῆ χάρη, ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶναι ἀφοσιωμένος στὰ πάθη, γιὰ νέκρωση τῶν παθῶν ἀπὸ τὸ πένθος καὶ ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς νὰ φθάσει στὴν πραότητα τῶν λογισμῶν. Γιατὶ ἀπὸ τὴν πίστη προέρχεται ὁ φόβος, καὶ ἀπ' αὐτὸν ἡ εὐσέβεια, δηλαδή ἡ ἐγκράτεια, ἡ ὑπομονὴ τοῦ πένθους, ἡ πραότητα, ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα τῆς δικαιοσύνης, δηλαδή ὅλων τῶν ἀρετῶν, ἡ ἐλεημοσύνη, σύμφωνα μὲ τοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου¹, ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ ἀπ' αὐτὴν ἡ νέκρωση τοῦ σώματος, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ πικρὰ δάκρυα τῆς μετάνοιας καὶ τῆς λύπης, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ ἀποβάλλει τὴ χαρὰ τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἴδια τὴν τροφὴ ἀπὸ τὴν ἀγωνία της, γιὰτὶ ἀρχίζει νὰ βλέπει τὰ σφάλματά της σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας.

Κι αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ ἀπόδειξη τῆς ὑγείας της. Γιατὶ, ὅσα γίνονταν πρὶν ἀπ' αὐτὸ, ἴσως δάκρυα καὶ δῆθεν νοήματα θεῖα καὶ κατάνυξη καὶ τὰ παρόμοια, εἶναι ἐμπαιγμὸς καὶ ἀπάτη τῶν δαιμόνων, καὶ μάλιστα σ' ἐκείνους ποὺ ζοῦν ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους ἢ μὲ ἀφοσίωση στὰ βιοτικά, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πάρα πολὺ μικρὸς. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ, ἂν ἔχουμε ἀκόμη στραμμένη τὴν προσοχή μας σὲ κάτι ἀπὸ τὰ αἰσθητά, νὰ νικήσουμε τὰ πάθη. Ἐάν ὅμως κάποιος προβάλλει τοὺς παλαιούς, ἐπειδὴ εἶχαν καὶ τὰ δύο, ἃς γνωρίζει ὅτι τὰ εἶχαν βέβαια, ἀλλὰ καθόλου δὲν χρησιμοποίησαν μὲ πάθος κάτι. Καὶ φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἔλαβαν γυναῖκες καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἤρθαν σὲ σαρκικὴ μίξη μ' αὐτές, ὅπως ἔχει γραφεῖ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη γιὰ τὴ γενεαλογία τῶν ἀνθρώπων, καὶ πῶς παρέμειναν ἴδιοι εἴτε τίς εἶχαν εἴτε δὲν τίς εἶχαν. Ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωβ καὶ τοὺς λοιποὺς δίκαιους. Καὶ ὄχι μόνο αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ ἦταν βασιλιάς καὶ προφήτης, καὶ ὁ Σολομὼν μέχρι ἓνα σημεῖο, καὶ πῶς εἶπε ὁ ἴδιος, «ὁ Θεὸς ἔδωσε πειρασμὸ πονηρὸ στοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἀφοσιώνονται στὰ μάταια, γιὰ νὰ μὴν παρεκτρέπονται στὰ χειρότερα»². Καὶ αὐτὰ τὰ διδάσκει ἡ φύση τῶν πραγμάτων. Γιατὶ, ἂν καὶ ὑπάρχουν ἄπειροι περισπασμοί, μερικοὶ βρίσκουν τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν τὰ ἄνομα, πόσο μάλλον θὰ τὰ ἔκαναν ἂν ἡ ζωὴ μας ἦταν χωρὶς περισπασμούς; Γι' αὐτὸ ἓνας τέτοιος ἃς ἔχει περισπασμὸ· γιὰτὶ εἶναι καλύτερο νὰ ἔχει αὐτὸς πονηρὸ περισπασμὸ καὶ νὰ παραμένει ἀργὸς ἀπὸ τὰ θεῖα πράγματα καὶ νοήματα, παρὰ νὰ πράττει ἄλλα κακὰ πολὺ χειρότερα ἀπ' αὐτά.

¹Ὅποιος ὅμως μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ φθάσει στὴ μερικὴ γνώση καὶ

2. Ἐκκλ. 1, 13.

δυνηθῆ τὰ πρὸ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινά, ἅπερ ἡ παρακοῆ προσέφευγεν, οὐκ ὀφείλει καταλιπεῖν τὰ τοιαῦτα νοήματα καὶ τὰ φέροντα ταῦτα ἔργα ἐν ἡσυχία πάσῃ καὶ ἀμεριμνία, καὶ περισπᾶσθαι ἐν τοῖς ματαίοις «Ματαιότης γὰρ ματαιότητων, τὰ πάντα μα-
 5 ταιότης»· ἐξ οὗ λαβὼν ὁ Δαμασκηνὸς τὴν ἀφορμὴν, ἔφη· Ἐπιθυμῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα, ὁ δὲ βίος σκιά καὶ ἐνύπνιον· καὶ γὰρ μάτην ταράττεται πᾶς ἄνθρωπος, ὡς εἶπεν ἡ Γραφή. Καὶ εἰκότως ὅπου γὰρ τὸ τέλος σαπρία καὶ χοῦς, τί ματαιότερον; Διὰ τοῦτο νέκρωσις μὲν ἡ ἀπροσπάθεια, πλὴν οὐ τοῦ νοός, ἀλλὰ τοῦ σώματος ἐκ τῶν
 10 προτέρων κινήματων αὐτοῦ πρὸς τρυφήν καὶ ἀνάπαισιν. Σαρκικὸν γὰρ θέλημά ἐστιν ἡ ἀνάπαισις, καὶ λίαν σμικρὰ ὑπάρχει. Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ἐκ τούτου μᾶλλον λυπεῖται, εἶπερ ὁρᾷ τι πνευματικὸν ὅλως ἔργον ἐν αὐτῇ ἢ γινῶσιν· εἰ δὲ ἐστὶ καὶ αὐτὴ σὰρξ, οὐ μὴ καταμεῖνη τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν οὐδὲ μέλει αὐτῇ περὶ τινος ἔργου ἀγα-
 15 θοῦ, ἀλλὰ τὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κειμένων παθῶν ἐκπληροῦν ἀγωνίζεται θελήματα, καὶ σκότος ἐπὶ σκοτώσει λαμβάνουσα, αἰεὶ ἐν καθόλου ἀγνωσίᾳ διάγει μετὰ προθυμίας.

Ὁ δὲ φωτισθεὶς εἰς τὸ βλέπειν τὰ ἑαυτοῦ πταίσματα, οὐ παύεται θρηνῶν ἑαυτὸν καὶ πάντας ἀνθρώπους, βλέπων τὴν τοσαύτην τοῦ
 20 Θεοῦ ἀνοχὴν καὶ τοσαῦτα πταίσματα, ἅπερ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν ἐποιήσαμεν καὶ ποιούμεν αἰεὶ οἱ ἄθλιοι, καὶ τούτου γίνεται εὐγνώμων, μηδὲ ὅλως τολμῶν κατακριναί τινα, αἰσχυρόμενος ἐκ τῶν πολλῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἡμετέρων πταισμάτων. Κάντεῦθεν μετὰ χαρᾶς καταλιμπάνει πᾶν ἴδιον θέλημα, μὴ κατὰ Θεὸν γινόμενον, καὶ τῶν αἰσθήσεων ἐπιμελεῖται, ἵνα μὴ τι τὸ παράπαν ποιῶ-
 25 σιν παρὰ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, κατὰ τὸν προφήτην· «Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου». Ἄλλὰ δεῖ προσέχειν, μήπως καὶ αὐτός, μετὰ τὸ φθάσαι εἰς τοσοῦτον ὕψος, ἐξ ἀμελείας ἢ ἐπάρσεως πάθῃ τὰ ἐκείνου καὶ ἴσως οὐ μὴ δυν-
 30 ηθη μετανοῆσαι κατ' ἐκεῖνον, διότι ἡ μὲν ἁμαρτία πρόχειρος καὶ τοῖς λίαν δικαίοις, ἡ δὲ μετάνοια οὐ πᾶσι πρόχειρος, διὰ τὸ ἐγγύς εἶναι τὸν θάνατον καὶ πρὸ τούτου τὴν ἀπόγνωσιν.

3. Ἐκκλ. 3, 10.

4. Ἐκκλ. 1, 2.

5. Ψαλμ. 38, 12.

μπορέσει νὰ κατανοεῖ τὰ πρὶν καὶ τὰ μετὰ τὸ θάνατο δεινὰ, πού προκάλεσε ἡ παρακοή, δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψει αὐτὰ τὰ νοήματα καὶ τὰ ἔργα πού τὰ προξενοῦν μὲ κάθε ἡσυχία καὶ ἀμεριμνησία καὶ ν' ἀσχολεῖται μὲ τὰ μάταια³. Γιατὶ λέγει, «ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα εἶναι ματαιότης»⁴. Ἐπ' αὐτὸ ἔλαβε τὴν ἀφορμὴ ὁ Δαμασκηνὸς καὶ εἶπε· «ἀληθινὰ, τὰ πάντα εἶναι ματαιότητα καὶ ἡ ζωὴ σκιά καὶ ὄνειρο· καὶ γι' αὐτὸ μάταια ταράζεται κάθε ἄνθρωπος, ὅπως εἶπε ἡ Γραφή»⁵. Καὶ πολὺ σωστὰ. Γιατὶ, ὅπου τὸ τέλος εἶναι σαπίλα καὶ χῶμα⁶, τί ὑπάρχει πρὸ μάταιο; Γι' αὐτὸ ἢ μὴ προσκόλλησι στὰ πάθη εἶναι νέκρωση, ὄχι ὅμως τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τοὺς προηγούμενος ἐρεθισμοὺς γι' ἀπόλαυση καὶ ἀνάπαυση. Γιατὶ ἡ ἀνάπαυση εἶναι σαρκικὸ θέλημα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πάρα πολὺ μικρὴ. Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ἀπ' αὐτὸ λυπᾶται περισσότερο, ἂν βλέπει μέσα της κάποιο πνευματικὸ γενικὰ ἔργο ἢ γνώση· ἂν ὅμως καὶ αὐτὴ εἶναι σὰρκα, δὲν θὰ παραμείνει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ⁷. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ κανένα ἔργο ἀγαθὸ, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ θελήματα τοῦ σώματος καὶ τῶν παθῶν πού βρίσκονται μέσα της, καὶ λαμβάνοντας σκοτᾶδι πάνω στὸ σκοτᾶδι, ζεῖ πάντοτε μὲ προθυμία μέσα σὲ καθολικὴ ἄγνοια.

Ἐκεῖνος πού φωτίσθηκε γιὰ νὰ βλέπει τὰ ἁμαρτήματά του, δὲν θὰ σταματήσει νὰ θρηνεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, βλέποντας τὴν τόσο μεγάλη ἀνοχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ τόσα πολλὰ ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κάναμε καὶ κάνουμε πάντοτε οἱ ἄθλιοι. Καὶ ἀπ' αὐτὸ γίνεται εὐγνώμων, χωρὶς νὰ τολμάει νὰ κατακρίνει κανένα, αἰσθανόμενος ντροπὴ ἀπὸ τὶς πολλὰς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ δικά μας ἁμαρτήματα. Καὶ ἔτσι μὲ χαρὰ ἐγκαταλείπει κάθε δικό του θέλημα, πού δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὸν Θεὸ καὶ φροντίζει νὰ μὴν κάνουν οἱ αἰσθήσεις του κάτι τὸ ἐντελῶς ἀχρηστο, σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη πού εἶπε· «Κύριε, δὲν ὑψώθηκε ἡ καρδιά μου, οὔτε κοίταξαν ψηλὰ τὰ μάτια μου»⁸. Ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέχει μήπως καὶ αὐτός, ἀφοῦ φθάσει σὲ τόσο μεγάλο ὕψος, ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀπὸ ἀλαζονεῖα πάθει ὅ,τι καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ δὲν μπορέσει νὰ μετανοήσῃ ὅπως ἐκεῖνος, γιατί ἡ ἁμαρτία εἶναι εὐκόλη καὶ στοὺς ὑπερβολικὰ δίκαιους, ἐνῶ ἡ μετάνοια δὲν εἶναι εὐκόλη σὲ ὅλους, γιατί κοντὰ εἶναι ὁ θάνατος καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἢ ἀπόγνωσις.

6. Ἰωβ 25, 6.

7. Γεν. 6, 3.

8. Ψαλμ. 130, 1.

Καλὸν μὲν οὖν τὸ μὴ πίπτειν, ἢ πίπτειν καὶ ἐγείρεσθαι· εἰ δὲ πεσεῖν συμβῆ, καλὸν τὸ μὴ ἀπογνῶναι ἑαυτοὺς καὶ ἀποξενουῖσθαι τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Δεσπότη. Δύναται γὰρ θέλων καὶ ποιῶν ἔλεος μετὰ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Μόνον αὐτοῦ μὴ ἀναχωρῶμεν, 5 μηδὲ στενοχωρῶμεθα ὑπὸ τῶν ἐντολῶν διαζόμενοι, καὶ μὴ δυνάμενοι φθάσαι ἀποκάμωμεν, ἀλλὰ μάθωμεν ὅτι «χίλια ἔτη ἐνώπιον Κυρίου, ὡς ἡμέρα μία, καὶ ἡμέρα μία, ὡς χίλια ἔτη», μηδὲ σπουδάζωμεν, μηδὲ ὀκλάζωμεν, ἀλλ' αἰεὶ ἀρχὴν θάλλωμεν. Ἐπεσες, ἀνάστα· καὶ πάλιν ἔπεσες, ἀνάστα. Μόνον τὸν ἰατρὸν μὴ καταλείπης καὶ 10 αὐτοκτόνου χείρων κατακριθήσῃ τῇ ἀπογνώσει. Παράμεινον αὐτὸν καὶ αὐτὸς ποιήσει ἔλεος, εἴτε δι' ἐπιστροφῆς, εἴτε διὰ πειρασμῶν, εἴτε δι' ἄλλης προνοίας, ἀγνοοῦντός σου.

Ἐχει γὰρ ἔθος ὁ διάβολος ἐπιβάλλειν τῇ ψυχῇ, οἷα εὕρισκει αὐτῇ προκείμενα, εἴτε χαρὰν καὶ οἶησιν, εἴτε λύπην καὶ ἀπόγνωσιν, 15 εἴτε καμάτων ὑπερβολήν, εἴτε ἀργίαν παντελήν, εἴτε δῆθεν παρὰ καιρὸν καὶ παρὰ χρῆσιν πράγματα καὶ νοήματα, εἴτε σκοτασμὸν καὶ μῖσος ἄκριτον πρὸς πάντα τὰ ὄντα· καὶ ἀπλῶς, οἷαν εὕρισκει κεκμηνην ἐν ἐκάστη ψυχῇ ὕλην, τοιαύτην καὶ ἐπιβάλλει, ἵνα μὴ χρήσιμος γένηται, κἂν ἴσως ἀγαθὴ ἐστί καὶ θεάρεστος, ἐὰν μεμετρημένη 20 γένηται ὑπὸ τῶν δυναμένων κρίνειν τὰ πράγματα καὶ εὐρεῖν τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν κεκρυμμένον μέσον τῶν κυκλούντων αὐτὸν ἐξ παθῶν, λέγω τοῦ ἄνωθεν αὐτοῦ καὶ κάτω, τῶν δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἀριστερῶν, καὶ τοῦ ἔξωθεν αὐτοῦ καὶ ἔσωθεν. Εἴτε γὰρ προᾶξις κατὰ Θεόν, εἴτε γνῶσις, ἔχει σκοπὸν ἀγαθὸν ἐγκείμενον τῶν ἐναντίων 25 αὐτῷ ἐξ παθῶν. Διὰ τοῦτο εἰς πᾶν προᾶγμα δέεται τις τοῦ ἐρωτᾶν κατὰ τὸν ἅγιον Ἀντώνιον, καὶ τοῦτο οὐ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἔχουσι χάρισμα διακρίσεως, ἵνα μὴ, ἄπειροι ὄντες, ἀμφοτέρω εἰς δόθυνον ἐμπεσοῦνται, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν παράδειγμα· διότι χωρὶς διακρίσεως οὐδὲν καλὸν γίνεται, κἂν λίαν καλὸν φαίνεται 30 τοῖς ἀγνοοῦσιν, εἴτε διὰ τὸ παρὰ καιρὸν ἢ παρὰ τὴν χρῆσιν, εἴτε παρὰ τὸ μέτρον τοῦ πράγματος, ἢ τὴν ἰσχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ καὶ ἄλλα πολλά. Ὁ γὰρ ἔχων διακρίσεως χάρισμα ἐκ

9. Β' Βασ. 15, 20.

10. Ψαλμ. 89, 4.

Εἶναι καλὸ λοιπὸν τὸ νὰ μὴν πέφτουμε, παρὰ νὰ πέφτουμε καὶ νὰ σηκωνόμαστε. Ἐὰν ὅμως συμβεῖ νὰ πέσουμε, εἶναι καλὸ νὰ μὴν ἀπελπίζομαστε καὶ νὰ μὴν ἀποξενωνόμαστε ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Γιατὶ μπορεῖ καὶ θέλει νὰ μᾶς ἐλεήσει⁹ στὴν ἀσθένειά μας. Μόνο νὰ μὴν ἀποκακρυνόμαστε ἀπ' αὐτόν, οὔτε νὰ στενοχωρούμαστε ὅταν πιεζόμαστε ἀπὸ τὶς ἐντολές του καὶ νὰ μὴν ἀποκάμουμε ἐὰν δὲν μπορούμε νὰ τὶς φθάσουμε, ἀλλὰ νὰ μάθουμε ὅτι «χίλια χρόνια ἐνώπιον τοῦ Κυρίου εἶναι σὰν μία ἡμέρα, καὶ μία ἡμέρα σὰν χίλια χρόνια»¹⁰, οὔτε νὰ διαζόμαστε, οὔτε νὰ λυγίζουμε, ἀλλὰ πάντοτε νὰ ξεκινούμε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἐπεσεσ, σήκω καὶ πάλι ἔπεσεσ, σήκω. Μόνο μὴν ἐγκαταλείψεις τὸν ἰατρὸ καὶ καταδικασθεῖς μὲ τὴν ἀπόγνωσή σου χειρότερα ἀπὸ τὸν αὐτόχειρα. Μείνε κοντά του, καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ἐλεήσει, εἴτε μὲ τὴν ἐπιστροφή σου, εἴτε μὲ τοὺς πειρασμοὺς, εἴτε μὲ κάποιο ἄλλο τρόπο τῆς πρόνοιᾶς του, χωρὶς νὰ τὸ ξέρεις.

Ὁ διάβολος συνηθίζει νὰ ἐπιβάλλει στὴν ψυχὴ ἐκεῖνα ποὺ βρίσκει νὰ εἶναι μπροστὰ της, εἴτε χαρὰ καὶ οἶηση, εἴτε λύπη καὶ ἀπόγνωση, εἴτε ὑπερβολικοὺς κόπους, εἴτε πλήρη ἀργία, εἴτε δῆθεν παρὰκαιρα καὶ ἀνώφελα πράγματα καὶ νοήματα, εἴτε σκοτισμὸ καὶ μίσος ἀδιάκριτο πρὸς ὅλα τὰ ὄντα· καὶ γενικὰ ὅποιο ὑλικὸ βρίσκει σὲ κάθε ψυχὴ, αὐτὸ καὶ ἐπιβάλλει, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ χρησίμο, ἔστω καὶ ἂν ἴσως εἶναι ἀγαθὸ καὶ θεάρεστο, ἂν γίνῃ μετρημένη χρῆση τοῦ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μπορούν νὰ κρίνουν τὰ πράγματα καὶ νὰ βροῦν τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι κρυμμένος ἀνάμεσα στὰ ἔξι πάθη ποὺ τὸν περικυκλώνουν, ἐννοῶ αὐτὰ ποὺ βρίσκονται ἀπὸ πάνω καὶ κάτω, ἀπὸ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ἀπὸ ἔξω καὶ ἀπὸ μέσα του. Γιατὶ κάθε κατὰ Θεὸν πράξι καὶ γνώση ἔχει σκοπὸ ἀγαθὸ, ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ ἔξι ἀντίθετα τοῦ πάθη. Γι' αὐτὸ σὲ κάθε πράγμα ἔχει ἀνάγκη κανεὶς, κατὰ τὸν ἅγιον Ἀντώνιο, νὰ ἐρωτᾷ, καὶ μάλιστα ὄχι τοὺς ὁποιοσδήποτε, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, ὄντας ἀπειροὶ, νὰ πέσουν καὶ οἱ δύο σὲ λάκκο, σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγελικὸ παράδειγμα¹¹. Γιατὶ χωρὶς διάκριση κανένα καλὸ δὲν γίνεται, ἔστω καὶ ἂν φαίνεται πάρα πολὺ καλὸ σ' ἐκείνους ποὺ ἀγνοοῦν, εἴτε γιὰτὶ γίνεται παρὰκαιρα, εἴτε γιὰτὶ γίνεται ἀντίθετα ἀπὸ τὴ χρῆση του, ἢ παρὰ τὸ μέτρο τοῦ πράγματος, ἢ τὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὴ γνώση του καὶ ἄλλα πολλά. Γιατὶ, ὅποιος ἔχει τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης, τὸ ἔλαβε

11. Ματθ. 15, 14.

ταπεινοφροσύνης ἔλαβεν αὐτό. Διὰ τοῦτο γινώσκει κατὰ χάριν καί, καιροῦ καλοῦντος, εἰς διόρασιν ἔρχεται.

Ἐκ τοῦ πένθους τοίνυν καὶ τῆς ὑπομονῆς γίνεται ἐλπίς καὶ ἀπροσπάθεια, δι' ὧν ἡ νέκρωσις ἐκ τοῦ κόσμου καὶ ἐὰν καλῶς ὑπο-
5 μένη τις μὴ ἀπογινώσκων ἐκ τοῦ βλέπειν πανταχοῦ στενοχωρίας καὶ θανάτους, ἀλλὰ γινώσκων ὅτι δοκιμὴ ἐστὶ καὶ φωτισμός μήτε πάλιν θαρρήσας ὅτι ἔφθασεν εἰς μέτρον, βλέπων τὰ πολλὰ δάκρυα τῆς λύπης, ἔρχεται εἰς τὸ βλέπειν ἐναργῶς τὰ τοῦ Κυρίου ἅγια παθήματα, καὶ μεγάλως παρηγορεῖσθαι ἐκ τούτων, καὶ ἡγεῖται ἑαυτὸν ὑπὸ
10 κάτω πάντων ἐν ἀληθείᾳ, ὁρῶν τοσαῦτα ἀγαθὰ γινόμενα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ι' (9ος)

Ἰῶτα ἰδοὺ καὶ ἕνατος ὁ λόγος,
15 Περὶ τῶν σεπτῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων.
Ἐκ θανάτου γὰρ καὶ πταισμάτων τῆς μνήμης,
 Δάκρυα πολλὰ γεννῶνται τῷ ἐργάτῃ,
 Καὶ ἐκ τούτων τις ἐν νῷ ἰσχύει ἔχειν
 Τὰ πάθη Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων.
20 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Ινα μὴ δοκῇ τις μέγα τι ποιῶν ἐκ τῆς ἀσκήσεως καὶ τῶν πολλῶν στεναγμῶν καὶ δακρύων, δίδοται αὐτῷ ἡ γνῶσις τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων καὶ τῶν ἁγίων πάντων. Καὶ ταῦτα κατανοῶν ἐκπλήττεται, θαυμάζων ἅμα καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν ἐν ἀσκήσει.
25 Καταγινώσκει γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν ἐκ τῆς θεωρίας τῶν τοσοῦτων πειρασμῶν, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, καὶ πῶς τοσαῦτα ὑπέμειναν οἱ ἅγιοι μετὰ χαρᾶς, καὶ πόσα δι' ἡμᾶς ἔπαθεν ὁ Κύριος, καὶ σὺν τούτοις φωτίζεται εἰς γνῶσιν τῶν γινομένων καὶ λεγομένων ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ πάντα τὰ εἰρημένα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κατανοῶν, ἄρχεται
30 ποτὲ μὲν θρηνεῖν πικρῶς ἐκ τῆς λύπης, ποτὲ δὲ ἐκ τῆς εὐχαριστίας χαίρεται πνευματικῶς οὐχ ὅτι ἔργα λογίζεται ἔχειν ἀγαθὰ, τοῦτο γὰρ οἴησις ἐστίν, ἀλλ' ὅτι, ἁμαρτωλὸς ὧν σφόδρα, τούτων τῆς θεωρίας ἠξιώθη· καὶ ταπεινοῦται μᾶλλον ἔργῳ καὶ λόγῳ, διὰ τῶν εἰρη-

ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη. Γι' αὐτὸ τὰ πάντα γνωρίζει κατὰ χάρη, καὶ ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς φθάνει στὴ διόραση.

Ἀπὸ τὸ πένθος λοιπὸν καὶ τὴν ὑπομονὴ γίνεται ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ μ' αὐτὰ ἡ νέκρωση ἀπὸ τὸν κόσμο. Καὶ ἂν κανεὶς ὑπομένει σωστὰ, χωρὶς νὰ ἀπελπίζεται βλέποντας παντοῦ θλίψεις καὶ θανάτους, ἀλλὰ γνωρίζοντας ὅτι εἶναι δοκιμασία καὶ φωτισμός, οὔτε πάλι νὰ νομίσει ὅτι ἔφθασε ψηλά, βλέποντας τὰ πολλὰ δάκρυα τῆς λύπης, αὐτὸς κατορθώνει νὰ βλέπει καθαρὰ τὰ ἅγια πάθη τοῦ Κυρίου καὶ νὰ παρηγορεῖται πολὺ ἀπ' αὐτά, καὶ θεωρεῖ πραγματικὰ τὸν ἑαυτό του κατώτερο ἀπ' ὅλους, βλέποντας τόσο πολλὰ ἀγαθὰ νὰ γίνονται σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν¹².

ΛΟΓΟΣ Ι' (9ος)

Νὰ τὸ γιῶτα καὶ ὁ λόγος ὁ ἕνατος,

Γιὰ τὰ σελτὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ.

Γιατὶ ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὴ μνήμη τῶν ἁμαρτημάτων

Δάκρυα πολλὰ γεννιοῦνται στὸν ἐργάτη,

Καὶ ἀπ' αὐτὰ μπορεῖ κανεὶς στὴ μνήμη του νὰ φέρει

Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων του.

Τώρα ὁμως, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Γιὰ νὰ μὴ νομίζει κανεὶς ὅτι κάνει κάτι μεγάλο μὲ τὴν ἄσκησι καὶ τοὺς πολλοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα, δίνεται σ' αὐτὸν ἡ γνώση τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλων τῶν ἁγίων, καὶ κατανοώντας αὐτά, αἰσθάνεται ἔκπληξη θαυμάζοντας συγχρόνως καὶ καταπονώντας τὸν ἑαυτό του στὴν ἄσκησι. Γιατὶ γνωρίζει καλὰ τὴν ἀδυναμία του ἀπὸ τὴ θεωρία τῶν τόσων πολλῶν πειρασμῶν, πὺ εἶναι ἀναρίθμητοι, καὶ πῶς οἱ ἅγιοι ὑπέφεραν τόσα πολλὰ μὲ χαρά, καθὼς καὶ πόσα ἔπαθε γιὰ μᾶς ὁ Κύριος, καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ φωτίζεται στὴ γνώση τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων του. Καὶ κατανοώντας ὅλα αὐτὰ πὺ λέγονται στὸ εὐαγγέλιο, ἀρχίζει ἄλλοτε νὰ θρηνεῖ πικρὰ ἀπὸ τὴ λύπη, καὶ ἄλλοτε χαίρεται πνευματικὰ ἀπὸ τὴν εὐχαριστία· ὄχι γιατί σκέπτεται, ὅτι ἔχει ἔργα ἀγαθὰ, γιατί αὐτὸ εἶναι οἴηση, ἀλλὰ γιατί ἀξιώθηκε τὴ θεωρία τους ὄντας πάρα πολὺ ἁμαρτωλός. Καὶ ταπεινώνεται πε-

μένων ἑπτὰ πράξεων καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς πράξεως, ἤγουν ψυχικῆς, καὶ τῆς φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου.

Καὶ ταῦτα οὐχ ὡς ἔργα ἀγαθὰ καὶ μισθοῦ ἄξια λογίζεται, ἀλλὰ 5 μᾶλλον χρέος, καὶ οὐδὲ ποσῶς ἀπολυθῆναι ἐλπίζων τοῦ χρέους, ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν δεδωρημένων αὐτῷ γνώσεων, καὶ γίνεται τρόπῳ τινὶ ὡς αἰχμάλωτος, πρὸς τὰ νοήματα τῶν ἀναγινωσκομένων καὶ ψαλλομένων λογίων, καὶ ἐκ τῆς ἡδονῆς πολλάκις λανθάνεται ἄκων τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ καὶ ἄρχεται ἐκ τῆς χαρᾶς δακρῦειν τῇ τοῦ μέ- 10 λιτος γλυκύτητι. Καὶ πάλιν, φοβούμενος τὴν πλάνην, μήπως παρὰ καιρὸν ἐστὶ τοῦτο, συστέλλεται, καὶ μμνησκοόμενος τῆς πρώτης διαγωγῆς αὐτοῦ πικρῶς δακρῦει πάλιν, καὶ οὕτω μέσον τῶν ἀμφοτέρων δακρῦων ὀδεύει, ἐὰν προσέχη καὶ εἰς πάντα συμβουλευῆται τινὶ ἐμπείρῳ, καὶ προσπίπτῃ τῷ Θεῷ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς τῆς 15 πρεπούσης τῷ πρακτικῷ ἐν τῷ συνάξει τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκ πάντων ὧν οἶδεν ἢ ἤκουσε πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, καὶ ζητῇ μόνον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γενέσθαι ἐν πᾶσι τοῖς ἐγχειρήμασιν αὐτοῦ καὶ νοήμασιν. Εἰ δὲ μή γε, ἔχει πλανηθῆναι, ἐν τῷ δοκεῖν ὅτι ἐμφάνειαν μέλλει θεάσασθαι τινος τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἢ τοῦ Χριστοῦ, ἀγνοῶν 20 ὅτι, ὁ ζητῶν ἰδεῖν τὸν Χριστόν, οὐκ ἔξωθεν ὀφείλει ζητεῖν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς μμῆσεως αὐτοῦ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ διαγωγῆς, καὶ τὸ γενέσθαι σῶμα καὶ ψυχὴν ἀναμάρτητος, ὡς ὁ Χριστός, καὶ νοῦν ἔχειν διὰ Χριστόν νοοῦντα αἰεὶ, τὸ δὲ σχῆμα ἢ χροῶμα ἢ λογισμὸν ἔχειν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς οὐκ ἔστι καλόν, ἀλλὰ μᾶλλον 25 βλαβερόν πάνυ.

Τὸ γὰρ ἐν τόπῳ Θεοῦ εἶναι τὸν νοῦν, ἐδήλωσεν ὁ ἅγιος Νεῖλος, λαβὼν τὴν χρῆσιν ἐκ τοῦ ψαλτῆρος· «καὶ ἐγενήθη», φησὶν, «ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ». Εἰρήνη δὲ ἐστὶ τὸ μηδόλως ἔχειν λογισμὸν καλὸν ἢ πονηρόν, ἐπειδὴ, φησὶν ὁ αὐτός, ἐὰν ὁ νοῦς αὐτοῦ αἰσθη- 30 ται, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μόνῳ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ. Καὶ εἰκότως ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ Θεῖον καὶ ἀόριστον, ἀνείδεόν τε καὶ ἄχρον, καὶ ὁ λέγων εἶναι μετὰ μόνου Θεοῦ, οὕτως ὀφείλει εἶναι ἀνείδεος, ἄχρους, ἀσχημάτιστος καὶ ἀπερίσπαστος, τὸ δὲ ἔξωθεν τούτου πλάνη ἐστὶ δαμονικῆ. Διὰ τοῦτο ὀφείλει τις προσέχειν καὶ ἐκτός

ρισσότερο μὲ ἔργο καὶ λόγο, μὲ τίς ἑπτὰ πράξεις ποὺ ἀναφέρθηκαν καὶ μὲ τὴν ἠθικὴν πράξιν, δηλαδή τὴν ψυχικὴν, καὶ μὲ τὴ φύλαξιν τῶν πέντε αἰσθήσεων καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου.

Κι αὐτὰ δὲν τὰ λογαριάζει σὰν ἔργα ἀγαθὰ καὶ ἀξιόμισθα, ἀλλὰ μᾶλλον σὰν χρέος, καὶ δὲν ἐλπίζει ν' ἀπαλλαγεῖ ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος, ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν γνώσεων ποὺ δόθηκαν σὰν δῶρο σ' αὐτόν, καὶ γίνεται κατὰ κάποιον τρόπο αἰχμάλωτος στὰ νοήματα τῶν λόγων ποὺ διαβόζονται καὶ ψάλλονται, καὶ ἀπὸ τὴν ἡδονὴν πολλὰς φορὲς ξεχνάει χωρὶς νὰ τὸ θέλει τίς ἁμαρτίες του καὶ ἀπὸ τὴν χαρὰν τοῦ ἀρχίζει νὰ δακρῦζει μὲ μιὰ γλυκύτητα ποὺ εἶναι σὰν τὸ μέλι. Καὶ πάλι, ἐπειδὴ φοβᾶται τὴν πλάνην μήπως αὐτὸ συμβαίνει παράκαιρα, συστέλλεται. Καὶ ὅταν θυμᾶται τὴν προηγούμενη συμπεριφορὰν τοῦ πάλι δακρῦζει πικρὰ, καὶ ἔτσι βαδίζει ἀνάμεσα καὶ στὰ δύο δάκρυα, ἂν προσέχει καὶ σὲ ὅλα συμβουλευέται κάποιον ἔμπειρο καὶ προσπίπτει στὸν Θεὸ μὲ καθαρὴν προσευχὴν ποὺ ταιριάζει στὸν πρακτικὸν, συγκεντρώνοντας τὸ νοῦν τοῦ ἀπ' ὅλα ὅσα γνωρίζει ἢ ἄκουσε στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ ζητᾶει νὰ γίνῃ μόνον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ¹ σὲ ὅλα του τὰ ἔργα καὶ τὰ νοήματα. Ἄν ὅμως δὲν κάνει ἔτσι, ἔχει πλανηθεῖ, νομίζοντας ὅτι πρόκειται νὰ δεῖ τὴν ἐμφάνισιν κάποιου ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ἢ τοῦ Χριστοῦ, ἀγνοώντας ὅτι, ἐκεῖνος ποὺ ζητᾶει νὰ δεῖ τὸν Χριστόν, ὀφείλει νὰ μὴ τὸν ζητᾶει ἔξω, ἀλλὰ μέσα του, μὲ τὴν μίμησιν τῆς συμπεριφορᾶς του στὸν κόσμον, καὶ νὰ γίνῃ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ ἀναμάρτητος, ὅπως ὁ Χριστός, καὶ νὰ ἔχει νοῦν ποὺ νὰ σκέπτεται πάντοτε γιὰ τὸν Χριστόν, ἐνῶ τὸ νὰ ἔχει σχῆμα ἢ χρῶμα ἢ λογισμὸν κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς δὲν εἶναι καλόν, ἀλλὰ μᾶλλον πολὺ βλαβερόν.

Τὸ τί σημαίνει νὰ βρισκεται ὁ νοῦς στὸν τόπον τοῦ Θεοῦ τὸ δήλωσε ὁ ἅγιος Νεῖλος παίρνοντας τὸ χωρίον ἀπὸ τὸ ψαλτήρι: «καὶ ἐπικράτησε», λέγει «στὸν τόπον τοῦ ἡ εἰρήνης»². Εἰρήνη ὅμως σημαίνει τὸ νὰ μὴν ἔχει καθόλου λογισμὸν, καλὸν ἢ κακόν, ἐπειδὴ, λέγει ὁ ἴδιος, ἂν ὁ νοῦς του αἰσθάνεται, δὲν βρισκεται μόνον στὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ στὸν ἑαυτὸν του. Καὶ εὐλόγον. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀπερίγραφτος καὶ ἀπεριόριστος, ἄμορφος καὶ ἄχρωμος, καὶ ὅποιος λέγει ὅτι βρισκεται μόνον μὲ τὸν Θεόν, ὀφείλει νὰ εἶναι ἔτσι ἄμορφος, ἄχρωμος, ἀσχημάτιστος καὶ ἀπερίσπαστος, ἐνῶ ὅ,τι εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτόν, εἶναι δαιμονικὴ πλάνη. Γι' αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς νὰ προσέχει καὶ χωρὶς ἐρώτησιν τοὺς ἔμπειρους

2. Ψαλμ. 75, 3.

ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων μηδὲ ὡς λογισμὸν στήση καλὸν ἢ κακόν, διότι τὰ ἀμφοτέρωθεν ἀγνοοῦμεν. Οἱ γὰρ δαίμονες σχηματίζονται εἰς ἄπερ θούλονται καὶ φαίνονται ὡς καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, πρὸς ἃ θούλεται καὶ αὐτὸς σχηματίζεται καὶ βάφεται πρὸς τὸ εἶδος τοῦ
5 ἀναλαμβανομένου ὑπ' αὐτοῦ πράγματος· ἀλλ' οἱ μὲν δαίμονες πρὸς τὸ ἀποπλανῆσαι ἡμᾶς τοῦτο ποιοῦσιν, ὁ δὲ ἡμέτερος νοῦς ῥέμβεται ἀλόγως πρὸς τὸ φθάσαι αὐτὸν εἰς τελειότητα· πλὴν ὅσον δύναται τις κατέχειν αὐτὸν ὀφείλει εἰς τινὰ μελέτην κατὰ Θεόν.

Ὡς περὶ γὰρ ἐπτὰ εἰσὶν αἱ σωματικαὶ ἐργασίαι, οὕτω καὶ ὀκτώ
10 εἰσὶν αἱ θεωρίαι τοῦ νοῦς, ἧτοι γνώσεις τρεῖς μὲν εἰσὶν αἱ προειρη- μέναι περὶ τῶν ἀχράντων παθημάτων τοῦ Κυρίου, αἷς καὶ ὀφείλει τις ἀφ' ἑαυτοῦ μελετᾶν ἀεὶ πρὸς τὸ πενθεῖν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ τῶν ὁμογενῶν, τοῦτ' ἔστιν ἐννοεῖν τὰ γενόμενα ἐξ ἀρχῆς δεινὰ ὑπὸ τῆς παραβάσεως, καὶ πῶς εἰς τοσαῦτα πάθη ἢ φύσις ἐξέπεσε, καὶ τὰ
15 ἑαυτοῦ πταίσματα καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοὺς γινομένους πρὸς διόρ- θωσιν· ἔπειτα τὸν θάνατον καὶ τὰ μετὰ θάνατον ἀναμένοντα τοὺς ἁμαρτωλοὺς δεινὰ, ὅπως στιφθεῖσα ἡ ψυχὴ σχολάζῃ εἰς τὸ πένθος πρὸς παράκλησιν καὶ ταπεινώσιν ταύτης, ἵνα μὴ ἴσως ἀπογινώσκῃ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ φρικτῶν ἐκείνων νοημάτων, μηδὲ πάλιν δοκῇ εἰς
20 ἔργον πνευματικὸν πεφθακέναι, ἀλλ' ἵνα μένη εἰς τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅπερ λέγεται πραότης τῶν λογισμῶν, ἧτις ὡσαύτως ἔχει. Καὶ αὕτη εἰς γνώσιν καὶ διάκρισιν φέρει τὸν νοῦν κατὰ τὸν Προ- φῆτην· «ὁδηγήσῃ πραεῖς ἐν κρίσει», μᾶλλον δὲ ἐν διακρίσει, ἧτις λέγεται ὑπὸ τοῦ Προφήτου γνώσις μετ' εὐσεβείας· ἀλλ' ὡς περὶ ἡ εὐ-
25 σέβεια, μία μὲν ἐστὶν ὀνομασία, πολλὰς δὲ ἔχει τὰς ἐργασίας, οὕτω καὶ ἡ γνώσις, μία μὲν ὀνομαζέται, πολλὰς δὲ γνώσεις καὶ θεωρίας ἔχει.

Καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς σωματικῆς πράξεως γνώσις ἦν, καὶ δίχα γνώσεως οὐδεὶς ἔρχεται εἰς τὸ ποιεῖν τὸ ἀγαθόν· καὶ μέχρι τέλους
30 τῆς νύοθεσίας φημὶ καὶ τῆς τοῦ νοῦς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλήψεως ἐν Χριστῷ γνώσις λέγεται καὶ θεωρία· ἀλλ' ἡ μὲν πρὸ τοῦ καμάτου, ἵνα δι' αὐτῆς κατορθῆται τὸ ἔργον, ὡς περὶ δι' ἐργαλείου κτίσις, ἡ δὲ μετὰ τὴν πίστιν, ἵνα φυλάττηται ὡς τεῖχος ἐκ τοῦ φόβου. Καὶ πάλιν ἡ γνώσις καὶ ἐργασία τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς γίνεται, ἵνα τὰ τοῦ

νά μὴν κάνει κανένα λογισμό, καλὸ ἢ κακό, καθόσον ἀγνοοῦμε καὶ τὰ δύο. Γιατὶ οἱ δαίμονες παίρνουν τὸ σχῆμα αὐτῶν ποὺ θέλουν καὶ φαίνονται τέτοιοι, ὅπως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς παίρνει καὶ αὐτὸς τὸ σχῆμα ποὺ θέλει καὶ βάφεται ἀνάλογα μὲ τὸ χρῶμα τοῦ πράγματος ποὺ ἀναλαμβάνει. Ἄλλ' οἱ δαίμονες βέβαια τὸ κάνουν αὐτὸ γιὰ νὰ μᾶς παραπλανήσουν, ἐνῶ ὁ νοῦς μας περιφέρεται ἄσκοπα γιὰ νὰ φθάσει στὴν τελειότητα. Ἄλλ' ὅμως ὅσο μπορεῖ κανεὶς ὀφείλει νὰ τὸν κρατάει σὲ κάποια κατὰ Θεὸν μελέτη.

Γιατί, ὅπως ἑπτὰ εἶναι οἱ σωματικὲς ἐργασίες, ἔτσι ὀκτῶ εἶναι καὶ οἱ θεωρίες τοῦ νοῦ, δηλαδή οἱ γνώσεις. Τρεῖς εἶναι αὐτὲς ποὺ ἀναφέρθηκαν προηγουμένως γιὰ τὰ ἄχραντα πάθη τοῦ Κυρίου, τὶς ὁποῖες πρέπει κανεὶς νὰ τὶς μελετᾷ ἀπὸ μόνος του γιὰ νὰ πενθεῖ τὴν ψυχὴ τῆ δικῆ του καὶ τῶν συνανθρώπων του· δηλαδή νὰ κατανοεῖ τὰ δεινὰ ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προξενήθηκαν ἐξ αἰτίας τῆς παράβασης τῆς ἐντολῆς, καὶ πῶς ἡ φύση ἔπεσε σὲ τόσα πολλὰ πάθη, καὶ νὰ κατανοεῖ τὰ ἁμαρτήματά του καὶ τοὺς πειρασμοὺς ποὺ γίνονται γιὰ διόρθωσή του· ἔπειτα τὸ θάνατο καὶ τὰ δεινὰ ποὺ περιμένουν μετὰ τὸ θάνατο τοὺς ἁμαρτωλοὺς, γιὰ νὰ συντριβεῖ ἡ ψυχὴ του καὶ νὰ σχολάζει στὸ πένθος γιὰ παρηγοριὰ καὶ ταπεινώσῃ της, μὲ σκοπὸ νὰ μὴν ἀπελπίζεται ἴσως ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ φοβερὰ ἐκεῖνα νοήματα, οὔτε πάλι νὰ νομίζει ὅτι ἔχει φθάσει σὲ κάποιο ἔργο πνευματικόν, ἀλλὰ γιὰ νὰ παραμένει στὸ φόβο καὶ στὴν ἐλπίδα, πράγμα ποὺ λέγεται πραότητα τῶν λογισμῶν, ἡ ὁποία μένει στὴν ἴδια κατάσταση. Καὶ αὐτὴ ὀδηγεῖ τὸ νοῦ στὴ γνώση καὶ στὴ διάκριση σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη· «θὰ ὀδηγήσει τοὺς πράους στὴν κρίση»³, ἢ καλύτερα στὴ διάκριση, ἡ ὁποία λέγεται ἀπὸ τὸν προφήτη «γνώση μὲ εὐσέβεια»⁴. Ἄλλ' ὅπως ἡ εὐσέβεια ἔχει μιὰ ὀνομασία, ἀλλὰ πολλὲς τὶς ἐργασίες, ἔτσι καὶ ἡ γνώση ἔχει ἓνα ὄνομα, ἀλλὰ πολλὲς γνώσεις καὶ θεωρίες.

Γιατί ἡ ἀρχὴ τῆς σωματικῆς πράξης εἶναι γνώση, καὶ χωρὶς γνώση κανεὶς δὲν φθάνει στὴν πράξη τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ μέχρι τὸ τέλος, δηλαδή τὴν υἰοθεσία καὶ τὴν ἀνάληψη τοῦ νοῦ στὸν οὐρανὸ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ, λέγεται γνώση καὶ θεωρία. Ἄλλὰ ἡ πρώτη εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸν κόπο, γιὰ νὰ κατορθώνεται μ' αὐτὴ τὸ ἔργο, ὅπως τὸ κτίσιμο μὲ ἐργαλεῖο, ἐνῶ ἡ δευτέρη μετὰ τὴν πίστη, γιὰ νὰ φυλάγεται σὰν τεῖχος ἀπὸ τὸ φόβο. Καὶ πάλι ἡ γνώση γίνεται καὶ ἐργασία τῶν ἀρε-

4. Ἦσ. 11,2.

παραδείσου φυτὰ ἐτοιμάζονται καὶ φυτεύονται· εἴθ' οὕτως ἡ γνῶ-
 σις τοῦ νοῦς καὶ ἡ πνευματικὴ ἐργασία, ἥγουν ἡ τούτου ἐπιστάσις
 καὶ κατάστασις τῶν ἡθῶν τῆς ψυχῆς, ἵνα ἐπισημόνως ἐργάζηται
 καὶ φυλάττη ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν, ἐξ ὧν ἐπιμέλεια τῶν φυτῶν καὶ
 5 ἡ θεία κυδέρνησις γίνεται, ὡς ἥλιος, βροχὴ, ἄνεμος καὶ αὐξήσις, ὧν
 χωρὶς, ὅλος ὁ κόπος τοῦ ἐργάτου μάταιός ἐστι, κἂν ἴσως κατὰ λόγον
 γίνεταί· διότι οὐδὲ δίχα τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς δύναται τι ἀγαθὸν γενέ-
 σθαι, οὐδὲ ἡ ἄνωθεν ῥοπή, οὔτε ἡ χάρις ἐπὶ τὸν μὴ προαιρούμενον
 γίνεται, φησὶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἀλλὰ πάντα διπλᾶ τὰ τοῦ δίου
 10 τούτου, πρᾶξις καὶ γνῶσις, προαίρεσις καὶ χάρις, φόβος καὶ ἐλπίς,
 ἄθλα καὶ ἔπαθλα· ἀλλ' οὐδὲ τὰ δευτέρα γίνονται, πρὶν τελεσθῶσι τὰ
 πρῶτα· εἰ δ' ἴσως φαίνονται, ἀλλὰ πλάνη ἐστίν· ὡσπερ ὁ ἄπειρος τῆς
 γεωργικῆς ἐπιστήμης, ὅταν ἴδῃ τὸ ἄνθος καὶ δοκῇ ὅτι ὁ καρπός
 ἐστίν, εὐθέως ὀρμήσει τοῦ ἐπισυνάγειν αὐτό, καὶ οὐκ οἶδεν, ὅτι τὸν
 15 καρπὸν ἀπόλλυσιν ἐν τῷ συνάγειν τὸ φαινόμενον, οὕτω καὶ ἐνταῦ-
 θα· τὸ γὰρ οἶεσθαι οὐκ ἐᾶ γενέσθαι τὸ οἰόμενον, φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖ-
 λος διὰ τοῦτο ὀφείλει τις παραμένειν τῷ Θεῷ, καὶ μετὰ διακρίσεως
 ποιεῖν πάντα.

Αὕτη δὲ γίνεται ἐκ τοῦ ἐρωτᾶν μετὰ ταπεινώσεως καὶ τοῦ μέμ-
 20 φεσθαι ἑαυτὸν καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα καὶ νοούμενα· διότι σχη-
 ματίζεται ὁ διάβολος εἰς ἄγγελον φωτός· καὶ οὐ θαῦμα· ἐπεὶ καὶ οἱ
 ἐξ αὐτοῦ φύομενοι λογισμοί, ὡς νοήματα δικαιοσύνης φαίνονται
 τοῖς ἀπείροις. Ταπεινώσις μὲν ἐστὶ θύρα ἀπαθείας, φησὶν ὁ τῆς
 Κλίμακος, ὕλη δὲ ταύτης ἡ προότης ἐστί, κατὰ τὸν Μέγαν Βασι-
 25 λειον. Αὕτη γὰρ ποιεῖ τῷ ἀνθρώπῳ αἰεὶ ἔχειν ὡσαύτως, ἐν τε δυσχε-
 ρέσι καὶ εὐχερέσι πράγμασι καὶ νοήμασι, καὶ οὔτε τιμῆς, οὔτε ἀτι-
 μίας φροντίζει, ἀλλὰ τὰ ἡδέα καὶ ἐπίπινα μετὰ χαρᾶς δέχεται, καὶ
 οὐ ταράσσεται, ὡς ἡ παρθένος ἐκείνη, περὶ ἧς ἔφη ὁ Μέγας Ἀντώ-
 νιος ὅτι Καθημένου μου ποτε πρὸς τὸν Ἀββᾶν ὁ δεῖνα, ἦλθε παρ-
 30 θένος τις καὶ εἶπε τῷ γέροντι· Ἀββᾶ, ἔλκω τὰς ἐξ ἔξ, καὶ τὴν Πα-
 λαιὰν καὶ Καινὴν ἐκστηθίζω καθ' ἐκάστην. Πρὸς ἣν ἀπεκρίθη ὁ
 γέρον ἐκεῖνος· Ἐγένετό σοι ἡ ἔνδεια, ὡσεὶ δαψίλεια; Ἡ δὲ ἔφη,
 οὐχί. Οὐδὲ ἡ ἀτιμία, ὡς ἡ εὐφημία; Οὐχί, Ἀββᾶ. Οὐδὲ οἱ ἐχθροί, ὡς

τῶν, γιὰ νὰ ἐτοιμάζονται καὶ νὰ φυτεύονται τὰ φυτὰ τοῦ παραδείσου, καὶ ἔτσι ἔρχεται ἡ γνώση τοῦ νοῦ καὶ ἡ πνευματικὴ ἐργασία, δηλαδή ἡ ἐπιστάσια τοῦ νοῦ καὶ ἡ σταθερότητα τῶν ἠθῶν τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ φυλάγει τὰ φυτὰ μὲ δεξιότητα ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν. Ἄπ' αὐτὰ προέρχεται ἡ ἐπιμέλεια τῶν φυτῶν καὶ ἡ θεία πρόνοια, σὰν ἥλιος, βροχή, ἀνεμος καὶ αὔξησις, χωρὶς τὰ ὁποῖα ὁλος ὁ κόπος τοῦ ἐργάτη εἶναι μάταιος, ἔστω καὶ ἂν γίνεται σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ. Γιατὶ οὔτε χωρὶς τὴ θεία βοήθεια μπορεῖ νὰ γίνῃ κάτι ἀγαθόν, οὔτε ἡ θεία βοήθεια, οὔτε ἡ χάρις ἔρχεται σ' ὅποιον δὲν θέλει, λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος, ἀλλ' ὅλα τὰ πράγματα τῆς ζωῆς αὐτῆς εἶναι διπλά, πράξις καὶ γνώσις, προαίρεσις καὶ χάρις, φόβος καὶ ἐλπίδα, ἀγῶνες καὶ βραβεῖα. Ἄλλ' οὔτε καὶ τὰ δεύτερα γίνονται, ἂν δὲ γίνοντο τὰ πρῶτα. Κι ἂν ἴσως φαίνεται ὅτι γίνονται, αὐτὸ εἶναι πλάνη. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει πείρα ἀπὸ τὴ γεωργία, ὅταν δεῖ τὸ ἄνθος, νομίζοντας ὅτι εἶναι ὁ καρπός, θὰ ὀρμήσει ἀμέσως νὰ τὸν μαζέψῃ, καὶ δὲν γνωρίζει ὅτι καταστρέφει τὸν καρπὸ μαζεύοντας αὐτὸ ποὺ φαίνεται, ἔτσι συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Γιατὶ τὸ νὰ νομίζει κανεὶς δὲν ἀφήνει νὰ γίνῃ ἐκεῖνο ποὺ νομίζει, λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος. Γι' αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς νὰ παραμένῃ στὸν Θεὸ καὶ νὰ κάνει τὰ πάντα μὲ διάκριση.

Ἡ διάκρισις ὅμως γεννιέται ἀπὸ τὸ νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς μὲ ταπείνωσις καὶ νὰ κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ τίς πράξεις καὶ τίς σκέψεις του. Γιατὶ ὁ διάβολος μετατρέπεται σὲ ἄγγελο φωτός. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ θαυμαστό, ἐπειδὴ καὶ οἱ λογισμοὶ ποὺ φυτρῶνουν ἀπ' αὐτὸν φαίνονται στοὺς ἀπειροὺς σὰν νοήματα δικαιοσύνης. Ἡ ταπείνωσις, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, εἶναι ἡ θύρα τῆς ἀπάθειας, ἐνῶ τροφὴ τῆς, κατὰ τὸ Μέγα Βασίλειο, εἶναι ἡ πραότις. Γιατὶ αὐτὴ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ εἶναι πάντοτε στὴν ἴδια κατάστασις, καὶ στὰ δύσκολα καὶ στὰ εὐκόλα πράγματα καὶ νοήματα, καὶ δὲν φροντίζει οὔτε γιὰ τιμὴ οὔτε γιὰ περιφρόνησις, ἀλλὰ μὲ χαρὰ δέχεται τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ ἐπιπλέονα πράγματα, καὶ δὲν ταράζεται ὅπως ἡ παρθένος ἐκεῖνη, γιὰ τὴν ὁποῖα ὁ Μέγας Ἀντώνιος εἶπε· Καθὼς καθόμουν κάποτε κοντὰ στὸν τάδε ἀββά, ἦρθε κάποια παρθένος καὶ εἶπε στὸν γέροντα· Ἀββά, τρώγω κάθε ἕξι ἡμέρες καὶ καθημερινὰ ἀποστηθίζω τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Σ' αὐτὴν ἀπάντησε ὁ γέροντας ἐκεῖνος· Σοῦ ἔγινε ἡ στέρησις σὰν ἀφθονία; Κι αὐτὴ εἶπε· Ὁχι. Οὔτε ἡ ἀτίμωσις σὰν ἔπαινος; Ὁχι, ἀββά. Οὔτε οἱ ἐχθροὶ ὅπως οἱ φίλοι; Καὶ εἶπε ὄχι. Τότε

οί φίλοι· Καὶ εἶπεν, Οὐχί. Λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ σοφὸς γέρον ἐκεῖνος ὑπαγε· ἐργάζου, οὐδὲν γὰρ ἔχεις.

Καὶ εἰκότως ἐὰν τοσαῦτα ἐνήστευεν, ὥστε ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ἦσθι, καὶ τοῦτο ἐλάχιστόν τι βρῶμα, οὐκ ἔδει αὐτὴν ἔχειν τὴν ἐν-
5 δειαν, ὡς τὴν δαυΐλειαν; Καὶ πάλιν τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν ἐκοπήθι-
ζε καθ' ἐκάστην, καὶ οὐκ ἔμαθε ταπεινωθῆναι; Καὶ μὴ ἔχουσά τι ὄ-
λως ἐκ τοῦ θίου, οὐκ ἔδει πάντας φίλους ἔχειν, οὐδὲ κἂν τοὺς ἐ-
χθρούς, ὡς φίλους μαθεῖν ἰσχυσεν ἐκ τοσοῦτων καμάτων; Καλῶς
λοιπὸν εἶπεν, Οὐδὲν ἔχεις. Ἐγὼ δὲ καὶ προστίθημι, ὅτι ὁ τοιοῦτος
10 καὶ μεγάλως κατακέκριται, ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος περὶ τῶν πέντε
παρθένων τῶν μωρῶν· ὅτι τὸ βαρύτερον ἰσχυσαν ἀσκηῆσαι, ἤγουν
τὴν ὑπὲρ φύσιν παρθενίαν, καὶ τὸ ἐλαφρότερον οὐκ ἠδύναντο, ἦτοι
τὴν ἐλεημοσύνην, ἣν μᾶλλον καὶ Ἕλληνες καὶ ἄπιστοι ὡς φυσικὴν
ποιοῦσι μέχρι τῆς σήμερον· ἀλλὰ καθὼς οὐκ ἐγίνωσκε τὸ ζητούμε-
15 νον ἐκοπία εἰς μάτην· «ἔδει ὑμᾶς», φησὶν ὁ Κύριος, «ταῦτα ποιῆσαι,
κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι». Καλὴ μὲν ἡ ἀσκησις, ἀλλὰ μετὰ ὀρθοῦ σκο-
ποῦ· καὶ τοῦτο οὐχ ὡς ἔργον, ἀλλ' ὡς ἐτοιμασίαν ἔργου ὀφείλομεν
ἔχειν, μηδὲ ὡς καρπὸν, ἀλλ' ὡς γῆν, δυναμένην μετὰ χρόνου, κόπου
τε καὶ Θεοῦ τρέφειν φυτὰ, ἐξ ἧν ὁ καρπὸς γίνεται, ἣτις ἐστὶ κάθα-
20 ροὺ τοῦ νοῦς καὶ ἔνωσις τῷ Θεῷ. Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.
Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Κ' (10ος)

Δέκατον ἰδοὺ τὸ κάππα, καὶ ὁ λόγος

Περὶ τῆς Χριστοῦ ταπεινώσεως πάλιν.

25 Ἐκ τοῦ μηδαμῶς περὶ τινος φροντίζειν.

Ἀλλὰ ἑαυτὴν ἐργάζεσθαι διόλου.

Ἄει ἡ ψυχὴ σὺν πάσῃ ἐργασίᾳ.

Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

30 **Κ**υρίως ὁ ταπεινόφρων οὐδέποτε παύεται τοῦ μέμφεσθαι ἑαν-
τόν, κἂν ὁλος ὁ κόσμος μάχωνται αὐτῷ καὶ ἀτιμιάζωσιν, ἵνα
μὴ μόνον ἀκουσίως σωθῆ, ὡς οἱ ἔχοντες ὑπομονήν, ἀλλ' ἵνα ἐκου-

ὁ σοφὸς ἐκεῖνος γέροντας τῆς λέγει· Πήγαινε νὰ ἐργασθεῖς, γιατί δὲν ἔχεις τίποτε.

Καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, ἂν νήστευε τόσο πολὺ, ἀφοῦ ἔτρωγε μιὰ φορὰ τὴν ἑβδομάδα, καὶ μάλιστα πάρα πολὺ λίγο φαγητό, δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχει αὐτὴ τὴ στέρηση σὰν τὴν ἀφθονία; Καὶ πάλι, ἀποστήθιζε καθημερινὰ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, καὶ δὲν ἔμαθε νὰ ταπεινώνεται; Καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τὴ ζωὴ δὲν εἶχε ἐντελῶς τίποτε, δὲν ἔπρεπε ὅλους νὰ τοὺς ἔχει φίλους; Οὔτε τουλάχιστον τοὺς ἐχθροὺς δὲν μπόρεσε νὰ ἔχει σὰν φίλους ὕστερα ἀπὸ τόσο πολλοὺς κόπους; Καλῶς λοιπὸν εἶπε, Δὲν ἔχεις τίποτε. Ἐγὼ ὅμως καὶ προσθέτω, ὅτι ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος ἔχει καταδικασθεῖ βαριά, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὶς πέντε μωρῆς παρθένας· κατόρθωσαν ν' ἀσκήσουν τὸ βαρύτερο, δηλαδή τὴν παρθενία πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση καὶ δὲν μπόρεσαν τὸ ἑλαφρότερο, δηλαδή τὴν ἐλεημοσύνη, τὴν ὁποία μᾶλλον, σὰν φυσική, κάνουν καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄπιστοι μέχρι σήμερα. Ἀλλὰ καθὼς ἡ παρθένος ἐκεῖνη δὲν γνώριζε αὐτὸ πού ζητοῦσε, κοπίαζε μάταια. «Ἐπρεπε», λέγει ὁ Κύριος, «καὶ αὐτὰ νὰ τὰ κάνετε, καὶ νὰ μὴ παραλείψετε καὶ ἐκεῖνα»⁶. Εἶναι καλὴ βέβαια ἡ ἀσκησις, ἀλλ' ὅταν γίνεται μὲ ὀρθὸ σκοπὸ. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἔχουμε ὄχι σὰν ἔργο, ἀλλὰ σὰν ἐτοιμασία ἔργου, οὔτε σὰν καρπὸ, ἀλλὰ σὰν γῆ, πού μπορεῖ μὲ τὸ χρόνο καὶ τὸν κόπο καὶ μὲ τὸν Θεὸ νὰ τρέφει φυτὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνεται ὁ καρπός, πού εἶναι ἡ καθάρσις τοῦ νοῦ καὶ ἡ ἔνωσις μὲ τὸν Θεό. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν⁷.

ΛΟΓΟΣ Κ' (10ος)

Νὰ τὸ κάππα, τὸ δέκατο στοιχεῖο, καὶ ὁ λόγος

Πάλι γιὰ τὴν ταπείνωσις τοῦ Χριστοῦ.

Ἀποκτιέται μὴ φροντίζοντας καθόλου γιὰ τίποτε,

Ἀλλ' ἐργαζόμενη μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ της

Πάντοτε ἡ ψυχὴ μὲ κάθε ἐργασία.

Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Κυρίως ὁ ταπεινόφρων δὲν παύει ποτὲ νὰ κατηγορεῖ τὸν ἑαυτὸ του, ἔστω καὶ ἂν ὅλος ὁ κόσμος τὸν πολεμάει καὶ τὸν περιφρονεῖ, γιὰ νὰ μὴ σωθεῖ μόνο ἀκούσια, ὅπως ἐκεῖνοι πού ἔχουν ὑπομονή,

σίως τρέχη πρὸς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἐξ ὧν ἔμαθεν ὁ τοιοῦτος τὴν
 μείζονα πασῶν τῶν ἀρετῶν εἰς ἣν κατοικεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Αὐ-
 τη γὰρ ἐστὶν ἡ θύρα τῆς βασιλείας, ἣ γον τῆς ἀπαθείας· καὶ ὁ εἰσελ-
 θὼν δι' αὐτῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἔρχεται, καὶ χωρὶς ταύτης, μάταιος ὁ
 5 κόπος καὶ πολύπονος ὁ δρόμος. Αὕτη δὲ πᾶσαν ἀνάπανσιν χαρίζει
 τῷ ἔχοντι αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, διότι τὸν Χριστὸν ἔχειν ἔνοι-
 κον· διὰ ταύτης γὰρ ἡ χάρις παραμένει καὶ τὰ χαρίσματα φυλάτ-
 τονται· αὕτη μὲν γεννᾶται ἐκ πλείστων ἀρετῶν, ἣ γον ἐξ ὑπακοῆς,
 ὑπομονῆς, ἀκτημοσύνης, πτωχείας, θείου φόβου, γνώσεως, καὶ ἄλ-
 10 λων, κυριώτερον δὲ ἐξ ὧν ἡ διάκρισις, ἡ φωτίζουσα τὰ πέρατα τοῦ
 νοός.

Πλὴν μὴ δοκῆ τις, ὅτι ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε γίνεται ταπεινόφρων,
 ἀλλὰ προᾶγμά ἐστιν ὑπὲρ φύσιν, καὶ σχεδὸν καθ' ὅσον μέγα ἐστὶ τὸ
 χάρισμα, κατὰ τοῦτο πολλὴν ἔχει καὶ τὴν δυσχέρειαν καὶ πολλῆς
 15 φρονήσεως δέεται, καὶ ὑπομονῆς ἐναντίον τῶν ἐναντιουμένων αὐτῷ
 πειρασμῶν καὶ δαιμόνων· διότι πάσας τὰς αὐτῶν παρέχεται παγί-
 δας ἡ ταπεινώσις γέννημά ἐστὶ τῆς γνώσεως, ἡ δὲ γνώσις γέννημα
 τῶν πειρασμῶν. Ὁ γνοὺς ἑαυτὸν, δίδοται αὐτῷ ἡ γνώσις τῶν πάν-
 των, καὶ ὁ ὑποταγεῖς τῷ Θεῷ, ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα, ὅτε βα-
 20 σιλεύσῃ ἡ ταπεινώσις ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ. Καὶ εἰκότως· ἐκ γὰρ
 τῶν πολλῶν πειρασμῶν καὶ τῆς τούτων ὑπομονῆς γίνεται τις ἔμπει-
 ρος, καὶ τούτου γινώσκει τὴν ἰδίαν ἀσθενείαν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύ-
 ναμιν, καὶ ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ ἀγνωσίας, ὅτι
 ἠγγόει ποτέ, ἅπερ νῦν ἔμαθεν, ὑπολαμβάνει· ὅτι ὄντως ὡς ταῦτα
 25 ἠγγόει ποτέ καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι ἀγνοεῖ, οὕτω καὶ ἄλλα πολλά εἰσιν,
 ἅπερ μετὰ ταῦτα ἴσως γινῶσιν ἔχειν λαβεῖν, κατὰ τὸν Μέγαν Βασι-
 λειον.

Φησὶ γὰρ· εἰ μὴ τις γεύσῃται πράγματος, οὐκ οἶδε τί ὑστερεῖται,
 ὁ δὲ γευσάμενος τῆς γνώσεως, γινώσκει ἐκ μέρους ὅτι ἀγνοεῖ καὶ
 30 γίνεται αὐτῷ ἡ γνώσις ταπεινώσεως πρόξενος καὶ πάλιν, ὁ γνοὺς
 ἑαυτὸν ὅτι κτίσμα ἐστὶ τρεπτόν, οὐδέποτε ἐπαίρεται ἐν μηδενί· ὅτι
 κἂν τι ἔχει ἴσως, τοῦ κτίσαντος αὐτὸν ἐστίν. Οὐδεὶς γὰρ σκευός τι
 ἐπαινεῖ, ὅτι αὐτὸ ἑαυτὸ ἐποίησεν εὐχρηστον, ἀλλὰ τὸν ποιητὴν τού-
 του ἐγκωμιάζει· ὅταν δὲ ἀφανισθῇ τότε τὸν αἴτιον μέμφεται καὶ
 35 οὐχὶ τὸν ποιητὴν. Εἰ δὲ λογικόν ἐστὶ σκευός, ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτε-

ἀλλὰ γιὰ νὰ τρέχει ἐκούσια πρὸς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὰ ὅποια ἔμαθε αὐτὸς τῆ μεγαλύτερη ἀπ' ὅλες τις ἀρετὲς στὴν ὁποία κατοικεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ αὕτη εἶναι ἡ θύρα τῆς βασιλείας, δηλαδὴ τῆς ἀπάθειας, κι ὁποῖος εἰσέρχεται ἀπ' αὕτη, φθάνει στὸν Θεό, ἐνῶ χωρὶς αὐτὴν ὁ κόπος εἶναι μάταιος καὶ ὁ δρόμος πολὺ κοπιαστικὸς. Αὕτη χαρίζει κάθε ἀνάπαυση σ' ἐκεῖνον πὺ τὴν ἔχει στὴν καρδιά του, ἀφοῦ μέσα της κατοικεῖ ὁ Χριστός, γιατί μ' αὐτὴν παραμένει ἡ χάρη καὶ φυλάγονται τὰ χαρίσματα. Αὕτη βέβαια γεννιέται ἀπὸ πολλὰς ἀρετὲς· δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὑπακοή, τὴν ὑπομονή, τὴν ἀκτημοσύνη, τὴ φτώχεια, τὸ θεῖο φόβο, τὴ γνώση καὶ ἀπὸ ἄλλες, κυρίως ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνες ἀπὸ τίς ὁποῖες προέρχεται ἡ διάκριση, πὺ φωτίζει τὰ πέρατα τοῦ νοῦ.

Νὰ μὴ νομίζει ὅμως κανεὶς, ὅτι ἀπλά καὶ τυχαῖα γίνεται ταπεινὸφρων, γιατί εἶναι πρᾶγμα πὺ ὑπερβαίνει τὴ φύση, καὶ σχεδὸν ὅσο μεγάλο εἶναι τὸ χάρισμα, τόσο μεγαλύτερη ἔχει καὶ τὴ δυσκολία καὶ χρειάζεται μεγάλη φρόνηση καὶ ὑπομονή ἐναντίον τῶν πειρασμῶν καὶ δαιμόνων πὺ τοῦ ἐπιτίθενται, γιατί αὕτη ξεφεύγει ὅλες τίς παγίδες τους. Ἡ ταπείνωση εἶναι γέννημα τῆς γνώσης, καὶ ἡ γνώση γέννημα τῶν πειρασμῶν. Ὅποιος γνώρισε τὸν ἑαυτὸ του, δίνεται σ' αὐτὸν ἡ γνώση τῶν πάντων, καὶ ὁποῖος ἔχει ὑποταγεῖ στὸν Θεό, θὰ ὑποτάξει ὅλα σ' αὐτὸν¹, ὅταν ἐπικρατήσει ἡ ταπείνωση στὰ μέλη του. Καὶ εἶναι φυσικὸ. Γιατὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ τῆς ὑπομονῆς σ' αὐτοὺς ἀποκτᾶει κανεὶς πείρα, καὶ ἀπ' αὐτὸ γνωρίζει τὴ δικὴ του ἀδυναμία καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τὴ γνώση τῆς δικῆς του ἀδυναμίας καὶ ἀγνωσίας, γιατί ἀγνοοῦσε κάποτε αὐτὰ πὺ ἔμαθε τώρα, διαπιστώνει ὅτι, ὅπως πρᾶγματι τὰ ἀγνοοῦσε αὐτὰ κάποτε καὶ δὲν γνώριζε ὅτι τὰ ἀγνοεῖ, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα τὰ ὅποια ἴσως μπορέσει νὰ τὰ γνωρίσει ἀργότερα, κατὰ τὸ Μέγα Βασίλειο.

Πρᾶγματι λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος: Ἄν δὲν γευθεῖ κανεὶς ἕνα πρᾶγμα, δὲν γνωρίζει τί στερεῖται. Ὅποιος ὅμως γεύθηκε τὴ γνώση, γνωρίζει ὅτι δὲν τὰ ξέρει ὅλα καὶ γίνεται σ' αὐτὸν ἡ γνώση πρόξενος ταπεινώσεως. Καὶ πάλι, ὁποῖος γνώρισε τὸν ἑαυτὸ του ὅτι εἶναι κτίσμα μεταβλητό, ποτὲ δὲν ὑπερηφανεύεται γιὰ τίποτε, γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχει κάτι, ἀνήκει στὸν δημιουργό του. Γιατὶ κανένας δὲν ἐπαινεῖ κάποιο σκεῦος, ὅτι αὐτὸ ἔκαμε τὸν ἑαυτὸ του εὐχρηστο, ἀλλ' ἐγκωμιάζει τὸν δημιουργό του, καὶ ὅταν καταστραφεῖ, τότε κατηγορεῖ τὸν αἴτιο καὶ ὄχι τὸν δημιουργό. Ἄν ὅμως τὸ σκεῦος εἶναι λογικὸ, κατ'

ξούσιόν ἐστιν. Καὶ λοιπὸν εἰς μὲν τὰ καλὰ ὁ ποιητῆς δοτῆρ, ὡσπερ καὶ τῆς πλάσεως αἷτιος, εἰς δὲ τὴν πτώσιν καὶ παρατροπὴν ἢ προαίρεσις τοῦ αὐτεξουσίου. Ὡσπερ οὖν ἔπεται καὶ κατὰ χάριν ἔπαινος μένοντι ἀτρέπων, οὕτω καὶ ψόγος δεχομένῳ τὴν κακίαν τοῦ ὄψεως
 5 Οὐ γὰρ τῷ λαμβάνοντι δῶρα ἔπαινος, ἀλλὰ τῷ παρέχοντι πρέπει σὺν τῇ εὐχαριστίᾳ· κατὰ χάριν δὲ ἴσως ἔχει ὁ λαβὼν ἔπαινον διὰ τὸ προθέσει λαβεῖν ἃ οὐκ εἶχε, μᾶλλον δὲ διὰ τὸ εὐγνωμονεῖν περὶ τὸν εὐεργέτην. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο γίνεται, οὐ μόνον ἐκπίπτει τῶν ἐπαίνων, ἀλλὰ καὶ κατακρίνεται τῇ ἀγνωμοσύνῃ αὐτοῦ.

10 Οὐδεὶς δὲ οὕτως ἀναιδῶς τολμᾷ λέγειν, ὅτι οὐκ ἔλαβε δωρεάν, ἀλλὰ μετὰ πανουργίας κλέπτων τὸν ἔπαινον καὶ καυχώμενος ἡσυχῇ, κατακρίνει τοὺς δῆθεν μὴ κατ' αὐτὸν γινομένους, ὡς ὅτι αὐτὸς τὸν πλοῦτον, ὃν δοκεῖ ἔχειν, προσέφερεν ἑαυτῷ καὶ οὐ κατὰ χάριν ἔλαβεν. Εἰ δὲ ἴσως εὐχαριστεῖ ὁ τοιοῦτος τῷ δοτῆρι, ἀλλὰ κατὰ τὸν
 15 Φαρισαῖον ἐκεῖνον σχηματίζεται, καὶ λέγει πρὸς ἑαυτόν· «εὐχαριστῶ σοι, ὅτι τάδε καὶ τάδε εἰμί»· καλῶς οὖν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστῆς, μᾶλλον δὲ ὁ καρδιογνώστης Θεός, «πρὸς ἑαυτόν», ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεὸν ἔλεγεν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐδόκει τῷ στόματι λέγειν, ἀλλ' ὁ γινώσκων τὴν ἐπηρμένην αὐτοῦ ψυχὴν, οὐ πρὸς τὸν Θεὸν
 20 εἶπεν, ἀλλὰ φησί· «σταθεὶς ὁ Φαρισαῖος πρὸς ἑαυτόν, τάδε ἔλεγε».

Τὸ δὲ λέγειν τὴν Γραφὴν πολλάκις τὰ αὐτὰ ρητά, ἢ τὰ τούτοις ὁμοια, οὐκ ἔστι, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ἀλληλογία ἢ πολυλογία, ἀλλ' ἵνα ἐντυπωθῇ ὁ λόγος ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀκροατῶν. Ὁ δὲ ψαλμωδὸς ἐκ πόθου οὐκ ἤθελε τὸ ῥητὸν καταλιπεῖν ὡς οἱ μὴ γεννάμενοι
 25 τῆς τούτου γλυκύτητος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀκηδίας καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν καταπατοῦσιν, ἵνα λυτρωθῶσι τοῦ βάρους αὐτοῦ· ἄρα ὁ τοιοῦτός ποτε καρπώσαιο ἐκ τῶν θείων Γραφῶν τι χρήσιμον, καὶ οὐ μόνον κατάκρισιν καὶ σκοτασμὸν νοὸς ἐν τῷ ἀνοιξαι θύραν τοῖς πολεμοῦσιν αὐτὸν δαίμοσι, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Κυρίου, «εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ
 30 ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται;». Καί, «εἰ ὁ δίκαιος μόλις σφύζεται, ὁ ἄδικος καὶ ἀσεβὴς ποῦ φανεῖται;». Καὶ εἰ τοὺς ἔχοντας ὅλον τὸν νοῦν εἰς τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἄνυλον καὶ ἀνείδεον, πολε-

2. Λουκᾶ 18, 11.

3. Λουκᾶ 23, 31.

ἀνάγκη εἶναι καὶ αὐτεξούσιο. Ἐπομένως σὰ καλὰ χορηγὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς, ὅπως εἶναι καὶ αἴτιος τῆς δημιουργίας, στὴν πτώση ὅμως καὶ τὴν παρεκτροπὴ αἰτία εἶναι ἢ προαίρεση τοῦ αὐτεξουσίου. Ὅπως λοιπὸν ἀκολουθεῖ ὁ ἔπαινος κατὰ χάρη σ' ὅποιον μένει ἀμετάβλητος, ἔτσι ἀκολουθεῖ καὶ ἡ κατηγορία σ' ἐκεῖνον ποὺ δέχεται τὴν κακία τοῦ φιδιού. Γιατὶ δὲν ἀρμόζει ἔπαινος σ' ἐκεῖνον ποὺ λαμβάνει δῶρα, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὰ δίνει μαζὶ μὲ τὴν εὐχαριστία. Ἴσως ὅμως πρέπει νὰ ἐπαινεῖται κατὰ χάρη ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβε δῶρα, ἐπειδὴ ἔλαβε ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶχε ἐξαιτίας τῆς πρόθεσής του, ἢ καλύτερα ἐξαιτίας τῆς εὐγνωμοσύνης του πρὸς τὸν εὐεργέτη. Καὶ ἂν δὲν γίνεται αὐτό, ὅχι μόνο χάνει τοὺς ἐπαίνους, ἀλλὰ καὶ κατακρίνεται γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη του.

Κανένας δὲν τολμᾷ μὲ τόση ἀναίδεια νὰ λέγει, ὅτι δὲν ἔλαβε ὡς δῶρα τὰ ὅσα ἔλαβε, ἀλλὰ, κλέβοντας μὲ πανουργία τὸν ἔπαινο καὶ καυχώμενος ἀθόρυβα, κατακρίνει ὅσους δὲν ἔγιναν δῆθεν σὰν αὐτόν, σὰν νὰ πρόσφερε αὐτὸς στὸν ἑαυτὸ του τὸν πλοῦτο ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει καὶ δὲν τὸν ἔλαβε κατὰ χάρη. Καὶ ἂν ἴσως αὐτὸς εὐχαριστεῖ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ τὸν ἔδωσε, γίνεται σὰν τὸ Φαρισαῖο ἐκεῖνον καὶ λέγει στὸν ἑαυτὸ του· «σ' εὐχαριστῶ, γιατί εἶμαι αὐτὸς καὶ αὐτὸς»². Καλῶς λοιπὸν εἶπε ὁ εὐαγγελιστής, ἢ μᾶλλον ὁ καρδιογνώστης Θεός, «στὸν ἑαυτὸ του», καὶ δὲν εἶπε ὅτι τὸ ἔλεγε στὸν Θεό. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη φαινόταν πῶς μὲ τὸ στόμα μιλοῦσε στὸν Θεό, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ γνώριζε τὴν ἀλαζονικὴ ψυχὴ του δὲν εἶπε «στὸν Θεό», ἀλλὰ λέγει· «στάθηκε ὁ Φαρισαῖος καὶ ἔλεγε στὸν ἑαυτὸ του αὐτά».

Τὸ νὰ λέγει ἢ Γραφὴ πολλές φορές τὰ ἴδια λόγια ἢ τὰ παρόμοιά τους δὲν εἶναι, λέγει ὁ Χρυσόστομος, ἐπανάληψη ἢ πολυλογία, ἀλλὰ γίνεται γιὰ νὰ τυπωθεῖ ὁ λόγος στὴν καρδιά τῶν ἀκροατῶν. Καὶ ὁ ψαλμωδὸς ἀπὸ πόθο δὲν ἤθελε ν' ἀφήσει τὸ λόγο ἀπὸ τὸ στόμα του, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ δὲν γεύθηκαν τὴ γλυκύτητά του, ἀλλὰ ἀπὸ ἀμέλεια περιφρονοῦν καὶ τὸν ἴδιο τὸ λόγο, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ βάρος του. Ἐραγε ἓνας τέτοιος θὰ λάβει ποτὲ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές κάτι χρήσιμο, ἢ μόνον καταδίκη καὶ σκοστιμὸ τοῦ νοῦ ἀνοίγοντας τὴ θύρα στοὺς δαίμονες ποὺ τὸν πολεμοῦν, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, «ἂν κάνουν αὐτὰ στὸ χλωρὸ ξύλο, τί θὰ κάνουν στὸ ξερό;»³, καὶ τό, «ἂν ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀδίκος καὶ ἀσεβὴς ποῦ θὰ ἐμφανισθεῖ;»⁴. Καὶ ἂν οἱ δαίμονες πολεμοῦν ἐκείνους ποὺ ἔχουν ὅλο τὸ νοῦ τους στὴ

4. Α' Πέτρο. 4, 18.

μουσιν οἱ δαίμονες, καὶ εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἀντελαμβάνετο αὐτῶν, διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης τῶν τοιούτων, οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀνελθεῖν ἢ προσευχῇ αὐτῶν, ἀλλ' ἐπεστρέφετο κενή, τί ποιήσωμεν ἡμεῖς οἱ ἄθλιοι, ὅτι οὐδὲ κἂν τῷ ἀέρι διὰ στόματος προσλαλοῦμεν, ἵνα, ὁψέποτε
5 σπλαγχνισθεῖς ὁ Θεός, συγκαταβῆσεται τῇ ἀγνωσίᾳ ἡμῶν καὶ ἀσθενείᾳ διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης;

Ὅτι δὲ καὶ τοὺς τελείους πολεμοῦσιν οἱ δαίμονες, ἀκούσωμεν τί φησιν ὁ ἅγιος Μακάριος ὅτι Οὐδεὶς ἐνταῦθα τέλειος γίνεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἐπεὶ οὐκ ἀρραβὼν ἦν τὸ διδόμενον ἐνταῦθα· καὶ μαρτυ-
10 ρίαν ἐπιφέρει τινὰ τῶν ἀδελφῶν, ὃς τις ἠῦχετο μετὰ τινων, καὶ εὐθὺς ἠρπάγη εἰς τὸν οὐρανὸν κατὰ διάνοιαν καὶ εἶδε τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ καὶ σκηνάς τῶν ἁγίων, καὶ κατελθὼν, ἐξέπεσε τῆς ἀρετῆς καὶ εἰς τελείαν ἀπώλειαν κατήντησε, διὰ τὸ οἶσθαι αὐτόν τι πεφθακέναι καὶ οὐ μᾶλλον μεῖζον χρέος ἔχειν, ὡς ἀξιωθέντα τοιούτου ὕ-
15 ψους, ἀνάξιον ὄντα καὶ χοῦν κατὰ φύσιν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἔφη· Πολλοὺς οἶδα καὶ ἐκ τῆς πείρας κἀγὼ ἐν τοῖς τοιούτοις εἰσηλθόν καὶ οἶδα ἀκριβῶς, ὅτι οὐδεὶς ἐνταῦτα τέλειος ἀλλὰ κἂν ἄυλος πάντη γένηται καὶ τῷ Θεῷ σχεδὸν ἐνούμενος, ἢ ἁμαρτία πάλιν ἀκολουθεῖ ὀπισθεν αὐτοῦ καὶ οὐδέποτε πρὸ τοῦ θανάτου ἀφανίζεται τέλειον.

Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος περὶ τινος ἔφη· ὅτι Προσηύχετο καί, κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ πρὸς ὠφέλειαν αὐτοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν, ἐτίνασ-
20 σσον αὐτόν οἱ δαίμονες εἰς τὸ ὕψος, λαμβάνοντες ἐκ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτόν, καὶ ἵνα μὴ βλαβῆ αὐτοῦ τὸ σῶμα, πεσὸν εἰς τὴν γῆν, ἐν τῷ ψιαθίῳ ἐδέχοντο· καὶ τοῦτο ποιοῦντες ἐπὶ πολὺ, οὐκ ἠδυνήθησαν καταβιδάσαι τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ἐὰρ ὁ τοιοῦτος πότε αἰσθοῖτο βρώσεως, ἢ πότε ψαλμωδίας καὶ ἀναγνώσεως δεηθήσεται; Ἀλλ' ἡμεῖς δεόμεθα τούτων διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ νοῦς ἡμῶν, εἰ καὶ οὐδ' οὕτω θέλομεν προσέχειν. Βαβαί· ὁ τοιοῦτος ἅγιος ἐπολεμεῖτο, καὶ ἡμεῖς ἀμερμινοῦμεν ἐκ τοῦ πολέμου; Οἱ ἅγιοι
30 διὰ τῆς ταπεινώσεως φυλάττονται ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων, καὶ ἡμεῖς ἐπαυρόμεθα ἐξ ἀγνωσίας; Καὶ εἰκότως ἀγνωσία μεγάλη ἐστὶ τὸ ἐπαίρεσθαι τινὰ εἰς ὃ οὐκ ἔχει «τί γὰρ ἔχεις», φησὶν, ὃ οὐκ ἔλαβες δωρεὰν ἐκ Θεοῦ, ἢ δι' εὐχῶν ἄλλων τινῶν; «εἰ δὲ καὶ ἔλαβες τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν», ἀλλ' αὐτὸς ποιῶν; φησὶν ὁ Ἀββᾶς Κασ-

μνήμη τοῦ Θεοῦ ἄυλο καὶ ἄμορφο, καὶ ἂν ὁ Θεὸς δὲν τοὺς βοηθοῦσε, μέσω τῆς ταπεινοφροσύνης τους, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀνεβῆ ἢ προσευχῆ τους, ἀλλὰ θὰ ἐπέστρεφε κενή, τί θὰ κάνουμε ἐμεῖς οἱ ἄθλιοι, πὺ οὔτε λόγια ἀπευθύναμε σ' αὐτόν, γιὰ νὰ μᾶς σπλαχνηθεῖ κάποτε ὁ Θεὸς καὶ νὰ δείξει συγκατάβαση στὴν ἄγνοια καὶ στὴν ἀδυναμία μας μέσω τῆς εὐγνωμοσύνης μας;

“Ὅτι οἱ δαίμονες πολεμοῦν καὶ τοὺς τέλειους, ἄς ἀκούσουμε τί λέγει ὁ ἅγιος Μακάριος. Κανένας, λέγει, δὲν γίνεται τέλειος ἐδῶ στὴν παρούσα ζωὴ, γιὰτι δὲν θὰ ἦταν ἀρραβώνας αὐτὸ πὺ δίνεται ἐδῶ. Καὶ παρουσιάζει μαρτυρίες κάποιου ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, ὁ ὅποιος προσευχόταν μὲ μερικὸς ἄλλους καὶ ἀρπάχθηκε ἀμέσως στὸν οὐρανὸ νοερά καὶ εἶδε τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ καὶ σκηνὲς τῶν ἁγίων, καὶ ὅταν κατέβηκε, ἔχασε τὴν ἀρετὴ καὶ κατέληξε σὲ τέλεια καταστροφή, γιὰτι νόμιζε ὅτι ἔχει φθάσει κάπου, καὶ ὄχι μᾶλλον ὅτι εἶχε μεγαλύτερο χρέος, ἐπειδὴ ἀξιώθηκε τέτοιο ὕψος, ὄντας ἀνάξιος καὶ χῶμα κατὰ φύση. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος εἶπε· Πολλοὺς γνωρίζω ἀπὸ τὴν πείρα ἔχοντας συναναστραφεῖ αὐτούς, καὶ γνωρίζω πολὺ καλά, ὅτι κανεῖς ἐδῶ δὲν εἶναι τέλειος. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη γίνεῖ ἐντελῶς ἄυλος καὶ ἐνωθεῖ σχεδὸν μὲ τὸν Θεό, πάλι ἢ ἁμαρτία τὸν ἀκολουθεῖ πίσω του καὶ ποτὲ δὲν ἐξαφανίζεται τελείως πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο.

Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος εἶπε γιὰ κάποιον ὅτι προσευχόταν καὶ, κατὰ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ γιὰ ὠφέλεια δική του καὶ πολλῶν ἄλλων, τὸν τίναζαν οἱ δαίμονες ψηλά, πιάνοντας αὐτὸν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του, καὶ γιὰ νὰ μὴν πάθει κάτι τὸ σῶμα του ὅταν ἔπεφτε στὴ γῆ, τὸν δέχονταν στὴν ψάθα· καὶ κάνοντας αὐτὸ γιὰ πολὺ, δὲν μπόρεσαν νὰ κατεβάσουν τὸ νοῦ του ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. “Ἀραγε ἓνας τέτοιος πότε θὰ μπορούσε νὰ αἰσθανθεῖ τὴν ἀνάγκη τῆς τροφῆς, ἢ πότε θὰ χρειασθεῖ τὴν ψαλμωδία καὶ τὴν ἀνάγνωση; Ἐμεῖς ὅμως τὰ χρειαζόμαστε αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τοῦ νοῦ μας, ἂν καὶ οὔτε ἔτσι θέλουμε νὰ προσέχουμε. Ἀλλοίμονο! Ἐνας τέτοιος ἅγιος πολεμοῦνταν, καὶ ἐμεῖς ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὸν πόλεμο; Οἱ ἅγιοι μὲ τὴν ταπείνωση φυλάγονται ἀπὸ τίς παγίδες τοῦ διαβόλου, καὶ ἐμεῖς ὑπερηφανευόμαστε ἀπὸ ἄγνοια; Καὶ εὐλογα. Εἶναι μεγάλη ἄγνοια τὸ νὰ ὑπερηφανεῖται κανεῖς γι' αὐτὸ πὺ δὲν ἔχει. Γιατί λέγει· «τί ἔχεις, πὺ δὲν τὸ ἔλαβες» δωρεὰν ἀπὸ τὸν Θεὸ ἢ μὲ τίς προσευχὲς κάποιων ἄλλων, «Ἄν ὅμως τὸ ἔλαβες, γιὰτι καυχίεσαι σὰν μὴν τὸ ἔλαβες»⁵, ἀλλὰ σὰν νὰ τὸ ἔκανες,

σιανός Ἡ ταπεινώσις τοίνυν γεννᾶται ἐκ τῆς γνώσεως, αὕτη δὲ γεννᾶ τὴν διάκρισιν, ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ διόρασις, ἣν καλεῖ ὁ Προφήτης βουλὴν, ἣτις βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύσιν, καὶ νεκροῦται ὁ νοῦς ἐκ τοῦ κόσμου διὰ τῆς θεωρίας τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.
5 Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Α' (11ος)

Ἐνδεκά εἰσιν οἱ λόγοι καὶ τὸ λάμβδα.
Ταπεινώσις δὲ γεννᾶ τὸ διακρίνειν
Τὴν τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων κατὰ φύσιν.
10 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὧ̄ πάτερ.

Λίαν ἐστὶ καλὸν τὸ ἐρωτᾶν εἰς πάντα, τοῖς ἐμπείροις ὁμως, τοῖς δὲ ἀπείροις ἐπισφαλές, διὰ τὸ μὴ ἔχειν διάκρισιν. Γινώσκει γὰρ αὕτη τὸν καιρὸν, τὴν χρῆσιν, τὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ποσότητα, τὴν δύναμιν, τὴν γνῶσιν τοῦ ἐρωτῶντος
15 καὶ τὴν προαίρεσιν, τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκάστου ῥητοῦ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἄλλα πολλά· διότι ὁ μὴ ἔχων τὴν διάκρισιν, ἴσως κοπιᾷ μὲν πολλά, οὐδὲν δὲ ἀνύσαι δύναται. Καὶ εἰ μὲν εὐρεθῆ τις ἔχων ταύτην, ὁδηγός ἐστι τυφλῶν καὶ φῶς τοῖς ἐν σκότει· καὶ ὀφείλομεν αὐτῷ ἀνατεθεῖναι πάντα, καὶ τὰ παρὰ τοῦ τοιούτου δέχεσθαι,
20 κἂν ἴσως οὐχ ὀρῶμεν ὡς θέλομεν ἐξ ἀπειρίας· ἀλλ' ὁμως ὁ ἔχων ταύτην, ἐκ τούτου μᾶλλον φαίνεται, ἐκ τοῦ δύνασθαι αὐτὸν κατασκευάζειν νοεῖν τὰ λεγόμενα ἄκοντας καὶ μὴ βουλομένους· ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾷ, καὶ ἐμφάνεια τῶν θείων πραγμάτων, ἐκ τοῦ δύνασθαι καὶ μὴ θέλοντα τὸν νοῦν πείσαι πιστεῦσαι, κατὰ τὸν Ἰωνᾶν,
25 Ζαχαρίαν καὶ Δαβὶδ τὸν ἀπὸ λησιτῶν, ὃν ἐκράτησεν ὁ ἄγγελος τοῦ λαλεῖν τι τὸ παράπαν, ἐκτὸς τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἐν τῷ ψάλλειν· εἰ δ' ἴσως οὐκ ἔστι νῦν τὸ εἶναι τινα ἐν διακρίσει ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὴν γεννῶσαν αὐτὴν ταπεινώσιν, ἐμπόνως περὶ ἐκάστου ἐγχειρήματος ὀφείλομεν εὐχεσθαι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

30 Ἄν γὰρ ἀπορῶμεν ὁσίων χειρῶν, ἤγουν καθαρότητος ψυχῆς

λέγει ὁ ἀββᾶς Κασσιανός, ὁ ἴδιος; Ἡ ταπείνωση λοιπὸν γεννιέται ἀπὸ τὴ γνώση, αὐτὴ γεννάει τὴ διάκριση, κι ἀπ' αὐτὴ γεννιέται ἡ διόραση, τὴν ὁποία ὁ προφήτης ὀνομάζει «βουλή»⁶. Αὐτὴ βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύση, καὶ ὁ νοῦς νεκρώνεται ἀπὸ τὸν κόσμον μέσω τῆς θεωρίας τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα αἰώνια. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Α' (11ος)

Ἐνδεκα εἶναι οἱ λόγοι καὶ ἐνδέκατο τὸ λάμδα.

Ἡ ταπείνωση γεννάει τὸ νὰ διακρίνει κανεὶς τὴ φύση τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων.

Τώρα ὁμως, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Εἶναι πάρα πολὺ καλὸ τὸ νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς σὲ ὅλα, ἀλλὰ τοὺς ἐμπειρους, ἐνῶ τὸ νὰ ἐρωτᾷ τοὺς ἄπειρους εἶναι ἐπικίνδυνο, γιατί δὲν ἔχουν διάκριση. Καθόσον αὐτὴ γνωρίζει τὸν καιρὸ, τὴ χρῆση, τὴν κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ποσότητα, τὴ δύναμη, τὴ γνώση ἐκείνου πού ἐρωτᾷ καὶ τὴν προαίρεσή του, τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κάθε λόγου τῆς θείας Γραφῆς, καὶ πολλὰ ἄλλα· γιατί, ὅποιος δὲν ἔχει τὴ διάκριση, ἴσως κοπιᾶζει πολὺ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσει τίποτε. Καὶ ἂν τυχὸν βρεθεῖ κάποιος νὰ ἔχει τὴ διάκριση, αὐτὸς εἶναι ὁδηγὸς τυφλῶν καὶ φῶς σ' ἐκείνους πού βρίσκονται στὸ σκοτάδι¹, καὶ ὀφείλουμε νὰ ἀναθέτουμε σ' αὐτὸν τὰ πάντα καὶ νὰ δεχόμεστε τὰ δικά του, ἔστω καὶ ἂν ἴσως δὲν βλέπουμε ὅπως θέλουμε ἀπὸ ἀπειρία. Ὅποιος ὁμως ἔχει τὴ διάκριση φαίνεται περισσότερο ἀπὸ αὐτό, ἀπὸ τὸ ὅτι μπορεῖ νὰ κάνει νὰ καταλαβαίνουν τὰ λεγόμενά του καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾷ καὶ φανερώνει τὰ θεῖα πράγματα ἀπὸ τὴ δύναμη πού ἔχει νὰ πείσει τὸ νοῦ νὰ πιστέψει καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει, ὅπως τὸν Ἰωνᾶ², τὸν Ζαχαρία³, καὶ τὸν Δαβὶδ τὸν μοναχὸ πού πρὶν ἦταν ληστής, τὸν ὁποῖο ἐμπόδισε ὁ ἄγγελος νὰ μὴ λέγει τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κανόνα του πού ἔψαλλε. Ἄν ὁμως τώρα δὲν ὑπάρχει κανένας στὴ γενεὰ αὐτὴ πού νὰ ἔχει τὴ διάκριση, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἡ ταπείνωση πού τὴ γεννάει, ὀφείλουμε νὰ προσευχόμεστε, κατὰ τὸν ἀπόστολο⁴, γιὰ κάθε ἐγχείρημα μὲ κόπο.

Ἄν δὲν ἔχουμε ὅσια χέρια, δηλαδὴ καθαρὸτητα ψυχῆς καὶ

1. Ρωμ. 2, 19.

2. Ἰωνᾶ 1, 3.

3. Λουκᾶ 1, 18.

4. Ἰακ. 5, 16.

καὶ σώματος, ἀλλ' οὖν τέως ἐκτὸς μνησικακίας καὶ λογισμῶν σπου-
 δάσωμεν εἶναι. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἀποστολικόν, τὸ «χωρὶς ὀργῆς
 καὶ διαλογισμῶν ὀσίας χειρας αἴρειν». Καὶ εἴ τι νοοῦμεν κατὰ Θεὸν
 εἶναι, ἀπαθῶς ποιήσωμεν, κἂν ἴσως οὐ πάνυ καλὸν ἐστί, διὰ γοῦν
 5 τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν κατὰ Θεὸν σκοπὸν, εἰς καλὸν ἡμῖν τὸ πραχθὲν
 ὑπὸ τῆς χάριτος λογισθήσεται· εἴπερ ἐστὶ πάθος, ἀλλὰ τὸ θεῖον βού-
 λημα, ὡς εἴρηται. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ ἀνάγκην, διὰ μόνην Θεοῦ
 ἀγαθότητα· ὅπου δὲ ἴδιον θέλημα καὶ οὐ θεῖον, ἐκεῖ ἔπαρσις, καὶ ὁ
 Θεὸς οὐκ εὐδοκεῖ, οὐδὲ ἀποκαλύπτει τὴν αὐτοῦ βουλήν, ἵνα μὴ τις
 10 γινώσκων καὶ μὴ ποιῶν, μειζόνως κατακριθῆ. Διότι ὅσα ὁ Θεὸς
 δίδωσιν ἡμῖν καὶ ὅσα κατέχει ἀφ' ἡμῶν, πρὸς τὸ συμφέρον ποιεῖ,
 κἂν ἡμεῖς ὡς νήπιοι ἀγνοοῦμεν· οὐ καταπέμπει τὸ ἅγιον αὐτοῦ
 Πνεῦμα τῷ μὴ καθάραντι ἑαυτὸν ἐκ τῶν παθῶν, διὰ σωματικῶν καὶ
 ἠθικῶν πράξεων, ἵνα μὴ ἐκ τῆς συνηθείας πρὸς τὰ πάθη ἐκκλίνῃ ὁ
 15 τοιοῦτος καὶ γένηται ἔνοχος τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτή-
 σεως, ἀλλ' ὅταν χρονίῃ τις ἐν τῇ ἀσκήσει καὶ καθάρῃ πρῶτον τὸ
 σῶμα ἐκ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας, μικρᾶς τε καὶ μεγάλης, εἶτα
 τὴν ψυχὴν ἐκ πάσης ἐπιθυμίας καὶ εἴδους θυμοῦ, καὶ τὰ ἦθη τῆ
 καλῆ συνηθεία καταστήσῃ, πρὸς τὸ μὴδ' ὅλως τι παρὰ τὸ βούλημα
 20 τοῦ νοῦς ποιεῖν αὐτὰ διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων, μήτε κατὰ τὸν ἔσω
 ἄνθρωπον συγκατάβασις γένηται πρὸς τι τοιοῦτον, καὶ ὑποταγήσε-
 ται ἑαυτῷ ὁ ἄνθρωπος, τότε καὶ ὁ Θεὸς ὑποτάσσει αὐτῷ τὰ πάντα,
 τῆ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι, διὰ τῆς ἀπαθείας

Δεῖ γὰρ αὐτὸν ὑποταγεῖναι πρῶτον τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ-
 25 τως ὑποτάσσει ὡς λογικὸς τοῖς ὑπὸ χεῖρα, ὥστε τὸν νοῦν βασιλεύειν,
 καθὼς ἀρχῆθεν ἐκτίσθη, βασιλείαν φρόνιμον, σῶφρονα, ἀνδρείαν
 τε καὶ δικαίαν. Καὶ νῦν μὲν καταπαύει τὸν θυμὸν τῆ τῆς ἐπιθυμίας
 μαλακότητι, νῦν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν κατευνάζει τῆ αὐστηρότητι τοῦ
 θυμοῦ, καὶ γινώσκει ὅτι αὐτοκράτωρ ἐστί, καὶ πράττει πάντα τὰ μέ-
 30 λη τοῦ σώματος, κατὰ τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔτι ὑπὸ τῆς
 λήθης καὶ ἀγνωσίας κλέπτεται ὡς τὸ πρῖν. Τότε τοίνυν ἀπὸ τῆς κα-
 τὰ Θεὸν σχολῆς διορατικὸς γίνεται καὶ προβλέπειν ἄρχεται τὰς ἡ-
 τομασμένας παγίδας τοῦ διαδόλου καὶ τὰ ἀφανῆ καὶ κατὰ κλοπὴν

σώματος, ἅς φροντίσουμε τουλάχιστον νὰ μὴν ἔχουμε μνησικασία καὶ λογισμοὺς πονηροὺς. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ ἀποστολικό, «νὰ ὑψώνουμε ὅσα χέρια χωρὶς ὀργή καὶ διαλογισμοὺς»⁵. Καὶ ἂν κάτι καταλαβαίνουμε ὅτι εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἅς τὸ κάνουμε μὲ ἀπάθεια, τὸ ὁποῖο, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶναι πάρα πολὺ καλό, θὰ μᾶς λογαριασθεῖ ἀπὸ τῆ χάρη γιὰ καλὸ τὸ ἔργο μας ἕξ αἰτίας τῆς ἀμφιβολίας καὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ· καὶ ἂν πάλι ὑπάρχει εἶναι πάθος, ὅμως ὑπάρχει τὸ θεῖο θέλημα, ὅπως ἔχει λεχθεῖ. Καὶ αὐτὰ δέβαια γίνονται ἀπὸ ἀνάγκη, ἕξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ μόνο. "Οπου ὅμως ὑπάρχει δικό μας θέλημα καὶ ὄχι θεῖο, ἐκεῖ ὑπάρχει ἀλαζονεία καὶ ὁ Θεὸς δὲν δείχνει εὐαρέσκεια, οὔτε φανερῶνει τὴ θέλησή του, γιὰ νὰ μὴν καταδικασθεῖ κανεὶς περισσότερο, ἐπειδὴ γνωρίζει καὶ δὲν πράττει. Γιατὶ, ὅσα μᾶς δίνει ὁ Θεὸς καὶ ὅσα παίρνει ἀπὸ μᾶς, τὸ κάνει γιὰ τὸ συμφέρον μας, ἔστω καὶ ἂν ἔμεῖς ὡς νήπιοι δὲν τὸ γνωρίζουμε. Δὲν στέλνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα του σ' ἐκεῖνον ποῦ δὲν καθάρισε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ πάθη μὲ σωματικὲς καὶ ἠθικὲς πράξεις, γιὰ νὰ μὴν ἐκτραπεῖ ἀπὸ συνήθεια πρὸς τὰ πάθη καὶ γίνεῖ ἔνοχος γιὰ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος. "Οταν ὅμως παραμείνει κανεὶς γιὰ πολὺ καιρὸ στὴν ἄσκησι καὶ καθαρῶσει πρῶτα τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ ἁμαρτία, μικρὴ καὶ μεγάλη, ἔπειτα τὴν ψυχὴ ἀπὸ κάθε ἐπιθυμία καὶ εἶδος θυμοῦ, καὶ τακτοποιήσῃ τὰ ἠθη του μὲ τὴν καλὴ συνήθεια, ὥστε νὰ μὴν κάνει ἀπολύτως τίποτε ἀντίθετα πρὸς τὴ θέληση τοῦ νοῦ μὲ τίς πέντε αἰσθήσεις, οὔτε νὰ συγκατατίθεται ἀπὸ μέσα του γιὰ κάτι τέτοιο καὶ ὑποταγεῖ ὁ ἄνθρωπος στὸν ἑαυτό του, τότε καὶ ὁ Θεὸς θὰ ὑποτάξῃ σ' αὐτὸν τὰ πάντα, μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μέσω τῆς ἀπάθειας.

Πρέπει δηλαδή ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑποταγεῖ πρῶτα στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, καὶ τότε ὑποτάσσει ὡς λογικὸς ὅλα ὅσα ἐξουσιάζει, ὥστε νὰ βασιλεύει ὁ νοῦς, ὅπως κτίσθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχή, σὲ βασιλεία φρόνιμη, σώφρονα, ἀνδρεία καὶ δίκαιη. Κι ἄλλοτε καταπαύει τὸ θυμὸ μὲ τὴν ἠπιότητα τῆς ἐπιθυμίας, ἄλλοτε πάλι κατευνάζει τὴν ἐπιθυμία μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦ θυμοῦ, καὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι ἀπόλυτα κυρίαρχος, καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός του πράττουν σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἐξαπατᾶται πᾶ ἀπὸ τὴ λήθη καὶ τὴν ἀγνοία ὅπως προσηγουμένως. Τότε λοιπὸν μὲ τὴν συνεχὴ ἀφοσίωσή του στὸν Θεὸ γίνεται διορατικὸς καὶ ἀρχίζει νὰ προβλέπει τίς στημένες παγίδες τοῦ διαβόλου καὶ ὅσα γίνονται κρυφὰ καὶ μὲ ἀπάτη, ἀλλ' ὅμως δὲν προ-

γινόμενα· οὐ μέντοι δὲ προορᾷ τὰ μέλλοντα ὡς οἱ Προφῆται. Τοῦτο
 γὰρ ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ καὶ δίδοται πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κοινοῦ· ἡ δὲ
 διόρασις φυσικὴ ἐστὶ καὶ τοῦ νοῦς καθαρθέντος, φαίνεται αὕτη ἐκ
 τῆς ἐπικρατείας τῶν παθῶν, ὡς ἐν σκότει καλυπτομένη· διὰ δὲ τῆς
 5 ταπεινοφροσύνης ἔρχεται ἡ χάρις καὶ ἀνοίγει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς
 ψυχῆς, ὃν ἐτύφλωσεν ὁ διάβολος, καὶ εὐθέως ἄρχεται ὁ ἄνθρωπος
 βλέπειν τὰ πράγματα κατὰ φύσιν· καὶ οὐκ ἔτι δελεάζεται ὑπὸ τῆς
 ἕξωθεν θεωρίας τῶν πραγμάτων ὡς τὸ πρῖν. Βλέπει γὰρ ἀπροσ-
 παθῶς ὁ τοιοῦτος τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, τοὺς τιμίους λίθους, καὶ
 10 οὐ πλανᾶται, οὐδὲ παρακρίνει ἐμπαθῶς, ἀλλὰ γινώσκει, ὅτι ἐκ τῆς
 γῆς εἰσι ταῦτα, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ὑλαὶ τοῦ κόσμου, κατὰ τοὺς ἀγίους
 Πατέρας· Βλέπει ἄνθρωπον καὶ γινώσκει ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστὶ καὶ εἰς
 τὴν γῆν στραφῆναι μέλλει. Τοῦτο δὲ οὐχ ἀπλῶς λογίζεται· καὶ γὰρ
 πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῆς πείρας ταῦτα γινώσκουσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν
 15 παθῶν τυραννούμενοι προσπαθοῦσι τὰ πράγματα.

Εἰ δέ τις ἐξ οἰήσεως δοκεῖ, ὅτι χωρὶς τῶν προτέρων πόνων καὶ
 ἀρετῶν ἔφθασεν εἰς τὸ βλέπειν τὰ πράγματα κατὰ φύσιν, οὐδὲν
 θαυμαστόν· οἶδε γὰρ αὕτη ποιεῖν καὶ τυφλοὺς δοκοῦντας βλέπειν,
 καὶ ἄφρονας μεγαλαυχεῖν διακενῶς· Εἰ γὰρ οὕτως ἐλαφρὸν ἦν τὸ
 20 βλέπειν κατὰ φύσιν τὰ πράγματα ἐκ τοῦ λογίζεσθαι μόνον, περισ-
 σὸν ἦν τὸ πένθος καὶ ἡ ἐκ τούτου κάθαρσις· οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ ἡ
 πολύτροπος ἄσκησις καὶ ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ ἄνωθεν χάρις καὶ ἡ
 ἀπάθεια· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Γίνεται γὰρ εὐκοπώτερον
 πολλάκις εἰς τοὺς ἀπλουσιτάτους καὶ καθαρὸν ἔχοντας τὸν νοῦν ἐκ
 25 τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων καὶ πονηριῶν, ὅταν συμβῇ τοιοῦτω
 ὑποταγῆναι ἐμπείρω καὶ πνευματικῶ πατρὶ, ἢ πάλιν κατὰ τοὺς
 ἀρχαίους κατ' οἰκονομίαν τῆς χάριτος, πρὸ τοῦ γινῶναι δεξιὰ ἢ ἀρι-
 στερὰ αὐτοῦ, ὡς φησιν ὁ Σολομών. Τὸ δὲ δουλεῦσαι ἡμᾶς τοῖς
 πάθεσιν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, καὶ πᾶσαν πονηρίαν καὶ ῥαδιουργίαν
 30 ἀσκήσαι σχεδὸν μετὰ πάσης προθυμίας, χωρὶς κόπου καὶ χρόνου
 καὶ Θεοῦ, τῶν τοιούτων κακῶν ἐκλυτρωθῆναι, καὶ οὕτω βλέπειν,
 ἀμήχανον· εἰ μήπου ὡς ἐκεῖνα, καὶ τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν ἀγαπή-
 σαντες, ἔργῳ καὶ λόγῳ τούτων σπουδαίως ἐπιμελούμεθα· εἰ καὶ οὐδ'

βλέπει τὰ μελλοντικά ὅπως οἱ προφήτες. Γιατὶ αὐτὸ ὑπερβαίνει τὴ φύση καὶ δίνεται γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον, ἐνῶ ἡ διόραση εἶναι φυσικῆ, καὶ ὅταν καθαρθεῖ ὁ νοῦς αὐτῆ φαίνεται σὰν νὰ καλυπτόταν ἀπὸ σκοτᾶδι ἐξαιτίας τῆς ἐπικράτησης τῶν παθῶν. Μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη ὁμῶς ἔρχεται ἡ χάρη καὶ ἀνοίγει τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ψυχῆς ποὺ τύλφωσε ὁ διάβολος, καὶ ἀμέσως ἀρχίζει ὁ ἄνθρωπος νὰ βλέπει τὰ πράγματα μὲ τὴ φύση τους, καὶ δὲν δελεάζεται πιά ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ θεωρία τῶν πραγμάτων ὅπως πρὶν. Γιατὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος βλέπει χωρὶς πάθη τὸν χρυσό, τὸ ἀσήμι, τοὺς πολύτιμους λίθους, καὶ δὲν πλανᾶται οὔτε κρίνει λαθεμένα μὲ ἐμπάθεια, ἀλλὰ γνωρίζει, σύμφωνα μὲ τοὺς ἅγιους πατέρες, ὅτι ἀπὸ τὴ γῆ εἶναι αὐτὰ, ὅπως καὶ οἱ λοιπὲς ὕλες τοῦ κόσμου. Βλέπει ἄνθρωπο καὶ γνωρίζει ὅτι ἀπὸ τὴ γῆ κατάγεται καὶ στὴ γῆ πρόκειται νὰ ἐπιστρέψει⁶. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ σκέπτεται ἔτσι τυχαῖα, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὰ γνωρίζουν ἀπὸ τὴν πείρα τους, ἀλλὰ τυραννοῦμενοι ἀπὸ τὰ πάθη, προσηλώνονται στὰ πράγματα.

Ἄν ὁμῶς κάποιος ἀπὸ ἀλαζονεία νομίζει ὅτι χωρὶς τοὺς προηγούμενους κόπους καὶ ἀρετὲς ἔφθασε στὸ νὰ βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύση, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστό. Καθόσον αὐτῆ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ κάνει καὶ τυφλοὺς νὰ νομίζουν ὅτι βλέπουν καὶ ἄφρονες νὰ ὑπερηφανεύονται μάταια. Γιατὶ, ἂν ἦταν τόσο εὐκόλο τὸ νὰ βλέπει κανεὶς κατὰ φύση τὰ πράγματα μὲ τὴ σκέψη μόνο, θὰ ἦταν περιττὸ τὸ πένθος καὶ ἡ κάθαρση ποὺ προέρχεται ἀπ' αὐτό· καὶ ὄχι μόνο αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ ἡ πολύτροπη ἀσκήση καὶ ἡ ταπεινώση καὶ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀπάθεια. Ἄλλὰ δὲν συμβαίνει αὐτό, πραγματικὰ δὲν συμβαίνει. Εἶναι βέβαια εὐκολώτερο πολλὰς φορὲς σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι πάρα πολὺ ἀπλοὶ καὶ ἔχουν καθαρὸ τὸ νοῦ ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ τὶς πονηριὰς τοῦ κόσμου, ὅταν συμβεῖ νὰ ὑποταγοῦν σὲ τέτοιον ἔμπειρο καὶ πνευματικὸ πατέρα, ἢ πάλι σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιοὺς κατ' οἰκονομία τῆς χάριτος, προτοῦ γνωρίσουν τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερά του, ὅπως λέγει ὁ Σολομών⁷. Ἐμεῖς ὁμῶς, ποὺ ἀπὸ νεαρῆ ἡλικία ὑποδουλωθήκαμε στὰ πάθη καὶ ἀσκήσαμε κάθε πονηρία καὶ ραδιουργία σχεδὸν μὲ κάθε προθυμία, εἶναι ἀδύνατο χωρὶς κόπο καὶ χρόνο καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπ' αὐτὰ τὰ κακὰ καὶ νὰ βλέπουμε ἔτσι τὰ πράγματα, ἐκτὸς βέβαια ἂν ἀγαπήσουμε τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν ὅπως ἀγαπήσαμε ἐκεῖνα καὶ φροντίζουμε πολὺ γι' αὐτὲς μὲ ἔργα καὶ

7. Γ' Βασ. 3, 7.

οὕτω πολλάκις γίνονται χρήσιμα ἡμῖν τὰ σπουδάσματα, εἴτε διὰ τὸ μὴ ὑπομένειν τοὺς πειρασμοὺς μέχρι τέλους, εἴτε ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν ἡμᾶς τὴν ὁδὸν ἢ τὸν σκοπὸν, ἢ ἐξ ὀκνηρίας ἢ ἀπιστίας ἢ ἄλλων πολλῶν τρόπων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς.

5 Εἰ δὲ καὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ μακρὰν τυγχάνομεν καθ' ὑπερβολὴν, πῶς τολμήσομεν εἰπεῖν, ὅτι ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος· εἰ μὴ ἐξ αὐταρεσκείας πλανώμεθα καὶ ἀφανοῦς ἀπωλείας. Ὡς γὰρ ἡ αὐτομεμψία ἀφανῆς προκοπὴ ἐστὶ, διὰ τὸ ὀδεύειν καλῶς καὶ μὴ αἰσθάνεσθαι, οὕτω καὶ ἡ οἴησις καὶ αὐταρέσκεια, ἀφανῆς ἀπώ-
10 λεία ἐστὶ, διὰ τὸ στραφῆναι ἡμᾶς εἰς τὰ ὀπίσω καὶ μὴ γινώσκειν. Καὶ εἰκότως ἐν κενოდόξῳ ψυχῇ, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς χάριτος καθαρθέντα πάθη στρέφονται· καὶ ὁ Κύριος, «ὅταν ἐξέλθῃ», φησί, «τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα», καὶ τὰ ἐξῆς διατί· ὅτι οὐκ ἔχει ἐργασίαν πνευματικὴν ὁ τόπος, ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν, οὐδὲ ταπεινῶσιν, διὰ τοῦτο καὶ μετὰ
15 προσθήκης ἄλλων κακῶν καὶ πολλῶν ἐκ τῆς δουλείας ἔρχεται καὶ κατοικεῖ· ὁ νοῦν νοεῖτω. Οὐ βούλεται γὰρ ὁ λόγος παραδοῦναι σαφῆ πάντα, οὐδὲ πάλιν καταλιπεῖν τὸ ἔμπαλιν, ἀλλ' ὡς συμφέρει. Καὶ γὰρ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, μεγάλη καὶ αὕτη εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ εἶναί τινα μὲν τῶν θείων Γραφῶν εὐδηλα, τινὰ δὲ ἄδηλα, ἵνα
20 διὰ μὲν τῶν, εἰς πίστιν καὶ προθυμίαν ἐρχώμεθα καὶ μὴ ἐκ τῆς ἄγαν ἀκαταληψίας εἰς ἀπιστίαν καὶ ὀρθυμίαν ἐκπίπτωμεν, διὰ δὲ τῶν, εἰς ζήτησιν καὶ πόνον διεγειρώμεθα καὶ τῆς ἀπονοίας λυτρώμεθα καὶ τὴν ταπεινῶσιν εὐρίσκωμεν, ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς καταλαβεῖν. Καὶ οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων καρπούμεθα ταπεινῶσιν καὶ πόθον πρὸς
25 τὸν Θεόν, εἰ αἰσθησιν λάβωμεν τῶν γινομένων εἰς ἡμᾶς δωρεῶν.

Ἡ πέμπτη τοίνυν θεωρία, περὶ ἧς ὁ λόγος, καὶ ἡ ἀσφάλεια αὕτη ἐστὶ· τὸ δύνασθαι τινα ἔργῳ βλέπειν τὰ αἰσθητὰ κτίσματα καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐκ τῆς διακρίσεως, καὶ μὴ ἐκ τινος πλάνης ἀγνοεῖν, καὶ παρὰ τὸν θεῖον σκοπὸν οἱ ἐμπαθεῖς ποιεῖν τι ἢ συγκαταβαίνειν τῷ
30 λογισμῷ, ἀλλὰ καὶν θάνατος πρόκειται, ἐκ τοῦ θείου σκοποῦ μὴ ἐξέρχεσθαι λόγῳ καὶ ἔργῳ. Τοῦτο δὲ περὶ τοῦ τέλους τῆς γνώσεως ἐρρέθη, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀρχὴν ὡς μαθητῆς ἐξ ἀνάγκης ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ· ἴσως δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἔργου, ἠττώμενος ἐκ τῆς συνηθείας. Καὶ

λόγια. "Αν και πολλές φορές ούτε έτσι μᾶς ὠφελοῦν αὐτὲς οἱ προσπάθειες, εἴτε γιατί δὲν ὑπομένουμε τοὺς πειρασμοὺς μέχρι τὸ τέλος, εἴτε γιατί ἀγνοοῦμε τὸ δρόμο ἢ τὸ σκοπὸ ἀπὸ ὀκνηρία ἢ ἀπιστία ἢ ἀπὸ ἄλλους πολλοὺς λόγους πού εἶναι ἀναρίθμητοι.

"Αν ὅμως και αὐτὰ ἔτσι ἔχουν και ἐμεῖς εἴμαστε πάρα πολὺ μακριά, πῶς θὰ τολμήσουμε νὰ ποῦμε ὅτι φθάσαμε στὸ ἀρχικὸ κάλλος; Ἐκτὸς βέβαια ἂν πλανιόμαστε ἀπὸ αὐταρέσκεια και ἀφανὴ ἀπώλεια. Γιατί, ὅπως ἡ αὐτοκατηγορία εἶναι ἀφανὴς ποκοπή, ἐπειδὴ βαδίζουμε καλὰ και δὲν τὸ αἰσθανόμαστε, ἔτσι και ἡ ἀλαζονεία και ἡ αὐταρέσκεια εἶναι ἀφανὴς ἀπώλεια, ἐπειδὴ στρεφόμαστε πρὸς τὰ πίσω και δὲν τὸ γνωρίζουμε. Και πολὺ σωστὰ: γιατί στη ματαιόδοξη ψυχὴ ἐπιστρέφουν και τὰ πάθη πού καθαρίσθηκαν ἀπὸ τὴ χάρη. Και ὁ Κύριος λέγει· «ὅταν βγεῖ τὸ ἀκάθαρτο πνεῦμα»⁸, και τὰ λοιπα. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ τόπος ἀπὸ τὸν ὁποῖο βγῆκε δὲν ἔχει πνευματικὴ ἐργασία οὔτε ταπείνωση, γι' αὐτὸ και μαζί μὲ ἄλλα και πολλὰ κακὰ ἔρχεται ἀπὸ τὴ δουλεία και κατοικεῖ. "Οποῖος ἔχει νοῦ, ἄς τὸ ἐννοήσει. Γιατί δὲν θέλει ὁ λόγος νὰ τὰ παραδώσει ὅλα σαφῆ, οὔτε πάλι νὰ τὰ παραλείψει, ἀλλὰ νὰ τὰ δώσει ὅπως συμφέρει. Γιατί πραγματικά, λέγει ὁ Χρυσόστομος, εἶναι μεγάλη και αὐτὴ εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ στίς θεῖες Γραφές ἄλλα ὀλοφάνερα και ἄλλα ἀσαφῆ, γιὰ νὰ ὀδηγούμεστε μὲ τὰ πρῶτα στὴν πράξη και προθυμία, και ὄχι ἐπειδὴ δὲν τὰ κατανοοῦμε καθόλου νὰ πέφτουμε στὴν ἀπιστία και ραθυμία, ἐνῶ μὲ τὰ δευτέρω νὰ παρακινούμεστε σὲ ἔρευνα και κόπο, και νὰ ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία και νὰ βρίσκουμε τὴν ταπείνωση, ἐπειδὴ δὲν μπορούμε νὰ τὰ καταλάβουμε. Και ἔτσι και ἀπὸ τὰ δύο κερδίζουμε ταπείνωση και πόθο πρὸς τὸν Θεό, ἂν ἀντιληφθοῦμε τίς δωρεές πού κάνει ὁ Θεὸς σ' ἐμᾶς.

Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ πέμπτη θεωρία, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος, και ἡ ἀσφάλεια εἶναι αὐτὴ, τὸ νὰ μπορεῖ δηλαδὴ κανεὶς νὰ βλέπει στὴν πραγματικότητα τὰ αἰσθητὰ πράγματα και τοὺς λογισμοὺς μὲ τὴ διάκριση και νὰ μὴν τὰ ἀγνοοῦν ἀπὸ κάποια πλάνη οἱ ἐμπαθεῖς και κάνουν κάτι ἀντίθετο ἀπὸ τὸν θεῖο σκοπὸ ἢ νὰ συγκατατίθενται στὸ λογισμό τους, ἀλλὰ, και ἂν ἀκόμη ὁ θάνατος βρίσκεται ἐνώπιόν τους, νὰ μὴ βγαίνουν ἀπὸ τὸν θεῖο σκοπὸ μὲ λόγια και ἔργα. Αὐτὸ ὅμως λέχθηκε γιὰ τὸ τέλος τῆς γνώσης, ἐπειδὴ στὴν ἀρχὴ ὡς μαθητὴς κανεὶς κατ' ἀνάγκη ἀποτυγχάνει⁹ στὸ σκοπὸ, ἢ ἴσως και ἀπὸ τὸ ἔργο του παρασυρό-

ποτέ μὲν κατ' οἰκονομίαν πλανᾶται μικρὸν καὶ εὐθύς στρέφεται μετὰ πολλῆς ταπεινώσεως, ποτέ δὲ ἐκ τῆς οἰήσεως σχηματίζεται πρὸς ἔπαρσιν· ὅταν δὲ οὕτω διάκειται, ὀφείλει γινώσκειν ὅτι ἡ χάρις παιδείουσα διδάσκει αὐτὸν ταπεινωθῆναι καὶ γινώσκειν, πόθεν λαμβά-
5 νει τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν γνῶσιν, ἵνα μὴ ὦμεν πεποισμένοι ἀφ' ἑαυτοῖς, φησὶν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἐγείραντα, καὶ τὰ ἐξῆς, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα γίνεται.

Ἄν γὰρ ὑπομένη τις μήτε ἐπαιρόμενος, μήτε στρεφόμενος ἐκ τῆς ἀρετῆς, ἐγείρεται καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς νεκρώσεως τοῦ σώματος καὶ τῶν πραγμάτων πρὸς τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν· καὶ γὰρ κατὰ τὸν Ἄ-
10 πόστολον συσταυροῦται διὰ τῶν σωματικῶν πράξεων ὁ ἄνθρωπος σωματικῶς καὶ διὰ τῶν ψυχικῶν πράξεων ψυχικῶς, εἴθ' οὕτω συνθάπτεται διὰ τῆς νεκρώσεως τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς κατὰ φύσιν γνώσεως, καὶ ἀνίσταται διὰ τῆς ἀπαθείας νοερώς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
15 νων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Μ' (12ος)

Στοιχεῖον τὸ μῦ, καὶ δωδέκατος λόγος
Τοίνυν ὁ παρὼν αἰσθητῶν τε κτισμάτων,
Τὴν πείραν δηλοῖ τῆς θεωρίας τούτων,
20 Καὶ ἵνα μηδεὶς παρὰ καιρὸν ζητήσῃ.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

Μὴ νέκρωσιν ὁ νοῦς ἐκ τῶν παθῶν κτησάμενος, οὐ συμφέρει αὐτῷ εἰς τὴν τῶν αἰσθητῶν θεωρίαν ἐλθεῖν. Ἐὰν δὲ περισπᾶται καὶ οὐ σχολάζῃ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν ἐν γνώσει
25 καὶ ἡσυχίᾳ, σκοτίζεται ὁ ἄνθρωπος μᾶλλον ὑπὸ τῆς λήθης καὶ εἰς ἄγνοιαν κατὰ μικρὸν ἔρχεται καὶ ἴσως εἰς γνῶσιν νοῦς ἔφθασεν ὁ τοιοῦτος, καὶ μάλιστα ἐὰν οὐχ ὑπὸ τῆς χάριτος ἦλθεν ἡ γνῶσις, αὐτοῦ μὴ εἰδότος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῶν ἐμπειρῶν ἔτι μανθάνων περὶ τῶν τοιούτων μυστηρίων. Ὡς γὰρ ὁ γεωργός, ἐὰν μὴ ἐρ-
30 γάζηται τὴν γῆν, ὑλώδης γίνεται, καὶ μάλιστα ὅσον τυγχάνει καλῆ· οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἐὰν μὴ σχολάζῃ εἰς τὴν εὐχὴν καὶ ἀνάγνωσιν καὶ

μενος σ' αὐτὸ ἀπὸ τῆ συνήθεια. Καὶ ἄλλοτε βέβαια κατ' οἰκονομία πλανιέται λίγο καὶ ἀμέσως ἐπιστρέφει μὲ μεγάλη ταπείνωση, ἐνῶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴν οἴηση φθάνει στὴν ἔπαρση. Καὶ ὅταν συμπεριφέρεται ἔτσι, πρέπει νὰ γνωρίζει, ὅτι ἡ χάρη τὸν διδάσκει¹⁰ καὶ τὸν μαθαίνει νὰ ταπεινωθεῖ καὶ νὰ γνωρίζει ἀπὸ ποῦ παίρνει τὴ δύναμη καὶ τὴ γνώση, «γιὰ νὰ ἔχουμε πεποίθηση ὄχι στοὺς ἑαυτοὺς μας», λέγει, «ἀλλὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς»¹¹, πράγμα ποὺ γίνεται καὶ ἐδῶ.

Καὶ πράγματι, ἂν κανεὶς ὑπομένει χωρὶς νὰ ὑπερηφανεύεται οὔτε νὰ ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ, ἀνασταίνεται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴ νέκρωση τοῦ σώματος καὶ τῶν πραγμάτων πρὸς τὴ γνώση τῶν ὄντων. Γιατί, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο, ὁ ἄνθρωπος συσταυρώνεται¹² σωματικὰ μὲ τὶς σωματικὲς πράξεις καὶ ψυχικὰ μὲ τὶς ψυχικὲς πράξεις, στὴ συνέχεια συνθάπτεται¹³ μὲ τὴ νέκρωση τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν κατὰ φύση γνώση, καὶ ἀνασταίνεται μὲ τὴν ἀπάθεια νοερά, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Μ' (12ος)

Στοιχεῖο τὸ μῦ καὶ δωδέκατος λόγος

Ὁ παρὼν, καὶ τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων

Δηλώνει τὴν πείρα τῆς θεωρίας τους,

Καὶ νὰ μὴ τὴ ζητήσῃ κανεὶς προῶρα.

Καὶ τώρα, πᾶτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Οταν ὁ νοῦς δὲν ἀποκτήσῃ τὴ νέκρωση ἀπὸ τὰ πάθη, δὲν τὸν συμφέρει νὰ φθάσῃ στὴ θεωρία τῶν αἰσθητῶν. Ἄν ὅμως ἀσχολεῖται μὲ τὰ βιοτικὰ καὶ δὲν καταγίνεται μὲ τὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν μὲ γνώση καὶ ἡσυχία, σκοτίζεται ὁ ἄνθρωπος περισσότερο ἀπὸ τὴ λήθη καὶ καταλήγει σιγά-ιγά στὴν ἀγνοία, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς ἔφθασε στὴ γνώση τοῦ νοῦ, καὶ μάλιστα ἂν ἡ γνώση ἦρθε ὄχι ἀπὸ τὴ χάρη, χωρὶς αὐτὸς νὰ τὸ γνωρίζει, ἀλλὰ μαθαίνοντας ἀκόμη τὰ μυστήρια αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση καὶ τοὺς ἔμπειρους. Ὅπως ἡ γῆ ἂν δὲν τὴν καλλιεργεῖ ὁ γεωργὸς θγάζει χορτάρια, καὶ μάλιστα ὅσο πὶο γόνιμη εἶναι, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς, ἂν δὲν ἀφοσιώνεται στὴν προσευχὴ καὶ τὴν

12. Ρωμ. 6, 6.

13. Ρωμ. 6, 4.

μη ἔχη τοῦτο ἔργον, παχύνεται καὶ ἀγνοεῖ. Καὶ ὡσπερ ἐὰν βρέχηται γῆ καὶ ἠλιάζεται, οὐκ ὠφελεῖται ὁ γεωργός, ἐὰν μὴ σπείρη καὶ φυλάτῃ αὐτήν, οὕτως οὐδὲ ὁ νοῦς δύναται ἔχειν τὴν γνῶσιν ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς πράξεως, κἂν ἴσως ἐκ τῆς χάριτος ἔλαβε ταῦτα· ἀλλ' ὅμα
5 τῷ στραφῆναι μικρὸν ἐξ ἀμελείας πρὸς τὰ πάθη, εὐθέως πλανᾶται. Ἐὰν δὲ καὶ πρὸς οἴησιν ὄρα ποσῶς, ἐγκαταλιμπάνεται ὑπὸ τῆς χάριτος

Διὰ τοῦτο οὖν οἱ Πατέρες κἂν ἐκ τοῦ γήρωσ καὶ τῆς ἀδυναμίας τὰς σωματικὰς πράξεις ἠλάττωσαν πολλάκις, ἀλλ' οὖν τὰς ψυχικὰς
10 οὐδέποτε· διότι ἀντὶ τῶν σωματικῶν εἶχον τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν, δυναμένην τὴν σάρκα ταλαίπωρον κατασκνεάσαι, τὸ δὲ φυλάττειν τὴν ψυχὴν ἀναμάρτητον, ἵνα φωτισθῇ ὁ νοῦς, δίχα τῆς ἠθικῆς πράξεως, ἀμήχανον· ἐπεὶ τὰ μὲν ἐργαλεῖα μεταλλάσσει ὁ γεωργός
πολλάκις, ἴσως δὲ καὶ συστέλλει αὐτά, τὴν δὲ γῆν ἀνέργαστον ἢ
15 ἄσπορον καὶ ἀφύτευτον, ἢ πάλιν τὸν καρπὸν ἀφύλακτον οὐδέποτε ἑάσει, εἴ γε βούλεται ἐκ τοῦ καρποῦ μεταλαβεῖν. Εἰ δέ τις κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής καὶ οὐκ ἐκ τῆς θύρας ταύτης εἰσελθεῖν βουληθῆ, ἀλλὰ ἀλλαχόθεν ἀναβαίνων, ὡς φησιν ὁ Κύριος, τοῦ τοιούτου οὐκ ἀκούουσι τὰ πρόβατα, ἤγουν τὰ θεῖα νοήματα, κατὰ τὸν θεῖον Μά-
20 ξιμον· διότι ὁ κλέπτης οὐκ εἰσέρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ διὰ τῆς ἀκοῆς καὶ θύσῃ διὰ τῆς ἀλληγορίας, μὴ δυνάμενος ἀνάγειν τὴν Γραφήν, καὶ ἀπωλέσει ἑαυτὸν καὶ τὰ νοήματα τῆ ψευδωνύμφῃ αὐτοῦ γνώσει διὰ τῆς οἰήσεως.

Ὁ γὰρ ποιμὴν συγκακοπαθεῖ μὲν τοῖς νοήμασιν ὡς καλὸς
25 στρατιώτης Χριστοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, διὰ τῆς φυλακῆς τῶν θεῶν ἐντολῶν, εἰσέρχεται δὲ διὰ τῆς στενῆς πύλης, ἤγουν τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ θύρας τῆς ἀπαθείας, καὶ πρὶν μὲν καταξιοθῆ τῆς ἄνωθεν χάριτος, σχολάζει καὶ ἐξ ἀκοῆς μανθάνει περὶ πάντων, καὶ ὁσάκις ἔρχεται λύκος ἐν σχήματι προβάτου, διώκει αὐτὸν τῆ
30 αὐτομεμψία, λέγων· «Οὐκ οἶδα τίς εἶ· ὁ Θεὸς οἶδεν. Εἰ δ' ἴσως ἀναιδῶς ἔρχεται τὸ νόημα καὶ ζητεῖ τοῦ δεχθῆναι, λέγον, ὅτι Ἐὰν οὐ στήσης τὰ νοήματα, οὐδὲ διακρίνης τὰ πράγματα, ἄπιστος εἶ καὶ ἄγνωστος, ἀποκρίνεται οὕτως Ἀλλὰ μωρὸς ἂν εἴπῃς εἰμὶ, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον γινώσκων, ὅτι ὁ μωρὸς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ

1. Β' Τιμ. 2, 6.

2. Ἰω. 10, 1.

3. Β' Τιμ. 2, 3.

ἀνάγνωση καὶ δὲν τὸ ἔχει αὐτὸ ἔργο, παχύνεται καὶ ὀδηγεῖται στὴν ἄγνοια. Καὶ ὅπως ὅταν ἡ γῆ δέχεται βροχὴ καὶ ἥλιο, δὲν ὠφελεῖται ὁ γεωργός, ἂν δὲν σπείρει καὶ δὲν τὴν περιποιεῖται, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ γνώση χωρὶς τὴν ἠθικὴν πράξιν, ἔστω καὶ ἂν τὰ ἔλαβε αὐτὰ ἀπὸ τῆ χάριτος, ἀλλὰ, μόνις στραφεῖ γιὰ λίγο ἀπὸ ἀμέλεια πρὸς τὰ πάθη, ἀμέσως πλανᾶται. Ἄν ὅμως φέρεται πρὸς τὴν οἴηση ἔστω καὶ λίγο, ἐγκαταλείπεται ἀπὸ τῆ χάριτος.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ πατέρες, ἂν καὶ πολλὰς φορὰς ἐλάττωσαν τὶς σωματικὰς πράξεις ἐξ αἰτίας τῶν γηρατειῶν καὶ τῆς ἀδυναμίας, δὲν ἐλάττωσαν ποτὲ τὶς ψυχικὰς. Γιατί, ἀντὶ τῶν σωματικῶν πράξεων, εἶχαν τὴ σωματικὴ ἀσθένεια, ποὺ μπορεῖ νὰ ταλαιπωρήσῃ τὴ σάρκα. Τὸ νὰ φυλάγῃ ὅμως κανεὶς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναμάρτητου, γιὰ νὰ φωτισθῇ ὁ νοῦς, χωρὶς τὴν ἠθικὴν πράξιν, εἶναι ἀδύνατον. Γιατί τὰ ἐργαλεῖα τὰ ἀλλάζει πολλὰς φορὰς ὁ γεωργὸς καὶ ἴσως τὰ μαζεύει, τὴ γῆ ὅμως ποτὲ δὲν θὰ τὴν ἀφήσῃ ἀκαλλιέργητη ἢ ἀσπαρτη καὶ ἀφύτευτη, ἢ πάλι ἀφύλακτο τὸν καρπὸν, ἂν βέβαια θέλῃ νὰ γευθῇ κατὰ ἀπὸ τὸν καρπὸν¹. Ἄν ὅμως κάποιος εἶναι κλέφτης καὶ ληστής καὶ δὲν θελήσῃ νὰ μπεῖ ἀπὸ τὴ θύρα αὐτῆ, ἀλλὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ ἄλλο μέρος, ὅπως λέγει ὁ Κύριος², αὐτὸν δὲν τὸν ἀκοῦν τὰ πρόβατα, δηλαδὴ τὰ θεῖα νοήματα, κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμον. Γιατί ὁ κλέφτης δὲν μπαίνει γιὰ ἄλλο λόγο, παρὰ μόνον γιὰ νὰ κλέψῃ μὲ τὴν ἀκοήν καὶ νὰ θανατώσῃ τὰ νοήματα μὲ τὴν ἀλληγορίαν, μὴ μπορῶντας νὰ ἐρμηνεύῃ τὴ Γραφήν, καὶ θὰ ὀδηγήσῃ στὴν ἀπώλεια τὸν ἑαυτὸν καὶ τὰ νοήματα μὲ τὴν ψεύτικὴν γνώσιν τοῦ μέσω τῆς οἴησης.

Γιατί ὁ ποιμένας κακοπαθεῖ μαζί μὲ τὰ νοήματα σὰν καλὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ³, κατὰ τὸν ἀπόστολον, μὲ τὴ φύλαξιν τῶν θείων ἐντολῶν, καὶ μπαίνει ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη⁴, δηλαδὴ τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴ θύραν τῆς ἀπάθειας. Καὶ πρὶν καταξιοθεῖ τὴ χάριτος τοῦ Θεοῦ καταβάλλει προσπάθεια καὶ ἐξ ἀκοῆς μαθαίνει γιὰ τὰ πάντα. Καὶ ὅταν ἔρχεται ὁ λύκος μὲ σχῆμα προβάτου⁵, τὸν διώχνει μὲ τὴν αὐτοκατηγορίαν, λέγοντας· Δὲν ξέρω ποιὸς εἶσαι· ὁ Θεὸς ξέρει. Ἄν ὅμως τὸ νόημα ἔρχεται μὲ ἀναίδεια καὶ ζητᾷ νὰ γίνῃ δεκτὸ λέγοντας, Ἄν δὲν ἀποδεχθεῖς τὰ νοήματα καὶ δὲν διακρίνεις τὰ πράγματα, εἶσαι ἄπιστος καὶ ἀγνωστος, ἀποκρίνεται αὐτός· Ἄν πεῖς, ὅτι εἶμαι μωρός,

4. Ματθ. 7, 13.

5. Ματθ. 7, 15.

σοφὸς γίνεται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον»· καὶ ὡς φησιν ὁ Κύριος, «ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμώτεροι παρὰ τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτῶν εἰσι».

Καὶ εἰκότως ὅτι οἱ μὲν νικᾶν καὶ πλουτεῖν, φρονεῖν τε καὶ δοξάζεσθαι, ἐξουσιάζειν τε καὶ ἄλλα τοιαῦτα ποθοῦσι, κἂν ἴσως ἀποτύχωσι τῶν τοιούτων, καὶ μένη ἀνόνητος ὁ κόπος, ἀλλ' οὖν τέως σπουδάζουσι καὶ ὑπὲρ δύναμιν εἰς τὰ τοιαῦτα· οἱ δὲ τὰ τῶν προειρημένων ἐναντία θέλουσιν ἔχειν, δι' ὧν καὶ ἐνταῦθα πολλάκις λαμβάνουσι τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος, καὶ σπουδάζουσι κἂν
 5 κατ' ἐκείνους, ἵνα ἐλευθερίαν ὁ νοῦς λάβῃ κατὰ χάριν, δι' ἧς δύναται ἔχειν τὴν μνήμην ἀληθάργητον καὶ τὰ νοήματα, ἣ γινώσκειν, ὡς μαρτυρούμενα ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν ἐν πείρα ὄντων πνευματικῆς γνώσεως, ἣ κἂν ἐν γνώσει πολλῇ ἀγνοεῖν ἐξ ἀπορίας, γινώσκων, ὅτι τὰ πρὸ τούτου νοήματα πειρασμοὶ ἐτύγχανον πρὸς
 15 δοκιμὴν τοῦ αὐτεξουσίου, ἵνα ὁ μὲν ταπεινόφρων ἀποστρέφῃται καὶ ἀπιστῆ τῷ ἰδίῳ λογισμῷ καὶ σκοπῷ, μᾶλλον δὲ φοβῆται καὶ ἐρωτᾷ μετὰ πολλῶν δακρῦων καὶ φεύγῃ εἰς τὴν ταπείνωσιν καὶ αὐτομεμψίαν, καὶ ὡς μεγάλην ζημίαν ἠγῆται τὴν γνῶσιν καὶ τὰ χαρίσματα, ὁ δὲ ὑπερήφανος τρέχῃ στήσαι τὰ ἴδια νοήματα, οὐκ
 20 ἀκούων τοῦ τῆς Κλίμακος λέγοντος, Μὴ τὰ τοῦ καιροῦ ζητήσωμεν, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ τοῦ ἀγίου Ἰσαὰκ διδάσκοντος, Μὴ ἀναιδῶς εἰσέλθῃς ἔσω, ἀλλὰ μετὰ σιγῆς εὐχαρίστησον· καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, «Οὐκ οἶδα», φάσκοντος, ἐκ τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τοῦ Ἀδάμ εἰπόντος, ὅτι Οὐκ ἦν καιρὸς τοῦ προβάλλειν τῇ θεωρίᾳ τῶν νοητῶν. Τὰ γὰρ αἰσθητήρια τῶν νηπίων πρὸς
 25 τροφὴν στερεὰν ἀδύνατά εἰσι, δέονται δὲ γάλακτος, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος

Διὰ τοῦτο μὴ ζητήσωμεν θεωρίαν ἐν οὐ καιρῷ θεωρίας, ἀλλὰ πρῶτον τὰς μητέρας τῶν ἀρετῶν κτησώμεθα ἐν ἑαυτοῖς, καὶ αὐτομάτῃ ἢ γνῶσις ἔρχεται, χάριτι Χριστοῦ. Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γνωρίζω, σύμφωνα με τὸν θεῖο Χρυσόστομο, ὅτι ὁ μωρὸς σ' αὐτὸν τὸν κόσμον γίνεται σοφός⁶, κατὰ τὸν ἀπόστολο. Καὶ ὅπως λέγει ὁ Κύριος: «γιατὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου αὐτοῦ εἶναι ἐξυπνότεροι στὴ γενεὰ τοὺς ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν»⁷.

Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου ποθοῦν νὰ νικοῦν καὶ νὰ πλουτίζουν, νὰ ὑπερηφανεύονται καὶ νὰ δοξάζονται, νὰ ἐξουσιάζουν καὶ ἄλλα παρόμοια, καὶ ἔστω καὶ ἂν ἀποτύχουν σ' αὐτὰ καὶ μένει ἄχρηστος ὁ κόπος τους, ἀλλὰ καὶ πάλι φροντίζουν πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις τους γι' αὐτὰ. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως τῆς βασιλείας θέλουν νὰ ἔχουν τὰ ἀντίθετα μετὰ τὰ προηγούμενα, μετὰ τὰ ὅποια καὶ ἐδῶ πολλές φορὲς λαμβάνουν τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκεῖ μακαριότητος, καὶ φροντίζουν τουλάχιστον, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι γιὰ νὰ λάβει ὁ νοῦς ἐλευθερία κατὰ χάρη, μετὰ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ μνήμη ἄγρυπνη καὶ τὰ νοήματα, ἢ νὰ γνωρίζει ὅτι αὐτὰ μαρτυροῦνται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν πείρα τῆς πνευματικῆς γνώσης, ἢ παρὰ τὴν πολλὴ γνώση του νὰ ἀγνοεῖ ἐξαιτίας τῆς ἀπορίας, γνωρίζοντας ὅτι τὰ προηγούμενα νοήματα ἦταν πειρασμοὶ γιὰ δοκιμασία τοῦ αὐτεξουσίου, μετὰ σκοπὸ ὁ ταπεινόφρων νὰ ἀποστρέφεται καὶ νὰ μὴν πιστεύει στὸ δικό του λογισμό καὶ σκοπὸ, ἢ μᾶλλον νὰ φοβᾶται καὶ νὰ ρωτᾷ μετὰ πολλὰ δάκρυα καὶ νὰ καταφεύγει στὴν ταπείνωση καὶ τὴν αὐτοκατηγορία, καὶ νὰ νομίζει μεγάλη ζημία τὴ γνώση καὶ τὰ χαρίσματα, ἐνῶ ὁ ὑπερήφανος προσπαθεῖ νὰ στήσει τὰ δικά του νοήματα, χωρὶς ν' ἀκούει τὸν Ἰωάννη τῆς Κλίμακος ποὺ λέγει, Ἔστω μὴ ζητήσουμε τὰ πράγματα τοῦ καιροῦ πρὶν τὴν ὥρα τους, καὶ τὰ λοιπὰ, καὶ τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ ποὺ διδάσκει, Νὰ μὴν μπεῖς μέσα μετὰ ἀναιδεια, ἀλλὰ σιωπηλὰ εὐχαρίστησε, καὶ τὸν Χρυσόστομο ποὺ λέγει, Δὲν γνωρίζω, μαθαίνοντάς το αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἀπόστολο, καὶ τὸ Δαμασκηνό, ποὺ εἶπε γιὰ τὸν Ἀδάμ, ὅτι δὲν ἦταν καιρὸς νὰ ἐπιδιώξει τὴ θεωρία τῶν νοητῶν. Γιατὶ τὰ αἰσθητήρια τῶν νηπίων εἶναι ἀδύνατα γιὰ στερεὴ τροφή καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γάλα, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος⁸.

Γι' αὐτὸ ἄς μὴ ζητήσουμε θεωρία σὲ καιρὸ μὴ θεωρίας, ἀλλὰ πρῶτα ἄς ἀποκτήσουμε τὶς μητέρες τῶν ἀρετῶν μέσα μας, καὶ μόνη της θὰ ἔρθει ἡ γνώση, μετὰ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7. Λουκᾶ 16, 8.

8. Ἐβρ. 5, 12-13.

ΛΟΓΟΣ Ν' (13ος).

Στοιχείον τὸ νῦ, τρισκαιδέκατος λόγος
 Περὶ νοητῶν τῆς γνώσεως ἑνταῦθα,
 Ἦγουν νοερῶν στρατιῶν ἀσωμάτων,
 5 Ἐκ τῶν αἰσθητῶν τεκμαίρεται ὁ βλέπων.
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Νοητὴ μὲν γίνεται ἡ γνώσις μετὰ τὴν ἕξιν εἰς τὴν αἰσθητὴν
 θεωρίαν· οὐκ ἄγγελον δὲ βλέπειν ἔχει ὁ γνωστικός. Πῶς γὰρ
 10 ἄνθρωπος ἰδεῖν, ὅς τις οὐδὲ τὴν οἰκείαν ὄρα ψυχὴν; Πρὸς κοινήν
 μὲν ὠφέλειαν κατὰ πρόνοιαν Θεοῦ ἐσηματίζοντο πολλάκις οἱ
 ἄγγελοι εἰς τοὺς Πατέρας ἡμῶν, εἰς ἡμᾶς δὲ οὐδὲ τοῦτο γίνεται,
 διότι ἐξ οἰήσεως θέλομεν τοῦτο, καὶ οὔτε περὶ κοινῆς ὠφελείας φρον-
 15 τίζομεν, οὔτε πάσχομέν τι κατὰ Θεόν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ τινὸς τοι-
 οῦτου ἐπιθυμῶν, δαίμονα μᾶλλον ἐπιποθεῖ ἰδεῖν· καὶ γὰρ εἰς ἄγγε-
 λον φωτὸς σχηματίζεται, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Μᾶλλον δὲ ὅταν τις
 οὐδ' ὄλως τοιαῦτα λογίζεται, οὐδὲ πιστεύει κἂν καὶ γίνεται ἴσως,
 τότε γίνεται, ἐὰν δέχηται πρὸς ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ Γινώσκειται
 20 τοίνυν τοῦτο ἐκ τοῦ μὴ θέλειν ἡμᾶς μηδὲ κατ' ὄναρ τι τοιοῦτον ἀπο-
 δέχεσθαι ἢ εἰς ψῆφον ἔχειν, ἐὰν γένηται, ἀλλ' ὡς μηδὲ εἰδότες τί
 διακεῖσθαι ἡμᾶς. Διότι ὁ κατὰ ἀλήθειαν ἄγγελος ἔχει ἐξουσίαν ἀπὸ
 Θεοῦ καὶ μὴ θέλοντα τὸν νοῦν ποιεῖν εἰρηνεύειν καὶ δέχεσθαι αὐ-
 τόν, ὁ δὲ δαίμων οὐ δύναται τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ', ἐὰν ἴδῃ τὸν νοῦν
 25 δεχόμενον αὐτόν, ἐμφανίζεται κατὰ παραχώρησιν· εἰ δὲ μήγε,
 ἀναχωρεῖ ὑπὸ τοῦ φυλάσσοντος ἀγγέλου ἀπὸ τοῦ θείου βαπτίσμα-
 τος διωκόμενος, διὰ τὸ μὴ προδοῦναι τὸ αὐτεξούσιον ὁ νοῦς.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ῥηθήσεται δὲ περὶ μιᾶς θεωρίας τῶν ἄνω
 τάξεων, πῶς τε ἑννέα μὲν εἰσι τάγματα, κατὰ τὸν Μέγαν Διονύσιον
 30 καὶ ὡς εὐρίσκομεν ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς, ἔχουσι μὲν τὰ ἑννέα τά-
 γματα, ὀνόματα κατὰ φύσιν καὶ ἐνέργειαν. Καὶ ἀσώματοι μὲν λέγον-
 ται ὡς ἄνθρωποι, νοεροὶ δὲ ὡς νόες τυγχάνοντες, καὶ στρατιαὶ ὡς τοῦ

ΛΟΓΟΣ Ν' (13ος)

Στοιχεῖο τὸ νῦ, λόγος δέκατος τρίτος
 Γιὰ τὴ γνῶση τῶν νοητῶν ἐδῶ,
 Δηλαδή γιὰ τὶς νοερὲς στρατιὲς τῶν ἀσωμάτων,
 Ἐκ τῶν αἰσθητῶν συμπεραίνει ὁποῖος βλέπει.
 Καὶ τώρα, πατέρα, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Η γνῶση γίνεται νοητὴ μετὰ τὴν ἔξη στὴν αἰσθητὴ θεωρία, ἀλλὰ ὁ γνωστικὸς δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ ἄγγελο. Πῶς δηλαδή ἓνα ἄυλο πρᾶγμα, ποῦ εἶναι γνωστὸ μόνο στὸ Δημιουργό του, μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος οὔτε τὴ δική του ψυχὴ βλέπει; Πολλὲς φορὲς οἱ ἄγγελοι ἐμφανίζονταν στοὺς Πατέρες μας γιὰ κοινὴ ὠφέλεια κατὰ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, σ' ἐμᾶς ὅμως αὐτὸ δὲν γίνεται, γιὰ τὸ θέλουμε ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ οὔτε φροντίζουμε γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια οὔτε ὑποφέρουμε κάτι κατὰ Θεόν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ποῦ ἐπιθυμεῖ κάτι τέτοιο, περισσότερο ποθεῖ νὰ δεῖ ἓνα δαίμονα, γιὰ τὸν αὐτὸς μεταμφιέζεται σὲ ἄγγελο φωτεινὸ, λέγει ὁ ἀπόστολος¹. Μᾶλλον ὅμως, ὅταν κανεὶς δὲν σκέπτεται καθόλου τέτοια πρᾶγματα οὔτε πιστεύει ἀκόμη καὶ ἂν γίνεται ἴσως, τότε συμβαίνει αὐτό, ἂν τὸ δέχεται γιὰ ὠφέλεια τοῦ κοινοῦ. Γνωρίζεται λοιπὸν αὐτὸ ἀπὸ τὸ νὰ μὴ θέλουμε οὔτε καὶ στὸ ὄνειρο νὰ δεχόμεσθε κάτι τέτοιο, ἢ νὰ τὸ μελετοῦμε ἂν γίνει, ἀλλὰ νὰ συμπεριφερόμαστε σὰν νὰ μὴ γνωρίζουμε τίποτε. Γιὰ τὸ ἀληθινὸς ἄγγελος ἔχει ἐξουσία ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ κάνει τὸ νοῦ νὰ εἰρηνεύει καὶ νὰ τὸν δέχεται, ἀκόμη καὶ χωρὶς νὰ θέλει. Ὁ δαίμονας ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτό, ἀλλὰ ἂν δεῖ τὸ νοῦ νὰ τὸν δέχεται, ἐμφανίζεται κατὰ παραχώρηση· σὲ ἀντίθετη περίπτωσι φεύγει διωγμένος ἀπὸ τὸν φύλακα ἄγγελο ποῦ ἔχουμε ἀπὸ τὸ θεῖο βάπτισμα, ἐπειδὴ ὁ νοῦς δὲν πρόδωσε τὸ αὐτεξούσιο.

Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι. Θὰ μιλήσω τώρα γιὰ μὴ θεωρία τῶν οὐράνιων τάξεων, πῶς εἶναι ἑννέα τάγματα, σύμφωνα μὲ τὸν Μέγα Διονύσιο καὶ ὅπως λέγεται σὲ ὅλες τὶς Γραφές, καὶ ἔχουν τὰ ἑννέα τάγματα ὀνόματα σύμφωνα μὲ τὴ φύση καὶ τὸ ἔργο τους. Καὶ ἀσώματοι βέβαια λέγονται γιὰ τὸ εἶναι ἄυλοι, νοεροὶ γιὰ τὸ εἶναι νόες, καὶ στρατιᾶς² γιὰ τὸ εἶναι πνεύματα ποῦ ὑπηρετοῦν³ τὸν Βασιλέα τῶν πάντων.

2. Λουκᾶ 2, 13.

3. Ἐβρ. 1, 14.

πάντων Βασιλέως λειτουργικά ὄντα πνεύματα· καὶ πάλιν ἄλλας κλήσεις ἔχουσιν ὁμοῦ κοινὰς τε καὶ εἰδικάς, τοῦτ' ἔστι δυνάμεις καὶ ἄγγελοι καλοῦνται. Ἄλλ' ἢ μὲν τοῦ ἐνὸς τάγματος κλήσις· κατ' ἐνέργειαν δὲ λέγονται τὰ ἐννέα δυνάμεις, ὡς δυνάμενα πάντα ἐκτελεῖν 5 τὰ θεῖα θελήματα. Ἄγγελοι δὲ πάλιν, εἰδικὴ κλήσις τοῦ ἐνὸς τάγματος, τοῦ ἐξ ἡμῶν μὲν πρώτου, ἐκ δὲ τοῦ ἀστέκτου θρόνου ἐνάτου ὄντος κατ' ἐνέργειαν δὲ λέγονται ἄγγελοι πάντες, ὡς ἀναγγέλλοντες τὰ θεῖα προστάγματα τοῖς ἀνθρώποις· καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἰώβ, ἄλλος ἄγγελος, φησὶν ὁ Σολομών, ἦλθε, καὶ οὐκ ἦν ἅγιος ἄγγελος. Ἐπεὶ 10 κατελείφθη μόνος, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, καὶ ἦλθεν ἀναγγεῖλαι.

Ἄλλὰ καὶ τὸν Κύριον ἄγγελον ἢ θεῖα Γραφή ἐν διαφόροις τόποις προλέγει. Ἀγγέλους, φησὶν, ἐξένισεν ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Κύριος ἦν ἄσαρκος, ὡς φησὶν ὁ Δαμασκηνὸς πρὸς τὴν Θεοτόκον. Ἐν σκηνῇ Ἀβραάμ ἐθεάσατο τὸ ἐν σοὶ Θεοτόκε μυστήριον· τὸν γὰρ Υἱόν 15 σου ἄσαρκον ὑπεδέξατο, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν ἐν τῇ καμίνῳ σὺν τοῖς παισὶν ὁ αὐτὸς ἦν. Λέγεται δὲ κατ' ἐνέργειαν ἄγγελος, ὡς φησὶν ὁ προφήτης Ἡσαΐας, «τῆς μεγάλης βουλής ἄγγελος» ὡς καὶ αὐτὸς ἔφη ὁ Κύριος, ὅτι «ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα ἀναγγεῖλῶ ὑμῖν». Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

20

ΛΟΓΟΣ Ε'. (14ος)

Λόγος ὁ παρῶν κατὰ τὸ ξϋ στοιχεῖον,

Περὶ ἀληθοῦς ἀπαθείας καθόλου.

Κεφάλαια δὲ δεκατέσσαρα ἦδη,

Χάριτι Χριστοῦ εἰσὶν ἐν ἐπιτόμῳ.

25

Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Ε ἓν ἄξιον πρᾶγμα καὶ παράδοξόν ἐστὶν ἢ ἀπάθεια, διότι δύναται μετὰ τὸ εἰς ἕξιν περιγενέσθαι τὸν ἄνθρωπον τῶν παθῶν, μιμητὴν Θεοῦ ποιῆσαι αὐτόν, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπῳ. Πάσχων γὰρ ὁ ἀπαθής καὶ πολεμούμενος ὑπὸ δαιμόνων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, ὡς ἑτέρου πάσχοντος διάκειται, καθάπερ ἐτύγχανον οἱ ἅγιοι 30 Ἀπόστολοι καὶ Μάρτυρες καὶ οὔτε δοξαζόμενος ἐπαίρεται, οὔτε

4. Ἐφ. 1, 21· Α' Πέτρ. 3, 22.

6. Ἰώβ 1, 14-15.

5. Ματθ. 1, 20 κ.ά.

7. Ἡσ. 9, 6.

Και πάλι ἔχουν ἄλλες ὀνομασίες πού εἶναι συγχρόνως και κοινές και εἰδικές, δηλαδή ὀνομάζονται δυνάμεις⁴ και ἄγγελοι⁵. Ἡ ὀνομασία δυνάμεις ἀνήκει σ' ἓνα τάγμα, ἀλλά ὡς πρὸς τὸ ἔργο και τὰ ἐννέα λέγονται δυνάμεις, ἐπειδὴ ὅλα μποροῦν νὰ ἐκτελοῦν τὰ θεῖα θελήματα. Ἄγγελοι πάλι εἶναι ἡ εἰδική ὀνομασία τοῦ ἑνὸς τάγματος, πού ἀπὸ μᾶς εἶναι τὸ πρῶτο ἐνῶ ἀπὸ τὸ φοβερὸ θρόνο τὸ ἕνατο, κατὰ τὸ ἔργο ὅμως ὅλοι λέγονται ἄγγελοι, ἐπειδὴ ἀναγγέλλουν τὰ θεῖα προστάγματα στοὺς ἀνθρώπους. Γιατί και τὸν Ἰώβ⁶, λέγει ὁ Σολομών, τὸν ἐπισκέφθηκε ἄλλος ἄγγελος, και δὲν ἦταν ἅγιος ἄγγελος. Ἐπειδὴ αὐτὸς μόνος σώθηκε, λέγει ὁ Χρυσόστομος, και πῆγε νὰ τὸ ἀναγγεῖλει.

Ἄλλα και τὸν Κύριο ἢ θεῖα Γραφή τὸν ὀνομάζει σὲ διάφορα σημεῖα ἄγγελο⁷. Ὁ Ἀβραάμ, λέγει, φιλοξένησε ἀγγέλους⁸, και ἦταν ὁ Κύριος προτοῦ λάβει σάρκα, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνὸς στὴ Θεοτόκο· Στὴ σκηνὴ εἶδε ὁ Ἀβραάμ τὸ μυστήριον πού συνέβαινε μέσα σου, Θεοτόκε· γιατί ὑποδέχθηκε τὸν Υἱό σου ἄσαρκο, και τὰ λοιπά. Και πάλι ὁ ἴδιος ἦταν μέσα στοὺς καμίνι μαζί με τοὺς νέους⁹. Λέγεται ὅμως ὡς πρὸς τὸ ἔργο ἄγγελος, ὅπως λέγει ὁ προφήτης Ἡσαΐας, «τῆς μεγάλης βουλής ἄγγελος»¹⁰, καθὼς και ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε· «ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, αὐτὰ θὰ σοῦ ἀναγγεῖλω»¹¹. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε' (14ος)

Ὁ λόγος αὐτὸς σύμφωνα με τὸ στοιχεῖο ξὶ
εἶναι μόνο για τὴν ἀληθινὴ ἀπάθεια.
Τὰ συνοπτικὰ κεφάλαια ἔγιναν ἤδη
με τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ δεκατέσσερα.
Και τώρα, πάτερ, τὴν ἀρχὴ εὐλόγησε.

Η ἀπάθεια εἶναι παράξενο και παράδοξο πράγμα, γιατί μπορεῖ νὰ κάνει τὸν ἄνθρωπο, ἀφοῦ φθάσει στὴ συνήθεια νὰ νικῆσει τὰ πάθη, και νὰ τὸ κάνει αὐτὸ συνήθεια, νὰ μμεῖται τὸν Θεό, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο. Γιατί ὁ ἀπαθής, ὅταν πάσχει και πολεμεῖται ἀπὸ τοὺς δαίμονες και τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους, ἐνεργεῖ σὰν νὰ πάσχει κάποιος ἄλλος, ὅπως ἀκριβῶς ἐνεργούσαν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι

8. Ἐβρ. 13, 2.

9. Δαν. 3, 25.

10. Ἡσ. 9, 6.

11. Ἰω. 8, 26.

ὑβριζόμενος θλίβεται. Λογιζόμενος γάρ, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα χάρις Θεοῦ καὶ συγκατάβασις παρ' ἀξίαν εἰσὶ, τὰ δὲ δυσχερῆ δοκιμή, καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα κατὰ χάριν πρὸς παρηγορίαν δίδονται, τὰ δὲ πρὸς ταπεινοφροσύνην καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὡς ἀναίσθητος ἐν πολλῇ αἰσθήσει τῶν ἀλγεινῶν διάκειται ἐκ τῆς διακρίσεως. Ἡ ἀπάθεια γὰρ οὐκ ἔστιν ἀρετὴ μία, ἀλλὰ πασῶν τῶν ἀρετῶν προσηγορία. Ὡσπερ γάρ ὁ ἄνθρωπος οὐχ ἓν μέλος ἐστίν, ἀλλὰ τὰ πολλὰ μέλη τοῦ σώματος ἐμφαίνουσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲ πάλιν αὐτὰ μόνα, ἀλλὰ σὺν τῇ ψυχῇ, οὕτω καὶ ἡ ἀπάθεια πολλῶν ἀρετῶν

10 σύνδεσις ἐστὶ καὶ ἀντὶ ψυχῆς ἔχει τὸ ἅγιον Πνεῦμα· διότι ἄψυχά εἰσι πάντα τὰ λεγόμενα πνευματικὰ ἔργα, ἐὰν οὐκ ἔχωσι Πνεῦμα ἅγιον, δι' οὗ καὶ τὴν προσηγορίαν ὁ λεγόμενος πνευματικὸς ἔλαβεν. Εἰ μὴ γὰρ τὰ πάθη ἢ ψυχὴ ἀποβάληται, οὐκ ἐλεύσεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν αὐτῇ· ἀλλ' οὔτε πάλιν τούτου δίχα, ἀπάθεια λέγεται ἢ

15 περιεκτικὴ αὕτη ἀρετὴ. Ἀλλὰ κἄν τις τοιοῦτος γένηται ἴσως, ἐν ἀναισθησίᾳ μᾶλλον ἐστὶ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἕλληνες μὴ γινώσκοντες ταῦτα, φασί· Μὴ γίνου ἀπαθὴς ὡς ἄψυχος, μηδὲ ἐμπαθὴς ὡς ἄλογον· καὶ τὸ μὲν εἰπεῖν ἀπαθὴς ὡς ἄψυχος, κατὰ τὴν ἐκείνων γνῶσιν εἶπον, μὴ ἔχοντες γνῶσιν Πνεύματος ἁγίου, τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν ἐμπαθῆ

20 ἄνθρωπον ἄλογον, καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ λέγομεν, οὐχ ὅτι ἐξ ἐκείνων μαθόντες τοῦτο ἀπλῶς λέγομεν (τοῦτο γὰρ οὔτε γνῶσις ἐστίν, οὔτε πείρα), ἀλλ' ὅτι ἐν πείρᾳ γεγονότες τῆς τῶν παθῶν τυραννίδος, ἐμάθομεν ὅθεν ἐπάθομεν.

Καὶ πάλιν ἐκ τῶν Πατέρων, τῶν τῆς ἀπαθείας ἀξιωθέντων μα-

25 θόντες τὴν τῶν ἀρετῶν κτῆσιν, γράφομεν. Φασὶ γάρ, ὅτι ὡς αἰχμάλωτος γίνεται καὶ ἀναισθητος ὁ ἄγαν ἐμπαθὴς ἐκ τῆς πρὸς τὰ πάθη φιλίας καὶ ποτὲ μὲν ὑπὸ ἐπιθυμίας τινὸς ὁρμῶν ἀσκέπτως ὡς ἄλογον, ποτὲ δὲ ὑπὸ θυμοῦ ἐκδικουῦντος τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς θηρίον τοὺς ὀδόντας βρύχων κατὰ τῶν ὁμογενῶν· οὕτω καὶ ὁ ἀπαθὴς ἄνθρωπος

30 ὑπὸ τῆς τελείας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀναισθητος γίνεται καὶ ποτὲ μὲν εἰς τὸν Θεὸν ἔχει τὴν ἀδολεσχίαν, ποτὲ δὲ εἰς θεωρίαν τινὰ τῶν θαυματουργιῶν αὐτοῦ, καὶ εἰς ρητόν τι τῶν θείων Γραφῶν, κατὰ τὸν ἅγιον Νεῖλον· καὶ κἄν ἐν μέσῳ πολλῶν καὶ ἐν ἀγορᾷ τυγχάνῃ, ὡς μόνος διάκειται ὁ νοῦς αὐτοῦ.

καὶ Μάρτυρες· καὶ οὔτε ὑπερηφανεύεται ὅταν δοξάζεται, οὔτε στενοχωριέται ὅταν περιφρονεῖται. Ἐπειδὴ σκέπτεται ὅτι τὰ εὐχάριστα εἶναι χάρις Θεοῦ καὶ συγκατάβασις ἂν καὶ εἶναι ἀνάξιος, ἐνῶ τὰ δύσκολα εἶναι δοκιμασία· καὶ τὰ πρῶτα δίνονται ἐδῶ κατὰ χάρις γιὰ παρηγοριᾶ, ἐνῶ τὰ δεύτερα γιὰ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον, καὶ ἀπὸ τῆς διάκρισης φέρεται μὲ πολλὴ ἐπίγνωση σὰν ἀναίσθητος στὰ ὀδυνηρὰ. Γιατὶ ἡ ἀπάθεια δὲν εἶναι μία ἀρετὴ, ἀλλὰ ὀνομασία ὅλων τῶν ἀρετῶν. "Ὅπως δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἓνα μέλος, ἀλλὰ τὰ πολλὰ μέλη ἐμφαίνουν τὸν ἄνθρωπο, καὶ οὔτε πάλι αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴν, ἔτσι καὶ ἡ ἀπάθεια εἶναι σύνδεσμος πολλῶν ἀρετῶν καὶ ἀντὶ τῆς ψυχῆς ἔχει τὸ ἅγιον Πνεῦμα! Γιατὶ ὅλα τὰ λεγόμενα πνευματικὰ ἔργα εἶναι ἄψυχα, ἂν δὲν ἔχουν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτὸς ποὺ λέγεται πνευματικὸς. "Ἄν λοιπὸν ἡ ψυχὴ δὲν ἀποβάλλει τὰ πάθη, δὲν θὰ ἔρθει σ' αὐτὴ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' οὔτε πάλι χωρὶς αὐτὸ λέγεται ἀπάθεια ἢ περιεκτικὴ αὐτὴ ἀρετὴ. Ἄλλὰ, καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος γίνῃ τέτοιος, βρῖσκεται μᾶλλον σὲ ἀναισθησία. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἕλληνες χωρὶς νὰ τὰ γνωρίζουν αὐτὰ λέγουν· Νὰ μὴ γίνῃς ἀπαθὴς σὰν ἄψυχος, οὔτε ἐμπαθὴς σὰν ἄλογο ζῶο. Καὶ λέγοντας τὸ «ἀπαθὴς σὰν ἄψυχος», τὸ εἶπαν σύμφωνα μὲ τὴν γνώση τους, ἀφοῦ δὲν εἶχαν γνώση τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐνῶ λέγοντας ἄλογο τὸν ἐμπαθὴ ἄνθρωπο, καὶ ἐμεῖς λέμε τὸ ἴδιον· καὶ δὲν τὸ λέμε ἀπλῶς αὐτό, ἐπειδὴ τὸ μάθαμε ἀπὸ ἐκείνους (γιατὶ αὐτὸ οὔτε γνώση εἶναι οὔτε πείρα), ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίσαμε τὴν τυραννίαν τῶν παθῶν, μάθαμε ἀπ' αὐτὸ ποῦ πάθαμε.

Καὶ ἐπίσης γράφουμε, ἐπειδὴ μάθαμε γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν ἀπὸ τοὺς Πατέρες ποὺ ἀξιώθηκαν τὴν ἀπάθειαν. Γιατὶ λέγουν, ὅτι ὁ ὑπερβολικὰ ἐμπαθὴς γίνεταί σὰν αἰχμάλωτος καὶ ἀναίσθητος ἀπὸ τὴν φιλικὴν του διάθεσιν πρὸς τὰ πάθη. Καὶ ἄλλοτε ἀπὸ κάποια ἐπιθυμία ὀρμάει χωρὶς σκέψιν σὰν ἄλογο ζῶο, ἄλλοτε πάλι ἀπὸ θυμὸν παίρνοντας ἐκδίκηση γιὰ τὴν ἐπιθυμίαν, τρίζει σὰν θηρίον τὰ δόντια του ἐναντίον τῶν συνανθρώπων του. Ἐτσι καὶ ὁ ἀπαθὴς ἄνθρωπος γίνεταί ἀπὸ τὴν τέλειαν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἀναίσθητος. Καὶ ἄλλοτε συγκεντρώνει τὴν μελέτην του στὸν Θεόν, καὶ ἄλλοτε στὴ θεωρίαν κάποιου θαυμαστοῦ ἔργου του ἢ σὲ κάποιο ρητὸν τῶν θείων Γραφῶν, σύμφωνα τὸν ἅγιον Νεῖλον. Καὶ ἂν ἀκόμη βρῖσκεται ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἢ στὴν ἀγορὰν, ὁ νοῦς του φέρεται σὰν νὰ εἶναι μόνος.

Αὕτη δὲ ἡ κατάστασις γίνεται ἐκ τῆς φυλακῆς τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ο' (15ος)

5 Θείων ἐντολῶν ἡ φυλακὴ, ἀγάπης
 Τεκμήριόν ἐστι Θεοῦ, καὶ τοῦ πλησίον.
 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ περὶ τῆς ἀγάπης λόγος
 Ἔστιν ὁ παρών, καὶ ὁ μικρὸν στοιχεῖον ἔχει,
 Πέντε πάλιν δὲ καὶ δέκατον τυγχάνει,
 Νόμου γὰρ ἀρχή, καὶ τέλος ἡ ἀγάπη.
 10 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

Ο βουλόμενος εἰπεῖν τι περὶ ἀγάπης, περὶ Θεοῦ λέγειν τολμᾷ, κατὰ τὸν Θεολόγον Ἰωάννην· «ἡ ἀγάπη», φησὶν, «ὁ Θεός ἐστί, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει», Ὡ τοῦ θαύματος! αὕτη ἡ κυριωτέρα πασῶν τῶν ἀρετῶν φυσικὴ ἐστίν· διὸ καὶ ἐν πρώ-
 15 τοις ὁ Νόμος ταύτην εἶπεν, «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου», καὶ τὰ ἕξῃς. Ἐγὼ τοίνυν ἀκούσας τοῦ «ἐξ ὅλης», ἐξέστην καὶ οὐκ ἔτι ἐδεήθην τῶν λοιπῶν ῥημάτων. Τὸ γὰρ «ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς», τὸ λογιστικόν, θυμικόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν ἐστίν (ἐκ γὰρ τῶν τριῶν τούτων σύγκειται ἡ ψυχὴ)· καὶ ὁ μὲν νοῦς τὰ θεῖα λογίζεται αἰεὶ, ἡ δὲ
 20 ἐπιθυμία αὐτὸν μόνον ἐπιθυμεῖ διηνεκῶς καὶ οὐκ ἄλλον τινὰ τὸ παράπαν, ἐπεὶ «ἐξ ὅλης» ὁ νόμος ἔφη· καὶ ὁ θυμὸς φυσικῶς ἐνεργεῖται κατὰ τῶν κωλυόντων τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν καὶ μόνον. Καλῶς οὖν εἶπεν ὅτι ὁ Θεός ἐστίν ἀγάπη.

Ἐὰν τοίνυν τὰς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς βλέπῃ ὁ Θεὸς πρὸς
 25 αὐτὸν καὶ μόνον ἐχούσας τὸν πόθον, καθὼς ἐνετείλατο, ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτός, ὡς ἀγαθός, οὐ μόνον φιλεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐνοικῆσει καὶ ἐμπεριπατήσῃ ἐν αὐτῷ, καθὼς ἔφη, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Πνεύματος τὸ δὲ σῶμα ἄκον καὶ μὴ βουλόμενον ὑποταγήσεται τῷ λόγῳ ὡς ἄλογον, καὶ οὐκ ἔτι ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς φησιν
 30 ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ', ὡς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη τῇ τοῦ Θεοῦ κελεύσει ὀδηγοῦσι πρὸς τὸ φωτίζειν τὸν κόσμον, εἰ καὶ ἄψυχά εἰσιν, οὕτω

Αὐτὴ ὅμως ἡ κατάσταση δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ φύλαξη τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ο' (15ος)

Ἡ φύλαξη τῶν θείων ἐντολῶν εἶναι ἀπόδειξη
 Τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον.
 Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ λόγος αὐτὸς
 Εἶναι γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ στοιχεῖο τὸ ὄμικρον ἔχει,
 Ποὺ εἶναι τὸ δέκατο πέμπτο στὴ σειρᾶ
 Γιατὶ ἡ ἀγάπη εἶναι ἀρχὴ καὶ τέλος τοῦ Νόμου.
 Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Ε κείνος ποὺ θέλει νὰ πεῖ κάτι γιὰ τὴν ἀγάπη, τολμᾷ, σύμφωνα μὲ τὸν Θεολόγο Ἰωάννη, νὰ μιλῆσει γιὰ τὸν Θεό. «Ἡ ἀγάπη», λέγει «εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὅποιος μένει στὴν ἀγάπη, μένει μέσα στὸν Θεό»¹. Τί θαῦμα! Αὐτὴ ἡ κυριότερη ἀπ' ὅλες τὶς ἀρετὲς εἶναι φυσικὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Νόμος τὴν ἀνέφερε στὴν ἀρχή· «θὰ ἀγαπήσεις Κύριο τὸν Θεό σου»², καὶ τὰ λοιπὰ. Ἐγὼ λοιπὸν ἀκούγοντας τὸ «μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σου» ἔμεινα ἔκπληκτος καὶ δὲν χρειάστηκα πιά τὰ ὑπόλοιπα. Γιατὶ τὸ «μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σου» σημαίνει τὸ λογιστικὸ, τὸ θυμικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ, ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ἀποτελεῖται ἡ ψυχὴ· καὶ ὁ νοῦς σκέπτεται πάντοτε τὰ θεῖα, ἢ ἐπιθυμία αὐτὸν μόνο ἐπιθυμεῖ διαρκῶς καὶ κανέναν ἄλλον, ἐπειδὴ ὁ νόμος εἶπε «μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ», καὶ ὁ θυμὸς, ἀπὸ τὴ φύση του στρέφεται ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐμποδίζουν αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία καὶ μόνο. Καλῶς λοιπὸν εἶπε ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη».

Ἄν λοιπὸν ὁ Θεὸς βλέπει τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς νὰ ἔχουν πόθο μόνο γι' αὐτόν, ὅπως ἔδωσε ἐντολή, κατ' ἀνάγκη καὶ αὐτὸς ὡς ἀγαθὸς ὄχι μόνο ἀγαπάει, ἀλλὰ καὶ θὰ κατοικήσει μέσα του καὶ θὰ περπατήσῃ μαζί του³, ὅπως εἶπε, μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Πνεύματος. Καὶ τὸ σῶμα χωρὶς νὰ θέλει θὰ ὑποταγεῖ στὸ λογικὸ σὰν ἄλογο, καὶ ἡ σὰρκα δὲν θὰ ἐπιθυμεῖ πιά ἐναντίον τοῦ Πνεύματος⁴, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ὅπως ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ἂν καὶ εἶναι ἄψυχα, χρησιμεύουν μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ Θεοῦ νὰ φωτίζουν τὸν κόσμον, ἔτσι καὶ τὸ

3. Λευϊτ. 26, 12-13· Β' Κορ. 6, 16.

4. Γαλ. 5, 17.

καὶ τὸ σῶμα, τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς. ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ φω-
 τός καὶ ὡσπερ ὁ μὲν ἥλιος ἐκ τῆς ἀνατολῆς εἰς τὴν δύσιν καθ' ἐκά-
 στην ὁδεύων, ἡμέρα γίνεται μία, καὶ ἐλλείπει τούτου, γίνεται νύξ,
 οὕτω καὶ ἐκάστη ἀρετὴ, ἣν περ ποιεῖ ὁ ἄνθρωπος, φωτίζει τὴν ψυ-
 5 χήν, καὶ τῇ ἐλλείπει ταύτης πάθος καὶ σκότος γίνεται, μέχρις ἂν
 πάλιν ἀρετὴν κτήσεται, καὶ οὕτω τὸ φῶς ἔρχεται· καὶ ὡσπερ ὁ ἥλιος
 ἀπ' ἄκρου τῆς ἀνατολῆς ἀρξάμενος, ἕως τῆς ἄλλης ἄκρας κατὰ
 μικρὸν μεταίρων τὰς αὐγὰς, τελεῖται ὁ χρόνος, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρω-
 πος, ἀπ' ἀρχῆς τῶν ἀρετῶν κατὰ μικρὸν αὐξάνων, ἀπαθῆς γίνεται·
 10 καὶ ὡς ἡ σελήνη αὐξεῖ καὶ μειοῦται κατὰ μῆνα, οὕτω καὶ κατὰ μίαν
 ἀρετὴν εἰς αὐξήσιν καὶ ἐλάττωσιν καθ' ἐκάστην ἔρχεται ὁ ἄνθρω-
 πος, μέχρις ἂν ἐν ἕξει γένηται τῆς τυχεύουσας ἀρετῆς. Καὶ ποτὲ μὲν
 θλίβεται κατὰ Θεόν, ποτὲ δὲ εὐφραίνεται εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, ἀνά-
 ξιος ὢν τῆς τῶν ἀρετῶν κτήσεως· καὶ ποτὲ μὲν πάλιν φωτίζεται,
 15 ποτὲ δὲ σκοτίζεται, μέχρις ἂν τελειωθῇ ὁ δρόμος.

Καὶ τὰ μὲν διὰ τὴν ἔπαρσιν, τὰ δὲ διὰ τὴν ἀπόγνωσιν γίνονται
 οἰκονομικῶς. Ὡσπερ ἐν μὲν τῷ νῦν αἰῶνι ὁ ἥλιος ποιεῖ τὰς τροπὰς
 καὶ ἡ σελήνη τὰς αὐξήσεις καὶ μειώσεις, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰεῖποτε
 φῶς ἐστι τοῖς δικαίοις καὶ σκότος τοῖς κατ' ἐμέ, φευ, ἁμαρτωλοῖς·
 20 οὕτω καὶ νῦν πρὶν τῆς τελείας ἀγάπης καὶ τῆς ἐνθέου θεωρίας, τὰς
 τροπὰς ἔχει ἡ ψυχὴ μεμειγμένας καὶ τοὺς σκοτασμοὺς ὁ νοῦς μετὰ
 τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν γνώσεων, μέχρις ἂν καταξιωθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς
 τοῦ μέλλοντος ἐργασίας, διὰ τῆς τελείας ἀγάπης, περὶ ἧς ἅπας ὁ
 κόπος γίνεται. Καὶ γὰρ διὰ τὴν ἀγάπην ὑπακούει τῷ ἐπιτάγματι ὁ
 25 ἐν ὑποταγῇ, καὶ δι' αὐτὴν ἀκτῆμων γίνεται καὶ δοῦλος, ὁ πλούσιος
 καὶ ἐλεύθερος, ἵνα παραχωρῇ τοῖς βουλομένοις ἔχειν τὰ αὐτοῦ καὶ
 τὸν ἑαυτόν· καὶ ὁ νηστεύων ὡσαύτως, ἵνα ἄλλοι ἐσθίωσι τὰ ἀναλώ-
 ματα, ἅπερ αὐτὸς ἐμελλεν ἐσθίειν· καὶ ἀπλῶς, πᾶσα ἐργασία ἢ διὰ
 τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην ἢ διὰ τὴν τοῦ πλησίον γίνεται· καὶ τὰ μὲν εἰ-
 30 ρημένα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια διὰ τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην γίνονται,
 ἢ δὲ ἀγρουπνία, ἢ ψαλμωδία καὶ ὅσα τοιαῦτα διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ.
 Αὐτῷ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σῶμα μὲ τὴ θῆληση τῆς ψυχῆς ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ φωτός. Καὶ ὅπως ὅταν ὁ ἥλιος βαδίζει καθημερινὰ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν εἰς τὴν δύση καὶ γίνεται μία ἡμέρα, καὶ ὅταν λείπει αὐτός γίνεται νύχτα, ἔτσι καὶ κάθε ἀρετὴ ποὺ κάνει ὁ ἄνθρωπος φωτίζει τὴν ψυχὴν, καὶ ὅταν λείπει γίνεται πᾶθος καὶ σκοτάδι, μέχρι ποὺ ν' ἀποκτήσει πάλι ἀρετὴ καὶ ἔτσι ἔρχεται τὸ φῶς. Καὶ ὅπως ὁ ἥλιος ὅταν ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἄκρην τῆς ἀνατολῆς καὶ μεταφέρει σιγά-σιγά τὸ φῶς τοῦ ἕως τὴν ἄλλη ἄκρην ὀλοκληρώνεται ὁ χρόνος, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν ἀρετῶν, προκόβοντας σιγά-σιγά, γίνεται ἀπαθής. Καὶ ὅπως ἡ σελήνη μεγαλώνει καὶ μικραίνει κάθε μῆνα, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος φθάνει καθημερινὰ εἰς τὴν αὐξηση καὶ τὴν μείωση μιᾶς ἀρετῆς μέχρι ν' ἀποκτήσει τὴν ἕξιν τῆς ὁποιασδήποτε ἀρετῆς. Καὶ ἄλλοτε θλίβεται κατὰ Θεόν, ἄλλοτε πάλι εὐφραίνεται εὐχαριστώντας τὸν Θεόν, ὄντας ἀνάξιος γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν· καὶ ἄλλοτε πάλι φωτίζεται, ἐνῶ ἄλλοτε σκοτίζεται, μέχρι νὰ περατωθεῖ ὁ δρόμος.

Καὶ γίνονται αὐτὰ κατ' οἰκονομίαν, τὰ πρῶτα ἐξαιτίας τῆς ἔπαρσης, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἐξαιτίας τῆς ἀπόγνωσης. Ὅπως εἰς τὴν παρούσα ζωὴ ὁ ἥλιος ἔχει μεταβολές, καὶ ἡ σελήνη αὐξήσεις καὶ μειώσεις, ἐνῶ εἰς τὴν μέλλουσα θὰ ὑπάρχει πάντοτε φῶς γιὰ τοὺς δίκαιους καὶ σκοτάδι γιὰ τοὺς εἰσέτι, ἀλλοίμονο, ὅπως ἐγὼ ἁμαρτωλοί, ἔτσι καὶ τώρα πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεια ἀγάπην καὶ τὴν ἔνθεον θεωρίαν ἔχει ἀναμειγμένους ἢ ψυχὴν τίς μεταβολές καὶ ὁ νοῦς τοὺς σκοτασμούς μὲ τίς ἀρετὰς καὶ τίς γνώσεις, μέχρι ποὺ ν' ἀξιωθεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐργασίαν τῆς μέλλουσας ζωῆς μὲ τὴν τέλεια ἀγάπην, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται ὅλος ὁ κόπος. Γιατὶ πραγματικὰ γιὰ τὴν ἀγάπην ὑπακούει εἰς τὴν προσταγὴν ὅποιος βρίσκεται σὲ ὑποταγὴν, καὶ γι' αὐτὴν γίνεται ἀκτῆμων καὶ δούλος ὁ πλούσιος καὶ ἐλεύθερος, γιὰ νὰ παραχωρεῖ καὶ τὸν ἑαυτό του σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ἔχουν τὰ δικά του· τὸ ἴδιον καὶ ὅποιος νηστεύει, γιὰ νὰ τρώγουν ἄλλοι τίς τροφὰς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ φάει αὐτός. Καὶ γενικὰ, κάθε ἐργασία γίνεται ἢ γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἢ γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον. Καὶ αὐτὰ ποὺ λέχθησαν καὶ τὰ ὅμοια μ' αὐτὰ γίνονται γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον, ἐνῶ ἡ ἀγρυπνία καὶ ἡ ψαλμωδία καὶ ὅλα τὰ παρόμοια γίνονται γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν⁵.

ΛΟΓΟΣ Π' (16ος)

Στοιχεῖον τὸ πῖ ἕξ καὶ δέκατος λόγος,
 Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἐν συντόμῳ.
 Ἐπειδὴ πολλοὶ περὶ Θεολογίας
 5 Εἶπον ἐν πολλοῖς κανόσι τε καὶ λόγοις
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

Πάντα μὲν ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἔχουσιν ἀρχὴν, εἰ δὲ βουλη-
 θῆ, καὶ τέλος διότι ἐκ μὴ ὄντων ἐγένοντο· ὁ δὲ Θεὸς οὔτε
 ἀρχὴν ἔχει οὔτε τέλος ὡσαύτως καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ, διότι οὐδέποτε
 10 δόξα τούτων ἦν· ἀλλ' αἰεὶ ὑπεράγαθός ἐστι καὶ δίκαιος, πάνσοφος,
 παντοδύναμος, ἀήττητος, ἀπαθής, ἀπερίγραπτος, ἀόριστος, ἀνεξι-
 χνίαστος, ἀκατάληπτος, ἀτελεύτητος, αἰδῖος, ἄκτιστος, ἄτρεπτος,
 ἀναλλοίωτος, ἀληθινός, ἀσύνθετος, ἀόρατος, ἀψηλάφητος, ἀπερί-
 ληπτος, τέλειος, ὑπερούσιος, ἀνέκφραστος, ἀκατανόητος, πολυέλε-
 15 ος, πανοικτίρμων, πολνεύσπλαγχνος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης
 οὐχ ὅτι, φησὶν ὁ Μέγας Διονύσιος, ἔχων τὰς ἀρετάς, διάζεται εἰς τὸ
 ποιεῖν ἐκάστην, ὡς οἱ ἐνάρετοι, ἀλλὰ θέλων ποιεῖ τὴν ἀρετὴν, καὶ ὡς
 ἐν ἐργαλείῳ χρᾶται μετ' ἐξουσίας αὐθαιρέτως.

Οἱ ἄγγελοι τοίνυν καὶ οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι κατὰ χάριν ἐξ αὐ-
 20 τοῦ ἔλαβον μετὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς καὶ τὰς ἀρετάς, δι' ὧν καὶ κατὰ μί-
 μησιν αὐτοῦ ἐγένοντο δίκαιοι, ἀγαθοὶ καὶ σοφοί. Καὶ οἱ μὲν ὡς κτί-
 σματα ὄντες δέονται τῆς ἐπικουρίας καὶ ῥοπῆς τοῦ Παντοκράτορος,
 οὐ χωρὶς, οὔτε ἀρετὴν, οὔτε σοφίαν ἔχειν δύνανται, διότι δεκτικὰ
 εἰσι τὰ κτίσματα τροπῆς, καὶ ὡς συγκείμενα ἐκ διαφόρων τινῶν
 25 σύνθετα λέγονται. Ὁ δὲ Θεὸς ἀσώματος, ἀπλοῦς, ἄναρχος, εἷς Θεός,
 ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνούμενός τε καὶ δοξα-
 ζόμενος ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως. Καὶ ὁ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ γενόμε-
 νος ἐν θέλημα ἔχει καὶ οὐ πολλὰ σύνθετα, ἀλλ' ἀπλοῦν ἔχει τὸν νοῦν,
 αἰείποτε ἐν τῷ ἀνειδέῳ σχολάζει, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, καὶ κατ' οἰκονομίαν
 30 δὲ κατέρχεται ἄκων ἐκ τοῦ ἀνειδέου πρὸς θεωρίαν τινὸς τῆς Γρα-
 φῆς ἢ τῶν κτισμάτων, καὶ ἵνα μὴ κατακριθῆ, πρόνοιαν ποιεῖται τῷ
 σώματι, οὐχ ὅτι φιλῶν τοῦτο ζωογονεῖν βούλεται, ἀλλ' ἵνα μὴ ἄχρη-
 στον κατασκευάσῃ τελείως καὶ, τούτου χάριν, κατακριθῆ, ὡς προεί-
 ρηται.

ΛΟΓΟΣ Π' (16ος)

Στοιχείο τὸ πὶ καὶ λόγος δέκατος ἕκτος,
 Γιὰ τὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ μὲ συντομία.
 Γιατὶ πολλοὶ μίλησαν γιὰ τὴ θεολογία
 Μὲ πολλοὺς κανόνες καὶ λόγους.
 Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Ολα ὅσα ἔκαμε ὁ Θεὸς ἔχουν ἀρχὴ καὶ ἂν θελήσει, ἔχουν καὶ τέλος, γιατί ἔγιναν ἀπὸ τὸ μηδέν, ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς ἀρετὲς του, γιατί ποτὲ δὲν ἦταν χωρὶς αὐτὲς, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι ὑπεράγαθος καὶ δίκαιος, πάνσοφος, παντοδύναμος, ἀνίκητος, ἀπαθής, ἀπερίγραπτος, ἀπεριόριστος, ἀνεξιχνίαστος, ἀκατάληπτος, ἀτελεύτητος, αἰώνιος, ἀκπιτος, ἀτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἀληθινός, ἀσύνθετος, ἀόρατος, ἀψηλάφητος, ἀπειρος, τέλειος, ὑπερούσιος, ἀνέκφραστος, ἀκατανόητος, πολυέλεος, πανοικτίρμων, πολυεύσπλαχνος, παντοκράτορας, παντεπόπτης. Ἐπειδὴ ἔχει τὶς ἀρετὲς, δὲν ἀναγκάζεται, λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, νὰ κάνει τὴν καθὲ μία, ὅπως οἱ ἐνάρετοι, ἀλλὰ κάνει τὴν ἀρετὴ ἔπειδὴ θέλει, καὶ τὴ μεταχειρίζεται σὰν ἐργαλεῖο μὲ ἀπόλυτη ἐξουσία.

Οἱ ἄγγελοι λοιπὸν καὶ οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Θεὸ κατὰ χάρη μετὰ τὴν ὑπαρξὴ τους καὶ τὶς ἀρετὲς, μὲ τὶς ὁποῖες καὶ μιμούμενοι αὐτὸν ἔγιναν δίκαιοι, ἀγαθοὶ καὶ σοφοί. Καὶ αὐτοὶ, ἔπειδὴ εἶναι κτίσματα, χρειάζονται τὴ βοήθεια καὶ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Παντοκράτορα, χωρὶς τὸν ὁποῖο δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν οὔτε ἀρετὴ οὔτε σοφία, γιατί τὰ κτίσματα εἶναι μεταβλητὰ καὶ ἔπειδὴ ἀποτελοῦνται ἀπὸ διάφορα μέρη λέγονται σύνθετα. Ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ἀσώματος, ἀπλός, ἀναρχος, ἕνας Θεὸς πὺ προσκυνεῖται καὶ δοξάζεται ἀπ' ὅλη τὴν κτίση στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὁποῖος τὸν μιμήθηκε, ἔχει ἕνα θέλημα καὶ ὄχι πολλὰ σύνθετα, ἀλλ' ἔχει ἀπλὸ τὸν νοῦ, πάντοτε παραμένει στὸ ἄμορφο, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτόν, καὶ κατ' οἰκονομία μόνον καεβαίνει χωρὶς τὴ θέλησή του ἀπὸ τὸ ἄμορφο στὴ θεωρία κάποιου ρητοῦ τῆς Γραφῆς ἢ τῶν κτισμάτων. Καὶ γιὰ νὰ μὴν κατακριθεῖ, φροντίζει γιὰ τὸ σῶμα του, ὄχι γιατί θέλει νὰ τὸ ζωογονεῖ ἀπὸ ἀγάπη, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν τὸ ἀχρηστέψει τελείως καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτόν καταδικασθεῖ, ὅπως προλέχθηκε.

Ὡσπερ γὰρ ὁ νοῦς οὐκ ἀποβάλλεται τὰ περὶ αὐτὸν πάθη, ἀλλὰ
 χρήσεται τούτοις φυσικῶς, οὕτως οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἀποβάλλεται τὸ
 σῶμα, ἀλλὰ χρήσεται τοῦτο εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Καὶ ὡς ὁ νοῦς,
 τὰς μὲν ἀλόγους ὁρμὰς τῶν παθῶν κατέχων, ἰθύνων δὲ ἐκάστην
 5 αὐτῶν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, οὕτω καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος κατέ-
 χων ὁ ἄνθρωπος, ἐν θέλημα γίνεται καὶ οὐ πολλά. Οὔτε γὰρ τὰ τέσ-
 σαρα στοιχεῖα τοῦ σώματος, ἢ τὰ πολλά αὐτοῦ μέλη, ἅπερ βούλον-
 ται ἐάσει πρᾶττειν, οὔτε τὰς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀσκέπτως καὶ
 ἀκολάστως λογίζεσθαι, ἢ κινεῖν πρὸς ἐργασίαν τὸ σῶμα, ἀλλὰ τῇ
 10 πνευματικῇ σοφίᾳ προνοῶν, ἀχώριστον ποιεῖ τῶν τριῶν δυνάμεων
 τὸ θέλημα. Ἰδέαι δὲ τῆς σοφίας ταύτης καθεστήκασι τέσσαρες φρό-
 νησις, σωφροσύνη, ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη, περὶ ὧν ἔγραψεν ὁ
 Θεολόγος ὑψηλότατα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα
 καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

15

ΛΟΓΟΣ Ρ' (17ος)

Ἴδου νῦν ἑπτακαιδέκατος ὁ λόγος
 Περὶ τῆς μιᾶς τῶν γενικῶν τυγχάνει
 Ἐπὶ τὸ ρῶ ἐφθάσαμεν στοιχεῖον,
 Φρόνησίς ἐστιν ἡ πρώτη τῶν τεσσάρων.
 20 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

Ρᾶόν μὲν ἐστι πᾶσι τοῖς βουλομένοις περὶ τῶν τεσσάρων γε-
 νικῶν ἀρετῶν ἐκ τοῦ Θεολόγου μαθεῖν, ὅμως δὲ περὶ ἐκάστης
 μικρὸν ῥηθήσεται καὶ ἐνταῦθα· διότι πᾶσα ἀρετὴ δέεται τῶν τεσσά-
 ρων τούτων, καὶ πᾶν ἐγχείρημα τῆς πρώτης, ἢ γουν τῆς φρονήσεως,
 25 δέεται καὶ χωρὶς ταύτης οὐ γίνεται. Πῶς γὰρ δίχα φρονήσεως τὸ τυ-
 χὸν γίνεται πρᾶγμα; Αὕτη γεννᾶται μὲν ἐκ τοῦ λογικοῦ, μεσολαβεῖ
 δὲ τῆς δεινότητος, ἢτοι τοῦ ὑπερφονεῖν, καὶ τῆς ἀφροσύνης καὶ ἡ
 μὲν ἄνω παρασύρει τὴν φρόνησιν πρὸς τὸ πονηρεῦσθαι καὶ κατα-
 βλάπτει τὴν ψυχὴν τοῦ ἔχοντος αὐτὴν καὶ ὅσους δύναται, ἡ δὲ
 30 ἀναίσθητον ποιεῖ καὶ μάταιον, καὶ οὔτε περὶ τῶν θείων πραγμάτων
 ἐᾷ τὸν νοῦν φροντίζειν, οὔτε περὶ τινος τῶν συμφερόντων τῆς ψυχῆς
 ἢ τοῦ πλησίον. Καὶ ἔοικεν ἡ μὲν ὄρει ὑψηλοτάτῳ, ἡ δὲ χάσματι. Καὶ

“Ὅπως δηλαδή ὁ νοῦς δὲν ἀποβάλλει τὰ πάθη ποὺ τὸν περιβάλλουν, ἀλλὰ τὰ χρησιμοποιεῖ κατὰ φυσικὸ τρόπο, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ δὲν ἀποβάλλει τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ χρησιμοποιεῖ γιὰ κάθε ἀγαθὸ ἔργο. Καὶ ὅπως ὁ νοῦς κυριαρχώντας στὶς ἄλογες ὁρμές τῶν παθῶν, τὶς κατευθύνει μία-μία πρὸς τὸ θεῖο θέλημα, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐξουσιάζοντας τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἔχει ἓνα θέλημα καὶ ὄχι πολλά. Γιατὶ δὲν θ' ἀφήσει οὔτε τὰ τέσσερα στοιχεῖα ἢ τὰ πολλά μέλη του νὰ κάνουν αὐτὰ ποὺ θέλουν, οὔτε τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς νὰ σκέπτονται ἀπερίσκεπτα καὶ ἀκόλαστα, ἢ νὰ παρακινοῦν σὲ ἐργασία τὸ σῶμα, ἀλλὰ, προνοώντας μὲ τὴν πνευματικὴ σοφία, κάνει ἐνιαῖο τὸ θέλημα τῶν τριῶν δυνάμεων. Μορφές τῆς σοφίας αὐτῆς εἶναι τέσσερις· ἡ φρόνηση, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ δικαιοσύνη, γιὰ τὶς ὁποῖες ἔγραψε μὲ τὶς ὑψηλότερες ἔννοιες ὁ Θεολόγος, μὲ τὴ χάρι τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ρ' (17ος)

Νὰ τώρα ὁ δέκατος ἑβδομος λόγος,
 Ποῦ σὲ μία γενικὴ ἀρετὴ ἀναφέρεται.
 Φθάσαμε στὸ στοιχεῖο ρό,
 Ἡ φρόνηση εἶναι ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς τέσσερις.
 Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Εἶναι βέβαια εὐκολώτερο, σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ θέλουν, νὰ μάθουν γιὰ τὶς τέσσερις γενικὲς ἀρετὲς ἀπὸ τὸν Θεολόγο, ἀλλ' ὅμως θὰ λεχθοῦν καὶ ἐδῶ λίγα γιὰ κάθε μία. Γιατὶ κάθε ἀρετὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπ' αὐτὲς τὶς τέσσερις, καὶ κάθε ἔργο ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν πρώτη, δηλαδή τὴ φρόνηση, καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν γίνεται. Πῶς δηλαδή μπορεῖ νὰ γίνῃ χωρὶς φρόνηση τὸ κάθε πράγμα; Αὐτὴ γεννιέται ἀπὸ τὸ λογικὸ καὶ βρῖσκεται ἀνάμεσα στὴ δεινότητα, δηλαδή τὴν ὑπερφροσύνη, καὶ τὴν ἀφροσύνη. Ἡ πρώτη παρασύρει τὴ φρόνηση πρὸς τὰ πάνω γιὰ νὰ πονηρεῖται καὶ νὰ βλάπτει τὴν ψυχὴ ἐκείνου ποὺ τὴν ἔχει καὶ ὅσους ἄλλους μπορεῖ, ἐνῶ ἡ ἄλλη τὸν κάνει ἀναίσθητο καὶ μάταιο καὶ δὲν ἀφήνει τὸ νοῦ νὰ φροντίζει οὔτε γιὰ τὰ θεῖα πράγματα οὔτε γιὰ κάτι ποὺ συμφέρει τὴν ψυχὴ ἢ τὸν πλησίον. Καὶ μοιάζει ἡ

ὁ ὀδεύων ἐν τῇ μέσῃ τούτων κειμένη πεδιάδι, ἐστὶ φρόνιμος· ὁ δὲ
 παροδεύων, ἢ κάτω εἰς τὸ χάσμα πίπτει, ἢ ἄνωθεν ἐπὶ πολὺ ἀναβαί-
 νειν ἐπιχειρεῖ καί, μὴ εὐρίσκων πόρον, κρημνίζεται ἄκων καὶ μὴ
 βουλόμενος εἰς τὸ χάσμα πάλιν καὶ οὐ δύναται ἴστασθαι, διὰ τὸ μὴ
 5 θέλειν στραφῆναι διὰ τῆς μετανοίας εἰς τὴν φρόνησιν, ἐκ τοῦ ὕψους
 τοῦ ὄρους. Ὁ δὲ εἰς τὸ χάσμα πεσὼν, παρακαλεῖ μετὰ ταπεινώσεως
 τὸν δυνάμενον ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλικὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Ὁ
 δὲ φρόνιμος οὔτε ἀνέρχεται κατεπαιρόμενος καὶ καταβλάπτειν
 ζητῶν τινα, οὔτε κατέρχεται ἀφρόνως καὶ καταβλάπτεται ὑπὸ τινος,
 10 ἀλλὰ, τὰ κρείττονα συλλέγων, φυλάττει ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν
 ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Σ' (18ος)

Σίγμα τὸ ὀκτωκαιδέκατον στοιχείον,
 Λόγος ὁ παρὼν περὶ τῆς σωφροσύνης.
 15 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ Πάτερ.

Εὐφροσύνη ἐστὶ φρόνημα σῶον, ἡγουν ἀνελλιπές, καὶ οὔτε
 πρὸς ἀκολασίαν ἐκκλίνειν ἐὰ τὸν ἔχοντα ταύτην, οὔτε πρὸς
 ἡλιθιότητα, ἀλλὰ τὰ συλλεγόμενα καλὰ ἐκ τῆς φρονήσεως φυλάττει
 καὶ ἀποβάλλεται πάντα τὰ χείρονα καὶ συνάγει πρὸς ἑαυτὴν τὸν
 20 λογισμὸν καὶ δι' ἑαυτῆς ἀνάγει πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ὡς καλὸς ποιμὴν
 τὰ πρόβατα, ἦτοι τὰ θεῖα νοήματα, ἔσω περισφίγγει, καὶ τὴν ἀκολα-
 σίαν, ὡς λυσοῶδη κίνα, ἀποκτείνει τῇ ἀποχῇ τῶν βλαβερῶν, τὴν δὲ
 ἡλιθιότητα διώκει ὡς λύκον ἄγριον καὶ οὐκ ἐὰ μονιᾶ κατεσθίειν τὰ
 πρόβατα, ἀλλὰ διηνεκῶς βλέπει τοῦτον καὶ κατάδηλον ποιεῖ τῷ λο-
 25 γιστικῷ, ἵνα μὴ ἐν σκοτομήνῃ κρυβῆ καὶ συνδιάγῃ τοῖς νοήμασιν
 αὐτοῦ.

Γεννᾶται μὲν αὕτη ἐκ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς. Δίχα
 δὲ ταύτης οὐ φυλάττεται τι ἀγαθόν, κἂν γένηται ἴσως διότι μὴ οὐ-
 σης σωφροσύνης, ἢ ἄνω φέρεται τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς, ἢ κάτω,

πρώτη μὲ ὄρος ὑψηλότατο, ἐνῶ ἢ ἄλλη μὲ βάραθρο. Ὅποιος βαδίζει στὴν πεδιάδα ποῦ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' αὐτὲς εἶναι φρόνιμος. Ὅποιος ὅμως τὴν ἀποφεύγει, ἢ πέφτει κάτω στὸ βάραθρο ἢ προσπαθεῖ νὰ ἀνεβεῖ πάρα πολὺ ψηλά, καὶ μὴ βρίσκοντας δρόμο πάλι γκρεμίζεται στὸ θάραθρο χωρὶς νὰ τὸ θέλει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ, γιατί δὲν θέλει νὰ ἐπιστρέψει μὲ τὴ μετάνοια ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ὄρους στὴ φρόνηση. Ὅποιος ὅμως πέφτει στὸ βάραθρο παρακαλεῖ μὲ ταπείνωση ἐκεῖνον ποῦ μπορεῖ νὰ τὸν ὀδηγήσει στὴ βασιλικὴ ὁδὸ τῆς ἀρετῆς. Ἐνῶ ὁ φρόνιμος οὔτε ἀναβαίνει καυχώμενος καὶ ἐπιζητώντας νὰ βλάψει κάποιον, οὔτε κατεβαίνει ἀπερίσκεπτα ὥστε νὰ βλαφθεῖ ἀπὸ κάποιο ἄλλο, ἀλλὰ, συγκεντρώνοντας τὰ καλύτερα ἀγαθὰ, τὰ φυλάγει μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν¹.

ΛΟΓΟΣ Σ' (18ος)

Τὸ σίγμα εἶναι τὸ δέκατο ὄγδοο στοιχεῖο
Καὶ ὁ λόγος αὐτὸς γιὰ τὴ σωφροσύνη.
Καὶ τώρα, πατερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Η σωφροσύνη εἶναι φρόνημα ἀκέραιο, δηλαδή χωρὶς ἔλλειψη, καὶ δὲν ἀφήνει αὐτὸν ποῦ τὴν ἔχει οὔτε στὴν ἀκολασία νὰ παρεκτρέπεται οὔτε στὴν ἠλιθιότητα. Ἀντίθετα, φυλάγει τὰ καλὰ ποῦ συνάγονται ἀπὸ τὴ φρόνηση καὶ ἀποβάλλει ὅλα τὰ χειρότερα, καὶ συγκεντρώνοντας στὸν ἑαυτὸ της τὸ λογισμό, διὰ μέσου της τὸν ἀνεβάξει στὸν Θεό. Σὰν καλὸς ποιμένας περιφρουρεῖ μέσα τὰ πρόβατα, δηλαδή τὰ θεῖα νοήματα, καὶ μὲ τὴν ἀποχή τῶν βλαβερῶν σκοτώνει τὴν ἀκολασία, σὰν λυσσασμένο σκυλί· τὴν ἠλιθιότητα πάλι τὴ διώχνει σὰν ἀγριο λύκο καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ κατασπαράξει τὰ πρόβατα ἀπομονώνοντάς τα, ἀλλὰ συνέχεια τὸν βλέπει καὶ τὸν καθιστᾷ φανερὸ στὸ λογιστικὸ, γιὰ νὰ μὴ κρυφτεῖ στὸ σκοτάδι καὶ ζεῖ ἐκεῖ μαζὶ μὲ τὸ νοήματά του.

Ἡ σωφροσύνη γεννιέται ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς. Χωρὶς αὐτὴ δὲν φυλάγεται κανένα ἀγαθό, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη πραγματοποιηθεῖ. Γιατί, ἂν δὲν ὑπάρχει σωφροσύνη, τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς στρέφονται ἢ πρὸς τὰ πάνω ἢ πρὸς τὰ κάτω, δηλαδή πρὸς τὴν

ἤγουν πρὸς ἠλιθιότητα ἢ πρὸς ἀκολασίαν. Οὐ λέγω δὲ ἀκολασίαν τὴν περὶ γαστρομαργίας καὶ πορνείας μόνον τὴν φροντίδα ἔχουσαν, ἀλλὰ περὶ παντὸς πάθους καὶ λογισμοῦ, μὴ κατὰ Θεὸν ἐκουσίως λογιζομένου. Κολάζει γὰρ αὕτη ταῦτα πάντα καὶ κατέχει τὰς ἀλό-
5 γους ὁρμὰς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ ἰθύνει ταύτας πρὸς τὸν Θεόν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ' (19ος)

Στοιχεῖον τὸ ταῦ, περὶ ἀνδρείας λόγος
Ἐννέα λοιπὸν καὶ δέκατος τυγχάνει.
10 Καὶ γεννᾶται μὲν ἐκ τοῦ θυμικοῦ αὕτη,
Μέσον δέ ἐστι θράσους τε καὶ δειλίας.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

Τὸ τῆς ἀνδρείας ἰδίωμα οὐκ ἐν τῷ νικᾶν καὶ καταπονεῖν τὸν πλησίον αὕτη γὰρ θρασύτης ἐστὶ καὶ ἄνωθεν τυγχάνει τῆς
15 ἀνδρείας οὐδὲ πάλιν ἐκ τοῦ φεύγειν φόβῳ τῶν πειρασμῶν ἀπὸ τῶν κατὰ Θεὸν ἐργασιῶν τε καὶ ἀρετῶν· αὕτη δὲ πάλιν δειλία ἐστὶ καὶ κάτωθεν ὑπάρχει· ἀλλ' ἐν τῷ ὑπομένειν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ νικᾶν τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος Ἐπεὶ «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα», ἤγουν πρὸς ἀνθρώπους, ὡς πάλαι οἱ
20 Ἰουδαῖοι, ἵνα, ὁ νικῶν ἐν τοῖς πολέμοις τοὺς ἀλλοφύλους, ἔργον Θεοῦ ποιῇ, «ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας», ἦτοι πρὸς τοὺς ἀοράτους δαίμονας καὶ ὁ νικῶν, νοερῶς νικᾷ ἢ νικᾶται ὑπὸ τῶν παθῶν.

Ἐκεῖνος γὰρ ὁ πόλεμος τύπος ἦν τῷ ἡμετέρῳ πολέμῳ. Τὰ γὰρ
25 δύο πάθη ταῦτα, εἰ καὶ φαίνονται ἐναντία ἀλλήλων, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἀδυναμίας ταράσσονται καὶ ἡ μὲν θρασύτης ἄνω παρασύρει καὶ ἐκφοβεῖ δῆθεν καταπλήττουσα, ὥσπερ ἄρκτος ἀδύνατος, ἡ δὲ δειλία φεύγει, ὥσπερ κύων διωκόμενος διότι οὐδεὶς τῶν ἐχόντων ἐν τῶν δύο παθῶν τούτων, ἐλπίζει ἐπὶ Κύριον διὰ τοῦτο οὐ δύναται
30 ἐστᾶναι εἰς πόλεμον, κἂν θρασύνηται, κἂν δειλιᾷ. Ὁ δὲ δίκαιος, ὡς

ἡλιθιότητα ἢ πρὸς τὴν ἀκολασία. Καὶ δὲν ἐννοῶ ἀκολασία μόνο αὐτὴν ποὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ γαστριμαργία καὶ πορνεία, ἀλλὰ ἐκείνη ποὺ φροντίζει γιὰ κάθε πάθος καὶ λογισμό, ποὺ δὲν συλλογίζεται μὲ τὴ θέλησή του σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ αὐτὴ τὰ τιμωρεῖ ὅλα αὐτὰ καὶ συγκρατεῖ τὶς ἄλογες ὁρμές τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τὶς κατευθύνει πρὸς τὸν Θεό. Σ' αὐτὸν ἀνῆκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Τ' (19ος)

Στοιχεῖο τὸ ταῦ, καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν ἀνδρεία,
 Ποὺ εἶναι στὴ σειρά ὁ δέκατος ἕνατος.
 Αὐτὴ γεννιέται ἀπὸ τὸ θυμικό,
 Καὶ εἶναι ἀνάμεσα στὸ θράσος καὶ τὴ δειλία.
 Τώρα ὁμως, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Η γνώρισμα τῆς ἀνδρείας δὲν εἶναι τὸ νὰ νικάει κανεὶς καὶ νὰ καταβάλλει τὸν πλησίον του, γιατί αὐτὴ εἶναι θρασύτητα καὶ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴν ἀνδρεία. Οὔτε πάλι τὸ ν' ἀποφεύγει ἀπὸ φόβο τῶν πειρασμῶν τὶς κατὰ Θεὸν ἐργασίες καὶ ἀρετές· γιατί αὐτὴ εἶναι δειλία καὶ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἀνδρεία. Ἀλλὰ τὸ γνώρισμα τῆς ἀνδρείας εἶναι τὸ νὰ δέχνη ὑπομονὴ κανεὶς σὲ κάθε ἔργο ἀγαθὸ καὶ νὰ νικάει τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Γιατὶ λέγει, «δὲν παλεύουμε μὲ αἷμα καὶ σάρκα», δηλαδή μὲ ἀνθρώπους, ὅπως κάποτε οἱ Ἰουδαῖοι, ὥστε, ἐκεῖνος ποὺ νικάει στοὺς πολέμους τοὺς ἀλλόφυλους, νὰ κάνει θεάρεστο ἔργο, «ἀλλὰ μὲ τὶς ἀρχές, μὲ τὶς ἐξουσίες»¹, δηλαδή μὲ τοὺς ἀόρατους δαίμονες· καὶ ὁποῖος νικάει, νοερὰ νικάει ἢ νικιέται ἀπὸ τὰ πάθη.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ὁ πόλεμος ἦταν ὁ τύπος τοῦ δικοῦ μας πολέμου. Γιατὶ αὐτὰ τὰ δύο πάθη, ἂν καὶ φαίνονται ἀντίθετα μεταξύ τους, ταράζονται ὁμως ἀπὸ τὴν ἀδυναμία. Καὶ ἡ θρασύτητα βέβαια παρασύρει πρὸς τὰ πάνω καὶ φοβερίζει προκαλώντας δῆθεν κατάπληξη, σὰν ἀδύνατη ἀρκούδα, ἐνῶ ἡ δειλία φεύγει σὰν διωκόμενο σκυλί. Γιατὶ κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἓνα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ πάθη δὲν ἐλπίζει στὸν Κύριο. Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ σὲ πόλεμο εἴτε θρασύνεται εἴτε δειλιάζει. Ὁ δίκαιος ὁμως σὰν λιοντάρι² στηρίζει τὶς ἐλπίδες του

2. Παροιμ. 28, 1.

λέων πέποιθεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Υ' (20ος)

Λόγος εἰκοστός ἐν ᾧ τὸ υ ψιλὸν στοιχεῖον.

5

Περὶ ἀρετῶν πασῶν δικαιοσύνης.

Αὕτη μὲν ἐστὶν ἡ νέμουσα τὸ ἴσον,

Ἐκ τοῦ νοῦς γεννᾶται αὕτη δὲ πάλιν.

Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

10 **Υ** μνεῖται ὁ Θεός, φησὶν ὁ Μέγας Διονύσιος, καὶ διὰ δικαιοσύνης. Καὶ εἰκότως δίχα γὰρ ταύτης πάντα ἄδικα, καὶ ταύτης χωρὶς οὐχ ἴστανται. Καὶ λέγεται μὲν διάκρισις, νέμει δὲ τὸ ἴσον εἰς πᾶν ἐγχείρημα, ἵνα μὴτε ἔλλειψις διὰ τῆς μειονεξίας γένηται ἐν τινι, μὴτε διὰ τῆς πλεονεξίας ὑπερβολή· διότι, εἰ καὶ ἐναντία φαίνονται, ὡς ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς δικαιοσύνης οὔσαι, ἀλλ' οὖν εἰς ἀδικίαν
15 ἐκκλίνουσι τὸ ἐν μέρος αἱ ἀμφότεραι. Ἡ γραμμὴ γὰρ κᾶν κύρταν ἔχη, κᾶν κύκλαν, ἔξωθεν τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ τυγχάνει. Καὶ ὁ ζυγὸς ὡσαύτως εἰς ὅποιον μέρος βαρεῖ, πλεονεκτεῖ τοῦ ἄλλου.

Ὁ δὲ δυνάμενος τὴν δικαιοσύνην κατέχειν, οὔτε κάτω διὰ τῆς ἀφροσύνης, ἀκολασίας τε καὶ δειλίας καὶ πλεονεξίας πίπτει καὶ
20 σύρεται, ὡς ὄφεις ἐπὶ τῇ κοιλίᾳ, ἐσθίων χοῦν καὶ λεύων πάθει τῆς ἀτιμίας οὔτε πάλιν ἄνω διὰ τῆς δεινότητός τε καὶ θρασύτητος, ἠλιθιότητός τε καὶ μειονεξίας κατεπαίρεται καὶ ὑπερφρονεῖ, πονηρευόμενος παρ' ἀξίαν, ἀλλὰ φρονεῖ ἐν τῷ σωφρονεῖν, καὶ ὑπομένει μετὰ ταπεινώσεως, γινώσκων ὅτι ἔλαβεν ὅπερ ἔχει κατὰ χάριν, κατὰ τὸν
25 Ἀπόστολον, καὶ οὐκ ἀρνεῖται· ἀδικεῖ γὰρ ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον, μᾶλλον δὲ τὸν Θεόν, ἐν τῷ ἐπιγράφειν ἑαυτῷ τὰ κατορθώματα· ἀλλ' εἰ δοκεῖ ἔχειν ἀφ' ἑαυτοῦ ὅλως τι ἀγαθόν, ὅπερ αὐτῷ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, ὡς φησὶν ὁ Κύριος. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

1. Γεν. 3, 14.

2. Ρωμ. 12, 3.

στον Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Υ' (20ος)

Στοιχεῖο τὸ ὕψιλον καὶ εἰκοστός ὁ λόγος αὐτὸς
 Γιὰ τὶς ἀρετὲς ὅλες τῆς δικαιοσύνης.
 Αὐτὴ εἶναι πὺ ἀπονέμει τὸ ἴσο,
 Καὶ αὐτὴ πάλι γεννιέται ἀπὸ τὸ νοῦ.
 Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Ο Θεός, λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, ὑμνεῖται καὶ μὲ τὴ δικαιοσύνη. Καὶ εἶναι βέβαια φυσικὸ. Γιατὶ χωρὶς αὐτὴν ὅλα εἶναι ἀδίκαια καὶ δὲν στέκονται. Καὶ λέγεται βέβαια διάκριση, ἀπονέμει ὅμως τὸ ἴσο σὲ κάθε ἔργο, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ ἔλλειψη σὲ κάτι μὲ τὴ μείωση, οὔτε πάλι ὑπερβολὴ μὲ τὴν πλεονοξία. Γιατί, ἂν καὶ φαίνονται ἀντίθετες, ἐπειδὴ βρῖσκονται πάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη, κλίνουν ὅμως καὶ οἱ δύο τὸ ἓνα μέρος τους πρὸς τὴν ἀδικία. Γιατὶ ἡ γραμμὴ εἴτε εἶναι κυρτὴ εἴτε κυκλικὴ βρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ ὀρθὸ σκοπὸ. Καὶ ἡ ζυγαριὰ ἐπίσης σὲ ὅποιο μέρος γέρνει, ἔχει αὐτὸ μεγαλύτερο βάρος ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Ἐκεῖνος ὅμως πὺ μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ δικαιοσύνη, οὔτε πέφτει κάτω μὲ τὴν ἀφροσύνη, τὴν ἀκολασία, τὴ δειλία καὶ τὴν πλεονοξία ὥστε νὰ σέρνεται σὰν φίδι μὲ τὴν κοιλιὰ του¹, τρώγοντας χῶμα καὶ δουλεύοντας στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, οὔτε πάλι ὑψώνεται μὲ τὴ δεινότητα καὶ τὴ θρασύτητα, τὴν ἠλιθιότητα καὶ τὴν ἔλλειψη ὥστε νὰ ὑπερηφανεύεται καὶ καυχιέται, γεμάτος πονηρία χωρὶς ν' ἀξίζει, ἀλλὰ σκέπτεται μὲ σωφροσύνη² καὶ ὑπομένει μὲ ταπείνωση, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸ πὺ ἔχει τὸ ἔλαβε κατὰ χάρη³, κατὰ τὸν ἀπόστολο, καὶ δὲν τὸ ἀρνεῖται. Γιατὶ ἀδικεῖ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὸν πλησίον, ἢ καλύτερα τὸν Θεό, ἀποδίδοντας στὸν ἑαυτὸ του τὰ κατορθώματα. Ἄν ὅμως νομίζει ὅτι ἔχει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του κάποιον ἀγαθό, θὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ αὐτὸ πὺ νομίζει ὅτι ἔχει, ὅπως λέγει ὁ Κύριος⁴, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

3. Α' Κορ. 4, 7.

4. Ματθ. 13, 2.

ΛΟΓΟΣ Φ' (21ος)

Στοιχεῖον τὸ φῖ, λόγος εἰκοστός πρῶτος,
 Περὶ λογισμῶν εἰρήνης τῆς τελείας,
 Ὡς οἱ μαθηταὶ τυχόντες ἐκ τοῦ Κυρίου.
 5 Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἐκ Θεοῦ δοθεῖσα.
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

Φάσκων ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, «εἰρήνην τὴν ἐμὴν
 δίδωμι ὑμῖν», ἐπήγαγεν· «οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν», ἡ-
 10 γουν οὐχ ἀπλῶς, ὡς οἱ τῆς χώρας ἐκείνης ἄνθρωποι, ὅταν ἀλλήλους
 χαιρετίζουσι λέγοντες, «εἰρήνη ὑμῖν», καὶ, ὡς ἔφη ἡ Σωμανῆτις, «εἰ-
 ρήνη σοι». Καὶ πάλιν ὁ Ἐλισσαῖος πρὸς τὸν Γιεζῆ· «καὶ ἐρεῖς, εἰρή-
 νη σοι, πρὸς αὐτήν, δηλαδή, εἰρήνη τῷ ἀνδρὶ σου; εἰρήνη τῷ παι-
 δαρίῳ», ἀλλ' εἰρήνην τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν, ἣν δίδωσιν ὁ
 15 Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς, διὰ τοὺς πρὸ ταύτης γε-
 νομένους πολέμους καὶ κινδύνους. Διὰ τοῦτο γὰρ πάλιν ἔφη ὁ Κύ-
 ριος «ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχετε», καὶ ἐπήγαγεν, «ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν
 ἔξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ τὸν κόσμον νενίκηκα»· τοῦτ' ἐστὶ κἄν πολ-
 λὰς θλίψεις ἔχη τις καὶ πολλοὺς κινδύνους ἐκ δαιμόνων καὶ ἀνθρώ-
 20 πων, κατέχων δὲ τὴν τοῦ Κυρίου εἰρήνην, πάντα εἰς οὐδὲν λογιζε-
 ται. Καὶ αὕθις εἶρηκεν· «εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις». Ταῦτα δὲ πάντα
 προεῖπεν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ὅτι ἔμελλον ἐκεῖνοι εἰς πολέμους ἐλθεῖν
 καὶ θλίψεις ὑπομεῖναι ὑπὲρ αὐτοῦ.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν ἕκαστος ἡμῶν τῶν πιστῶν τὰ πάθη ἔχει
 25 πολεμοῦντα καὶ σκανδαλίζοντα αὐτόν, καὶ ἐὰν ἔχη μετὰ τοῦ Θεοῦ
 εἰρήνην καὶ μετὰ τοῦ πλησίον, νικᾷ πάντα. Ταῦτα γὰρ εἰσὶν ὁ κό-
 σμος, ὃν ἐκέλευσεν Ἰωάννης ὁ Θεολόγος μισεῖν, καὶ οὐχὶ τὰ κτίσμα-
 τα, ἀλλὰ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας. Εἰρηνεύει δὲ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ
 Θεοῦ, ὅταν ἐν ἑαυτῇ εἰρηνεύῃ καὶ γένηται ὅλη κατὰ Θεόν. Γίνεται
 30 δὲ πάλιν οὕτως, ὅταν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύῃ, κἄν δεινὰ
 πάσχη ὑπ' αὐτῶν. Διὰ γὰρ τῆς ἀνεξικακίας οὐδ' ὅλως ταράσσεται,
 ἀλλὰ πάντα στέγει, πᾶσι τὸ καλὸν θέλει, πάντας ἀγαπᾷ, διὰ τὸν
 Θεὸν καὶ διὰ τὴν φύσιν· καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπίστων, ὡς ἀπολλυμένων

1. Ἰω. 14, 27.

4. Φιλιπ. 4, 7.

2. Δ' Βασ. 4, 23.

5. Ἰω. 16, 33.

3. Δ' Βασ. 4, 27.

6. Μάρκ. 9, 50.

ΛΟΓΟΣ Φ' (21ος)

Στοιχεῖο τὸ φί, λόγος εἰκοστὸς πρῶτος,
 Γιὰ τῶν λογισμῶν τὴν τέλεια εἰρήνη,
 "Ὅπως οἱ μαθητὲς τὴν ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Κύριο.
 Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν Θεό.
 Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Λέγοντας ὁ Κύριος στοὺς ἀποστόλους, «σᾶς δίνω τὴ δική μου εἰρήνη»¹, πρόσθεσε· «ὄχι ὅπως τὴ δίνει ὁ κόσμος». Δηλαδή, ὄχι ἀπλῶς, ὅπως οἱ ἄνθρωποι τῆς χώρας ἐκείνης, ὅταν χαιρετοῦνται μεταξύ τους λέγοντας «εἰρήνη σέ σᾶς», καὶ ὅπως εἶπε ἡ Σωμανίτισσα, «εἰρήνη σέ σένα»²· ἐπίσης ὁ Ἑλισσαῖος εἶπε στὸν Γιεζί· «καὶ θὰ τῆς πείς, ἔχεις εἰρήνη, δηλαδή, ἔχει εἰρήνη ὁ ἄνδρας σου, ἔχει εἰρήνη τὸ παιδί σου;»³. Ἀλλὰ τὴν εἰρήνη ποὺ ξεπερνάει κάθε νοῦ⁴, τὴν ὁποία δίνει ὁ Θεὸς σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν μὲ ὅλη τους τὴν ψυχὴ γιὰ τοὺς πολέμους καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ ἔγιναν πρὶν ἀπ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ πάλι εἶπε ὁ Κύριος, «θὰ ἔχετε εἰρήνη μένοντες ἐνωμένοι μαζί μου», καὶ πρόσθεσε· «στὸν κόσμο θὰ ἔχετε θλίψη, ἀλλὰ ἔχετε θάρρος, ἐγὼ ἔχω νικήσει τὸν κόσμο»⁵. Δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς ἔχει πολλές θλίψεις καὶ διατρέχει πολλοὺς κινδύνους ἀπὸ δαίμονες καὶ ἀνθρώπους, ἔχοντας ὅμως τὴν εἰρήνη τοῦ Κυρίου, ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ λογαριάζει καθόλου. Καὶ πάλι εἶπε· «ἔχετε εἰρήνη μεταξύ σας»⁶. Ὅλα αὐτὰ τὰ προεῖπε ὁ Κύριος σ' αὐτούς, γιατί ἐπρόκειτο οἱ μαθητὲς νὰ ἀντιμετωπίσουν πολέμους καὶ νὰ ὑπομείνουν θλίψεις γιὰ χάρη του.

Μεταφέροντας ὅμως αὐτὰ σὲ μᾶς, κάθε πιστὸς ἔχει τὰ πάθη ποὺ τὸν πολεμοῦν καὶ τὸν σκανδαλίζουν, καὶ ἂν ἔχει εἰρήνη μὲ τὸν Θεὸ καὶ μὲ τὸν πλησίον τὰ νικάει ὅλα. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι ὁ κόσμος, τὸν ὁποῖο παράγγειλε ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος νὰ μισοῦμε⁷, καὶ ὄχι τὰ κτίσματα, ἀλλὰ τίς κοσμικὲς ἐπιθυμίες⁸. Ἡ ψυχὴ εἰρηνεύει μὲ τὸν Θεό, ὅταν εἰρηνεύει μὲ τὸν ἑαυτὸ της καὶ γίνεαι ὅλη ὅπως θέλει ὁ Θεός. Καὶ γίνεαι τέτοια, ὅταν ἔχει εἰρήνη μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἔστω καὶ ἂν ὑποφέρει πολλὰ ἀπ' αὐτούς. Γιατὶ μὲ τὴν ἀνεξικακία δὲν ταράζεται καθόλου, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀνέχεται⁹, γιὰ ὅλους θέλει τὸ καλό, ὅλους τοὺς ἀγαπᾶ, γιὰ τὸν Θεὸ καὶ γιὰ τὴ φύση. Ἀκόμη θρηνεῖ καὶ γιὰ τοὺς ἀπι-

7. Α' Ἰω. 2, 15.

8. Τίτ. 2, 12.

9. Α' Κορ. 13, 7.

θρηνεῖ, καθὼς ἐποίησεν ὁ Κύριος καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ὑπὲρ δὲ τῶν πιστῶν εὐχεται καὶ πονεῖ, καὶ οὕτω τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν λαμβάνει καὶ διάγει κατὰ νοῦν τῇ θεωρίᾳ καὶ καθαρᾷ προσευχῇ πρὸς Θεόν. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

5

ΛΟΓΟΣ Χ'. (22^{ος}).

Λόγος εἰκοστὸς δεύτερος καὶ στοιχεῖον
 Τὸ χῖ, ὡς χαρὰ γεννᾶται ἐξ εἰρήνης,
 Περί ἧς μικρὸν ῥηθήσεται, διότι
 Καὶ πνευματικὴ χαρὰ ἐστὶ καὶ ἄλλη.
 10 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

10

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ», φησὶν ὁ Ἀπόστολος καλῶς εἶπεν, «ἐν Κυρίῳ»· εἰ μὴ γὰρ ἐν Κυρίῳ γένηται ἡ χαρὰ, οὐ μόνον οὐ χαίρει τις, ἀλλὰ σχεδὸν οὐδέποτε χαρήσεται. Καὶ γὰρ ὁ Ἰωβ καταλέγων τὸν ἀνθρώπινον βίον, πᾶσαν θλίψιν ἔχοντα εὔρεν· Ὁμοίως καὶ ὁ
 15 Μέγας Βασιλείος. Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης διὰ τὸ ἀναίσθητον τῶν ὀρνέων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων ἔφη χαίρεσθαι, τὸν δὲ λογικὸν ἄνθρωπον μηδ' ὅλως ἔχειν εὐχερείαν ἐκ τοῦ πένθους διότι, φησὶν, οὐδὲ αὐτῶν ἀγαθῶν ἐξ ὧν ἐξεπέσαμεν τὴν γνῶσιν ἠξιώθημεν ἔχειν διὸ καὶ ἡ φύσις διδάσκει τοῦ πενθεῖν μᾶλλον, ὡς πολυώδυνος ἢ ζωή
 20 καὶ πολυκόποτος καὶ ὡς ἐξορία πολυαμάρτητος. Ἀλλ' ἐάν τις τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἔχη διηνεκῶς, εὐφραίνεται, κατὰ τὸν ψαλμωδόν «ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ εὐφράνθην».

Ἐκ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης εὐφραινόμενος ὁ νοῦς, ἐπιλανθάνεται τῶν τοῦ κόσμου θλίψεων, καὶ ταύτης ἐλπίζει ἐπ' αὐτὸν καὶ
 25 ἀμέρμιμος γίνεται, καὶ ἡ ἀμερμινία χαροποιεῖ καὶ εὐχαριστεῖν κατασκευάζει, ἢ δὲ εὐχαριστία μετ' εὐγνωμοσύνης γινομένη, αὔξει τὰς δωρεὰς καὶ τὰ χαρίσματα. Καὶ ὅσον πληθύνονται αἱ εὐεργεσίαι, αὔξει ἢ εὐχαριστία καὶ ἡ καθαρὰ προσευχὴ μετὰ τῶν τῆς χαρᾶς δακρῶν, καὶ κατὰ μικρὸν ἐκ τῶν τῆς λύπης δακρῶν καὶ τῶν
 30 παθῶν, καὶ ἐκ τῶν παθῶν ἐξέρχεται ὁ ἄνθρωπος, εἴθ' οὕτως εἰς τὴν πνευματικὴν χαρὰν ἐκ παντὸς τρόπου ἔρχεται. Καὶ διὰ μὲν τὰ ἡδέα

1. Φιλ. 3, 1.

2. Ἰωβ 7, 1 ἔ.

3. Ψαλμ. 76, 4.

στους έπειδή χάνονται, όπως έκαμε ο Κύριος και οι Άπόστολοι, ενώ προσεύχεται και κοπιάζει για τους πιστούς, και έτσι κερδίζει την ειρήνη των λογισμών και ζει νοερά με τη θεωρία και την καθαρή προσευχή προς τον Θεό. Σ' αυτόν ανήκει ή δόξα στους αιώνες των αιώνων. Άμήν.

ΛΟΓΟΣ Χ' (22ος)

Λόγος είστοστός δεύτερος και στοιχειό

Τό χί, ότι ή χαρά γεννιέται από την ειρήνη,
Για την όποία λίγα θα λεχθούν, γιατί

Ύπάρχει χαρά πνευματική, καθώς και άλλη.
Και τώρα, πάτερ, εϋλόγησε την άρχή.

Νά έχετε τη χαρά που δίνει ο Κύριος¹, λέγει ο άπόστολος. Καλώς είπε, «που δίνει ο Κύριος». Γιατί, αν ή χαρά δεν προέρχεται από τον Κύριο, όχι μόνο δεν χαιρείται κανείς, αλλά σχεδόν ποτέ δεν θα χαρεί. Γιατί και ο Ίώβ μιλώντας για τον ανθρώπινο βίο βρήκε ότι περιέχει κάθε θλίψη². Το ίδιο και ο Μέγας Βασίλειος. Ένώ ο Γρηγόριος Νύσσης είπε ότι τα όρνεα και τα λοιπά ζώα χαιρονται γιατί είναι άναίσθητα, ενώ ο λογικός άνθρωπος δεν έχει καμμά εύχέρεια γι' αυτό έξ αίτίας του πένθους. Γιατί, λέγει, δεν άξιωθήκαμε να γνωρίσουμε ούτε τα άγαθά εκείνα που χάσαμε. Γι' αυτό και ή φύση διδάσκει να πενθοϋμε περισσότερο, έπειδή ή ζωή είναι πολύ όδυνηρή και πολύ κοπιαστική και έξορία με πολλές άμαρτίες. Άλλά αν κανείς έχει διαρκώς τη μνήμη του Θεού, εύφραίνεται, σύμφωνα με τον ψαλμωδό που είπε: «θυμήθηκα τον Θεό και εύφράνθηκα»³.

Όταν ο νοϋς εύφραίνεται από τη μνήμη του Θεού ξεχνάει τις θλίψεις του κόσμου και έτσι στηρίζει τις έλπίδες του σ' αυτόν και γίνεται άμέριμος, και ή άμεριμνησία προξενεί χαρά και μάς κάνει να εύχαριστοϋμε τον Θεό. Η εύχαριστία όμως όταν γίνεται με εύγνωμοσύνη αύξάνει τις δωρεές και τα χαρίσματα. Και όσο πληθύνονται οι εύεργεσίες, αύξάνει ή εύχαριστία και ή καθαρή προσευχή με τα δάκρυα της χαράς, και σιγά-σιγά ο άνθρωπος απαλλάσσεται από τα δάκρυα της λύπης και των παθών, και έλευθερώνεται ο άνθρωπος από τα πάθη. Και έτσι με κάθε τρόπο φθάνει στην πνευματική χαρά. Και για τα

ταπεινοῦται καὶ εὐχαριστεῖ, διὰ δὲ τοὺς πειρασμοὺς βεβαιοῦται ἐν ἑαυτῷ ἐλπίς ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ δι' ἀμφοτέρων χαίρεται καὶ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ πάντα φυσικῶς ὡς εὐεργέτας, καὶ οὐχ εὐρίσκει ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τι δυνάμενον βλάψαι αὐτόν, ἀλλ', ἀπὸ τῆς γνώσεως
5 τοῦ Θεοῦ φωτιζόμενος, ἐκ πάντων τῶν κτισμάτων χαίρεται ἐν Κυρίῳ, θαυμάζων αὐτοῦ τὴν ἐπιμέλειαν, ἣν ἔχει περὶ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τὰ φαινόμενα ἀξιέπαινα θαυμάζει ὁ εἰς πνευματικὴν γνῶσιν φθάσας, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ φαινόμενα τοῖς ἀπειροῖς ἀναγκαῖα καταπλήττεται ἐκ τῆς αἰσθήσεως.

10 Καὶ οὐ θαυμάζει τὴν ἡμέραν μόνην διὰ τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν νύκτα. Πᾶσι γὰρ ἡ νύξ ὠφέλιμος τοῖς μὲν πρακτικοῖς ἡσυχίαν καὶ ἄδειαν παρέχει, τοὺς δὲ πενθικοὺς πρὸς μνήμην θανάτου καὶ ἄδου ἄγει, καὶ τοὺς τὴν ἠθικὴν μετερχομένους, πρὸς ἀκριβεστέραν μελέτην καὶ ἔρευναν εὐεργεσιῶν καὶ ἠθῶν κατάστασιν κατασκευάζει,
15 ὡς φησιν ὁ ψαλμωδός· «ἂ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε», ἤγουν ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῆς νυκτὸς κατανύγητε μνημονεύοντες τῶν εἰς τὴν σύγχυσιν τῆς ἡμέρας γινομένων ὀλισθημάτων, καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἤγουν ἐν προσευχαῖς καὶ ψαλμωδίαις διάγειν ἑαυτοὺς
20 διδάσκετε, διὰ τῆς μελέτης καὶ προσοχῆς τῆς ἀναγνώσεως. Οὕτω γὰρ κατορθοῦται ἡ ἠθικὴ προᾶξις, ἐν τῷ μελετᾶν τὰ τῆς ἡμέρας, ἵνα τις λάβῃ αἴσθησιν διὰ τῆς ἡσυχίας τῆς νυκτὸς καὶ δυναθῇ πενθεῖν, ἐφ' οἷς ἤμαρτε. Καὶ ὅταν ἡ χάρις εἰς προκοπὴν φέρῃ αὐτόν, καὶ εὖρη ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐ φαντασίᾳ τινὰ τῶν ἠθικῶν τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ
25 σώματος, δι' ἔργων ἢ λόγων κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ γινόμενα, εὐχαριστεῖ μετὰ φόβου καὶ ταπεινώσεως καὶ ἀγωνίζεται διὰ προσευχῆς καὶ δακρῶν πολλῶν πρὸς τὸν Θεὸν φυλάττειν τὸ χρηστόν ἦθος ἐκεῖνο, νουθετῶν ἑαυτὸν πρὸς μνήμην τούτου, ἵνα μὴ ὑπὸ τῆς λήθης πάλιν ἀπόληται τοῦτο· ὅτι χρόνῳ πολλῷ κατορθοῦται ἐν
30 ἡμῖν ἦθος χρηστόν, καὶ τὸ πολλῷ χρόνῳ καὶ κόπῳ κατορθούμενον, δυνατὸν ἐν μιᾷ καιροῦ ἀπωλέσθαι ῥοπῇ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν πρακτικῶν.

Περὶ δὲ τῶν θεωρητικῶν, ἡ νύξ ἔχει πολλὰς θεωρίας, ὡς φησιν ὁ Μέγας Βασιλείος καὶ γὰρ καθ' ἑκάστην ὑπομιμνήσκει αὕτη τῆς

εὐχάριστα ταπεινώνεται καὶ εὐχαριστεῖ, ἐνῶ μὲ τοὺς πειρασμοὺς βεβαιώνεται μέσα του ἡ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον. Καὶ μὲ τὰ δύο χαίρεται καὶ ἀγαπάει τὸν Θεὸ καὶ ὅλους μὲ φυσικὸ τρόπο ὡς εὐεργέτες, καὶ δὲν βρίσκει σὲ ὅλη τὴν κτίση τίποτε πού μπορεῖ νὰ τὸν βλάψει, ἀλλὰ, φωτιζόμενος ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, γεμίζει ἀπ' ὅλα τὰ κτίσματα μὲ χαρὰ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θαυμάζοντας τὴ φροντίδα πού δείχνει γιὰ τὰ κτίσματα του. Γιατί, ἐκεῖνος πού ἔφθασε στὴν πνευματικὴ γνώση δὲν θαυμάζει μόνο ὅσα φαίνονται ἀξιέπαινα, ἀλλὰ καὶ νιώθει κατὰπληξῆ καθὼς αἰσθάνεται καὶ ἐκεῖνα πού στοὺς πολλοὺς δὲν φαίνονται ἀναγκαῖα.

Καὶ δὲν θαυμάζει μόνο τὴν ἡμέρα γιὰ τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ τὴ νύχτα. Γιατί σὲ ὅλους εἶναι ὠφέλιμη ἡ νύχτα· στοὺς πρακτικοὺς χαρίζει ἡσυχία καὶ ἀνάπαυση, τοὺς πενθικοὺς τοὺς ὀδηγεῖ στὴ μνήμη τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἄδη, καὶ ὅσους ἀσκοῦν τὴν ἠθικὴ τοὺς ἐτοιμάζει γιὰ ἀκριβέστερη μελέτη καὶ ἔρευνα τῶν εὐεργεσιῶν καὶ τακτοποίηση τῶν ἠθῶν, ὅπως λέγει ὁ ψαλμωδός, «ὅσα λέγετε μέσα σας, νὰ τὰ ἐξετάζετε μὲ συντριβὴ στὰ κερεβδάτια σας»⁴, δηλαδή στὴν ἡσυχία τῆς νύχτας νὰ αἰσθάνεστε συντριβὴ, φέροντας στὴ μνήμη σας τὰ σφάλματα πού ἔγιναν στὴ σύγχυση τῆς ἡμέρας, «καὶ νὰ νουθετεῖτε τὸν ἑαυτὸ σας μὲ ὕμνους καὶ ὠδὲς πνευματικὲς»⁵, δηλαδή νὰ διδάσκετε τὸν ἑαυτὸ σας νὰ ζεῖ μὲ προσευχὲς καὶ ψαλμωδίες, μέσω τῆς μελέτης καὶ τῆς προσεκτικῆς ἀνάγνωσης. Γιατί ἔτσι κατορθώνεται ἡ ἠθικὴ πράξη, μὲ τὸ νὰ μελετᾶει κανεὶς τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας, γιὰ νὰ τὰ καταλάβει μὲ τὴν ἡσυχία τῆς νύχτας καὶ νὰ μπορέσει νὰ πενθεῖ γιὰ τὶς ἀμαρτίες πού ἔκαμε. Καὶ ὅταν ἡ χάρις τὸν ὀδηγήσει στὴν προκοπὴ καὶ βρεῖ ἀληθινὰ καὶ ὄχι φανταστικὰ ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἠθικὰ πράγματα τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος γίνονται μὲ ἔργα ἢ μὲ λόγια σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστεῖ μὲ φόβο καὶ ταπείνωση καὶ ἀγωνίζεται μὲ προσευχὴ καὶ πολλὰ δάκρυα πρὸς τὸν Θεὸ νὰ διατηρεῖ τὸ χρηστὸ ἐκεῖνο ἦθος, συμβουλεύοντας τὸν ἑαυτὸ του νὰ τὸ θυμᾶται, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ πάλι αὐτὸ ἀπὸ τὴ λησμοσύνη. Γιατί μὲ πολὺ χρόνο κατορθώνεται μέσα μας τὸ χρηστὸ ἦθος, καὶ αὐτὸ πού μὲ πολὺ χρόνο καὶ κόπο κατορθώνεται, εἶναι δυνατὸ νὰ χαθεῖ σὲ μὰ μόνο χρονικὴ στιγμή. Καὶ αὐτὰ βέβαια γιὰ τοὺς πρακτικούς.

Γιὰ τοὺς θεωρητικούς ἡ νύχτα ἔχει πολλὲς θεωρίες, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. Γιατί πραγματικὰ κάθε νύχτα ὑπενθυμίζει σ' αὐ-

κοσμοποιίας, διὰ τὸ ἀφανῆ ὑπὸ τοῦ σκοτίους γενέσθαι τὴν κτίσιν
 πᾶσαν, ὡς τὸ πρότερον, καὶ θεωρεῖν κατασκευάζει, πῶς ὁ οὐρανὸς
 ἦν μόνος ποτὲ καὶ ἀστέρων δίχα, ὅταν ὑπὸ νεφῶν νῦν ἀφανῶν
 γενομένων· καὶ εἰς τὸ κελλίον εἰσελθὼν καὶ τὸ σκοτός μόνον θεω-
 5 ρῶν, μιμνήσκειται τοῦ ἐπάνω τῆς ἀδύσσου σκοτίους ἐκείνου, καὶ
 πάλιν ἐξαίφνης καθαρὸς ὁ οὐρανὸς γινόμενος, καὶ ἔξω τῆς κέλλης
 ἰστάμενος ὁ τοιοῦτος ἐκπλήττεται ὁμοῦ τὸν ἄνω κόσμον, καὶ αἶνον
 τῷ Θεῷ προσφέρει, ὡς φησιν ἐν τῷ Ἰωβ περὶ τῶν ἀγγέλων, ὅτε εἶδον
 τὰ ἄστρα· θεωρεῖ δὲ καὶ τὴν γῆν ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον,
 10 καθάπερ τότε, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὑπνω κατεχομένους ὡς οὐκ ὄν-
 τας, καὶ γίνεται διὰ τῆς αἰσθήσεως μόνος ὡς ὁ Ἀδάμ, καὶ ὑμνεῖ τὸν
 Κτίστην καὶ Δημιουργὸν τῆς κτίσεως ἐν γνώσει μετὰ τῶν ἀγγέλων.

Καὶ ἐκ μὲν τῶν γινομένων βροντῶν καὶ ἀστραπῶν ἀναλογίζεται
 τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ἐκ δὲ τῶν φωνῶν τῶν ὀρνέων, ὡς αἰσθανό-
 15 μενος τῆς τότε φωνῆς τῆς σάλπιγγος, καὶ ἐκ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἑωσ-
 φόρου καὶ τῆς αὐγῆς κατανοεῖ τὴν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυ-
 ροῦ ἐμφάνειαν, καὶ ἐκ τῆς ἐγέρσεως τῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ ὑπνου
 τεκμαίρεται τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἐκ τοῦ ἡλίου τὴν τοῦ Κυρίου ἔλευ-
 σιν· καὶ πῶς οἱ μὲν προαπαντῶσι διὰ τῆς ὑμνωδίας, ὡς οἱ ἐν νεφά-
 20 λαις ἅγιοι τότε, οἱ δὲ ἀμελοῦσι καὶ μένουσιν ὑπνοῦντες, ὡς οἱ τότε
 κριθῆναι μέλλοντες. Καὶ οἱ μὲν, τῇ δοξολογίᾳ, θεωρίᾳ τε καὶ εὐχῇ
 καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εὐφραίνόμενοι, ἐν τῷ
 φωτὶ τῆς γνώσεως διάγουσιν, ὡς οἱ τότε δίκαιοι, οἱ δὲ ἐν τοῖς πάθε-
 σι καὶ τῷ σκοτίει τῆς ἀγνωσίας μένουσιν, ὡς οἱ τότε ἁμαρτωλοί.

25 Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὁ ἔχων γνῶσιν, πᾶν πρᾶγμα εὐρίσκει συνερ-
 γὸν αὐτῷ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς καὶ δόξαν Θεοῦ, δι' ἣν καὶ ἐγένον-
 το παρὰ Κυρίου καὶ Θεοῦ τῶν γνῶσεων, ὡς φησιν ἡ μήτηρ τοῦ προ-
 φήτου Σαμουὴλ· διὰ τοῦτο «μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ» καὶ
 τὰ ἐξῆς, ἀλλ' ἐν τούτῳ καυχᾶσθω ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνιεῖν καὶ
 30 γινώσκειν τὸν Κύριον· δηλαδὴ ἐν τῷ γινώσκειν ἐν συνέσει πολλῇ
 τὸν Κύριον ἐκ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ καὶ μιμεῖσθαι αὐτόν, κατὰ τὸ
 δυνατόν, διὰ τῆς φυλακῆς τῶν θείων ἐντολῶν αὐτοῦ, δι' ὧν γινώ-

6. Γεν. 1, 2.

7. Ἰωβ. 38, 7.

8. Γεν. 1, 2.

9. Α' Θεσ. 4, 16.

10. Ματθ. 24, 30.

11. Α' Θεσ. 4, 17.

τούς τῆ δημιουργία τοῦ κόσμου, γιατί μὲ τὸ σκοτάδι ὅλη ἡ κτίση γίνεται ἀφανής, ὅπως ἦταν πρὶν νὰ δημιουργηθεῖ, καὶ τοὺς κάνει νὰ θεωροῦν πῶς ἦταν κάποτε μόνος ὁ οὐρανὸς χωρὶς τὰ ἀστέρια, ὅταν τώρα δὲν φαίνονται ἀπὸ τὰ σύννεφα. Καὶ μπαίνοντας στὸ κελλί του καὶ θεωρώντας μόνο τὸ σκοτάδι, θυμᾶται τὸ σκοτάδι ἐκεῖνο ποὺ ἦταν ἐπάνω στὴν ἄβυσσο⁶. Καὶ ὅταν πάλι ὁ οὐρανὸς γίνει ξαφνικὰ καθαρὸς καὶ στέκεται αὐτὸς ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί του, θαυμάζει συγχρόνως τὸν ἄνω κόσμον καὶ προσφέρει αἶνον στὸν Θεό, ὅπως λέγει στὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ γιὰ τοὺς ἀγγέλους ὅταν εἶδαν τὰ ἀστρα⁷. Θεωρεῖ καὶ τὴ γῆ ἀόρατη καὶ ἀκατασκευάστη⁸, ὅπως ἀκριβῶς ἦταν τότε, καὶ τοὺς ἀνθρώπους νὰ κοιμοῦνται σὰν νὰ μὴν ὑπάρχουν, καὶ αἰσθάνεται μόνος ὅπως ὁ Ἀδὰμ καὶ ὑμνεῖ μὲ γνώση τὸν Κτίστη καὶ Δημιουργὸ τῆς κτίσης μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους.

Ἐκτὸς τῶν βροντῶν καὶ ἀστραπῶν ποὺ γίνονται ἀναλογίζεται τὴν ἡμέρα τῆς κρίσης καὶ ἀπὸ τὴ φωνὴ τῶν ὀρνέων ἔχει τὴν αἴσθησιν τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγας⁹ ποὺ θ' ἀκουσθεῖ τότε. Ἐκτὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ αὐγερινοῦ καὶ τῆς αὐγῆς κατανοεῖ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ¹⁰, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἔγερσιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν ὕπνον συμπεραίνει τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου. Ἀκόμη κατανοεῖ πῶς ἄλλοι τὸν προῦπανοῦν μὲ τοὺς ὕμνους, ὅπως μέσα σὲ νεφέλες οἱ ἅγιοι τότε¹¹, καὶ πῶς ἄλλοι ἀδιαφοροῦν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ κοιμοῦνται, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ καταδικασθοῦν τότε. Καὶ οἱ πρῶτοι βέβαια μὲ τὴν δοξολογίαν, τὴν θεωρίαν, τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἄλλαν ἀρετὴν εὐφραίνονται ὅλοι τὴν ἡμέραν καὶ ζοῦν μέσα στὸ φῶς τῆς γνώσεως ὅπως οἱ τότε δίκαιοι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι παραμένουν μέσα στὰ πάθη καὶ στὸ σκοτάδι τῆς ἀγνοίας, ὅπως οἱ τότε ἁμαρτωλοί.

Καὶ μὲ λίγα λόγια, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει γνώση βρῖσκει ὅτι κάθε πρᾶγμα συνεργεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του καὶ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ἐγενεῖται ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ Θεὸν τῶν γνώσεων¹², ὅπως εἶπε ἡ μητέρα τοῦ προφήτου Σαμουὴλ. Γι' αὐτὸ «ὡς μὴν καυχίεται ὁ σοφὸς γιὰ τὴν σοφίαν του» καὶ τὰ λοιπά, ἀλλὰ ὁποῖος καυχίεται ὡς καυχίεται γι' αὐτὸ, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ καταλαβαίνει καὶ γνωρίζει τὸν Κύριον¹³. Δηλαδή, γιὰ τὸ ὅτι γνωρίζει πολὺ καλὰ τὸν Κύριον ἀπὸ τὰ κτίσματα του καὶ τὸν μιμεῖται, ὅσο μπορεῖ, μὲ τὴν τήρησιν τῶν θείων

12. Α' Βασ. 2, 3.

13. Α' Βασ. 2, 10.

σκει αὐτόν, καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς κατ' ἐκεῖνον δυνηθῆ· περὶ γάρ τῆς σταυρώσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου προφητεύουσα ταῦτα ἔλεγεν· καὶ ἵνα συμπάσῃ ὁ τοιοῦτος διὰ τῆς κτήσεως τῶν ἀρετῶν καὶ συνδοξασθῆ διὰ τῆς ἀπαθείας καὶ 5 τῆς γνώσεως καὶ καύχημα ἔχῃ ἐν αὐτῷ, ὡς ἀξιωθείς δοῦλος τοιοῦτου Δεσπότη γενέσθαι καὶ μιμητῆς τῆς ταπεινώσεως αὐτοῦ, ἀνάξιος ὢν καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται παρὰ Κυρίου, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Τότε· πότε; Ὅτε ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν», ἧς ἀξιωθείμεν ἅπαντες, χάριτι 10 αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπία, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ψ' (23ος)

Περὶ τῶν Γραφῶν εἰκοστὸς τρίτος λόγος,

ἵνα μηδαμῶς τινα διαφωνίαν

15 ἔχοντες οἱ θέλοντες ἐρευνᾶν ταῦτα,

Ἄλλ' ὡς δεῖ νοεῖν πάντα τὰ γεγραμμένα.

Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ᾧ πάτερ.

Ψ ἄλλατε συνετῶς», φησὶν ὁ προφήτης καί, «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», φησὶν ὁ Κύριος. Καὶ ὁ μὲν ἀκούων φωτίζεται, ὁ δὲ πα- 20 ρακούων σκοτίζεται. Εἰ μὴ γάρ τις προσέχῃ τοῖς λεγομένοις, οὐ τοσοῦτον καρποῦται ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, κἂν ἴσως ψάλλῃ καὶ ἀναγινώσκῃ πολλάκις. «Σχολάσατε καὶ γνῶτε», φησί, διότι ἡ σχολὴ μὲν συνάγει τὸν νοῦν, ἐὰν δὲ καὶ βουληθῆ τις μικρὸν προσέχειν, γινώσκει κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἐκ μέρους, καὶ μάλιστα ὁ ἔχων μερικὴν 25 ἠθικὴν προᾶξιν· διότι αὕτη πολὺπειρον κατασκευάζει τὸν νοῦν ἐκ τῆς τῶν παθῶν συμπλοκῆς. Πλήν, οὐχ ὅσα μυστήρια ἔχει ἕκαστον ῥῆμα τῆς Γραφῆς κεκρυμμένον παρὰ τῷ Θεῷ γινώσκει, ἀλλ' ὅσα δύναται ἢ καθαρότης τοῦ νοῦς λαμβάνειν ὑπὸ τῆς χάριτος. Καὶ δῆ- 30 λον ἐκ τοῦ γινώσκειν ἡμᾶς πολλάκις ῥητόν τι γραφικὸν κατὰ θεω- ρίαν καὶ ἐπιτυχεῖν ἐκ τῶν σκοπῶν δι' ὧν ἐγράφη, ἐνός ἢ δύο· καὶ

ἐντολῶν του, μὲ τίς ὁποῖες τὸν γνωρίζει, καὶ νὰ μπορέσει νὰ κάνει κρίση καὶ ν' ἀποδώσει δικαιοσύνη πάνω στὴ γῆ¹⁴, ὅπως ἐκεῖνος. Γιατὶ αὐτὰ τὰ εἶπε προφητεύοντας γιὰ τὴ σταύρωση καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου. Καὶ γιὰ νὰ συμπάσχει αὐτὸς μὲ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν καὶ νὰ συνδοξασθεῖ μὲ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ γνώση καὶ νὰ ἔχει καύχημά του, ἐπειδὴ ἀξιώθηκε νὰ γίνει δοῦλος τέτοιου Κυρίου καὶ νὰ μμηθεῖ τὴν ταπείνωσή του παρ' ὅλο πὸν ἦταν ἀνάξιος. Καὶ τότε θὰ ἐπαινεθεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο¹⁵, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο. Τότε· τότε; "Ὅταν θὰ πεῖ σ' ἐκείνους πὸν θὰ εἶναι στὰ δεξιὰ· «ἐλάτε οἱ εὐλογημένοι, κληρονομήστε τὴ βασιλεία»¹⁶. Αὐτὴ τὴ βασιλεία εἶθε νὰ τὴν ἀξιωθοῦμε ὅλοι μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ψ' (23ος)

Γιὰ τίς Γραφές εἶναι ὁ εἰκοστός τρίτος λόγος,
 Γιὰ νὰ μὴ βρίσκουν ἀπολύτως καμμία διαφωνία
 Ὅσοι θέλουν νὰ τὰ ἔρευνοῦν αὐτὰ,
 Ἀλλὰ νὰ κατανοοῦν ὀρθὰ ὅλα τὰ γραμμένα.
 Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Ν ἂ ψάλλετε μὲ σύνεση»¹, λέγει ὁ προφήτης, καὶ «νὰ ἐρευνᾶτε τίς Γραφές»², λέγει ὁ Κύριος. Καὶ ὁποῖος βέβαια ἀκούει φωτίζεται, ἐνῶ ὁποῖος παρακούει σκοτίζεται. Γιατὶ, ἂν κανεὶς δὲν προσέχει στὰ λεγόμενα, δὲν κερδίζει πολὺ ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές, ἔστω καὶ ἂν ψάλλει καὶ τίς διαβάξει πολλές φορές. «Ἀφῆστε κάθε βιοτικὸ περισπασμὸ καὶ μάθετε»³, λέγει, γιὰ τὴν ἀφοσίωση στὸν Θεὸ συγκεντρώνει τὸ νοῦ, καὶ ἂν θελήσει κανεὶς νὰ προσέχει λίγο, γνωρίζει μερικῶς⁴ κατὰ τὸν Ἀπόστολο, καὶ μάλιστα ἐκεῖνος πὸν ἔχει μερικὴ ἠθικὴ πράξη· γιὰ αὐτὴ κάνει τὸ νοῦ πολὺπειρο ἀπὸ τὴ συμπλοκὴ του μὲ τὰ πάθη. Ὅμως δὲν γνωρίζει ὅλα τὰ μυστήρια πὸν κρύβει κάθε λόγος τῆς Γραφῆς ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλ' ὅσα μπορεῖ ἡ καθαρότητα τοῦ νοῦ νὰ λαμβάνει ἀπὸ τὴ χάρη. Καὶ φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι γνωρίζουμε πολλές φορές ἓνα γραφικὸ ρητὸ θεωρητικὰ καὶ κατορθώνουμε νὰ κατανοήσουμε ἓνα ἢ δύο ἀπὸ τοὺς σκοποὺς γιὰ τοὺς ὁποῖους γράφτηκε. Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο

1. Ψαλμ. 46, 8.

2. Ἰω. 5, 32.

3. Ψαλμ. 45, 11.

4. Α' Κορ. 13, 12.

μετὰ καιρόν τινα ὁ νοῦς ἴσως καθαρώτερος γίνεται καὶ καταξιούται ἄλλης γνώσεως ὑψηλοτέρας τῆς πρώτης ἐκείνης· ὥστε ἐξ ἀπορίας καὶ τοῦ θαυμάζειν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἄφραστον σοφίαν αὐτοῦ, καταντᾶ εἰς τὸ φρίσσειν καὶ τρέμειν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ τῶν
5 γνώσεων, ὡς ἡ προφήτις ἔφη Ἄννα· ὅτι «Θεὸς γνώσεων Κύριος».

Οὐ λέγω δέ, ἂν τις ἀκούσῃ ἔκ τινος Γραφῆς ἢ ἀνθρώπου, τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι καθαρότης νοός, οὐδὲ ἀποκάλυψις, ἀλλ' ὅταν γινώσῃ τις καὶ ἀπιστῇ ἑαυτῷ, μέχρις ἂν εὕρῃ τὴν θείαν Γραφὴν ἢ τινα τῶν ἁγίων συμμαρτυροῦντα τῇ αὐτομάτῳ γνώσει τοῦ ῥητοῦ τῆς
10 Γραφῆς, ἢ τοῦ αἰσθητοῦ ἢ τοῦ νοητοῦ πράγματος. Κἂν ἴσως ἀντὶ τοῦ ἐνὸς σκοποῦ πολλοὺς εὐρίσκη, ἢ ἀκούσῃ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἢ τῶν ἁγίων Πατέρων, μὴ ἀπιστήσῃ καὶ διαφωνίαν εἶναι τοῦτο δοκῆσῃ· διότι εἰσὶ τινες τοῦ ἐνὸς πράγματος σκοποὶ πολλοί, οἷον τῆς ἐσθῆτος. Ἐὰν οὖν λέγῃ τις ὅτι θερμαίνει καὶ ἄλλος ὅτι κοσμεῖ
15 καὶ ἕτερος πάλιν ὅτι σκέπει, καὶ οἱ τρεῖς ἀληθεύουσιν, ὅτι χρήσιμός ἐστιν ἢ ἐσθῆς εἰς θέρμην, σκέπην τε καὶ κοσμιότητα· καὶ οἱ τρεῖς τοῦ θείου σκοποῦ περὶ τῆς ἐσθῆτος ἐπέτυχον, καὶ μάρτυρα ἔχουσι τὴν θείαν Γραφὴν καὶ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Εἰ δέ τις ἄρπαξ ἢ κλέπτῃς τυγχάνων ἐπὶ νοήμασιν εἴποι, ὅτι χρήσιμός ἐστιν ἢ ἐσθῆς πρὸς
20 ἄρπαγὴν ἢ κλοπὴν, πάντως ψεύδεται· οὔτε γὰρ ἡ Γραφή, οὔτε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ, ὅτι διὰ τοῦτο ἐγένετο· ἐπεὶ καὶ οἱ νόμοι κολάζουσι τὰ τοιαῦτα.

᾿Ωσαύτως καὶ περὶ παντὸς πράγματος αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ ἢ λόγου τῆς θείας Γραφῆς γίνεται. Διότι οἱ ἅγιοι οὔτε πάντα σκοπὸν
25 Θεοῦ περὶ ἐκάστου πράγματος ἢ γραφικοῦ λόγου γινώσκουσιν, οὔτε πάλιν ἐφάπαξ πάντα τὰ ὑπ' αὐτῶν γινωσκόμενα γράφουσι· τὸ μὲν, διότι ὁ Θεὸς ἀκατάληπτός ἐστι καὶ ἡ σοφία αὐτοῦ οὐκ ἔχει πλήρωμα, ὥστε ἄγγελος ἢ ἄνθρωπος χωρῆσαι πάντα, ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος περὶ τινος θεωρίας, ὅτι καὶ ἡμεῖς μὲν εἵπομεν περὶ
30 τούτου ὅσα δεῖ εἰπεῖν ἄρτι, ὁ δὲ Θεός, σὺν τοῖς εἰρημένοις, καὶ ἄλλα ἀκατανόητα γινώσκει· τὸ δὲ πάλιν, ὅτι οὐ συμφέρει, ἵνα αὐτοὶ οἱ ἅγιοι λέγωσιν ὅσα γινώσκουσι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἵνα μὴ μηκύνηται ὁ λόγος καὶ γίνηται μισητὸς ἢ ἀκατανόητος ἐκ τῆς συγχύσεως, ἀλλ' ἵνα μεμετροημένα τὰ λεγόμενα γίνωνται κατὰ
35 τὸν Θεολόγον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ αὐτοῦ

καιρό ὁ νοῦς γίνεται ἴσως πιὸ καθαρὸς καὶ ἀξιῶνεται κάποια ἄλλη γνώση ὑψηλότερη ἀπὸ ἐκείνη τὴν πρώτη. "Εἶται ἀπὸ ἀπορία καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνέκφραστη σοφία του φθάνει στὴ φρίκη καὶ στὸν τρόμο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τῶν γνώσεων⁵, ὅπως εἶπε ἡ προφήτισσα Ἄννα, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ὁ Θεὸς τῶν γνώσεων.

Καὶ δὲν ἐννοῶ ἂν κανεὶς ἀκούσει ἀπὸ κάποια Γραφή ἢ ἀπὸ κάποιον ἄνθρωπο, γιὰτὶ αὐτὸ δὲν εἶναι καθαρότητα νοῦ οὔτε ἀποκάλυψη, ἀλλ' ὅταν λάβει μία γνώση καὶ δὲν ἐμπιστεύεται στὸν ἑαυτὸ του, μέχρι πού νὰ βρεῖ τὴ θεία Γραφή ἢ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἁγίους νὰ συμφωνεῖ μὲ τὴν αὐτόματη γνώση τοῦ ρητοῦ τῆς Γραφῆς ἢ τοῦ αἰσθητοῦ ἢ τοῦ νοητοῦ πράγματος. Καὶ ἂν ἴσως ἀντὶ γιὰ ἓνα βρίσκει πολλοὺς σκοποὺς, ἢ ἀκούσει ἀπὸ τὴ θεία Γραφή ἢ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες, νὰ μὴν ἀπιστήσῃ οὔτε νὰ τὸ θεωρήσῃ αὐτὸ διαφωνία, γιὰτὶ μερικὲς φορὲς οἱ σκοποὶ ἑνὸς πράγματος εἶναι πολλοί, ὅπως γιὰ παράδειγμα τοῦ ἐνδύματος. Ἄν λοιπὸν κάποιος λέγει ὅτι ζεσταίνει καὶ ἄλλος ὅτι στολίζει καὶ ἄλλος πάλι ὅτι σκεπάζει, καὶ οἱ τρεῖς λέγουν τὴν ἀλήθεια, γιὰτὶ τὸ ἔνδυμα χρησιμεύει καὶ γιὰ ζέσταμα καὶ γιὰ σκέπασμα καὶ γιὰ στόλισμα. Καὶ οἱ τρεῖς βρῆκαν τὸ θεῖο σκοπὸ τοῦ ἐνδύματος καὶ ἔχουν μάρτυρα τὴ θεία Γραφή καὶ τὴ φύση τῶν πραγμάτων. Ἄν ὅμως κάποιος, ὄντας ἄρπαγας ἢ κλέφτης, πεῖ μὲ τὴ σκέψη του, ὅτι τὸ ἔνδυμα χρησιμεύει γιὰ ἄρπαγὴ ἢ κλοπὴ, ὅπωςδὴποτε λέγει ψέματα, γιὰτὶ οὔτε ἡ Γραφή οὔτε ἡ φύση τῶν πραγμάτων βεβαιώνει ὅτι γι' αὐτὸ ἐγινε, ἀφοῦ καὶ οἱ νόμοι τιμωροῦν αὐτὰ τὰ πράγματα.

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς γίνεται καὶ γιὰ κάθε αἰσθητὸ καὶ νοητὸ πράγμα, ἢ γιὰ κάθε λόγο τῆς θείας Γραφῆς. Γιὰτὶ οἱ ἅγιοι οὔτε γνωρίζουν κάθε σκοπὸ τοῦ Θεοῦ γιὰ κάθε πράγμα ἢ γραφικὸ λόγο, οὔτε πάλι γράφουν ὅλα ἐκεῖνα πού γνωρίζουν. Ἄπὸ τὸ ἓνα μέρος, γιὰτὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἡ σοφία του δὲν ἔχει τέλος, ὥστε νὰ τὰ χωρέσει ὅλα ἓνας ἄγγελος ἢ ἄνθρωπος, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος γιὰ κάποια θεωρία, ὅτι καὶ ἐμεῖς θὰ ποῦμε τώρα γι' αὐτὸ ὅσα πρέπει νὰ ποῦμε, ὁ Θεὸς ὅμως μαζί μ' αὐτὰ γνωρίζει καὶ ἄλλα πού εἶναι ἀκατανόητα. Ἄπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλι, γιὰτὶ δὲν συμφέρει νὰ λέγουν αὐτοὶ οἱ ἅγιοι ὅσα γνωρίζουν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ γιὰ νὰ μὴ μακραίνει ὁ λόγος καὶ γίνεται μισητὸς ἢ ἀκατανόητος ἀπὸ τὴ σύγχυση, ἀλλὰ γιὰ νὰ λέγονται, σύμφωνα μὲ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο, μὲ μέτρο τὰ λόγια. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ ἴδιος ἅγιος ἄλλα λέγει σήμερα

πραγματος ἄλλα λέγει καὶ αὖριον ἄλλα, καὶ οὐκ ἔστι διαφωνία τοῦτο, εἰ ἔχη γνώσιν ἢ πείραν ὁ ἀκροατῆς τῶν λεγομένων. Καὶ πάλιν, ὁ μὲν ταῦτα λέγει, ὁ δὲ ἄλλα περὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου τῆς θείας Γραφῆς, διότι πολλάκις καὶ ταῦτα κἀκεῖνα ἢ χάρις ἢ θεία ἐδωρήσατο κατὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν καιρόν. Τοῦτο μόνον ἔστι τὸ ζητούμενον, ἵνα κατὰ τὸν θεῖον σκοπὸν γίνηται τὸ γινόμενον ἢ λέγηται τὸ λεγόμενον, καὶ ὅπως μαρτυρίαν ἔχη ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ἵνα μὴ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, «ἀνάθεμα ἔστω», εἰ ἕτερον εὐαγγελίζεται, παρὰ τὸν θεῖον σκοπὸν, κἂν ἄγγελός ἐστιν, ἢ παρὰ 10 τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ὡς φασιν ὁ Μέγας Διονύσιος, Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὁμολογητῆς Μάξιμος διὰ τοῦτο φησιν ὁ Χρυσόστομος, Οὐχ Ἑλλήνων παῖδες ἡμῖν παρέδωκαν ταῦτα, ἀλλ' ἡ ἁγία Γραφή.

Οὐ διαφωνία δὲ ἔστι τὸ εἰπεῖν τὴν Γραφὴν περὶ τινος, ὅτι οὐκ εἶδε τὴν Βαβυλῶνα εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ πάλιν ἀλλαχόθι, ὅτι 15 ἔλαβον εἰς τὴν Βαβυλῶνα σὺν τοῖς λοιποῖς. Εὐρίσκει γάρ, νουνεχῶς ἀναγινώσκων, εἰς ἕτερον τόπον τῆς Γραφῆς περὶ τοῦ αὐτοῦ, ὅτι ἐτύφλωσαν αὐτὸν καὶ οὕτως ἔλαβον αἰχμάλωτον καὶ λοιπὸν εἰσηλθε μὲν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὡς εἶπεν ὁ εἷς περὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἶδε ταύτην, ὡς εἶπεν ὁ ἄλλος. Καὶ πάλιν, τινὲς ἐξ ἀπειρίας λέγουσιν, ὅτι ἢ 20 πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ οὐκ ἔστι Παύλου τοῦ ἀποστόλου, οὐδὲ ὁ εἷς λόγος τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἐκ τῶν ἐτέρων αὐτοῦ λόγων. Ἄλλ' εἰάν τις προσέχη ἐν τοῖς αὐτοῖς λόγοις εὐρίσκει τὴν ἀλήθειαν καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι, εἰ μὲν φυσικόν ἐστι τὸ πρᾶγμα ἐκ τῆς διοράσεως, ἢ γουν τῆς φυσικῆς γνώσεως, ἦτοι τῆς τῶν ὄντων θεωρίας, δηλονότι 25 τῶν κτισμάτων τῆς ἐκ τῆς καθαρότητος τοῦ νοὸς γινομένης, καὶ μετ' ἀκριθείας πάσης λέγουσι τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς Γραφὰς ἐρευνῶντες, ὡς φησιν ὁ Χρυσόστομος, περὶ τῶν θελόντων εὐρεῖν ἐκ τῶν μετάλλων τῆς γῆς τὸ χρυσίον, καὶ πῶς τὰ λεπτότατα τῶν φλεβῶν ἐξευρίσκουσιν, «ἵνα μὴ ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία πεσῆται», ὡς φησιν ὁ Κύριος καὶ τὸ μὲν ἰῶτα τὸ δέκατόν ἐστι ψηφίον, ἢ δὲ κεραία 30 ἐστὶν ἡ λεγομένη μακρὰ, ἧς χωρὶς οὐ δυνάμεθα γράφειν ὀρθῶς.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ φύσιν πραγμάτων εἴρηται, ὅταν δὲ ὑπὲρ φύσιν πρᾶγμα αἰσθητὸν ἢ νοητὸν γινόμενον καὶ ῥῆμα γραφικὸν διὰ τῆς προοράσεως καὶ ἀποκαλύψεως γινώσκουσιν, εἰάν 35 δίδωται αὐτοῖς γνώσις περὶ τούτου ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰ δ'

και ἄλλα αὐριο γιὰ τὸ ἴδιο πράγμα· κι αὐτὸ δὲν εἶναι διαφωνία, ἂν ὁ ἀκροατῆς ἔχει γνώση ἢ πείρα τῶν λεγομένων. Καὶ πάλι, ὁ ἕνας λέγει αὐτὰ καὶ ὁ ἄλλος ἄλλα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τῆς θείας Γραφῆς, γιατί πολ- λές φορές ἡ θεία χάρις δώρισε καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα ἀνάλογα μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν καιρό. Αὐτὸ μόνο εἶναι τὸ ζητοῦμενο, νὰ γίνεται ἡ πράξη ἢ νὰ λέγεται ὁ λόγος σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο σκοπό, καὶ νὰ ἔχει μαρτυρία ἀπὸ τις θεῖες Γραφίες, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀπόστο- λο, «ὡς εἶναι ἀνάθεμα» ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀγγελος⁶, ἂν κηρύξει διαφο- ρετικὸ Εὐαγγέλιο ἀπὸ τὸν θεῖο σκοπὸ ἢ τῆ φύση τῶν πραγμάτων, ὅ- πως λέγουν ὁ Μέγας Διονύσιος, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολο- γητής. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Χρυσόστομος, δὲν μᾶς τὰ παρέδωσαν αὐτὰ οἱ Ἕλληνες σοφοί, ἀλλὰ ἡ ἅγια Γραφή.

Δὲν εἶναι βέβαια διαφωνία τὸ νὰ πεῖ ἡ Γραφή γιὰ κάποιον ὅτι δὲν εἶδε τὴ Βαβυλώνα στὴν αἰχμαλωσία, καὶ πάλι ἄλλοῦ ὅτι τὸν ὀδήγησαν στὴ Βαβυλώνα μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Γιατί ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης βρίσκει σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς Γραφῆς γιὰ τὸν ἴδιο, ὅτι τὸν τύφλωσαν καὶ ἔτσι τὸν συνέλαβαν αἰχμάλωτο⁷, καὶ στὴ συνέχεια πῆγε βέβαια στὴ Βαβυλώνα, ὅπως εἶπε ὁ ἕνας γι' αὐτόν, ἀλλὰ δὲν τὴν εἶδε, ὅπως εἶπε ὁ ἄλλος. Καὶ πάλι, μερικοὶ ἀπὸ ἀπειρία λέγουν ὅτι ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ δὲν εἶναι τοῦ ἀποστόλου Παύλου, οὔτε ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς λό- γους τοῦ ἁγίου Διονυσίου εἶναι δικός του. Ἀλλά, ἂν κανεὶς προσέχει σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους, βρίσκει τὴν ἀλήθεια. Γιατί καὶ οἱ ἅγιοι, ἂν τὸ πράγμα εἶναι φυσικὸ ἀπὸ τὴ διόραση, δηλαδὴ τὴ φυσικὴ γνώση, δηλαδὴ τὴ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, πού γεννιέται ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ, μὲ κάθε ἀκρίβεια λέγουν τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐρευνώντας τις Γραφές, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος, ἔτσι ἀκριβῶς, ὅπως ἐκεῖνοι πού θέλουν νὰ βροῦν ἀπὸ τὰ ὄρυχεῖα τῆς γῆς τὸ χρυσάφι καὶ βρίσκουν καὶ τις λεπτότατες φλέβες, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ οὔτε ἓνα γιῶτα ἢ μία κεραία⁸, ὅπως λέγει ὁ Κύριος. Καὶ τὸ γιῶτα εἶναι τὸ δέκατο γράμμα, ἐνῶ ἡ κεραία εἶναι ἡ λεγόμενη ὀξεῖα, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν μπορούμε νὰ γράφουμε σωστά.

Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὰ φυσικὰ πράγματα. Ὅταν ὅμως τὸ πράγμα εἶναι ὑπερφυσικὸ, αἰσθητὸ ἢ νοητό, καὶ λόγος γραφι- κός, τὸ γνωρίζουν οἱ ἅγιοι μὲ τὴν προόραση καὶ τὴν ἀποκάλυψη, ἂν τοὺς δίνεται ἡ γνώση γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἄν τυχόν ὅμως

8. Ματθ. 5, 18.

ἴσως οὐκ δίδοται, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον ἀκατάληπτον μένει, οὐκ αἰσχύνονται λέγειν τὴν ἀλήθειαν καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ἐν τῷ λέγειν, «οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδε», κατὰ τὸν Ἀπόστολον· καὶ ὡς φησιν ὁ Σολομών, «τρία ἀγνοῶ καὶ τὸ τέταρτον οὐκ 5 ἐπίσταμαι»· καὶ ὁ Χρυσόστομος πάλιν, Ἐγὼ οὐκ οἶδα, ἀλλὰ κἂν ἄπιστόν με καλέσωσιν οἱ αἵρετικοί, καλεσάτωσαν καὶ μωρόν. Καὶ ἀπλῶς, οὗτοι, οἱ τὴν διπλῆν σοφίαν ἔχοντες, τὴν ἄνωθεν σοφίαν προετίμησαν· ἐχρήσαντο δὲ καὶ τῇ ἔξω παιδείᾳ σοφῶς ἐν μεμετρημένῳ σκοπῷ, τῷ ἀποστολικῷ στοιχοῦντες κανόνι, ἵνα μὴ εἰς τὰ 10 ἄμετρα καυχῆσονται, ὡς οἱ Αἰγύπτιοι ἐκεῖνοι, οἱ χλευάζοντες τὸ πεζὸν τῆς λέξεως Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου, ἀγνοοῦντες, ὅτι ῥήματα ζωῆς αἰωνίου εἶχε τὸ κήρυγμα αὐτοῦ, ὡς φασὶ τὰ Κλημέντια.

Καὶ γὰρ πάσχομεν πολλοὶ τοῦτο, ὅταν ἀκούσωμεν τινὸς λαλοῦντος ἐτέραν λέξιν καὶ γελῶμεν, κἂν ἴσως σοφὸς τυγχάνῃ ἐκεῖνος 15 εἰς τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ περὶ μυστηρίων φρικτῶν λέγει. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐξ ἀπειρίας γίνεται. Οἱ δὲ Πατέρες καὶ ἐκόντες ἔγραψαν ἀπλᾶ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς οὓς ἔγραφον, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἐγκωμιάζων τὸν ἅγιον Ἐφραίμ, ὅτι, σοφὸς ὢν, ἔγραψεν ἀπλᾶ, καὶ ὅτι, πολύπειρος ὢν εἰς τὰ δόγμα- 20 τα, θαυμάσας ἔφη, πῶς ἐκόλλησεν ἐπιστημόνως τὰ χαρτία τῶν κατηραμένων διβλίων τοῦ νηπιόφρονος ἐκείνου αἵρετικοῦ, καὶ πῶς ἐξ ὑπερηφανίας ἐκεῖνος μὴ δυνάμενος φέρειν τὴν αἰσχύνην ἐξέψυξεν. Ὑπὲρ φύσιν γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγία ταπείνωσις καὶ οὐ δύναται ταύτην ἔχειν ὁ ἄπιστος, ἀλλὰ παρὰ φύσιν ἠγεῖται, ὡς φησιν ὁ Μέγας 25 Διονύσιος περὶ τῶν τοιούτων πρὸς τὸν ἅγιον Τιμόθεον γράφων· ὅτι τοῖς παλαιοῖς παρὰ φύσιν φαίνεται ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις, ἐμοὶ δὲ καὶ σοὶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, οὐ παρὰ φύσιν, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ· καὶ τοῦτο, ὅσον πρὸς ἡμᾶς πρὸς δὲ τὸν Θεὸν οὐδὲ ὑπὲρ φύσιν, ἀλλὰ φυσικῶς τὸ γὰρ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, φύσις αὐτοῦ ἐστίν.

30 Οἱ δὲ Πατέρες τὴν ταπείνωσιν μᾶλλον ἔργῳ καὶ λόγῳ φιλοῦσιν, ὡς ὁ γράψας τὸ Γερροντικόν, καίτοι γε ἐπίσκοπος ὢν καὶ διὰ Χριστὸν ἐξωρισμένος. Φησὶ γὰρ περὶ ῥάκους τινὸς παρθένου, ὅτι καὶ ἔλαβον αὐτὸ ἐγώ, ἵνα εὐλογηθῶ. Καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες Δωρόθεος

9. Β' Κορ. 12, 2.

11. Β' Κορ. 10, 13.

10. Παροιμ. 24, 8.

12. Ἰω. 6, 68.

δέν τούς δίνεται, ἀλλὰ παραμένει ἀκατάληπτο γιὰ τὸ συμφέρον τους, δέν ντρέπονται νὰ λέγουν τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ ὁμολογοῦν τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, λέγοντας, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο, «δέν γνωρίζω, ὁ Θεὸς γνωρίζει»⁹, καὶ ὅπως λέγει ὁ Σολομώντας, «τρία ἀγνοῶ, καὶ τὸ τέταρτο δέν τὸ γνωρίζω»¹⁰, καὶ ὅπως ὁ Χρυσόστομος πάλι, «ἐγὼ δέν γνωρίζω, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη μὲ ποῦν οἱ αἵρετικοὶ ἄπιστο, ἄς μὲ ὀνομάσουν καὶ μωρό». Καὶ γενικά, αὐτοί, ἔχοντας τὴ διπλὴ σοφία, προτίμησαν τὴν οὐράνια σοφία· χρησιμοποίησαν ὅμως καὶ τὴν κοσμικὴ παιδεία μὲ τρόπο σοφὸ καὶ σκοπὸ συνετὸ, ἀκολουθώντας τὸν ἀποστολικὸ κανόνα, γιὰ νὰ μὴν καυχηθοῦν πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τους¹¹, ὅπως ἐκεῖνοι οἱ Αἰγύπτιοι ποὺ χλεύαζαν τὰ ἀπλά λόγια τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα, ἀγνοώντας ὅτι τὸ κήρυγμά του περιεῖχε «λόγια ζωῆς αἰώνιας»¹², ὅπως λέγουν τὰ Κλημέντια¹³.

Γιατὶ πολλοὶ τὸ παθαίνουμε αὐτὸ, ὅταν ἀκούσουμε κάποιον νὰ μιλάει ἄλλη γλῶσσα καὶ γελοῦμε, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς εἶναι σοφὸς στὴ γλῶσσα του καὶ μιλάει γιὰ φοβερὰ μυστήρια. Ἄλλ' αὐτὸ γίνεται ἀπὸ ἀπειρία. Οἱ Πατέρες ὅμως καὶ μὲ τὴ θέλησή τους ἔγραψαν ἀπλά ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνο καὶ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τοὺς ὁποίους ἔγραψαν, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἐγκωμιάζοντας τὸν ἅγιο Ἐφραίμ, ὅτι, ὄντας σοφός, ἔγραψε ἀπλά, καὶ ὅτι, ὄντας πολὺπειρος στὰ δόγματα, εἶπε μὲ θαυμασμὸ πῶς κόλλησε μὲ δεξιότητα τὰ φύλλα τῶν καταραμένων βιβλίων ἐκείνου τοῦ μωροῦ αἵρετικοῦ, καὶ πῶς ἐκεῖνος ἀπὸ ὑπερηφάνεια, μὴν μπορώντας νὰ ὑποφέρει τὴν ντροπὴ, ξεψύχησε. Γιατὶ ἡ ἅγια ταπείνωση ὑπερβαίνει τὴ φύση, καὶ δέν μπορεῖ νὰ τὴν ἔχει αὐτὴν ὁ ἄπιστος, ἀλλὰ τὴ θεωρεῖ παρὰ φύση, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος γι' αὐτοὺς γράφοντας στὸν ἅγιο Τιμόθεο· Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν στοὺς παλαιοὺς φαίνεται παρὰ φύση, σ' ἐμένα ὅμως καὶ σ' ἐσένα καὶ στὴν ἀλήθεια δέν εἶναι παρὰ φύση, ἀλλὰ ὑπερφυσική. Κι αὐτὸ σὲ σχέση μὲ μᾶς. Σὲ σχέση ὅμως μὲ τὸν Θεὸ δέν εἶναι ὑπερφυσική, ἀλλὰ φυσική, γιατί ἡ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι φύση του.

Οἱ Πατέρες ὅμως ἀγαποῦν τὴν ταπείνωση περισσότερο μὲ ἔργα καὶ λόγια, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἔγραψε τὸ Γεροντικό, παρ' ὅλο ποὺ ἦταν ἐπίσκοπος καὶ ἐξορισμένος γιὰ τὸν Χριστό. Γιατὶ λέγει γιὰ κάποιο φθαρμένο καὶ σχισμένο ἔνδυμα μᾶς παρθένου· Κι ἐγὼ τὸ πῆρα αὐτὸ

13. Κλημέντια· ψευδεπίγραφα ἔργα ἀποδιδόμενα στὸν ἀποστολικὸ πατέρα Κλήμεντα, τὸν ἐπίσκοπο Ρώμης.

καὶ Κασσιανός, σοφοὶ ὄντες, ἔγραψαν ἀπλᾶ. Τοῦτο δὲ εἴρηται, ἵνα
 μή τις δοκῆ, ὅτι ἐξ ὑπερηφανίας ἔγραψάν τινες δεινά, ἢ πάλιν ἐξ
 ἀφελείας ἄλλοι ἀπλᾶ· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν νοῦς τῶν ἀμφοτέρων εἰς ἐστι
 καὶ ἐξ ἐνός ἀγίου Πνεύματος διδόμενος, ὁ δὲ σκοπὸς πρὸς ὠφέλειαν
 5 πάντων ἦν. Διότι, εἰ ἔγραψαν ἀπλᾶ πάντες, οὐδεὶς τῶν δεινῶν ὠφε-
 λήθη ποτέ· εἰς οὐδὲν γὰρ ἠγεῖτο ταῦτα, διὰ τὸ πεζὸν τῆς λέξεως·
 ἀλλ' οὐδὲ πάλιν τις τῶν ἀπλουστερῶν ὠφελήθη, εἰ ἔγραψαν πάντες
 δεινά, ἐκ τοῦ μὴ νοεῖν τὴν δύναμιν τῶν λεγομένων. Καὶ ὁ μὲν ἔχων
 πείραν τῆς θεωρίας τῶν Γραφῶν, γινώσκει ὅτι ὁ νοῦς τοῦ ἀπλου-
 10 σιάτου ῥητοῦ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ καθ' ὑπερβολὴν σοφωτάτου, εἰς
 ἐστι καὶ πρὸς τὸ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον βλέπει. Ὁ δὲ ταύτης ἄμοιρος
 ὢν, σκανδαλίζεται πολλάκις, ἀγνοῶν ὅτι μεγάλως συνεργεῖ ἢ κάτω
 παιδεία, ὅταν ὄχημα γένηται τῆς ἄνωθεν σοφίας τοῦ Πνεύματος
 Διότι ἢ μὲν νοήματα φωτεινά, ἢ δὲ δύναμιν λόγου δίδωσιν, ἐὰν ἔχη
 15 τὴν φρόνησιν σταθερὰν καὶ τὴν σωφροσύνην σύννοικον, δι' ἧς καὶ
 φοβεῖται τὴν ἀφροσύνην καὶ τὸ ὑπερφρονεῖν, καὶ φρονεῖ εἰς τὸ
 σωφρονεῖν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Ὡσπερ τοίνυν τὸ ἀμὴν, τὸ λεγόμενον εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀλη-
 θῶς, σταθερός ἐστιν ὁ λόγος θεβαιῶν τὰ πρὸ αὐτοῦ λεγόμενα, οὕτω
 20 καὶ φρόνησις, σταθερὰ νόησις ἐστι, δυναμένη φυλάττειν τὴν ἀλή-
 θειαν. Τὸ γὰρ ἀμὴν δηλοῖ τὸ μόνιμον τῆς νέας χάριτος, διὸ καὶ εἰς
 μὲν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην οὐδ' ὅλως εὐρίσκεται, διότι τύπος ἦν, ἐν
 δὲ τῇ Νέᾳ χάριτι πανταχοῦ λέγεται, διὰ τὸ μένειν αὐτὴν εἰς τὸν
 αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

25

ΛΟΓΟΣ Ω' (24ος)

Ω τὸ μέγα νῦν καὶ εἰκοστός τέταρτος
 Λόγος ὁ παρὼν αἰσθησιν τῇ καρδίᾳ
 Φέρει, ἵνα τις γινώσκη τὸ συμφέρον.
 Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ πάτερ.

30 **Ω** πόσα δάκρυα ἠθέλον ἔχειν, ὅταν ἐκ μέρους ἴδω ἐμαυτόν ὅτι,
 ἂν μὴ ἁμαρτήσω, ἐξ ἀπονοίας ἐπαίρομαι, εἰ δὲ ἁμαρτήσω καὶ

για να εὐλογηθῶ. Καὶ οἱ ἅγιοι πατέρες, Δωρόθεος καὶ Κασσιανός, ἂν καὶ ἦταν σοφοί, ἔγραψαν ἀπλά. Αὐτὸ λέγεται, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι ἀπὸ ὑπερηφάνεια ἔγραψαν μερικοὶ σοφὰ, ἢ ἄλλοι πάλι ἀπὸ ἀφέλεια ἀπλά, ἀλλ' ὅτι τὸ νόημα καὶ τῶν δύο εἶναι ἓνα καὶ δίνεται ἀπὸ τὸ ἴδιο ἅγιο Πνεῦμα, ἐνῶ ὁ σκοπὸς ἦταν γιὰ ὠφέλεια ὅλων. Γιατί, ἂν ὅλοι ἔγραψαν ἀπλά, κανεὶς ἀπὸ τοὺς σοφοὺς δὲν θὰ ὠφελοῦνταν ποτέ, ἐπειδὴ τὰ θεωροῦσαν αὐτὰ μηδαμινὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀπλότητάς τους. Ἄλλ' οὔτε πάλι θὰ ὠφελοῦνταν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀπλοϊκότερους, ἂν ἔγραψαν ὅλοι σοφὰ, ἐπειδὴ δὲν θὰ καταλάβαινε τὸ νόημα τῶν λεγομένων. Κι ὅποιος ἔχει πείρα τῆς θεωρίας τῶν Γραφῶν γνωρίζει ὅτι τὸ νόημα τοῦ πιὸ ἀπλοῦ ρητοῦ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ ὑπερβολικὰ σοφοῦ εἶναι τὸ ἴδιο κι ἀποβλέπει στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ὅποιος δὲν ἔχει τὴν πείρα αὐτὴ σκανδαλίζεται πολλὰς φορές, ἀγνοώντας ὅτι ἡ παιδεία τοῦ κόσμου αὐτοῦ συνεργεῖ πολὺ ὅταν γίνεται ὄχημα τῆς οὐράνιας σοφίας τοῦ Πνεύματος. Γιατί ἡ μία δίνει νοήματα φωτεινά, ἐνῶ ἡ ἄλλη δύναμη λόγου, ἂν κανεὶς ἔχει σταθερὴ τὴ φρόνηση καὶ μόνιμη τὴν ταπεινοφροσύνη, μὲ τὴν ὁποία φοβᾶται τὴν ἀφροσύνη καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνη, καὶ σκέπτεται μὲ μετριοφροσύνη¹⁴, κατὰ τὸν ἀπόστολο.

Ὅπως λοιπὸν τὸ «ἀμὴν»¹⁵, πού λέγεται σιὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιο καὶ σημαίνει «ἀληθῶς», εἶναι λόγος σταθερὸς καὶ βεβαιώνει τὰ ὅσα λέχθηκαν προηγουμένως, ἔτσι καὶ ἡ φρόνηση εἶναι νόηση σταθερὴ πού μπορεῖ νὰ φυλάγει τὴν ἀλήθεια. Γιατί τὸ «ἀμὴν» δηλώνει τὴ μονιμότητα τῆς νέας χάριτος, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, γιατί αὐτὴ ἦταν τύπος, ἐνῶ στὴν Καινὴ Διαθήκη τῆς χάριτος λέγεται παντοῦ, γιατί αὐτὴ παραμένει στὸν αἰῶνα καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων.

ΛΟΓΟΣ Ω' (24ος)

Τὸ ὠμέγα τώρα καὶ εἰκοστὸς τέταρτος

Ὁ λόγος αὐτός, πού στὴν καρδιὰ αἰσθησθῆ

Φέρνει, γιὰ νὰ γνωρίζει κανεὶς τὸ συμφέρον.

Καὶ τώρα, πάτερ, εὐλόγησε τὴν ἀρχή.

Πόσα δάκρυα θὰ ἤθελα νὰ ἔχω, ὅταν κοιτάξω λίγο τὸν ἑαυτό μου! Γιατί, ἂν δὲν ἁμαρτήσω, ὑπερηφανεύομαι ἀπὸ ἀλαζονείας.

δυναθῶ τοῦ ἰδεῖν, ἐξ ἀπορίας ἀθυμῶ καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἔρχομαι. Ἐὰν δὲ πρὸς τὴν ἐλπίδα καταφύγω, πάλιν ἡ ἀπόνοια ἔρχεται. Ἐὰν δὲ κλαύσω, εἰς οἴησίν μοι γίνεται, καὶ ἐὰν μὴ κλαύσω, πάλιν τὰ πάθη ἔρχονται. Ἡ ζωὴ μου θάνατος, καὶ ὁ θάνατος χείρων διὰ τὸν φόβον τῆς κολάσεως ἡ προσευχὴ μου πειρασμός μοι γίνεται, καὶ ἡ ἀπροσεξία ἀπώλεια: «ὁ τιθεὶς γινῶσιν, προσέθηκεν ἄλγημα», φησὶν ὁ Σολομών. Ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι καὶ ἀγνωῶ τι ποιῆσαι· εἰ δὲ ἴσως γινώσκω, καὶ οὐ ποιῶ, πρὸς κατάκρισίν μοι ἡ γινῶσις οἴμοι· τί αἰρήσομαι!

10 Πάντα μοι ἐξ ἀγνωσίας ἐναντία φαίνονται καὶ οὐ δύναμαι ἰσάζειν τι τῶν τοιούτων. Οὐχ εὐρίσκω δὲ τὴν κεκρυμμένην ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν ἐν τοῖς πειρασμοῖς, διότι οὐκ ἔχω ὑπομονήν· ἀλλὰ φεύγων ἐκ τῆς ἡσυχίας διὰ τοὺς λογισμούς, εὐρίσκω ἔξω τὰ πάθη ἐν τῷ πειρασμῷ διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀσισιάν εἰ θελήσω ἔχειν καὶ ἀγρυνίαν, εὐρίσκω τὴν οἴησιν καὶ τὴν ἀτονίαν ἐμπόδιον· ἐσθίω καὶ ὑπνώττω ἀφειδῶς, εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἔρχομαι ἄκων. Ἐκ πάντων συστέλλομαι καὶ φεύγω διὰ τὸν φόβον τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἡ ἀκηδία πάλιν καταλύει με, καίτοι γε ὄρων πολλοὺς ἐκ τῶν τοιούτων πολέμων καὶ πειρασμῶν στεφάνους λαμβάνοντας, διότι ἔχουσι πίστιν
15 θεβαίαν, δι' ἧς τὸ θεῖον φόβον ἔλαβον καὶ διὰ τοῦ φόβου τῶν λοιπῶν ἀρετῶν ἐπέτυχον τῆς ἐργασίας. Εἰ γὰρ εἶχον καὶ γὰρ τὴν πίστιν ὡς ἐκεῖνοι, εὗρον ἂν τὸν φόβον, δι' οὗ τὴν εὐσέβειαν, κατὰ τὸν προφήτην, καὶ τὴν γινῶσιν ἔλαβον, ἐξ ἧς ἡ ἰσχύς καὶ βουλή, ἡ σύνεσις καὶ ἡ σοφία τοῦ Πνεύματος γίνονται τοῖς παραμένουσι τῷ Θεῷ ἐν
25 ἀμερμινία καὶ σχολῇ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μεθ' ὑπομονῆς, δι' ἧς πάντα τὰ τε ἄνω καὶ κάτω ἴσα γίνονται.

Ὅταν γὰρ ἐν πάθος εἰς ἀρετὴν μετασχηματίζεται, ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα κατάδηλον ποιεῖν πέφυκεν. Ὅταν δὲ πάλιν ἡ ἀρετὴ πρὸς πάθος ἐκκλίνει, ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα χωρίζει εἴωθεν διὰ τῆς ὑπομονῆς. Εἰ μὴ γὰρ αὕτη ἐκ πίστεως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ, οὐδ' ὄλως ἀρετὴν δύναται ἔχειν. «Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν», φησὶν ὁ Κύριος, ὁ κτίσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὡς φησὶν ὁ ψαλμωδὸς κακ τούτου δῆλον ὅτι κατὰ μόνας κτίζεται ἡ καρδία, ἡγουν ὁ νοῦς, διὰ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομέ-

1. Ἐκκλ. 1, 18.

2. Ἦσ. 11, 2.

3. Λουκᾶ 21, 19.

ἂν ὅμως ἁμαρτήσω καὶ μπορέσω νὰ τὸ ἀντιληφθῶ, στενοχωριέμαι ἀπὸ ἀπορία καὶ ἀπελπίζομαι. Ἐάν καταφύγω στὴν ἐλπίδα, πάλι ἡ ἀλαζονεία ἔρχεται. Καὶ ἂν κλάψω, μοῦ προκαλεῖ οἴηση, καὶ ἂν δὲν κλάψω, πάλι τὰ πάθη ἔρχονται. Ἡ ζωὴ μου εἶναι θάνατος, καὶ ὁ θάνατος χειρότερος γιὰ τὸ φόβο τῆς κόλασης. Ἡ προσευχή μου γίνεται σέ μένα πειρασμός, καὶ καταστροφή ἢ ἀπροσεξία. «Αὐτὸς ποὺ προσθέτει γνώση προσθέτει πόνο»¹, λέγει ὁ Σολομών. Ἐπορῶ καὶ ἐξίσταμαι καὶ δὲν γνωρίζω τί νὰ κάνω. Ἐάν ἴσως τὸ γνωρίζω καὶ δὲν τὸ κάνω, ἡ γνώση καταλήγει σὲ καταδίκη μου. Ἐλλοίμονο, τί νὰ προτιμήσω!

Ἐῶλα ἀπὸ ἄγνοια μοῦ φαίνονται ἀντίθετα καὶ δὲν μπορῶ τίποτε ἀπ' αὐτὰ νὰ διορθώσω. Δὲν βρίσκω τὴν κρυμμένη ἀρετὴ καὶ σοφία στοὺς πειρασμούς, γιὰ τὸ δὲν ἔχω ὑπομονή, ἀλλὰ φεύγοντας ἀπὸ τὴν ἡσυχία γιὰ τοὺς λογισμούς, βρίσκω τὰ πάθη ἔξω στὸν πειρασμὸ μὲ τὶς αἰσθήσεις. Ἐάν ἐπιδιώξω τὴν αἰτία καὶ τὴν ἀγρυπνία, βρίσκω ἔμπόδιο τὴν οἴηση καὶ τὴν ἀτονία. Τρώγω καὶ κοιμᾶμαι πάρα πολὺ, καὶ φθάνω στὴν ἁμαρτία χωρὶς τὴ θέλησή μου. Ἐπ' ὅλα περιορίζομαι καὶ φεύγω ἔξαιτίας τοῦ φόβου τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἡ ἀκηδία πάλι μὲ παραλύει, ἂν καὶ βέβαια βλέπω πολλοὺς νὰ κερδίζουν στεφάνια ἀπὸ τέτοιους πολέμους καὶ πειρασμούς, ἐπειδὴ ἔχουν σταθερὴ πίστη, μὲ τὴν ὁποία ἔλαβαν τὸν θεῖο φόβο, καὶ μὲ τὸ φόβο κατόρθωσαν τὴν ἐργασία τῶν ὑπόλοιπων ἀρετῶν. Γιατί, ἂν καὶ ἐγὼ εἶχα τὴν πίστη ὅπως ἐκεῖνοι, θὰ εὔρισκα τὸ φόβο, μὲ τὸν ὁποῖο θ' ἀποκτοῦσα τὴν εὐσέβεια, σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη, καὶ τὴ γνώση, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται ἡ δύναμη καὶ ἡ βούληση, ἡ σύνεση καὶ ἡ σοφία τοῦ Πνεύματος² σ' ἐκείνους ποὺ παραμένουν στὸν Θεὸ μὲ ἀμεριμνησία σχολάζοντας στὶς θεῖες Γραφές μὲ ὑπομονή, μὲ τὴν ὁποία γίνονται ἴσα τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω.

Ἐὐταν δηλαδὴ ἓνα πάθος μετασχηματίζεται σὲ ἀρετὴ, ὁ χρόνος συνήθως καὶ ἡ πείρα τὸ ἀποκαλύπτουν. Καὶ ὅταν πάλι ἡ ἀρετὴ παρεκτραπῆ σὲ πάθος, ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα συνήθως τὸ ξεχωρίζουν μὲ τὴν ὑπομονή. Γιατί, ἂν αὐτὴ δὲν γεννιέται ἀπὸ τὴν πίστη στὴν ψυχὴ, δὲν μπορεῖ αὐτὴ καθόλου νὰ ἔχει ἀρετὴ. «Μὲ τὴν ὑπομονή σας θὰ κερδίσετε τὶς ψυχές σας»³, λέγει ὁ Κύριος, «αὐτὸς ποὺ ἔκτισε μόνος τὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων»⁴, ὅπως λέγει ὁ ψαλμωδός. Καὶ ἀπ' αὐτὸ φαίνεται ὅτι μόνη κτίζεται ἡ καρδιά, δηλαδὴ ὁ νοῦς, μὲ τὴν ὑπομονὴ στὰ ἐπερχόμενα κακά. Γιατί, ὁποῖος πιστεύει ὅτι ἔχει κάποιον ἄλλο νὰ

4. Ψαλμ. 32, 15.

νων. Ὁ γὰρ πιστεύων ὅτι ἔχει ἄλλον τινὰ ἀοράτως κυβερνῶντα αὐτοῦ τὴν ζωὴν, πότε πείθεται τῷ ἰδίῳ λογισμῷ λέγοντι, τοῦτο θέλω ἢ τοῦτο οὐ θέλω; τοῦτο καλὸν ἢ τοῦτο κακόν; Εἰ μὲν ἔχει τινὰ κυβερνήτην αἰσθητόν, ὀφείλει ἐρωτᾶν εἰς πᾶν πρᾶγμα καὶ διὰ τῶν ὁπίσθεν 5 δέχεσθαι τὴν ἀπόκρισιν καὶ ἔργῳ πληροῦν τὰ λεγόμενα· εἰ δὲ οὐκ ἔχει τινά, ἔχει, κατὰ τὸν Εὐχαίτην, τὸν Χριστόν· καὶ διὰ μὲν προσευχῆς ἀπὸ καρδίας ἐρωτᾶν αὐτόν, ἐκ πίστεως δὲ ἐλπίζει τὴν ἀπόκρισιν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἵνα μὴ ὁ σατανᾶς, μὴ δυνάμενος ἔργῳ ποιεῖν, ἀποκρίνηται τῷ λόγῳ σχηματίζων ἑαυτὸν κυβερνήτην εἶναι, καὶ 10 πρὸς ἀπώλειαν τοὺς μὴ ὑπομονὴν ἔχοντας ἔλκη. Σπουδάζουσι γὰρ ἐξ ἀγνωσίας λαβεῖν, ἅπερ οὐδέποτε δίδονται αὐτοῖς, ὅτι «ἡμέρα μία ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία».

Ὁ δὲ ἔχων ἐξ ὑπομονῆς πείραν τῶν τοῦ ἐχθροῦ μηχανημάτων, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ποιεῖ, πυκτεύει καὶ τρέχει ἐν ὑπομονῇ, ἵνα 15 καταλάβῃ καὶ δυνηθῇ εἰπεῖν, « οὐ γὰρ τὰ νοήματα αὐτοῦ ἀγνοούμεν», τοῦτ' ἔστι τὰ ἀφανῆ αὐτοῦ μηχανήματα, τὰ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα. Καὶ γὰρ φησι, «σχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός, καὶ οὐ θαῦμα»· ἐπεὶ καὶ οἱ φαινόμενοι ἐξ αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ λογισμοί, φαίνονται ὡς δικαιοσύνης λογισμοὶ τοῖς ἀπείροις. Διὰ τοῦτο καλὸν 20 τὸ «οὐκ οἶδα», ἵνα μήτε τοῖς ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λεγομένοις ἀπιστῇ, μήτε τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατὰ πανουργίαν γινομένοις πιστεύῃ, ἀλλὰ φύγῃ διὰ τῆς ὑπομονῆς τοὺς ἀμφοτέρους κρημνοὺς καὶ προσδοκῆσθαι ἔργῳ γενέσθαι ἢ ἀπόκρισις διὰ πολλῶν ἐτῶν ἀκουσίως, αὐτοῦ μὴ εἰδότος, ὡς εἶπέ τις περὶ τῆς θεωρίας τῶν ὄντων, ἧγουν 25 τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, μέχρις ἂν φθάσῃ εἰς λιμένα τινά, ἧτοι ἔμπρακτον γνῶσιν· καὶ ὅταν ἴδῃ αὐτὴν μένουσαν πολλὰ ἔτη, τότε μάθη, ὅτι ὄντως εἰσηκούσθη καὶ ἀπόκρισιν ἔλαβεν ἀοράτως οἷον εὐχεται τις περὶ νίκης τῶν πολεμούντων, καὶ λόγον μὲν οὐκ ἀκούει ἢ σχῆμα πλάνης οὐ βλέπει· ἀλλὰ κἂν ἴσως γένηται τοῦτο καθ' 30 ὕπνου ἢ αἰσθητῶς, οὐδ' ὅλως πιστεύει· μετὰ δὲ χρόνους τινὰς βλέπει τὸν πόλεμον ἐκεῖνον νικώμενον ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ νοήματά τινα ἔλκοντα τὸν νοῦν εἰς ταπεινώσιν καὶ γνῶσιν τῆς ἰδίας ἀσθενείας, καὶ οὐδ' οὕτω πιστεύει, ἀλλ' ἀναμένων πολλὰ ἔτη, φοβούμενος

5. Ψαλμ. 89, 4.

6. Φιλ. 3, 12.

7. Β' Κορ. 2, 11.

8. Β' Κορ. 11, 14.

κυβερνᾷ ἀόρατα τὴ ζωὴ του, πότε πείθεται στὸ δικό του λογισμό πού λέγει, Αὐτὸ θέλω ἢ αὐτὸ δὲν θέλω, αὐτὸ εἶναι καλὸ ἢ αὐτὸ εἶναι κακό; Ἄν βέβαια ἔχει κάποιον αἰσθητὸ κυβερνήτη, ὀφείλει νὰ τὸν ἐρωτᾷ γιὰ κάθε πράγμα καὶ νὰ δέχεται μὲ τὰ αὐτιά του τὴν ἀπάντηση καὶ νὰ ὀλοκληρώνει μὲ ἔργα τὰ λεγόμενα. Ἄν ὅμως δὲν ἔχει κανέναν, ἔχει, κατὰ τὸν Εὐχαῖτη, τὸν Χριστό, καὶ μπορεῖ νὰ τὸν ἐρωτᾷ μὲ τὴν προσευχὴ μὲ ὅλη τὴν καρδιά του, καὶ μὲ τὴν πίστη νὰ ἐλπίζει στὴν ἀποκρίση μὲ ἔργο καὶ λόγο, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, μὴ μπορώντας ὁ σατανᾶς νὰ ἐνεργήσῃ μὲ ἔργο, ἀποκρίνεται μὲ τὸ λόγο, καθιστώντας τὸν ἑαυτὸ του κυβερνήτη, καὶ παρασύρει στὴν καταστροφή ἐκείνους πού δὲν ἔχουν ὑπομονή. Γιατὶ αὐτοὶ προσπαθοῦν ἀπὸ ἄγνοια νὰ λάβουν ἐκεῖνα πού ποτὲ δὲν τοὺς δίνονται, ἐπειδὴ «μία ἡμέρα στὰ μάτια τοῦ Κυρίου εἶναι σὰν χίλια χρόνια, καὶ τὰ χίλια χρόνια, σὰν μία ἡμέρα»⁵.

Ἐκεῖνος ὅμως πού ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ ἔχει πείρα τῶν τεχνασμάτων τοῦ ἐχθροῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο, πράττει, πυγμαχεῖ καὶ τρέχει μὲ ὑπομονή, γιὰ νὰ κερδίσει τὸ βραβεῖο⁶ καὶ νὰ μπορέσει νὰ πεῖ, «γιατὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ σχέδιά του»⁷, δηλαδή τὰ ἀφανῆ τεχνάσματά του πού εἶναι ἄγνωστα στοὺς πολλοὺς. Γιατὶ πραγματικὰ λέγει, «μεταμφιέζεται σὲ ἄγγελο φωτεινό, καὶ δὲν εἶναι περίεργο»⁸, ἐπειδὴ καὶ οἱ λογισμοὶ πού παρουσιάζονται ἀπ' αὐτὸν στὴν καρδιά φαίνονται σὰν λογισμοὶ δικαιοσύνης σὲ ὅσους δὲν ἔχουν πείρα. Γι' αὐτὸ εἶναι καλὸ τὸ «δὲν ξέρω», γιὰ νὰ μὴν ἀπιστεῖ κανεὶς στὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν ἄγγελο, οὔτε νὰ πιστεύει σὲ ὅσα ἀπὸ πανουργία κάνει ὁ ἐχθρός, ἀλλὰ ν' ἀποφύγει μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τοὺς δύο αὐτοὺς γκρεμοὺς καὶ νὰ ἐλπίζει νὰ τοῦ δοθεῖ μὲ ἔργο ἢ ἀπόκριση ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια χωρὶς νὰ τὸ θέλει ἢ νὰ τὸ γνωρίζει ὁ ἴδιος, ὅπως εἶπε κάποιος γιὰ τὴ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδή τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, μέχρι πού νὰ φθάσει σὲ κάποιο λιμάνι, δηλαδή στὴν ἔμπρακτη γνώση. Καὶ ὅταν δεῖ ὅτι αὐτὴ παραμένει γιὰ πολλὰ χρόνια, τότε θὰ μάθει ὅτι πραγματικὰ εἰσακούσθηκε καὶ ἔλαβε ἀπόκριση ἀόρατα. Γιὰ παράδειγμα, προσεύχεται κάποιος γιὰ νίκη ἐναντίον τῶν παθῶν πού τὸν πολεμοῦν, καὶ δὲν ἀκούει λόγο ἢ δὲ βλέπει σχῆμα παραπλανητικό· ἀλλὰ, καὶ ἂν ἴσως συμβεῖ αὐτὸ στὸν ὕπνο ἢ κατ' αἴσθησιν, δὲν τὸ πιστεύει καθόλου. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ μερικὰ χρόνια βλέπει τὸν πόλεμο ἐκεῖνο νὰ ὑποχωρεῖ ἀπὸ τὴ χάρη καὶ κάποια νοήματα νὰ σύρουν τὸ νοῦ στὴν ταπεινώση καὶ τὴ γνώση τῆς δικῆς του ἀδυναμίας, καὶ ὅμως οὔτε ἔτσι

μήπως καὶ τοῦτο κλοπῆς ἐστίν, ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος περὶ τῶν Ἀποστόλων ὅτι διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς αὐτοὺς τὰ θλιβερὰ ἐκεῖνα καὶ ἐπήγαγεν, «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται», ἵνα μηδέποτε ἀμεριμνῶσιν, ἀλλὰ ἀγωνίζωνται ἐκ τοῦ φόβου.

5 Καὶ γὰρ οὐκ ὠφελεῖται τις ἐκ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, κἂν εἰς τὸν οὐρανὸν πολτεύηται, ἐὰν ἔχη τὴν ἀπόνοιαν, δι' ἧς ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ ἄλλοι πλεῖστοι πεπτῶκασι. Διὸ οὐδέποτε ὀφείλει τις ἀποβαλέσθαι τὸν φόβον, μέχρις ἂν εἰς τὸν λυμένα τῆς τελείας ἀγάπης φθᾶσῃ καὶ γένηται ἔξω τοῦ κόσμου καὶ τοῦ σώματος. Ὁ γὰρ
10 τοιοῦτος οὐκ ἀφήσει τὸν φόβον ἐκουσίως, ἀλλ' ἐκ τῆς μεγάλης πίστεως, τῆς ποιούσης τὸν νοῦν ἀφρόντιστον περὶ ζωῆς καὶ θανάτου τοῦ σώματος, εἰς τὸν ἀγνὸν φόβον τῆς ἀγάπης ἔρχεται, περὶ οὗ φησὶν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς τελείους ὅτι Μὴ φοβοῦ τὸν Θεὸν ὡς τύραννον, ἀλλὰ φοβοῦ ἐκ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἵνα μὴ διὰ τὸ
15 ἁμαρτάνειν μόνον φοβῆσαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀγαπᾶσθαι καὶ μὴ ἀγαπᾶν, καὶ εὐεργετεῖσθαι ἀναξίως ὅπως διὰ τοῦ φόβου τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἔλκη τὴν ψυχὴν εἰς τὸ ἀγαπᾶν καὶ γένηται ἄξιος τῶν γινομένων καὶ γενησομένων εἰς αὐτὸν εὐεργεσιῶν, διὰ τῆς πρὸς τὸν εὐεργέτην εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἀγνοῦ φόβου τῆς ἀγά-
20 πης εἰς τὴν ὑπὲρ φύσιν ταπεινῶσιν ἔρχεται.

Διότι, ὅσον ἂν πάσῃ καλὸν ὁ τοιοῦτος καὶ ὅσα ὑπομένη δεινά, οὐδ' ὄλως δοκεῖ ὅτι ἐξ ἰδίας ἰσχύος ἢ συνέσεως ἔχει τὸ ὑπομένειν ἢ τὸ καλῶς ἔχειν ψυχικῶς ἢ σωματικῶς, ἀλλ' ἐκ ταπεινοφροσύνης τὴν διάκρισιν ἔλαβε, δι' ἧς καὶ γινώσκει ὅτι κτίσμα Θεοῦ ἐστὶ καὶ ὅτι
25 οὔτε ἀγαθὸν δύναται ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, οὔτε φυλάττειν τοῦτο γινόμενον ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ οὔτε ἀναιρεῖν πειρασμόν, οὔθ' ὑπομένειν ἐξ ἰδίας ἀνδρείας ἢ φρονήσεως. Καὶ ἐκ τῆς διακρίσεως ἔρχεται εἰς μερικὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἄρχεται βλέπειν κατὰ νοῦν πάντα τὰ ὄντα καί, τοὺς λόγους τούτων ἀγνοῶν, ποθεῖ τὸν διδάσκα-
30 λον, καὶ μὴ εὐρίσκων τοῦτον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀθεώρητον, μήτε πάλιν δεχόμενός τινα ἐν σχήματι, ὡς μαθῶν τοῦτο ἐκ τῆς διακρίσεως, ἢ κἂν ἁμάρτυρον νόημα, μένει ἀπορῶν, καὶ τούτου πάντα τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ καὶ διδασκόμενα εἰς οὐδὲν λογίζεται, θεωρῶν

πιστεύει, ἀλλὰ περιμένει πολλά χρόνια καὶ φοβᾶται μήπως καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπάτη, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τοὺς Ἀποστόλους. Γιατὶ γι' αὐτὸ ὁ Κύριος τοὺς εἶπε τὰ θλιβερὰ ἐκεῖνα καὶ πρόσθεσε, «ὅποιος θὰ δείξει ὑπομονὴ ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»⁹, γιὰ νὰ μὴ μένουν ποτὲ ἀμέριμνοι, ἀλλὰ νὰ ἀγωνίζονται παρακινούμενοι ἀπὸ τὸ φόβο.

Γιατὶ πραγματικὰ δὲν ὠφελεῖται κανεὶς ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀρετές, ἔστω καὶ ἂν πολιτεύεται στὸν οὐρανό, ἂν ἔχει τὴν ἀλαζονεία, μὲ τὴν ὁποία ἔπεσαν ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Γι' αὐτὸ ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἀποβάλλει κανεὶς τὸ φόβο, μέχρι ποῦ νὰ φθάσει στὸ λιμάνι τῆς τέλειας ἀγάπης¹⁰ καὶ βρεθεῖ μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὸ σῶμα. Γιατὶ ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος δὲν ἀφήνει τὸ φόβο μὲ τὴ θέλησή του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη πίστη, ποῦ κάνει τὸ νοῦ νὰ μὴ φροντίζει γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο τοῦ σώματος, φθάνει στὸν ἀγνὸ φόβο¹¹ τῆς ἀγάπης, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Μέγας Ἀθανάσιος λέγει πρὸς τοὺς τέλειους: «Νὰ μὴ φοβᾶσαι τὸν Θεὸν ὡς τύραννον, ἀλλὰ νὰ τὸν φοβᾶσαι ἀπὸ τὴν ἀγάπην του, γιὰ νὰ μὴ φοβᾶσαι μόνο γιὰ τὶς ἁμαρτίες σου, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅτι σὲ ἀγαπάει καὶ δὲν τὸν ἀγαπᾶς, καὶ γιὰ τὸ ὅτι εὐεργετεῖσαι χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζεις», ὥστε μὲ τὸ φόβο τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν νὰ προσελκύει τὴν ψυχὴν του εἰς τὴν ἀγάπην, καὶ νὰ γίνεται ἄξιος γιὰ τὶς εὐεργεσίες ποῦ τοῦ γίνονται καὶ ποῦ θὰ τοῦ γίνουν μὲ τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸν εὐεργέτην, καὶ ἔτσι ἀπὸ τὸν ἀγνὸ φόβο τῆς ἀγάπης φθάνει εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν ταπεινώσιν.

Γιατὶ, ὅσο καλὸ συμβαίνει ν' ἀπολαμβάνει αὐτὸς καὶ ὅσα δεινὰ ὑποφέρει, καθόλου δὲν νομίζει ὅτι ἀπὸ δικὴν του δύναμιν ἢ σύνεσιν ἔχει τὴν ὑπομονὴν ἢ τὴν ὑγίαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνην ἔλαβε τὴν διάκρισιν, μὲ τὴν ὁποῖα καὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι οὔτε ἀγαθὸν μπορεῖ νὰ κάνει ἀπὸ μόνος του οὔτε νὰ τὸ φυλάγει ὅταν γίνεται ἀπὸ τὴν χάριν, καὶ οὔτε πειρασμὸν νὰ ἀνατρέπει, οὔτε νὰ τὸν ὑπομένει ἀπὸ δικὴν του ἀνδρείαν ἢ φρόνησιν. Καὶ ἀπὸ τὴν διάκρισιν φθάνει εἰς μερικὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπει νοερὰ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἀγνοώντας τοὺς λόγους τοὺς ποθεῖ τὸν διδάσκαλον. Καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸν βρῖσκει, γιὰ τὸ εἶναι ἀθέατος, καὶ ἐπειδὴ πάλιν δὲν δέχεται κάποιον ἄλλο μεταμφιεσμένον, γιὰ τὸ ἔμαθε αὐτὸ ἀπὸ τὴν διάκρισιν, οὔτε κάποιον νόημα χωρὶς μαρτυρίαν, ἔξακολουθεῖ νὰ ἀπορεῖ, καὶ ἀπ' αὐτὸ δὲν λογαριάζει καθόλου ὅλα ὅσα

11. Ψαλμ. 18, 10.

ἔμπροσθεν αὐτοῦ τοσοῦτον πλῆθος τῶν πεπτωκότων ἀνθρώπων, μετὰ πολλῶν ἰδρώτων καὶ γνώσεων, ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῶν καθεξῆς· καὶ πῶς ἀκούει καὶ οὐ συνίησί τι τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς λεγομένων, ἄρχεται δακρύειν ἐκ τῆς γνώσεως ταύτης, ἤγουν τοῦ
 5 γινώσκειν, ὅτι ὄντως οὐ γινώσκει ὡς δεῖ· καὶ θαῦμα ὄντως, πῶς ὁ δοκῶν εἰδέναί οὐδέπω οὐδὲν οἶδεν· καὶ ὁ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, φησὶν ὁ Κύριος διὰ τὸ δοκεῖν καὶ μὴ ἔχειν, δηλαδή· καὶ οὗτος ὁ δοκῶν ἄφρων εἶναι καὶ ἀσύνητος, ἀσθενής τε καὶ ἄγνωστος καὶ διὰ τοῦτο θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται ἐκ τοῦ δοκεῖν λαμβάνειν καὶ ἄ-
 10 περ οὐκ ἔχει διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης

Ἡ γὰρ ταπεινώσις γεννᾶται μὲν ἐκ πολλῶν ἀρετῶν, γεννᾶ δὲ αὕτη τὰ τελεώτερα. Ὡσαύτως καὶ ἡ γνῶσις καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ ἀγάπη, διότι αἰείποτε δέχονται αὐξησὶν αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ οἷον ταπεινοῦταί τις ὡς ἁμαρτωλὸς καὶ θρηνεῖ, καὶ τούτου ἐγκρα-
 15 τεύεται καὶ ὑπομένει κακὰ ἐκουσίως καὶ ἀκουσίως γινομένας θλίψεις, ἐκ τε τῶν δαιμόνων διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων πρὸς δοκιμὴν τῆς πίστεως, ἵνα φανῇ καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἔχη τὴν ἐλπίδα, καὶ εἰς ἄνθρωπον, ἢ εἰς τὴν ἰδίαν ἰσχὺν καὶ φρόνησιν· καὶ δόκιμος γενόμενος διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τοῦ καταλιπεῖν πάντα εἰς τὸν
 20 Θεόν, λαμβάνει τὴν μεγάλην πίστιν, ἣν φησὶν ὁ Κύριος· «ἦλθεν ὁ υἱὸς ἀνθρώπου, ἄρα εὗρη τὴν πίστιν;», καὶ διὰ τῆς πίστεως ταύτης τεύξεται νίκης κατὰ τῶν πολεμίων· καὶ ταύτης τυχῶν, λαμβάνει γνῶσιν τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ ἀγνωσίας ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τε καὶ σοφίας τῆς γενομένης εἰς αὐτόν. Καὶ ἄρχεται ἐν ταπεινώ-
 25 σει ψυχῆς εὐχαριστεῖν καὶ τρέμει φοβούμενος, μήπως πάλιν ὡς τὸ πρὶν εἰς παρακοὴν Θεοῦ πεσεῖται, καὶ τοῦ ἀγνοῦ φόβου τοῦ δῖχα ἁμαρτίας γινομένου, καὶ τῆς εὐχαριστίας, ὑπομονῆς τε καὶ ταπεινώσεως, ἧς ἠξιώθη ἐκ τῆς γνώσεως, ἄρχεται ἐλπίζειν κατὰ χάριν ἐλέους τεύξεσθαι.

30 Ἐκ δὲ τῆς πείρας τῶν γινομένων εἰς αὐτὸν εὐεργεσιῶν προσδοκᾷ καὶ φοβεῖται μήπως ἀνάξιος εὗρεθῇ τῶν τηλικούτων δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ντεῦθεν αὐξησὶν λαμβάνει τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς προσευχῆς ἀπὸ καρδίας. Καὶ ὅσον αὐξοῦνται αὐταὶ σὺν τῇ εὐχαριστίᾳ, λαμβάνει γνῶσιν μείζονα, καὶ οὕτως ἐκ γνώσεως εἰς φόβον καὶ

κάνει και διδάσκει, βλέποντας μπροστά απ' αυτόν τόσους πολλούς ανθρώπους που έχουν πέσει με πολλούς ιδρώτες και γνώσεις από τον Ἀδάμ και μετά. Και καθώς ακούει και δεν καταλαβαίνει κάτι από τα λεγόμενα στις θείες Γραφές, αρχίζει να δακρύζει από τη γνώση αυτή, δηλαδή από το ότι γνωρίζει πώς πράγματι δεν γνωρίζει όπως πρέπει. Και το αληθινά θαυμαστό είναι ότι εκείνος που νομίζει πώς γνωρίζει, ποτέ δεν γνωρίζει τίποτε¹², και αυτό που νομίζει ότι έχει θα το αφαιρεθεί¹³, λέγει ο Κύριος, επειδή νομίζει δηλαδή, αλλά δεν έχει. Και αυτός που νομίζει ότι είναι άφρων και ασύνετος και ασθενής και ανίδεος, θρηνεύ ακριβώς γι' αυτό και οδύρεται, επειδή νομίζει ότι με την ευγνωμοσύνη λαμβάνει και αυτά που δεν έχει.

Γιατί η ταπείνωση γεννιέται από πολλές αρετές, ενώ αυτή γεννάει τα τελειότερα. Το ίδιο και η γνώση και η ευχαριστία και η προσευχή και η αγάπη, γιατί πάντοτε οι αρετές αυτές δέχονται αύξηση. Για παράδειγμα, ταπεινώνεται κάποιος ως αμαρτωλός και θρηνεύ, και απ' αυτό οδηγείται στην εγκράτεια και υπομένει τις θλίψεις που γίνονται εκούσια και ακούσια και από τους δαίμονες με την άσκηση και από τους ανθρώπους για δοκιμασία της πίστης, για να φανεί αν έχει την ελπίδα του στηριγμένη στον Θεό ή σε άνθρωπο ή στην δική του δύναμη και φρόνηση. Και αφού αποδειχθεί άξιος¹⁴ με την υπομονή και με το να εμπιστευθεί τα πάντα στον Θεό, λαμβάνει τη μεγάλη πίστη, που λέγει ο Κύριος, «ἦρθε ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, θά βρεῖ ἄραγε τὴν πίστη;»¹⁵, και με την πίστη αυτή θα επιτύχει τη νίκη έναντι των ἐχθρῶν. Και αφού την επιτύχει, γνωρίζει τη δική του αδυναμία και ἄγνοια από τη δύναμη και τη σοφία του Θεού που δίνεται σ' αυτόν. Και έτσι αρχίζει με ταπείνωση ψυχῆς να ευχαριστεῖ και να τρέμει φοβούμενος μήπως πάλι πέσει όπως πρὶν στην παρακοή του Θεού, και από τον ἄγνόν φόβο, που προκαλεῖται χωρίς ἁμαρτία, και από την ευχαριστία, την υπομονή και την ταπείνωση, που ἀξιώθηκε από τη γνώση, αρχίζει να ἐλπίζει ότι θα επιτύχει κατὰ χάρη ἔλεος.

Ἀπὸ τὴν πείρα πάλι τῶν εὐεργεσιῶν που γίνονται σ' αὐτὸν περιμένει και φοβάται μήπως αποδειχθεῖ ἀνάξιος για τις τόσο μεγάλες δωρεές του Θεού, κι απ' αυτό αυξάνεται η ταπείνωση και η προσευχή που βγαίνει από την καρδιά του. Και ὅσο αυξάνονται αυτές μαζί με την ευχαριστία, λαμβάνει μεγαλύτερη γνώση, και έτσι από τη γνώση

14. Ἰακ. 1, 12.

15. Λουκᾶ 18, 8.

ἐκ φόβου εἰς εὐχαριστίαν καὶ εἰς γνῶσιν τὴν ὑπὲρ τούτων ἔρχεται. Κάντεῦθεν ἀγαπᾷ τὸν εὐεργέτην φυσικῶς καὶ μετὰ χαρᾶς ποθεῖ
θεραπεῦσαι αὐτὸν ὡς χρεώστης ἐκ τῆς γνώσεως. Καὶ εὐθύς αὔξησιν
λαμβάνει τῆς γνώσεως καὶ θεωρεῖ μετὰ τῶν ἰδικῶν εὐεργεσιῶν καὶ
5 τὰς περιεκτικὰς, περὶ ὧν εὐχαριστεῖν μὴ δυνάμενος, πενθεῖ καί, πάλιν
θαυμάζων τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, παρακαλεῖται· καὶ ποτὲ μὲν ἔχει
ἐπίτονα δάκρυα, ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ τῆς ἀγάπης γλυκύτερα τοῦ μέλι-
τος ἐκχέει διὰ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, ἣτις ἐξ ἀφράστου ταπεινώσε-
ως γίνεται· ὅταν ποθῇ ἐν ἀληθείᾳ πᾶν θέλημα Θεοῦ καὶ μισῇ πᾶσαν
10 τιμὴν καὶ ἀνάπαισιν καὶ ἔχει ἑαυτὸν ὑπὸ κάτω πάντων, ὥστε μὴδ' ὄλως
λογίζεται ὅτι ἐστὶ τις, καὶ χρεωστεῖ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀνθρώ-
ποις πᾶσιν ἴσον αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἠγεῖται τοὺς πειρασμοὺς καὶ
τὰς θλίψεις εὐεργεσίαν μεγάλην, καὶ τὴν χαρὰν καὶ ἀνάπαισιν ζη-
μίαν πολλήν. Κάκεινα ποθεῖ ἐξ ὅλης ψυχῆς, ὅθεν ἔρχονται, καὶ
15 ταῦτα φοβεῖται, κἂν ἐκ Θεοῦ γίνωνται πρὸς δοκιμὴν. Καὶ ὄντος αὐ-
τοῦ ἐν τοῖς δάκρυσι τούτοις, ἄρχεται ὁ νοῦς λαμβάνειν τὴν καθαρότη-
τητα καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ κατάστασιν, δηλαδὴ εἰς τὴν
φυσικὴν γνῶσιν, ἣν ἀπώλεσεν ἐκ τῆς φιλίας τῶν παθῶν.

Αὕτη μὲν ὑπὸ τινων φρόνησις λέγεται, διὰ τὸ βλέπειν τὸν νοῦν
20 τὰ πράγματα, ὡς ἔχουσι φύσεως· καὶ πάλιν ὑπὸ τινων λέγεται διό-
ρασις, διὰ τὸ γινώσκειν τὸν ταύτης τυχόντα μέρος τι τῶν κεκρυμμέ-
νων μυστηρίων, ἧγουν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς
κεῖμενον καὶ εἰς ἕκαστον κτίσμα. Γεννᾶται δὲ αὕτη ἐκ τῆς διακρίσε-
ως καὶ δύναται κατανοεῖν τοὺς λόγους τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν
25 καὶ τούτου χάριν λέγεται θεωρία τῶν ὄντων, ἧγουν τῶν κτισμάτων,
ἀλλ' αὕτη μὲν φυσικὴ ἐστὶ καὶ ἐκ τῆς καθαρότητος τοῦ νοῦς γίνεται.
Εἰ δέ τις ἐλθεῖν εἰς προόρασιν καταξιοθῆ πρὸς κοινήν ὠφέλειαν,
ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ τοῦτο· διότι μόνος ὁ Θεὸς προγινώσκει τὰ πάντα ἐν
πᾶσι, καὶ διατί ἐποίησεν ἕκαστον πράγμα ἢ λόγον τῆς θείας Γρα-
30 φῆς, καὶ κατὰ χάριν δίδωσι τοῖς ἀξίοις τὸ γινώσκειν.

Ὡστε ἡ μὲν θεωρία τῶν αὐτῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμά-
των, ἡ λεγομένη φρόνησις, διόρασις ἐστὶ καὶ φυσικὴ γνῶσις, ὅτι
προὔπηρχε μὲν ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ τὰ πάθη ἐσκοτίσαν τὸν νοῦν, καὶ εἰ
μὴ διὰ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ὁ Θεὸς αἴρῃ τὰ πάθη, οὐ δύναται βλέ-

φθάνει στο φόβο και από το φόβο στην ευχαριστία και στη γνώση που τα υπερβαίνει αυτά. Και απ' αυτό αγαπάει τον ευεργέτη φυσικά και με χαρά ποθει νά τον υπηρετήσει ως χρεώστης από τη γνώση που έλαβε. Και άμέσως λαμβάνει αύξηση της γνώσης και βλέπει μαζί με τις είδικές ευεργεσίες και τις περιεκτικές, για τις όποιες, έπειδή δέν μπορεί νά ευχαριστεί, πενθει, και, θαυμάζοντας πάλι τη χάρη του Θεού, παρη-γορείται. Και άλλοτε βέβαια έχει επίπονα δάκρυα, ένώ άλλοτε πάλι από την αγάπη χύνει δάκρυα πιό γλυκά από τó μέλι με την πνευματική χαρά, ή όποία γεννιέται από την άνέκφραστη ταπεινώση, όταν ποθει άληθινά κάθε θέλημα του Θεού και μισεϊ κάθε τιμή και άνάπαυση και θεωρεί τον έαυτó του κατώτερο απ' όλους, ώστε δέν σκέπτεται καθόλου ότι είναι κάποιος, και χρωστάει έξίσου στον Θεό και σέ όλους τούς άνθρώπους τον έαυτó του, και γι' αυτό θεωρεί τούς πειρασμούς και τις θλίψεις μεγάλη ευεργεσία, και τη χαρά και την άνάπαυση μεγάλη ζημία. Και τά πρώτα τά ποθει με όλη την ψυχή του, απ' όπου κι άν προέρχονται αυτά, ένώ τά άλλα τά φοβάται, έστω και άν γίνονται από τον Θεό για δοκιμασία του. Και καθώς βρίσκεται σ' αυτά τά δάκρυα, αρχίζει ό νοϋς νά αποκτάει την καθαρότητα και φθάνει στην άρχική του κατάσταση, δηλαδή στη φυσική γνώση, την όποία έχασε έξ αιτίας της αγάπης του προς τά πάθη.

Αυτή ή γνώση από μερικους λέγεται φρόνηση, έπειδή ό νοϋς βλέπει τά πράγματα όπως έχουν στη φύση τους. Επίσης από άλλους λέγεται διόραση, έπειδή αυτός που την έχει γνωρίζει ένα μέρος από τά κρυμμένα μυστήρια, δηλαδή τó σκοπό του Θεού που βρίσκεται στις θεϊες Γραφές και σέ κάθε κτίσμα. Αυτή γεννιέται από τη διάκριση και μπορεί νά κατανοεί τούς λόγους τών αισθητών και νοητών πραγμάτων. Και γι' αυτό λέγεται θεωρία τών όντων, δηλαδή τών κτισμάτων, άλλ' αυτή είναι φυσική και προέρχεται από την καθαρότητα του νοϋ. Αν όμως καταξιωθεί κάποιος νά φθάσει στην προόραση προς κοινή ωφέλεια, αυτό ξεπερνάει τη φύση, άφου μόνο ό Θεός προγνωρίζει τά πάντα σέ όλα και γιατί έκαμε τó κάθε πράγμα ή λόγο της θείας Γραφής, και κατά χάρη δίνει τη γνώση αυτών στους άξιους.

Ώστε ή θεωρία τών αισθητών και τών νοητών κτισμάτων, ή λεγόμενη φρόνηση, είναι διόραση και φυσική γνώση, γιατί προϋπήρχε στη φύση, αλλά τά πάθη σκόπισαν τó νοϋ, και άν ό Θεός δέν αφαιρέσει με την πρακτική άρετή τά πάθη, δέν μπορεί νά βλέπει. Η προόρα-

πειν· ἡ δὲ προόρασις οὐχ οὕτως, ἀλλὰ χάρις ἐστὶ καὶ ὑπὲρ φύσιν· πλὴν κακεῖνη ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ οὐ γίνεται, καὶ φυσικὴ ἐστίν, ἐπεὶ καὶ οἱ Ἕλληνες πολλὰ μὲν ἐπενόησαν, οὐχ εὖρον δὲ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς κτίσμασιν, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Βασιλείως, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεόν, διότι οὐκ εἶχον τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ.

Τότε δὲ πιστὸς λέγεται τις, ὅταν πιστεύῃ ἐκ τῶν ὁρωμένων τοῖς ἀοράτοις. Τὸ δὲ πιστεύειν τοῖς αὐτοῦ φαινομένοις, οὐ πιστεύει τῷ διδάσκοντι αὐτὸν ἢ κηρύττοντι· διὰ τοῦτο πρὸς δοκιμὴν τῆς πίστεως οἱ πειρασμοὶ μὲν φανεροί, αἱ δὲ ἀντιλήψεις ἄδηλοι, ἵνα ὁ πιστὸς διὰ τῆς ὑπομονῆς εὐρίσκη μετὰ τὴν ἔκθασιν τοῦ πειρασμοῦ τὴν γνῶσιν, καὶ τούτου γνώσκη ὅτι ἠγγόει καὶ ὅτι εὐεργετεῖται, καὶ καρποῦται τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τε τὸν Θεὸν ὡς εὐεργέτην καὶ πρὸς τὸν πλησίον διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ φυσικῶς λογίζε-
 15 ται τοῦτο, καὶ χρέος, δι' οὗ καὶ τὰς ἐντολάς φυλάττειν ποθεῖ. Καὶ τὰ μὲν πάθη μισεῖ ὡς ἐχθρά, τοῦ δὲ σώματος καταφρονεῖ, ὡς ἐμπόδιον ἠγούμενος τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἠγουν τῆς σοφίας τῆς κεκρυμμένης καὶ εἰκότως κεκρυμμένη ἐστί. Διότι τῆς μὲν τοῦ κόσμου σοφίας ὁ νικῶν καὶ τρυφῶν καὶ ἔχων τὴν ἀνάπαυσιν
 20 τοῦ κόσμου τούτου καὶ τὴν δόξαν φαίνεται ταύτης φίλος, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ σοφίας τὰ ἐναντία τούτων ἀγωνίζεται ὁ ταύτης φίλος ἠγουν ὁ καταπονούμενος καὶ ἐγκρατευόμενος καὶ ἔχων πᾶσαν θλίψιν καὶ ἀτιμίαν διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι ὁ μὲν τοῖς φαινομένοις ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κάτω μαθήμασι καὶ βασιλευσι προσεγγίσει
 25 ποθεῖ καὶ τούτου χάριν πάσχει πολλάκις, ὁ δὲ τοῖς Χριστοῦ παθήμασι συμπάσχει, ἵνα ὁ μὲν ἐνταῦθα ἔχη τὰς ἐλπίδας, εἰ ἄρα δυνηθῆ ἔχειν ταύτας, διότι πρόσκαιρᾶ εἰσι καὶ δυσεπίτυχα, ὁ δὲ ἐνταῦθα μὲν κρύπτεται ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων, φησὶν ἡ θεία Γραφή, φανεροῦται δὲ ἐν τῷ μέλλοντι, ὅταν φανερὰ τὰ κρυπτὰ γένωνται.

30 Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ πρὸς παράκλησιν τοῖς πενθοῦσιν ἐνταῦθα ἢ γνῶσις τῶν κρυπτῶν, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, δίδοται, δηλαδὴ ἢ θεωρία τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων. Ἐκ γὰρ τῆς πίστεως γεννᾶται ὁ φόβος, ἐξ οὗ τὸ πένθος, δι' οὗ ἡ ταπείνωσις, ἐξ ἧς ἡ διάκρισις καὶ ἐκ ταύτης ἢ διόρασις καὶ κατὰ χάριν ἢ προόρασις. Ὁ

ση ὅμως δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ εἶναι χάρη καὶ ὑπερβαίνει τὴ φύση. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνη δὲν γίνεται ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, ἔστω καὶ ἂν εἶναι φυσική, ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπινόησαν πολλὰ, δὲν βρῆκαν ὅμως τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ στὰ κτίσματα, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἀλλ' οὔτε τὸν ἴδιο τὸν Θεό, γιατί δὲν εἶχαν τὴν ταπείνωση καὶ τὴν πίστη τοῦ Ἀβραάμ.

Πιστὸς λέγεται κάποιος τότε, ὅταν ἀπὸ τὰ ὄρατὰ πιστεύει στὰ ἀόρατα. Ἐνῶ τὸ νὰ πιστεύει σ' ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται σ' αὐτόν, σημαίνει πὼς δὲν πιστεύει σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν διδάσκει ἢ τὸν κηρύττει. Γι' αὐτὸ πρὸς δοκιμασία τῆς πίστεως οἱ πειρασμοὶ εἶναι φανεροί, ἐνῶ οἱ ἀντιλήψεις ἀφανεῖς, γιὰ νὰ βρῖσκει ὁ πιστὸς μέσω τῆς ὑπομονῆς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πειρασμοῦ τὴ γνώση, καὶ ἀπ' αὐτὸ νὰ γνωρίζει ὅτι ἀγνοοῦσε καὶ ὅτι εὐεργετεῖται, καὶ νὰ κερδίζει τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἀγάπη καὶ πρὸς τὸν Θεό ὡς εὐεργέτη καὶ πρὸς τὸν πλησίον γιὰ τὴν ὑπηρεσία του στὸν Θεό, καὶ τὸ θεωρεῖ αὐτὸ φυσικὸ καὶ χρέος, μὲ τὸ ὁποῖο ποθεῖ νὰ τηρεῖ καὶ τίς ἐντολές. Καὶ τὰ πάθη βέβαια τὰ μισεῖ ὡς ἐχθρούς, ἐνῶ τὸ σῶμα τὸ περιφρονεῖ, ἐπειδὴ τὸ θεωρεῖ ἐμπόδιο τῆς ἀπάθειας καὶ τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τῆς κρυμμένης σοφίας¹⁶. Καὶ πολὺ σωστὰ εἶναι κρυμμένη. Γιατί, ὅποιος κατέχει τὴ σοφία τοῦ κόσμου καὶ ζεῖ μὲ ἀπολαύσεις καὶ ἔχει τὴν ἀνάπαυση καὶ τὴ δόξα αὐτοῦ τοῦ κόσμου, φαίνεται φίλος αὐτῆς τῆς σοφίας, ἐνῶ ὁ φίλος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἀγωνίζεται νὰ ἐπιτύχει τὰ ἀντίθετα ἀπ' αὐτά, δηλαδή εἶναι ὅποιος καταπονεῖται καὶ ἐγκρατεύεται καὶ ὑφίσταται κάθε θλίψη καὶ ἀτιμία γιὰ χάρη τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Γιατί ὁ ἕνας ποθεῖ νὰ προσεγγίσει τὰ φαινομενικὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κάτω μαθήματα καὶ τοὺς βασιλεῖς, καὶ γι' αὐτὸ πολλὰ φορὲς ὑποφέρει, ἐνῶ ὁ ἄλλος συμπάσχει στὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ ἔχει ὁ πρῶτος ἐδῶ τίς ἐλπίδες, ἂν φυσικὰ μπορῆσει νὰ τίς ἔχει, γιατί τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ εἶναι πρόσκαιρα καὶ δύσκολα κατορθώνονται· ἐνῶ ὁ ἄλλος κρύβεται ἐδῶ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀφρόνων¹⁷, λέγει ἡ θεία Γραφή, ἀλλὰ φανερώνεται στὴ μέλλουσα ζωὴ, ὅταν γίνουν φανερὰ τὰ κρυφά.

Καὶ ὄχι μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ τὸν Χρυσόστομο ἡ γνώση τῶν κρυφῶν, δηλαδή ἡ θεωρία τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων, δίνεται καὶ γιὰ παρηγοριὰ σ' ἐκεῖνους ποὺ πενθοῦν ἐδῶ. Γιατί ἀπὸ τὴν πίστη γεννιέται ὁ φόβος, ἀπ' αὐτόν τὸ πένθος, μέσω τοῦ ὁποῖου ἡ ταπείνωση, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ διάκριση καὶ ἀπ' αὐτὴν ἡ διόρα-

δὲ γνωστικός οὐκ ὀφείλει ὅλως στήσαι ἴδιον νόημα, ἀλλὰ βούλεται
 αἰεὶ ἔχειν μάρτυρα τὴν θεϊαν Γραφὴν ἢ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Εἰ
 δὲ οὐκ ἔχει ταῦτα, οὐκ ἔστι γνῶσις ἀληθῆς, ἀλλὰ πονηρία καὶ πλά-
 νη, ὡς φησὶν ὁ Μέγας Βασιλείος περὶ τῶν ἀστέρων. Ὅτι ἡ μὲν θεία
 5 Γραφὴ ὀλίγα τινα ὀνομάζει, οἱ δὲ Ἕλληνες πλανώμενοι πολλὰ ὀνό-
 ματα λέγουσι· διότι ὁ μὲν σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς τοῦτό ἐστι, τὰ
 δυνάμενα σῶσαι τὴν ψυχὴν, καὶ ἀποκαλύπτειν τισὶ τὰ μυστήρια
 τῶν θείων Γραφῶν καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων, δηλαδὴ τὸν σκοπὸν,
 δι' ὃν ἐγένετο ἕκαστον πρᾶγμα, πρὸς τὸ φωτίζειν τὸν νοῦν εἰς τὴν
 10 ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ γινώσκειν τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ καὶ τὴν
 ἀνέκφραστον αὐτοῦ σοφίαν καὶ πρόνοιαν ἐκ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ
 περὶ τῶν κτισμάτων, ἵνα ἐκ τῆς γνώσεως ταύτης φοβῆται τὴν παρά-
 θασιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν
 καταγινώσκη, κἀντεῦθεν ταπεινοφρονεῖ καὶ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ οὐ
 15 καταφρονεῖ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, ὡς οἱ ἄμιοροι τῆς κατ' ἐνέργειαν
 γνώσεως αὐτοῦ· καὶ πάλιν κατέχει ἕξ αὐτοῦ τινα τῶν μυστηρίων,
 ἵνα ποθῆ καὶ μὴ ἀψίκορος γένηται ὡς ὁ Ἀδάμ, καὶ ἔξωθεν εὐρῶν
 αὐτὸν ὁ ἐχθρὸς, ἔλκη αὐτὸν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μοχθηρίαν. Καὶ οὕτω
 μὲν γίνεται πρὸς τοὺς ἐναρέτους τοὺς δὲ ἀγνώμονας, διὰ μὲν τῶν
 20 πειρασμῶν ἐκφοβεῖ πρὸς τὸ ἀπέχεσθαι τοῦ ἁμαρτάνειν, διὰ δὲ τῶν
 σωματικῶν εὐεργεσιῶν συγκροτεῖ πρὸς τὸ μὴ ἀπογινώσκειν.

Καὶ ταῦτα μὲν διὰ τῆς ἀπειροῦ αὐτοῦ ἀγαθότητος αἰεὶ ποιεῖ ὁ
 Θεὸς, ἵνα σῶσῃ πάντας καὶ ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων λυτρώση-
 ται, εἴτε παρέχων, εἴτε κατέχων ἕξ ἡμῶν τὰς εὐεργεσίας καὶ τὰς γνῶ-
 25 σεις, καὶ πρὸς τὴν εὐγνωμοσύνην ἐκάστου δίδωσι τὰ χαρίσματα καὶ
 τὰ νοήματα. Ὡσαύτως καὶ τὴν θεϊαν Γραφὴν ἐποίησε κρύπτεσθαι
 καὶ γινώσκεσθαι τισὶ πρὸς ὠφέλειαν, κατὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀνα-
 γινώσκοντος. Ὁ δὲ σκοπὸς τῶν ἔξω σοφιστῶν οὐκ ἦν οὕτως, ἀλλ'
 ἕκαστος εἶχε τὴν σπουδὴν πρὸς τὸ νικῆσαι τὸν ἕτερον καὶ φανῆναι
 30 σοφώτερος καὶ διὰ τοῦτο οὐχ εὐρον τὸν Κύριον ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὐδ' οἱ
 κατ' αὐτοὺς ποιοῦντες, κἀν ἴσως πολλὰ κοπιῶσιν· ὅτι οὐ κόποις,
 φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ἀλλὰ ταπεινώσει καὶ ἀπλότητι Θεὸς ἐμφανί-
 ζεται διὰ τῆς πίστεως, τῆς θεωρίας δηλαδὴ τῶν Γραφῶν καὶ τῶν

ση και κατὰ χάρη ἢ προόραση. Ὁ γνωστικὸς ὅμως δὲν πρέπει καθόλου νὰ στηρίξει δικό του νόημα, ἀλλὰ θέλει πάντοτε νὰ ἔχει μάρτυρα τῆς θείας Γραφῆς ἢ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος. Καὶ ἂν δὲν τὰ ἔχει αὐτὰ, δὲν ὑπάρχει ἀληθινὴ γνώση, ἀλλὰ πονηρία καὶ πλάνη, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασιλείος γιὰ τὰ ἀστέρια. Ὅτι ἡ θεία Γραφή ὀνομάζει μόνο λίγα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες πλανώμενοι ὀνομάζουν πολλά. Γιατὶ ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς εἶναι αὐτός, νὰ ἀναφέρει ὅσα μποροῦν νὰ σώσουν τὴν ψυχὴ καὶ νὰ ἀποκαλύψουν σὲ μερικοὺς τὰ μυστήρια τῶν θείων Γραφῶν καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων, δηλαδὴ τὸ σκοπὸν γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε καθὲν πρᾶγμα, γιὰ νὰ φωτίζει τὸ νοῦ στὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γνωρίζει τὴν μεγαλωσύνην του καὶ τὴν ἀνέκφραστη σοφία του καὶ πρόνοια ἀπὸ τὴν φροντίδα του γιὰ τὰ κτίσματα, ὥστε ἀπὸ τὴν γνώση αὐτὴ νὰ φοβᾶται τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν του καὶ νὰ κατηγορεῖ τὴ δική του ἀδυναμία καὶ ἄγνοια, καὶ ἔτσι νὰ δείχνει ταπεινοφροσύνη καὶ νὰ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ νὰ μὴ περιφρονεῖ τις ἐντολές του, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν τὴν κατ' ἐνέργειαν γνώση του. Καὶ πάλι στερεῖ ἀπ' αὐτὸν κάποια μυστήρια, γιὰ νὰ τὰ ποθεῖ καὶ νὰ μὴν τὰ χορτάσει γρήγορα ὅπως ὁ Ἀδάμ, ὥστε νὰ μὴν τὸν βρεῖ ἔξω ὁ ἐχθρὸς καὶ τὸν σύρει στὴ δική του μοχθηρία. Καὶ αὐτὸ βέβαια γίνεται πρὸς τοὺς ἐναρέτους· τοὺς ἀγνώμονες ὅμως τοὺς φοβερίζει μὲ τοὺς πειρασμοὺς γιὰ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἐνῶ μὲ τις σωματικὰς εὐεργεσίας τοὺς συγκρατεῖ γιὰ νὰ μὴν ἀπελπίζονται.

Κι αὐτὰ βέβαια τὰ κάνει ὁ Θεὸς πάντοτε μὲ τὴν ἄπειρη ἀγαθότητά του, γιὰ νὰ τοὺς σώσει ὅλους καὶ νὰ τοὺς γλυτώσει ἀπὸ τὴν παγίδην τοῦ διαβόλου, εἴτε παρέχοντας εἴτε στερώνοντας ἀπὸ μᾶς τις εὐεργεσίες καὶ τις γνώσεις, καί, ἀνάλογα μὲ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ καθενός, δίνει τὰ χαρίσματα καὶ τὰ νοήματα. Ἐπίσης καὶ τὴν θείαν Γραφὴν ἔκαμε νὰ κρύβεται καὶ νὰ γνωρίζεται σὲ μερικοὺς γιὰ ὠφέλειά τους, ἀνάλογα μὲ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀναγνώστη. Ὁ σκοπὸς ὅμως τῶν ἔξω σοφιστῶν δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ ὁ καθένας πάσχιζε νὰ νικῆσῃ τὸν ἄλλο καὶ νὰ φανεῖ πῶς σοφός, καὶ γι' αὐτὸ δὲν βρῆκαν τὸν Κύριον ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐνεργοῦσαν σὰν ἐκείνους, ἔστω καὶ ἂν κοπιᾶζον ἐξίσου πολὺ. Γιατὶ ὁ Θεός, λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, δὲν ἐμφανίζεται μὲ κόπους, ἀλλὰ μὲ ταπείνωσιν καὶ ἀπλότητα μὲσω τῆς πίστεως τῆς θεωρίας, δηλαδὴ τῶν Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων, γιὰ τὴν ὁποῖα λέγει

κτισμάτων, περι ἧς φησὶν ὁ Κύριος, «πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρ' ἀλλήλων ζητοῦντες», καὶ τὰ ἐξῆς.

Αὕτη δέ ἐστὶν ἡ μεγάλη πίστις, ἡ πᾶσαν μέριμναν ἐν τῷ Θεῷ τιθέναί δυναμένη, ἣν καλεῖ ὁ Ἀπόστολος θεμέλιον, ὁ δὲ τῆς Κλίμακος μητέρα τῆς ἡσυχίας καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ πίστιν τῆς θεωρίας καὶ θύραν τῶν μυστηρίων. Ὁ γὰρ ταύτην ἔχων ἀμέριμνός ἐστὶν ἐν πᾶσιν, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες, οἵτινες καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἔχουσι κατὰλληλα, ὡς οἱ πάλαι δίκαιοι. Ὁ μὲν Πέτρος τῆς στερρότητος, ὁ δὲ Παῦλος τῆς ἀναπαύσεως ὁ Ἰάκωβος περηνιστής, ὡς περηνίσας τὸν Βελίαρ· καὶ ὁ μὲν Στέφανος ἐπώνυμός ἐστι τοῦ ἀμαράντου στεφάνου, ὁ δὲ Ἀθανάσιος τῆς ἀθανασίας καὶ ὁ Βασίλειος τῆς βασιλείας καὶ ὁ μὲν Γρηγόριος τῆς ἐγρηγόρσεως τῆς σοφίας, ἥγουν τῆς Θεολογίας, ὁ δὲ Χρυσόστομος τοῦ πολυτίμου χρήματος καὶ τῆς πολυποθήτου χάριτος, καὶ ὁ Ἰσαὰκ τῆς ἀφέσεως καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὥσπερ ἐν τῇ Παλαιᾷ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Νέᾳ κατὰλληλα τὰ ὀνόματά εἰσι. Καὶ γὰρ ὁ Ἀδὰμ τῶν τετραπεράτων ἐπώνυμός ἐστι· τὸ μὲν α Ἀνατολή· τὸ δὲ δ Δύσις, τὸ δὲ α Ἄρκτος, καὶ τὸ μ Μεσημβρία. Καὶ πάλιν ἄνθρωπος κατὰ τὴν τότε λέξιν, ἥγουν συρικὴν, πῦρ ὀνομάζεται, διὰ τὸ ὅμοιον τῆς φύσεως. Ἐξ ἑνὸς γὰρ ἀνθρώπου ἅπας ὁ κόσμος ἐγένετο, ὡς καὶ ἐκ μιᾶς λαμπάδος ὅσας θούλεται τις ἄλλας ἄπτει κακείνη ἢ πρώτη ἀνελλιπής ἐστὶ. Μετὰ δὲ τὴν σύγχυσιν τῶν γλωσσῶν, ἡ μὲν ἐκ τῆς λήθης, ἣν ἔχει ὁ ἄνθρωπος, ἐτυμολογεῖ, ἡ δὲ ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἐπιτηδευμάτων· ἡ δὲ Ἑλλάς πάλιν ἐκ τοῦ ἄνω ἀθρεῖν ἐτυμολογεῖ τὸν ἄνθρωπον· ἀλλὰ κυρίως αὐτοῦ φύσις ὁ λόγος ἐστί, διὸ καὶ λογικός λέγεται, ὡς ἴδιον ἔχων τοῦτο μόνος. Ἐν γὰρ τοῖς ἑτέροις αὐτοῦ ὀνόμασιν, ἔχει καὶ ἄλλα κτίσματα συνωνυμοῦντα αὐτῷ.

Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν καταλιπεῖν πάντα καὶ τὸν λόγον ὡς λογικοὶ προτιμῆσαι καὶ λόγους λόγῳ προσφέρειν τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ἵνα ἐξ αὐτοῦ ἀντὶ λόγων, λόγους Πνεύματος ἁγίου λαβεῖν καταξιωθῶμεν ἐν τῷ νῦν, κατὰ τὸ λεγόμενον «διδούς εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ», ἥγουν τῷ εὐχομένῳ καλῶς σωματικὴν εὐχὴν, δίδωσιν ὁ Θεὸς τὴν κατὰ νοῦν προσευχὴν καὶ τῷ ταύτην ἐπιμελῶς ἔχοντι, τὴν ἀνεί-

18. Ἰω. 5, 44.

19. Ἄρκτος καὶ Μεσημβρία σημαίνουν ἀντίστοιχα τὸν Βορρᾶ καὶ τὸν Νότο.

ὁ Κύριος· «πῶς μπορεῖτε νὰ ἔχετε πίστη, ἀφοῦ ζητᾶτε τιμὲς ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον;»¹⁸, καὶ τὰ λοιπά.

Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη πίστη, πού μπορεῖ νὰ ἀναθέσει κάθε φροντίδα στὸ Θεό, τὴν ὁποία ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει θεμέλιο, ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος μητέρα τῆς ἡσυχίας, καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαᾶκ πίστη τῆς θεωρίας καὶ θύρα τῶν μυστηρίων. Γιατί, ὅποιος ἔχει αὐτήν, εἶναι ἀμέριμνος σὲ ὅλα, ὅπως ὅλοι οἱ ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματά τους κατάλληλα, ὅπως οἱ δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Πέτρος ἔχει τὸ ὄνομα τῆς σταθερότητας, ὁ Παῦλος τῆς ἀνάπαυσης, ὁ Ἰάκωβος λέγεται πτερνιστῆς ἐπειδὴ πάτησε μὲ τὴν πτέρνα του τὸν σατανᾶ. Ὁ Στέφανος ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ ἀμάραντου στεφάνου, ὁ Ἀθανάσιος τῆς ἀθανασίας καὶ ὁ Βασίλειος τῆς βασιλείας· ἐπίσης ὁ Γρηγόριος τῆς ἐγρηγόρσεως τῆς σοφίας, δηλαδή τῆς θεολογίας, ὁ Χρυσόστομος τοῦ πολύτιμου πράγματος καὶ τῆς πολυπόθητης χάριτος, καὶ ὁ Ἰσαᾶκ τῆς ἀφέσεως. Καὶ μὲ λίγα λόγια, ὅπως στὴν Παλαιὰ ἔτσι καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη τὰ ὀνόματα εἶναι κατάλληλα. Γιατί καὶ ὁ Ἀδὰμ ἔχει τὸ ὄνομα τῶν τεσσάρων ἄκρων τῆς οἰκουμένης· τὸ α εἶναι ἡ Ἀνατολή, τὸ δ ἡ Δύση, τὸ α ὁ Βορρὰς καὶ τὸ μ ὁ Νότος¹⁹. Καὶ πάλι ἄνθρωπος κατὰ τὴν τότε γλῶσσα, δηλαδή τῆ συριακῆ, σημαίνει φωτιά, ἐξαιτίας τῆς ὁμοιότητος τῆς φύσης του. Γιατί ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπο ἔγινε ὅλος ὁ κόσμος, ὅπως καὶ ἀπὸ μιὰ λαμπάδα ἀνάβει κανεὶς ὅσες θέλει, καὶ ἐκεῖνη ἡ πρώτη δὲν μειώνεται καθόλου. Μετὰ τὴ σύγχυση ὅμως τῶν γλωσσῶν²⁰, ἄλλη γλῶσσα ἐτυμολογεῖ τὴ λέξη ἀπὸ τὴ λήθη πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄλλη ἀπὸ τίς ἄλλες συνήθειές του. Ἡ ἑλληνικὴ πάλι γλῶσσα ἐτυμολογεῖ τὴ λέξη ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ «ἄνω ἄθρῶ»²¹. Ἀλλὰ κυρίως φύση του εἶναι ὁ λόγος, γι' αὐτὸ καὶ λέγεται λογικός, ἐπειδὴ αὐτὸς μόνο ἔχει αὐτὸ τὸ γνῶρισμα. Γιατί στὰ ἄλλα ὀνόματά του ἔχει καὶ ἄλλα κτίσματα συνώνυμά του.

Γι' αὐτὸ ὀφείλουμε νὰ τὰ ἐγκαταλείψουμε ὅλα καὶ ὡς λογικοὶ νὰ προτιμήσουμε τὸ λόγο καὶ μὲ τὸ λόγο νὰ προσφέρουμε λόγους στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ καταξιωθοῦμε γιὰ τοὺς λόγους μας νὰ λάβουμε ἀπ' αὐτὸν λόγους τοῦ ἁγίου Πνεύματος στὴν παρούσα ζωὴ, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενο, «αὐτὸς δίνει στὸν προσευχόμενο προσευχή»²², δηλαδή σ' ἐκεῖνον πού κάνει καλὰ τὴ σωματικὴ προσευχὴ ὁ Θεὸς δίνει τὴ νοερὴ προσευχὴ. Καὶ σ' ἐκεῖνον πού μὲ ἐπιμέλεια κάνει τὴν

20. Γεν. 11, 1.

21. Ἀθρέω-ῶ = βλέπω.

22. Α' Βασ. 2, 9.

δεον καὶ ἀσχημάτιστον ἐκ τοῦ ἀγνοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν τῷ ταύτην καλῶς ποιοῦντι, τὴν θεωρίαν τῶν κτισμάτων καὶ ἐκ ταύτης τὴν ἀρπαγὴν τοῦ νοῦς χαρίζεται πρὸς θεολογίαν καὶ εὐεργεσίαν τοῦ μέλλοντος τῷ ἐκ πάντων σχολάζοντι καὶ ἐν αὐτῷ μελετῶντι ἔρ-
5 γω καὶ λόγῳ καὶ μὴ ἀκοῇ μόνῃ.

Ἡ γνῶσις τοίνυν, εἰ μὲν ἀκουσίως καὶ πρὸς ταπεινώσιν ἄγει τὸν ἔχοντα ταύτην ἐξ αἰσχύνης καὶ ὅτι περ ἔχει αὐτὴν παρ' ἀξίαν καὶ ὡς βλάβην ἀποστρέφεται, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος λόγον, διὰ χειρὸς ταπεινώσεως, κἂν θεόσδοτος ἴσως ἐστίν, εὖ ἂν ἔχη. Εἰ δὲ ὡς ὁ
10 ποτὲ ὑπὸ τῶν Αἰθιοπῶν διὰ τριοδόντων ἀνασπαθείς, ᾧ τῆς συμφορᾶς, πῶς εἶχεν οὗτος ὄνομα μέγα καὶ τοσοῦτον ἠγαπάτο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε πάντας θρηνηῖσαι αὐτοῦ τὸν θάνατον καὶ ὡς ζημίαν μεγάλην ἠγήσασθαι τὴν αὐτοῦ στέρησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερηφανίαν ἣν εἶχε κεκρυμμένην, ἤκουσεν ἀπὸ τοῦ ὕψους ὁ ταῦτα
15 θεωρῶν Μὴ ἀναπαύσετε αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀνέπαυσέ με μίαν ὥραν.

Βαβαί, ὁ ὀνομαζόμενος ὑπὸ πάντων ἅγιος καὶ ὅτι δι' εὐχῶν αὐτοῦ ἠλπιζον σωθῆναι πολλοὶ ἐκ παντοίων πειρασμῶν, οὕτως εἶχε τὸ τέλος διὰ τὴν ἔπαρσιν· καὶ ὅτι μὲν διὰ ταύτην ἦν ἡ αἰτία, παντί που δήλον. Εἰ γὰρ ἦν ἄλλη ἁμαρτία, οὐκ ἂν ἠδύνατο πάντας λα-
20 θεῖν, ἀλλ' οὐδὲ πᾶσαν ὥραν ταύτην ποιεῖν· εἰ δὲ αἵρεσις ἦν, κατὰ πᾶσαν ὥραν μὲν ὁ αἰρετικὸς παροργίζει τὸν Θεὸν τῇ ἑαυτοῦ βλασφημίᾳ κατὰ γνώμην, πλὴν οὐδ' αὕτη ἀφανῆς εἰς τὸ παντελὲς γίνεται, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ φανεροῦται πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἔχοντος αὐτὴν, ἐὰν βουληθῇ μεταστρέψαι· εἰ δὲ μήγε, πρὸς ἄλλων
25 ἀνθρώπων ἀσφάλειαν. Διὰ τοῦτο αὕτη μόνῃ ἢ ὑψηλοφροσύνη τῇ αὐταρεσκείᾳ δύναται λαθεῖν πάντα, σχεδὸν καὶ αὐτὸν τὸν ἔχοντα ταύτην, κἂν οὐ παραχωρεῖται πεσεῖν εἰς πειρασμούς, ἐξ ὧν ἔρχεται ἡ ψυχὴ εἰς ἔλεγχον καὶ γινώσκει τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ καὶ μίαν ὥραν εἶχε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνά-
30 πανσιν ἐν τῇ ἀθλίᾳ ψυχῇ ἐκείνῃ, ὅτι αἰεὶ τὸν αὐτόν λογισμὸν εἶχε καὶ ἠγάλλετο ἐπ' αὐτῷ, ὡς τινι κατορθώματι, διὸ καὶ ἐσκοτίσθη, ὡς οἱ δαίμονες. Διὰ τὸ μὴ φαίνεσθαι ὄλως πταίων, ἴσως ἔτρεφε τὸ ἐν πά-

προσευχῇ αὐτῇ, δίνει τὴν ἀμορφη καὶ ἀσχημάτιστη ἀπὸ τὸν ἀγνὸ φόβο τοῦ Θεοῦ²³. Καὶ πάλι σ' ἐκεῖνον ποὺ κάνει καλὰ αὐτὴ τὴν προσευχῇ δίνει τὴ θεωρία τῶν κτισμάτων, καὶ ἀπ' αὐτὴ θὰ χαρίσει τὴν ἀρπαγὴ τοῦ νοῦ πρὸς τὴ θεολογία καὶ τὴν εὐεργεσία στὴ μέλλουσα ζωὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ σχολάζει ἀπ' ὅλα καὶ μελετᾷ αὐτὸν μὲ ἔργο καὶ λόγο, καὶ ὄχι μόνο μὲ τὴν ἀκοή.

Ἡ γνώση λοιπόν, ἂν ἔρχεται ἀκούσια καὶ ὁδηγεῖ ἀπὸ ντροπὴ ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει στὴν ταπείνωση, γιατί τὴν ἔχει χωρὶς νὰ ἀξίζει καί, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, σὰν βλάβη τὴν ἀποστρέφεται μὲ τὸ χέρι τῆς ταπείνωσης, κι ἂν ἀκόμη δίνεται ἐνδεχομένως ἀπὸ τὸν Θεὸ, εἶναι καλή. " Ἄν ὅμως συμβαίνει ὅπως στὴν περίπτωση ἐκείνου ποὺ τὴν ψυχὴ του ἀπέσπασαν μὲ τρίαινες οἱ μαῦροι δαίμονες, πόσο μεγάλη ἀλήθεια συμφορᾶ! Γιατὶ αὐτὸς εἶχε μεγάλο ὄνομα καὶ τόσο πολὺ τὸν ἀγαποῦσαν οἱ ἀνθρώποι, ὥστε ὅλοι θρήνησαν τὸ θάνατό του καὶ θεώρησαν σὰν μεγάλη ζημία τὴ στέρησή του, ἀλλὰ γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια ποὺ εἶχε μέσα του κρυμμένη ἀκουσε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔβλεπε αὐτὰ: «νὰ μὴν τὸν ἀναπαύσετε αὐτόν, γιατί οὔτε μία ὥρα δὲν μὲ ἀνάπαυσε».

Πῶ-πῶ! Ἐκεῖνος ποὺ ὀνομαζόταν ἀπὸ ὅλους ἅγιος καὶ ποὺ μὲ τίς προσευχὲς του εἶχαν τὴν ἐλπίδα νὰ σωθοῦν πολλοὶ ἀπὸ κάθε εἶδους πειρασμούς, βρῆκε τέτοιο τέλος ἐξαιτίας τῆς ὑπερηφάνειάς του. Καὶ ὅτι βέβαια ἡ αἰτία ἦταν γι' αὐτὴν, εἶναι στὸν καθένα φανερό. Γιατί, ἂν ἦταν ἄλλη ἀμαρτία, δὲν θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξεφύγει ὅλους, οὔτε ἄλλωστε θὰ μπορούσε νὰ τὴν κάνει κάθε ὥρα. Καὶ ἂν ἦταν αἴρεση, κάθε ὥρα βέβαια ὁ αἰρετικὸς ἐξοργίζει τὸν Θεὸ μὲ τὴ βλασφημία τῆς γνώμης του, ὅμως οὔτε αὐτὴ παραμένει ἐντελῶς ἀφανής, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ φανερῶνεται γιὰ διόρθωση ἐκείνου ποὺ τὴν ἔχει, ἂν θελήσει νὰ μεταστραφεῖ, καὶ ἂν ὄχι γι' αὐτόν, γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ μόνο ἡ ὑψηλοφροσύνη μὲ τὴν αὐταρέσκεια μπορεῖ νὰ τοὺς ξεφύγει ὅλους, ἀκόμη καὶ αὐτόν ποὺ τὴν ἔχει, ἔστω καὶ ἂν δὲν πέσει κατὰ παραχώρηση σὲ πειρασμούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ ψυχὴ φθάνει σὲ ἔλεγχο καὶ γνωρίζει τὴ δική της ἀδυναμία καὶ ἀγνοία. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα δὲν βρῆκε οὔτε μία ὥρα ἀνάπαυση μέσα στὴν ἀθλία ἐκείνη ψυχὴ, γιατί πάντοτε εἶχε τὸν ἴδιο λογισμό καὶ χαιρόταν γι' αὐτόν, σὰν γιὰ κάποιο κατόρθωμα, γι' αὐτὸ καὶ σκοτίσθηκε ὅπως οἱ δαίμονες. Ἐπειδὴ δὲν φαινόταν καθό-

θος ἀντὶ τῶν λοιπῶν, καὶ ἤρκει τοῦτο τοῖς δαίμοσιν, ὡς ἀναπληροῦν δυνάμενον τὸν τόπον τῶν ἄλλων κακῶν, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος.

Οὐκ ἐγὼ δὲ ταύτην τὴν διάκρισιν καὶ θεωρίαν εὖρον τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἁγίου Γέροντος ἀκούσας ἔγραψα· ὡς ἔφη
 5 καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Ἀπλοῦ, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἤκουσεν ὁ δαίμων εὐθὺς τοῦ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸ εἰπεῖν αὐτῷ ὁ Μέγας Ἀντώνιος, «Ἀβδᾶ Παῦλε, ἔκβαλε τὸν δαίμονα τῆς κόρης ταύτης»· καὶ οὐκ ἔβαλεν εὐθὺς μετάνοιαν ὑπακούσας, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἀντέλεγεν, εἰπὼν, «σὺ δὲ τί;». Καὶ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι ὅτι «ἐγὼ
 10 οὐκ ἀδειάζω», τότε ὑπήκουσε· καὶ τούτου χάριν, ἔφη ὁ μακάριος Γέρον, ὅτι οὐκ ἐξῆλθεν εὐθὺς ὁ δαίμων, ἀλλὰ μετὰ τὸ κοπιᾶσαι πολλά· καὶ εἰκότως. Οὐ μόνον γὰρ ὡς θεοφορούμενος πιστεύεται ὁ Γέρον, ἀλλὰ ἡ τοῦ νιπηῆρος μαρτυρεῖ καὶ ἡ τοῦ Μωυσέως ἀντιλογία καὶ ἡ τοῦ προφήτου τοῦ ζητοῦντός ποτε πληγῆναι ἀπὸ τινος.
 15 Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει ἡ ἱστορία αὕτη θεωρίαν καὶ οὐκ ἐρρέθη, ῥηθήσεται ἐνταῦθα.

Βασιλεύς τις ἀναφέρεται εἰς τὰ Παραλειπόμενα τυραννικῶς διοικῆσαι τὴν βασιλείαν, ὥστε ὁ φιλόανθρωπος Θεός, μὴ φέρων τὴν τυραννίδα, ἐκέλευσε τὸν προφήτην ἀπελθεῖν καὶ ἐλέγξει τὸν βασιλέα ἐκεῖνον. Ὁ δὲ τὴν ἀπήνειαν αὐτοῦ γινώσκων, οὐκ ἠθέλεν ἀπλῶς ἀπελθεῖν, μήπως, θεασάμενος αὐτὸν μακρόθεν καὶ γνοὺς δι' ἣν αἰτίαν παρεγένετο, ἀποδιώξῃ αὐτόν, καὶ οὐ μὴ δυνηθῇ ὁ προφήτης ἐλέγξει αὐτόν· ἢ πάλιν ἀρξάμενος τοῦ λέγειν ἐκ τοῦ Θεοῦ μου ἀπεστάλην τῆς ἀπηνείας σου ἕνεκα, οὐ μὴ προσχῆ τοῖς λεγομένοις
 25 ἀλλ' ἐπραγματεύσατο τοῦτο, ἵνα ὑπὸ τινος πληγῆ καὶ ἡμαγμένος ἀπέλθῃ ὡς ἐγκαλῶν, ὅπως ἐκ τούτου πλανήσῃ τὸν βασιλέα τεχνικῶς καὶ ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων ποιήσῃ. Καὶ διοδεύσας εὗρέ τινα παρὰ τὴν ὁδὸν ἔχοντα ἀξίνην, εἰπὼν πρὸς αὐτόν· «τάδε λέγει Κύριος ἄρὸν σου τὴν ἀξίνην καὶ πληξόν μου τὴν κάραν»· ὁ δὲ, θεοσεβῆς
 30 ὢν, ἔφη· «οὐδαμῶς κύριέ μου, τοῦ Θεοῦ εἰμι ἐγὼ, σὺ μὴ βάλω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ χριστὸν Κυρίου». Καὶ εἶπεν ὁ προφήτης· «τάδε λέγει Κύριος ἀνθ' ὧν οὐχ ὑπήκουσας τῆς φωνῆς Κυρίου, ἐλθέτω λέων ἐκ τῆς ἐρήμου καὶ φαγέτω σε.

24. Ἰω. 13, 7.

25. Ἐξ. 4, 10.

26. Γ' Βασ. 21, 35.

λου νὰ ἁμαρτάνει, ἴσως ἔτρεφε τὸ ἓνα πάθος ἀντὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, καὶ ἦταν ἀρκετὸ αὐτὸ στοὺς δαίμονες, γιὰτὶ μπορούσε νὰ ἀναπληρώνει τὸν τόπο τῶν ἄλλων κακῶν, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος.

Δὲν βρῆκα ἐγὼ αὐτὴ τὴ διάκριση καὶ τὴ θεωρία τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀλλὰ τὴν ἄκουσα ἀπὸ τὸν ἅγιο Γέροντα καὶ τὴν ἔγραψα. Ὅπως εἶπε καὶ γιὰ τὸν ἅγιο Παῦλο τὸν Ἀπλό, ὅτι γι' αὐτὸ δὲν ἄκουσε ἀμέσως ὁ δαίμονας νὰ θγεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, γιὰτὶ τοῦ εἶπε ὁ Μέγας Ἀντώνιος, «Ἀβδᾶ Παῦλε, διώξε τὸ δαίμονα τῆς κόρης αὐτῆς», καὶ δὲν ἔβαλε ἀμέσως μετάνοια ὑπακούοντας, ἀλλὰ κατὰ κάποιον τρόπο ἀντιδρούσε λέγοντας· «Καὶ γιὰτί δὲν τὸν διώχνεις ἐσύ;». Καὶ ἀφοῦ ἄκουσε, «Ἐγὼ δὲν ἀδειάζω», τότε ὑπάκουσε. Καὶ γι' αὐτὸ εἶπε ὁ μακάριος Γέροντας ὅτι δὲν θγήκε ἀμέσως ὁ δαίμονας, ἀλλὰ ἀφοῦ κοπίασε πολὺ. Καὶ εἶναι φυσικό. Γιατὶ ὄχι μόνο πιστεύεται ὁ Γέροντας ὡς θεοφόρος, ἀλλὰ τὸ βεβαιώνει καὶ τὸ συμβᾶν μὲ τὸν νικητῆρα²⁴ καὶ ἡ ἀντιλογία τοῦ Μωυσῆ²⁵ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ προφήτη ἐκείνου ποὺ ζητοῦσε κάποτε νὰ τὸν χτυπήσει κάποιος²⁶. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἱστορία αὐτὴ ἔχει σημασία καὶ δὲν λέχθηκε, θὰ λεχθεῖ ἐδῶ.

Κάποιος βασιλιάς ἀναφέρεται στὰ Παραλειπόμενα²⁷ ὅτι ἀσκοῦσε τυραννικὰ τὴ βασιλεία, ὥστε ὁ φιλόανθρωπος Θεός, μὴ ἀνεχόμενος τὴν τυραννία, πρόσταξε τὸν προφήτη νὰ πάει καὶ νὰ ἐλέγξει τὸν βασιλιὰ ἐκεῖνον. Αὐτὸς ὅμως γνωρίζοντας τὴ σκληρότητα τοῦ βασιλιᾶ δὲν ἠθέλε νὰ πάει φανερὰ, μήπως τὸν δεῖ ἀπὸ μακριὰ καὶ καταλάβει τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία πῆγαινε καὶ τὸν διώξει, καὶ δὲν μπορέσει ἔτσι ὁ προφήτης νὰ τὸν ἐλέγξει· ἢ πάλι, ἂν ἄρχιζε νὰ τοῦ λέγει ὅτι στάλθηκε ἀπὸ τὸν Θεό του ἐξ αἰτία τῆς δικῆς του σκληρότητας, μήπως δὲν προσέξει τὰ λεγόμενα. Ἔτσι μηχανεύθηκε νὰ τὸν χτυπήσει κάποιος καὶ ματωμένος νὰ πάει ὡς κατήγορος, ὥστε ἀπ' αὐτὸ νὰ ἐξαπατήσει μὲ τέχνη τὸν βασιλιὰ καὶ νὰ τὸν κάνει ν' ἀκούσει τὰ λόγια του. Βαδίζοντας λοιπὸν βρῆκε στὸ δρόμο κάποιον ποὺ κρατοῦσε ἀξίνα καὶ τοῦ εἶπε· «Ὁ Κύριος λέγει, σήκωσε τὴν ἀξίνα σου καὶ χτύπησέ με στὸ κεφάλι». Αὐτὸς ὅμως ἐπειδὴ ἦταν θεοσεβῆς ἀπάντησε· «Ἀδύνατον, κύριέ μου· ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ σηκώσω τὸ χέρι μου ἐναντίον κάποιου ποὺ ἔχρισε ὁ Κύριος». Καὶ εἶπε ὁ προφήτης· «Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος· ἐπειδὴ δὲν ὑπάκουσες τὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου, νὰ ἔρθει ἓνα λιοντάρι ἀπὸ τὴν ἔρημο καὶ νὰ σὲ κατασπαράξει».

27. Τὸ περιστατικὸ ἀναφέρεται στὸ Γ' Βασ. 21, 35-42.

Τοῦτο τοίνυν οὐκ ἦν ὀργή, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν πολλῶν ἐγένετο· καὶ ὅτι ἄξιός ἦν ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ ἀπλῶς, ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἵνα κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου βρωθῇ ὑπὸ τοῦ θηρίου καὶ στέφανον διὰ τοῦ
 5 πικροῦ θανάτου ἀπολάβῃ, ὡς φησι τὸ Γεροντικὸν περὶ τῶν τεσσάρων ἱερέων τῶν ποιησάντων τὴν συμφωνίαν, καὶ πῶς ἠὔχοντο οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ, ἵνα βρωθῇ ὁ διακονητὴς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ λέοντος διὰ τὴν πορνείαν ἣν ἐποίησεν, καὶ οὐκ ὑπήκουσεν αὐτῶν ὁ Κύριος, ἀλλ' ἔκρινεν ἀκοῦσαι τοῦ ἡσυχαστοῦ δεομένου ὑπὲρ αὐτοῦ,
 10 ἵνα ἀποστῇ ἀπ' αὐτοῦ ὁ λέων.

Εἶτα εὐρῶν ὁ προφήτης ἄλλον ὑπήκοον εἶπεν αὐτῷ· «τάδε λέγει Κύριος ἄρὸν σου τὴν ἀξίην καὶ πλήξόν μου τὴν κάραν»· ὁ δέ, «τάδε λέγει Κύριος», ἀκούσας, ἀδιακρίτως ἐπληξε τὴν κάραν τοῦ προφήτου τῇ ἐαυτοῦ ἀξίῃ, καὶ ὁ προφήτης, καθάπερ ὁ Μωυσῆς ποτε,
 15 ἔφη πρὸς αὐτόν· «εὐλογία Κυρίου ἐπὶ σέ, ὅτι ἤκουσας φωνῆς Κυρίου».

Ὡστε ὁ μὲν ἐξ ἀγαθότητος πολλῆς ἠδέσθη τὸν προφήτην καὶ οὐχ ὑπήκουσεν, ὡς ὁ Πέτρος ἐν τῷ νιπτῆρι, ὁ δὲ ἀδιακρίτως ὑπακοὴν ἐτελείωσεν, ὡς ὁ λαὸς τοῦ Μωυσεῶς ὑπακοὴν ἐτελείωσεν ἐν τῷ
 20 κατασφάξαι ἀλλήλους. Καὶ ἐν μὲν τῷ φανερῷ, ὁ ἀκούων τοῦ θείου βουλήματα κρεῖττον ποιεῖ· ἔχει γὰρ σοφώτερον καὶ δικαιοτέρον τῆς φυσικῆς γνώσεως τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐπίταγμα τοῦ Δεσπότου τῆς φύσεως ὁ δὲ παρακούων ἔλαττον ποιεῖ, ὡς ἔχων τὰ αὐτοῦ φαινόμενα καλά, δικαιοτέρα τῶν τοῦ Θεοῦ· ἐν δὲ τῷ κρυπτῷ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ
 25 πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑπακοῆς ἢ τῆς παρακοῆς. Ὅστις γὰρ ἔχει σκοπὸν ἀρέσαι Θεῷ, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ κρεῖττον ποιῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸ φανερὸν φαίνεται ὁ Θεὸς ὀργιζόμενος τῷ παρακούσαντι καὶ εὐλογῶν τὸν ἀκούσαντα, ἐν δὲ τῷ κρυπτῷ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς εἴρηται κατὰ θεωρίαν φυσικὴν ἐπίσης ἦσαν ἀμφοτέρω καὶ ἀγαθοὶ ἐτύγχανον,
 30 διότι κατὰ Θεὸν ἦν ὁ σκοπὸς καὶ τῶν δύο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

Ὁ δὲ προφήτης ἀπελθὼν εἰς τὸν βασιλέα καὶ στὰς ἐνώπιον αὐτοῦ εἶπεν· Ἐκδίκησόν με, ὦ βασιλεῦ· ἐρχομένῳ γάρ μοι ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς μου καθ' ὁδὸν καὶ ἐπληξέ μου τὴν κεφαλὴν. Καὶ ὁ βασιλεὺς ὁρῶν τὰ

Αὐτὸ λοιπὸν δὲν ἦταν ὀργή, μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἔγινε γιὰ τὴν ὠφέλεια πολλῶν, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἦταν ἀξίος γιὰ νὰ μὴν πεθάνει ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἀλλὰ γιὰ νὰ κατασπαραχθεῖ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ θηρίο καὶ νὰ κερδίσει μὲ τὸν πικρὸ θάνατο τὸ στεφάνι, ὅπως λέγει τὸ Γεροντικὸ γιὰ τοὺς τέσσερις ἱερεῖς ποὺ ἔκαναν τὴ συμφωνία νὰ εἶναι μαζί, καὶ προσεύχονταν ἐκεῖνοι οἱ δύο ποὺ πέθαναν καὶ πῆγαν στὸν Κύριο, νὰ σπαραχθεῖ ὁ διακονητὴς τους ἀπὸ τὸ λιντάρι γιὰ τὴν πορνεία ποὺ ἔκανε, καὶ ὁ Κύριος δὲν τοὺς ἀκουσε, ἀλλὰ προτίμησε ν' ἀκούσει τὸν τρίτο ἡσυχαστὴ ποὺ προσεχόταν γι' αὐτόν, γιὰ νὰ φύγει ἀπ' αὐτόν τὸ λιντάρι. Στὴ συνέχεια ὁ προφήτης βρῆκε ἕναν ἄλλον ἄνθρωπο καὶ τοῦ εἶπε· «Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος· σήκωσε τὴν ἀξίνα σου καὶ χτύπησέ με στὸ κεφάλι». Αὐτός, ὅταν ἀκουσε «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος», χωρὶς κρίση χτύπησε τὸ κεφάλι τοῦ προφήτη μὲ τὴν ἀξίνα του. Ἐπειτα ὁ προφήτης, ὅπως ὁ Μωυσῆς κάποτε²⁸, τοῦ εἶπε· «Ἄς ἔρθει ἡ εὐλογία τοῦ Κυρίου σ' ἐσένα, γιατί ὑπάκουσε στὰ λόγια τοῦ Κυρίου».

Ὡστε ὁ πρῶτος ἀπὸ πολλὴ ἀγαθότητα σεβάσθηκε τὸν προφήτη καὶ δὲν ὑπάκουσε, ὅπως ὁ Πέτρος στὸ πλύσιμο τῶν ποδιῶν²⁹, ἐνῶ ὁ ἄλλος χωρὶς κρίση ἔδειξε ὑπακοή, ὅπως ὁ λαὸς τοῦ Μωυσῆ ἔδειξε ὑπακοή σφάζοντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλον³⁰. Ἐπιφανειακὰ βέβαια, ὅποιος ἀκούει τὸ θεῖο θέλημα κάνει τὸ καλύτερο, γιατί θεωρεῖ πιὸ σαφὴ καὶ πιὸ δίκαιη ἀπὸ τὴ φυσικὴ γνώση τὴν ὑπερφυσικὴ προσταγὴ τοῦ Κυρίου τῆς φύσης, ἐνῶ ὅποιος παρακούει, κάνει τὸ χειρότερο, ἐπειδὴ θεωρεῖ τὰ δικά του φαινομενικὰ καλὰ πιὸ δίκαια ἀπὸ τὰ καλὰ τοῦ Θεοῦ. Ὡς πρὸς τὴν οὐσία του ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλ' ἔχει σχέση μὲ τὸ σκοπὸ τῆς ὑπακοῆς ἢ τῆς παρακοῆς. Γιατί, ὅποιος ἔχει σκοπὸ ν' ἀρέσει στὸν Θεό, ἐκεῖνος εἶναι ποὺ κάνει τὸ καλύτερο. Ἐπιφανειακὰ βέβαια φαίνεται ὁ Θεὸς νὰ ὀργίζεται μ' ἐκεῖνον ποὺ παράκουσε καὶ νὰ εὐλογεῖ ἐκεῖνον ποὺ ὑπάκουσε, κατ' οὐσίαν ὅμως δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ, ὅπως λέχθηκε, σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία ἦταν τὸ ἴδιο καὶ οἱ δύο ἀγαθοί, γιατί ὁ σκοπὸς καὶ τῶν δύο ἦταν σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι.

Ὁ προφήτης ὅμως πῆγε στὸ βασιλιά, στάθηκε μπροστὰ του καὶ τοῦ εἶπε· «Βασιλιά, πάρε ἐκδίκηση γιὰ μένα, γιατί καθὼς ἐρχόμουν μὲ συνάντησε κάποιος στὸ δρόμο καὶ μὲ χτύπησε στὸ κεφάλι». Καὶ ὁ

29. Ἰω. 13, 8.

30. Ἐξ. 32, 26-29.

αἵματα καὶ τὴν πληγὴν, ἐθυμώθη κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ, πλὴν οὐ κατὰ τοῦ ἐγκαλοῦντος, ἀλλὰ μᾶλλον νομίζων ὅτι ἄλλον τινὰ κρῖναι ἔχει καὶ οὐχ ἑαυτόν, ἀπεφώνησε κατὰ τοῦ ποιήσαντος τοῦτο θαρέως Ὁ δὲ προφήτης, τυχὼν οὐπὲρ ἠλπίζε, λέγει· Καλῶς εἶπας, ὃ βασιλεῦ·
 5 διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος, διαρρήσσω διαρρήξω τὴν βασιλείαν ἐκ τῆς χειρός σου καὶ ἐκ τοῦ σπέρματός σου, ὅτι σὺ εἶ ὁ ποιήσας ταῦτα· καὶ τούτου πεπλήρωκεν ὁ προφήτης τὸν χρησμὸν ὡς ἠδούλετο καὶ ἐντέχνως ἐποίησε τὸν βασιλέα προσέχειν τοῖς λεγομένοις ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἀπήλθε δοξάζων τὸν Θεόν.

10 Τοιαῦται οὖν ψυχαὶ ἦσαν αἱ τῶν προφητῶν· φιλοῦσαι τὸν Θεὸν καὶ ὑπὲρ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πάσχειν σπουδάζουσαι ἐκ τῆς θεογνωσίας καὶ εἰκότως. Ὁ γὰρ γινώσκων ἀκριδῶς ὁδὸν τινὰ ἢ ἐπιστήμην, μετὰ προθυμίας ἀπάσης καὶ εὐκολίας μετέρχεται ταύτην, καὶ ἄλλοις δείκνυσιν ἀσφαλῶς τὴν ὁδοιπορίαν ἢ τὰ μυστήρια τῆς
 15 τέχνης καὶ νοήματα, καὶ αὐτὸς ἴσως νέος τῇ ἡλικίᾳ καὶ ἰδιώτης τυγχάνη πολλάκις, κακεῖνοι πολυχρόνιοί εἰσι καὶ σοφοὶ εἰς ἄλλα μαθήματα. Οἱ γὰρ Προφῆται, Ἀπόστολοι καὶ Μάρτυρες οὐκ ἔμαθον τὴν θεογνωσίαν καὶ τὴν σοφίαν ἐξ ἀκοῆς ὡς ἡμεῖς, ἀλλ' αἵματα ἔδωκαν καὶ ἔλαβον πνεῦμα, κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν Γερόντων· «δὸς
 20 αἷμα καὶ λάβε Πνεῦμα».

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Πατέρες ἀντὶ μαρτυρίου αἰσθητοῦ, κατὰ συνείδησιν ἐμαρτύρησαν, ἔχοντες ἀντὶ θανάτου σωματικοῦ τὸν κατὰ προαίρεσιν, ἵνα νικήσῃ ὁ νοῦς τὰ σαρκικὰ θελήματα καὶ βασιλεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἡ τιμὴ
 25 καὶ ἡ προσκύνησις νῦν τε καὶ ἀεὶ· Ἀμήν· εἰς τοὺς αἰῶνας

Τέλος τῶν τοῦ Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ πονημάτων.

Τῷ δὲ Θεῷ ἡ χάρις.

βασιλιάς βλέποντας τὰ αἵματα καὶ τὴν πληγὴν του, θύμωσε κατὰ τὴ συνήθειά του, ὄχι ὅμως ἐναντίον τοῦ κατηγοροῦ, ἀλλὰ μᾶλλον νομίζοντας ὅτι ἔχει νὰ κρίνει κάποιον ἄλλον καὶ ὄχι τὸν ἑαυτό του, ἀποφάσισε βαριά ποινὴ ἐναντίον ἐκείνου πού τὸ ἔκανε αὐτό. Καὶ ὁ προφήτης, ἀφοῦ ἐπέτυχε αὐτὸ πού ἔλπιζε, λέγει· «Καλὰ εἶπες, βασιλιά· γι' αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος, θὰ ἐξαφανίσω τὴ βασιλεία σου καὶ θὰ τὴν ἀφαιρέσω ἀπὸ σένα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους σου, γιατί ἐσὺ εἶσαι ἐκεῖνος πού ἔκανε αὐτὰ». Καὶ ἔτσι ὁ προφήτης ὀλοκλήρωσε τὴν προφητεία του ὅπως ἠθέλε καὶ ἔκαμε μὲ τέχνη τὸν βασιλιά νὰ προσέξει τὰ λεγόμενά του καὶ ἔφυγε δοξάζοντας τὸν Θεό.

Τέτοιες λοιπὸν ἦταν οἱ ψυχὲς τῶν προφητῶν. Ἀγαποῦσαν τὸν Θεὸ καὶ πάσχισαν νὰ ὑποφέρουν γιὰ χάρη τοῦ θελήματός του ἐξαιτίας τῆς θεογνωσίας πού εἶχαν. Καὶ εἶναι φυσικό. Γιατί, ὅποιος ξέρει καλὰ μία ὁδὸ ἢ τέχνη τὴν ἀκολουθεῖ μὲ κάθε προθυμία καὶ εὐκολία καὶ δείχνει σὲ ἄλλους μὲ ἀκρίβεια τὴ διαδρομὴ ἢ τὰ μυστικά καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς τέχνης, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς εἶναι συχνὰ νέος στὴν ἡλικία καὶ ἀπλοϊκός, καὶ ἐκεῖνοι εἶναι μεγάλοι στὴν ἡλικία καὶ σοφοὶ σὲ ἄλλες γνώσεις. Γιατί οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες δὲν ἔμαθαν τὴ θεογνωσία καὶ τὴ σοφία ἐξ ἀκοῆς ὅπως ἐμεῖς, ἀλλ' ἔδωσαν αἷμα καὶ ἔλαβαν Πνεῦμα, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενο ἀπὸ τοὺς Γέροντες, «δῶσε αἷμα, γιὰ νὰ λάβεις πνεῦμα».

Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Πατέρες, ἀντὶ νὰ ὑποστοῦν τὸ αἰσθητὸ μαρτύριο, μαρτύρησαν κατὰ συνείδηση, ἔχοντας ἀντὶ τὸν σωματικὸ θάνατο, τὸν κατὰ προαίρεση, γιὰ νὰ νικῆσει ὁ νοῦς τὰ σαρκικά θελήματα καὶ νὰ βασιλεύει μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Τέλος τῶν ἔργων τοῦ Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Στὸν Θεὸ ἀνήκει ἡ χάρη.

ΦΙΛΟΘΕΟΣ
Ο ΣΙΝΑΪΤΗΣ
ΝΗΠΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ Μ'.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Στή σύντομη Βιογραφία τοῦ ὁσίου Φιλοθέου οἱ ἐκδότες τῆς Φιλοκαλίας χαρακτηρίζουν τὰ μὲ τὸ ὄνομά του σαράντα αὐτὰ κεφάλαια «ἄριστο καρπὸ τῆς φιλοπονίας του, γεμάτο μὲ ἀπερίγραπτη πνευματικὴ σοφία καὶ ψυχικὴ ὠφέλεια». Θεωρώντας τα λοιπὸν ὡς τέτοια δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ συμπεριλάβουν μέσα σ' αὐτὸ τὸ πραγματικὸ μυροβόλο δοχεῖο ποὺ θέλησαν νὰ κατασκευάσουν τὰ τόσο ὠφέλιμα αὐτὰ κεφάλαια γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ κάθε ἀναγνώστη. Γιατὶ πραγματικὰ ἀρκεῖ καὶ μιὰ μόνο σύντομη ἀνάγνωση αὐτῶν γιὰ νὰ διαπιστώσει κανεὶς τὸν ἀνεξάντλητο πλοῦτο τῆς πνευματικῆς ὠφέλειας καὶ τὸ βάθος τὸ νοσημάτων ποὺ κρύβεται μέσα στὰ σύντομα αὐτὰ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα σὰν μέσα ἀπὸ κάποια πνευματικὴ πηγὴ ἀναβλύζουν καθάρια καὶ δροσερὰ τὰ ναμάτα τῆς νήψεως. Γι' αὐτὸ σὰν τέτοια πηγὴ θὰ πρέπει νὰ τύχει προσεκτικῆς ἐρεύνης καὶ μελέτης πρὸς ἀνόρυξη τοῦ θησαυροῦ καὶ τῶν θείων ναμάτων ποὺ εἶναι κρυμμένα μέσα σ' αὐτήν.

Σὰν μοναχὸς καὶ κληρονόμος τῆς ὅλης πνευματικῆς κληρονομίᾳς τοῦ αἰώνιου αὐτοῦ φάρου τῆς Χριστιανοσύνης, τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ, ἀρχίζει τὸν λόγο τῶν Κεφαλαίων του μὲ τὸν νοσητὸ πόλεμο ποὺ διεξάγει ὁ κάθε πιστός, καὶ ἰδίως ὁ μοναχός, μέσω τῶν λογισμῶν, στὸν ὁποῖο ὁ ἀγωνιστῆς τῆς εὐσέβειας καλεῖται νὰ σταθεῖ μὲ μεγάλη ἀνδρεία καὶ ἀποφασιστικότητα, χρησιμοποιώντας ὅλα τὰ πνευματικὰ ἐκεῖνα ὄπλα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ μπορέσει νὰ διεξάγει νικηφόρα τὸν πόλεμό του. Γιατὶ ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶναι πιὸ φοβερὸς ἀπὸ τὸν αἰσθητὸ πόλεμο, ἀφοῦ ὁ ἐχθρὸς ἐπιτίθεται συνήθως ξαφνικά, χτυπώντας καίρια τὴν ψυχὴ καὶ θανατώνοντάς την μὲ τὰ βέλη τῆς ἁμαρτίας. Τὰ ὄπλα αὐτὰ εἶναι ἢ ἐγκράτεια ἀπὸ ὅλα, μὲ τὴν ὁποῖα κατευνάζονται εὐκολώτερα τὰ σκιρτήματα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ τοῦ θυμοειδοῦς ἢ ταπείνωση ἀπέναντι στὸν Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους, γνωρίζοντας τὸ μέγεθος τῆς πτώσης τοῦ γεννάρχη μας Ἀδάμ, τὴν ὁποῖα ὑπέστη ἕξαι-

τίας τῆς ὑπερηφάνειάς του· ἢ προσευχή, μὲ τὴν ὁποία ἀποκτᾶμε νήψη καὶ ἐλευθερωνόμαστε ἀπὸ τὸ σκοτάδι πού μᾶς προκαλεῖται ἀπὸ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς· ἢ κατὰ γνώση σιωπῆ τῆς γλώσσας· ἢ ἀδιάλειπτη μνήμη τοῦ θανάτου, ἢ ὁποία μαζί μὲ τὴν προσευχή καθαρίζει καὶ ἀγνίζει τὴν ψυχὴ, καὶ ἔτσι, ἀπομακρυνόμενα τὰ σύννεφα τῆς πονηρίας, μπορεῖ ὁ ἀγωνιστὴς νὰ δεῖ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης Ἰησοῦ, καὶ νὰ λάβει ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἔλλαμψη τῶν λόγων τῆς μεγαλειότητάς του.

Ὁ ἐργάτης τῆς εὐσέβειας πρέπει νὰ βρῆται σὲ διαρκῆ ἐτοιμότητα, ὥστε νὰ μπορεῖ ἀνὰ πᾶσα στιγμή νὰ ἐμφανισθεῖ μπροστὰ στὸν Θεό. Καὶ θὰ τὸ ἐπιτύχει αὐτό, ἐὰν ἐκτελεῖ μὲ κάθε ἐπιμέλεια ὅλα τὰ παραπάνω, καθὼς καὶ ὅλες τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, ὅπως ν' ἀποφεύγει τὴν ὀργή, τὴ μοιχεία, καὶ τοὺς ὄρκους, θέτοντας στὸ τιμόνι τοῦ καραβιοῦ του τοὺς ἀλάνθαστους ἐκείνους κυβερνήτες, τὴν τετράδα τῶν ἀρετῶν, τὴ δικαιοσύνη, τὴ φρόνηση, τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν ἀνδρεία.

Ἐὰν καθημερινὰ ὁ ἀγωνιστὴς τῆς εὐσέβειας συζεύει τὴν προσοχή μὲ τὴν προσευχή, καθιστᾶ τὸ ἄρμα του ὅμοιο μὲ τὸ τοῦ προφήτη Ἠλία, πού τὸν ἀνεβάζει ψηλὰ στὸν οὐρανό, ἢ καλύτερα, γίνεται ὁ ἴδιος νοητὸς οὐρανός, χῶρος τοῦ ἀχώρητου Θεοῦ. Ἐπίσης δὲν πρέπει ν' ἀποφεύγει καὶ τοὺς κόπους τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων, γιατί ἀπὸ αὐτοὺς πηγάζουν ἡ πνευματικὴ χαρὰ καὶ ὅλα τὰ καλά. Καὶ γενικὰ σ' ὅλο τὸν ἀγῶνα του νὰ μὴ ξεχνᾷ ὅτι ὁ πόλεμός του αὐτὸς δὲν γίνεται πρὸς ὄντα σαρκικά, ἀλλὰ πρὸς τὰ πονηρὰ πνεύματα, τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ. Προσοχή ὅμως οἱ τυχόν νίκες του νὰ μὴ τὸν ὀδηγήσουν στὴν ὑπερηφάνεια, ἔχοντας στὸ νοῦ του ὡς φωτεινὸ παράδειγμα τὸ ἴδιο ἐκεῖνο τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς τὸν Ἀπόστολο Παῦλο.

Τέλος ἀναλύει τὴ μάχη τῶν πονηρῶν δαιμόνων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, μοναχοὺς καὶ μὴ, μέσω τῶν λογισμῶν. Προσηγεῖται, λέγει, ἡ προσβολὴ τοῦ πονηροῦ λογισμοῦ, ἀκολουθεῖ ὁ συνδυασμός, δηλαδή ἡ συνομιλία μὲ τὰ ὅσα γεννήθηκαν στὴν καρδιά, ἔπειτα ἡ συγκατάθεση στοὺς λογισμοὺς, μετὰ ἡ αἰχμαλωσία, καὶ ἔτσι ἐκαθίσταται μέσα στὴν καρδιά τὸ πάθος. Προσοχὴ λοιπὸν γιὰ νὰ μὴ μεταβάλλονται τὰ πονηρὰ διανοήματα σὲ ἐφάμαρτα ἔργα. Καὶ αὐτὸ θὰ κατορθωθεῖ, ἐὰν ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ εἶναι διαρκῆς, ἢ ὁποία εἶναι ἡ γεννήτρια ὅλων τῶν ἀρετῶν.

ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ιλόθεος ὁ ὀσιώτατος πατήρ ἡμῶν, ὁ τῆς κατὰ τὸ Σιναῖον λογικῆς τῶν μοναχῶν ποιμένης χρηματίσας ἡγούμενος καὶ διὰ τοῦτο Σιναΐτης ἐπικαλούμενος, ἐν τίσιν ἤκμασε χρόνοις καὶ ἐτελεύτησε, ἄδηλον.

Ὁ δὲ παρῶν οὕτοσι λόγος, εἰς κεφάλαια διηρημένος τεσσαράκοντα, ἀρίστως αὐτῷ φιλοπονηθεὶς καὶ πλείστης ὄσης, ὡς οὐκ ἂν τις εἴποι, τῆς πνευματικῆς σοφίας καὶ ψυχικῆς ὠφελείας πεπληρωμένος, τῆς χορείας τῶν λουπῶν Νηπτικῶν διαζευχθῆναι οὐκ ἔδοξε δίκαιος. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Γνώμονά γε τούτου ἀκριβοῦς νήψεως καὶ νοῦς φυλακῆς καὶ καθαρότητος καρδίας εἰπῶν τις, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τῆς ἀληθείας.

ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οσιώτατος πατέρας μας Φιλόθεος, πού διατέλεσε ἡγούμενος τῆς λογικῆς ποιίμνης τῶν μοναχῶν τοῦ Σινᾶ καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται καὶ Σιναΐτης, δὲν εἶναι γνωστὸ ποιά χρόνια ἤκμασε καὶ πέθανε.

Ὁ λόγος αὐτός, πού διαιρεῖται σὲ σαράντα κεφάλαια καὶ ἀποτελεῖ ἄριστο φιλοπόνημα αὐτοῦ, γεμάτο ἀπὸ ἀπερίγραπτη πνευματικὴ σοφία καὶ ψυχικὴ ὠφελεία, δὲν θεωρήθηκε σωστὸ ν' ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ἔργων τῶν λοιπῶν Νηπτικῶν. Τὸ δικαιούται ἀσφαλῶς αὐτὸ καὶ πολὺ μάλιστα. Καὶ ἂν κάποιος τὸν ὀνομάσει ἀκριβῆ κανόνα νήψης καὶ φρούρησης τοῦ νοῦ καὶ καθαρότητας τῆς καρδιᾶς, δὲν θ' ἀστοχήσει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

ΦΙΛΟΘΕΟΣ
Ο ΣΙΝΑΪΤΗΣ

ΝΗΠΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ Μ'.

Εστιν ἐν ἡμῖν νοητὸς πόλεμος τοῦ αἰσθητοῦ χαλεπώτερος. Καὶ δεῖ τὸν τῆς εὐσεβείας ἐργάτην τρέχειν καὶ κατὰ σκοπὸν διώκειν ἐν κῶ, τοῦ τελείως τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην ἐν καρδίᾳ, ὡσπερ μαργαρίτην ἢ λίθον τίμιον θησαυρίσαι. Καὶ χρὴ πάντα προέσθαι καὶ σῶμα, καὶ αὐτῆς τῆς παρουσίας ζωῆς καταφρονεῖν, ἵνα Θεὸν ἐν καρδίᾳ κτησώμεθα μόνον. Ἀρκεῖ γάρ, ἔφη ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ἡ κατὰ νοῦν θεοπτία ἀπολέσαι τοὺς πονηροὺς.

Πᾶση οὖν δυνάμει ὀφείλουσιν οἱ νοητῶς ἀγωνιζόμενοι ἐργασίας πνευματικὰς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἐκλέγεσθαι καὶ τῷ νοῦ ὡσπερ ὑγιεινὰς ἐμπλάστρους τιθέναι. Καὶ ἀπὸ πρωίας, φησί, μετὰ ἀκριβοῦς μνήμης Θεοῦ καὶ ἀδιαλείπτου ἐν ψυχῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐχῆς, χρὴ ἀνδρείως καὶ ἀποτόμως ἴστασθαι ἐν πύλῃ καρδίας καὶ ἀποκτείνειν τῇ νοητῇ φυλακῇ πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς, καὶ ἐν ἐκστάσει καὶ ἐκτάσει τῆς πιστῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης συγκόπτειν κεφαλὰς δυναστῶν διὰ Κύριον, καὶ ἀρχὰς λογισμῶν πολεμίων, ἐπεὶ περ ἴσμεν καὶ ἐν νοητοῖς ἰδρῶσιν ἔνθεόν τινα ἐργασίαν καὶ τάξιν. Καὶ οὕτω χρὴ γε διαζομένους ποιεῖν, ἕως ἐνότης ὁ τῆς ἐστιάσεως παρῶν καιρός μετέπειτα δὲ εὐχαριστήσαντας τῷ Κυρίῳ, τῷ διὰ μόνην φιλανθρωπίαν δισσῶς ἐμπιπλῶντι ἡμᾶς τροφῆς καὶ ἐν πνεύματι καὶ σώματι, τῇ τοῦ θανάτου μνήμῃ καὶ μελέτῃ δεῖ ἀναλίσκειν, καὶ τῇ ἐφεξῆς πάλιν, τοῦ πρωينوῦ ἔργου κραταιῶς ἔχεσθαι. Μόλις γάρ οὕτω καθ' ἡμέραν ποιοῦντες,

1. Φιλίπ. 3, 14.

3. Ψαλ., 100, 8.

2. Ματθ. 13, 44-46.

4. Ἀββακ. 3, 14.

ΦΙΛΟΘΕΟΣ Ο ΣΙΝΑΪΤΗΣ.

ΝΗΠΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ Μ'.

Υπάρχει μέσα μας πόλεμος νοητός πού είναι πιό φοβερός από τόν αισθητό, και πρέπει ό εργάτης τῆς εὐσέβειας νά τρέχει και νά ἐπιδιώκει νοερά νά ἐπιτύχει τόν σκοπό του¹, νά θησαυρίσει δηλαδή τελείως μέσα στην καρδιά του τή μνήμη τοῦ Θεοῦ σάν μαργαριτάρι ἢ λίθο πολύτιμο². Καί πρέπει νά τὰ ἀπορρίπτομε ὅλα, και τὸ σῶμα ἀκόμα, και νά περιφρονοῦμε και τήν ἴδια τή ζωή αὐτή, για ν' ἀποκτήσομε μέσα στην καρδιά μας μόνο τόν Θεό. Γιατι ἀρκεῖ, λέγει ό θεῖος Χρυσόστομος, ἢ μέσω τοῦ νοῦ θεοπτία νά ἐξαφανίσει τούς πονηροὺς δαίμονες.

Πρέπει λοιπόν ἐκεῖνοι πού ἀγωνίζονται νοητὰ νά ἐκλέγουν μέ δλη τή δύναμή τους ἐργασίες πνευματικές ἀπό τίς θεῖες Γραφές και νά τίς τοποθετοῦν σάν ὑγιεινὰ ἔμπλαστρα ἐπάνω στοῦ νοῦ. Καί ἀπό τὸ πρωί, λέγει, μέ ἀκριδῆ μνήμη τοῦ Θεοῦ και ἀδιάκοπη προσευχή μέσα στην ψυχή πρὸς τόν Ἰησοῦ Χριστό, πρέπει νά στεκόμαστε μέ ἀνδρεία και τόλμη μπροστὰ στην πύλη τῆς καρδιάς και νά θανατώνομε μέ τή νοερή φρουρά ὅλους τούς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς³, και μέ ὑπερδιέγερση και ἐπέκταση τῆς πιστῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ νά κόβομε στοῦ ὄνομα τοῦ Κυρίου τὰ κεφάλια τῶν δυναστῶν⁴ και τίς ἀρχές τῶν ἐχθρικῶν λογισμῶν, καθόσον γνωρίζομε ὅτι ὑπάρχει και στοὺς νοητοὺς ἀγῶνες κάποια θεϊκῆ ἐργασία και τάξη. Καί πρέπει νά ἐνεργοῦμε ἔτσι καταπιέζοντας τόν ἑαυτό μας, μέχρι πού νά ἔρθει ό τωρινός καιρός τῆς ἐστίασης, και στή συνέχεια, ἀφοῦ εὐχαριστήσομε τόν Κύριο, ό ὁποῖος ἀπό φιλανθρωπία και μόνο μᾶς χορταίνει μέ διπλή τροφή, και μέ τήν πνευματική και μέ τή σωματική, πρέπει τόν ὑπόλοιπο καιρό νά τόν δαπανοῦμε στή μνήμη και τή μελέτη τοῦ θανάτου, και τήν ἐπόμενη ἡμέρα νά καταπιανόμαστε πάλι μέ δύναμη μέ τὸ πρωινό μας ἔργο.

ἐκφυγεῖν ἐξισχύσωμεν ἐν Κυρίῳ τὰ δίκτυα τοῦ νοητοῦ ἔχθρου, ἅτινα ἐν ἡμῖν ἐγχρονίζοντα, γεννῶσι τὰ τρία ταῦτα, πίστιν, ἐλπίδα, καὶ ἀγάπην. Καὶ ἡ μὲν πίστις ἀληθινῶς ἡμᾶς παρασκευάζει φοβεῖσθαι Θεόν, ἡ δὲ ἐλπίς, τὸν δουλικὸν ὑπερπηδῶσα φόβον, ἀγάπη Θεοῦ συνάπτει τὸν ἄνθρωπον, εἴτερ ἡ ἐλπίς οὐ καταισχύνει, ἐπειδὴ γεννᾷ οἶδε τὴν διττὴν ἀγάπην, ἐφ' ἣ ὁ νόμος κρέμανται καὶ οἱ Προφῆται. Ἡ δὲ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει μετὰ τοῦ αἰτία γενέσθαι ἐν τῷδε τῷ αἰῶνι τῷ μετόχῳ αὐτῆς, τοῦ πληροῦντος τὰς θείας νομοθεσίας καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

3 . Σπάνιον δέ ἐστι λίαν εὐρεῖν τοὺς τῷ λογιστικῷ ἠσυχάζοντας, κακείνων μόνων ἐστίν, οἱ τὴν θείαν χάριν καὶ παράκλησιν διὰ τοῦδε τοῦ πράγματος ἐγγίζουσιν αὐτοῖς μηχανῶνται. Εἰ τοίνυν τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίαν, ἐν τηρήσει νοὸς καὶ νήψει, τὴν νοητὴν ἐργασίαν βαδίζουσιν βουλόμεθα, δι' ἐγκρατείας βρωμάτων πολλῶν τέως τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀρχόμεθα, σταθμῷ τὰ βρώματα καὶ ποτὰ λαμβάνοντες ἐν τῷ δύνασθαι. Λεγέσθω γὰρ ἡ νήψις εἰκότως, ὁδὸς μὲν εἰς βασιλείαν ἄγουσα, εἰς τε τὴν ἐντὸς ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν, νοητὴ δὲ ἐργασία, ὡς ἐξεργαζομένη καὶ λευκαίνουσα τὰ τοῦ νοῦ ἦθη, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐμπαθοῦς εἰς τὸ ἀπαθὲς μεταβάλλουσα· θυρίδι γὰρ φωτεινῇ ἔοικεν, ἀφ' ἧς ὁ Θεὸς διακύψας, ἐπιφαίνεται τῷ νοῖ.

4 Ὅπου δὲ ταπεινώσις, μνήμη τε Θεοῦ ἐκ νήψεως συνεσιῶσα καὶ προσοχῆς, προσευχῆς τε πυκνότης κατ' ἐχθρῶν ἐστηλωμένη, ἔστιν ἄρα ἐκεῖ ὁ τόπος τοῦ Θεοῦ, ἦτοι καρδιακὸς οὐρανός, ἐν ᾧ δαιμόνιος φάλαγξ δέδοικε προσκαρτερεῖν, διὰ τὸν ἐν τῷ τόπῳ κατοικοῦντα Θεόν.

5 Οὐδὲν πολυλογίας συγχυτικώτερον καὶ γλώσσης ἀκρατοῦς φανλότερον καὶ κατάστασιν ψυχῆς ἀφανίσαι δυνάμενον. Ἄ γὰρ καθ' ἡμέραν οἰκοδομοῦμεν, καταλύει, καὶ ἅ κόπῳ συνάγομεν, διὰ γλωσσαλγίας ἡ ψυχὴ σκορπίζει. Τί γὰρ αὐτῆς χειρὸν; Ἀκατάσχετον κακόν. Δεῖ οὖν αὐτῇ ὀρίσαι καὶ βίαν ἐπιθεῖναι καὶ ἄγξαι αὐτήν, ἵν'

5. Ρωμ. 5, 5.

7. Α' Κορ. 13, 8.

6. Μαθ. 22, 40.

8. Ἰακ. 3, 8.

Γιατί, ἐνεργώντας ἔτσι καθημερινά, μόλις και μετὰ βίας θὰ μπορέσουμε νὰ ξεφύγομε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου τὰ δίχτυα τοῦ νοητοῦ ἔχθρου, τὰ ὅποια, ὅταν διαρκοῦν πολὺ χρόνο μέσα μας, γεννοῦν τὰ τρία αὐτὰ, τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα, καὶ τὴν ἀγάπη. Καὶ ἡ πίστη μᾶς προετοιμάζει νὰ φοβόμαστε τὸν Θεό, ἡ ἐλπίδα, ἀφοῦ ὑπερπηδήσαμε τὸν δουλικὸ φόβο, ἐνώνει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐφόσον βέβαια ἡ ἐλπίδα δὲν καταντροπιάζει⁵, ἐπειδὴ συνήθως γεννᾷ τὴ διπλὴ ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὅποια κρέμονται ὁ νόμος καὶ οἱ Προφῆτες⁶. Καὶ ἡ ἀγάπη βέβαια δὲν χάνει ποτὲ τὴν ἀξία της⁷, ἀλλά, ἀφοῦ γίνει αἰτία σ' ἐκείνον πού τὴν ἔχει νὰ πραγματοποιήσῃ στὴν παρούσα ζωὴ τὰ θεῖα νομοθετήματα, τὸν ἀκολουθεῖ καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ.

Εἶναι πολὺ σπάνιο νὰ βρεῖ κανεὶς ἀνθρώπους πού νὰ ἡσυχάζουν οἱ λογισμοὶ τους· μπορεῖ νὰ τὸ βρεῖ μόνο σ' ἐκείνους πού μὲ τὸν πράγμα αὐτὸ ἐπινοοῦν τρόπους νὰ πλησιάσουν τὴ θεία χάρη καὶ βοήθεια. Ἄν λοιπὸν θέλομε ν' ἀκολουθοῦμε μὲ φύλαξη τοῦ νοῦ καὶ νήψη τὴ νοητὴ ἐργασία τοῦ κατὰ Χριστὸν εὐσεβοῦς τρόπου ζωῆς, ἃς ἀρχίσουμε πρῶτα τὸ δρόμο αὐτὸ μὲ ἐγκράτεια ἀπὸ τὰ πολλὰ φαγητὰ, χρησιμοποιώντας κατὰ τὸ δυνατὸ μὲ μέτρο τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ. Εὐλόγα λοιπὸν ἃς θεωρεῖται ἡ νήψη ὁδὸς πού ὀδηγεῖ στὴ βασιλεία, καὶ στὴν ἐντὸς μας, καὶ στὴ μέλλουσα, καθὼς καὶ νοητὴ ἐργασία, ἐπειδὴ ἐπεξεργάζεται καὶ λευκαίνει τὰ ἦθη τοῦ νοῦ καὶ τὸν μεταβάλλει κἀνοντὰς τὸν ἀπὸ ἐμπαθῆ, ἀπαθῆ· γιατί μοιάζει μὲ θυρίδα φωτεινῆ, ἀπὸ τὴν ὅποια σκύβοντας διέρχεται ὁ Θεὸς καὶ φανερώνεται στὸ νοῦ.

Ὅπου ὑπάρχει ταπείνωση καὶ μνήμη Θεοῦ ἀκολουθούμενη ἀπὸ νήψη καὶ προσοχή, καθὼς καὶ ἀπὸ συχνὴ προσευχὴ στραμμένη ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν, ἐκεῖ ὑπάρχει ὅπωςδήποτε ὁ τόπος τοῦ Θεοῦ, δηλαδή καρδιακὸς οὐρανός, στὸν ὅποιο φοβᾶται ἡ φάλαγγα τῶν δαιμόνων νὰ παραμείνει, ἐπειδὴ στὸν τόπο αὐτὸ κατοικεῖ ὁ Θεός.

Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πού νὰ προκαλεῖ σύγχυση, ὅσο ἡ πολυλογία, οὔτε πὸ φαῦλο ἀπὸ τὴν ἀκράτητη γλώσση, πού μπορεῖ ν' ἀφανίσει τὴν ἡρεμὴ κατάστασι τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνα δηλαδή πού καθημερινὰ οἰκοδομοῦμε, τὰ γκρεμίζει αὐτὴ, καὶ ἐκεῖνα πού μὲ κόπο συγκεντρώνομε, τὰ σκορπίζει ἡ ψυχὴ μὲ τὴν πολυλογία. Τί ὑπάρχει πράγματι χειρότερο ἀπὸ αὐτὴν; Εἶναι ἀσυγκράτητο κακό⁸. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὴν περιορίσομε, νὰ χρησιμοποιοῦμε ἐναντίον τῆς βία, καὶ νὰ τὴν πιέσομε, γιὰ νὰ ἐκφρασθῶ ἔτσι, ὥστε νὰ ὑπηρετεῖ μόνο τὰ ἀναγκαῖα:

οὕτως εἶπω, τὰ πρὸς χρείαν μόνον ὑπηρετεῖν· καὶ τίς ἂν ἐξεΐποι ὅλην τὴν ἐκ τῆς γλώττης ψυχικὴν ζημίαν;

Πρώτη πύλη, ἡ εἰσάγουσα εἰς τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ τὴν τοῦ νοῦ προσοχήν, ἔστιν ἡ ἐν γνώσει σιωπὴ τοῦ στόματος, κἂν μήπω ὁ νοῦς τέως ἡσυχάζῃ· δευτέρα δέ, ἡ ἀπὸ βρωμάτων καὶ πομάτων ἐγκράτεια ἔμμετρος τρίτη, ἡ νοῦν καὶ σῶμα ἀγνίζουσα τοῦ θανάτου ἀδιάλειπτος μνήμη καὶ μελέτη. Ταύτης ἔγωγε τὴν ὄραν ἅπαξ ἰδὼν, καὶ πνεύματι, ἀλλ' οὐκ ὄμματι, τρωθεὶς καὶ τερφθεὶς, ὁμόζυγον ἐμοὶ παρ' ὄλον τὸν βίον ἠθέλησα κτήσασθαι, ἐρασθεὶς τῇ αὐτῆς εὐπρεπεΐα τε καὶ σεμνότητι, ὅπως ἔστι ταπεινὴ, χαρμολυπουμένη, σκεπτικὴ, ἔμφοβος τῆς μελλούσης δικαίας ἐτάσεως, δεδοικυῖα τὴν τοῦ βίου μέλησιν. Καὶ ἐκ μὲν αἰσθητῶν ὀμμάτων ὕδωρ ζοηρὸν ἱαματικὸν πέφυκε στάζειν, ἐκ δὲ νοητῶν ὀφθαλμῶν πηγὴν ἀφιεῖσαν ἐννοιῶν σοφωτάτων, ἣτις, νάουσα καὶ ἀλλομένη, εὐφραίνει τὴν φρένα. Ταύτην, ὡς ἔφην, τὴν τοῦ Ἀδάμ θυγατέρα, τὴν μνήμην, λέγω, τοῦ θανάτου, ἐδίψων αἰεὶ σύμβιον κτήσασθαι, καὶ σὺν αὐτῇ καθεύδειν, αὐτῇ τε ὁμιλεῖν καὶ τί μέλλει γενέσθαι, μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθεσιν, συζητεῖν· ἀλλ' οὐκ εἶασεν ἡ μιαρὰ πολλάκις λήθη, ἡ ἐξοφωμένη τοῦ διαβόλου θυγάτηρ.

Ἔστι γὰρ πόλεμος ἐν τῷ κρυπτῷ ὑπὸ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων, διὰ λογισμῶν μετὰ τῆς ψυχῆς συγκρουόμενος ἄοράτῳ γὰρ αὐτῇ οὖση καὶ αἱ κακοθελεῖς δυνάμεις ἐκεῖναι καταλλήλως τῇ ταύτης οὐσίᾳ, διὰ τοῦ ἀοράτου πολέμου αὐτῇ προσφέρονται. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν μεταξὺ αὐτῶν καὶ αὐτῆς καὶ ὄπλα καὶ παράταξιν καὶ δολίας ἀπάτας καὶ πόλεμον φοβερόν καὶ συμβολλὴν ἔμμαχον καὶ νίκας καὶ ἥττας ἐξ ἑκατέρων μερῶν. Ἐν δὲ ἀπολείπεται οὗτος ὁ νοητός, ὃν ὑφηγοῦμεθα, πόλεμος τοῦ αἰσθητοῦ πολέμου, τὸν καιρὸν τῆς τοῦ πολέμου προθεσμίας. Ὁ μὲν γὰρ αἰσθητός πόλεμος οἶδε καὶ καιρὸν ἑαυτῷ καὶ τάξιν ὀρίζειν, ὁ δὲ ἀμηνύτως προσβάλλει ἐξάπινα περὶ τὰ τῆς καρδίας μεσαίτατα, καίρια λοχῶν ψυχὴν θανατοῖ διὰ τῆς ἁμαρτίας. Ἐνεκα τίνος καὶ διατί ὁ ἀγὼν οὗτος καὶ ἡ πάλη συνίσταται καθ' ἡμῶν; Ἴνα

καὶ ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ περιγράψει ὅλη τὴν ψυχικὴ ζημία πού προκαλεῖται ἀπὸ τὴ γλώσσα;

Πρώτη πύλη πού εἰσάγει στὴ νοητὴ Ἱερουσαλήμ, τὴν προσοχὴ δηλαδὴ τοῦ νοῦ, εἶναι ἡ συνειδητὴ σιωπὴ τοῦ στόματος, ἔστω κι ἂν ὁ νοῦς δὲν ἡσυχάζει ἀκόμη· δεύτερη πύλη εἶναι ἡ μὲ μέτρο ἐγκράτεια ἀπὸ φαγητὰ καὶ ποτὰ· τρίτη εἶναι ἡ ἀκατάπαυστη μνήμη καὶ μελέτη τοῦ θανάτου πού καθιστᾷ ἀγνὰ τὸν νοῦ καὶ τὸ σῶμα. Αὐτῆς τὴν ὠραιότητα ἀντικρῦζοντας ἐγὼ μὰ γιὰ πάντα μὲ τὸ πνεῦμα καὶ ὄχι μὲ τὰ μάτια, ἀφοῦ πληγώθηκα καὶ κυριεύθηκα ἀπὸ ἀνυπέρβλητη χαρὰ, θέλησα νὰ τὴν κάνω σύζυγό μου σ' ὅλη τὴ ζωὴ μου, ἐπειδὴ ἐρωτεύθηκα τὴν ὠραιότητα καὶ σεμνότητά της, γιὰτὶ εἶναι ταπεινὴ, γεμάτη ἀπὸ χαρμολύπη, σκεπτικὴ, γεμάτη ἀπὸ φόβο γιὰ τὴ μέλλουσα δίκαια κρίση, καὶ φοβᾶται τὴ φροντίδα γιὰ τὴ ζωὴ αὐτῆ. Ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ μάτια αὐτῆς σταλάζει πάντοτε νερὸ ζωηφόρο καὶ ἱαματικὸ, ἐνῶ ἀπὸ τὰ νοητὰ μάτια ξεχύνεται πηγὴ ἐννοιῶν γεμάτων ἀπὸ σοφία, ἡ ὁποία μὲ τὰ ἀναβλύσματα καὶ τὰ ἀναπηδήματά της γεμίζει ἀπὸ εὐφροσύνη τὸ νοῦ. Αὐτὴν, ὅπως εἶπα, τὴ θυγατέρα τοῦ Ἀδάμ, ἐννοῶ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου, διψοῦσα πάντοτε νὰ κάνω σύντροφό μου καὶ νὰ κοιμᾶμαι μαζί της, καὶ νὰ συνομιλῶ μαζί της, καὶ νὰ συζητῶ γιὰ τὸ τι πρόκειται νὰ γίνει μετὰ τὴν ἀπόθεση τοῦ σώματος· ἀλλ' ὅμως δὲν μὲ ἄφησε νὰ τὸ ἐπιτύχω πολλὰς φορὲς ἢ μιὰρὴ λησμοσύνη, ἢ ζοφερὴ θυγατέρα τοῦ διαβόλου.

Ἐπὶ ἔτι πῶς ἔχει πόλεμος κατὰ τὸν ὁποῖο συγκρούονται στὰ κρυφὰ μὲ τὴν ψυχὴ οἱ λογισμοὶ πού ὑποκινοῦνται ἀπὸ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀόρατη, γι' αὐτὸ καὶ οἱ κακοθελεῖς ἐκεῖνες δυνάμεις ἐπιτίθενται ἐναντίον της μὲ τὸν κατάλληλο αὐτὸ στὴν οὐσία της ἀόρατο πόλεμο, καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς μεταξὺ αὐτῶν καὶ αὐτῆς καὶ ὄπλα καὶ παράταξη καὶ δόλιες ἀπάτες καὶ πόλεμο φοβερὸ καὶ συμπλοκὴ ἄγρια καὶ νίκες καὶ ἥττες καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Καὶ ὁ νοητὸς αὐτὸς πόλεμος πού περιγράφω ὑπολείπεται κατὰ ἓνα μόνον πράγμα ἀπὸ τὸν αἰσθητὸ πόλεμο, τὸν καιρὸν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου. Γιὰτὶ ὁ αἰσθητὸς πόλεμος διεξάγεται καὶ σὲ ὀρισμένο καιρὸ καὶ μὲ τάξη, ἐνῶ ὁ νοητὸς προσβάλλει ἀπροειδοποίητα καὶ ξαφνικὰ τὰ βάθη τῆς καρδίας, καὶ χτυπώντας καίρια τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἐνέδρα πού στήνει ἐναντίον της, τὴν θανατώνει μὲ τὴν ἀμαρτία. Γιὰ ποιὸ λόγο καὶ γιὰτὶ ὁ ἀγώνας αὐτὸς καὶ ἡ πάλη γίνεται ἐναντίον

μὴ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, ὅπερ εὐχόμεθα, «γενηθήτω», λέγοντες, «ἐν ἡμῖν τὸ θέλημά σου», δι' ἡμῶν γένηται· τὸ δὲ ἐστὶν αἱ τοῦ Θεοῦ ἐντολαί. Καὶ εἴ τις λεπτῶς ἐν Κυρίῳ τὸν ἴδιον νοῦν νηφαλέως στήσας τῆς πλάνης, τὰς εἰσβολὰς αὐτῶν καὶ μετεμπλοκάς τὰς ἐκ φαντασιῶν συνισταμένας, ἀκριδῶς παρατηρήσειεν, εὐρήσει διὰ πείρας. Διὸ καὶ ὁ Κύριος κατὰ τῶν ἀλιτηρίων δαμώνων σκοπὸν ἀποτεινόμενος, ἅτε Θεὸς τὰ νοήματα αὐτῶν προθεωρῶν, ἐξ ἐναντίας αὐτῶν τοῦ σκοποῦ, τὰς ἐντολάς αὐτοῦ σὺν ἀπειλῇ τοῖς παραβαίνουσι τέθεικεν.

8 Ὅταν ἐν ἔξει τινὶ γενώμεθα, ἐγκρατείας, λέγω, καὶ ἀποχῆς κακῶν φαινομένων, διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων ἐνεργουμένων, εἰς τὸ ἐξῆς τούτων δυνησόμεθα καὶ τὴν καρδίαν τηρεῖν μετὰ Ἰησοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ ἐν αὐτῇ φωτίζεσθαι καὶ μετὰ πόθου τινὸς θερμοῦ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ διὰ τοῦ νοῦς ἀπογεύεσθαι. Ἐπεὶ μὴ δι' ἄλλο τι καθαίρεσθαι τὴν καρδίαν νόμον ἐλάβομεν, ἀλλ' ἵνα τῶν τῆς πονηρίας νεφῶν ἐκβάπτων ἐκ τοῦ ἀέρος τῆς καρδίας καὶ διασκεδασθέντων τῇ συνεχείᾳ τῆς προσοχῆς, ὡς ἐν αἰθρία καθαρῶς ἰδεῖν δυνηθῶμεν τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης Ἰησοῦν, καὶ ποσῶς ἐλλαμφθῆναι τοὺς λόγους ἐν νῶ τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος. Ἐπειδὴ μὴ πᾶσι φανεροῦσθαι πεφύκασιν, εἰ μὴ τοῖς καθαίρουσι τὴν διάνοιαν,

9 Οὕτως ἐαντοὺς τὸ καθ' ἡμέραν χρὴ καταρτίζειν, οἷους χρὴ φαίνεσθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ προφήτης Ὡσηέ· «ἔλεον καὶ κρίσιν φυλάσσου καὶ ἔγγιζε τῷ Θεῷ σου διὰ παντός». Καὶ πάλιν ὁ Μαλαχίας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησι· «υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δούλος τὸν κύριον αὐτοῦ· καὶ εἰ Πατὴρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; Καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ». Καὶ ὁ Ἀπόστολος «καθαρίσωμεν ἐαυτούς», φησὶν, «ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος». Καὶ ἡ Σοφία πάλιν «πάση φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν· ἐκ γὰρ τούτων ἔξοδος ζωῆς». Καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφη· «καθάρισον τὸ ἔσωθεν τοῦ ποτηρίου, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἔξωθεν καθαρὸν».

μας; Για να μὴ γίνει ἀπὸ ἐμᾶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποὺ εὐχόμεσθε, λέγοντας, “ Ἄς γίνει τὸ θέλημά σου σὲ μᾶς ”, τὸ ὁποῖο βέβαια εἶναι οἱ ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ. Καὶ θὰ τὸ διαπιστώσει αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πείρα ἂν κανεῖς μὲ λεπτότητα καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου καὶ σταματώντας τὸ νοῦ του μὲ νηφαλιότητα ἀπὸ τὴν περιπλάνηση, ἐξετάσει μὲ ἀκριβεία τὶς εἰσβολὲς αὐτῶν καὶ τὶς συμπλοκὲς ποὺ γίνονται μὲ τὶς φαντασίες. Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος ἀπευθυνόμενος ἐναντίον τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων, καθόσον ὄντας Θεὸς προγνώριζε τὰ διανοήματα αὐτῶν, ἔθεσε, ἀντίθετα πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτῶν, τὶς ἐντολὲς του, ὀρίζοντας καὶ ἀπειλὴ γιὰ ἐκείνους ποὺ τὶς παραβαίνουν.

“Ὅταν ἀποκτήσουμε κάποια ἔξη, ἐννοῶ ἐγκράτειας καὶ ἀποχῆς ἀπὸ τὰ φαινόμενα κακά, ποὺ ἐνεργοῦνται μὲ τὶς πέντε αἰσθήσεις, στὴ συνέχεια θὰ μπορέσουμε νὰ φυλάγομε καὶ τὴν καρδιά μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ καὶ νὰ δεχόμεσθε ἀπὸ αὐτὸν φωτισμὸ μέσα σ’ αὐτὴν καὶ μὲ κάποιο θερμὸ πόθο νὰ γευόμεσθε μὲ τὸ νοῦ τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ. Καθόσον ἐλάβαμε ἐντολὴ νὰ καθαρίζομε τὴν καρδιά ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ, ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦν τὰ σύννεφα ἀπὸ τὸν ἀέρα τῆς καρδιάς καὶ διασκορπισθοῦν μὲ τὴ διαρκὴ προσοχή, νὰ μπορέσουμε νὰ δοῦμε καθαρά, σὰν σὲ αἶθρία, τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης Ἰησοῦ, καὶ νὰ δεχθοῦμε στὸ νοῦ μας κάποιο φωτισμὸ ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς μεγαλειότητάς του, ἐπειδὴ συνήθως αὐτοὶ δὲν ἀποκαλύπτονται σὲ ὅλους, παρὰ σὲ ἐκείνους ποὺ καθαρίζουν τὴ διάνοιά τους.

“Ἔτσι πρέπει καθημερινὰ νὰ καταρτίζομε τὸν ἑαυτὸ μας, ἔτσι ὅπως ἀρμόζει νὰ παροσιαζόμεσθε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει ὁ προφήτης Ὡσηέ: «δεῖχνε εὐσπλαχνία καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἔτσι πλησίαζε γιὰ πάντα τὸν Θεό σου»¹⁰. Καὶ ὁ Μαλαχίας ἐπίσης μιλώντας ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ λέγει: «ὁ υἱὸς δοξάζει τὸν πατέρα του, καὶ ὁ δούλος τὸν κύριό του· ἂν λοιπὸν ἐγὼ εἶμαι Πατέρας, ποῦ εἶναι ἡ δόξα μου; Καὶ ἂν ἐγὼ εἶμαι Κύριος, ποῦ εἶναι ὁ φόβος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ»¹¹. Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει: «ἄς καθαρίσομε τὸν ἑαυτὸ μας ἀπὸ κά-θε μολυσμὸ σαρκικὸ καὶ πνευματικὸ»¹². Καὶ ἡ Σοφία ἐπίσης: «μὲ ὅλη τὴν προσοχή σου νὰ φυλάγεις τὴν καρδιά σου· γιατί ἀπὸ αὐτὰ ὀδηγεῖται κανεῖς πρὸς τὴ ζωὴ»¹³. Καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε: «καθάρισε τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ποτηρίου, γιὰ νὰ γίνει καθαρὸ καὶ τὸ ἐξωτερικὸ μέρος του»¹⁴.

12. Β' Κορ. 7, 1.

13. Παροιμ. 4, 23.

14. Ματθ. 23, 26.

- 10 Αἱ ἄκαιροι ὁμιλίας ποτέ μὲν μῖσος παρὰ τῶν ἀκουόντων ἡμῖν προξενούσιν, ἄλλοτε λοιδορίας καὶ καταγέλωτα, τὴν τῶν ῥημάτων ἄνοιαν καταγινωσκόντων, ἄλλαι δὲ μολυσμὸν συνειδότης, ἄλλαι τὴν ἐκ Θεοῦ κατάκρισιν καὶ τὴν λύπην τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ καὶ φρικτὸν τῶν ἄλλων πάντων.
- 11 Ὁ τὴν καρδίαν αὐτοῦ καθαίρων καὶ ἐκ ῥιζῶν ἀνασπῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐν Κυρίῳ καὶ πονῶν χάριν γνώσεως θειοτέρας καὶ βλέπων ἐν νῶ τὰ πολλοῖς ἀθέατα, οὐ χρὴ διὰ τοῦτό τινος κατεπαίρεσθαι. Οὐδὲν γὰρ καθαρώτερον ἐν κτιστοῖς ἄσωμάτου, οὐδὲν ἀγγέλου γνωστικώτερον. ἀλλ' ἐπαρθείς, ὡς ἀστραπὴ ἐξ οὐρανοῦ κατερράγη· οὕτως αὐτῷ ἢ ὑψηλοφροσύνη ἀκαθαρσία παρὰ τῷ Θεῷ λογισθεῖσα. Φανεροὶ δὲ εἰσιν οἱ τὸν χρυσὸν ἀνορύττοντες.
- 12 Φησὶν ὁ Ἀπόστολος· «ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται», ὡς μὴ δυνατὸν μετὰ κόρου βρωμάτων πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἀφανεῖς καὶ κακοθελεῖς δυνάμεις παρατάττεσθαι τοὺς τῆ σαρκὶ ταύτῃ συνδεδεμένους τῇ μοχθηρᾷ καὶ αἰεὶ ἐπιθυμούσῃ κατὰ τοῦ πνεύματος. «Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρώσις καὶ πόσις»· «τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, οὐδὲ γὰρ δύναται», φησί. Δῆλον ὅτι διὰ τοῦτο οὐ δύναται, ἐπειδὴ γήινον ὄν, χυμῷ καὶ αἵματι καὶ φλέγματι συγκεκραμένον καὶ αἰεὶ κάτω πίπτον, αἰεὶ προσπᾶσχει τοῖς γήινοις, καὶ ἡδεταὶ τοῖς ὀλλυμέναις ἡδοναῖς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος. «Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος», οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.
- 13 Πολλῆς δὲ ταπεινώσεως ἡμῖν χρεῖα, ἐπιμελουμένοις νοῶς φυλακῆς ἐν Κυρίῳ, πρῶτον εἰς Θεὸν καὶ εἰς ἀνθρώπους. Παντοίως δὲ πάντοθεν ὀφείλομεν συντριβεῖν τὴν καρδίαν, πᾶν τὸ ταπεινοῦν ἐπιτηδεύοντες. Συντριβεῖν δὲ καὶ ταπεινοῦν οἶδε καρδίαν, μνήμη τοῦ ἀρχαίου ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ θίου, εἰ κατὰ ἀκρίθειαν μνημονεύεται παρ' ἡμῶν. Καὶ μνήμη ἁμαρτημάτων πάντων ἐκ νηπίου, κατ' εἶδος παρὰ τοῦ νοῶς

15. Α' Κορ. 9, 25.

16. Γαλ. 5, 17.

17. Ρωμ. 14, 17.

Οἱ παράκαιρες ὁμιλίες ἄλλοτε προξενοῦν μίσος ἐκ μέρους ἐκείνων πού μᾶς ἀκοῦν, ἄλλοτε λοιδορίες καὶ χλευάσματα, κατηγορώντας τὴν ἀνοησία τῶν λόγων μας, ἄλλες πάλι προξενοῦν μολυσμὸ τῆς συνείδησης, ἄλλες τὴν καταδίκη μας ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὴ λύπη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πράγμα πού εἶναι καὶ τὸ πιὸ φρικτὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἐκεῖνος πού καθαρίζει τὴν καρδιά του καὶ ξεριζώνει τὴν ἁμαρτία μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου καὶ κοπιᾶζει γιὰ χάρη θειότερης γνώσης καὶ βλέπει μὲ τὸ νοῦ του ἐκεῖναι πού εἶναι ἀθέατα στοὺς πολλούς, δὲν πρέπει ἕξαιτίας αὐτοῦ νὰ ὑπερηφανεύεται ἀπέναντι σὲ κάποιον. Γιατὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ κτιστὰ ὄντα καθαρώτερο ἀπὸ τὸ ἀσώματο, οὔτε ἔχει κανένα ἀπὸ αὐτὰ περισσότερη γνώση ἀπὸ τὸν ἄγγελο. Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ὑπερηφανεύθηκε, κατέπεσε σὰν ἀστραπὴ ἀπὸ τὸν οὐρανό· τόσο μεγάλη ἀκαθαρσία τοῦ καταλογίσθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ ἢ ὑψηλοφροσύνη. Εἶναι φανεροὶ ἐκεῖνοι πού ἐξορῶσσουν τὸν χρυσόν.

Ὁ Ἀπόστολος λέγει· «ἐκεῖνος πού ἀγωνίζεται, ἀσκεῖ ἐγκράτεια σὲ ὅλα»¹⁵, γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀντιπαρατάσσονται πρὸς τὶς ἀρχές, πρὸς τὶς ἀόρατες κακοθελεῖς δυνάμεις ἐκεῖνοι πού εἶναι συνδεδεμένοι μὲ τὴ γεμάτη μοχθηρία αὐτὴ σάρκα, πού οἱ ἐπιθυμίες της εἶναι πάντοτε ἀντίθετες πρὸς τὸ πνεῦμα¹⁶, ὅταν εἶναι παραχορτασμένοι μὲ τὰ φαγητὰ. Γιατὶ λέγει· «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι φαγητὰ καὶ ποτὰ»¹⁷· καὶ· «τὸ σαρκικὸ φρόνημα εἶναι ἐχθρικό πρὸς τὸν Θεό· γιατί δὲν ὑποτάσσεται στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, οὔτε βέβαια καὶ μπορεῖ»¹⁸. Εἶναι φανερὸ ὅτι γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ, ἐπειδὴ, ὄντας γήινο τὸ σῶμα καὶ ἀναμυγμένο ἀπὸ χυμὸ καὶ αἷμα καὶ φλέγμα, κλίνει πάντοτε πρὸς τὰ κάτω, κυριεύεται πάντοτε ἀπὸ τὰ γήινα πάθη, καὶ εὐφραίνεται μὲ τὶς πρόσκαιρες ἡδονές τῆς ζωῆς αὐτῆς. Γιατὶ λέγει· «τὸ φρόνημα τῆς σάρκας εἶναι θάνατος»¹⁹, καὶ «ἐκεῖνοι πού εἶναι προσκολλημένοι στὴ σάρκα, δὲν μποροῦν ν' ἀρέσουν στὸν Θεό»²⁰.

Φροντίζοντας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου γιὰ τὴν περιφρούρηση τοῦ νοῦ μας, ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ ταπείνωση πρὸς τὸν Θεὸ καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὀφείλομε μὲ κάθε τρόπο καὶ ἀπὸ παντοῦ νὰ συντριβόμε τὴν καρδιά, ἀσκώντας κάθε τι πού ὀδηγεῖ σὲ ταπείνωση. Καὶ τὴ συντριβὴ καὶ τὴν ταπεινώνει τὴν καρδιά συνήθως ἢ μνήμη τῆς παλαιᾶς ζωῆς μας στὸν κόσμον, ἂν τὴ φέρομε στὴ μνήμη μας μὲ κάθε λεπτομέρεια. Καὶ ἡ μνήμη ὅλων τῶν ἁμαρτημάτων μας ἀπὸ τὴ

18. Ρωμ. 8, 7.

19. Ρωμ. 8, 6.

20. Ρωμ. 8, 8.

ἀναθεωρουμένων (παρεκτός τῶν σαρκικῶν τούτων γὰρ ἡ ἐνθύμησις ἐπιζήμιός ἐστι), καὶ ταπεινοῦν οἶδε καὶ δάκρυα γεννᾶν καὶ πρὸς εὐχαριστίαν Θεοῦ ὀλοκαρδίως ἡμᾶς κινεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ ἀέναντος καὶ ἐναργῆς μνήμη τοῦ θανάτου. Ἡ αὐτὴ γὰρ καὶ πένθος τίκει μετὰ ἡδύτητος τινος καὶ χαρᾶς καὶ νῆψιν νοός. Κραταιῶς δὲ ταπεινοῖ φρόνημα καὶ γῆν ὄραῖν καὶ ἡ μνήμη τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παθῶν κατ' εἶδος καὶ αὐτῶν τῇ μνήμῃ ἀναλεγομένων καὶ μνημονευομένων καί γε δάκρυα καὶ ταῦτα παρέχουσι. Καὶ πρὸς τούτοις ταπεινοῦσιν ἀληθῶς ψυχὴν καὶ αἱ πολλαὶ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ, αἱ εἰς ἡμᾶς κατ' εἶδος ἀριθμούμεναι καὶ ἀναθεωρούμεναι, ἐπειδὴ πρὸς ὑπερηφάνους δαίμονας τὴν πάλιν ἔχομεν.

- 14 Μὴ ἀπαναίνου ἐκ φιλαυτίας τὰ τοιάδε σωτήρια φάρμακα τῆς ψυχῆς, ὧ οὔτος. Ἐπεὶ οὐκ εἶ λοιπὸν Χριστοῦ μαθητής, οὐ μὴν, οὐδὲ Παύλου μμητής, ὅς, «οὐκ εἰμι ἱκανός», φησί «καλεῖσθαι ἀπόστολος» καὶ πάλιν «τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν». Ὁραῖς, ὑπερήφανε, τὸν ἅγιον, ὅπως οὐκ ἐπιλήσιμων τοῦ προτέρου θίου ἦν; Καὶ οἱ ἅγιοι δὲ πάντες, οἱ ἐξ ἀρχῆς κτίσεως μέχρι καὶ νῦν, ταύτην ἐνεδιδύσκοντο τὴν ἐσχάτην Θεοῦ ἀγίαν διπλοῖδα. Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, Θεὸς ὢν ἀκατάληπτος καὶ ἄγνωστος καὶ ἀνεκκλάλητος, θέλων δεῖξαι τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ ἀγιότητος, τὴν ταπεινῶσιν ὅλα τῶ ἐν σαρκὶ αὐτῷ βίῳ ἐνεδύσατο ὄντως ἄρα καὶ θεϊκὴ ἀρετὴ δικαίως ὀφείλει καλεῖσθαι, καὶ δεσποτικὴ ἐντολὴ καὶ στολή, ἡ ἀγία ταπεινῶσις. Καὶ οἱ ἄγγελοι δὲ καὶ πᾶσαι αἱ λαμπραὶ καὶ θεῖαι δυνάμεις ἐκεῖναι ταύτην τὴν ἀρετὴν ἐξασκοῦσι καὶ φυλάττουσιν, εἰδότες οἷα πτώματι πέπτωκεν ὑπερηφανευθεὶς ὁ σατάν, καὶ εἰς ὑπόδειγμα φόβου πτώσεως ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων κεῖται ἐν τῇ ἀδύσῳ ὁ πονηρός, πάσης τῆς ἄλλης κτίσεως ἀτιμότερος πρὸς Θεοῦ διὰ οἰκείαν ὑπερηφανίαν ἀποδειχθεὶς. Οἶδαμεν δὲ καὶ ὅπερ πτώματι ὁ Ἀδὰμ ἐξ ὑπερηφανίας πέπτωκε. Τοσαῦτα οὖν ἔχοντες ὑποδείγματα τῆς ψυχωφελοῦς ἀρετῆς, παντοίως ἀεὶ ταπεινούμεθα, ὅση δύνανται τούτοις χρώμενοι. Ταπεινωθῶμεν ψυχῇ καὶ σώματι

νηπιακή ἡλικία καὶ ἡ ἐξέτασή τους ἀπὸ τὸ νοῦ ἓνα πρὸς ἓνα (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σαρκικά, γιατί ἡ ἐνθύμηση αὐτῶν εἶνα ἐπιζήμια), καὶ ταπεινώνει συνήθως καὶ δάκρυα γεννᾶ καὶ μᾶς παρακινεῖ πρὸς εὐχαριστία τοῦ Θεοῦ μὲ ὅλη τὴν καρδιά μας, ὅπως βέβαια καὶ ἡ διαρκῆς καὶ ὀλοκάθαρη μνήμη τοῦ θανάτου. Γιατὶ ἡ ἴδια καὶ πένθος γεννᾶ, συνοδευόμενο ἀπὸ κάποια γλυκύτητα καὶ χαρὰ, καὶ νήψη τοῦ νοῦ. Ἐπίσης πολὺ δυνατὰ ταπεινώνει τὸ φρόνημά μας καὶ τὸ κάνει νὰ βλέπει πρὸς τὴ γῆ καὶ ἡ μνήμη τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀναλογιζόμενοι καὶ μνημονεύοντας αὐτὰ μὲ τὴ μνήμη μας ἓνα πρὸς ἓνα, τὰ ὅποια βέβαια προξενοῦν καὶ δάκρυα. Καὶ μαζί μὲ ὅλα αὐτὰ ταπεινώνουν πραγματικά τὴν ψυχὴ καὶ οἱ πολλὲς εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀπαριθμούμενες καὶ ἐξεταζόμενες μία πρὸς μία, ἐπειδὴ ἡ πάλη μας γίνεται πρὸς ὑπερήφανους δαίμονες.

Μὴν ἀρνεῖσαι, ἀνθρωπὲ μου, ἀπὸ φιλαυτία αὐτὰ τὰ σωτήρια φάρμακα τῆς ψυχῆς. Γιατὶ εἶσαι δὲν εἶσαι πιά μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, οὔτε βέβαια μιμητὴς τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος λέγει, «δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ ὀνομάζομαι ἀπόστολος»²¹· καὶ ἐπίσης· «ἐμένα πού προηγουμένως ἤμουν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστὴς αὐτοῦ»²². Βλέπεις, ὑπερήφανε, τὸν ἅγιο, πῶς δὲν λησμονεῖ τὴν προηγούμενη ζωὴ του; Ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας μέχρι καὶ σήμερα, αὐτὸν τὸν ἔσχατο ἅγιο μανδύα (τῆς ταπείνωσης) τοῦ Θεοῦ ντύνονταν. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὄντας Θεὸς ἀκατάληπτος καὶ ἀγνωστος καὶ ἀνεκλάλητος, θέλοντας νὰ δείξει τὴν ὁδὸ τῆς αἰώνιας ζωῆς καὶ ἀγιότητος, τὴν ταπείνωση ντύθηκε σὲ ὅλη του τὴν κατὰ σάρκα ζωὴ· ἄρα πολὺ σωστὰ ἡ ἁγία ταπείνωση πρέπει νὰ ὀνομάζεται καὶ θεϊκὴ ἀρετὴ, καὶ δεσποτικὴ ἐντολὴ καὶ στολή. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ ὅλες οἱ λαμπρὲς καὶ θεῖες ἐκείνες δυνάμεις αὐτὴν τὴν ἀρετὴ ἐξασκοῦν καὶ φυλάττουν, γνωρίζοντας ποιά πτώση ὑπέστη ὁ σατανᾶς πού ὑπερηφανεύθηκε, καὶ πού τώρα βρίσκεται ὁ πονηρὸς πεταγμένος μέσα στὴν ἄβυσσο πρὸς παράδειγμα φόβου πώσεως καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀποδείχθηκε ἀτιμότερος ὅλης τῆς ἄλλης κτίσεως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐξαιτίας τῆς ὑπερηφάνειάς του. Γνωρίζομε βέβαια καὶ ποιά πτώση ὑπέστη ὁ Ἀδὰμ ἐξαιτίας τῆς ὑπερηφάνειάς του. Ἐχοντες λοιπὸν τόσα παραδείγματα τῆς τόσο ὠφέλιμης αὐτῆς ἀρετῆς τῆς ψυχῆς, ἃς ταπεινωνόμαστε πάντοτε μὲ κάθε τρόπο, χρησιμοποιώντας αὐτὰ τὰ παραδείγματα μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη. Ἄς ταπει-

καὶ φρονήματι καὶ θελήματι καὶ ῥήμασι καὶ διανοήμασι καὶ σχήματι καὶ ἔκτοθι καὶ ἔνδοθι, ὃ μάλιστα ζητητέον, ἵνα μὴ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν, καθ' ἡμῶν ἔξωμεν. «Κύριος γὰρ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν»· καὶ «ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος»· καὶ «ὁ ἑαυτὸν ταπεινῶν, ὑψωθήσεται»· καὶ «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι προῦός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ». Διὸ προσεκτέον.

15 «Ὁρᾶτε», φησὶν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, «μὴ βαρυνθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν», καὶ τὰ ἐξῆς, ὃ δὲ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Πάντα οὖν ταῦτα πρὸς ἡμᾶς παρὰ τῆς θείας Γραφῆς εἰρημένα εἰδότες, ἐγκρατῶς τὸν βίον διαίξωμεν, πρὸ πάντων ἀπὸ πολλῶν βρωμάτων, τάξει ἐναρέτῳ καὶ συνηθείᾳ τῷ σώματι ἐθίσωμεν, μέτρῳ τὴν τροφήν αὐτῷ παρεχόμενοι. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ σκιρτήματα αὐτοῦ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ῥᾶον κατευνάζονται καὶ ὑποτάσσονται τῷ ἡγεμόνι λογιστικῷ, εἴπερ δεῖ πιθανῶς εἰπεῖν καὶ ἀληθῶς καὶ τὰ τοῦ θυμοῦ Ἄλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν σφαλμάτων εὐκόλως ἀπεχόμεθα· ἐπεὶ καὶ ἀρετὴ τοῦτο κρίνεται τοῖς πειρᾶν ἀρετῆς εἰληφόσι, τὸ περιεκτικῶς ἐγκρατεύεσθαι, τουτέστιν ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθαι. Αἴτιον γὰρ τῆς ἀγνείας προηγουμένως μὲν ὁ Θεός, ὁ πάντων τῶν καλῶν αἴτιος καὶ δοτῆρ, ἔπειτα δὲ ἢ ἀπὸ βρωμάτων πολλῶν ἴση καθ' ἑκάστην καὶ μετρημένη ἐγκράτεια.

16 Ὡσπερ γὰρ ὁ σατὰν τῷ Θεῷ ἀντιταπτόμενος, πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ μὴ γίνεσθαι θέλημα, ὃ εἰσιν αἱ ἐντολαί, δι' ὧν καταλύειν πειράται αὐτό, δι' ἡμῶν Θεῷ πολεμεῖ, οὕτω πάλιν δι' ἡμῶν ὁ Θεός ἀνύεσθαι βούλεται τὸ πανάγιον αὐτοῦ βούλημα, ὃ εἰσιν, ὡς εἶπον, αἱ θεῖαι καὶ ζωοποιαὶ ἐντολαί, δι' ἡμῶν καὶ τῆς αὐτοῦ ῥοπῆς τὸν ὀλέθριον σκοπὸν τοῦ πονηροῦ καταβάλλων. Τὴν γὰρ τοῦ ἐχθροῦ ἀνόητον βούλησιν, ἣτις δοκεῖ Θεῷ ἀντιτάττεσθαι, δι' ὧν ποιεῖ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ παραβαίνεσθαι, αὐτὸς πάλιν ὁ Θεός δι' ἀνθρωπίνης ἀσθενείας καταστρέφει. Καὶ ὄρα, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. Αἱ μὲν ἐντολαὶ πᾶσαι τοῦ θείου Εὐαγγελίου τὸ

23. Παροιμ. 3, 34. Ἰακ. 4, 6. 24. Παροιμ. 16, 5. 25. Ματθ. 23, 12.

26. Ματθ. 11, 29. 27. Λουκᾶ 21, 34. 28. Α' Κορ. 9, 25. 29. Α' Θεσ. 5, 22.

νωθοῦμε καὶ ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ ὡς πρὸς τὸ σῶμα καὶ ὡς πρὸς τὸ φρόνημα καὶ ὡς πρὸς τὸ θέλημα καὶ ὡς πρὸς τὰ λόγια καὶ ὡς πρὸς τὰ διανοήματα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἑξωτερικὴ καὶ ἑσωτερικὴ μας παρουσίαν, πράγμα πού κατ' ἑξοχὴν ζητεῖται, γιὰ νὰ μὴ κάνομε ἔχθρό μας τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι μαζί μας. Γιατὶ λέγει· «ὁ Κύριος ἀντιτάσσεται στοὺ ὑπερήφανους, ἐνῶ στοὺς ταπεινοὺς δίνει χάρη»²³. καὶ «εἶναι ἀκάθαρτος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ὁ κάθε ὑπερήφανος»²⁴. καὶ «ἐκεῖνος πού ταπεινώνει τὸν ἑαυτό του, θὰ ὑψωθεί»²⁵. καὶ «μάθετε ἀπὸ μένα, ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»²⁶. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσέχομε.

«Προσέχετε», λέγει ὁ Σωτῆρας μας, «μήπως γίνουν βαρειές οἱ καρδιές σας»²⁷, καὶ τὰ ἐξῆς, ἐνῶ «ἐκεῖνος πού ἀγωνίζεται, ἀσκεῖ ἐγκράτεια ἀπὸ ὅλα»²⁸. Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ πού ἔχουν λεχθεῖ σὲ μᾶς ἀπὸ τὴ θεία Γραφή, ἃς ζήσομε τὴ ζωὴ μας μὲ ἐγκράτεια, πρὸ πάντων ἀπὸ τὰ πολλὰ φαγητά, ἃς συνηθίσουμε τὸ σῶμα μας μὲ τὴν ἐνάρετη τάξη καὶ συνήθεια, παρέχοντας σ' αὐτὸ μὲ μέτρο τὴν τροφή. Γιατὶ ἔτσι καὶ τὰ σκιρτήματα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους αὐτοῦ κατευνάζονται εὐκολώτερα καὶ ὑποτάσσονται στὸ ἡγεμονικὸ λογικόν, ἂν καὶ βέβαια πρέπει νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα καὶ ἀληθινὰ καὶ τὰ σκιρτήματα τοῦ θυμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἀπέχομε εὐκολα καὶ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα σφάλματα· ἄλλωστε καὶ ἀρετὴ αὐτὸ θεωρεῖται ἀπὸ ἐκείνους πού γνώρισαν καὶ ἄσκησαν τὴν ἀρετὴν, τὸ νὰ ἀσκεῖ κανεὶς γενικὴ ἐγκράτεια, δηλαδή νὰ ἀπέχει ἀπὸ κάθε εἶδος πονηρίας²⁹. Γιατὶ αἴτιος τῆς ἀγνείας πρῶτα εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι αἴτιος καὶ δοτήρας ὅλων τῶν καλῶν, καὶ ἔπειτα ἡ καθημερινὴ καὶ μὲ μέτρο ἐγκράτεια ἀπὸ τὰ πολλὰ φαγητά.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ὁ σατανᾶς ἀντιτασσόμενος στὸν Θεό, γιὰ νὰ μὴ γίνεταί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο εἶναι οἱ ἐντολές του, μὲ ὅλα ἐκεῖνα πού προσπαθεῖ νὰ καταλύσει αὐτό, πολεμεῖ μὲ μέσο ἑμᾶς τὸν Θεό, ἔτσι πάλι μὲ μέσο ἑμᾶς ὁ Θεὸς θέλει νὰ ἐκτελεῖται τὸ πανάγιο θέλημά του, τὸ ὁποῖο, ὅπως εἶπα, εἶναι οἱ θεῖες καὶ ζωοποιές ἐντολές του, κατατροπώνοντας μὲ μέσο ἑμᾶς καὶ τὴ βοήθειά του τὸν ὀλέθριο σκοπὸν τοῦ πονηροῦ. Γιατὶ τὴν ἀνόητη θέληση τοῦ ἐχθροῦ, ἡ ὁποία φαίνεται νὰ ἀντιτάσσεται στὸν Θεό, μὲ ὅλα ἐκεῖνα πού κάνει γιὰ νὰ παραβαίνονται οἱ ἐντολές του, ὁ ἴδιος πάλι ὁ Θεὸς τὴν καταστρέφει μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἀσθένεια. Καὶ πρόσεχε, ἐὰν τὸ πράγμα δὲν ἔχει

τριμερές τῆς ψυχῆς δοκοῦσι νομοθετεῖν καὶ ὑγιές ποιεῖν, δι' ὧν προστάττουσιν. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ δοκοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀληθινῶς αὐτὸ ὑγιάζουσιν. Τοῦτο οὖν τὸ τριμερές τῆς ψυχῆς καὶ ὁ διάβολος φαίνεται νυκτὸς καὶ ἡμέρας πολεμῶν. Καὶ εἰ τὸ τριμερές πολεμεῖ ὁ σατάν, δηλονότι τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ πολεμεῖ· ὁ Χριστὸς γὰρ τὸ τριμερές τῆς ψυχῆς νομοθετεῖ διὰ τῶν ἐντολῶν. Τὸ δέ ἐστι, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν, καὶ λογιστικόν. Καὶ σκόπει· «ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει», καὶ τὰ ἐξῆς αὐτοῦ παραγγέλματα· ἰδοὺ θεραπείαι τοῦ θυμοῦ Ὁ δὲ ἐχθρὸς πάλιν τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ τὰς περὶ αὐτὴν διὰ φιλονεικιῶν καὶ μνησικακίας καὶ φθόνου λογισμῶν ἔνδον πειράται καταστρέψαι. Οἶδε γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ ἀντίπαλος, ὅτι τοῦ θυμικοῦ καθηγεμῶν τὸ λογιστικόν ἐστι, καὶ τοῦτο διὰ λογισμῶν, ὡς εἶπον, τοξεύων, ὑπονοιῶν φθόνου, φιλονεικίας, ἔριδος, δόλου, κενοδοξίας, πείθει τὸ λογιστικόν καταλειπεῖν τὴν οἰκείαν ἀρχὴν καὶ ἐνδοῦναι τῷ θυμῷ τὰς ἡνίας καὶ ἀκυβέρνητον εἶσαι. Ὁ δὲ θυμὸς, ὡσπερ τὸν κυβερνήτην ἀποβαλὼν, ἐξάγει διὰ στόματος ἐν λόγοις, τὰ αὐτῷ προαποκείμενα ἐν καρδίᾳ, ἃ διὰ λογισμῶν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀμελείας τοῦ νοῦ ἐν καρδίᾳ ἀπεθησαυρίσθησαν καὶ τὴν καρδίαν ἀντιθείου Πνεύματος καὶ θείων ἐννοιῶν, κακίας οὔσαν ιδέσθαι τότε ἀνάπλεων, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος «ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα». Εἰ γὰρ εἰς λόγους τὰ ἔσω μελετώμενα ἐξαγαγεῖν ἰσχύσει ὁ πονηρὸς, οὐ ῥακᾶ εἰπεῖν ὁ ἀδελφὸς ὁ ἀλοῦς τῷ ἀδελφῷ καὶ οὐ μωρὸν μόνον, ἀλλ' ἐξ ὑβριστικῶν ῥημάτων καὶ φόνῳ περιπεσεῖται πολλάκις. Καὶ τούτοις μὲν χρᾶται ὁ πονηρὸς, διὰ τὸν δόντα ἐντολὴν Θεὸν τοῦ μὴ ὀργίζεσθαι εἰκῆ, εἵπερ ἠδύνατο μὴ ἐκβῆναι εἰς ῥήματα ὑβριστικὰ καὶ τὰ τούτοις ἑπακολουθοῦντα, εἰ ἐκ προσβολῆς εὐθύς, δι' εὐχῆς καὶ προσοχῆς τῆς ἔνδον, ἐκ καρδίας ἀπεδιώχθησαν, οὕτως ὁ ἀλάστωρ τοῦ ἰδίου σκοποῦ τυγχάνει, εἴ γε ἃ διὰ λογισμῶν ἐν καρδίᾳ ἐνέβαλεν, εὐρήσει θείαν ἐντολὴν λύοντα.

Τίνα δὲ καὶ τὰ τῷ ἐπιθυμητικῷ παρὰ τῆς θείας ἐντολῆς τῆς δεσποτικῆς ἐντέταλται; «Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐ-

ἔτσι. "Όλες οἱ ἐντολές τοῦ θείου Εὐαγγελίου φαίνονται ν' ἀποτελοῦν νομοθετήματα πού ὡς σκοπό ἔχουν τήν ὑγεία τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς. Ἡ καλύτερα δὲν φαίνονται μόνο, ἀλλὰ καὶ πραγματικά αὐτὸ καθιστοῦν ὑγιές. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ τριμερές τῆς ψυχῆς καὶ ὁ διάβολος φαίνεται νύχτα καὶ μέρα νὰ πολεμεῖ. Καὶ ἂν ὁ σατανᾶς πολεμεῖ τὸ τριμερές, εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι πολεμεῖ τις ἐντολές τοῦ Χριστοῦ· γιατί ὁ Χριστὸς μὲ ὅλες τις ἐντολές νομοθετεῖ γιὰ τὸ τριμερές τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ θυμικὸ, τὸ ἐπιθυμητικὸ, καὶ τὸ λογιστικὸ. Καὶ πρόσεχε· «ἐκεῖνος πού ὀργίζεται χωρὶς λόγο ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του, θὰ εἶναι ἔνοχος κατὰ τὴν κρίση»³⁰, καὶ τὰ στή συνέχεια παραγγέλματά του νὰ λοιπὸν οἱ θεραπείες τοῦ θυμοῦ. Ὁ ἐχθρὸς πάλι μὲ τοὺς ἔσωτερικοὺς λογισμοὺς φιλονεικιῶν, μνησικακίας καὶ φθόνου αὐτὴν τὴν ἐντολή προσπαθεῖ νὰ καταστρέψει καὶ τὰ σχετικά μ' αὐτήν. Γιατὶ γνωρίζει καὶ ὁ ἀντίπαλος αὐτός, ὅτι ἡγεμόνας τοῦ θυμικοῦ εἶναι τὸ λογιστικὸ, καὶ αὐτό, ὅπως εἶπα, τοξεύοντάς το μὲ λογισμοὺς ὑπονοιῶν φθόνου, φιλονεικίας, ἔριδας, δόλου, καὶ κενοδοξίας, πείθει τὸ λογιστικὸ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἐξουσία του καὶ νὰ χαλαρώσει τὰ ἦνία πρὸς τὸν θυμὸ καὶ νὰ τὸν ἀφήσει ἀκυβέρνητο. Καὶ ἔτσι ὁ θυμὸς, σὰν νὰ στερήθηκε τὸν κυβερνήτη του, βγάζει ἀπὸ τὸ στόμα μὲ λόγια ὅλα ἐκεῖνα πού εἶναι ἀποτιθεμένα στὴν καρδιά, τὰ ὁποῖα μὲ τοὺς λογισμοὺς τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν ἀμέλεια τοῦ νοῦ ἀποθησαυρίσθηκαν στὴν καρδιά, καὶ βλέπει τότε κανεὶς τὴν καρδιά νὰ εἶναι γεμάτη μὲ κακίες, ἀντὶ μὲ θεῖο Πνεῦμα καὶ θεῖες ἐννοιες, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος· «ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς καρδιᾶς ὁμιλεῖ τὸ στόμα»³¹. Ἐὰν δηλαδὴ μπορέσει ὁ πονηρὸς νὰ βγάλει ἔξω μὲ λόγους ἐκεῖνα πού μελετῶνται ἔσωτερικά, δὲν θὰ πεῖ τὸν ἀδελφὸ του ὁ ἀδελφὸς πού κυριεύθηκε ἀπὸ αὐτὸν μόνο ἀνόητο καὶ μωρό, ἀλλὰ πολλὰ φορὲς ἀπὸ τὰ ὑβριστικὰ λόγια θὰ φθάσει καὶ σὸ φόνου. Καὶ αὐτὰ βέβαια χρησιμοποιεῖ ὁ πονηρὸς, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν ἐντολή νὰ μὴ ὀργίζεται κανεὶς χωρὶς λόγο³², ἀφοῦ πραγματικά μποροῦσε νὰ μὴ φθάσει σ' αὐτὰ τὰ ὑβριστικὰ λόγια καὶ τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν αὐτὰ, ἐὰν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς προσβολῆς διώχονταν ἀπὸ τὴν καρδιά μὲ προσευχὴ καὶ ἔσωτερικὴ προσοχή, καὶ ἔτσι ὁ ἄθλιος πετυχαίνει τὸ σκοπὸ του, ἐφόσον ἐκεῖνα πού ἔβαλε μέσα στὴν καρδιά μὲ τοὺς λογισμοὺς, βρῖσκει νὰ καταλύουν τὴ θεία ἐντολή.

17 Ποιὰ εἶναι τὰ παραγγέλματα πού δόθηκαν ἀπὸ τὴ θεία καὶ δεσποτικὴ ἐντολή καὶ γιὰ τὸ ἐπιθυμητικὸ; «Ἐκεῖνος πού κοίταξε γυναί-

μοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ». Καὶ ταύτην δὲ δοθεῖσαν ἰδὼν ὁ κακοῦργος, οἷον κατὰ τῆς ἐντολῆς ἀμφίδηστρον ἐν νῶ πλέκει. Πόρρω γὰρ τῆς ἐρεθιζούσης ὕλης μακρύννας τὸν πόλεμον ταύτης, ἔνδον ὑφίσταται, καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐν νῶ ζωγραφούμενα παρ' αὐτοῦ καὶ σχήματα καὶ τυπώματα πορνικὰ καὶ λόγους ἀκούειν ἐστὶν ἐρεθίζοντας πρὸς πάθος καὶ ἄλλα ἅπερ οἱ νοῦ πείραν ἔχοντες ἴσασι.

18 Τίς δὲ καὶ ἡ τῶ λογιστικῶ παραινοῦσα ἐντολή; «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὄλωσ»· «ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναι καὶ οὐ»· καί, «ὁ μὴ ἀρνησάμενος πάντα καὶ ἀκολουθῶν μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος»· καί, «εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης». Ταῦτα τὰ τοῦ λογιστικοῦ παραγγέλματα. Πάλιν οὖν ὁ πολέμιος, ὥσπερ τινὰ στρατηγὸν ἄριστον δουλόμενος χειρώσασθαι, ὅς ἐστι τὸ λογιστικόν, διὰ λογισμῶν γαστρομαργίας καὶ ἀδιαφορίας αὐτὸ τῶν φρενῶν ἐκστήσας, τῆς δὲ ἡγεμονίας, οἷα μέθυσον στρατηγὸν διαχλευάσας τε καὶ ἐκβαλῶν, θυμῶ καὶ ἐπιθυμία, ὑπηρέταις ὁ δράκων κέχρηται τῶν ἰδίων θελημάτων, αἱ δὲ δυνάμεις αὐταί, τὸ ἐπιθυμητικόν, λέγω, καὶ τὸ θυμικόν, ἐκ τοῦ λογιστικοῦ ἄφετοι οὐσαι, ταῖς πέντε ἡμῶν αἰσθήσεσιν, εἰς τὸ φανερῶς ἁμαρτάνειν ὑπουργοῖς κέχρηται. Καὶ ταῦτά εἰσι τὰ πτώματα. Τότε τοίνυν καὶ ὀφθαλμοὶ περίεργοι, οὐκ ἔχοντες τὸν νοῦν ἔνδον αὐτοῦς δεσμοῦντα, καὶ ἀκοὴ μάταια ἀκούειν ἀγαπῶσα, καὶ ὄσφρησις ἐκθηλνομένη, καὶ στόμα ἀκρατές, καὶ χεῖρες ἀπτόμεναι ὧν μὴ δεῖ, οἷς ἐπακολουθεῖ ἀδικία ἀντὶ δικαιοσύνης, ἄνοια ἀντὶ φρονήσεως, ἀκολασία ἀντὶ σωφροσύνης, δουλεία ἀντὶ ἀνδρείας· αὐταὶ γὰρ αἱ γενικαὶ τέσσαρες ἀρεταί· ἡ γουν ἢ δικαιοσύνη, ἢ φρόνησις, ἢ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία ὑγαινοῦσαι, τὸ τριμερὲς διακυβερνῶσι, τὸ τριμερὲς δὲ καλῶς ἰθινοῦμενον, τὰς αἰσθήσεις τῶν ἀτόπων ἀπείργει. Καὶ τότε δὴ γαλήνην ὁ νοῦς ἄγων, τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων ἐνθέως κυβερνωμένων καὶ ὑπηκόων, ῥαδίως ἐν τῷ νοητῶ πολέμῳ ἀνδραγαθεῖ. Εἰ δὲ συγχέει αὐτοῦ τὰς δυνάμεις ἀπροσεξία, διὰ τῶν τοῦ πονηροῦ προσβολῶν ἠττώμενος, τὰς

33. Ματθ. 5, 28.

35. Ματθ. 10, 37-38.

34. Ματθ. 5, 34. 37.

36. Ματθ. 7, 13.

κα μὲ διάθεση ἐπιθυμίας, ἤδη ἐμοίχευσε αὐτὴν μέσα στὴν καρδιά του»³³. Βλέποντας ὁμως ὁ κακοῦργος δαίμονας, ὅτι θόθηκε αὐτὴ ἢ ἐντολή, ἔπλεξε μέσα στοῦ νοῦ ἐναντίον τῆς ἐντολῆς ἕνα κατὰ κάποιον τρόπο δίχτυ. Μεταθέτοντας δηλαδή τὸν πόλεμό της μακριὰ ἀπὸ τὴν ὕλη πού ἐρεθίζει, τὸν διεξάγει μέσα στὸν ἄνθρωπο, καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ ζωγραφίζονται ἀπὸ αὐτὸν μέσα στοῦ νοῦ καὶ σχήματα καὶ εἰκόνες πορνικές, καὶ ν' ἀκούει λόγους πού ἐρεθίζουν τὸ πάθος, καθὼς καὶ ἄλλα πού τὰ γνωρίζουν ἐκεῖνοι πού ἔχουν πείρα αὐτοῦ τοῦ πολέμου πού γίνεται μέσα στοῦ νοῦ.

Καὶ ποιά εἶναι ἡ ἐντολή πού δίνει τις παραινέσεις στοῦ λογιστικό; «Ἐγὼ ὁμως σᾶς λέγω, νὰ μὴ ὀρκίζεσθε καθόλου, ἀλλὰ ὁ λόγος σας νὰ ἀρκεῖται στοῦ ναι καὶ στοῦ ὄχι»³⁴· καὶ, «ἐκεῖνος πού δὲν ἀρνήθηκε τὰ πάντα καὶ δὲν μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ μένα»³⁵· καὶ, «εἰσέλθετε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη»³⁶. Αὐτὰ εἶναι τὰ παραγγέλματα πού δίνονται γιὰ τὸ λογιστικό. Πάλιν λοιπὸν ὁ πολέμος, θέλοντας κατὰ κάποιον τρόπο νὰ ὑποτάξει ἕναν ἄριστο στρατηγὸ, πού εἶναι τὸ λογιστικό, θγάζοντάς το ἀπὸ τὰ λογικὰ του μὲ λογισμοὺς γαστριμαργίας καὶ ἀδιαφορίας, καὶ σὰν μέθυσο στρατηγὸ χλευάζοντάς το καὶ ἀπομακρύνοντάς το ἀπὸ τὴν ἡγεμονία, χρησιμοποιοῖ ὁ δράκων ὡς ὑπηρέτες τῶν θελημάτων του τὸν θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, καὶ οἱ δυνάμεις αὐτές, ἐννοῶ τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ θυμικὸ, ὄντας ἐλεύθερες ἀπὸ τὸ λογιστικό, χρησιμοποιοῦν ὡς βοηθοὺς τις πέντε αἰσθήσεις μας γιὰ νὰ ἀμαρτάνουν φανερά. Καὶ αὐτές εἶναι οἱ πτώσεις. Τότε λοιπὸν καὶ τὰ μάτια γίνονται περίεργα, μὴ ἔχοντας τὸν νοῦ νὰ τὰ δεσμεύει ἐσωτερικά, καὶ τὰ αὐτὰ ἀγαποῦν νὰ ἀκούουν τὰ μάτια, καὶ ἡ ὄσφρηση φέρεται μὲ θηλυπρέπεια, καὶ τὸ στόμα γίνεται ἀσυγκράτητο, καὶ τὰ χέρια ἀγγίζουσιν ἐκεῖνα πού δὲν πρέπει, ἐπακόλουθα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀδικία ἀντὶ τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἀνοησία ἀντὶ τῆς φρονήσεως, ἢ ἀκολασία ἀντὶ τῆς σωφροσύνης, ἢ δουλεία ἀντὶ τῆς ἀνδρείας· γιὰ αὐτὸς οἱ γενικὲς τέσσαρες ἀρετές, δηλαδή ἡ δικαιοσύνη, ἡ φρόνηση, ἡ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία, ὅταν εἶναι ὑγιεῖς, κυβερνοῦν τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς, καὶ ὅταν τὰ τρία αὐτὰ μέρη τῆς ψυχῆς καθοδηγοῦνται σωστά, ἐμποδίζουν τις αἰσθήσεις ἀπὸ τὰ ἄτοπα. Καὶ τότε ἔχοντας ὁ νοῦς γαλήνη, ἀφοῦ οἱ δυνάμεις του κυβερνῶνται μὲ τρόπο ἔνθεο καὶ ὑπακούουν, εὐκολὰ ἀνδραγαθεῖ στοῦ νοητοῦ πολέμου. Ἐάν ὁμως ἀπὸ ἀπροσεξία δημιουργηθεῖ σύγχυσις στὶς δυνάμεις του, νικώμενος ἀπὸ τις προσβολές τοῦ

θείας ἐντολὰς παραβαίνει. Τῇ παραβάσει οὖν πάντως ἔπεται ἡ μετάνοια ἀνάλογος, ἡ κόλασις ἐν τῷ μέλλοντι. Καλὸν οὖν τὸ ἀεὶ νήφειν τὸν νοῦν, δι' οὗ πράγματος εἰς τὸ κατὰ φύσιν σταθεῖς, γίνεται ἐνταλμάτων θείων φύλαξ ἀληθής.

19 Ἡ ψυχὴ ὑπὸ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων περιτετείχισται τε καὶ περιτέφρακται καὶ δέδεται ἀλύσεσι σκότους, μὴ δυναμένη διὰ τὸ περὶ αὐτὴν σκότος, ὡς θέλει, προσεύξασθαι· ἐν τῷ κρυπτῷ γὰρ δεσμεῖται, τυφλώττουσα τοῖς ἔνδον ὄμμασιν. Ὅταν οὖν ἀρχὴν λάβῃ εὐχεσθαι τῷ Θεῷ καὶ νήφειν δι' εὐχῆς, τότε τοῦ σκότους ἐκείνη δι' εὐχῆς λυθήσεται· ἄλλως γὰρ οὐ δυνατὸν λυθῆναι. Τότε γὰρ δύναται ἡ ψυχὴ ἐπιγνῶναι, ὅτι ἔστιν ἔνδον ἐν τῇ καρδίᾳ ἄλλη πάλῃ καὶ ἄλλη ἐναντιότης κρυπτὴ καὶ ἄλλος πόλεμος λογισμῶν πνευμάτων πονηρίας, ὥσπερ καὶ αἱ ἅγιοι Γραφαὶ μαρτυροῦσι. Λέγει γάρ· «ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναθῇ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῆς»· τόπος δὲ τοῦ νοῦ ἡ στάσις ἐστὶν αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρετῇ βεβαία καὶ ἡ νῆψις. Καὶ γὰρ στάσις ἐστὶ καὶ ἐπὶ ἀρετῆς καὶ κακίας· φησὶ γάρ· «μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη»· καὶ ὁ Ἀπόστολος «στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ».

20 Κρατῶμεν Χριστοῦ κραταιῶς ἄγαν, διὰ τοὺς ἀενάως λαβεῖν τοῦτον ἐκ ψυχῆς ἀγωνιζομένους, ἵνα μὴ ἐκνεύσῃ Ἰησοῦς, ὄχλου λογισμῶν ὄντων ἐν τῷ τόπῳ τῆς ψυχῆς, ὃν οὐκ ἐξὸν χωρὶς πόνου ψυχῆς κραταιῶς κρατεῖν, καὶ ψηλαφῶμεν τὸν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ βίον, ἵνα τὸν ἡμέτερον ταπεινῶς διεξάγωμεν, καὶ κρατῶμεν τὰ αὐτοῦ πάθη, ἵνα τὰ θλιβερὰ ὑπομείνωμεν, αὐτὸν ζηλοῦντες, καὶ γευώμεθα τὴν ἄρρητον καὶ συγκαταβατικὴν δι' ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ, ἵνα ἐκ τῆς γεύσεως τῆς ψυχῆς τῆς γλυκειᾶς γινώσκωμεν ὅτι χρηστός ὁ Κύριος· Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, ἡ καὶ πρὸ πάντων, ἀνευδοιάστως πιστεύωμεν αὐτῷ ἐν οἷς λέγει· τὴν πρόνοιάν τε αὐτοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς ἤκουσαν καθ' ἐκάστην ἐκ-

37. Ἐκκλ. 1, 4.

39. Ἐφ. 6, 14.

38. Ψαλμ. 1, 1.

40. Ψαλμ. 33, 9.

πονηροῦ, παραβαίνει τὶς θεῖες ἐντολές. Τὴν παράβαση βέβαια ἀκολουθεῖ ὅπωςδήποτε ἢ μετάνοια ἀνάλογη, ἢ τιμωρία στὸ μέλλον. Εἶναι καλὸ λοιπὸν ὁ νοῦς νὰ βρῖσκεται πάντοτε σὲ νήψη, μὲ τὴν ὁποία, παραμένοντας αὐτὸς στὴ φυσικὴ του κατάσταση, γίνεται φύλακας ἀληθινὸς τῶν θείων ἐντολῶν.

Ἡ ψυχὴ εἶναι περιτειχισμένη καὶ περιφραγμένη καὶ δεμένη ἀπὸ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας μὲ τὶς ἀλυσίδες τοῦ σκοτούς, μὴ μπορῶντας ἕξαιτίας τοῦ σκοτούς ποὺ ὑπάρχει γύρω της νὰ προσευχηθεῖ ὅπως θέλει, γιατί εἶναι δεσμευμένη στὰ κρυφὰ καὶ ἔχει τυφλὰ τὰ ἐσωτερικά της μάτια. Ὅταν λοιπὸν ἀρχίσει νὰ προσεύεται στὸν Θεὸ καὶ νὰ ἀποκτᾷ νηφαλιότητα μὲ τὴν προσευχή, τότε θ' ἀπαλλαγεῖ μὲ τὴν προσευχὴ ἀπὸ τὸ τριγύρω της σκοτάδι· γιατί ἀλλιῶς δὲν μπορεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ. Τότε λοιπὸν μπορεῖ ἡ ψυχὴ νὰ ἀποκτήσει τὴν ἐπίγνωση, ὅτι ὑπάρχει μέσα στὴν καρδιὰ της ἄλλη πάλῃ καὶ ἄλλη ἀντίθεση κρυφὴ καὶ ἄλλος πόλεμος λογισμῶν ἀπὸ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ὅπως ἀκριβῶς μαρτυροῦν καὶ οἱ ἅγιες Γραφές. Γιατὶ λέγει· «ἐὰν ἀνεβεῖ σὲ σένα πνεῦμα τοῦ ἐξουσιαστῆ διαδόλου, μὴ τοῦ ἀφήσεις τόπο»³⁷. Τόπος βέβαια τοῦ νοῦ εἶναι ἡ σταθερὴ παραμονὴ του στὴν ἀρετὴ καὶ ἡ νήψη. Γιατὶ ὑπάρχει παραμονὴ καὶ στὴν ἀρετὴ καὶ στὴν κακία· γιατί λέγει· «εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν πορεύθηκε μὲ ἀπόφαση τῶν ἀσεβῶν, καὶ δὲν στάθηκε στὸ δρόμο τῶν ἁμαρτωλῶν»³⁸. καὶ ὁ Ἀπόστολος· «σταθεῖτε λοιπὸν ἔχοντας περιζωσμένη τὴ μέση σας μὲ τὴν ἀλήθεια»³⁹.

Ἄς κρατᾶμε τὸν Χριστὸ μέσα μας μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας, ἕξαιτίας ἐκείνων ποὺ ἀγωνίζονται ἀκάταπαυστα νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας, γιὰ νὰ μὴ φύγει ὁ Ἰησοῦς, ἕξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν λογισμῶν ποὺ ὑπάρχουν στὸν τόπο τῆς ψυχῆς, τὸν ὁποῖο δὲν εἶναι δυνατόν χωρὶς πόνον ψυχῆς νὰ τὸν κρατήσομε σταθερά, καὶ ἅς μελετοῦμε τὴν ὡς ἄνθρωπο ζωὴ του, γιὰ νὰ ζοῦμε τὴ δικὴ μας ζωὴ μὲ ταπεινώση, ἐπίσης ἅς διατηροῦμε στὴ μνήμη μας τὰ πάθη του, γιὰ νὰ ὑπομένομε τὰ θλιβερά, γενόμενοι ζηλωτὲς του, καὶ ἅς γευόμαστε τὴν ἄρρητη καὶ γεμάτη συγκατάβαση γιὰ χάρη μας οἰκονομία του, ὥστε ἀπὸ τὴ γλυκιὰ γεύση τῆς ψυχῆς νὰ διαπιστώνομε ὅτι ὁ Κύριος εἶναι γεμάτος ἀγαθότητα⁴⁰. Μαζὶ μὲ ὅλα αὐτά, ἢ καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἅς πιστεύομε σ' αὐτὸν χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία, ἀποδεχόμενοι ὅσα λέγει, καὶ ἅς ἐλπίζομε στὴν πρόνοιάν του ποὺ ἐκδηλώνεται καθημερινὰ πρὸς

δεχόμεθα. Καὶ ὡς ἂν τύχη ἐλθοῦσα, εὐχαρίστως καὶ ἀσπαστῶς καὶ προθύμως δεχόμεθα, ἵνα μάθωμεν πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ὄραν, ὃς τὰ ὅλα διοικεῖ λόγοις σοφίας θεϊκοῖς. Καὶ ὅταν ταῦτα ποιήσωμεν πάντα, τότε οὐ μακρὰν πού τοῦ Θεοῦ τυγχάνομεν, εἴπερ εὐσέβεια, ἀτέλεστος τελειότης, ὡς εἶπέ τις τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν καὶ τελείων τῷ Πνεύματι.

21 Ὁ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν καλῶς ἐξαγοραζόμενος, ἐννοία τε διόλου καὶ μνήμη θανάτου σχολάζων καὶ σοφῶς ἐκ παθῶν κλέπτων τὸν νοῦν, διὰ τοῦδε τοῦ πράγματος, οὔτος καὶ τὰς καθ' ὥραν παρουσίας τῶν δαιμονικῶν προσβολῶν ὀξυτέρως ὄραν πάντως πέφυκε παρ' ἐκεῖνον, ὃς ἄτερ μνήμης θανάτου διάγειν θεβούληται, ἔνεκεν γνώσεως μόνης τὴν καρδίαν καθαίρων, καὶ μὴ πενθήρη ἐννοϊαν σώζων διόλου, ἐνίοτε δοκῶν οὔτος πάντων κρατεῖν, ἐντρεχεῖα παθῶν ὀλεθρίων, ὑφ' ἐνός δέδεται, ὡς οὐκ οἶδε, τοῦ χειρίστου πάντων, καὶ πίπτει ἔσθ' ὅτε, χωρὶς Θεοῦ, ὑψηλοφροσύνη. Τοῦτον χρὴ νήφειν σφόδρα, ἵνα μὴ τυφθεὶς χάωση τὰς φρένας. Πέφυκε γάρ, ὡς Παῦλος φάσκει, ψυχὰς ἐνθεν κάκειθεν ἐρανιζούσας γνῶσιν, φυσιουῖσθαι κατ' ἐλαττόνων, ὡς δοκοῦσιν, αἷς σπινθήρ, ὡς οἶμαι, τῆς οἰκοδομούσης ἀγάπης οὐκ ἐνυπάρχει. Ὁ δέ γε τὸν θάνατον μελέτην κατ' ὄψιν μεμνημένος, τὰς καταδρομὰς τῶν δαιμονίων ὀξύτερον ὑπὲρ τὸν ἄλλως ἔχοντα βλέπων, ἐκδιώκων βάλλει.

22 Πέφυκεν ἡ τερπνὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ Ἰησοῦς, μετὰ θυμοῦ καρδίας καὶ πικρίας σωστικῆς, διαλύειν λογισμῶν πάσας μαγγανείας, νοήματα, λόγους, φαντασίας, ἰνδάλματα σκοτεινά, καὶ ἀπαξοπλῶς εἰπεῖν, δι' ὧν παρατάσσεται καὶ νεανεύεται ὁ πανώλης, τὰς ψυχὰς διαψηλαφῶν καταπιεῖν. Καλούμενος δὲ Ἰησοῦς, πάντα φλογίζει εὐχερῶς. Ἐν οὐδενὶ γὰρ ἄλλῳ ἢ σωτηρία ἡμῶν ἐστίν, εἰ μὴ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ἔφησεν ὁ Σωτήρ· «χωρὶς γὰρ ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν».

ἐμᾶς, καὶ ὅταν συμβεῖ νὰ ἔρθει, ἃς τὴν δεχόμεστε μὲ εὐχαρίστηση καὶ χαρὰ καὶ προθυμία, γιὰ μάθομε νὰ ἔχομε τὸ βλέμμα μας στραμμένο μόνο πρὸς τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος κυβερνᾷ τὰ πάντα μὲ τοὺς θεϊκοὺς λόγους τῆς σοφίας του. Καὶ ὅταν τὰ κάνομε ὅλα αὐτά, τότε δὲν εἴμαστε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό, καθόσον εὐσέβεια εἶναι χωρὶς τέλος τελειότητα, ὅπως εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς θεοφόρους ἄνδρες καὶ τέλειους κατὰ τὸ Πνεῦμα.

Ἐκεῖνος δηλαδή πού ζεῖ ὀρθὰ τὴ ζωὴ του, καὶ ἔχει πάντοτε προσκολλημένη τὴ σκέψη του στὴν ἔννοια καὶ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου, ἀπομακρύνοντας μὲ τὴν ἀφοσίωσή του αὐτὴ μὲ σοφία τὸ νοῦ του ἀπὸ τὰ πάθη, αὐτὸς ὅπως ὀπίσθε καὶ τίς ἀνὰ πάσα στιγμή δαιμονικὲς προσβολές πού δέχεται τίς βλέπει κατὰ φυσικὸ λόγο μὲ μεγαλύτερη ὀξυδέρκεια ἀπὸ ἐκεῖνον πού θέλει νὰ ζεῖ χωρὶς τὴ μνήμη τοῦ θανάτου, ὁ ὁποῖος καθαρίζει τὴν καρδιά του μόνο γιὰ τὴ γνώση, καὶ δὲν φροντίζει καθόλου νὰ ἔχει τὴν πένθιμη ἔννοια, αὐτὸς μερικὲς φορές, νομίζοντας ὅτι μὲ τὴν ἰκανότητά του ἔξουσιάζει ὅλα τὰ ὀλέθρια πάθη, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθεῖ, δένεται ἀπὸ ἓνα, τὸ πιὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα, καί, μὴ ἔχοντας μέσα του τὸν Θεό, πέφτει κάποτε στὴν ὑψηλοφροσύνη. Αὐτὸς πρέπει νὰ ἔχει πάρα μεγάλη νηφαλιότητα, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, κυριευμένος ἀπὸ ἀλαζονεία, νὰ χάσει τὰ μυαλά του. Γιατὶ συνήθως, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, οἱ ψυχές πού συλλέγουν γνώση ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, νὰ κυριεῦνται ἀπὸ ἔπαρση πρὸς τοὺς κατώτερους⁴¹, ὅπως τοὺς θεωροῦν, στοὺς ὁποίους, κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν ὑπάρχει κανένας σπινθήρας τῆς ἀγάπης πού οἰκοδομεῖ⁴². Ἐκεῖνος ὅμως πού θυμᾶται καὶ μελετᾷ τὸν θάνατο κάθε βράδυ, αὐτὸς, βλέποντας μὲ μεγαλύτερη ὀξυδέρκεια ἀπὸ τὸν ἄλλο τίς ἐπιδρομὲς τῶν δαιμόνων, ρίχνει τὰ βέλη του ἐναντίον τους καὶ τοὺς διώχνει.

Ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἡ εὐχάριστη μνήμη τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ὁ Ἰησοῦς, μαζί μὲ τὸν θυμὸ τῆς καρδιάς καὶ τὴ σωτήρια πικρία, ἔχει τὴ δύναμη νὰ διαλύει ὅλες τίς δολιότητες τῶν λογισμῶν, τὰ νοήματα, τοὺς λόγους, τίς φαντασίες, τίς σκοτεινὲς μορφές, καὶ μὲ ἓνα λόγο, ὅλα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα παρατάσσεται καὶ ἐνεργεῖ μὲ αὐθάδεια ὁ ὀλέθριος, ψάχνοντας νὰ καταπιεῖ τίς ψυχές. Καλούμενος ὅμως ὁ Ἰησοῦς, ὅλα τὰ κατακαίει μὲ εὐκολία. Γιατὶ σὲ κανένα ἄλλο δὲν βρῖσκεται ἡ σωτηρία μας, παρὰ στὸν Ἰησοῦ Χριστό, πράγμα βέβαια πού εἶπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωτήρας· «χωρὶς ἔμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτε»⁴³.

23 Πάση οὖν φυλακῇ τὴν καρδίαν ἡμῶν πάση ὥρα καὶ τὸ ἀκαριαῖον γοῦν τηρήσωμεν ἐκ λογισμῶν ἀγλυούντων τὸ ψυχικὸν ἔσοπτρον, ἐν ᾧ δὴ τυποῦσθαι καὶ φωτεινογραφεῖσθαι Ἰησοῦς Χριστὸς πέφυκεν, ἡ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς σοφία καὶ δύναμις, καὶ ἔνδον καρδίας ἄπαντα τῶν οὐρανῶν τὴν βασιλείαν ζητήσωμεν, τὸν τε κόκκον καὶ τὸν μαργαρίτην καὶ τὴν ζύμην, καὶ τὰλλα πάντα μυστικῶς εὐρήσωμεν ἔνδον ἡμῶν αὐτῶν, εἴ γε τὸ ὄμμα τοῦ νοῦ ἐκκαθάρωμεν. Διὰ τοι τοῦτο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφη· «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστι»· δηλῶν μένουσαν ἔνδον καρδίας τὴν θεότητα.

24 Καὶ νῆψις μὲν τηλαυγῶς καθαίρει συνείδησιν, τῆς δὲ καθαρθείσης, ὡς φῶς καλυπτόμενον εὐθύς ἐκλάμπασα, μέγα ἐκδιώκει σκότος, τοῦ δὲ διωχθέντος, συχνῇ νήψει γνησίᾳ τὰ λανθάνοντα πάλιν ἢ συνείδησις δεικνύει. Καὶ διὰ νοῦ ἐκδιδάσκει τῇ νήψει τὴν ἀόρατον πάλην καὶ λογικὴν μάχην καὶ πῶς δεῖ ῥίπτειν λόγχας ἐν τῇ μονομαχίᾳ καὶ βάλλειν μὲν εὐστόχοις ἀκοντίοις λογισμοῖς, μὴ βάλλεσθαι δὲ τὸν νοῦν κρουδόμενον ἀκοντίοις πρὸς Χριστόν, ἀντὶ σκότους βλαπτικοῦ, ἰμειρόμενον φῶς, οὗ ὁ γευσάμενος, συνῆκεν ὁ λέγω· οὗ φωτὸς ἢ γεῦσις λιμαγχοεῖ μᾶλλον ψυχὴν τρεφομένην, μὴ κορεννυμένην δὲ ποτέ· ἀλλ' ὅσον ἐσθίουσαν, ἔτι αὐθις πεινώσαν. Φῶς νοῦν ἔλκον ὡσπερ ἥλιος ὄμματα, ὃ ἀνερμήνευτον ὄν, ἐρμηνευόμενον οὐ λόγῳ, πείρα δὲ παθόντος, ἢ τρωθέντος ἀληθέστερον φάναι, σιγαῖν με διαγγέλλει, καί γε τοῦ νοῦ θέλοντος τρυφᾶν ἐν τῷ λέγειν τὰ περὶ ὧν λέγει· «εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον»· ἔνεκεν γὰρ κτήσεως ἀγάπης καὶ ἀγνείας αὐταὶ γὰρ ἢ εἰρήνη καὶ ὁ ἁγιασμός.

25 Ὅπλιζεν χρῆ τὸν θυμὸν πρὸς μόνους τοὺς δαίμονας, τοὺς λογιστικῶς ἡμῖν ἐχθραίνοντας καὶ καθ' ἡμῶν θυμουμένους, τὸν τρόπον δὲ τοῦ καθ' ὥραν πολέμου τοῦ ἐν ἡμῖν, ἄκουσον καὶ ποιήσον· Νήψει σύναπτε εὐχὴν, νῆψις γὰρ εὐχὴν καθαίρει, ἢ δὲ τὴν καθαίρουσαν. Ἡ

44. Παροιμ. 4, 23.

47. Λουκᾶ 13, 19.

45. Α' Κορ. 1, 24.

48. Ματθ. 13, 45.

46. Ματθ. 6, 33.

49. Ματθ. 13, 33.

Μέ κάθε ἐπαγρύπνηση λοιπὸν ὡς προφυλάσομε τὴν καρδιά μας κάθε ὥρα καὶ κάθε στιγμή ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς⁴⁴ ποὺ ἀμαυρώνουν τὸν ψυχικὸ καθρέπτη, στὸν ὁποῖο κατὰ φυσικὸ λόγο ἀποτυπώνεται καὶ ἀπεικονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ σοφία καὶ δύναμη τοῦ Πατέρα Θεοῦ⁴⁵, καὶ ὡς ζητήσομε ἀκατάπαυστα μέσα στὴν καρδιά μας τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν⁴⁶, καθὼς καὶ τὸν κόκκο⁴⁷ καὶ τὸ μαργαριτάρι⁴⁸ καὶ τὴ ζύμη⁴⁹, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα θὰ τὰ βροῦμε μυστικὰ μέσα μας, ἐφόσον βέβαια καθαρίσομε τὸν ὀφθαλμὸ τοῦ νοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε· «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βρίσκεται μέσα μας»⁵⁰, δείχνοντας μ' αὐτὸ ὅτι ἡ θεότητα μένει μέσα στὴν καρδιά μας.

Ἡ νήψη καθαρίζει καὶ κάνει τὴ συνείδηση ὀλόλαμπρη, καὶ ὅταν αὐτὴ καθαριστεῖ, λάμποντας ἀμέσως σὰν φῶς ποὺ καλυπτόταν, διώχνει τὸ μεγάλο σκοτάδι, καὶ ὅταν αὐτὸ διωχθεῖ, δείχνει πάλι ἡ συνείδηση μὲ τὴ συχνὴ γνήσια νήψη ἐκεῖνα ποὺ εἶναι κρυμμένα. Καὶ τότε μὲ τὴ νήψη τοῦ νοῦ διδάσκει τὴν ἀόρατη πάλη καὶ λογικὴ μάχη καὶ πῶς πρέπει νὰ ρίχνει ὁ νοῦς τὶς λόγχεις κατὰ τὴ μονομαχία καὶ νὰ χτυπᾷ μὲ εὐστοχα ἀκόντια τοὺς λογισμοὺς, νὰ μὴ δέχεται ὅμως αὐτὸς χτυπήματα ἀπὸ τὰ ἀκόντια ἐκείνων κρυβόμενος πλησίον τοῦ Χριστοῦ, ποθώντας φῶς ἀντὶ τοῦ βλαβεροῦ σκοτούς, τὸ ὁποῖο μόνο ὁποῖος τὸ γεύθηκε ἀντιλαμβάνεται αὐτὸ ποὺ λέγω. Ἡ γεύση αὐτοῦ τοῦ φωτὸς κάνει τὴν ψυχὴ ποὺ τρέφεται ἀπὸ αὐτὸ νὰ ὑποφέρει μᾶλλον ἀπὸ μιὰ διαρκὴ πείνα καὶ νὰ μὴ χορταίνει ποτέ, ἀλλ' ὅσο τρώγει, τόσο περισσότερο πάλι πεινάει. Τὸ φῶς αὐτὸ ἀποσπᾷ τὸ νοῦ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος τὰ μάτια, τὸ ὁποῖο, ὄντας ἀνερμήνευτο καὶ ἐρμηνευόμενο ὄχι μὲ τὸ λόγο, ἀλλὰ μόνο ἂν κανεῖς τὸ πάθει, ἢ, γιὰ νὰ τὸ πῶ πιὸ ἀληθινά, ἂν πληγωθεῖ ἀπὸ αὐτὸ, μὲ παραγγέλλει νὰ σιωπήσω, ἂν καὶ βέβαια ὁ νοῦς θέλει νὰ ἐντροφᾷ στὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ λέγει· «νὰ ἐπιδιώκετε μὲ ὅλους τὴν εἰρήνη καὶ τὸν ἀγιασμό, χωρὶς τὸν ὁποῖο κανένας δὲν θὰ δεῖ τὸν Κύριο»⁵¹. γιὰ ν' ἀποκτήσομε δηλαδὴ ἀγάπη καὶ ἀγνότητα· γιατί αὐτὲς εἶναι ἡ εἰρήνη καὶ ὁ ἀγιασμός.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ὀπλίζομε τὸν θυμὸ μας ἐναντίον μόνο τῶν δαιμόνων, οἱ ὁποῖοι μᾶς πολεμοῦν μὲ τοὺς λογισμοὺς καὶ τρέφουν θυμὸ ἐναντίον μας, καὶ ἀκουσε καὶ ἐφάρμοσε τὸν τρόπο τοῦ πολέμου ποὺ γίνεται μέσα μας ὅλη τὴν ὥρα. Τῆ νήψη νὰ τὴν ἐνώνεις μὲ τὴν προσευχὴ· γιατί ἡ νήψη κάνει καθαρὴ τὴν προσευχὴ, καὶ ἡ προσευχὴ τὴ

50. Λουκᾶ 17, 21.

51. Ἐβρ. 12, 14.

μὲν γὰρ νῆψις, ἀδιάλειπτα ὄρωσα, νοεῖ τοὺς εἰσερχομένους, κωλύουσα δὲ αὐτοὺς μικρὸν τῆς εἰσόδου, εἰς βοήθειαν καλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκδιώξαι πολεμίους πονηροὺς. Ἡ δὲ προσοχὴ κωλύει ἀντιλέγουσα αὐτοῖς φωνούμενος δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἐκδιώκει δαίμονας σὺν φαντασίαις αὐτῶν.

Λίαν ἔσο ἀκριδῶς τηρῶν σου τὸν νοῦν. Ὄταν οὖν λογισμόν γνοίης, ἀντιλογήθητι αὐτῷ· εὐθέως δὲ τάχος κάλεσον Χριστὸν εἰς ἐκδίησιν. Ὁ δὲ γλυκὺς Ἰησοῦς, «ἔτι σου λαλοῦντος, ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρεμι» νεῖμαί σοι ἀντίληψιν. Σὺ δὲ τούτων τῶν ἐχθρῶν ὄλων, εὐχῆ κατευνασθέντων πάντων, πάλιν πρόσεχε τῷ νῷ. Ἴδου πάλιν κύματα πλείονα τῶν προτέρων, ἀλλεπάλληλος φορὰ, ἐφ' ὧν ψυχὴ νήχεται· ἀλλ' ἰδοὺ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ἐγειρόμενος παρὰ τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῖς πονηροῖς ἀήταις ἐπιτιμῶν ὡς Θεός. Εὐκαιρῶν δὲ ἐκ τούτων ὥραν ἴσως ἢ στιγμὴν, δόξαζε τὸν σεσωκότα καὶ ἐννοιάζου θάνατον.

Πάση προσοχῇ καρδίας ἐν αἰσθήσει ψυχῆς ὀδεύσωμεν προσοχῇ γὰρ καὶ προσευχῇ καθ' ἡμέραν ζευγνύμεναι, παρόμοια πέλουσιν ἄρματος πυρφόρου Ἡλιοῦ, εἰς ὕψος οὐρανοῦ τὸν ἴδιον μέτοχον κουφίζοντα. Καὶ τί λέγω; Τοῦ γὰρ νῆψιν κατορθοῦντος ἢ κατορθῶσαι σπεύδοντος, καρδία μακαρία, σὺν ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις, νοητὸς οὐρανὸς κατεσκευάσται, Θεοῦ τε τοῦ ἀχωρήτου χώρημα γίνεται, κατὰ μυστικὴν θεωρίαν τε καὶ ἀνάδασιν, ᾧ τινι οὖν ἔρωσ ἀρετῆς θείας, δοκιμαζέτω ἐκφέρειν σὺν ῥοπῇ Κυρίου καὶ προθυμίᾳ τοὺς λόγους εἰς ἔργα. Καὶ βία τινὶ τὴν πεντάδα τῶν ἰδίων αἰσθήσεων, ἐξ ὧν ἡ ψυχὴ βλάπτεσθαι οἶδε, κωλύων, ἐλαφρότερον τῷ νοῖ ἑαυτοῦ τὸν ἐγκάρδιον ἀγῶνα καὶ πόλεμον πάντως τεύχει· εἶργε οὖν πάντας τοὺς ἔξω τισὶν ἐπινοίαις καὶ πολέμει τοὺς ἐξ αὐτῶν τικτομένους λογισμοὺς ἔνδον, ἀσωμάτοις θείαις μεθοδεῖαις ἀγρυπνιῶν κόπω ἠδονὰς ἀποσώβει, καὶ περὶ βρωτὰ καὶ ποτὰ ἐγκρατῶς ἔχου· καὶ τὸ σῶμα ἱκανῶς λέπτυνον, ἵνα κοῦφον τὸν ἐγκάρδιον πόλεμον εὐχερῶς σεαυτῷ κατασκευάζης ἑαυτὸν εὐεργετῶν, οὐχ ἕτερον καὶ ἐννοία θανάτου τὴν ψυ-

52. Ἦσ. 58, 9.

53. Πρβλ. Ματθ. 8, 25-26.

54. Δ' Βασ. 2, 11.

νήψη πού τήν καθαρίζει. Γιατί ἡ νήψη, προσέχοντας ἀκατάπαυστα, ἀντιλαμβάνεται τούς λογισμούς πού μπαίνουν καί ἐμποδίζοντάς τους πρὶν ἀπὸ τήν εἴσοδο, καλεῖ σέ βοήθεια τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστὸ νὰ διώξει τούς πονηροὺς ἐχθροὺς. Ἡ προσοχή πάλι τούς ἐμποδίζει προβάλλοντας ἀντιρρήσεις σ' αὐτούς· καὶ τότε καλούμενος σέ βοήθεια ὁ Ἰησοῦς, διώχνει τούς δαίμονες μαζί μὲ τὶς φαντασίες αὐτῶν.

Νὰ φυλάττεις τὸν νοῦ σου μὲ πολὺ μεγάλη προσοχή. "Ὅταν λοιπὸν ἀντιληφθεῖς κάποιο λογισμό, πρόβαλε ἀντίρρηση σ' αὐτόν, καὶ ἀμέσως κάλεσε γρήγορα τὸν Χριστὸ πρὸς ὑπεράσπισή σου. Καὶ ὁ γλυκὺς Ἰησοῦς, «ἐνῶ ἀκόμη ἐσὺ θὰ μιλάς, θὰ σοῦ πει· ὄριστε, εἶμαι ἐδῶ»⁵² γιὰ νὰ σοῦ προσφέρω βοήθεια. "Ἀλλὰ σύ, κι ὅταν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ μὲ τήν προσευχή ἤρεμήσουν, πάλι νὰ ἔχεις προσεκτικὸ τὸ νοῦ σου. Γιατί νὰ, πάλι κύματα, περισσότερα ἀπὸ τὰ προηγούμενα, πού ἔρχονται τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, ἐπάνω στὰ ὅποια πλέει ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ νὰ, πάλι ὁ Ἰησοῦς, πού ξυπνώντας τον ὁ μαθητής, ἐπιτιμᾷ ὡς Θεὸς καὶ καθησυχάζει τούς πονηροὺς ἀνέμους⁵³. Βρίσκοντας εὐκαιρία ἀπὸ ὅλα αὐτὰ κάποια ὥρα ἴσως ἡ στιγμή, δόξαζε ἐκεῖνον πού σέ ἔσωσε καὶ φέρνε στὴ σκέψη σου τὸ θάνατο.

"Ἄς προχωρήσουμε στὸ δρόμο μας μὲ ὅλη τὴν προσοχή τῆς καρδιᾶς καὶ μὲ αἴσθησι τῆς ψυχῆς· γιατί, σύροντας καθημερινὰ τὸν ζυγὸ ἢ προσοχή καὶ ἢ προσευχή, προχωροῦν παρῶμοια μὲ τὸ πυρφόρο ἄρμα τοῦ Ἡλία⁵⁴, μεταφέροντας ἀνάλαφρο στὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἐκεῖνον πού τις ἔχει. Καὶ τί λέγω; Γιατί, ἐκεῖνος πού κατορθώνει τὴ νήψη ἢ προσπαθεῖ νὰ τὴν κατορθώσει, ἢ μακάρια καρδιά του μετατρέπεται σὲ νοητὸ οὐρανὸ μὲ ἥλιο καὶ σελήνη καὶ ἄστρα, γίνεται χῶρος τοῦ ἀχώρητου Θεοῦ κατὰ μυστικὴ θεωρία καὶ ἀνάβαση, καὶ σ' ὅποιον ὑπάρχει ἔρωτας θείας ἀρετῆς, ἃς ἐπιχειρεῖ μὲ προθυμία καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου νὰ κάμνει ἔργα τὰ λόγια. Καὶ ἐμποδίζοντας μὲ κάποια βία τὴν πεντάδα τῶν αἰσθήσεών του, ἀπὸ τίς ὅποιες συμβαίνει ἡ ψυχὴ νὰ βλάπτεται, κατορθώνει ὁπωσδήποτε νὰ κάνει μὲ τὸ νοῦ του ἐλαφρότερο τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν πόλεμο τῆς καρδιᾶς του. Ἐμπόδιζε λοιπὸν ὅλους τούς ἔξω πού σπεύδουν ἐναντίον σου μὲ κάποιες δόλιες ἐπινοήσεις καὶ μὲ ἀσώματα θεῖα τεχνάσματα πολέμου τούς λογισμούς πού γεννιοῦνται ἐσωτερικὰ ἀπ' αὐτούς. Νὰ διώχνεις μὲ τὸν κόπο τῶν ἀγρυπνιῶν τίς ἡδονές, νὰ ἀσκεῖς ἐγκράτεια στὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ, καὶ νὰ κρατᾷς τὸ σῶμα ἀρκετὰ λεπτό, γιὰ νὰ εἶναι ἐλαφρὸ καὶ νὰ κάνει μὲ εὐκολία τὸν πόλεμο τῆς καρδιᾶς σου· τὸν ἑαυτὸ σου εὐεργετεῖς,

χὴν τιμῶρει· Ἰησοῦ Χριστοῦ μνήμη συνάγαγέ σου τὸν νοῦν ἐσκορπισμένον. Ταῖς νυξὶ γὰρ μᾶλλον εἴωθεν ὁ νοῦς αἰθριάζειν λαμπραῖς θεωρίαις Θεοῦ καὶ τῶν θείων.

28 Μὴ ἀπαναινόμεθα καὶ σωματικῶν ἀσκήσεων κόπους ἐκ μὲν γὰρ γῆς σῖτος, ἐκ δὲ τῶν τοιούτων χαρὰ πνευματικὴ καὶ πείρα καλῶν ἐκδλαστώνει. Μὴ δὲ τὴν συνειδήσιν παραλογιζώμεθα ὁμιλοῦσαν ἡμῖν τὰ σωτήρια καὶ πρακτέα, τὰ τε δέοντα καὶ ὀφειλόμενα ἐκλαλοῦσαν ἀπαύστως καὶ μάλιστα τε εἰ τύχοι δι' ἐνεργοῦς τε καὶ ἐμπροάκτου καὶ λεπτῆς τοῦ νοῦ νήψεως καθαιρομένη. Ἀρμοδίους γὰρ τότε καὶ ἀναμφιλέκτους τὰς συνοπτικὰς κρίσεις, διὰ τὸ καθαρὸν αὐτῆς, εἴωθεν ἐκφέρειν. Διὸ οὐ παραλογιστέον αὐτὴν διὰ ταῦτα, βίον γὰρ ἀρέσκοντα Θεῷ ἔνδον ἀναγγέλλει· καὶ ἐλέγχουσα τὴν ψυχὴν ἀποτόμως, ἁμαρτίαις ἔσθ' ὅτε βαφεῖσαν τὴν φρένα, τὴν τοῦ σφάλματος πάλιν ἐπανόρθωσιν δεικνύει, νουθετοῦσα τὴν καρδίαν πταίσασαν μετανοεῖν, ὑποδεικνύουσα τὸ ἄκος τερπνῆ ὑπαγορίᾳ.

29 Καπνὸς ἐκ ξύλων ἀναθρώσκων, βαρὺς γίνεται ὄμμασιν, ἀλλὰ δεικνύει φῶς αὐτοῖς καὶ τέρπει οὐς ἐλύπει πρότερον, καὶ προσοχὴ ἀδιαλείπτως μὲν ὁρῶσα, ἐπιφέρει δάρος φθάσας δὲ ἐν εὐχῇ Ἰησοῦς καλούμενος, φωτίζει καρδίαν· ἢ γὰρ αὐτοῦ μνήμη παρέχει, ὁμοῦ τῇ ἐλλάμπει, τὸ κράτιστον τῶν καλῶν.

30 Πέφυκέ πως ὁ ἔχθρὸς ἡμῶν τὸν νοῦν ἐκμοχλεύειν καὶ χοῦν ἐσθίειν καὶ ἡμᾶς σὺν αὐτῷ ἐπιθυμεῖ, καὶ τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐπὶ κοιλίας βαδίζειν ἐφίεται. Διὰ τοῦτο, φησὶν ὁ Θεός· «ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σου καὶ αὐτοῦ». Τούτου ἔνεκα δεῖ ἡμᾶς τὸν Θεὸν αἰεὶ ἀναπνέειν, ἵν' ἐκ τούτου, ἄτρωτοι ἐκ τῶν τοῦ διαδόλου πεπτρωμένων βελῶν, τὸ καθ' ἡμέραν διαβαίνωμεν. «Σκεπάσω αὐτόν», φησὶν, «ὅτι ἔγνω τὸ ὄνομά μου»· καὶ «πλὴν ἐγγὺς τῶν φοβουμένων αὐτόν τὸ σωτήριον αὐτοῦ».

31 Ὁ μακάριος Ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν, πείραν πολλὴν τοῦ ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀθεάτου καὶ νοητοῦ

55. Γεν. 3, 14.

56. Γεν. 1, 27.

57. Γε, 3, 14.

58. Γεν. 3, 15.

59. Ψαλμ. 90, 14.

60. Ψαλμ. 84, 10.

61. Πράξ. 9, 15.

62. Β' Κορ. 2, 17.

ὄχι ἄλλον. Ἐπίσης νὰ τιμωρεῖς τὴν ψυχὴ σου μὲ τὴν ἔννοια τοῦ θανάτου, καὶ μὲ τὴ μνήμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ περισυνάγεις τὸν σκορπισμένο νοῦ σου. Ὁ νοῦς συνήθως γίνεται καθαρὸς πολὺ περισσότερο τὶς νύχτες μὲ τὶς λαμπρὲς θεωρίες τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων.

Ἄς μὴν ἀρνούμαστε καὶ τοὺς κόπους τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων· γιατί ἀπὸ τὴ γῆ βλαστάνει σιτάρι, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς κόπους αὐτοὺς χαρὰ πνευματικὴ καὶ πείρα καλῶν. Οὔτε νὰ θεωροῦμε τὴ συνείδηση παράλογη ὅταν μᾶς μιλάει γιὰ ἐκεῖνα ποὺ μᾶς σώζουν καὶ ποὺ πρέπει νὰ πράττομε, καὶ μᾶς ὑποδεικνύει ἀκατάπαυστα ἐκεῖνα ποὺ πρέπει καὶ ὀφείλομε νὰ κάμνομε καὶ μάλιστα ὅταν συμβεῖ νὰ ἔχει καθαρθεῖ μὲ ὀλοκάθαρη καὶ ἔμπρακτη καὶ λεπτὴ νήψη τοῦ νοῦ. Γιατὶ τότε, ἔξαιτίας τῆς καθαρότητάς της, διατυπώνει συνήθως τὶς διορατικὲς κρίσεις της κατάλληλες καὶ ἀναμφισβήτητες. Γι' αὐτὸ νὰ μὴ τὴν θεωροῦμε παράλογη γι' αὐτὰ, γιατί ἀναγγέλλει μέσα μας ζωὴ ποὺ ἀρέσει στὸν Θεό, καὶ ἐλέγχοντας αὐστηρὰ τὴν ψυχὴ, ἐπειδὴ συνέβη κάποτε νὰ ἔχει περιλουσθεῖ ὁ νοῦς μὲ ἁμαρτίες, τῆς ὑποδεικνύει πάλι τὴν ἐπανόρθωση τοῦ σφάλματος, καὶ νουθετεῖ τὴν καρδιά, ποὺ ἔπεσε σὲ σφάλμα, νὰ μετανοήσῃ, ὑποδεικνύοντας τὸ θεραπευτικὸ μέσο μὲ εὐχάριστη ὑπαγόρευση.

Ὁ καπνὸς ποὺ βγαίνει ἀπὸ ξύλα ποὺ καίονται, γίνεται ἀνυπόφορος στὰ μάτια, ἀλλὰ δείχνει φῶς σ' αὐτὰ καὶ εὐχαριστεῖ ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα προηγουμένως προξενοῦσε λύπη· καὶ προσοχὴ ποὺ εἶναι ἀδιάσπαστα προσηλωμένη, γίνεται βαρετὴ, ἀλλὰ φθάνοντας ὁ Ἰησοῦς καλούμενος στὴν προσευχὴ, φωτίζει τὴν καρδιά· γιατί ἡ μνήμη αὐτοῦ παρέχει, μαζὶ μὲ τὴν ἔλλαμψη, τὸ πιὸ καλύτερο ἀπὸ ὅλα τὰ καλά.

Ὁ ἐχθρὸς μας ὡς ἀπὸ τὴ φύση του διαστρεβλώνει τὸ νοῦ μας καὶ ἐπιθυμεῖ καὶ ἐμεῖς νὰ τρώμε χῶμα⁵⁵ μαζὶ μὲ αὐτόν, καὶ ποθεῖ ἐκεῖνος ποὺ ἔγινε κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ⁵⁶ νὰ βαδίζει μὲ τὴν κοιλιὰ⁵⁷. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Θεός· «θὰ βάλω ἐχθρα ἀνάμεσα σὲ σένα καὶ σ' αὐτόν»⁵⁸. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ πρέπει πάντοτε νὰ ἀναπνέομε τὸν Θεό, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ προχωροῦμε στὴν καθημερινὴ μας ζωὴ ἄτρωτοι ἀπὸ τὰ πυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου. Γιατὶ λέγει· «θὰ τὸν προστατέψω, γιατί γνώρισε τὸ ὄνομά μου»⁵⁹· καὶ ἐπίσης· «ἡ σωτήρια χάρις του βρῖσκεται κοντὰ σὲ ἐκείνους ποὺ τὸν φοβοῦνται»⁶⁰.

Ὁ μακάριος Ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς⁶¹, αὐτὸς ποὺ μιλοῦσε μὲ τὴ χάρις τοῦ Χριστοῦ⁶², ἔχοντας μεγάλη πείρα τοῦ ἀόρατου

πολέμου ἔχων, Ἐφεσίοις γράφων, ἔλεγεν «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκούτου τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». Ὁ δὲ ἀπόστολος Πέτρος φησί· «νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίει, ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει». Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διαλεγόμενος περὶ διαφορῶν προαιρέσεων τῶν ἀκουόντων τῶν τοῦ Εὐαγγελίου λόγων ἔφη· «εἶτα ἔρχεται ὁ διάβολος καὶ αἶρει τὸν λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας»· δηλαδή, λήθη πονηρᾶ τὴν κλοπὴν ἐνεργῶν, ἵνα μὴ πιστεύσαντες σωθῶσιν. Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος· «συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με». Εἰρήκασι δὲ ταῦτα διδάσκοντες ἡμᾶς καὶ τὸ λανθάνον γνωρίζοντες.

32 Πέφυκέ πως ἡ γνῶσις φυσιοῦσθαι, οἰομένη ὡς ὑπὲρ πολλοὺς εἶναι, εἴτερ στερηθῆ τῆς αὐτομεψίας καὶ ταπεινώσεως. Οἷς οὖν ἐπίγνωσις ἰδίας ἀσθενείας, τοῦτο φρονῶμεν, ἀκούοντες τοῦ φάσκοντος· «ἀδελφοί, ἐγὼ ἐμαντὸν οὕτω λογιζομαι κατειληφέναι· ἐν δέ, τῶν μὲν ὀπισθεν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπῶν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Χριστοῦ». Καὶ πάλιν· «Ἐγὼ οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως· οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων· ἀλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως, ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι». Οἶδες ταπεινώσιν, ὅση ἐν ταῦτῳ καὶ δρόμος εἰς ἀρετὴν; Ὁρᾶς τοῦ ἀγίου Παύλου τοῦ τοσοῦτου καὶ τηλικούτου τὴν ταπεινώσιν ὁποῖαν; «Χριστός», φησὶν, «ἦλθεν ἐν τῷ κόσμῳ ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Οὐκοῦν ἀνάγκη ταπεινοῦσθαι ἡμᾶς, εἴ γε τὸ εὐτελὲς τῆς φύσεως ἔχομεν· τί γὰρ πηλοῦ εὐτελέστερον; Καὶ Θεοῦ δεῖ μνημονεύειν ἡμᾶς, εἴ γε διὰ τοῦτο ἐποιή-

63. Ἐφ. 6, 12.

66. Ρωμ. 7, 22-23.

64. Α' Πέτρ. 5, 8.

67. Α' Κορ. 8, 1.

65. Λουκᾶ 8, 12.

68. Φιλίπ. 3, 13-14.

καὶ νοητοῦ πολέμου ποὺ διεξάγεται στὸ ἔσωτερικό μας, γράφοντας στοὺς Ἐφεσίους, ἔλεγε· «ἢ πάλῃ ἢ δική μας δὲν γίνεται μὲ ὄντα ποὺ ἔχουν αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ μὲ τὶς πονηρὲς ἀρχές, μὲ τὶς ἐξουσίες, μὲ τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ, πρὸς τὰ ἐπουράνια πονηρὰ πνεύματα»⁶⁵. Ὁ ἀπόστολος πάλι Πέτρος λέγει· «ἀποκτήστε νήψη καὶ ἐπαγρύπνηση, γιατί ὁ ἀντίδικός μας διάβολος, περπατεῖ βρυχόμενος σὰν λιοντάρι, ψάχνοντας νὰ βρεῖ κάποιον νὰ τὸν καταπιεῖ· ἀντισταθεῖτε λοιπὸν σ' αὐτόν, παραμένοντας σταθεροὶ πάνω στὴν πίστη»⁶⁴. Ἐπίσης ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, μιλώντας γιὰ τὶς διαφορὲς προαιρέσεις ἐκείνων ποὺ ἀκούουν τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπε· «ἔπειτα ἔρχεται ὁ διάβολος καὶ ἀφαιρεῖ τὸν λόγο ἀπὸ τὴν καρδιά»⁶⁵. δηλαδή, τὸν κλέβει μὲ τὴν γεμάτη πονηρὴ λησμοσύνη, γιὰ νὰ μὴ πιστέψουν καὶ σωθοῦν. Καὶ πάλι ὁ Ἀπόστολος λέγει· «νιώθω βέβαια χαρὰ μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπάρχει μέσα στὸν ἄνθρωπο, ὅμως βλέπω ἄλλον νόμο ποὺ ἀντιστρατεύεται τὸ νόμο τοῦ νοῦ μου, καὶ μὲ αἰχμαλωτίζει»⁶⁶. Ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ εἶπαν γιὰ νὰ μᾶς διδάξουν καὶ νὰ μᾶς κάνουν γνωστὰ ὅσα μᾶς εἶναι ἀγνωστα.

Συνήθως ἡ γνώση ὡς ἀπὸ τὴ φύση της φθάνει σὲ ἔπαρση⁶⁷, νομίζοντας ὅτι εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, ὅταν αὐτὴ στερεῖται τὴν αὐτομεψία καὶ τὴν ταπείνωση. Ὅσοι ὅμως ἔχομε ἐπίγνωση τῆς ἀδυναμίας μας, αὐτὸ ὅς εἶναι τὸ φρόνημά μας, ἀκούοντας ἐκεῖνον ποὺ λέγει· «ἀδελφοί, ἐγὼ δὲν ἔχω ἀκόμη γιὰ τὸν ἑαυτό μου τὴν ἰδέα ὅτι τὸ πέτυχα αὐτό, ἀλλ' ἓνα μόνο πράγμα κάνω· ξεχνῶ τὰ παλαιὰ, καὶ προχωρῶ πρὸς ἐκεῖνα ποὺ εἶναι μπροστὰ μου, ἐπιδιώκοντας νὰ ἐπιτύχω τὸν σκοπὸ μου, ποὺ εἶναι τὸ βραβεῖο τῆς οὐράνιας κλήσης τοῦ Χριστοῦ»⁶⁸. Καὶ ἐπίσης· «ἐγὼ ἔτσι τρέχω, σὰν νὰ μὴ εἶναι ἀγνωστος ὁ στόχος μου· ἔτσι πυγμαχῶ, σὰν νὰ μὴ δέρνω ἀέρα, ἀλλὰ ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ χρησιμοποιοῦν σὰν δοῦλο, μήπως, ἐνῶ κήρυξα σὲ ἄλλους, ἐγὼ ὁ ἴδιος βρεθῶ ὅτι ἀπέτυχα»⁶⁹. Εἶδες πόση ταπείνωση καὶ μαζὶ καὶ ἀγώνας γιὰ τὴν ἀρετὴ; Βλέπεις ποιά εἶναι ἡ ταπείνωση τοῦ τόσο μεγάλου καὶ τόσο σπουδαίου ἀγίου Παύλου; Γιατὶ λέγει· «ὁ Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμὸ γιὰ νὰ σώσει ἁμαρτωλούς, πρῶτος ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶμαι ἐγὼ»⁷⁰. Πρέπει λοιπὸν νὰ ταπεινωνόμαστε, ἐφόσον ἡ ἔχομε φύση εὐτελή. Καὶ πράγματι, τί εἶναι πιὸ εὐτελὲς ἀπὸ τὸν πηλό; Καὶ πρέπει νὰ ἔχομε στὴ μνήμη μας τὸν Θεό, ἀφοῦ γι' αὐτὸ δημιουρ-

69. Α' Κορ. 9, 26-27.

70. Α' Τιμ. 1, 15.

θημεν. Ἄλλὰ καὶ ἐγκράτειαν δεῖ ἀσκεῖν, ἵνα κοῦφοι τρέχωμεν ἐν Κυρίῳ ἡμῶν.

33 Ἀδύνατον τὸν πονηροῖς λογισμοῖς ἑαυτὸν δόντα, καθαρεύειν ἐξ ἁμαρτιῶν εἰς τὸν ἔξω ἄνθρωπον. Καὶ οὐ δυνατὸν μὴ ἐκ καρδίας ἐκριζουμένους τοὺς πονηροὺς λογισμούς, μὴ προφέρειν εἰς ἔργα πονηρὰ τούτους· καὶ τοῦ ὄραν μοιχικῶς, αἴτιον τὸ τὸν ἔσω ὀφθαλμὸν παραμοιχευθῆναι καὶ σκοτισθῆναι· καὶ τοῦ θέλειν ἀκούειν αἰσχροῦ, αἴτιον τὸ ἀκούειν τοῖς ψυχικοῖς ὡσὶ τοὺς ἔνδον αἰσχροὺς δαίμονας, οἷα καθ' ἡμῶν ψιθυρίζουσιν. Ὀφείλομεν οὖν ἐν Κυρίῳ καθαίρειν ἑαυτοὺς ἔνδον καὶ ἔξω, τηρεῖν δὲ ἕκαστος ἡμῶν τὰς ἰδίας αἰσθήσεις, καὶ καθαίρειν τὸ καθ' ἑκάστην ἐξ ἐμπαθῶν ἐνεργειῶν τε καὶ ἐφαιμάρτων. Καὶ καθάπερ πρόην ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀναστρεφόμενοι ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοῦς ἡμῶν, ὄλω τῷ νοῖ καὶ ταῖς αἰσθήσεσι δεδουλεύκαμεν τῇ ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας, οὕτω πάλιν χρῆ ἡμᾶς εἰς τὸν κατὰ Θεὸν βίον μεταθέντας, ὄλω τῷ νοῖ καὶ ταῖς αἰσθήσεσι δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ θελήματι.

34 Ἔστι πρῶτον προσβολή· ἔπειτα συνδυνασμός· εἶτα συγκατάθεσις· ἔπειτα αἰχμαλωσία· εἶτα πάθος ποιωθὲν σνηθεία καὶ συνεχεῖα· ἰδοὺ ὀδὴ τῆς καθ' ἡμῶν πάλης ἢ νίκης. Οὕτω γὰρ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ὀρίζεται.

35 Καὶ προσβολὴν μὲν εἶναι, φασίν, λογισμὸν ψιλόν, ἢ εἰκόνα πράγματος τυχόν νεοφανῶς γεννηθεῖσαν ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ νῷ παραφαινομένην. Συνδυνασμὸν δὲ τὸ συλλαλῆσαι τῷ φανέντι κατὰ πάθος ἢ ἀπαθῶς. Συγκατάθεσιν δέ, νεῦσιν ἐνήδονον τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὀφθὲν γινομένην. Αἰχμαλωσίαν δέ, βιαίαν καὶ ἀκούσιον τῆς καρδίας ἀπαγωγὴν, ἢ ἐπίμονον καὶ τῆς ἀρίστης ἡμῶν καταστάσεως ἀφανιστικὴν συνουσίαν πρὸς τὸ τυχόν. Πάθος δὲ κυρίως λέγουσι τὸ χρόνω μακρῷ ἐμπαθῶς τῇ ψυχῇ ἐμφωλεῦον. Τούτων ἀπάντων τὸ μὲν πρῶτον ἀναμάρτητον, τὸ δὲ δευτέρον οὐ πάντως, τὸ δὲ τρίτον πρὸς τὴν

γηθήκαμε. Ἄλλὰ πρέπει ν' ἀσκοῦμε καὶ ἐγκράτεια, γιὰ νὰ τρέχομε ἀνάλαφροι πρὸς τὸν Κύριο.

Εἶναι ἀδύνατο, ἐκεῖνος ποὺ παρέδωσε τὸν ἑαυτό του στοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, νὰ εἶναι καθαρὸς ἐξωτερικὰ ἀπὸ ἁμαρτίες. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ, ἐὰν δὲν ξεριζωθοῦν ἀπὸ τὴν καρδιά οἱ πονηροὶ λογισμοί, νὰ μὴ μετατρέπει αὐτοὺς σὲ ἔργα πονηρὰ· καὶ τὸ νὰ βλέπει κανεὶς μὲ διάθεση μοιχίας, αἰτία εἶναι τὸ ὅτι ὁ ἐσωτερικὸς ὀφθαλμὸς ἔχει μοιχεύσει καὶ σκοτισθεῖ· καὶ τὸ νὰ θέλει ν' ἀκούει αἰσχροῦ, αἰτία εἶναι τὸ ὅτι ἀκούει μὲ τὰ ψυχικὰ αὐτιά ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ψιθυρίζουν οἱ αἰσχροὶ δαίμονες ποὺ ὑπάρχουν μέσα μας. Ὁφείλομε λοιπὸν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου νὰ καθαρίζομε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, καὶ νὰ φυλάγει ὁ καθένας μας τὶς αἰσθήσεις του καὶ νὰ τὶς καθαρίζει καθημερινὰ ἀπὸ τὶς ἐμπαθεῖς καὶ ἁμαρτωλὲς ἐνέργειες. Καὶ ὅπως ἀκριδῶς προηγουμένως, ζώντας μέσα στὸν κόσμον μὲ τὴν ἄγνοιά μας καὶ ὄντας προσκολλημένοι στοὺς μάταιους λογισμοὺς τοῦ νοῦ μας, μὲ ὅλο τὸ νοῦ καὶ τὶς αἰσθήσεις μας ὑπηρετήσαμε ὡς δούλοι τὴν ἀπάτη τῆς ἁμαρτίας, ἔτσι πάλι, ἔχοντας μεταθέσει τὸν ἑαυτό μας στὸν κατὰ Θεὸν βίον, πρέπει μὲ ὅλο τὸ νοῦ καὶ τὶς αἰσθήσεις νὰ δουλεύομε στὸν ζωντανὸ καὶ ἀληθινὸ Θεό⁷¹, καθὼς καὶ στὴ δικαιοσύνη καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Πρῶτα ἐκδηλώνεται ἡ προσβολὴ τοῦ δαίμονα μὲ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, ἔπειτα ὁ συνδυασμὸς, μετὰ ἡ συγκατάθεση σ' αὐτούς, ἔπειτα ἡ αἰχμαλωσία, καὶ μετὰ τὸ πάθος, ποὺ γίνεται μόνιμη κατάσταση μὲ τὴ συνήθεια καὶ τὴ συνέχεια. Νὰ λοιπὸν ἡ νίκη τῶν δαιμόνων στὴν πάλη ποὺ γίνεται μὲ μᾶς. Γιατὶ ἔτσι ὀρίζονται αὐτὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἅγιους Πατέρες.

Προσβολὴ εἶναι, λέγουν, ἀπλὸς λογισμὸς, ἡ εἰκόνα κάποιου ἀλόκοτου πράγματος ποὺ γεννήθηκε πρόσφατα στὴν καρδιά καὶ ἐμφανίζεται στὸ νοῦ. Συνδυασμὸς εἶναι ἡ συνομιλία μὲ τὸ πρᾶγμα ποὺ ἐμφανίσθηκε μὲ ἐμπάθεια ἢ ἀπάθεια. Συγκατάθεση εἶναι παραδοχὴ ἐκ μέρους τῆς ψυχῆς μὲ εὐχαρίστηση τοῦ ἐμφανισθέντος πράγματος. Αἰχμαλωσία εἶναι βίαια καὶ χωρὶς τὴ θέληση τῆς καρδίας ἀπαγωγή, ἢ ἐπίμονη σχέση μὲ τὸ τυχὸν πρᾶγμα, ἢ ὁποῖα ἀφανίζει τὴν ἄριστη κατάστασή μας. Καὶ τέλος πάθος κυρίως λέγουν ἐκεῖνο ποὺ γιὰ μακρὸ χρόνο φωλιάζει μὲ ἐμπάθεια στὴν ψυχὴ. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὸ πρῶτο εἶναι ἀναμάρτητο, τὸ δεύτερο ὄχι ὅπωςδήποτε, τὸ τρίτο εἶναι

τοῦ ἀγωνιζομένου κατάστασιν, ἢ δὲ πάλῃ ἢ στεφάνων ἢ τιμωριῶν αἴτιος.

36 Ἡ γὰρ αἰχμαλωσία ἐτέρως ἐν καιρῷ προσευχῆς, καὶ ἐτέρως ἐν οὐ καιρῷ. Τὸ δὲ πάθος ἀναμφιδόλως ἢ ἀντιζύγω μετανοία ἢ τῇ μελλούσῃ κολάσει ὑπόκειται. Τοίνυν ὁ τὸ πρῶτον ἀνθιστάμενος ἢ ἀπαθῶς λογιζόμενος, ἦτοι τὴν προσβολήν, πάντα τὰ αἰσχροῦ ὑφ' ἐν περιέκοψεν. Αὕτη ἡ πάλῃ πρὸς μοναχοὺς τε καὶ οὐ μοναχοὺς τῶν πονηρῶν δαμιόνων, καὶ ἦττα καὶ νίκη, ὡς ἔφημεν. Καὶ ἐκ τῆς νίκης ἢ στέφανοι ἢ ποιναί, πταίσασι καὶ μὴ μετανοήσασι. Ἀγωνισώμεθα οὖν νοητῶς κατ' αὐτῶν, ἵνα μὴ τὰ πονηρὰ αὐτῶν βουλευμάτα εἰς ἐφάμαρτα αἰσθητὰ ἔργα ἐξενέγκωμεν, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας τὴν ἁμαρτίαν ἐκκόπτοντες, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐντὸς ἑαυτῶν εὐρήσομεν, τὴν τε καθαρότητα τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ κατάνυξιν διαρκῆ πρὸς Θεοῦ φυλαξώμεθα διὰ τῆς τοιαύτης καλλίστης ἐργασίας.

37 Πολλοὶ τῶν μοναχῶν οὐκ ἴσασι τοῦ νοῦς τὴν πλάνην, ἣν ἀνατλά ἐκ δαμιόνων. Διάκεινται δὲ τῇ πράξει, οὐ φροντίζοντες τοῦ νοῦ, ἀπλοὶ καὶ ἄπλαστοι ὄντες, πλέουσι τὸν βίον, οἴμαι, ἄγευστοι ὄντες καρδίας καθαρότητος, ὅλως τῶν παθῶν τῶν ἔνδον τὸ σκότος ἀγνοοῦντες. Ὅσοι οὖν οὐκ ἴσασι πάλῃν, ἣν λέγει Παῦλος, οὔτε τῷ καλῷ ἐκ πείρας ἴσως ποιωθέντες, τὰς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας πτώματα κρύνουσι μόνον, τὰς κατ' ἐννοίαν ἦττας καὶ νίκας οὐ λογιζόμενοι, ἐπεὶ μηδὲ ὄψις αὐτὰς πέφυκεν ὄραν, ἀπορρήτους οὔσας καὶ μόνῳ τῷ ἀγωνοθέτῃ Θεῷ καὶ τῇ συνειδήσει τοῦ ἀγωνιζομένου γινωσκομένας, οἷς λελέχθαι δοκῶ τὸ γραφικὸν ἐκεῖνο· «καὶ εἶπον», φησὶν, «εἰρήνη, ἀλλ' οὐκ ἦν εἰρήνη». Ἐχουσιν οὖν ἐν τοῖς ἀδελφοῖς ἐξ ἀπλότητος οὕτως, εὐχέσθαι αὐτοῖς καὶ διδάσκειν ὡς μάλιστα, ἵνα τῶν κατ' ἐνέργειαν κακῶν ἀπέχωνται πράξεων, οἷς δὲ ἔφεσις θεία τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικὸν ἐκκαθαίρεσθαι, πράξις ἄλλη Χριστοῦ καὶ ἄλλο μυστήριον.

ἀνάλογο μὲ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀγωνιζομένου, καὶ ἡ πάλη ποὺ διεξάγεται γίνεται αἰτία ἢ γιὰ στεφάνια ἢ γιὰ τιμωρίες.

Ἡ αἰχμαλωσία θεωρεῖται διαφορετικὴ ὅταν γίνεται σὲ καιρὸ προσευχῆς, καὶ διαφορετικὴ σὲ ὥρα μὴ προσευχῆς. Τὸ πάθος πάλι χωρὶς ἀναμφιβολία ἔχει ὡς κατάληξιν ἢ τὴν ἀντίστοιχὴ μετάνοια ἢ τὴ μέλλουσα τιμωρία. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἀντιστέκεται στὸ πρῶτο ἢ δέχεται μὲ ἀπάθεια τοὺς λογισμοὺς, δηλαδὴ τὴν προσβολή, μὲ τὸ ἓνα αὐτὸ περιέκοψε ὅλα τὰ αἰσχροῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ πάλη τῶν πονηρῶν δαιμόνων ποὺ γίνεται καὶ πρὸς μοναχοὺς καὶ μὴ μοναχοὺς, καθὼς καὶ ἡ ἦττα καὶ ἡ νίκη, ὅπως εἶπαμε, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ νίκη ἢ προσφέρονται στεφάνια ἢ ὑποβάλλονται τιμωρίες σὲ ἐκείνους ποὺ διέπραξαν πταίσματα καὶ δὲν μετανόησαν. Ἄς ἀγωνιζόμεσθε λοιπὸν νοερὰ ἐναντίον τῶν δαιμόνων, γιὰ νὰ μὴ μετατρέψομε τὰ πονηρὰ θελήματα αὐτῶν σὲ ἐφάμαρτα αἰσθητὰ ἔργα, ἀλλὰ, κόβοντας τὴν ἁμαρτία ἀπὸ τὴν καρδιά, θὰ βροῦμε μέσα μας τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν⁷², καὶ μὲ τὴν ἀριστὴ αὐτὴ ἐργασία ἃς φυλάξομε πρὸς τὸν Θεὸ διαρκῆ τὴν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς μας καὶ τὴν κατάνυξιν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς δὲν γνωρίζουν τὴν πλάνην τοῦ νοῦ, τὴν ὁποία δέχεσθαι ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πρακτικὴ χωρὶς νὰ φροντίζουν τὸ νοῦ, ἐπειδὴ εἶναι ἀπλοῖ καὶ ἀγύμναστοι, καὶ πλέουν τὸν βίον, νομίζω, χωρὶς νὰ γεύονται τὴν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς, ἀγνοῶντας τελείως τὸ σκότος τῶν ἐσωτερικῶν παθῶν. Ὅσοι λοιπὸν δὲν γνωρίζουν τὴν πάλη, γιὰ τὴν ὁποία ὀμιλεῖ ὁ Παῦλος, οὔτε ἔχουν ἐνδεχομένως σταθεροποιηθεῖ στὸ καλὸ μὲ τὴν πείρα, θεωροῦν πτώσεις μόνον τὶς ἔμπρακτες ἁμαρτίες, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν τὶς νοερὰς ἦττες καὶ νίκες, τὶς ὁποῖες ἄλλωστε δὲν μποροῦν ὡς ἀπὸ τὴ φύσιν τους νὰ δοῦν τὰ μάτια, ἐπειδὴ εἶναι ἀπόρητες καὶ τὶς γνωρίζουν μόνον ὁ ἀγωνοθέτης Θεὸς καὶ ἡ συνείδησις τοῦ ἀγωνιζομένου, γιὰ τοὺς ὁποίους, νομίζω, ἔχει λεχθεῖ τὸ γραφικὸ ἐκεῖνο ποὺ λέγει: «καὶ εἶπαν, εἰρήνη, ἀλλὰ δὲν ἦταν εἰρήνη»⁷³. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὰ συμβαίνουν ἔτσι στοὺς ἀδελφοὺς ἐξαιτίας τῆς ἀπλότητός τους, πρέπει κανεὶς νὰ προσεύχεται γι' αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς διδάσκει κατὰ τὸ δυνατό, γιὰ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὶς ἔμπρακτες κακὰς πράξεις· ὅσοι ὅμως ποθοῦν νὰ καθαρίσουν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, γι' αὐτοὺς ὑπάρχει ἄλλη πράξις Χριστοῦ, καὶ ἄλλο μυστήριον.

73. Ἰεζ. 13, 10.

- 38 *Περιεκτικὴ τῷ ὄντι πολλῶν ἀρετῶν ἢ ἐναργῆς τοῦ θανάτου μνήμη, γεννήτρια πένθους, προτροπὴ ἐγκρατῶς ἔχειν ἐκ πάντων, ὑπόμνησις γεέννης, μήτηρ εὐχῆς καὶ δακρύων, φυλακὴ καρδίας, ἀπροσπάθεια τῆς πηλοῦ ὡς πηλίνης, θρύσις ἀγχινοίας σὺν διακρίσει, ὧν τέκνα ὁ διττὸς Θεοῦ φόβος καὶ κάθαρσις λογισμῶν ἐμπαθῶν ἐκ καρδίας περιεκτικὴ πολλῶν ἐντολῶν δεσποτικῶν τυγχάνει. Ἐν αὐτῇ θεωρεῖται ὁ καθ' ὥραν ἀγὼν ὁ δυσμαχώτατος, καὶ τοῖς πολλοῖς ὧν ἐν φροντίδι τῶν ἀθλητῶν τοῦ Χριστοῦ.*
- 39 *Ἐξ ἀπροσδοκῆτων σύμβασις ἢ συμφορὰ ἐπελθοῦσα, λυμαίνεται οὐ μικρῶς προσοχὴν διανοίας, καὶ τὸν νοῦν ἐκστήσασα νεύσεως τῆς κρείττονος καὶ ἐναρέτου καὶ καλῆς καταστάσεως, πρὸς φιλονεικίας καὶ ἔριδας ἐφαμάρτους ἐκτρέπει. Αἴτιον δὲ τοῦ ὀλέθρου ἡμῖν τούτου, τὸ ἀμερῆμινους τῶν ἐπιφορῶν εὐρίσκεσθαι πάντως.*
- 40 *Οὐδὲν ἡμᾶς λυμανεῖται, οὔτε λυπήσει τῶν καθ' ἡμέραν ἀνιαρῶν, ἡμῖν προσπιπτόντων, ἅπαξ εἰδότας καὶ μελέτην ποιουμένους αὐτὸ πάντοτε. Διό φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος «εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις» καὶ, «πάντες οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται». Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

Ἡ ζωηρὴ μνήμη τοῦ θανάτου περιέχει πραγματικὰ πολλές ἀρετές, καθόσον γεννᾷ τὸ πένθος, προτρέπει σὲ ἐγκράτεια ἀπὸ ὅλα, ὑπενθιμίζει τὴ γέννα, εἶναι μητέρα τῆς προσευχῆς καὶ τῶν δακρύων, περιφρουρεῖ τὴν καρδιά, ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν μέ πάθος προσήλωση στὸ σῶμα, ἀφοῦ εἶναι χῶμα, γίνεται πηγὴ ὀξύνοιας μαζὶ μὲ διάκριση, τῶν ὁποίων τέκνα εἶναι ὁ διπλὸς φόβος τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ κάθαρση τῆς καρδιάς ἀπὸ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς περιέχει πολλές δεσποτικὲς ἐντολές. Σ' αὐτὴν διενεργεῖται ὁ ἀκατάπαυστος δυσκολομάχητος ἀγώνας, καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ φροντίδα γιὰ τοὺς πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀθλητὲς τοῦ Χριστοῦ.

Ἐνα συμβᾶν ἢ συμφορὰ πού συνέβηκε ἀπροσδόκητα, βλάπτει πάρα πολὺ τὴν προσοχὴ τῆς διάνοιας, καὶ, ἀπομακρύνοντας τὸν νοῦ ἀπὸ τὴν προτίμηση τῆς ἀνώτερης καὶ ἐνάρετης καὶ καλῆς κατάστασης, τὸν ἐκτρέπει σὲ φιλονεικίες καὶ ἔριδες ἐφάμαρτες. Καὶ αἰτία αὐτοῦ τοῦ ὀλέθρου μας εἶναι ὁπωσδήποτε τὸ ὅτι εἴμαστε ἀμέριμνοι μπροστὰ στὰ κακὰ πού μᾶς συμβαίνουν.

Τίποτε δὲν θὰ μᾶς βλάψει τόσο πολὺ, οὔτε θὰ μᾶς λυπήσει ἀπὸ τὰ καθημερινὰ ἀνιαρὰ πού μᾶς συμβαίνουν, ἂν τὸ συνειδητοποιήσομε αὐτὸ μιὰ γιὰ πάντα καὶ τὸ κάνομε παντοτινὴ μας μελέτη. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος· «Νιώθω χαρὰ γιὰ τὶς ἀδυναμίες μου, τὶς ὑβρεῖς, τὶς δυσκολίες»⁷⁴· καὶ, «ὅλοι ἐκεῖνοι πού θέλουν νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θὰ διωχθοῦν»⁷⁵. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων.

74. Β' Κορ. 12, 10.

75. Β' Τιμ. 3, 12.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γιὰ τὸν βίο γενικὰ τοῦ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ Ἐδέσσης ἀρκούμε-
στε στὰ πενιχρὰ αὐτὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται στὴ σύντομη Βιο-
γραφία του. Περισσότερα δὲν γνωρίζομε γιὰ τὸν βίο καὶ τὴν ὄλη δρα-
ση του· μποροῦμε ὅμως ἀπὸ τὰ δύο ἔργα του, τὰ «Ἐκατὸ Κεφάλαια»
καὶ τὸ «Θεωρητικόν», νὰ συμπεράνομε ὅτι ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη πνευμα-
τικὴ φυσιολογία, ποὺ φαίνεται νὰ εἶχε θησαυρισμένη στὸν ἑαυτὸ
τῆς ὄλη τὴν προηγούμενη σοφία τῶν πατέρων τῆς ἐρήμου. Ἐκεῖνοι
ποὺ φαίνονται ν' ἀσκοῦν μεγαλύτερη ἐπίδραση στὴν ὄλη διδασκαλία
του εἶναι οἱ δύο μεγάλοι νηπτικοὶ πατέρες, ὁ Εὐάγγελος καὶ ὁ ἅγιος
Μάξιμος. Προσεκτικὴ μελέτη καὶ σύγκριση τῶν δύο ἔργων του πρὸς
ὅλα τὰ ἀντίστοιχα πνευματικὰ πονήματα τῶν δύο αὐτῶν πατέρων,
δείχνει παρηλλαγμένη ἀντιγραφὴ σχεδὸν ὅλων τῶν θεολογικῶν ἀπό-
ψεῶν των.

Τὰ θέματα ποὺ κυριαρχοῦν καὶ στὰ δύο αὐτὰ ἔργα του εἶναι ὅλα
ἐκεῖνα ποὺ ἀπαντᾷ κανεὶς στὴν ὄλη νηπτικὴ πατερικὴ διδασκαλία.
Βάπτισμα, πίστη μετὰ ἔργων ἀγαθῶν, ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν τοῦ Χρι-
στοῦ πρὸς διάσπασιν τῶν ἰσχυρῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας, καταπολέμη-
ση τῶν ἐμπαθῶν ἐπιθυμιῶν, συνεχῆς προσευχὴ πρὸς καταπολέμη-
ση τῶν παθῶν, καὶ ἰδίως τῆς φιληδονίας, φιλαργυρίας καὶ φιλοδοξίας,
ἀπὸ τὰ ὅποια γεννιοῦνται ὅλα τὰ ἄλλα πάθη. Γενικὰ παντοῦ τονίζεται,
ὅτι πρέπει ἢ πρακτικὴ ἀρετὴ νὰ συνδέται ἀρμονικὰ μὲ τὴν ἀπόκτηση
τῆς θείας γνώσεως, γιὰτὶ κατορθώνεται ἢ κάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ
πάθη, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάβαση καὶ θέωση τοῦ ἀνθρώπου.

Αὐτὰ εἶναι ἓνα μικρὸ δεῖγμα τοῦ θησαυροῦ ποὺ εἶναι θησαυρι-
σμένος μέσα στὰ δύο αὐτὰ τόσο ψυχωφελῆ κείμενα. Ἄς σπεύσομε
λοιπὸν μὲ κάθε σπουδὴ γιὰ τὴν ἀνόρυξή του.

Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Υ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΔΕΣΣΗΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

 εόδωρος ὁ ἐν ἁγίοις πατήρ ἡμῶν ἦν μὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἑρακλείου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονάτου, περίπου τὸ ἑξακοσιοστὸν ἑξηκοστὸν ἔτος, πρότερον δὲ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀγωνισάμενος κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου Σάββα μονήν, ὕστερον ψήφω
5 θείᾳ ἐπὶ τὸν τῆς πόλεως Ἐδέσσης ἐπισκοπικὸν θρόνον ἀνάγεται καὶ πολλῶν θαυμάτων αὐτουργὸς γεγονῶς ζῶν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον, καὶ ταῖς θείαις αὐτοῦ διδασκαλίαις πολλοὺς μάρτυρας καὶ σωζομένους ἀναδείξας, κατὰ τὴν δεκάτην ἐνάτην Ἰουλίου πρὸς τὰς αἰωνίους μετέστη μονάς, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῇ καλουμένῃ Καλοκαιρινῇ ὁ βίος αὐτοῦ
10 συνεγράφη.

Συγγράμματα δὲ εἴ τινα μὲν καὶ ἄλλα καταλέλοιπε, σαφὲς περὶ τούτων λέγειν οὐκ ἔχομεν. Τὰ δὲ παρόντα ἑκατὸν κεφάλαια, αὐτῷ φιλοπονηθέντα τῷ καταλόγῳ τῶν λοιπῶν νηπτικῶν ἐνεκρίθησαν· πολύχον γὰρ ταῦτα τὸν τῆς ἱερᾶς νήψεως καὶ πνευματικῆς ὠφελείας
15 καρπὸν προβάλλονται τοῖς μετ' ἀκριθείας ἀναγινώσκουσι, καὶ οἱ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἐφιεμένοι, δεῦτε καὶ δαψιλέστατα δρέπεσθε.

Ἐν δὲ τῷ τέλει τῶν παρόντων τουτωνὶ κεφαλαίων καὶ τὸ τοῦ Θεοδώρου ἐπιφερόμενον ὄνομα τουτὶ Θεωρητικὸν προσετέθη, ὃ δὴ τῆς αὐτῆς τοῖς κεφαλαίοις νηπτικῆς ιδέας καθορῶντες ἐχόμενον καὶ
20 τῷ αὐτῷ χαρακτῆρι τοῦ λόγου ἐπόμενον, ὡς ἀπὸ τινων εἰκότων καὶ σημείων, γνήσιον εἶναι τοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου συνεπεράναμεν.

Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Υ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΔΕΣΣΗΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο ἅγιος πατέρας μας Θεόδωρος ἔζησε κατὰ τὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονάτου, γύρω στὸ ἑξακόσια ἑξήντα. Στὴν ἀρχὴ ἀγωνίσθηκε τὸν ἀσκητικὸ βίο στὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Σάββα, ἐνῶ στὴ συνέχεια μὲ θεία ἀπόφαση ἀνέβηκε στὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο τῆς πόλεως τῆς Ἐδέσσης καὶ ἀφοῦ ἔκανε πολλὰ θαῦματα καὶ ὅσο ἀκόμα ζοῦσε καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, καὶ μὲ τίς θεῖες διδασκαλίες του ἔκανε πολλοὺς μάρτυρες καὶ πολλοὺς ἱκανοὺς νὰ σωθοῦν, στὶς δεκαεννέα Ἰουλίου μετατέθηκε στὶς αἰῶνες μονές, ὅπως ἀναφέρεται στὸν Βίο του ποὺ εἶναι γραμμένος στὸ βιβλίον ποὺ ὀνομάζεται Καλοκαιρινή.

Δὲν ἔχομε σαφεῖς μαρτυρίες ἐὰν ἀφησε καὶ κάποια ἄλλα συγγράμματα. Τὰ ἑκατὸ ὅμως αὐτὰ κεφάλαια, ποὺ φιλοπονήθηκαν ἀπὸ αὐτόν, ἐγκρίθηκε νὰ συμπεριληφθοῦν στὸν κατάλογο τῶν λοιπῶν νηπτικῶν· γιὰ αὐτὰ προσφέρουν πολὺ γόνιμο τὸν καρπὸ τῆς ἱερῆς νήψεως καὶ πνευματικῆς ὠφέλειας σὲ ἐκείνους ποὺ τὰ διαβάζουν μὲ πολλὴ προσοχή, καὶ ὅσοι μὲ πόθο ἐπιθυμεῖτε τὴ σωτηρίαν σας, ἐλάτε καὶ κόψετε μὲ ἀφθονία ἀπὸ αὐτούς.

Στὸ τέλος αὐτῶν τῶν κεφαλαίων προστέθηκε καὶ τὸ Θεωρητικὸ ποὺ φέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου, τὸ ὁποῖο, βλέποντας ὅτι αὐτὸ περιέχει τὰ νηπτικὰ νοήματα ποὺ περιέχονται στὰ κεφάλαια αὐτὰ καὶ ἀκολουθεῖ τὸν χαρακτήρα αὐτῶν, καθὼς καὶ ἀπὸ ἄλλα εὐλογα σημάδια, ὀδηγηθήκαμε στὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι γνήσιο ἔργον τοῦ Θεοδώρου αὐτοῦ.

Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Υ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΔΕΣΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΑΝΥ ΨΥΧΩΦΕΛΗ Ρ.

Επειδήπερ, Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, ἀποταξάμενοι τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τῷ Χριστῷ συνεταξάμεθα ἔν τε τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας καὶ νῦν αὐθις διὰ τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγέλματος, τηρήσωμεν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς. Τοῦτο γὰρ καὶ ἡμᾶς ἀπαιτεῖ, οὐ μόνον τὸ διπλοῦν ἐπάγγελμα, ἀλλὰ καὶ ἡ φυσικὴ ὀφειλή, καθ' ἣν κτισθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρώτως καλοὶ λίαν, τοῦτο εἶναι ὀφείλομεν. Κἂν γὰρ ἡ ἁμαρτία ὑπεισελθοῦσα ἐξ ἀπροσεξίας ἡμετέρας τὸ παρὰ φύσιν παρεισήγαγεν, ἀλλὰ πάλιν ἀνεκλήθημεν διὰ πλήθους ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν καὶ ἀνεκαινίσθημεν τῷ πάθει τοῦ ἀπαθοῦς. Τιμῆς τε ἠγοράσθημεν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, λυτρωθέντες τῆς ἀρχαίας παραβάσεως πατροπαραδότου. Λοιπὸν, εἰ γενώμεθα δίκαιοι, οὐδὲν μέγα, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἐκπεσεῖν δικαιοσύνης ἐλεεινὸν καὶ καταγνώσεως ἄξιον.

Ὡσπερ ἔργον ἀγαθόν, χωρὶς ὀρθῆς πίστεως γινόμενον, νεκρὸν ἔστι πάνπαν καὶ ἀνενέργητον, οὕτω καὶ πίστις μόνη, χωρὶς ἔργων δικαιοσύνης, οὐ ῥύεται ἡμᾶς τοῦ αἰωνίου πυρός· «ὁ γὰρ ἀγαπῶν με», φησὶν ὁ Κύριος, «τὰς ἐντολάς μου τηρήσει». Εἰ οὖν ἀγαπῶμεν τὸν Κύριον καὶ πιστεύωμεν εἰς αὐτόν, ἀντιποιώμεθα τῆς τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἐργασίας, ἵνα τευξώμεθα ζωῆς αἰωνίου. Εἰ δὲ παροπτέα ἡμῖν ἢ τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ τήρησις, οἷς ἢ κτίσις ἅπανσα πειθαρχεῖ, πῶς πιστοὺς ἑαυτοὺς καλέσωμεν, τετμημένοι ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν, μόνοι δὲ ἐκ πάντων ἀπειθεῖς τοῖς τοῦ πεπονηκότος προστάσμασι καὶ ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην δεικνύμενοι;

1. Γεν. 1, 31.

2. Α' Κορ. 6, 20.

3. Ἰακ. 2, 14-26.

4. Ἰω. 14, 15.

Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Υ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΔΕΣΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΑΝΥ ΨΥΧΩΦΕΛΗ Ρ'.

Επειδή με τῆ χάρη τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἀπαρνηθήκαμε τὸν σατανᾶ καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ συνταχθήκαμε μετὰ τὸν Χριστὸ καὶ μετὰ τὸ λουτρὸ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τώρα ἐπίσης μετὰ τὴ μοναχική μας ἰδιότητα, ἅς τηρήσομε τὶς ἐντολές του. Γιατὶ αὐτὸ τὸ ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον ἡ διπλή μας αὐτὴ ἰδιότητα, ἀλλὰ καὶ ἡ φυσικὴ ὀφειλὴ μας, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία, ἔχοντας δημιουργηθεῖ στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸν Θεὸ «πολὺ καλοί»¹, ὀφείλομε νὰ εἴμαστε τέτοιοι. Κι ἂν δηλαδὴ ἀκόμα ἡ ἁμαρτία, πού εἰσχώρησε μέσα μας ἀπὸ ἀπροσεξία μας, εἰσήγαγε ἔξωθεν μέσα μας τὸ παρὰ φύσιν, ἀλλὰ πάλι ὁ Θεὸς ἐξαιτίας τῆς μεγάλης εὐσπλαχνίας του μᾶς ξανακάλεσε καὶ μᾶς ἀνεκαίνισε μετὰ τὸ πάθος του, αὐτὸς πού εἶναι ἀπαθής. Ἀγοραστήκαμε μετὰ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ², καὶ ἔτσι λυτρωθήκαμε ἀπὸ τὴν ἀρχαία παραβάση πού μᾶς παραδόθηκε ἀπὸ τὸν προπάτορά μας. Τὸ νὰ γίνομε λοιπὸν δίκαιοι δὲν εἶναι τίποτε τὸ σπουδαῖο, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ νὰ ξεπέσομε ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη, αὐτὸ εἶναι ἔλεεινὸν καὶ ἄξιο καταδίκης.

Ὅπως ἀκριβῶς ἓνα ἔργο καλὸ, πού γίνεται χωρὶς ὀρθὴ πίστη, εἶναι τελείως νεκρὸ καὶ χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα, ἔτσι καὶ πίστη μόνη, χωρὶς ἔργα³ δικαιοσύνης, δὲν μᾶς γλυτώνει ἀπὸ τὸ αἰώνιο πῦρ· γιατί λέγει ὁ Κύριος, «ἐκεῖνος πού με ἀγαπᾶ, θὰ φυλάξει τὶς ἐντολές μου»⁴. Ἄν λοιπὸν ἀγαπᾶμε τὸν Κύριο καὶ πιστεύομε σ' αὐτόν, ἅς ἐκτελοῦμε τὶς ἐντολές του, γιὰ νὰ ἐπιτύχομε τὴν αἰώνια ζωὴ. Ἄν ὅμως παραβλέπομε τὴν τήρησιν τῶν προσταγμάτων του, στὰ ὁποία πειθαρχεῖ ὅλη ἡ κτίσις, πῶς θὰ καλέσομε πιστοὺς τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἡμεῖς πού, ἐνῶ τιμηθήκαμε περισσότερο ἀπὸ ὅλη τὴν κτίσιν, παρουσιαζόμεστε μόνον ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα νὰ εἴμαστε ἀνυπάκουοι στὰ προσταγμάτων τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἀχάριστοι πρὸς τὸν εὐεργέτη;

Τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ τηροῦντες, οὐδὲν ἐκείνῳ παρέχομεν, ἀνευθεῖ τε ὄντι καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι, ἀλλ' ἑαυτοὺς εὐεργετοῦμεν τὴν αἰώνιον ἑαυτοῖς προξενοῦντες ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἀνεκλαλήτων ἀγαθῶν.

Πᾶς ὁ ἐναντιούμενος ἡμῖν πρὸς κατόρθωσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, κἂν πατὴρ εἴη, κἂν μήτηρ, κἂν ὅστισοῦν, βδελυκτὸς ἡμῖν ἔστω καὶ μισητός, ἵνα μὴ ἀκούσωμεν, ὅτι «ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἀπάντων, οὐκ ἔστι μου ἄξιος».

Καὶ δὴ πάσῃ δυνάμει σφίγξωμεν ἑαυτοὺς πρὸς ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, ἵνα μὴ σειραῖς δυσλύτοις ἐπιθυμιῶν πονηρῶν καὶ ἡδονῶν ψυχοφθόρων συσφιγχθῶμεν, καὶ λεχθήσεται καὶ περὶ ἡμῶν ἢ τῆς ἀκάροπου συκῆς ἀπόφασις, «ἔκκοψον αὐτήν», λέγουσα, «ἵνα μὴ καὶ τὸν τόπον καταργῇ». «πᾶς γάρ», φησὶν, «ὁ μὴ ποιῶν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται».

Ὁ ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ἠττώμενος καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἀναστρεφόμενος, ταχέως τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐμπεσεῖται δικτύοις, ἡ δὲ ἁμαρτία ἄπαξ πραχθεῖσα, πῦρ ἐστὶ κατὰ καλάμης, λίθος κατὰ πρᾶνοῦς, χαράδρα τὰς διεξόδους εὐρύνουσα· ταῦτα δὴ τὰ ἀδόμητα καὶ παντὶ τρόπῳ τοῦ κεκτημένου αὐτὴν κατεργάζεται τὴν ἀπώλειαν.

Ἡ ψυχὴ ἐφ' ὅσον μὲν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐστίν, ἐξηγριωμένη καὶ ἐξηκανθωμένη ταῖς ἡδοναῖς, οἰκητήριόν ἐστὶ τῶν ἀλλοκότων θηρίων, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι, «ἐκεῖ ἀναπαύσσονται ὄνοκένταυροι, ἐκεῖ ἐνόσσευσεν ἐχῖνος καὶ συναντήσουσι δαμόνια ὄνοκενταύροις», ἅτινά εἰσι τὰ ποικίλα πάθη τῆς ἀτιμίας ἐπὶ δὲ εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἑαυτὴν ἀνακαλέσεται (δύναται γὰρ ἡνίκα θελήσῃ, ἕως τῷ σαρκίῳ συνέξενκται), καὶ ἡμερώσῃ ἑαυτὴν δι' ἐπιμελοῦς φιλεργίας καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ πολιτεύσεται, τὰ μὲν πρῶην ἐμφωλεύοντα θηρία δραπετεύουσιν, οἱ δὲ τῆς ζωῆς ἡμῶν φύλακες ἄγγελοι παραγίνονται, ἡμέραν εὐφροσύνης ποιούμενοι τὴν αὐτῆς ἐπιστροφὴν, καὶ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος

Τηρώντας τις ἐντολές τοῦ Χριστοῦ δὲν προσφέρουμε τίποτε σ' ἐκεῖνον, πού δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε καὶ εἶναι δοτήρας ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' εὐεργετοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας, γιατί γινόμεσθε στὸν ἑαυτὸ μας πρόξενοι τῆς αἰώνιας ζωῆς καὶ τῆς ἀπόλαυσης τῶν ἀπερίγραπτων ἀγαθῶν.

Ὁ καθένας πού ἐναντιώνεται σὲ μᾶς πού ἐπιδιώκομε τὴν κατόρθωση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, εἴτε εἶναι πατέρας, εἴτε μητέρα, εἴτε ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ὅς εἶναι γιὰ μᾶς ἄξιος ἀποστροφῆς καὶ μισητός, γιὰ νὰ μὴ ἀκούσομε τὸ «ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷ τὸν πατέρα ἢ τὴ μητέρα του περισσότερο ἀπὸ μένα ἢ κάποιον ἄλλο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ μένα»⁵

Ἄς καταπιέσομε τὸν ἑαυτὸ μας στὸ νὰ ἐργαζόμεσθε τις ἐντολές τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ μὴ περισφιχθοῦμε δυνατὰ μὲ ἀλυσίδες ἐπιθυμιῶν πονηρῶν καὶ ἡδονῶν ψυχοφθόρων πού δύσκολα λύνονται⁶, καὶ λεχθεῖ καὶ γιὰ μᾶς ἡ ἀπόφαση ἐκείνη γιὰ τὴν ἀκαρπη συκιά, πού λέγει· «κόψτε τὴν, γιὰ νὰ μὴ πιάνει ἄσκοπα τὸ μέρος»⁷· γιατί λέγει· «ὁ καθένας πού δὲν παραῖγει καλὸ καρπὸ, κόβεται καὶ ρίχνεται στὴ φωτιά»⁸.

Ἐκεῖνος πού νικεῖται ἀπὸ τις ἐπιθυμίες καὶ τις ἡδονές καὶ ζεῖ ἀναστρεφόμενος μέσα στὸν κόσμον, πολὺ γρήγορα θὰ πέσει μέσα στὰ δίχτυα τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἡ ἁμαρτία πού διαπράττεται μᾶ φορά, εἶναι φωτιά μέσα σὲ ξερὰ χόρτα, πέτρα πού βρῖσκεται σὲ κατηφοριὰ, χαράδρα πού κάμνει πλατειές τις ρεματιές, καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ κάθε τρόπο ὀδηγοῦν στὴν ἀπώλεια ἐκεῖνον πού ζεῖ ἁμαρτωλά.

Ἡ ψυχὴ ὅσον καιρὸ ζεῖ παρὰ φύση, ἐξαγριωμένη καὶ γεμάτη ἀπὸ τὰ ἀγκάθια τῶν ἡδονῶν, εἶναι κατοικητήριον τῶν ἀλλόκοτων θηρίων, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο πού ἔχει λεχθεῖ· «ἐκεῖ θ' ἀναπαιθοῦν ὄνοκένταυροι, ἐκεῖ μεγαλώνει τὰ μικρὰ τοῦ ὁ σκαντζόχοιρος καὶ θὰ συναντήσουν τὰ δαιμόνια τοὺς ὄνοκένταυρους»⁹, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ διάφορα πάθη τῆς ἀτιμίας· ὅταν ὅμως ἐπιστρέψει στὴ φυσικὴ ζωὴ τῆς (γιατί μπορεῖ, ἂν τὸ θελήσει, ὅσο εἶναι δεμένη ἀκόμη μὲ τὸ σῶμα), καὶ ἡμερώσει τὸν ἑαυτὸ τῆς μὲ τὴν ἐπιμελὴ ἀγάπη πρὸς τὰ ἔργα καὶ ζήσει σύμφωνα μὲ τὸ νόμον τοῦ Θεοῦ, τότε δραπετεύουν τὰ θηρία πού φώλιαζαν προηγουμένως μέσα τῆς, καὶ ἔρχονται οἱ ἄγγελοι, οἱ φύλακες τῆς ζωῆς μας, μετατρέποντας σὲ ἡμέρα εὐφροσύνης τὴν ἐπιστροφή τῆς, καὶ ἐπαδημεῖ σ' αὐτὴν ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος, διδά-

8. Ματθ. 3, 10.

9. Ἦσ. 34, 11. 14-15.

χάρις ἐπιδημεῖ ἐν αὐτῇ, διδάσκουσα γνῶσιν, ὅπως ἂν διαφυλαχθῇ ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἐπὶ μείζονα προέλθῃ.

8 Ὅπλον οἱ πατέρες πνευματικὸν τὴν προσευχὴν ὀρίζονται καὶ οὐκ ἔστιν ἄνευ τούτου εἰς πόλεμον ἐξιέναι, ἵνα μὴ δορυάλωτοι ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν ἀπαχθῶμεν χώρα· προσευχὴν δὲ καθαρὰν οὐκ ἔστι κτήσασθαι μὴ προσκατερήσαντα τῷ Θεῷ ἐν εὐθείᾳ καρδίᾳ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ διδούς εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ καὶ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν.

9 Τὸ μὲν παρενοχλεῖν τὰ πάθη τὴν ψυχὴν καὶ προσβάλλειν εἰς μάχην, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἔστι, τὸ δὲ χρονίζειν ἐν ἡμῖν τὰς αὐτῶν ἐννοίας καὶ τὰ πάθη κινεῖν, τῶν ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει· τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἀναμάρτητόν ἐστι, καθὸ καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ δεύτερον, εἰ μὲν ἀνδρείως ἀντιμαχησάμενοι νικῆσομεν, στεφάνων, εἰ δὲ χαννώσει καὶ δειλία ἠττηθῶμεν, τιμωριῶν πρόξενον.

10 Τρία μὲν εἰσι τὰ γενικώτατα πάθη, δι' ὧν γεννῶνται πάντα· φιληδονία, φιλαργυρία καὶ φιλοδοξία, οἷς ἐπακολουθοῦσιν ἕτερα πέντε πονηρίας πνεύματα, καὶ λοιπὸν ἐξ ἐκείνων πολὺς γεννᾶται ἔσμός παθῶν καὶ εἶδη ποικιλομόρφου κακίας. Ὁ οὖν τοὺς τρεῖς ἀρχηγούς καὶ ἡγεμόνας νικῆσας, συνκαθεῖλε καὶ τοὺς πέντε, εἶτα καὶ πάντα ὑπέταξε τὰ πάθη.

11 Ὅσαπερ ἐμπαθῶς διεπράξαμεν, τούτων καὶ αἱ μνήμαι τὴν ψυχὴν ἐμπαθῶς τυραννοῦσιν· ὅταν δὲ τὰ ἐμπαθῆ ἐνθυμήματα πάντῃ τῆς καρδίας ἐξαλειφθῇ, ὡς μηδὲ προσβάλλειν αὐτῇ, τότε σημεῖον φαίνεται τῆς συγχωρήσεως τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων· ἕως γὰρ ἐμπαθῶς ἡ ψυχὴ κινεῖται, καὶ ἡ τῆς ἁμαρτίας ἐπικράτεια ἐν αὐτῇ γνωρίζεται.

12 Τὰ μὲν σωματικὰ καὶ ἔνυλα πάθη διὰ τῶν τοῦ σώματος κακοπαθειῶν ἐλαττοῦσθαι καὶ ἀπομαραίνεσθαι πέφυκε, τὰ δὲ ψυχικὰ καὶ ἀφανῆ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος καὶ ἀγάπης ἀφανίζονται.

13 Ἐπιθυμίαν μὲν ἐμπαθῆ μαραίνει ἐγκράτεια σὺν ταπεινοφροσύνῃ, θυμὸν δὲ φλεγμαίνοντα πραῦνει ἀγάπη, λογισμὸν δὲ ῥεμβόμενον συνάγει προσευχῇ ἐπιτεταμένη μετὰ μνήμης Θεοῦ, καὶ οὕτω τὸ τρι-

σκοντάς της γνώση, γιά νά μπορέσει νά διαφυλαχθεῖ στό ἀγαθὸ καὶ νά προχωρήσει σὲ μεγαλύτερα.

Οἱ πατέρες ὀνομάζουν τὴν προσευχὴ ὄπλο πνευματικὸ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ χωρὶς αὐτὸ νά βγοῦμε σὲ πόλεμο, γιά νά μὴ ὀδηγηθοῦμε αἰχμάλωτοι στὴ χώρα τῶν ἐχθρῶν· καὶ προσευχὴ καθαρὴ δὲν μπορεῖ νά ἀποκτήσει κανεὶς, ἂν δὲν ἔχει σταθερὰ προσηλωμένη καὶ εἰλικρινῆ τὴν καρδιά του στὸν Θεό· γιὰ αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δίνει τὴν προσευχὴ στὸν προσευχόμενο¹⁰ καὶ διδάσκει στὸν ἄνθρωπο γνώση¹¹.

Τὸ νά παρενοχλοῦν τὰ πάθη τὴν ψυχὴ καὶ νά μᾶς ὀδηγοῦν σὲ μάχη πρὸς αὐτὰ, αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, τὸ νά παραχρονίζου ὅμως μέσα μας οἱ λογισμοὶ αὐτῶν καὶ νά κινοῦν τὰ πάθη, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς· τὸ πρῶτο βέβαια εἶναι ἀναμάρτητο, ἀφοῦ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, ἐνῶ τὸ δεύτερο, ἂν πολεμήσομε μὲ ἀνδρεία καὶ νικήσομε, γίνεται πρόξενο στεφάνων, ἂν ὅμως ἀπὸ ἀποχαύνωση καὶ δειλία νικηθοῦμε, τότε γίνεται πρόξενο τιμωριῶν.

Τρία εἶναι τὰ γενικώτατα πάθη, ἀπὸ τὰ ὅποια γεννιοῦνται ὅλα τὰ ἄλλα· ἡ φιληδονία, ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ φιλοδοξία, τὰ ὅποια ἀκολουθοῦν ἄλλα πέντε πνεύματα τῆς πονηρίας, καὶ στὴ συνέχεια ἀπὸ ἐκεῖνα γεννιέται μεγάλο πλῆθος παθῶν καὶ εἶδη ποικιλόμορφης κακίας. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ νίκησε τοὺς τρεῖς ἀρχηγούς καὶ ἡγεμόνες, μαζί μὲ αὐτοὺς κατανίκησε καὶ τοὺς ἄλλους πέντε, καὶ στὴ συνέχεια ὑπέταξε ὅλα τὰ πάθη.

“Ὅλα ἐκεῖνα ποὺ διαπράξαμε μὲ ἐμπάθεια, αὐτῶν καὶ οἱ ἀναμνήσεις τυραννοῦν τὴν ψυχὴ μας μὲ ἐμπάθεια· ὅταν ὅμως οἱ ἐμπαθεῖς ἀναμνήσεις ἐξαλειφθοῦν τελείως ἀπὸ τὴν καρδιά, ὥστε νά μὴ τὴν πολεμοῦν πιά, τότε ἀκολουθεῖ τὸ σημάδι τῆς συγχωρήσεως τῶν προηγουμένων ἀμαρτημάτων· γιὰ αὐτὸ, ὅσο ἡ ψυχὴ κινεῖται μὲ ἐμπάθεια, εἶναι φανερὴ καὶ ἡ ἐξουσία τῆς ἀμαρτίας ἐπάνω σ’ αὐτή.

Τὰ σωματικὰ καὶ ὑλικὰ πάθη συνήθως ἐλαττώνονται καὶ ἀπομαραίνονται μὲ τὰ σωματικὰ κακοπαθήματα, ἐνῶ τὰ ψυχικὰ καὶ ἀφανῆ ἐξαφανίζονται μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀγάπη.

Τὴν ἐμπαθεῖ ἐπιθυμία τὴ μαραίνει ἡ ἐγκράτεια μαζί μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, τὸν φλογισμένο θυμὸ τὸν καταπραῖνει ἡ ἀγάπη, τὸν περιπλανώμενο λογισμό τὸν συγκεντρώνει ἡ μὲ μνήμη τοῦ Θεοῦ παρατεινόμενη προσευχὴ, καὶ ἔτσι καθαρίζεται τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς

μερές τῆς ψυχῆς καθαρίζεται· τοῦτο γὰρ διορθούμενος ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἔλεγεν· «εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον».

14 Τινὲς μὲν ἠπόρησαν εἰπόντες, πότερον, ἢ ἔννοια τὰ πάθη κινεῖ ἢ τὰ πάθη τὴν ἔννοιαν· ὡς τινῶν μὲν τοῦτο λεγόντων, τινῶν δὲ ἐκεῖνο, ἐγὼ δὲ φημι ἐκ τῶν παθῶν τὰς ἐννοίας κινεῖσθαι. Εἰ γὰρ οὐκ ἦν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ πάθη, οὐκ ἂν αἱ τούτων ἐννοιαὶ ὄχλησαν αὐτήν.

15 Ἔθος ἐστὶ τοῖς αἰεὶ πολεμοῦσιν ἡμᾶς δαίμοσιν, ὡς τὰ μὲν δυνατὰ καὶ ἐπιτήδεια ἡμῖν τῶν ἀρετῶν κωλύειν, τῶν δὲ ἀδυνάτων καὶ ἀκαιρῶν πόρον ἡμῖν ἰσχυρὸν ἐμβάλλειν· τοῖς μὲν ἐν ὑποταγῇ προκόπτουσι, τὰ τῶν ἡσυχαστῶν ἔργα πράττειν καταναγκάζουσι, ἡσυχασταῖς δὲ πάλιν καὶ ἀναχωρηταῖς τοῦ κοινοβιακοῦ κανόνος ἐπιθυμίαν ἐμβάλλουσι· ταύτη δὲ τῇ μεθόδῳ καὶ ἐφ' ἐκάστη ἀρετῇ χρῶνται· ἀλλ' ἡμεῖς τὰ νοήματα αὐτῶν μὴ ἀγνοήσωμεν, πάντα καλὰ εἰδότες καιρῶ αὐτῶν καὶ μέτρῳ· ἔμπαλιν δὲ βλαβερὰ τὰ τε ἄμετρα καὶ ἄκαιρα πάντα.

16 Τοῖς μὲν τῷ κόσμῳ ἀναστρεφόμενοις καὶ πλησιάζουσι ταῖς ὕλαις τῶν παθῶν, διὰ τοῦ κατὰ τὴν προᾶξιν πολέμου οἱ δαίμονες πολεμοῦσι καὶ παλαίουσι, τοῖς δὲ ἐν ἐρήμοις διὰ τὴν τῶν πραγμάτων σπάνιν τοῖς λογισμοῖς ἐνοκλοῦσι· πάντῳ δὲ χαλεπώτερος ὁ δεύτερος τοῦ προτέρου καθέστηκε πόλεμος· ὁ μὲν γὰρ διὰ τῶν πραγμάτων χρόνου δεῖται καὶ τόπου καὶ ἐπιτηδειότητος, ὁ δὲ τοῦ νοῦς εὐκίνητός πως καὶ δυσκάθεκτος ταύτης δὲ τῆς ἀσωμάτου πάλης ἀντίπαλος ἡμῖν ἢ καθαρὰ προσευχὴ δέδοται, διὸ καὶ ἀδιαλείπτως αὕτη νενομοθέτηται· ἐρρωμένον οὖν τὸν νοῦν πρὸς τὸν ἀγῶνα παρασκευάζει, ὡς δυναμένη καὶ δίχα τοῦ σώματος ἐπιτελεῖσθαι.

17 Τὴν τελείαν τῶν παθῶν νέκρωσιν ὁ θεῖος δηλῶν Ἀπόστολος, «οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ», φησί, «τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις». Ὄταν γὰρ τὰ πάθη νεκρώσωμεν καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐξαφανίσωμεν καὶ τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα ὑποτάξωμεν τῷ Πνεύματι, τότε λαμβάνομεν τὸν σταυρὸν καὶ ἀκολουθοῦμεν τῷ Χριστῷ·

γιατι αυτό διορθώνοντας ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἔλεγε· «νά ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην μὲ ὄλους καὶ τὸν ἀγιασμό, χωρὶς τὰ ὅποια κανέννας δὲν θὰ δεῖ τὸν Κύριο»¹².

Κάποιοι εἶχαν τὴν ἀπορία γιὰ τὸ ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο, ὁ λογισμὸς κινεῖ τὰ πάθη, ἢ τὰ πάθη τὸν λογισμὸ· ἄλλοι εἶπαν τὸ ἓνα, καὶ ἄλλοι τὸ ἄλλο· ἐγὼ ὅμως πιστεύω ὅτι οἱ λογισμοὶ κινοῦνται ἀπὸ τὰ πάθη. Γιατί, ἂν δὲν ὑπῆρχαν τὰ πάθη στὴν ψυχὴ, δὲν θὰ τὴν ἐνοχλοῦσαν οἱ λογισμοὶ αὐτῶν.

Οἱ δαίμονες ποὺ μᾶς πολεμοῦν πάντοτε συνηθίζουν νὰ μᾶς ἐμποδίζουν ἀπὸ τὶς ἀρετὲς ποὺ μᾶς εἶναι δυνατὲς καὶ κατάλληλες πρὸς ἐκτέλεση, ἐνῶ γιὰ τὶς ἀδύνατες καὶ παράκαιρες βάζουν μέσα μας ἰσχυροὺς λογισμοὺς· σὲ ἐκείνους ποὺ σημειώνουν πρόοδο στὴν ὑποταγὴ, τοὺς καταναγκάζουν νὰ κάμνουν τὰ ἔργα τῶν ἡσυχαστῶν, ἐνῶ στοὺς ἡσυχαστὲς καὶ ἀναχωρητὲς βάζουν μέσα τους τὴν ἐπιθυμία τοῦ κοινοβιακοῦ κανόνα· καὶ αὐτὴ τὴ μέθοδο χρησιμοποιοῦν γιὰ κάθε ἀρετῆ. Ἐμεῖς ὅμως δὲν πρέπει ν' ἀγνοήσουμε τὰ τεχνάσματα αὐτῶν, γνωρίζοντας ὅτι ὅλα εἶναι καλὰ ὅταν γίνονται στὸν καιρὸ τους καὶ μὲ μέτρο, ἐνῶ ἀντίθετα εἶναι βλαβερὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ γίνονται χωρὶς μέτρο καὶ παράκαιρα.

Ἐκείνους ποὺ συναστρέφονται μέσα στὸν κόσμον καὶ βρίσκονται κοντὰ στὶς αἰτίες τῶν παθῶν οἱ δαίμονες τοὺς πολεμοῦν καὶ κάνουν τὴν πάλη τους πρὸς αὐτοὺς μὲ τὶς ἐφάμαρτες πράξεις τους, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ζοῦν στὶς ἐρημίες, ἐπειδὴ εἶναι σπάνια ἐκεῖ τὰ ὑλικά πράγματα, τοὺς ἐνοχλοῦν μὲ τοὺς λογισμοὺς· ὁ δεύτερος αὐτὸς πόλεμος εἶναι πολὺ πιὸ φοβερὸς ἀπὸ τὸν πρῶτο· γιατί ὁ πόλεμος ποὺ γίνεται μὲ πράγματα χρειάζεται χρόνο καὶ τόπον καὶ κατάλληλη εὐκαιρία, ἐνῶ ὁ πόλεμος τοῦ νοῦ εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο πιὸ εὐκολος στὶς κινήσεις του καὶ γι' αὐτὸ εἶναι δυσκολομάχητος. Γι' αὐτὴ τὴν ἀσώματη λοιπὸν πάλη μας μᾶς δόθηκε ὡς ὄπλο ἡ καθαρὴ προσευχή, γι' αὐτὸ καὶ ὀρίσθηκε νὰ γίνεται αὐτὴ ἀσταμάτητα¹³. Γιατί ἡ προσευχὴ δυναμώνει τὸν νοῦ στὸν ἀγῶνα, ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ γίνεται καὶ χωρὶς τὸ σῶμα.

Θέλοντας ὁ θεῖος Ἀπόστολος νὰ δείξει τὴν πλήρη νέκρωση τῶν παθῶν λέγει· «ὅσοι πιστεύουν στὸν Χριστό, σταύρωσαν τὴ σάρκα μαζί μὲ τὰ πάθη τῆς καὶ τὶς ἐπιθυμίες τῆς»¹⁴. Ὅταν δηλαδὴ νεκρώσουμε τὰ πάθη, ἐξαφανίσουμε τὶς ἐπιθυμίες καὶ ὑποτάξουμε τὸ φρόνημα τῆς σάρκας στὸ πνεῦμα, τότε λαμβάνουμε τὸ σταυρὸ καὶ ἀκολουθοῦμε τὸν Χρι-

οὐδέν γὰρ ἄλλο ἢ ἀναχώρησις πέφυκε, ἀλλ' ἢ νέκρωσις τῶν παθῶν καὶ φανέρωσις τῆς ἐν Χριστῷ κρυπτομένης ζωῆς.

18 Οἱ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου ταιπαιπωρούμενοι καὶ πρὸς τὸν καθ' ὥραν αὐτοῦ πόλεμον ἀπαγορεύοντες, μὴ τὴν σάρκα, ἀλλ' ἑαυτοὺς καταμεμφέσθωσαν· εἰ γὰρ μὴ αὐτοὶ δεδώκασιν αὐτῇ τὴν ἰσχύν, πρόνοιαν αὐτῆς εἰς ἐπιθυμίαν ποιούμενοι, οὐκ ἂν τοσοῦτον ὑπ' αὐτῆς τεταλαιπωρήκεσαν· ἢ οὐχ ὀρώσι τοὺς σταυρώσαντας ἑαυτοὺς σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ θνητῇ αὐτῶν σαρκὶ περιφέροντας, ὅπως αὐτὴν συνεργὸν μᾶλλον πρὸς τὰ καλὰ καὶ οὐκ ἀντίπαλον κέκτηνται, ἀλλ' εἴκουσαν καὶ ἀγομένην τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ; Καὶ αὐτοὶ τοίνυν οὕτω ποιείτωσαν, καὶ τῆς ὁμοίας ἀπολαύσουσιν ἀναπαύσεως.

19 Πᾶσα συγκατάθεσις λογισμοῦ πρὸς τινὰ ἀπηγορευμένην ἐπιθυμίαν, ἡγουν νεῦσις ἐνήδονος, ἁμαρτία ἐστὶ μοναχῶ· πρότερον μὲν γὰρ ὁ λογισμὸς ἄρχεται διὰ τοῦ παθητικοῦ μέρους τὸν νοῦν σκοτίζειν, εἶτα νεύει ἢ ψυχὴ πρὸς τὴν ἡδονήν, μὴ ἀντέχουσα τῆς πάλης. Καὶ λοιπὸν συγκατάθεσις λέγεται, ἥτις, ὡς εἴρηται, ἁμαρτία ἐστὶ. Χρονίζουσα δέ, κινεῖ τὸ λεγόμενον πάθος ἔπειτα κατὰ μικρὸν ἔρχεται καὶ εἰς τὴν κατ' ἐνέργειαν προᾶξιν τῆς ἁμαρτίας· διὰ τοῦτο μακαρίζει ὁ προφήτης τοὺς τὰ βαθυλώνεια νήπια προσαράσσοντας τῇ πέτρῃ· δῆλη δέ ἐστὶν ἡ ὑπόθεσις τοῖς συνετοῖς καὶ ἐχέφροσιν.

20 Ἀγάπης μὲν καὶ εἰρήνης οἱ ἄγγελοι θεράποντες ὄντες, χαίρουσιν ἐπὶ τῇ ἡμετέρῃ μετανοίᾳ καὶ προκοπῇ τῇ πρὸς ἀρετὴν ἐντεῦθεν σπουδάξουσι πνευματικῶν ἡμᾶς ἐμπιπλᾶν θεωριῶν καὶ συνεργοῦσι πρὸς πᾶν ἀγαθόν. Ἐμπαλιν δὲ οἱ δαίμονες ὀργῆς καὶ κακίας ὄντες δημιουργοὶ, χαίρουσι μειουμένης τῆς ἀρετῆς καὶ ἔργον τίθενται εἰς αἰσχρὰς φαντασίας τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐκκλίνειν.

21 Πίστις ἐστὶν εὐδιάθετον ἀγαθόν· αὕτη γεννᾷ ἐν ἡμῖν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ φόβος τοῦ Θεοῦ διδάσκει τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν, ἥτις λέγεται πρακτικὴ, ἐκ δὲ τῆς πρακτικῆς βλαστάνει ἢ τιμὴ ἀπάθεια. Ἀπαθείας δὲ ἔκγονον ἀγάπη, πλήρωμα οὖσα πασῶν τῶν ἐντολῶν καὶ πάσας συσφίγγουσα καὶ διακρατοῦσα.

στό¹⁵. γιατί τίποτε άλλο δὲν εἶναι ἢ ἀναχώρηση, παρὰ νέκρωση τῶν παθῶν καὶ φανέρωση τῆς ζωῆς πού εἶναι κρυμμένη στὸν Χριστό¹⁶.

18 Ἐκεῖνοι πού ταλαιπωροῦνται ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ σώματος πού κρύβει τὸν θάνατο καὶ σταματοῦν τὸν ἀσταμάτητο πόλεμο πρὸς αὐτό, νὰ μὴ κατηγοροῦν τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸ τους· γιατί, ἂν αὐτοὶ δὲν εἶχαν δώσει σ' αὐτὴ τὴ δύναμη, φροντίζοντας νὰ ἱκανοποι-οῦν τὶς ἐπιθυμίες της, δὲν θὰ τεταλαιπωροῦνταν τόσο πολύ. Ἡ μήπως δὲν βλέπουν ἐκείνους πού σταύρωσαν τὸν ἑαυτὸ τους μαζί μὲ τὰ πάθη καὶ τὶς ἐπιθυμίες τους¹⁷ καὶ φέρουν τὴ νέκρωση τοῦ Ἰησοῦ στὴ θνητὴ τους σάρκα¹⁸, γιὰ νὰ τὴν ἔχουν βοηθὸ μᾶλλον γιὰ τὰ καλὰ καὶ ὄχι ἀντίπαλο, ὑπάκουη καὶ ὀδηγούμενη ἀπὸ τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ; Καὶ αὐτοὶ λοιπὸν νὰ κάνουν τὸ ἴδιο, καὶ θ' ἀπολαύσουν τὴν ἴδια ἀνάπαυση.

19 Κάθε συγκατάθεση τοῦ λογισμοῦ σὲ κάποια ἀπαγορευμένη ἐπιθυμία, δηλαδὴ ἡδονικὴ συγκατάθεση, εἶναι ἁμαρτία γιὰ τὸν μοναχό. Στὴν ἀρχὴ δηλαδὴ ὁ λογισμὸς ἀρχίζει νὰ σκοτίζει τὸ νοῦ μὲ τὸ παθη-τικὸ μέρος, κι ἔπειτα δίνει ἢ ψυχὴ τὴ συγκατάθεσή της στὴν ἡδονή, μὴ ἀντέχοντας τὴν πάλη. Αὐτὸ λοιπὸν λέγεται συγκατάθεση καὶ εἶναι, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἁμαρτία. Ὅταν αὐτὸ κρατήσῃ πολὺ καιρὸ, δημιουργεῖται τὸ λεγόμενον πάθος, καὶ στὴ συνέχεια προχωρεῖ σιγὰ σιγὰ καὶ στὴ διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Γι' αὐτὸ μακαρίζει ὁ προφήτης ἐκείνους πού χτυποῦν τὰ νήπια τῆς Βαβυλώνας πάνω στὴν πέτρα¹⁹ καὶ εἶναι εὐκολοκατανόητο αὐτὸ στοὺς συνετοὺς καὶ μυαλωμένους.

20 Ἐπειδὴ οἱ ἄγγελοι εἶναι ὑπηρέτες τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης, χαίρονται γιὰ τὴ μετάνοιά μας καὶ τὴν προκοπὴ μας στὴν ἀρετή· γι' αὐτὸ φροντίζουν νὰ μᾶς γεμίζουν μὲ πνευματικὲς θεωρίες καὶ γίνονται συνεργοὶ μας γιὰ κάθε ἀγαθό. Ἀντίθετα οἱ δαίμονες, ὄντας δημι-ουργοὶ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς κακίας, χαίρονται ὅταν μειώνεται ἡ ἀρετὴ μας καὶ ἔχουν ὡς ἔργο τους τὴν παρέκκλιση τῶν ψυχῶν μας σὲ αἰ-σχρὲς φαντασίες.

21 Ἡ πίστη εἶναι ἀγαθὸ τῆς καλῆς διάθεσης τῆς ψυχῆς· αὐτὴ γεννᾷ μέσα μας τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ διδάσκει τὴν τήρη-ση τῶν ἐντολῶν, ἡ ὁποία λέγεται πρακτικὴ, ἐνῶ ἀπὸ τὴν πρακτικὴ βλαστάνει ἡ ἀνεκτίμητη ἀπάθεια. Τῆς ἀπάθειας πάλι γέννημα εἶναι ἡ ἀγάπη, πού εἶναι τὸ πλήρωμα ὅλων τῶν ἐντολῶν²⁰, σφίγγοντας ἀδιά-σπαστα ὅλες αὐτὲς μεταξὺ τους καὶ συγκρατώντας τες.

18. Β' Κορ. 4, 10.

19. Ψαλμ. 136, 9.

20. Ρωμ. 13, 10.

- 22 Ὡσπερ ἡ τοῦ σώματος αἰσθησις ὑγιαίνουσα, αἰσθάνεται τίς ἢ κατέχουσα αὐτὸ ἀρρωστία, ὃ δὲ μὴ νοῶν, ἀναισθησίαν νοσεῖ· οὕτω δὴ καὶ ὁ νοῦς, ἐφ' ὅσον τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν σωζομένην κέκτηται, ἐπιγινώσκει τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις καὶ οἶδε πόθεν αὐτῷ τὰ πάθη τυραννικώτερον ἐπεισέρχονται καὶ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ἰσχυρὰν συνίστησι μάχην· χαλεπὸν δέ, εἰ ἀναισθητῶν ἀναλίσκει τὰς ἡμέρας, τῷ νυκτομαχοῦντι εἰκῶς, καὶ μὴ θεωρῶν τοὺς λογισμοὺς τῶν πολέμων.
- 23 Ὅτε τὸ λογιστικὸν ἡμῶν ἀνευδότης ἐπιβάλλει τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀρετῶν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν πρὸς ταύτην μόνην τέταται καὶ τὸν αὐτῆς δοτῆρα Χριστόν, τὸ δὲ θυμικὸν κατὰ τῶν δαμόνων ὀπλίζεται, τότε κατὰ φύσιν αἱ δυνάμεις ἡμῶν ἐνεργοῦσιν.
- 24 Τριμερὴς ἐστὶ πᾶσα λογικὴ ψυχὴ κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον· τὴν μὲν οὖν ἐν τῷ λογιστικῷ συνισταμένην ἀρετὴν φρόνησιν ἐκάλεσε καὶ σύνεσιν καὶ σοφίαν, τὴν δὲ ἐν τῷ θυμικῷ ἀνδρείαν καὶ ὑπομονήν, τὴν δὲ ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ ἀγάπην καὶ σωφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν, ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν πᾶσι τούτοις ἐγκατέσπαρται, ἀρμοδίως ἐνεργεῖν παρασκευάζουσα· καὶ διὰ μὲν τῆς φρονήσεως ταῖς ἀντικειμέναις πολεμοῦσα δυνάμεισι καὶ ὑπερμαχοῦσα τῶν ἀρετῶν, διὰ δὲ τῆς σωφροσύνης ἀπαθῶς βλέπουσα τὰ πράγματα, διὰ δὲ τῆς ἀγάπης πάντας ἀνθρώπους ὡς ἑαυτὸν φιλεῖν πείθουσα, διὰ δὲ τῆς ἐγκρατείας πᾶσαν ἡδονὴν περικόπτουσα, διὰ δὲ τῆς ἀνδρείας καὶ ὑπομονῆς πρὸς τοὺς ἀοράτους ὀπλίζεται πολέμους· αὕτη ἡ ἀρμονία τοῦ εὐήχου τῆς ψυχῆς ὀργάνου.
- 25 Ὁ σωφροσύνης ἐπιμελούμενος καὶ τὴν μακαρίαν ποθῶν ἀγνεΐαν, ἣν οὐκ ἂν τις ἀμάρτη καλέσας ἀπάθειαν, ὑπωπιαζέτω καὶ δουλαγωγείτω τὴν σάρκα, σὺν ταπεινόφρονι λογισμῷ τὴν θεΐαν ἐπικαλούμενος χάριν, καὶ τεύξεται τοῦ ποθουμένου, ὃ δὲ ἐκτρέφω τὸ σῶμα ἐν ἀκρασίαις βρωμάτων, πνεύματι πορνείας ὀδυνηθήσεται· ὃν τρόπον γὰρ ὕδωρ πολὺ σβέννυσι φλόγα, οὕτω πύρωσιν σαρκὸς καὶ φαντασίας αἰσχροῦς ἀφανίζει· πεῖνα ἢ ἐγκράτεια σὺν ταπεινώσει ψυχῆς.
- 25 Τὸ τῆς μνησικακίας πάθος πάντῃ σου τῆς ψυχῆς ἀπέστω, φιλόχριστε· μηδόλως δώσης τόπον τῇ ἔχθρᾳ· ὡς πῦρ γὰρ κεκρυμμένον ἐν λινοκαλάμῳ, οὕτω μνησικακία ἐμφωλεύουσα ἐν καρδίᾳ. Μᾶλλον δὲ

- 22 “Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἡ αἴσθησις τοῦ σώματος εἶναι ὑγιής, αἰσθάνεται ποιά εἶναι ἡ ἀρρωστία πού κατέχει αὐτό, ἐνῶ ἐκεῖνος πού δέν τὸ κατανοεῖ, πάσχει ἀπὸ ἀναισθησία, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ νοῦς, ὅσο ἀκόμα διατηρεῖ τὴν ἐνέργειά του γνωρίζει τίς δυνάμεις του καὶ ξέρει ἀπὸ ποῦ εἰσέρχονται τυραννικώτερα τὰ πάθη, καὶ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος δίνει τὴ μάχη μὲ ὅλες τίς δυνάμεις του· καὶ εἶναι φοβερό, ἂν περνᾷ τίς ἡμέρες του μὲ ἀναισθησία, μοιάζοντας μὲ ἐκεῖνον πού μάχεται τὴ νύχτα, μὴ βλέποντας τοὺς λογισμοὺς πού τὸν πολεμοῦν.
- 23 “Ὅταν τὸ λογικὸ τῆς ψυχῆς μας καταγίνεται μὲ ἐπιμονὴ μὲ τὴ θεωρία τῶν ἀρετῶν, τὸ ἐπιθυμητικὸ τῆς εἶναι στραμμένο πρὸς αὐτὴν μόνο τὴ θεωρία καὶ τὸν δοτήρα αὐτῆς Χριστό, καὶ τὸ θυμικὸ ὀπλίζεται ἐναντίον τῶν δαιμόνων, τότε οἱ δυνάμεις μας ἐνεργοῦν κατὰ φύσιν.
- 24 Κάθε λογικὴ ψυχὴ ἀποτελεῖται, σύμφωνα μὲ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, ἀπὸ τρία μέρη· τὴν ἀρετὴ λοιπὸν πού ἀναλογεῖ στὸ λογιστικὸ τὴν ὀνόμασε φρόνησις, σύνεσις καὶ σοφία, τὴν ἀρετὴ τοῦ θυμικοῦ τὴν ὀνόμασε ἀνδρεία καὶ ὑπομονή, καὶ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τὴν ὀνόμασε ἀγάπη, σωφροσύνη καὶ ἐγκράτεια, ἐνῶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι κατασπαρμένη σὲ ὅλες, κάνοντάς τες νὰ ἐνεργοῦν κατὰ τὸν κατάλληλο τρόπο. Ἔτσι μὲ τὴ φρόνησις πολεμᾷ τίς ἀντικείμενες δυνάμεις καὶ ὑπερασπίζεται τίς ἀρετές, μὲ τὴ σωφροσύνη βλέπει τὰ πράγματα μὲ ἀπάθεια, μὲ τὴν ἀγάπη μᾶς πείθει νὰ ἀγαπᾶμε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους σὰν τὸν ἑαυτὸ μας, μὲ τὴν ἐγκράτεια περιορίζει κάθε ἡδονή, ἐνῶ μὲ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ὑπομονὴ ὀπλίζεται ἐναντίον τῶν ἀόρατων πωλέμων· αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρμονία τοῦ εἴηχου ὀργάνου τῆς ψυχῆς.
- 25 Ἐκεῖνος πού ἐπιμελεῖται τὴ σωφροσύνη καὶ ποθεῖ τὴ μακάρια ἀγνεία, τὴν ὁποία δέν θὰ ἀστοχήσει κανεὶς ἂν τὴν ὀνομάσει ἀπάθεια, πρέπει νὰ σκληραγωγεῖ τὸ σῶμα του καὶ νὰ τὸ χρησιμοποιεῖ σὰν δοῦλο²¹, καὶ μὲ ταπεινὸ φρόνημα νὰ ἐπικαλεῖται τὴ θεία χάρις, καὶ θὰ ἐπιτύχει αὐτὸ πού ποθεῖ, ἐνῶ ἐκεῖνος πού τρέφει τὸ σῶμα μὲ φαγητὰ χωρὶς καμμιά ἐγκράτεια, θὰ ὑποστεῖ θλίψεις ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς πορνείας· γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ πολὺ νερὸ σβήνει τὴ φλόγα, ἔτσι τὸ πύρωμα τῆς σάρκας καὶ τίς αἰσχροὺς φαντασίαις τίς ἐξαφανίζει ἢ πείνα ἢ ἐγκράτεια μαζί μὲ τὴν ταπείνωσις ψυχῆς.
- 26 Τὸ πάθος τῆς μνησικακίας, φίλε τοῦ Χριστοῦ, νὰ βρῖσκεται τελείως μακριὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου, καὶ μὴ δώσεις καθόλου τόπο στὴν ἐχθρα· γιατί, σὰν φωτιὰ κεκρυμμένη μέσα στὰ λινοκάλαμα, ἔτσι ἡ μνη-

προσεύχου ὑπὲρ τοῦ λελυπηκότος σε θερμῶς καὶ εὐεργέτει αὐτόν, εἴ τι ἂν ἡ χεὶρ σου εὐπορήῃ, ὅπως ῥύσῃ ψυχὴν σου ἐκ θανάτου καὶ μὴ ἀπαρησίαστος ἔσῃ ἐν καιρῷ προσευχῆς σου.

27 Ἐν ψυχαῖς ταπεινῶν ἀναπαύσεται Κύριος, ἐν καρδίᾳ δὲ ὑπερηφάνων τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐνισχύει ταῦτα καθ' ἡμῶν, ὡς μεγαλόφρονες λογισμοί· καὶ οὐδὲν οὕτως ἐκριζοῖ τὰς πονηρὰς βωτάνας τῆς ψυχῆς, ὡς ἡ μακαρία ταπείνωσις διὸ καὶ παθοκτόνος εἰκότως κέκληται.

28 Ἐνθυμήσεων πονηρῶν ἡ ψυχὴ σου καθαρευέτω καὶ ἀρίσταις ἐννοίαις φωταγωγείσθω, ἔχων ἐπὶ νοῦν αἰεὶ τὸ εἰρημένον, ὅτι φιλήδονος καρδίᾳ εἰρκτὴ καὶ ἄλυσις ἐν καιρῷ ἐξόδου. Ἡ δὲ φιλόπρονος θύρα ἠνεωγμένη. Τῷ ὄντι γὰρ ψυχὰς καθαρὰς ἐξέρχομένας τοῦ σώματος, ἄγγελοι ὁδηγοῦσι, πρὸς τὴν μακαρίαν χειραγωγοῦντες ζωὴν, τὰς δὲ ῥερυπωμένας καὶ ἀμετανοήτους, δαίμονες, οἴμοι, παραλήψονται.

29 Ὠραία μὲν κεφαλὴ κεκοσμημένη διαδήματι πολυτίμῳ, λίθοις ἰνδικοῖς καὶ μαργάραις ἀποστίλβουσιν. Ὠραιότερα δὲ ἀσυνκρίτως ψυχὴ πλουτοῦσα γινῶσιν Θεοῦ καὶ φανωτάταις θεωρίαις πεφωτισμένη, ἔνοικον ἔχουσα τὸ πανάγιον Πνεῦμα· καὶ τίς διηγῆσεται ἀξίως τὸ κάλλος ἐκείνης τῆς μακαρίας ψυχῆς;

30 Θυμὸν καὶ ὀργὴν αὐλίξεσθαι μὴ ἐάσης ἐν σοί· «ἀνὴρ» γὰρ, φησί, «θυμώδης οὐκ εὐσχήμων, ἐν καρδίᾳ δὲ πραέων ἀναπαύσεται σοφία»· εἰ δὲ τὸ τῆς ὀργῆς πάθος κυριεύσει τῆς ψυχῆς σου, κρείσσους σου εὐρεθήσονται οἱ ἐν κόσμῳ ἀναστρεφόμενοι καὶ αἰσχυνθήσῃ, ἀδόκιμος μονάδος γενόμενος.

31 Ἐν παντὶ πειρασμῷ καὶ παντὶ πολέμῳ τὴν προσευχὴν κέκτησο ἀήτητον ὄπλον, καὶ νικήσεις τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι. Καθαρὰ δὲ αὕτη ἔστω, καθὼς ὁ σοφὸς ἡμῖν διδάσκαλος ὑποτίθησι· «βούλομαι» γὰρ, φησί, «προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὀσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν»· ὁ μέντοι τοιαύτης ἀμελῶν εὐχῆς, ἔκδοτος ἔσται πειρασμοῖς καὶ πάθεσιν.

32 «Οἶνος μὲν εὐφραίνειν καρδίαν ἀνθρώπου», γέγραπται· σὺ δὲ ὁ

σικακία φωλιάζει μέσα στην καρδιά. Μᾶλλον νὰ προσεύχεσαι θερμὰ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ σὲ λύπησε καὶ νὰ τὸν εὐεργετῆς μὲ ὅ,τι μπορεῖς, γιὰ νὰ λυτρώσει τὴν ψυχὴ σου ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ νὰ μὴ εἶσαι χωρὶς παρησῖα κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς σου.

- 27 Στὶς ψυχὲς τῶν ταπεινῶν θ' ἀναπαυθεῖ ὁ Κύριος, ἐνῶ στὴν καρδιά τῶν ὑπερήφανων τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας· γιατί τίποτε ἄλλο δὲν ἰσχυροποιεῖ αὐτὰ ἐναντίον μας, ὅσο οἱ ὑψηλόφρονες λογισμοί, καὶ τίποτε ἄλλο δὲν ξεριζώνει τὰ πονηρὰ βότανα τῆς ψυχῆς, ὅσο ἡ μακάρια ταπείνωση· γι' αὐτὸ καὶ πολὺ σωστὰ ἔχει ὀνομασθεῖ παθοκτόνος.
- 28 Ἡ ψυχὴ σου νὰ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ πονηρὲς ἐνθυμήσεις καὶ νὰ φωταγωγεῖται ἀπὸ ἄριστους λογισμοὺς, ἔχοντας στὸ νοῦ πάντοτε ἐκεῖνο ποὺ ἔχει λεχθεῖ, ὅτι ἡ φιλήδονη καρδιά εἶναι φυλακὴ καὶ ἀλυσιδα κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὸ σῶμα, ἐνῶ ἡ φιλόπονη καρδιά εἶναι θύρα ἀνοιγμένη. Γιατί πράγματι τὶς καθαρὲς ψυχὲς κατὰ τὴν ἐξοδὸ τὸν ἀπὸ τὸ σῶμα τὶς ὀδηγοῦν ἄγγελοι, χειραγωγώντας τες πρὸς τὴ μακάρια ζωὴ, ἐνῶ τὶς γεμάτες ἀπὸ τοὺς ρύπους τῆς ἁμαρτίας καὶ τὶς ἀμετανόητες θὰ τὶς παραλάβουν, ἀλλοίμονο, οἱ δαίμονες.
- 29 Εἶναι ὠραῖο βέβαια τὸ κεφάλι ποὺ εἶναι σπλισμένο μὲ πολῦτιμο στέμμα, μὲ πέτρες Ἰνδικὲς καὶ λαμπερὰ μαργαριτάρια, ἀσύγκριτα ὠραιότερη ὅμως εἶναι ἡ ψυχὴ ποὺ εἶναι πλούσια σὲ γνώση Θεοῦ καὶ φωτισμένη μὲ φωτεινότερες θεωρίες, ἔχοντας μέσα της νὰ κατοικεῖ τὸ πανάγιο Πνεῦμα. Καὶ ποιὸς θὰ διηγηθεῖ ἐπάξια τὸ κάλλος τῆς μακάρι-
ας ἐκείνης ψυχῆς;
- 30 Μὴ ἀφήσεις νὰ κατοικοῦν μέσα σου τὸν θυμὸ καὶ τὴν ὀργή· γιατί λέγει· «ἄνθρωπος ποὺ θυμώνει δὲν εἶναι ὠραῖος, ἐνῶ στὴν καρδιά τῶν πράων θ' ἀναπαυθεῖ ἡ σοφία»²². ἂν ὅμως τὸ πάθος τῆς ὀργῆς κυριεύσει τὴν ψυχὴ σου, θὰ βρεθοῦν καλύτεροί σου ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν μέσα στὸν κόσμον καὶ θὰ ντραπεῖς, ἀποδεικνυόμενος ἀνάξιος ὡς μοναχός.
- 31 Σὲ κάθε πειρασμὸ καὶ σὲ κάθε πολέμον νὰ χρησιμοποιεῖς τὴν προσευχὴ ὡς ἀκατανίκητο ὄπλο, καὶ θὰ νικήσεις μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ βέβαια νὰ εἶναι καθαρὴ, ὅπως μᾶς συμβουλεύει ὁ σοφὸς διδάσκαλος· γιατί λέγει· «θέλω νὰ προσεύχονται οἱ ἄνδρες σὲ κάθε τόπον, ὑψώνοντας ὅσια χέρια, χωρὶς ὀργὴ καὶ διαλογισμούς»²³. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δείχνει ἀμέλεια γιὰ τὴν προσευχὴ, θὰ παραδοθεῖ σὲ πειρασμοὺς καὶ πάθη.
- 32 Ἐχει γραφεῖ ὅτι «τὸ κρασί εὐφραίνει τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώ-

πενθεῖν καὶ κλαίειν ἐπαγγειλόμενος, τὴν τοιαύτην ἔκκλινον εὐφροσύνην καὶ εὐφρανθήσῃ χαρίσμασι πνευματικοῖς· εὐφραινόμενος δὲ οἴνω, αἰσχροῖς συμβιωτεύσεις λογισμοῖς καὶ πολλαῖς περιπατήσῃ λύπαις.

33 Τὰς ἑορτὰς μὴ οἴνοποσίαις ἐκτελεῖν ἐννοοῦ, ἀλλ' ἀνακαινίσει νοὸς καὶ ψυχῆς καθαρότητι. Γαστριζόμενος δὲ καὶ οἴνοποτῶν, παροργήσεις μᾶλλον τὸν προεξάρχοντα τῆς πανηγύρεως.

34 Ἄγρυπνεῖν ἐν ψαλμωδίαις καὶ προσευχαῖς καὶ ἀναγνώσεσι, πάντοτε μὲν, ἐν ἑορταῖς δὲ μάλιστα προστετάγμεθα. Ἄγρυπνος γὰρ μοναχὸς λεπτύνει διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς θεωρίας ψυχωφελεῖς, ὕπνος δὲ πολὺς νοῦν παχύνει. Ἄλλ' ὄρα μὴ δῶς σεαυτὸν ἐν ἀγρυπνίᾳ διηγῆμασι κενοῖς ἢ λογισμοῖς πονηροῖς. Κρεῖσσον γὰρ καθεύδειν, ἢ περὶ λόγους τε καὶ λογισμοὺς ἀγρυπνεῖν ματαίους.

35 Ὅφιν ὁ τρέφων ἐν κόλπῳ καὶ λογισμὸν πονηρὸν ἐν καρδίᾳ, θανατωθήσεται. Ὁ μὲν τὸ σῶμα πληγεῖς κέντρῳ ἰοδόλῳ, ὁ δὲ τῇ ψυχῇ ἀποθέμενος ἰὸν θανατηφόρον. Ἀλλὰ γεννήματα ἐχιδνῶν ταχέως ἀποκτείνωμεν καὶ λογισμοὺς πονηροὺς ἐν καρδίᾳ μὴ ὠδίνωμεν, ἵνα μὴ πικρῶς ὀδυνηθῶμεν.

36 Ψυχὴ καθαρὰ σκεῦος ἐκλογῆς εἰκότως ἂν κληθεῖη, κῆπός τε κεκλεισμένος καὶ πηγὴ ἐσφραγισμένη καὶ θρόνος αἰσθήσεως. Ἡ δὲ μολυσμοῖς ἀκαθάρτοις μολυνομένη, βορβόρου δυσωδίας πεπλήρωται.

37 Καλλωπισμῶ ἱματίων καὶ πλησιονῇ γαστρὸς καὶ ἐντεύξεσι βλαβεραῖς τοὺς πονηροὺς γεννᾶσθαι λογισμοὺς ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἐμπείρων καὶ πρακτικῶν γερόντων ἀκήκοα.

38 Ἐπιθυμία χρημάτων ἐν ψυχαῖς ἀσκητῶν ἀυλιζέσθω. Πολυκτημῶν γὰρ μοναχὸς ναῦς ἐστὶ ὑπαντλος, κύμασι φροντίδων χειμαζομένη καὶ λύπης θυθῶ καταδυομένη. Πολλῶν παθῶν τὸ τῆς φιλαργυρίας κακὸν γεννήτωρ τυγχάνει, ῥίζα πάντων τῶν κακῶν προσηκόντως κληθέν.

39 Ἀκτημοσύνη καὶ σιωπὴ θησαυρὸς ἐστὶ κεκρυμμένος ἐν ἀγρῶ τῆς

24. Ψαλμ. 103, 15.

26. Παροιμ. 12, 23.

25. Ἔσθια 4, 12.

27. Α' Τιμ. 6, 10.

που»²⁴. σὺ ὅμως, ποὺ ὑποσχέθηκες νὰ πενθεῖς καὶ νὰ κλαῖς, φύγε μακριὰ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν εὐφροσύνη, καὶ θὰ εὐφρανθεῖς μὲ χαρίσματα πνευματικά· ἐνῶ εὐφραινόμενος μὲ τὸ κρασί, θὰ ζήσεις μαζί μὲ αἰσχροὺς λογισμοὺς καὶ θὰ βαδίσει ἡ ζωὴ σου μὲ πολλές λύπες.

Νὰ μὴ πιστεύεις ὅτι οἱ γιορτές γίνονται μὲ οἴνοποσίες, ἀλλὰ μὲ ἀνακαίνιση τοῦ νοῦ καὶ καθαρότητα τῆς ψυχῆς. Γιατί, γεμίζοντας τὴν κοιλιά σου μὲ φαγητὰ καὶ πίνοντας κρασιὰ, θὰ ἐξοργήσεις περισσότερο ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἐπικεφαλῆς τῆς πανηγύρεως.

*Ἐχομε προσταχθεῖ νὰ ἀγρυπνοῦμε μὲ ψαλμωδίες καὶ προσευχές καὶ ἀναγνώσματα, πάντοτε δέβαια, προπάντων ὅμως κατὰ τὶς ἑορτές. Γιατί ὁ μοναχὸς ποὺ ἀγρυπνεῖ λεπτύνει τὸ νοῦ του γιὰ θεωρίες ψυχωφελεῖς, ἐνῶ ὁ πολὺς ὕπνος παχύνει τὸ νοῦ. Ἀλλὰ πρόσεχε μὴ παραδώσεις τὸν ἑαυτὸ σου κατὰ τὴν ἀγρυπνία σὲ διηγήματα μάταια ἢ λογισμοὺς πονηροῦς. Γιατί εἶναι προτιμότερο νὰ κοιμᾶσαι, παρὰ νὰ ἀγρυπνεῖς γιὰ λόγια καὶ λογισμοὺς μάταιους.

*Ἐκεῖνος ποὺ τρέφει φίδι μέσα στὸν κόλπο του καὶ ἐκεῖνος ποὺ βάζει πονηρὸ λογισμό μέσα στὴν καρδιά του, θὰ θανατωθοῦν. Ὁ πρῶτος δεχόμενος πληγὴν στὸ σῶμα του ἀπὸ τὸ φαρμακερὸ κεντρί, καὶ ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸ θανατηφόρο δηλητήριο ποὺ ἔβαλε στὴν ψυχὴ του. Ἀλλὰ νὰ φονεύουμε γρήγορα τὰ γεννήματα τῶν φιδιῶν καὶ νὰ μὴ κυοφοροῦμε πονηροὺς λογισμοὺς μέσα στὴν καρδιά μας, γιὰ νὰ μὴ πονέσομε πικρά.

*Ἡ καθαρὴ ψυχὴ θὰ μπορούσῃ εὐλόγα νὰ ὀνομασθεῖ σκεῦος ἐκλογῆς, κῆπος κλεισμένος, πηγὴ σφραγισμένη²⁵ καὶ θρόνος αἰσθήσεως²⁶, ἐνῶ ἐκεῖνη ποὺ μολύνεται μὲ μολυσμοὺς ἀκάθαρτους, εἶναι γεμάτη ἀπὸ βρωμερὸ δοῦρκο.

*Ἐχω ἀκούσει ἀπὸ ἔμπειρους καὶ πρακτικοὺς γέροντες, ὅτι οἱ πονηροὶ λογισμοὶ γεννιοῦνται μέσα στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ στόλισμα τῶν ἐνδυμάτων, τὸ ὑπερβολικὸ γέμισμα τῆς κοιλιάς, καὶ τὶς βλαβερὲς συναστροφές.

*Ἐπιθυμία χρημάτων νὰ μὴ κατοικεῖ στὶς ψυχὲς τῶν ἀσκητῶν. Γιατὶ μοναχὸς μὲ πολλὰ κτήματα εἶναι σὰν πλοῖο γεμάτο μὲ νερά, ποὺ δέχεται τραντάγματα ἀπὸ τὰ κύματα τῶν φροντίδων καὶ καταβυθίζεται μέσα στὸ βυθὸ τῆς λύπης. Τὸ κακὸ τῆς φιλαργυρίας γεννᾷ πολλὰ πάθη, καὶ γι' αὐτὸ πολὺ σωστὰ ὀνομάσθηκε ρίζα ὄλων τῶν κακῶν²⁷.

*Ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ σιωπὴ εἶναι θησαυρὸς κρυμμένος μέσα

μοναδικῆς πολιτείας. «Ἀπελθὼν οὖν πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς» καὶ τουτονὶ κτῆσαι τὸν ἀγρόν, καί, τὸν θησαυρὸν ἀνορύξας, ἄσυλον σεαυτῷ περιφύλαξον, ἵνα πλουτήσης πλοῦτον μὴ κενούμενον.

- 40 Πατρὶ συνοικήσας πνευματικῶ καὶ ὠφελείας αἰσθανθεὶς παρ' αὐτοῦ, μηδεὶς σε χωριζέτω τῆς ἀγάπης αὐτοῦ καὶ συναυλίας. Μὴ κρίνης αὐτὸν ἔν τινι, μὴ κακολογήσης ἐλεγχόμενος ἢ τυπτόμενος, μὴ δῶς ἀκοήν σου τινι καταλαλοῦντι, μὴ συνδυάσης τῷ λοιδοροῦντι τοῦτον, ἵνα μὴ ὀργισθῇ Κύριος ἐπὶ σοὶ καὶ ἐξαλείψει σε ἐκ βίβλου ζώντων
- 41 Τὸ τῆς ὑποταγῆς ἄθλον διὰ τῆς ἀποταγῆς τελειοῦται, καθὼς μεμαθήκαμεν, ὁ δὲ ταύτην μετερχόμενος, τοῖς τρισὶ περιφραχθήτω ὄπλοις πίστει, φημί, καὶ ἐλπίδι καὶ ἀγάπῃ τῇ πανσέπτῳ καὶ θεῖᾳ, ἵνα δι' αὐτῶν τετειχισμένος, τὸν καλὸν ἀγωνιᾶται ἀγῶνα καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης λάβῃ στεφάνους.
- 42 Μὴ τῶν ἔργων τοῦ πατρός σου ἔσο δικαστής, ἀλλὰ τῶν ἐντολῶν ἐκπληρωτής. Ἔθος γὰρ τοῖς δαίμοσιν τοῦ αὐτοῦ δεικνύειν σοὶ ἐλλείψεις, ἵνα σοὶ τὰ ὦτα κωφεύσωσι πρὸς τὰς ῥήσεις καὶ ἡ τῆς παλαίστρας, ὡς ἀναλκῆ σε καὶ δειλόν, ἀποστήσωσι στρατιώτην, ἢ μόνοις ἀπιστίας ἐκλύσωσι λογισμοῖς καὶ χαῦνον ἀπεργάσωνται πρὸς πᾶσαν ἀρετῆς ιδέαν,
- 43 Ὁ πατρικῶν παρακούων ἐντολῶν, τῶν ἐξαιρέτων ἐπαγγελίας συνθηκῶν παραβάτης εὐρίσκεται. Ὁ δὲ τὴν ὑπακοήν ἐγκολπωσάμενος, τὸ ἴδιον θέλημα μαχαίρα ταπεινοφροσύνης ἀποσφάξας, οὗτος ἐξεπλήρωσε, τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον, ἅπερ ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων Χριστῶ ἐπηγγείλατο.
- 44 Ἐπισημηνάμενοι διέγνωμεν καὶ τρανῶς μεμαθήκαμεν, ὅτι τοὺς ἐν ὑποταγῇ πατέρων ἀσκοῦντας πάννυ ζηλοῦσιν οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν δαίμονες, τρίζοντες κατ' αὐτῶν τοὺς ὀδόντας αὐτῶν καὶ παντοίας ἐπινοοῦμενοι μηχανάς. Τί μὲν οὐ ποιοῦντες, τί δὲ οὐχ ὑποβάλλοντες, ὥστε χωρίσαι αὐτοὺς τῶν πατρικῶν ἀγκαλῶν; Προφάσεις δεικνύ-

28. Ματθ. 19, 21.

29. Ψαλμ. 68, 29.

30. Α' Κορ. 13, 13.

31. Β' Τιμ. 4, 7-8.

στον ἀγρό τῆς μοναχικῆς πολιτείας. «Πήγαινε λοιπὸν καὶ πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ δός τα στοὺς φτωχοὺς»²⁸ καὶ κάνε κτῆμα σου αὐτὸν τὸν ἀγρό, καί, ἀφοῦ ξεπαραχώσεις τὸν θησαυρό, φύλαξέ τον καλὰ γιὰ τὸν ἑαυτό σου γιὰ νὰ μὴ σοῦ τὸν κλέψουν, γιὰ νὰ ἀποκτήσεις πλοῦτο πού δὲν ἀφαιρεῖται.

40 * Ἄν συγκατοικήσεις μὲ πατέρα πνευματικὸ καὶ διαπιστώσεις ὠφέλεια ἀπὸ αὐτόν, κανένας νὰ μὴ σὲ χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη αὐτοῦ καὶ τὴ συγκατοίκηση. Νὰ μὴ τὸν κρίνεις γιὰ κάτι, νὰ μὴ τὸν κακολογήσεις ὅταν σὲ ἐλέγχει ἢ σὲ χτυπᾷ, νὰ μὴ στήσεις τὸ αὐτί σου γιὰ ν' ἀκούσεις κάποιον πού τὸν κακολογεῖ, καὶ μὴ συμμαχήσεις μὲ ἐκεῖνον πού τὸν κατηγορεῖ, γιὰ νὰ μὴ ὀργισθεῖ ὁ Κύριος ἐναντίον σου καὶ σὲ σβήσει ἀπὸ τὴ βίβλο τῶν ζώντων²⁹.

41 Τὸ κατόρθωμα τῆς ὑποταγῆς ὀλοκληρώνεται, ὅπως ἔχομε μάθει, μὲ τὴν ἀπάρνηση τοῦ κόσμου, καὶ ἐκεῖνος πού ἐπιδέδεταί σ' αὐτὴν ἄς περιφραχθεῖ μὲ τὰ τρία αὐτὰ ὄπλα, ἐννοῶ τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πάνσεπτη καὶ θεία ἀγάπη³⁰, ὥστε, περιτειχισμένος μὲ αὐτὰ, νὰ ἀγωνισθεῖ τὸν καλὸ ἀγώνα καὶ νὰ λάβει τὰ στεφάνια τῆς δικαιοσύνης³¹.

42 Νὰ μὴ γίνεσαι δικαστὴς τῶν ἔργων τοῦ πνευματικοῦ πατέρα σου, ἀλλὰ ἐκπληρωτὴς τῶν ἐντολῶν του. Γιατὶ συνηθίζουν οἱ δαίμονες νὰ σοῦ δείχνουν τὶς ἐλλείψεις του, γιὰ νὰ σὲ κάνουν νὰ μὴ ἀκοῦς τὶς ἐντολές του, καὶ ἔτσι ἢ νὰ σὲ ἀπομακρύνουν, σὰν ἀνίσχυρο καὶ δειλὸ στρατιώτη, ἀπὸ τὴν παλαίστρα, ἢ νὰ σὲ παραλύσουν μὲ τοὺς λογισμοὺς μόνο τῆς ἀπιστίας καὶ νὰ σὲ κάνουν χαῖνο πρὸς κάθε ἰδέα ἀρετῆς.

43 Ἐκεῖνος πού παρακούει τὶς πατρικὲς ἐντολές, γίνεται παραβάτης τῶν ἐξαίρετων συμφωνιῶν πού ἔκανε δίνοντας τὴν ὑπόσχεσή του σ' αὐτόν, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἐγκολπώθηκε τὴν ὑπακοή, ἀφοῦ κατέσφαξε τὸ θέλημά του μὲ τὴ μάχαιρα τῆς ταπεινοφροσύνης, αὐτὸς ἐκπλήρωσε, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, ἐκεῖνα πού ὑποσχέθηκε στὸν Χριστὸ μπροστὰ σὲ πολλοὺς μάρτυρες.

44 Μετὰ ἀπὸ μεγάλη μελέτη φθάσαμε στὴ διαπίστωση καὶ μάθαμε πολὺ καλὰ, ὅτι ἐκεῖνοι πού ἀσχοῦνται στὸ νὰ ὑποτάσσονται στοὺς πατέρες, τοὺς φθονοῦν οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς μας δαίμονες, τρίζοντας ἐναντίον τους τὰ δόντια τους καὶ ἐπινοώντας κάθε εἶδος μηχανορραφίες. Καὶ τί δὲν κάνουν, τί δὲν τοὺς ὑπαγορεύουν, ὥστε νὰ τοὺς χωρίσουν ἀπὸ τὶς πατρικὲς ἀγκαλές; Τοὺς προβάλλουν προφάσεις ὡς

ουσιν ὡς δῆθεν εὐλόγους, παροξυσμούς μεθοδεύουσι, μῖσος πρὸς τὸν πατέρα ἐγείρουσι, τὰς αὐτοῦ νουθεσίας ὡς ἐπιπλήξεις δεικνύουσι, τοὺς δὲ ἐλέγχους ὡς βέλη ἠκονημένα πηγνύουσι. Καὶ τί, φησὶν, ἐλεύθερος ὢν δοῦλος γέγονας καὶ δοῦλος ἀνηλεοῦς δεσπότης; Ἔως πότε δὲ τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας ἐκτριβήσῃ καὶ ἐλεύθερον φῶς οὐ θεάσῃ. Ἔπειτα ξενοδοχίας καὶ ἀρρώστων ἐπισκέψεις καὶ πενήτων ἐπιμελείας ἐπιβάλλουσι. Εἶτα καὶ τῆς ἄκρας ἡσυχίας καὶ μονώσεως τὸ ἄθλον ὑπερεπαινοῦσι καὶ πᾶν εἶδος πονηρῶν ζιζανίων ἐνσπείρουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ στρατιώτου τῆς εὐσεβείας, ἵνα μόνον τῆς πνευματικῆς αὐτῶν μάνδρας ἐκβάλωσι καὶ τοῦ ἀκυμάντου λιμένος αὐτὸν ἐκλύσαντες, πρὸς τὴν μαινομένην ψυχοφθόρον κλύδωνι θάλασσαν ἀπορρίψωσιν. Ἔπειτα, ὡς αἰχμάλωτον εἰς τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν λαβόντες, κατὰ τὰ πονηρὰ αὐτῶν θελήματα χρήσονται.

45 Σὺ δὲ τῷ ἐν ὑποταγῇ ὄντι πατρός, ὁ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων δόλος μὴ λανθανέτω. Μηδὲ τῆς ἐπαγγελίας σου καὶ πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεως ἐπιλανθάνου, μὴ ὑβρεσιν ἠττηθῆς, μὴ τοὺς ἐλέγχους καὶ γλευασμούς ἢ μυκτηρισμούς δειλιάσῃς, μὴ ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν πονηρῶν λογισμῶν εἷξῃς, μὴ ἀυστηρότητα πατρικὴν ἐκφύγῃς, μὴ αὐταρεσκείας καὶ ἀνθαδειίας θρασύτητι, ταπεινώσεως χρηστὸν ἀτιμιάξῃς ζυγόν, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν ἐν καρδίᾳ θέμενος λόγιον, ὅτι «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται», μεθ' ὑπομονῆς τρέχε τὸν προκειμένον σοι ἀγῶνα, ἀφορῶν εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν.

46 Χρυσόχοος μὲν χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ βαλὼν, καθαρώτερον ἀπεργάζεται. Καὶ νέηλυς μοναχὸς ὑποταγῆς ἄθλοισι ἑαυτὸν ἐκδοῦς καὶ πᾶσι τοῖς λυπηροῖς τοῦ κατὰ Θεὸν βίου πυρούμενος, μετὰ κόπου δὲ καὶ ὑπομονῆς πολλῆς τὴν ὑπακοὴν ἐκμανθάνων, τὰ ἦθη ἀναχωνευθεῖς, τὴν ταπεινώσιν ἐκμανθάνει καὶ φαιδρὸς ἀποκαθίσταται καὶ ἄξιός γίνεται τῶν οὐρανίων θησαυρῶν, τῆς ἀνωλέθρου διαγωγῆς καὶ μακαρίας λήξεως, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ στεναγμός, εὐφροσύνη δὲ καὶ διηνεκῆς θυμηδία πεφύτευται.

δῆθεν εὐλογες, μεθοδεύουν παροργισμούς, διεγείρουν μίσος πρὸς τὸν πνευματικὸ πατέρα, παρουσιάζουν τὶς συμβουλές του ὡς ἐπιπλήξεις, καὶ θυθίζουν τοὺς ἐλέγχους σὰν βέλη ἀκονημένα. Καὶ γιατί, λέγει, ἐνῶ ἦσουν ἐλεύθερος, ἔγινες δοῦλος, καὶ μάλιστα δοῦλος ἄσπλαχνου δεσπότη; Μέχρι πότε θὰ καταφθείρῃς κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς δουλείας καὶ δὲν θὰ βλέπεις ἐλεύθερο φῶς; "Ἐπειτα τοῦ ὑπαγορεύουν λογισμοὺς φιλοξενίας, ἐπισκέψεως ἀρρώστων καὶ φροντίδας φτωχῶν. Στὴ συνέχεια ἐπαινοῦν ὑπερβολικὰ καὶ τὸ κατόρθωμα τῆς ἀπόλυτης ἡσυχίας καὶ τῆς μοναχικῆς ζωῆς καὶ σπέρνουν κάθε εἶδος πονηρῶν ζιζανίων στὴν καρδιὰ τοῦ στρατιώτη τῆς εὐσέβειας, ἀρκεῖ μόνο νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴν πνευματικὴ μάνδρα αὐτῶν καὶ ἀφοῦ τὸν λύσουν ἀπὸ τὸ ἀτάραχο λιμάνι, νὰ τὸν ρίξουν στὴ μαινόμενη ἀπὸ τὴν ψυχοφθόρο φουρτούνα θάλασσα. "Ἐπειτα, ἀφοῦ τὸν λάβουν αἰχμάλωτο στὴ δική τους ἐξουσία, νὰ τὸν χρησιμοποιήσουν σύμφωνα μὲ τὰ πονηρὰ τους θελήματα.

Σὺ ὅμως ποὺ εἶσαι ὑποταγμένος σὲ πνευματικὸ πατέρα, νὰ μὴ σὲ διαφεύγει ὁ δόλος τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων δαιμόνων, οὔτε καὶ νὰ ξεχνᾷς τὴ διαβεβαίωσή σου καὶ τὴν ὑπόσχεσή σου στὸν Θεό, νὰ μὴ νικηθεῖς ἀπὸ τὶς ὕβρεις, νὰ μὴ δειλιάσεις ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους καὶ τοὺς χλευασμοὺς ἢ τοὺς ἔμπαιγμούς, νὰ μὴ ὑποχωρήσεις στὶς ὑπερβολές τῶν πονηρῶν λογισμῶν, νὰ μὴ φύγεις ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἀσπηρότητα, νὰ μὴ περιφρονεῖς μὲ τὴ θρασύτητα τῆς αὐταρέσκειας καὶ τῆς αὐθάδειας τὸν τόσο χρήσιμο ζυγὸ τῆς ταπεινώσεως, ἀλλὰ βάζοντας μέσα στὴν καρδιὰ σου τὸν δεσποτικὸ λόγον, ὅτι «ὁ ἐκεῖνος ποὺ θὰ δείξει ὑπομονὴ μέχρι τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»³², μὲ ὑπομονὴ τρέχα τὸν ἀγῶνα ποὺ βρίσκεται μπροστὰ σου, ἔχοντας τὸ βλέμμα σου στραμμένο στὸν ἀρχηγὸ τὸν τῆς πίστεως καὶ τελειωτὴ Ἰησοῦ³³.

Ὁ χρυσοχόος τοποθετώντας τὸν χρυσὸ μέσα στὸ χωνευτήρι τὸν κάμνει καθαρώτερο. Καὶ ὁ νέος μοναχός, παραδίνοντας τὸν ἑαυτό του στὸς ἀγῶνες τῆς ὑποταγῆς, καταφλεγόμενος ἀπὸ ὅλα τὰ λυπηρὰ τοῦ ἀρεστοῦ στὸν Θεὸ βίου, καὶ μαθαίνοντας μὲ κόπο καὶ ὑπομονὴ μεγάλη τὴν ὑπακοή, ἀφοῦ καθαρῶς καὶ μεταβάλλει τὰ ἦθη του, μαθαίνει τὴν ταπείνωση καὶ γίνεται λαμπερὸς καὶ ἄξιος τῶν οὐράνιων θησαυρῶν, τῆς ἀφθαρτῆς ζωῆς καὶ τοῦ μακάριου ἐκείνου τέλους, ἀπ' ὅπου δραπέτευσε ἡ ὁδύνη καὶ ὁ στεναγμός³⁴, καὶ ἔχει φυτευθεῖ εὐφροσύνη καὶ ἀκατάπαυστη χαρὰ.

- 47 Πίστις ὀρθή και ἐνδιᾶθετος γεννᾶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ φόβος τήρησιν ἐντολῶν ἡμᾶς ἐκδιδάσκει. Οὐ γάρ, φησί, φόβος, ἐντολῶν τήρησις. Ἐκ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως συνίσταται ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ, ἀρχὴ οὕσα τῆς θεωρητικῆς. Τούτων δὲ καρπὸς ἐστὶν ἡ ἀπάθεια. Δι' ἀπαθείας δὲ ἐγγίνεται ἡμῖν ἡ ἀγάπη. Περὶ δὲ τῆς ἀγάπης, φησὶν ὁ ἡγαπημένος μαθητῆς, «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ».
- 48 Ὡς ὠραία ὄντως καὶ καλὴ ἡ τῶν μοναχῶν πολιτεία. Ὡς ὠραία ὄντως καὶ καλὴ, εἶπερ κατὰ τοὺς ὅρους καὶ νόμους, οὓς οἱ ἀρχηγοὶ ταύτης καὶ ἡγεμόνες ἐκ τοῦ ἀγίου διδαχθέντες Πνεύματος ἔθεντο, γίνεται. Τὸν γὰρ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτην ἄυλον δεῖ ὑπάρχειν καὶ ἀμέριστον πάσης ἐννοίας καὶ πράξεως κοσμικῆς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος «οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέση».
- 49 Χρὴ τοίνυν τὸν μοναχὸν ἄυλον εἶναι, ἀπαθῆ, πάσης ἐπιθυμίας πονηρᾶς ἔκτος, μὴ τρυφητὴν, μὴ πάροινον, μὴ ῥάθυμον, μὴ φιλάργυρον, μὴ φιλήδονον, μὴ φιλόδοξον· εἰ μὴ γὰρ τις τούτων ἑαυτὸν ὑπεξάρη, οὐκ ἂν δυνηθῆ τὴν ἀγγελικὴν ταύτην πολιτείαν κατορθῶσαι. Τοῖς δὲ γε ἀρμοδίως κατορθοῦσιν, ἔστιν ὁ ταύτης ζυγὸς χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον ἕλαφρόν, τῆς θείας ἐλπίδος ἐπικουφισούσης πάντα. Ἡδὺς ὁ τοιοῦτος βίος, ἡ πράξις τερπνὴ, ἡ μερὶς ἀγαθῆ, ἣτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται τῆς ταύτην κεκτημένης ψυχῆς.
- 50 Ὁ τῶν διοτικῶν ἀποταξάμενος μεριμνῶν καὶ τὸν ἀσκητικὸν ἐνδυσάμενος ἀγῶνα, μὴ ἐπιθυμῆσης πλοῦτον ἔχειν πρὸς διάδοσιν τῶν πενήτων. Ἔστι γὰρ καὶ αὕτη ἀπάτη τοῦ πονηροῦ πρὸς κενοδοξίαν προσερχομένη, ἵνα εἰς πολυπραγμοσύνην ἐμβάλλῃ τὸν νοῦν. Κἂν γὰρ ἄρτον μόνον ἔχῃς, κἂν ὕδωρ, δύνασαι ἐν τούτοις ποιῆσαι τῆς φιλοξενίας τὸν μισθόν. Κἂν μηδὲ ταῦτα ἔχῃς, μόνη δὲ προθέσει ἀγαθῆ ὑποδέξῃ τὸν ξένον καὶ λόγον παρακλήσεως αὐτῷ δῶς, ὡσαύτως δύνασαι τὸν τῆς φιλοξενίας μισθὸν ποιῆσαι. Ἔχεις τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὑπὸ τοῦ Κυρίου μαρτυρουμένην χήραν, διὰ δύο μόνων λεπτῶν τὴν τῶν πλουσίων ὑπερβεδηκυῖαν προαίρεσίν τε καὶ δύναμιν.

Ἡ ὀρθή πίστη καὶ πού θγαίνει ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς γεννᾷ τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ μᾶς διδάσκει τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν. Γιατὶ λέγει, ὅπου ὑπάρχει φόβος, ἐκεῖ καὶ τήρηση τῶν ἐντολῶν. Ἀπὸ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν ἀπαρτίζεται ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ, πού εἶναι ἀρχὴ τῆς θεωρητικῆς. Καρπὸς αὐτῶν εἶναι ἡ ἀπάθεια, καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάθεια γεννιέται μέσα μας ἡ ἀγάπη. Γιὰ τὴν ἀγάπη λέγει ὁ ἀγαπημένος μαθητῆς, «ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, καὶ ἐκεῖνος πού μένει στὴν ἀγάπη, μένει μέσα στὸν Θεό, καὶ ὁ Θεὸς μέσα σ' αὐτόν»³⁵.

Εἶναι πράγματι ὠραῖος καὶ καλὸς ὁ τρόπος ζωῆς τῶν μοναχῶν. Εἶναι πράγματι ὠραία καὶ καλὴ ἡ πολιτεία αὐτῆ, ἂν βέβαια γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους καὶ τοὺς νόμους πού ἔθεσαν οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῆς καὶ ἡγέτες διδαγμένοι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ ὁ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἄυλος καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε ἔννοια καὶ πράξη κοσμικὴ, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος· «κανένας ἀπὸ τοὺς στρατευμένους δὲν μπλέκεται σὶς φροντίδες τοῦ βίου, γιὰ νὰ εἶναι ἀρεστός σὲ ἐκεῖνον πού τὸν ἔχει στρατολογήσει»³⁶.

Ὁ μοναχὸς πρέπει νὰ εἶναι ἄυλος, ἀπαθής, μακριὰ ἀπὸ κάθε ἐπιθυμία πονηρῆ, νὰ μὴ ἀγαπᾷ τις ἀπολαύσεις, νὰ μὴ εἶναι μέθυσος, οὔτε ρᾶθυμος, οὔτε φιλάργυρος, οὔτε φιλήδονος, οὔτε φιλόδοξος· γιατί, ἂν κάποιος δὲν μπορέσει ν' ἀνεβάσει τὸν ἑαυτό του πάνω ἀπὸ αὐτὰ, δὲν θὰ μπορέσει νὰ κατορθώσει αὐτὸν τὸν ἀγγελικὸ τρόπο ζωῆς. Γιὰ ἐκείνους πού τὴν κατορθώνουν αὐτὴν μὲ τὸν πρόποντα αὐτὸ τρόπο, ὁ ζυγὸς αὐτῆς εἶναι χρηστὸς καὶ τὸ φορτίο ἑλαφρὸ, γιατί ἡ θεία ἐλπίδα τὰ κάμνει ὅλα ἑλαφρά. Εἶναι γλυκὸς αὐτὸς ὁ βίος, ἡ πράξη εὐχάριστη, ἡ μερίδα ἀγαθῆ, ἡ ὁποία δὲν θ' ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὴν ψυχὴ πού τὴν ἔχει κάνει κτῆμα της.

Σὺ πού ἀπαρνήθηκες τὶς βιοτικὲς μέριμνες καὶ ἀνέλαβες τὸν ἀσκητικὸ ἀγώνα, μὴ ἐπιθυμήσεις νὰ ἔχεις πλοῦτο γιὰ νὰ τὸν δίνεις τάχα στοὺς φτωχοὺς. Καθόσον κι αὐτὴ εἶναι ἀπάτη τοῦ πονηροῦ, πού στόχο της ἔχει τὴν κενοδοξία, γιὰ νὰ ὀδηγήσει τὸ νοῦ στὴν ἀπασχόληση μὲ πολλὰ ἄλλα πράγματα. Γιατὶ, κι ἂν ἀκόμη ἔχεις μόνο ψωμὶ καὶ νερό, μπορεῖς μ' αὐτὰ νὰ λάβεις τὸ μισθὸ τῆς φιλοξενίας. Κι ἂν οὔτε κι αὐτὰ τὰ ἔχεις, καὶ ὑποδεχθεῖς τὸν ξένο μόνο μὲ ἀγαθὴ πρόθεση καὶ τοῦ προσφέρεις μόνο λόγο παρηγορητικὸ, μπορεῖς ὅμοια νὰ λάβεις τὸ μισθὸ τῆς φιλοξενίας. Ἔχεις τὴ μαρτυρία σὶς Εὐαγγέλιο τοῦ Κυρίου γιὰ τὴ χήρα ἐκείνη, ἡ ὁποία μὲ δύο μόνο λεπτὰ ξεπέρασε κατὰ πολὺ τὴν προαίρεση καὶ τὴ δύναμη τῶν πλουσίων.

51 Ταῦτα τοῖς ἐν ἡσυχία καθεζομένοις εἴρηται. Οἱ δέ γε ἐν ὑποταγῇ πατρὸς ὄντες, ἐν μόνον ἐχέτωσαν ἐπὶ νοῦν, τὸ ἐν μηδενὶ τῆς πατρικῆς ἐκπίπτειν ἐντολῆς. Τοῦτο γὰρ κατορθοῦντες, τὸ πᾶν εἰσι κατωρθωκότες. Ὡσπερ τὸ ἔμπαλιν, εἰ τῆς τοιαύτης ἐκπέσωσιν ἀκριθείας καὶ πολιτείας, ἀδόκιμοι κατὰ πᾶσαν ἰδέαν ἀρετῆς καὶ πολιτείαν πνευματικὴν ἔσονται.

52 Ἔχε καὶ ταύτην μου τὴν συμβουλήν, φιλόχριστε· ξενιτείαν ἀγάπα, ἀπαλλαττόμενος τῶν κατὰ τὴν ἰδίαν χώραν περιστάσεων. Γονικαῖς μερίμναις ἢ συγγενικαῖς φιλίαις μὴ συναπαχθῆς. Τὰς ἐν τῇ πόλει διατριβὰς φεῦγε καὶ ἐν ἐρημίᾳ καρτέρησον, λέγων μετὰ τοῦ προφήτου· «ἰδοὺ ἐμάκρυνα φυγαδεύων καὶ ἀυλίσθην ἐν τῇ ἐρήμῳ».

53 Τοὺς ἰδιάζοντας καὶ ἀπρωκισμένους τοῦ κόσμου δίωκε τόπους, κἂν σπάνις ἔσται καὶ στενοχωρία τῶν ἀναγκαίων χρειῶν ἐκεῖσε, μὴ δειλιάσης. Ἐὰν κυκλώσωσί σε οἱ ἐχθροί, καθάπερ μέλισσαι ἢ κακοὶ κηφήνες, παντοδαπούς σοι προσβάλλοντες πολέμους καὶ παντοίοις σε διαταράσσοντες λογισμοῖς, μὴ πτοηθῆς, μὴ κλίνης αὐτοῖς εὐήκοον οὖς, μηδὲ ἀποφύγης τὸ τῆς ἀθλήσεως στάδιον. Μακροθύμως δὲ μᾶλλον καρτέρησον, κατεπάδων ἑαυτῷ καὶ λέγων· «ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον καὶ προσέσχε μοι καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου». Καὶ τότε ὄψη Θεοῦ τὰ μεγαλεῖα, τὴν ἀντίληψιν, τὴν κηδεμονίαν, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἐπὶ σωτηρίᾳ πρόνοιαν.

54 Φίλους ἔχειν σε δεῖ, φιλόχριστε, τοὺς ὠφελίμους καὶ συμβαλλομένους σου τῇ πολιτείᾳ. Ἄνδρες γάρ, φησὶν, εἰρηνικοὶ ἔστωσαν οἱ φίλοι σου, ἀδελφοὶ πνευματικοί, πατέρες ἅγιοι, περὶ ὧν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔφη· «μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν, οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς».

55 Μὴ ἔσο ἐπιθυμητῆς βρωμάτων ἐνηλλαγμένων καὶ πολυτελῶν καὶ σπαταλῶν θανατηφόρων. «Ἡ σπαταλῶσα» γάρ, φησὶ, «ζῶσα τέθηκε». Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν εὐποροίστων, εἰ δυνατόν, παραιτοῦ τὸν κόρον. Γέγραπται γάρ, «μὴ ἀπατάσθε χορτασίᾳ κοιλίας».

56 Ἡ ἔξω τοῦ κελλίου σου συνεχῆς διατριβὴ ἔστω σοι παραιτητέα,

37. Ψαλμ. 54, 8.

40. Ματθ. 12, 50.

38. Ψαλμ. 117, 12.

41. Α' Τιμ. 5, 6.

39. Ψαλμ. 39, 2.

42. Παροιμ. 24, 15.

Αὐτὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ ἐκείνους πού ζοῦν τὴν ἡσυχαστικὴ ζωὴ. Ἐκεῖνοι ὅμως πού βρῖσκονται κάτω ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ πνευματικοῦ πατέρα, ἓνα μόνο ὡς ἔχουν στὸ νοῦ τους, τὸ νὰ μὴ πέφτουν σὲ τίποτε ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἐντολή. Γιατί, κατορθώνοντας αὐτό, εἶναι σὰ νὰ ἔχουν κατωρθώσει τὸ πᾶν. Ὅπως πάλι τὸ ἀντίθετο, ἂν ἐκπέσουν ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἀκρίβεια καὶ τὸν τρόπο ζωῆς, θὰ εἶναι ἀνάξιοι γιὰ κάθε ἐννοια ἀρετῆς καὶ πολιτεία πνευματικῆ.

Κράτα στὸ νοῦ σου, φίλε τοῦ Χριστοῦ, κι αὐτὴ τὴ συμβουλή μου ἀγάπα τὸ νὰ ζεῖς σὲ ξένο μέρος, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ ὅσα συμβαίνουν στὴ χώρα σου. Μὴ παρασυρθεῖς ἀπὸ μέριμνες γιὰ τοὺς γονεῖς σου ἢ ἀπὸ συγγενικὲς φιλίες. Ἀπόφευγε τὴ διαμονὴ στὴν πόλη καὶ ν' ἀντιμετωπίζεις μὲ καρτερία τὴ ζωὴ στὴν ἐρημία, λέγοντας μαζὶ μὲ τὸν προφήτη· «νά, ἔφυγα μακριὰ καὶ ἔζησα στὴν ἔρημο»³⁷.

Νὰ ἐπιδιώξεις νὰ ζεῖς στοὺς ἀπομονωμένους καὶ ἀκατοίκητους τόπους τοῦ κόσμου, καὶ μὴ δειλιάσεις ἂν θὰ ὑπάρχει ἐκεῖ ἔλλειψη καὶ ἀνεπάρκεια τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴ ζωὴ. Ἐὰν σὲ περικυκλώσουν οἱ ἐχθροὶ σὰν μέλισσες³⁸ ἢ κακοὶ κηφήνες, προσβάλλοντάς σε μὲ κάθε εἶδος πολέμου καὶ διαταράσσοντας τὸ νοῦ σου μὲ διάφορους λογισμοὺς, μὴ φοβηθεῖς, μὴ ἀφήσεις τὸ αὐτί σου νὰ τοὺς ἀκούσει, οὔτε ν' ἀποφύγεις τὸ στάδιο τῆς ἀθλήσεώς σου, ἀλλὰ μᾶλλον δείξε καρτερία μὲ μακροθυμία, ὑπενθυμίζοντας στὸν ἑαυτό σου καὶ λέγοντας· «ὑπέμεινα μὲ καρτερία τὸν Κύριο καὶ μὲ πρόσεξε καὶ εἰσάκουσε τὴν παράκλησή μου»³⁹. Καὶ τότε θὰ δεῖς τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, τὴ βοήθεια, τὴν κηδεμονία, καὶ ὅλη τὴν ἄλλη πρόνοιάν του γιὰ τὴ σωτηρία σου.

Φίλους πρέπει νὰ ἔχεις, φίλε τοῦ Χριστοῦ, ἐκείνους πού σὲ ὠφελοῦν καὶ συμβάλλουν στὴ βελτίωση τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς σου. Γιατί λέγει· Ἄνδρες εἰρηνικοὶ νὰ εἶναι οἱ φίλοι σου, ἀδελφοὶ πνευματικοί, πατέρες ἅγιοι, γιὰ τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Κύριός μας εἶπε· «μητέρα μου καὶ ἀδέρφια μου εἶναι αὐτοί, αὐτοὶ πού ἐκτελοῦν τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα μου πού βρῖσκεται στοὺς οὐρανοὺς»⁴⁰.

Νὰ μὴ ἐπιθυμεῖς διαφορετικὰ φαγητὰ κάθε φορὰ καὶ πολυτελῆ καθὼς καὶ σπατάτες θανατηφόρες. Γιατί λέγει, «ἐκείνη πού σπαταλᾷ, ἂν καὶ εἶναι ζωντανή, ὅμως ἔχει πεθάνει»⁴¹. Καὶ μ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ πρόχειρα φαγητὰ ν' ἀποφεύγεις, ἂν εἶναι δυνατό, τὸν κατὰ κόρο χορτασμό. Γιατί ἔχει γραφεῖ· «μὴ σᾶς ἔξαπατᾷ ὁ χορτασμός τῆς κοιλιᾶς»⁴².

Ἐφόσον προτίμησες τὴ ζωὴ τῆς ἡσυχίας, ν' ἀποφεύγεις τὴ

εἴπερ ἡσυχάζειν ἤρετήσω. Ἔστι γὰρ ἐπιζήμιος πάνυ, ἀφαιρεῖται τὴν χάριν, σκοτοῖ τὸ φρόνημα, μαραίνει τὸν πόθον· διὰ τοῦτο εἴρηται, «ῥεμβασμὸς ἐπιθυμίας μεταλλεύει νοῦν ἄκακον». Τοιγαροῦν κόπτε τῶν πολλῶν τὰς σχέσεις, μὴ σου ὁ νοῦς περιστατικὸς γένηται καὶ καταράξῃ τὸν τῆς ἡσυχίας τρόπον.

57 Καθεζόμενος ἐν τῷ κελίῳ σου, μὴ ἄλογον ποιήσης σου τὸ ἔργον καὶ ἀργίας πεπληρωμένον. Ὁ ἀσκόπως γάρ, φησὶν, ὁδοιπορῶν, ματαιοπονήσει. Ἀλλὰ κτῆσαι ἐργασίαν ἀγαθὴν, συνάγαγε τὸν νοῦν, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχε αἰετὴν τὴν τελευταίαν τοῦ θανάτου ὄραν, μνήσθητι τῆς τοῦ κόσμου ματαιότητος, ὡς ἀπατηλὴ ἐστίν, ὡς ἀσθενής, ὡς οὐδαμινὴ, ἐννοεῖ τοῦ φρικτοῦ λογοθεσίου τὴν συμφορὰν, ὅπως μέλλουσιν οἱ πικροὶ φορολόγοι κατ' εἶδος παριστᾶν τὰς πράξεις ἡμῶν, τοὺς λόγους, τὰς ἐνθυμήσεις, ἃς αὐτοὶ μὲν ὑπέβαλλον, ἡμᾶς δὲ ὑποδεχομένους εἶχον. Μνημόνευε καὶ τῶν ἐν τῷ ἄδη κολάσεων, καὶ πῶς ἄρᾳ εἰσὶν ἐκεῖσε κατακλεισθεῖσθαι αἱ ψυχαί· μνημόνευε καὶ τῆς μεγάλης καὶ φοβερᾶς ἡμέρας ἐκείνης, τῆς κοινῆς, φημί, ἀναστάσεως καὶ παραστάσεως πρὸς τὸν Θεόν, τῆς τελευταίας ἀποφάσεως τοῦ ἀπαραλογίστου κριτοῦ. Λογίζου τὴν καταληψομένην τοὺς ἁμαρτωλοὺς τιμωρίαν, τὸ ὄνειδος, τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως, τὸ ἐξωσθῆναι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπορριφθῆναι εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ, εἰς τὸν ἀτελεύτητον σκῶληκα, εἰς τὸ σκότος τὸ ἀφεγγές, ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ θρυγμὸς τῶν ὀδόντων, τὰ τε ἄλλα κολαστήρια πάντα ἀνιστορῶν, μὴ διαλίπης καὶ σταλαγμοῖς δακρύων καταβρέχειν σου τὰς παρειάς, τὴν ἐσθῆτα, τὸν τόπον ἔνθα καθέξῃ. Ταύταις γὰρ ταῖς ἐννοίαις πολλοὺς ἐώρακα δακρύων πλῆθος πολὺ κτησαμένους καὶ πᾶσας τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις θαυμαστῶς ἀκαθάραντας

58 Ἀλλὰ καὶ τὰ τοῖς δικαίοις ἀποκείμενα ἀγαθὰ ἐννοοῦ, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Χριστοῦ παράστασιν, τὴν εὐλογημένην φωνὴν τοῦ Δεσπότη, τὴν κληρονομίαν τῆς οὐρανίου βασιλείας, τῆς ὑπὲρ νοῦν δωρεᾶς, τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ γλυκύτατον, τὴν χαρὰν τὴν τέλος οὐκ ἔχουσαν, τὴν λύπη μὴ διακοπτομένην, τὰς μονὰς ἐκεῖνας τὰς οὐρανίους, τὴν μετὰ ἀγγέλων διαγωγὴν, τὰ ἄλλα πάντα τὰ ἐπηγγελμένα τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον.

συνεχή διαμονή ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί σου. Γιατὶ εἶναι πολὺ ἐπιζήμια, καθόσον ἀφαιρεῖ τὴ χάρη, σκοτίζει τὸ φρόνημα, καὶ μαραίνει τὸν πόθο· γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ· «τὰ πετάγματα τῆς ἐπιθυμίας ἐδῶ κι ἐκεῖ διαφθείρουν τὸν ἀκακο νοῦ»⁴³. Κόβε λοιπὸν τὶς σχέσεις μὲ τοὺς πολλούς, μήπως ὁ νοῦς σου κυριευθεῖ ἀπὸ πολλὰς ἀσχολίες καὶ καταστρέψει τὸν τρόπο τῆς ζωῆς σου στὴν ἡσυχία.

Διαμένοντας στὸ κελλί σου, μὴ κάμνεις τὸ ἔργο σου χωρὶς κάποιο σκοπὸ καὶ γεμάτο ἀπὸ φυγοπονία, γιατί λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ βαδίζει ἄσκοπα, θὰ κοπιᾶσει στὰ χαμένα»⁴⁴, ἀλλὰ ἀπασχολήσου μὲ καλὴ ἐργασία, συγκέντρωσε τὸ νοῦ σου, ἔχε πάντοτε μπροστὰ στὰ μάτια σου τὴν τελευταία ὥρα τοῦ θανάτου, θυμήσου τὴ ματαιότητα τοῦ κόσμου, ὅτι εἶναι ἀπατηλή, χωρὶς καμμιά δύναμη καὶ μηδαμινή, φέρνε στὸ νοῦ σου τὴ συμφορὰ τοῦ φρικτοῦ δικαστηρίου, στὸ ὁποῖο πρόκειται οἱ πικροὶ φορολόγοι νὰ παρουσιάσουν τὴν κάθε μὰ ἀπὸ τὶς πράξεις μας, τοὺς λόγους, καὶ τὶς σκέψεις μας, τὶς ὁποῖες αὐτοὶ μᾶς ὑπέβαλλαν καὶ ἐμεῖς τὶς δεχόμεσταν. Φέρνε στὴ μνήμη σου καὶ τὶς τιμωρίες τοῦ ἄδη, καὶ πῶς ἄραγε θὰ εἶναι οἱ ψυχὲς ποὺ θὰ εἶναι κατακλεισμένες ἐκεῖ· μνημόνευε καὶ τὴ μεγάλη καὶ φοβερὴ ἐκείνη ἡμέρα, ἐννοῶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ παραστάσεώς μας μπροστὰ στὸν Θεό, καὶ τὴν τελευταία ἀμερόληπτη καὶ ἀξαπάτητη ἀπόφαση τοῦ κριτῆ. Νὰ ἀναλογίζεσαι τὴν τιμωρία ποὺ θὰ ὑποστοῦν οἱ ἁμαρτωλοὶ, τὴ ντροπὴ, τὸν ἔλεγχο τῆς συνειδήσεως, τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὸ ρίξιμό τους στὸ αἰώνιο πῦρ, στὸ αἰώνιο σκουλήκι, στὸ χωρὶς φῶς σκοτάδι, ὅπου θὰ ὑπάρχει τὸ κλάμα καὶ τὸ τρίξιμο τῶν δοντιῶν⁴⁴, καὶ φέροντας στὴ σκέψη σου καὶ ὅλα τὰ ἄλλα κολαστήρια, μὴ σταματήσεις νὰ καταβρέχεις μὲ τὶς σταλαγματιὰς τῶν δακρῶν σου τὸ πρόσωπό σου, τὸ φόρεμα καὶ τὸν τόπο ὅπου διαμένεις. Γιατὶ μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις ἔχω δεῖ πολλοὺς νὰ χύνουν μεγάλο πλῆθος δακρῶν καὶ νὰ καθαρίζουν μὲ τρόπο θαυμαστὸ τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς τους.

Ἄλλὰ νὰ σκέπτεσαι καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ τοὺς δίκαιους, τὴν παράστασή τους στὰ δεξιὰ τοῦ Χριστοῦ, τὴν εὐλογημένη φωνὴ τοῦ Κυρίου, τὴν κληρονομία τῆς οὐράνιας βασιλείας, τὴ δωρεὰ τὴν πᾶνω ἀπὸ κάθε νοῦ, τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ γλυκύτατο, τὴ χαρὰ ποὺ δὲν ἔχει τέλος καὶ δὲν διακόπτεται ἀπὸ λύπη, τὶς οὐράνιες ἐκεῖνες διαμονές, τὴ συναναστροφή μὲ τοὺς ἀγγέλους, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ σὲ ἐκείνους ποὺ φοβοῦνται τὸν Κύριο.

- 59 Οὗτοι οἱ λογισμοὶ συνδιαϊτάσθωσάν σοι, συγκαθευδέτωσαν καὶ συνανιστάτωσαν ὄρα μὴ ἐπιλάβῃ τούτων ποτέ, ἀλλ' ὅπου περ ἂν ἦς, τῆς τούτων μνήμης μὴ ἐξάγῃς σου τὸν νοῦν, ἵνα καὶ οἱ πονηροὶ φύγωσι λογισμοὶ καὶ παρακλήσεως θείας πεπληρωμένος ἔση. Ἡ δὲ μὴ ταύταις ταῖς ἐννοίαις τετειχισμένη ψυχὴ, ἡσυχίαν κατορθῶσαι οὐ δύναται. Πηγὴ γὰρ ὕδωρ μὴ ἔχουσα, μάτην ἐπιφέρεται τὸ ὄνομα.
- 60 Καὶ αὕτη δὲ ἡ πολιτεία τοῖς ἐν ἡσυχίᾳ κατορθοῦσθαι νενομοθέτηται. Νηστεία, ὄση δύναμις, ἀγρυπνία τε καὶ χαμευνία καὶ ἄλλη πᾶσα κακοπάθεια διὰ τὴν μέλλουσαν ἀνάπαυσιν. «Οὐ γὰρ ἄξια», φησί, «τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς». Ἐξαιρέτως δὲ προσευχὴ καθαρά, σχεδὸν εἰπεῖν ἄπαυστος καὶ ἀδιάλειπτος. Αὕτη τεῖχος ἐστὶν ἀσφαλές, αὕτη λιμὴν εὐδιδος, ἀρετῶν φυλακτήριον, παθῶν ἀναίρεσις, ψυχῆς εὐτονία, νοὸς καθαρτήριο, κεκμηκότων ἀνάπαυσις, πενθούντων παράκλησις. Προσευχὴ Θεοῦ ὁμιλία, τῶν ἀοράτων θεωρία, τῶν ἐπιθυμούντων πληροφορία, τῶν ἀγγέλων διαγωγή, τῶν καλῶν προτροπή, τῶν ἐπιζομένων ὑπόστασις. Ταύτης τῆς βασιλίδος τῶν ἀρετῶν ἐπιλαβοῦ, ἀσκητά, πάση δυνάμει. Προσεύχου ἡμέρας τε καὶ νυκτός, ἐν ἀθυμίᾳ, ἐν εὐθυμίᾳ. Προσεύχου δὲ ἐμφόβως καὶ ἐντρόμως, νηφαλαίῳ τε καὶ ἐγρηγορότι νοῖ, ἵνα δεκτὴ Κυρίῳ γένηται ἡ προσευχή σου· «ὄφθαλμοὶ» γάρ, φησί, «Κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν».
- 61 Εἶρηταί τινι τῶν ἀρχαίων εὐστόχως καὶ μάλα ἐπιτετευγμένως, ὅτι τῶν ἀντικειμένων ἡμῖν, φησί, δαιμόνων πρῶτοι κατὰ τὸν πόλεμόν εἰσιν οἱ τὰς τῆς γαστριμαργίας ὀρέξεις πεπιστευμένοι καὶ οἱ τὴν φιλαργυρίαν ἡμῖν ὑποβάλλοντες καὶ οἱ πρὸς κενοδοξίαν ἡμᾶς ἐκκαλούμενοι. Οἱ δὲ ἄλλοι πάντες κατόπιν τούτων βαδίζοντες, τοὺς ὑπὸ τούτων τιτρωσκομένους διαδέχονται.
- 62 Καὶ ὄντως ἐπισημνόμενοι ἔγνωμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον περιπεσεῖν ἁμαρτία ἢ πάθει τινί, μὴ πρότερον ὑπὸ τινος τῶν τριῶν τούτων κατατρωθέντα. Διὸ καὶ τοὺς τρεῖς τούτους λογισμοὺς ὁ διάβολος τότε τῷ Σωτῆρι προσήγαγεν. Ὡν ὁ Κύριος ἡμῶν κρείττων φανείς, εἰς

45. Ρωμ. 8, 18.

46. Ἐβρ. 11, 1.

47. Ψαλμ. 33, 16.

48. Πρόκειται γὰρ τὸν Εὐάγγριο.

49. Ματθ. 4,1-10.

59 Αὐτοὶ οἱ λογισμοὶ νὰ σὲ συνοδεύουν, καὶ νὰ κοιμοῦνται καὶ νὰ ἐγείρονται μαζί σου. Πρόσεχε νὰ μὴ τοὺς ξεχάσεις ποτέ, ἀλλ' ὅπου κι ἂν βρῖσκεσαι, νὰ μὴ ἀπομακρύνεις τὸ νοῦ σου ἀπὸ τὴ μνήμη αὐτῶν, γιὰ νὰ φύγουν καὶ οἱ πονηροὶ λογισμοὶ καὶ νὰ γεμίσεις ἀπὸ θεία παρηγοριᾶ. Ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν εἶναι περιφραγμένη μὲ αὐτὲς τὶ σκέψεις, δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ ἡσυχία. Γιατὶ πηγὴ ποὺ δὲν ἔχει νερό, μάταια ὀνομάζεται πηγὴ.

60 Αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς ἔχει νομοθετηθεῖ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἡσυχαστικὴ ζωὴ. Νηστεία μὲ ὄση δύναμη ἔχουν, ἀγρυπνία καὶ πλάγιασμα καταγῆς καὶ ὅλη ἡ ἄλλη κακοπάθεια γιὰ χάρη τῆς μέλλουσας ἀνάπαυσης. Γιατὶ λέγει· «δὲν εἶναι ἄξια τὰ παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ μπροστὰ στὴ μέλλουσα δόξα ποὺ πρόκειται ν' ἀποκαλυφθεῖ σὲ μᾶς»⁴⁵. Ἰδιαίτερα προσευχὴ καθαρὴ, ποὺ θὰ ἔλεγα ἀκατάπαυστη καὶ ἀδιάλειπτη. Αὐτὴ εἶναι τεῖχος ἀσφαλές, αὐτὴ εἶναι λιμάνι γαλήνιο, φυλακτήριο τῶν ἀρετῶν, ἐξάλειψη τῶν παθῶν, ἐνδυνάμωση τῆς ψυχῆς, καθαρτήριο τοῦ νοῦ, ἀνάπαυση τῶν κουρασμένων, παρηγοριὰ ἐκείνων ποὺ πενθοῦν. Ἡ προσευχὴ εἶναι συνομιλία μὲ τὸν Θεό, θεωρία τῶν ἀοράτων, πληροφορία τῶν ὄσων ἐπιθυμοῦμε, τρόπος ζωῆς τῶν ἀγγέλων, προτροπὴ γιὰ τὰ καλὰ, πραγματοποίησις ἐκείνων ποὺ ἐλπίζομε⁴⁶. Αὐτὴ τῆς βασιλίδας τῶν ἀρετῶν προσπάθησε, ἀσκητὴ μου, νὰ ἐπιτύχεις μὲ ὅλη τὴ δύναμή σου. Νὰ προσεύχεσαι μέρα καὶ νύχτα, εἴτε εἶσαι λυπημένος, εἴτε χαρούμενος. Καὶ νὰ προσεύχεσαι μὲ φόβο καὶ τρόμο, μὲ νηφάλιο καὶ ἐπάγρυπνο νοῦ, γιὰ νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ προσευχὴ σου ἀπὸ τὸν Κύριον· γιατί λέγει· «τὰ μάτια τοῦ Κυρίου εἶναι στραμμένα στοὺς δίκαιους καὶ τὰ αὐτιά του στὴν παράκλησή τους»⁴⁷.

61 Ἔχει λεχθεῖ πολὺ εὐστοχα καὶ πάρα πολὺ ἐπιτυχημένα⁴⁸, ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους μας δαίμονες πρῶτοι στὸν πόλεμο ἐναντίον μας εἶναι ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ἔχουν ἀνατεθεῖ οἱ ὀρέξεις τῆς γαστριμαργίας, ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ὑποκινοῦν πρὸς τὴν φιλαργυρία καὶ ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ὠθοῦν πρὸς τὴν κενοδοξία. Ὅλοι οἱ ἄλλοι βαδίζουν πίσω ἀπὸ αὐτοὺς καὶ παραλαμβάνουν ἐκείνους ποὺ πληγώνονται ἀπὸ τοὺς πρώτους.

62 Καὶ πράγματι μετὰ ἀπὸ προσεκτικὴ ἐξέταση τοῦ πράγματος διαπιστώσαμε, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πέσει ἄνθρωπος στὴν ἁμαρτία ἢ σὲ κάποιο πάθος, ἂν δὲν καταπληγῶθεῖ προηγουμένως ἀπὸ κάποιο ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ διάβολος παρουσίασε τότε τοὺς τρεῖς αὐτοὺς λογισμοὺς στὸν Σωτῆρα⁴⁹, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ ὁ Κύριός

τὰ ὀπίσω χωρεῖν τῷ διαβόλῳ προσέταπτεν, διδοὺς ἡμῖν τὴν κατ' αὐτοῦ νίκην, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Δεσπότης, ὁ κατὰ πάντα ὁμοιοπαθὲς ἡμῖν περιθέμενος σῶμα, χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ δείξας ἡμῖν τὴν τῆς ἀναμαρτησίας τρίβον ἀπλανῆ, ἐν ἣ πορευόμενοι ἀναμορφοῦμεν ἑαυτοῖς τὸν νέον ἄνθρωπον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν.

63 Τέλειον μῖσος μισεῖν τοὺς δαίμονας, ὡς ἅτε τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐχθρούς, ὁ δαβιτικὸς διδάσκει λόγος, καὶ ἔστι τοῦτο πάνυ πρὸς ἀρετῆς ἐργασίαν ἐπιτήδειον. Τίς οὖν ἔστιν ὁ τέλειον μῖσος μισῶν τοὺς ἐχθρούς; Ὁ μηκέτι κατ' ἐνέργειαν ἢ κατὰ διάνοιαν ἁμαρτάνων. Ἐν ὄσῳ δὲ τὰ σκευὴ τῆς αὐτῶν φιλίας, ἤγουν τὰ αἷτια τῶν παθῶν, ἐν ἡμῖν ὣσι, πῶς τὸ πρὸς αὐτοὺς μῖσος ἐν ἡμῖν κατορθωθήσεται; Φιλήδονος γὰρ καρδιά τοῦτο ἐκτρέφειν παρ' ἑαυτῆ οὐκ ἰσχύει.

64 Ἐνδύμα γαμικόν ἔστιν ἀπάθεια ψυχῆς λογικῆς τῶν κοσμικῶν κεχωρισμένης ἡδονῶν καὶ πάσας ἀρνησαμένης τὰς ἀτόπους ἐπιθυμίας, ἐννοίαις δὲ φιλοθείαις καὶ μελέτῃ καθαρωτάτῃ θεωριῶν ἀσχολουμένης. Ἐκ δὲ τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀδολεσχίων, τὸν χιτῶνα τῆς σωφροσύνης ταύτης ἐκδύεται, ῥάκεσι δὲ διερωγόσι καὶ καταρρερυπωμένοις ἠχρεΐωται, καθὼς καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις δηλοῦται, ὅτι ὁ δεσμούμενος ἐκεῖνος χεῖρας καὶ πόδας καὶ εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος βαλλόμενος, ἐκ τοιούτων λογισμῶν καὶ πράξεων εἶχε καθυφασμένον τὸ ἔνδυμα, ὅνπερ οὐκ ἄξιον τῶν θείων καὶ ἀφθάρτων γάμων ὁ λόγος ἀπεφήνατο εἶναι.

65 Ἀπὸ τῆς φιλαυτίας τῆς πάντας μισούσης, σοφὸς τις εἰκότως ἐφθέγγατο. Πρῶτος γὰρ ἔστι πάντων τῶν λογισμῶν ὁ δεινὸς οὔτος τῆς φιλαυτίας πόλεμος, καθάπερ τις τύραννος ὢν, μεθ' ὧν καὶ οἱ τρεῖς καὶ οἱ πέντε τὸν νοῦν ἡμῶν ἀρπάζουσι.

66 Θαυμάζω, εἰ βρῶματα κορεννύμενος, δυνήσεται τις ἀπάθειαν κτήσασθαι. Ἀπάθειαν δὲ λέγω οὐ τὴν ἀποχὴν τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας (αὕτη γὰρ ἐγκράτεια λέγεται), ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς διανοίας τὰς ἐμπαθεῖς ἐννοίας προρρίζουσας ἐκτίλλουσαν, ἥτις καὶ καθαρότης καρδίας ὠνόμασται.

67 Ῥᾶον ἀκάθαρτον καθᾶραι ψυχὴν ἢ καθαρθεῖσαν καὶ πάλιν τραυματισθεῖσαν, εἰς ὑγείαν αὐθις ἀνακαλέσασθαι. Τοῖς γὰρ ἄρτι τῆς

μας φάνηκε ανώτερος, πρόσταξε τὸν διάβολο νὰ χαθεῖ ἀπὸ μπροστά του, δίνοντας σὲ μᾶς τὴ νίκη ἐναντίον του, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Δεσπότης, ὁ ὁποῖος ἔλαβε ὡς πρὸς ὅλα ὅμοιο μὲ μᾶς σῶμα, χωρὶς ἁμαρτία⁵⁰, καὶ μᾶς ἔδειξε χωρὶς πλάνες τὸ δρόμο τῆς ἀναμαρτησίας, πὺν βαδίζοντάς τον, ἀναμορφώνομε στὸ ἑαυτὸ μας τὸν νέο ἄνθρωπο, πὺν ἀνακαινίζεται σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα ἐκείνου πὺν τὸν ἔπλασε⁵¹.

Ὁ Δαβὶδ μᾶς διδάσκει νὰ μισοῦμε μὲ τέλειο μίσος τοὺς δαίμονες⁵², ἐπειδὴ εἶναι ἐχθροὶ τῆς σωτηρίας μας, καὶ εἶναι αὐτὸ πάρα πολὺ κατὰλληλο γιὰ τὴν ἐκτάλεση τῆς ἀρετῆς. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος πὺν μισεῖ μὲ τέλειο μίσος τοὺς ἐχθροὺς; Ἐκεῖνος πὺν δὲν ἁμαρτάνει πιά μὲ τίς πράξεις του ἢ μὲ τὴ σκέψη του. Ὅσο ὑπάρχουν ἀκόμη μέσα μας τὰ σκεύη τῆς φιλίας μὲ αὐτοὺς, δηλαδὴ τὰ αἴτια τῶν παθῶν, πῶς μποροῦμε νὰ κατορθώσομε τὸ μίσος μας ἐναντίον αὐτῶν; Γιατὶ καρδιὰ φιλήδονη δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτρέφει μέσα της τὸ μίσος αὐτό.

Ἐνδυμα γιὰ τὸ γάμο εἶναι ἡ ἀπάθεια τῆς λογικῆς ψυχῆς, πὺν ἔχει χωρισθεῖ ἀπὸ τίς κοσμικὲς ἡδονὲς καὶ, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τίς ἀφύσικες ἐπιθυμίες, ἀσχολεῖται μὲ ἔννοιες φιλόθεες καὶ τὴν καθαρῶτατη μελέτη τῶν θεωριῶν. Ἀντίθετα παραδομένη στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας καὶ στίς ἀσχολίες μὲ αὐτὰ, ξεντύνεται τὸν χιτῶνα τῆς σωφροσύνης, καὶ καταντᾶ σὲ ἀθλιότητα, φορώντας κουρελιασμένα καὶ βρωμερὰ ροῦχα, ὅπως ἀναφέρεται καὶ στὰ Εὐαγγέλια, ὅτι ὁ δοῦλος ἐκεῖνος πὺν δέθηκε χειροπόδαρα καὶ ρίχθηκε στὸ ἐξώτερο σκοτάδι, εἶχε τὸ ἔνδυμά του ὑφασμένο ἀπὸ τέτοιους λογισμοὺς καὶ πράξεις, τὸ ὁποῖο ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δὲν τὸ ἔκρινε ἄξιο γιὰ τοὺς θείους καὶ ἄφθαρτους γάμους⁵³.

Πολὺ σωστὰ κάποιος σοφὸς εἶπε γιὰ τὴ φιλαυτία, πὺν μισεῖ ὅλους, ὅτι πρῶτος ἀπὸ ὅλους τοὺς λογισμοὺς εἶναι ὁ φοβερὸς αὐτὸς πόλεμος τῆς φιλαυτίας, πὺν μοιάζει μὲ τύραννο, ὁ ὁποῖος μαζί μὲ τοὺς τρεῖς καὶ τοὺς πέντε ἄλλους λογισμοὺς ἀρπάζουν τὸ νοῦ μας.

Ἀπορῶ, ἂν κάποιος, πὺν παραφουρτοῦνει τὴν κοιλιὰ του μὲ φαγητά, θὰ μπορέσει ν' ἀποκτήσει τὴν ἀπάθεια. Καὶ ἀπάθεια λέγω ὄχι τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἔμπρακτη ἁμαρτία (γιατὶ αὐτὴ λέγεται ἐγκράτεια), ἀλλὰ ἐκείνη πὺν ξερριζώνει τελείως τίς ἐμπαθεῖς σκέψεις ἀπὸ τὴ διάνοια, καὶ ἡ ὁποία ὀνομάζεται καθαρὸτητα τῆς καρδιᾶς.

Εἶναι εὐκολώτερο νὰ καθαρίσει κανεὶς ἀκάθαρτη ψυχὴ, παρὰ ψυχὴ πὺν καθαρίσθηκε καὶ πάλι τραυματίσθηκε νὰ τὴν ἐπαναφέρει

τοῦ κόσμου συγχύσεως ἀποτάξαμένοις, ὁποίοις ἂν τύχῃσι περιπεπτωκότες πλημελήμασιν, εὐκοπώτερόν ἐστι τῆς ἀπαθείας ἐπιλαδέσθαι, τοῖς δὲ γευσαμένοις καλῶν Θεοῦ ῥημάτων καὶ βαδίσασιν ὁδὸν σωτηρίας, εἴτα παλινδρομήσασι πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, δυσκατόρθωτός πως ἡ ἀπάθεια γίνεται. Τοῦτο μὲν διὰ τὴν κακὴν ἕξιν καὶ πονηρὰν συνήθειαν, τοῦτο δὲ τοῦ δαίμονος τῆς λύπης αἰεὶ ταῖς κόραις τῶν ὀφθαλμῶν ἐμποδοῦντος καὶ τὸ τῆς ἁμαρτίας προσφέροντος εἶδωλον. Σπουδαία μέντοι καὶ φιλόπονος ψυχὴ, καὶ τὸ δυσκατόρθωτον τοῦτο ῥαδίως κατώρθωσε, συνεργεῖα τῆς θείας χάριτος, μακροθύμως φιλανθρωπευομένης εἰς ἡμᾶς καὶ πρὸς μετάνοιαν προσκαλουμένης καὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας σπλάγχνοις ἀρρήτοις οἰκτιρμῶν προσδεχομένης, καθὼς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις διὰ τῆς τοῦ ἀσώτου παιδὸς παραβολῆς ἐδιδάχθημεν.

68 Οὐδεὶς ἡμῶν ἐκ τῆς οἰκείας ἰσχύος δύναται περιγενέσθαι τῶν μεθόδων καὶ τεχνῶν τοῦ πονηροῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀηττήτου δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Μάτην οὖν πεπλάνηνται οἱ φυσιοῦμενοι διὰ τῶν παρ' αὐτοῖς τελουμένων ἀσκήσεων καὶ τοῦ αὐτεξουσίου, καταργεῖν τὴν ἁμαρτίαν φημίζοντες, τὴν διὰ μόνης τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καταργουμένην, ὡς ἄτε νεκρωθεῖσαν διὰ τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ μυστηρίου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας φωστήρ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ καὶ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύση ῥοπῆς. Καὶ ὅτι πάλιν οὐδὲν κερδανουῦμεν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης, καὶ ταῦτα ἀμφοτέρωθεν δείκνυσι Ἰούδας καὶ Πέτρος. Ὁ μὲν γὰρ πολλῆς ἀπολαύσας βοηθείας οὐδὲν ὠφελήθη, ἐπεὶ μὴ ἠθέλησε, μηδὲ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισήνεγκεν. Ὁ δὲ Πέτρος, καίπερ προθυμηθείς, ἐπειδὴ μηδεμιᾶς ἀπήλαυσε βοηθείας, κατέπεσε· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν δύο τούτων ἡ ἀρετὴ ὑφαίνεται. Διὸ παρακαλῶ, φησί, μήτε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ῥίψαντας καθεύδειν, μήτε σπουδάζοντας, νομίζειν οἰκείους πόνοις τὸ πᾶν κατορθοῦν.

69 Οὔτε γὰρ ὑπίους εἶναι ἡμᾶς βούλεται ὁ Θεός διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν αὐτὸς κατεργάζεται. Οὔτε ἀλαζόνας βούλεται εἶναι· διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν ἡμῖν ἔδωκεν, ἀλλ' ἑκατέρου τὸ βλαβερόν ἀνελών, τὸ χρήσιμον

ξανά στην υγεία. Γιατί είναι εύκολότερο νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀπάθεια ἐκεῖνοι ποὺ πρόσφατα ἀρνήθηκαν τὴ σύγχυση τοῦ κόσμου, σὲ ὅποια-δήποτε πλημελήματα κι ἂν συμβεῖ νὰ ὑποπέσουν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ γεύθηκαν τὴ γλυκύτητα τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ καὶ βάδισαν τὴν ὁδὸ τῆς σωτηρίας, καὶ ἔπειτα ξαναγύρισαν στὴν ἁμαρτία, εἶναι δύσκολο κατὰ κάποιον τρόπο νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀπάθεια. Ἀπὸ τὴ μὲ ἑξαιτίας τῆς κακῆς ἕξεως καὶ τῆς πονηρῆς συνήθειας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπειδὴ ὁ δαίμονας τῆς λύπης ἐγκαθίσταται στὶς κόρες τῶν ὀφθαλμῶν καὶ προσφέρει τὸ εἶδωλο τῆς ἁμαρτίας. Ἡ προσεκτικὴ ὁμως καὶ φιλόπονη ψυχὴ εὐκόλα τὸ κατορθώνει καὶ τὸ δυσκολοκατόρθωτο αὐτὸ μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος, ἣ ὅποια δείχνει μὲ μακροθυμία τὴ φιλανθρωπεία τῆς πρὸς ἡμᾶς καὶ μᾶς προσκαλεῖ σὲ μετάνοια, καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπιστρέφουν τοὺς δέχεται μὲ ἀπερίγραπτη εὐσπλαχνία καὶ συμπάθεια, ὅπως διδαχθήκαμε ἀπὸ τὴν ἀναφερόμενη στὰ Εὐαγγέλια παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ⁵⁴.

Κανένας μας δὲν μπορεῖ μὲ τὴ δική του δύναμη νὰ νικήσει τίς μεθοδεῖες καὶ τὰ τεχνάσματα τοῦ πονηροῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀκατανίκητη δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Μάταια λοιπὸν ὀδηγοῦνται σὲ πλάνες ἐκεῖνοι ποὺ μὲ κομπασμὸ διακηρύττουν ὅτι μὲ τίς ἀσκήσεις ποὺ ἐπιτελοῦν καὶ μὲ τὸ αὐτεξοῦσιο καταργοῦν τὴν ἁμαρτία, ἣ ὅποια καταργεῖται μόνο μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἔχει νεκρωθεῖ μὲ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ φωστήρας τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ προθυμία τοῦ ἀνθρώπου, ἂν δὲν ἀπολαύσει κανεὶς καὶ τὴν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ βοήθεια. Καὶ ὅτι πάλι δὲν θὰ ἔχομε κανένα κέρδος ἀπὸ τὴν οὐράνια βοήθεια, ἂν δὲν ὑπάρχει καὶ ἡ προθυμία μας· καὶ αὐτὰ τὰ δύο τὰ δείχνουν ὁ Ἰούδας καὶ ὁ Πέτρος. Καὶ πράγματι ὁ πρῶτος, ἂν καὶ ἀπόλαυσε πολλὴ βοήθεια, δὲν ὠφελήθηκε καθόλου, ἐπειδὴ δὲν θέλησε καὶ οὔτε πρόσφερε ὅσα ἐξαρτῶνταν ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο. Ἐνῶ ὁ Πέτρος, ἂν καὶ ἔδειξε προθυμία, ἐπειδὴ δὲν ἀπόλαυσε τὴ θεία βοήθεια, ἔπεσε⁵⁵· γιατί ἡ ἀρετὴ ὑφαίνεται ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ. Γι' αὐτὸ παρακαλῶ, λέγει, οὔτε νὰ ρίξομε τὸ πᾶν στὸν Θεὸ καὶ νὰ κοιμόμαστε, οὔτε προσπαθώντας, νὰ νομίζομε ὅτι μὲ τοὺς κόπους μας κατορθώνομε τὸ πᾶν.

Οὔτε βέβαια θέλει ὁ Θεὸς νὰ εἴμαστε ἀδρανεῖς· γι' αὐτὸ δὲν ἐργάζεται αὐτὸς τὸ πᾶν. Οὔτε θέλει νὰ εἴμαστε ἀλαζόνες· γι' αὐτὸ δὲν ἀνέθεσε σὲ μᾶς τὸ πᾶν, ἀλλ' ἀφοῦ ἀφαίρεσε τὸ βλαβερὸ κι ἀπὸ τὰ δύο,

ἡμῖν εἶασε. Καλῶς δὲ καὶ ὁ ψαλμωδὸς διδάσκει, «ἐὰν μὴ Κύριος», λέγων, «οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἀγρυπνεῖ ὁ φυλάσσων καὶ κοπιῶν». Ἀμήχανον γὰρ ἐπιθῆναι ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον καὶ καταπατῆσαι λέοντα καὶ δράκοντα, εἰ μὴ πρότερον, καθ' ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ, ἐκκαθάρας ἑαυτόν, δυναμωθῆ παρα τοῦ εἰπόντος τοῖς Ἀποστόλοις· «ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ». Διὸ δὴ καὶ προσετάχθημεν ἐν τῇ προσευχῇ δέεσθαι τοῦ Δεσπότη, «μὴ εἰσενεγκεῖν ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσασθαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Ἐὰν γὰρ μὴ διὰ τῆς δυνάμεως καὶ βοήθειας τοῦ Χριστοῦ ῥυθῶμεν τῶν πεπτρωμένων βελῶν τοῦ πονηροῦ καὶ καταξιωθῶμεν τῆς ἀπαθείας τυχεῖν, μάτην κοπιῶμεν, ἐξ οἰκείας δυνάμεως ἢ σπουδῆς δοκοῦντές τι κατορθῶσαι. Ὁ τοίνυν βουλόμενος ἀναστῆναι πρὸς τὰ μεθοδίας τοῦ διαδόλου καὶ ταύτας ἀπράκτους ἀπεργάσαι καὶ τῆς θείας δόξης μέτοχος γενέσθαι, ὀφείλει δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς καὶ ἀκορέστῳ πόθῳ καὶ ζεσύσῃ ψυχῇ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ζητεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν καὶ θείαν ἀντίληψιν ταύτης δὲ ὁ θέλων μετασχεῖν, καθαρὰν ἀπεργάζεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πάσης ἠδυναθείας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐναντίων παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν. Περὶ τῶν τοιούτων γὰρ ψυχῶν φησιν ὁ Θεός· «ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω». Καὶ ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν· «ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν καὶ ἔλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν».

70 Συνετὸν ἄγαν καὶ εὐληπτον λόγον πρὸς τοὺς λογισμοὺς εἰρηκέτις τῶν ἀρχαίων δικάζε, λέγων, τοὺς λογισμοὺς ἐν τῷ θήματι τῆς καρδίας, ἥτοι ἡμέτεροί εἰσιν ἢ τῶν ὑπεναντίων καὶ τοὺς μὲν οἰκείους ἡμῖν καὶ ἀγαθοὺς ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ τῆς ψυχῆς ταμείῳ ὑποτίθεσο, ἐν ἀσύλῳ θησαυρῷ τούτους φυλάττων· τοὺς δὲ ἐναντίους, μάστιξι λογικῆς διανοίας τιμωρήσας, ἐξόριζε, μὴ τόπον, μὴ κατοίκησιν ἐν τῇ περιχώρῳ τῆς ψυχῆς σου τούτοις διδούς, ἢ μᾶλλον οἰκειότερον εἰπεῖν, τελείως ἀπόσφαττε μαχαίρᾳ προσευχῆς καὶ θειοτέρας μελέτης, ἵνα, τῶν ληστῶν ἀναιρουμένων, ὁ ἀρχιληστής φοβηθῆ· καὶ γὰρ ὁ ὢν, φησὶν, ἀ-

56. Ψαλμ. 126, 1.

57. Ψαλμ. 90, 13.

58. Λουκᾶ 10, 19.

59. Ματθ. 6, 13.

60. Πρβλ. Ἐφ. 6, 16.

61. Πρβλ. Ἐφ. 6, 11.

62. Πρβ. Λευϊτ. 26, 12. Β' Κορ. 6, 16.

63. Ἰω. 14, 23.

ἄφησε σὲ μᾶς τὸ χρήσιμο. Σωστὰ καὶ ὁ ψαλμωδὸς διδάσκει καὶ λέγει· «ἂν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσει τὸν οἶκο, ἄσκοπα ἀγρυπνεῖ ἐκεῖνος πὺν τὸν φυλάσσει καὶ κοπιᾶζει»⁵⁶. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ πατήσει καὶ νὰ περπατήσῃ κανεὶς πᾶνω στὰ φίδια ἀσπίδα καὶ βασιλίσκο καὶ νὰ καταπατήσῃ τὸ λιοντᾶρι καὶ τὸν δράκοντα⁵⁷, ἂν προηγουμένως, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο, δὲν καθαρίσῃ τὸν ἑαυτὸ του, γιὰ νὰ λάβῃ δύναμη ἀπὸ ἐκεῖνον πὺν εἶπε στοὺς Ἄποστόλους· «νὰ, σᾶς ἔδωσα τὴν ἐξουσία νὰ πατᾶτε ἐπᾶνω σὲ φίδια καὶ σκορπιούς καὶ πᾶνω σὲ ὅλη τὴ δύναμη τοῦ ἐχθροῦ»⁵⁸. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ προσταχθήκαμε νὰ ζητοῦμε στὴν προσευχὴ ἀπὸ τὸν Κύριο, «νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ νὰ πέσομε σὲ πειρασμό, ἀλλὰ νὰ μᾶς προστατεύῃ ἀπὸ τὸν πονηρό»⁵⁹. Γιατὶ, ἂν δὲν προστατευθοῦμε μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὰ πυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ⁶⁰ καὶ δὲν ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὴν ἀπάθεια, ἄδικα κοπιᾶζομε, νομίζοντας ὅτι μὲ τὴ δική μας δύναμη καὶ προσπάθεια θὰ κατορθώσομε κάτι. Ἐκεῖνος λοιπὸν πὺν θέλει νὰ ἔγερθεῖ ἐναντίον τῶν μεθοδειῶν τοῦ διαβόλου⁶¹ καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὲς ἄπρακτες καὶ νὰ γίνῃ κοινωνὸς τῆς θείας δόξας, ὀφείλει μὲ δάκρυα καὶ στεναγμούς καὶ ἀχόρταγο πόθο καὶ θερμὴ ψυχὴ νὰ ζητᾶ νύχτα καὶ μέρα τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ θεία ἐνίσχυση· καὶ ἐκεῖνος πὺν θέλει νὰ λάβῃ αὐτὴν καθαρίζει τὴν ψυχὴ του ἀπὸ κάθε ἠδυπάθεια τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τὰ ἐνᾶντια πάθη καὶ τὶς ἐπιθυμίες. Γιατὶ γι' αὐτὲς τὶς ψυχὲς λέγει ὁ Θεός· «θὰ κατοικήσω μέσα σ' αὐτοὺς καὶ θὰ περπατήσω»⁶². Καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε στοὺς μαθητὲς του· «ἐκεῖνος πὺν μὲ ἀγαπᾶ, θὰ τηρήσῃ τὶς ἐντολές μου καὶ ὁ Πατέρας μου θ' ἀγαπήσῃ αὐτὸν καὶ θὰ ρθοῦμε καὶ θὰ κατοικήσομε μέσα σ' αὐτόν»⁶³.

Πολὺ συνετὸ καὶ εὐκολονόητο λόγο εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς παλαιούς γιὰ τοὺς λογισμούς, λέγοντας· Δίκαζε τοὺς λογισμούς σου μέσα στὸ δικαστήριον τῆς καρδιᾶς, εἴτε δικοὶ μας εἶναι εἴτε τῶν ἀντιπάλων· καὶ ἐκείνους πὺν εἶναι δικοὶ μας καὶ εἶναι ἀγαθοὶ νὰ τοὺς τοποθετεῖς στὸ ἐσωτερικὸ ταμεῖο τῆς ψυχῆς, φυλάγοντάς τους σὲ θησαυροφυλάκιον ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κλαποῦν, ἐνῶ τοὺς ἀντίθετους, ἀφοῦ τοὺς τιμωρήσῃς μὲ τὰ μαστιγώματα τῆς λογικῆς διάνοιας, ἐξόριζέ τους, μὴ παρέχοντας σ' αὐτοὺς τόπο, οὔτε κατοικία στὸν γύρο ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου χῶρο, ἢ μᾶλλον γιὰ νὰ τὸ πῶ πιὸ κατάλληλα, σφάζε τους τελείως μὲ τὴ μάχαιρα τῆς προσευχῆς καὶ τὴ θεία μελέτη, ὥστε, ἀφοῦ θανατωθοῦν οἱ ληστές, νὰ φοβηθεῖ ὁ ἀρχιληστής·

κριθῆς τῶν λογισμῶν ἐξεταστής, ἔστι καὶ ἀληθῆς τῶν ἐντολῶν ἐραστής.

71 Ὅ τὰ πολεμοῦντα καὶ παρενουχλοῦντα πυκτεύων ἐκκόψαι, πλείονας ὀπλίτας συμμάχους ἐπιστρατηγείτω τῇ μάχῃ· φημί δὴ ταπεινώσιν τε ψυχῆς καὶ κόπον σώματος καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν τῆς ἀσκήσεως τλαιπωρίαν καὶ τὴν ἐκ τεθλιμμένης καρδίας μετὰ πλήθους δακρύων προσευχὴν, καθὼς ψάλλει ὁ Δαβὶδ· «ἶδε τὴν ταπεινώσιν μου καὶ τὸν κόπον μου καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου»· καί, «τῶν δακρύων μου μὴ παρασιωπήσης»· καὶ πάλιν, «ἐγενήθη τὰ δάκρυά μου ἐμοὶ ἄρτος ἡμέρας καὶ νυκτός»· καί, «τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρων».

72 Ὅ μὲν ἀντίδικος τῆς ζωῆς ἡμῶν διάβολος διὰ πολλῶν λογισμῶν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν κατασμικρύνει καὶ πολλάκις λήθη ταύτας καλύπτει, ἵνα, ὑπενδόντες τοῖς πόνοις, μὴ λογιζώμεθα τῶν πταισμάτων τοὺς θρήνους. Ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, μὴ ἀμνημονῶμεν τῶν πταισμάτων ἡμῶν, καὶν δοκῶμεν τῇ μετανοίᾳ ταῦτα συγκεχωρηῆσθαι, ἀλλὰ μνημονεύωμεν αἰεὶ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πενθεῖν μὴ πανσώμεθα, ἵνα, τὴν ταπεινώσιν σύννοικον ἀγαθὴν κτησάμενοι, τοὺς τῆς κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας βρόχους ἐκφύγωμεν.

73 Μηδεὶς ἐξ οἰκείας ἰσχύος τοὺς πόνους ὑποφέρειν καὶ ἀρετὴν κατορθοῦν νομιζέτω. Αἴτιος γὰρ ἀπάντων τῶν καλῶν ἡμῖν ὁ Θεός ἐστιν, ὥσπερ οὖν τῶν κακῶν ὁ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀπατηλὸς δαίμων. Δι' ἅπερ οὖν διαπράττει καλά, τῷ αἰτίῳ τὴν εὐχαριστίαν πρόσφερε· ἃ δὲ ὀχλεῖ σοι κακά, τῷ ἀρχηγέτῃ τούτων πρόσριπτε.

74 Ὅ τὴν πρακτικὴν τῇ γνώσει συζεύξας, γεωργός ἐστιν ἐπαινετός, ἐκ δύο διειδεστάτων πηγῶν τὸ τῆς ψυχῆς χωρίον ἀρδεύων. Ἡ μὲν γὰρ γνωστικὴ πτεροῖ τὴν νοσρὰν οὐσίαν τῇ τῶν κρειπόνων θεωρίᾳ· ἡ δὲ πρακτικὴ νεκροῖ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν. Τούτων δὲ νεκρωθέντων, τὰ τῶν ἀρετῶν ἄνθη ὠραίως ἐκβλαστάνει, καρποφοροῦντα τὸν τοῦ Πνεύματος καρπὸν, ἀγάπην, χαρὰν, εἰρήνην, μακροθυμίαν, χρησιότητα, ἀγαθωσύνην,

64. Ψαλμ. 24, 18.

67. Ψαλμ. 101, 10

65. Ψαλμ. 38, 13.

68. Α' Πέτρο. 5, 8.

66. Ψαλμ. 41, 4.

69. Κολ. 3, 5.

γιατί λέγει, ἐκεῖνος πού εἶναι ἀκριβῆς ἐξεταστής τῶν λογισμῶν, εἶναι καί ἀληθινὸς ἐραστής τῶν ἐντολῶν.

Ἐκεῖνος πού ἀγωνίζεται νὰ κόψει τὰ πάθη πού τὸν πολεμοῦν καὶ τὸν παρενοχλοῦν, νὰ ἐπιστρατεύει περισσότερους ὀπλίτες συμμάχους στὴ μάχη αὐτή· ἐννοῶ δηλαδή καὶ τὴν ταπείνωση τῆς ψυχῆς καὶ τὸν κόπο τοῦ σώματος καὶ ὅλη τὴν ἄλλη ταλαιπωρία τῆς ἀσκήσεως καὶ τὴν προσευχὴ πού ἀπευθύνεται μὲ πλῆθος δακρῶν ἀπὸ τὴ θλιμμένη καρδιά, ὅπως ψάλλει ὁ Δαβίδ· «πρόσεξε τὴν ταπείνωσή μου καὶ τὸν κόπο μου, καὶ συγχώρησε ὅλες τὶς ἁμαρτίες μου»⁶⁴· καί, «μὴ παραβλέψεις τὰ δάκρυά μου»⁶⁵· καὶ ἐπίσης, «τὰ δάκρυά μου ἔγιναν γιὰ μένα ἄρτος μέρα καὶ νύχτα»⁶⁶· καί, «τὸ πιετὸ μου τὸ ἀναμίγνυα μὲ κλάματα»⁶⁷.

Ὁ ἀντίδικος τῆς ζωῆς ἡμῶν διάβολος⁶⁸ προσπαθεῖ μὲ πολλοὺς λογισμοὺς νὰ παρουσιάζει τὶς ἁμαρτίες μας πολὺ μικρὲς καὶ πολλὲς φορές τὶς καλύπτει μὲ λήθη, ὥστε, ἀφοῦ ὑποχωρήσομε στοὺς κόπους, νὰ μὴ σκεπτόμαστε τοὺς θρήνους τῶν παισιμάτων μας. Ἐμεῖς ὅμως, ἀδελφοί μου, νὰ μὴ ξεχνᾶμε τὰ πταίσματά μας, ἔστω κι ἂν νομίζομε ὅτι αὐτὰ ἔχουν συγχωρηθεῖ μὲ τὴ μετάνοια, ἀλλὰ νὰ ἔχομε πάντοτε στὴ μνήμη μας τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ νὰ μὴ σταματοῦμε νὰ πενθοῦμε γι' αὐτὰ, ὥστε, ἀφοῦ ἀποκτήσομε συγκάτοικό μας ἀγαθὴ τὴν ταπείνωση, ν' ἀποφύγομε τὶς παγίδες τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ὑπερηφάνειας.

Κανένας νὰ μὴ νομίζει ὅτι μὲ τὴ δική του δύναμη ὑπομένει τοὺς κόπους καὶ κατορθώνει τὴν ἀρετή. Γιατὶ αἴτιος ὅλων τῶν καλῶν γιὰ μᾶς εἶναι ὁ Θεός, ὅπως βέβαια καὶ τῶν κακῶν αἴτιος εἶναι ὁ δαίμονας πού ἐξαπατᾷ τὶς ψυχές μας. Ὅποια λοιπὸν καλὰ κάμνεις, νὰ προσφέρεις τὴν εὐχαριστία στὸν αἴτιο Θεό, ἐνῶ ὅποια κακὰ σὲ ἐνοχλοῦν, νὰ ἀποδίδεις τὴν αἰτία τους στὸν ἀρχηγέτη αὐτῶν.

Ἐκεῖνος πού σύζευξε τὴν πρακτικὴ μὲ τὴ γνώση, εἶναι γεωργὸς ἀξιέπαινος, ποτίζοντας τὸ χωράφι τῆς ψυχῆς του ἀπὸ δύο ὀλοκάθαρες πηγές. Γιατὶ ἡ πηγὴ πού παρέχει τὴ γνώση ἀναπτρώνει τὴ νοερὴ οὐσία μὲ τὴ θεωρία τῶν ἀνωτέρων, ἐνῶ ἡ πρακτικὴ νεκρώνει τὰ μέλη πού ἔχουν ὑπόσταση στὴ γῆ, δηλαδή τὴν πορνεία, τὴν ἀκαθαρσία, τὸ πάθος, καὶ τὴν κακὴ ἐπιθυμία⁶⁹. Ὅταν αὐτὰ νεκρωθοῦν, βλαστάνουν τὰ ὠραῖα ἄνθη τῶν ἀρετῶν, καρποφορώντας τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος, ὅπως ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότητα, ἀγαθωσύ-

πίστιν, πραότητα, ἐγκράτειαν καὶ τότε λοιπὸν ὁ σώφρων οὗτος γεωργός, σταυρώσας τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ἔρει μετὰ τοῦ θεοφόρου κήρυκος· «ζῶ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός ὁ ζῶ, τῇ πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ».

75 Καὶ τοῦτο δέ σε, φιλόχριστε, μὴ λανθανέτω, ὅτι πάθος ἐν τόπον ἐν σοὶ εὐρὸν καὶ ἐν ἔξει ριζωθὲν εἰς τὸν αὐτὸν σηκὸν καὶ ἄλλα συνεισφέρει. Κἂν γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκεινται τὰ πάθη καὶ οἱ τούτων δημιουργοὶ δαίμονες, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν πάντες συμφώνως ζητοῦσιν.

76 Ὁ τῆς σαρκὸς τὸ ἄνθος τῇ ἀσκήσει μαραίνων καὶ πᾶν θέλημα αὐτῆς ἐκκόπτων, οὗτος βαστάζει τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ αὐτοῦ.

77 Οἱ τῆς ἀσκήσεως πόνοι τελευτῶσιν εἰς τὴν τῆς ἀπαθείας ἀνάπαυσιν, οἱ δὲ τῆς τρυφῆς τρόποι καταπτῶσιν εἰς τὰ τῆς ἀτιμίας πάθη.

78 Μὴ πολυτετεῖς κύκλους τοῦ μονήρους βίου σου ἀνάσχη ψηφίζεις, μηδὲ ἐν τῇ ὑπομονῇ τῆς ἐρήμου καὶ τῇ σκληρότητι τῶν ἀγώνων καυχῆσαι ζωγραθῆς, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν λόγιον ἐπὶ νοῦν ἔχε, τό, δοῦλος ἀχρεῖος εἶναι καὶ μήπω τὴν ἐντολὴν πεπληρωκένας· τῷ ὄντι γάρ, ἐφ' ὅσον ἐν τῷ παρόντι δίω ἐσμέν, οὕτω τῆς ἐξορίας ἀνακεκλήμεθα, ἀλλ' ἀκμὴν ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος καθεζόμεθα, ἀκμὴν περὶ τὴν Αἰγύπτιον πλινθουργίαν τλαιπωροῦμεν, μήπω τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας θεασάμενοι. Ἐπειδὴ οὕτω ἐξεδυσάμεθα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· οὕτω ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου· ἔτι γὰρ τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ φοροῦμεν οὐκ ἔχομεν τοίνυν ὁδὸν καυχήσεως, ἀλλὰ δακρύειν ὀφείλομεν, δεόμενοι τοῦ δυναμένου σώζειν ἡμᾶς τῆς μοχθηρᾶς δουλείας τοῦ πικροτάτου Φαραὼ καὶ ἐξελέσθαι τῆς δεινῆς τυραννίδος καὶ εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τοῦ καταπαῦσαι εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ εὐρεθῆναι ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Ὑψίστου. Τούτων δὲ τῶν ὑπὲρ ἔννοιαν ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν ἡμᾶς οὐκ ἐξ ἔργων ἐστὶν ἡμετέρων, ὧν δοκοῦμεν ἐν δικαιοσύνῃ ποιεῖν, ἀλλὰ τῷ ἀμετρήτῳ ἐλέει τοῦ Θεοῦ. Τοιγαροῦν μὴ πανσώμεθα καταφέροντες δάκρυα ἡμέρας

70. Γαλ. 5, 22-23.

71. Γαλ. 5, 24.

72. Λουκᾶ 17, 10.

73. Ψαλμ. 136, 1.

74. Ἐξ. 1, 14.

75. Ἐφ. 4, 22.

76. Α' Κορ. 15, 49.

νη, πίστη, πραότητα, και ἐγκράτεια⁷⁰, και τότε πλέον ὁ φρόνιμος αὐτὸς γεωργός, ἀφοῦ σταῦρωσε τὴν σάρκα του μαζί με τὰ πάθη και τις ἐπιθυμίες της, θὰ πεί μαζί με τὸν θεοφόρο κήρυκα· «δὲν ζῶ πιὰ ἐγώ, ἀλλὰ ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός· ἐκεῖνο πὸν ζῶ, τὸ ζῶ με τὴν πίστη στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, πὸν με ἀγάπησε και παρέδωσε τὸν ἑαυτό του για χάρη μου»⁷¹.

Και αὐτό, φιλόχριστε, νὰ μὴ ξεχνᾶς, ὅτι ἓνα πάθος πὸν βρῆκε τόπο μέσα σου και ἔχει ριζώσει με τὴ συνήθεια, φέρνει στὴν ἴδια μάνδρα και ἄλλα πάθη. Γιατι κι ἂν ἀκόμη ἀντιτίθενται τὰ πάθη τὸ ἓνα στὸ ἄλλο και οἱ δημιουργοὶ αὐτῶν δαίμονες, ἀλλ' ὅμως ὅλοι συμφωνώντας ζητοῦν τὴν ἀπώλειά μας.

Ἐκεῖνος πὸν μαραίνει τὸ ἄνθος τῆς σάρκας με τὴν ἄσκησι και κόβει κάθε θέλημα αὐτῆς, αὐτὸς βαστάζει στὴ θνητὴ σάρκα του τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ κόποι τῆς ἀσκήσεως ὡς τέλος ἔχουν τὴν ἀνάπαυσι τῆς ἀπάθειας, ἐνῶ οἱ τρόποι τῆς ἀπόλαυσης καταντοῦν στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας.

Μὴ ὑπολογίζεις τὰ πολλὰ χρόνια τοῦ μοναχικοῦ βίου σου, οὔτε νὰ αἰχμαλωτισθεῖς και νὰ καυχηθεῖς για τὴν ὑπομονή σου στὴν ἔρημο και τὴ σκληρότητα τῶν ἀγώνων, ἀλλὰ νὰ ἔχεις στὸ νοῦ σου τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, ὅτι «εἶσαι δοῦλος ἄχρηστος»⁷² και δὲν ἔχεις ἐκπληρώσει ἀκόμα τὴν ἐντολή· γιατι πράγματι, ὅσο ἀκόμα βρισκόμαστε στὴν παρούσα ζωή, δὲν ἔχομε ἀκόμα ἀνακληθεῖ ἀπὸ τὴν ἐξορία, ἀλλ' ἀκόμα καθόμαστε δίπλα στὸν ποταμὸ τῆς Βαβυλώνας,⁷³ ἀκόμα ταλαιπωρούμαστε με τὴν κατασκευὴ πλίνθων στὴν Αἴγυπτο⁷⁴, χωρὶς νὰ ἔχομε δεῖ ἀκόμα τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Γιατι δὲν ἔχομε ἀκόμα ξεντυθεῖ τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο, πὸν φθείρεται ἀπὸ τις ἐπιθυμίες τῆς ἀπάτης⁷⁵· δὲν φορέσαμε ἀκόμα τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου, γιατι φοροῦμε ἀκόμα τὴν εἰκόνα τοῦ γήινου⁷⁶. Ἐπομένως δὲν ἔχομε λόγο νὰ καυχηθοῦμε, ἀλλ' ὀφείλομε νὰ δακρύζομε, παρακαλώντας ἐκεῖνον πὸν μπορεῖ νὰ μᾶς σώσει ἀπὸ τὴν ἔλεινη δουλεία τοῦ πικρότατου Φαραῶ και νὰ μᾶς ἐλευθερώσει ἀπὸ τὴ φοβερὴ τυραννία του και νὰ μᾶς εἰσαγάγει στὴν ἀγαθὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, για νὰ βροῦμε ἀνάπαυσι στὸ ἁγιαστήριο τοῦ Θεοῦ και νὰ βρεθοῦμε στὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Ὑψίστου. Τὸ νὰ ἐπιτύχομε αὐτὰ τὰ πάνω ἀπὸ κάθε σκέψη ἀγαθὰ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ δικά μας ἔργα, τὰ ὁποῖα νομίζομε ὅτι ἐπιτελοῦμε με δικαιοσύνη, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἀμέτρητο ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Ἄς μὴ παύσομε λοιπὸν νὰ

καὶ νυκτός, κατὰ τὸν λέγοντα· «ἐκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου· λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω»· «οἱ γὰρ σπεύροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι».

79 Μακρὰν ἀπὸ σοῦ τὸ πολύρρημον ἀποδίωκα πνεῦμα. Ἐν αὐτῷ γὰρ κεῖνται πάνδεινα πάθη· ἔνθεν τὸ ψεῦδος, ἐκεῖθεν ἡ παρρησία, ἄλλοθεν ἡ εὐτραπελία, ἡ αἰσχρότης, ἡ μωρολογία ἐτέρωθεν, καὶ συνελόντι φάναι τὸ εἰρημένον, ὅτι ἐκ τῆς πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξεται ἁμαρτία· ἀνὴρ δὲ σιωπηλός, θρόνος αἰσθήσεως· ἀλλὰ καὶ λόγον ἡμᾶς διδόναι περὶ παντός ἀργοῦ ῥήματος, ὁ Κύριος ἔφη· ὥστε πάνυ ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμός ἐστιν ἡ σιωπή.

80 Τοὺς λοιδοροῦντας καὶ ὑβρίζοντας ἡμᾶς, ἢ ἄλλως πως ἐπηρεάζοντας, μὴ ἀντιλοιδορεῖν ἢ ἀντεπηρεάζειν, εὐφημεῖν δὲ μᾶλλον καὶ εὐλογεῖν προστετάγμεθα. Καθ' ὅσον γὰρ τοῖς ἀνθρώποις εἰρηνεύομεν, μαχόμεθα τοῖς δαίμοσι, μνησικακοῦντες δὲ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ μαχόμενοι, εἰρηνεύομεν μετὰ τῶν δαιμόνων, οὓς τέλειον μῖσος μισεῖν καὶ ἀδιάλλακτον ἔχειν τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον ἐδιδάχθημεν.

81 Φεῦγε πτερνήσαι τὸν πλησίον γλώσση δολία, ἵνα μὴ πτερνισθῆς ὑπὸ τοῦ ὀλετήρος ἤκουσα γὰρ τοῦ προφήτου βοῶντος, «ἄνδρα αἱμάτων καὶ δόλιον βδελύσσειται Κύριος». Καὶ «ἐξολοθρεύσαι Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια, γλώσσαν μεγαλορρήμονα». Ὡσαύτως δὲ φεῦγε τὸ ὄνειδίσαι πταιῖσμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἵνα μὴ τῆς χρηστότητος καὶ ἀγάπης ἐκπέσης· ὁ γὰρ χρηστότητα καὶ ἀγάπην εἰς τὸν ἀδελφὸν μὴ ἔχων, οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», καθὼς Ἰωάννης βοᾷ, ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς καὶ Χριστοῦ μαθητῆς ἠγαπημένος· «εἰ γὰρ Χριστός», φησί, «καὶ Σωτὴρ τῶν ἀπάντων ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τέθηκε, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι».

82 Εἰκότως κέκληται ἡ ἀγάπη τῶν ἀρετῶν μητρόπολις, κεφάλαιόν τε νόμου καὶ προφητῶν. Ὅλα πάντα τοίνυν πόνον ἐπιδειξώμεθα, ἕως τῆς ὁσίας ἀγάπης ἐπιτευξώμεθα, καὶ δι' αὐτῆς καὶ τῶν παθῶν τυραννίδα

77. Ψαλμ. 6,7.

78. Ψαλμ. 125,5.

79. Παρμ. 10,19.

80. Παρμ. 12,23.

81. Ματθ. 12,36.

82. Ματθ. 5,44.

83. Ψαλμ. 138,22.

84. Ψαλμ. 5,7.

χύνουμε δάκρυα μέρα και νύχτα, σύμφωνα με εκείνον που λέγει· «ἀπόκαμα ἀπὸ τοὺς στεναγμούς μου· θὰ λούζω κάθε νύχτα τὸ κρεβάτι μου, μὲ τὰ δάκρυά μου θὰ βρέχω τὸν στῶμα μου»⁷⁷. γιατί «ἐκεῖνοι ποὺ σπέρνουν μὲ δάκρυα, θὰ θερίσουν μὲ ἀγαλλίαση»⁷⁸.

Διῶχνε μακριὰ ἀπὸ σένα τὸ πνεῦμα τῆς πολυλογίας, γιατί σ' αὐτὸ βρίσκονται φοβερὰ πάθη· ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ ψεῦδος, ἀπὸ τὸ ἄλλο ἢ θρασύτητα, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἢ εὐτραπελία, ἢ αἰσχροτήτα, καὶ ἢ μωρολογία, καὶ γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο που ἔχει λεχθεῖ, «ἀπὸ τὴν πολυλογία δὲν θὰ ξεφύγει κανεὶς τὴν ἁμαρτία»⁷⁹, ἐνῶ ὁ σιωπηλὸς ἄνθρωπος εἶναι θρόνος σύνεσης⁸⁰. ἀλλὰ καὶ θὰ δώσομε λόγο γιὰ κάθε χωρὶς ὠφέλεια λόγο μας⁸¹, εἶπε ὁ Κύριος· ἄρα λοιπὸν εἶναι πολὺ ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμη ἡ σιωπή.

Ἐκείνους ποὺ μᾶς κακολογοῦν καὶ μᾶς βρίζουν, ἢ μᾶς βλάπτουν μὲ κάποιο ἄλλο τρόπο, ἔχομε προσταχθεῖ νὰ μὴ τοὺς ἀνταποδίδομε κακολογήματα ἢ παρενοχλήματα, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τοὺς ἐπαινοῦμε καὶ νὰ τοὺς εὐλογοῦμε⁸². Γιατί ὅταν εἰρηνεύομε μὲ τοὺς ἄνθρώπους, πολεμοῦμε τοὺς δαίμονες, ἐνῶ ὅταν τρέφομε μνησικακία πρὸς τοὺς ἀδελφούς μας καὶ τοὺς πολεμοῦμε, ἔχομε εἰρήνη μὲ τοὺς δαίμονες, τοὺς ὁποίους διδαχθήκαμε νὰ τοὺς μισοῦμε μὲ τέλειο μίσος⁸³ καὶ νὰ ἔχομε ἀδιάλλακτο τὸν πόλεμο πρὸς αὐτούς.

Νὰ ἀποφεύγεις νὰ ἐξαπατᾷς τὸν πλησίον σου μὲ γλώσσα δόλια, γιὰ νὰ μὴ ἐξαπατηθεῖς καὶ σὺ ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευτὴ· γιατί ἄκουσα τὸν προφήτη νὰ βροντοφωνᾷζει, «ἄνδρα ποὺ χαίρεται νὰ χύνει αἷματα καὶ δόλιο τὸν σιχαίνεται ὁ Κύριος»⁸⁴. Καὶ «θὰ ἐξολοθρεύσει ὁ Κύριος ὅλα τὰ δόλια χεῖλη, γλώσσα ποὺ λέγει μεγάλα λόγια»⁸⁵. Ἐπίσης ν' ἀποφεύγεις νὰ ψέξεις πταῖσμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, γιὰ νὰ μὴ ἐκπέσεις ἀπὸ τὴν καλωσύνη καὶ τὴν ἀγάπη· γιατί ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει καλωσύνη καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν ἀδελφό του, δὲν γνώρισε τὸν Θεό, γιατί «ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη»⁸⁶, ὅπως βροντοφωνᾷζει ὁ Ἰωάννης, ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς καὶ ἀγαπημένος μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ· γιατί λέγει· «ἐὰν ὁ Χριστὸς καὶ Σωτῆρας ὅλων πρόσφερε θυσία τὴν ψυχὴ του γιὰ μᾶς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομε νὰ θυσιάζομε τίς ψυχές μας γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μας»⁸⁷.

Πολὺ σωσὰ ἡ ἀγάπη ἔχει ὀνομασθεῖ μητρόπολη τῶν ἀρετῶν, ἀνακεφαλαίωση τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν⁸⁸. Ἄς ἐπιδοθοῦμε λοιπὸν σὲ κάθε κόπο, μέχρι νὰ ἐπιτύχομε τὴν ὅσια ἀγάπη, καὶ μ' αὐτὴ ν'

85. Ψαλμ. 11, 4.

86. Α' Ἰω. 4, 8.

87. Α' Ἰω. 3, 16.

88. Ρωμ. 13, 9-10.

ἐκτιναζώμεθα καὶ εἰς οὐρανούς ὑψωθῶμεν, πτεροῖς ἀρετῶν κουφισόμενοι καὶ Θεὸν ὀψώμεθα, ὡς δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει.

83 Εἰ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, ὁ τὴν ἀγάπην ἔχων, τὸν Θεὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ. Ταύτης δὲ ἀπούσης, ὄφελος ἡμῖν ἐστὶ τὸ παράπαν οὐδέν, οὐδὲ λέγειν δυνάμεθα, ὅτι ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν· «ἐὰν γὰρ τις», φησί, «εἴπῃ, ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶ, ψεύστης ἐστί». Καὶ πάλιν λέγει· «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε»· «ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῶν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν». Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι ἡ ἀγάπη προᾶγμά ἐστι τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων περιεκτικώτατον καὶ ἀκρότατον τῶν διὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς εἰρημένων. Καὶ οὐκ ἐστὶν ἀρετῆς εἶδος, δι' ἧς ἄνθρωπος οἰκειοῦται Θεῷ καὶ συνάπτεται, ὃ μὴ τῆς ἀγάπης ἐξήρηται καὶ ὑπ' αὐτῆς περιεῖληπται, ἀρρήτῳ λόγῳ συνεχόμενον καὶ φρουρούμενον.

84 Τοὺς προβάλλοντας ἡμῖν ἀδελφοὺς ἀποδεχόμενοι, μὴ ὄχλησιν τοῦτο καὶ ἐκκοπήν τῆς ἡσυχίας λογιζώμεθα, ἵνα μὴ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀγάπης ἐκπέσωμεν· μήτε δὲ ὡς χάριν αὐτοῖς παρέχοντες δεξιωσώμεθα, ἀλλ' ὡς ἡμεῖς μᾶλλον δεχόμενοι χάριν καὶ ὑπόχρεοι ὄντες τοῦ πράγματος, μεθ' ἰκεσίας καὶ ἰλαρότητος ξενίζωμεν, καθὼς ἡμῖν ὑπέδειξεν Ἀβραάμ ὁ πατριάρχης διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεολόγος αὐθις διδάσκει· «τεκνία», λέγων, «μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ γλώσση, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ· καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐστέ».

85 Ὁ πατριάρχης τὴν φιλοξενίαν ἐργασίαν κεκτημένος, πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκαθέζετο, τοὺς παριόντας προσκαλούμενος, καὶ πᾶσιν ἐξήπλοι τὴν τράπεζαν ἀσεβέσι τε καὶ θαρβάροις, μὴ διακρινόμενος διὸ δὴ καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης ἐστιατωρίας κατηξιώθη, ξενίσας ἀγγέλους καὶ τὸν τῶν ὅλων Δεσπότην. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν τῆς φιλοξενίας μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τῆς προθυμίας ἐπιμελώμεθα, ἵνα μὴ μόνον ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ὑποδεξώμεθα· «Ἐφ' ὅσον γὰρ», φησὶν ὁ Κύριος, «ἐποιήσατε ἐνὶ τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε». Πάντας μὲν οὖν εὐεργετεῖν καλόν, μάλιστα δὲ τοὺς μὴ δυναμένους ἀμείβεσθαι.

89. Α' Ἰω. 4, 20.

90. Α' Ἰω. 1, 18.

91. Α' Ἰω. 4, 12.

92. Α' Ἰω. 3, 18-19.

93. Γεν. 18, 1-8.

94. Ματθ. 25, 40.

ἀποτινάξομε καὶ τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τῶν παθῶν καὶ νὰ ὑψωθοῦμε πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, γενόμενοι ἀνάλαφροι μὲ τὰ φτερὰ τῶν ἀρετῶν, καὶ νὰ δοῦμε τὸν Θεό, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸ στὴν ἀνθρώπινη φύσιν.

Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἀγάπην, ἔχει τὸν Θεὸ μέσα του. Ἀντίθετα, ὅταν ἀπουσιάζει αὐτὴ, δὲν ἔχομε καμμιὰ ἀπολύτως ὠφέλεια, οὔτε μποροῦμε νὰ λέμε, ὅτι ἀγαπᾶμε τὸν Θεό· γιατί λέγει· «ἐὰν κάποιος πεῖ, ἀγαπῶ τὸν Θεό, καὶ μισεῖ τὸν ἀδελφὸ του, εἶναι ψεύτης»⁸⁹. Καὶ πάλι λέγει· «τὸν Θεὸ δὲν τὸν ἔχει δεῖ ποτὲ κανένας»⁹⁰· καὶ· «ἐὰν ἀγαπᾶμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὁ Θεὸς μένει μέσα μας, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ μέσα μας εἶναι πλήρης»⁹¹. Ἀπὸ αὐτὰ γίνεται φανερό, ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ἓνα πράγμα ποὺ περιέχει ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὸ ἀκρότατο αὐτῶν, γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος στὴν ἁγία Γραφή. Καὶ δὲν ὑπάρχει εἶδος ἀρετῆς, μὲ τὴν ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος κάνει τὸν Θεὸ δικὸ του καὶ ἐνώνεται μαζί του, ποὺ νὰ μὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀγάπην καὶ νὰ μὴ περιλαμβάνεται ἀπὸ αὐτὴν, συγκρατούμενο καὶ φρουρούμενο ἀπὸ αὐτὴν μὲ τρόπο ἀνέκφραστο.

Ὅταν ὑποδεχόμαστε τοὺς ἀδελφούς ποὺ μᾶς ἐπισκέπτονται, νὰ μὴ τὸ θεωροῦμε αὐτὸ ἐνόχληση καὶ διακοπὴ τῆς ἡσυχίας, γιὰ νὰ μὴ ἐκπέσομε ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἀγάπης· οὔτε νὰ τοὺς φιλοξενοῦμε σὰν νὰ τοὺς κάνομε χάρη, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τὸ κάνομε σὰν νὰ δεχόμαστε ἐμεῖς χάρη καὶ εἴμαστε ὑπόχρεοι τοῦ πράγματος, προσφέροντας τὴ φιλοξενία μὲ ἐπίμονες παρακλήσεις καὶ χαρὰ, σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεολόγος μᾶς διδάσκει πάλι, λέγοντας· «παιδιά μου, νὰ μὴ ἀγαπᾶμε μὲ τὰ λόγια, οὔτε μὲ τὴ γλῶσσαν, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα μας καὶ ἀληθινὰ· καὶ ἀπὸ αὐτὸ γνωρίζομε, ὅτι προέρχεστε ἀπὸ τὴν ἀλήθεια»⁹².

Ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ ἔχοντας τὴ φιλοξενία ὡς ἔργο, καθόταν μπροστὰ στὴ σκηνὴ του, προσκαλώνοντας τοὺς περαστικούς, καὶ ἄπλωνε τὸ τραπέζι του σὲ ὅλους, ἀσεβεῖς καὶ βαρβάρους, χωρὶς καμμιὰ διάκριση· γι' αὐτὸ καὶ καταξιώθηκε ἐκείνη τὴ θαυμαστὴ φιλοξενία, νὰ φιλοξενίσει ἀγγέλους καὶ τὸν Δεσπότη τῶν ὅλων⁹³. Καὶ ἐμεῖς λοιπὸν νὰ φροντίζομε γιὰ τὴ φιλοξενία μὲ πολλὴ ὄρεξιν καὶ προθυμία, γιὰ νὰ μὴ ὑποδεχθοῦμε μόνον ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεό. Γιατὶ λέγει ὁ Κύριος· «ἐφόσον τὸ κάνετε γιὰ ἓναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀσήμαντους, τὸ κάνετε σὲ μένα»⁹⁴. Εἶναι καλὸ λοιπὸν νὰ τοὺς εὐεργετοῦμε ὅλους, καὶ πρὸ πάντων ἐκείνους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς τὸ ἀνταποδώσουν.

86 Οὐτινος ἢ καρδία μὴ καταγινώσκει αὐτοῦ ἐπὶ ἐντολῆς Θεοῦ ἀθετήσει ἢ ἀμελεία ἢ ἐναντίας ἐννοίας ὑποδοχῆ, οὗτος ἂν εἴη ὁ καθαρὸς τῆ καρδία καὶ ἄξιος τοῦ ἀκοῦσαι· «μακάριοι οἱ καθарοὶ τῆ καρδία, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται».

87 Λόγῳ παιδαγωγεῖν τὰς αἰσθήσεις κατορθῶσαι σπουδάσωμεν καὶ μάλιστα γὰρ ὀφθαλμοὺς καὶ ὠτα καὶ γλῶσσαν, μὴ ἐμπαθῶς, ἀλλ' εἰς κέρδος ἡμέτερον ὄραν τε καὶ ἀκούειν καὶ λαλεῖν ἐπιτρέποντες· οὐδὲν γὰρ τούτων τῶν ὀργάνων πρὸς ἁμαρτίαν ἐστὶν εὐολισθότερον, μὴ τῷ λόγῳ παιδαγωγουμένων. Καὶ οὐδὲν πάλιν πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν ἐτοιμότερον, τοῦ ἠνιοχοῦντος αὐτὰ τοῦ λόγου καὶ ῥυθμίζοντος καὶ ἐφ' ἧ δεῖ καὶ βούλεται ἄγοντος. Τούτων γὰρ ἀτακτούντων, καὶ ὀσφρησις ἐκθηλύνεται καὶ ἀφῆ προπετῶς ἐκτείνεται καὶ ἀναριθμητῶν παθῶν ἐσμός ἐπεισέρχεται. Εὐτάκτως δὲ τῷ λόγῳ τασσομένων αὐτῶν, πολλή τις εἰρήνη καὶ γαλήνη σταθερὰ πανταχόθεν διαδείκνυται.

88 Καθάπερ μύρον πολύτιμον, κἂν εἰς ἄγγος ἀποκλείηται, τὸν ἀέρα τῆς οἰκείας ἀποχρῖσαν εὐωδίας, οὐ τοὺς πλησίον ἐστῶτας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ ἐμπύπλησι τῆς ἡδονῆς, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἐναρέτου καὶ θεοφιλοῦς ψυχῆς εὐωδία, διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων ἀναδιδομένη τοῦ σώματος, ἐνδείκνυσι τοῖς ὄρωσι τὴν ἔνδον ἀποκεκλιμένην ἀρετήν. Τίς γὰρ ὄρων γλῶτταν μὲν μηδὲν ἀπηχῆς καὶ ἀνάρμοστον φθεγγομένην, ἀλλὰ πᾶν εἶ τι καλὸν καὶ ὠφέλιμον τοῖς ἀκούουσιν, ὀφθαλμοὺς δὲ συνεσταλμένους, ἀκοὴν δὲ τῶν οὐ προσηκόντων μελῶν τε καὶ ῥημάτων μηδὲν δεχομένην, πόδας δὲ κοσμίως βαδίζοντας, καὶ πρόσωπον μὴ διακεχυμένον γέλῳτι, πρὸς δάκρυα δὲ μᾶλλον καὶ πένθος παρεσκευασμένον, οὐ γνώσεται πολλὴν ἔνδον ἀποκεισθαι τῶν ἀρετῶν εὐωδίαν; Διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ λέγει· «οὕτω λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

89 Ἦνπερ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν στενήν ἐκάλεσεν ὁδόν, ταύτην πάλιν καὶ ζυγὸν χρηστὸν καὶ φορτίον ἐλαφρὸν εἶπε. Πῶς οὖν τὰ ἀμφότερα συναριθμηθεῖη, ἐναντία δοκοῦντα εἶναι; Ἀλλ' ἡ πάντως τῆ μὲν φύσει σκληρὰ ἐστὶ καὶ ἀνάτης ἡ ταύτης ὁδός,

- 86 Ἐκεῖνος πού ἡ καρδιά του δέν τόν κατηγορεῖ⁹⁵ γιά ἀθέτηση ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἢ ἀμέλεια ἢ παραδοχή ἀντίθετης σκέψης, αὐτός θά μπορούσε νά εἶναι ὁ καθαρὸς στήν καρδιά καί ἄξιος ν' ἀκούσει· «μακάριοι ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, γιὰ αὐτοὶ θά δοῦν τὸν Θεό»⁹⁶.
- 87 Ἄς φροντίσουμε νά παιδαγωγοῦμε τίς αἰσθήσεις μας, καί μάλιστα τὰ μάτια, τὰ αὐτιά καί τὴ γλῶσσα, ὄχι μὲ ἐμπάθεια, ἀλλὰ συνηθίζοντάς τα νά βλέπουν καί νά ἀκοῦν καί μιλοῦν πρὸς ὠφέλειά μας· γιὰ κανένα ἄλλο δέν γλιστράει τόσο εὐκολα πρὸς τὴν ἁμαρτία, ὅσο τὰ ὄργανα αὐτά, ὅταν δέν παιδαγωγοῦνται μὲ τὸ λόγο. Καί κανένα ἄλλο πάλι δέν εἶναι πιὸ πρόθυμο ἀπὸ αὐτὰ γιά τὴ σωτηρία, ὅταν ὁ λόγος τὰ καθοδηγεῖ, τὰ ρυθμίζει καί τὰ ὀδηγεῖ σὲ ἐκεῖνα πού πρέπει καί θέλει. Γιὰ τὸ, ὅταν αὐτὰ ἀτακτοῦν, καί ἡ ὁσφρηση γίνεται θηλυπρεπής, καί ἡ ἀφή ἀπλώνεται μὲ αὐθάδεια, καί εἰσχωρεῖ στήν ψυχὴ ἀμέτρητο πλῆθος παθῶν. Ὅταν ὅμως αὐτὰ καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸ λόγο μὲ εὐταξία, ἐπικρατεῖ παντοῦ πολλὴ εἰρήνη καί σταθερὴ γαλήνη.
- 88 Ὅπως ἀκριβῶς τὸ πολῦτιμο ἄρωμα, κι ἂν ἀκόμα κλεισθεῖ σὲ ἀγγεῖο, ἀρωματίζοντας τὸν ἀέρα μὲ τὴν εὐωδιά του, γεμίζει μὲ εὐχαρίστηση ὄχι μόνο ἐκείνους πού βρίσκονται κοντὰ, ἀλλὰ καί τοὺς γύρω ἀπὸ αὐτό, ἔτσι καί ἡ εὐωδιά τῆς ἐνάρετης καί θεοφιλοῦς ψυχῆς, ἀναδιδόμενη ἀπὸ ὅλες τίς αἰσθήσεις τοῦ σώματος, δείχνει σὲ ἐκείνους πού τὴ βλέπουν τὴν ἀρετὴ πού ὑπάρχει μέσα της. Πράγματι, ποιὸς βλέποντας γλῶσσα νά μὴ λέγει τίποτε τὸ ἀπρεπές καί ἀνάρμοστο, ἀλλὰ κάθε τι πού εἶναι καλὸ καί ὠφέλιμο σ' ἐκείνους πού τὴν ἀκούουν, ἐπίσης μάτια συνεσταλμένα, αὐτιά πού δέν δέχονται κανένα ἀπὸ τὰ ἀπρεπα ἄσματα καί λόγια, πόδια νά βαδίζουν κόσμια, καί πρόσωπο πού δέν ξεσπᾶ σὲ γέλια, ἀλλὰ μᾶλλον εἶναι ἔτοιμο γιά δάκρυα καί πένθος, δέν θά διαπιστώσει ὅτι ὑπάρχει ἐσωτερικὰ πολλὴ εὐωδία τῶν ἀρετῶν; Γι' αὐτὸ καί ὁ Σωτὴρας λέγει· «ἔτσι ἅς λάμψει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νά δοῦν τὰ καλὰ ἔργα σας καί νά δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»⁹⁷.
- 89 Τὴν ὁδὸ πού ὁ Χριστὸς καί ὁ Θεὸς μας ὀνόμασε στὰ Εὐαγγέλια στενὴ⁹⁸, αὐτὴν πάλι τὴν ὀνόμασε καί «ζυγὸ χρηστὸ καί φορτίο ἕλαφρό»⁹⁹. Πῶς λοιπὸν αὐτὰ τὰ δύο θά μπορούσαν νά συμβιβασθοῦν μεταξύ τους, ἀφοῦ φαίνονται νά εἶναι ἀντίθετα; Ὅπωςδήποτε μὲ τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ὁδὸς εἶναι σκληρὴ καί ἀνηφορικὴ γιά τὴ φύση τοῦ ἀνθρώ-

98. Ματθ. 7, 14.

99. Ματθ. 11, 30.

τῆ δὲ τῶν κατορθούντων προαιρέσει καὶ ταῖς ἐλπίσι ταῖς χρησταῖς, ποθεινὴ ἐστὶ καὶ ἐπέραστος καὶ ἡδονὴν μᾶλλον, οὐ θλίψιν, ταῖς φιλαρέτοις προξενούσα ψυχαῖς. Διὸ τῆς εὐρυχώρου καὶ πλατείας τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην, μετὰ πλείονος ἂν τις ἴδοι προθυμίας ὀδεύοντες τοὺς ἐλομένους αὐτήν. Ἄκουσον γοῦν τοῦ μακαρίου Λουκᾶ λέγοντος, ὅτι «μαστιχθέντες οἱ Ἀπόστολοι, ἀνεχώρουν ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου χαίροντες», καίτοι οὐ τοιαύτη τῶν μαστίγων ἢ φύσις. Οὐ γὰρ ἡδονὴν καὶ χαρὰν, ἀλλ' ὀδύνην καὶ πόνον ἐργάζεσθαι εἴωθεν. Εἰ δὲ μάστιγες ἡδονὴν ἔτεκον διὰ Χριστόν, τί θαυμαστόν εἰ καὶ ἡ λοιπὴ κακοπάθεια καὶ ὁ ὑπωπιασμός τοῦ σώματος τὸ αὐτὸ ἐργάζεσθαι διὰ τὸν αὐτόν;

90 Τυραννούμενοι καὶ αἰχμαλωτιζόμενοι ὑπὸ τῶν παθῶν, διαποροῦμεν πολλάκις καθ' ἑαυτούς, διατί ταῦτα πάσχομεν. Χρὴ τοιγαροῦν γινώσκειν, ὡς ἐκ τοῦ ἀπασχολεῖσθαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς εἰς Θεὸν θεωρίας αἱ τοιαῦται γίνονται ἡμῖν αἰχμαλωσίαι. Εἰ δὲ γε προσηλώσει τις τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀπερισπάστως τῷ Δεσπότη καὶ Θεῷ ἡμῶν, πιστός ἐστιν αὐτός ὁ Σωτὴρ τῶν ἀπάντων, ῥύσασθαι τὴν τοιαύτην ψυχὴν ἀπὸ πάσης ἐμπαθοῦς αἰχμαλωσίας, καθά φησιν ὁ προφήτης· «προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ». Τί δὲ γλυκύτερον ἢ ἀσφαλέστερον τοῦ ἔχειν αἰεὶ τὸν Κύριον ἐκ δεξιῶν σκέποντα καὶ φρουροῦντα καὶ μὴ ἑῶντα σαλευθῆναι; Τὸ δὲ τυχεῖν τούτου, τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστίν.

91 Καλῶς εἶπον οἱ πατέρες καὶ ἀναντιρρήτως, ὅτι, φησὶν, οὐχ εὐρίσκει ἄνθρωπος ἀνάπανσιν ἄλλως, εἰ μὴ τοιαύτην ἐνδιαθέτως κτήσεται ἔννοιαν, αὐτὸν μόνον καὶ τὸν Θεὸν εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ, πρὸς μηδ' ὀτιοῦν ὄλως τὸν νοῦν ῥεμβόμενος, ἀλλ' ἐκεῖνον ποθῶν, ἐκεῖνω μόνω κεκολλημένος ὁ τοιοῦτος εὐρήσει τὴν ὄντως ἀνάπανσιν καὶ ἐλευθερίαν τῆς τῶν παθῶν τυραννίδος «ἐκολλήθη» γὰρ, φησὶν, «ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου, ἐμοῦ δὲ ἀντελάβετο ἡ δεξιὰ σου».

92 Ἡ φιλαυτία καὶ ἡ φιληδονία καὶ ἡ φιλοδοξία, ἐκδιώκουσιν ἐκ τῆς ψυχῆς τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην. Ἡ φιλαυτία ἀνεικάστων κακῶν γεν-

που, ἐνῶ γιὰ τὴν προαίρεση καὶ τὶς καλὲς ἐλπίδες ἐκείνων ποὺ τὴν κατορθώνουν εἶναι ποθητὴ καὶ ἀξιαγάπητη, καὶ προξενεῖ στὶς ψυχὲς ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀρετὴ ἡδονὴ μᾶλλον, παρὰ θλίψη. Δι' αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ δεῖ κανεὶς νὰ βαδίζουν μὲ μεγαλύτερη προθυμία τὴ στενὴ καὶ γεμάτη θλίψεις ὁδὸ ἐκείνοι ποὺ τὴν προτιμοῦν, παρὰ ἐκείνοι ποὺ προτιμοῦν τὴν εὐρύχωρη καὶ πλατεῖα. Ἐκουσε λοιπὸν τὸν μακάριο Λουκᾶ ποὺ λέγει, ὅτι «ἀφοῦ μαστιγώθηκαν οἱ Ἀπόστολοι, ἔφυγαν ἀπὸ τὸ συνέδριο γεμάτοι χαρὰ»¹⁰⁰, ἃν καὶ βέβαια δὲν εἶναι τέτοια ἡ φύση τῶν μαστιγωμάτων. Γιατὶ ἀπὸ τὴ φύση τους αὐτὰ δὲν προξενοῦν ἡδονὴ καὶ χαρὰ, ἀλλ' ὀδύνη καὶ πόνο. Ἐν ὅμως τὰ μαστιγώματα γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ προξενοῦσαν ἡδονὴ, τί τὸ ἀξιοθαύμαστο ἂν καὶ ἡ ὑπόλοιπη κακοπάθεια καὶ ἡ ταλαιπωρία τοῦ σώματος γιὰ χάρη τοῦ ἰδίου προξενοῦν τὴν ἴδια ἡδονή;

Ὅταν τυραννούμαστε καὶ αἰχμαλωτιζόμαστε ἀπὸ τὰ πάθη, ἀποροῦμε πολλὰς φορές, γιατί τὰ ὑποφέρομε αὐτὰ. Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζομε, ὅτι οἱ αἰχμαλωσίαι αὐτὲς μᾶς συμβαίνουν ἀπὸ τὸ ὅτι ἀπαμακρυνόμαστε ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ. Ἐν ὅμως προσηλώσει κανεὶς τὸ νοῦ του ἀπερίσπαστα στὸν Κύριο καὶ Θεὸ μας, εἶναι ἀξιόπιστος αὐτὸς ποὺ εἶναι ὁ Σωτὴρας ὅλων, ὅτι θὰ λυτρώσει τὴν ψυχὴ αὐτὴ ἀπὸ κάθε ἐμπαθὴ αἰχμαλωσία, σύμφωνα μ' αὐτὰ ποὺ λέγει ὁ προφήτης: «ἔβλεπα τὸν Κύριο μπροστὰ μου πάντοτε, γιατί βρισκόταν στὰ δεξιὰ μου, γιὰ νὰ μὴ κλονισθῶ»¹⁰¹. Τί γλυκύτερο λοιπὸν ὑπάρχει ἢ ἀσφαλέστερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς πάντοτε τὸν Κύριο στὰ δεξιὰ του νὰ τὸν σκεπάζει καὶ νὰ τὸν φρουρεῖ καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήνει νὰ κλονισθεῖ; Τὸ νὰ τὸ ἐπιτύχομε ὅμως αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς.

Ὅρθα εἶπαν οἱ πατέρες καὶ ἀναμφισβήτητα, ὅτι, δὲν βρῖσκει ὁ ἄνθρωπος ἀνάπαυση μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν δὲν ἀποκτήσει αὐτὴν τὴν ἐνδιάθετη σκέψη, ὅτι ὑπάρχουν στὸν κόσμον αὐτὸς μόνον καὶ ὁ Θεός, χωρὶς ὁ νοῦς νὰ περιπλανιέται πουθενὰ ἄλλοῦ, ἀλλ' ἐκείνον μόνον νὰ ποθεῖ, καὶ σ' ἐκείνον μόνον νὰ εἶναι προσκολλημένος· ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος θὰ βρεῖ τὴν πραγματικὴ ἀνάπαυση καὶ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῶν παθῶν· γιατί λέγει: «προσκολλήθηκε ἡ ψυχὴ μου πίσω σου, καὶ μὲ βοήθησε ἡ δεξιὰ σου»¹⁰².

Ἡ φιλαυτία καὶ ἡ φιληδονία καὶ ἡ φιληδοξία διώχνουν τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ψυχὴ. Ἡ φιλαυτία γεννᾷ ἀφάνταστα μεγάλα

102. Ψαλμ. 62, 9.

νήτρια τυγχάνει, τῆς δὲ μνήμης τοῦ Θεοῦ ἐκλείπουσης, ὁ τῶν παθῶν τάρραχος ἐν ἡμῖν χώραν λαμβάνει.

93 Ὁ τὴν φιλαυτίαν τῆς ἑαυτοῦ καρδίας προθέλυμνον ἀνασπάσας, εὐχερῶς καὶ τῶν λοιπῶν πάντων κυριεύσει παθῶν, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος. Ἐξ αὐτῆς γὰρ ἢ τε ὀργὴ καὶ λύπη καὶ μνησικακία καὶ φιληδονία καὶ παρρησία γενναῖσθαι πεφύκασιν. Ὁ γὰρ ταύτης ἠττώμενος, ὑπόσπονδος καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν ὑπάρχει. Φιλαυτίαν δὲ λέγομεν, τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἐμπαθῆ διάθεσιν καὶ φιλίαν καὶ τὴν τῶν σαρκικῶν θελημάτων ἐκπλήρωσιν.

94 Ὅπερ τις ἀγαπᾷ, τούτῳ ἀδιαστάτως συνεῖναι πάντως καὶ ἀδιαλείπτως ἐφίεται καὶ πάντα τὰ κωλύοντα αὐτὸν τῆς τοῦ φίλου προσρήσεως καὶ συναυλίας ἀποστρέφεται. Δῆλον οὖν ὅτι καὶ ὁ τὸν Θεὸν ἀγαπῶν, ἐπιποθεῖ διαπαντός ἐντυγχάνειν αὐτῷ καὶ ὁμιλεῖν. Τοῦτο δὲ προσγίνεται ἡμῖν διὰ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς. Ταύτης οὖν ἐπιμελητέον ὅση δύναμις. Αὕτη γὰρ οἰκειοῦν ἡμᾶς τῷ Δεσπότη πέφυκε. Τοιοῦτος ἦν ὁ λέγων «ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω, ἐδίψησέ σε ἢ ψυχὴ μου». Ὄρθρίζει γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν ὁ μακρύνας τὸν νοῦν ἀπὸ πάσης κακίας καὶ ἀπεριφρόστως τῷ θείῳ ἔρωτι τετρωμένος.

95 Ἐξ ἐγκρατείας καὶ ταπεινώσεως τὴν ἀπάθειαν, ἐκ δὲ πίστεως τὴν γνώσιν γενναῖσθαι μεμαθήκαμεν. Ἐκ τούτων δὲ εἰς διάκρισιν καὶ ἀγάπην ἢ ψυχὴ προκόπτει. Τὴν δὲ θεῖαν ἐγκολπωσαμένην ἀγάπην, πτέρυξι καθαρᾶς προσευχῆς πρὸς τὸ ταύτης ὕψος ἀλήκτως ἄνεισιν, ἕως καταντήση εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ».

96 Διὰ μὲν τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς δουλοῦται ἢ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς χαλινούται, διὰ δὲ τῆς γνώσεως καὶ θεωρίας ὁ νοῦς πτεροῦται καὶ ἀννυψωθείς τῶν ἐνύλων, πρὸς τὸν Θεὸν ἐκδημεῖ, τῆς ἀληθοῦς ἐπιτυχῶν μακαριότητος.

97 Οὗτος ἡμῖν ὁ πρῶτος ἀγὼν ὑπάρχει, μειῶσαι τὰ πάθη καὶ κατὰ κράτος νικῆσαι. Δεύτερος δὲ ἄθλος τὸ κτήσασθαι τὰς ἀρετὰς καὶ μὴ

κακά, και όταν σθήσει ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ὑψώνεται μέσα μας ἡ μεγάλη ταραχή τῶν παθῶν.

Ἐκεῖνος πού ἔβγαλε μέ τή ρίζα τῆς τῆ φιλαυτία ἀπό τήν καρδιά του, μέ εὐκολία θά ἐξουσιᾶσει και ὅλα τὰ ὑπόλοιπα πάθη μέ τῆ βοήθεια τοῦ Κυρίου. Γιατί ἀπό αὐτή γεννιοῦνται και ἡ ὀργή και ἡ λύπη και ἡ μνησικακία και ἡ φιληδονία και ἡ θρασύτητα. Καθόσον, αὐτός πού νικιέται ἀπό αὐτήν, γίνεται αἰχμάλωτος και τῶν ὑπόλοιπων παθῶν. Φιλαυτία δέβαια ὀνομάζομε τήν ἐμπαθή διάθεση και ἀγάπη πρὸς τὸ σῶμα και τήν ἐκπλήρωση τῶν σαρκικῶν θελημάτων.

Ἐκεῖνο πού ἀγαπᾶ κανεῖς, μέ αὐτὸ ὀπωσδήποτε ἐπιθυμεῖ νὰ βρῖσκεται ἀδιάσπαστα και ἀδιάκοπα και ἀποστρέφεται ὅλα ἐκεῖνα πού τὸν ἐμποδίζουν νὰ συνομιλεῖ μ' αὐτὸ και νὰ τὸ συναναστρέφεται. Εἶναι λοιπὸν ὀλοφάνερο, ὅτι και ἐκεῖνος πού ἀγαπᾶ τὸν Θεό, ποθεῖ ὑπερβολικά νὰ βρῖσκεται κοντά του και νὰ συνομιλεῖ μαζί του. Και αὐτὸ κατορθώνεται ἀπό μᾶς μέ τήν καθαρὴ προσευχή. Αὐτὴν λοιπὸν νὰ φροντίζομε μέ ὅση δύναμη ἔχομε. Γιατί αὐτὴ ὡς ἀπό τῆ φύση τῆς μᾶς καθιστᾶ οἰκίους μέ τὸν Κύριο. Τέτοιος ἦταν ἐκεῖνος πού λέγει: «Θεέ μου, Θεέ μου, σέ σένα ἀπευθύνω ἀπὸ πολὺ πρῶι τὴν προσευχή μου, γιατί εἶναι διψασμένη γιὰ σένα ἡ ψυχὴ μου»¹⁰³. Πράγματι προσεύχεται πρὸς τὸν Θεὸ ἀπὸ τὸν βαθὺ ὀρθρο ἐκεῖνος πού ἀπομάκρυνε τὸν νοῦ του ἀπὸ κάθε κακία και εἶναι ἀναμφίβολα πληγωμένος ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα.

Ἐχομε μάθει ὅτι ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια και τὴν ταπείνωση γεννιέται ἡ ἀπάθεια, ἐνῶ ἀπὸ τὴν πίστη ἡ γνώση, και ἀπὸ αὐτὰ φθάνει ἡ ψυχὴ στὴν προκοπὴ τῆς διάκρισης και τῆς ἀγάπης. Ἔτσι, ἀφοῦ ἐγκολπῶθει τῆ θεῖα ἀγάπη, μέ τὰ φτερά τῆς καθαρῆς προσευχῆς ἀνεβαίνει ἀκατάπαυστα πρὸς τὸ ὕψος αὐτῆς, «μέχρι νὰ φθάσει στὴν ἐπίγνωση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ», ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «και νὰ γίνει τέλειος ἄνδρας, κατὰ τὸ μέτρο τῆς πλήρους τελειότητος τοῦ Χριστοῦ»¹⁰⁴.

Μέ τὴν πρακτικὴ ἄρετὴ ὑποδουλώνεται ἡ ἐπιθυμία και χαλιναγωγεῖται ὁ θυμὸς, ἐνῶ μέ τὴ γνώση και τὴ θεωρία ὁ νοῦς ἀποκτᾶ φτερά, κι ἀφοῦ ὑψῶθει πάνω ἀπὸ τὰ ὑλικά, ἀναχωρεῖ πρὸς τὸν Θεό, πετυχαίνοντας τὴν ἀληθινὴ μακαριότητα.

Αὐτὸς ὁ πρῶτος ἀγώνας μας γίνεται γιὰ νὰ μειώσομε τὰ πάθη και νὰ τὰ νικήσομε πλήρως. Δεύτερος ἀγώνας μας εἶναι τὸ ν' ἀποκτή-

104. Ἐφ. 4, 13.

κενήν, μηδὲ ἄπρακτον τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἑᾶσαι. Τρίτος δὲ διάυλος τῆς πνευματικῆς πορείας, τὸ νηφαλίως φυλάττειν τοὺς καρπούς τῶν ἀρετῶν ἡμῶν καὶ πόνων. Οὐκ ἐργάζεσθαι γὰρ μόνον ἐμπόνως, ἀλλὰ καὶ φυλάττειν ἀγρύπνως προστετάγμεθα.

98 «Ἔστωσαν αἱ ὀσφύες περιεζωσμένοι καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι», φησὶν ὁ Κύριος. Ζώνη μὲν οὖν τῆς ὀσφύος ἀγαθή, δι' ἧς εὐσταλεῖς καὶ κοῦφοι δυνάμεθα γενέσθαι, ἡ ἐγκράτειά ἐστι, σὺν ταπεινώσει καρδίας. Ἐγκράτειαν δὲ φημι, τὴν ἀποχὴν πάντων τῶν παθῶν. Τοῦ δὲ πνευματικοῦ λύχνου φωταγωγὸς ἡ καθαρὰ ἐστὶ προσευχὴ καὶ ἡ τελεία ἀγάπη. Οἱ τοίνυν οὕτως ἑαυτοὺς εὐτρεπίσαντες, ὄντως ὁμοιοὶ εἰσιν ἀνθρώποις προσδεχομένοι τὸν Κύριον αὐτῶν, οἳ, ἐλθόντος καὶ κρούσαντος αὐτοῦ, εὐθύς ἀνοίξουσι καί, εἰσελθόν, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, μονὴν παρ' αὐτοῖς ποιήσει, καὶ μακάριοι οἱ δοῦλοι, οὓς ἐλθὼν ὁ Κύριος εὐρήσει ποιούντας οὕτως.

99 Δεῖ τὸν μοναχόν, ὡς μὲν υἱὸν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἀγαπᾶν τὸν Θεόν· ὡς δὲ δοῦλον εὐλαβεῖσθαι καὶ ὑπακούειν αὐτῷ καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὰς ἐντολάς αὐτοῦ κατεργάζεσθαι τῷ πνεύματι ζέειν, ἐνδεδυμένον εἶναι τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς τυχεῖν τὴν ἀπόλαυσιν καὶ πάντα τὰ διατεταγμένα ἀνυστερήτως ποιεῖν, νήφειν τε καὶ τηρεῖν τὴν καρδίαν ἀπὸ λογισμῶν πονηρῶν καὶ ἐννοίαις ἀγαθαῖς τὴν θείαν ἀπαύστως μελέτην ἐκτελεῖν, ἑαυτὸν τε ἀνακρίνειν καθ' ἐκάστην περὶ τῶν λογισμῶν τῶν πονηρῶν καὶ πράξεων, τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦν. Ἐπὶ δὲ τοῖς κατορθώμασι μὴ ἐπαίρεσθαι, ἀλλὰ δοῦλον ἑαυτὸν ἀχρεῖον λέγειν καὶ πάννυ ὑστερούμενον εἰς τὴν τῶν ὀφειλομένων ἐκπλήρωσιν· εὐχαριστεῖν δὲ τῷ ἁγίῳ Θεῷ καὶ αὐτῷ τὴν χάριν τῶν κατορθωμάτων ἐπιγράφεσθαι, μηδὲν τὸ σύνολον κατὰ κενοδοξίαν ἢ ἀνθρωπαρέσκειαν ποιεῖν, ἀλλ' ἐν κρυπτῷ πάντα πράττειν καὶ μόνον τὸν παρὰ Θεοῦ ἔπαινον ζητεῖν. Πρὸ πάντων δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ὀρθοδόξῳ πίστει περιτεφρόχθαι τῇ ψυχῇ κατὰ τὰ θεῖα δόγματα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας παρὰ

105. Γεν. 2, 15.

108. Λουκᾶ 12, 36-37.

106. Λουκᾶ 12, 35.

109. Δευτ. 6, 5.

107. Ἰω. 14, 23.

110. Φιλ. 2, 12.

σομε τίς ἀρετές καὶ νὰ μὴ ἀφήσομε τὴν ψυχὴ ἄδεια, οὔτε ἄπρακτη. Τρίτος ἀγώνας τῆς πνευματικῆς πορείας μας εἶναι, τὸ νὰ φυλάγομε μὲ νηφαλιότητα τοὺς καρπούς τῶν ἀρετῶν μας καὶ τῶν κόπων μας. Γιατὶ ἔχομε ἐντολὴ ὄχι μόνο νὰ ἐργαζόμαστε μὲ πολὺ κόπο, ἀλλὰ καὶ νὰ φυλάγομε ἄγρυπνα τοὺς καρπούς τῶν κόπων μας¹⁰⁵.

Ὁ Κύριος λέγει, «νὰ εἶναι περιζωσμένες οἱ μέσες μας καὶ τὰ λυχναρία ἀναμμένα»¹⁰⁶. Ζώνη καλὴ τῆς μέσης μας, μὲ τὴν ὁποία μπορούμε νὰ γίνομε εὐκίνητοι καὶ ἀνάλαφροι, εἶναι ἡ ἐγκράτεια μαζὶ μὲ τὴν ταπείνωση τῆς καρδιάς. Ἐγκράτεια βέβαια ἐννοῶ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Τοῦ πνευματικοῦ πάλι λυχναριοῦ φωταγωγὸς εἶναι ἡ καθαρὴ προσευχὴ καὶ ἡ τέλεια ἀγάπη. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ στόλισαν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ τέτοια ἐτοιμότητα, εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποὺ περιμένουν τὸν Κύριό τους, οἱ ὅποιοι, μόλις ἔρθει Αὐτὸς καὶ χτυπήσει τὴν πόρτα, ἀμέσως θὰ τοῦ ἀνοίξουν καί, ἀφοῦ μπεῖ μέσα μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, θὰ κατοικήσει μέσα τους,¹⁰⁷ καὶ εἶναι μακάριοι οἱ δοῦλοι, τοὺς ὁποίους ἐρχόμενος ὁ Κύριος θὰ τοὺς βρεῖ νὰ εἶναι ἔτσι προετοιμασμένοι¹⁰⁸.

Πρέπει λοιπὸν ὁ μοναχὸς, ὡς υἱὸς ν' ἀγαπᾷ μὲ ὅλη τὴν καρδιά του καὶ μὲ ὅλη τὴ διάνοιά του τὸν Θεό¹⁰⁹. ὡς δοῦλος πάλι νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ εὐλάβεια καὶ ὑπακοὴ πρὸς αὐτὸν καὶ μὲ φόβο καὶ τρόμο νὰ ἐκτελεῖ τίς ἐντολές του¹¹⁰. τὸ πνεῦμα του νὰ εἶναι γεμάτο θέρμη¹¹¹, νὰ εἶναι ντυμένος μὲ τὴν πανοπλία τοῦ ἁγίου Πνεύματος¹¹², νὰ ἐκτελεῖ χωρὶς παράλειψη ὅλες τίς ἐντολές γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀπόλαυση τῆς αἰώνιας ζωῆς, νὰ εἶναι νηφάλιος καὶ νὰ φυλάγει τὴν καρδιά του ἀπὸ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, νὰ ἐκτελεῖ ἀκατάπαυστα τὴ θεία μελέτη μὲ ἀγαθοὺς λογισμοὺς, νὰ ἀνακρίνει καθημερινὰ τὸν ἑαυτὸ του γιὰ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς καὶ τίς πράξεις, ἐκτελώντας τὰ ὅσα τυχὸν παρέλειψε. Γιὰ τὰ κατορθώματά του νὰ μὴ ὑπερηφανεύεται, ἀλλὰ νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του δοῦλο ἄχρηστο¹¹³ καὶ ὅτι ὑπολείπεται πάρα πολὺ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὀφείλει νὰ ἐκτελέσει· νὰ εὐχαριστεῖ τὸν ἅγιο Θεὸ καὶ ν' ἀποδίδει σ' αὐτὸν τὴ χάρη τῶν κατορθωμάτων του, καὶ νὰ μὴ κάνει τίποτε ἀπολύτως ἀπὸ κενοδοξία ἢ ἀνθρωπαρέσκεια, ἀλλ' ὅλα νὰ τὰ κάνει κρυφὰ καὶ νὰ ζητεῖ τὸν ἔπαινο μόνο ἀπὸ τὸν Θεό. Πρὸ πάντων ὅμως καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα, νὰ ἔχει περιφράξει τὴν ψυχὴ του μὲ τὸν ὀρθόδοξη πίστη σύμφωνα μὲ τὰ θεία δόγματα τῆς καθολικῆς

111. Ρωμ. 12, 11.

112. Ἐφ. 6, 11.

113. Λουκᾶ 17, 10.

τῶν θεοκηρύκων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων. Τοῖς γὰρ οὕτω πολιτευομένοις ἀνταπόδοσις πολλή, ζωὴ ἀτελεύτητος, μονὴ ἀκατάλυτος παρὰ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῇ ὁμοουσίῳ καὶ τρισυποστάτῳ θεότητι.

100

«Τέλος λόγου, τὸ πᾶν ἄκουε», εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής, «τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλαττε· ὅτι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος». ἐγώ σοι, φησί, κεφαλαιώδη καὶ ἐπιτιμότερον σωτηρίας ὁδὸν δείκνυμι· τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλασσε· φόβον οὐ τὸν εἰσαγωγικὸν διὰ τὰς κολάσεις, ἀλλὰ τὸν τέλειον καὶ τελειοποιόν, ὃν διὰ τὴν στοργὴν τοῦ προστάξαντος ἔχειν ὀφείλομεν· εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ δέος τῆς κολάσεως μὴ ποιῶμεν τὰς ἁμαρτίας, εὐδηλον ὡς, εἰ μὴ προὔκειτο, τὰ τῆς τιμωρίας ἐποιήσαμεν ἅν, φιλαμαρτήμονα ἔχοντες τὴν προαίρεσιν· εἰ δὲ μὴ διὰ τὴν ἀπειλὴν τῆς κολάσεως, ἀλλὰ αὐτὰ μισήσαντες τὰ φαῦλα, τούτων ἀποσχόμεθα, φιλία τῇ πρὸς τὸν Δεσπότην ἐργαζόμεθα τὰς ἀρετάς, φοβούμενοι μὴ παραρρυνῶμεν. Ἐὰν γὰρ τῷ φοβεῖσθαι, μὴ τι τῶν ἐντεταλμένων παρίδωμεν, οὗτος ὁ φόβος ἀγνός τυγχάνει, δι' αὐτὸ τὸ καλὸν γινόμενος, καὶ ἀγνίζει τὰς ἡμετέρας ψυχάς, ἰσοδύναμος ὢν τῇ τελείᾳ ἀγάπῃ· ὁ δὲ τοῦτον ἔχων τὸν φόβον καὶ τὰς ἐντολὰς φυλάσσει, οὗτός ἐστιν ὁ πᾶς ἄνθρωπος, ἀντὶ τοῦ ὁ τέλειος καὶ ἀνελλιπής. Ταῦτα οὖν ἐγνωκότες, τὸν Θεὸν φοβηθῶμεν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρήσωμεν, ἵνα τέλειοι ὦμεν καὶ ἀπηρτισμένοι ταῖς ἀρεταῖς ἔχοντες δὲ φρόνημα καταβεβλημένον καὶ συντετροπυμένην καρδίαν καὶ ἀδιαλείπτως τὴν παρὰ τοῦ θείου καὶ μεγάλου Ἀρσενίου εἰρημένην εὐχὴν προσάδοντες τῷ Κυρίῳ· ὁ Θεός μου, μὴ ἐγκαταλίπῃς με, οὐδὲν ἐποίησα ἐνώπιόν σου ἀγαθόν, ἀλλὰ δός μοι διὰ τὴν εὐσπλαχνίαν σου βαλεῖν ἀρχήν. Τὸ γὰρ ὅλον ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἐν τοῖς οἰκτιρμοῖς κεῖται καὶ τῇ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις.

Ἐκκλησίας πού θεσπίσθηκαν ἀπὸ τοὺς θεοκήρυκες Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἅγιους Πατέρες. Γιατὶ ἐκεῖνοι πού πολιτεύονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τοὺς περιμένει μεγάλη ἀνταπόδοση, ζωὴ ἀτελεύτητη, διαμονὴ ἀκατάλυτη κοντὰ στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὴν ὁμοούσια καὶ τρισυπόστατη θεότητα.

Ὁ Ἐκκλησιαστής εἶπε· «ὡς κατακλείδα τοῦ λόγου μου, ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ἀκοῦς, νὰ φοβᾶσαι τὸν Θεὸν καὶ νὰ φυλάγεις τὶς ἐντολές του· γιατί σ' αὐτὸ συνίσταται ὅλος ὁ ἄνθρωπος»¹¹⁴. ἐγώ, λέγει, σοῦ δείχνω κεφαλαιώδη καὶ σύντομο δρόμο σωτηρίας· νὰ φοβᾶσαι τὸν Θεὸ καὶ νὰ φυλάγεις τὶς ἐντολές του· ὄχι τὸν φόβο πού εἶχες στὴν ἀρχὴ γιὰ τὶς τιμωρίες, ἀλλὰ τὸν τέλειο καὶ πού γίνεται αἰτία τῆς τελειότητάς σου τὸν ὁποῖο ὀφείλομε νὰ ἔχομε γιὰ τὴ στοργὴ ἐκείνου πού τὸν πρόσταξε· γιατί, ἂν δὲν κάνομε τὶς ἁμαρτίες ἐπειδὴ φοβόμαστε τὴν τιμωρία, εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρχε μροστὰ μας ἡ τιμωρία, θὰ διαπράτταμε τὴν ἁμαρτία, ἐπειδὴ ἡ προαίρεσή μας ρέπει πρὸς τὴν προαίρεση· ἐὰν ὅμως ἀπέχομε ἀπὸ τὰ κακὰ ὄχι γιὰ τὴν ἀπειλὴ τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἐπειδὴ μισήσαμε αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ κακὰ, τότε ἐκτελοῦμε τὶς ἀρετὲς ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὸν Κύριο, φοβοῦμενοι μήπως παρασυρθοῦμε πρὸς τὸ κακὸ. Γιατί, ἐὰν φοβόμαστε μήπως παραβλέψουμε κάποια ἀπὸ τὶς ἐντολές, ὁ φόβος αὐτὸς εἶναι ἀγνός, ἐπειδὴ γίνεται γι' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ καλὸ, καὶ ἐξαγνίζει τὶς ψυχές μας, ὄντας ἰσοδύναμος μὲ τὴν τέλεια ἀγάπη, καὶ αὐτὸς πού ἔχει αὐτὸν τὸν φόβο καὶ φυλάγει τὶς ἐντολές, αὐτὸς εἶναι ὅλος ὁ ἄνθρωπος, δηλαδή ὁ τέλειος, πού δὲν τοῦ λείπει τίποτε. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἄς φοβηθοῦμε τὸν Θεὸ καὶ ἄς τηρήσομε τὶς ἐντολές του, γιὰ νὰ εἴμαστε τέλειοι καὶ ὀλοκληρωμένοι στὶς ἀρετές, ἔχοντας φρόνημα ταπεινωμένο καὶ καρδιὰ συντριμμένη καὶ ν' ἀναπέμπομε ἀκατάπαυστα πρὸς τὸν Κύριο τὴν προσευχὴ πού λέχθηκε ἀπὸ τὸν θεῖο καὶ μεγάλο Ἀρσένιο· Θεέ μου, μὴ μέ ἐγκαταλίψεις· δὲν ἔκανα κανένα καλὸ ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ δῶσε μου ἕξαιτίας τῆς εὐσπλαχνίας σου τὴ δύναμη νὰ κάνω ἀρχή. Γιατί ὅλη ἡ σωτηρία μας ἕξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς οἰκτιρμούς καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ προσκύνησι

114. Ἐκκλ. 12, 13.

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Υ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Υ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ

Πόσω μείζων ἐστὶν ὁ ἀγὼν ῥῆξαι μὲν τὸν στερεὸν τοῦτον δε-
σμὸν, ἐλευθερωθῆναι δὲ τῆς λατρείας τῆς ὕλης καὶ τὴν τῶν
καλῶν ἕξιν κτήσασθαι· ὄντως γενναίας δεῖ καὶ ἀνδρικήs τῆs
ψυχῆs, πρὸς τὴν τῆs ὕλης φυγὴν. Ἔστι δὲ τὸ σπουδαζόμενον, οὐχί
5 τῶν παθῶν κάθαρσις μόνον (οὐ γὰρ ἀρετὴ τοῦτό γε καθ' αὐτὸ κυρίως,
ἀλλὰ παρασκευὴ ἀρετῆs), δεῖ δέ, πρὸς τῇ καθάρσει τῶν μοχθηρῶν
ἕξεων, καὶ τῆs κτήσεωs τῶν ἀρετῶν. Κάθαρσις δὲ ψυχῆs ἐστὶ, τοῦ μὲν
λογιστικοῦ ἢ τῶν κάτω χαρακτήρων καὶ πλανωμένων, κατὰ τὴν θεο-
λόγον φωνήν, τῶν διωτικῶν λέγω φροντίδων τε καὶ θορύβων καὶ τῶν
10 φαύλων κλίσεων, ἧτουν ἀτόπων προλήψεων ἀπαλλαγὴ καὶ τελεία
ἀπάλειψις τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ, τὸ μηδὲν πρὸς τὴν ὕλην ὀρμαῖν, μηδὲ
πρὸς τὴν αἴσθησιν ἀφορᾶν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ γενέσθαι πειθήνιον. Τοῦ δὲ
θυμοειδοῦs ἀκολούθως, τὸ πρὸς μηδὲν ἐκταράττεσθαι τῶν συμπιπτόν-
των. Μετὰ δὲ τὴν κάθαρσιν ταύτην καὶ τὴν τῶν αἰσχίστων δυνάμεων
15 νέκρωσιν ἢ ῥύθμισιν, δεῖ καὶ τῆs ἀναβάσεωs καὶ θεώσεωs δέον γὰρ
ἐκκλίνοντα ἀπὸ κακοῦ, πρᾶξαι τὸ ἀγαθόν· πρὸς δὲ καὶ τὸ ἀπαρνήσα-
σθαι μὲν ἑαυτὸν πρῶτον, καθ' οὗτω τὸν σταυρὸν ἀράμενον, ἀκολου-
θεῖν τῷ Δεσπότη πρὸς τὴν τῆs θεώσεωs ἀκροτάτην κατάστασιν.

Τίς δὲ ἡ ἀνάβασις καὶ ἡ θέωσις; Τοῦ μὲν νοῦ ἡ τελειωτάτη ἐπιστή-
20 μη τῶν ὄντων καὶ τοῦ ὑπὲρ τὰ ὄντα, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει. Τῆs
δὲ βουλήσεωs ἡ πρὸς τὸ πρῶτον καλὸν παντελῆs τε καὶ συνεχῆs τάσιs
καὶ κίνησιs Τοῦ δὲ θυμοειδοῦs ἡ ἐναργεστάτη καὶ πρακτικωτάτη
πρὸς τὸ ποθούμενον κίνησιs ἀνέκλυτός τε καὶ ἀνένδοτος, μηδενὶ τῶν

1. Ψαλμ. 33, 15.

2. Ματθ. 16, 24.

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ
Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Υ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Πόσο μεγαλύτερος είναι ο αγώνας να σπάσει κανείς αυτόν τον ισχυρό δεσμό, και έτσι να ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τῆς λατρείας τῆς ὕλης καὶ ν' ἀποκτήσει τὴ συνήθεια τῶν καλῶν ἔργων· χρειάζεται πραγματικὰ γενναία καὶ ἀνδρεία ψυχὴ γιὰ νὰ φύγει μακριὰ ἀπὸ τὴν ὕλη. Ἡ φροντίδα μας βέβαια δὲν εἶναι μόνο ἡ κάθαρση τῶν παθῶν, γιατί δὲν εἶναι στὴ κυριολεξία αὐτὸ ἀρετὴ, ἀλλὰ προετοιμασία ἀρετῆς. Χρειάζεται μαζί μὲ τὴν κάθαρση τῶν κακῶν συνηθειῶν, καὶ ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν. Κάθαρση τῆς ψυχῆς εἶναι, τοῦ μὲν λογιστικοῦ μέρους τῆς ἡ ἀπαλλαγὴ καὶ ἡ τέλεια ἀπάλειψη τῶν ὑλικῶν καὶ μὴ σταθερῶν χαρακτήρων, σύμφωνα μὲ τὴ θεολογικὴ ὀρολογία, ἐννοῶ τῶν βιοτικῶν φροντίδων καὶ θορύβων καὶ τῶν κακῶν κλίσεων, δηλαδή ὅλων τῶν μὴ φυσικῶν συνηθειῶν· τοῦ ἐπιθυμητικοῦ πάλι μέρους κάθαρση εἶναι τὸ νὰ μὴ παρασύρεται καθόλου πρὸς τὴν ὕλη, οὔτε ν' ἀποβλέπει πρὸς τὴν αἴσθηση, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὑπάκουο στὸ λογικό. Καὶ στὴ συνέχεια τοῦ θυμικοῦ κάθαρση εἶναι τὸ νὰ μὴ ταράσσεται καθόλου ἀπὸ τὰ ὅσα συμβαίνουν. Μετὰ τὴν κάθαρση αὕτη καὶ τὴ νέκρωση ἢ τὴ ρύθμιση τῶν πιὸ αἰσχροῦν αὐτῶν δυνάμεων, χρειάζεται καὶ ἡ ἀνάβαση καὶ ἡ θέωση· γιατί πρέπει, ἀφοῦ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ κακὸ, νὰ πράξει τὸ καλό¹· καὶ μαζί μ' αὐτό, ν' ἀπαρνηθεῖ πρῶτα τὸν ἑαυτό του, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ σηκώσει τὸν σταυρό, ν' ἀκολουθεῖ τὸν Κύριο² πρὸς τὴν ἀκρότατη κατὰστασις τῆς θεώσεως.

Καὶ ποιά εἶναι ἡ ἀνάβαση καὶ ἡ θέωση; Τοῦ νοῦ εἶναι ἡ τελειότατη γνώση τῶν ὄντων καὶ ἐκείνου ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ τὰ ὄντα, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸ στὴν ἀνθρώπινη φύση. Τῆς βούλησης εἶναι ἡ πλήρης καὶ συνεχῆς τάσις καὶ κίνησις πρὸς τὸ πρῶτο καλό. Τοῦ θυμικοῦ εἶναι ἡ ζωηρότατη καὶ πρακτικότερη κίνησις πρὸς τὸ ποθούμενο μὲ τρόπο

συμπιπτόντων ἀνιαρῶν ἀνακοπτομένη τοῦ πρόσω, ἀλλὰ μανικῶς τε
 καὶ ἀμεταστρόφως ὀδεύουσα. Τοσοῦτω δὲ δεῖ σφοδροτέραν εἶναι τὴν
 πρὸς τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς κίνησιν, τῆς πρὸς τὰ φαῦλα, ὅσω τὰ νοητὰ
 κάλλη τῶν αἰσθητῶν ὑπερφέρει. Τοσαύτην δὲ πρὸς τὴν σάρκα ποι-
 5 εἶσθαι δεῖ τὴν ἐπιστροφήν, ὅση πρὸς κηδεμονίαν καὶ πορισμὸν ἀρκεῖ
 τῶν ἀναγκαίων πρὸς σύστασιν, ὡς μὴ διαίως φθαρῆναι τὸ ζῶον.
 Ταῦτα δὲ κατορθῶσθαι μὲν ῥᾶστον, πρᾶξαι δὲ ἐργωδέστερον· οὐ γὰρ
 ἀμογητὶ τὰς δυσμοχλεύτους ἕξεις ἐκείνας ἐκριζοῦν ἐστὶ τῆς ψυχῆς,
 οὔτε μὴν ἢ τῆς ἐπιστήμης κτήσις ἀνιδρωτὶ περιγίνεται· καὶ μέντοι καὶ
 10 τὸ πρὸς τὴν μακαρίαν φύσιν ἀτενὲς ὄραν τε καὶ τείνεσθαι, διὰ πολλῶν
 προσγίνεται μόχθων καὶ χρόνῳ μακρῷ, μέχρις ἂν εἰς ἕξιν τὸ βουλευ-
 τικὸν ἔλθοι μετὰ τοῦ ἐπομένου τῆς τοιαύτης ὁρμῆς· καὶ πολλῆς τῆς
 ἐνστάσεως δεῖ τῷ κῶ πρὸς τὴν αἴσθησιν, ἔλκουσιν πρὸς τὰ κάτω, καὶ
 αὕτη ἐστὶν ἢ πρὸς τὸ σῶμα πάλη καὶ μάχη, ἣτις μέχρι θανάτου ἀδιά-
 15 λειπτός ἐστιν, κἂν ἠλαττώσθαι δοκεῖ τῇ μαράνσει τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς
 ἐπιθυμίας καὶ τῇ δουλώσει τῆς αἰσθήσεως ὑπὸ τὴν ὑπερβάλλουσαν
 ἐπιστήμην τοῦ νοῦ. Πλὴν ἐκεῖνο σημειωτέον· ὅτι ψυχὴ ἀφώτιστος,
 ἐπειδὴ μὴ πέφυκεν ὑπὸ Θεοῦ βοηθεῖσθαι, οὔτε καθαρθῆναι δύναται
 γνησίως, οὔτε πρὸς τὸ θεῖον φῶς ἀναδιδιασθῆναι, καθάπερ εἴρηται· τὰ
 20 γὰρ εἰρημένα περὶ τῶν πιστῶν ἠγητέον λελέχθαι· εἰ δὲ πλείω τούτων
 σαφήνειαν, διαληπτέον βραχέα περὶ γνώσεως διαφορᾶς.

Τῶν γὰρ ἐνταῦθα γνώσεων, ἡ μὲν κατὰ φύσιν ἐστὶν, ἡ δὲ ὑπὲρ
 φύσιν. Ἔσται δὲ δῆλον ἐκ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον. Κατὰ φύσιν τοί-
 νυν λέγομεν γνῶσιν, ὅσην δύναται λαβεῖν ἢ ψυχὴ δι' ἐρεῦνης τε καὶ
 25 ζητήσεως, τοῖς φυσικοῖς χρωμένη μορίοις τε καὶ δυνάμεσι, περὶ τε τῆς
 κτίσεως, δηλονότι ὅσον ἐφικτὸν τῇ προσδεδεμένη τῇ ὕλῃ ψυχῇ· καὶ
 γὰρ εἴρηται ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας καὶ νοῦ, ἀμβλύνε-
 σθαι τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ ἐκ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συναφείας καὶ ἀνα-
 κράσεως. Κάντεῦθεν μὴ δύνασθαι τῶν νοερῶν εἰδῶν ἐν ἐπαφῇ γενέ-
 30 σθαι, ἀλλὰ δεῖσθαι πρὸς τὸ νοεῖν τῆς φαντασίας, εἰδωλικῆς οὔσης
 φύσεως καὶ τῆς ὕλικῆς διαστάσεως καὶ παχυμερίας. Δεῖ τοίνυν συμμέ-

ἐπίμονο καὶ ἀνυποχώρητο, χωρὶς ν' ἀνακόπτεται καθόλου ἢ πρὸς τὰ ἐμπρὸς πορεία του ἀπὸ κανένα ἀπὸ τὰ ἀνιαρὰ πού συμβαίνουν, ἀλλὰ προχωρώντας μὲ τρόπο μανιώδη καὶ χωρὶς ἐπιστροφή. Καὶ πρέπει νὰ εἶναι τόσο πιὸ σφοδρὴ ἢ κίνηση τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ καλά, ἀπὸ τὴν κίνηση πρὸς τὰ κακά, ὅσο ἀνώτερα εἶναι τὰ νοητὰ κάλλη ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ. Καὶ ἡ μέριμνα πρὸς τὴν σάρκα πρέπει νὰ εἶναι τόση, ὅση ἀρκεῖ γιὰ τὴν προστασία καὶ τὸν πορισμὸ τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴ ζωὴ, ὥστε νὰ μὴ φθαρεῖ βίαια τὸ ζῶο. Τὸ ν' ἀποφασίσει βέβαια νὰ τὰ κάνει κανεὶς αὐτὰ εἶναι πάρα πολὺ εὐκόλο, τὸ νὰ τὰ πράξει ὅμως εἶναι πάρα πολὺ δύσκολο· γιὰτὶ δὲν ξερριζώνονται χωρὶς κόπο οἱ δυσκολομετακίνητες ἐκεῖνες συνήθειες τῆς ψυχῆς, οὔτε βέβαια ἡ ἀπόκτηση τῆς γνώσεως κατορθώνεται χωρὶς ἰδρώτα· ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ κρατᾶ τὸ βλέμμα του προσηλωμένο πρὸς τὴ μακάρια φύση καὶ νὰ τείνει πρὸς αὐτήν, κατορθώνεται μὲ πολλοὺς κόπους καὶ σὲ μακρὸ χρόνον, μέχρι πού ν' ἀποκτήσει ἡ βούληση τὴ συνήθεια αὐτῆς τῆς ὁρμῆς· καὶ χρειάζεται καὶ πολλὴ ἀντίσταση τοῦ νοῦ πρὸς τὴν αἴσθηση, πού τὸν σύρει πρὸς τὰ κάτω, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πάλη καὶ ἡ μάχη πρὸς τὸ σῶμα, ἡ ὁποία εἶναι ἀκατάπαυστη μέχρι τὸ θάνατο, ἔστω κι ἂν φαίνεται ὅτι ἐλαττώνεται μὲ τὸν μαρμασμὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τὴν ὑποδούλωση τῆς αἰσθήσεως στὴν ἀνώτερη ἀπὸ αὐτὴν γνώση τοῦ νοῦ. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειώσομε κι αὐτὸ· ὅτι ψυχὴ ἀφώτιστη, ἐπειδὴ συνήθως δὲν βοηθεῖται ἀπὸ τὸν Θεό, οὔτε νὰ καθαρισθεῖ γνήσια μπορεῖ, οὔτε ν' ἀνεβεῖ πρὸς τὸ θεῖο φῶς, ὅπως ἔχει λεχθεῖ· γιὰτὶ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τοὺς πιστοὺς· ἀλλ' ἐπειδὴ χρειάζεται μεγαλύτερη διασάφηση, ἃς ἐξετάσομε μὲ συντομία καὶ τὴ διαφορὰ γνώσεως.

Ἀπὸ τίς γνώσεις αὐτῆς τῆς ζωῆς ἡ μία εἶναι φυσικὴ, καὶ ἡ ἄλλη ὑπερφυσικὴ. Ἡ δεύτερη θὰ γίνῃ φανερὴ ἀπὸ τὴν πρώτη. Φυσικὴ λοιπὸν γνώση λέμε, ἐκεῖνη πού μπορεῖ ν' ἀποκτήσει ἡ ψυχὴ γιὰ τὴν κτίση μὲ τὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἀναζήτηση, χρησιμοποιώντας τὰ φυσικὰ στοιχεῖα καὶ τίς δυνάμεις, ὅσο βέβαια εἶναι δυνατὸ αὐτὸ στὴν ψυχὴ πού εἶναι στενὰ δεμένη στὴν ὕλη· καθόσον ἔχει λεχθεῖ σὰ σχετικὰ μὲ τὴν αἴσθηση, τὴ φαντασία καὶ τὸν νοῦ, ὅτι μειώνεται ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ ἀπὸ τὴν ἔνωση καὶ τὴν ἀνάμειξή του μὲ τὸ σῶμα. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἔρθῃ σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ νοερὰ εἶδη, ἀλλὰ γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ νοεῖ χρειάζεται καὶ τὴ φαντασία, ἡ φύση τῆς ὁποίας εἶναι εἰδωλική, καθὼς καὶ τὴν ὕλικὴ διάσταση καὶ τὰ πυκνὰ μέρη. Χρειάζεται λοιπὸν

τρων εἰδῶν τῷ ἐν τῇ σαρκὶ κῶ, ἵνα τούτων δυνηθεῖη ἀντιλαβέσθαι. Ὁ
 τοίνυν οὕτως ἔχων νοῦς, ὄσην ἂν λάβῃ γνῶσιν κατὰ τὴν οἰκείαν μέθο-
 δον τὴν φυσικὴν, φυσικὴν τὴν τοιαύτην γνῶσιν καλοῦμεν. Ὑπερφυῆς
 δέ ἐστι γνῶσις ἢ ἐγγινομένη τῷ κῶ ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ μέθοδόν τε καὶ
 5 δύναμιν· ἥτοι ὀπηνίκα τὰ νοούμενα τὴν ἀναλογίαν ὑπερβαίνει τοῦ
 μετὰ σαρκὸς νοῦ, ὡς εἶναι τὴν γνῶσιν προσήκουσαν τῷ χωρὶς σώμα-
 τος κῶ· αὕτη δὲ ὑπὸ μόνου γίνεται τοῦ Θεοῦ, ὀπηνίκα μάλ᾽ ἀκαθαρο-
 μένον εὖρη τὸν τοιοῦτον νοῦν ἀπὸ πάσης ὑλικῆς προσπαθείας καὶ τῷ
 θείῳ ἔρωτι κάτοχον.

10 Οὐχ ἡ γνῶσις δὲ μόνον οὕτω διαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετὴ. Ἄλλη
 μὲν γάρ ἐστιν ὄση τὴν φύσιν οὐχ ὑπερβαίνει, ἢ καὶ φυσικὴ λέγοιτο ἂν
 εἰκότως, ἄλλη δὲ ἡ ὑπὸ μόνου ἐνεργουμένη τοῦ πρώτου καλοῦ, ὑπὲρ
 τὴν φυσικὴν οὔσα δύναμιν καὶ καταστάσιν, ἣν ὑπερφυῆ προσαγορευ-
 τέον προσφόρως. Οὕτως οὖν τούτων διηρημένων, τὴν μὲν φυσικὴν
 15 καὶ γνῶσιν καὶ ἀρετὴν ἔχοι ἂν καὶ ἀφώτιστος ἴσως, τὴν ὑπερφυῆ δὲ
 οὐδαμῶς πῶς γάρ, ἄμοιρος ὢν τοῦ ἐνεργοῦντος αἰτίου; Ὁ δὲ πεφωτι-
 σμένος ἀμφοτέρως ἔχει δύναται· μᾶλλον δὲ τὴν μὲν ὑπερφυῆ ἀρετὴν
 οὐδ' ἂν ὄλως κτήσαιτο, μὴ πρότερον τὴν κατὰ φύσιν κτησάμενος, τῆς
 δὲ ὑπερφυῆς γνώσεως ἐν μεθέξει γενέσθαι, χωρὶς τῆς κατὰ φύσιν, τὸ
 20 κωλύον οὐδέν· πλὴν ἐκεῖνο χρεὼν εἰδέναί, ὅτι ὥσπερ αἰσθησιν καὶ
 φαντασίαν ἔχει μὲν καὶ τὰ ἄλογα, ἔχει δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος ταύτας τὰς
 δυνάμεις, πολλῶν κρείττους καὶ ὑψηλοτέρας οὕτω δὴ κατὰ τῶν φυσι-
 κῶν ἀρετῶν τε καὶ γνώσεων, καὶ ἀμφω λέγονται ἔχειν, ἀλλὰ μακροῦ
 κρειτόνως ὁ πεφωτισμένος καὶ ὑψηλότερον ἔχει τοῦ ἀφωτίστου ἀν-
 25 τας. Ἐτι γε μὴν, τῆς φυσικῆς εἰρημένης γνώσεως, ὄση περὶ ἀρετᾶς καὶ
 τὰς ἐναντίας ἔξεις καταγίνεται, δισση καὶ αὕτη δοκεῖ· ἡ μὲν ψιλή ἐ-
 στί, ὅτε μὴ πεπειράται ὁ φιλοσοφῶν τῶν τοιούτων διαθέσεων, ἥτις
 ἔστιν ὅτε δισταζει· ἡ δὲ ἔμπρακτος ἐστὶ καὶ, οἷον εἰπεῖν, ἔμψυχος ὅτε
 διὰ τῆς πείρας τῶν τοιούτων διαθέσεων ἡ γνῶσις θεβαιούται, ἥτις
 30 τρανὴ ἐστὶ καὶ πιστὴ, μηδὲ ὄλως δισταγμὸν καὶ ἀμφιδοξίαν ἐπιδεχομέ-
 νη τὸ σύνολον.

ὁ κλεισμένος μέσα στὸ σῶμα νοῦς καὶ ἀνάλογες παραστάσεις γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τὰ κατανοήσῃ αὐτά. Ὁ νοῦς λοιπὸν ποὺ βρίσκεται σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, ὅση γνώση κι ἂν λάβῃ σύμφωνα μὲ τὴν οἰκεία σ' αὐτὸν φυσικὴ μέθοδο, τὴ γνώση αὐτὴ τὴν ὀνομάζομε φυσικὴ. Ὑπερφυσικὴ γνώση πάλι εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀποκτᾶ ὁ νοῦς μὲ τὴ μὴ φυσικὴ μέθοδο καὶ δύναμη, ὅταν δηλαδὴ τὰ νοούμενα ξεπερνοῦν τὴν ἀναλογία τῶν δυνάμεων τοῦ ἐνωμένου μὲ τὴ σάρκα νοῦ, ὥστε νὰ εἶναι ἢ γνώση κατάλληλη στὸ νοῦ χωρὶς σῶμα· καὶ ἢ γνώση αὐτὴ δίνεται μόνο ἀπὸ τὸν Θεό, ὅταν βέβαια βρεῖ καθαρμένο ἕναν τέτοιο νοῦ ἀπὸ κάθε ὑλικὴ προσκόλληση καὶ κυριευμένο ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα.

Καὶ δὲν διαιρεῖται ἔτσι μόνο ἡ γνώση, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετὴ. Γιατὶ ἄλλη εἶναι ἡ ἀρετὴ ἐκείνη ποὺ δὲν ξεπερνᾷ τὴ φύση, ἡ ὁποία εὐλογαθὰ μποροῦσε νὰ ὀνομασθεῖ καὶ φυσικὴ, καὶ ἄλλη ἐκείνη ποὺ ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸ πρῶτο μόνο καλὸ, ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴ φυσικὴ δύναμη καὶ κατάσταση, τὴν ὁποία ἀρμόζει νὰ ὀνομάζομε ὑπερφυσικὴ. Ὄντας λοιπὸν αὐτὰ ἔτσι διαιρημένα, τὴν φυσικὴ καὶ γνώση καὶ ἀρετὴ θὰ μποροῦσε νὰ τὴν ἔχει ἐνδεχομένως καὶ ὁ ἀφώτιστος, τὴν ὑπερφυσικὴ ὅμως καθόλου· πῶς δηλαδὴ εἶναι δυνατόν νὰ τὴν ἔχει, ὄντας ἀμέτοχος ἐκείνου ποὺ τὴν παρέχει; Ὁ φωτισμένος ὅμως μπορεῖ νὰ τὴν ἔχει καὶ τὴν δύο· ἢ καλύτερα, τὴν ὑπερφυσικὴ ἀρετὴ δὲν θὰ μποροῦσε σὲ καμμιά περίπτωση νὰ τὴν ἀποκτήσῃ, ἂν προηγουμένως δὲν ἀποκτήσῃ τὴ φυσικὴ, ἐνῶ τὸ νὰ γίνῃ μέτοχος τῆς ὑπερφυσικῆς γνώσεως, χωρὶς νὰ ἔχει τὴ φυσικὴ, δὲν ὑπάρχει κανένα ἔμπόδιο. Ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ γνωρίζομε καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς αἴσθησις καὶ φαντασία ἔχουν βέβαια καὶ τὰ ἄλογα, ἀλλ' ἔχει καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὲς τὴς δυνάμεις, πολὺ ὅμως ἀνώτερες καὶ ὑψηλότερες ἀπὸ αὐτά, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὴς φυσικῆς ἀρετῆς καὶ γνώσεως λέγεται ὅτι τὴς ἔχουν καὶ οἱ δύο, ἀλλὰ πολὺ πιὸ ἀνώτερα καὶ ὑψηλότερα ἀπὸ τὸν ἀφώτιστο τὴς ἔχει ὁ φωτισμένος. Καὶ ἀκόμη, τὴ λεγόμενη φυσικὴ γνώση, ὅση ἀσχολεῖται μὲ τὴς ἀρετῆς καὶ τὴς ἀντίθετες ἕξεις, θεωρεῖται καὶ αὐτὴ διπλῆ· ἢ μία εἶναι ἀπλὸ μόνο ὄνομα, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ φιλοσοφεῖ δὲν ἔχει πείρα αὐτῶν τῶν καταστάσεων, καὶ γι' αὐτὸ αὐτὴ πολλές φορές διστάζει, ἐνῶ ἢ ἄλλη εἶναι ἔμπρακτη καὶ, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ἔμπυχη, ὅτε ἡ γνώση ἐπιβεβαιώνεται μὲ τὴν πείρα τῶν καταστάσεων αὐτῶν, ἢ ὁποία εἶναι ὀλοφάνερη καὶ ἀξιόπιστη, χωρὶς νὰ ἐπιδέχεται κανένα ἀπολύτως δισταγμὸ καὶ ἀμφιβολία.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, τέσσαρά τινα εἶναι δοκεῖ ἀντιπίπτοντα τῷ
 κῶ πρὸς ἀρετῆς κτῆσιν· ἐν μὲν, ἡ τῶν ἐναντίων ἕξεων πρόληψις, ἥπερ
 εἴρηται, πείθειν ἐπιχειροῦσα διὰ μακροῦ τοῦ ἔθους πρὸς τὰ γηρὰ
 καταφέρεσθαι. Ἔτερον δέ, ἡ τῆς αἰσθήσεως ἐνέργεια, τοῖς αἰσθητοῖς
 5 κάλλεσιν ἐμφαινομένη καὶ συνεφελκομένη τὸν νοῦν ἑαυτῇ. Τρίτον δέ,
 ἡ τῆς νοερᾶς ἐνεργείας ἀμβλύτης, ἣν διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα συμπλο-
 κὴν πέπονθε. Οὐ γὰρ ὡσπερ ὄρασις πρὸς ὄρατόν καί, συλλήβδην
 εἰπεῖν, αἰσθησις πρὸς αἰσθητόν, οὕτω νοῦς πρὸς νοητόν· νοῦν δὲ λέγω
 τὸν τῆς ψυχῆς ἐν σαρκὶ οὔσης ἔτι. Ἐπεὶ οἱ γε ἄυλοι Νόες ἐνεργέστε-
 10 ρον προσβάλλουσι τοῖς νοητοῖς ἢ ὄψις τοῖς ὄρατοῖς, ἀλλὰ καθάπερ
 ὄψις λημῶσα, τῶν ὄρασθαι πεφυκότων οὐ τρανὰ οὐδὲ σαφῆ, συγκεχυ-
 μένα δὲ μᾶλλον καὶ ἀσαφῆ ἐκμάττεται εἶδωλα, οὕτω δὴ καὶ ὁ ἐν ἡμῖν
 νοῦς ἀντιλαμβάνεται τῶν νοητῶν, μὴ δυνάμενος δὲ τὰ νοητὰ κάλλη
 ἐναργῶς κατοπτεῦειν, ἅμα μὲν οὐδὲν ποθεῖν δύναται· κατὰ γὰρ τὸ μέ-
 15 τρον τῆς γνώσεως καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐφέσεως, ἅμα δὲ πρὸς τὰ αἰ-
 σθητὰ κατασύρεσθαι κάλλη, τρανώτερον τούτῳ προσπίπτοντα. Ἐμ-
 φορεῖσθαι γὰρ ἀναγκαῖον ἐνός γε τοῦ καλοῦ φαινομένου, εἴτ' οὖν ὄν-
 τως, εἴτε καὶ μή. Ἔτι δὲ παρὰ ταῦτα ἡ τῶν ἀκαθάρτων καὶ μισανθρώ-
 πων πνευμάτων ἐπήρεια, παγίδας, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσας καὶ οἷας
 20 ἀπανταχοῦ τῆς ὁδοῦ, φεῦ, ταῖς ψυχαῖς προσπηγνῦσα, πολυειδῶς τε
 καὶ πολυτρόπως, διὰ τῶν αἰσθήσεων, διὰ λόγου, διὰ νοῦ, διὰ πάντων,
 ὡς εἰπεῖν, τῶν ὄντων, ὧν, εἰ μὴ ὁ τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπ' ὧμων
 ἀναλαβῶν, ὑψηλοτέρως ἀπειρῶ κηδεμονία τοὺς πρὸς αὐτὸν ὄρωντας
 εἰργάζετο, οὐκ ἂν διέφυγεν οὐδαμῶς οὐδεμία ψυχῆ.

25 Πρὸς γοῦν τὸ ταῦτα διαφυγεῖν τριῶν ἡμῖν τούτων δεῖ, ὧν πρῶτον
 καὶ μέγιστον, τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ὀλοψύχως ὄραῖν, καὶ παρ' αὐτοῦ χει-
 Ͼα βοηθείας αἰτεῖν, πᾶσαν ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα ἀνατιθέντας, ὡς
 ἀκριδῶς πεπεισμένους, ὡς, εἰ μὴ ἐκεῖνος συνάροίτο, πᾶσα ἀνάγκη
 ἀνθέλκουσιν ἐνεχθῆναι. Δεύτερον δέ, ὁ καὶ τοῦ προτέρου πρόξενον
 30 οἶμαι, ἡ συνεχῆς τοῦ νοῦ δι' ἐπιστήμης τροφή. Ἐπιστήμην δὲ λέγω,

Ἔχοντας αὐτὰ ἔτσι, τέσσαρα εἶναι ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ὅτι ἀντιτίθενται στό νοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτηση ἀρετῆς. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀντίθετων συνηθειῶν, ἡ ὁποία ἔχει λεχθεῖ ὅτι ἐπιχειρεῖ νὰ πείθει αὐτὸν μὲ τὴ μακροχρόνια συνήθεια νὰ φέρεται πρὸς τὰ γήινα. Τὸ ἄλλο εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς αἰσθήσεως, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται στὰ αἰσθητὰ κάλλη καὶ συμπαρασύρει μαζί της καὶ τὸν νοῦ. Τρίτο εἶναι ἡ ἔξασθένηση τῆς νοερῆς ἐνέργειας, τὴν ὁποία ἔπαθε ἕξαιτίας τῆς ἐνώσεώς του μὲ τὸ σῶμα. Γιατί δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅπως ἡ ὄραση τὸ ὄρατὸ καὶ γενικὰ ὅπως ἡ αἴσθηση τὸ αἰσθητό, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς τὸ νοητὸ νοῦ βέβαια ἐννοῶ τὸν νοῦ τῆς ψυχῆς πού βρίσκεται ἀκόμα στὸ σῶμα. Γιατί οἱ ἄυλοι Νόες ἀντιλαμβάνονται καθαρότερα τὰ νοητὰ ἀπὸ ὅ,τι ἡ ὄραση τὰ ὄρατὰ, ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἐλαττωματικὴ ὄραση, δὲν βλέπει καθαρὰ καὶ μὲ σαφήνεια ἐκεῖνα πού ἀπὸ τὴ φύση της μπορεῖ νὰ βλέπει, ἀλλὰ σχηματίζει συγκεχυμένα μᾶλλον καὶ ἀσαφῆ εἰδῶλα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ νοῦς μας ἀντιλαμβάνεται τὰ νοητὰ μὴ μπορώντας δηλαδὴ νὰ βλέπει τὰ νοητὰ κάλλη μὲ καθαρότητα, δὲν μπορεῖ συγχρόνως οὔτε καὶ νὰ ποθεῖ, ἀφοῦ ἀνάλογο μὲ τὸ μέτρο τῆς γνώσεως εἶναι καὶ τὸ μέτρο τῆς ἐπιθυμίας, καὶ συγχρόνως παρασύρεται πρὸς τὰ αἰσθητὰ κάλλη, γιατί τὰ βλέπει μὲ μεγαλύτερη καθαρότητα. Γιατί εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἓνα πού τοῦ φαίνεται καλὸ, εἴτε αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ καλὸ, εἴτε ὄχι. Μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ εἶναι καὶ ὁ ἐπηρειασμὸς ἀπὸ τὰ ἀκάθαρτα καὶ μισάνθρωπα πνεύματα, τὰ ὁποία στήνουν παγίδες, ἀλλοίμονο, γιὰ τὶς ψυχὲς σὲ ὅλα τὰ μέρη τοῦ δρόμου, τόσες καὶ τέτοιου εἴδους πού δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λεχθοῦν, μὲ κάθε μορφή καὶ τρόπο, μὲ τὶς αἰσθήσεις, μὲ τὸ λόγο, μὲ τὸ νοῦ, μὲ ὅλα, ὅπως θὰ λέγαμε, τὰ ὄντα, ἀπὸ τὶς ὁποῖες, ἐὰν ἐκεῖνος πού πῆρε ἐπάνω στοὺς ὤμους του τὸ πλανώμενο πρόβατο,³ δὲν ἀνέβαζε μὲ τὴν ἀπειρη κηδεμονία του ὑψηλότερα ἐκείνους πού ἔχουν στραμμένο τὸ βλέμμα τους πρὸς αὐτόν, δὲν θὰ μπορούσε νὰ διαφύγει καμμιά ἀπολύτως ψυχὴ.

Γιὰ ν' ἀποφύγομε λοιπὸν αὐτὰ χρειαζόμαστε αὐτὰ τὰ τρία πράγματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο καὶ μέγιστο εἶναι, τὸ νὰ ἔχομε τὸ βλέμμα μας ὀλόψυχα πρὸς τὸν Θεό, καὶ νὰ ζητᾶμε βοήθεια ἀπ' αὐτόν, ἀναθέτοντας σ' αὐτόν ὅλη τὴν ἐλπίδα μας καὶ ὄντας ἀπόλυτα πεπεισμένοι, ὅτι, ἐὰν ἐκεῖνος δὲν μᾶς βοηθήσει, τότε ὅπωςδήποτε θὰ μᾶς ἀποσπᾶσουν ἐκεῖνοι πού μᾶς τραβοῦν ἀπὸ τὸ ἀντίθετο μέρος. Δεύτερο εἶναι ἐκεῖ-νο τὸ ὁποῖο εἶναι νομίζω πρόξενο καὶ τοῦ πρώτου, ἡ συνεχῆς τρο-

τῶν τε ὄντων ἀπάντων αἰσθητῶν καὶ νοητῶν, εἴτε καθ' αὐτά ἐστι καὶ
 ὅπως ἔχουσι πρὸς τὴν πρώτην ἀρχὴν, ὡς ἐκεῖθεν τε καὶ πρὸς τήνδε,
 καὶ τὴν τοῦ αἰτίου τῶν ὄντων ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν ὡς ἐφικτὸν θεωρίαν.
 Καθαρικώτατον γὰρ τὸ τὰς φύσεις τῶν ὄντων περιεργάζεσθαι, τῆς
 5 ἐμπαθοῦς πρὸς αὐτὰ διαθέσεως καὶ τῆς πρὸς ταῦτα ἀπάτης ἀπαλλα-
 κτικὸν καὶ πρὸς τὴν πάντων ἀρχὴν ἀναγωγικώτατον, ἀπὸ τῶν καλῶν
 καὶ θαυμαστῶν καὶ μεγάλων, τὸ κάλλιστον καὶ θαυμαστότατον καὶ
 μέγιστον, μᾶλλον δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ κάλλος καὶ τὴν θαυμασιότητα καὶ τὸ
 μέγεθος διδοῦν ἐνοπριζέσθαι. Περὶ ταῦτα δὲ στρεφομένης τῆς δια-
 10 νοίας αἰεὶ, οἷόν τέ ἐστι μὴ ποθῆσαι τὸ ὄντως ἀγαθόν· εἰ γὰρ πρὸς ἀλλό-
 τριον φέρεται, πολλῶ μᾶλλον πρὸς τὸ οἰκεῖον. Τούτων δὲ ἐρασθεῖσα
 ψυχὴ, τίτι ἀνάχοιτο προσεδρεύειν τῶν κάτω καὶ τῶν ἀφέλκειν πεφυ-
 κότων τοῦ ἐραστοῦ; Ἀλλὰ μὴ καὶ πρὸς τὴν ἐν σαρκὶ δυσχεράνη ζωὴν,
 ὡς ἐμποδιστικὴν τῶν καλῶν. Εἰ γὰρ καὶ ἀμανρωῶς ἐποπτεύειν εἴρηται
 15 νοῦς ἐν ὕλῃ τὴν νοητὴν καλλονήν, ἀλλὰ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὰ
 νοητὰ ἀγαθὰ, ὡς καὶ θραχεῖάν τινα ἀπορροὴν καὶ ἀμυδρὰν ἔμφασιν
 τοῦ πελαγίζοντος κάλλους ἐκείνου, δύνασθαι πείθει τὸν νοῦν, πάντων
 ὑπερίπτασθαι τῶν μὴ νοητῶν καὶ πρὸς ἐκεῖνα φέρεσθαι μόνα, μηδό-
 λως δ' ἀνέχεσθαι τῆς τρυφῆς ἐκείνης ἀποχωρεῖν, οὐδ' ἂν εἴ τι καὶ συμ-
 20 πεσεῖν γένοιτο τῶν ἀνιαρῶν. Τρίτον δὲ προσεῖναι δεῖ τὴν τοῦ συζύγου
 σώματος νέκρωσιν. Ἄλλως γὰρ ἀδύνατον τὰς ἐμφάσεις ἐκείνας δέχε-
 σθαι σαφεῖς καὶ τρανάς. Νεκροῦται δὲ σὰρξ διὰ νηστείας καὶ ἀγρυ-
 πνίας καὶ χαμευνίας καὶ τραχείας περιβολῆς ἀναγκαίας καὶ πόνων
 καὶ μόχθων. Οὕτω νεκροῦται σὰρξ, μᾶλλον δὲ συσταυροῦται Χριστῶ,
 25 λεπτύνεται τε καὶ καθαίρεται, καὶ κούφη καὶ εὐσταλῆς γινομένη τοῖς
 τοῦ νοῦ κινήμασιν ἔπεται ῥαδίως, οὐκ ἀντιτείνουσα, καὶ συνανυ-
 ψοῦται τῷ ὑψηλῷ, ὡς ταύτης γε χωρὶς, ἅπανσα σπουδὴ ματαία ἐλέγχε-
 ται.

φή τοῦ νοῦ μέ γνώση. Γνώση βέβαια ἐννοῶ τή θεωρία ὄλων γενικά τῶν ὄντων, αἰσθητῶν καί νοητῶν, μέ τήν ὁποία γνωρίζομε πῶς εἶναι αὐτά καθ' ἑαυτά καί σέ ποιά σχέση βρίσκονται μέ τήν πρώτη ἀρχή, ἀφοῦ προέρχονται ἀπό ἐκείνη καί πρὸς ἐκείνη ἔχουν τήν ἀναφορὰ τους, καθώς καί τή θεωρία ὅσο μᾶς εἶναι δυνατὸ τοῦ αἰτίου τῶν ὄντων ἀπὸ ὅσα βρίσκονται γύρω ἀπὸ αὐτήν. Γιατὶ μᾶς παρέχει μεγάλη κάθαρση τὸ νὰ ἐρευνοῦμε τίς φύσεις τῶν ὄντων, καθόσον μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ἐμπαθὴ διάθεση πρὸς αὐτά καί τὴν ἀπάτη πού περικλείουν αὐτά καί μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἀρχὴ ὄλων, καί ἀπὸ τὰ καλὰ καί θαυμαστὰ καί μεγάλα, μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ δοῦμε σὰν μέσα σὲ καθρέπτη τὸ κάλλιστο καί θαυμασιότατο καί μέγιστο ὄν, ἢ καλύτερα ἐκεῖνο πού βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ κάθε κάλλος καί θαυμασιότητα καί μέγεθος. Καί ἔτσι στρεφόμενη ἡ διάνοια πάντοτε πρὸς αὐτά, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ ποθήσει τὸ πραγματικὸ ἀγαθὸ· γιατί, ἂν φέρεται πρὸς τὸ ξένο, πολὺ περισσότερο θὰ ἐλκισθεῖ ἀπὸ τὸ οἰκεῖο. Καί ὅταν ἡ ψυχὴ ἀγαπήσει μέ πάθος αὐτά, ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ γήινα καί ἀπὸ ἐκεῖνα πού προσπαθοῦν νὰ τὴν ἀποσπάσουν ἀπὸ αὐτὸ πού ὑπερβολικά ἀγαπᾶ, πού θ' ἀνεχόταν νὰ ἀσχολεῖται ἐπίμονα μ' αὐτό, καί δὲν θὰ ἔφθανε ἀντίθετα νὰ βλέπει μέ δυσαρέσκεια καί αὐτὴν ἀκόμα τὴ σωματικὴ ζωὴ, γιατί ἐμποδίζει τὰ καλὰ; Γιατί, κι ἂν ἀκόμη, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, βλέπει ἀμυδρὰ ὁ νοῦς μέσα ἀπὸ τὴν ὕλη τὸ νοητὸ κάλλος, ἀλλ' ὅμως εἶναι τέτοια καί τόσο μεγάλα τὰ νοητὰ ἀγαθὰ, ὥστε καί κάποια πολὺ μικρὴ σταγόνα καί ἀμυδρὴ φανέρωση ἐκείνου τοῦ ὁμοίου μέ ἀπέραντο πέλαγος κάλλους, μπορεῖ νὰ πείθει τὸν νοῦ νὰ πετᾶ πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ μὴ νοητὰ καί νὰ φέρεται πρὸς ἐκεῖνα μόνο τὰ νοητὰ, χωρὶς ν' ἀνέχεται καθόλου ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση ἐκείνη, οὔτε κι ἂν τοῦ συμβεῖ ὅτιδῆποτε ἀπὸ τὰ δυσάρεστα. Τρίτο, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχει καί ἡ νέκρωση τοῦ σώματος πού συνδέεται μ' αὐτό. Γιατί ἀλλιῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ δέχεται τίς φανερώσεις ἐκεῖνες σαφεῖς καί ὀλοκάθαρες. Καί νεκρῶνεται τὸ σῶμα μέ τὴ νηστεία, τὴν ἀγρυπνία, τὸ πλάγιασμα καταγῆς, τὴ σκληρὴ καί ἀναγκαῖα ἐνδυμασία, τοὺς κόπους καί μόχθους. Ἔτσι νεκρῶνεται ἡ σὰρκα, ἢ καλύτερα σταυρῶνεται μαζί μέ τὸν Χριστό, λεπτύνεται καί καθαρίζεται, κι ἀφοῦ γίνει ἀνάλαφρη καί εὐκίνητη, εὐκόλα ἀκολουθεῖ τίς κινήσεις τοῦ νοῦ, χωρὶς νὰ ἐναντιώνεται, καί ἀνιψῶνεται μαζί του πρὸς ἐκεῖνο πού βρίσκεται ὑψηλά, ὥστε χωρὶς αὐτὴ, ἀποδεικνύεται ὅλη ἡ φροντίδα ἄσκοπη.

Ἀὕτη ἡ σεβασμία τριάς, ἐπειδὴν πρὸς ἑαυτὴν συμφωνήσῃ, τὸν
 χορὸν τῶν μακαρίων ἀρετῶν ἐγγενῶς τῇ ψυχῇ. Ἀδύνατον γὰρ ἐν τοῖς
 τῇ τριτῇ ταύτῃ κεκοσμημένοις, ἢ ἔχνος κακίας εὐρεῖν ἢ τῶν ἀρετῶν
 ἀπειναί τινα. Ἄλλ' ἴσως ἐνοχλεῖ τῷ λόγῳ ἢ τῶν χρημάτων ῥῆψις καὶ ἡ
 5 τῆς δόξης διάπτυσις, ὡς ἄχρῖς ἂν προσδέδεται τούτοις ψυχὴν, πολ-
 λοῖς περιπείρεται πάθεσιν. Ἐγὼ δέ, ὅτι μὲν ἀδύνατον ἀναπτῆναι
 ψυχὴν τὴν προσηλωμένην πλούτῳ καὶ δόξῃ, καὶ πάννυ δισχυρίζομαι.
 Οὐ μὴν δέ φημι δυνατὸν εἶναι τούτοις προσεδρεύειν ψυχὴν, τοῖς εἰρη-
 μένοις τρισὶν ἐναθλήσασαν ἐφ' ἱκανὸν ὡς εἰς ἕξιν τούτων ἐλθεῖν. Εἰ
 10 γὰρ μηδὲν εἰδυῖα τῷ ὄντι καλόν, ἢ τὸ ὑπὲρ πάντα, τῶν δ' ἄλλων, τὸ
 ὁμοιότερον τῷ πρώτῳ κάλλιον εἶναι πεπεισμένη καὶ τοῦτο μέχρι τῶν
 ἐσχάτων, πῶς ἂν ἄργυρον ἢ χρυσοῦν ἢ ἄλλο τι τῶν κάτω συρομένων
 ἀγαπήσειε καὶ ἀποδέξεται; Ταῦτα δέ μοι καὶ περὶ τῆς δόξης εἰρήσθω.
 Ἄλλ' οὐδὲ τὸ καθεκτικώτατον χρῆμα, τὰς φροντίδας λέγω, ἀντιπίπτει
 15 τῷ λόγῳ. Περὶ τίνος γὰρ φροντιεῖ ὁ πρὸς μηδὲν τῶν ἐνθάδε παθαινό-
 μενος καὶ στρεφόμενος; Τὸ γὰρ φροντίδων νέφος ἀπὸ τῆς οἴον ἀναθυ-
 μιάσεως τῶν γενικωτάτων παθῶν, φιληδονίας, λέγω, φιλαργυρίας καὶ
 φιλοδοξίας συνίσταται· ὡς ὁ γε τούτων ἐλεύθερος, καὶ φροντίδος ἀλ-
 λότριος. Ἄλλ' οὐδ' ἡ φρόνησις ἕτερον εἶναι τῆς σοφίας πεπιστευμένη
 20 καὶ τὸ κρᾶτιστον οὐσα τῶν πρὸς τὰ ἄνω φερόντων, τοῖς εἰρημένοις
 ἐλλείπει. Τῇ μὲν γὰρ τῶν ἀρετῶν ἐπιστήμη συμπεριέχεται καὶ ἡ τοῦ
 ἀγαθοῦ καὶ τουναντίου ἀκριβεστάτη διάκρισις, ὧν προὔργου φρόνη-
 σις δεῖται, τρόπους δὲ χρήσεως καὶ πάλης ἢ πείρα καὶ ἡ πρὸς τὸ σῶμα
 πάλη διδάξει. Ὁ δὲ τοῦ φόβου λόγος οὐκ ἐκλείπει τῷ λόγῳ. Ὅσῳ γὰρ
 25 μείζων ὁ ἔρωσ, καὶ ὁ φόβος συναύξεται· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ, ὅση ἐλπίς
 πρὸς τὸ τυχεῖν, ὁ μᾶλλον οἶδε δάκνειν τοὺς τετρωμένους ἢ μυριῶν
 κολάσεων ἀπειλαί. Τὸ γὰρ αὐτοῦ τυχεῖν μακαριώτατον, τοσοῦτος ὁ

Αὐτὴ ἡ σεβάσιμα τριάδα, ὅταν βρεθοῦν τὰ μέρη τῆς σὲ συμφωνία μεταξὺ τους, γεννᾷ μέσα στὴν ψυχὴ τὸν χορὸ τῶν μακάριων ἀρετῶν. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ βρεῖ κανεὶς σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι στολισμένοι μὲ αὐτὰ τὰ τρία, ἵχνος κακίας ἢ ν' ἀπουσιάζει κάποια ἀπὸ τὶς ἀρετές. Ἴσως βέβαια νὰ ἐνοχλεῖ τὸ λογικὸ ἢ ἀπόρριψη τῶν χρημάτων καὶ ἡ περιφρόνηση τῆς δόξας, γιατί, ὅσο ἀκόμη ἡ ψυχὴ εἶναι προσδεμένη σ' αὐτά, ἐνοχλεῖται ἀπὸ πολλὰ πάθη. Ἐγὼ ὅμως ὑποστηρίζω, καὶ μάλιστα μὲ πολλὴ βεβαιότητα, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ πετᾷ πρὸς τὰ πάνω ἡ ψυχὴ ποὺ εἶναι προσηλωμένη στὸν πλοῦτο καὶ τὴ δόξα. Οὔτε βέβαια εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι προσδεμένη σ' αὐτὰ ἡ ψυχὴ, ἐφόσον ἔχει ἀθλήσει γιὰ ἀρκετὸ χρόνο στὰ τρία αὐτὰ ποὺ προαναφέρθηκαν, ὥστε νὰ κάνει αὐτὰ συνήθειά της. Γιατὶ, ἂν γνωρίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα πραγματικὸ καλὸ, παρὰ μόνο τὸ πάνω ἀπὸ ὅλα ὄν, ἐνῶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα πιστεύει ἀπόλυτα ὅτι τὸ καλύτερο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ὁμοιότερο μὲ τὸ πρῶτο, κι αὐτὸ συμβαίνει μέχρι καὶ τὰ τελευταῖα ὄντα, πῶς εἶναι δυνατὸ ν' ἀγαπήσει καὶ νὰ ἀποδεχθεῖ ἄργυρο ἢ χρυσὸ ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ σύρονται κάτω; Τὰ ἴδια βέβαια ἔχω νὰ πῶ καὶ γιὰ τὴ δόξα. Ἄλλ' οὔτε καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ πράγμα, ἐννοῶ οἱ φροντίδες, ποὺ κρατοῦν κατ' ἐξοχὴν κάτω τὸν ἄνθρωπο, ἀντιτίθενται στὸ λόγο. Γιὰ πῶς πράγμα δηλαδή θὰ φροντίσει ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶναι κυριευμένος μὲ πάθος γιὰ κανένα ἀπὸ τὰ ἐδῶ καὶ δὲν στρέφεται πρὸς αὐτά; Γιατὶ τὸ νέφος τῶν φροντίδων δημιουργεῖται ἀπὸ τὶς ἀναθυμιάσεις κατὰ κάποιο τρόπο τῶν γενικώτατων παθῶν, ἐννοῶ τῆς φιληδονίας, τῆς φιλαργυρίας, καὶ τῆς φιλοδοξίας, καὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ αὐτά, εἶναι ξένος καὶ ἀπὸ τὴ φροντίδα τους. Ἄλλ' οὔτε ἡ φρόνηση, ποὺ θεωρεῖται ἄλλη μορφή τῆς σοφίας καὶ τὸ ἰσχυρότερο ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ φέρουν τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὰ ἄνω, λείπει ἀπὸ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ. Γιατὶ στὴ γνώση τῶν ἀρετῶν περιέχεται καὶ ἡ ἀκριβειοτάτη διακρίση τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀντίθετου αὐτοῦ κακοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα κατεξοχὴν χρειάζεται φρόνηση, ἐνῶ τοὺς τρόπους χρήσεως καὶ πάλης θὰ τοὺς διδάξει ἡ πείρα καὶ ἡ πρὸς τὸ σῶμα πάλη. Δὲν λείπει βέβαια ἀπὸ τὸ λόγο μας καὶ ὁ λόγος τοῦ φόβου. Γιατὶ ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ ἔρωτας, τόσο μεγαλώνει καὶ ὁ φόβος τοῦ ἀγαθοῦ δηλαδή, ὅση εἶναι ἡ ἐλπίδα νὰ τὸ ἐπιτύχομε, πράγμα ποὺ συνήθως κεντᾷ ἐκείνους ποὺ εἶναι πληγωμένοι ἀπὸ τὸν πόθο γι' αὐτόν, παρὰ οἱ ἀπειλὲς μυρίων κολάσεων, γιατί τὸ νὰ ἐπιτύχομε αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ μακάριο, τόσο μεγα-

φόδος ἀποτυχεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἀθλιώτατον. Ἴνα δὲ καθ' ὁδὸν ἡμῖν ὁ λόγος καὶ ἄλλος προῆ, ληπτέον ἀπὸ τοῦ τέλους.

Οὕτω γὰρ δοκεῖ πᾶν τὸ γενόμενον ἀπὸ τοῦ οἰκείου τέλους, τὴν τε τῶν μερῶν διάκρισιν καὶ τὴν τούτων τάξιν λαμβάνειν· τὸ τοίνυν τέλος
 5 τῆς ζωῆς ἡμῶν μακαριότης ἐστίν, ὃ ταυτὸν ἐστὶν εἰπεῖν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἢ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι τὸ ὄραν μόνον τὴν βασιλικωτάτην εἰπεῖν τριάδα, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο καὶ τὴν θεῖαν δέχεσθαι ἐπιρροὴν καὶ οἶονεὶ πάσχειν τὴν θέωσιν, καὶ τὸ ἐν ἡμῖν ἐνδεές τε καὶ ἀτελές, τῇ ἀναπληροῦσθαί τε καὶ τελειοῦσθαι ἐπιρροῇ. Καὶ τοῦτό ἐστι τῶν νοε-
 10 ρῶν ἢ τροφή, ἢ τοῦ ἐνδεοῦς ἀναπλήρωσις διὰ τῆς θείας ἐκείνης ἐπιρροῆς. Καὶ ἔστι κύκλος τις αἰδῖος, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρχόμενος καὶ εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγων. Ὅσον γὰρ νοεῖ, καὶ ἐφίεται, καὶ ὅσον ἐφίεται, ἀπολαύει. Ὅσον δὲ ἀπολαύει, πρὸς τὸ νοεῖν πάλιν ῥώννυται καὶ αὐθις ἄρχεται τῆς ἀκινήτου κινήσεως, εἴτ' οὖν τῆς ἀκινήτου ἀκινήσιας. Τὸ
 15 μὲν οὖν τέλος, ὅσον ἡμῖν ἐφικτόν, τοιοῦτον. Ὅπως δὲ πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος ἰτέον, σκοπτέον.

Ταῖς λογικαῖς ψυχαῖς, νοεραῖς οὔσαις οὐσίαις καὶ μικροῦ τῶν ἀγγέλων ἀποδεούσαις νοῶν, ὃ ἐνταῦθα βίος ἀθλόν ἐστι καὶ ἀγὼν δεδομένος, ὃ ἐν σαρκὶ βίος. Ἐπαθλον δὲ ἢ ῥηθεῖσα κατάστασις,
 20 δῶρον ὁμοῦ ἀγαθότητος θείας καὶ δικαιοσύνης ἐπάξιον. Τὸ μὲν, ὅτι ἐξ ἰδίων ἰδρώτων δοκεῖ τούτων τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν, τὸ δ' ὅτι πάντα πόνον ἢ ἀπειροδωρος δύναμις ὑπερβαίνει. Ἄλλως θ' ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ δύνασθαί τε τὸ ἀγαθὸν καὶ πρᾶξαι, αὐτοῦ ἐστὶ δῶρημα. Τίς οὖν ὁ ἐνταῦθα ἀγὼν; Ψυχὴ λογικὴ ζφώδει συνέξενκται σώματι, γῆθεν
 25 τὴν ὑπαρξιν ἔχοντι καὶ πρὸς τὰ κάτω θρίθοντι. Οὕτω δὲ πρὸς αὐτὸ ἀνακέκρται, ὡς ἐν ἑκ τῶν δύο γίνεσθαι τούτων ψυχῆς καὶ σώματος τῶν ἐναντιωτάτων, οὐκ ἐπακολουθούσης τροπῆς ἢ συγχύσεως τῶν μερῶν, ἅπαγε, ἀλλ' ἐκ δύο τῶν κατὰ φύσιν φερόντων, μίαν ὑπόστασιν γίνεσθαι ἐν δυοὶ τελείαις ταῖς φύσεσιν. Οὕτω γοῦν διφυές τι γενόμε-
 30 νον τὸ μεικτόν τοῦτο ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ἑκατέρας φύσεως παρὰ μέρος

λύτερος είναι ὁ φόβος τὸ ν' ἀποτύχομε, πράγμα πού είναι τὸ ἀθλιώτατο. Καὶ γιὰ νὰ προχωρήσει καὶ ἄλλο ὁ λόγος μας, πρέπει νὰ ἐξετάσομε καὶ τὸ σκοπό.

Σὲ κάθε πράγμα δηλαδή πού γίνεται θεωρεῖται ὅτι ἀπὸ τὸν σκοπὸ του καθορίζεται καὶ ἡ διάκριση τῶν μερῶν του, καὶ ἡ διάταξη αὐτῶν. Ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς μας λοιπὸν εἶναι ἡ μακαριότητα, πράγμα πού εἶναι τὸ ἴδιο νὰ ποῦμε, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἢ τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸ δὲν σημαίνει νὰ βλέπομε μόνο τὴ βασιλικώτατη, ὅπως θὰ λέγαμε, Τριάδα, ἀλλὰ μαζί μ' αὐτὸ καὶ τὸ νὰ δεχόμαστε τὴν ἔκχυση τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ πάσχομε κατὰ κάποιον τρόπο τὴ θέωση, καὶ ἡ ἔλλειψη καὶ ἀτέλεια πού ὑπάρχει σὲ μᾶς, ν' ἀναπληρώνεται καὶ νὰ ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν ἔκχυση αὐτή. Κι αὐτὸ εἶναι ἡ τροφή τῶν νοερῶν, τὸ συμπλήρωμα τῶν ἐλλείψεων μὲ τὴν ἔκχυση ἐκείνη τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἕναν αἰώνιον κύκλο, πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος καὶ τελειώνει σ' αὐτό. Γιατί, ὅσο νοεῖ κανεὶς, τόσο καὶ ἐπιθυμεῖ, καὶ ὅσο ἐπιθυμεῖ, τόσο καὶ ἀπολαμβάνει· καὶ ὅσο ἀπολαμβάνει, τόσο πάλι ἐνισχύεται σὸ νὰ νοεῖ πάλι, καὶ ἔτσι ἀρχίζει πάλι τὴν ἀκίνητη κινήση, δηλαδή τὴν ἀκίνητη ἀκινήσια. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι, ὅσο μπορέσαμε νὰ ἐννοήσομε ἐμεῖς, ὁ σκοπὸς μας. Ἄς ἐξετάσομε τώρα πῶς θὰ φθάσομε σ' αὐτόν.

Στὶς λογικὲς ψυχές, πού εἶναι νοερές οὐσίες καὶ ὑπολείπονται λίγο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους νόες, ἡ ἐδῶ ζωὴ, ἡ ζωὴ μέσα στὴ σάρκα, ἔχει δοθεῖ ὡς τόπος γιὰ ἀθληση καὶ ἀγώνα καὶ ἔπαθλο εἶναι ἡ προαναφερθεῖσα κατάσταση, πού εἶναι δῶρο ἐπάξιο συγχρόνως τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης. Τῆς δικαιοσύνης, γιατί φαίνεται ὅτι ἀπὸ τοὺς ἰδρώτες αὐτοῦς ἀποκτᾶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τῆς ἀγαθότητος, γιατί ἡ ἀπειρόδωρη δύναμη τοῦ Θεοῦ ξεπερνᾶ κάθε κόπο. Ἄλλωστε καὶ αὐτὸ τὸ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πράξει τὸ ἀγαθὸ, εἶναι δῶρομα αὐτοῦ. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ἐδῶ ἀγώνας; Ἡ λογικὴ ψυχὴ ἔχει ἐνωθεῖ μὲ σῶμα ὅπως καὶ τῶν ζώων, ἔχοντας τὴν ὑπαρξή του ἀπὸ τὴ γῆ καὶ στρεφόμενο πρὸς τὰ κάτω. Καὶ ἔχει ἐνωθεῖ μ' αὐτὸ μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ τὰ τόσο ἀντίθετα, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, νὰ γίνῃ ἕνα καινούργιο, χωρὶς νὰ ἔχει ἐπέλθει μεταβολὴ ἢ συγχύση τῶν μερῶν τους, μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ πού φέρουν τὴ φύση τους, νὰ γίνῃ μία ὑπόσταση μὲ δύο τέλειες φύσεις. Ἔτσι λοιπὸν, ἀποτελούμενος ὁ ἄνθρωπος, τὸ μικτὸ αὐτὸ ζῶο, ἀπὸ δύο φύσεις, ἐνεργεῖ, ὡς ἀπὸ

τὰ οἰκειὰ πέφυκεν ἐνεργεῖν. Καὶ τῷ μὲν σῶματι προσφυῆς τὸ τῶν ὁμοίων ἐφίεσθαι. Ὁ ἔρως γὰρ οὗτος φυσικὸς τοῖς οὖσι πρὸς τὰ ὅμοια, ὡς δῆθεν βοηθουμένου τοῦ εἶναι, ὑπὸ τῆς τῶν ὁμοίων συνουσίας καὶ τὸ ἀπολαύειν αὐτῶν διὰ τῆς αἰσθήσεως. Ἔτι τε βαρεῖ ὄντι, φίλον ἢ ἀνε-
 5 σις. Τῇ μὲν δὴ ζωώδει φύσει προσφυῆ καὶ ἐράσμια ταῦτα. Τῇ δὲ λογικῇ ψυχῇ, καθὸ νοερά οὐσία, φυσικά τε καὶ ὀρεκτὰ ταῦτα δὴ τὰ νοητά, καὶ τούτων ἀπολαύειν κατὰ τὸν οἰκειὸν τρόπον. Πρὸ πάντων δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ὁ πρὸς Θεὸν ἔρως αὐτῇ φυσικῶς ἐνεργεῖται. Καὶ βούλεται μὲν ἀπολαύειν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων νοητῶν, οὐ δύναται
 10 δὲ ἀνεμποδίστως τοῦτο ποιεῖν.

Ὁ μὲν δὴ πρῶτος ἄνθρωπος ἀνεμποδίστως, ὥσπερ διὰ τῆς αἰσθήσεως τῶν αἰσθητῶν, οὕτω δὴ τῶν νοητῶν διὰ τοῦ νοῦ, ἀντιλαμβάνεσθαι τε καὶ ἀπολαύειν ἠδύνατο, χρεῶν δὲ ἦν ἐκεῖνος, τὸ μὴ τοῖς χείροσιν, ἀλλὰ τοῖς κρείττοσιν ἐνασχολεῖσθαι. Ἀμφότερα γὰρ δυνάμενος
 15 ἐπ' αὐτῷ ἦν, εἴτε τοῖς νοητοῖς συνεῖναι διὰ τοῦ νοῦ, εἴτε τοῖς αἰσθητοῖς διὰ τῆς αἰσθήσεως. Λέγω δέ, οὐχ ὅτι οὐκ ἔχρην τὸν Ἀδὰμ αἰσθήσει κεχρηῆσθαι (οὐ γὰρ μᾶτην αὐτῷ περιέκειτο τὸ σῶμα), ἀλλ' ὅτι τῶν αἰσθητῶν ἐντροφᾶν οὐκ ἔχρην, ἀλλὰ τῆς καλλονῆς ἀντιλαμβανόμενον τῶν κτισμάτων, πρὸς τὸ αἴτιον ἀνατρέχειν ἔδει, καὶ τοῦτο κἀντεῦθεν
 20 κατατροφᾶν μετὰ θαύματος, διπλᾶς ἔχοντα τὰς ἀφορμὰς τοῦ θαυμάζειν τὸν κτίσαντα. Οὐ μὴν δὲ τοῖς αἰσθητοῖς προσπαγῆναι καὶ ταῦτα θαυμάζειν οὐ τὸν ποιήσαντα, τοῦ νοητοῦ κάλλους ἀφέμενον. Ὁ μὲν οὖν Ἀδὰμ οὕτως ἐπεὶ δὲ κακῶς ἐκεῖνος τῇ αἰσθήσει χρησάμενος, τὸ αἰσθητὸν ἐθαύμαζε κάλλος, ὡραίου δόξαντος αὐτῷ τοῦ καρποῦ πρὸς
 25 ὄρασιν καὶ καλοῦ εἰς βρωσιν, οὐ γενεσάμενος, ἀφῆκε τὴν ἀπόλαυσιν τῶν νοητῶν. Ἐντεῦθεν ὁ δίκαιος Κριτής, ὃν αὐτὸς κατεφρόνησε, τῆς θεωρίας, φημί, τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὄντων, ἀνάξιον ἑαυτὸν κρίνας, ἀφείλετο αὐτόν, θέμενος σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν οὐσιῶν. Οὐκ ἔδει γὰρ τοῖς δεσπῆλοις ἀνεῖσθαι τὰ ἅγια. Ὡν δ' ἠράσθη, τούτων
 30 συνεχώρησε τὴν ἀπόλαυσιν, αἰσθήσει ζῆν ἐάσας καὶ μικροῖς νοῶς

τῆ φύση του, ἐκεῖνα πού ἀνήκουν στήν κάθε μιᾶ φύση. Καί φυσικό γνώρισμα τοῦ σώματος εἶναι νά ἐπιθυμεῖ τὰ ὁμοιά του. Ὁ ἔρωτας δηλαδή αὐτός εἶναι φυσικός στά ὄντα πρὸς τὰ ὁμοιά τους, γιά νά βοηθεῖται τάχα στήν ὑπαρξή του μέ τή συναναστροφή του μέ τὰ ὁμοια καί τήν ἀπόλαυση αὐτῶν μέ τήν αἴσθησή του. Καί ἀκόμα, ἐπειδή τὸ σῶμα εἶναι βαρῦ, ἀγαπᾷ τήν ἀνεση. Καί αὐτὰ βέβαια εἶναι κατάλληλα καί ἀγαπητά στή ζωώδη φύση. Στή λογική ὅμως ψυχῇ, πού εἶναι νοερή οὐσία, φυσικά καί ποθητά εἶναι τὰ νοητά, καί αὐτὰ ἀπολαμβάνει σύμφωνα μέ τόν κατάλληλο σ' αὐτή τρόπο. Πρὶν ἀπό ὅλα ὅμως καί πάνω ἀπό ὅλα, ἔχει ριζωθεῖ σ' αὐτή κατά τρόπο φυσικό ὁ ἔρωτας πρὸς τόν Θεό. Καί θέλει βέβαια ν' ἀπολαμβάνει αὐτόν καί τὰ ἄλλα νοητά, δέν μπορεῖ ὅμως νά τὸ κάνει αὐτὸ ἀνεμπόδιστα.

Ὁ πρῶτος λοιπὸν ἄνθρωπος μποροῦσε ἀνεμπόδιστα νά κατανοεῖ καί ν' ἀπολαμβάνει, ὅπως ἀκριβῶς μέ τήν αἴσθησι τὰ αἰσθητά, ἔτσι καί τὰ νοητά μέ τὸ νοῦ, χρέος του ὅμως εἶχε νά μὴ ἀσχολεῖται μέ τὰ χειρότερα, ἀλλὰ μέ τὰ ἀνώτερα. Γιατί ὑπῆρχε μέσα του ἡ δυνατότητα νά κάνει καί τὰ δύο, ἢ νά βρῖσκεται μέ τὰ νοητά μέσω τοῦ νοῦ, ἢ μέ τὰ αἰσθητά μέσω τῆς αἰσθήσεως. Ἐννοῶ δηλαδή, ὄχι ὅτι δέν ἔπρεπε ὁ Ἀδὰμ νά χρησιμοποιοῦ τήν αἴσθησι (γιατί δέν ἔφερε ἄσκοπα τὸ σῶμα), ἀλλ' ὅτι δέν ἔπρεπε νά κυριεύεται ἀπὸ τήν ἀπόλαυση τῶν αἰσθητῶν, ἀλλά, κατανοώντας τήν καλλονὴ τῶν κτισμάτων, ἔπρεπε νά ἀνατρέχει πρὸς τὸν αἴτιο αὐτῶν, καί αὐτόν στή συνέχεια νά ἐπιδιώκει ν' ἀπολαμβάνει μέ θαυμασμό, ἔχοντας διπλὲς τίς ἀφορμὲς τοῦ νά θαυμάζει τὸν Δημιουργό του. Ὁχι βέβαια νά προσκολληθεῖ στά αἰσθητά καί νά θαυμάζει αὐτά, καί ὄχι ἐκεῖνον πού ἔκανε αὐτά, παραμελώντας τὸ νοητὸ κάλλος. Ὁ Ἀδὰμ λοιπὸν πλάσθηκε τέτοιος· ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος ἔκανε κακὴ χρῆσι τῆς αἰσθήσεως, θαύμαζε τὸ αἰσθητὸ κάλλος, ἐπειδὴ τοῦ φάνηκε ὡραῖος ὁ καρπὸς στήν ὄρασι καί καλὸς νά τὸν γευθεῖ, καί τὸν ὁποῖο ἀφοῦ γεύθηκε, παραμέλησε τήν ἀπόλαυση τῶν νοητῶν. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ δίκαιος Κριτής, ἐκεῖνα πού αὐτὸς περιφρόνησε, ἐννοῶ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ὄντων, κρίνοντας τὸν ἑαυτὸ του ἀνάξιο, τοῦ τὴν ἀφαίρεσε αὐτή, τοποθετώντας σκοτάδι μπροστά του γιά νά κρύψει τὸν ἑαυτὸ του καί τίς ἄυλες οὐσίες. Γιατί δέν ἔπρεπε νά ἀφήνονται τὰ ἅγια στοὺς βέβηλους. Ἐκεῖνα λοιπὸν πού ἀγάπησε μέ πόθο, αὐτὰ τοῦ ἐπέτρεψε ν' ἀπολαμβάνει, ἀφήνοντάς τον νά ζεῖ μέ τήν αἴσθησι καί μέ μικρὰ ἴχνη σὺν τοῦ νοῦ γιά τὰ νοητά.

ἴχνεσιν. Ἐντεῦθεν ἡμῖν ὁ πρὸς τὰ τῆδε ἀγὼν βαρύτερος γέγονεν, οὐ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας ἀπολαύειν τῶν νοητῶν, ὥσπερ τῶν αἰσθητῶν τῆ αἰσθήσει, καθάπερ εἴρηται, εἰ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος ὅτι μάλιστα βοηθούμεθα, καθαιρόμενοι καὶ ὑψούμενοι. Πλήν, ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν,
 5 τούτοις ἐνασχολεῖσθαι χρή, οὐ τοῖς αἰσθητοῖς κἀκεῖνα θαυμάζειν καὶ βούλεσθαι, τῶν δ' αἰσθητῶν μηδὲν καθ' αὐτὸ θαυμάσαι, μηδ' ἀπολαῦσαι θελήσαι. Τῷ ὄντι γὰρ οὐδένα πρὸς τὰ νοητὰ λόγον ἔχειν δοκεῖν. Ὅσα δὲ τῆς οὐσίας ἢ οὐσία, τοσοῦτω καὶ τοῦ κάλλους τὸ κάλλος θαυμασιώτερον. Τοῦ καλλίονος δὲ τὸ αἴσχιον καὶ τοῦ τιμιωτέρου τὸ
 10 ἀτιμότερον ποθῆσαι, ποῖαν οὐχ ὑπερβάλλει παραπληξίαν;

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν κτισμάτων ἀμφοῖν. Τί δ' ἂν εἴποις περὶ τοῦ ὑπὲρ ταῦτα, ὅταν καὶ τούτου τὴν ἄμορφον ὕλην καὶ ἀκαλλῆ προτιθέαμεν; Οὗτος οὖν ἐστὶν ὁ ἀγὼν, τὸ προσέχειν ἑαυτοῖς μετ' ἀκριθείας, ἵνα τῶν τε νοητῶν ἀεὶ ἀπολαύωμεν, πρὸς
 15 αὐτὰ καὶ νοῦν καὶ ὄρεξιν ἀνατείναντες, μηδέποτε ὑπὸ τούτων κλαπῶμεν τῶν αἰσθητῶν, ὑποσπασθέντες πρὸς αὐτὸ διὰ τῆς αἰσθήσεως, ὡς θαυμάσαι αὐτὸ καθ' αὐτό. Ἄλλ' εἴ τι χρή καὶ αἰσθήσει χρήσασθαι, διὰ τοῦτο χρηστόν, ἵνα ἐκ τῶν κτισμάτων τὸν κτίστην καταλαμβάνωμεν, ἐν αὐτοῖς ὄρῶντες ἐκεῖνον, ὡς ἐν ὕδασι ἥλιον, ἐπειδὴ εἰκόνες
 20 εἰσὶν ἐν τοῖς οὐσι τοῦ πρώτου πάντων αἰτίου, κατὰ τὸ αὐτοῖς χορηγόν. Τὸ μὲν οὖν κατόρθωμα τοῦτό ἐστιν. Ὅπως δὲ τοῦτο κατορθωτέον, σκεπτέον εἴρηται γάρ, ὅτι τὸ σῶμα ἀπολαύειν ἐφίεται τῶν οἰκείων διὰ τῆς αἰσθήσεως. Ὅπερ ἐναντίον ἐστὶ τῆ προθέσει τῆ ψυχῆς καί, ὅσα μᾶλλον ἐρρωται, μᾶλλον ἐφίεται. Πρὸς τοῦτο τοίνυν πεφρόντιστο
 25 τῆ ψυχῆ τὸ πάσαις αἰσθήσεσι χαλινὸν ἐπιτιθεῖναι, ἵνα μὴ τῶν αἰσθητῶν ἀπολαύσωμεν, ὡς εἴρηται. Ἐπεὶ δὲ μᾶλλον ἐρρωμένον τὸ σῶμα, μᾶλλον ὄρμα, μᾶλλον δὲ ὄρμῶν, δυσκάθεκτον γίνεται, ἐσπούδασται τῆ ψυχῆ ἢ αὐτοῦ νέκρωσις διὰ νηστείας, ἀγρυπνίας, στάσεως, χαμευνίας,

Ἀπὸ τότε ὁ ἀγώνας μας πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἔγινε βαρύτερος, γιατί, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, δὲν ἔχομε τὴν ἐξουσία ν' ἀπολαμβάνομε τὰ νοητὰ ἔτσι ὅπως ἀκριβῶς ἀπολαμβάνομε μὲ τὴν αἴσθησι τὰ αἰσθητὰ, ἂν καὶ βέβαια μὲ τὸ βάπτισμα βοηθούμαστε πάρα πολύ, καθόσον καθαρίζομαστε καὶ ὑψωνόμαστε. Ἄλλ' ὅμως πρέπει, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό, νὰ ἀσχολούμαστε μ' αὐτὰ, καὶ ὄχι μὲ τὰ αἰσθητὰ, καὶ ἐκεῖνα νὰ θαυμάζομε καὶ νὰ θέλομε, ἐνῶ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ οὔτε νὰ θαυμάζομε κανένα, οὔτε νὰ θέλομε νὰ τὰ ἀπολαύσομε. Γιατὶ πράγματι φαίνονται νὰ μὴ ἔχουν καμμιά ἀξία συγκρινόμενα πρὸς τὰ νοητὰ. Ὅσο πιὸ ἀξιοθαύμαστη εἶναι ἡ οὐσία τῶν νοητῶν ἀπὸ τὴν οὐσία τῶν αἰσθητῶν, τόσο περισσότερο θαυμαστὸ εἶναι τὸ κάλλος τῶν νοητῶν ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν αἰσθητῶν. Τὸ νὰ ποθήσομε τὸ πιὸ χειρότερο ἀντὶ τοῦ ὠραιότερου, καὶ τὸ ἀτιμότερο ἀντὶ τοῦ τιμώτερου, ποιά παραφροσύνη δὲν ξεπερνάει;

Καὶ αὐτὰ βέβαια γιὰ τὰ δύο αὐτὰ, τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ κτίσματα. Τί θὰ μπορούσες νὰ πεῖς γιὰ τὸν πάνω ἀπὸ αὐτὰ, ὅταν καὶ ἀντὶ αὐτοῦ προτιμᾶμε τὴν ἄμορφη καὶ χωρὶς κάλλος ὕλη; Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ἀγώνας μας, τὸ νὰ προσέχομε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ κάθε ἀκρίβεια, ὥστε καὶ τὰ νοητὰ ν' ἀπολαμβάνομε πάντοτε, ὑψώνοντας πρὸς αὐτὰ καὶ τὸν νοῦ καὶ τὸν πόθο μας, καὶ ποτὲ νὰ μὴ παρασυρθοῦμε ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ, παρασυρμένοι πρὸς κάποιο ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὴν αἴσθησι, ὥστε νὰ θαυμάσομε αὐτὸ τὸ ἴδιο. Ἄλλ' ἂν ὑπάρχει κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ χρησιμοποιήσομε καὶ τὴν αἴσθησι, γι' αὐτὸ νὰ τὴν χρησιμοποιήσομε, γιὰ νὰ φθάνομε ἀπὸ τὰ κτίσματα στὴν κατανόησι τοῦ Δημιουργοῦ τους, βλέποντας μέσα σ' αὐτὰ Ἐκεῖνον, ὅπως μέσα στὸ νερὸ τὸν ἥλιο, ἐπειδὴ μέσα στὰ ὄντα ὑπάρχουν εἰκόνες τοῦ πρώτου αἰτίου ὄλων, σύμφωνα μὲ τὴν δυνατότητα ποὺ ἔχει δοθεῖ σ' αὐτὰ. Τὸ κατόρθωμα λοιπὸν εἶναι αὐτό. Ἄς σκεφθοῦμε τώρα πῶς θὰ τὸ κατορθώσομε αὐτό· γιατί ἔχει λεχθεῖ, ὅτι τὸ σῶμα ἐπιθυμεῖ ν' ἀπολαμβάνει τὰ συγγενή του μὲ τὴν αἴσθησι, πράγμα ποὺ ἀντιτίθεται στὴν πρόθεσι τῆς ψυχῆς, καὶ ὅσο περισσότερο τὸ σῶμα δυναμώνει, τόσο καὶ πιὸ πολὺ αὐξάνεται ὁ πόθος του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἄς φροντίσει ἡ ψυχὴ νὰ βάλει χαλινάρι σὲ ὅλες τὶς αἰσθήσεις, γιὰ νὰ μὴ ἀπολαύσομε τὰ αἰσθητὰ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ. Ἐπειδὴ ὅσο πιὸ δυναμωμένο εἶναι τὸ σῶμα, τόσο πιὸ πολὺ ἐπιθυμεῖ, καὶ ὅσο πιὸ πολὺ ἐπιθυμεῖ, γίνεται πιὸ ἀσυγκράτητο, ἡ ψυχὴ καταβάλλει προσπάθεια νὰ τὸ νεκρώσει μὲ τὴν νηστεία, τὴν ἀγρυπνία, τὴν ὀρθοστασία, τὸ πλάγιασμα καταγῆς, τὴν

ἀλουσίας καὶ πάσης ἄλλης κακοπαθείας, ἵνα, καταμαράνασα τὴν δύναμιν αὐτοῦ, εὐήνιον ἔχη καὶ εὐπειθὲς πρὸς τὰς ἑαυτῆς πράξεις τὰς νοεράς. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ προκειμὲνον εἰς κατορθωσιν.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εὐξέσθαι μὲν ῥᾶστον, ποιῆσαι δὲ δυσχερές, καὶ
 5 πολλαπλάσιά ἐστι τῶν κατορθωμάτων τὰ σφάλματα, κἂν πάνυ προσέ-
 χη τις, πυκνὰ τῆς αἰσθήσεως ὑποκλεπτούσης, τρίτον ἐπινενόηται φάρ-
 μακον, ἢ προσευχὴ καὶ τὸ δάκρυον. Ἡ μὲν γὰρ προσευχὴ εὐχαριστίαν
 ἔχει τῶν δεδομένων ἀγαθῶν καὶ αἴτησιν τῆς τε τῶν σφαλμάτων ἀφέ-
 σεως καὶ δυναμοποιουῦ πρὸς τὸ μέλλον δυνάμεως. Ὡς ἄνευ γε τῆς
 10 θείας ῥοπῆς, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται, οὐδὲν ἂν κατορθώσοι
 ψυχὴ. Ἔτι τε ἔνωσιν πρὸς τὸ ποθούμενον καὶ ἀπόλαυσιν καὶ τῆς
 βουλητικῆς δυνάμεως πρὸς ἐκεῖνον νεῦσιν ὀλικήν, τοῦ κατορθώματος
 μέρος ἦν τὸ κράτιστον, τὸ πείσαι τὴν βούλησιν ταῦτα βούλεσθαι, ὡς
 οἶόν τε σφόδρα. Τὸ δὲ δάκρυον πολλὴν ἔχει τὴν δύναμιν. Ὑπὲρ τε γὰρ
 15 τῶν ἐσφαλμένων ἰλεοῦται τὸν Δεσπότην καὶ τὰς προσγενομένας ἡμῖν
 ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ἡδονῆς κηλίδας καθαίρει καὶ πρὸς τὰ ἄνω πτεροῖ
 τὴν ὄρεξιν ταῦτα μὲν οὕτως.

Τὸ μὲν οὖν κατορθωμα, ἢ τῶν νοητῶν θεωρία καὶ πόθησις παντε-
 λῆς. Διὰ δὲ τούτου ἢ τῆς σαρκὸς δουλαγωγῆσις, ἧς μέρη καὶ νηστεία
 20 καὶ σωφροσύνη καὶ ἕτερα, πάντα δι' ἕτερον ἐπιτηδευόμενα. Διὰ δὲ
 ταῦτα, καὶ μετὰ τούτων ἢ προσευχὴ, ἐκάτερον δὲ τούτων εἰς πλείω
 μέρη διείληπται. Ὡσπερ γὰρ αὐτὰ δι' ἄλλα, οὕτω δι' αὐτὰ ἕτερα. Μη-
 δεῖς δὲ οἰέσθω τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν φιλαργυρίαν σώματι προσή-
 κειν ἢ γὰρ φιληδονία τῷ σώματι μόνῳ, ἧτις φάρμακον εὗρεν ἀρμό-
 25 διον τὴν τοῦ σώματος κάκωσιν. Τὰ δὲ ῥηθέντα δύο ἀγνοίας ἐστι γεν-
 νήματα. Ἀπειρία γὰρ τῶν ὄντως καλῶν ἢ ψυχὴ καὶ ἀνεπιστημοσύνη
 τῶν νοητῶν, τὰ νόθα εἰσεποιήσατο. Τῷ μὲν πλούτῳ δοκοῦσα παρα-
 μυθεῖσθαι τὸ ἐνδεές, ἅμα δὲ καὶ διὰ φιληδονίαν ὁ πλοῦτος σπουδάζε-
 ται καὶ διὰ φιλοδοξίαν καὶ καθ' αὐτὸ ὡς ἄλλο τι καλόν. Περὶ οὗ φα-
 30 μεν, ὅτι ἀγνοία τῶν ὄντως καλῶν γίνεται τοῦτο. Ἡ δὲ φιλοδοξία οὐ δι'
 ἐνδειαν μὲν σωματικὴν, παραμυθεῖται γὰρ οὐδὲν τῶν τοῦ σώματος

άλουσία, και με κάθε άλλη κακοπάθεια, ὥστε, ἀφοῦ καταμαράνει τὴ δύναμη αὐτοῦ, νὰ τὸ ἔχει ὑπάκουο και νὰ τὸ ὀδηγεῖ εὐκολα στὶς νοε-
ρές πράξεις της. Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πὺ καλούμαστε νὰ κατορθώσομε.

Ἐπειδὴ ὁμως εἶναι εὐκολο νὰ τὰ ὑποσχεθοῦμε αὐτά, ἀλλὰ δύσκο-
λο νὰ τὰ κάνομε, και εἶναι πολλαπλάσιες οἱ ἀποτυχίες ἀπὸ τὰ κατορ-
θώματα, ἔστω κι ἂν προσέχει κανεὶς πάρα πολὺ, γιατί συχνὰ μᾶς
ἐξαπατᾶ και μᾶς παρασύρει ἡ αἴσθησι, ἐπινοήθηκε τρίτο φάρμακο, ἡ
προσευχὴ και τὸ δάκρυ. Ἡ προσευχὴ περιέχει εὐχαριστία γιὰ τὰ
ἀγαθὰ πὺ μᾶς δόθηκαν και παράκλησι γιὰ τὴν ἄφεσι τῶν σφαλμά-
των μας και χορήγησι δυνάμεως γιὰ ἐνίσχυσὴ μας στὸ μέλλον. Γιατί
χωρὶς τὴ θεία βοήθεια, ὅπως λέχθηκε και προηγουμένως, τίποτε δὲν
μπορεῖ νὰ κατορθώσει ἡ ψυχὴ. Ἀκόμη συμβάλλει στὴν ἔνωσὴ μας με
τὸ ποθοῦμενὸ και τὴν ἀπόλαυσὴ του, και στὴν πλήρη συγκατάθεσι
τῆς θελήσεως σ' Ἐκεῖνον, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ κατορθώμα-
τος εἶναι, τὸ νὰ πείσομε τὴ βούλησὴ μας νὰ θέλει αὐτά, ὅσο τὸ δυνατὸ
πιὸ πολὺ. Τὸ δάκρυ πάλι περιέχει μεγάλη δύναμη. Γιατί ἐξιλεώνει τὸν
Κύριο γιὰ τὰ σφάλματά μας και καθαρίζει τίς κηλίδες πὺ μᾶς δημι-
ουργήθηκαν ἀπὸ τὴν αἰσθητὴ ἡδονή, και δίνει φτερά στὴν ἐπιθυμία
μας νὰ ἀνεβεῖ πρὸς τὰ οὐράνια. Και αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι.

Τὸ κατόρθωμα λοιπὸν εἶναι ἡ θεωρία και ἡ τέλεια πόθησι τῶν
νοητῶν, και γιὰ νὰ τὸ κατορθώσομε αὐτὸ χρειάζεται ἡ δουλαγωγὴσι
τῆς σάρκα, τῆς ὁποίας μέρη εἶναι ἡ νηστεία, ἡ σωφροσύνη και ἄλλα,
πὺ γίνονται ὅλα γι' αὐτὸ ἀκριβῶς. Για τὴν ἐπιτυχία αὐτοῦ μαζί με
αὐτὰ χρειάζεται και ἡ προσευχὴ, και τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ διαχωρίζε-
ται σὲ μέρη. Ὅπως δηλαδὴ αὐτὰ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ ἄλλα, ἔτσι και γι'
αὐτὰ εἶναι ἄλλα ἀναγκαῖα. Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ νομίζει ὅτι ἡ φιλο-
δοξία και ἡ φιλαργυρία ἔχουν τὴν ἀναφορά τους μόνο στὸ σῶμα· ἡ
φιληδονία ἀφορᾶ μόνο στὸ σῶμα, και βρῆκε φάρμακο κατάλληλο τὴν
κακοπάθεια τοῦ σώματος. Ἐνῶ τὰ ἄλλα δύο πὺ ἀναφέραμε εἶναι γεν-
νήματα τῆς ἄγνοιας. Γιατί ἡ ψυχὴ ἀπὸ ἔλλειψη πείρας τῶν πραγμα-
τικῶν καλῶν και ἄγνοια τῶν νοητῶν, ἀποδέχθηκε τὰ νόθα. Μὲ τὸν
πλοῦτο νομίζει ὅτι παρηγορεῖ τὴ φτώχεια, ἀλλὰ συγχρόνως ὁ πλοῦτος
ἐπιδιώκεται και γιὰ φιληδονία και γιὰ φιλοδοξία, ἀλλὰ και γι' αὐτὸν
τὸν ἴδιο σὰν κάποιο ἄλλο καλὸ, γιὰ τὸ ὁποῖο λέμε, ὅτι αὐτὸ γίνεται
ἀπὸ ἄγνοια τῶν πραγματικῶν καλῶν. Ἡ φιλοδοξία ὁμως δὲν ἐπιδιώκε-
ται γιὰ τὴ σωματικὴ ἀνάγκη, γιατί δὲν ὑπηρετεῖ καμμιά ἀνάγκη τοῦ

ἀπειρία δὲ καὶ ἀγνοία τοῦ πρώτου καλοῦ καὶ τῆς ἀληθινῆς δόξης, καὶ ταύτης αἴτιον καί, συλλήδδην εἶπειν, πάντων ρίζα τῶν κακῶν ἢ ἀγνοια πέφυκεν. Οὐκ ἔστι γὰρ ὡς δεῖ τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν κατειληφότα, ὅθεν τε προῆλθεν ἕκαστον καὶ πῆ καταστρέφει, εἶτα τοῦ οἰκείου τέλους ἀλογήσαντα πρὸς τὰ γήινα καταφέρεσθαι. Οὐκ ὀρέγεται γὰρ ψυχὴ τοῦ φαινομένου καλοῦ. Εἰ δὲ ὑπὸ τῆς ἕξεως τυραννεῖται, μάλιστα μὲν καὶ τῆς ἕξεως κρατῆσαι δύναται. Πλήν, ἀλλ' ὅτε οὐπω ἢ ἕξις ἦν, δι' ἀγνοίαν ἠπατάτο.

Ὅποτε τῶν μάλιστα πρώτον σπουδάσαι δεῖ καὶ περὶ τῶν ὄντων ὀρθῶς δοξάσαι, εἴθ' ἐπομένως πτερωῶσαι μὲν τὴν βούλησιν πρὸς τὸ πρῶτον καλόν, καταφρονησαι δὲ τῶν παρόντων ἀπάντων, καταγνόντα πολλὴν τούτων τὴν ματαιότητα. Τί γὰρ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἡμῖν τέλος συμβάλλεται; Καὶ ἵνα ἐν βραχεὶ συνέλω τὸ πᾶν, ἐν μόνον ἐστὶν ἔργον λογικῆς ἐν σώματι ψυχῆς, τὸ τοῦ οἰκείου τέλους ἐφίεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῆς βουλήσεως ἢ ἐνεργεία, νοήσεως ἄτερ, ἀκίνητός ἐστι, διὰ τοῦτο τὸ νοερώς ἐνεργεῖν προσλαμβάνομεν. Εἴτ' οὖν διὰ τὸ βούλεσθαι τὸ νοεῖν, εἴτε καὶ δι' αὐτὸ καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι, ὃ καὶ μᾶλλον δοκεῖ. Καὶ γὰρ ἡ μακαριότης, ἧς οὐ πρόξενος μόνον, ἀλλὰ καὶ τύπος ἢ ἐνταῦθα τοῦ σπουδαίου ζωῆ, ἀμφοτέρας ἔχει τὰς ἐνεργείας, τὴν τε νόησιν καὶ τὴν βούλησιν, ἡγουν ἀγάπην καὶ ἡδονήν. Εἴτ' οὖν ἄμφω αἱ ἐνεργεῖαι, εἴτε θατέρα κυριωτάτη, φιλοσοφείωσαν μὲν οἱ βουλόμενοι. Πρὸς δὲ τὸ παρὸν ἄμφω τιθέαμεν τὰς ἐνεργείας, ὧν τὴν μὲν θεωρίαν, τὴν δὲ πράξιν καλοῦμεν. Ἀδύνατον δὲ θατέραν χωρὶς τῆς ἄλλης εὐρίσκεισθαι ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τούτων ἐνεργειῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ὑποδεεστέρων καὶ μετ' ἐκείνας ἐνδέχεται. Ὅσα δὲ τούτων ἐμποδιστικὰ τῶν ἐνεργειῶν ἢ καὶ πρὸς τὰ ἐναντία ὀράωσι, κακίας καλοῦμεν. Ὅσα δὲ βοηθητικὰ ἢ καὶ τῶν ἐμποδιστικῶν ἀπαλλακτικά, ἀρετάς. Ἐνεργείας δὲ τὰς μὲν ἀπὸ τῶν ἀρετῶν κατορθώματα, τὰς δὲ τῶν ἐναντίων διατυπώματα καὶ ἁμαρτήματα. Πάσης δὲ ἐνεργείας εἰδοποιόν, εἴτε πρὸς τὸ χειρὸν, εἴτε πρὸς τὸ θέλιον, ὁ σκοπὸς ὁ ἀκρότατος, ὃν ἐνεργείαν ἴσμεν σύνθετον ἐκ νοήσεως καὶ βουλήσεως

σώματος, ἀλλ' ἐπιδιώκεται ἀπὸ ἀπειρία καὶ ἄγνοια τοῦ πρώτου καλοῦ καὶ τῆς ἀληθινῆς δόξας, καὶ αἰτία αὐτῆς καὶ γενικὰ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν εἶναι συνήθως ἡ ἄγνοια. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό, ἐκεῖνος ποῦ κατανόησε σωστὰ τὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἀπὸ ποῦ προῆλθε τὸ καθένα καὶ ποιὸ εἶναι τὸ τέλος του, στὴ συνέχεια, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ τέλος του, νὰ στρέφεται πρὸς τὰ γήινα. Γιατὶ ἡ ψυχὴ δὲν ἐπιθυμεῖ ἐκεῖνο ποῦ φαίνεται ὡς καλό. Καὶ ἂν τυραννεῖται ἀπὸ τὴ συνήθεια, μπορεῖ ὅπωςδήποτε νὰ νικήσει τὴ συνήθεια. Ἄλλ' ὅταν δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ἡ συνήθεια, ἐξαπατῶνταν ἀπὸ ἄγνοια.

Ἐπομένως ἡ πρώτη του φροντίδα θὰ πρέπει νὰ εἶναι ν' ἀποκτήσει ὀρθὴ γνώμη γιὰ τὰ ὄντα, καὶ ἔπειτα νὰ δώσει φτερὰ στὴ βούλησή του νὰ ὑψωθεῖ πρὸς τὸ πρῶτο καλό, καὶ νὰ περιφρονῆσει ὅλα τὰ παρόντα, ἀποδίδοντας σ' αὐτὰ μεγάλη ματαιότητα. Πράγματι σὲ τί συμβάλλουν στὸ σκοπὸ μας; Καὶ γιὰ νὰ συνοψίσω ὅλα σὲ ἓνα λόγο, ἓνα μόνο εἶναι τὸ ἔργο τῆς λογικῆς ψυχῆς μέσα στὸ σῶμα, τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ τῆς. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐνέργεια τῆς βουλήσεως, χωρὶς νόηση εἶναι ἀκίνητη, γι' αὐτὸ προσλαμβάνομε τὴ νοερὴ ἐνέργεια. Ἡ νόηση λοιπὸν ὑπάρχει εἴτε γιὰ τὴ βούληση, εἴτε γι' αὐτὴν τὴν ἴδια καὶ γιὰ τὴ βούληση, πράγμα ποῦ θεωρεῖται τὸ πιὸ σωστό. Καὶ πράγματι ἡ μακαριότητα, τῆς ὁποίας δὲν εἶναι μόνο πρόξενος, ἀλλὰ καὶ τύπος ἡ ἐδῶ ζωὴ τοῦ φιλόπονου, περιέχει καὶ τις δύο ἐνέργειες, καὶ τὴ νόηση καὶ τὴ βούληση, δηλαδὴ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἡδονή. Εἴτε λοιπὸν καὶ οἱ δύο ἐνέργειες, εἴτε ἡ μία ἀπὸ τις δύο εἶναι ἡ κυριώτατη, ὡς τὸ φιλοσοφήσουν ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν. Πρὸς τὸ παρὸν δεχόμεστε καὶ τις δύο ἐνέργειες, ἀπὸ τις ὁποῖες τὴ μία τὴν ὀνομάζομε θεωρία, καὶ τὴν ἄλλη πράξις. Καὶ εἶναι ἀδύνατο ἡ μία ἀπὸ αὐτὲς τις ἀκρότατες ἐνέργειες νὰ ὑπάρχει χωρὶς τὴν ἄλλη, ἐνῶ οἱ ὑποδεέστερες καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνες ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχουν. Ὅσα ἐμποδίζουν τις ἐνέργειες αὐτὲς ἢ καὶ ἀποσκοποῦν στὰ ἀντίθετα, τὰ ὀνομάζομε κακίες, ἐνῶ ὅσα τις βοηθοῦν ἢ καὶ ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, τὰ ὀνομάζομε ἀρετές. Τις ἐνέργειες πάλι τῶν ἀρετῶν τις ὀνομάζομε κατορθώματα, ἐνῶ τῶν κακιῶν παραπτώματα καὶ ἁμαρτήματα. Κάθε ἐνέργειας γνώρισμα χαρακτηριστικό, εἴτε πρὸς τὸ χειρότερο, εἴτε πρὸς τὸ καλύτερο, εἶναι ὁ σκοπὸς ὁ ἀκρότατος, τὸν ὁποῖο ἀποδεχόμεστε ὡς ἐνέργεια σύνθετη ἀπὸ νόηση καὶ βούληση.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για τα χωρία της Γραφής στο κεφάλαιο, τόν στίχο και τη σελίδα που βρίσκονται, ενώ για τα ὀνόματα και πράγματα ἀπλῶς στη σελίδα που βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

		Γένεσις		25	33		90
1	2	392				*Ἐξοδος	
	3	184. 244					
	5	250		3	4		254
	6	244		4	10		422
	14	244		16	20		134
	26	20. 30. 72		23	21		306
	27	460		28	1		256
2	15	304		32	26-29		424
	31	50. 58. 136. 144. 202			29		424
	8	18			32		216
3	14	384. 460.				Λευϊτικόν	
	15	218. 460		19	18		232
	5	30		23	35-36		250
	17-19	18		26	12-13		372
	19	308. 356				*Ἀριθμοί	
	23	90					
4	26-27	18		14	22-23		18
	1-12	18			34		90
	7	18		22	28-30		288
	8	90		23	8-10		248
6	3	332				Δευτερονόμιον	
	5	18					
9	25	90		6	4-5		232
11	1	418			5		216. 372
12	16	44		15	9		78
14	8	256		20	8		312
15	27	90		32	10		260
19	4-5	18				Βασιλειῶν Α'	
	24-25	90					
20	14	44		2	3		392. 396

2	9	418	17	30	296
	10	392.394	18	10	300.408.420
15	28	248		11	128
	35	248	24	9	58.340
24	23	90	30	6	196
				15	196
			32	15	404
4	23	386	33	9	452
11-12	-	80		15	300
15	20	334	37	22-23	92
			38	6	136
				12	136.332
3	7	90.356	43	16	324
	12	70	45	11	76.84.394
11	1-10	302	46	8	394
	9	80	50	-	90.302
	9-10	90		6	104
	9-11	18		12	248
18	38	132		19	54
21	35	422	54	7	14
	35-42	422		23	158.292
	36	280	72	22-23	196
			75	3	84.338
			76	4	212.388
2	11	458	83	6	296
4	27	386		8	296
5	26-27	90	84	10	460
	27	18	85	13	104
6	20	326	88	48	308
	26	326	89	4	334.406
25	7	398	90	9	194
				14	460
			100	8	434
1	16	70	101	5	112
			109	4	256
			110	10	56
1	1	452	111	1	302
	3	12	115	3	114.116
2	11	40		7	196
4	5	390	118	110	314
	9	318	130	1	332
5	39	184	142	8	92
6	1	250			
	3	104			
	7	76	1	3	44
	21	84		14-15	368

Ἰώδ

1	22	310			ᾠσηέ	
4	12	84				
	15	78	12	7		440
7	1ε.	388			Ἰωνᾶς	
12	13	142				
25	6	308. 332	1	2		18
38	7	392		3		352
40	4	128			Ἀβδακιούμ'	
			3	2		128
				14		434
1	7	262. 296				
3	34	148. 446			Μαλοχίας	
4	23	440				
	27	258	1	2		440
6	5	80			Ἡσαίας	
10	7	130				
	19	236	6	3		150
				5		90
11	31	220	9	6		232. 368
13	24	222	11	2		134. 352. 340. 404
14	6	278				56. 304
15	27	298		2-3		90
16	5	446	14	12		242
17	28	74	26	14		242
21	31	194	49	6		198
24	8	400	58	9		458
	16	206	66	16		24
25	16	148				
28	1	382			Ἱερεμίας	
			1	1		94
				6		90
1	2	136.	52	11		398
	4	332. 452				
	13	82. 330			Ἰεζεκιήλ	
	18	404	13	10		466
3	1	110				
	2	106			Δανιήλ	
	10	332	2	31-35		248
			3	23		258
				25		368
3	2	414	7	9-10		100
4	15	306	8	17		264
			9	5		102
				15		102
9	13	80	10	5ε.		150
11	4	122		9		102
39	34	110		9		108

	Προσευχή Ἀζαρία		12	34	448
-	9	90		43	358
-	14-14	132	13	2	384
-	26	132		11-12	46
	Σωσάννα			12	246.410
				33	456
	22	88.312		44-46	434
	44-62	312		45	456
	Ματθαῖος			52	174
1	20	368	15	14	334
5	3	66	16	19	116.282
	3-12	330		24	232
	4	58	17	1	244
	5	58		20	290
	6	62	18	12-14	150
	7	62		20	258
	8	64	19	21	232
	9	38.64.98		22	234
	10-12	64	22	21	166
	18	398		40	436
	21-22	172	23	3	204
	22	448		12	446
	28	450		26	440
	34	450	24	14	290
	37	450		30	392
	48	116		42	78
6	10	338.440	25	12	100
	14	60.126		34	394
	15	60		41	24
	19	188	26	15	90
	21	188		24	18.90
	25	172		41	78
	33	456		75	310
7	7	128	27	5	234.310
	8	148	28	20	32
	12	128	3	16	226
	13	362.450			Μάρκος
	14	44.324			
	15	362	9	23	194
8	25-26	458		24	198
10	22	178.214.308.408		50	386
	37-38	324	11	25	266
11	12	450	16	16	32
	27	246		17	296
	29	116446			Λουκάς
	30	324	1	18	352

5		436	15	49		70
6	54	360			Κορινθίους Β'	
	4-9	26				
	6	360	1	9		360
7	13	118		12		120
	22-23	462	2	11		406
8	6	442		17		460
	7	442	5	7	200.230.	316
	8	442		13		168
	14	38	6	9		222
	17	328		16		372
9	3	216	7	1		440
	4	216	10	13		400
11	36	290.308		55		176
12	3	384.402	11	6		174
13	3	326		14	342.366.	406
	4	326	12	2		400
14	17	442		9		204
				10		204.468
					Γαλάτας	
1	24	170.456				
2	7	414	1	8		398
	9	68.116.218.322	5	7		64
	11	408		17	230.372.	442
3	18	364				
4	4	74			Ἐφεσίους	
	5	234.394	1	21		368
	6	454	2	4		122.296
	7	218.280.288.350.384	5	11		306
	18-19	454	6	2		382
	20	230		12		462
8	1	462		14		452
	2	54.72.246.410.454		17		228
9	25	442.446			Φίλιππησίους	
	26	296				
	26-27	462	3	1		388
10	12	302		8		130
11	16	268		12		296.406
13	7	386		13-14		462
	8	436		14		434
	9-12	242	4	7		98.386
	12	230.394		13		160
	13	46			Κολαισσαεῖς	
14	19	32.110				
15	9	444	1	23		166.290
	28	346	3	16		

	Θεσσαλονικεῖς Α'		5	12-13		364
1	9	464		14		146
2	8	234	11	40		318
4	10	234	12	1		316
	16	392		14		184. 456
	17	392	13	2		368
5	3	74		5		292
	9	38			Ἰακώβου	
	16	212				
	17	210	1	12		410
	18	210		17		174
	22	446		25		74
			2	19		294
				20		284
1	6-7	178	3	8		436
			4	6		446
			5	16		262. 264. 352
					Πέτρου Α'	
1	13	444				
	15	90. 462				
2	4	294	2	21		64
	8	110		22		112
5	1	236	3	22		368
6	8	208	4	11		336. 380. 376
	10	28. 188.		18		348
	15-16	66	5	3		238
				7		192. 164. 314
				8		46. 78. 462
					Πέτρου Β'	
2	3	262				
	6	238. 362				
3	12	468				
	16	46				
4	12	238	1	5-6		228
					Ἰωάννου Α'	
2	11-12	360	2	15		386
	12	386	3	21		72
3	3	206	4	16		372
				18		224
			5	3		120
					Ἀποκάλυψις	
1	14	366	1	10		250
4	13	100		17		264
5	4	256	5	13		296

Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς ἔργων Θεοδώρου Ἀσκητοῦ

		Γένεσις	136	1	510
1	31	474		9	482
2	15	522	138	22	502. 512
3	6	542		Παροιμίαι Σολομώντος	
18	1-8	514	5	22	476
		Ἔξοδος	10	19	512
1	14	510	11	25	486
		Λευϊτικόν	12	23	488. 512
26	12	506	14	33	486
		Δευτερονόμιον	24	15	496
6	5	522		Ἐκκλησιαστής	
		Βασιλειῶν Α'	12	13	524
2	9	478		Ἄσμα Ἄσμάτων	
		Βασιλειῶν Β'	4	12	488
22	12	542		Σοφία Σολομώντος	
		Ψαλμοί	4	12	498
5	7	512		Ἡσαίας	
6	7	512	34	11	476
11	4	512		14-15	476
15	8	518	35	10	492
24	18	508		Ματθαῖος	
33	15	528	3	10	476
	16	500	4	1-10	500
38	13	408	5	8	516
39	2	496		16	516
41	4	508		44	512
54	8	496	6	13	506
62	2	520	7	14	516
	9	518	8	12	498
68	29	490	10	22	492
90	13	506		37	476
93	10	478	11	30	516
101	10	508	12	36	512
103	15	488		50	496
117	12	496	16	24	482. 528
125	5	512	19	21	490
126	1	506	22	11ξ	502

25	40	514					
26	70ξ.	504				Ἐφείους	
			4	13			520
				22			510
			6	11			506. 522
9	44	498		16			506
						Κολοσσαεῖς	
10	19	506					
12	35	522	3	3-4			482
	36-37	522		5			508
13	7	476		10			502
15	5	532				Θεσσαλονικεῖς Α'	
	11-32	504					
17	10	510. 522	5	17			480
						Τιμόθεον Α'	
14	15	474	2	8			486
	23	506. 522	5	6			496
			6	10			488
						Τιμόθεον Β'	
5	41	518	2	4			494
			4	7-8			490
						Ἑβραίους	
8	18	500					
12	11	520	4	15			502
13	9-10	512	11	1			500
	10	482	12	1-2			492
				14			480
						Ἰακώβου	
6	20	474					
9	27	484	2	14-26			474
13	13	490				Πέτρου Α'	
15	49	510					
			5	8			508
						Ἰωάννου Α'	
4	10	482					
6	16	506	1	18			514
			3	16			513
				18-19			514
5	22-23	510		21			516
	24	480. 482. 510	4	8			513
				12			514
				16			494
2	12	522		20			514

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

A

- Ἄαράν: 256.
 Ἄβελ: 18.
 ἄβουλία: 88.
 Ἄβδακούμ: 90. 256.
 Ἄβραάμ: 44. 90. 228. 234. 368. 414. 514.
 ἀγαθοεργία: 212.
 ἀγαθότης: 30. 68. 88. 104. 126. 142. 152.
 164. 174. 182. 204. 212. 296. 320. 354.
 416. 424. 540.
 Ἄγάθων: 164.
 ἀγαθωσύνη: 508.
 ἀγαλλίασις: 262. 328.
 ἀγανόκτησις 100.
 ἀγάπη: 26. 42. 46. 58. 62. 66. 70. 98. 110.
 116. 136. 140. 142. 158. 178. 192. 198.
 200. 216. 218. 224. 228. 234. 236. 256.
 262. 264. 266. 298. 302. 314. 370. 372.
 374. 408. 410. 412. 414. 436. 454. 456.
 478. 482. 484. 490. 494. 508. 512. 514.
 520. 522. 548.
 ἀγάπη τελεία: 524.
 ἄγγελος: 208. 366. 368. 376.
 ἄγγελος βουλή: 368.
 Ἄγια ἄγιων: 282.
 ἀγιασμός: 152. 184. 456. 480.
 ἀγιαστήριον: 510.
 ἀγνεία: 446.
 ἀγνοία: 24. 36. 60. 74. 92. 96. 140. 230.
 242. 262. 296. 360. 464. 546. 548.
 ἀγνωμοσύνη: 94. 210. 220. 240. 348.
 ἀγνωσία: 28. 72. 98. 112. 116. 138. 144.
 148. 152. 154. 156. 160. 170. 178. 186.
 188. 190. 208. 212. 246. 258. 300. 306.
 332. 346. 350. 354. 392. 404. 406. 410.
 416. 420.
 ἀγρυπνία: 18. 46. 108. 172. 180. 198. 258.
 292. 306. 318. 374. 404. 488. 500. 536.
 ἀγχίνοια: 468.
 Ἄδάμ: 18. 22. 30. 56. 88. 146. 218. 364.
 392. 408. 410. 416. 418. 438. 444. 542.
 ἀδημονία: 330.
 ἀδικία: 218. 384. 450.
 ἀδολεσχία: 370.
 ἀθανασία: 140. 418.
 Ἄθανάσιος (ὁ Μέγας): 16. 82. 100. 152.
 262. 294. 408. 418.
 ἀθλιότης: 100.
 ἀθυμία: 500.
 Αἰγύπτιος, -οί: 400.
 Αἴγυπτος: 126.
 Αἰθίοπες: 420.
 αἷμα Χριστοῦ: 474.
 αἵρεσις: 68. 420.
 αἵρετικός, -οί: 50. 282. 400. 420.
 αἴσθησις: 532.
 αἰσχροτή: 512.
 αἰσχύνη: 90. 100. 146. 158. 294. 324. 326.
 400. 420.
 αἰχμαλωσία: 36. 106. 278. 398. 464. 466.
 518.
 αἰχμαλωσία ἐμπαθής: 518.
 ἀκαθαρσία: 508.
 ἀκαταδαξία: 180.
 ἀκαταληψία: 240. 358.
 ἀκηδία: 28. 148. 348. 404.
 ἀκνησία ἀκίνητος: 540.
 ἀκολασία: 70. 380. 382. 384. 450.
 ἀκρασία: 168. 178. 180. 484.
 ἀκτημοσύνη: 34. 64. 120. 140. 158. 182.
 210. 346. 488.
 ἀλήθεια: 144. 152. 336. 402. 514.
 ἀλληλογία: 270. 348.
 ἀλλοίωσις: 66. 68. 136.
 ἀλλοτριώσις: 100.
 ἄλουσία: 546.
 ἀμάρτημα, -τα: 104. 172. 224. 264. 302.
 442. 478. 508. 548.

- ἁμαρτία: 28. 58. 60. 66. 74. 80. 84. 88. 98.
 100. 102. 104. 106. 114. 124. 144. 164.
 178. 198. 218. 236. 240. 264. 298. 300.
 332. 338. 350. 354. 404. 410. 442. 464.
 466. 476. 478. 482. 500. 502. 504. 508.
 512. 416. 524.
 ἁμαρτωλός, -οί: 18. 96. 100. 106. 118. 128.
 132. 216. 218. 220. 238. 252. 266. 336.
 340. 374. 392. 410. 452. 498.
 ἁμέλεια: 38. 110. 182. 186. 212. 228. 332.
 362.
 ἁμεριμνία: 76. 84. 88. 120. 158. 250. 254.
 292. 328. 332. 404.
 ἁμφιδοξία: 532.
 Ἁναγνώσται: 282.
 ἀνάθεμα: 398.
 ἀναισθησία: 74. 298. 324. 370. 484.
 ἀνάληψις: 128.
 ἀναμαρτησία: 46. 502.
 ἀνανδρεία: 50.
 ἀνάπαυσις: 146. 166. 168. 212. 326. 332.
 412. 418. 518.
 ἀνάστασις: 114. 118. 128. 218. 250. 392.
 394. 400. 498.
 ἀνδρεία: 70. 98. 146. 224. 378. 382. 408.
 450. 484.
 ἀνεξικακία: 192. 224. 268. 386.
 ἀνεπιστημοσύνη: 546.
 ἀνθρωπιὰ ἐσκέυα: 522.
 ἀνικανία: 228.
 Ἄννα: 396.
 ἄνοια: 320.
 ἀνομία: 104.
 ἀνταπόδοσις: 114. 524.
 ἀνταλογία: 268. 422.
 Ἄντωνιος: 16. 156. 170. 246. 288. 314.
 334. 342. 398. 422.
 ἄξιωμασία: 204.
 ἀπάθεια: 46. 58. 62. 74. 76. 88. 98. 160.
 166. 170. 186. 188. 190. 192. 200. 202.
 256. 278. 314. 324. 346. 356. 360. 362.
 368. 370. 394. 414. 482. 484. 494. 502.
 504. 506. 510. 520.
 ἀπάτη: 464. 494. 536.
 ἀπειρία: 546. 548.
 ἀπιστία: 26. 104. 198. 224. 322. 358. 490.
 ἀπλότης: 174. 320. 416. 466.
 ἀπόγνωσις: 28. 32. 92. 94. 104. 146. 162.
 206. 310. 332. 334. 374. 404.
 ἀποκάλυψις: 244. 246. 396. 398.
 ἀπόλαυσις: 182.
 ἀπόνουα: 104. 240. 298. 402. 404. 408.
 ἀποταγή: 490.
 ἀποχή: 122.
 ἀπροσεξία: 404. 450.
 ἀπροσπάθεια: 68. 136. 256. 322. 324. 328.
 330. 332. 336.
 ἀπώλεια: 28. 30. 32. 92. 136. 148. 180. 190.
 214. 216. 222. 240. 312. 350. 358. 404. 476.
 510.
 Ἄραβες: 12.
 Ἄραβία: 12.
 ἀργία: 24. 26. 224. 280.
 ἀργία ἐμπαθής: 82.
 ἀρέσκεια: 174.
 ἀρετή: 24. 30. 40. 44. 62. 70. 76. 80. 98.
 116. 124. 160. 166. 168. 172. 178. 184.
 190. 192. 194. 198. 200. 202. 208. 210.
 212. 218. 226. 228. 254. 258. (κατάλο-
 γος ἀρετῶν) 270-274. 282. 286. 292.
 300. 302. 306. 308. 310. 314. 318. 320.
 326. 328. 330. 340. 346. 350. 356. 360.
 364. 370. 374. 376. 378. 382. 384. 392.
 404. 408. 410. 444. 480. 482. 484. 494.
 500. 502. 504. 508. 512. 514. 616. 520.
 522. 528. 532. 534. 538. 548.
 ἀρετὴ πρακτικὴ: 520.
 ἄρμονία: 142. 484.
 ἀρπαγή: 136.
 Ἄρσένιος: 16. 524.
 ἀσέβεια: 56.
 ἀσιτία: 404.
 ἀτμία: 58. 300. 312. 342. 384. 414. 502.
 αὐθάδεια: 146. 492.
 αὐταρέσκεια: 154. 190. 214. 358. 420. 492.
 αὐτεξούσιον: 30. 280. 348. 364.
 αὐτεξουσιότητα: 294.
 αὐτομεμψία: 206. 358. 362. 364. 462.

ἀφέλεια: 402.
ἀφροσύνη: 26. 38. 70. 88. 94. 146. 384.
402.
ἀρχαιότητα: 148.

B

Βαβυλών: 116. 398. 510.
Βαλαάμ: 248. 288.
βάπτισμα: 126.
βάπτισμα: 20. 32. 98. 220. 280. 290. 366.
544.
Βαρνάβας: 400.
Βασιλεία Θεοῦ: 230. 394.
Βασιλεία οὐρανῶν: 28. 66. 94. 118. 122.
186. 282. 310. 318. 324. 328. 364. 456.
498. 540.
Βασιλεὺς (ὁ Μέγας): 16. 40. 62. 72. 78.
82. 90. 110. 112. 114. 138. 144. 150.
154. 154. 156. 168. 174. 176. 188. 216.
222. 226. 228. 232. 236. 240. 250. 254.
266. 292. 306. 310. 342. 346. 388. 390.
414. 416. 418.
βδελύγματα: 308.
Βελίαρ: 418.
βλάβη: 324.
βλασφημία: 136. 422.
βουλή: 352. 354.
βούρμα: 154. 446.
βούρμα: 524. 548.
βουρμάς ὀδοντοκ: 498.

Γ

γαίμα: 524.
Γαλιλαία: 228.
γαλιλιθαῖοι: 28. 50. 72. 78. 224. 292.
294. 392. 522.
γαλιλιθαῖοι: 322.
γάμος: 28. 36. 294. 500. 484.
γάμος: 294.
Γαβριήλ: 28. 36. 58.
γνώσις: 36. 114. 22. 22. 22. 22. 22. 22.
250. 252. 254. 256. 258. 260. 262. 264. 266.

182. 190. 192. 196. 200. 204. 206. 208.
210. 212. 228. 238. 240. 242. 248. 252.
254. 260. 262. 270. 286. 292. 304. 308.
318. 322. 330. 332. 334. 336. 338. 340.
342. 346. 352. 358. 360. 362. 364. 366.
370. 376. 390. 392. 394. 396. 404. 406.
408. 410. 412. 416. 420. 478. 508. 520.
530. 532. 534.

γνώσις ἐμπρακτος: 52.

γνώσις θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμά-
των: 70.

γνώσις Θεοῦ: 22. 24. 26. 28. 30. 40. 46. 52.
62. 64. 68. 70. 86. 486.

γνώσις μυστηρίων: 70.

γνώσις πνευματικῆ: 52. 84. 144. 188. 190.
208. 260. 390.

γνώσις πραγμάτων: 86.

γνώσις πταισμάτων: 86.

γνώσις ὑπερφυῆς: 532.

γνώσις φυσικῆ: 26. 398. 412. 424. 532.

γνωστικός: 86.

γογγυσμός: 190.

Γρηγόριος Θεολόγος: 16. 40. 74. 156.
180. 204. 206. 238. 240. 242. 246. 254.
256. 302. 378. 418. 484.

Γρηγόριος Νύσσης: 16. 388. 400.
γυμνότης: 180.

Δ

Δαβίδ: 14. 44. 76. 90. 112. 184. 212. 248.
270. 330. 352.

Δαμασκός: 114. 116.

δαίμων, -ες: 24. 28. 30. 36. 50. 58. 78. 88.
90. 92. 94. 96. 160. 184. 188. 204. 208.
214. 248. 278. 282. 288. 292. 294. 304.
308. 312. 330. 340. 346. 348. 350. 366.
368. 382. 386. 410. 420. 422. 440. 456.
466. 476. 480. 482. 484. 486. 490. 500.
502. 504. 508. 510. 512.

δάκρυμα: 110. 390. 508. 510. 512. 516. 546.

Δανάη: 102. 108. 150. 264. 312.

δειλία: 70. 104. 200. 206. 382. 384.

δέσθεσις: 170. 536.

διάθεσις ἔμπαθής: 820.

Διάκονοι: 282

διάκρισις 26. 34. 52. 58. 70. 76. 108. 144.
170. 182. 184. 200. 228. 250. 252. 280.
306. 334. 340. 346. 352. 358. 370. 384.
408. 412. 414. 520. 538.

δικαιοκρισία: 204. 208.

δικαιοσύνη: 28. 30. 62. 64. 66. 70. 98. 152.
204. 266. 268. 320. 330. 342. 378. 384.
394. 440. 450. 464. 474. 484. 490. 510.
540.

Διονύσιος (Ἀρεοπαγίτης): 82. 152. 242.
366. 376. 384. 398. 400.

διόρασις: 336. 352. 398. 412. 414.

διόρθωσις: 110.

διωγμός: 124.

δόλος: 226.492.

δόξα ἀληθινή: 548.

δόξα ἀνθρωπίνη: 180. 298. 538.

δόξα (Θεοῦ): 36. 212. 296. 302. 308. 314.
322. 326. 328. 328. 336. 344. 352. 368.
372. 374. 378. 380. 382. 384. 386. 392.
394. 426. 468. 500. 524.

δοξολογία: 238.

δουλαγωγίαι σαρκός: 546.

δουλεία: 22. 88. 208. 358. 450. 492.

δουλεία μοχθηρά: 510.

δύναμις Θεοῦ: 28. 48. 68. 126. 142. 150.
152. 410.

δυστυχία: 212.

δυσχέρεια: 58. 200. 212. 314. 346.

δυσωδία: 488.

δωρεά: 190. 210. 218. 222. 312. 410.

Δωρόθεος: 16. 84. 112. 144. 192. 202. 212.
238. 300. 400.

E

Ἑβραῖος,-οι: 398.

ἐγκράτεια: 18. 26. 38. 40. 140. 168. 180.
208. 302. 304. 306. 330. 436. 464. 478.
484. 502. 510. 520. 522.

ἐγκράτεια περιεκτική: 98.

ἐγρήγοροι: 70. 78. 172. 418.

Ἑδέμ: 90.

Ἑδεσσα: 472.

εἰκὼν κατ' εἰκόνα Θεοῦ: 22. 30. 72. 96.
502.

εἰκὼν τοῦ ἐπουρανίου: 510.

εἰκὼν χοῦκοῦ: 510.

εἰρήνη: 64. 70. 74. 84. 88. 98. 106. 112. 152.
166. 198. 338. 386. 388. 456. 480. 482.
508. 516.

ἐλεγχος: 100.

ἐλεημοσύνη: 64. 140. 182. 208. 210. 220.
330. 344.

ἔλεος: 66. 104. 202. 334. 510.

ἐλευθερία: 22. 88. 224. 238. 248. 518.

Ἐλισσαῖος: 386.

Ἑλλάς: 418.

Ἑλλην,-ες: 154. 170. 306. 344. 370. 398.
414. 416.

ἐλπίς: 46. 100. 138. 192. 198. 200. 202. 212.
214. 312. 314. 316. 318. 322. 328. 336.
342. 370. 390. 410. 414. 436. 490. 494.
518. 534. 538.

ἐμφύσημα: 140.

ἐνδεια: 212.

ἐνέργεια ἔμπαθής: 464.

ἐνοίκησις Θεοῦ: 70.

ἔνωσις: 344. 546.

ἔνωσις καθ' ὑπόστασιν: 154.

ἔξις: 278.

ἐξομολόγησις: 102. 104. 262.

ἐξορία: 68.

ἐξουσία ἀνθρώπου: 24. 180. 208.

ἐξουσία Θεοῦ: 248.

ἐπαγγελία: 120. 510.

ἔπαινος: 522.

ἐπαρσις: 82. 104. 110. 206. 212. 246. 332.
354. 360. 374. 420.

ἐπήρεια: 534.

ἐπίγνωσις: 52*.

ἐπαθυμία: 36. 66. 104. 120. 200. 206. 326.
354. 370. 372. 386. 476. 480. 482. 494.
502. 506. 508. 510. 520. 530.

ἐπαθυμία χρημάτων: 488.

ἐπαμέλεια: 224.

Ἐπίσκοποι: 282.

ἀφέλεια: 402.
 ἀφροσύνη: 26. 38. 70. 88. 94. 146. 384.
 402.
 ἀχαριστία: 148.

B

Βαβυλών: 116. 398. 510.
 Βαλαάμ: 248. 288.
 βάπτισις: 126.
 βάπτισμα: 20. 32. 98. 220. 280. 290. 366.
 544.
 Βαρνάβας: 400.
 βασιλεία Θεοῦ: 230. 394.
 βασιλεία οὐρανῶν: 28. 66. 94. 118. 122.
 186. 282. 310. 318. 324. 328. 364. 456.
 498. 540.
 Βασίλειος (ὁ Μέγας): 16. 40. 62. 72. 78.
 82. 90. 110. 112. 114. 138. 144. 150.
 154. 154. 156. 168. 174. 176. 188. 216.
 222. 226. 228. 232. 236. 240. 250. 254.
 266. 292. 306. 310. 342. 346. 388. 390.
 414. 416. 418.
 βδέλυγμα: 308.
 Βελίαρ: 418.
 βλάβη: 324.
 βλασφημία: 136. 420.
 βουλή: 352. 354.
 βούλημα: 154. 446.
 βούλησις: 528. 548.
 βρυγμὸς ὀδόντων: 498.

Γ

γαλήνη: 516.
 Γαλιλαία: 228.
 γαστριμαργία: 28. 50. 172. 178. 224. 292.
 298. 382. 500.
 γαστρίμαργος: 322.
 γέεννα: 38. 186. 294. 310. 468.
 γέννησις Κυρίου: 250.
 Γιεζή: 18. 90. 326. 386.
 γνώσις: 96. 104. 122. 128. 136. 144. 148.
 150. 152. 156. 158. 164. 166. 176. 178.

182. 190. 192. 196. 200. 204. 206. 208.
 210. 212. 228. 238. 240. 242. 248. 252.
 254. 260. 262. 270. 286. 292. 304. 308.
 318. 322. 330. 332. 334. 336. 338. 340.
 342. 346. 352. 358. 360. 362. 364. 366.
 370. 376. 390. 392. 394. 396. 404. 406.
 408. 410. 412. 416. 420. 478. 508. 520.
 530. 532. 534.

γνώσις ἔμπρακτος: 52.

γνώσις θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμά-
 των: 70.

γνώσις Θεοῦ: 22. 24. 26. 28. 30. 40. 46. 52.
 62. 64. 68. 70. 86. 486.

γνώσις μυστηρίων: 70.

γνώσις πνευματικῆ: 52. 84. 144. 188. 190.
 208. 260. 390.

γνώσις πραγμάτων: 86.

γνώσις πταισμάτων: 86.

γνώσις ὑπερφυσῆς: 532.

γνώσις φυσικῆ: 26. 398. 412. 424. 532.

γνωστικός: 86.

γογγυσμός: 190.

Γρηγόριος Θεολόγος: 16. 40. 74. 156.
 180. 204. 206. 238. 240. 242. 246. 254.
 256. 302. 378. 418. 484.

Γρηγόριος Νύσσης: 16. 388. 400.

γυμνότης: 180.

Δ

Δαβίδ: 14. 44. 76. 90. 112. 184. 212. 248.
 270. 330. 352.

Δαμασκός: 114. 116.

δαίμων,-ες: 24. 28. 30. 36. 50. 58. 78. 88.
 90. 92. 94. 96. 160. 184. 188. 204. 208.
 214. 248. 278. 282. 288. 292. 294. 304.
 308. 312. 330. 340. 346. 348. 350. 366.
 368. 382. 386. 410. 420. 422. 440. 456.
 466. 476. 480. 482. 484. 486. 490. 500.
 502. 504. 508. 510. 512.

δάκρυα: 110. 390. 508. 510. 512. 516. 546.

Δανιήλ: 102. 108. 150. 264. 312.

δειλία: 70. 104. 200. 206. 382. 384.

διάθεσις: 170. 536.

διάθεσις ἔμπαθής: 820.
 Διάκονοι: 282
 διάκρισις 26. 34. 52. 58. 70. 76. 108. 144.
 170. 182. 184. 200. 228. 250. 252. 280.
 306. 334. 340. 346. 352. 358. 370. 384.
 408. 412. 414. 520. 538.
 δικαιοκρισία: 204. 208.
 δικαιοσύνη: 28. 30. 62. 64. 66. 70. 98. 152.
 204. 266. 268. 320. 330. 342. 378. 384.
 394. 440. 450. 464. 474. 484. 490. 510.
 540.
 Διονύσιος (Ἀρεοπαγίτης): 82. 152. 242.
 366. 376. 384. 398. 400.
 διόρασις: 336. 352. 398. 412. 414.
 διόρθωσις: 110.
 διαγωγμός: 124.
 δόλος: 226.492.
 δόξα ἀληθινή: 548.
 δόξα ἀνθρωπίνη: 180. 298. 538.
 δόξα (Θεοῦ): 36. 212. 296. 302. 308. 314.
 322. 326. 328. 328. 336. 344. 352. 368.
 372. 374. 378. 380. 382. 384. 386. 392.
 394. 426. 468. 500. 524.
 δοξολογία: 238.
 δουλαγωγίαι σαρκός: 546.
 δουλεία: 22. 88. 208. 358. 450. 492.
 δουλεία μοχθηρά: 510.
 δύναμις Θεοῦ: 28. 48. 68. 126. 142. 150.
 152. 410.
 δυστυχία: 212.
 δυσχέρεια: 58. 200. 212. 314. 346.
 δυσωδία: 488.
 δωρεά: 190. 210. 218. 222. 312. 410.
 Δωρόθεος: 16. 84. 112. 144. 192. 202. 212.
 238. 300. 400.

Ε

Ἑβραῖοι: 398.
 ἐγκράτεια: 18. 26. 38. 40. 140. 168. 180.
 208. 302. 304. 306. 330. 436. 464. 478.
 484. 502. 510. 520. 522.
 ἐγκράτεια περιεκτική: 98.
 ἐγρήγοροι: 70. 78. 172. 418.
 Ἑδέμ: 90.

Ἑδεσσα: 472.
 εἰκὼν κατ' εἰκόνα Θεοῦ: 22. 30. 72. 96.
 502.
 εἰκὼν τοῦ ἔπουρανίου: 510.
 εἰκὼν χοϊκοῦ: 510.
 εἰρήνη: 64. 70. 74. 84. 88. 98. 106. 112. 152.
 166. 198. 338. 386. 388. 456. 480. 482.
 508. 516.
 ἔλεγχος: 100.
 ἔλεημοσύνη: 64. 140. 182. 208. 210. 220.
 330. 344.
 ἔλεος: 66. 104. 202. 334. 510.
 ἔλευθερία: 22. 88. 224. 238. 248. 518.
 Ἑλισσαῖος: 386.
 Ἑλλάς: 418.
 Ἑλλην,- ες: 154. 170. 306. 344. 370. 398.
 414. 416.
 ἐλπίς: 46. 100. 138. 192. 198. 200. 202. 212.
 214. 312. 314. 316. 318. 322. 328. 336.
 342. 370. 390. 410. 414. 436. 490. 494.
 518. 534. 538.
 ἐμφύσημα: 140.
 ἔνδεια: 212.
 ἐνέργεια ἔμπαθής: 464.
 ἐνοίκησις Θεοῦ: 70.
 ἔνωσις: 344. 546.
 ἔνωσις καθ' ὑπόστασιν: 154.
 ἔξις: 278.
 ἔξομολόγησις: 102. 104. 262.
 ἔξορία: 68.
 ἔξουσία ἀνθρώπου: 24. 180. 208.
 ἔξουσία Θεοῦ: 248.
 ἔπαγγελία: 120. 510.
 ἔπαινος: 522.
 ἔπαροις: 82. 104. 110. 206. 212. 246. 332.
 354. 360. 374. 420.
 ἐπήρεια: 534.
 ἐπίγνωσις: 527.
 ἐπιθυμία: 36. 66. 104. 120. 200. 206. 326.
 354. 370. 372. 386. 476. 480. 482. 494.
 502. 506. 508. 510. 520. 530.
 ἐπιθυμία χρημάτων: 488.
 ἐπαμέλεια: 224.
 Ἐπίσκοποι: 282.

ἐπιστήμη: 534.
 Ἐπιφάνιος: 192.
 ἐπιφοίτησις 152. 200. 202. 248. 256. 354.
 372.
 ἔρωσ: 538.
 ἔρωσ θεῖος: 520. 532. 542.
 εὐαγγελισμός: 250.
 εὐαρέστησις: 146.
 εὐγνωμοσύνη: 26. 34. 72. 186. 190. 204.
 208. 210. 212. 218. 242. 268. 270. 300.
 350. 388. 408. 410. 416.
 εὐεργεσία: 24. 46. 96. 104. 158. 190. 192.
 196. 208. 222. 240. 270. 332. 358. 388.
 390. 408. 410. 412. 416. 420.
 εὐημερία: 210. 212. 314.
 εὐθυμία: 500.
 εὐλάβεια: 226. 324.
 εὐχέρεια: 58. 200.
 εὐσέβεια: 56. 62. 70. 92. 302. 304. 324.
 330. 340. 404. 454. 492.
 εὐσπλαχνία: 104. 202. 524.
 Εὐστράτιος: 204.
 εὐτραπλία: 512.
 εὐφροσύνη: 88. 120. 218. 238. 242. 254.
 316. 328. 476. 488. 492.
 Εὐχαΐτης: 406.
 εὐχαριστία: 40. 98. 102. 132. 180. 186. 190.
 204. 212. 228. 230. 240. 252. 262. 320.
 336. 348. 388. 410. 412. 444. 508. 546.
 εὐχή: 410. 452.
 ἔφεσις: 534.
 Ἐφραίμ: 16. 82. 170. 222. 298. 400.

Z

Ζαχαρίας: 352.
 ζήλος Θεοῦ: 226.
 ζημία: 34. 118. 180. 232. 300. 318. 364. 412.
 438.
 ζωὴ αἰώνιος: 106. 124. 236. 248. 254. 266.
 294. 314. 400. 522.
 ζωὴ πολυμέριμος: 88.

H

ἡγουμενία: 256.

ἡδονή: 38. 42. 46. 226. 306. 338. 442. 476.
 484. 502. 518. 548.
 ἡδονὴ αἰσθητή: 546.
 ἡδυπάθεια: 506.
 Ἡλίας: 132.
 ἡλιθιότης: 380. 382. 384.
 ἡλιος τῆς δικαιοσύνης: 114.
 Ἡράκλειος: 472.
 Ἡσαΐας: 84. 232. 242. 368.
 Ἡσαῦ: 90.
 ἡσυχία: 18. 46. 48. 76. 108. 148. 158. 166.
 188. 190. 194. 200. 208. 230. 252. 256.
 258. 290. 292. 320. 332. 360. 390. 404.
 418. 492. 496. 498. 500. 514.

Θ

θάνατος: 118. 140.
 θαυματοποιία: 244.
 θέλημα ἀνθρώπου: 22. 26. 28. 34. 38. 44.
 76. 80. 98. 112. 122. 156. 164. 180.
 188. 190. 192. 208. 210. 224. 252. 256.
 296. 322. 332. 376. 378. 450.
 θέλημα Θεοῦ: 22. 26. 38. 76. 102. 104. 142.
 162. 164. 190. 202. 204. 224. 252. 266.
 280. 294. 296. 338. 368. 378. 412. 464.
 θέλημα Πατρὸς: 38. 496.
 θέλημα πατρὸς: 492.
 θέλημα σαρκὸς: 38. 520.
 θεογνωσία: 144. 426.
 θεολογία: 86. 418. 420.
 θεοφιλία: 130.
 Θεόδωρος (ἀσκητής): 472
 θεωρία: 84. 206. 290. 292. 306. 328. 336.
 340. 352. 364. 366. 388. 390. 396. 398.
 416. 422. 482. 488. 500. 502. 518. 520.
 542. 548.
 Θεωρία Θεοῦ: 256. 260. 418. 420.
 θεωρία θείων Γραφῶν: 414.
 θεωρία κτισμάτων: 68. 414.
 θεωρία τῶν νοσητῶν: 546.
 θεωρία τῶν ὄντων: 86. 412.
 θεωρία πνευματικῆ: 46. 68. 84. 200. 484.
 θεωρία μυστηρίων: 66.

θεωρία μυστική: 458.
 θεωρία φυσική: 208
 θεωρητικός: 52. 86.
 θεώσεις: 528.
 θλίψις: 18. 22. 46. 60. 84. 98. 146. 148. 178.
 300. 310. 316. 386. 388. 410. 412. 414.
 518.
 θράσος: 206.
 θρασύτης: 70. 382. 384. 492.
 θυμίαμα: 282.
 θυμηδία: 492.
 θυμικόν: 448. 450. 484.
 θυμός: 66. 104. 112. 120. 122. 172. 178.
 354. 370. 372. 448. 486. 520. 530.
 θυσία: 132. 282.

I

Ἰάκωβος Ἀδελφόθεος: 74. 174. 418.
 Ἰερεῖς: 282.
 Ἰερόθεος: 152.
 Ἰερουργία: 282.
 Ἰερουσαλήμ: 214. 350. 438.
 Ἰερωσύνη: 280.
 Ἰεσία: 514.
 Ἰλαρίων: 78.
 Ἰλαρότης: 514.
 Ἰορδάνης: 126.
 Ἰουδαῖοι: 154. 166. 382.
 Ἰούδας (προδότης): 90. 208. 234. 310.
 326. 504.
 Ἰσαάκ: 74. 84. 86. 106. 108. 110. 112. 116.
 142. 148. 156. 162. 168. 176. 184. 194.
 198. 222. 230. 240. 262. 264. 268. 288.
 290. 314. 364. 418.
 Ἰσήμ, ἀρχηγός Ἀράβων, 12.
 Ἰσραηλίται: 18. 90. 216.
 Ἰωάννης: 256.
 Ἰωάννης Δαμασκηνός: 76. 108. 122. 132.
 136. 140. 148. 152. 154. 166. 188. 244.
 248. 256. 332. 364. 368.
 Ἰωάννης Θεολόγος: 72. 142. 144. 148.
 150. 244. 248. 372. 386. 512. 514.
 (Ἰωάννης) Καρπάθιος: 198.

Ἰωάννης Κλίμακος: 16. 72. 74. 80. 82. 84.
 86. 112. 140. 146. 164. 170. 174. 184.
 204. 246. 254. 258. 260. 276. 278. 288.
 290. 300. 418. 420. 422.
 Ἰωάννης Βαπτιστής: 126.
 Ἰωάννης Χρυσόστομος: 504.
 Ἰωάσαφ: 324.
 Ἰώδ: 44. 78. 128. 142. 224. 234. 310. 330.
 368. 388. 392.
 Ἰωνᾶς: 352.

K

καθαρότης: 190. 216. 288. 394. 396. 412.
 466.
 καθαρότης νοός: 398. 412.
 κάθαρις: 46. 82. 356.
 Κάϊν: 18. 90.
 κακία: 20. 28. 30. 62. 104. 154. 194. 200.
 202. 264. 266. 280. 292. 294. 296. 302.
 348. 448. 478. 482. 520. 538. 548.
 κακοβουλία: 222.
 κακοπάθεια: 500. 518. 546.
 κακουχία: 312.
 κάλλος ἀρχαῖον: 36. 358.
 Κασσιανός: 350-352. 402.
 κατάγνωσις: 474.
 καταδίκη: 68.
 κατακλυσμός: 18.
 κατάκρισις: 30. 96. 132. 182. 186. 188.
 204. 240. 260. 306. 348. 404.
 καταλλογή: 224.
 κατανόησις νοσητῶν κτισμάτων: 86.
 κατάνυξις: 106. 108. 110. 260. 264. 330.
 466.
 κατάρα: 18.
 καταφρόνησις: 122. 230.
 καύχημα: 394.
 καύχησις: 510
 κενοδοξία: 28. 178. 224. 236. 494. 500.
 508. 522.
 κέρδος: 318.
 κίνδυνος: 314. 316. 318. 386.
 κίνησις ἀκίνητος: 540.

κλοπή: 136.
 κόλασις αἰώνιος: 36. 46. 60. 72. 78. 94. 94.
 κολαφισμός: 124.
 κόπος σώματος: 508.
 Κοσμάς ὁ Μελωδός: 152.
 κοσμοποιία: 244. 392.
 κρίσις (μέλλουσα): 106. 232.
 Κρώνιος: 224.
 Κύριλλος (Περοσολύμων): 154.
 Κωνσταντῖνος Παγωνάτος: 472.
 Κωνσταντῖνος Κοπρώνυμος: 12.

Λ

Λάζαρος: 122.
 λαυμαργία: 50.
 λατρεία ὕλης: 528.
 λήθη: 38. 230. 354. 360. 390. 438.
 λογισμός: 112. 136. 194. 266. 306. 308. 342.
 354. 452. 454. 456. 458. 464. 478. 482.
 484. 486. 488. 496. 500. 502. 506. 508.
 λογισμός ἔμπαθής: 278. 468.
 λογισμός πονηρός: 492. 522.
 λογιστικόν: 484.
 λουδορία: 442.
 Λουκάς: 228. 248. 402. 518.
 λουτρὸν παλιγγενεσίας: 474.
 λύπη: 100. 212. 254. 308. 328. 330. 334.
 336. 388. 442. 488. 504. 520.

Μ

Μακάριος: 16. 214. 224.
 μακαριότης: 26. 520. 540. 548.
 μακαρισμός: 66. 84.
 μακροθυμία: 58. 180. 210. 240. 508.
 Μαλαχίας: 440.
 Μανχαῖοι: 12.
 Μάξιμος: 16. 42. 72. 114. 120. 136. 152.
 166. 168. 172. 186. 192. 216. 232. 248.
 290. 362. 398.
 Μάρθα: 78.
 Μάρκος: 16. 74. 190.

μάστιξ: 518.
 ματαιότης: 136. 332. 464. 498. 548.
 μεγαλοψυχία: 310.
 μεγαλωσύνη: 416. 510.
 μέθη: 178.
 μειονεξία: 70. 384.
 Μελχισεδέκ: 256.
 μέμψις: 136.
 μέριμνα: 48. 78. 80. 84. 112. 192. 200. 260.
 292. 308. 418. 496.
 μέριμναι δισπκαί: 494.
 μετάληψις θεία: 266. 280.
 μεταμόρφωσις: 128. 242.
 μετάνοια: 18. 24. 36. 92. 94. 96. 98. 100.
 112. 186. 206. 210. 220. 224. 266. 268.
 278. 296. 318. 330. 332. 380. 422. 466.
 482. 504. 508.
 μετεωρισμός: 190. 224.
 Μητροπολίται: 282.
 μικροψυχία: 38. 100. 148. 310.
 μίμημα Χριστοῦ: 66.
 μίμησις Χριστοῦ: 60. 62. 98. 120. 182. 212.
 376.
 μῖσος: 136. 138. 140. 334. 492. 502. 512.
 μνήμη ἁμαρτημάτων: 442.
 μνήμη θανάτου: 390. 438. 454.
 μνήμη Θεοῦ-Χριστοῦ: 210. 270. 348. 390.
 434. 444. 454. 460. 478.
 μνησικακία: 136. 264. 266. 354. 448. 484.
 520.
 μοιχεία: 80. 172. 312.
 μοιχεύειν: 448. 450.
 μολυσμός: 442.
 μοχθηρία: 222. 416.
 μυκτηρισμός: 124.
 μυστήριον: 66. 68. 70. 96. 114. 130. 132.
 134. 142. 152. 156. 168. 184. 242. 252.
 266. 296. 320. 360. 394. 412. 416. 418.
 426.
 μυστήριον σταυροῦ: 504.
 μωρολογία: 180. 512.
 Μωυσῆς: 184. 216. 256. 312. 422. 424.

N

Ναζαρέτ: 126.
 Ναθαναήλ: 226.
 Νείλος ἅγιος: 16. 72. 84. 108. 152. 168.
 170. 198. 228. 292. 338. 342. 350. 370.
 νέκρωσις: 328. 330. 332. 336. 360. 480.
 482. 528. 536. 544.
 νηπιότης: 168.
 νηστεία: 46. 50. 108. 172. 180. 258. 292.
 306. 318. 500. 536. 544. 546.
 νηστεύειν: 102.
 νῆψις: 436. 452. 456.
 Νικόδημος: 244.
 Νινευῖται: 18.
 νόησις: 548.
 νομοθεσία θεία: 436.
 νόμος Θεοῦ: 442. 482.
 νουθεσία: 228. 492.
 Νῶε: 18.

Ξ

Ξεντεία: 496.

O

ὁδὸς ζωῆς: 300.
 ὀδύνη: 38. 518.
 οἴησις: 32. 52. 54. 104. 154. 162. 190. 204.
 224. 248. 258. 308. 314. 334. 336. 356.
 358. 360. 362. 366. 404.
 οἰκείωσις Θεοῦ: 88.
 οἰκονομία: 32. 356. 360. 376. 420. 452.
 ὀκνηρία: 26. 138. 146. 358.
 ὀλγωρία: 144. 252. 314.
 ὁμοίωσις καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ 22. 72.
 ὁμόνοια: 140. 178.
 ὄνειδος: 90.
 ὄξυδέρκεια: 80.
 ὄργη: 20. 28. 68. 110. 354. 424. 482. 486.
 520.
 Οὐαλίδ, υἱὸς Ἰσημ τοῦ τῶν Ἀράβων: 12.

Π

Παγκράτιος: 284.

πάθημα: 328. 336. 340. 482. 510.
 πάθος, -η: 22. 28. 34. 42. 52. 58. 66. 88. 92.
 102. 122. 126. 148. 188. 194. 216. 224.
 236. 258. 264. 266. (κατάλογος
 παθῶν) 274. 276. 302. 304. 310. 312.
 324. 326. 328. 330. 332. 334. 346. 354.
 356. 360. 362. 368. 370. 374. 378. 382.
 394. 412. 414. 452. 454. 464. 466. 478.
 480. 482. 484. 486. 500. 502. 506. 512.
 516. 520. 522. 528. 538.

πάθος ἀτιμίας: 510.

πάθη γενικώτατα: 538.

παιδεία ἢ κάτω: 402.

πανουργία: 172. 288. 348. 406.

παράβασις: 22. 30. 92. 176. 192. 210. 340.
 452. 474.

παρακοή: 20. 30. 88. 176. 332. 410. 424.

παραπληξία: 544.

παράχρησις: 182. 202.

παρθενία: 344.

παροργισμός: 60.

παρουσία δευτέρα: 128. 140.

παρησία: 72. 128. 130. 512. 520.

παρθενία:

Πατριάρχαι: 282.

Παῦλος: 74. 226. 234. 398. 418. 444. 454.
 468.

Παῦλος ὁ Ἀπλός: 422.

πεῖνα: 330.

πειρασμός: 18. 24. 40. 42. 46. 60. 70. 84. 88.
 92. 104. 140. 146. 148. 160. 162. 166.
 180. 190. 194. 196. 200. 206. 210. 212.
 220. 222. 224. 264. 298. 304. 306. 312.
 314. 318. 330. 334. 336. 340. 346. 358.
 364. 382. 390. 404. 408. 412. 414. 416.
 420. 486.

πένθος: 26. 46. 66. 98. 108. 110. 112. 122.
 144. 200. 258. 260. 300. 304. 330. 336.
 340. 356. 388. 414. 444. 468. 516.

πενία: 180. 208. 212.

περιοπισμός: 46. 48. 160. 172. 190. 200.
 230. 258. 330.

Πέτρος: 116. 226. 232. 236. 236. 240. 280.
 282. 284. 310. 406. 418. 504.

πίστις: 24. 82. 124. 138. 144. 148. 164. 166.

170. 182. 192. 194. 198. 200. 224. 228.
 230. 250. 278. 284. 288. 290. 292. 294.
 296. 302. 304. 306. 312. 316. 322. 330.
 340. 358. 404. 408. 410. 414. 416. 418.
 474. 494. 510. 520.
 πίστις ὀρθόδοξος: 522.
 πλάνη: 104. 288. 338. 358. 416. 466.
 πλεονεξία: 384.
 πλημμέλημα: 54. 504.
 πλοῦτος: 180. 212. 538.
 πόθος: 108. 116. 200. 254. 372. 440.
 πόθος τοῦ Θεοῦ: 114. 152. 226. 358.
 πόλεμος αἰσθητός: 438.
 πόλεμος νοητός: 438.
 πολυλογία: 172. 190. 216. 236. 240. 270.
 348. 512.
 πολυμερμνία: 172.
 πολυπραγμοσύνη: 138.494.
 πολυπνία: 172. 180.
 πολυφαγία: 180.
 πονηρία: 60. 72. 104. 138. 236. 294. 356.
 416. 452. 462.
 πορνεία: 28. 136. 178. 224. 292. 304. 310.
 382. 424. 508.
 πρᾶξις: 200. 342. 548.
 πρᾶξις ἠθική: 66. 68. 362. 394.
 πραότης: 26. 330. 340. 478. 510.
 πρακτικός: 52. 86.
 προαίρεσις: 26. 28. 44. 48. 84. 116. 170.
 188. 208. 216. 228. 232. 236. 254. 292.
 318. 322. 324. 328. 342. 348. 352. 416.
 426. 494. 518. 524.
 πρόγνωσις: 110.
 προθυμία: 24. 26. 144. 164. 170. 190. 228.
 254. 258. 260. 304. 332. 356. 426. 504.
 514.
 πρόνοια: 68. 134. 142. 182. 220. 246. 252.
 334. 366. 376. 416. 452. 482. 496.
 προόρασις: 398. 412. 414.
 προσβολή (λογισμοῦ): 278. 464. 466.
 προσευχή: 42. 50. 52. 70. 106. 108. 112.
 118. 152. 158. 164. 176. 182. 190. 192.
 194. 198. 262. 268. 270. 292. 338. 350.
 388. 390. 404. 406. 410. 418. 458. 466.

478. 486. 488. 506. 508. 546.
 προσευχή ἀδιάλειπτος: 98.
 προσευχή καθαρὰ: 388. 478. 480. 500.
 520. 522.
 προσευχή καρδιακή: 266.
 προσκύνησις: 284. 302. 328. 426. 524.
 προσοχή: 44. 78. 80. 266. 440. 448. 458.
 προσπάθεια: 44. 58. 64. 138. 162. 178. 326.
 πρόσταγμα (Θεοῦ): 474.
 Πρόχωρος: 244.
 πταῖσμα: 510.
 πτωχεία: 346.

Ρ

ῥαδιουργία: 356.
 ραθυμία: 26. 38. 48. 74. 116. 162. 230. 260.

Σ

Σάββας (ἅγιος): 472.
 Σαμουήλ: 256. 392.
 Σαούλ: 248.
 σάρκωσις: 154.
 σατᾶν: 446. 448.
 σατανᾶς: 406.
 Σαῦλος: 226.
 Σίμων ὁ Κανανίτης: 226.
 Σίμων (Πέτρος): 226.
 Σισώης: 168. 256.
 σιωπή: 438. 512.
 σκοπὸς τοῦ Θεοῦ: 412. 414.
 σκοτασμός: 230.
 σκότωσις: 218.
 Σοδομίται: 18. 90.
 Σολομών: 18. 72. 74. 80. 82. 90. 110. 130.
 134. 176. 194. 220. 236. 302. 306. 306.
 330. 356. 368. 400. 404.
 σοφία Θεοῦ-Πνεύματος: 52. 56. 68. 70.
 80. 142. 150. 152. 172. 174. 184. 190.
 286. 288. 296. 376. 396. 400. 402. 404.
 410. 414. 416. 418. 426. 440. 484. 538.
 σοφία κόσμου: 52.
 σοφία πνευματικῆ: 378.

296. 302. 322. 334. 394. 434. 524.
 κλαγγυρία: 28. 84. 136. 178. 188. 478.
 500. 538. 546.
 κλαυτία: 26. 224. 444. 502. 518. 520.
 κλεργία: 476.
 κληδονία: 222. 478. 518. 520. 538. 546.
 κλήμων: 16. 80. 156. 198.
 κλία: 138.
 κλοδοξία: 28. 178. 478. 518. 538. 546.
 κλοκτημοσύνη: 44.
 κλονεικία: 448. 468.
 κλοξενία: 494. 514.
 κλοσοφία: 60. 302. 436
 κλοτιμία: 14.
 κόςος: 20. 24. 78. 86. 200. 260. 302. 304.
 342. 408. 412. 414. 538.
 κόςος άγνός: 304. 410. 420. 524.
 κόςος Κυρίου-Θεού: 26. 42. 56. 92. 242.
 296. 298. 300. 306. 346. 404. 410. 412.
 482. 494. 522. 540.
 κόνος: 18. 80. 172.
 κρίκη: 80.
 κρόνημα: 498.
 κρόνημα σαρκός: 442. 480.
 κρόνησις: 26. 70. 84. 98. 138. 310. 312.
 316. 346. 378. 402. 408. 410. 412. 450.
 484. 538.
 κύσις: 540.
 κώς άπρόσιτον: 66.
 κωτισμός: 150. 238. 322. 330. 336.

X

κάμ: 18.
 κάμενία: 500. 536. 544-546

Χαναάν: 18. 90.
 χαρά: 68. 146. 162. 164. 192. 194. 212. 218.
 222. 316. 320. 334. 342. 388. 412. 518.
 χαρά πνευματική: 298. 388. 412.
 χάρισμα: 34. 60. 128. 158. 162. 174. 182.
 184. 202. 210. 216. 260. 334. 346. 364.
 416.
 χάρισμα γνώσεως: 144.
 χάρισμα διακρίσεως: 232.
 χλευασμός: 124.
 χρήμα.- τα: 62.
 χρηστότης: 440. 508. 512.
 Χριστιανός: 32.
 Χρυσόστομος: 16. 30. 70. 72. 74. 80. 140.
 144. 150. 154. 156. 166. 172. 186. 200.
 204. 218. 226. 228. 234. 238. 240. 242.
 244. 246. 250. 270. 280. 342. 344. 358.
 362. 364. 396. 398. 400. 408. 414. 418.
 434. 504.

Ψ

ψαλμωδία: 108. 198. 292. 374.
 Ψάλται: 282.
 Ξευδαπόσολοι: 30.
 Ξευδοπροφήτης,-αι: 30
 ψεύδος: 194. 236. 512.

Ω

ώραιότης: 134.
 Ώσηέ: 440.
 ώφέλεια: 142. 164. 178. 204. 294. 310. 316.
 318. 366. 412. 424.

σπουδή: 514.
 σταυρός: 108. 114. 152. 234. 282. 392. 480.
 504. 528.
 σταύρωσις: 128. 394.
 στεναγμός: 58. 512.
 στενοχωρία: 20.
 Στέφανος: 418.
 στοργή: 222.
 συγκατάδασις: 112. 114. 124. 128. 142.
 186. 282. 298. 354. 370.
 συγκατάθεσις: 278.
 συγχώρησις: 268. 478.
 συκοφαντία: 20.
 Συμεών Μεταφραστής: 74.
 συμπάθεια: 158.
 συμφέρον: 354.
 συμφορά: 420. 468. 498.
 συνδυασμός (λογισμοῦ): 278. 464.
 σύνεσις: 56. 68. 110.
 σύννοια: 190.
 συντριβή: 170.
 συντυχία: 148.
 Σωσάννα: 312.
 σωτηρία: 22. 92. 98. 134. 176. 178. 186.
 190. 192. 194. 196. 206. 210. 222. 232.
 256. 264. 294. 314. 392. 454. 472. 496.
 502. 504. 516. 524.
 σωφροσύνη: 70. 98. 304. 378. 380. 402.
 402. 450. 484. 502. 546.

Τ

ταλαιπωρία: 170. 508.
 τελειότης: 34. 44. 46. 110. 164. 182. 210.
 220. 252. 340.
 τελείωσις: 294. 310.
 ταπεινότης: 40.
 ταπεινοφροσύνη: 26. 34. 40. 98. 138. 148.
 156. 160. 176. 182. 190. 218. 252. 256.
 336. 350. 356. 362. 370. 408. 478. 490.
 ταπείνωσις: 46. 60. 62. 74. 76. 102. 110.
 132. 140. 144. 146. 148. 160. 162. 164.
 170. 174. 178. 180. 184. 186. 196. 200.
 206. 208. 210. 212. 214. 218. 228. 232.

236. 238. 246. 248. 300. 320. 340. 342.
 344. 346. 350. 352. 356. 358. 360. 364.
 384. 390. 394. 400. 406. 410. 412. 414.
 416. 420. 442. 444. 462. 484. 492. 508.
 520. 522.

ταραχή: 88. 192.
 τμή: 284. 296. 302. 314. 322. 328. 342. 374.
 412. 426.
 Τιμόθεος (μαθητής Παύλου): 234. 238.
 Τιμόθεος: 152. 400.
 τιμωρία: 466. 498. 524.
 τρυφή: 42. 78. 114. 166. 282. 298. 332. 510.
 536.

Υ

ὕβρις: 328.
 υἱοθεσία: 26. 56. 340.
 ὑπακοή: 180. 204. 346. 424. 490. 492.
 ὑπερηφανία: 28. 74. 180. 188. 222. 288.
 400. 402. 420. 444. 508.
 ὑπερφρονεῖν: 402.
 Ὑποδιάκονοι: 282.
 ὑπομονή: 36. 38. 42. 46. 52. 58. 98. 138.
 144. 144. 148. 178. 180. 186. 194. 206.
 208. 210. 212. 222. 228. 230. 254. 278.
 294. 300. 308. 310. 312. 314. 316. 322.
 330. 336. 344. 346. 404. 406. 410. 414.
 484. 492.
 ὑπόστασις: 282.
 ὑποταγή: 44. 166. 180. 208. 224. 480. 490.
 492.
 ὑπωπιασμός: 518.
 ὑψηλοφροσύνη: 420.

Φ

φαντασία: 454. 458.
 φαντασία αἰσχροῦ: 482. 484. 530. 532.
 Φαραώ: 510.
 φθόνος: 18. 448.
 φθορά: 140. 152.
 φιλανθρωπία: 18. 24. 50. 98. 102. 104. 106.
 144. 186. 216. 250. 264. 266. 280. 284.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5-10
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	12-469
1. ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ	10-427
ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ	12- 15
ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ	16-285
1. Προοίμιον	16
2. Δήλωσις περὶ τῶν ἑπτὰ σωματικῶν πράξεων	48
3. Ὅτι ὁ βουλόμενος τὰς ἐντολάς τηρῆσαι ἐκ τοῦ θείου φόβου ἀρξάτω, ἵνα μὴ εἰς χάος ὀλισθήσῃ	54
4. .	
Περὶ τῆς δευτέρας ἐντολῆς, καὶ ὅτι γεννήτωρ τοῦ	58
5. πένθους ὁ φόβος	70
6. Περὶ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν τῆς ψυχῆς	72
7. Περὶ ἐμπράκτου γνώσεως	
Ὅτι αἱ σωματικαὶ ἀρεταὶ ἐργαλεῖά εἰσι τῶν	76
8. ψυχι-κῶν	84
9.	88
10. Περὶ τῶν ὀκτὼ νοητῶν θεωριῶν	92
11. Περὶ τῆς πρώτης γνώσεως (θεωρίας)	96
12. Περὶ τῆς δευτέρας γνώσεως (θεωρίας)	112
13. .	134
14. Περὶ τῆς τρίτης γνώσεως (θεωρίας)	136
15. .	150
16. Περὶ τῆς τετάρτης γνώσεως (θεωρίας)	152
17. .	154
18. Περὶ τῆς πέμπτης γνώσεως (θεωρίας)	156
19. .	160
20. Περὶ τῆς ἕκτης γνώσεως (θεωρίας)	160

24. Περὶ τῆς ἑβδόμης γνώσεως (θεωρίας)	166
25. Περὶ τῆς ὄγδοης γνώσεως (θεωρίας)	170
26. Ὅτι οὐκ ἔχουσι διαφωνίαν αἱ θεῖαι Γραφαὶ	176
27. Διαίρεσις τῆς εὐχῆς τῶν ὅλων γνώσεων	182
28. Περὶ ταπεινοφροσύνης	186
29. Περὶ ἀπαθείας	188
30. Περὶ τῶν ἑπτὰ σωματικῶν πράξεων	192
31. Περὶ διακρίσεως	200
32. Περὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀναγνώσεως	206
33. Περὶ διακρίσεως ἀληθοῦς	
Περὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν εἰ καὶ πολλὰ πταίει	208
34. τις .	212
35. Περὶ κτήσεως τῶν ἀρετῶν καὶ ἀποχῆς τῶν παθῶν ...	216
36. Περὶ τοῦ πῶς κτᾶται τις τὴν ἀληθῆ πίστιν	218
37. Ὅτι μᾶλλον συμφέρει τοῖς ἐμπαθέσιν ἢ ἡσυχία	228
38. Ὅτι μέγα ἀγαθὸν ἢ ἀληθῆς μετάνοια	
Περὶ τὴν περιεκτικῶν καὶ ἰδικῶν εὐεργεσιῶν τοῦ	234
39. Θεοῦ	
Ὅτι πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν ἐποίησεν ὁ	240
40. Θεός	246
41. Ὅτι οὐκ ἔστι πολυλογία ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ	270
42. Ὅτι ταπεινοφροσύνης δίχα ἀμήχανον σωθῆναι	274
43. Περὶ οἰκοδομῆς τῆς ψυχῆς δι' ἀρετῶν	278
ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ, ΛΟΓΟΙ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΚΔ'	286-427
1.	286
2. Ὅτι μέγα ἀγαθὸν ἢ ἀγάπη καὶ ἡ συμβουλή μετὰ	290
3. ταπεινώσεως	296
4. Ὅτι οὐκ ἔστι πολυλογία ἢ συχνότερα ὑπόμνησις τῆς	302
5. θείας Γραφῆς	308
6. Περὶ ψευδωνύμου γνώσεως δήλωσις	316
7. Δήλωσις τῶν ἀρετῶν	322
8. Δήλωσις τῶν παθῶν	328
9. Περὶ διαφορᾶς λογισμῶν καὶ προσβολῶν	336
10. ΛΟΓΟΣ Α' (1ος)	344

11. ΛΟΓΟΣ Λ' (11ος)	352
12. ΛΟΓΟΣ Μ' (12ος)	360
13. ΛΟΓΟΣ Ν' (13ος)	366
14. ΛΟΓΟΣ Ξ' (14ος)	368
15. ΛΟΓΟΣ Ο' (15ος)	372
16. ΛΟΓΟΣ Π' (16ος)	376
17. ΛΟΓΟΣ Π' (17ος)	378
18. ΛΟΓΟΣ Σ' (18ος)	380
19. ΛΟΓΟΣ Τ' (19ος)	382
20. ΛΟΓΟΣ Υ' (20ος)	384
21. ΛΟΓΟΣ Φ' (21ος)	386
22. ΛΟΓΟΣ Χ' (22ος)	388
23. ΛΟΓΟΣ Ψ' (23ος)	394
24. ΛΟΓΟΣ Ω' (24ος)	402

2. ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ 429-469

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	431
ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ	432
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ, ΝΗΠΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ Μ'	434

3. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ 471-549

1. ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ	472
1. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΨΥΧΩΦΕΛΗ	474
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ	526

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	551
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	560